

705

9
17

اثر: امام قربانعلی خالاب اوغلی نك.

11

تفاسیر
فصل فی
تفسیر

فوائد. اوله «نك» اثر
شی. کاز. مطبعه...

КАЗАНЬ,
ТИПОГРАФІЯ Е. В. КАЗАКОВА
СЫНЦ. «УРАСЪ» 1911 г.

просверено
1949 г.

Handwritten signature or initials

9
17

امام قربانغلی حاجی خالد اوغلی نڭ تالیفی.

تواریخ خەسە

شوقی اسمندە.

۱ نېچى جزۇ فرغانە خانلىرى.

قرانندە «اورۇندك» مطبعەسى.

КАЗАНЬ,
Электро-тип. „УРНЭК“
1910 г.

«اورنگ» مطبعہ سی
قراندہ.

رب يسر ولا تعسر وتمم بالخير

بسم الله الرحمن الرحيم
وباشانمش كلیم
مضمون حدیث بونی عمیم
و الله بكل شیء علیم
بونگلہ بتلمش رقیم
جمیع نقایص دن سلیم

علم تواریخ و اخبار و فن مناقب و آثار خلاصه معارف و ائال اولمغله
بو فن جلیل و سند اصیل افاضل و اکابر لر نزدنده در یتیمه عدیل.

«بیت»

إذا ما طالع التاريخ مرء
با بصر خفی معنوی
رأى الدنيا باصناف الانام
تكون بالفؤاد بلا كلام

مفهومیله فن مزبور مرکبات عالم و اجناس بنی آدم ملوک عادل
وامراء جابر لرنگ افعال و اطوارنه مطلع ایندکن ماعدا کچمش لری فکر
و ملاحظه ایدوب دنیا ننگ فنا سنی و حرکات عمیک ننگ نعت و ثنا سنی و اخلاق
ذمیه ننگ رذالت و دناسنی تذکر و تفتن امثالی فوائد و فیرهسی و منافع
کثیرهسی اولدغیچون چله به عزیز و عسلدن لذید بر موعظه بلیغ
و ناصح نفع سرور و غمده بی آزار رفیق و جمیع دمه یار شفیق
ایدوکی اهل بصیرته آیدن آیدیندر. بویله عظیم الشان اولسن
علمه شروع بو فقیر بی بضاعه و حقیر عدیم الاستطاعه ننگ وظیفهسی دکل
ایکن زمانه ننگ بعض وقایعنی یازمق مناسبتیله سابق لرنگ احوالی
بالضوره تحریر قیلندی.

زیرا علم تاریخ دیدکمز: «علم یبعث فیہ عن حوادث الدنیا»
و موضوعسی، نقل اخبار ملل ماضیه و بیان احوال امم حاضره دن عبارت
اولوب بونگچون افراد تواریخ ننگ مسمیسی موضوعنه مطابق اولمق
بو ایکی حاله موقوفدر دیمشلر.

انجمن معارف کلامده علم نحوی توز منزله سنده توندقلری کبی، مرامده علم تاریخی آشک روغنی مثابه سنده یورتیشلردور. کم که علم تاریخی درکار دیمیه اول بر مریضه بگزرکه یاغدن حذر قیلب بیمیه علوم مزبورنک علوشاءننده ولزومی حقتنه کلام قدیم بزلره دلیل وباشچی دورکه حضرت واجب الوجود اولگی امت لرنک احوال و افعالنی بیان ایله بنده لرینه تعلیم و آنلری تمثیل کلتوروب صوگره غی لره تنبیه ویرمشدر «حال السلف عبرة للخلف» بوندن اوتری دینلمشدر. و کتب فقهده علم آثار و اخباری فرض کفایه دن عد قیلمشدر. ودخی انسان مجرد کندی اوچون جهانه کلمیوب نفسنی اصلاحدن صوگره منافع اغیار ایله مأمور اولوب بو قوله «خیر الناس من ینفع الناس» معنای منیفی شاهد دور. ایله اولسه انسان الدن کلنچه ایامنده ایش باشلق و آرقاسنده بر اثر نیک تاشلق اولاد آدمک حیوان مطلقدن امتیازی و بو امتیاز دخی یالغوز تاریخ یازمقغه منحصر اولمیوب اشخاصک تفاوتنه کوره انواع انتفاع وحسنه یی شامل دور.

شویله که اهل علم قلم اهل سپاه سیف اهل حکمت افکار اهل ثروت مال و بالجهله هر اصناف عیدیه فائده بالمال ایله انامه خدمت ایتیمیه مجبور و جنس بشر بو قولک مدلولیله مدیوندر. فلهدا بو مترجم کیمینه اهل قلمنک قدمنده اولمق آرزوسیه عصر مزنک یعنی مک ایکی یوز ایله اوچ یوز بینسنده اولن ترکستان شرقیده واقع بعض حوادثی یازمقغه میل و محبت ایدوب اول چهل دن کاشغرده جهانگیر خواجه غلبه سی و آنک عقیبنده اولن خواجه لرنک حربه سی اخیر ی یعقوب خان مرحومنک آمد افسال و رفعتی و زوال و انطهاس دولتی کبی کلرری تسویده مباشرة ایلدیم و بو واقعلرده فرغانه خانلری نک بعضاً مدخلی اولمق حسبیله ابتداء آنلری علی وجه الاجمال اعلام قیلق الزم بلندی زیرا باشند سویلنیمان سوزنک آخیرنده معنا منتج اولمز فقط برینه مقصور ایله اوقیان مفهومنی بلمز. بعده فضا و فضا و فضا خانلری ثم منغول و قلماق حالاری و طفیلا دخی بر قاچ طائفه نک اخبارلری درج و تسطیر

اولنور اگرچه اهل اسلام اللرنده وسائر رجال ملل بین لرنده عهومی وخصوصی تواریخ کتابلر وار اما بزم بو طرفنك اسلاف و اخلافنی مبین بیان ایدن بو سیاقده بر مجموعه نجیبه کورلمش اولمدنغندن «الفضل للمتقدم» مفادنچه بوکا تعقیباً هر نه قدر مفصل تاریخ و تواریخ یازیلور ایسده شرق احوالندن بحث ایدنلره بو مجموعهم بر اساس اولوب لعل اهل انصاف بنم بو یولده ایدن سعیمی ضایع ایتمز محنتم بوشه کتمز وبوندن غیر اخذ ایدن اهل فلم ناممی یمان بتمز امیدندهیم. فرغانه خانلری نك اؤلی توفز یوز اون توفز هجریهده آلتون بيشوكکین باشلنوب آلتون بيشوكک ایله شهرخ خان آراسنده ایکی یوزدن آرتوغراق یلرلر مرور واون آتا عبور ایديوب مك ب یوز یکریمی سنهسی شهرخ خان جلوسندن بویاق مفصل تاریخ یازیله کلمش، تختگاهلری شهر خوقند اولوب مزبور نسلدن یکریمی سیکز ذوات حکومت قیلب شهرخ خانلرین یوقاروسی «بی» اسمنده وآنسندن قیوسی خان اسمنده اولمشلر، آغیری خدایار خان وآنك عقیبنده دخی بر ایکی ذات بی ثبات خان اسمنی کوتاریب ۱۲۹۲ سنهسی خوقند شهری روسیه ایله اوتدیکی ایله مزبور ایکی شخصك بری معزول وبری برقاچ آیدین سوگره مقتول اولوب حاصل ۱۲۹۳ سنهسی بوولایندن خان اسمی بالکلیه مسلوب ومعنوم اولوب کتمشدر مدت حکومتلری اوچ یوز یتمش دورت یله دک یتمشدر.

بیان خان فرغانه

وقتا که اهالی فرغانه آراسنده مندیبلک اودی توشوب دودی مشاهه قیلندقه بونی سوندرمه نك علاجی بر عدالت لیک ذاتنك امرینه انقیاد وفرماننه اطاعتدن غیری چاره اولمادیغنی آکلاب او اطرافنك بر قاچ طائفه اتفاقله ایچلرندن برینی خان کوتارمک مصلحت قیلب لکن هر طائفه خانلق اوزلرندن اولوق آرزوسیله سوزلری نك قراری اولمیوب آخر کار قیل وقالدن سوگره خسارچدن بر خانزادهی

دعوت و تکلیف ایدوب آکا انقیاده فائل اولسه لرده ترکستان خانلردن می
یاکه بخارا وغیری خانزاده لردن می کلتور مک بیننده اختلاف ایدوب
تاریتیشهرق توردفلری عینده شیبانی خانلردن عبد الله الاصم ایله
سهرقند وانندیجان خانی میرزا محمد بابر بن عمر شیخنک واقعه سی
اولوب مزبور بابر خان قاچوب حالا خوقند شهری بنا بولمش
موضعین کچمش بو ائناده بر هوشیار آدم که اوز بیگ اروغندن
تورغاویه منسوب طائفه ننگ رئیس مئابه سنده ایدی اوغول واعبانلری
ایله مشاوره قیلب دیمشکه ولایتیز خلقی خان قیللمقه اتفاق اولسه لرده
کهنی خان کوتارمکه اتحادلری اولمیوب هر بطون اوز دیدکلرینی
آرزو ایدر لر جائز که بو نفاقنک اخیرى نزاعه مفضى و محاربه یه منجر
اوله یاکه بر نافولای حکومتک الینه کرمکه مضطر اوله بس مسلمانلری
فتنه و فلاکتدن قورتارمق اوچون بر تدبیر و تدارک کړک دیوب
اوغوللری اول تدبیر نه دور نه طریقه اولور دیدکده حالا فلان
موضعین بابر خان کچمش آنک اوتدیکی یوله بر غلام غبی یی یعنی
یاش بی فهم هبی یی خانزاده صفت پادشاه صنعت ایدوب آلوب واریب
بر چایه قویوب بعده تابوب آلمش بولوب بابر خان ننگ اوغلی اسمنک
دعی و تریبه قیلب خان کوتاریب خلقنک نزاعنی بو بهانه ایله باصق
کړک دیور. بوسوز بارچه یه معقول توشوب مجلس مشاوره ده اولانلردن
غیری هیچ احده بوسری فاش قیلمز شرطیله مزبور رئیسک
نیبره سندن بر طفل رضیعی کمال تجمل و تزین ایله لباس زرینه
دوروب و اشپای نازینه چوروب حریر یاستوق اوستنه یاتقوروب
اوراب آلتون بیشوک اچینه قویوب بولاب بابر خانک یوردیکی یوله
تاشلب بر نیچه کونلر صحرا ده صاقلب صوکره تابوب آلمش لر. تابدیغی
وقتک بو طفلدین نچه کراماتلر کوردیکی سویلیوب شویله که یانندن
کیوک قاچدی ایمزوب یورر ایکان اوستوندین فوش اوچدی
سایه لب تورر ایکان دیوب و بوکا علاوه نچه علایم لری ضم و الحاق
ایدب خلق ایسه ظاهر اوصافندین آنک اصل زاده ایدکنی اذعان

وقوش وكيوك تربيە قىلىغۇندىن البتە بى چىز دىگىل دىيۈپ مېبارك قىدىم اولماغنى فال وانقان وبو كىفئىتدە تابلوب اولادخان اولدىغى آدملرنىڭ كوڭلىندە يىرلىشسون اوچون ھىمىڭ آدىنى آلتون بېشوك ايله اعلان وجمەلسى انىڭ تربيەسندە بىدل مقدرت ايدب آڭا اعوان اولمشلر. مشار اليه مصلحت تاپمش آدمنىڭ يعنى طفلىڭ باباسىنىڭ آدى دىغى بابىر اولمغله ايكى بابىرنىڭ ھر قانفئسە نسبت وىرلسە دىغى بابىرنىڭ اوغلى دىمىك يالغان اولمىيۈپ لىكن «السر اذاتجاوز عن اثنين فقد شاع» منطوقنچە بو ھىلەيى بعض اجنبى لىر بلوب نىسبندە اختلاف قىلب آلتون بېشوك وايغە يىتىدكە دىغى تورغاوھدن غىرى طائفە بوڭا بويون وىر مېيۈپ اولگى كىبى ھر فصيلەنىڭ اوز آرا بى لىرى بولە كلسەدە بى لىرنىڭ ايچىندە بونىڭ شھرتى فائق وسوزى نفوذلى اولمش. آلتون بېشوكنىڭ آلتى اولادى بو ترتيبدە اوتوب نوبت يىدىنچى ھىفدى بانى خوقند اولن شھمىست «بى» يە كلكدە بوذات استقلالى طالب اولوب خان اسمنى آلماقدە خىلى ھركت قىلدىسەدە خانلىق مېسىر اولمىيۈپ اما «بى» اسمنى زيادەسىلە مروج لىندىرمش، بعدە بونىڭ دورتنچى ھىفدى شھرخ خان گە آلتون بېشوكدىن اون بىرنچى بوغوم اولور طوائفنىڭ بى لىرىنى برھم بروب خلقغە كوب سياستلر قىلب نىسبىنى اثبات ايدب بابىر خانە چقارىپ خوقند شھرىنى پىاي تىخت ايدىنوب بو ھالى ھىمنىڭ تدبىر وغىرتى ايله خان عنوانى الە كرمىشدر، شھرخ خاندىن مقدم اھالىسى نىسبندە اختلاف ايتسەلردە بوندىن صوكرە نزاعە محل ومجادلەيە مجال قالمىيۈپ تەحقىق خان بابىرنىڭ اوغلى اولادى اولمشلر، ايمىدى آلتون بېشوكدىن يوقاروسنى ھىضرت آدمەدك بر سلسلە قىلب يازىب آندىن قىيوسنى بعض خانلرنىڭ واقئە موافقەلرى ايله بىلە بيان ايدىر انشاء الله تعالى.

ذکر اجداد آلتون بېشوك

آلتون بېشوك ابن ميرزا بابرخان ابن ميرزا عمر شيخ ابن ميرزا سلطان ابن ابوسعیدخان ابن ميرزا ميرانشاه ابن امير تيمور كورا كان

ابن امیر تورغای ابن امیر برکل ابن امیر ایلنکیر ابن امیر انجیل ابن
 قره چارنویان ابن امیر سوغوچین ابن بروقی خان ابن ایرومچی زلاس
 خان ابن قاجولی بهادر ابن برتان خان، (تیموریه ایله چنغزیه اوشبو
 برتان خاندان قوشلور) باین طریق که چنغزخان ابن یزدی بهادر
 ابن برتان خان اولور ابن قابل خان ابن تومنه خان. اما روضه الصفا
 چنغزخان ایله امیر تیمور شعبه سی اوشبو تومنه خاندان آیریلوب مقدم
 مؤخر و عددده دخی فرقلری واردور. تومنه خان ابن بای سوفقار ابن
 بایبوخان ابن دوتمین خان ابن یوزنجیر خان ابن آنقو «آلانقو» بنت
 دیون دیوان بایان سلطان ابن چوبنه خان ابن مکلی خان ابن آی خان
 ابن کون خان ابن تیمور تاش خان ابن قیام خان ابن ایل خان ابن یولبوز
 خان ابن مغول خان و تاتار خان و هما ابنان آلنچه خان ابن الیاس خان
 و اوغوز خان همدان ولدان قره خان. نسب لری سلطان روم رفعت لزوم
 ایله اوشبو قره خاندان جمع اولور لکن سلاطین روم خلد الله ملکه
 الی آخر القرون حضرتلرینک جد اعلالی غازی عثمان خاندانک معاصری
 آلتون بیشوگ اجداندان قره چار نوین اولمغله بونک ایله قره خان
 بیننده یکریمی بش آنا و عثمان خاندان قره خانه قدر قرق بش آنا
 کورنمکیله نورغولر ندان توافق تابلز کبی تباین وارلیغی بوجانب
 نسابلر مزه بلنهیوب و قلعه آلنهیوب قالان بابا اره محمولدر چونکه آلتون
 بیشوگدین حضرت آدمه دک آنهقی ایلی اجداد تعدادی بوقوله دلیل
 اولور. دیهک که اگر بلنهیوب قالان بابا بولسه عددده بوندن زیاده
 اولمق لازم کلوردی. قره خان ابن ترک خان ابن یافث ابن نوح علیه
 السلام ابن لویک ابن متوشلخ ابن ادریس علیه السلام ابن برد ابن
 مهلائیل ابن قینان ابن انوش ابن شیث علیه السلام ابن آدم
 صلوات الله علی نبینا وعلیه السلام نسابلر بویله خبر ویرمشلر مؤرخون
 آنی تحریر قیلمشلر. والله اعلم بعدتهم وملتهم.

ذکر اولاد آلتون بیشوک

آلتون بیشوک اوغلی سلطان ایلیک اوغلی سلطان خدا یار اوغلی محمد امین خان اوغلی ابوالقاسم اوغلی اصیل زاده اوغلی شههست بی اوغلی شهر خبی اوغلی رستم بی اوغلی حاجی بی اوغلی عشور بی اوغلی شهرخ خان دورکه شهر خوفنده ابتهداسریر سلطنته جالس خانلق اسمنی جالب مخالف بی لری سالب ونسبنی ثابت ایدن بوذاتدر «کما بیناه آنفا».

لطیفه: وشبو خاننک جلو سینه تبریک اوچون اطرافنک بیرندین ایلچی کلدکده خان ایله مجلسده آش یمشار خاننک سقالنه کرونج توشوب وزیرلرندین بری، «در پیشه عنبرین شکاریست هر پنج پیاده رارهاکن» رمزی ایله خانی آگاه ایتدکن خان سقالنی صیفا یوب کرونجی توشورمش ایلچی بوکا تخمین ایدوب مجلسدن یتاغه کلدکده حاجت اوچون بدره واریب بو حینده آبدسته توتان یولداشنه دیهشکه خاننک حضورنده بویله کنایه سویلشوب بری برارنک مرامنی آنسکر ایکن ولایسته قایتدقبه خان ایله بیله طعامه اوتوروب بناگاه سقالمه آش توشه بو بیتمی یاد ایتکایسن هر ایکمزه اظهار فضل اولور دیو تنبیه ایدر. ایلمنه قایتوب هر کون خاننک مجلسنده آش یدکده وزیرنک سقالنه کرونج توشر مزبور رفیق اوکرنمش بیتمی اونودوب نقصیر سقالکرده او بدره گی دیهش.

شهرخ خان مک بر یوز یکرمی برده تخته کیچوب کامل اون ایکی یل پادشاهلق قیاب جلو سینک اون اوچونچی سنه سی وفات اولمشدر. عبدالرحیم بیک عبدالکریم بیک شادی بیک نامنده اوچ اوغلی قالوب آتاسی مسندنه عبدالرحیم بیک جلوس ایلدی. بو دخی اون ایکی یل خانلق قیلب مک بر یوز فرق آلتنچی یل وفات ایدوب برادری عبدالکریم بیک تخته کچدی اون سیکز سنه خانلق قیلب

مك ۱۰ يوز آلمش دورتهچى يل وفاتى بعدنده اوغلى عبدالرحمن آتاسى جايىنه اوتوردى ايسهده توفز آى ظرفنده خلع قىلنوب اورننه ابن عمى ايردانه خان ابن عبدالرحيم خان جلوس ايدوب عبدالرحمن مخلوعنى مرغانه حاكم قىلدى بر سنه بعدنده ايردانه خان دخى خلع ايديلوب برادري بابا بيك ابن عبدالرحيم خان تخته جلوس ايلدى بر سنه انقضاينده بابا بيك قتل قىلنوب ايردانه خان ايسنچى دفعه تختنده بر قرار اولدى اولكى بر سنه ايله جمع اون ايكي يل حكومت قىلب ۱۱۷۶ نچى يلنده وفات ايتمشدر. بعده جماعه سرتيه واوزبكيه جمع اولوب ديديلرکه شهرخ خاننڭ ايكي اوغلى عبدالرحيم خان وعبدالکریم خانلرنڭ نوبتى اوتدى خانلق اوچونچى اوغلى شادى بيك اولادىنڭ حقى ديوب ۱۱۷۷ سنهسى سليمان بيك ابن شادى بيكنى خان کوتاريب آلتى آى مورونده عزل بعده قتل ايدلدى.

ثم ناربوته خان

ناربوته خان ابن عبدالرحمن خان ابن عبدالکریم خان مزبور تاريخده اون دورت ياشنده ايکن تخته جلوس ايلدى اوتوز آلتى يل حكومت قىلب ۱۲۱۳ سنهده وفات اولمشدر فرغانه خانلرى ايچنده بو ذاتدن اوزاق سلطنت سورمش فرد کورلیميور. (مستفاد الاخبارده سليمان خان ايله بوونڭ آراسنده محمد امين خان يازيلوب ناربوته خان بن محمد امين ديهش) اصلى زنكى اتاليق احمد شيخ نامنده بر ذات ۱۳۰۸ نچى سنهده بلدهمز اولان شهر چوچك كه كلدى يوز اون دورت ياشنى تكميل ايدوب اون بيشه قدم باصميش يلى همونه يعنى ميهون اولوب توفز موچالنى تجاوز قىلديم ديور مك ايكي يوز ايله اوچ يوز آراسنده كلن خانلرنڭ كلسنى كوزدن كيچوروب قولدن اوتكارمش النده كهته توليه كلغدارينه وار تولدى اوشسبو ناربوته خان ايامنده اولوب آتاسى عبدالعزيز شيخ يوز يكرمى ياشنه يتب

وفات اولمش آنڭ داداسى عبدالحالق شيخ ولد عبدالله شيخ بونلر دغى اوزاق اوزاق عمر كوروب شهرخ خان مذكور عبدالحالق شيخى پير توتمش. بو احمد شيخ سويليور ناربوته خان ايامنده بزلر ياش ايسه كه آتالرمز سوزى قولاغمزده قالمشدر. ناربوتهنى آدملر خان ديهز اردى ناربوته بيك ولامى ديورلردى. زيرا خان لفظى خوندىن مشتق اسمندن ظلم ايسى كلور ديوب خان اسمنه رغبتى اولمىغندن بيك ايله بنام ومتقى اولمىقدىن ولام ديوب مشهور انام اولمش ايدى. هر ايشده علمالرى جمع قىلب شرعىسىنى صوروب حكيمه معيوبك جزاسى نه دور قتل مى حبس مى حدىمى تيزيرمى فتوايه مهر باصلدقن صوكره ينه عجله ايتيوب خصوصاً قتله متعلق امورده خطا ونسيان كى انسانيت ياكه حسد وعداوت كى بر اسباب نفسانيت اولمىغى ايدى ديوب نچه وقتلر سرا تفتيش وبعده اشكاره ايدوب هيچ بر دخل قيلور محل قالمادىغى صورتده اجراء حكم ايداردى، بونكچون ايامى معهور و آباد والسنة ناسده ولامى ايله ياد اولنوردى. ولامى ربانى وزنده بر وضع مبالغه دور علميله عامل عارف بالله اولن علمالره ربانى ديدكارى كى متشرع پادشاهلرى ولامى ديمك اهالى ماوراآنڭ اسامى مخصوصهسى وفى الاساس ولى امى دن مركب كله دور حضرت ولامنڭ خان خوندىن مشتق ديدكنه بحث وارد اولمز زيرا لفظ ومعناده مناسبت دركار ديان اصول لسان عربيه رعايه قىلنوب زبان اتراكده بو تحقيق لازم دگلدن دركار دىنلسه بو كلمهده اشتقانڭ چوانزه استحالهسى ممنوع چونكه اصول صرف كلى اعرابنڭ معتبر شاعر ومشهور كاملرنڭ سوزى ايله سند قىلندقن بزلرنڭ اعلال واشتقاقمزه مشار اليه خاننڭ كلامى دليل اوله بيلور. اما خان سى خون دىنلسه ايدى بو ايراد آيتلمز ايدى مگر روايت لفظ مشتق ايله مروى اولمىقدن ازاله اشتباه اوچون بر آز كلام درميان ايدلدى والسلام. بوخاندركه خاننڭ التماسيله باشماچيه بر مرصع باشوق تكميه امر ايدوب اوسته دغى باشماغى تمام قىلب كتورمش خان كوروب

بو قدر اصل تاشلار پادشاهلارنىڭ باشنە كىيار تاجىدە موجود دگل ايكن آياق قابنە اسراف اولمز مى ديانچە، اوستە جانبندىن خانم جواب ويروب وقت مادە خانملرنىڭ آياغى بىكەمنىڭ باشىدىن آشوب تورديغى ملاحظەسىلە دوزمشدر ديمش.

ناربوته خاندين عالم خان عمر خان و بر خاتوندين رستم بيك نامندە اوغوللرى و حاجى بيك نامندە بر برادرى قالمشدر بو حاجى بيك شرعى خاننىڭ آناسى ملە خان و خدایار خانلرنىڭ ياباسى اولور. برادرى ناربوته خان ايله آرالرنده مدت طويله مخالفتلرى اوله كلوب ناربوتهنىڭ وفاتى بعدنكە مزبور اوچ اوغول و حاجى بيك بو دورتاو لرنىڭ برينى خان قيلمقده اهالى فرغانه اختلاف و هر طائفه برينى طالب عاقبت جماعيه مكيه غالب او اوب عالم خان صاحب قرانى تخته چقارديلر.

عالم خان ابن ناربوته خان

عالم خاننىڭ لقبى ظالم خان ايدى خان اولديغى ايله همى حاجى بيكنى قتل ايدوب ياكە بوئاڭ سطو و سندنين قاچوب فرغز ايچنە كيدوب نچە يللر آنده نھان يوروب كندى اجلندن وفات ايتمشدر. عالم خان غايت غيور و غضوب و ظلم ايله معروف و موصوف و منكر اھل تصوف ايدى مع ما فيہ كندى متشرع بلوب اجراى شرع ادعاسيله اوزىنىڭ انابت قيلمش يعنى قول بېرمش شىخنى دريه ياتقورمش، سببى بو ايمشكە قايسى دور بر شھرى نچە مرتبه و اريب آلاميوب قايتمش بركون شىخنە ديمشكە تقصير فلان شھره نچە دفعە وارديم آلاميم كوب خزينه صرف و كوب آدم تلى ايتيم معلومگن دور، دعاً قىلساگن شايد آنڭ بركانتدە فتح ميسر اوله ديور شىخنە توجه ايدب مراقبه يه كيدوب بعدە باشنى كوتاريب فلان كون فلان ساعتك قوشون چيقاريب وارسن بى توقى آلسن ديمش شىخنىڭ ديدىكى وقتدە چقوب و افعاً و اريب آلمش. قايتىدىن سوگره شىخنى دعوت قىلب الحمد لله دعاگن سايەسندە كرامتگن پايەسندە سفر يىم مبارك بولدى

شهری آلدیم دیوب سرور و تشکر صورتنی کو ستریب صورمشکه ترک واجب ایده ننگ جزاسی نه اولور. شیخده «یتیمش قامچی دور» دیور بو فتوی ایله فی الحال شیخنی یاتقوروب یتیمش قامچی اورر شیخ توروب مندن نه گناه اوندی دیدکه اولیالره کراماتنی یاشورمک واجب ایکن جنابگز شهری آلمق ایله اظهار کرامت ایدوب جزاء ترک واجبه مستحق اولدگز دیمش. بر جایه قول آور ایشان ومريد تربیه قیلور ذی شان وار دیوب ایشتهه حضورنه چاقریب ضیافت لار ایدوب طریق سلو کدن سوز آچوب ایشانلقدن غرض نذر آلمق وبونکله یوم جزاده نادرلری جسر صراطدن بی توفی اوتکاریب او جماغه آلیب وارمق دور بو مقصدنک صدقنه حالا اوشبو تارتلمش آرقان دین باصوب او طرفه اوتهسن دیوب حوض عمیقک اوستنه آرقان نارتوب اوتمکه امر وجبر ایلوب بیچاره ایشان آرقانه قدم قویدیغی ایله حوضه توشوب باتوب چماغه قویمیوب تاش کیساکر آتوب حاصل حوضدن اولوکنی آلورلردی بنابرین بونک ایامنده ایشانلق ایدر آدم بلکه ایشان دیان بر نام قالدی دیو نقل ایدر لر. تاشکند ایالتنی وبخارا توابعدن نچه قلعه لری ضبط وتسخیر ایتمشدر عالم خاندن مقدم تاشکند شهری تورسونخواجه نامنده بز ذاتنک النده اولوب چارحاکم زمانی اوشبو خواجه وقتنده کچوب کیتمشدر. اخلاب رستم بیکی وسرکرده دین دخی نچه لرینی ناحق اولدیریب بونلردن غیری دخی کوب آدم لرنی باشنه یتمشدر بویله ظلم وخشونتندن خلق تضجرده اولوب تارغوب آخر الامرک ایکی یوز یکر می بشنچی سنده امر ا واعیانی النده اوزی واوغلی شهرخ ونچه طرفدارلری ایله برابر مقتول اولدیلر. مستقل حکومتی اون یل منازعه سی ایله اون ایکی یل ایدی فوتی صحرا ده اولوب جسمنی خوقندغه کلتوروب دفن ایتدیلر.

عمرخان ابن ناربوته خان

عمرخاننک جلوسی عالم خان قتلندن مقدم اولوب عالم خاننک فوتلندن سوکوره ایکنچی دفعه خان کوتاردیلر. علماء عصر اتفاق ایتمشلردورکه

صاحب الترجه عمر خان اعدل الازمان اعلم الافران فضل جهنندن بنی شهر خنك جوله سنه فائق شاعر بلیغ وسخن سیخ فصیح بلکه جهیع بابریه بیننده علم ومعرفته یکانه وحسن اخلاقه بر دانه ایدی. شعر فارسی وترکیده بی همتا اولوب اهل بلاغت بعض ابیاتارینی کتب معاینده ایراد ایتمشار. منفعت عامهیه مسارعت احکام شریعتده بدل معادلت وحسن تدبیر وسیاسته سعی ومبادرت ایلین بر خان نامدار وبر پادشاه کامکار ایدی اهل کماله کامل محبتی واهل هنره تمام مودتی اولدوقدن ابام هنکامنه بخارا وخوارزم ختای وخوتن هندستان وکردستان کبی بلاد بعیده دن افاضل لر کلوب خدمتنده بولمشلردر.

لمؤلفه

فضل اظهاری موقوف پادشاهه که یعنی تربیه سی عالیجاهه
اگر تربیه قیاسه بر حریفی بولور لایق او منقوص کته جاهه

نشر

الحاصل فرغانه زمین خانلرنده زماننه موافق ترتیب عساکر ومنافع فقرا ومساکین لرنك حالنی فکر وملاحظه ایدوب خصوصاً خوقند شهرینی مساجد ومدارس ایله مزین ایدن بو ذاتدر بونکچون عمر خان جنتمکان دیوب نام محبوب واضافه مرغوب ایله یادوتسکار اولنمهق دور. بخارا خانی امیر حیدرنك معاصری اولمغله امیر بونی کندنه تابع ایتنهک ضمننه مکتوب وایلچی یبارمش ایکان بوشعر ایله رد سفیر ایلمش.

بیت

سزده که میر بخارا مطیع من کردد عمر بتخت خلافت مقدم ازحیدر
یعنی لایق وسزا اولوردی امیر بخارا مستکا اطاعت قیلسه لر زیراکه
حضرت عمر رضی الله عنه خلافتده حضرت علی الحیدردن اقدم دور.
بو مجلسده خیوا خانی محمد رحیم نك ایلچسی حاضر ایکان بوشعری
انشاد ایتمش.

بیت

محمد رحیم آلدیده تابسه جاه عمر تابع اولدزمی حیدر مطیع
 معنای بیت: رحمة للعالمین محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه
 وسلم حضرت لرینه مطیع و منقاد اولمقله حضرت عمر و حیدر رضی الله
 تعالی عنهما دنیا و آخرتک جاه و منصب لرینه نائل اولدیسسه سز لر بر
 برگزه تابع و متبوع لیک ادعا قیلهمقدن هر ایککز اتفاقله محمد رحیم
 خانسه اطاعتکز اولی و الیق اولوردی دیکدر. معنای مجازی لی
 حقیقیه تصرف قیلب خوب موافق توشورمش. بو بیت محمد رحیم
 خانه مسموع اولدقده پسند ایدب مهرینه نقش فازدرمش دور.
 جنت مکاننک ایامنده کندنه مائل شاعر و شاعره لری اولوب بر
 کون باغننک سیرگهاندیه بر جاریدیه تصادق ایتدکده خان آکا بو
 بیته سویلشم.

بیت

زیردامان توپنهان چیست ای کل پیرههن

«جواب شاعره»

نقش سم آهوی چیست دربرک سمن
 خاننک لطیفه سینه بورمز خوش توشوب تکرار دیمشکه:
 باز تشبیه دیکرکن تا بکردم از سرد

«جواب شاعره»

غنچه سیراب راماندکهنه شکفته دهن
 معنای مصراع اول: ای مزین لباس و کوملک لر ایله اوزینی
 بیزاییچی گل صفت سنک ایتا کک آستونک یاشرون تورمش فی نسنه دور.
 معنای مصراع ثانی:
 سمن گلی نک یفرانیه باصمش آهوی چینک تویاغی ایزیدر.
 آهوی چیندن مراد جوفار کیوکی یعنی آهوی مسک دور.
 معنای مصراع ثالث: ینه باشقه بر تمهیل کترک ای باشکدن اینالای

معنای مصراع اخیر: صور دغکز نسنه ننگ و صفی صوی کوب جایک
 اوسهش فزل گل اوغشاش شی دورکه هنوز آغزینی آچماش دیمکدر.
 بیتنگ بری برینه وزنی وقافیه سی وسؤال وجوابی بر کنایسه
 ساز یعنی استعاره و مجاز ایله کلمشکه بده آگسزده بویله موافق جواب
 امکانی عسیر اولن کاردندر «ان من الشعر لحکمه» معجز بیان بویله محل لرده
 عیان اولور.

بو ذات دغی اون ایسکی ییل پادشاهلق قیلب ۱۲۳۷ نچی سنه سی
 جوار رحمته واصل اولمش. «رحمة الله علیه» خلایق جنازه و قبری اوستنه
 بر کریمه ویغی قیلمشلرکه تعبیری ممکن دگل. ایامنده استروشن یعنی
 اوراقیه امرالری ایله احیاناً واقعه لری اولوب بوندن ما عدا جوار
 مهلکتنگ هیچ بریله محاربه آپدیغی معلوم اولدی.

محمد علی خان ابن عمر خان

بعده بلا توقف اوغلی محمد علی خان اون پیش اون آلتی یاشلرنک
 آتاسی جاینه جلوس ایلدی خلق بونی صفت مدح ایله معدل خان
 دیورلرکه منبع العدالت دیهک اولور. کاشغرده جهانگیر خواجه غلبه سی
 بونگ زماننده ظهوره کلوب بو دغی کاشغره واریمب گل باغده محصور
 ختای ایله مقاتله قیلقدن غازی دیب ملقب اولمش. بوذاندن فقط
 معدل اسمی و غازی لقبندین غیری هیچ بر نتیجه جهش دگلدر.
 چونکه غازی لقبی دین اوغورنده غیر مامت ایله محاربه ایندوب قاتل
 کفره اولن جاڭ بازله و اول بوله جاننی و مالنی بدل ایند شهبازله
 قویولمش نام اولوب حتی امیر تیموره غازی لقب قونولما دیغی کفار
 ایله کاری اولدغندن ایسکن معدل خان کاشغره قوشون تارتوب
 واردقدن «من جهز غازیاً فقد غزا» نص منیفی خان مزبوری بو اسمه
 نائل ایتمشدر. بونکله شهرتی آفاهه کتمشدر. فرغانه خانلرنک بوذاندن
 غیر ییه غازی دینلیم یوب بعض خانلرنک خطبه ده و طغزاده غازی ایله
 یاد اولندیغی خطیب و کاتب لرنک عندیاتمدندر. هر نصل ایسه معدل

خان کاشغر بهانه سیله اجدادندن آرتوق آد قزانمش. والا صحبئی جاریه وارامل مجلسی دنی واراذل ایله اولوب ایامنی اویون کولکی هوا وهوس ده اوتکارمش. مملکت ایسه آناسی عمر خاننک توغریلب کندیکی ترتیب واهالیه کوستردیکی طریق ایله بر دور آسوده حال و فراغ بال عمر کچوروب عاقبت بو نك شراتندن ناس حرارتنه یانمشلر بلا وفتنه آستونده قالمشلدور. صورتده احسن بدننه اجسم کوزکه باصولت کوررکه باهیت سمین ومعظم بر شخص بی غم اولوب سپر وسفره چقد قچه آرغومق آنلر تازی اینلر اینلرنک خدمتنده نچه الوغ بیکلر قران قوشلر ونچه چادر وقوشلر ایله حرم لرینی بیله آلیب یوروب آز مسافه یه کوب قوشون ایله کیدوب خانلق سلطنتنی اظهار اهالی نی بو بهانه ایله اغفال وبو سیاست ایله اهمال ایلمش ذات ایدی دیورلر.

حضرت قبله همزگا وقضاق ایچنده یورمش نچه سوداگر نوغایلر قضاق خلقی نك روسیه تصرفنه کچمک آثارنی مشاهده ایلدکده دار اسلامه هجرتی واجب بلوب بری برارینی نصیحت قیلب اوشبو خاننک زمان امانلرنده تاشکنده واریب والیسی اولن بیکلر بیکندین سوراب صالار بو یوندین بر صو آلیب باغ باغچه و عمارت صالیب ایچلرندین ملا عوبای نامنده بر آفسقال قویوب یدی. سیکز یل اول جایده توروب ینه اوشبو خاننک فتنه فاجعه سنک امیر طرفندن قویولمش تاشکنده حاکمی محمد شریف اتالیق ایله شیرعلی خان منازعه سنده مال لری تالانقه توشوب نوغایلر اکثری قایتوب قضاق ایچینه کلمشلر. پدر بندر کوارمز دخی چیق ب اولگی ایکی زوجه سی بری وفات وبرینی تقریق ایله ایکوز ایلینه کلوب بونده والده مکره مزنی نکاحلنمش. فقیر بو جایک یعنی ایکوز بو یونک وجوده کلمش مز بعده ایکوز دیواننه کریب اوتوز یله قریب اوستی قیاملا قیلب، باستان

تاریخنامه ۲

دین و دنیا مەزگىلى ستونى فروع ملت و بىيانەزنىڭ متونى شوكتلو افندەز
سلطان عبد الحميد خان حضرتلارنىڭ اېھرى يوزىنى كوروب
حق لار يەنە دعا قىلمىش دور. حېچ دىن قايتىدىن سوڭرە يىدى
يىل يەنە حىياتىدە قالوب ۱۳۰۳ نچى سەنە رمضان المباركىدە سەن سەنەلەرى
يوزدىن تەجەوز ايدوب شەھەر چوڭكە دە جوار رحمتە رحلت ايدىلەر.
تەزىيە سەندە باختە حاكىمى زەمان لىك افندىنىڭ بو فقيرە
سويلىدىكى فقرە لطيفى شەرىن بىر حكاية اولدىن بورادە ايراد ايدىلى.
دەيدىكە جناب حضرت اكرم صلى الله عليه وسلم معراجە عروج ايتىدىكە
حق تەئالى دن تەمنى ايدوب ائمتە نە ارەغان ايلە وارەرم دەيدىكە كەرمى
كىڭ خەدا مەرھەت قىلىپ دەيمىشكە بىندە لىر مەدىن كەم كە مەنىم بىرلىكە
ايمان وسنىڭ پەيغەمبەرلىكىگە ايقان ايدە بوو اھتقاد اوزرندە ساچ سقالنى
آفاردوب آخرتە كىدە مەن آنىڭ فەلەندىن قەطعا سۇال قىلمىوب وقىلمىشەندىن
مطلقا مۇاخەدە ايلەيوب جەننە ادخال ايدەرم دەيمىش. رسول خەدا يارب
كەرمىڭنى زىيادە ايلە دەيەرك تەكرار تەجە ايتىدىكە اول آدم كەندى مەغاف
اولدىغەندىن فضلا اولاد واقرباسىندىن دوست واحباسىندىن مستەحق عذاب
اولان يەتمەش آدمە شفاعت ايتسۇن بىشارتەيلە دونمىشەر حاجى بابا
ايسە بو بىشارتنىڭ مەبشەرى اولدىن سەزىلەر ائىتە شفاعتى مەجزوم ومەجبى
اولن بىز عەسىلەردىكى ائىمەد وارز دىو تەسلىيە ايلدى.
مەرجوم والد ماجد مەز تەشكەرأ ھەر وقت كەيىنەيە نەظر ايدوب
اواخەر عەمرىدە زىيارت حەرمىن ايلە مەزز و سلطان ابدالله ملككە
جناب لارنىڭ يوزىنى كورمەك ايلە مەشرف اولدىم بوو بختيارلەغە
سەبب سەن اولدىڭ خەدا سەكادە بو نەمتى نصيب بوو دولتى ارزانى
ايلەيە دىو بىشاشتەلە اظھار رضالەيغ كوستەردى. تاشكەندە شەيخ الشەيوخ
قەطب الزەمان اسەد الاوان جناب ايشان خان تورە خان حضرتلارنىڭ
خەدمەتتە داخەل اولوب بو سەن سەلە كەلدىكەم بوو عەمر دولت لەرە ايدىكەم
اول عەزىزنىڭ دەئاسى بىر كاتەيلە دىور ايدى. بو قارودە يازىلمەش سالار
بو يەندە عەھەرت لارنى تاشكەند روسيە ائىتە اونىڭ نەسكەرە شەرفى باي نامەندە

بر دوستی صاتیب پولنی بیاردیلر. او وقته قدر صاتلمیوب توردیغی روسیه ایله خانلر بیننده بر نوع مصالحه اولوب شاید شهرلر کلاؤل اسلام النده فالورسه یسنه هجرة ایتمک امیدیه ایکن فرض منعکس اولهرق تاشکنده روسیهیه اوتدیکی ایله صاتمیه رخصت ایتمشدر. مرحومناک قضاک ایچنه کلدیکی آبلای خان وفاتنه قریب ابو الفیض خان ایامنه قرین اولمغله بو طائفهناک یعنی قضاک خلقیناک روسیهیه تابع اولمزدن اولگی حال لرینی ترکستان وفوغانه خانلر یسنی والی وبکارناک کارلرینی هر وقت اوزاق اوزاق حکایه قیلب مهربان بولورلردی اول حکایه لردن بستب آلانی وایشتمکمزدن خاطرده فالاننی محل مناسبنده یازیب بو توار یخچهده یادکار قویالیم تاکه اوقیانلر روحنه دعا قیلسونلر.

تاشکننده متوطن اولدقلری آوانده والیسی بیکلر بیکی نامنده بر ذات عالی صفات ایدیکه عمر خان عصرندین تا معدل خان ایامیناک اخیرینه چه حاکم بولوب توروب کوب یرلرنی فتح قیلب نچه معاندلرنی کندنه مطیع ایتمشدر قایو محلهده بر دشمان قوی وقایسی مکانه خانناک بر مکابر عدوی اولورسه هیچ بر سرکرده آکا ظفر بولمادقه بویله خدمت لره خان بیکلر بیکنی بیوروب باذن الله آنلری تارو مارونچه سرکش لری خوار زار ایلمشدی، بوناک وقتنده جمهور قرغزیه وقفچاقیه واکثر قضاقیه تاشکنده توابعدن محسوب اولهرق بر طرفی آفمسجد اوتنهچه کونلیک یرلردین وبو جانبده قبال والیسی اولکاسنده یورن ایللردین اموال زکوة آلنوردی ایللی قوش یوز قوش کروان قوشولمغونچه یورولمیان قورقنچ یوللری امین ایلب ایامنده اوچ بیش قوش کروان بی خوف بوررلردی. اول وقتنده روسیه سرحدی ایرتیش صوی ایناک چیت قلعهسی سیمی پالاد ایدی ایرتیشین اوتسهسی دار حرب وبو سمت کلا دار اسلام دیوب بو اورتاده کروانناک سلامتنه کفیل وسوراغنی ذمه سینه آلمش ایدی آز سوزلی آلیس فکرلی اوستونده کهنه پوستی چایی بویرهناک اوستی

مجلسلرده اورنى مىست اما اقبالى بلند زبردست ايدى ظاهرده
 ملايم حلیم اما حد ذاتنده بر غيور عظیم و متهور غير کظیم ايدپکه
 هر کمه سخط ايدرسه سوز ايله حقارتلمیوب ايما ايله سياسته سزاوار
 ايلردى غضبى بطى يعنى تيز آچيغ لنيوب حالة غضبندە کوزينه
 حمرة يا صفره پيدا اولوب يوزى آفاريب سقالى سلکنوردى کولکوسى
 کم ايکن ابتداء اچيغندە تبسم صفت اولوردى آدم لر اچيغ لند يغنى
 آنند بلوردى.

لمحرره

کولمه شاهناڭ کولدکينه کوسترر اول نابنى

يعنى تمثيل دور بوسوز قندين چقارر شابنى

§

خدمتندە بوکى مدبر و مزور ذوات لر وار ايکن ينه معدل خانناڭ
 امور مملکتندە مساعدى اولميوب خانناڭ حرکات حمقانه سندن بيک لر
 بيکى ده آزردە خاطر اوله رق اغير ايام لرنده کارنسه مساهله ايلدى.
 يالفوز بودگل جميع بيک وسرکرده لر خاندن يوز چويوروب اميرناڭ
 کلکى کبى آفاته وذيله يازيله چق تلفاته باش سبب والى و بيک لر
 اولمشدر. حتى روسيه ناڭ آق مسجد و آلمتايه قدر جرأتى بوفسادناڭ
 فدلکسه سى ايدى. اگر خانلرناڭ افکارى بيکلر بيکى ناڭ رائى و اجتهادنه
 موافق اوليدى بو آنه قدر اجنبى دن بر فردرغانه مملکتنه ال اوزاتمزدى
 ديور ايدى. و خيرات جهتندن دخی کوب ايشلر ک کوچوروب حالاً
 تاشکندده مدرسه بيک لر بيکى ونجه مواضعده دخی تعبير مساجد و بناء
 قناطر و اوقافلر قيلم آباد بلاد وبالجهله منافع عبادى فکسر ايدن
 هجرية نپويه ناڭ مکئدين سوگره تاشکند ايالتنه بويله عدل بيک کلمدکنه
 و بوندن اوزاق حاکم اولمدغنه جم کثير شهادة ايدر. الحاصل زمانه
 خانلرينه فائق مدح و ثنايه لائق بر ذات صميم القلب صادق القول
 ايدى ديو سويلردى. مسافر پرور خصوصاً بزم نوغاي طائفه سنه
 غريب الديار دور اسلام اسمنه و دار اسلام محبتنه کلمشلر ديو رعايه

واحياناً تعريض ولطيفه ايله التفات بي غايه ايلردى. بىكار بىكىندىن بورون تاشكىند شەرى هر اوچ يل بش يلكه بر بوزيلوب بىكارى عزل يا قتل اولنور ايكن بونك ايامنده ناس بو بلادن برى وامين اولدیلر. بىكار بىكىندىن غيرى حاكملرنك ثبات وقرارى اولمىوب آز مدتده فنا ويورتنك تيز-تيز بوزيلوب اهالىنك فتنه ايله مبتلاسنه باعث نهدن ايدى ديو صوردهمه تاشكىند شەرى قرق سان باراق خاننك يورتي ديوب معروف وفرغانه توابعىنك ايك معمور ومشهور بلكه سندر قديمده تركستان شاهلرينك پاي سريرى اولمغله بوشهره كيم حاكم اولورسه بر ايكى يلدن كين اولگى پادشاهلرنك كارى يادنه كلوب آنلر بو چايدە توروب دوران سوروب نچند مملكتلرنى ضبطنه آلشلر تصرف قيلمشلر من دغى آنلرنك مسكندە بر قرار اولديم شايدكه اقبالم يوز و يرسه بختم ترقى قيلمسه ديوب نفسنك اغواسنه شيطاننك اغراسنه آلدانوب پادشاهلق دعواسى دماغنه توشوب خائن اولمغه باشليور خان بونك بو قصدى بعض نا قولاي افعالندن آكليوب عضورنسه تكليف ودعوة ايدر «الخائن خائف» اول ايسه فكر فاسدىمى خان بلمش ايمش منى البته اولدرر ديهرك خوفندىن وارمىور بس بوگا ناديب اوچون خاننك حركتنى ايشدوب فقرابى دغى خانه عاصى قيلمق صدندنه سعى ايدر. ديرهك سزلرنك فائده لرگزي كوزليوب طرفكزدن خانه فلان ايشده اويله وفلان توغرىن بويله ديوب جواب قايتارمش ايدم خان بگا وجميع فقرابه آچىغلنوب كايوب عسكر عظيم و جنود كئير ايله كلور ايمش تاشكىندگه وارسام آدملرينى قامچى صابنه اولچاپ قرقارم دير ايمش ديوب بر طولا مالايطاقلى قوشوب تورلوك تورلوك اقول كاذبى شهرة جازمه ايله سويلوب اگر خاننك تكليفنى قبول ايدر سگز موي نومزه آلوب اعلام ايداليم نه دير ايسه امريله كيداليم والا من خادمگز سزلرنك يولگزده جان وباشمنى اورتابه قويشم انكله مقابله قىلاليم محاربه يه چقاليم ديوب فقراساده دل بيچاره لر بوگا اينانوب بزلره ايكى باشدن بر اولوم ايمش هر نه ايسه ميدانك

مردانه ليك قيلمق كرك ديهرك همت كهريني بيل لرينه باغلب تمام اجتهاد ايله اوروشور اولدقده خائن بيكنڭ سري فاش و عالي اشكار اولوب فقرالر قتلورور حاكم بايقوش توتولوب مردود اولور يا مقتول اولور. بونكچون بورنقى لر تاشكند شهرى مروركا سلاطين قراركا شياطين ديمشدر. بيكلر بيكى ايسه دانا وعقل و فراستده يكانه اولمغله بوسودايه سبيل ويرميوب بيك لكندده مستقيم و مسلكندده مستديم اولمش دور خانلقى نيلسون حاكم ايكن حكومتى خانندن نفوذلى ايدى اوتوز يله قريب بيك ليك قىلب معدل خان فتنه سنده امير بونى كنديله بيله آلوب كيدوب عاقبت بخاراده وفات ايتدى ديور ايدى. «رحمة الله عليه رحمة واسعة» بعضيلر بونى امير خوقندغه آلدر يپ اولدردى ديرلر ايسه ده بوخبر اعتباره صالح و اعتمادده قابل اولمغندن والدمز مرحومنڭ تقريرى تحرير ايدلدى يعنى امير ايله بخارايه و اريپ آنده اجلندن وفات ايدوب عزتله دفن اولنديغى خبر عندمك راجح بلندى.

مؤلفه

عدالت ليك فقط خانه دگل خاص كرك حاكم كرك بيك كه كرك راست
 عدالت ليك بيلن كارايتسه هر كيم اوكر دايم او ذاتى مدحيله ناس
 كرك يوزيل كركسه مڭ يل اوتسون دعا ايلر حقنده ناس باخلاص
 بيكلر بيكى نڭ اصل اسمنى آتام رحمتلك دن صورمغه يادمه كلميوب
 صوكره كوب آدملردن صوراديم ايسمه هر برى بر كونه اسمله ذكر
 قىلقدن حقيقتنى بلامديم هيچ برينڭ قولنه قرار قىلامديم. و بو ايام
 تاشكند شهرى علماء و فضلا ايله مملو و مشحون اولمغيله برابر اغنيادن
 اهل خيرات دخى آز دگل ايدى. جهلدن برى فولاد باى نامنده بر
 ذات ذوالحسنيات ايديكه دسمايه سى كم كونده كوكلندين كچار ايمشكه
 خدا مڭا مڭ طلا ميسر قىلسه فائده سنى خدا يولينه تصدق ايدر
 ايدم. نيتنه كوره خدا بوڭا مڭ طلا عطا قيلمش بوده وعده سنه وفا
 ايله سوداسينڭ هر سفرده ربغنى مساجد و مدارسه و منافع ناسه صرف

ایدر ایمش بعد الوفاة حسابہ صالحہ المشر آلمش مکدن زیاده آلتون
 غیراته خرج قیلنمش رأس مال ہنوز باقی فالوب بین الورثہ قسمتہ
 دوشمش بو ذاتنک عادت بر نیت حسنه قصد ایتسه اول آنک خرجنی
 تخمین ایدوب تجارتہ چقارمش ماللرینی دە دویہ قویقدہ قولاغنه
 آہستہ سویلیور ایمشکە ای مبارک مخلوق سنک اوستوکک فلان قدر
 مال بوکلدیم بو مالدن اولان ربعی فلان محلده فلان نسنہ بہ صرف
 قیلغہ نیت ایلدیم. واقعاً معیار ایله قولاغنه سویلمش دوه یوکندن
 حاصل اولن فائده ذکر قیلمش اورنغہ یتەر ایمش یعنی کفایہ ایدر
 ایمش. «لکل امری مانوی» هر کم نیتندن تاپار دیمک بوندندر
 بونکچون آدینی ایشدن آدم وفاتنه افسوس ایتمشدر دیورلر.

لمحرره

بو عالم دین اوتار همه اوتان بر ایش قیلب اوتسون
 ایشتکان فوتنی آنک قولنی بردهان ایتسون
 ویا کہ شویله بر ایش قیل ایشتکان آفرین ایتسون
 آنک ضمندنه نیک اسمک شرقدین غربه دک یتسون
 اهل خیراتنک اولادی خوار اولمز مثالنه بناء اوغل لری دخی دولت مند
 اولوب ۱۲۸۰چی هجریه لرده مزبور باینک اوغلندن بری یارمونکە یه
 یوروب واردفک بولده آیکوز قلعه سنه کلوب آناسینک دوستلق مناسبتیل
 آتامزی سوراب خانہ مزہ توشمش اثناء کلامده آتامز دیمشکە مغفورله
 پدراکز احسان ایله مقبول عام مشهور انام اولمش ایکن سز لری نچه
 آدم لردین صوردم اکثری آدگز نیده بله یور دیدکە مال آتامز نک
 وقتندن اون حصہ آرتوق اما همتمز یوز درجه آز اولقدن کمنام
 وبخیل لیک بدنام اولمشز جوابنی ویردی دیو سویلاردی.

صاحب الترجمة معدل خان خوقندنگ سمرقند طرفنده پشغر نام قلعہ خصوصندہ بخارا امیری نصرالله بہادر خان ایله بین لرینہ برودت توشوب امیر بوگا کوشمال برمک قصدیلہ معدل خان آناسیننگ منکوحہ سنی آلدی خدایہ عاصی اولدی بلسکہ استعلال حرامہ ارتکاب ایله کافر اولدی دیہرک اہالی بی اغرا قیلب کلوب خوقندنی آلوب آناسنی آلدقن بدتر مرتکب کبائر اولن کارلری اجرا ایتدی علمالری اہانت وکتابلری اضاعت ونچہ نچہ بدعتلری باز اعدات ایدرک صغیر ونارسید خانزادہلری اولدردی، امیر خوقندغہ کردکدہ معدل خان قاچوب مرغانہ کلوب آندن اوش طرف تاغہ کتماچی بولوب چغب بر کیچہ تاگ آتقونچہ یورمشلر ایرتہسی کورسہلر چقمش یرندین بر ایکی فرسخ آرتوق کتمامش خان بوندن تشائم ایدوب منی قان تارتوب یبارمش اولہ والا بو آط و بو یوروش ایله کاشغره کرمک ممکن ایدی ایمدی منی امیرننگ آلدینہ آلوب وارکالر ہر نہ قیلسہ قیلسون دیوب قضایہ راضی اولوب اما بعضی لر آرقاسندین آدم یتب توتدی دیوب وبعضی لر یاننگ بولنان یولداشلری ابتدا اولریننی عفو وبعده خانننگ جرمہ سنی امیرہ معفو ایتدیرمہ وسیلہ اوچون بمصلحت خانی باغلیہرق علی کل حال امیرننگ حضورنہ آلیب کلمشلر امیر بلا توقف قتلہ امر قیلنقدہ وزراسندن عبدالصمد نائب امیرہ دیمشکہ جناب ہمایون لرینہ ملال کلہزسہ بر سوز دیایم امیر اجازت ویروب نہ دور او دیدکدہ حالا بو مضافات الکزہ کردی بو ایسہ اصل ملک کزہ معادل اولوغ مملکت دور ضبطنہ خیلی خزینہ وکوب اندیشہ وعسکر کرک ثانی بر جہندن روسیہ بو جانبلرہ قول صوزمق قصدندہ ایمش معقولی بو دورکہ خانہ توبہ ویروب آنط اکید وعد شدید ایله کندکزہ تابع ایدوب مملکتی اوزینہ ویرہ سز روسیہیہ بر قالقان وسپر کبی تورر بناکاہ روسیہ ایله کار منعکس اولورسہ خان سزناگ معین ورہبرگز اولور دیدککہ امیرننگ زعمنہ بو کلام بعید توشوب یعنی روسیہ نردہ نہ طریقہ بورایہ کلور نہ قوۃ ایله استلا ایدر شمدی

بو يورت بنم چىنگالمىدىن نەره يە كىدر بىكانە يىردن شىكىست ايدىر خام خيال ايله نائىبىڭ سوزى نا مقبول كورولوب مصلحت كوسترديكى جزاسىنە كفش ايله آغزىنە اوردىمىش. بو عبدالصمد نائىب اصلى تبرىزدن اولوب آروپا مملەكت لىرىنى سياختىن سوڭرە اميرنىڭ خىدمىتە داخلى اولمىش كوپ ايشلىر كورولوب كوپ خىبرلر بىلمىش تىجر بەلى ذات ايمىش سوڭرە بخارادىن كابلە كىدىوب انگلىز استلاسندىن كابل خانلىقىنىڭ استقلالنە باغىش اولمىش ايمىش بعضى لىر كابلە كىدىكىنى انكار ايدوب اميرنىڭ اللەه مقتول اولدىغىنى سويلدىلر. ايكى قولنىڭ توفىقى ابتدا بو ذات كابل واقعه سىندە اولورده بعدە سياحت ايدوب سوڭرە اميرنىڭ خىدمىتە كلەرك قتل ايدىلمىش اولور. خىبرلرنىڭ سياقنە نظراً صحىح دە بودور، زىرا كابل قضىه سى فرغانە فاجعه سىندىن اقدم اولدىغى معلوم اما اميرنىڭ اللەه قتل اولمىغى امر بعيد دىگىلەر، چونكى ايش بىلمىز غىبى لىرى ايشە قويمىق بى تىمىز دىلى لىرى تىرىبە قىلمىق اسلامە فائىدە ايدىر ذواتلرى ملته خدمت ايدىر ذواتلرى قتل قىلمىق بو طرف امرالرنىڭ اقواى لوازماتلرنىدەر.

بعدە امير سياستى مەدىل خاننى واوغلى محمد امين نى واخاننىڭ آناسىنى وجمىع دولتخواه لىرىنى ظلماً اولدىدى خوقىندە بىر نچە كون اولتوردى پاى تىخت ضىبط اولدىغى ايله باشقە بلادىڭ والى وسىر كىردەلىرى امىرە سر فرد. ايتىمكىن غىبرى مجالى قالمىوب مضافات فرغانە باسر هم توابىع بخارادىن معدود اولەرق خوقىندىغە ابراهيم خيالنى هاكىم نصب قىلىب بو ولايتنىڭ كلسىنى آڭا تفوىض ايدوب كىدى بخارايە قايتىدى. بورون بىستە احمد دىرلر ايدى سوڭرە الپسوى اولدى بو احمد باى سويلپور حضرت اميرنىڭ اوشبو سفر خوقىندىن قايتوشىندە بىلرر غىجدواندىن چىقىپ كىران ايله كلشمىز ايدى يولده يولوقدىق امير بىر صولت كىبىر وهىبىت عىظىم ايسلە كلوركە آلدىندە بىر چاقىرىم مقدارى يىردان نچە يوزدور ياكە مىڭ مى علما وقرا سورە فتىحى قراىت، صاغ وصولنە نچە يوزمى مىڭ مى حفاظ وقارى دىغى اولقدىر يىردىن سورە

طه ویسن تلاوت و آرقاسنده دخی نچه مك ملا معوذتین اوقوب
 جملهسی نفسنی حضرت امیر طرفه اوفورر و امیر اوشبو چار اطرافنی
 احاطه ایدن دمچی لرنك اورتاسنده تنهاكلور جلاونده ایکی آدم پیاده
 یورمش و بر شخص ایرافدین شمسیه توتمش سایهسنی امیره توشورر
 و جمیع قوشون و چادر و قوش طوب تفنك و عسکر زرهپوش بر میل
 مقاری بونلرنك آرقاسندین كلور. آدملرندن صوردد حضرت امیر
 جهان کیر هر سفرده بویله سلطنت ایله می سیر ایدر یا بو دفعه بویله می
 کیدر. جوابده دیدیلرکه فرغانه مضافاتی کبی بیوک مملکتی تسخیر
 ایدن پادشاهه اصابت عین نك دفعی یعنی کوز تیکمسون اوچون بو
 سفرده ملالردم صالحق رسمی جاری اولدی عجب دورکه امیرنك نزدنده
 خوقندی آلهق بویله برکار کبیر و امر ثقیل ایکان روسیه بر اوش
 عسکر ایله جملهسنی ضبط ایتمدی کوزده تیکمپور سوزده تیکمپور
 دیدی اه کلامه.

اگرچه بو قدر بلادی بر دفعهده تصرفه کیچورمک آز ایش دگل
 لکن اجنبی ملت اولمیبوس مسلمان لرنك بو قدر بیهوده توکیلن
 فانلرینی و تلف اولان مال لرینی فکره آلمیبوس غرورانه یورلدکن
 صولتنی نا صواب کوروب تعریض نامه سویلدی.
 ابتداده خاننك آناسنی اولدرمک امیرنك خیالنده یوق ایدی
 نبیرهسی محمد امین که حد بلوغه ایرشمامش مراهق حالنده ایکان آنی
 اولدرمکچی بولوب آلوب چقدقلری حینده مزبور اوغول جدهسنه
 خطاباً بر نچه کلمات وداع سویلکده آنك شرین سوزی و کورکام
 یوزی نك فرافنه صبر و تحملی قالمیبوس منبجه بیله واریب آنی اولدردیکنی
 کوروب امیرنك حضورنه کلوب اوغلی نك المندن امیر آنك کوزینه
 بر شی اورنده کورلمیبوس ای فلانی ظالم آتاسی عاصی اولدی دیدك
 هر نیمه قیلنك بوی گناه نارسید نیمه قیلنیکه صویدوگ دیوب آغزینه
 کدیکی الفاظ ایله امیری حقارتلکده اول مظلومه می معیتنده اولان
 بر طاقم نا حق خاتونلر ایله بیله بوغازلایلر، کورنلر دیرلرکه بیچاره

آناسنه اوغلى نىڭ المى اويىله مستولى اولمشكه تا بوغازنه پچاق نيكونچه نه اولومدن خبر ونه قىلچدن اثر بلدى همان بر كلمه ايله اوغلىنى اوكردى وبر كلمه ايله اميرى سوكردى واقعا مظلوم محمد امين آناسى دگل اجنبيه محبوب بر نونهاى جميل و خانزاده فحيل ايديكه آنىڭ حسنىدن قطع نظر شول عىن وشول سن ايله فصاحتده بليغ وبديع وهر حال و افعالده باباسى عمر خانه شيبه اولوب اهل فرغانه آنندن جنت مكانىڭ فوحى يعنى ايسى كلور ديوب دولت يوز ويروب نوبت بوڭا كلدكده مرحوم عمر خاننىڭ عدالتنى اول اوغولدىن اميد ايدرلردى الوغلرده جنايات اولسه هر برى جريمه سنه كوره جزاسنى بولدىلر بو غلامنىڭ گناهى نه ايديكه قتل مستحق اولدى ديوب اهالى فرغانه اميرنىڭ عليهنه بغض وعداوتنىڭ باش منشاى بوبولدى ديورلر .

معدل خان مڭ ايكى يوز اوتوز يدى سنهسى تخته كيچوب يكرمى بر يل پادشاهلىق قىلب ۱۲۵۸ نچى سنهسى مقتول اولمشدر ، كمينه مترجم معدل خان آناسى نىڭ منيكوحهسى آلدى ديوب افواه ناسده آيتوله كلهش سوزىنى ككوب آدملردن صوردم بخارى لر قىلمش قطيعه لر ينى ستر و قبيحه لر ينى توجيه ايدوب ملك خوقند آناسى نىڭ فراشنى باصوب فضاحتده كتىدى وبوندىن ماعدا دخى احكام شريعتى هجر وهتك ايتدى بونكچون بهادر خان امر بالمعروف نهى عن المنكر قىلمغه محق وخوقندى لر زجر و جزايه مستحق ايدى ديوب اميرنىڭ فعلنى تزكيه وغرضنى صيانت ايدوله .

فرغانىلر ديورلر كه بخارى لر نىڭ بو ادعالى محض افترا وبهتاندر جاريه مزبوره عمر خانه مدخوله اولمق شويله تورسون معقودهسى دخى اولمامش مگر آنىڭ حسن و جمالى زيبا وكهالى عمر خاننىڭ مسموعى اولدنده قولاقدىن عاشق و ايراقدىن مفتون اولوب آلورمن لفظى آغزندن چقمش ايكان آراده كوب كون اوتميوب خان آخرته رحلت فيلغى ايله بي عقد فالمش آلورمن ديدكىنى آدملر آلدى شهرة قىلمش امير ايسه مقصدى اجراى شرع اولمىوب فقط مشار اليهاى آلحق

اۋچون عرص وطمعی خوقندغە توشەرەك مسلمانلارنىڭ كوڭلىنى معدل خاندىن دوندىرىپ اوزىنە آغدەرقغە بوكىب محضى آلت ايدىنوب اشتھار وبو وسيله بى مطلبنە بهانە اتخاذا ايتمىشدر چونكە محبوبە مزبورىه امير دخى مسموعا عاشق اولوب خوقند آله كرمىدكچە معدل خان اولمىدكچە اول نازىنە اولاشمىق امكانى يوق ايدى. معدل خان ايسە كمال متشرع و متدين اولدىغىدىن آتاسىنىڭ آلورمن دىان سوزىنى رعايە تزويج توغروسىندە علمالردن فتوى صوراب بعضلر جائز وبعضلر اولىكى اوازە ايله اكرچە صاحب فراش دكلىسەدە محل انھامدر اجتناب لازم ديوب آلەمغى ناجايز كوردىلر. اما خان بونىڭ حسنىنە منكوس اولەرق جايز جانبنى توتان علمالزە التفاتى آرتوغراق وكرمى زيادە اولدىقن انسان عيبىدالاعسان دور. ابتدا برخىندى ملا جوازىنە فتوى يازىپ علماء شهر بوملايه حسداً مەر باصمىوب افاضلر آراسنە قيل وقال توشىدكە خان برر بهانە ايله قاضى مفتى لرى عزل قىلپ مەرلرىنى آليپ بر نيچە كوندىن كىن قايتوب ويرمش يازىلمش روايتە بوخىندە مەر باصلمش اولە.

ديرىزكە حكايە كۇزنىڭ عقىبى اولىنىڭ نفيضى دور چونكە آتاسىنىڭ زوجەسى اولمىسە اورنادە عقد دخى اولمىسە اجنپىه بى تزويجىدە فتوى صورمىق وفتوايى تزويجىدە اعلم و مفتى لرنىڭ مەرىنى دركار قىلمىق ندىن حاجت ايدى بر بلاسى واركە بويە تردد اولمش بناء على هذا امير حضرتلرى اقامت ما وجب به اقدام قىلمش. بو بىئە جواباً دىرلر كە معدل خان اسمى مسمى سنە مطابق منصف و متشرع ذات ايدى احياناً سياست اۋچون ظلمە شيبە بر فعل قبيح صادر اولمىسە جبيع كارى كىتابە موافق ايدى. اولدە آتاسىنىڭ ناخذ قولنى حرمة يعنى آلورمن دىدىكى سوزندە شرعە مخالف بر ايش اولمىسون دىه فتوى صوراب بو صوراق اوشبو سوزنىڭ دىدىككز اشتباهە سبب اولەرق صوثرە سوز اوزايوب اكثر آدملر حقيقتنە مطلع اولمىوب مخالفت ايتدىلر. وبر دخى شهر آدمى دگل مسافر بر خىندى ملايه تبعية فتوايه مەر

باصمقند عارلنوب علماء خوقند بالاتفاق بويله قاضى مفتى بولمقند
 عزلمز اولى ديهرك عناده كنديلر. مجيب نك بو تزكيه سيده ايراددن
 خالى دكل البته بر سؤ عظيم اولمق كرك بونى مؤيد دور معدل خاننك
 والدهسنه اوغلوگزى توتوب كلتوردى اولتوردى ديدكك جزاسنى بولمشدر
 ديمش زيره مذكوره بى تزويج خصوصنده آناسى كوب نصيحتلر قىلب
 منعه چالشمش ايكن معدل خان آناسى نك سوزينى اصغا ائتمه مش
 ديورلر. والد مز مرحومدن منقولدر توبانده يازيله چق تالاندىن چقب
 فضاى ايچينه فايوشمزده فوت اولمش خانلرنك قايسى ايدىكى اسمى
 خاطرمدن چقدى برسى نك خاتونى قرغز قزى ايكن بزم كر وان ايله
 بيله توركوننه كلدى مز بوره دين خانلرنك سراينده اولان حاللرينى
 صوراشوب فتنه يه باعث اولان ايم كه هر كيم كورسه كوركنه مفتون
 اولور ايمش آنك صورت وسيرتنى بيان بيورسكز ديو استفسار
 ايتدكمزده جواب ويريب آنى سولره نيمه ديب توصيف قىلاى كورن
 ايرلر تورسون خاتون اوزلرمز كوردكده كوزمى آلمغه قاشندين
 توروب غيرى جايه وارمغه قدرتمز قالمبوب اختيار مز الدن كيدردي
 ديوب بر مدح مختصر ومبالغه موضح ايله اداء مرام ايلدى ديدى.
 اسمى خان پادشاه ايم ايمش هر قانچه اسمى مرغوب ايسه ده وجودى
 شوم قدم باصديغى يرى ندم اولوب ابتدا عمر خان خطبه قىلديغى
 ياخود فقط آغزينه آلدىغى ايله وفات ايدوب معدل خان بويله بلا
 ايله باشنه يتب امير آلوب واردقده دغى ملكتندىن فتور كيتب كوب
 تولقون وتموچلر بولدى ديو سويلردى. خانلرنك اقرباسندن محمود
 بيك نامنده بر سر كرده نك قزى ايدى ديورلر.

مرحوم معدل خان نك بعض نافولاي حركت وخلاف مشروع
 ايشلارندين اهالى آزرده خواطر اولوب اميرنك كلمكنى طالب وسرگردهلر
 سراً خط ويروب اميرى جالب دفع مظالم وخلاف شرعى سالب
 اولمسنى اميد وتمنى قىلسه لرده كار مدعاچه اوليوب عكسه وفالنيك
 ظن ايتدكلرى نغسه دونهرك مملكتنى آلدقدين صوكره اميرنك افوام

فرغانه‌یه قیلدیغی تعدیسی واحداث ایتدیگی قبایح و تمسخری معدل خان ننگ ایشلرندن چندان مراتبه زیاده اولوب و بوکئا نظراً معدل خانن صدور ایدن شناعات بوشقاواتننگ مکدین برینه بلسکه هیچ شی برینه قونولمیبو اهل فرغانه اوتمش آی وایاملرینه افسوس ایلدیلر. آخر الامر سردیه و ققچاقیه و قرقزیه ایچدن و طشدن جملاسی بالا جماع شیر علی خان ابن حاجی بیکنی خان قیلوق صداسنی چقاریب امیرننگ اهانتی بدلنه علماء خوقند فتوی لر یازیب بر مانغتی اولدرانه یتمش کافر حربیی اولدراننگ ثوابی پتلور دیوب اهالی ننگ کولکنده امیرننگ قیلمش المی هنوز مذکور ایکان بو فتوا آکا علاوه اوله رق منغتییه بهنج عداوت باغلا دیلرکه شیر علی خان شهره کر مژدن اول بخاریلری قروب اولدروب اخذ ثار ایلدیلر ابراهیم خیال آز آدم ایله آزار قاچوب قتلوشدور. خوقنده حکومتی اوچ آیهه یتمادی، صوگره امیر نهجه دفعه جنود کثیر و جم عفیر ایله کلوب منهزم اولوب ملزم اولوب قایتیقندن غیرى هنر ایتمادی. ایشنگ انجامی بوکئا منجر اولیچق امیر حیلله و تزویر یولینه تشبث ایدوب خوقنده قیلمش ایشلرینه پیشمان صورتنی کوستررک، یارب من فرغانه مضافاتنی تسخیرمه عساکیرم آنلره بویله جبر و جفاله قیلمش من آندن بی خبر ایمشم یوم جزاده بوندن سؤال اولنورسم حضورکنده نه جواب ویره چکم دیه کیچه لر توروب آه قیلب کوزلرینی یاش قیلب بو آهنی آدملره اظهار ایلر چونکه خوقندیلر اگر حضرت امیره تکرار اطاعت ایدرسه لر اولگی ظلم مکافاتنه عدل واحسان ایده چکنه و خوقندیلری ممنون اوله نه قدر آنلرنگ رضالغنی کوزده چکنه من بعد امیرننگ خوقندغه کلمکدن مقصد اصلیمی بو اولوب بکاسی حقیقی توبه سی نصوحی اولدیغنی اشتهار ایله اهالیه بوتلبیسی استماع ایدوب کورسه ده کور عصاصنی بر جو یار مثلنی محکم توتوب خوقندیلر امیرننگ علیه نه قیام و مسارعتدن ایریلما دیلر بو فرینه قایلرله دیلر یعنی آلدانمادیلر.

امیر نصراللهنی آدملر بهادر خان دیب تخلص ایدر لر قواغه توشکان

اسیرنی امان ویرمیوب اولدرمک که افراط بهادر اما نفسنده یعنی نفس الامرده قورقاق وهیمه لیک آدم ایدی آز نسنه دن کوب خوفه توشاردی دیوب بونگچون فرغانانی لر بوکا باطر قصاب آد ویر مشلردور .

معدل خان اگرچه اراذل ناس ایله الفت اولوب سفیبه شبیه فعل شنیع لری ایجاد ایتدی ایسه ده آناسی عمر خاننک صراحه وضمنه کوستردیکی یول و طیار قیلب کیتدیکی طریق ایله ایشلر بارچه سی ترتیبه کلوب بونک ایامی معمور و آبادان خواص و عوام غمندن امان بز زمان فراغت تو مان اولوب عقیبند زه ظهوره کلن غوائل یعنی فتنه و فلاکت فحط و هلاکت هر نه بولدی امیرنک شوم قدم لکندن بولدی دیوب اهل فرغانه هنوز آغزینه کلدیکنی ایتورلر . هر نصل ایسه والد ولد بو ایکی خاننک هنکامی پارلاق کیچوب کویا علیلک قبیل موتنده مشاهده قیلنن آثار صحتی امثالنده بر حال اولمشدر من بعد لوح ازنده مقدر اسباب مکدر برر برر ظهوره کلیمه باشلیوب معدل خاننک فوتی فرغانه بی فترته قویمشدر . شویله که کله چکک یاز یله چق احوال فاجعه کلسی بو واقعه نک وجیعه سیدر . امیره متابعت ایدن اوچ آی ظرفنده اهالی فرغانه قرغزده یورن شیر علی خان ایله مخابره ده ایدیلرکه آنقا اشاره قیلنمشیدی بیانه نوبت ایدی کلدی .

جلوس شیرعلی خان ابن حاجی بیک ابن عبدالرحمن خان
ابن عبدالکریم خان ابن شهرخ خان

شیرعلی خان آناسی حاجی بیک قرغزه واردقده توغوب یا که عالم خان قتل قیلدیغی حین ده طفل قالوب آناسی قرغز قزی اولیغله طغالی بوی اوغورلب آلوب قاچوب خانلرنک خوفندن هیچ احد ز بلدرمیوب تالاس دیدیکی یرده تورمش قرغزلرنک قولنک غریب بولوب یورمش ایکان فتنه ماسبق بو ذاتنک باعث امبالی اوله رق بختی یوز

ویروب وراثت ملک جد وعم وبهائے حق خون ودم باش کوتاریب
 کلوب ابراهیم خیالک فراری ایله مغتبه دن خالی قالمش شهر خوقندغه
 کریب ۱۲۵۸نچی هجریده بی مانع وبی مزاحم خانلق مسندنه قرارلتمشدر.

اوشبو خاننک واقعه کبراسندن تاشکنده تالان

والدمز مرحوم بو تالان نك ایچنده یوزمش وبو آلامک آچیسنی
 ایچمش آدمدر سر کشتنی نی کاهاه حکایه قیلب آه واه ایله سویلردی
 شویله که امیر نصرالله خوقندی آلیب معدل خاننی اولدریب معشوقه سینه
 قاوشوب خاطر جمع اوله رق خوقنددن صاوشوب بخاریه قایتدی بو
 ولایتک کلسنی کندنه رام وبخارا توابعیله بنام ایدوب هر بلده یه بر
 والی وهر شهره بر حاکم قویدی تاشکندن بیک لری بیکنی آلوب اورننه
 محمدشریف آتالیقنی والی تاشکند قیلدی. شیرعلی خان خوقندده
 خانلق تختنه اوتوردیغی ایله مزبور آتالیقغه بو مضمونده ایلچی
 بیاردی که تاشکند شهری عن اصل اجدادمن نك ایسکی ملکی
 ومضافاتمن نك بیوک بلده سیدر ایام ایسه حالدن حاله دونوب ینه جاینه
 قرار تابدی ایهدی سیندن امیدم بو دورکه بگا متابعت ایدهسن زیاده
 درجه لره ایرهسن دیهش آتالیق ایلچیه جواب سخت ویروب، من
 شیرعلی بی بلهورم منی امیر بخارا نصب قیلدی کارمده مشارکت
 قبول ایدمم امیره ایدن شرطی بوزوب غیرى یوله کیدمم الا
 حضرت امیرنک امرینه منتظر م اذن اولورسه لشکر ترکستان ایله
 خوقندغه کیدرم شیرعلی نك باشنه دنیایی تار ایدرم کبی قتیغ سوزلر
 ایله قایتارمش صالارده اوز حولمزه ملا غوبای اقسقال ینه اوچ دورت
 نوغای لری ایدک ایلچی نك کلدیکی وکتدکنندن سوز آچیلوب ملا غوبای
 دیدیکه بو مملکتک نه امیری ونه ماموری یورت ضبط قیلمايه بلمز
 قضاق قراغی کبی بر قوه هجومیه ایله کلوب اروب بروب تاراج وتالان

قیلب بر بی تدبیر آحمق فی بونده حاکم قویمش بولوب بوننگله ایش
 تمام بولدی بلوب کندی بخارایه کندی کتدکدین بویاق بو قدر کونلر
 اوندی یورتوم بار آدمم بار دیوب بو طرفه هنوز خبرلشکان یوق
 بو غبی آتالیق امیردن اعانت کلورمی کلزمی حامی اولورمی اولزمی
 ملاحظه قیلمز بویله اچیغ جواب ایله ایلچی بی جوناتمیش ایمدی بلا
 توقف عسکر نا معدود ایله شیرعلی خان کلور امیرنک قیلمش ایشلری
 خوفندی لرنک خاطرندن چقمش دگلدر جاننی بدل ایدوب باشنی اورتایه
 تاشلاب ار و شورلر تاشکندی لرنک میلی دخی او طرفه دور، بو بیچاره
 کیمه اعتماد قیلب بویله جرأتلیک ایتمش دیدکده من دخی آکا موافقت
 ایدوب بر ایکی سوز سویلدیم و اوتورالرده راست اولیله دور دیدیلر
 یانمزده یعنی مجلسمزده نوغای لردن غیری اجنبی بر فرد یوغیدی. بو
 شکوه فی الحال آتالیق ننگ سمعنه یتشمش ایرتمسی کون ایرته برلن
 یاصولار کلوب ملا عوباینی آلیب کیتب حبسه قویدی جریمه سنی
 بیان قیلدیکه بیاغی سوز ایشم آغزینه قورشون قویار دیدیلر. درین
 زمان نوغای و سردیه دین آشنا و قدردان آدملر جمع اولوب واریب
 آتالیق غه آط تارتیق قیلب آزار آزار قیلب آلدق آراده کوب کون
 اوتمیوب خوفند قوشنی کلور شهرتی شایع اولدی آتالیق یارلیق
 قیلب قضاک قبیله سینک شجاعتده معروف سانچقلی فرقه سنی ایلی و آولی
 ایله شهرنک اطرافنه قوندریب الوغ لرینه سرپا بروب یکت لرینه ات
 واسلحه برپا قیلب و جمیع شهر خلقنی قل قویروق قیلب چقاردی قل
 قویروق دیمک آته منمکه قدرتی و آتی وار آدمدن هیچ احد اویم
 قالمسون دیمکدر ابتدا عالم خاننک وضع ایدن قانونی اولوب صوگره
 عمر خان اوچ ایردن بری عسکر اولمق نظام چقارمش اوچنک بری
 خاننک دیمک بوندن قالمش بو ایکی قانوندن مقدم هر کیم اوز اختیاری
 ایله عسکره یازیلوب غزیندن معاش سردی زیاده لازم ایسه فلان
 شهردن مک و فلان قصبه دن یوز آدم کلسون دیردی بو یارلیق ایله

تاریخ خمه ۳

بعضی لر کرماً و بعضی لر یاللانوب و بعضی لر غنیمت قصدنه آلدانوب کیده رک عسکر بو ترتیب ده کوچ ایله جمع اولنوردی. باز آتالیق احوالنه کیله لیم.

آتالیق نڭ امریله بازار بقال قصاب نانواى و کساب کلسی عسکر ایله بیله چقدیلر بزلرده یارلیق موجبی آطلرمزغه منوب فلچ لرمزی همایل قیلب تبانچه لرمزی بیلمزکه قسغان بولوب چقدق. اول کیچه ایکی عسکر مقابل قونوب چرچیق صوی نڭ ایکی یاغنده یاتدیلر ایرته سی وقت اشراقده اوچ دورت آدم چایچی دکانه کلوب بره ر پیاله چای ایچر ایچمز طوب آتلمیه باشلدی چاینی تاشلاب آتقه منکانمز همانه غرب طرفدن بر سر کرده اسمنی آیتمش ایدی اونوندم اول باشلاب قاچدیغی ایله همه قوشونده قاچوق علامتی کورلدی کیچه ایچنده بو طرفنڭ قوماندن لری خوفندیلر ایله تل لشوب بلکه بوروندین برلشوب اتفاق بولغانلر ایکان، چادر قوش طوب زنبورک بازار بقال آش نان اشیا بار چه سی فالوب آتالیق همه نڭ آلدینه توشه رک فاندسمن تاشکند دیوب جونادیلر خوفند قوشنی در عقب در یادن اونوب دار بازه بیکلامک که قویم یوب شهره کردیلر، بو قاچ قاچده جمیع نوغایلر بر یره جمع اولدق مصالحت بوگا قرارلندیکه بزلر سالار یولنی توتتساق قچانلر اوزمزی توتوب توناب اولجه قیلورلر دیوب توغری سالاره یوز قویبق یولده کورار ایساک اطرافه قونمش ایلنڭ خاتون بالالری چال کامپرلری آت آباغی آستونده فالوب نچه لری مجروح ونچه لری بی روح یاتمشلر بونلری کوروب زهره لرمز چاک اوله رق چاق کلوب سالاره یتدک اهل عیال لرمزی محکم بر قورایه برکتدک روزکارمزی کوهوب نقدیه مز بولسه بوروندین مدفون ایدی اوزلرمز برر چپان ایله فالدق خنداغه توکل قیلب تورددق اوی حولی لرمز بو یر تقلیدنده ترزلی آیناکلی کوچه لرمز کینکش واسع ایدی بیکوتمک که آر به یغاچ یتکورالمیوب آه ایتدک شهر خلقی کوچه لرینی نار قیلوق بویله بی تنجلیک وقتده بر آر به ایله سد یاخود بر یغاچ ایله مسد اوچون ایش بزلر قچان

خیالمنزغه کلگان اهل توحید بر موعدینی بویله غارت ظلم و فترات
 ایدر، بو حینده بر فرقه عسکر کلوب یتدیلر جمع اولوب تورمش
 نوغایلر هر طرفه پراکنده اولوب کتدیلر من بی عقل قاچمیوب بر
 تباچه آتدیغم ایله عسکردن دخی بر اوق چقب فاشمده فخرالدین اسملی
 یولداشماڭ ماڭلا یندین تیکب یقلدی اوق قولاغم توبندین اوتمکله
 باشم کاڭراب قالمش نیلیه چکمی بلمیوب شاشدیم هوشمنی
 جیوب دیوردن آشوب قاچدیم خوف شو قدر مستولی اولمشکه
 قناعت باغلب آسمانه اوچماسم یاغود یر یاریلوب آستنه توشماسم
 وجه ارضه بر پناه بولور محل وملاذ بولور مکان کورلمیورکه
 بونچه ابنه و عمارات وبوقدر باغ واشجارات هیچ بری کارکیر اولمیوب
 بی قرار قاچوب یوردیکی کور مشلر ارقامدین کلوب توتوب آلدیلر
 بیاباغم ایله قولومنی باغلاب موینومغه بر یب صالحیلر یتا کلب بر
 جایغه آلیب واردیلر نوغای لردین برنچه آدملرنی مندین مقدم باغلب
 قویمشلر ایکن برار ساعتدین کین بر فرقه عسکر کلدی کومش
 طلا و کموش لرگزنی ایتوگزلردیوب قتل ایله تهدید قیلبوردی
 طلا تنکله ر مزی خرید قیلب مال آلیب ایلیگه چقارمش ایدک دیوب
 انکار طریقنی توتوب کوردک ایسهده اینانمادی آت اوستوندن نیزه
 ایله بوغازه سانچوب آیت راستنی والامان ویرمیوم دیدکنه یور وکله
 حولیم که، کر چه طلام یوق اشیامنی آلوب ویرایم دیدیم بر نچه سی ایرکاشوب
 کلدیلر حولیم بو دور دیوب کوستردیم اکثری ایچکاری کریب ایکی کشی منی
 کوزه توب قالدیلر اچکری کراناردن بر یسی تر زیه صوموش پیاله جلدرا توب
 یره توشدکنه یانمداغی ایکاوسی طلاتوکولدی ظن ایدب یوکر یشوب کتدیلر من
 قاچوب آروقه کوپروک آستنه کردیم کیچکچه صو ایچنده یانندیم
 کوز فصلی ایدی صوق صو ایچنده یانوب اولمه سه مده اولمه گه یاقن
 بولدیم ایرته سی کون منادیلر کوچه بکوچه یوروب امان امان زمان
 زمان شیر علی خان دیوب تالاندین آل تارتدیغی ایله اوز اوزلریمزی
 یوقلشوب نوغای لردین اوچ کشی فوت اولمش فالان لرمز جمع اولوب

خاتون بالا اموال و اشیایالرمزی توگال لیدیك برنچه آدم لرنك غانون
 قزینی و ایر بالا لرنینی و برنچه لرنك آت دوه صغر لرنینی آلیب کیتمش لرن
 شهرة و اربب سپاه لرنك قولنده اسیر لرنیزی و مال لرنیزی تانوب صورادق
 و یرمیدیلر مسافر ایدك مملکت کوزه کلمش مهمان ایدك دهرک الوغنه
 و اربب عرض بولدی. بوسفرده خان اوزی یوق ایدنی اوغلی
 مله خان اون اوچ اون دورت یاشلرنده امیر لشکر اولوب کلمشیدی
 خانزاده عرض مزنی تگلب اسیر لرنیزی و تانوغان مال لرنیزی آلسونلر دیوب
 قاشمزه کشی قوشوب و یردی و اربب صوراب ایدك قرغز ققچاق که
 غاننی اوزمز خان قیلدی دیو منت لرنی کوبدر خانزاده نك امرینی
 تگلامدیلر اسیر مزنی و مال لرنیزی و یرمیدیلر. تکرار و اربب عرض
 قیلدیمزده خانزاده سوزی نك نفوذ قیلما دغنه عارلنوب یغلاب آت
 تارت من یورتنی سرشته قیلامدیم آتام اوزی کلوب ایثا بولسون لردیوب
 اورنن دین تور دغه سرکرده لر خانزاده بی اوشلاب توققاتوب قاشمزه
 قرغز ققچاق دین یساوللر قوشوب بردی جانلی مال و اسیر لرنیزی تمام
 توکال آلدق اما اشیایالرمزی آلامدق. ماموق توشاک پریاستوقلرنك
 بوننی توکوب فقط طشنی آلمشار بویله فنا تلفاتلر بولدی فنا دگلمی
 بر - ایکی روبله طشی اوچون قرق ایلی صوملیک ایچنی بیله صاوره باشقه
 ضایعات باز بوکا قیاس قیلنسون دیو سو بیلردی. انتهی کلام والدی جعل الله
 مثواه فی الجنة خالیدی. « محمد شریف اتالیق اسیراً خوقندغه یباریلوب
 شیر علی خان الله مقتول اولدی. شیر علی خان ابتداده بی منت و بی
 خدمت بو دولته واصل اولدی ایسه ده قرغز ققچاق نك فتنه سی تسکین
 ناپایوب عسافیت جلوسینك اوچونچی سنه سی ۱۲۶۱ نجی هجر یدده
 عناقلر الله شهادة درجه سننی بولدی. بوندن بیس اوغل فالدی بر
 خاتوندن سریمساق بیک سلطان مراد و خدایار خان ایکنچی خاتوندن
 مله خان صوفی بیک در. خاتونلرنی هر ایکسی قرغز قزنی ایدیلر.

مراد خان ابن عالم خان

بو مراد خان آناسی عالم خان قتل قیلندفده عمر خانن دین قانچوب بخارایه واروش اییدی. شیر علی خاننڭ مذنب بلسکنی ایشدوب امیرنڭ اشاره سیله خفیه خوفندغه کلوب کردی وزیرار بونگله اتفاق ایدوب شیر علی خاننی شهید ویلا فصل بوگا بیعت ایتدیلر. بو اثناده مسلمانقل آقساق که قفچاق و قرغزنڭ سرکرده سی و شیر علی خاننی غان ایدنده بو اییدی عسا کیر عظیم ایله سفرده خدایار بونڭ معیتنده بیله اییدی واقعە سی ایشدوب خوفندغه کلدی ترویر طریقله مراد غانه اطاعت صورتنی کوستریب زمان زمان مراد غان دیوب منادیار قفاریب بو فریب ایله بارچهنی اندیشه دن امان و تشویشدن فارغ ایتدیله ابکی کون دین کین مراد خاننی اولدریب اورننه خدایارنی غان قیلدی. مراد خاننڭ حکومتی بر هفته یه یقندی پایتمادی.

خدایار خان ابن شیر علی خان

خدایار دورت مرتبه خان اولمشدر برنجی سی بودر که مراد خاننی اولدریب ۱۲۶۱ هجری سنه سی اون دورت یاشنده ایکن مسلمانقلنڭ معونتی ایله آناسینڭ جای کیری اولدی. بو عین ده برادر اکبری سریمساق بیگ تاشکنده حا کم ایدی مسلمانقل بونڭ خانلق ادعا قیلمقندن قورقوب ایلچی یباردیکه خدایار یاشدر آنانڭ اورنینه کیله سن خان اولسن دیوب حمله ایله خوفندغه کلتوروب کوزینی چویدی اورنینه عزیز بچه نام بر شخصی تاشکنده حا کم قویدی. سریمساق بیگنڭ قتلی ایله خدایار خان خانلق تالاشندن خاطر جمع اولدیسه ده حکومت بآسرها مسلمانقل النده اولندن غان اگر چه مسلمانقل غه داماد وانڭ سایه سنده دنیا سی آباد ایکن فقط غان اسمنه قانع اولمیوب و جماعه سردیه دخی بو ایشدن بی حضور ایدیله جملە سی سراً اتفاق ایدوب قفچاق قرغزنی فروب شهر دین سوروب بلقلمه دیدیکی موضعه

قدر قووب وارمشیدی اول جایده قتال عظیم و حرب الیم اولوب
 آخر کار مسلمانقل اسیر توشوب خوقندغه کلتورلوب تیمور قفس ایچنه
 قویولوب تشهیراً بر نچه کون یوقاروده آصوب آصرامشله. حکومت
 النده ایکن آیامده ضرب و ظلمی اوتمش آدمله: ای چولاغ ایلمدی
 قندقسن دیو طعنه ایتدکارنده الحمد لله هنوز سزلردن یوقارو اولتوروبمن
 دیر ایمش. خدایارخان جلوسینک اون ایکنچی سنه سی مسلمانقل قتل
 قیمانوب خدایارنک خانلغی بالاستقلال بولدی، ایکنچی خانلغی بودر
 دیورلر.

اوشبو اغبارنک بر راویسی مرغانی قاری حامد افندی حکایه
 ایلرکه قفقاقنی ابتدا شهردن هیداب چقاروده بزلر مرغانده ایلك
 نماز ظهر وقتی ایدی طهارت قیلوب مسجدنک صحنده بر نیچه آدم
 سایه لب او طورمش ایلك مسجدنک صوفیسی کوچده آواز بلند
 ایله وای مسلمانلر قفقاقنی قیرا ویروگز، اولدره ویروگز دیوب
 تکرار بتکرار ندا قیلوب کیلور. یوگرشوب چغوب سزه نیمه بولدی
 دیوانه می بولدک آدملر ایشوب حاکمه تیکورر دیوب آکاکیو
 دیکمزده سزلره نیمه بولدی؟ بو وقتقه چه بی خبرسزلر دیوب بزلری
 سوکمه باشلادی. نهدر دیوب صوردهمزده: خوقندده بویله بویله
 حادثه بولمش قفقاقنی قرمش شهردن سورمش، فلان آقسقالغه آط
 چابوب خاندن خط کادی؛ فقرالر فرمانه چینی اولدرمک که آلوب کیتدیله
 دیدی. یوگرشوب واردق، کوردک که حاکمنی، نائبنی ومعین لرینی
 یعنی هر کم قولغه توشکان قفقاق قرغزغه ایکا بولمش؛ برلری نک
 کوزینی اویوب و برلرینی خاداغه قویوب بعضی لرینی نک
 قول آیاغینی کیسوب وبعضی لرینک بورنندین تیشوب یب تاقوب
 يتاکلب های ظالم فلانی نیمه جریبه قیلدیکه اولدرنک وفلانی
 نیمه گناه قیلدیکه تیریسینی صوبنک بالالرینی یتیم قویدنک دیوب
 سودراب هر برینی بر عذاب ومثل ایله اولدردیله انتهی.

واقعا شیر علی خان جلوسندین اوشبو ۱۲۷۳ تاریخه چه قریب

۱۵ یل مقدار اولور حکومت قرغز قفقاق قولنده اولوب هر شهرناڭ والی حاکم لری قفقاق دین توروب امثالی نار محمد داد خواه جومابای داد خواه میرزات داد خواه خالمحمد داد خواه اوتانبای فرمانه چی وما سواهم ذواتلر تاشکند، نمانکند، اندیجان شهرخ خان، مرغینان کبی هر بری نچه یوز قشلاق وقریه یی مشتمل عظیم شهرلره حکومت قیلوب قره چغانه یعنی سردیه یه بنهج ظلم وجفا کوسترمشارکه سهل بهانه ایله نچه لری صلب چیزی تهمت ایله نچه لری بوغوب اولدرمشلر. بوگا قفقاق زمانه سی دیوآد قویمشلر. قدیمه قزاق زمانه سی دیان بر زمان کیچوب صهرادن شهره واراندلره بالالاری ایتور ایش که آتسا مگا بازاردن سرد آلیب کلوب بیر دیب اوغلولم آنی نیلیورسن دیدکده آیاغنه ایب ناقوب اوینارم دیر ایش. بو قفقاق زمانه سی دخی او یله بر زمان بلکه آندن یمان اولمشیدی دیورلر. عاقبت کما تدین تدارن مجازاتنی بولدیلر.

مله خان ابن شیرعلی خان

مسلمانقل قتلندین ایکی یل صوگره خدایار خان جلوسینڭ اون دررتنچی سنه سیدر لاب برادری مله خان بوگا مخالف بولوب اورتاده خیلی جاڭ وجدال اوتوب آخر کار خدایار خان ترک حکومت ایدوب بخارایه کتدی ۱۲۷۵ نچی هجریه ده مله خان خوقندغه خان بولدی اوشبو مشوش ائشاده فرصت تابوب روسیه آفمسیجینی ضبط ایتدی بو طرفدن المتاعه چه باریب یتدی آفمسیجینی روسیه آلدی دیو خانه غور بولدقده بوندن نچه کونلیک یولدر دیو خان صورامش وزیرالر ایکی آیلق مسافه دور دیوب جواب ویرمشلر او یله یراق یر بگا کرک دگل آلسه آلسون دیدیکی افواه ناسده منقولدر، پادشاهلره فناعت مندوم دیدکلری بوندن ایش چیت ایل کوچسه اورته چیت اولور مثلنی خاطره کتورممش دیوب خان نی تعیب ایدرسه لرده خاننڭ بو سوزی

كندنه بر تسلى دن عبارة اولوب آفمسجدنك قولدن كتديكى كرك خانه و كرك اهاليه الوغ الم قيلمشدر استردادنه اقتدارى اولمغندن بويله ديمشدر، من بعده روسيه نك كم ايدوكى آكلاشيلوب مشاورهيه آلنهرق مجرد اظهار موده اوچون حضرت صاعب زادهي ايلچى ليك ايله پيتر بورغه ييارديلر، اول ذات واريب قايتدقده روسيه نك نه كيفيته اولديغنى كوچ و قوتنى كما ينبغى بيان ايله بوگا دوستلقدن غيرى چاره اولميوب اگر خالفت ايدوب محاربه باشلنورسه باشدن چقلميه چقنى انها ومملكته ضرر كلى وبلكه ضايع دولت اوله چقنى افاده ايتديسه ده ايش بلميان غبى بيك لر دنيا كورميان كورنيك لر بو ذات روسيه دن رشوة آليب ايلنى صاتمى اسلامدن كفارى ترجيح و تقويه ايلدى ديه علماء و فضلا دخى بورايه موافقت ايدرك حضرت مشار اليه ايهى اتهام ايتديلر، و آغزينه فورشون قويوق ايله فتوى ويروب آخر كار بعض يارانلرنك توسطى ايله سلامت قالدى لكن مجلسدن دور مصلحتدن مهور ايلدى روسيه آفمسجدى آلدىغى ايله قناعت قيلمسيوب قدم بقم ايلروليوب المتادن تجاوز قيلديغنى مله خان ايشتكده انديجان حاكمى عالم بيك قرغز و تركستان واليسى قناعت شاه ايكولرينى آلتى مكدن مركب ايكي فرقه عسكره سردار ايدوب روسيهيه قارشو يباردى بونلر حشتك ايله اوج المتا آراسنده روسيه عسكرينه مصادف اولوب محاصره قيلهرق مضايقيه توشورمش ايكان مز بورين ايكي سردار بيننه برودة توشوب، چونكه دشمانه ظفر اولديغى نامى برى ديكرندن بخيل ليك ايدوب قزغانهرق عالم بيك اوز توابعنى آليب جك دن ال چكى قناعت شاه غير اوز قوماندسند اولان عسكرى ايله روسيهيه مقابل توروب شدتله مقاتله قيلديسه ده فضاقت قوشونى ينه توب تفنك ضربنه طاقت كتوره ميوب آرقه ويرديلر مع ذلك قناعت امرينه مطيع آز قوشون ايله وقت اشراقدن ظهر آخيره چه چانلرينى بذل ايدوب صواشوب محاربه ده مهارت كوسترسه لرده ثبات روسيه طرفنده اولوب توب تفنك بونلر يك عاجز قيلدى مكدن زياده راق

آدم مقتول و بو قدر دخی مجروح اوله رق کیرویه چکلدیلر، روسیه
 عسکری اوچ یوز مقداری کشی ایدیلر بولردن ضایعات معلوم دگلدر
 زیرا توفراقدن مئرس توتوب آنک ایچندن آنمشلر مسلمانلر آچقندن
 هجوم ایتمشلر ایدی بو جاننده اسلام قوشونی ایله روسیه عسکری ناک
 ایستدا محاربه سی بودور اگرچه بوندن اقدام آقمسجدنک استردادنه
 اون مگدن زیاده قوشون وارمش ایسه ده مقاومت ایده میوب روسیه
 طرفندن اوف چقدیغی ایله قوشون قاچمش اولدندن او سفر مجرد بر
 ملاقاتدن عبارة اولوب محاربه دن صایله ماش. قناعت ناک بو قهالنندن الما
 اهلی لر زیه توشوب روس فقرالری مسلمانلره تملق قیلاب یالندیغنی یعنی
 اسلام عسکری شهره کرسه بزلیری امان صاقله دیوب حمایت ایستدیکنی
 روایت ایدیلر، بو قوشون ایگن چوباره اوت قویوب کویدریب
 یاندریب اطرافده جایلمش بر آز مال اللرینه آلدندن باشقه ایش
 اوندرالمیوب دوندیلر. قناعت بو سفردن قایتقدنصکره روسیه ناک
 علم حربده ثبات ومهارتنی خانغه تمام آکلاتدقه حضرت صاحب
 زاده ناک سوزی توغری ودولتخواه لیک ایدکینی در خاطر ایدرک بی
 پروا اوتمش کونلرینه وبی ملاحظه ایتمش ایشلرینه افسوس ایلدی.
 نه مصالحه یه ونه محاربه یه قرار ویره بلمیوب آخر الامر توکل مجرد
 بیل بایلدی. نه ایسه روسیه ناک احوالینی آکلاشمق لازم کلوب
 بوسیمته قاتنایان سودا گرلردن روسیه ناک اطوارینی تفتیش وتفحص
 قیلدقه سودا گرلر ایشنک حقیقتنی سویلرایسه بیاغی صاحب زاده یه
 تکلمش بلا باشلرینه کلور خوفندن و خان حضرتلری ناک بوتفتیشدن
 مراد ومقصدی ده نه اولدیغنی تمام آکلایه میوب بهر حال روسیه یی
 ضعیف و خانلرنک قوتینی کمال ترجیح ایدرک، روسیه نظامنده بر
 بلدنک عسکری دیگرینه امداد ایتمک یوقدر. رنبور بزم عسکر مزه
 بر کونلیک قزل جار بر کیچه لیک سیبی پالاد توشلوك بارچه دن بزم
 عسکر مز کوجلوك دیوب هر صررادیغی آدم ناک سوزی بویله موافق
 توشدکن بوگا اعتمادا ینه غفلت لری از دیاد اولدی. توغریسی

صاحب زاده كى عزىزنىڭ قىمت بها سوزىنى مىزانە صالحىدىن خىر
خواه لغىن اعتبارە آلدىقەن بو قارغىشە بولوقدىلر .
الحاصل زمان ملەخان نەوسىت تۇمان لىزىدە روسىە يىڭى قورغانە
قدر واردى . بونس خان وغىرىلر خدایارخان ایله ملەخاننىڭ خانلىق
تالاشنى بويەلە سرد وپپان ایلدیلەر كە سابق الذکر مسلمان قل محاربەسەنە
ملەخان آدمىرنىڭ مەبىتىنى چىلب ایدر مرتبەدە غىرت وتىبىر كوسترمىشىدى .
شويەلە كە بىلقلمەدە ابتدا قرغز قچچاق غالب بولوب قرە چغان يعنى
اهل شەھر يىڭلوب قاچوب خدایارخان بارچەدن بورون شەھرە كتمىش
ایدى . ملەخان آرقەدە قالوب قوشوننىڭ آلدىن كىن كلىسىنى بىر جاىە
چمەق قىلىپ دىدىكە اى مسلمانلر خدایار بولسە ياشلىق بىرلە ایشنىڭ
صوڭىنى ملاحظە قىلمىوب آلدەزە توشەرك شەھرە كتىدى ، وارىپ داربازەنى
بىكەك ایله امان قالور ظن ایتىدى و حالانكە قرغز قچچاق بو ظفرە تمام
فانە اولمىوب شەھرە كرمىكى و بىزلىرى مەدەلرنچە اولدىرىپ قىرماق بىچىز و مىدر .
اويدىن ال آياغىز باغلىنوب چىقب بازار اورتەسەنە باشمىزى كىسىبىردىكن
چىسەمىز بو میدان مەركەدە قالماقلى مردانەلىك دىگەلى حالدا دشمان
بو غلبەدن غرورلىنوب غفلتەدە كىلكلر متوكلا على الله غىرت ایله بىر
كۆرە بونلرە اوزمىزى اوراللىم خدا بىزلىرىمى وىرىز ، آنلرەمى وىرىز
طالبەمىزى كوراللىم دىدىكە جملە قوشون بوسوزە قائل اولوب مناجات
ایدىرك يىغلاشوب دعا فاتحەدن صوڭرە آطلاندىلر . وانەقا قرغز قچچاق
دەخى مصلەتتە اوتوروب شەمدى سردىەننىڭ مقاومتە قدرتى قالمدى .
اگر مەلت وىرىرايسىك صوڭرە بىزە كوچ وىرىمىز ، بلكە اخىرى وىچىم
اولور مەقولى بودركە اوشبو فرصتە بلاتوقى وارىپ خوقندى آلىپ
اىرچىسىندىن اىچاك داكىە قدر اولدىرالىم كىڭكاشىندە اىكن بلای مېرىم
كىبى بىر كىدىكن بونلر آت قويدىدە شاشوب مە ما فیه قىارشى
توروب قاتى صوغش قىلوب قانلى محاربە اولورق آخر الامر ظفرى
قرە چغان قزانوب مسلمانقلنى اسىر آلدیلر . بو جەتدىن خلىقنىڭ رىئى
ملە خانە متوجە اولدىقلىنى خدایارخان آڭلاب آلدىدىن چىقب اوز

اختیارنچه خانلقنی مله خانه ویردکن قبول ایتدیوب خدایارنی خانلقنه ایقا قیلدی. مله خان گاه بعضی بلك یه بیک وگاه خوقندده توروب خانقه مستشار بیک یعنی وزیر مثابه سنده گوزل مشورتچی اولارق الفت واتفاقله تورمشلر ایکن خدایار خانک نا مشروع ونا معقول ایشلری کون بکون زیاده لشدکن مله خان بوکا نصیحت قیلب اصعا ایتدکن کون کونکی آغریب و بوکا نیام ار دخی آراده صغوق سوزلر چقاریب یعنی خانک قصدی مله یی اولدرمک مله ننگ نیتی خدایاری یوق قیلب اورنینه اولتورمق ایش مشمشه لرنی بری برلری ننگ سمعنه ایصال ایله اورتاده امین لیک لری منسلب اولدی، آخر بر کون مله خان ایلانیه کیدوب آز کون ایچنده یدی سیکز مگ مقدار ی قرغز قفچاق ایله مرغنانه کلوب کردی. اهالی مرغنان بی محاربه مله خانه تابع اولوب آنلردن دخی بر نچه مگ آدم جمع ایدوب علما وفضلا لرنی یانینه آلهرق خوقندغه یوز قویقده خدایار خاندن بار عسکری ایله بونلر ننگ آلدینی تو صوب اورشوب، اوشبو جورق درکه خوقند عسکری قرغز قفچاق ننگ بایتالی اوستوندن چای آلوب ایچمشلر یعنی بلقلمه محاربه سنک کی کبی بو سفر دخی قرغز قفچاقنی غنیمت قیلورز زعمیله دکاندارلردن بر چایه بر بایتال بیرمک بولوب نسیه آلمشلر گویا اوز مندکلری آرغومق آیغور قرغز قفچاق ننگ مندکلری بایتال دیو تمسخر قیلمشلر ایکن وقت مقابله ده بایتال آیغوری قاچریب خانلرینی بیله شاشریب نتیجه کار خدایار خان منهزم اولهرق خوقندغه قایتوب قمالدین سوکره بر کیچه چقب بخارایه کتدی. مله خان شهره کریب سریره صعود ایتدی ایسه ده آناسی شیرعلی خان زمانی کبی زمام حکومت قرغز قفچاق ننگ النده اولدی. از جمله ملا عالم قل صورتا وزیر سیرتا بشیر وندیر ایدی. بی حیا بادیه نشین بو مساعده یه دخی قناعت ایتدیوب بر کون خان قفچاق بیک لری ننگ برینه عتاب آمیز برسوز سولیدکن سرکرده لر تلاشه توشوب خانه بدگمان اولمشلرکه بوده فره چغان ایله اتفاق ایدوب مسلمانقل فاجعه سی کبی بر حادثه یه اوغرادر

دیوب ثانی اهل علمه فوق العاده رواج ویروب علماء و طلباده دائرہ دین تجاوز ایدرک عموم عوامی انسان دن عد ایتمدکن فضلا عسکر و سپاہ لریک تغیر ایتیمه باشلدیلر حتی بعض یوز باشی مک باشی لرده بی مورد اجرای شرع ادعاسیلر ضرب و شتم قیلب، مزبورلر بوکبی ایشلری خانه شکایت ایتدیسهلرده خان بوکا مقید اولمیبو ملا لرنک اوردیغی بیر اوده کویمز قانچی سی تیکدیکی اعضایه آغریق تیماز جوابی ایله تفتیشدن ایسا و تحقیقندن اہمال ایلمکله سردیه ایله اتفاقه بونی سند بلرک، هر نه ایشه بونی یوقانتوب کندمزه قولای برینی خان قویالیم دیوب چلوسینک اوچونچی یلی که ۱۲۷۸نجی هجریه در وزیرى ملا عالم قل و عالم بیک قرغز و برنچه عناقلر النده مله خان مقتول اولدی. بسو ایشه مباشر و مصلحت باشی مذکور ملا عالم قل ایکن نه تزویر ایله ایشه کندنی بوانتهامدن یراق کوستریب قتل اتفاق و اقدام ایدن سرکرده لری سنه یه فالدر میوب برام برام اولدریب ادا قیلدی، آدملر مله خان زمانک شریعت جاری ایدی، دیدکلری مذکور تعدیاتدن عبارت ایمش. بو ایشه اہالی ننگ کامل دیندار لغندن درکه بویله تعدی لری هضم ایدوب اوزلرینی سوکن صوقن علمالرنی مدح و بی سوراق قسالدییران خانلرینی تعریف و توصیف ایدرلر.

شاه مراد خاننک چاوسی و عزلی، خداپار خاننک تکرار خانلغی مله خاننک عقینک مزبور ملا عالم قل کندی مشاوره سنک بولنان خاننلر ایله اتفاق ایدوب شاه مراد خان ابن سریه ساق بیک ابن شیر علی خاننی ۱۵ یاشینده خان قیلدیلر. بو حین ده قناعت شاه قوشون تاشکند و نچه فرقه قورامه لشکر ایله ترکستانک ایدی مله خاننک واقعه سنی ایشدوب عسکره اعلام صره سنک دیدیکه عالم قل بویله خیانت ایتمش کند رأینہ موافق بر مرافقه خان عنواننی ویرمش مدعاسی بو نکلہ اہالی بی آلداب حکومتنی اوزی قیلمقدیر. بو طرفک روسیه ایله حکارمز بویله او طرفک یورتنی سرشته قیلور آدمک احوالی او یله دیوب

اورتايه مصلحت باشلاڧقه جمله سركرده وسپاه يك دل وبرت اولهرق بار چه لرمز اختيار عنانهمزى سزه ويردك فايصى ايشى موافق مرام ومنفعت انام بيله سزامر سرگذرديه جواب ويرديلر. قناعت آنلره ديديكه معقول ايسه بخارادن خدايار خاننى دعوت ايدوب بعده جميع قوشون ايله پاى تخته كيدوب خدايارنى خان قىلب آنڭ امرى ايله اولمق كرك؛ والا برخان نارسيدڭ بى نفوذ سوزى وبرتاديه نشيمن نڭ بى تدبير مصلعتى ايله ايش اوڭه كلمز ديدى. جمله سپاه وسپاه سالار بومشورتى مستحسن كوروب اتفالفه خدايار خانه كشى يبارديلر. خدايارده مله خاننڭ ماجراسينى ايشدوب اميرنڭ اشاره سيله جزح قلعه سينه كلمش ايكن اثناء راهده جزيه يولوقوب سرعتله يوريوب قناعت شاه ايله تاشكندده ملاقات اولديلر اهل تاشكند وجميع لشكر خدايار خانه بيعت ايدوب خان دخى قناعت شاهغه اتتاليق منصبى بيردى. معناسى وزير اعظم ديمكدر. نسلى اوز بيك وياشى خاندن بيوك اولوب خدمت ايله وزير مرتبه سنه بتوشسه آڭا اتتاليق عملى ويريلور. يارليق ده مهرى خاننڭ مهرى ايله برابر يورر. اتتاليق رتبه سى ويريلميان وزيرنڭ مهرى بودرجه يه بالغ اولمز. «فهذا فرقه» قناعتڭ مهرى نڭ نقشى اولده بويله ايدى:

عمل فرمانه چى نامم قناعت بى بى بى پادشاه باعدالت
صوڭره بونى قازردى:

ز لطفى شاه عادل ظل خالق قناعت شاه غازى شد اتتاليق

اتتاليق ديمك آتايك اسمى نڭ مرادى اولوب صوڭره بعض قيودان ضم قيله رهق بيوك رتبه يه علم اولمشدر.

تبیان نافعده آتايك لالا تعبير اولنسان شخص دركه چو چقلرنڭ حفظ وتر بيه لرينه معين در وسلاطين شيرازه آتسا بيك اطلاقى نڭ وجهى بودر كه سعد بن زنگى كه شيخ سعدى مرحومنڭ مهدوحى در آتسا بيك سلطان سنجر اولمغله كندوسنى فارس ايالتنه خان نصب ايلدى وقتا كه سلطان مشار اليه وفات ايلدك فارس ده مستقر اولوب وتفاخر جهتيله آتسا بيك عنواننى مقرر ايلدى، آندن صوڭره فارس

خانلارینه علم کبی بر معنا اولدی و ترکیده آتایک پدربزرک دیمکدر
 زیرا آتاپدر و بیک بزرک و عظیم ترجمه سیدر. اما بزم اوز بیکده
 بیک لفظی نڭ بیانی اوز بابنده یازیلور.

بعده خدایارخان و آتالیق بشار قوشون ایله تاشکنددن چقب
 خچندکه کلدیلر، بو حینده امیر مظفر دخی خچندکه گلش ایدی؛
 آکا یولقدیلر. امیر خدایارخاننی خوقندغه وارمغه اجازت ویردی،
 اگر شاه مرادخان و ملا عالم قل مانع اولورسه لر سکا معین اولورم
 وعلسنی قیلدی. ملا عالم قل بو شهرتدن سیسکه نوب کندنی پناهه
 تارتارق قرغز قفچاق قوشوننی آلب ایلاتیه یه کتدی، سرد قوشونی
 ایله شاهمرادنی خوقندغه تاشلدی. خدایارخان بی توفی خوقندغه
 کلدی، شاه مرادخان مقاومتیه قادر اوله میوب خدایار شهره کردکه
 شاهمرادخان بردار بازه دن چقب قاچدی. ۱۲۷۹نچی سنه خدایارخان
 داخل دارالسلطنه اولوب اوچنچی دفعه خانلق پوستنه کچدی.
 شاهمرادی آرقاسندن یتب طوتوب کتوردیلر خدایارخان آذڭ یاشلکنه
 شفقت و قرابتنه مرحمت وصله ایدرک اولدرمدی. شاهمرادنڭ خانلقی
 ایکی آی مقداری اولدی. خدایارخان خوقندغه کردیگی ایله امیر
 مظفر خاطر جمع اولوب عسکرینی آلهرق خچنددن بخاریه فایتدی،
 آرقاسندن خدایارخان بر آرتشکرایدوب تارتیق و پشککش ایله قناعت
 آتالیقنی ایلچی لیک ایله امیره ییاردی واردیغی ایله امیر بونی اولدردی
 قتلنه خدایارخاننن ایما وار ایش دیوب بو سوز راست ایسه «اتق
 شر من اعسنت الیه» سری ظاهر وهویدا اولدی. بو کونلرده ملا
 عالم قل ایلاتیه ده یوردی، خدایارخانغه اطاعت ایتمیوب مملکتده
 کوب تولقونلر قیلدی ایچلرنندین بلباچی خان نامنده بر آدمنی خان
 کوناریب آز کونده آنی یوقاتدی. شهرخ خان دیوب بر ذاتی خان
 قیلب آنی دخی اعدام ایتدی فرغانه ده فتنه تسکین تابهادیغنی امیر
 ایشدوب خدایارخانغه امداد اوچون خوقندغه کلدی، قرغز قفچاقنی
 قووب تاغه واردی، تاغه کردیکی ایله بر قولای یرده ملا عالم قل

امیرنی اورتایه آلیب محاصره قیلدی: امیر بوندن غایت خوف وهراسه توشمیش ایکن ملاعالم قل ایلچی بیاریب دیدیکه: حضرت امیر بو قلنک آرقاسندن بوقدر ایرکاشماک نه لازم ایدی، ایمدی کلدی احوالی بوئا منبجر اولدی، فکر ایتسون المدن قتلور علاجی وارمی؟ من بووقته قدر قاچدیغم حضرت امیرنک قوت و مکنتنی اظهار اوچون اولوب عالم قل شو قدر عساکیر عظیم ایله امیره مقابلهیه افتداری اوله مامش دیوب هر ایکمزنگ عدوا کبرمز اولان روسیهیه برسیاستدن کنایه و حضرت امیرنک بیوکلکنی بلدر مکن عبارت ایدی. اگر محاربهیه طالب ایسه آنی دیسون چارپشوب کورالیم والا کیر و دونسون خوفنددن خدا یار خاننی آلسون جناب لری جاننی غنیمت بلوب صاغ و سالم بزارایه و ارسون دیدکده امیر بو سوزی جاننه منت بلوب ملاعالم قله آفرین لر ایتوب بورادن قایتوب خوفندغه کلدی خوفنددن خدا یار خاننی آلیب شاهرادنی تکرار خان قویوب بزارایه کتدی. اعیان خوفند امیرنک بوایشندن بیحضور اولوب شاه مرادنی عالم قلنک آلدینه چقاردیلر. بو فکر ایله که اولک عالم قل اوز قولندین قویوش خان ایدی. بودفعه دخی خانلغینه راضی اوله شهه بیله کره یا که ناراضی اولده مصلحتنی قیله. شاهراد واردیغی ایله عالم عاقل آنی اولدردی. راوی ایدر شاهرادنک بودفعه خانلغی ایکی یارتی کون بولدی، فقط بر مرتبه سلامه واردق دیدی. امیرنک افکاری تلبد یعنی شاه مرادی خان قیلمقدن مقصدی حیله ایله ملاعالم قلنی صید ایلمک صدنده ایکن بوتلبیس عکسی ایله ابطال ایلدی. بعده ملاعالم قل خوفندغه کر میوب جمیع قوشون ایله مرغینانه کیدوب سلطان سید اعرجنی آنه خان کوتاردی. تفصیلی عن قریب یازیلور. دیرلرکه بو وقتده فرغانه مهلکننده تولقون و تموج حددن آشوب گاه خدا یار خان گاه ملاعالم قل گاه شاهراد خان گاه سلطان سید بری کتدکده بری کلوب بری کردکده بری کیدوب بوناک ایله تور میوب فلان موضعهده بر خان چقش و فلان جایده بر خان زاده باش کوتارمش

صداسى باشلىرى كرنك قولاقلىرى اصم ايلدى خانلىق سلطنتى اعب صيبانه دونوب فقرا بېچاره هر خان كلدكده كوزلىرى كاسهك بولوب نه گناه ايله قتل ونه بهانه ايله شتم ايدر ديه خوفندن خوش كلدك خوب قيلمك خدادن تلاكمز بو ايلدى ديوب قول قاوشروب تورمقدن غيرى چاره نابالدى امير ايسه شاهمرادنك قتلنه سبب بولمقدن باشقه هيچ ايش پيالهادى فتنه بياغيدك قالوب غوغا بابى قبالهادى.

سلطان سيد ابن مله خاننك خانلغى

حضرت ميان صالح بو واقعه بى سرد ويان بيوروب ديدبلر كه يوقاروده يازيلش ترتيبده حضرت امير شاهمرادى خوفندغه خان قويوب خدايار خاننى بخارايه آليب كستدى خوفندده دعا كوي ار بار چه مز چقب اميرى اوزادوب جونانك بزار اميره كندكده شاهمراد خان ملا عالم قلنك حضورنه وارمشيدى اميردن مفارقتمز سوكنده شاهمرادنك قتلنى ايشدوب توغرى ملا عالم قلنك آلدينه واردق مهلكت خاندن خالى وشهر صاحبسز قالدندن سوكره ملا عالم قله ملازمتدن واكا مراجعتدن غيرى چاره بولمادى چونكه امير بونلرى قوغالب واريب قايتقدده اميرنك آرقاسندن ايركاشهرك ملا عالم قل بار قوشونى ايله كمشيدى ايكي عسكرنك يعنى امير ايله ققچاق قوشونى آراسى بر منزل معيارى ير ايدى، ملا عالم قل بزلرنك كلورمز دين خبر آلوب استقباله چقدى اعزاز اكرام برله چادرنه آلوب واريب توشوردى بركهنه لعل كه نان وبر دغاره شبيه يغاچ طباق اياه اوزوم كتوروب سفرهيه قويدى مسافرليك دور عيب قيلميه سز ديو اعتدار والتفاتلر ايتدى حضرت اميرى سلامت جونانديلمى سزلىر بار چهيه برابر دعاچى سزلىر اميرنك حقدنه وبزلرنك حقمزده دخى دعا قيلمق لرى الزمدر ديدى كلدككزه و قتم زياده خوش اولدى ديدى سوزى ملايم اكرامى كماله ايسه ده بزلرى ايب سز باغلب خوفندغه قايتماغه قوبهادى

اذن و اجازة و یرمدی. شغالونی چاتریب آگنا تابشر دیکه بو جناباره
 قوش چادر طیار قیلب صویوش و آت جیم و مخصوص خادم قویوب
 اوز فاشمهزه یاقن قوندریب احوال لرنندین وقت بوقت خبردار اولغای سن
 دیدی، کو چوب مرغینانه جونادک منزل بنزل کورنوش قیلب سلام
 و یروب مرغینانه فریب واردق یار مزار دیدیکی محلده شهرنک علما
 و فضلاسی استقبال چقدیلر اول جایده توقتاب توشدک ادای ضیافتدن
 سوگره ملا عالم قل سوز آچوب دیدیکه ماسکتهمزده بویله بی سر نجام لیک
 بولدی سببی بر آدمه انقیادمز یو فلغندندر لازم که باتفاق بر خان
 نصب قیلساق امرینه مطیع اولساق ایمنی کمنی خواهلرسز دیو علمالره
 مصلحت تاشلادقده قاضی ضیاءالدین مخدوم دیدیکه بو خدمته اوزگزدن
 الیق آدم کورنمیور ملا عالم قل بوئی ایشتماش بولوب ینه دیدیکه
 بر آدمی تعیین قیلوق کرک قاضی مزبور اولگی جولای اعاده بیوردقلرنک
 قاضیه خطاباً سز لر منی دیرسز اما منم نیتم خان اولمقده دگل من
 خدمته بیل باغلامشم خان زاده لرنک برینی خان کوتارمک کرک فلانی
 و فلانی خان زاده لر وار دیوب اخیره سلطان سیدنی ذکر ایدوب
 آناسی مله خان کوبنک یولنده شهید اولمش یتیمچه دور دیدکده عالم
 قلنک غرضنی فهماب جمله اعیان بو اورونغه سلطان سید احق دور
 دیدیلر فی الحال آق کیز کلتوروب قاعده قدیم اوزره سلطان سیدنی
 آگنا اوتورتوب اطرافندن علما و اکابرلر کوتاریب تخته چقاردیلر حد
 بلوغه یتمامش یاش مراهق ایمنی. رسوم سابق اوزره اولغله سرپا
 کیدرمک اولدقده ملا عالم قل مرغینان افاضلرینه دیدیکه الان
 دار الملک بودور سز لر اوزلرمز سز خوفند دعا گولدی بارچه مزه
 برابر مهمان دورار صی و سرپالرمزی ابتدا آنلره و یروب بعده سزله
 قویساق دیدکده قاضی کلان حسن خواجه جنابلری ملا عالم قل قراب
 حضرتلری اوزلری بلسون لر دیدی ملا عالم قل ذکی مهمانلری تقدیمه
 جواب شافی اولمدغندن هر ایکی جانبه برابر سرپا قویدی لر کیمخاب

اطلس بویله قیمت بها اشیا ایدی بعده خاننڭ خدمتنه شغاول وهدیچی ونچه خادم لار قویوب لوازماتنی طیار قیلب جمیع عسکر وسرکرده لره سراسر آق سرپا بروب بارچهسی فرشته صفت بولوب چقدیلر اوچ دورت ساهت ایچنده اون بش یکرمی مڭ مقداری آدمغه بویله سیورغال وانعام یتکوروب بو قدر اشیا مهیا وبونچه ایش مکمل ایتدیکنه آفرین آیتدق وبونی نردن یتکور دکنه حیران اولدق دیو مهربان بولدی لره. اه کلام حضرت میان.

بو واقعه ۱۲۸۰ سنه ده در. ملا عالم قل سر عسکر ایکان بو دفعه تجدید عنوان قیلنوب امیر لشکر دیه ملقب اولدی بوندن سوکوره ملا عالم قل اسمی بالکلیه متروک قالدی سلطان سید مجرد خان اسمنده سابق یعنی فقط صنداله صاحب اولوب امورات سلطنت با سرها امیر لشکر نڭ النده اولدی خانلق ایشنی بر طرف ایتدکن سوکوره کوب کیچو کویوب خوفندغه واردی یورتنی انجامه کاستورر فرصت اوتوب روسیه ترکستانه کلدی خبری ایله تاشکنده گه کلوب شاد مان خواجه بی اولدردی اورننه نار محمد داد خواجه بی والی تاشکنده قیلب دولت تاجیک دیدیکی بر دیوانه مزاج شخصی ترکستانه حاکم قیلب یباردی اوزی خوفندغه قایتدی مزبور تاجیک ترکستانه کلدیکی ایله اطرافنڭ اولان ایلاتیه بی غارت قیلب چاپدی اوشبو بد افعالک شوملوغندین جمیع قضاویه روسیه یه تابع وانڭ کلمکنی طالب اولدی لره آز مندنه روسیه ترکستانه کردی.

لمحرره

کفر واسلامه برابر عدل انصافدر نقی

بسنده یه ذمماً کفی دور فعلیده ظلم شقی

بس بونکچون امتنه دیدی اول ناصح رسول

کفر یله باقی اولور ملک ظلم ایله اولمز بقی

محصل الکلام ۱۲۸۱ نچی سنه ترکستان واولیا آتا روسیه نصرنه

کیچوب آندن چمکنده شهرینه فصد قیلدیغی امیر لشکره ایشلدکنده

خاننى و جملە عسكىرىنى قومانداسنە آلەرق چەكنىدكە كلوب قضاقل نك
 بر نامدار اقسقالنى اولدرمكلە اول حواشى نك ايلاتيەسى دغى بوگا دشمان
 اولديلر. اوشبو سفردە امير لشكر نك ايكي مكچە عسكىرى صحرادە
 روسيە دن بر يوز مقدارى سلداتە تصادف ايدوب قرق ايللى سىنى
 تلف باقىسىنى اسير آلديلر تلف اولانك باشلرىنى كيسوب خوقندغە
 و آندن كاشغره چە ايلتديلر، چەكنىد اوستوندى عظيم محاربه بولدى اهل
 اسلام هر چند مدافعه يە چالشديلر ايسەدە علاج پذير اولمىوب آخركار
 روسيە چەكنىدىنى آلدى اوقغە قارشى يوكريب وفات اولاندى باشقە
 آلنى يدى مك نفوس ضايع اولديغنى سويليورلر، روسيە بو قش
 چەكنىدە قشلادى ايرتەسى يازندە تاشكند اوستنە واردى محاربه دە
 امير لشكر وفات اولدى رحمة الله عليه رحمة واسعة. امير لشكر نك
 حكومتى ملە خان فوتندىن اعتباراً خوقندە توروب گاه چتندە
 يوروب گاه بتون گاه يارتى متفرقه ليك ايله اوچ يل مقدارى مملكتكە
 ايكا دارليق قىلدى. نه ايسە بو ذات روسيە ايله بر آزمقابلە ومقاومت
 قىلشوب اخيردە وفات بولدى. فرغانە و تركستانك خان و بيكلرنك
 بوندىن غيرى بر فردە بويلە شەرە تام يعنى بو ايكي نام ميسر اولمامشدر
 ايامندە ايجاد ايدىلن توفنك اوستوندى يازيلن نقشى بو ايدى «امير
 لشكر غازى آمد شد نشان. جلاؤتوف پر چشم آتش فشان»

بزرگ خواجه و يعقوب بيك نك كاشغره كلديكى بونك و قندە ايدى
 خلىندە يازيلور. امير لشكر نك شهادتندىن سوكرە روسيە تاشكندى
 محاصره يە آلدى سلطان سيد خان بو قمالدە قالدى امير مظفر بو حيندە
 خچندە ايدى اهالى تاشكند آكا فريادچى يبارديلر اول ذات نه
 كلوب اوروشمادى ونه بر مصلحت تابوب بولوشمادى فقط سلطان
 سيد خاننى تاشكندىن اوز فاشنە آلدردى خدا يارخان اولدىن امير نك
 لندە ايدى تاشكندكە روسيە كرديكىنى ايشتىدكن سوكرە
 خدا يارنى امير خوقندغە آليب و اريب اوز فولندىن خان قويدى

خدايارنڭ دورتنچى خانلغى بودور. خدايار دخى خطبه يى اميرنڭ نامنه اوقودوب آڭا تابع حكمنده اولدى بناگاه روسيه ايله محاربه آچارلر سه برى برينه معين اولوق وعده سنى ويروب آراده عهد، وييمان مستحكم فيلچيلر مع مافيه امير خوقنديلرنڭ غدرندن امين اولمىوب جميع آلات واسباب حربى آلوب خوقندى خدايار خانسه تاشكندى روسيه يه تاشلب بخارايه قايتدى. ايشانخواجه قولنجه تاشكند آلتمش ايكى كون محاصره غيرلرنڭ قولنجه سكسان ايكى كون مدافعه دن صوڭره ايچدن مخابره طشدين محاربه اوله رق هجرتنڭ مڭ ايكى يوز سكسان ايكى سنه سى ميلادنڭ مڭ سيكز يوز آلتمش بشنچى ياز ماي آينده روسيه الله كچدى.

نظم

درسال بغرف اگرزنده بيمانى بينى ملك وملك وملت ودين بر كرد
 بيتى نڭ معناسى معاينه كورلدى بو بيتى حضرت سلطان عارفين دن
 ديوب بعضلر حضرت آفاقه منسوب ديمشلىر مشاراليهما هر ايكىسى
 اوز بيك نڭ الوغ مشايخ لرندن اولوب اشاره مزبوره فنغندن ايسه ده
 ولايتى نڭ انقلابندن كشفل خبر ويرمشدر كه بوتار يىڭ تركستان مضافاتى
 روسيه اينه كرى كاشغر يعقوب بيك دستنه داخل اولدى.
 تاشكندى محاصره ايدن روس عسكىرى ايكى مڭ مقدارى اولوب
 قضاق وقرغز دن قوشولوب واران قورامه عسكىر كوب ايدى. محاربه ده
 اسلامدن كوب آدم وفات توشوب روسيه دن تلفات بر يوزه يتماش
 ديورلر. اهالىء بخارا بومسفرده حضرت امير روسيه يى تاشكندى
 هيداب سورر بلكه رنبور والته شهورى نڭ برينه كرور اميدنده
 ايديلر. خوقندىن قايتىغنه قانع اولمىوب علما وطلباء و فقرا باجمعهم
 اتفاق ايدب جهاد فرض اولدى كافر اوستومزه كلدى ديوب اميرى
 اغرا قىلب حضرت امير اگرحه روسيه ايله مقابليه ناي يوق ايكن
 غوغايى باصاليوب ناعلاج غزايه چقى آلتمش مڭ مقدارى عسكىر
 ايله ميده بولغون ديدىكى موضعه كلوب عسكىرنڭ كويلكنه مغرور

اولوب با حضور بسا کره قوچوب یاتدی روسیه بو تغافلدن استفاده ایدرک آز عسکر ایله بعض لر قولنجه بش یوز بعض لر مک بش یوز دیرلر. کیچه ایچنده دریای سیحونی کیچوب توب آندیغی ایله لشکر اسلام لرزهیه توشوب بی توقف قاچدیلر چادر قوش زنبورک توب تفنگ خزینه دینه یولو بیرنجه قالدی کلسنی روسیه اولجه قیلب آلدی. غفلتی ایولیک صایهق بو طرف خانلرمزنگ باشلیچه هنری اولوب فهم قاصره لرنده بوندن ایکی فائده بی فائده ملاحظه ایدرلر. بری بویله بی پر والقی دشمنمز کوردکده فوتمزه حمل ایدب قلبی سیسکانور. ثانی اوز عسکرمزنگ کوکلنه خوف و قورقو کر میوب شجاعتی اولوردیورلر. بوا یسه پولتیقه چه برشی اورننه تورمز عقلا و نقلا بوننگ مردود اولدیغنی بلمز. بهر حال ایش بخاری لرنگ دیدکنچه اولمادی خدایار خنده وعده سنه وفا قیلدی امداده کلمدی کندی استقلال اوزره عسکر جمع قیلب روسیه یه مخالفت ایتدکنن خجند و جراح و اورایتیه الدن کتدی یعنی بونلری روسیه ضبط ایتدی. موندین سوگره روسیه ایله اولشوب اراده مصالحه اولدی. روسیه بو طرفی بر طرف ایتدیکی بعدنده بخارا مضافاتنه ال آتوب مک ایکی یوز سکسان بشنچی هجر یه ده سمرقندی آلدی آندن کنه قورغانه قدر واردی من بعد امیر دخی روسیه ایله مشارطه قیلب بین لرنده اصلاحات جاری اولدی. خدایار خان روسیه دن خاطر جمع اولوب او یون کولکی ده و کوبار یه ایامنی اوتکار دکن فضلا ظلم و ستمدن خلایق آزرده اولوب یوز چو یوردیکی اثناده مسلمانقلنگ اوغلی عبدالرحمن افتابچی ایله ارالربنه مختصت توشوب عسکر کلا افتابچی نگ النده اولمقله خاننگ بوگما مقابله یه قدرتی قالمیوب روسیه دن امداد طلبنده تاشکنده چابمش کلدکنین سوگره خواب غفلتدن کوزینی آچمش کورورکه کار یوم لایینفع النده قدم باصمش تاشکندین رنبورغه یبار یلوب آندنن قاچمش دور.

محلہ مزنگ اغنیاسندن حاجی عمر افندی حکایہ ایلدی خدایارخان رنبوره بیارلنکده بزلر یارمونکده دن قایتوب شهره وارر ایدک بر بیکیته خان کلور خبری بولدی باشمزه دستارلرمزی چالیب ایگمزه چپان لرمزی صالحب خاننک آلدینه چقدق عربده دن توشدیکی ایله بزلری کوروب بولر کمردیو موردی خدمتنده گی آدم بزلری بلوردی مرغینانلیک فل لرگز دیو جواب ویردی بیکیته که کردکن صگره بزى قاشنه دعوة قیلب سرکنشینی بیان ضمننده منم بو حاله سبب عیسی اولیا فلانی فلانی لر بولدی وبالیم آنلره دور والا بو بدنام لیغی موینومه آلمزدیم دخیل توشسم صوقشوب توشاردیم دیوب بی خاص بو عربتک پیشمانلیغی اظهار و آلدانوب اسیر اولدیغنی ارمان ایلدی.

خدایارنک مسلمانقل وقتنده مشترک خانلیغی اون ایکی یل مسلمانقل قتلندین صوگره مله خان منازعه سینه چه حکومتی ایکی یل مله خاننک صوگنده ملا عالم قلنک مشوشی ایله خانلیغی بریل وزیاده اخیر خانلیغی توقز یل جمع یکر می بش یل مقداری سلطنت سوروب ۱۲۹۱ هجریه ده ابعاد نعمت ودوچار نعمت اولمشدر. باقی احوال مافاتی ومحل وفاتی اخیرده یازیلور.

خدایارخان دین صوگهی حال لرنک و بی ثبات خانلرنک بیانی نصرالدین خان ابن خدایارخان

خدایارخان حکومتی نك انتھاسینه قریب اوش طرفه معمور قرغز نامنده بر آدم چقب ادھاء خانلق قیلدقن ففچاق و خوقند قوشنی ایله عبدالرحمن افتابہچی ابن مسلمانقلنی خان آگا بیاردی توب تفنک کلسی آنکله کندی بو وقتنده اوغلی نصرالدین اندیجان حاکمی ایدی افتابہچی مأمور اولدیغی معموره وارمیوب اوشده توقتادی چونکه افتابہچی نك کوکلنده آتاسینک انتقام آچمسی هنوز مرکوز اولدغندن خدایارخاننی قتل قیلوق آنک نزدنده اعمال واجبه دن معدود ایدی

عمرى بويونچە منتظر اولن بو آمال فاسده سینه خدایارنڭ عسکردن خالى واسباب واسلحه دن عارى قالديغى تھام قولای توشوب مرغینانڭ خاننڭ لاپوین برادری سلطان مراد بیکنى آزدرب خدایارنڭ اورننه آنى خان قيلمغه وعد وعهد ایلدی. نصرالدین بو اتفاقدن آگاه اولدقن چونکه بويله خیانتى آتاسنه انها واعلام لازم ایکن بالعکس افتابه چی یه ایللی مڭ آلتون ویروب سلطان مراد ایله ایدن شرطندن دوندریب آتاسینڭ قتلنه راضی اوله رق کندینى خان قيلمغه آنط اکید ایله مقوله یی مستحکم قیلدیلر. بو اثناده خدایارخانه روسیه طرفندن بعض تکلیف لر وارد اولدی خان بو مصلحتی افتابه چی یه اعلام ایذب مشوره صورادقده. روسیه یه جواب رد ویرمک بلکه ایلچی یی اعدام ایتمک ایله خط یازدی خدایارخان بو ایش اولمز دیه تکرار آدم بیاردکده خان مرتد اولدی روسنڭ سوزینه کردی صوردیغنی ویرایوم دیدی شمیدی محاربه خان ایله واجبردیوب ضمیرنده مستتر نفاقه بونی آلت وصله واوغلی ایله ایدن وعدنه وفایه بونی وسیله قیلب نصرالدینی یاننه آله رق عزم خوقند ایلدی. خدایارخان بوفسادنڭ اوکنى آله رق اوچون روسیه دن امداد طلبنک تاشکندکده کلوب اوز آیاغندن اسیر اولدیغی فصلنده یازلمشدر.

افتابه چی خاندن خالی قالان خوقندغه کریب نصرالدینی خان قویدی. بعده جمیع قوشون ایله کلوب خچندنی محاصره قیلدی روسیه ایله اورشیدی ایسه ده هیچ ایش ایدامیوب مرغینانه قایتدی بو اثناده روسیه کلوب نمانکنندی آلدی آندن خوقندغه واردی نصرالدین خان اورشمیوب روسیه یی قارشولب حرمت ایله کوتوب آلدقن آنى بیزنده ابقا قیلب آندن مرغینانه کلدی روس کلدیکی ایله افتابه چی جمیع قفچاق قوشوننى آله رق ایلاتیه کندی فقرا روسیه یه استقبال چقب سرفرو ایتدیسده افتابه چی یی توتوب ویرمدک لیر بهانه سیله گنیرال اسکوبلوف مرغینان خلقنه نچه مڭ طلا آلوم صالدى بوکئا «لك» پولی نام قویولدی یکر می مڭ طلاسنی نقد آلوب باقیسنی

جمع فیلمق اوچون باطر باشی دیسوب بر آدمنی بو خدمته قویوب مذکور کنیرال عسکری ایله اندیجان جانینه اوتدی بوارالقن نمانکند خلقی باش کوتاریب مسلماندن کوب آدم شهید بولوب شهرینه روسیه الیک فالدی اندیجان کیدن روس عسکری بر خپلی آدم ضایع ایدوب بو فرقه ننگ سرداری کنیرال غلاواچوف مجروح اولهرق نمانکنک فایتدی. اهالی اندیجاننگ بو غیرتندین مرغینان خلقی یوراک لنهرك «لك» پولی توغروسنگ غوغا چقاریب بوزیلوب باطر باشینی اولدردیله، ولی خان تورامنی امیر عسکر ایدوب روسیه قصدنه آتلنوب بالقچی قلعه سینه کلدیله بوکا قارشو نمانکندن روس عسکری چقدیغنی بر مسلمان کیچه ایله دریای سردن یوزوب کیچوب ولی خان تورهیه خبر فیلمق اول بی اندیشه اولیا بو خیر خواه مسلماننی جاسوس دیوب باغلاب اروب صوقوب اکر روس بورایه کلورسه سوزنگ راستدر آزاد ایدرم والا جزا ایدرم اولدررم دیه ستونکه تاگوب قویدی اوزلری تون یارسینه چه کاکل اویسنادوب اویون کولکی ده اوتوروب ایرتان نمانکننی آلورمز بعن ناشکنک وارمرز فرضی ایله یاتوب اوخلادیله روس عسکری بونلرنگ یاندیغنی پایلب توروب دریادن اوتوب کلوب وقت سحر زنبورک منتق آتدیغنی ایله بی پروا یاتان فوشون اویقو مستلکی ایله باشلری کرامنگ کاگراب شاشدی پراکنک اولوب فاجدی روسیه عسکری بالقچی قلعه سینه کریب اوت قویوب کوب تلفاتلر ایتدی مزبور باغلنمش خبرچی بیچاره ستونک یانوب کندی قاچالمیوب قالان کامپر چال آغریق افساق زمن شل وضعیف الحال دن ماعدا روسیه ننگ عدالتنه استناد ونظاملی عسکرینه اعتماد ایدوب یعنی روسیه بر شهری آلیب ایچینه کردکن صوگره اهالیسینه قطعاً زخم وزیان کلتورمز زعمنگ فالان سادهلر قاچانلری احمق دیان دانلر کلسی اود ایچنک فالوب فریا و فغان ایله تسلیم روح ایتدیله، ایام اسلامه نه قدر قرغین ونه مقدار سورکون اولورسه ده بویله بی رحیم لیک کورلمش دگل ایکان نظاملی

پادشاهنڭ عسکرندن بو کبی عظیم کار اعراف بالنار وقوعی آدمیری
 حیرته توشوروب اولکی کونلرینه افسوس ایلدیلر ایسه ده نه چاره که
 ایش الدن کیدوب اطاعنه مجبور اولدیلر اکر بوندن بورون بر نچه
 شهرلری آلدق آتمق چاپهقی تالامق کویدرمک کبی بی معنی تلفاتلر
 اولدی آنلر مقابله و مقاتله قیلدقلرینه محمول ایدی بو دفعه فارشی
 کلن آدم اولمیوب کلسی قاچوب شهر بوش وقالانلر ایسه الی باغلی
 اسیر حکمنک بی حال وبی مجال بیچاره لر ایکن بیهوده تعدی ایدوب چار
 اطرافدن اوت قویوب قاچار محل قالدیرمیوب بونچه مک بشر و حیوانی
 کول کومور قیلدیغی جمله مسلمانلره آرتوچه آلام قیلدی دیوب
 واقعه یی کورن آدملر مظلوم لرنڭ ناله وزاری هنوز قولاغمزدن کیتیمور
 دهرک کوزلری یاشلنور. بو کبی افعال فاجعه یی ایضاح ایلمک هر نه
 قدر سونمش یالقونلری یگی لیوب عرق حمیت ملیه یی تعریک ایدر
 دینلورسه ده فن تازیخن مقصد بویله ایشلردن انسان کسب اطلاع
 ایدوب هر شیک متبصرانه حرکتی موجب اولمقله شاید قلمه آلمق هر
 ایکی طرفجه فائذن خالی اولمز ظن ایدرم. اه

روسیه بالقچی بلکسندن قایتوب ینه نمانکنک قرارلندی دریای
 سیحونڭ بیر طرفی روسیه نڭ اوته طرفی نصرالدین خاننڭ تصرفنه
 اولرق توردیغی حینده فی الحال یازیله چق فولاد خاننڭ ظهوری
 نصرالدینی خوفندن چقمیه مجبور ایلدی. اوز توابعاتی و آتاسی نڭ
 جمیع حواشیسی ایله تاشکنده که کلدی. بر نچه یلدین صوگره تاشکنده
 وفات ایتدی. نصرالدین نڭ حکومتی یاریم یله یتمه دی، مجرد خان
 اسمندن غیر هیچ ایش ایتمه دی، مگر نامنه صوقولمش سکه سی قالدی.

فولاد خان ابن مراد خان

آتاسی مراد خان بر هفته خانلق قیلب مسلمانقل الذک مقتول
 اولدیغی محلنده یازیلمش ایدی اوغلی فولاد خاننڭ خر و جنی قاری

اسحاق نمانکنندی بویله بیان ایلدی. فاغون پشیغی وقت ایدی. بر یومشوم بولوب خان آباد قشلاغنه باردیم بو عین ده فولادخان بیک آباد قشلاغنده کل شیر نامنده بر آدمنگ خدمت و تربیه سنه کنندی پنهان طوتوب تورر ایش مزبور ایکی قشلاغنگ آراسی یاریم تاش مقداری بدر، آدملر مزبور فولادنی اغوا قیلب سلطنت هوسنی دماغنه توشورمش خان کوتارمک بولمشلر خان آباد خانم آباد قشلاغی و بو اطرافنگ خلقی غنیه واریب کلهم بوکایمعت قیلمشلر بزله بومشمشه دن بی خبر ایدک. بر کون بر باغه کزرب نماز ظهری اوتاب توروب اییم خان کادی اوزه بولدی باغنگ بر صفه سینه کیمز کیلام توشاب اورون حاضرلدیلر. عجب! بو قایسی خان اوله؟ دیوب توردمک فرق ایللی مقداری آدم ایله خان کادی. زمان زمان فولاد خان دیسه منادیلر بازاره چقب ندا قیلدیغی ایله اهل کسبه هر بری دسترخان کوتاریب طوب طوب کلوب کتمیه دعا والقیش ایتیمه باشلدیلر، بز هم جمعیته داخل اولوب، قوتلوغ بولسون! مبارک بولسون! رسمنی ادا ایتدک. ایشکک قرغزلردن بر ایکی آدم توروب اریض لورکز بولسه قان قزرت لرینه آیتوگزلر دیمیه باشلدی. بر ایکی میرزا یعنی کاتب صغهنگ بر چیتنگ اوتوروب یازمیه خان آکا مهر باصمیه باشلدی. بو خط هر شهرنگ بیوکلرینه و بیک لرینه ایشککه، خلق بزه بیعت ایتدی بز دخی بو یولک باشمزی اورتایه قویوب دین یولینه جانمزی بندل اسلام اوغورینه خدمت اوچون بیل باغلا دق، هر کم دینه محبتی وغزایه میلی وار مگا کلسون دیمکدن عبارت ایدی اول کون یاتاق خانه مزه قایتوب قوندق ایرته سی ایشتدک که کیچه ایله خان فاقمش نهدن بویله اولدی دیوب تورمشدق باقی جان نامنده بر آدم قرق اینلی قرغز قفچاق ایله کلوب توشدی فولاد خانی استیور ایش باقی جاننی روسیه بو خدمته قوشمش بو ایسه بالخاص فولاد خان اوچون دگل ایدی روسیه ایشتمش که شول طرفده بر آدم خانلیق حرکتنگ اولوب خلق ایچنده مشمشه وار ایش کیم ایسه ده آنی توتوب کلتور سن

سکا خوقند خانلغنی ویررم دیمش باقی جان بوخسیه خان نڭ نرده اولدیغنی بلمیوب شهر بشهر قشلاق بقشلاق صوراشه کیله فولاد خان نڭ اوّل کوننه دوش اولمش. خان بونڭ کلدیگنی بلوب قاچمش باقی جان خان آباددن فولاد نڭ خبرنی آلیب آرقاسندن جونادی اوتوز آدیر دیدیکی تاغلری آفتاریب تپالمیوب قرا صو قشلاغنده ایمش دبه ایشدوب کلوب قشلاق اهلی فیسوب اوپله ایدرم بویله ایدرم البسته تابوب براسزلر آلیب کیدرم دیوب آنده یاتوب اوخلادقه فولاد خان شول یرده بولسه کړک بونلری یاتدیغی یرده باصوب بارچه سنی اولدرمش. فولاد خان روسیه دن بو قدر آدم قرمش اوازه فی الحال اطرافه یایلدی چونکه بویله وقتده خصمنه جزئی بر ضرر تیکورمک عوامک رأینه کوره اقبال کلدکینه دال بر ابو فال دور بو دبدبه ایله خان نڭ خدمتنه خلق جمع اولرق اوّلگی خروج ایدن خان آباد قشلاغنه بش مکچه آدم ایله کلوب کردی جوانب اربعه دن قرغز قفچاق وغیر هم فوج بوکا تابع اولدی آندن عسکه قلعه سینه کلدی ایکی اوچ آی مقداری آنده توردی عسکه دن یکریمی مک و زیاده آدم ایله مرغینانه کلدی مرغینانده خدایار خان نڭ برادری سلطان مراد بیکنی جمله اولادی ایله اولدردی وسائر خانزاده لری دخی صغیر و نارسیدلکنه باقمیوب بوغدردی بوغازلندی بو بی رحیملیک خوقندین نصرالدین خان خوقنده تورالمیوب خانلغنی تاشلاب چقب تاشکنده کلدی. انتهى کلام قاری اسحاق.

خوقنددن نصرالدین خان کتدکن صوکره پای تخت مرغینان اولرق دریای سیحوندن او یوز کلهم فولاد خان نڭ محکومی اولوب هر شهره حاکم و بیک لر نصب قیلدی خوقندغه عبدالله بیک ابن عالم بیک قرغزنی نائیب قویدی قرغز قفچاق که نه سمتدن صالحون یل ایسر بی مجابا آکا کیدر جهله سی فولاد خانه تابع اولدی هر نه ایسه بو قش حکومتنی جاری وسوزینی نافذ قیلب ضرب خوقند فولاد خان بو نامنه سکه صوقدریب خان اسمنی انتشار ایدرک توردی روسیه به

سر ویرمیوب آنکله مخابره دخی قیلمیوب اوزنچه بونی بر سیاستدن
 عد ایتدی یاشلکنده هر نه قدر خواجه حافظ اوقومش ایسهده «با
 دشمنان مدارا» مصرعی ننگ معناسیله عمل ایتمیوب اوقودیفی بوشه
 کندی «واعدوا لهم ما استطعتم من قوّة» امرینی دخی ترک ایله
 اسباب اسلحه و آلات حرب کبی دشمنانه مقابلهیه لازم کلن سبب لردن
 برینه تشبث ایتمیوب توکل محضه استناد ایله بوشه یاندی آلدننه نه
 کبی ایشلر اوتدی آنلری هیچ فکره آلهیوب تا بو وخته قدر روسیه ننگ
 نه درجهده دشمنان قوی اولدغنه عقل و فراست لری وارمیوب توکل
 بابنک بلا سبب دشمنانه ظفر امیدنک اوله رق سعی نی ییله صاندی بو
 ایسه اعتقاد جبریه دن بر شعبه اولوب بو خصوصه یالغوز فولاد خان
 مسئول اولمیوب طرفه ننگ جمیع خانان و امرا و بلسکه علمالرننگ بو
 تقصیراتنگ عذرلری شرعا غیر مقبول ظن ایدرم.

نه ایسه بو قش اوتدی یاز یستدی اول بهار ایله تاشکنندن
 روسیه عسکری چقب دریادن اوتدی دریادن اوتدیکی خبر ایله قرغز
 قفچاق قوشونی افتابه چییه ایرکاشوب اوز یولینه جونادی فقط فقرا ایله
 احوال نه اوله چغنه کوزی یتمیوب فولاد خانن بر کیچه چقب تاغ
 طرفه کندی.

افتابه چی ایله فولاد خان ننگ مرغیناندن چقب کتدیکنی بو طرزده
 تفصیل و بیان قیلدیلرکه تاشکنندن روس عسکری چقدیغنی ایشتنکن
 افتابه چی خان مشار الیه دن اذن طلب قیلب بو سفر صو قوش اختیارینی
 مگا بیرگل صوکنک نامم سونمکودک بر خدمت قیلائی که بو یولک باشمنی
 برای یا تاشکنندی آلیب المتاغه چه کیدای دیوب کلام شریفی قولینه
 آلوب یغلاب آنط اکید وایمان شدید ایله ایناندردقن خان خزینه ده
 بار کموشنی چقاریب بوگا بیردی افتابه چی ده کموشنی آلرق جمیع
 قرغز قفچاق قوشونی ایله روس عسکری ننگ آلدندین واردی ده
 ایلچی لشوب اوز یولینه کندی کتدکن تیک تنج کیتمیوب مرغیناننگ
 اقسقال لردن اون اون بش آدمک آدینی توتوب خط قیلب دیهشکه

فولاد خاننى نوتوب روسىيە يىرگىزلىرى بارچەمىز امىن وامان اولورز بو خط فولاد خاننىڭ الينە توشوب اسمى يازيلمىش آدملىرى بىرەر بىرەر چاقىرىپ اولدىرىپ كىچەسى اوزى دە چىقىپ قاقچىمىش حاصل روسىيە يە هيچ فرد مانع اولمىبوب مرغىنانە كىردى بەك شەر شەرە عىسكەر فوبوب فرغانە مضافاتىنىڭ كىلىسىنى ضبط ايتدى. خوقىندە فولاد خان طرفىدىن نائىب توران عبدالله بىك قاقچوب كابل سەمىنە كىتدى قرغىز قىچاقنىڭ ملكەسى منزەلىنىدە دوران سورن مشهورە قورمان جان داد خواە اوشبو عبدالله بىكنىڭ واللىسىدىكە عالم بىك قرغىزنىڭ زوجهسى اولور غايەت عاقىلە وسوزچەن خاتون ايمىش.

فولاد خان مرغىناندىن كىتكىدىن سوڭرە بى قىرار قاقچوب تاغدىن تاغ آشوب يوردى. عىسكەدە ايكىن وقتدە شاە مىرزا نامىدە بىر سىر كىردى بى اولدىرمىش ايدى گىنىرال آننىڭ اوغلىنە فولاد خاننى توتوب كىلتورمىك خىدمىتىنى سىپارش قىلىپ اول دىخى آتاسىنىڭ انتقامى اوچون آرقاسىدىن استىب يوروب آلاى تاغدىن توتوب كىلتوروب روسىيە يىردى مرغىناندە بونىڭ اوچون مخصوص دار ياصاب آڭا آصدى حكومتى آلتى يىدى آى مقدارى اولمىشدر. ياشى اوتوزلىرى چاماسىندە وار ايدى دىيورلىرى. بعضىلىرى بونى مراد خاننىڭ اوغلى دىگلىرى صرف قرغىز ايدى يالغاندىن خانزادە قىلىپ خان كوتاردىلىرى دىبو سويلەدىلىرى. بوقولنىڭ قائللى بونىڭ خانلىق ادعاسىنى بويلە بىيان ايلدىكە فولاد اصلدە اسحاق نامىدە بىر صحراوى قاضىنىڭ اوغلى ايمىش مزبور اسحاق صاف قرغىز ايدى اسحاقنىڭ اوشبو خان بولمىش اوغلى فولاد ابتدا مرغىنانە تەحصىل قىلىپ سوڭرە آتاسى بونى بىخاراىە بىيارمىش ايكىن سىمىرقىندە فولاد ابن مراد خانە يولقوب آننىڭ بىر حىجرەدە تورمىش آز مدت اىچىندە فولاد ابن مراد خان خىستە اولوب وفات ايتمىش دە فولاد مرخومنىڭ اسباب الەيسە كىتاب وسائىر اشيا كىلىسى بونىڭ الندە قالمىش كىتابنىڭ اىچىندە مەتوفى فولادنىڭ شىجرە كاغدى وار ايمىش بو ذات ايلينە قايتدىغى زمان بويلە بىر مەنبەب وقتە مصادى اولوب اعىانى بونىڭ اولگى اسمىنى

نسخ ایله اھالیه بونی شجره مرقومەنك يوزەسندن مراد خاننك اوغلى فولاد دیو تصدیق ایتدیمشده بردن بره خانلقى رتبهسنه اصعاد ایدوب آخیرده بوبلايه دوچار ایتمشلر. مزبور اسحاق قاضىنك قرغز اولدغنك اشتباه يوق ایکان عجب دگل آناسى مراد خاننى توشكده كورمش اولسه دیوب قاضى عشورعلى لطيفه ایله بو حكايهی مرغینانداگی استاذندن ایشتدیكنى سویلدى.

بو خبر صحیح ایسه فرغانه خانلقى ابتدا بابرخاننك اوغلى دیوب حيله ایله برخان دوزلمش ایکان اخیری ینه او ایله بر دوزمه خان اللهه انقراض اولدیغى توافق غریبهدندر. بر نسنه نك ابتداسى نه ایله افتتاح اولنورسه اخیری آنكله اتمامه ایرشور قولىنك ماصدق سى معاینه كورلدى كم ایسهده اصلوب اولدى ناحق نارسیدلری قتلنك جزاسنى بولدى.

فولا خاننى آصدقندن سوگره گنبرال افتابهچی یه آدم بیاروب منصب ویررم حاکم فیلورم دیه آلداب آله توشوروب بو دخى خدایارخاننك آرقاسندن رونبور طرفنه بیارلدى. معمور قرغزكه خدایارخان بونك دبدبه سیله اسباب اسلحهسندن آیریلوب انقراض دولت فرغانه یه سبب اخیر بو اولمشدى. بوده نفى قیلنوب لپسى قلعهسنه كلدى. بو آراقك یتیمچه خان دیوب بر نکیره نام چقب بونك هیچ بر یره آلی یتیموب المى نیکمیوب اوز اوزندین بلورسز اولوب کیتدی. بلکه چقدیغى دخى بیکار اولوب فقط یورتنك اوزون فولاق خبرى انتشار ایتمش اوله. ختم الکلام خدایارخانن سوگره مشوش لیک ایله ایسهده الوغ کونشنك اثرى باقدقندن سوگره دخى بر آزوقت روشنلیک کوستردیکى کبى بر ایکی یل خان خان دیوب سویلنوب خان اسمى سونمیوب توردی عاقبت ۱۲۹۳چی هجریه ایله توقسان دورت بیننده بو ولایت خان ذکرندن خالی واسمندن بسپتون عارى اولدى فالدى. «کل من علیها فان ویبقی وجه ربك ذالجلال والاکرام» معنای مفهومی.

دمش واجب تعالى في الكلام ويبقى الله لا يبقى الا نام
قريب دورة يوزيله وارمش حكومت برك شوم عصر مز ايتدى تمام
اوشبو دورت مصراعنك اول كلمه لرى

ايله تمام لفظندن بالتمام

تاريخ چقار

۱۲۹۴ سنه

«من جهز غازيا فقد غزا» معنای مئىفنجچه فرغانه خانلرى ايچنده
مرحوم مله خان وسلطان سيد خان ايكولرىنه حكومت نك شرطندن
استقلال الرأى دركار ديوب مز بور خانلر عناقلر الله اسير كى امرنك
نفوذ اولدقن غازى عنواننه مناسب كورلما مشدر.

ايمدى سياق سباقنك مفهومه نظراً آلتون بيشوك اولادينك استقلالى
معدل خانده كيسلوب بونك صوگنده كلن خانلر آراده خدايار خاننك
برنچه يل فاصله سنندن باشقه تا روسيه استلاسنه قدر بو دور كاملر
خان اسمى خانزاده لرنك برنده اما عقد وحل باسرها فرغز قفچاقنك
الله اولدقن بو دولتنك محو وانقراضى طائفين مذكورين نك شامتندن
اولدى ديمك صحتنه مانع دگلد.

وفات خدايار خان

خدايار خان رنبور نواحيسنده بر قاچ يل توردقن صوگره قاچوب
حيوايه آندن بخارايه و آندن هندستانه و آندن حج شريفه و اريب
اثناء زيارته بر خوقندى مظلوم خانه يولوقده آغزينه اروب تشنى
صندرمش بونك سببى خان خوقنده ايكان حينده بيچاره نك خاتوننى
ظلما آلمش ايكان آنك المى آچيسندن حرملك حرمتى خاطرينه كلمبوب
بويله مجازات ايتمش وبعضى لرى بو ضرب خبيرينى بويله سرد ايلديلر كه
خوقنده بر ديوانه آدم وار ايدى خان بر وقت عسكويه واردده
مذكور ديوانه خانه بر عريضه صونيش كه ايچنده بويله يازيلمش. ايسز
خان ككوب يغشى غان دورسز مكر ايت اروشدر دغك شائنگا

لایق ایس دیمش. خان بونی باغلب عسکه دن خوقندغه کلکو نچه اوردروب چنکالرده یالانغاچ جیاژ یوردروب بیچاره ننگ ایاقلری تلنمش بدنندن ایتلر یولونمش آراده کوب اوتهمیوب مله خان اولوب خدایار بخاریه کتدکده مذکور دیوانه آرقاسندین واریب توبالشوب ارشوب قایتوب گلش خدایار خان تکرار خان بولدقک دیوانه قاچوب کاشغره کتمش خان روسیه قولندن چقب حج گه کتدکینی ایشدوب دیوانه بو انتقامنی آلمق اوچون خان ننگ آرقاسندین حج گه وارمش خاننی حرمک تابوب یاتقان یرنگ تاش ایله اروب تشنی صندرمش دیدیلر. قایسی برندنین ایسه اوریلوب تشی صندقده خان اوتکان یرا- مزلیق لرینی درخاطر ایدرک بگا بوده آز فیلمشلریمه کفارت اولسون دیدیکی مرویدر. خدایار خان حج دن قایتوب کروج دیدیکی بلدهده وفات ایدوب ۱۲۹۹ نچی هجریهده فتنه فسادن معافی ودغدغه دنیا دن خلاص اولدی کوب غربت لر چیکوب کوب محنت لر کورمشدر. خانلق هنکامنده ماه شریف کلدکده معدل خان کبی سفره کیدوب آی تمامک قایتوب مسافره ایله اداء فرض ایدر ایکن حاله غربتنده رفیق لرینه دیر یمشکه کاشکه اقبالیم یوز ویروب دولتیم باز بیایغیدک الیمه کلسه آی دگل یلسنی متصل روزه ایله اوتکارر دیم دیوب قصورلرینه اعتراف ایدر ایمش.

علاوه

فرغانه خانلری ننگ هر بری ننگ جلوسنده خون نا حق حددن آشوب توکلوب خصوصاً معدل خان سوکونده خانلرننگ فتراتی قانلری صو کبی آقزیب بعض فتنه لرده کتهلری اولدردکن صوکره صغیر یاش بالالری عربیه صالیب چقاریب دریاه تاشلاب بویله بی گناه بیک بتچه و خانزاده لر دین قانچه سنی قوشلر. خدایار خان ایله مسلمانقل اعرج واقعه سنده قفچاق قرغزنی شوپله فیلمشلرکه ایکی کشی بر مجهول یعنی تانومغان آدم گه یولقسه لر کمسن دیدکده سردمن دیسه بغدادی

ديكل ديوب بغداديه نلى كلميوب بويداي ديسه اولدرمشلر قرغز قنچاق ايچنده اوسمش بغداديه نلى كلميان سرديهلردن نچهسى بويداي ديوب اولوب كتمش لر اوشبو افعالات بي رحيمانه زمانمرده اولان نظاملى پادشاهلرنڭ قانوننه نسبة بيك آغركار وعجيب حال كورنور ايسه ده آسياي وسطى امرالرى نزدنده اعدام انسان بر عمله احسان منزله سنك صايلوب جزئي تهمت ايله منتهاي مجازات بشريه اولان قتل امور عاديه دن عد ايدلمشدر اسلامده قتل نا حق دن اقوى گناه اولمديغي نص كريم ايله مثبت ايكان خانلر حدود اللهى تجاوز ايدوب شرع شريفى رعايه قيلمدهلردن تعديسى باشلرينه يتب دولت لارى كان لم يكن دورنه دونمشدر يعنى وجوده كلمديكى كى اولمشدر. بعضيلر خانلرنڭ طرفنى توتوب بويله ايشلرده فتوى ايله ايدردى ديدكلرى بيكار وبوش اولوب بو سوز علمالره بهتاندر، اگر فتوى ويرلمش اولسه دغى خانلرنڭ ظلم وضربندن خوفله اوله فتواى صحيح واختيار صريحله اولميه. آرى شريسير ايله خير كثير مر جو محلده قتل البعض احياء للمجميع قاعده سنه مبنى بويمله كلرى علمالر بر نوع تجويز ايدلر ايسه ده خانلر اول حده باقميوب اول آخر افعال لرنده آرزوى نفسدن ماعدا بر شى كورلمديكى احوال سابق واطوار لاحق لرندن معلوم عند اهل العريف ومستغنى عن التعريفدر «ماده پرور تركش استكلرى تاركس» بو افعالڭ بدلنده سويلنمش ايمش.

خانلرنڭ همت لرى فقط كند عمرلرنده راحتته منحصر اولوب نه سلاله سينڭ بقاسنه ونه ده فقراسينڭ ثروت وغناسنه مساعدهلى بر ايش ايتديكى كورلميوب كنديلريده تمنى ايتديكى قدر راحت ايله كنديكى معلوم دكلدر فكرلرينى فقط ايچماك بياك كيماك كه قصر ايدوب يالغوز بوڭا قانع اولمشلر قناعت غيريلره ممدوح ايسه ده پادشاهلره مذموم اولديغى دنى همت ديمكدن كنايه دور.

مرغينانى قارى حامد افندى سويليور خدايار خان مرغينانه كلمش ايدى بر كون بازار اورتاسنده كيتب واريب نه اولدى بر دكانڭ

آلدينه توفتادى اهل سوق كلا خاننى تماشايه تورديلر خان يضاولاره
 هايقر يب اوشله موناؤ فزكنى فلان قىلانى اوروكلر ديدى بر بىچاره بى
 نوتوب اوره اوره اولدرديلر اولدكدين صوكره ده يوز تياق ارولغاندر
 كواركنى فلان قىلای اولدیمه ديوب آت ايله باستوردى يوردى كندی
 هيچ كيم بلمدیکه نه دن بويله ايتدى مگر مظلومنگ قاشنده تورانلر
 ديدیکه خان كلكدين بوياق تكلب قراب تورمشيدى خانده بر ايكي
 دفعه يمان كوزيله باقمشيدى باشقه جريمه سى معلوم اولمادى، بس
 بوندن بلنديكه خانلرننگ فتواسنده يوزينه باقمق مستحق قتل ايمش
 بونى قايسى ملادن صورمش قايسى ملا بوگا فتوى ويرمش اويله
 اولسه خانلرننگ اخلاقنه علمالرى نه طريقه پيوند قيلمق كرك ونه
 يوزدن فتوى ايله عمل قيلدى ديمك كرك. اوز بلدكلر نچه يورمشلر
 اخيرى بو بلايى بولمشلر. والسلام على من اتبع الهدى.

توارىخلرننگ تحقيقنه باقلدقده بو ولايتلر اسلامدن اقدم فرسيان
 جوسيلرى واتراك مشركلرينك زير تصرفنده كاه اوفاق توفاك رؤسايه
 تابع كاه جمله سى بر حكومته جامع توروب ظهور دين اسلامنگ عصر
 اوّل لرنده باجمعه اسلام تصرفنه كيچوب ۵۰۰ يىل مقدارى دوران
 سورمش يدنچى عصرنگ اواسطنده مغولياندن چتقز خان اولادينك
 چنكالنه گرفتار اولوب برار يوز يىل قدر كافر النده قالمش ايسه ده
 بنه اول سلاله دن اسلامه كلن لرننگ وبعده امير تيمورنگ اولادنگ
 وسائر نسلدن اولن اسلام خانلرينك حكومتنده آلتى عصر ايسام
 اوتكاريب الحاله هنده روسيه دولتى نك تحت حمايه سنده كچمشدر.
 حضرت قتيبه نك مردن چقب اون يل طرفنده ضبط وتسخير ايتدىكى
 اراضى بى روسيه دى آلمتادن چقدىغى اعتبار ايله اون يلكه استلا
 ايتمشدر. تركستان وفرغانه بى تسخير ايدن روس عسكرى باشدن
 آباق اون مك گه بالغ اولمىوب تلفاتى نه قدر مبالغه ايله سويله سه لرده
 برمگدن آرتوق دكلدر بى مبالغه سويلمانلر بش يوزه ده يتماز ديورلر.
 اما اسلامدن فقط چمكندنك اچى طشنده اون مگگه قرييب آدم

توفراغه توشوب غيرى جايلردهغى ايله مجموعى ايللى آلتىش مىڭ بىلكه زىياده مسلمان اوتىن اوقىن ضايىع اولديغىنى روايت ايدرلار. روسيه نىڭ بو مملكت لرى ادارسىنه الموق افكارى تاتار خانلىغى انقراضىدىن يعنى سراى خانلىغى بىتكىن باشلىب دماغنه توشمىش ايسه ده آده صره آوروپا طرفنىڭ عائله سىنىدىن ئانى شىهرنىڭ دانا ودانىشىدىن خانلرى ومجلس مشاوره سىنىك دىيانتلوعاقل ودىپلومات وزىرلرى اولدىغىدىن ويىك وحاكم لرنىڭ اتفاقى واهالى نىڭ اولوالامره اطساعت وانقىادلرنىن روسيه اول افكارىنى غايت آهسته وآقرونلق ايسله اجرا ايدردى چىانكه معدل خان واقعه سى ظهوره كلوب عقىبىنده خانلرنىڭ رقابىت واختلاف وخلقنىڭ نفاقت واختلالى كورلميه باشلىدى روسيه بوندىن استفاده ايدرك افكارنى ميدانه چقارىب خىلى ايلرولدى ايسه ده قريم يعنى سىيۇستپول صوغشى بو طرفلره بر آز مدت سكته ويرمىش ايدى مصالحه دن صوگره تجدىد حوصله ايله بىنه دوامىنه دوام ايدرك جزئى زمانده كللى ممالكى ادارسىنه آلوب مطلبىدىن زىياده توفراق قزانمىشدر. اشته بهادر خان نىڭ غير عالمانه غيرة ظالمانسى روسيه نىڭ مقصدىنى مئىردن باشقه بر شى كوسترممىشدر. روسيه مزبور مدتىن يعنى سراى خانلىغى اضبعلالدىن بوياق بونلرنىڭ قىصدىنه دقيقه فوة ايتىيوب كچه وكوندوز آنىڭ ذكر فكىرنده مشغول خانلر ايسه بوندىن بى خبر بر بولرىنى قاتل ومقتول اوله رق نتيجه كار بوگما منجر اولدى.

ايمىدى تحرير سطورانىڭ سىلكىدىن مستفاد ايدلدىكه روسيه نىڭ بو ايلرولدىكى وبوقدر مملكتى جزئى عىسكر ايله آزىل ايچىنده مالك اولدىغى اكرچه صورت رويده ده نظام فويىهلرنىن صايلور ايسه ده حقيقت حاله نظراً مسلمانلرنىڭ بىيىنده غلىان ايدىن قارشولوق ولوله وطغىيان ايدىن شورش وغلغله خصم لرىنه باعث اقبال وسبب افتخار اولمىشدر. اكر خانلر مطالعه ملك ده بىدل تاب وخلقى دغى آڭا مطيع ووافق اولورسملر اكرچه بونچه ليق بر اوافق حكومت روسيه كىنى الوغ دولته محاربه ايله مقابله قىلب بلمىزه ده شروط ومقاوله ايله

ملکمنی و قایه ایلار ایدی یا خود قدم بقدم مقاومت خطوه بخطوه مانعتدن ناشی آسانلق ایله استلا ممکن اولمیوب بوآنه قدر حکومتی حمایتیه ایدوب باز برمدنه قدر سریرینی صافلق موافق اولورمیدی ديه کوکلدن کیچر. مگر اراده حق بوگا تعلق تابمش لوح ازله بویله یاپمش اولدقدن خانلر کندی قدرت و مکنت لرینی خصمنک قوه و جسامتنه موازنه ایده بیلمیوب تاریخ تواریخ جغرافیه بی مطلق کورمیوب احوال زمانه ذره اطلاعی اولمیوب مسلمانلر بو خصوصه عقلدن یازمش تدبیردن آزمشدورلر. «اذا جاء القضاء عمی البصر» اه.

اهل امثله ملوکتی منقارلی قوشه تشبیه ایدوب پادشاه باش فقها و حکما ایکی قنات فقرا قویروق عساکیر چنگال دیملر. بونلر ننگ برینه نقصان طاری اولورسه اوچماغه یا قونماغه یا خود یماگه یوتماغه یا چنگال لب توتماغه کاملیک کلوب برینه کلن کاملیکنک ضرری جمیع ابدانه سرایت ایدر اولدقدن باش بونلره برابر نظر ایلیوب بر دیشنه زیان کلماسنی مطالعه و ملاحظه ایتماک لازم ایکان خانلر فقط باشلغنه مغرور اولوب اعضای مزبورلردن اغماض عین ایلدیکیچون ترناقلر توکلوب قناتلر قیولوب چشمه عدم قویروق کاتبلر انک قلم اولدی قالدی. نه یابوق کرک.

لهؤلفه

خمود اولدی دلیم کاشکی نبودی خاطر م زادی
زمان ننگ بی تمیزی دیک بولوردم غمدین آزادی

۲ نچى) آلتى شھر خانلىرى.

آلتى شھرنىڭ اخبارى:

فرغانە خانلىرىنى يازىپ فراغىدىن سوڭرە تۈركىستان شەرقى يەنى كاشغەر خانلىرىنى تەجرىبە ابتدا بۇ غۇسۇدە اھالى مەزبۇرەنىڭ اللەرنى نۇرۇخ كىتابلىرى كۆرۈمەككەن اۆلدىن آيتۇلۇپ اجدادلىرىدىن ايشىدۇر كەلمەش سوزلىرىنى جەم قىلىپ بەدەللا تىخاب اول مەنتىخەنىڭ دىخى زىلەسىنى التىقات ايدەرك يازدۇم «استعين بالله».

اولاد بنى أمية دن خليفه اول حضرت معاويه رضى الله تعالى عنه خلافتىدە تۈركىستاننىڭ كاشغەر شەھرىگە ئەرپىلە قىقان دېمەشلىرى جەمەين فارسىلە چاچ دىخى دېرلەر قرق بىشنى ھىجرىدە فەتخ اولنۇب ياغۇد بۇ اولادنىڭ آلتىنچىسى ولىد بن عبدالملك عىزىدە قىتەبە بن مەسۇم كاشمىر قىزىدە قىنوچ شەھرىنى آلوب بەدەل درىاي بىلخ كە جىمۇندىر جالا غەمۇ درىا دېرلەر آندىن كىرامەتلە كىچۇب كاشغەرە كەلدىكى تەفاسىر وتۇار بىخەردە مەسۇر ولىكەن اھلىنى اسلامە دعوە ايتىدىكى مەسۇردۇر بۇ ولايت جەجەننىڭ ايامىدە اسلامە كەلدى و آقا تاج ايدى دىدىكلىرى مەرقۇم قىتەبەنىڭ كەلگەندىن مەدۇل اواسە كىرك زىرا اول ذات جەجەل طرفىدىن خراسان حاكىمى ايدى. حضرت قىتەبە بۇ سفىدە اون يا اون ايكى كىشىدىن مەركەب بىر سفارت تەرتىب ايدۇب كاشغەرە كۆندردىكى ومۇرخلارنىڭ چىن دىو ياسازدقلىرى اوشۇبۇ كاشغەر اولمىقى مەنۇندىر. فەرسە تارىخ تەجرىبە «خەبەر كەشادىن كاشغەر ورفتن قىتەبە بىغزى چىن» غەبارەسىلە تەجرىبە بەدەل فەتخ كاشغەر چىنە يوللاندىغىنى كۆستىر ايسەدە خەبەر داخلىيەسى كاشغەردىن اوتۇب چىنە كەلدىكى و اھلىنى اسلامە دعوە ايتىدىكى صرىخ دىگەنلەر اكر كاشغەرى كىچۇب شەرقە اوتسە ايدى چىنە

وارانچه اولان شهرلرنڭ برندن لاقول بر نقل سويلنوردى چونكه كاشغر ايله چين بينى آز مسافه اولمىوب نچه آيلىق يولدر بس ايمدى تاريخ طبريه چين لفظندن منفهم اولان معنائڭ اصلى تركستان چين نڭ پاي تختى اولان اوشبو كاشغر اولا. «العلم عندالله»

الحاصل عسكرو اسلام بو جانبلره عصر اولده قدم باصوب صوكره حكومت آل عباسه انتقال ايتدكده دغى مستعين بالله ابن المعتصم ايامنه قدر آنلرنڭ النده اولوب والى وحاكم خليفه طرفندن قائم ونصب اولنورلردى بعده ايكى يوز ايللى حدودنده ملوك صفاربه ثم ملوك سامانيه ثم ملوك غزنويه ثم ملوك سلجوقيه ظهور ايدوب بو ولايتلره تغلب ايلمىش ايسه لرده كاشغر خانلرى اكثر اوقاتده بونلرنڭ زير تصرفندن خارج ومستقل تورديغى اخبار سوابق و آثارات لواعلرلندن واضح ومستباندر بعضى لر ديرلر كه كاشغرى لرنڭ دول ماضيه توغرى سنك سويلنان آغز اخباريته اعتبار اولنمز چونكه بو جوانب لر آل عباسنڭ الندىن چقدىغى صوكنده تركستان وماوراءالنهره طوائف ملوكن كم لر خان وتخت كاهلرى نه شهرده اولديغى توار يخلرده بالتفصيل يازيله كالمىش ماوراء عبارسى ايسه دريائى عمودن اوته طرفڭ كلسى شامل وتركىستان دغى بواسمه داخل ايكان اول دورده كاشغرده خان وارليغى معلوم دگل ديوب لىكن دقتله نظر ايتسه لر وارليغى كورنوب قالور شويله كه ملوك سامانيه يى جميع بلاد ماوراءالنهره مالك ايديلر ديوب يينه بو اولادڭ يدينجى سى امير نوحڭ تركستان شاهى بوغرا خان وائلك خان ايسله واقعه سنى يازمىش لر بس آغز خبرلرى كذبه حمل ايدن ذوات كرام تركستان ايله ماوراءالنهره عبارسى كرك كى فرق ايتمىوب تركستانى ماوراءدن صايورلر مؤرغلرنڭ ماوراءدن مرادى جيخون ايله سيخون بينى اولوب تركستان بو حدوددن خارج دور بوييله اولمده سنك توتمش توارىخ كتابلرى كند كندنه معارض ودعوى ايدنلرنڭ دردى بى معالج قالور اگر چه جغرافيه كبيرده تركستانى اوچ قسم قىلب ماورائى تركستان وسطى ديمىش ايسه ده اكثر مورخين

ماورائی ترکستانه مقابل ذکر ایلدیکي ماوراءدن ترکستان اسمی مجو مرفوع اولدغنه شاهددر از جمله جهان نما صاحبی غراسانی جیخوننک غربنه وماوراء انیری نهر مزبور ایله سیحون بیننه تخصیص ایلوب ماوراء النهرنک عد شمالیسی ترکستان ایله محدوددر دیمش ایمدی بزم یازهچغمز استماع ایدن اخباردر بحث جواب ایله سیر سخن ایلیموب مقصدمه متصدی اولایم.

بو ولایت ایام عجاهده اسلامه کیش دیدیکی خبر نادر یوفاروه اشاره ایلدی عصرمننک شاعری ناظم بلال «غزوات چین» نام کتابنه که راوی روایتده مونداغ دیدی ایلا شهری حجازه تابع ایدی دیدیکی بو نادر دن صادردر بو قولنک توجیهی نتیبه کلدیکی زمانده ایلا کاشغره تابع اولده پای تخت اولان کاشغر قتیبهیه سرفرو ایتدیسه تابع متبوعنک تختنه داخلدر بهر حال بو ولایتک اسلامدن اقدم و سوگره اولان حال لری صریح و قطعی معلوم اولمیوب لکن قراین لرندن استفاده ایدیلن بو دورکه کاشغر مضافاتی قدیمده قهبل شهرینه قدر مستقل بر خانلق اولوب وراسی ختای و آنک شرقی چین مملکتی اولمشدر الحاله هنده جملهسی چین محکومنده بر صورته کرمشدر کهنه توار یغلرده بونلری یالغوز ختای یاخود چین حکومتی دیوب کاشغر ایله اوچاوسینی بلا فرق بر قیله یازدندن آلتی شهر احوالی بلورسز قالمشدر جهاننما صاحبی ابن سعیددن نقلا ترکستانده اولان ایکی دارالملک نک بری کاشغر وبری بر ساجاندر فضل بن یعی البرمکی زماننده خلقی کفار اترک ایدی سوگره اسلامه کلدیلر و سلجوقیه طائفهسینه مطیع اولدیلر دیمشدر برمکی هارون الرشیدنک وزیر ی اولوب ایکنچی عصرنک رجالدنددر بویله مواضعده وقایع ایام پادشاهه منسوب اولور ایکان جهاننماده خلیفهیی یازمیوب وزیره نسبت ویردیکی خلیفه مشار الیه امور دولتی کلا برمکی ناک الینه تفویض ایتدکنندن اوله مدرس اعلم آخوند دیدیکه ترکستان جمیعاً صدیق بوغرا خان انده اسلامه کلدی ان اول من اسلم من الترك الصدوق قولى صدیق بوغرا خان

حَقْنَدَه وارَد اولمَش دِيوُب اِنَاءِ عَلٰى هَذَا بِرِ قَطْعَه مَز مَزبُور صَدِيقِ
 بُوغُرَا خان اَيْلَه باشلِنْدِي وِ بَرِ حَالِ يَعْني صَدِيقِ اَيْلَه اِبْتِسَارِ يازَه چَغْمَز
 اَخْبَارِكْ صَدَقَه دَالِ بَرِ حَسَنِ فَالَا اَوْلَدِيغِي وَفَاقِ عَجِيْبَه وَتَوَافُقِ غَرِيْبَه دَنْدَرِ
 اَلْمَوْفُقِ هُوَ اَللّٰهُ. اِنْتِرَاكْ اِسْلَامَه كَلْدِيكِي اِگَر چَه بُوغُرَا خان دِن اَقْدَمِ
 اَمَّا بُوْنَاكْ اِيَامِ هِنَكَا مَنْدَه اِسْلَامِ زِيَادَه سَنَجَه اَوْجِ وَكَمَالِنَجَه رَوَاجِ اَلدَقْدَنِ
 لَفْظِ اَوْلِ بُوْگَا مَنَسُوبِ اَوْلَمَشْدَرِ سَابِقِ الذِّكْرِ كَلْشَغَرِ وِ بَرِ سَاجَانِ
 بِلْدَه لَرِي نْكَ اَصْلِ اِسْمِي مَنقُولَه تَتَارِ بِيَانَاتِي اَوَاخِرِنْدَه بِيَانِ اَيْدِيلُورِ.
 اِنْشَاءِ اَللّٰهُ تَعَالٰى.

سَلْطَانِ صَدِيقِ بُوغُرَا خان حَقْنَدَه اِهَالِي اَلْتِي شَهْرِنَاكْ اَخْبَارِ تَوَاتُرِي وَ اَنَّاكْ خَلْفَنْدَه كِنِ خَانلَرِنَاكْ اِحْوَالِ تَرَادِفِي

صَدِيقِ بُوغُرَا خان عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَالْغَفْرَانِ شَرَفِ اِسْلَامِ اَيْلَه مَشْرِقِ
 اَوْلَانِ تَرْكِسْتَانِ خَانلَرِي نَاكْ اَوَّلِي دُورِ. صَدِيقِ نَاكْ اَصْلِ اِسْمِي دَارُونْدَرِ
 بُوغُرَا خان لَقْبِ بُولْسَه كَرَكْ بِيَانِي اَخِيرْدَه كَلُورِ. اَتاسِي وَفَاتِنْدَه ياش
 اَوْلَمِغِي نِ وَالِدَه سِي نِي عَمِي غَارُونِ بُوغُرَا خان اَلْوَبِ اَغَا سِي نَاكْ جَايِ
 نَشِي نِي اَوْلَمَش. دَارُونِ يَدِي ياشِنْدَه يِتْدَكْدَه حَضْرَتِ حَضْرَعَلِيَه اَلسَّلَامِ
 بُوْگَا يَوْلَقُوبِ صَدَدِنْدَه اَوْلَدِيغِي دِي نَاكْ بَطْلَانِنِي بِلْدَرْمَشِ نَصِيحَتِ قَيْلِبِ
 كُوْكُلْنِي اَنْدِنِ دُونْدَرْمَشِ دَارُونِ اَوْلِ كُونْدِنِ بُوِيَاقِ اَوْزِدِي نْدِنِ يَعْني
 مَجُوسِي لَكْنِ اِعْرَاضِ اَيْدُوبِ اِيَا حَقِ دِي نَاكْ حَقِيْقَتِنِي نَرَه دِنِ اَكْكَلَارِمِ
 دِيوُبِ يُوْرَمَش. اُونِ بَشِ ياشلَرِي نَه اَيْرِدَكْدَه بَرِ كُونِ نُوْكُرلَرِي لَه صِيْدِ
 صَحْرَا قَيْلِبِ يازِيَه چَقَارِ بَرِ فَرَقَه كِرَوَانَه رَاسْتِ كَلُورِ اَنلَرْدِنِ نَسْنَه اَلْمَقِ
 اَوْچُونِ مَتَاعِنِي چِي شَدْرِي بِي، اَشِيَا لَرِي نِي كُورُوبِ اَوْتُورْدِيغِي حِي نْدَه
 كِرِوَانْدِنِ بَرِي سِي صُو يِقَاسِي نَه كَلُوبِ طَهَارَتِ قَيْلِبِ اَذَانِ اَوْفُورِ اَذَانِ
 اَوَازِي اَيْشِدَلْدِيكِي اَيْلَه اَهْلِ كِرِوَانِ جَهْلَه سِي نَمَازَه كِي دُوبِ مَتَاعِ
 چِي شِلْگَانِ چَاچِلْگَانِ كُوْبِي يِرِنْدَه فَالُورِ اَشِيَا دَه اَحْدِنَاكْ اَيْشِي اَوْلَمِيوُبِ
 نَمَازَه شُرُوعِ اَيْتْدَكْنِ دَارُونِ تَعَجِبَه فَالُوبِ اِيَا بُوْنلَرِ نَه دِي نَكْ اَدْمَلَرِ
 اَيْمَشْكَه عِبَادَتِي عِنْدِنْدَه دُنْيَا بَرِشِي اَوْرِنْدَه كُورلَمِيوُرِ دِيوُبِ اِسْلَامِنَاكْ
 اَصْلِنِي وَفَصْلِنِي بُوْنلَرْدِنِ صُورَابِ بِلْمَشِ كُوْكُلِي دِي نِ مَبِي نَه مِيلِ وَ مَحَبَّتِ

ایدوب اول جایدین کیرو دونمش بعده کروان دخی کوچوب شهرة
 کرمش دارون هرکون بونلرنک یاننه واریب کلوب دیننک حقلغنی
 کما حقه بلوب مسلمان اولمش آنلرده داروننک اسمی فی صدیق
 تویمش کرواننک کاری تمام اولوب شهردین کتدک بولدقده کرواندن
 ایکی اوچ آدم آلوب قالمش صدیق آنلردن احکام دین وقرآن عظیم
 اوگرنمش اما بوسری اظهاردن خوف ایله اغیاردن ایماننی کتم ایدر
 ایمش. بو حال ایله نهجه ایام و آی لر اوتوب هرکون آناسینی اسلامه
 کلکنی رجا ونیاز ایلدکده آناسی بونی زوجی غارونه ذکر قیلمش
 اگر بویله سوز سویلدیکی صادق ایسه صدیقی قتل ایدرم دیو یهین
 ایلیوب غارون صدیقی چافریب صوردهقه انکار ایلمش وز برار دیرلرکه
 بونک حقیقتنی بلمک گرك اولورسه هر بوت خاننه اساسنی صالحه
 صدیقه امر ایدرسز اسلامه کلدیکی راست ایسه اولومنی اختیار ایدر
 آکا قول اورماز والا بو ایشی ایشار دیدکده بوکا امر ایدوب صدیق
 استاذلری ایله آفل لشوب مسجد اولمق نیتله بوت خانهنک اساسنی
 سالمش. بعده زمان فرصت تابوب غاروننک کندینی اسلامه تکلیف
 ایتدکده اوتامیوب صدیقه سو ظن قیلمش یعنی اولدرمک اولمش.
 بو یمان شوملق اوز باشنه یتب اوشبو بوتخانه چوارنده غارونی هر
 یونمش اورنی هنوز چوفر ایمش حالاً بو بتخانه مسجد جامع دور
 آستون آرتوشده دیورلر اول ایامده پای تخت بو قلعه بولسه کرك
 الا ن دخی کاشغرنک معروف بلده لرندندر. اسم قدیمی بلا ساغون
 ایمش. بیانی آخیره یازیلور.

غاروننک فوتی سوکنده صدیق بوغراخان تخته جلوس ایلیوب جمیع
 بلاد ترکستان بو خاننک صیحه وظل سیقی ایله اسلامه کلوب بو
 ولایتده دین مبین محمدی مشار علیه الرحمةنک غیره عالیسیله انتشار
 اولمشدر. دوری دورتنچی عصرنک اواسطنده یعنی ۳۵۰ ایله ۴۰۰

ھجرىھ آراسىندە اولوب قېرى آرتوشدە زيارە قىلنور. بو ذات لايىق جناتك وزىرى يوسف قادرخان (۱) لقبى امام پادشاه دور صديق بوغرا خان نك تلقىنى ايله ايمانه كلوب كوب غزالر قىلمش الله عظيم شهرلر فتح اولمش كندى خانلق رتبه سنى حائز اولمىوب خان لفظى اسمدن جزء بولسه كرك قېرى كاشغردە دور. صديق بوغراخان نك اوغلى قالمىوب نور عليه خان نامندە يالغوز بر قزى قالمش استانه دە زيارت قىلنان آلب آتا خواجه نك آناسى بودور ديورلر بعضلر صديق بوغرا خان نك دورى ايكنچى عصر نك ايچندە اولوب ۱۹۰ نىنچى سنە دە وفاتنى نەقىقله بوگا مزارداغى چراقچىلر نك الله توليه نامه وارليغى سىند قىلب كوزملە كوردم ديمش ايسە دە بو ولايتدە او ايامدن تابوانه قىلر توليه نامه يوقالمىوب كلدكنه كوكلم اينانمايور ئاى صلبه قزى آلب آتا خواجه نك آناسى اولوب آلب آتا اون يىدى واسطه ايله حضرت حنفيە منتهى اولديغى جھنندن ايكى يوز يله يتمز مدتدە بو عد آتا اوتك متصور اولمىوب هر بابايه ايك از حسب ايله يكرمى ويكرمى بش ياش صالقدە دغى بوغراخان عليه الرحمة دورتنچى عصر نك رجالنندن اولمغى مجز ومىر وبو دوردە كلمش كچمش ديانلر نك سوزى عقله معقول صحتە اقرب و صدقه اوفق كورنور. «والله اعلم وبعامه يعلم»

آلب آرسلان خان

صديق بوغرا خان نك وفاتى بعدندە مرحوم نك قزى نور عليه خان دين توغمىش آلب آرسلان تخت نشين اولوب بو ذات نك بهادرلىكى عالمە مشهور اولمش. سلطان سيد آلب آرسلان سعيد بهادر خان ديولقب قونمىش. بوگا سيد ديبك نك اصلى حضرت على كرم الله وجهه اسناد ايله اولوب نسبتى نوعاً خلدن خالى و خلاف ظاهر دن سالم دگل ايسە دە موردنك يازمىوب قالدرمىق مناسب كورلمدى. حكايە سى بويله ايمىش. بر كون عزيزلردن برى صديق بوغراخان نك حضورندە حضرت على كرم الله وجهه نك كرامات و مناقبى عندالله درجات ومراتبى

مشهور قوداتقو بيبك مجله سى نك مؤلفى اوشبو يوسف قادرخاندر كه صديق بوغراخانە تقديم ايتمىش. «عليهما الرحمة»

سویلیوب هر بر ذکر ایتدکچه اسدالله الغالب ديه شجاعت و غیرتی تعریف و توصیف ایدر بو عین ده نور علیہ خان ایشوکه قراب ایشدوب تورمش ایکان اول حضرتہ قولاقدن عاشق اولوب کمال محبتندن کاشکی او ذات شریفنک ایامنده بولسام کندیمی آکا عرض ایدوب نکاحنک بولور ایدم دیوب کوکلندین کچار . حکمت خدا بو فکردن شهوتلنوب حامله اولورده بر اوغل توغرر اسمنی اسدالغالبنک، ترجمه سی اولان آلب آرسلان دیو تسمیه ایدر بس آلب آرسلاننک حضرت علی یه نسبتی وسیدلکن قسمتی بو رابطه ایله اولوب آلب آرسلاننک تولدی بعدنده مزبوره قز یوسنی قادر خاندن وزیرنک اوغلی قدرخان خواجهیه نکالمنمش قدرخاندین آستانه داکی آلب آتسا خواجه وجوده کلمش بس آلب آتا خواجه آلب آرسلان ایله مادر یکی پدر جدا یعنی آنا بر آتا باشقه برادر لر اوله . قدرخان ایله آلب آتایه خواجه لقبی قدرخان وزیرنک زوجه سی طرفندن تکمشدرکه زوجه سی خواجه زاده اولوب ایکی آلبنک نسبتی آنا طرفندن حضرت خنقیه یه منتهی اولور ایمش . صاحب الترجمه آلب آرسلان خاننک دوری بشنچی عصرنک اواسطنده اولوب جدی قم شهیدانده مدفوندر . قم شهیدان شهیدلر قمی دیهک اولوب بو جایده عساکر اسلام نماز بامدادده ایکان حالتده کفار هجوم ایدوب مسلماندن کوب آدم توفراقه توشمشلر خان دخی اول جایده شهید اولمش حالا بو جای بیوک زیارتگاهدر . آرسلان خاننک فوتندین فترات توغوب یعنی مزبورنک وفاتیله اهالی آراسنه اختلاف وافتراق توشوب بوندین سوکره کلان بو جانب ملوکلرنک احوالی مضبوط اولمیوب پراکنده لیک ایله ایکی اوچ عصر یل لر اوتمش . بو خانلرنک آبا و اجدادلری کتابنک او اخلرنده منقول تتارماده سنده تحریر ایدیلور . «انشاء الرحمن»

خبر توغلوک تیمور خان

سیکزنچی عصرنک ایچنده توغلوک تیمور خان توغوب جالس تخت سلطنت اولدیغی ایله بو ولایتلر کلا آنک ضبطنده اولمش

سمرقند وبخارا ولايتلرينه قدر وارمش يعنى بو اولكه دخى آنڭ
حكىم ونفوذنه كرمش اوغلى الياس خواجهيى سمرقنده حاكم قويوب
آقساق تيمورنى آنڭ نائبي ياخود غيرى بر شهره والى قويوش توغلق
تيمور اوزى ايلايه قايتوب وفات اولدنده الياس خواجه ايله آقساق
تيمور بيننه برودت توشوب صوغشوب الياس خواجه فاجوب كاشغره
واندن ايلايه كالمش آقساق تيمور الياسڭ آرقاسندن قوارق كلوب
الياس خواجهيى اولدريپ توغلق تيمور خاننڭ قزىنى نكاحلنوب
وتختى اولان كوك تاشى كوچرىب كوركان نامنى كوتاريپ سمرقندگه
قايتمش قلماق (لغتنده كوركان كياو ديمكدر) آدملىر آقساق تيمورنى
باچين باردى باچين خاننڭ قزىنى آلدى كوك تاشى آنڭ جهازى
ياغود مهورينه سالدى ودونگان خلقى آقساق تيمورنڭ عسكردن
قالدى ديدكلرى خېرنڭ غلط اصليسى بودور. مغلطلرى بو غلطيه
توشران اسبابلردن برى او عصرلرده خوبلاى خان اولادندن باچينده
طوتيمور خان طوغون تيمور خان نامنده ذواتلر خانلق قىلب امير
تيمور توغلق تيمور خاننڭ مملكتنه واردى آوازهيى ايراقدن
ايشدنلر باچين خانى اولان تيمورلردن خيال قىلب بردن اسمده وبردن
جنس ودينده وهم ايام وحينده اشتراكلريدىر اكرچه توغلق تيمور
خان اسلامه كالمش ايسهده ينه آنى تاماماً فرق ايدهميوب واول اياملرده
جغرافيه وخرىطه استعمالى دخى كم اولدقدن آز مسافه يى آليس
سانوب ايلايى قافى تاغى نڭ چىتى كوره يى آنڭ كىچىدى بلدكلردن
وعوام خلقى قلماق ايله ختايى امتياز قىلميوب خاننڭ نرده تورديغنى
وتختنڭ نرده اولديغنى دخى بلهميوب ظنا چين زعما باچين ديهرك
ياكلش يوكلش خبره كتمش اوله ياخود چين مملكتنى تسخير ايتدى
ديمك ايله تيمورى مدح ومبالغهده كمالنه يتكورمك اوچون نمك
خوروكاسه ليسلرى بويله يالغان شهرة ايتمش اوله والا امير تيمورنڭ
باچنه واردىغى خبر توارىغلرده كورنمبور امّا تيمورنڭ اولادنه كوركان
ديمك مثلاً ميرزا ميرانشاه كوركان ميرزا ابو القاسم كوركان سلطان

سعید کورکان میرزا میرانشاه کورکان بونلر کلسی امیر تیمورنڭ کورکان لقبنه تبعیة یعنی بو اسمه باعث اولان توغلوق تیمورنڭ قزندن وجوده کلوب آنندن منشعب اولدیغیچوندر امیر تیمورنڭ باشقه خانونلردن اولان اولادنه کورکان دینلمز کورکان نامنده بوندىن غیرى اقول واخبار وار ایسهده اصدقى بو اولوب باقیسی یازمغه آرزومزکه کنی ظاهر دور.

صاحب الترجمة توغلوق تیمور خان جنوبا طمغاچ یعنی تیبیت وبخارا شرقا وشمالا آلتای تاغی وایرتیش آغومی واوب نهرى غربا اورال تاغی واورال دیکزى قرینه چه حکمی نافذ بر خان عظیم العنوان ایدی حتی باجین خانى بوگا ملازمت ایتدیکنى روایت وکوک تاشنڭ اول خاندىن بوگا هدیه کلدیکنى حکایت ایدرلر وبعضى لر باجینده خان اولدیغنى و صوگره باجینده تورمقدىن جنسداشى اولان منغولستانده تورمغى ترجیح ایدوب ایلايه کلدیکنى وکوک تاشى باجین دین کندیله بيله آلوب چقدیغنى وبو جايدین باجنه حکومت قیلدیغنى نقل ایدرلرسهده بودراز سوزلر بیاغى اغلاط عامه نڭ مختلط بر رؤیاسى دور.

توغلوق تیمور خان قلماق ایکان ابو النصر ابن عرش الدین ابن جلال الدین بغدادى که صوگره کیتسكى اولمش ابن ابو حفظ بخارى النده ایمانه کلمش بیانی بوبله دور شهر خوتن ایله لثوب صوی بیننک بر قوملق صحرا وار سرعتله سیرده اون بیش کونلیک مسافه دور آلتى شهر اهالیسی بوگا دکادکا صحراسى دیورلر اوشبو صحرا قدیمک آبادانلق اولوب نچه عدد شهر عظیم وار ایش اعظمى کیتک اسمنده اولوب چهل سیننڭ مدار ومرجى بو شهر ایش مولانا جلال الدین حضرتلری بغداددن کیتسکه کلدکده خلیق بو ذاتنڭ مستجاب الدعوات ایدیکنى بلوب التجا ایدرلرکه حقمنده دعا قیل خدا بزلری غنى قیلسون مولانا حضرتلری آنلری رد ایدوب آخره اوچوی دعا قیلای دنباى طلب ایلمک نڭ اخیری خسراندر ديه مراراً منع ایلدیسهده (الناس حریص علی ما منع) مفهومچه حضرتنڭ منعی بونلرنڭ زیاده ابرام والحاحنه

باعث اولوب دنیای دنیایه راعب اولدفلرندن بر معنوب حالنده (اللهم
 کثر مالهم وثقل اثقالهم) یارب بونلرنک مالنی کوب و یوکلرینی آغر
 قیل کلمهسی لسان مبارک لریسنه جاری اولوب خدا اول مملکتده
 آلتون معدنی خلق ایلمش حالا غوتن مضافاتنده آلتوننک کشرتی بو
 اثردن ایلهش دعاننک برکاتیله اهاالیسی نهایتده غنی اولمش چونکه
 انسان نسیاننددر اولگی حاللرینی اونودوب کفراننه نعمتله خدایه
 عاصی اولورلر مولانا حضرت لریده بونلری نصیحت قیلب مفید اولدقده
 قدرت قهار ایله اسماندن قم یاغوب جمله شهر قم آستونده فالمشلر
 اوشبو نازل اوله قق بلایی حضرت حق تعالی جلال الدین حضرتلرینه
 کشف ایله بلدریب کندیلری شهردن چقمیه مأمور اولدقده صراط
 سویده ثابت قدم مخلص لرینی بو احوالندن اکاه ایلیوب من ایسه
 کتمگه مأذون اولدیم سزله بر علامت ویرایم آننگله عمل ایلیوب
 شاید نجاته ایرهسز دیوب نچه موزون واوزون یغاچلری یالسغاب
 اولاب بریره تکب غضب الهی اولوب قم یاغوقده اوشبو یغاچی
 اوشلب دوره قیلب یعنی تکورمن کبی ایلنوب هوا آچلدقده منی
 استب تابقای سز دیه چقب کتمش معیارلی کونده موعود قم یاغوب
 مریدلر یغاچی توتوب ایلانوب قم نچه کیچه وکوندوز یاغوب جمله
 شهر آدم و اموال لری ایله باصلوب تمام یغاچ برابرلی بولدقده هوا
 آچلمش مزبور مریدلر سلامت چقب آقسویه کلمش مولانا حضرتلرینی
 اول جایده تابوب خدمتنده بولمشلر بو حینده توغلوک تیمور خاننک
 بو ولایت بارچهسی آننک زیر تصرفنده ایدی بلاد مغضوبنک خبری
 مسموع اولدقده حقیقتنی بلمک اوچون شهر آقسویه کلور خراب اولان
 شهرنک حالندن خبردار کم وار دیو تجسس قیلدقده بر نچه آدملر
 ایچندن چقب کلمش دیوب خان بونلری دعوت ایستدکده مولانا
 حضرت لری مریدلری ایله بیله وارر خان بونلردین واقعیهی صوراشوب
 سویلشوب اوتوردقلری ائناده نماز وقتی اولور مریدنک بری خاننک
 حضورنده توروب آواز بلند ایله اذان اوکور خان بو نه دور دیوب

بونلر اذان محمدی دور بزلر بونک بركاتسندہ سلامت چقمشز جوابنی
 سويلدكن خاننك كوكلی اسلامه ميل قیلب بزم مقرمز كوره مز جم نهری
 یعنی ایلا صوی نك فلان موضعنده دور آگا وارگزم من سزلی اكرام
 ایدرم دیو وعده قیلمش خان كندكده مولانانك اجلی قریب ایكان
 رحلتنی بلوب حیاتندن مایوس اولدقده اوغلی عرش الدینه وبعضی لر
 قولنجه بو واقعه عرش الدینه اولوب اوغلی ابو النصره وصیت ایتمش
 خان ایله بویله وعدم وار ایدی مندن سلام دیهسن واریب آنلری
 دینه دعوة ایدهسن دیهش مشار الیه اوغول آتاسنی دفن ایتدكن
 صوگره وصیتنی ایله ایلايه كلمش كندینی خانه بلدریب خان ایمانه
 كلمش اعوان واتباعندن یدی یوز آدم مسلمان اولنه قدر اسلامنی
 مستور توتمش بعده مسلمان اولدیغنی اشكاره ایلوب قلماق طائفهسی
 آبا واجدادنك دیننی ترك ایتدك دیو خانه غلو وغریو قیلب نچه ماڭ
 آدم جمع اولوب كلوب مسلمان اولنلری مضایقهیه توشورمش خان
 آنلری ظرافتله توققاتوب نصیحت قیلب حق دیندر دیدكده حقلغنه دلیل
 كرك داعی دین اولان ذات بر كرامت كوسترماك لازم دیوب نه
 كونه كرامت استرسز دیدكده آنلر بو اولیا دیدكك آدم بزم فلانی
 پهلوان ایله كوراش توتسون اگر یقتسه جملمز آنك دیننه كورز
 ویدیكى ایله یوررز والا اول آدمی الهزه ویرهسز بلدكهمزی قیلورز
 دیمشله قاماڭك پهلوانی منارهكك طویل جمل كبی جسمیم مولانا حضرتلری
 ریاضی نحیف جندهه ضعیف اولمغله خان اندیشهیه توشوب جوابده
 توقف قیلمش حضرت مولانا خانه خطابا وعدهیی محكم ایله انشأ الله
 بشرافت رسول الله یقوتورم دیهش آرالرنك شروط و مقاولهیی مستحکم
 ایتدكن صوگره میدان و كوراش توتمشله حضرت غالب اولوب پهلوانی
 كوناریب یره اوردقده پهلوان اوزندین كیتب بیهوش اولمش كورركه
 قیامت قوپمش عرصات بولمش خلیق تولمش جنت بزانهش جهنم
 یانوب قوزامش مسلمانلر اوچماخه كیدر كفاری تامویه آتار زبانی لر
 كلوب بو پهلوانی ده باغلب اوده تاشلامقچی اولدقده داد و فریاد قیلب

وای فرشته‌لر موندن بورون بو حالی بلماب ایدک ایشتاب ایدک حالا بر هادی‌دین کلوب حق یولنی کوستریب آنک سوزینی قبول قیامقچی و دیننه کرهکچی ایدک منی آزاد قیل مسلمان اولورم دیوب فرشته‌لر بونی قویی ویردکده فوانچندن «لا اله الا الله محمد رسول الله» کلمه‌سنی تلقین قیله‌رق توروب کلهش حقیقت حالنی خلققه آیتوب اوشبو آنده حاضر اولان نچه مک مک آدم ایمانه کلوب بارچه‌سی بردن باشنده نشانه کفر اولان فلنسه یعنی قلیاق لرینی دریا به آندقه صو توسولوب بوکالیب اطرافنی باصوب کوره‌یی خراب ایدر اولدقده قلیاقنی صودن آلوب تاشلا ایلوب تاشله دیان محله ایلا ایلا دیوب بو صیغه وصدا ایلا صوینه نام و علم اولوب قالمش آندن مقدم بوکا جم صوی دیورلر ایش نقللره نظراً جم اسمنده ایکی صو اولوب بری چووبری بو بولسه کرک و جم نامنه بر صو اورال جایق جوارنه دخی وار اولوب بو کونده بوکا دیم صوی دیورلر ایش.

راوی ایدر مزبور قم باصمش صحرای تیه‌کی چولده دوه ایله سر- عتله یوریوب اون بر کونده لؤوب کولینه یتدک قایتوشده ایگ بوغاز یعنی مسافه‌سی آز یرندن توقز کونده چقدق بو بیابان بر یه‌نسک بعض یرلرنده شهر اورنی نشانی و بعض محله محراب علامتی کیی آثارلر کورنور دیدی اه. و بعضلر قم آستوندین آچلوب قالمش خزینه‌لره بولقدیغنی ده حکایت ایدرلر.

حالا لؤوب کولی جوارنده یورن ایللر مز بورتوغلق تیمور وقتندک مسلمان اولان قلیاق جنسندن ایشلرکه تیمور خاننک وفاتی بعدنده اولن متفرقه‌لیک ایاملرده قالمقنک کفرده قالانی اسلامه کلنلرینه غالب اولوب مضایقه‌یه توشوردکده بونلر بالضروره ترک دیار ایدرک بو جانبدن کوچوب لؤوب‌غه کتمشله. امتداد زمان ایله بونلرنک اسلامیتی نهایت ضعیف لنوب جیلغ اصلیسینه رجعت ایتیمه آز قالمش ایکان مرعوم یعقوب خاننک ایام هنکامنده خیلی آقاروب اسلامی خیلی گوزل اولدی دیو سویلیورلر. بو اخبار مفهومه واریب دکلیانلره ظریف بر

سكايه دوركه توغلو ق تيمور خان ايسامندن بوياق آغز لارده ايتوله
كلمش آثاردندر.

توغلو ق تيمور خان ناك مدفننى غولجهدن دورت منزل یر قورغاص
صوى بوينده بيوك زياره كاه اولديغنى امام آرتوق قارى وغيريلر
خبر بيريدير. حكومتى سيكزنجى عصر ناك واسطنده اولوب يينه بو
عصر ناك او اخرنده آخرته انتقال ايتمشدر. توغلو ق تيمور خان بن
ايسان بوغا خان بن دوى چچن خان بن باراق خان بن يسونتو بن
موتكن بن چفتاي خان بن چنغز خان ايله ده اسلام رسوخ تسابوب
اهالى ناك اعتقادنه اعتماد ايتدكن صوكره ابوالنصر حضرتلرى اوغلى
شيخ محمد صادق خان ناك حضورنه قويوب اولمى اصحاب كهفى
زاره نيتيله طرخانه واريب آنده مدفون اولمش چر يده مزده مسطور
بلند كنبند بودور. بر نچه سنه صوكره مشار اليه شيخ محمد صادق دغى
انتقال ايدوب جسد مباركلرى قورغاص صوى بويده فويلمش آناك
زارت قيلنور كندى ناك تعيينى بويچه اول خان ناك كنبنده واريب
قرآن او قوب بعده بو عز يزه كلنور ديوب بو نقل دغى آرتوق
قارى دن مسموع دور.

توغلو ق تيمور خان مرحوم ناك عقبينده آق ساق تيمور واقعه سى كه
عالمه مشهور دور اهل اسلام آراسنه بلواى عظيم براغوب ضعف كلى
طارى ايمش آق ساق فوتيله مند بليك كنه ميدان آلوب عاقبت
كاشغر مضافاتى ناك هر شهرنده بر حاكم وهر بلده سنك بر والى مستقل
شاهلق قيلب تورمشلر. هجرت ناك الف كامل لرى حدودنده بر آز مدت
بخارا خاننه تابع اولمشلر ايسه ده ينه اوقات سر يعه ده رسوم سابقلرينه
قايتيشلر يعنى هر شهر ناك حاكم لرى محكومنه خانلق كمندى آتيشلر.
الحاصل ايكى تيمور دن صوكره كلن كاشغر شاهى ناك حكومتلرى حضرت آفاق
دورنه قدر آقسودن اوتوب طرخان حدنه قدم باصداق لرى معلوم
دگل. بو كا يعنى آقسودن تجاوز قيلمىغنه نچه وجه كو ستر لر. اول

طالب استقلال ایدن حاکم لرنڭ اصلی خانزاده اولمفلرندن تەصبل اولان
 حکومتە آدم لرنڭ انقبادی فقط فرصت کوز تەمکدن کنایه اولوب آز
 مدتە اهالی طرفندن قتل یا عزل اولنورلردی بو ائناده غاق آرانفالق
 توشوب ایشلری محاربه یه عائد اولمغله دیگر بر ذات قائم اولنه قدر
 هر کم نڭ دماغنه حکومت هوسی توشوب قتال وجدال ایله تمام
 چارچاقده انصافه کلوب برینی حاکم نصب قیلورلردی بو اختلاف نڭ
 هر برنده گاه کاشغر خوتن پای تخت و گاه آفسوکچا مدار بخت اولوب
 اولگی یکی بلده مقرر سلطنت اولدقده همتلری آفسوکچا قره شهر
 طرفلرینه و بو اوچی پای تخت اولدقده توجه لری کاشغر خوتن یارکند
 طرفلرینه اولهرق بو اورتالرده دوران ایله عمر کیچوروب سرحدلری
 سر نجام قیلغونچه ینه بر حادثه جنیده یه اوچراب سد سیل اولنوردی.
 ایکنچی وجه طرخان مضافاتی غتای طرف حدود اولمغله کفارچینه بر
 سپر یعنی قالقان ملاحظه قیلب بحاله قویارلردی. اوچنچی بومضافات نڭ
 حاصلی کم یعنی خراجتنه کفایه اینر و خزینیه فائده اینر دراماتی
 اولمقدن آبادیرلره چه اجتهاد اینوب آلوب بعده بو افکارلر مسانع
 اولهرق طرخان شهری اکثر حالده اوز خانلقلری ایله توره کلمشدر.
 اما اهالی طرخان بو دفعنی اصحاب سبعه و آنڭ جوارنده اولان
 عزیزلرنڭ کرامات و شرافاتلرندن محسوب اینرلر. واقعاً طرخانلر بلای
 خانلق ایله اولقدر مبتلا اولمیوب بلده خامسه یه نسبتاً هر وقوع بونلره
 جزئی واقع اولمشدر. اگرچه بونلر خانلق فتنه سنندین فی الجمله تنج
 ایسه لرده اطرافنده قلماقدن بی تنج اولمغله آنلر جوانب اجنبیه نظر
 صالحه فرست ویرمیوب بناچار بوگا یعنی قلماق دفعنه صرف همت
 و بیدل قوه قیلهرق طرخانلرنڭ اکثر غزاق آنلرنکله اولمشدر. فذلک
 کلام اون برنچی عصرنڭ واسطنه قدر آلتی شهرنڭ احوالی بو ترتیبده
 گاه معلوم گاه نا معلوم اوتوب طرخان خانی سلطان باباخان غازی نڭ
 قوتیله قلماقلر طرخانه و کلا آلتی شهره استیلا اینوب هن فریب

ياز يله چق قضييه عقيبنده آدملر حضرت آفافی خان کوتاریب حکومت بو ذاته اوتدکده قلماق ایله مصالحه ایلیوب بو مضافات بر قاچ مدت قلماق خاننه تابع حکمنده ترکیک قیلب تورمشلردر.

خبر حضرت آفافی علیه رحمة الوهاب

حضرت آفانک اصلى سمرقند قرى بىك دهيد قريهسى خواجه لرندندر بو جانبه يعنى آلتى شهر طرفنه بابالرى كمشلر كلكارىنى كوب طريقه نقل قیلورلر جمله سنى یازمق تطویل كلام بلکه عبث مرام اولدغیچون اقبال لرنگ فقط برینی بو کتابچه مزه درج ایتدک. حضرت آفانک نچه نچی بابالری حضرت مختوم اعظم دور. نسب لرینی بویله بیان ایلدیلرکه مختوم اعظمنگ اسم شریف لری سید احمد کاسانی دور کسان قصبه سندن ابتداء هیبده کلوب اون ثوب تال تکمکله قریه مزبوره ده بید ایله مسمی اولمش آتاسی جلال الدین آتاسی سید محمد بونلر کاسانده مدفوندرلر آتاسی سید کمال الدین مدنی دور دیدیلر. کسان خوقند ایله نچند بیننده بر بیوک قصبه دور. حضرت مشار الیه مختوم اعظم دغی دیورلر هر ایکسی صادقدر. «تا» ایله سویلنورسه ختم لنمش دیمک «دال» ایله سویلنورسه خدمه دن اولور. اولگی معنا ایله الوغ اولیالر بونکله ختم لنمش اوله که بوندن صوگره کلن اولیالرنک رتبه سی بوکا بالغ اولماق اقتضا ایدر یعنی بیوک لیک بو ذات ایله مهرلنوب ختم قیلنمشدور دیمکدر. ایکچنی معنا ایله علما وعزیزلرنک اولادنه مخدوم دیمک اصطلاح مزده معروف دور مخدوم خدمه ننگ اسم مفعولی اولوب والد ولدنگ مریسی اولدیغی سیاق دن ولده مخدوم والده خادم دینلور. عادتاً بو معنا معقول اما مبالغه اوچون مختوم معناسی ذات شریفه مناسب کورلمشدر. مختوم اعظمنگ اوغلی محمد امین و آننگ اوغلی اسحاق ولی دور بیزارای شریف ده عبدالله خان که شهر لری خیرات و خراباتلری رباط ایله آباد ایلمن شیبانیه دن الف کاملنگ پادشاه مشهور لرندندر آننگ عصرنده مشایخ عظام دن قاسم شیخ

ایله مزبور اسحاق ولی بیننده مناشه اولوب قاسم شیخنڭ شکایتی ایله عبدالله خان اسحاق ولینی بخارادن کتمکه اجازت ویرمش. بو ذات بخارادن چقب یارکندگه کلوب آندە یدی یل تورمش کندیلرینڭ کم ایکنی بلدرمیوب درویش وقلندر پوستنده یورمش عبدالله خاننڭ وفاتی بعدنده ولی مشار ایله بخارایه قایتوب قنر وعزتی کمالده اولوب اوازەسی اوّلگیدن زیاده آفاقه چایلدکده یارکند خلقی بوذاتنڭ اصل زاده والوغ آدم ایدیکنی سوگره آڭلاب قدر قیمتنه يتالمیوب قولدن ییاردکنه پشیمان اولمشلر.

بعده انفاقله آدم ییاریب بوذاتی ینە یارکندگه کتورمشلر یارکندده شیخ وهم پادشاه اولمش اولادلری دخی بعضاً حاکم وشاه وبعضاً دعا کو شیخ اولهرق دوران سورمشلر بو ائناده حضرت آفاقنڭ پدر بزرگوارلری اسحاق ثانیکه بوده اسحاق ولی دینلمکله معرفتله دهییددن چقب خوتنه کلمش بو ایامده خوتن حساکهی اسحاق ولی اوّلنڭ اولادندن عسین شاه ایمش حکومتنی عهداده زادهسی اولان اسحاق ثانیه یوسون یعنی هدیه طریقی ایله ویرمش بو ذات خوتننڭ مشهور آدملرندن حاجی میر قبول آغالقنڭ بنت پاکزه صالحه لرینی حرملرینه آلوب آندن اوچ اوغول وجوده کلمش بری هدایة الله خواجه حضرت آفاق بودور ثانی حاجی عنایت الله خواجه ثالث حاجی قناعت الله خواجه یارکنددن ینە بر خاتون آلوب بوندن عبدالولی نامنده اوغول وبر قز توغوب لکن بو ایکی دن اولاد وارلغی معلوم دگل دور. اسحاق ولی وفات ایندوب محراب ومنبر حضرت آفاقه قبالوب حکومت بو ذاته انتقال ایتدکده الوغ اوغلی حسن خواجهیی یارکندکە کچک اوغلی حاجی احمد خواجهیی اوز اورنیغه خوتنده حاکم قویوب کندیلری کاشغره کلمش طریقی سلوکه بارچهیه استاذ کل ومشاخ مقبول اولمش بو عینده کاشغر حاکمی میرزا عثمان بیک ابن میرزا زاهدبیک ایمش. میرزالر دورانی کیچوب نوبت میرلره اوتدکده میر عدلشاه ابن میر منصور قلماق ایله قاتی توتوشوب کاه باریب ایلنی چاپوب کاه آنلر

باصوب گلداکده قروب قروب اخير باصقونده يينه ظفر تابوب قلمياقنى قاچريب خان تىكرى تاغى يعنى موزات دواننه چه سوروب هيداب ايمدى موزاتدن آشوب ايسلايه اوتىمك اولدقده اوز آرا خيانتدن عدلشاه شهيد اولمش عسکر او جايدن کاشغره قايتوب حکومتته حضرت آفاقدين صلاحيتلى آدم اولمقدن بو عزيزى خان کونارمشلر چمىع آلتى شهره برکم اوتوز يل يعنى يکرمى طوقز سنه حکومت قيلمىش نفوذى قمل شهرينه قدر کلمىش دور بعه فندان ال چکوب روضه رضوان بقايه ارتحال ايتمشدر. «رحمة الله عليه رحمة واسعة»

وفاتى هجرتك مك بريوزلر حدودك واقع اولمش، ياشلرى بعض لى قولنچه يوزى تجاوز ايدوب بو اتمده ايكي مجدديك فقط بو ذاته منخصر يعنى مك ايله يوزى جمع ايلمك بو ذاتدن غيرى برفده ميسر اولمامش ديو سويليورلر بو ديدكارندن طلوعى مگده غروبي يوزده اولمق اقتضا ايسر ايسه ده بو سوز تقريباً سويلنوب تحقيقى مگدن سوگره توغوب يوزدن مقدم رحلت ايتمشدر ياشلرى سيكسان توقسان يوز آرالرنده اختلف اولنوب لىکن مرحوم يعقوب خان وقتنده حضرت آفاقك كندى مهري باصلمش توليه نامه لر تفتيش فيلندقه سنهسى يتمش بيشدن توبان خط مهر كورلمدى ديورلر. بوگا نظراً تولدى مگده اولدقده دخى ياشلرى يتمش بيشدن تجاوز ايتمديكى مجزوم اوله. «والله اعلم بكنهه»

حيف بزم بو جانب اه اليمزه كه بويله ببولك ذاتلرنك و بونك امثالى ذاتلرنك حتى حكومت ايدن خان و خانانلرنك احوالنه دائر تاريخ و اثر قالدرومامشدر. طرفمزده اهل علم آز دگل لىكن موضوع علم نهدن عبارت و ثمره علم نيه اشارت بونى ادراك ايدمزلر بونك فهمنه يك مزلر. حضرت حق سبحانه و تعالى كلام قديمده «علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم» ديه انسانك علم نى قلمه تعليق ايلسيوب «وبها عرفت اخبار الماضين و احوالهم و سيرهم و مقالاتهم و لولا الكتابة ما استقام امر الدين و الدنيا» عبارتهيله تفسيرلر تولمش كتابلر علمو اولمش ايكن

يېنە بو تشويق وترغيبىدىن بى بېرە تالان آتسىز پيادە واران بزم
 اھالىمزدور كە كرك اخبار ماضيەسى و كرك سائر علوم لازمەسى يازمق
 بزلرچە بيوك عيب كورنور «ھذا» تاريخ تواريخ بابندە قلماق
 منغول دخى بزلردن ايلرو فھم لنور.

حضرت آفاقنڭ اسمندە وخواجه لقبندە اولان

خبرى و حليەسى

عليه الرحمه نڭ ساچ وسقالى پنبە كىبى آپپاق اولدقدن حضرت
 اپپاق خواجه دىنلوب آفاق ديانلر مشهور آفاق اولدقدنلر ديديلر
 هر ايكسى صادقدر. عليه آق بگز لوك كوك كوزليك قاشى قالون
 سقالى معتدل موزون بويى ناوچە بدنى جسيم متوسط كوركى كوركام
 ذات منقبت صفات اولديغنى نقل قىلديلر نسبتى حضرت رسول اكرمه
 صلى الله عليه وسلم منتھى اولوب «پيغمبرگە نىسب كم ثابت ايتدى *
 يكرمى يتى واسط برلە يتدى» بو ذاتنڭ حقدە سويلنمىش بيت دور.
 لکن بو نسل پاك خواجه اسمنى حامل، اولوب بيتنڭ سياقندە
 حضرت رسوله نسبت ويرديكى خللدن خالى دگلدر. شويلكه
 استاذلردن استماعمز شريف حسنى سيد حسيني خواجه حنفى توره
 عمرى ديورلر. يعنى ظھر على بطن فاطمه اولوب حضرت حسنانڭ
 بوداغنه شريف و حضرت حسيننڭ فروغنه سيد دىنلور. اما ظھر على
 بطن غير فاطمه اولورسه آرنڭ اولادنه خواجه دىنلور حضرت امام
 حنفيه نڭ فروعى كىبى اگر آنا طرف سيد آنا طرف خواجه ياخود
 بالعكس اوله بوگا ميان ديورلر اولاد حضرت امام ربانى كىبى فارسىك
 ميان ديمك عربيدە وسط تركيدە اورتسا ديمكدر. سيد ايله خواجه
 بينندە تولد اولدغىچون اولاد امام ربانى ميان دىنلوب هر كمە ميان
 اسمى صادق اوله اول ذاتنڭ اولاد امام ربانى ايدكنە شاهد اوله ديكر
 سند دركار دگلدر. اما اشراف وساداتدن غيرى اصل زاده لرى عموما

توره ديمك واقع اولور بو صورتده خواجه لفظى توره اسمنه دخالت ايدر يعنى خواجه زاده لره توره دینلور عكس اولمز. توره معناسى چنغز خان ماده سنده يازيلور.

اولاد على كرم الله وجهه دن حضرت حسن وعسين رضى الله عنهما نسلنه اشرفى و سادات ديمك حضرت رسوله نسبت ايله اولوب حضرت حنفيه بونلره لاب برادر اولدغيچون اولادى خواجه ايله تلقيب قيلنمش اولاد على دن غيرى اصحابك فر وعنده امتياز دركار دگل ايكان اولاد عمرى توره اسميله تعريف نه دن ديو سؤال اولنورسه حضرت عمرنك ام كلثوم نامنده ايكي زوجه لرى اولوب برى حضرت فاطمه دن رضى الله عنهما وديكرى بنت جردل ايدى. ايكي ام كلثوم دن ايكي ارغول وجوده كلوب هر برى زيد ايله مسوى اولمشلر ام كلثوم اولدين يعنى بنت فاطمه دين اولان زيد وفات ايدوب بوندن اولاد قالاماش ايسه ده وائلك وولدك اسماده اشتراكلى سوكره اخلاف و انسابه سرايت ايدرك چونكه نسبك حضرت عمره نسبتى نه درجده مفاخرة ايسه حضرت رسوله نسبتى دها زياده بر مباحات اولدقن بونلريك شريف رسيد ديمك كرك ايدى لكن اختلاف والده بو عله بى تغيير ايدوب بونلرى اشرفى و سادات و خواجه القابندن تبعيد و توره ايله تلقيب ايلمش بو لقب بين الاتراك و الاعجام جارى اولوب عند الاعراب شايخ و متعارف دگلدر. اويله اولسه بو تفاخر عمرى لرك عند ياتندن دور يعنى حضرت عمرنك شهرتى باشقه صحابه لره فائق اولدغيچون اول ذاته منسوب اولمق كنديلر نچه بر بيوك ليك ظن اولنوب اسمده اغيار دن امتيازى مناسب كورمشلرده بو لقبى اختيار قيلمشلر. و بوندن استفاده ايدرك توره اسمنى ملبوس اولان هر كيم اولورسه كنديلرينى حضرت عمره منسوب ايله كلمشدر توره اسمنده بوندن غيرى برسند صحيح و بيان صريح معلوم اولمادى «هذا ما ظهر لى والله اعلم» توبانده ينه بر آز ذكرى كلور.

سادات و اشرافك تفصيلنى استيان ذوات حاشيه هموى و رساله العلم الظاهر فى نفع نسب الطاهر وما سوى توارىح كتابلرينه باقسون.

اولاد حضرت افاق

اول ذات عالی صفاتك وفاتى بعدنده مزبور اولغللىرى حسن
 خواجه واحمد خواجه كه بونلره آى خواجم ككون خواجم دىرلىر صاحب
 قرآن لقبى ايله ده ياد اولنورار بو ايكاو لىرى آتاسى چاينى تالاش و حكومتى
 منازعه قىلشوب احمد خواجم حق ليك كندىلرنده اولمق ظنننه اوز
 تفال لرينه بناء آق توغ كوتارىب حسن خواجم آتاللىرى نك رحلتى
 ايله ناهق لىر حق لىق ادعا ايدوب خلق آرانفاق و افتراق نوشد بىكى
 مستلزم غم اولدغىنه ايماء قرا توغ كوتارىب اهالى آفاق ايكى فرىق
 اولدىلر تا اوشبو آنغه چه احمد خواجم اتباعى آق توغ حسن خواجم
 اتباعى قرا توغ ايله بنام قالدىلر كاشغرده ايكى بيك ليك كى توردىلر
 بر شهرده ايكى حكومت توردىلر لىكن آرالرنده قتال اولدغى بلنمىور
 اما برى برلرىنى نرنشلىرى هنوز باقىدر . بو ايكى قرداش نك انجامى
 بوگا منجر اولدغه قلماقلىر آلتى شهرى زياده راحتسىز ايدوب خصوصا
 طرخان تبعه سینه ضرر كلى كتوردىلر . قصه سى چرىده مزده يازىلمش
 امين وانك نك تحريكه باجين دين ختاي عسكىرى كلوب ايلاكوره سىنى
 آليب شهر غولجى بى صالحىب بعده طرخانه و اربىب مزبور امينه و كلىق
 درجه سىنى و يروب بو طرفى تمكىن قىلدقن صوكره ختايلىر كاشغره
 ايلچى يباردىلر كه خواجم لىر بزه تابع اولسون لىر امين وانكه و يرلمش
 منصبىن بيوك مرتبه و زياده وظيفه و يريلور ديدىلر . خواجم لىر ايلچيه
 جواب رد و يروب قايتاردقه ختاي كاشغره قصدنه قدم باصوب كچا
 شهرينه ياقن كلكده كچا حاكىم عبدالكريم بيك ختايه قارشو چقب
 چاننى اورتايه تاشلاب اروشوب كوك كفارى قلمچىن كيچوردى ايسه ده
 آخركار كافر غالب اولوب كچايى آلتىلر بعده بى توفى كاشغره واردىلر
 ختاي كاشغره كردكه آى خواجم كه احمد خواجه دور خوقندغه كىتب
 ككون خواجم بدخشانه واردى آنده بر نچه وقت توقتاب بعد بخارا يه
 كتماقچى بولدغه بدخشان خلقى بزارده بر عزىز كرك حياتده نفسكز

ممانده جسدگز ايله تبرك لنورز ديو كتمكه قوميوپ خواجم بونلرنڭ التماسنى قبول قىلمدقده اهالى بدخشان بسو كىبى بشان شهرنڭ عزىدن خالى اوليادن عارى اولمغى حكيمته موافق ونام شهرته مناسب دكل دور بزار بر مزاردن لابدى مز يعنى بزاره البته بر مزار كرك ديوپ فرط محبت لرندن حسن خواجهيى شهيد ايدوب «حج غال» سرى اشكاره اولدى كاشغر علماسى بدخشانليك جائز البيع ديو فتوى ويردكارى بو سببه مبنى دور اخيرده آنلرنڭ ديدكنجه اولميوپ مريدلرى ميتىنى ياشريب چقاريب كاشغره كلتوروب قويديلر .

وبعضى لىر آق توغ قراتوغ اسنادىنى تاغ لفظيله تقرير قىلىپ اصلى تال كلمه سندن تخرىفىر ديديلر شويله كه مزبور حسن خواجم شهادتى بدخشانڭ قره تال ديدىكى موضعه و واقع اولوب يانلرنده اون سيكز مريدلرى وار ايمش هر برى خواجم مهرىنى برر كلغده باصوب ارشاد مثالنده اوز بلدكلرنجه يازيب هر فائىسى لرى بر شوره واريپ شيخ ليك ادعا قىلمشلىر بالاخير بونلرنڭ بى اصل وبى اجازت بلكه خواجم غه خيانت ايدوب باعث شهادة اولملرى عيان ايدلدىكه خلق ارا اعتباردن فالوب بونلرى واتباعنى قره تال ليق واصلر خواجهلرى قره نڭ مقابلنده آق تال ليق ديوپ صوكره كيله تال لفظى تاغه تبديل اولهرق آق تاغ قره تاغ ديمنڭ مبناسى بو ايمش . العهده على الراوى يازيلمش خبرلره نظراً حضرت آفاقنڭ ايامنڭ قلماق غالب اولوب تورمش اوغوللرى وقتنده ختاي استلا قىلمش دور . ختايلرنڭ آلتى شهره كلبىكى هجرتنڭ مڭ بر يوز اواسطندىن صوكره اولمغله حضرت آفاقنڭ فوتىندىن ختاي استلاسنه قدر اوزاق مدت لىر اوتوب نظر براين اوغوللرى نڭ ياشى دخى آتاسينڭ ياشينه يتمش بلكه تجاوز ايتمش اولور . العلم عند الله .

خواجم لرنڭ باش غلبه سى

مشار اليهيا ايكى خواجم كاشغردىن چىقب كندكلرنده قالقان اولاد وازواج لرىنى ختاي آق اويلوك قىاب كوچرىپ باجنه آليب كنديلر

حالا بونلرنڭ بوداغى باچين ده خاندين وظيفه يسيوب فراغ بال ايله ياشيور ديورلر ايمانا آدملىرى كلوب آلتى شهري آراب كيتارلر ايكان اوشبو بلواده حضرت آفاقڭ بر صوفيسى احمد خواجمنڭ سر- يمساق نامنه بر صغير اوغلىنى اوغورلر قاچوب بخارايه وارمش سر يمساق خواجه بخاراده كهالاتقه يتب بوندىن اوچ اوغول وجوده كلمش يوسف خواجه بهاءالدين خواجه جهاننگير خواجه بو جهاننگير خواجه عمر خان چنتمكان زماننده خوقندغه كلوب استقامت قيلمش بونى ختايلر شويله ايشتمش لركه احمد خواجمنڭ نبيرهسى جهاننگير خواجه نامنده بر ذات بخارادن خوقندغه كلمش قصدى كاشغر ايمش بو حينده خواجمنڭ كوكلنده معاش يوميهدن ماعدا هيچ شى يوق ايدى فقير الحال بي نوال ايدى اما كاشغرده اوازهُ مزبوره ايله خلق ارا غلغله توشوب خواجمنى مترقب ايدياركه چچان كيله ختايى نه وقت غنيمت وقسمت قيله. خلقنڭ بويله آرزو وتمنى سنى كوروب تربهُ حضرت آفاقدن توران ضياءالدين نام بر خواجه باش كوتاريپ اهالىء شهر آڭا اياريب ختايلرى قروب بر نچه.كون حكومت ايتدكدن صكوه كلباغده يعنى حصارده محصور ختايلر آڭسزده چقب باصوب ضياءالدينى توتوب اولديروب توابعات لرينى تارومار قىلدى. كاشغرنى ختاي آلدقن صوكوه بوزغون لغڭ باشى بودر. هجر يه ۱۲۳۰نچى سنه لرده اولمش، بعده ايكى اوچ يل اونار اوتمز طلا قرغز ديديكى بر ذات اطرافدهغى ايلاتيه دن قوشون جمع قىلب كلوب كاشغره كرمش ختاي كلباغه قمالوب «طلا» كلباغنى آلاميوب يىڭنى حصاره واريپ آڭا دغى كراميوب ياركندكه كيتب آنده دغى هيچ ايش قىلاميوب اخيرى اسپر اولوب ختاي النده اولوب كيتمش.

موندن صوكوه ختايلره خوف توشديكه نامعلوم آدملره ايركاشوب خلائق بو قدر تولقونلنور، اكر جهاننگير خواجه كبنى اصل زاده لرى كلسه اتفاقلرى مقرر ديوب خواجه لرنى كاشغره يسهارمز شرطيله عهد نامه يازشمق اوچون خوقندغه ايلچى يوللاديلر، بوڭا سنوى نه قدر

یامبو و یرمک وعده قیلب خوقند غانی دخی خواجه لرنی ییبارمز کفالتنی ذمه سنه آلدی و بو سرک آدملردن مکتوم اولمسنی دخی شرطه داخل قیلدی، خاندن وعده سیننه وفا ایله خواجه بی حفظ ایذب وختایدن ویرکو کموشنی بی تخلف ویروب توردی، بو مشارطه معدل خانک ابتدا جلوسلرنده و بعضی لر عمر خاننک، ایامند ایدی دیدیلر. عمر خان اواخر حالنه یعنی وفاتی سالنه توغری کلهش ایسه ایکی فولنک بری برینه منافاتی اولمز.

غلبه جهانگیر خواجه ابن سریمساق خواجه ابن احمد خواجه ابن حضرت آفاق خواجه

خوقندنک ایسه بیک نامنده بر الوغ سرکرده سی وار ایدی، خان بر توغریدن بوکا کایوب معزول قیلدی ایسه ده بیک اسرار سابق دن یعنی ختایلر خواجه دن خوفده ایدکنه وخلق نك انتظارنه واقف اولمغله جهانگیر خواجهیه الفت اولوب هر کون حضورنه واریب کلمکده ایدی: «ختاینک حالی فنا خوف و غشیتده ایمش واهالی آلتی شهرنک کوزی و یوزی جنابکزه متوجه و قدمکزه منتظر ایمش» دیه خواجه نی کاشغره وارمغه ترغیب قیلب سلنطت هوسنی دماغنه توشوردی، ایکاولاری آلتی کشی آنچی یولدش ایله خوقندین چقب ارتش قلعه سنه کلدیلر، ختای بونگدین خبر تابوب خواجه نی کلوب قهادقه کله یایلاق قشلاق لرنین بر مکچه آدم اکثری منتقلی میرکانلر خواجه نی کیچه سی ایله فیض آباد جوارنده قزان کول دیدیکی موضعه چقاردیلر، اورادن اطراف جوانبه آت چاپوب همه لر خبر طابوب خان اروغی قزل بوی تازغون و جمله صحرالردن آدم جمع اولوب مرال باشنده سعادت بیک که کشی یباردیله که کار بویله بویلدر سزلر ایچکرده گی ختایلره ایکا بولوب آق سوکچا یولنی کیسوب توشسه کزلر بو جانبده بزلر بنصره خدا کاشغری بر ایش قیلورمز دیوب، غط واردیغی ایله مرال باشی

بوزیلوب اون اوچ اورتانك بش آیماق دیدیکی جایلرده کلا ختای لرنی اولدریب جمله يك دل اوله رق خواجم نك خدمتنده بولدیلر، فرمانده کوز توتوب یاریغنی کوتوب توردیلر، خواجم فزان کولدن قوزغالوب عسکر عظیم ایله کاشغره کلوب کردی ختاینك طرفدارى اولن محمد سید وانك نك که بیانی چریک مزده یازیلمش امین وانك دورتنچی نیبره سیدر، آلامانلر آنی اولدردی، ختای کلسی کلباغه کریب بکلندیلر اطرافنك هپسی خواجم غه تابع تا آفسوقربنه چه حکمی نافذ اولدی، بو واقعه ۱۲۴۵نچی هجریه و بعضیلر ۴۳ ایسی دیدیلر ایسه ده، مدرس اعلم آخوند کندی تولدنن حساب قیاب خواجه نك حکومتی ۱۲۳۹هه بولوب ۴۰نچی سنده قولغه توشدیکنی تحقیق له سویلدی، شویله که اوشبو ۱۳۱۳نچی سنده یاشم یتیمش دورته دور جهانگیر خواجم کاشغردن چقب ایکى اوچ آی مقداری تاغده یوروب بعده اسیر اولمش، بو ارالقه یعنی کاشغردن خروجی ایله اسیرلکی اراسنده وجوده کلمشم دیدی اه. بعضلر خواجم نك کاشغردن خروجی کندنه تاریخ نوشمش دیوب بو بیئی سویلمشلر:

حسابده لفظ کاشغردین جهانگیرنی جدا قیلسنك
خروجنه خروجی دور خواجم نك تاریخن صورسك
لکن اعلم آخوند نك تحقیقینه نظرأ بو تاریخ تقریبی اولمق کرهك.

معدل خان نك کاشغره کلدیکی

جهانگیر خواجم کاشغرده قرارلندقسن صوگره غوقندنك معدل خان کاشغره کلدی غرض بو ایدیکه بی اسلحه بی یراق سالت باش برتیاق خواجم باریب بو قدر ایشلر قیلدی لکن کلباغ هنوز آلنماش، ختایلرنك یتیمش یلدن سکسان یلدن بو یاق جمع وادخار ایدن خزینه دینه آلتون، کموش، اسباب انکور کلسی کلباغده محفوظدر، آنی کاشغری لره ویرگونچه من بو قدر عسکر ایله وارسام کلباغینی فتح ایدب خزینه بی اوزوم آلسام دیوب باطنده بو نیت ظاهرده

خواجه تهنیت یعنی قتلوغ بولسون بهانه سیله صورتا مهمان اوله رق
 اوتوزمگ مقداری کزیده عسکر ایله واریب کلباغنی محاصره قیلب
 توشدیلمر بونلر طشدن ختایلر ایچدن نچه کونلر آتیشوب کوب
 آدم تلف ویردی آلامدی، بو اورتاده خواجه ایله خاننگ بیننه بر
 آز صالحون سوزلر توشوب خان قایتماقچی بولدقده کاشغری لردن
 گب چقارکه: «بزار فقرا، ضعیف الحال، بی اسباب و بی قورال بو قنر
 ایشلر قوپاریب خواجهغه بویله خدمت قیلدق، معدل خان بونچه
 لشکر بایراق و بویله مکمل براق ایله کلوبده بر ایش کوسترمیوب
 کیدر، ها! اگر کلباغنی آلیب ویرمیوب دونار ایسه بزلرننگ دشمانمز
 اولدر، غزانهز آنکله اولور» دیوب لافلدقنرند، خان خوفه
 توشوب دفعة چقب کیتیمه اندیشه ایتدی. خواجه ایله کلمش ایسه
 بیک داد خواهنی خان حضورنه چاقرب بزلری بو اورطه دن سلامت
 چقارب ب یوله سال خدمتنگ مقابله مرغینان حاکم لکنی آل دیوب بو وعه
 ایله ایسه بیک داد خواه جهانگیر خواجهغه واریب آری بو دولت الهزده
 تورسه خوب والا واره چق یرمز خوفند صغناچق ملازم بو خان دیدک
 خواجهغه بو مصلحت معقول توشوب اهالی نی کفت کودن توقناندی ده
 خان نی اعزاز ایله اوزادوب جوناتدیلمر، معدل خان حصارى آلوب
 بله سده غازى لقبنى فزانوب قایتدی اجداد لری تاشکند خچند کبی
 ماورانگ مشهور شهرلرینه جبراً مالک حتی بغارا تصرفندن بعض
 بلدلره قهراً غالب اولمش ایکن آنلره غازى لقب قونلمیوب معدل
 خان خواجه واسطه سیله بر نچه کون کفار اوق آتوب مضایقه یه
 توشوردکن ایامنده بو نام ایله سویلنور اولمشدر، غزانگ ثمره سی
 غیرى دین ایله اولوب مجرد غلبه لیک که غازى اسمی ویرلمدیکی
 بوندن اذعان اولنورکه امیر تیمور محاربه ایله ربع مسکونی اخافه
 ایتمش ایکن غازى دینلمدیکی کفار ایله کارى اولمدغندن ديه
 محلنده یازیلوب کچمشدر.

معدل خان کتدکن صوگره کوپ کچوکمیوب زور بیلن کلباغنی
الدیلر، ختایلرناڭ قلچدن فالاننی اکثری مسلمان اولوب ترك کفر
ایتمه یان لری قل منزله سنده خدمتکار اولدی لر. کلباغ آلدنقدین
صوگره کوپ تورمیوب ایسه بیک داد خواه خوقندغه کندی خاند
وعده سنه وفا قیلب مرغینانغه حاکم ایتمدی.

جهانگیر خواجه نڭ اسیر اولوب باجنه یباریلدیکی

ایسه بیک کتدکن صوگره کاشغرده خواجه لر هر بری جهانگیرلیک
ادعاسیله التفات سز یوروب خلق بونلردن جفا کورمیه باشلدی
خواجه لر دین آزرده خاطر اولدی لر جهانگیر خواجه بونلره مقید اولمیوب
تدبیر عامه ده تقصیرلیک قیلدی هوا وهوسه تابع فقط وقت خوشلق نی
طالب اولوب بی غم یاتدی لر بویله یاندیغنی آقسوده ختایلر ایشدوب
فرصت غنیمت دهرک آقسودین بر آز عسکر یوردش قیلب مارال
باشنه کلدی لر مانع بولور احدی کورمیوب آنسندن کاشغره قدم
قویوب بی توقف یکی آباد قشلاغینه کلدی لرکه کاشغره بر کونلیک یولدر
بوراده خواجه لر خبر تایوب ختای نڭ آلدن دین چقب اروش قیلسه لرده
یگلوب قاچدی لر ختای آرقا لرندین ایرکاشهرک عجک دیدیکی موضعه چه
کلدی مسلمانلر اول جایده تکرار صوغشوب ینه قاچدی لر، عاقبت
بلا مهل ختای باصوب کاشغره کردی خواجه قاچوب تاغنه جردی،
آرقاسندین اسحاق اسملی بر تجار نه قدر کشی ایله قوارق آرتیش
تاغنده یتب اوشلب خواجه نی کثور دیب ختایه ویردی ختای عزت
واکرام ایله خواجه نی باجنه یباردی آنده مرحوم اولدی، کاشغرده
حکومتی توقز آی اون کون اولوب وضع حمل مدتندنه اتمامه
ایرشمشدر. خواجه نی توتوب ویردیکی خدمت مقابله سنک مزبور اسحاق غه
وانک لیق درجه سینی ویروب کاشغر مسلمانلرینه حاکم قیلدی.
جهانگیر خواجه غلبه سی کاشغرنڭ مشهور غلبه لرندندر شویله که بو
غلبه دن صوگره اهالی آلتی شهر ایچنده تاریخ هجری منسی مرتبه سینه

كلهرك جهانگير خواجهم غلبه سندن مقدم فلان سنه وغلبه دن صوگره فلان ديوب بونك عقيبده هر بر غلبه لرنك كنديلرنجه بر تاريخ توتولموش الا ن استعمال لرى بودور، خواجه لرنك هر برينى خصوصاً جهانگير خواجهم مدعنده مبالغه ايدب ديورلرکه: «مخاربه ده جزايل تفنك قورشونه قارشى توروب اوق لباسندن اوتاردى، بهكمه الله بدننه كار ايتمزدى، چيشندكده فوينندن اوق توب توب توكلوردى راوى ايدر آدملر بويله ديورلر: «اما، حضرت خواجهم صوقشه چقماق شويله تورسون شهردا گى ختاينك صورت وسايه سنى ده كوردىكى يوقدر دعا قىلب اويده ياتديلر، فقرارلر جاننى اورتايه تاشلب فانه باتديلر» دير ايدى. مشار اليه خواجهم نك حقتك كاشغر شغرالرينك انشاد ايتدىكى ابيات لردن بعضى بودور، احياناً مجلس بزمك اوقولور (*).

بيت

خروج ايلب جهانگير خان	خواجهم كاشغر زمين كلمش
خدانك امرى برلن اول	سيدى آخر زمان ايرمش
يوزى آيديك كوزى چولپان	سوزى آتش خواجهم كالمش
اجابت بابيده اول ماه	تابيان آرسلان ايرمش
پيغمبرلر ظهور ايتكچ	خواجهم توشدى كه سلطانه
كه سلطان بوغرا خان غازى	مدد قىلدى خواجهم خانغه
تولوق اى ديك خواجهم چقدى	سوار ايلب قزان كولاگه
كمال صدق اخلاصى	ييلن جمع اولدى ميركان له

يوسف خواجهم غلبه سى

يازيلمش واقعدن صوگره ختايلر معدل خانغه اوفكا قىلب بي وفا خان ايكن خواجه نى ييارگانى برله تورميوب كندى كلوب بزمه اوروشدى باغى اولدى ديوب شرط اولنى بوزوب ويره چك ويرگوسنى

(*) اوزلرنجه يراشقى اولسه كرك ذوق ايله اوقولور.

ویرمندی بوغدر معدل خانغه آم قیلب اینجنوب خواجه لردین برینی
ینه کاشغره بیارمک مصعلت ایله بیزارده یوسف خواجه ابن سریمساق
خواجه که جهانگیر خواجه منگ برادریدر کاشغری حسن آخوند بقالنی
آگا بیاردیلر، بو آدم بیزاریه واریب یوسف خواجه نی اوغورلب
آلیب چقب خوقندغه کلدی، خان یوسف خواجه غه الوغ سرکرده لردین
قوشوب امثالی ایسه بیاب داد خواه سابق محمد شریف قوشبیکلی باطر
داد خواه و بیاب لری بیکلی بونلرنک هر برینی بر فرقه عسکره باش
قیلب وجهلردن اوستون حق قلی مک باشی امیر لشکر مثابه سنده
جمعی یکرمی مک قوشون بلکه زیاده دور الوغ دبدبه و دغغنه ایله
یوسف خواجه نی آلیب کاشغره چونادیلر، جهانگیر خواجه غلبه سی تک
او چونجه یلنده ایدی بو کوب قوشون مک یول دیدیکی موضعه
کوب یتدکده ختای قارشی چقب اروشوب مغلوب اولارق تساغه
قاچدیلر، ختای طرفدار ی اولوب چقان مسلمانلر شهره کتدیلر،
قوشون بونلرنک آرقاسندین قوب سمن دیدیکی یره کلدی اول
جایدین ایچدا گی مسلمانلره خبر بیاردیلر که ختای نی قوسون لر بزنی
شهره آلوب کرسونلر، مسلمانلر بوسوزی اصغا ایتمادیلر بوزولمدیلر
ایمدی ایکی ایشدین قوشونه دهشت توشدی بری مک یول محاربه سنه
ختای عسکری ایله بیله مسلمانلر کورلیدیکی ثانی خواجه منگ سوزینی
تکلامیوب خبرچی نی بی جواب قایتاردیغی، ایچدا حرکت بولمغاندین
کین قوشون شهره کرمکه جهره آلیک قبله میوب اگر کاشغره باصوب وارلورسه
ایکی طرفدن مسلمان قانی توکولور بهانه سیله حق قلی بیک خوقندغه قایتیق
راینی کوستردی بیکلر بیکندین غیر ی سرکرده لرده بو افاده یه آوشدیلر
بیکلر بیکلی ده ظاهرده حق قلی بیک که مخالفت ایده مدی ایسه ده خفیة
سوز تکلر لندن ایش کلور غیورلره سوزلشوب بو قدر عسکر بر
ایش قیل بیوب قایتماغهن عار دور ناموس دور دیوب محمدی آخوند
ایله حاکی بیک ایگولرینی اوتوز عدد آدم قوشوب کیچه سی شهره
کرگوزدی بونلر واریب وقت سحر نغاره چالیب زمان یوسف خواجه

ديوب ندا صالحب كوچه بكوچه چابديغي ايله اوشبو صدادن شهر
 ايچي بوزيلوب ختاي كلباغه كريب فمالدى مسلمانلر دكته كچك
 همهسى خواجمنانك آلدندين چقب شهره آليب كرديلر خواجم اوردايه
 قوشون كلباغنى محاصره قىلب توشدیلر. اسحاق واک که جهانگیر
 خواجمنی اسیر مقابلهنده حاکم بولمشیدى ختای ايله كلباغده محصور
 قالدى بونك اوغلى احمد بيك آقسوده تاجى بيك عملنده ایدی بونلر
 آتا اوغول هر ايکيسى ختای خیر خواهی دور. بو احمد بيك مرال
 باشنده اولان مسلمانلره بويله خط يازمشكه دعاء و سلام مرال باشنك
 جميع فقرا الوغ وكچك لرنك كلسنه ايمدى سوز شولكم آقسوغه
 يوز مك چرى كلدى اوشبوكون كاشغر طرفه چونادى وای سزلرنك
 حالكزه وای مسلمان قرداشلر وای برادر دينداشلر حاكى بيك برله
 فولاد باطرنى اوشلاغای سزلر اگر قولدن چقارر ايسه كز تاكله محشرده
 بزه دعواچى اولميه سز ختای جمله كزى قلچدن كيچورر بز بو غير ايله
 ذمه مزه لازم اولان اسلاميت حقمزنى ادا ايتنك باقى عنان اوزلر كزده دور
 دييمش. و بر خط كاشغر علمالرينه و اكابرلرينه سلام بعدنك آگاه اولوكلر
 باچين دين بي نهايه عسکر كلوب آقسويه كردى پيدى پى كريب چقب
 ياققان عسكرنك حد حسابى بوق سزله قرداشلغمز دور دينداشلغمز دور
 انجان ليك دن ايسه داد خواهنى كاشغر ليك دن توقو بيك نى وباشلى سر
 كرده لردن هر كم بولسون اوشلاكلر اگر قاچريب ايتساكلر يوم
 جزاده بزه دامانكبير اولمغای سزلر ختای جمله كزى جسد كزى كويدرر
 و السلام دييمش. بو غيرنك مخبرى كه محمد بيك ابن سعادت بيك
 دولانى دور. ديركه اوشبو خطنى آليب كیل، تورغان ایلچىنى توتقان
 بزلر ايدك شول حينده باشم يكرميه يتكان يتكان وقت لريم ایدی
 دورت كشى مرال باشندين چقب بر چايه بارر ايدك يولنده بر آدمه
 يولقدق آت البسه و هيئتى اول آراسى نك آدمنه اوخشاميوپ اوزاق
 مسافه دن كلور كبی كورندى احوال صوراش دغمزده كاشغردين من فلان

یره واریب آندن کلورمن دینی اعتماد ایتمیوب نفتیشه آلدقه
 سوزی ایلکاری کین اولدغندن شبهه لنوب تهی آدم دکلسن دیه
 کاشغره آلیب واریب حق قلی ماڭ باشنه ویردک یوقاری تومن صوراب
 راستی سویلمدکده ضارب ار بر ایکی قامچی اوردیغی ایله ایکی مکتوب
 چقاریب ویردیکه یوناروده یازیلش مضموندر. او قوغان همانه حق
 قلی نڭ زهرسی قالمیوب تلچی نی درحال اولداریب جمیع قوشون بر
 کون ایچنده چقب خوقندغه چونادیلر ایرتسی یوسف خواجم دخی
 قوشونڭ آرقاسندین عزم خوقند قیلدیلر اوچ کوندین کین کلباغدین
 ختای چقب شهره ایگا بولدیلر آفسودین کلهش هیج کم یوق. آلیشی
 فندق ایسه کیدیشی دخی آڭا کوره اولوب دولتی تیز بقای نیست
 مصداقی مثبت بولدی. تاجی بیک بویله حیله و خدیعه ایله بونچه ماڭ
 قوشون نی سوروب هیداب بر کشی نڭ قانی ایله کلسنی آفزدی یباردی
 یوسف خواجم حکومتی اوچ آی اولوب خوقندده مدثوندر. بو غلبه
 صوکنده خوقند خانی طرفندن کاشغره افسقال قویله کلهشدرکه بیانی علی
 حنه بر فصل اوزره یازیلور.

یدی خواجم غلبه سی

غلبه ما سبقدین اون ییلار صوگره اعلی خان توره ابن یوسف
 خواجه بوڭا کسته توره وایشان خان تورم دخی دیورلر معیتنده
 اوکله لری کچک خان توره عمکه لری ولی خان توره و بزرکخان توره
 وتوکل توره و بر ایکی باش خواجه لری ینه وار کاشغری حسن آخوند
 ویعقوب آخوند وملا محمود آخوندیلر جمع اولوب بر آز آدم ایله
 کاشغره کلوب کردکده ختای لری مجرد خواجه کلدی خبردن قورقوب کل
 باغغه بکلندیلر.

خواجم ار کاشغردین بر قانچه قوشون ترتیب قیلب یسارکندک
 کیتدیلر آنده واریب آتیشوب یاتقان اوستنه آرقاسندین ختای
 عسکری یتب باصوب خواجم ار شل یردین قاچوب خوقندغه کیتدیلر

بو خواجملارنىڭ كاشغردە حكومتى يىتمىش كۈن بولدى. ھەر بىرىنە اون كۈندىن تەقسىم توشىدى. يىتى خواجىم غلبەسى دىدكلىرى بودور.

غلبە ۋى خان تورم ابن بهاءالدين خواجە ابن سرىمساق خواجە
 ىدى غلبەدىن بىر نىچە يىللر صوڭرە بو ذات يعنى ۋى خان تورە
 بىر دفعە كلوب آرتىشىدىن قايتىشى ايدى اوشبو سنە تىكرار عودت قىلب
 اون دورت آدم ايله كلوب كىچەسى شەرە كرىب ھەر دار بازەغە قىموش
 توپلاب اوت قویوب نىقارە چالىب زمان زمان ۋى خان تورم دىوب
 چىاغرىب كوچەلردە آت چابوب ختايلر اطرافدە اوتنى كوروب ھەر
 دار بازەدن عىسكەر كرمىش ظن قىلب كىلغاندە محكم بىكىلنوب قالدىلر
 دىرالمىوب قىلاننى بىرىنى قويىمىوب قردىلر. مىسلانلر خواجەمغە بىجان
 دل اطاعت قىلدىلر ختاينىڭ صىرئادە قالمىش يىتى سىكىز مىڭ عىسكەرى
 آطلرىنى ھىداب كلوب عىسكەر تىرتىب قىلب يىڭى عىصار مىرال باشى
 وچىمىع حواشىلرنى تابىع ايدىوب اون دورت آدم ايله كالمىش خواجىم
 اون مىكەن زىيادە عىسكەرە مالك اولدى بو قوۋە ايلەدە كىلغانى آلامىوب
 چىمىع اوچ آى اون سىكىز كۈن حكومت قىلب آفسۇدن ختاينى چىقىش
 خىبر ايله كاشغىرى تاشاب خوقىندىغە كىتىدى. خواجە كىتىدىكى ايلە عىساردىن
 ختاينى چىقىپ شىرىنى كالاۋىل ضىبط اىتىدى. بو غلبەىدە دىخى ماسىبقداگى
 مىثال صادق اولوب حكومتىنى اھون طرىق ايلە الدىن آلدردى. ختايلر
 كرىك بو غلبە وكرىك بوندىن مىقدم و صوڭرە اولان بوزغونلىغىنىڭ ھىچ
 بىرنە فقراۋ اسلامى جىزالدىرىب بىزە اوبىلە ايتىدىكى بوبىلە ايتىدىكى دىوب
 ھىرب و قىتل قىلىدىغى يوقىدىر. فقراينى كىم ضىبط ايدىر آناڭ امرندە كىدىر
 بىچارەلرنىڭ الدىنە نە وار نىلسون نە يابىسون دىدىرىك كىڭ كورتەسىن
 كىدىرىك بورى وارر بوبىلە بىر عىفولى كىچوروملى مىخلوقىدىر. بو غلبە
 ۱۲۶۶ ىچى وىدىنچى سنەلردە واقع اولوب ۋى خان تورم اخىردە يعقوب
 خان الدىنە يوق اولمىشىر يوقالمىشىر. بىئانى كلور.

كاشغره آقسقال قويولايغى

سالى الذكىر يوسف خوجم غلبهسى صوگنده تا دونگانى بوزغونلغنه
 ەنز خوقند خانى طرفندن كاشغره بر آقسقال قويوله كلكيكى يوقاروده
 اشاره ايدلمشىدى. اجمالى بودوركه ختايلر بلدىلەر كه خوقند خانى ايله
 ەراسا قىلمغونچە مجرد اوفكه ايله ايش اولمز يورت تىچ تورمز بو
 مصلحتە مخصوص خوقندغە ايلچى يباردىلر خان دىخى خواجهم لرنى يبارمامك
 وبونىك بدلنه كونصل مثابهسندە كاشغره بر آقسقال قويوق جهانگير
 خواجهم حكومتى يتوشكان يره قدر اهل تجارانىك اختيارى آقسقالنىك الذكىر
 اولمق آنلردن اونان حصولى خوقند خانى آلسىب تورمق شرطيله
 ۱۲۵۰ نچى سنەلردە كه معدل خان حكومتىنىك واسطى اولور اول عبدالففور
 نام ذات آقسقال بولوب كاشغره كلدى بونىك اسمنى بعضيلر غاظ
 ايدوب عبدالفقار و عبدالرسول ديوبدە سويليورلر. بعدە نعمت جان
 آقسقال بولدى يدى خواجهم غلبهسى بونىك وقتندە ايدى بعدە بايخان
 آقسقال بولدى بعدە شكور خان بعدە سيد خان بولدى. ولى خان توره
 واقعهسى بونىك وقتندە دور. شم نصرالدين داد خواجه آقسقال بولوب
 كلدى. اوشبو نصرالدين ايامندە روسيه طرفندن چوقان توره سودا گير
 صورتندە جاسوس اوله رقى كاشغره وارىب آقسقالنىك اجازتى ايله شهرە
 كردى ختاي بونلرنىك نه آدم ايدىكنى بلمدى بلسە دىخى ەيچ نسنە
 ديمدى. بو خبرنىك مخبرى مزبور توره برلە معيتندە وارمش جولاي
 ابن متابى دوركه صوگرە چوچاك دە نچە يىل لر آقسقاللىق لوازمى ادا
 ايدن آدمور. ايكنجى مخبر محمد زاق ابن پرنظر بان مرغىنانى ايدى.
 ديدىلر كه كاشغردە ولى خان تورم غلبهسى بىزم آلەمزدە بولوب
 باصلەش ايكان مسلمان شهرى ايله ختاي شهرى اراسندە آدم باشى
 تاش كىبى يوارلنوردى يومارلنوردى بر آزدن كىن جىوب كومىلر.
 سودالرمزى تمام وايشلرمزى سر نجام قىلب چقب اسيق كول اطرافنىك
 قىزغ ايلينه كلك كىزدە مئابلر افكار ناسد ايله اموال مزە طمع ايدوب تورلى

بوانلەر كوستررك بىزلى طوقتاتدى ايسەدە روسيەنىڭ سطوھسنىدىن
 اندىشە ايدوب ضرر تىكورمىيە جراتلىك ايدىمىلر بىزم بويلا محصور
 قالدغىز المئا قلعه سىنە ايشىدىلوب المئادىن عسكەر چقىدى خبرى ايله
 قرغز ايلي هوركوب كوچوب قاچدىلر بىزده جوناب ايكي كوندىن
 كىن عسكەرە كلوب يولقوب سلامت قتلدىق اول عىن دە اسىق كول
 واطرافندە اولان قرغز ايلي كلا خوقندغە تابع حكمنده ايدى. كاشغره
 واردغىز مىلادنىڭ ۱۸۵۹ چى يىل كوز آيندە اولوب آلتى آي كاشغردە
 اقامتىن سوكره آلتىنچى يىلنىڭ بهارى ايله قايتوب چىقق دېدى اھ.
 بونلر كاشغردىن چىق كىتىدىكى ايله آقسقالغە خوقندىن خط كالمش
 سوداگر دىككىز جاسوس ايمش طوتوب اولدىرگز دىب، آقسقال
 بونلرنىڭ كم ايدىكىن ونە ايشىدە كلىكىدىن اولدە اگاھ ايدى ايسەدە
 خاننىڭ امرىنى ردايدىوب يارلقىنى يىرىنە كتورمك اوچون بونلرى آرقاسىدىن
 قوارق نچە كونلىك منازلە قدر كلوب يتالمىوب قايتىمش بو توغرىدىن
 نصرالدىن آقسقالنى خان خوقندغە آلدىرىپ كانە كاشغىر كندى توابىدىن
 ايمش دە اعدان جاسوس كر كوزدىكى جزاسنە آنى اولدىرىپ اورننە نار
 نىمە داد خواهنى آقسقال نصب قىلىپ كاشغره يباردى بو ذات كوب
 تورمىوب قايتىدى سابق شكور خان تكرر آقسقال بولوب كلىدى بىر
 نچە مدت توردىكىن سوكره اورننە ھىراھ قلىنى نائىب قويوب خوقندغە
 كىتىدىكىنىڭ ايكنچى سىنەسى مستقىلدە يار يله چىق دونىكانى واقىعەسى
 وقوعە كلوب حكومت اسلام حا كىمە اوتىدىكىن آقسقاللىك دورى
 انتھايە ايرىشدى.

آقسقاللر ھىر بىرى خصوصاً نصرالدىن داد خواھ ختايە شول
 قدر غالب ايدىكە ختايىڭ بىر تورەسى آقسقالنىڭ بىر آدمىنى آتىدىن
 توشمىڭ ديوب كوچەدە قامچى ايله بىر اورمش بونى آقسقال ايشىدوب
 آچىغلىنوب ختاي الوغنە ايلچى يبارىپ مىنىڭ بىرلە بتىشسون والا
 حاضر خانغە خط يازىپ خواجە آلدىرىم دىيىپ باشنە تار وبوكوننە
 زار ايدىرىم ديوب. بو خبر ختايە ايرىشكندە ھىان ساعت يكرمى يامبو

كەوش وى قدر قىمت بەھا تارتىق ۋەدىھلەر بروب عىر معذور
 آيتوب ضارب تورە مضر وب ومنصبندىن معزول اولوب آقسقالنىڭ
 آچىغىنى ازار باشمى. آقسقاللر سەھل بر ايشدىن ختايە كايوسە
 اون بيش يكرمى آدمنى تاغە ييارىب اوتون چوبكە چەمش ختايدين
 بر ايكىنى اولدىرىب خواجە كلەش قىلب بو خېر ايله ختاي آقسقالغە
 كشى قويوب آقسقال دغى غتايدين آت اسباب خرج خراجات آلوب
 بش آلتنى كون صيد صحرا قىلب يازىدە يوروب قايتوب خواجە
 كلەش ايكان هيدادىم سوردىم قودوم ديوب بويلە لعب صبيان ايله
 اوتوز يلدىن آرتوغراق ختايە اوستون گوياكە كلشغره آقسقال اوستون
 بولوب توردى. خوقند خزىنەسىنە بوندىن سنوى بش يوز يامبودرامت
 اولور ايدى ديورلر بر يامبو دورت يارىم قداق كەوشدر آقسقاللىق
 ايامندە اولان ايكى غلبەكە برى يدى خواجم وبرى ولى خان تورم
 غلبەسىدر خاندين بى اجازت خواجلرنىڭ خغىنە فسادی اولدىغىدىن
 ختايلىرنىڭ اوفكاسى آقسقالغە اوتەيوب خانغە دغى حجت بولدىغىدىن
 آقسقاللىق شرطى بوزلمىوب بورنىقىك بولە كلمشدر. كلشغره آقسقال
 قويولدىغىنىڭ ابدئاسى نە زماندە اولدىغىنە دائر سند مثبت ايشىلىوب
 بين الناس اختلاف وار ايسەدە معدل خان عصرندە باشلىدىغى بعد
 التتبع تصریح قىلندى مقدم مؤخر ديانلرنىڭ سوزى جزاف
 اولدىغى بلندى.

آقسقال اسمىنىڭ معناسى وروسىدە بو اسمنىڭ ابدئاسى چوچك
 بىشى آخرىنە الحاق ايدىلور.

استطراد

آلتى شەھرنىڭ حضرت آفاقدىن اقدم اولان حالدىن صرف نظر
 اناڭ دورندە قلماق ايله بر نوع مواسات ومراسا قىلب اھالى آلتى شەھر
 بر قرن آسودە آسودە حال و فراغ بال ايله يشايوب هر كس اوز
 كسىبىدە اولمش حكومت عصبەلرە قالدقە آرالرندە اولان رقابت
 اھالىنى خېلى راحتسىز ايدوب بعدە مملكت ختايە اوتدكە يتەش

بش يىللىر چماستىك دغى بىر درجه يه قدر امين ليك اولمىشى. بوزغونلىقنىڭ باشى ضياءالدين خواجه ومشهور غلبه جهانگير خواجه وبونىڭ عقىبنى ھەر اوچ يىل بش يىلدە محاربەدن خالى اولمىدىغى يوقارودە ياز يلوب «كچدى. «فقرا بى حال بىچاره «الشيخ فى قومه كالنبتى فى امته» قولنى ايشىنوب حضرت آفانە فرط محبت لىزىدىن آنىڭ اولادىنە اطاعتى واجب يلوب مخالفت ايدىر ايسىك عاصى اولورز مستلزم عقابىر دىوب خدىمنە اقسامتى لازم كورمىشلىر. بو اعتقاد ايله خواجهلىر كلكدە واى خواجه- لب آلدىندىن چقب باشلىرىنى ميدان حربە تاشلىب ارشوب نچە مرتبە شەھرى ايليپ ويىرمىشلىر عيب وقصور فقرا دە اولمىوب فقط حكومتە قائم اولان ذاللىرىدە دوركە شەھرى آلدىنن سوكرە بلكە بىر شەھرى بىتون آلوب سىرنجام قىلمىز بورون نفس آرزوسىنە اياروب هوا وهوس ايله خلقنىڭ نفع وضررىدە ذرە ايشى اولمىوب بو بىكارلىك ايله ينە تىنچ تورمىوب جەلەنى كندى قىللىرى صانوب آنلىرىڭ جاني ومالى بىز مىر زعميله «كيف ما يشاء» تصرف قىلىپ ھەر نامعقول لىرى ايشىلىورلىر. اعالى وادانى خواجهلىرىڭ بو افعالدىن آزرده خواطر اولارق ظاھردە اطاعت كوستىرسەلرە باطنىدە بىزارلىقدىن زوال دولتىنى استىيورلىرىدى. نە اوچون استىمسونىكە خواجهلىرىدىن بىرى بىر كىچە مجلس مەھيا قىلىپ دوتار سىنار نغمەلىرى طيار ايدىر بو ضىافته اكابىرلىر كلىسى دعوتە كىدىر انصاف شىبە قىرىپ اولمىش ايكان جلااد دىو چاغىرر سل سىف ايدىر ك ايكى شغص مەھىب بى محب حاضر اولور جەلەنىڭ زهرەسى چاك اولوب فايسى بىرمىزدىن بىر جنايت اوتىدى دىب تورمىشلىر ايكان نغمەچىنىڭ بىرىنى ايماقىلمىش جلااد درحال چقارىپ صومىش جىرىمەسنى بلىمىش كشى يوق آنىڭ اولكانندە ھىچ كەمىڭ دغى ايشى يوق بىزم ھەمان تىزىمقە شاعرلىر بىاغىدىك اوازىنى بىزاب اصواتىنى تىزىمىكە ايباتلىرىنى تىزىمىكە بىچارە نغمەچىنىڭ كىناھى نە ايدى دىوب صورالسى بو دغى ول بلايه گرفتار اولمق خوفدىن صورمق دىگل سىمكورمىك دغى كوچ بولسى كرىك . نچە كونلردىن كىين وزراسىندىن بىرى شول مجلسىدە

نغمه چى نىڭ قىسورى نە ايدىكە قتلە مستحق اولدى دىوب خواجەم دىن
 سۇال قىلدقە بىڭا تىكلوب قرادى دىمىش. مظلومنىڭ قوللىرى آغرىب
 ترناقلىرى ياغردىقەن مىكان ياكە حاجت حيوانىيە اضطرابىدىن يعنى استىبراغە
 قىسلوب اذن طلب قىلمەقچى بولوب خواجەم غە باقدى مىكان بەر حال
 اجلى يىتمىش ايامى بىتمىش اولوب كىتمىش. يەنە بەر خواجەمنى حكاىيە فىلورلار
 بەر كۈن مجلس عىش دە اكاپلار ايسلە اوتورمىش ايكان جىلاد دىوب
 چاغرىلاڭ قىلچ ايله يالا قىلب بەر بى رحم حاضر اولور خواجەم اهل
 مجلسنىڭ بەرىنى اشاره ايدىر. جىلاددە سوراب چقارر صويبار. مرور
 ايامدىن سوڭرە مقتولنىڭ گناھى نە ايدى دىوب خواجەم دن صورادقە
 كوزىمە باش سز كورندى دىمىش. صورايان آدم بوسوزى ايشتىدكە
 باش سز كورونمگاي ايدىم دىوب خوفندن خدا بويلا كرامتلى خواجەم نىڭ
 رمانندە خلق ايدوب وجودە كىردكىنە مىڭ شىكر دىوب باشنى يە
 قويمىش. يعتمەل كە كمال اخلاصندن بويلا قىلمىش. وبەر خواجەمنى دىوبى
 نقل قىلورلار بعض لىر ولى خان تورم ايدى دىورلار. بەر معروف اوستەنى
 دعوت قىلب مىڭا بەر قىلچ صوقوب بىرگىل شويلا اولسونكە بەر چابىدقە
 ھەر نە بولسە كىسۈب توشسون دىر. اوستەدە خوب دىوب قىلچى
 صوقوب اوستارادك اوتكون قىلب قاشنە بش آلتى ياشندە بەر اوغلىنى
 ايرىكاشدىر بىر حقدە خواجەم دىن دعا آلورم انعامى بولسە يەنە كوررم
 صبى لره بىوكلرنىڭ مەرحمتى كوبراك اولور امىدىلە قىلچى كتوروب
 خواجەم غە بەرور. مەنم دىگانمچە بولدىمە دىر آوہ تقصیر دىرك اوستە
 قول قاشرىب تورر خواجەم مزبور صبىنى آلدىنە چاقورىب قىلچ ايله
 باشنە بەر چابىدقە بالا ايكى شق اولوب يەر توشمىش. خواجەم دە بارك
 الله خوب اونىكون قىلب سىن اكر بالاگنى آيرىب آيرىب توشمىسە
 اوزگنى چبار ايدىم دىمىش. بىچارە اوستە اوزىنىڭ امانلغىنە شىكر قىلب
 اوغلىنىڭ اولوگنى كوتارىب قىلچ دىوب چىغىب كىتمىش. خواجەم لرنىڭ
 بو كىبى كارلارى كوبرىر. نە دىمەك كرك بو طرفى مەلىكتلرنىڭ كىسى
 اغيارنىڭ ايلنە توشدىكى صاحب لرنىڭ بويلا بويلا شامتىدىن اولمىش.

مع ما فيه آلتی شهر اهالیسی خواجملرغه اخلاصی کمالده اولوب
آنلرنڭ حقنده بر ناقولای سوز ویراماز کلام سویلیان آدمی کورسهر
بلسه لر الآن دخی فرصت تابسه اولدرمکنن قاچمز لر . بونلرنڭ بو
اخلاقاری عیب قیلور ایش دگل هر کیم بر نسنهه ایقان ایلسه اوله
اولمق کړک والا بزم بو طرف آدملری کبی آز نسنه ایله اخلاص
سهل نسنه ایله اعراض ایلمک اول صدقن صایلمز . خواجه لره اهالینڭ
بو اعتناسی ایکی شیئه مبنی دور بری حضرت آفاقه زیاده تعظیم
وترحیب لرندن ومبالغه تکریم لرندن اولادینڭ معایب ومثالبنه نظر
ایتمیه یاخود خواجه لرنڭ هر برنده برر کرامات بدیعده اولوب بعض
عینده قیلنمش نامعقوللری مناقبلری تحقنده مستوز قبالوب آکا
ایراد یتیمه «العلم عندالله».

واقعه بزرگ خان خواجه ابن جهانگیر خان خواجه ابن سریمساق
خواجه ابن احمد خواجه ابن حضرت آفاق خواجه

بو بزرگ خان خواجه آناسی جهانگیر خواجه کاشغره کلدکده
خوقنده آناسی قارنده قالمش حنین دور بونڭ تولک خبری کلباغڭ
فتحی کونی آتاسینه ایریشوب اسمی بزرگ خان بولسون دیوب
کاشغری بوکا نام زد قیلنمش ایلی شهر بزرگ دیه آد ویرمش ایلی
آناسی کاشغره کلک صدنده ایکان جهانگیر خواجه توتقون اولدیغی
ایله بونلر خوقنده قالوب بزرگ خواجه خوقنده بیودی . آناسی
غلبه سندیین اوتوز بیش قرق یلار سوگره دونکانی بوزغونلغی اولوب
کاشغر دونکانلری غنای الله تلی اولوب کتدکده صحراده یورن
صدیق بیک نام آدم اوزی نڭ قرغز قفقاقنی جمع قیلب کلوب کاشغره
کردی آلتی آی حکومت قیلنی لکن حکومتی مضطرب وتیچسز
اولدقن کاشغر خلقنی خواجهسز باشقاریب بولمز ایکان دیب تارتیق
ویوسون برله خواجه صوراب خوقندغه ایلچی یساردی اول عینده
خوقنده سلطان سید خان اسمنده حکومت ملا عالم قل الله ایلی

سلا عالم قل ایلچی په بزرگ خان خواجمنی و آنک معیتنه یعقوب بیکنی قوشوب کاشغره ییاردی بونلر کاشغره کلدیلر کلباغ هنوز آلنماش ایدی آکا حرکت قیلدیلر نچه آیدین سوکره غتایدین ایلچی چقدیکه بزلری اوز حالهزه قویسه گزله زمن لکنی قبول ایدالیم عصارنی آچوب ویرالیم سزه تابع اولوب تورالیم دیدیلر. خواجم بونلرنک میوق موی ابلرینی آلوب باشنه چالنه چالوب اوستنه جامه کیدروب تا اوشبو هیئسته کر مکو نچه یعنی مسلمان اولمغونچه سزله امان یوقدر دیوب قایتاردی ایلچی عصاره یعنی کلباغه کریب بو خبری سویلدکچه غتایلر حکم بکلنوب بری قالانه قدر صوقشمیه بیسل باغلادیار دینمزدن دونمکن ایسه او اوممز آرتوقدر دیه آغلادیلر. کلباغک فتحی ینه بر یله ممتد اولدی بو آراقده وبعضی لر کلباغک فتحندین سوکره دیورلر هر عینده ایسه صدیق ایله خواجم بیننه بر وده توشوب صدیق بونلری صقدقه بزرگ خواجم که عمکه لری حسن خواجه بدغشان واریب خلقی مرید و مخلص اولوب اخلاص لری نه درجده ایدیکی آنکا آیتولمش ایدی بو مناسبتله بدغشانه امداد طلبنده ایلچی یوللاب آندن بر آز قوشون کلوب صدیق بیک ننگ شرنین خواجمنی خلاص قیلدیلر بدغشانندن کلن اوچ یوز مقداری آدم ایدی اصلده بونلرنک کلدیکی خواجم ننگ تکلیفندن اولمیوب ابتداده روسیه ایله ترکستانک کارینی ایشوب اسلامه امداد نیتیله بالقصد غزا اوچون خوقندغه کلدکده کاشغرنک حالنی آکلامش لرده روسیه دن غتایی اهورن بلوب بو طرفه صاوشمشلر یاکه اوز ایچلرنده بر واقعه دن طولایی قاچوب چقب خوقندغه یوز قویمشلر ایکان اول طرفک روسیه ایله منذب لکنی ایشوب خوقندغه کر مسدن کاشغره کلمشلر. علی کل حال واختلاف المقال بونلرنک کلدیکی ایله یعقوب حیل دوزوب خواجم صدیق قصدنه بدغشانندن قوشون کتورتدی مقدمه عیش بونلردور آرقاسندین نچه مک قوشون کلور آوازه فیلب صدیق بو شهرة زور دن سیسکانوب کاشغردن چکلدی کین دین کلور هیچ کم یوق بو ایسه یعقوبک پولیتقه سی ایدی. کلن

بدخشانان لار يعقوبه طيار بکت وسرباز اولدیلر «اذا اراد الله شيئاً
 هياً له اسبابه» بويله معبالرنك مستعاري ايمش. ايتندا خواجم ايله
 صديق نك صالحونلغى دغى يعقوبنك دسيسهسى ايديكه صديق مصلحتدن
 چقارولسه صوكره خواجم نك كارى آسان اولور فكرنده آستوندين
 كيزلى چرا قويوب چوقلندرمش ايديكه وقتيله آلاولندرده هر ايكسى
 ايچنده يانه كیده كندى مقصدنه يده. واقعاً ايتديكى كنى اولمشدر.
 خواجم نك دولتخواه لرى بو سردن وافى اولوب صديقى الدن آلدرمه
 يعقوب سزه و فائلمزديه كوردیلر ايسه ده خواجم بوسوزه قولاف قويويوب
 عاقبت كلچك ده يازيلن حال لار اولدى صديق دين سلامت قتلوقدين صوكره
 كلباغ غه صور بروب كوب آدم چقم قىلب آلديلر. ختاي لرنك بقية
 السيو فى مسلمان اولديلر.

بعده ياركند خوتن شهرينى آليب نياز حاكم بيك برلن صلح
 و آنى يرند ابقا قىلب قايتدى، بو وقتغه چه بزرگ خواجم خان لوازمك يعقوب
 بيك آتالق اسمنده ايدى خوتن دن كاشغره قايتديغى ايله بالتعقيب يازيله چق
 ترتيبده بزرگ خواجم حبسه اتقا قىلنوب يعقوب اتاليق خانلق مسندنه
 اوتوردى، آلتى شهرى تمام اوزينه رام قىلنه قدر خواجمنى حبسنه
 صاقلب بعده چقاريب قولينه كوب پول وكهوش ويروب عقمزده دعا
 قيله سز ديوب حج شريفه يوللادى، اول ذات بغدادغه چه واريب حج
 نصيب دگل ايكن اورادن قايتوب خوفنده وفات اولدى بى تدبير
 وى اندیشه شرارتى آدم ايدى ديورلر، سابق صديق بيك يعقوب
 خان اللهه مقتول ايدلى، قتلنى بويله نقل قىلديلر كه صديق يوقاروده
 يازيلمش ترتيبده توابعات جمع كئيرى ايله صحرايه سلامت چقب
 ايلينه واروب يعقوب بونى ياتمغه قويويوب چونكه مبادا بر كون
 خواجه ايله بينمزه بر برودت پيدا اولورسه ايكاولرى اتفاق ايدرك
 ايچدن طشدين ايكى توزاغك اورتاسنده فالورم دامنه گرفتار اولورم
 ديه اندیشه ده اولوب بو آمالنك آلدينى آلمق اوچون يعنى صديقى
 آلداب اينه توشورمك اوچون آدم يباريب دعوة ايتدى. كلسون

كوڭلدىن اوفكامزى چقاراليم كنه لرمزى ناشلياليم دوستلق ايله تورروب
برى بزمه معين اولاليم زيان زخم كلثورميه ليم كلام شريفى اورتايه
قوياليم عهد و پيمان انط و ايمان قيلاليم ديه حضورنه كتورروب الوغ
ضياقت و يوروب قوندىر يپ كېچەسى بوغدىر مشدر . و بعضى لر دېكر بىر
نوع سرد ايلدىلر كە كاشغرى تەمام سرنجام قىلدى قىدىن سوڭره صديق بىك
و يعقوب بىك ايكاولرى ايكى اردو عسكەر سردار اوله رق خوتنه واريب
محاصره ده صديق بىك بزرگ خواجه دن كايوب باشقه خواجه لرنىڭ برينى
ناشسنة آلهرق بر كېچە اوز قوماندە عسكرى ايله كاشغره جونايدى
مقصدى بزرگ خواجه نى بىكار قىلب اهالى كاشغرنى قاشنداغى خواجه يه
بيعت و آنىڭ اسمنه كندى عكومت ايتەك ايدى ايرتەسى بزرگ خواجه
و يعقوب بىك بوندىن خبر تابوب كاشغر الدن كىدر خوفيله بو فتنەنىڭ
سوڭنى كيسمك اوچون فى الحال تياز حاكم بىك ايله ايلچى لشوب صلح
قىلهرق صديقق آرقاسندىن قووب كاشغره كلدىلر صديق قورغانه كرىپ
بكلنوب يعقوب بىك بونى طشهرە دن محاصره قىلدى آخركار صديقق صبره
مجالى فاليموب مقاومتە مكنتى اولمىدىن بر كېچە چقب ايلينه قاچدى
فالانلر يعقوبه قورغانى آچدى يعقوب بىك صديق نىڭ آرقاسندىن آدم
بىبار يپ بونلر صارى قول ديدىكى سونىڭ آياغندە قوتاس قويوروق دە
يتب صديق بونلره قارشو تورروب اورشندە آنى اوقغه يفلوب اوزى
اسير توشدى يعقوب بىك نىڭ آلدينه آلب كلدىلر خوب مهمان نوازلىق
قىلب باشدە دوستلقنى سوڭره دشمانلغنى تمام سويليويوب قتلنه امر
ايتدى . صديقى سرنجامدن سوڭره بزرگ خواجه نى عېسە قويوب كندى
استقلال حكومتنى اعلان ايتدى يعنى خانلىق رتبه سىنە يتدى كە تفصىلى
اوز فصلندە تيزدور كىم يازيلور . مخبرلر بو خصوصك هر تورلى سويلدىلر
ايسە دە جملە سىنىڭ مائى بو ايكىه مېنى اولوب فقط صديقق قتل اولسكى
قوله بناء خوتن مصالحە سندن مقدم و سوڭره غى قوله نظراً مؤخر كورنور
تعجب ايدرم واقعه يى كورن اول آخر ايچندە بيله يورن آدملر هر
برى بر باشقه تقرير قىلب بويلا اشكاره ايشلردە مختلف خبر ويورلر .

قصه یعقوب خان ابن ایوب

بو ذاتک اصل اسمی فقط یعقوب ایدی سوگره یعقوب بیگ ثم یعقوب آتالیق ثم بدولت و یعقوب خان اتانوب دنیوی درجه ننگ اقصی الغایه سینه ایرشدیکه پادشاهلق دور. تاشکند ننگ جنوبنده خچند جانبنده پسکت دیدیکی قریه ننگ قاضیسی اوغلیندر بابالری بلخدن ایمش بعضیلر صعراوی اوز بیگ دن قرق اردن دیوب آناسی بی اختلافی خچند لیک دور. یعقوب یاش یگی نهال وقتنده کدای بای فرمانه چی ابن داوول بهادر ننگ خدمتنده ایدی کدای بای معدل خان طرفندن پشغرغه حاکم بولوب وارد قده یعقوب بونیکله بیسله واردی پشغرنی امیر نصرالله کلوب آلدقده کدای بای اوراتیپیه حاکم بولدی آندن خچند گه کلوب امیر کلدکنه اروشوب کدای بای قولغنه توشدی یعقوب قاچوب تاشکند گه کلدی بعده شیر علی خان نوبتنده که قفقاق زمانه سیننگ اولی دور تاشکند حاکمی نار محمد قوشبیکی یعقوب ننگ همشیره سنی آلوب یعقوب یاش ایسه ده قوشبیکی ننگ قول لاوی ایله اولیا آتایه حاکم بولدی ایکی یل دین سوگره آفمسجد گه والی بولوب کلدی بوند روسیه ایله بر مفاوله نامه یازیشوب کولننگ بالغنی صاتمقده آلدانوب صوینی قوشوب برمشیدی بو خطاسی سببندن معزول اوله رق آفمسجد دن کیتوب اورنینه ولی محمد نام شخص نصب قیلندی روسیه آفمسجدنی اوشبو ولی محمد ننگ الندن آلدی یعقوب ننگ روسیه یه کول صاندیغنی فصوری ینه مشار الیه قوشبیکی ننگ شفاعتی ایله عفو اولنوب کراوچی یه بیگ و آندن خچند که والی اولدی بو اثناده قفقاق نوبستی انتهایه ایریشوب حکومت بالاستقلال خدایار خانه اوتدکنه یعقوب قفقاق زمانه سیننگ حاکم لرتدن اولدغیچون خدایار خان ننگ قورندن قاچوب بخارایه کتدی بعده مله خان جلوسنده که قفقاق ننگ ایکنچی نوبت زمانه سیندر یعقوب بخاردن کلوب مله خانغه شغال بولدی مله خان فوتندی سوگره ملا عالم قل بونی بر جنایت خصوصنده اولدرمکچی

ایکان بعض اکابرانک تزکیهسی ایله اولومدن قالدی بو عینده دونکان حادثهسی اولوب کاشغر بوزلندی. مرقوم صدیق بیک خوقنددن خواجه طلب قیلدغه ملا عالم قل بزرک خان خواجهنک خدمتنه یعقوبی تعیین قیلدیکه یوقاروده یازلمشیدی یعقوب اوزینه یولداش اوچون خاننک معزول ویدکرده بکارندن ایشکاریرار چرارکه امثالی همدم فنصد غازی بیک فنصد عبدالله فنصدکی کارکیملری جیلاوینه آلوب جموعی بر یوز مقداری آدم ایله خواجهنی آلهرق عزم کاشغر قیلدیلر. نقل قیلورلرکه ملا عالم قل خواجهغه دیمشکه یعقوبنی سزه قوشدیم کوبنی کورمش ایش جوننی بلمش غیور آدمدر نه یرده باغی و قایسی حایده بر مشکل باغی بولورسه یعقوبی اول خدمته بیوروب اگر صوغشده کوزی یوقالمسه آخیرده بونی اولدرمکنک پینده بولهسز و فاسز آدمدر ضرر تیکورر دیو تنبیه ایتمش ایسهده یعقوب کرک یولک و کرک کاشغره کلدکده خواجهنک خدمتنی کما ینبغی یرینه کتوروب تمام کوکلنی خوش قیلدندن خواجه بونک افعال و اطوارندن غایت حظ ایدوب هر ایشی یعقوبک رأی و مصلحتی ایله ایدر اولدی بیک و سرکرده و عساکر کلسی خواجهنی خاطرندن چقاریب یعقوبک خوشنودلغنی و آنک نظرندن مطلبنی استر اولدیلر. یعقوبده خواجهنی تغافلده صالحیب جنابکرنک بز کبی قللری اوله نه غم وار یولوکزده دشمانه قارشو باشمزی طوپه کوکرا کمزی اوقه توتارز جمله ایشلرنک اوکا کلدیکی عزیزمنک اقبالی و دعاسی برکاتیلهدور کیف کزی بوزمیوب باحضور یاتسونلر دیه کون طرفنی کندی آلوب خواجهنی سایه مثال راحتده صالحدی بونهزنک چقان و کاردان یعنی تیز مشرب ایش بلور الندن ایش کلور غیور غیار یکتلرنک سمعنه شبر ایدوب مثلاً قولاغنه آغزینی قویوب اولاقه سرایشوب سویلشوب دولت بکا یوز ویرسه سنی فلان قیلورم و فلان منصبی ویررم دیوب همهنک کوکلنی کندنه دوندردی و بوندن ماعدا دخی نچه مقدمهلری مهیا ایدرک مطلبنی اجرایه از حرکت قالدیغی بزرک خواجه فصلنده سبقت ایتمش ایدی بوله حا مقارن تاشکند

روسیه تصرفنه کیچوب ملا عالم قلنک فوتیله قوماندهسند اولان خوقند
 عسکری قاچوب کاشغره واردیلر کلسی یعقوبنک رکابنده عنان وعونی
 اولدیلر. من بعد آبرویی کون بکون ترقی تابوب اکثر عساکیر
 ووکلا کلهم یعقوبنک امر وادارهنک اما اهل سوق فقرا خواجمنک
 اطاعتنده ایدیلر. شوبلهکه خوتن سفرندن قایستندقه اهل کاشغری بو
 مظفریتی کانه خواجمنک کرامتندن بلوب تبریک اوچون خواجمنه
 کامشیر ایدی یعقوبی التفاتندن ایراق قیلمشیر ایدی بوکار یعقوبه غار
 واندیشه افکار اولارق بوکون عوام بویله اولسه یارن خواصنک نظرندن دور
 اولمق بعید دکل صوگره بو صاری خسته عساکیرهده سرایت ایدر هر نه ایسه
 طالعی تجربیه واضارمی اظهار ایدایم دیهرک نچه ایاملردن بویاق انتظار
 اولان استقلالیتنک اسبابنی تبراتمییه باشلدی، ابتداء الدراج داد خواه
 ایله مشورت ایدوب الدراج ایسه خود از قدیم بو سرنک واقفی ایدی
 ایرتهسی کون کیچهسی جمیع سرکرده وچوگ آدملری جمع ایدوب
 دیدیکه بو آنه قدر همتیز پس وسعیمز عبث اولمیوب کرک کفره وکرک
 نه شهره واردق ایسه بعنایه الله المز اوستون اولوب ظفر یوز کوستریب
 توروبدر بوئکک سبب قویسی اهل سوق و سپاهنک اتفافی واتحادیدور
 لکن قورقارم بو اتحاد بر کون اختلافه واتفاق اختلاله منجر اوله چونکه
 اهل سپاه منی سورلرسده فقرانک اخلاصی خواجمنه کورنور بر شهرنک
 ایکی شخصه منسوب اولدیغی اخیرى وخیم وخراندنر. بر بندنه
 ایکی جان بر اسمانده ایکی ماه اولمز مصداقنی مثال کلتروب بر شهرده
 ایکی خان اولمز قافیه سینه توغریلب کوکلنده مرکوز بار مدعاسنی
 اشکاریسه چقاردی. سرکرده لرده بو سوز محقق ومجر بدر دیوب سطر
 اولیده اولان صفرا وکبرایه نتیجه ویررک البتہ بر بلدهده ایکی خان
 اولمز دیه خواجمن دن سلب حکومتی تنسیب ایل یعقوبنک افکارنده یک
 دل اولدیلر. بزلر سزه خدمت ایدرز خواجمنی بیلیمورز دیدیلر
 بوئکک علاجی جنابکزه مفوضدر دیوب سوز بوکا قرارلندقه محمود
 خان بیک ومغرب شاه واسلام بیک امثالی کاشغرنک بیوک آدملرینی

هر برینه بر شهرنك حكومتنى و بىرمك و عبد ايلدى و فى الحال خطمهر
 قىلب تسليم منشور ايتدكن صوكره بزرگ خواجهنى مصلحت وارديه
 توشاكن او يغانوب مجلسه دعوة ايتديلرده ايشوك كه كلديكى ايله
 ايچرويه كردمسن حبسه كوندرديلر. حاصل كيچهي مساهره ايله
 اوياغ كيچور و ب عسكردمه هياتوردى ايشنك نه ايدكىنى رجال شورادن غيرى
 كمسه بلمپوردى. ايرتهسى نماز بامدادين چقدىغى ايله يعقوب الوغ
 ديوان ايدوب كلهم اهل سپاهه سرپا بروب كندينك استقلالنى اعلان
 ايتدى اهل سپاه اتفاق اولدقن اهل سوقك بسر سوز ديميه حالى
 مخالفته مجالى فالمايوب طوعا و كرها يعقوبنك اطاعتنه كرديلر حاكم
 مطلق اولدغنى بلديلر بويله بى نزاع و بى جنجال پادشاهلغه نائل اولوب
 كندنه بدولت نامنى و يردى. بو واقعه ۱۲۸۲ ده ايردى آيى بعضلر
 صفردور ديسدى. بو خبر كچا شهرنده خواجهلره ايرشلكه راشدين
 خواجه كه دونگانى بوزغونلغى باشنده كچادن خروج ايدوب ختايى
 يگوب افسوه و بر طرفى طرخانه قدر كلش حكومتنى جارى قيلمش
 و نامنه آچه صوقدمشيدى بو ذات بزرگ خواجهنى حبسن خلاص
 قيلمق خانلقنى خواجهه آليب و يروب يعقوبنى تراش قيلمق تصدق
 حركت ايتديكى كاشغرده يعقوب خان ايشدوب نورغون عسگر ايله
 عزم كچا ايلدى خواجهلر دشى بوگا فارشو چقب آقسو فربنده ايكى
 عسگر مقابله و مقاتله قيلمشوب كچاليق لر قاچدى بدولت كه اوق تيوب
 مجروح اولدى. اوشبو سفرده ايدى بدولت بر اوغلنى سهل حريمه
 ايله اولدرىب خلق بو حالى كوردكه اوز اوغلنه رحم ايتيمان آدم
 اجنبيه نه قيلمك كرك ديوب بو سياستدن عسكروه غيرة كلوب آقسو
 شهرينى آلدى آندن طرخانه واردى اول ايامده طرخان مضافاتى كچا
 خواجهلرى ايله دونگانيه مشترك ايدى دونگانلر بر آز صوقشوب
 كورديلر بدولت غالب اولوب طرخاننده ضبط ايتدى دولتى بويله
 اوج آلدقده آدينى آفياقه بلدرمك اوچون ثنائى روسيه تركتانه
 كندينى كدرمك اوچون حامى دين مابين عامه اهل اسلامه معين

خليفة مسلمان سلطان روم منيع العلومه تابع اولوب عبدالعزیز خان
نامنه ضرب سکه قیلدروب اول اساطین جهان واسانید اهل ایماننک
امداد معنویسی ایله کوب ایشلر کوجرمش ایدی مخالفی ومغاندننک
نامنی اوچورمش ایدی اقالیمننک بیوک دولتی اولان روسیه ایله دخی
ایلچی لشوب جمیع پادشاهلرننک دقتنی جلب ایدهرک شهرتی بر درجهیه
وارمشیدیکه آدملر آننک الندن باجنی طمع ایدر اولدیله یعنی مهالک
چینی آلور دیهک فکرینه واردیلر مدح ومبالغه سنک تاریخ ومسانه سنک
فاضلر بویله ایبات انشاء وانشاد ایتمشلردور.

بیئت

محمد یعقوب غازی غزا میگرد یکچندی
بیگ حمله هزاران پت پرستانرا پراکندی
تکون شد رایت کفر علم زاسلام بالاشد
بجمع مسلمین افتاد هر سوذوق خرسندی
نبود فتح کلباغ بناشد مسجد جامع
کنون کلباغ باغ جنت آمداز هنرمندی
بچین آبروش ماچین چین هم فتح خواهشد
شود خاقان زاطف حق بدست قهر اویندی
چکویمز اندیجان اوش مرغینان چستش را
بس سال جلوس اوتکریر تخت خوقندی
کنون رو آورند بر دکش ازهر طرف صف صف
سیه چشمان کشمیری ترکان سورقندی
هزار دوصد هشتاددو بود اینکه روزی شد
بمحمد یعقوب غازی چنین فضل خداوندی

الهی فتح نصرت را کرامت کن تو پیدر پی

شکست زمره اسلام یارب هیچ میسندی
یعقوبخان کچا سفرینه کتدکده کاشغرده ولی خان توره که

ختای زمانه‌سندہ بر غلبہ چقاردیشی یوقارودہ یسازیلوشدی. بو ذات باش کوتاریب کوچہ یہ منادیلر چقاریب زمان زمان ولی خان خواجه دیوب عساکر و فقرا ایکی طرف اولوب بدولت‌نک نسایمی مہترہر نہ تدبیر ایله ایسہ‌ایشی اولغانمبوب باصوب نچہ کون موقوف‌قالدردی بو خبر بدولتہ یتدکدہ تعجیل ایله فایتوب فتنہیی تسکین و مزبور ولی خان تورہیی ضیافتہ چاقریب چاهعہ توشردیدہ اوستنہ ناش توفراق توکوب ایشنی تمام ایتدی. بعضیلر بو واقعہ بدولت‌نک یارکندہ ایکان وقتندہ ایدی دیدیلر.

الحاصل یعقوب‌خان آلتی شہری تماما تمیز ایدب جوار دولت‌لر ایله دخی بر نوع زمانہ سازلیق قیلدقدن صوگرہ رومچہ مناص دونکانلرینی مکا تابع اولسون مضمونندہ ایلچی یباریب آنلر اونامدقہ باصوب کلوب اورشوب ہر ایکسنی آلدی عسکری چوچک قرینک پارلیق تاغنہچہ کلدی اول وقتندہ بو تساغ و صحرالر ایلدن عساری چوچک دخی آدمدن خالی ایدی، رومچہ مناص ختای طرف حد و آنلر کلدکدہ بر سد اولسون اوچون بدولت بو ایکی شہرنشاک حکومتنی اوزلرینہ یعنی دونکانلرہ تفویض قیلاب فقط گومدی قلعه‌سندہ بر آز عسکر قویدی و دوآنچہ بر مک مقدار ی ایلغار تاشلب کندی کاشغرہ قایتدی، بوچانبدہ ختایلرکہ دونکانی اختلالی ننگ اولنک باچین‌دین چقمش نچہ مک عسکر ایدیلر تالانمش شہرلری تجدید ویرانلارینی تعمیر قیلہرق آقرنلب ایانکلب خوجوسوجو شہرینہ کلدک داخوشاخو بہادرلرکہ بو محله کلنچہ ماجراسی جریدہ‌مزدہ یازیلمش ایدی بونلر لانجو یعنی خوجودن دخی تسوابعاتاری ایله چقب رومچہ مناص شہرینہ کلیلر؛ ختای عسکری آرقاسندین قوارق قہبل شہرینہ کلوب آنان ایکی فرقہ اولہرق بولنوب بری رومچہدیہ بش منزل یر کوشانکزہ شہرینہ کلیلر، بر فرقتسی آدمدن خالی اشیانہ بوم اولن چوچک بلدہسندہ کلوب توشدیلر سنہ ۱۲۸۹ھ ہجریہ ایدی. چوچک کلن ختاینک احوالی اوز بختندہ یازیلور.

کوشانکزه به کلان ختای عسکری بر یلدن آرتوغراق آنده توقتاب ۹۱ نچی سنه گومدی قلعه سنه کلدیله، بدولت طرفندن قویولمش ۲۵۰ مقداری عسکرکه سرداری کاشغر دونکانیسی مالویه نامنده بر ذات وعظیم قل اسمنده فنص ایدی، بونلر ختایه قارشو چقب ختایدن نچه ماڭ آدم تلفی قیلب آخر کار بو شهپازلردن بر کشتی قالمیوب اسیر توشمیوب کلسی شهید اولدیله. رحمة الله علیهم.

بعضار مزبور مالویه بش آلتی آدم ایله امان قتلوب کاشغره واردیقنی سویلدیله، بو آز عسکرناڭ بویله شجاعتمندن ختایه خیلی دهشت توشوب کوشانکزه سرداری جنکچانکچونڭ چوچکده فویله چانکچونکنی اعانتته چاقریب بو دخی جم عفیر وغول کثیر ایله چقب ایکی عسکر اتفاقله واریب مناص شهرینی بر نچه آی محاصره وغیلی محاربه دن سوڭره آلتی بعدله بلا توقی رومچه شهرینه واردی داغوشاخو بهادرلرینه توابعیله چقب یعقوبخان یگا چونادیلر؛ دونگانیلر بدولتکه نچه دفعه فریادچی بیاردیلر ایسه ده بدولتدین بونلره نه حسنی ونه معنوی بر تورلی یاردم ایتمادی اعانت ایتمادی.

یعقوب خانناڭ دولتته شکست یتب سرحدینه ختای قدم
باصدیغی و آلتی شهری آلدیغی

ختایله رومچه مناص شهرینی ضبط ایتدکن سوڭره بر یل وزیاد آنده آڭلانیدیله. بو توقفناڭ سببی چونکه بالقصد آتلنوب چمیش دشمانی دونکانیلر ایدی آنلرناڭ مرکز ومقری اولان رومچه مناص اللرینه کردکن فی الجمله خاطر جمع اولدیله ثانی یعقوب خانناڭ یالقونی دونکانی کبی آسان فهملنیوب آت طون اسلحه آزیق زخیره کما ینبغی برکمال اولدقچه او طرفه قدم قویبغه جراتلیک ایتدیله. بو کهنه ویکی ایکی دولتکه بری کوبلیک ایله معروف وبری تعلیم وترتیب ایله موصوفدر نه کونه معامل ونه کیفیتده مقابل ایدر قانغسی غالب ومغلوب اولور دیه جهلناڭ سوزی وقولاق وکوزی او جانبه ایدی. القصة

ختای کوچینی وهوشینی تمام اوزینه کلتوروب ۱۲۹۴ نچی هجریه ربیعی یعنی یازباشی ایله کاشغر قصدنه آتلندی.

ختاینگ رومچه دن حرکت قیلدیغنی بدولت ایشدوب آکا قارشو یورمک اولدغه وزرالر دیهشلرکه بو دفعه اوغلوگزننگ برینی امیر لشکر ایذب عسکر بیرمک ککک کککگز وارمق معقول دگل زیر ا واردغکزه کوره ایش کوکلداگی دک بولسه خوب والا کککگز کیرو چکامک یغشی اولمز، اگر بو یرده تورسکز ایشنگ انجامنه مناسب مصلحت تابلور دیدیلر ایسه ده بدولت بو سوزه قولاق قویمیوب اورننه اوغلی حق قلی بیکنی کاشغره قویوب جمیع عساکرنی استصحاب ایدرک بار قوتی ایله قوزغالوب ختایه قارشو یوریدی بو سفردنه نیاز حاکم بیک قومانداسندن باشقه اون آلتی مگ موظف آتلی لشکر وبش مکدن آرتوغراق معلم پیاده عسکر کلسی بیردانکه منتق ونچه عدد یگی ایجاد توب وزنبورک موجود ایدی بعضی لر آلتمش یتمش مگ بلکه زیاده عسکر وایکی یوز مقداری توب وار ایدی دیوب مبالغه قیلورلر هر نه ایسه بو آغر صولت ایله کلوب کورلایه توقستادی مقدمه سنده قوه شهره وتوقسون اطرافنه قوشون صالیدی بو جانبده ختای رومچه دن دورت منزل یر دوانچی قلعه سنده دونکانی لرنی کلوب آلدی آننن بر تاش یرده بدولتک مگ ایکی یوز مقداری مسلح عسکری یاتمش ایدی قوماندنه باشی ایشمه جود فنصد ایدی ختایک رومچه دن چقتیغنی ودوانچی قلعه سنی آلدیغنی یارن بر کون بونلره کلوب مضایقه ده قالدر اچغنی بدولته اعلام ایتدی بدولت دن بوکا جوابا یارلقنده ختایک آلدندین وارمه قورغانی خالی قویمه اوستوگزه باصوب کلمکونچه چقب اورشمه دیمکدن غیری عنایت نامه کامپوردی بونی نه تدبیر ونه تزویر ایله دیدکنی احدی بلیموردی اوروشمه امر اولسه الدن کلنچه بونلر غیرتده ایدیلر دشمان بو درجه یعنی بر تاش یره کلنه قدرنه ایسکاری یورمییه ونه کیرو قایتمیه اجازت اولمیوب بویله محبوس حاله قالدیلرینه عساکر زیاده حیرتده ایدیلر. ختای دوانچی قلعه سنده بر نچه کون

آرام آلوب بعده بو عسکره واریب عساری محاصره قیلدیلر بو حالی بدولته ینه بلردیلر مابینی اولاغه باروش کوشی ایکی کونلیک یول ایلدی خبر کلهدی ایکی اوچ دفعه کشی چقاردیلر هیچ جواب بولمادی چونکه وارمش خبر چی لر نی بدولت تنهاسینه چاقریب احوالی صورادفنن سوگره کمسیه یولقدرمیوب حبسه قویاردی که ختاینک سرعه کدیکنی بلسه لر خاق اراکفت کو توشوب یورت تولقونلنور اندیشه سنده ایلدی محصور مسلمانلر او طرفدن امداد کور امیدله گاه ایچدن گاه طشدن بر نچه کون اوروش قیلب قورغانی قورغادیلر قانچه آدم شهید توشوب ختای دن دخی خیلی آدم اولتردیلر بو محاصره ده ختای عسکری یکرمی مکین زیاده ایلدی دیورلر . ایلمدی بدواندن امداد کلهک شویله تورسون غبر دخی منقطع اولوب بیارکان کشی لرندن ده ککوکل کیسدیلر . درمانده لر ارمانده قالب فنا مرتبه متالم و حیاتدن مایوس اوله رق بدولتدن بالسلکیه امیدلرینی اوزدیلر نیلورمز دیهرک مصلحته نوتونوب ایرتسی نه ایسه ده بر مرتبه محاربه قیلب کورالیم کفاره کلفت بیرالیم نامنز دللرده داستان اولغودک بر ایش قیلالیم یا جهملمز شهید اولوب توغری جنته کیدالیم دیوب سوز قرارلندیگی کیچه ده ختایلر تاغ طرفه اوتوب یوللری توصوب بیوک تینه لره توب زنبورک چقاریب وقت اشراقده قورغاننک اوستنه اوق آتمیه باشلدی قورغاننک قالقاننی بر نچه جاییدن بوزوب زخم دار ایلدی ده بویله سیاستدن سوگره ختای ایلچی بیاردیکه احوال لری معلوم اولدی بیهوده قانه باتمسون لر والا اوزلری بلورلر دیدکده مسلمانلر نا علاج قورغانی آچوب ختایه ویردیلر سیکز یوز مقداری آدم فالمش ایکان اسیر اولدیلر . ختای بونلری ایکی بولوب آلتی شهرلیک اوز کشیمز دیه آت طون آزیق بروب آزاد ایلدی اندیچانلق ننگ سرکرده لرینی اولدریب سپاه لرینی تارقاتدی آزاد اولان آلتی شهرلیک کورلاده بدولته واریب احوالی عرض قیلدقه ختاینک قزینی اندیچانلق فلان قیلمشده سز لر قیلماش سز دیوب بی مورد تهورلیک ایدوب بو کلهش بیچاره لر ننگ بر نچه آدم

شونده لرینی اولدردی خلق بدولتک خان لغندن بورونده زیر کوشلر ایکان بو زیاده لیک آکا ضم قیلنوب اهالی آلتی شهر آراسنه غلغله توشهرک زوال دولتنه زنک اوردیار یعنی بدولتک آیاغنی چالیمه دام قوردیلر. بو عینده ختای عسکری دوانچی تاغندن آشوب طرخانه قدم باصدی بدولت بو حالدن حیران اولوب شاشدی. ختایک احوالنی بلمک اوچون جاسوس یباریب آنلر قایتیمادقه آرقاسندین ایلچی صفت آدم یباریب اول دخی قایتیمایوب کلنلر ایسه ختایک کثرتنی حددین آشوری سویلموب بو سببدن خلقک کوکلنه قورقو توشوب بدولت مسلمانلرنک احوالنی خفیة تجسس قیلدقن جهلنک کوکلنی کندیدین دوندیکنی بلوب اگر ختایه قارشو وارسم اهالیم منی اولدرر یاتوتوب باغلاب دشمانه ویرر دیوب نه کندی حرکت قیلدی ونه مقدمه سنک عسکره اهر ویرمدی بدولتک بویله بی روح کبی قالدغندن اهالی طرخان بالضروره ختایک آلدندین چقب شهره تکلیف قیلدیلر ختای طرخانی لرنک بو استقبالی بدولتک بر مگری اولمسون دیه احتیاطاً جاسوس یباریب بعد الاطمینان شهره کردی لر بو اث سنده سرطان آیی داخل اولوب هوانک سجاغندن عقرب یولنزیسنه قدر ختای حرکت قیلیموب طرخانه توقتاب قالدی. بونلر بونده یاتوب تورسون کله لیم بو طرفده مسلمانلرنک کارینه.

خبر آتی بدولتک وفاتی

بدولت بو جانیده هیچ ایش ایتمیوب بیکار بوش کورلاده یاتدی ختایک طرخانه کردیکی خبر کورلایه یتدی بدولتی سون لرنک عقلی باشندن کتدی خائن لر یعنی بدولتی سومیان لر بو ایشدین خیلی حظ ایتدی. بو خبری بدولت بی خاص ایشتدی ایسه ده ایشتماش کبی اولوردی آدملر بالخاص ایشتمدیزلردی چونکه ختای پرست لرنک مدعاسی بونی بدولت بلمسونده ختای آکسزده کرب باصسون ایدی. اما خیر خواهلر بدولتک محل بی محل تهورندن قورقوب بویله خسر موحشی

سويلمکه جرأة ليك ايتمه زاردى. بدولت ابتداده هر امورى تدبير و ظرافتله
 و هر ايشى كينگاش و فراستله ايشلر ايكان ايكى اوچ يل بولمىش ايديكه
 اوز رايى ايله يور يوب خود بين ليك ايتمىش ايدى بار چهنى پست
 كندى بلند بلوب اوزندين كتمىش ايدى كوكلنه افراط غرور و تكبر ليك
 بتمىش ايدى الوغ سر كرده لردين نچه سنى آزده خواطر وى آبروى
 قىلب و شاوهر هم امرينى بالسكليه ترك ايتمىشيدى حال بويله اولدق
 تنها اوزى نه قىلور ينى بلماي كار بو مرتبه يه كلكه مشورتنى مناسب
 كورماي دروننده دردنى آيتاي ديسه موينى چار و يرماي سرينى
 فاش قىلغوسى كه اى تورلى افكار و انديشه شتى ايله تحيرده قالدى
 ختاي ايله اروشه قىلن تمام كوكللى ياندى بر كون دونسكانى لرنك سردارى
 داخو شاخو ايكالور ينى بدولت دعوة قىلب ختايك معامله سينه سز لر
 عالم راك سز بوگا نه تدبير كرك ديدكده بونلر ديديلر كه ختاي ايسه
 بزلرى قووب كالمشدر ايكه زى توتوب و ير سگنر سز لر ايله ايشى اولمز
 اما دونسكانيدن بر فرد قالمغونچه بز ايكهز الكزه كرم يورز ديوب
 جاهلانه جواب و يرديار چونكه بدولت بونلرى بو كونه قىلر مشورته
 الميوب التفاتدن دور ايدوب نظر صالح يوب شمدى جان بوغازه كلكه
 كرك قىلدغندن كايوش يوزينى كوستر يپ السننن ايش كندكى
 بلد كدن يا خود اوزارندن خوف ايدوب كوكل لرينه باشقه بر معنامى
 كلك كدن على كل حال بي ابا بو سوزى سويلد يلر. معلوم نكره بويله
 وقتده بر قدم ايلكارى بور لسه دوست يوز اولور بر قارشى كير و
 چكلسه دشمنان ايكى يوز اولور. بدولت مزبور ايكى سرداردن بو
 جوابى ايشتد كده عطفى هوشى قالميوب ايمدى هر كهى كينگاشه آلسام
 كلامى بو اولور ختايه ايلچى و جاسوس ييار سم منى تاشلار آشا كيدر
 صو قوش باشلار ايسم بله يم نه ايدر ديهرك ترديدك انتها سنه بدالميوب
 و بر مناسب ايش دخى ابدالميوب عاقبت كندى كندنى هلا كته قويوب
 مسموما وفات ايتدى دير لر.

ايكنچى خبر قره شهر قر بنگ اوشاق نال ديديكى بر چول وار بدولتنك

غرضی ختای ایله اروشمیوب مغلوب صورتده چیکلرک حیلله ایله بو بیابان بی آب چوله ختایی کتوروب صوترفنی اوزاری آلیب ختایی چوله صالحیب بو صحراده سرنجام قیلماق فکرنده ایدی مقصدی میسر اولمیوب خوتن حاکمی نیاز بیک طرفندن خیانت ایله مرحوم اولدی دیرلر. بیانی بویله دور. بو سفرده مزبور حاکم بیک بدولت برله برگه کورلاده ایدی. بر کون بدولتک بر محرمی بیاز عاکم بیک که کلوب شکایت ایدر بدولت مننی بی وجه وی گناه بویله ضرب و تعذیب قیلدی دیر. حاکم بیک محرمه ایتور سیگا بو نسنه بی ویرایم فرصت تابوب بدولته یدرکای سن یا که ایچورکای آنک ظالمندن قتلورسن دیوب الینه بر پارچه سم قائل ویرر چانسکه مونی ویرهسن یوکریب مگا کیلسن دیو تنبیه و بو قدر نسنه سکا انعام ایدرم دیو تحریض ایدر. محرم زهری آلیب بدولته یدرمک ایچورمکک پینده اولور آراده ایکی اوچ کون اوتار اوتمز بدولت ملا کمال نامنده بر میر زاسندن کایوب آنی اوردورر آدملرک اوردغنه قناعت قیلمیوب اوزی واریب آیاغی ایله باشنه یوزینه تیموب کوب تحقیر و تجریح ایدر. بیچاره ملا کمال کهال المندن صعود مناجات و مطرح صدور حاجات اولان اسمانه کوز توتوب ای باری خدا کوروب و بلوب توروبسن من بوکا نیمه ضرر و زیان کتوردم که بویله اهانت ایدر دیوب زاری ایلر بدولت بو سوزه ینه زیاده غضب لنوب حالی کیدنچه اوروب اورننه باروب اولتورر محرمه صوتور دیدکده معهود محرم طیار قیلمش زهرلی صوتی درحال کاسه برله صوتمش غضب و جهندن طعملی دویمیوب تمام ایچوب توکندکن صوتوره محرمه بهان کوز یله تسکوب قراب وای حرامی دیمکدن غیری سوزه کلمیوب یوز توبان یقلمشده جان تسلیم قیلمش. اه مظلوم ملا کمال مرقومک بو درده دوچار اولان جریمه سی نه دور دیو صورر ایساگز ختای عسکری طرخانه کلدیکنی هیچ کم بدولته بلدرمکه جرأة لیک ایدهمیوب بو ملا کمال ای مسلمانلر بو ایش فرصتی فوة ایدرکاردن دکل دور. اعتماد ایدن دوانچی داکی سد اسکندر کبی

عسکره ز ختايه اسپر اولسه دشمان قدم بقدم باصوب كلوب تورسه
 بزلر بونی بيله توروبده بدولتی اگاه ایتماساك اسلامه بوندن ببولك
 خیانت ملتته بوندان الوغ جنایت اولورمی البته بلدرمك كرك سزار
 قورقار ایسه كز من آیتای دیوب بی محابا بدولتک آلدیسنه کریب
 احوالی اعلام قیلدقده بویله خبری سن می مگا سویلیورسن سنک
 وظیفهك بو مرتبه یه می یستدی جلاد اور دیهش بیچاره دولتخواه لبق
 قیلب بوبلایه گرفتار اولمش «قرب سلطان آتش سوزان بود» بوندنر
 مزبور غدار محرم زهرنی ویروب بدولتی یقتقدن صوگره یوگروب
 نیاز بیکه وارر نیاز بیکه بو ایشی محرمه سپارش ایدوبده خانه سی
 ایچنده بر قیو فازوب قویمیش ایکان كلوب خبر ویرگان همانه ایچکار وسنه
 آلیب کریب محرمنی قلچ ایله چابوب چاهغه تاشلاب ایشنی تمام قیلمش
 «بشر القاتل بالقتل» جزاسنی ویرمشده در عقب یوگره باصهرق بدولته
 وارمش. بوایشدین هیچ کم وافق دکل. نیاز بیک واردقده ایشک
 آلدنده حاجلر منع ایدوب بدولت کلوب اولتوروبدر حاضر کرمك
 معقول کورلیمور دیورلر نیاز بیک ایسه خود بو سرنگ صاحبی اولمغله
 حاجلرنگ منعه باقمیوب ضرور مصلحت وار دیه کریب کوررکه
 بدولت بی دولت اولوب اله چقان آخرته کنمش بو حینده اوغلی حق
 قلی بیک توقسونده ایدی فی الحال آکا خبر قیلب اول کلیده ایرته سی
 کون آتاسینگ جسدنی آلیب کاشغره کتدی بدولت بای قول کان
 زهیراً وفات ایتدی. اولگی قوله بناء اوزی زهرلنمش ایکنچی قوله
 نظرا خیانت ایله ایچمش اوله.

حلیه یعنی صورت و هیئتنی شکل و هیئتنی

بدولت اورته بویلینگ اطولی جسمین وسه سین متوسط طولوق
 قزل یوزلی قره قاشلی قره کوزلی اورته قیر بورونلی بورنی اوستون
 بر آز چچک نشانی. وار قویوق قره سقاللی اولوب وفاتی حیننده ماش
 کروچ یعنی آق قره قارشیق بلکه آقی کوبراک ایدی یاشی آلمش

ياخود بىر ايكى ياش آرتىمىش دىوب ياشلىكىدىن ھەر كەمىڭ ھوسنى چاپ
ايدىر خوشروى ايدى دىورلار. ھەممە ھەمبىز لىرى كاڭل سالدىغىنى دە
سويليورلار. عىقوى آز بىر دىغە خاطر مانىدە اولان آدمىن انتىقام
آلمىغونچە رآيندىن يانماز شىدىد الغىضب قلىل الادب ذات ايدى دىوب
بعضا مىدح وبعضا ذم ايله ياد وتىدكار ايدىرلار. تىجاوز الله غنە.

بىدولتىڭ وفاتى صوگىندە اولان حاللىرى

مىرھوم يىغىقوبىخان كىشىرلىنكاح اولوب اوغول قىزلىرى كوپىر كىندى
حىياتىدىن كىمالانە ايرىمىش اوغلى بىك قلى بىك وبر خاتوندىن حق قلى
بىك ايدى بو بىك اوڭلىگىدىن سنا اصغر اما چىئەدە اكىر قامىدە اطول
آتاسى كىبى غىيور واعقل ايدى، آناسى وفاتىدە توقسوندىن كورلايه
كىلدى نىب ومصاحبلىرى دىدىلەر كە بو خىبر كاشغىردە بىك قلى بىك كە
ايرىشدىكە پاى تىختى تصاحب ايدىر اھالى آڭكا بىعت ايتىدىكىن صوڭرە
غىسا كىرناڭ مېلى دىخى آڭكا كىدىر زىرا ياشىدە بىوك اولدىغى استىحقاقانە
دلىل اولمىغىدىر. ايدى مىصلىحت اودور كە آتاكىڭنىڭ جىسلىنى مىصرت
آفاقە قوبىق بەھانىسىلە كاشغىرە وارىب بىك قلى بىكنى بىر طرف قىلىپ
مىركىزى مالك اولدىدىن صوڭرە بو جانىبە كوز صالىب خىتاي ايله مىقابل
قىلمىق كىرك والا ايش اياقلامز دىدىكە حق قلى بىك بوراى مىستىغىس
كوروب آناسىنىڭ نىغىنىنى آلاق كاشغىرە جونادى. بو جانىبە بىك
قلى بىك اولكاسىنىڭ يىغىنى حق قلى بىكنىڭ كىمكىنى ايشىدىكە مىرفارلار
دىدىدىلەر كە اوسىتدە خىتاي مىسكىرى ياقىن كلوب ياتىمىش بىزم قوشون
ايسە ايكاسز كورلادە قالماش حق قلى بىكنىڭ بو كىمكىنى ھىكىمدىن خالى
دىگل دور احتىياط قىلمىق كىرك دىوب بىك قلى بىك بونىڭ مىلاجى نىسە
اولە دىدىكە آلدىدىن آدم چىب آڭسىزدە آتمىق بىسا چاپىق كىرك
شەرى كىردىكىن كىن دىغى مىسىر اولور دىدىلەر. بو سوز ايله توقىز
اون آدم استىقبال چىقاردىلەر كاشغىرە قىرىب خان آروق دىدىكى مىوضع
بونلر بارىب بولقوب كورىشوب بىغلاشوب تىغىزىيە قىلەر قىرور بىرىب

کيله محمد ضیافنصدر آز فرصت آردنده قالهرق آرقاسندین اوق
 آتوب حق قلی بیک یقلوب توشوب جتھسی شول اورنده قالدی
 آلنمیوب بر نچه کون یانندی. بونلر یعنی ایکی بیکنڭ آدملری اتفاقله
 بدولتنگ تابوتنی آلوب کتدیلر باروب حضرت آفاقنڭ کنبندنه دفن
 ایندیلر. بونکله بیک قلی بیک خاطر جمع اولوب کاشغرده بارعسکر
 ایله چقب آقسوه کلدکه حاکم خان توره آلدینی توصوب حکومت
 تالاشوب صوقشوب اخیرده توره مغلوب اولوب قاچدی بیک آفسوغه
 کردی. بو جایدین توروب سرحدلره عسکر صالحب خستای طرف
 بندلر نی بیکوتمک افکارنده ایکان نیاز حاکم بیک خوتنه کیدوب یارکندی
 کندنه تابع ایدوب باغی اولدی. بوسببله بیک قلی بیک سرحدن
 صرف نظر ایله افسوکچایه بر ایکی مک عسکر تاشاب بار عسکرینی آلهرق
 کاشغره قایتدی الدرراج دادخوایی اوردایه ماضیافنصدرنی یگی قورغانه قویوب
 خدایار افغانی نی کهنه قورغانه قویوب ماه شریفی اوخرنک خوتنه جونادی واریب
 صوغش قیاب بیک غالب اولدی خوتنی آلدی. نیاز بیک حاکم جمیع خزینهی
 آرتهرق چقب قاچوب ختایه واردی نیازنڭ آرقاسندین ایکی اوچ
 کون قووب یتالمایوب قالدی. خوتن آلندیغی خبر کاشغره ایرشدکه
 الوغ شنلیک وشادیانه لبق او اوب توپ تفنک موشک لر آتدی. آراهه
 ایکی اوچ کون اوتار اوتمز بر کذب محض کوچهلرده شایع اولدیکه
 بیک خوتنی آلامیوب مغلوباً قاچوب اندیجاننه کتمش دیب. بو بالغان
 خبر ایله کاشغرده اولان نومسلمان ختایلر یگی قورغان حاکمی
 ماضیافنصدرغه کوب آلتون کموش ویروب ماضیا قورغانی بونلره تاشاب
 آلتون کموشنی آرتهرق بر نچه آدم ایله کیچهسی چقب اندیجان جانبنه
 چونادی نومسلمانلر یعنی ختایین یگی اسلامه کلنلر مرتد اولهرق
 کلسی قورغانه کریب بکلندیلر ایرتهسی کون آلدراج داد خواه بو
 حالدن خبر تابوب قورغانه کرالمیوب فالان مرتدین نی فلچین کیچوردی.
 ماضیافنصدرنڭ آرقاسندین آدم بیاریب توتوب کلتوردیلر اورداننڭ
 ایشوکنده آنی چابوب اولدردی. حق قلی بیکنی قتل ایدن بوایدی

قانی ایله وارثارنك قلیبی نی تسلی قیلب تولدردی.

بعده قورغانی واریب قهادیلر آلامدی مرتدین قورغاننك ایچینده قالان مسلمانلر نی اولدرمیوب چقاریب یباردیلر و دیدیلرکه آلدراج داد خواهه ایتوگزلر بزلر یاغی دگلز باغی دگلز اما ایشتنك که بو قدر چری ایله داغوشاخو دونکانیلر کلورهش آنلر کلدکه بزلری امان قویمبور اولدرر بونکچون اولرمزی پناهه تارتوب قورغانه کردک قیان بیک بتجه سلامت قایتور او لگی دک آکا مطیع مز دیدیلر. مسلمانلر بوکا باتمیوب هر کون محاصره قیلب اورش ایدر ایدیلر. بو ائنده بش آلتی ماڭ وزیاده آدم ایله مشار الیهما دونکانیلر کلوب یتدیلر آلدراج داد خواه آنلرنك آلدنن کشی چقاریب آنلر اوچون مخصوص جای حاضرلنمش ایدی آکا آلیب کلوب توشردیلر داغو ایکی یوز آدم ایله اوردایه کلدی آلدراج داد خواه ایله کورشدی داد خواه بونلرنك کلسنه سرپا بردی ایلیلی مقداری اصل طوار و قیمت بها طون ایدی. کوب کیچکهمیوب بیک قلی بیکده خوتن دن قایتدی. مرتدین مطیع مز دیک سوزلرنن یاندیلر مسلمانلره بو سوز محض آلد او ایکنه قاندیلر. بیکده بار قوتی ایله محاصره قیلب صوغشدی آلامدی اغبرده آدم باشنه بریامبو ووروب قورغانه یوکوردوب کردی آنکلهده علاج بولمادی. محصور مرتدینلر دورت ماڭ مقداری نفوس ایدیلر ارتداد اوزره ختایه کوز طوتوب توردیلر. بونلر بو حالده ایکان کوز آبی یتدی صالحون توشدیکی ایله ختایده حرکت ایتدی طرفاندن تبرانوب چقب کچا و آقسویه قدر کلدیلر بیکنك بو ایکی شهرده قالدران عسکری ختایك طرفاندن چقادیغنی ایشتدیکی ایله کاشغره یوز فویدیلر زیرا بیکدن اعانه کاهنلرگینه کوزلری قانوب امیلرینی کسمش لر ایدی بعضی لر خوتن یاغی اولدیغی خبر ایله بو طرفده بر کشی قویمیوب بیک جهله عسکرینی کاشغره آلمش ایدی دیدیلر. بهر حال ختایك آلدنننن توسقان آدم یوق هر شهره کلسه لر فقرا استقبال ایدر ایدیلر. بویله اوله رق محل محل عسکر تاشلاب برام برام باصوب یالپاق

تبان ایله تپی لب کندیلر تا کاشغره واریب یستدیلر. ذوالحجه آیی کردی عید قربان بولدی نماز اوقوب هرکس قربان بوغازلمسقه ایکان ختای کلدی خبر ایله داخو شاخو دونکانیلر آتلنوب تالانغه ال اوردیغی ایله سودا کر و سپاه کلسی قاچ قاچ اولوب کاشغر ایچی فترات گویا عرصات اولدی. ختای کلدکده بو کبی ایش بولورندین احتیاط ایدوب بیک قلی بیک و جمیع تجار اهل عیال مال و منالنی شهردن چیت که چقاریب کیچه و کوندوز آتلی ایگارلیک آزیق لری صالحیق لبق طیار و مهیا ایدی لر. عید اوقولدیغی کیچه سی میر قاسم بای باش اوله رق عسکر دن اوتوز کشی ایله بیک ننگ آناسی و خاتون بالاسی وزمانبیک افندی رفیق ترکلری ایسله و جمیع دونکانی و سودا کرلر چقب نارون سمتنه یوز قوبیدیلر بیک قلی بیک بالا چغاسنی آناسنی بو طرفدن جونانوب اوزی بر نچه یوک خزینه آرتورق اوش جانبنه کتدی توب تفنگ اسباب اسلحه قوزغالمیوب یرو یرنده فالدی ایکی اوچ کوندن صوگره ختای کلوب شهره کردی هجریه ۱۲۹۴ نچی یلی میلادک ۱۸۷۷ نچی ذوالحجه اون تورقی دیکابرننگ آلتیسی ایدی.

بدولتک صوکنده اوغول لری متفرقه لیک ایله ایسه ده آلتی آی مملکت که ایگادارلیق قیلدیلر. اکثر آدم بدولتک وفاتنی توقسان اوچونچی یلده دیوب لکن بو سوزنک تخمین له اولدیغی تحقیق قیلندی شو بله که ختایک کاشغره کردیکی بی اختلاف توقسان دورتک آخیر آیسندە اولوب بدولتک صوکنده اوغول لری ننگ حکومتی آلتی آی ایکنده احدننگ انکاری اولمغندن وفاتی مزبور توقسان دورتنچی سنه او اسطنده اولوق اقتضا ایدر. یازیب قویمادغمن تاریخ وفاتی غیر یمن صورمغه و بر سنه اختلاف اولمغه و بر ایکی سطر زیاده لکه سبب اولدی کورمش بلش و ایشتیش حوادثاتی فی الحال قلمه آلمق اداء واجباتمن صوگره جمیع امور یسه اسبق ایکان بوکا قالدقه نهدن مساهله قیلمشم بلمم بر جایه یازدیغم خاطر مدە وار ایسه ده استب تپالمدیم. اما کاشغرننگ قایسی کون بوزولدیغی پیدر پی کلن خبر لری

توانرا یازە تورمغله یل و آینده اشتباه اولمدی غیر یدن صورمیه حاجت دخی قالمدی.

ختای کلدکه کاشغرده جمع اولمش عسا کر اسلام آلتی شهر واندیجان و دونکان و سائر دن مرکب ۳۰ ماڭ مقداری و زیاده واسباب چنک یعنی توب تفنک مکمل و خزینه دخی مجمع ایکن ایکی مگه یتار یتمز ختایدن هورکوب قاچوب مع مافیله موتدن نجات و فلاح نابمایوب اکثری صغوقدن هلاک بوز و قاردن خراب اولدیلر

اوشبو سفرده ایچنده کلن بر آدم سویلیبور: «یولک قرغز ایلی اولدقدن بر مونچه آدم آمان قالدیلر، اگر ایل بولمسه ایلی والله اعلم بر جان صغوقدن سلامت قالمزدی» بر قوی تیرسی طون قرق ایلی روبله یوڭکی قالونراق اولورسه بر یامبوغه قدر مباحه و بر کوپی چکمان بش آلتی بقصب چپانه مبادل قیلندی و بر دانه قابولی قاپتال کیوم بناراس شاهی کبی بش آلتی نفیس لباس لره مقایضه ایدلدی، یولک چاقوق قراولنده بدوات وقتندن بویاق توروب سرحد کوزادن ماڭ مقدار نومسلمان عسکر وار ایلی دونکانیلر کلدکه بونلرناڭ برینی قویمیوب اولدیلر، بعضار بونی کاشغرده گی نومسلمانلر مرتد اولدقده اللراج دادخواه عسکر بیاریب کاسنی قلیچدن کچورمش ایلی دیدیلر، الحاصل ماڭ بلا ایله روسیه حدودنه کلوب نارون قلعه سنه چتدق خانماره اوی حاضرلنمش ونچه قضاق اوی لر تکلمش ایسی آڭا توشدک آرقامزده کلن دونگانیلرناڭ آلدندین اوتوز آدم ایله اتراتنای نچاللیک چقب منتق قلیچ ارگزی ویره سز والا یرمه کریمه سز دیوب دونکانیلر بر آز کچلیک عنادلیک قیلدیسده عاقبت قوراللرینی ویروب آندرده کلدیلر حساب قیلب دفتره آلدی دورت ماڭ نچه یوز نفوس ایدیلر دیدی.

امافاری اسحاق نمانکندی سویلدیکه دونکانی لرنی نارونک ایله صاناب دفتره قید ایدن کشی بگا خبر ویردیکه ۷۴۶۴ جان ایسی دیدی. بس بریناڭ نقلی نفس دونکانیه و بریناڭ قوی جمیع چقمش نفوسه

محمول اولوب بو تطبيق ايله هر ايكسى نك سوزى تصديق قيلنور،
(والله اعلم) قول اوژن حسين كانچير و فنك دور.

بو بلواده اولن صفوق كى زهريرر هيچ بر وقت بولديغنى
سكسان توقسان ياشنى تجاوز ايدن قازنار بلميور، قضاقتانك بوگا
«يتى آياز» آد قويولدى، صفوق مدق اگرچه بر آيه متمادى اولدى
لكن غايت شدتى يدى كون اولدقنن بواسمه مسمى اولدى. مترجم فقير
چوچك ده نماز عيد امامتليك نوبتى بزم ايدى قراعت و خطبه يى عجله
ايله ادا ايتدك مع هذا نچه آدملىر شده برددن اوله يازيب اويلرينه
آز آز كلوب يتديلر كونشنك نورى و كيچه لرده آينك آيدنلغى بر
تورلوك كورازك قزل رنك يعنى هوا مصبوع و بويالاش كى كورنوردى
اسمان طومان و دودون مثال توردى.

ختاى كاشغره كردكن صوكره قاچمش لار قايتوب باصهسون لار
ديه اطرافى دولاشميه چقديلر آكسورده دونكانيلرنك اوستنه كلديلر
صفوقدن يورالميوب تاغه صفنوب ياتمشلردى ختايى كورديكى ايله
همه لار قاچدى شاخو بهادر اجلى يتمش عمرى يتمش ايكن شاشلوب آته مناليوب
ياكه عادى آدملىر كى شاشلوب منوب قاچماغى كندنه مناسب كورالميوب
توردىغى حين ده بيلندن اوق نيكب مجروح اولدى قولغه توشه چكى
تحقيق بلدكده اسپرلكدن اولوم بهراق ديوب كند كندىنى بوغازليوب
فوة اولدى ختايلر باشنى كيسوب آلوب باجنه يبارديلر، باشنى كيسن
ختايلردن منقولدركه شاخو پچاغنى بوغازنه قويوب شويله تارتشكده
باشى اوزلميه آز فالمش ايش؛ بو جايدنه بر خيلى دونكانى شهيد
اولمشلر قالانى داخو قومانداسنه دخالت ايدرك يوقاروده يازيلمش
ترتيب ده نارونغه چقب آندن توقماغه كلوب توقناديلر حالا قراقوكرده
قرار ايدن دونكانى بونلردور. بيك قلى بيك ايله حكومت تالاشان
حاكيم خان توره مرغينانه چقمش ايدى ايكنچى سنه يازنده قوشون
جمع قيلب كاشغره اوستنه كلدى صارى قول ديديكى موضعه ختاى
ايله اروشوب قاچدى الدرراج دادخواه برگه ايدى اوشبو صوقشده

شهید اولدی؛ بوالدراج دادخواه یعقوب بیك آقمسجدده ایکن حین ده خدمتده داخل اولوب محنت و راحتده یعقوب بیك حضورندن بر لحظه آیریلدی یان همخوابه یولداشی غم و سرورده همدل سرداشی ایسدی، کاهمغرده دادخواه منصبه بدولتنک وزیر ی و مصحلتچی مشیری اولمشدی اصلی الوغ جزء قضاغندن ایمش. اون بش یاشندن بدولته خیر خواه اولمش.

بدولتنک کورمش توشلری و بعض عجب ایشلری

مرقوم آلدراج داد خواه دن منقولدرکه یعقوب بیك خچندن قاچوب بخاریه واردقده من دخی بیله ای دیم بر کون ایکاولرمز حضرت خواجه بهاءالدین علیه الرحمه زیارتده واردق بیك که اویقو غلبه قیلب اوتوردیغی حالتده نعاس ایلدی یعنی قالغدی. سهل فرصتده کوزینی آچوب دیدیکه حضرت خواجهم بکا بر اوزون کاغد ویردی ایچنده طولو «لا اله الا الله محمد رسول الله» کلمه طیبه یازامش. بو نه اوله تاویل قیل دیدی من دخی تاویلنی اوزکوزدن ایشدرم دیدم. بر آز تفکره واردیده حضرتیم مئا ویردیکي منشوردر انشاءالله من بر بلدهیه پادشاه اولوب المده کوب کفار اسلامه کلسه کرک دیدی. منده توشونکوز رحمانی بولسون تعبیرکوز طوغری کلسون آمین دیوب دعا قیلدق. مگر ساعتده راست کامش سهام دعوة هدف اجابته اصابت ای دیوب بویله دولتله ایرشدک دیر ایمش. واقعاً ایام هنکامنده تحت تصرفنده اولان اهل کفره اسلامه کلوب هر بیرلرده علی حده مسجد و مکتببار بنا قیلب اسلامی گوزل اولمش ایکان ختای واردقده ارتداد ایتدیبار یعنی اولگی مجوسلکینه کتدیبار. یوفاروده نومسلمان دیو یازیلان بونلردور. حالا بلدهزده بر نچه اری وارکه نچوک اسلام دینندن قایتدکوز دینلسه افسوس صورتنی کوستریب کاشکی ایمدی اسلام زمانه سی بولسه ایدی محکم مسلمان بولور ایدک بدولتنک سوکنده اولان صاحب دولتک اعتبارسزلیکنندن بو حاله توشدک حامی مز یوق نیمه علاج قیلالیم جاننمز اوچون یورویمز دیورار. «الناس علی دین ملوکهم» بوندن عبارت ایمش.

بوسوزلارنىڭ بىر راويىسى تىجارىدىن بىدولت بىرلە ھەم بىزم ھەمراز آدمىر،
 اول ذات دىيورگە ابتدا دولتىندە بىك كە بش آلتى يوز طلا پولوم
 توشدى يعنى آقچەسى خزىنەدىن بىرىلور دىيە بار اشيامى آلتى. من
 ايسە باتوب صورايامدىم اوزى تىزىدە وىرمىدى كوب كونلر اوتىدى
 وقت بوقت آلتىنە باروب تورامىن بارمىدقە يوقلتوب چاقىرىپ
 تورادور چونكە ناتوان وقتىكە خدمتمىز اوتوب كوب قىردان بولمىش
 ايدىك. بىر كون واردغىمىدە بياغىدىك اوتىكان كىتكاندىن سويلشوب ھىل
 مطايىبە ايلە اوتورمىش ايدىك كوڭلەمە كلىدى بو ظالم سوز بىرلە جواندىرىپ
 پولومنى اصلا خاطرئە آلەپور حقمنى وىرسە ايدى يوزىنى كورماي
 كىتىم ايدى دىوب كوڭلەمدىن كىچىكان ھەمانە رىكى بوزىلوب يوزىمە
 قرادى مندە نە قىر حقاڭ وار دىدى. يوق تقصير حقم يوق دىدىم.
 سىن بو يولە دىب اولترو بىسن ايماسىمى دىوب كوڭلەمە كلىدىكىنى زىيادە
 كم قىلمىيوب ايتوب وىردى. من ايسە شاشوب يوق يوق خىدا صاقلىسون
 حاشا خاطرئە باشقە شى كلسە سىزگىلە شونچەلىق اوتوروشوم غنىمەت
 دىگلىمى بو صحبت و بو دولت مڭا قايدىن تابلور دىوب قورقغاندىن
 انكار ايدوب قىسىم قىلمىشىم. بو سىرگىنى تاباغان بولسام من مىخاۋ بولاي
 تاپوب ايتىمگان بولساڭ سىن مىخاۋ بول دىدى درحال خزىنەچى يە امر
 قىلدى ساناب پولومنى وىردى.

بىنە نىقل قىلدى بىك كە ھەمان ايدىك حجرەمىز بىك نىڭ حجرەسىنە ياقىن
 ايدى قاشمىدە بىر آدم وار اول دخى بىك نىڭ غىربتلىكىندە يولداش
 اولان اھبابلارنىدىن ايدى. كىچەسى توشاك صالحىب ياتماقچى بولوب تورىدقەزىدە
 اون اوچ اون بش ياشلارنىدە بىر محرم بىتچە حجرەمىزە كىرىپ بىر نىسنە
 قراب چىق كىتىدى خوشىروى غىسندار غلام ايدى. رىقىمە ھىل ايلە
 نا انصافى بىك بو غلامنى فلان قىلور مىكان دىدىم. اولدە بىك بىتچىقار
 بو يولە بىر نا غلام دىگىل طوغرى كلسە دوڭزىنى فلان قىلور دىدى.
 من دخى آڭا موافقت قىلەر ق نچە خاتون و بو عدد جارىيەسى وار

ینه شویله ایدر اصلا مسلمان دیمکه مناسبتی یوق دیوب سویلشهرک
 یاتوب اوخلادق. ایرتهسی توروب نماز بامادنی ادا قیلب مسجذنک
 صحنده عادتمز چه بیک که سلام ویروب اویکه کردک آرقامزدن بیک
 دخی حجره یه کللی بر محرم ایرکاشهرک کریب دسترخان صالحی
 چایینی طیار قیلب محرم چقب کندی کوکلهمزده هیچ نسنه یوق
 بیک برله اوچاولرمز اولتوروب اولگی دک کچکان کوچکان لردن حکایه
 قیلشوب بو حینده مکا ایلیلی سر آلتون بر مک قرضی وار ایدی
 کسه سندن برکیساک آلتون چقاردی سزه ایلیلی سر ویره چکم وار ایدی
 کیچه نیاز بیکدن اوتوز اوچ سر آلتون کلمش اون یتى سرینی
 ینه برورمن حاضر مونی آلیب تورغول دیوب اوصوندی، توروب
 قلیق دیوب آلتوننی توتوب ایدییم یبارمدی بر اوچی منم قولمده
 بر اوچی بیکده مکا تکلوب قراب ایتمدی آدمناک تلی ودلی بری
 برینه موافق بولسه نه بولور دیدی. صدیق بولور دیدیم اگر مخالفی
 بولسه نه بولور دیدی موافق بولور دیدیم بعده ایتمدی من یاشلسکه
 هر نه پوخ یسام ییدیم اما یاشم فلانه یتدکن صوگره ایر اوغلان
 دگل بی نکاح خاتوننک ایتاکنی آچدیغیم یوقدر نچه خاتون ویو
 قدر جاریم وار جهله سنی شرعه موافق تربیه قیلورمن الحمد لله من
 مسلمانم سزرنک زعم ایتدکگز یرامز یمان سوزدن بری وبعیدم دیدک
 قورقوب جان مانم قالمیوب آلتون قولمدن توشوب کندی آلتون
 یرده قالدی بیک چقب یوری واردی یولداشمز ایله بری برمزی سوکوب
 سن دیمساک من آیتمازدیم سن خوشلامساک من سویلمزدیم اولدریب
 یبارسه قندق قیلوردق دیوب توبه استغفار ایله موندین ثانی بیکناک
 حقنده قبیح بر سوز سویلمزلیکه شرط قیلدق دیدی. صوگره کیله آنک
 اقبالی آرتدی بخت بزلی آرتقه آندی احتیاط ایلوب آلدینه کرمکدن
 اوزمزی نارتدق مع مافیله بزله رعایه سی کمالده ایدی» ارباب الدولة
 مفهومانچه ایشته اقبال کلورده بسو کبی ولایت وبویله کرامتار
 اولور ایکان اغیرده کراماتده بتدی دولتده کندی دیو سویلیدی. اه

نتیجہ کلام مرحوم یعقوب خان خواجہ زادہ خان زادہ دگل کم
سواد بر سادہ سرد ایکان عقل غریزی وغیرہ طبیعی سی ایلہ اوآخر
عہرندہ پادشاہلق رتبہسنہ نائل اولہرق اسباب اسلحہ عساکر و خزینہ
وافر جمع قیلب ہو قدر ایشلر کوچوردی لکن منتظر اولان دشماننہ
ر اوق آتمیوب ارماندہ اولوب کتدی. آدملر الندن ایش کلمدی
ڈیوب طعنہ ایدرلر بویلہ دیانلر خطایہ کیدرلر. مختلف الاجناس اجنبی
بر مملکتہ کلوب مدتہ قلیلہدہ نچہ میلیون خلقی ضبط ایدوب بویلہ
نام قزانان آدم ایامنہ کورہ آرتابلور. نظامی ملوکلرنک یاننک ایلچی لری
معتبر اولوب روسیہ وانگلیز کبی عالمی بر بارمغیلہ تحریک ایدن
دولت لربوگا ملازمستہ راغب وهر بری بونک کوکلنی آلمغہ طالب
اولدیلر بو آزاچق آبروی دگل محکومندہ اولان یردہ اولیالرنک تربہسنی
ترفیغ وترجیب ایلہ خلقنک کوکلنی کندنہ دوندرمشیدی بوکار بیت
المالی وضعندن غیرى محلہ صرف وسپالغہ دخی درکار دکلسدہ من
وجہ ثوابہ اقرب وقلوب جلب عوامہ اوفق اولمغلہ ابتدا جلوسندہ
ثبات وقرارنہ بونک مدخل عظیمی اولمشیدی اطراف شتی دن اوستہ
وہنر مندلر آلدربوب توپ تفنک قویدرہمشیدی تعلیم عساکر وترتیب
جیوش تعمیر مساجد وتجید مکاتب ایلہ بلاد وعبادہ رونق ویرمشیدی
شہر بشہر پوشتہ یوردرب کلور کیدر کون تعیین قیلمشیدی بہر
حال امور لوازمندہ قصور ایتیمبوب نظام وانتظام ایلہ ملکنی روشن
ادارہ ایتمشیدی بو تشبثات مسطوراتک ہر بری اقتضائ زمانہ کورہ
صورت موافقتدہ ایسدہ حضرت جناب رب الارباب سر نویشدہ باشقہ
بر باب یازمش اولمغلہ چارہ مزبور تعریف دولنک افرادینی جمعہ
اغیارنی منعہ کفایت ایتیمبوب اوآخر سالندہ غرور وتکبری غایہ
قصوی بخل وامساکى عروہ وثقی صانیدیغی دوست لری دور دشمانی
موفور ایتمشدر حتی سلطان طرفندن بو خصوصہ مأمور دیپلومات لری
مصلحتدن مہجور ایلوب متفردلکہ کتمشدر. بو عوایب دن باشنہ
شکست ملکنہ کسور یتمشدر. اگر اولگی کبی ہر ایشی کیکاش

و مشاوره ایله قیلسه سیاستی برابرینه بورونفی سخاوتی بواسه اهل اوله اولمزیمیدی دیو ارمان ایدیلور. زیرا بخت ایله بخلگ بر مکانده اجتماعی ملوککره مناسب اولمیوب انسان عبید الاحسان اولمغله منفعت کورمیان دولتگ زوالنی استمک امر طبعی دور.

بیت

إذا لم یکن للمرء فی دولة امرء نصیب ولا حظ تمینی زوالها
وما ذاک من بغض لها غیرانہ یرجى سواها فهو یهوی انتقالها
بدولت بوجانبده روسیه دن وجنوبده انگلیزدن اندیشه ایدردی
ختایی بر شی اورننه کورمزدی بونی انسان دیوب بلمزدی عاقبت
خقر کورن دشمانی ملکنی تصاحب ایتدی بونگ المی باشنه یتدی.
روسیه ایله اولمشدکن صوکره بر کون بعض وزیراسی ختای طرفدن
سوز آچوب بونگ ایله ده بر نوع مصالحه قیلنسه دیکده کایوش یوزینی
کوستریب بو مصلحت بدولته معقول کورلمدکن من بعد بویله
سوز سویلمکه کهمه ننگ طبعی اولمدی. اصلده بوسورت سلطان طرفندن
ایما اولنمش ایکان بدولتگ بختی تنزله یوز توتدکن خودبین لیک
ایدوب بو خصوصده سلطانی تعیب نما سوز آغزندن صادر اولدیغنی
روایت ایدرلر. بدولتگ افکاری ختایگ کوب یرلرینی فتح قیلدی
تاکه ختای التجا ایتمکونچه قویمیوب آکا فند و کوشمال و یرمک
ادعاسنده ایدی حاصل افکارینی فوة ایتدی تدبیری بیله کتدی.
بندنه نه بلور بخت کلدکه بلدییم دیب قیلور کتدکده قول تسکمیوب
یقیلور ملک خدانگ کمه ویرسه آنک دور. «توتی الملک من تشاء»
الایة. هر چه یعقوب بیک مرحوم آز ایش قیلمدی امسا خلف لرننگ
النسندن ایش کلمدی دیان تشنیعی اوغولاری حقتنده سویلسه ار
اورننده دور. شویله ~~که~~ نسه قدر خزینه و عسکر و بونجه طوب
تفنگ و لشکر وار ایکان کلوب یتیمان دشمانگ ییلندن هور کوب
مجرد ختای کلدی اوازه ایله ملک و ممالکنی تاشلاب قاچوب آلتی
شهرنگ انشی سنه مزخ و کولکی اوله رق قالدیلر. بو بدناملغی آلدیلر. اه

ختای واردقده بدولتک جسدینی چقاریب آندن صوراق صورا ب
بعده کویدریب کولنی بیله صاوردی دیوب حکایه قیلدیله ایسه بو
سوزلر بدولتک ضربی اوتان المی یتان آدملردن صدور آیدن خبردور.
حیاتنده هیج علاج قیلامیوب ممانده بو کبی یالغانلر ایله انتقام آلمق
استیورلر چونکه ختایک اشد اعداسی اولان شاخو بهادرناک جتهسی
الترینه توشدکده فقط باشنی آلمق ایله کفایه لنمش ایکن بدولتک
ختایه ضرری آنلرچه اولدیغی یوقدر نهدن بویله ایتسون مملکت
توتان الوغلردن بویله حماقت بولمسه کرى. لکن حضرت آفاق کبی
اولیاء عظامک جوارنده آباغندن کلن بر اندیچانلقنک یاتمغی روا
کورلمیوب تر به شیخلری عوامک القا واغواسیله دیکر بر جایه
کوچورمش دیسه ممکن دور. بین الناس بارگب دور. والله اعلم.

ضمیمه

فرغانه خانلری وکاشغرناک بدولتدن بورونغی حاللری فقرا شویله
تورسون عسکر و سپاه عددی ناک ایراد و مصارف حسابنده دفتر و دیوان
اولمیوب بوشی وقتده اختیارنچه کلن درامته قانع اما وقت حاجتده
هر بلده وهر محلیه پول صالیب جمع قیلمق رسم و عسکر ترتیبی
دخی بورویده اولدقدن برده آز برده کوب و خزینه سنوی نه
مقدار درامات و خراجات یعنی کلور ایراد و کیدر مصارفات معلوم
دکلسنده فرغانه خانلری النده یکرمی دورت مک موظف عسکر موجود
اولوب بوناک نصفی پای تختده باقیسی لازم محللرده مهیا تورردی
وقت محاربهده ایلی آلتمش مک قدر جمعنه مقتدر و بوکا کفایه ایدر
مال خزینهده وار ایدی دیرار.

ویعقوب خان یکرمی بش مک لشکر دائمه صاحب و لازم وقتده
ینه اون اون بش مک قدر عسکر و اوشبو عدد رجاله کفایه ایدر
ماله مالک اولدیغی ظن و تخمین قیلنمشدر.

ایکی دولتک عسکر و خزینه سنده توافقی و تفاوتی بویله ایسهده

كاشغر محكومى كرك مساحه وكرك نفوس جهتندن فرغانه توابعندن زياده اولديغى معلوم ومشهوردور. نفوس وحدود ايله وسعتى مثبت ايكان عسكرو وخزينهده كاشغرنىڭ فرغانه دن نقصانى نه سببىدىن ديدىكى سؤاله جوابا ديرلر كه آلتى شهنىڭ اولسكى خانلرنىن صرف نظر يعنى عسكرو وخزينه ايراد ومصارفى نه تخمينا ونه تقديراً بللى اولمىيويب مكر بدولتنىڭ ايامنده خزينه هر قانچه عسكرو يدرو وكفايه ايدرو ايسهده انديجانلىق سپاهسندن آلتى شهر آدمنى عسكرده زياده قيلمق احتمال باعث فساد اولور ديه عناصر اصليه سىنىڭ مكننت وقدرتنى ياد ايتدىكى ايدى. بدولت بوكى تدبيرلرى اطرافيله اولچ كىما ينىغى ملاحظه ايدرو ذات ايدى دولت اكرينه يكرمى اوتوزيله قدر كليندى بدولت حياتنه قالىدى كاشغرده اويلنان انديجانلىق اولادى سلاح توتار اير اوغلان يوز مكه بالغ اوليدى او وقتده آلتى شهر سپاسنى آكا كوره قلىدى. آننىڭ علمنى بليدى. دولتين مشار اليهماننىڭ ايچنده يورن وحقيقتنى بيلن آدملرنىڭ حساب وخبرى بودور.

اما پريشان آغزده بونچه يوز مڭ لشكر معلم ومضبوط وبو قدر مڭ يوك پلاء مضروب خزينهده حاضر وموجود ايدى ديدكلرى مجرد هوادن ترتيب جنود وييلدن تدارك نقود جمع ايدوب سويلمشلر اوله، يوقاروده اختيارنچه كلن درامات ديدكمز اشلقدن وغوزهدن خمس يعنى بشدن بر اوزوم باغندن وقاغونلىق تنابندن اون تنكه شهر چونچقه ويغاچلىق يرننىڭ تنابندن بش تنكه شهر آلتوردى. تنكه شهر بر مثقال كموش بزلرده يكرمى تين مقدارى اولنور. تناب ديدكلرى بزم ديستينه معادليركه از فرقى واردور.

اما عسكرو تريبهسى اهليهلى اولورسه شهر ايچنده اوز خانه سنه اوتوروب حاجت وقتده خدمته حاضر بولنورلردى. عزب يعنى بويداق عسكرو شهننىڭ چيتمنده ختاينىڭ جنغانى كىبى كچك قورغانچهلرى اولوب هر اردو اوز سپهسالارى يعنى سر عسكرو وباشبوغلرى ايله آنده اوتورورلردى. ياز وكوز ايكى وقت سرپا بولوب ارزاق يوميه ومعاش

ماہیانہ سی جمع اولمش اعشاردن ادا ایدیوردی. فرغانہ عسکرندہ اویراتمک اویزاتمق تعلیم وتعلم عادة اولمیوب یعقوب خاننک بش آلتی مک پیاده معلم عسکری وار ایدی اخیرده اون مگگه قریب اولمشدی دیرلر. آلتی عسکرینی دخی تعلیمه باشلیوب توب تفنک فرغانہ خانلرنندن آرتوق ایدیکنی سویلدیلر.

خدایار خان آخیرغی خانلغنده بر آز عسکر تعلیم وترتیب ایتمش ایسهده اوزندین سوکره بوشه کتدی. توب تفنک وجمیع اسباب اسلحه سنی روسیه ضبط ایتدی. خوقند توابعدن خانلر زمانه سنده یوز مک چارک هر چارک بش پوط آلتی پوط حساب اولنور جههآ بش یوز مک وزیاده پوط صبره یعنی غله خزینہیه آلنور ایکان روسیه ایامنده بو جایدین سیکز یوز مک صوم روسی آلنور اولدی. بو آچه اہالیہ اولگی دن خیلی آغر اولمش ایسهده امیریکان پاخنہ سی بو خراجاتی تسہیل ایتمشدر. اولسده غله بهاسی رخیص وارزان اولدقن بش یوز مک پوط غلہ اوچ یوز مک روبلہیه بالغ اولمز ایکان بو کوندہ او مقدار غلہنک بهاسی سیکز یوز منکہ معادل اولمش مع ما فیہ اہالی قحطلیک قیمت لیک اولدی دیپور. غله بز لرچہ اشلق دیہک عربیسی صبرہ دور.

فرغانہ ایله کاشغر مضافاتی نک منصب دارلری الفابده بری برینہ موافق توشوب بخاریلر ایله فقط علما صنفندہ متفق لردورکہ، قاضی مفتی قاضی کلان عالمسیان اعلم مدرس رئیس اسمالریلہ قوللانورلر. اما اصنافی عسکریدہ وغیریدہ بعضاً موافق بعضاً مغایر توشر. مثلا خاندن سوکره برنچی درجہ کہ وزیردور بوکا اتالیق دینلور بخارادہ قوشبیگی معادلہی اولور. اتالیق نہ دیمکدور بیانی خدایار خان مادہ سنہ یازیلوب کچدی. ایکنچی درجہ مک باشی کہ پای تختدہ اوتورر خاننک محکومندہ جمیع عسکریدہ نک ناظری اولوب بخارادہ توقصابہ مثابہ سنہ دور. اوچونچی بہ فنص دیرلر بش یوز وزیاده عسکر نک باشلغی اولوب بخارادہ دخی بو اسمہ سویلنور دورنچی رتبہ یوز

اشیدر. بشنچی باطر باشی عملیکه فنصده مماثل بر درجه اولوب
 فقرانك عاملی وارزاق عسکرانك محتسبی دور یعنی عشر و خراجدن جمع
 اولنان غلزلنك حسابی بونك النده اولور. شغالو دیدکلری خاننك
 حضورنده اولان خدمتده مثلا بر آدم عریضه ویررسه النندن آلوب
 خانه کوستران و اوقوب ایشتران و خاننك مهرینه سیاه سورتوب
 یارلقه باصان و بوگا اوخشاش ایچ خدمتله مأمور ذاتدر. مقابلنده
 طش خدمتده اولانلره یصاول دیرلر. هدایچی دیدکلری خان آتیه
 مندکده آلدنده یوروب سلام ویرهن و سلام آلان و خاننك یارلقنی
 که بر آدمه خان انعام و سیورغال ایدرسه خان حضرتلری فلانیه
 بویله مرحمت قیلدی یاخود فلانیه فلان جریمه توغروسنده بویله جزا
 ویردی دیمک کبی ایشلرنك اعلانی بوگا مخصوصدر. میرشپ دیدکلری
 کیچهنك امیری یعنی جمیع کوزانچی لرنك آمری اولور. بخاراده
 دخی بو اسمده دور.

اما افتابهچی داد خواه دیدکلری هر بری بر شهرنك حاکمی
 وزعیمی یعنی والی و بیکلری اولوب بو القابلر ایله ملقب اولان ذوات
 مأموریتنده مستقل الرأی ایش کوچورمیه مقنردورلر. پای تختدن
 سوگره بیوک شهره توران والی فرمانهچی منصبنده اولوب رتبهسی
 غیریلره کوره فایق ایدی.

و بونلردن غیری دخی کوب اسمالره منقسم بیوک و کچک رتبهلر
 اولوب بعضی فقرا صنفنه و بعضی عسکر عدندنه منسوب ایدیلر.
 صدور نقیب القابلری خواجه و خواجه زادهلره سویلنور اسمادن و مولوی
 دیدکلری مولا لفظی نك نسبیهسی اولوب خان و خانزادهلره استاذ
 اولان ذانه حاصلنمش نامدور.

اما منصبدارلرنك وظیفه سنه کلنچه فاضی مننئی و کاتبلرنك معاشی
 خط سچل و کتابت روایات و توقیع و مهرانه دن آلان اجرهسی اولوب
 امام مدرس و سائر علما صنفی کندیلرینه مخصوص اوقافدن ییرلردی.
 حاکم و بیکلر اوز محکومنده اولان فقرانك اعشار و اخماس و ثناب

پىرلاردىن جمع اولنان محصولاتنىڭ كىندىلىرىنە كىفايە قىلىنىشىنى ئالوب زىيادەسىنى خانە يەنى خىزىنە يە وىرەرلەردى. اما خان اولان ذات خىزىنە يى بىت المال دىمىوب كىندى مىلكى كى قىللا نوردى. شوىلە كە بەضاً صرف ايدىر مىخلە امسك وبعضاً اكثرأبى مىحل اسراف ايتماك خانلارنىڭ وظيفە سىفەھەسىدەر. وكاشغىر صاحب حكومتىنىڭ قىدىمى بوغرا خاناردىن سوڭرە توغلو ق تىمور و حضرت آفاق مىستىنى اولوق اوزرە حاكم لارنىڭ تىرىبى طرز مزبور اوزرىدە اولوب فقط بدولت ايامندە بعضى بلادى بوىلە زعامت طرىقى ايلە بىك لره وىرمىش ايسەدە عىسا كىر و سر عىسكىر لارنىڭ كلسىنە معين وظيفە لرى وار ايدى دىر لىر. لىكىن بىوكلرىنە نە قدر كىچىكلرىنە نە مىقدار وىر يىلور اولدىغى آنوق معلوم ولمدى ھىچ بلامدىم كىب آدم لردىن صور دىم بىر جواب شافى بولام دىم. بىزە قالورسە بونىڭ دە تىرىبى بلا قىد اولە. چونكە بو كىب ايشلىرى كىما يىنغى تىمام لىمىە فرصت و تىرىب لىمىە نىزىت اولدىغى ياز لىمىش بىيانا تىدىن ظاھر و مىستىباندىر اكر بىش يىل اون يىل يعقوب خان حىياتدە قالىدى باخود خىلغىرى بىرار دور حكومت قىلىدى لىل خىلى تىرىبە صالحىدى. مگر ارادە حق او يىلە سىبقت ايتىمىش قىلم ازل بوىلە بىتمىش اولمىغلە بىندەنىڭ تىدىرى بوشە كىتمىش باشلىرىنە بو كىب حادىثە لرى بىتمىش. «العبىد بىر والله بقدر»

ايكنچى رۇيا

و بىر آدم نىقل قىلدى يعقوب خوقىندە ايكان بىر رۇيا كور مىش. شوىلە كە ايوب مىثال بىدندە بى حساب قورت پىدا اولوب باشدىن آياتق ايتىنى بىر ايمىش بو حالتنىڭ دەشتىدىن اويغانىمىشە بىر مەبىرە وار مىش مەبىرە صىفە و بىرىگىز دىدىكىدە يعقوب مەبىرە قىراپ سىز بونىدىن تىشأوم ايتىگىز و حالانىكە بو بىگا بىوك تىفال دور. بىن بىر مەلىكتە پادىشاھ اولوب كىب آدم لىر مىنم وظيفە خوارم اولسە كىرك دىمىش واقعا تىعبىرى طوغرى كىلمىش.

بعض رؤیا ظاهری سرور باطنی غم اولور و بعضا ظاهری خوفلی
 آخیری خیر اولور بنا برین مصیب ایدن معبر آز تابلور.

مطایبه

مرغینانی قاری شاه مردان افندیکه یوفاروده بر نچه خبر و حکایه لرنک
 راویسی دور بو ذات سویلیور یعقوب بیگ ایله قدیمدن مصاحب همراز
 اولمغله بی ابا هزل و مطایبه ایدردم بر کون مجلسه کم سخن اوتورمشیدیم
 ها قاری دیدیکه مراد بر حکایه سویله دییمه اشاره ایتدی دفعة آغزیمه
 بخت النصر بدبختک حکایه سی حاضر کلوب سوز ائناسنده او هم کوپور
 آستونده یاتوب آت هور کوتانلردن ایش یعنی کل ایش دیه سوزار
 کچدی یعقوبک باشنده دخی ایکی اوچ چچک نشانی اولوب آندن
 غبردار ایسمده آنک کل دییمه هیج بر مناسبتی یوق ایکن کندیدن
 کنایه ایدر دیو کوکلنه آلمش حکایه تمام اولوب دعا فاتحه دن سوکره
 بر محرمه اشاره ایتدی اوزون کیگ بر ماوت چکمان کتوروب اوستمه
 یابدی یینه اشاره قیلدی بر قالون پاخته لی کلاهغه اورامش کتسه
 کتوریب باشمه قویدیلر آلتی چارک قزان قدری واردور یینه اشاره
 ایتدی بر کیگ کاوش مسجی کتوردیلر کاوشک اوکچه سی بر قارش
 بزدک اوچلی اولوب آیاغم باشی ییره تیار یاتیمز مرتبه ده بیوکر دعا
 قیلدقدن سوکره اجازت ویردی چقم مندن مقدم بازار و کوچهلره
 یارچی چقارمشکه شاه مردان قاری ایله کم سویلشه کم که اوینه
 ودکانه کرده آکا فلاندا ای جزا دیمش بازاره چقب کمنک طرفنه قدم
 باصار ایسمه دکننی بکلیوب قاچار کمه قارش و ارر ایسم یوزیسنی
 چویورر وای من پیس بولدم می نخاؤ بولدم می دیه هر کمه خطاب
 ایدرسم تسکاری قرار کیدر حاصل آش فزون وچای خانه دن غیر
 جایه واریمه آنده دخی معیاردن زیاده اوتوریمه رخصت اولمیبوب
 کیچهلرده کوچه ده یانوب توروب بو محنت ایله بت لب قورتلب
 کیرلب ساچ مویلباریم اوسوب بر آی مقداری یوردم بعده بر

یضاویل فوشوب خوتن شهرینه ییاردی آنده حبسه بیورمش ایسه ده
 خوتن بیکی حبسه قویمادی بدولتک هزلی دور سزی کمال یخشی
 کوردکندن ایتمشدر دیوب ساچ مویلبریمنی آلدریب تجدید البسه
 ایدوب خوتن ده بر آی مقرداری توردهن صوگره کاشغره کلسون
 دیوب عنایت نامه یبارمش اولگی کیوم لرمنی کیدریب توغری
 بدولتک آلدینه کتوردیلر تبسم قیلب توبه ایتدگمی دیدی تقصیر
 دیه دعا قیلدیم یگی دن یخشی سرپالر بروب وقتمی خوش قیلب
 چقاردی بو بزه قیلمش هزل مطایبه سی ایمش اوله قالسون دیسه
 سویلدی. اه

۳۰۰ چى جز قضاق حاللىرى و خانلىرى.

قضاق بيانى

اسىياى ووسطى وتركىستان شوقىده اولان عوادثات لىرنىڭ ترقىمىنى تامامدىن سوڭرە قضاق و خانان قضاقتان لىرى يازمغە ايتسار ايسلىم بوللارنىڭ كثرى بار چەننىڭ آغزىدە وار لىكن غوصوى توارىخ و تىكروەلىرى اولمىغىدىن حقتە ھەركەم بىر سوز يازىپ بعض دللىرى مرض فاسد بىر غرض و بعض لىر محض تەسخر بى غرض و بعض لىر حقىقتىنى تفتىش قىلمايىوب مجرد فرض و بعضى لىر اصل حال لىرىنى بىلدىسەدە تفىلىدىن رفض يعنى بيانىنى ترك و مچمل تاشلىدىغى ايله فقير بو بابىدە سەئى بلىغ و بىدل بى درىغ ايدوب يكرمى يىلدىن زىادە بوڭا دائىر اخبار و بوڭا متعلق آثار لىرى جمع وچم قىلىپ جملەسىنىڭ زىدەسىنى بو كىناچەدە درج ايلدىم چىكەمز اهل ادراكە بعد التتبع معلوم اولور.

قضاقيەنىڭ اصلى اوچ جز و آنارنىڭ بو طرفدە جايرادىغى اورتە چىزىدىن عبارة اولوب بو جزنىڭ خان لىرى و بو قىطىغەنىڭ حال لىرى على الكثرة ذكر قىلىندى چونكى كچك جز طائفەسى اصل مركز لىرىكە سىراى و سىراچىق و خان اوردانلىقلارنى قىرىپ اولمىغە اچىلدىن خان و خانزادە لىر كىسىلمىوب سلسلە ايله كەمشلر آنلردىن توارىخدان و معلوماتلى آدملىر كورلەش و ايشدلمىدىر. و الوغ جز قضاقلرى ايسە اكثرى تركىستان و تاشكەند كىبى الوغ شەھەرلەرنىڭ قولتوغىدە يوردىكى ايله اچىلدىن فاضل و علم تارىخە ماھر ذواتلر و ارلىغى حسن ظن اولنور. اما بو جانبە چايلەش اورتە جز غوصوا بىر زمانلردە چىن توابىدىن معدود نايبان دىدىكى شەبەللىرى بىر دشت بى پايدانە كلوب توطن قىلدقلىرى ايله

بوندن برر عصر مقدم شویله قرارمشرکه آرارنده مسلمان اسمندن
غیری علامت فالمامش بویله اولدغندن مورخ لار بو طرف قضاقلرمزی
کتابلرنده یازمیوب ذکردهن خالی قلمدن عاری ناشلامش حتی دولت
طرفندن نایمانه مخصوص صالتمش آیکوز وکوک تیراک کبی مشهور
محکمه لرنی دخی نظره آلمامش مورخ لرنک بویله اعتباردن ساقط قیلدقلری
بکا کوره بر سبیل و بهانه جمیل اولوب بو قومه خالص بر خدمت
اوچون حال لرنینی بیان خصوصا احوال نایمان عیان یازلمغه سبب اولدی
زیرا آیکوز توغمش یرمز نایمان یورمش ایلمز دور. و بر جزعنک حالی
تفصیل یازلمق ضمننده باقی ایکی جزعنک احوالی دخی معلوم اوله بلور
زیرا مایه لری متعدد دور.

بو فریق و فیره و قبیله کثیره نک قدیمدن قاله کلمش توار یخ لری
اولدیمسه ده آبا و اجداد و اسلاف و اخلاقلرندن ایشدیله کلمش اخبار لری
یوق دگل مگر زمانه اوز ایدقچه اقولار اصل وضعندن آرتوب کامیوب
یا مقدم یا مؤخر سویلنوب ملمع و مشوش اولدیمسه ده جمله سنی جمع
قیلدقدن صوکره تقرین قراین و تقریب علایم ایله آرتوغی آلتوب کمی
کورنوب قالور حقیقت حال ظاهر اولور چونکه ایکی سقیمدن بر
مستقیم نک تولدی امر بحر بدر. بور وایتلر بلاسند تصدیق ایدلمسه ده
بلا سبب تکذیب ده قیلنمز بلکه تصدیقی افوی وار جج دور. زیرا
بو طائفه اوز لری نک او قومقلرینه مقر و نادانلق لرینه معترف اولوب
علم توغروسنده دعوی دانالیق قیلدقلرندن اشیاخلرنک کلامنی کامل
تکلاب اوقوب آنلردن ایشتمش سوز لرنینی هر مجلسده تدکیر و هر
محلک تکریر ایلدکلری ایله کوکل لرنک مرکوز و مطبوع اولوب اولاددین
اولادغه اولاشه کلمش نساب آدم لرنینی شجره دیوب آد قویوب الوغ
معرکه لرده اول ذاتک اطرافنی طولاشوب احوال ماضیه دن صوراشوب
واویلرنده رایکان دخی اعیان و اقربا لری آنک چوره سنده اولتوروب
اول ذات دخی آنلره درس مقامنده نساب لرنینی بیان و کچمش بیوکلرنک
کلامنی نقل و عیان قیلور. شجره آدم لرنک آلدنده کندمز دخی نچه

مرتبہ درس آلمش مز ہو افعال لری فقط ہو عرصہ اولمیوب قدیمین
 قالہ کلمش عادۃ لریدر. بعدہ ہر ایشلرینی ہوندن استفادہ ایدہرک
 مقال لری موجبچہ سلف لرینہ تقلید ایدرلر. اول مقال لری اوزلرچہ
 الوغ سند دور نفس الامرہ باقدقہ اول سند لری بی اصل وی مغز
 اولمیوب منبعی کتابہ عاید مأخذی شریعتہ قائد اولوب قدیمہ ہو
 قوم بر پادشاہ عادلنک تہدید ییا خود بر علماء کاملک تعلیمی ایلہ
 عامل اولدقلرینی افادہ ایدر. ہونلرنک اوقومدقلرینہ ہرنچی سبب
 ہودور یعنی اشیاخلرنک آغزینہ اعتمادیدر. ایکنچی سبب ہونلر کندیلرچہ
 فصاحت یعنی چچن لیک سوزچن لیک ادعاسندہ اولوب ما فی الضمیرلرندن
 قانون بلاغت اوزرہ تعبیر و تقریرہ قادر اولمغلہ رسم قراءۃ وانشاء
 کتابت نزدلرنہ حاجت کورلمدکن ماعدل اوقوغہ شنکان اومونچق
 جازوغہ شنکان جاگلچق قاعدہسنہ تمسک ایدرک اوقوب بلمسکن
 ایشدوب اوقماغی ترجیح قیلورلر. اما اوشبو اخیر ایاملردہ ہونلر دخی
 اوقیوب یازییوب تاریخ وتوار یخدن حظ و خبردار اولمغلہ آغز سوزہ
 آنجہ قولاق قویمیوب ہوندن یکرمی بش اوتوز یلر بورون ایشتمش
 سوزلرمزی حالا بلور آدم آز قالمشدر. قدیمی سوزلرنک قدرینی
 بیلن قارتلر اوتوب یاشلر ہر بری اوز شغلی ایلہ کار وکسبہ کیدوب
 اوتمش اخبارلر دین نیمہ فائدہ کچمش کتمش زمان ہر کہک اوز
 زمانی دیوب سلف لرینی بیل سوز ایلہ عمرلرینی ضایع ایدردی قولیلہ
 تعیب ایدرلر ہونی دیانلرنک زعمی اولدرکہ ہو قدر میلیون خلق
 توار یخلردہ یازیلمیوب قالمز لعل بر جایدین اصلی فصلی تابلوب قالور
 لازم ایدن آنندن یازیب آلور اوقوب بلور آغز سوز ایلہ اوقات
 اوتکارمک آدم کرچیلک ایمس دیورلر. اویلہ دگلر افندم مجهولیت
 سترہسی تحندہ قالان قبائل آنچق فضاغی طائفہسی اولمیوب اقوام
 متمدنلرنک نچہسی علم تاریخدن بی بہرہ وی نصیب قالمشلدور.
 وتعیب سلف ایدنلر نسبتک نفعنی ونسابتک رفعنی بلمدکلرندن
 وشفیع امتدن شرف صادر اولان: «تعلموا من انسابکم» الخ.

صدف درانورنك داخلنه كرمدكلرنندن و بر دخى «تعلموا النسب ولا تكونوا كنبط السواد الخ» كلام عمرنك رضى الله تعالى عنه عمقنه ايرمدكلرنندنور. يازودن غيريه اعتماد ايتيميان ياشلردفت بيورسونلركه اگر آنلرنك ايچنده الكارى احواللى بلوب آغزدن آيتنه كلمش او طريقه آدملىر اولمسه ايندى نه اولورلردى اسلام اسمنى جويميوب مسلمانلبنى قولدن قويميوب بوكونه قدر كلوب يتدكلرى شول شجره آدملرنك شرافتنده دور. اشياخلردين يعنى قارت مسن آدملرمزدين ايشدوب تكلب اولتورسقى قضايقه نك بى لرى بورونقى كونده اوز اولكلولى برله بتورمش ايشلرى وقيلهش حكملى صوراق وتفتيشك دفت وثقتلى مفتى لرنك مهرلى فتواسى وخدادن قورقولرى اهل طريقتنك تام تقواسى كى كورنور. ايشتكانه اونوز يل بلكه زياده بولى يتمش ياشلره يتمش مولدا خواجه نمانده بر آدم سويليور. ياش وقتنده اوغرى ايدم قضاى روسيه گه قرامقان و قتلر بايوس باى سيوق ايكى قبيله ايل دورمز بزلر بايوس مز باى سيوقه فايق مز بايسوق مالى المزه كرسه آنادن قالغان ميراثك ملك خالصن اولور بلنسه مالنك باشنى كوچ ايله ويروب بلنسه ييوب كتارمز جايلاوگه چقارده ايللى بر بريله ياقن قونار. بر كون بايسوق فلان موضه كلوب قوندى ديوب خبر ويرديلر و اريب بر تويه اوغرلديم تساغ ايچنده بر توغايلىق غه باغلاب بىكتوب اويگه فاينديم يانديم ايرتسى ايزى ايله ايكاسى كلوب يتدى ايزيم. اوشبو طرفه كندى اوغرىم سندرسن تويامنى بر گل ديدى. من بايوس ليق قىلب واريورى وار آلغانوم يوق ديديم ايسمده غيور آدم ايكان تويامنى سندن آلورم ياكه الكده اولورم ديوب كتمادى. ديدمكه آيغاق گواهاك بولسه موينومغه صال والا مندن شريعت آل ديديم. خوب ديدى كيمه واررسك وكى بى قىلورسن ديدم. آغاك توغايلاقه بارورمن ديدى. من ايچمه قوانديم لكن ظاهرده بو ديدكك بولمز اول منم آغامدر اگر سنك فائده كغه حكم قىلورسه معقول ديرسن بولمسه بارونك بر

كشى سن سگا يان باصوب سويلدى ديه اونامز سن باشقه بر بي گه
 كيداليم ديديم. توفام هر نه حكيم قيلسه راضى دور من ديدى بعده
 اغشامغه قدر سوز برله جواندريب بوكون كيچ بولدى بهانه سيله
 اويگا قوندرىب ايرتهنگى كون توغايرافغه بارمق بولدى نه ديسه
 حكمنه راضى بولمق بولدى. اول كون بونى مهمان قيلب قوندرمق دن
 مقصدم تونده واريب توغايراق بي گه بر سويلشمك ايدى. ايل ياتدقدين
 صوگره مهمانلرنى يوقلتوب آتومغه مندم قولومغه نايزمى آلديم
 توغايرافغه كندم اولى بر خيلى يرده ايدى واريب يتديم اوينه كرديم
 توفام توشا كده ياتمش خاتونى اوت باشنده ايرمچوك قايناتوب اوت
 ياقوب اوتورمش. كيچهاب نيمه قيلب يوروبسن ديوب جنگامز
 صورادى. توفامده بر آغز مصلحتتم وار ايدى ديدم. اويغاندى ياشى
 سكسان دن آشقان قارت آدم ايدى. نيمه خدمت ديوب استفسار
 قيلدقه بر بايسيقوكلوب بويله حال قيلب ايرتهنگى كون سزه
 كلما كچى بولدى منى مشهور اوغرى ايدى ديوب يقوب بر مسون
 اوچون بو تويهدن آق لقمى تازه لغمنى سزه بلدرمك كه ايناندمغه
 ككليم ديديم. ايهره قره بولمسالك فارا كقوده جورمس ايدك بر بلاك
 بارغوى ديدى. يوق يوق ديوب اوغرا لغمنى اصلا بلدرمديم. خير
 برابر كلكك كوررمز مدعى نك مدعى سى نه دور ديدى. آخيره ديديمكه
 بر آدم دعوى قيلغاندين كين مقرر دوركه منكركه قسم كلور بونك
 اوچون اجنبى دن بر جان قسم برسون ديهيوب آنطنى اوزمكه
 كلتورگز ياكه تايغونانديك بر نرسه برله بتورونكز ديديم. خيش
 واقربالكمنى اورتايه قويوب اولوردك سوزلر آيتديم اونداميوب
 اوتوردى. بز آز كين جواب ايتور اميديله ايمدى يورايون ديوب،
 اورنومدن قوزغالديم هنوز هيچ سوز ديدى. جنكامز آيتدى.
 بر ايش قيلب توكاتوب يبارر بارغول ديدى. بو سوز برله اويگه
 قايتديم ياتديم. ايرتهسى اويقودن اويغانوب توشا كدن توروب
 ايران چالابمى اچوب اطمه منوب ايكمز ريفق لرمز ايله بيله

توغایراق بی که جوناڭ باروب توشدک آمان ایسان قیلشوب کوبدن کورمگان کشی دك بولوب اوتوردیم. مدعی بر چچن یکت ایسان آخرنی آلهه آلیب مقدمه قیلهرق: «ای توفه بایوس بای سیوقدک بالاسی مز * بارمز آخزه که باراسیمز * خدا سزرنی آرتوق جاراتدی * بزرنی آوزکوزغه قراتدی * کوبنک بارار جری بر قره گور * آرنک بارار جری ده آخری صول * ادیل بولغان آدامغه اللهنک کینک چیلکی مول * آلمزده آلتی قدم گور بار * آلتی قری بوز بار * منکر نکر صور او بار * جواب تابمای جلاو بار» دیوب تا قیما فلاذقه مدعی سوزینی تمام قیلور قیلمز توقام متأثر اولوب اوخ آخ ایله یغلامغه باشلیوب مگا فرادیده جانم سین تونده کوب نیمه نیمه دیب آیتوب کیتب ایدک بو آدم تای غونانغه کوناتوغان کور و نپایدی نویه سین بروب جوناتسا کچی دیب یوزم فی آیدک قیلب تویه سنی آلوب بردی دیو سویلدی، توغایراق بی آبلای خاننی کورمش ذات ایمش، بورونغی بی لرنک بو کبی مناقبلری کوبدر.

قضایه ناک اولده حاکم لری بی لری بویله توغری اولمش، اما بو کونلرده سرکج دعوادن ایلتری آیریپ بیسه لر های فلانچه فلاکت کپر دیسه لر آکا فخر قیلورلر آنی هنر بلورلر، بورونغی وقتلرده آلب ایر بهادر اسملری انتشار عدلیک عدالت لیک اعتبار اولمش ایکن بو زمانلرده شوم قوجیب کیتار اسملری افتخار بولمشدر. عصرمزنیک عوامی بلکه اهل سواد صوابی قضا ق خلقی اولده کوب قره بولمش ایمش بو کونلرده آقارمشدر دیورلر، لکن قدیمی قضا قنی کوره قالمش قارتلرمز دیورلر که اهالی قضا ق ظاهرده آقارغان کبی کورنرر ایسه ده بباطنی قورامشدر. اولکی عدالتنی جویدیلر. حمایت و شفقتنی قویدیلر مک مرتبه ماقتنان بولن بورونغی قضا ق تابلمیدر دیورلر، زیرا بورونغی قضا ق لر کافر دیدیکی کلامه ساچلری تم نیک اولوردی اسلام دیدیکی اسمگه جانلرین

فدا قیلوردی، حالا السنه والبسه واکثر افعالده بلیکه جمیع حالده عکسه دوندیلر مشابهنک کمالنه یتب تقلیدنک تمامنه ایردیلر (من تشبه قوما) حدیثی عنده بالغ وسدینه منتهی اولدیلر، اسلامیتی فقط تل اوچنده فالوب انسانیتی تار کیوم کیمکه اورا توروب سیماکه بلدیلر، کلشکی بو تقلیددن مادی ومعنوی اسلامه بر منفعت کورلسه دیوب قضافنک اولگی اعتقادنی بویله ترویج واخلافنی بو امثال ایله ترجیح ایدرلر، قضاقتی اولده قرا ایدی دیان آدملرنک، دلیلی قان یرایمش دیوب، بویله ایش واقع اولدی میکان دینلسه قضاقتیلک یماسمه قان قوروب یماسمه قولنی سند توتوب حرمتی قطع اولن دم مسفوحی یدکن قرالغنی اثبات ایدرلر، بلهزلرکه بو کونده آنک بدانه غمیر ایچوب ایکی حرامه مرتکب اولورلر بری ایچمک وبری حرام ایره پول ساچمق دور بو کبی لری تعداد قیلدقه اولگی بر منهی وشریر اورنینه حالانچه حرام ومکر وه جایکیر اولوب بنا برین قارتلرمز قضاقتی اقادردی دیان سوزه قطعاً قولاقتی قویهزلر فائل اولمزلر (الحق کل عصر علی التنزل بالنسبه الی ما قبله) خود مقرر دور، آری بو کونده هم شریعتنی یروتسکان اولسکو برلن ایش توتقان ذواتلر وار لکن نادر در آذر. ایمدی صد دنک اولدغمز جماعه کثیره وجم عفیره آلاچ اوز بیک قضاقتی اوچ جوز اسملر یله اشتهار اولوب اوچ جوزدن یوقارو نسب لرنده اقوللر مختلف آنن قیوسنک جمله نساب متفق لر دور سیاتی تفصیلهم.

آلاچ اسمنده برنجی قول

آلاچ دیمک بعض لر قولنچه آنجه خانقه منسوب اولوب آنجه خان جمیع خانلرنک باباسی منقول تتارنک آتاسی دور. آلاچ آلاچ بولغان آنجه خان بولغانده قضاقتی قلماق نوغایلر بساری صونده بر بولغان انتباغی جاراصوب جایقون کولدا ی بای بولغان ایدیل جایق اورالدی اوردا ی قولدا ی جایلغان. اوز بیک خان جنک اولسکان صوگ توقتامس تیمور بولغان صوگ. ایل ایچینه جیک توسوب. اوچ بولاک بولوب آیر یلغان.

تضاق نوغای قبله ده مسلمانغه جان تارتوب. دین اوچون قاتدی نایغورغان. قلماق منغول بولنوب. کافرلکی بلنوب. کون چغوسقه قایلرغان. ایچن بوغدی صونده دیب. آلتای دی میکان جای قیلغان. دیدیکی کهنه کلام لرندن آکلانغان بودورکه آنچه خان ایامنده نوغای قضاق قلماق بو اسملر ایله آیریلیموب جملهسی بر نامده آنک تحت حکومتنده اولمش. ناتوقتامش خان آقساق تیمور دورنه چه بویله بر خان تبعهسی کبی اوله رق اسماً و جسماً اتحاد اوزره کلوب بعده آیریلیمش اولدیغی اذعان ایدیلور قضاق قلماق بر کشی نوغای قضاق بر کشی دیدکلری بوندندر. بنا برین سردنوعی یا که قضاق ایله سردار وشدقه آلاچ آلاچ دیسه لر قضاق نوغای بر طرف اولوب سرد بولاک قالور. «الجنس الی الجنس تمیل طبعاً و تبعاً» اگر چه اصل نسل لری نه یردن اولدیغنی بله یان غبی لر دخی بوندایه داخل اولوب طرفگیرلیک ایدرلر بری دیگرینک ناموسینه کیدرلر. اوز بیک اوز آغام سرد صاد اغام دیورلر. بو مثل فی الاصل حضرت سلطان عارفین دن منقول اولوب اوز بیک ده بار ایمانم. تاجیک ده بار گمانم. قافیه سینک. ملحقاً تندندر صرة چرت دیدیکی سوزلری ده وار یعنی بزله باشقه دیمکدر. حضرت مشار الهینک ترکی تلمده کلمات حکمت آمیز و لطایف عبرة انکیزلری کوبدر. خلقه حسن ظن ایله حرمت وهر وقتی غنیمت بلمک بابنده هر کمی کورسک خضر بیل، هر کیچه بی قدر بیل، وکسر نفسک بار چه یخشی بز یمان بار چه بغدادی بز صمان، دیوب بونلر کلمسی حضرت خواجهمنگ مقال لریدر. مگر رشحاتنده اخیرغی ایکی مثلنی مزبور علیه الرحمه ننگ اوچونچی خلفاسی سلیمان آنا حضرت لرندن یازمشدور. جائزکه بو ذاتده حضرت مشار الیه دن ایشتمش اوله. آنچه خاننگ احوالی سوکره منغول تثار ماده سنده یازیلور.

ایکنچی قول

بعض لر حضرت انس رضی الله تعالی عنه اولادندن اولدیغیچون انس دن آلاچ اولمش دیرلر. اجداد لری نی تعداد قیلدقه بو دعوالری

ياريم يولده قالور حضرت انسه تيمز وكنديلرنىڭ اوز بيك ادعاسى دغى بونلرى او بطن دن ايتمز زيرا اوز بيك عربدن اولمىغندە كەمسەنىڭ نزالى يوقىدۇر.

اوچونچى قول

بر خاننىڭ اوغلى بىنى بوزوق آلا يعنى برص ايله مبتلا اولدقە آناسى آنى شەھردن چقاريب ييارمش بوئا يوز كشى يولداش اولوب صحرا و تاغلارده مسكن توتوب يوللرى اوروب بى تىچ قىلدقە بونى قايتارمى اوچون خان يوز كشى ييارمش بونلر واريب كوررلر كە اولگى يوز كروانلرى باصوب ماللرىنى آلوب غنى اولمشلر قيمت بها كيوم صندوق صندوق بيوم يىغشى آت ازادە ايگار توقوم دنياندىن بى غم آخردن اەمى و ايكەم يورمشلر. دعوتە واران يوز كشى بونلرى كوروب كوكللرى ميل قىلب آنلرە يولداش اولمشلر. خان يسنە كشى چقاريب بو دە بورونغى لرە قوشولمش جەمى اوچ يوز كشى اولارق يوللرى كيسوب يولاوچيلرى تالاب سوكرە نچە مرتبە عسكەر چقاردقە الە كرميوب قاچوب اوشبونىڭ بىراە قچاق اسمنى كونتاريب قزاق اولمش آلا خانغە تابع اولدقەن آلاچ اسمنى آلمش عددە اوچ يوز اولدقەن بو نامدە قالمش ديورلر. ديانلرنىڭ دەواسنە بو نقل بيكە توغرى كلىمز. زيرا بر آدمنى خوش كوروب طوعا تابع اولدقە متبوعنىڭ اصل مرغوب اسمنى تاشلب معيوب برص اسمىلە فاش قىلمىلردى مجرد سوزدە سويلەسەلر دە اورانلرنىدە بويلە منقوص لقبە چاغرىلردى. زيرا اوران ديدكلرى كندىلرنىچە بر بيوك فالدر كە محل مناجاتدە آنىكلە استغاثە ايدىلر. اويلە اولسە معيوب ومعذور القابلە چاغرمق تشاوم اولور بونى خوب بلورلر وملا عظه قىلورلر نقلە وعقلە مطابق توشىم. اوران بيانى على عدە بر بابدە كلور.

ثانى آنلرى ايللىك ودوستلىق ايله دعوة قىلسە عددە آنلرە برابر يوز كشى ييارمك حاجت اولمىوب ايلچىلك كە بيش كشى اون

كشى كفايه ايدردى» بالفرض كهدكده بى اختيار كلتورمك ايله خان امر ايدرسه عدده آرتوق بيش يوز آلتى يوز وز ياده آدم يبارمك لازم كلوردى وبوندىن غيرى نچه عله بوسوزنك بوش وبىكارلكنه شاهدر» ايمدى آلاچ اسمنده يازىلن اقول ثلثه نك ايك معقولى والله اعلم اولگى آلانچه خانغه منسوب اولمق آلاچ اوراندى آغايى مز ديدىكى سوزلرينه موافق توشرزيرا آلنچه خان ايامنده اولاد آدم بو قدر اوسمىوب آزلىق وقتلىرى تىتار منغول آيرىلمىوب جملسى آلنچه خاننك ايلي آلانچه خاننك يورتى اتانوب بوسوز بويله قاطش اونودلمىوب كلمش آلتى سان آلاچ ديرلر. سان لفظى منغول تىتار تلىنده اون مك عدده اسم دور بوندىن معلوم اولوركه آلنچه خان النده آلتمش مك نفوس ياكه آلتمش مك خانه اولوب او زمانده بو مقدار خلقك بر حكومته اجتماعى الوغ دولتىن صايلمش آلتى سان آلاچ ديمك كىرتىن كفايه وايامنده تعريف بى غايه دور الان. دخى مقام مبالغه ده استعمال ايدرلر. آلنچه خان حضرت نوح عليه السلامنك اوغلى يافىنك دورتنچى نبيره سيدر بونك اوتوز توفىنچى نبيره سى چىغىز خان اولور. آلنچه خان اولادىنك احوالى ملىنده كلور.

اوزبىك بيانى

اوزبىك اسمنده بر نچه اقوللر بار كىدىلر زىمىنچه اوزبىك اترى كىدن بر آدمىر توفسان ايكى اوغلى بولمش اوشبو اوغللردن اوسمش اروغله توفسان ايكى باولى اوزبىك دىوب سويلىوب حكايه سنى بويله نكايه قىلورلر. اوزبىك انا بارچه اوغوللرى برله غزايه چقمش ايكن اتفاق حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلمنك كفار ايله محاربه حالنه مصادف اولوب تاغ باشىدىن كورلر كه بر طرف نكلىك تارتوب انوزامه قىرب اولمش ايكى فرىقنك قايسى اسلام وقايسى كفار ايدىكى بلمىوب لكىن مردانه لىك مغلوب طرفه اعانتك وايرلىك ضعيف طرفه اغاثت ده دىوب تاغدىن اينوب اجازته كوز

توتوب توزدقده رسول خدا بونلره خطاباً اضر ب ديسوب بونلر عربى بلمدكلرينده بزنى ديوب فارسى يى دغى بلمدكده اور اوزلر كزى ديوب بونلر امتثالاً للامر برون عهله قيلدقده كفار اشرار مستحق بالنار صدمه اوز بيكانده ديانامبوب نار ومار اولمش حضرت نبى عليه الصلاة والسلام بونلردن راضى اوله رق كثره تناسل ايله دعا قيلدقدن بويله كوبايمش ديورلر. اه

اما زمان سعادتده عجم و اتر اكدن شعوب و بطون ايله اسلامه كلن واجانب دن و اريب بويله خدمت قيلان قبيله سیر و توار يخر لرده كور له ميوب وقوعى نامعلوم اولدق دن بوسوز بر قصه بي جا و بر حكاية بي پادور. مگر صوگره كلان سردار اسلاملر نك برينه بويله خدمت قيلب دعاسنى آلمش ديمك اولور. ممكن احتمالى وار مستجاب الدعوات اولان ذواتلر كوب كلوب كچمشدر. وبو كلام روم پادشاهى سلطان علاء الدين كيقباد ابن خسرو شاهه بر غزاده آل عثمانك جد اعلا لارى ارطغرل ابن سليمان بيكنك كوسترديكى خدمت مقبوله سندن آلمشمش خبر اوله والله علم زيرا طبع انسانده هر فعل ممدوحى بزم دور و بزم بابا لر مزنك دور ديوب افتخاراً اوزلرينه اسناد ايتمك واردور. و اوز بيك اتر اكدن اولمق حيثيتيله بو خدمتى بزمدر ديمك دغى كذب اولمز. توقسان ايكي نك اسما رى بونلردور: انچى، مك ۲ يوز، ۳ قرق، ۴ او كاجات ۵ جالايور، ۶ پراى، ۷ قوكرات، ۸ آچن، ۹ نايمان، ۱۰ ارغون، ۱۱ قبچاق، ۱۲ فلماق، ۱۳ فرات، ۱۴ قرق ليق، ۱۵ تورغاوت ۱۶ بورلان، ۱۷ چمر چيق، ۱۸ فتاغان، ۱۹ كاجى، ۲۰ كنه كاس، ۲۱ بويرات، ۲۲ اويرات، ۲۳ قيات، ۲۴ باغلان، ۲۵ قناى، ۲۶ فاكلى، ۲۷ اوزچه بلوچى، ۲۸ قويچى، ۲۹ بولانچى، ۳۰ چابوت، ۳۱ جويوت، ۳۲ چلچاوت، ۳۳ باياوت، ۳۴ اوتارچى، ۳۵ ارلات، ۳۶ كرايت، ۳۷ اونقوت، ۳۸ مانقوت، ۳۹ تانقوت، ۴۰ او يماوت، ۴۱ قسچات، ۴۲ مركت، ۴۳ بورقات، ۴۴ كيات، ۴۵ قورالاس، ۴۶ تورالاس، ۴۷ قراراب، ۴۸ ايلاجى، ۴۹ چبورغان، ۵۰ قشلاق، ۵۱ اوغلان، ۵۲ تركمان، ۵۳ دورمان، ۵۴ تابوت، ۵۵ تاما، ۵۶ چمد.

۵۷ کرداری، ۵۸ رامدان، ۵۹ کرای، ۶۰ نادای، ۶۱ قافسانه، ۶۲ قرغز،
 ۶۳ اویارچی، ۶۴ جویرات، ۶۵ اویسون، ۶۶ جورغا، ۶۷ باتاش، ۶۸
 قویسون، ۶۹ مولدوز، ۷۰ توبال، ۷۱ تاتر، ۷۲ تیلو، ۷۳ باسخال،
 ۷۴ نیان، ۷۵ قازغان، ۷۶ شرین، ۷۷ اونطان، ۷۸ کورلات، ۷۹ چلکاس،
 ۸۰ اویقورغان، ۸۱ تارغمین، ۸۲ جابو، ۸۳ سوران، ۸۴ تورغاق، ۸۵
 موتیان، ۸۶ قاصقه، ۸۷ ماچر، ۸۸ توشلیق، ۸۹ چوران، ۹۰ چورچوت،
 ۹۱ بهرین، ۹۲ اویغورات، اه.

بر قارت آدمنگ النگ کهنه نسخه ده بیه کورلدی مزبور نسخه یك
 نظره ایکی یوز اوچ یوز یلغی خط کمان قیلنور یوقاروده یازیلمش
 حکایه ننگ مفهومی اره صره عربی و فارسی ایله فانتشریب و بعض محله
 قال النبی قولیلہ اقتباس ایلوب جمله دن بری التریک خیرامتی دیوب
 و حضرت امام مسعود و حضرت رسول اکرم دن اوز بیک نسلنی صورادفه
 اوز بیک اوزغان پیغمبردین اول ارمیا پیغمبردین اول طالوتدین اول
 یهوده دین اول یعقوبدین اول اسحاقدین اول ابراهیم پیغمبردین ساره
 آنادین ترور. دیوب اوشبو عباره ایله خیلی کلام مهمل لری بسط
 ایلمش بو نسخه سنده اولمغه قابل و اعتماد ایتیمه لایق دگل زیراً ترک
 توغروسنده حدیث دیو یازدیغی احوال لر معتبر کتابلرده کورلمدکن
 فضلا ترکی عباره لری دخی سهودن سلیم و خطادن خالی اولمدیغی
 نسخه ننگ کندی کندی اعتباردن ساقط ایدر. لکن یازیلمش اسم لر
 ایله قبائل وارلیغی انکار ایلمز کلسی موجوددور.

فقط قارتلرننگ آغزنده اوز بیک نسلنی حضرت ابراهیمه اتصالی
 برسند صحیحه مستند اولمیوب بویله نسخه لردن شهرة آلمش اوله.
 نسبنی حضرت ابراهیمه چقاران ذوات کندی لرینی بنی قنطورایه
 منسوب ایلوب اوز بیک آندن منشعب دیهک اولورسه بعض توار بیخنگ
 سوزینه نوعاً موافق توشردی. زیراً عربلر اهل شرق و چین ننگ بنی
 قنطورا اولدیغنی ادعا ایدر لر اوز بیک دخی اهل شرق ندر. لکن بو
 دعوالر چین و منغول توار بیخلری ننگ خبرنه توغری کلمپور. ترک چین

منقول تاتار بیانی ترتیبی ایله کندى تواریخلرندن آلنوب اجمالا آخیره الحاق اولنور.

اگرچه اوزبیک خصوصنده بو اخبارنڭ اصلی اولمسهده اترک خصوصنده: «اترکوا اترک کما ترکوا کم» حدیثی وارد اولوب بوئندن استفاده قیلنورکه زمان سعادتده اترک قومی آغزه آلنوب دعوة دینه یاغزاسنه مصلحت اولمش اوله. والله اعلم.

ایکنچی قول

اوزبیک خان ایامنده جمیع توابعاتی اوزبیک ایله آتاندندن مشار الیهنڭ وفاتی بعدنده غیر جنس اولان طائفه بو اسمدن خارج قالوب اصل تاتار منغولدن اسلامه کلنلری بو نامده باقی قالمش آتالرینی تعداد قیلدقه اوشبو مک اوچ یوز هجریه دورمزدن اوزبیک خانغه چه یکریمی توقوز و اوتوز آتا بهر برینه یکریمی و یکریمی بش یل سابه صالحاق سیکنچی عصرده کلن اوزبیک خان زمانهسنه توغری اولور بوڭا بناء بونلرنڭ اوزبیک ادعاسنده غیرى بر معنا اولمیوب اوزبیک ایلی دیدکن آتامش اوله استفاد الاخبار صاحبی نڭ افادهسینه بودور. نتاک کم هر دولتڭ تبعهسی متبوعهسی اسمنده سویلنوب صوڭره دولت لری منقرض اولسه دخی اول اسم اهالیده باقی قالدیغی ارمنی وغیر طائفه لری ایله استشهاد ایدیلور. آتامز اوزبیک و اوزبیک بالالری من دیدکلری دخی بو معنایه اولوب چونکه پادشاه آتا منزلهسنده زعیه بالا منزلهسنده اولدیغی معلوم دور.

اوچونچی قول

اوز بیک اوزی بیک دیمک اولوب بو طائفه نڭ والی و حاکم لری اهل حل و عقدنڭ اتفاتی ایله اولمیوب ایچلرندن بر سوز چان و سخندان آدم دعواده غیریلره مقابله قیلب قبیله سنی خامی اولسه و اوز آرا ایشلرینی عدالت ایله توکانوب تورسه آڭا بی اختیار بی اسمی قویولوب حاکم

ويك مثابه‌سندہ سوزى نفوذلى اولدغىدىن اوزى بىك كلمه‌سى ياسى
 حدى قىلنهرق اوز بىك اولمش، حالافايه ارنده «بورونقى بي چاقستى خدای
 قباغان ايندوكنى اورص مان ختای قىلغان» ديدكارى بو مفهومی افاده بو
 مضمونى احاطه ايدر، اويله اولسه بو معنا يالغوز قضاغه مخصوص
 اوله‌يوب خانى اولمیان و خان طرفندن حاکم نصب اولنمیان هر طائفه‌يه
 اطلاقى جايز اولوب قديمده فرغز قفچاق دغى بو قىلدىن اولمشلر،
 مورخلرنىڭ بو طرفلرى اوز بىكستان واهالىسىنى بلا فرق اوز بىك
 ديدكارىده بو قولى مؤيد اولوب اوز بىك حقتده يازيلن اوچ عله‌نىڭ
 احسنیده بودور اوز بىكستان ايچنده اولاد چنغز يهدن توره و آنك و قرغز
 ايلنده مناب كىبى اصل زاده‌لرى كىسلىمىوب كلدكن بونلره اوزى بىك
 اسمى صادق اولمز دینلەر زيرا بونلرنىڭ توره و منابلرى دغى اتفاق
 ارا ايله انتخاب ايدىلمىوب هر برى اوز استعدادى ايله ايلگه ايلگا
 دارلىق قىلدىن تعریفه‌نه تناقض كاهز يعنى عله‌نه نقصان طارى اولمز.

استدراك

بعضلر يوفارغى عددنى قفچاقغه نسبت ويروب يعنى توقسان
 ايكى باولى قفچاق آلتمش ايكى باولى اوز بىك ديوبده سويليورلر.
 سياقتدن منفهم اولدىغى اوزره باو لفظى اتراكنىڭ لغت قديمه‌سندہ
 سبط و صنف ديمك اولور، اما بزم نوعى طائفه‌سىنى بعضلر اوز
 بىك ديوب بعضلر ديمزلر، اقتايلاق بي كه مشهور نسايدر آلتمش
 ايكىنىڭ ايچنده معروف و مشهورى يدى قىيله‌در: نوعى، قضاق،
 باشقورد، قفچاق. تركمان، چركس، تبتار ديوب بو يدىنىڭ ايچنده
 كويى وبايى غيور و صاحب رايبى كندا و فدائى نوعى خلقى ديه
 سويلر ايكن، بو سوزلره بعضلر دخل قىلب نوغاي خلقنى بويله
 مدح و مبالغه ايدىورسز و حالانكه جمله‌دن اقدام روسيه‌يه آلنران
 بونلردور ديدكده بو ايسه قصورلقدن دگل قضای اسمانى اولمشدر
 كندىلرىنىڭ جسارت و بسالته‌نه اعتماد ايدب اول وقتده روسيه‌يه

بر شیء اور نہ کورمیوب بلکہ بشردن عد قیلمیوب و صوگره بو التفاتسزلقغه بعض ایچ علت لر علاوه قیلنهرق تورلی یاره لر ظهور ایدب اخلاطی صاغ براره سرایت ایدرک باشلرینه بسو بلا کلمشدر مع ذالک قرق یل آتشمشدر بزلر کبی مجرد بوغازه آلدانوب آلدرمش دکل دیوب جواب و برمش.

فذلکة کلام بزم نوعی خلقی اولگی و آخیرغی ایکی قوله بناء اوز بیک اسمندن خارج قالوب قول وسطه نظراً اوز بیسکدن اولور زیرا اوز بیک خان جمیع نوغایستان و قضاستانه مالک و جمله دشت قفقاقه صاحب و ایامنده اکثر ملوکه غالب بر خان عظیم العنوان اولدیغی تورایغلرده مسطور دور.

قضاق اسمنده اقوال لر

قضاق اسمنده بین الناس سخن مدید و اختلاف عدید وارد اولوب بعض لر قولنچه قضاق قچاقدن محرفدر دلیل اولدرکه چنغز خان اولادندن خانزاده لرنگ بری آتاسینگ جای گیری اولدغه آکا رقابت ایدن خانزاده لر خوفندین قچاق فاشنه یاش یلکمه ایلبرک ایلکزرکری ایارتوب یول لر کیسوب کروانلری باصوب صحرا و تاغلرده گیزوب یورمشدر مسکن و مأویلری اولمیوب بی سر وی فرار فعل لری مدام فرار اولدقدن قچاق دینلوب صوگره قضاق اولمش دیورلر. «غیاث اللغاتده» قزاق بالفتح و تشدید زای معجمه در ترک رهن از لغات ترکی دیمش. اهر رهن ایکی کلمه دن مرکب فارسیدر. «ره» یول و طریق و سییل معناسنه «زن» لدی ترکیب زدن دن طلب فعل اولور. عربده «ضرب» ترکیده «اورمق» تعبیر قیلنور. بو محله قزاقدن رهن رهنندن یول اوروب قچاق یعنی قطع الطریق معناسنی آلمشدر لکن قضاق لفظی رهن معناسنده اولدیغی غیر مسلم دور زیرا زبان ترکیه قضاق بر جیله یعنی بر قبیله به اسم اولمش یول اورمق معناسنی هیچ بر تراک بلمیور. صاحب غیاث تاجیک ایسکان اترکنک اوزی بلمدیکی

معنادە ادعاسى موهوم بولۇپ نردن آلدېغى غير معلومدر. اجانب
آنا دېلىنى اوز اردوسندن آرتوق بلمك دعواسنده صادق اولمز بو
كېي كلام مهمل اعتماده صالح اولمز. اهل فرس تركى يى بزدن صورسون.
بويله سوزده بزلره شاگرد اولسون.

بس چاقندن قزاق اولمش ديانلر غياثنك قولنه تمسك وغيث ايسه
بو قومنك بعض افعال لر ينى استماعا يازمش اوله. آدملر غياثنك طرفنى
توتوب «قراق» لفظنده بر نقطه قلم كاتبدن سهو يا خود مطبعه ده راتبند
غلط توشوب قزاق اولمش ديهرك كورسه لرده كلام قراق لفظنده
اولمىوب قزاقده اولدغندن بو ديدكلرى بر شى اورننه تورمزنه ايراد
ونه جواب اولميه بلمز غياث قزاق لفظنى ماده زاده كلتوروب زايله
ضبط و معجمه ايله قيد قىلديغى كاتب و راتبه شبهه قويمز. اما بزم نوعى
لهجه سنده قزاق لفظى عزب يعنى بويداق وسالت محلنده مستعمل دور.
مثلا بر آدم قضاغه يولقوب مال ملكندىن آيريلوب فقط اوز باشى غنه
قالسه قزاق غنه باشى قالغان اهليه سز اولادسز اولسه قزاق غنه باشى
يورى ديورلر بو معنالر بتون بر بطون مكمل بر قبائله لقب اولميه
موافق كلور.

ايكنچى قول

قزاق خايساقندن مېدىلر خايساق لفظى قلماق منقول لغتمده
رابط يعنى مملكتنك چيمنى صافلاغوچى معناسنده ايمش بو طائفه
مدنى خلقلرنك اطرافنده طولاشوب يورمك ايله خايساق تحريرفله قزاق
اولمش ديورلر بو سوزى سويده سيد عليم روسيه توار يخنده كوردم
ديو سويلىدى. نقلى سير وحركتلرينه صادق ايسه ده اسم گه علمه اولمز
زيرا اطراف مدينه ده مكين يالغوز بونلر اولمىوب اتراك واعجامدىن
نچه طائفه لر واركه كلسى خايساق ايله مسه اولمق لازم كلوردى.
آرى ختايلر قزاق خلقتنى السنه حاضرهلرنده دغى خايساق و خاسا
وخايسا و خاساق ديه سويليورلر لکن كلام تكلمده اولمىوب قزاق

دېمىه وضع و تخصیصندە دور. ختایلرنىڭ خايسا الخ سويلدكارى تلدە تقصیرلەنگەن اولوب اصل اسمى خايسا اولدەن دگلدر نىك كەم بعض طائفە قاف و ضادى مخرجنده ادا ايدە بلەمىوب قضاغى كزاک و قرقغزى كيرگىز ديه قافى كاف. ضادى زايە تبديل ايدرلر بونلر زباندە قاصر و عاجزلەنگەن كيلور.

اوچونچى قول

قضاغى خزلخ دن منشعب دور حضرت ذالقرنين سد يابدقە ياچوج و ماچوج ايچرودە قالبوب انراك طشرەدە ترك اولدغىچون ترك دينلوب صوگرە لا يعد ولا يعصى طائفە متخالفە اولوب مشهور فرقه لرەن بىرى خزلخ دور. غلظتە لسانەن ايكى خا معجمە قاف اولارق و لام حلق فيلنەرق قضاغى اولمش دیرلر يا بالعكس يعنى اولدە قضاغى اولوب عربلر خزلخ ديوب مورخلر معربيلە يازمش اوللر. ذوفنون ظريف ابن خلدون شريف دورتنچى افليمىڭ توفرنچى قسمنىڭ طرفى غربىسنە فرغانە و شاش مەلکەت لوزنن صوگرە طوائفى نرکستانە خزلخيه جماعننە مخصوص ارض طرف جنوبدە واقع دور. ديدىكى و بوگاردىق کيماکيه طائفەسى ديو يازديغى والله اعلم ظن غالب اوزرە حالا اوشبو قضاغى قلماق ديدکمز اقوام اولوق كرك. قلماق قديمە کيماک سويلنوب صوگرە يا محلنە لام و كافى محلنە قاف کلەرك قلماق اولە وزنى توغرىدر. «جغرافيه کبيرده» کيماک قلماق ديوتصریح ايتدىكى بوطنه ضميمه اوله بيلور.

دورتنچى قول

قضاغى قضاغەدن ياخود خزاعەدن منبعت دور بو ايکى طائفە امت عربلن حمير بن سىا قبائلى نىڭ اکبر و اکثرى اولوب يمنده سيل العرم ديمکله معروف سيل پرويل ولايتى خراب ايتدکده قبائلنىڭ هر بىرى بر طرفه کينوب قبيلة قضاغە و خزاعە تهامه و حجاز ولايت لرینه و جوانباشتى يە داغلوب پريشان و پراکنده اوله رق آنلردن آيريلن

بعض بطون لری ترك و تنار ایله قاتناشوب آراالشوب حالاتنار دن بر شعبه اولمشده قضاعه و خزاعه دن تعریفله قضاق اولمش دیرلر . بو سوزی دیانلر اوّل اسمده مرافق ثانی بعض کلام و مرآمده موافق مثلاً سرورده تهنیه و غمده تعزیه میت که مرثیه ثالث الوغلرنك اسمنی ذکرده تصغیر یاترخیم یا کنایه یا کنیه رابع بری برلرینه افتخار تکاثر و منازعهده حمایت و تناصر کبی افعال واقوال لری عاده عربنك عینی و بر نچه قیاسات غیری ایله اصلی عربدن اولوق احتمالی اجرا ایدرلر .

بشنچی قول

قزاق قز ایله «آق» دن مرکب اسم دور . بونی دیانلر زمانیلر بر پادشاهك قزی دوشنده احتلام و آندن حامله اولوب بلا سبب حملنی اظهارده آتاسندن قورقوب بو سری دایهسی ایله خدمتکار قزه باذریب آنلر ایسه سنك پاك لککته بزلر شهادة ایدر ایسا کده ایناندرمق مشکل دور ایمنی چارهسی همان بر طرفه باش آلوب کتمک و سنی بالغوز یباریب اوزلر مز قالدغمز ایله برلره امان یوق دیوب کوتاردکجه زاد راحله آلتون کموش آلیب تاغه کتمش لر واریب بر جایه یتمشلر که اول جایده بر صیاد اوچ کیوک یاور یسنی توتوب باغلاب آناسنی توتوق قصدیله تور دغنده بونلره یولاقوب احوال لرینی صور دقده سر کندشته لرینی بیان قیلورلر . الحاصل صیاد مرقوم قز ایله عقد ازدواج طلب قیلپ قز دخی طالعه دوشدیکم دور دیوب راضی اولوب مهر صورادقده صیاد دخی نعم نیمه تعیین ایدرسز دیوب قز آکا اوشبو اوچ کیوک یاور یسنی منم مهریم اولسون دیمش صیاد اول یاور یلری قزه ویردکده باشندن صلیوب آزاد قیلمش یاور یلر یوکریشوب چابشوب آناسی دخی اول چورهده طولاشوب یورمش ایکان یاور یلرینی بوشاندیغنی کوروب کمال سرورندن بونلره یاقن کلوب اطرافنی اوچ مراتبه ایلنوب کوزی نك یاشنی توگوب قبله یه قراب دعا قیلور کبی اولوب بعده یاور یلرینی ایارتوب یولینه کتمش بو سببدن دیرلر خدا

بو قزە اوچ فرزند و يروپ نسلى كويابوب اكثر حالده معاف و غمەن سرورى كوبراك اولور ديرلر. صياد قز ايله عهد و محكم عقد و كيوك ياوريلرى ايله صداقنى نقد قياب ايلينه اويينه آلوب كلدكه كورنلر هر برى قزنىڭ حسننه آفرين مخلصندە بارك الله: «قز آق» موندن آرتوق نى بولسون چركناى صلونى بلى قزاق ديدكلرنى بولقب قزە بر مبارك نام اولارق اوغول قزلىرى دىخى آناسنه اصالة قزاق بالالارى ديه مشتھر اولمش و صوگره بالا تركىبى ترك و منسى قالوب قزاق اولمش آق لفظى الحاقندن اولدىغى آلتىچى قولده يازيلور. قضاقة آناسى اسميله موسوم فصيله هر جوزدن نابور يالغوز بو دگلر.

قز نه ايدىكى عالمه معلوم و بياندىن مستغنى اولوب اتراكنىڭ قزە قويدىغى اسم جميع لغات ايچنده قزە موافق توشمش بر ملايم اسمدر. اصلى عربى اولوب عربلر يفاكنى قز ديوب يفاك قورتىنه دوالقز ديورلر يفاكنىڭ نزاھتى قيمت و نزاكتى ملابسە سيله مادەسى اولان دودالقزنىڭ اروغ توكلدە كويبالاك هيئتتە كريب قاشى هلال لعابى زلال بدنى مين اسودالعين اولدقن قزە يفاك و يفاك قورتى نامنى ويرمشلر. زيرا قز دىخى بو صفتلر ايله موصوف اولوب مزبور بوچكە مشابه اولدىغىچون دوالقزنىڭ اضافەسىنى حدى و قز لفظنى اخذ قيلمشلر. فاذا كان كذلك بعض كاتب لرنىڭ املاده قيز ديوب يا ايله يازدقلى غلطدور.

مزبور اوچ اوغلنىڭ الوغى الوغ جوز ثم اورته جوز ثم كچك جوز اولوب جميع قضاقيه نىڭ اصلى بودور ديرلر، صياد تركدىن قز بلخدىن ايمش قضاقتىڭ آنا جورتى جيدالى بايسون ديدكلرى بوندن اولوب بو جاي بلخ قزىندە بر جاي يعنى اوزان صو قالون نو ايمش، صياد مزبور دايە ايله خادمه بى ايكى شقيقنه نكاح قىلب و يروپ دايەدن قرە قلياقتى قىچاق خادمەدن قرغز توغمش دور بو صورتدە قرغز قىچاق و قرە قلياقتى قضاقتى ايله عمزادە يعنى آغا انيسىنىڭ اولادى اولورلر حكايه بيه نظر ابويله ايسە دە حقيقته نظر افة چاق اوچ قسم دور.

قفچاق بیانی

برینه قرغز قفچاق دیرلر کاشغر اوستونده اولور، دیگرینه ختای قفچاق دیرلر مرغینان اوش خوقند اوستونده یورر، وبریده اورته جزءدن معدود قضاقدن بر بطن دور، مجاورلرینه منسوب اوله رق سویلنان اولنگی ایکی فریقک اصل مادهلری توار بخلرده یاز یله کلن قدیمی قفچاقلردنر تبیان نافعده قفچاق بر صحرای عظیم آدیبر اول صحراده متمکن ترکاره قفچاق دیرلر دیب بوکا بناء قفچاق یره اسم اولوب جیله اسم اولمز مگر ذکر مکان اراده مکین اوله یعنی مکاندن مکینه انتقال ایده. وبر معمله قفچاق نسلبرنده اختلاق واقع اولمیه دیمش یعنی غیر جنس ارالاشمیان صاف وتازه نسل دیمک اولور، اما شجره ترکده ایچی قووش آغاجنی قفچاق دیرلر ایدی آنک ایچنده تودیغی اوچون اسمنی قفچاق قوشدیلر دیمش، ظاهر ومتبادر قفچاق بو آدمک نسل دیمک اوله که اوغوز خاننک بکلرندن ایمش.

ایمدی ضابطی بودورکه اورته جزءدن معدود قفچاق بالاتفاق قضاقدنر فقط اسمده اصل قفچاق ایله آدداش اولمش، اما قرغز قفچاق وختای قفچاق وبونلردن ماعدامهالک آخرده تفرقه اولن قفچاقلر کلسی قدیمی قفچاقلردنر قدیمی قفچاق دیدکمز خزر وبلغار مهالکنه استلا ایب سبر وتوران بیننی فاصل دشت کبیرده متوطن طائفه وافرهدور سوگرهغی زمانلرده بعض قبائل بونلری سوروب خصوصاً منغول تتر خانلری طلوعنده اغیاره قیلیمش جریمه لرینک جزاسنی تارتوب اطراف شتییه پراکنده اولوب کتمشدر، اولنگی شان وشهرتی بتمشدر. الا عصرمزده مسلمانقل وملا عالم قل کبی ذواتلر ظهور ایب فرغانه زمینی بر آز یل لر تصاحب ایتدیکی خانلر بختنده طفیلا یاز بلوب اوتدی، مسلمانقل ختای قفچاقدن ملا عالم قل قرغز قفچاقدن ایسی.

آلتنجی قول قضاق اسمنده

قضاق قاضی آق دن معدول اسمدر، بو قولى ديانلر بو طائفه نك
اصلى تئار منغول و خان لرى ايسه چنغز ييه منسوب اولور چنغز ييه دن
ابتدا برکه خان شرف اسلام ايله مشرف اولوب ثانی یدی یوزنجی
یلار حدودنده غازان خان ایمانه کلوب بعده بو ایکی نسلدن هر
ولایتلرده اسلام خانلری اوله کلمش بو اولاددن کلن خانلر تئک ایچنک
معروف و مشهوری اوز بیک خان دور اول ذات حمیده صفاتنک گاه
تلطینی و گاه تخویفی ایله توابعنده اولن تئار منغول فوج فوج اسلامه
کلوب کوبایمیش اوز بیک خاننک وفاتی بعدنده اوغلی جنبک خان
اسلامه کلن کوچمه لی تئارلری اوچ قسمه تقسیم ایدب الوغ جزگه
اویسون فی دادغواه قویوب جالایور نام ذاتی آکا نائیب و اورته جزگه
آرغون فی بیک تکب نایمان فی آکا معین کچی جزگه آلچون فی بی
قوبوب جباس فی آکا یاردمچی قیلمش ده حکم گشتنی اللرینه و بزمش
سندده ایکی دفعه خاننک حضورنه کلوب سلام واحوالات تبعه لرندن
خبر و بتوردیکی ایشلرینی دیوانغه احضار ایله امر قیلمش، بونلر
بو یاراغی قبول ایدرک ایدل چایق ایشل نورا آرال جیم اورتالرنده
کوچوب قونوب یوروب خاننک تعیین قیلغان وقتلرنده اوز
آرا بتورمیش ایشلرینی و اوتیش واقعه لرینی خان حضرت لرینه
اعلام بیوردق لرنده خان عالیشان قاشنده اوتوران علما و فضلارینه
خطاباً بونلر بویله ایش بتورمیشلر و بویله حکم قیلنمیشلر شرعه دو
غریبه ایکریمی اگر موافق شرع اولورسه تنفیذ و تاءکید و اگر
مخالفی اولورسه تنبیه و تهنید لازمدر دیدکده حقیقت قیلب سوراب
شریعتنه موافق دیو مفتی لر فتوا و بزمش لر. خان تعجب ایدب بونلر
کتاب کورمیوب مسئله مسائل بلمیوب مجرد عقل و ظن ایله ایتدک لری
حکم شرعه موافق میدور دیوب علمالر البته موافقدر دیدکده بونلره قاضی
مفتی کرک دگل ایش اوزلری قاضی ایکن تحقیق قاضی دور دیک

جمله مبالغه ايله قاضياق ديوب خاننڭ بو ايكي كلمه سوزى ايله ظن لفظى (ظنك) قاضياقن قضاى اولمش ديورلر. قضاى لهجه سنده بر نسنه بى زياده مدح ايسدر اولسه لر آق لفظنى الحاق قيلمق قاعده نلفظلرندندر. مثلا بر آدمى مبالغه ايله ماقتامقده كساق جاقساق آدماق ديورلر. يوقاروده قز اسمنه آق الصاقى دخى بو خيلدندر. آق لفظى مقام اقراطده آيتولديغى كىبى مواضع تفریطده دخى مستعملدر مثلا بر آدمه غايت آچيغ لئوب كلودكه آنتورغاناق ايكانسن فلاناى ايكانسن ديورلر ايمدى بو اخباردن قضاقيه نڭ اوچ جزءكه بولنوى يدى يوز ايله سيكنز يوز هجرية ارالرنده اولور. اما مستفاد الاخبارده قضايقنڭ اوچ جزءكه بولنوى مڭ بر يوز حدودنده ديوب آخوند حضرتلرى بونده بالجمله تسامح ايتمشدر يعنى بلا تفتيش يازيب كتمشدر. زيرا قضاى نسايلرى يوز ايكي يوز يلفى ايشلرده نزاع واختلاف ايتميوب اگر تقسيم مكنن بيرى ده اوليدى اچنده اولمش كىبى بليدى. اوچ جزءنڭ اسمنده كلام كئير وارليغى بو تقسيم مكنن آرى وقضاى نامندن بلكه يوقارى اولدغنه دليل دور. والله اعلم بالصواب.

خان حضرتلرى نڭ بر ايكي كلمه الطاف خانيه سى بتون بر قومه لقب اولوب بو اصوله بناء كاتبلر املاده قزاق ديه زا ايله يازميوب قضاى ديوب ضاد ايله يازمق آرى لازم كلور. بو قول سادس اقوال سابقلرنڭ ايڭ اقوى وار جعى ايدىكى اهل ذكايه اشكاردور، عزيزلرنڭ نفسى يا الوغلرنڭ لفظى ايله بر قبيله ملقب اولمق قديمدن قاله كلمش عادندر. خاننڭ بر كلمه سوزى ايله بو قدر خلايق بر اسمده بر قرار قالمق امر بعيد دىنلمز. خان وامرا شويله دورسون موردى ايله عادى عوامندن صادر اولن بعض كلام اساس اوله بلور نساك كم اهل بر بره عربلر ماهنده البربره يعنى بو نه كونه سوزدور ديدكلرندن بتون بر اقوام بر بر اسميله بنام ومشتهر بين الانام اولديغى توار يخلرده مر سومدر. لعل بو سوزى ابتداده بار چه بردن تكلم قيلمىوب ايچلرندن

فقط بری سویامشده سوگره جمله ننگ آغزینده بر بر اسمی جاری اولمش. او یله اولسه صاحب حکومتدن صادر اولن کلام بطریق اولی اسمه صالح اوله بلور جنبک خاننی از جنبک خان دیورلر. عزیز جنبک خان دیمکدر.

معنای جوز.

یاز یامش حکایه لردن آکلنان اولدرکه اوچ جوز دیمک بر کشینک اوچ اوغلینه اسم اولوب یا که خان مقسم خلقنی اوچ قسمة تقسیم قیلدقه آنلرنک حاکم لرینه برلمش منصبک عنوانی اوله. روسیه ده اسطرش سلطان آغا سلطان وختایده وانک کونک کبی یا خود عربی اولوب اوچ جزء اوچ بولاک دیمک معنایه کلور عقله و نقله اوفقی ده بودور. بو اختلافدن ناشی بعض محله جوز و بعضا جزء یازیلور اوقیانلر اشتباهه توشسون اوچون سبقت قلمدن شکایتم دور بو. و هر اختلافی کلمه ده که مثلا بعض محله اصلنه بناء نوعی و بعضا اصطلاح لسانه و استعمال ناسه بناء نوعی دیه تسطیر ایدیلور، عیب ایدلمسون غیر ی بر معنایه کیدلمسون.

قضاقنی قرغز دیمکنک علهسی

روسیه اهالیسی قضاقنی قرغز دیدکلرینه سبب ابتدا روسیه سیاحلری قرغز خلقنه کلوب تسانشوب سزلر کملرسز دیو صورده قرغزمن دیمشلر. قرغز ایلی ده بر خیلی قبائل اولوب تاغ و صحرالری توتمش اولدقن سیاحلر نه یره وارسه قرغز ایلنی کوروب کوچملی خلق ننگ کلسنی قرغز زعم قیلمشلرده سیاحت نامه لرنده عموماً کوچملی اهالی بی بلا فرق قرغز دیه یازمشلر. بو سوزی کونصل بالکاچین و بر نیچه معتبر ذواتلر نقل قیلدیلر. بوندین غیر ی برسند صحیح یا بر قول صریح ایشلمدی ایسه ده قضاق دیمک روسیه لغتنده بهادر و کزیه عسکره اطلاق اولدقن بو نامی صحرا نشین مسلمانلوه حین

کوروب قیمیوب قرغز دیمش اوله دوغروسیده بودور. چونسه روسیه اولغلرندن کوب کره مسمو عمز اولمشدرکه قضاغه کهسن دیوب صورادقده قضاغن دیمسه آکا چرائینی صتوب کاکزی کزاک تی کرکیز «یا کزاک» دیوب نام قضاغنی کندنه نسبت ویروب مقام تسو برده وقرغز اسمنی قضاغه اسناد ایدوب محل تحقیرده قولاندیغی بو معنای قوی الافاده دور مرأت الکائناتک قزاق یعنی بهادر عسکر دیو یازمش.

قرغز بیانی

قرغز خلقی آغز اخباره نظراً منصور حلاجه منسوب اولوب بو قوله استناد ایدهنلر بویله حکایه ایدرلر. حضرت حسین بن منصورکه حلاج دیمکل معروف اولیاء عظامدن اولوب واقعهسی تفاسیر وتوار یخارده مشهور دور اول ذاتی صلب ایندکنن سوکره جسد مبارکنی کویندروب کولنی یله صاوردنده دریاه نوشوب کوبکلنوب صویوزنده افارق خریق ایله بر باغه کرمش اول باغبر پادشاهنک قزینه مخصوص اولوب فرق کنیزهک وخادمهسی ایله آنده اولور ایمش بونلرنک بری صویوزنده کوبوکنی کوروب بارمغیله آلوب آغزینه قویمش طعمی ولدتی شکر دین شریین دیولوب یانندهغی قزلره بونی خیر ویرمش. هر برلری وغاننک قزی دخی کوبوکیدین آلوب یالادقلرنده بحکمه الله بارچهسی یوکلای اولمش. خان بو حالی آکلادقده صوراب قزلر ایسه اصلنی سویلیوب خان بو خبردن تحیرده نالمشده اگر کاذبه ایدکارینی جزماً بلسم ایدی جهل سنی قتل ایدردم صادقه ایسه لر جریمه سز بونلرنک ناحق قاننه کرمش اولورم دبه رک ایکی شقنک قنغننه حکم قیله بلمیوب آخرکار بو بیچاره لری سوروب شهر دین چقارمش. قزلر تاغلرده مسکن توتوب وآنده تولد قیلب صحرا ده اوسوب اوتمشلر بو قرق قزننک نسلی قرغز ایله بنام اولمشدر.

بعضیلر قرق قزنی تصدیق اما کوبوکنی تکذیب ایدوب دیرلرکه مزبور قزلر یوکلای یعنی حامله اولدقده خان بونلری تفتیش قیلوب

ارالرنده بر قزل «ايت» وارليغي بلدوب بولنلرنڭ عملی اول ايتدن اولديغي تيقن ايدلمش قرغز قزل ايتدن پيدا اولمش قرق قزنگ اولادی ديمك ديوب بويله اكاذيب قبيجهلری بيان ايدرلر. بويله بی معنی لىكه كيدرلر. وبويله يالغانلره مجبور ايدن باشليچه سببلرنڭ بری طرفه نڭ یعنی فرغانه وترکستان خانلغى نڭ بردن بره انتقالی دور. شويله كه حكومت قرغزلره ارتدكده ايكي يوزلور آنلرنڭ خاطره سيچون آتالرينى مدح ضمنده اصلنى انبيالردن بر نبي يه ياكه اوليالردن بر ولی يه اسناد ايله حاكم لره تقرب قصد ايدرلر. نتاك كم اصول توار يغن بوگا دائر دليل لر كتوروب ديمشكه: نفوس انسانيه ايسه مدح و ثنا و ذكر جمیلی محبته مفتون اولوب ناس دخى اقبال دنيوی واسباب جاه ودولته ميل ورغبته مجبول اولمغل، آمال دنيا طالبی اولان اصحاب مداهنه مجالس كباره حاضر اولوب مذاق اكبره موافق نفس الامر ه مخالف اموری تحسين و اشاعه و حق و صواب اولوق اوزره نقل و تقرير و كتب توار يغه درج و تجرير ايله اخبار كاذبه نڭ انتشارنه باعث اولور. اه اما حكومت غيريه اوتدكده كوپوكنى «كوپكه» تحويل ايله قح ايدهرك كذب محضه كيدرلر. بر ذكى كند نسلنى زكاهه تنسيب اوچون نچه كونلر فكر ايدوب راست يالغاندن مركب بر مقدمه دوزار اوخشادوب مرجاندك ديزار دليلسز دعوا بطلانى اهون اولدقدن آنڭ مخالفى اولان ذات اول سوزى غلط و مزبورنڭ مقدمه سنى كندنه سند قيله رق نقل ايدرده مثلا: كوپوك لفظى «كوپاك» ديمك كبی بر معنایه تبدیل كانه يوز طهارتی بر بييل يوز قورقاعی بر اير بوزديغی كبی محتلی حكايه بی منت بكار ايدر. اشته قرغز حقنده يازيلان نقلیات بو قبيلدن اولوب كذب صريح وكلام سفيه ايدىكى اهل وقوفه اشكار دور.

ايمدی قرغزنڭ اصلی اتراكنڭ اياڭ اولگى شعبه لرندن اولديغى توار يغلرده مسطور اولوب مرأت الكائناتده حضرت يافثڭ نسلندن اتراكنڭ مشهور فرقه سى غير خيز ديو يازمش وشجره تركده اوغوز خان نڭ قرغز اسهلى بر نبيرسى بار ايدى شونڭ نسلندن ايدى ديمش

اوقیانوسده قرغز ناپ و غین معجه نك كسريله ترك زمره سنلن بر
آدمنك اسمی دوركه غزنه شهرنده بر مدرسه بسنا ایلمش دور دیهش
فمن كل الوجوه قرغزنك اتراككن اولوب منصور حلاجدن اقدم موجود
اقوام معلومه دن اولدغنده اشتباه یوقدر . بو اقوال ثلثه نك اصح واقواسی
شجره تركه مسطور اوغوز خان نك نبیره سی دیان خبردور . اوغوز
خان نك بیانی منغول تتر ماده سنده تحریر ایلیاور .

استطراد

بدوی خلقنك هر برلری خصوصا قضا ق بیاری اصل الكو
وقاعده لری ایله حکم قیلسه لر شریعتدن یراق کتمز ظن ایله ایدن
ایشلرینی احدی عیب ایتمز لکن بو زمانه زده اکثری اصل الکولرندن
آیریلوب شریعتنی آنوق بله یوب بلدیکی ایله دخی عمل قیله یوب
ایکی یولنك آراسنده رسوای یورمشلر . بو تاریخن بر ایکی دور مقدم
یعنی آلتمش یتمش یل لر تکرار سنك بولمش بی لر نك قیلمش حکم وتوتمش
طریق لرینی ملاحظه یه آلساق میزانه صالح ساق و بزم ولایت قزانن
قضا ایچنه الدای کلمش کهنه آدم لر دین ایشتوب تنکلب تورساق
بو طائفه نك بی لری عجب عدالتنه مستقیم ایهشار حاضره دخی هر
ایشکا قابل واستعدادی کامل واجتهاد لری بلکه اولگیدن آرتقدر .
لکن باشچی لری نا قولای اولدقن نا علاج اجرای شرعه اقدام
ایده مزلر آنلری اوتوب هیچ جایه کیده مزلر قضا ق بی لری بو کونك
شریعت یولنی توتمیوب و اوزلری نك ظن و اولکولری ایله دخی ایش
یورتمیوب ایکی یولنك میاننده قالدق لرینه باعث منم ظمنده بر شیء
اولدی . شو یله که بو طائفه اعتقاد لری محکم ایمان لری مستحکم مسلمان
کامل ردور مکر بادیه نشین اولوب علم دین بی بهره قالمشلر اما
بله زلیک لرینه مقرر و جهالتنه معترف دورلر . مملکت بلغارده بزم نوعی
خلقدین سادات آسنه باشلدیغی صوکنده اکثری خدمتدن قاچوب
تاشکنک و بخارایه کیدوب و بعضی اری قضا قستانه کلوب متاهل اوله رق

ملا نامنی کوتاریب هر مشکل مسائل دن سؤال قیلنسه بی توقف آکا جواب ویروب شریعتک آندقدر طریقته موندقدر دیوب اوز آرزولرینه موافق مسئله واوز غرض لرینه مطابق موعظه لر سویلیوب بیچاره قضاک اخلاصی پاک دللری صافی اولدقدن آنلرنک هر سوزینی راست کوروب تصدیق قیلورلر. چالا ملادین بوزار نادان صوفی ایل بوزار مشهور مثل دور مزبور ملالر کاکری قیشق بر یول توزوب ظن برله یورمک جائز دگل زیرا ظنک زاکون ایکاولری اسمک اویقاش دور بونی بالکلیه تاشلاب بزم کوستردکمز یول ایله یورمک کرک دیوب اوز مدعالرینه میل ایتدردیلر. ملالرنک شدتلی وعظی بونلره دهشت ویروب حقیقت حال بو ایمش دیوب اوتکان کونلرینه افسوس ایدرک اصل الکولرندن بیزوب ظنک لرینی فسح وقاعده لرینی نسخ ایلدیلر شریعتی جاری ییلمق صدندله ایل یغشی لری سعی بلیغ وجهد بی دریغ ایدوب ۱۲۷۵ نچی هجریه ده زنبورخ مفتی سی نظاراتنه داخل اول صابرانیده دخی بونلره ناظر وناصر اولدی ایچلرندین اوکازنای ملا صایلمق امر وفرمان قیلدی ملالرنک ایشنی تفتیش وشریعتنه توغریمی ایکریمی تحقیق اوچون آقروجنای آخوند اوبلوسنای آخوند ومحتسب لر قویدی بو آخوند ومحتسب لرنک اکثری اوکازلرنک اشبهی ایدی: «کانهم خشب مسنده» قائم اولوب دوردی. بو طائفه کوکل لری ناک آفلغی قلب لری ناک پاکلکی ایله اوزلرندین اوقومش یازمش قضاک ملالرینی صایلامیوب بزلره توغری یول کورستان بونلر ایدی هنوز اوز اوزلرمزی بلکانکچه ایش چوننی کورکانکچه نوعی ملالرینی مقتدا قیلالیم دیوب ایچلرنده بدوام کتابنی بلور بلمز نوعی لرنی اوکاز صایلاب روسیه تبعه سنده قضاقدن قانچه بولص باردور هر بولص نوعی دن بر ملانی انتخاب ایدرک پریغوار جیوب پول بیروب امتحان اوچون اوفی گه ییاردیلر.

ملالر پراغون چاپار ایله واریب اوکازلرینی آلوب زنجیرلی ساعت مویونلرینه صالوب برات لری اوک قویلنه بیرلمش کبی چاپوب

قایتیلیر. نظام موجبی مترقیه دفتر توغان اولسگان نکاح طلاق قید قیلمقغه مأمور و دعوا ایشلری دخی دیانته آنلره تقویض قیلنوب طرفین نڭ رضالغی ایله حکمده مآذون واجریه اجازه آلوب کلدیلر. بسو سوز برنی مدح و برنی قدح دگل حق سوزدور قولاق صالحق کرک اهل بصیرته فائده ویرر کلدکدین سوکره کورر بولساگز بر ایش قیلدیلرکه آنکله نه دین ونه دنیا توتیلور شویله که بر آدم وفات ایتسه اوکانزای ملا بولمسه یا که آنک امر قیلمش آدمی بولمسه جنازه اوقولمیوب نچه کونلر یاتدی اسسپقده بعضلر ششوب کیبویده آغوبده کندی ویله تاخیر شرعی دگل دیوب باشقه بر آدم جنازه اوقور بولسه بیچاره نڭ باشی بلادن چقمیوب زا کون وصولنڭ آستونده قاله چغی بدیهی اولدفن نمازه هیچ کیم جرأتلیک ایده میوب فایسی کورکه کیتسه ده اوکانزای ازلب تاپمق مویونلرینه بوروچ بویله بر آغر ایش اولدی. اوکان کلدکده ولی میتنه اذن واخنیار قویمیوب مالنی زکوة قیلمق فدییه مونی ویررسن قرآنه مونی قیلورسن جنازه یه مونی قویارسن دیمک کبی حکومتلری اجرا ایدوب گویا میتنڭ کوماشته وعصبه سی اولدیلر اوز بلدکارنچه مالنی تصرفیلدیلر. حتی که قچان بولسه بر اولوم حق دور دیه حیانتنڭ فدییه سنی آلدیلر و بونلردن غیر ی دخی کوب ایشلرده تجاوز ایتیلر، یعنی دائره دن چقب کتدیلر. نقل قیلورلر بر آدم نڭ آتاسی آغریق بولوب حالی آغر تارتدقده فلانی نڭ اولوکی کبی چروب صاصوب بی نماز قویولمسون دیهرک آت یذا کلب اوکازه کیدر اوکان بوکا بر شاگردینی قوشوب ویرر، شاگردنڭ باشنده لوندی قلیاق بیلنده کموش بیللوک یالپاق اوکی باشده چاقچه قاشن اولانلنوب جیر آیتوب اولدین چقار، یول ائناسنده یولداشنه دیمشکه «سن فلانی من بارغاندین کین آنانڭ اولسه خوب، اگر اولمسه بو اسسپقده کلدیکم نڭ جزاسنی تارتدرم» دیمش بیچاره السم زده بو سوزی ایشتدکده آتام نڭ اولوم قایغوسی ایسمدن کیتتب «خدایا آتام اولسه اولسون بونڭ دردنه دوچار قیل کورمه دیم» دیمش

قضاق اولده كوب غيرة قيلب ملا آلسه ارده بويله ايشلردن قاني اضرابه توشديلر غايت عارلندقدن آفون لر اولانسكه خاتونلر مرثيه گه قوشوب اوكلارنك طرد وازاله سنه اهالى نى تعريض ايتديلر .

و بر دخى چيسور ديوب خاتونلره وراثت دعواسى كه فديمدن قاله كالمش عاده لر يدر نص ايله نسخ ونه اولمش ايكن ينه ترك ايتيموب قضاقيه ده بر بيوك بلييه دور، ملالر بو توغريده زياده غضبلرينى ساچديلر مع ذلك ما هو الحق ايله اجراى شرع ايليموب رشوة بابنى آچديلر . شويله كه ايرلى خاتون بر توغريدن اوفكالشوب خاتون من ايريمى سويمايمن اولده دخى رضا دگل ايديم فلانى ايدى كندا ايدى ديو جزئى بر وجه بي وجه كوسترسه درعال آيريب ايكنچى ايره ويرديلر . زفت اولنميان يعنى اوزادلميان قولر من آتام بركان يره وارمايمن ياشمده ويرمش شمدي بلاغته يتدم ديسه لر غيرى يره ويرديلر بونلردن آلدىغى رشوة نى غنيمت بلديلر نفع جزدن ضرر كل مستلزم اولورينى ادراك ايتيموب آكا فهم و فراست لرى ايتيموب شريعت ايله ايش توتيموب نه نظام ونه ظنك ايله ده عكم يورتيموب محض بوغازه آلداندديلر حقدن بالكليه يوز چويروب پول كلور طرفه كوز توندديلر قضاقيستانى آت ميدانى كى تونغونديلر ايجلرنده يرلى ياربم عمده عالم وار ايسه ده اكثرنك توزانى بونلرنك كوزينه توقوب اعمى لر ايچنده قالمش اعور كى متحير تورديلر . ملالرنك بو افعال نابجا و حركات بي مزالرينه راضى اولميوب اى برادرلر شريعتى پايمال قيلمق آخيري يخشى اولمز ديه نصيحت ايله كورديلر ابله لر بو سوزنك حاصيتن بلمديلر ناصحلرنك مصلحتنه كرمديلر .

اهالى نك اوكلارلر اوستوندين بركان عريضه سينه آخوند و محتسب كوز قولاق صالمديلر سوزلرينى التفتاه آلدديلر مفتى حضرت لرينه لازمنچه مقيد اولمى لر . چونكه اوكلارنك ايشنى آخوندلره حواله ايدردى آخوندلر ايسه خود آقلده اتفاق رشوته اشتراك اولدقدن اوكلارلرى تركيه ايدوب مفتيه كوستر لرردى . حكومت ايسه بونلرنك

يعنى اھالى نىڭ مفتى دن وملا لردن بىزار يىنى مترقب اولوب «روحانى» دوخاۋىنى ايشە محكمە تورەلرى قاتوشمىق نظامە عكس دىھرك اوكلارە شەء دىھك شوپلە تورسون آستوندىن اوت قويوب اوستوندىن پوف ايدىرلدى حركت ابلھانەلرندىن حظ قىلب مىقدىن كولوب كىدرلردى. بس بو جھتدىن ايل ملالارە بھىچ عداوت باغلاب ناموس بايراقلار يىنى آچوب نچە يىردىن عرض حاللر ويروب پوللر ساچوب عاقبت مفتى نظاراندىن چقىدىلر اون يلغە يتار يتمز اوكلارنى برھم بىردىلر. قىبلە قضاىق اوشبونىڭ ايلە اولگى قاعدە والكلورندىن آيرىلوب شرىعت يولونى آنوق بلمىوب ظنىك يولنە دخى كر مىوب ايكى آراققە قالدىلر. بوكار بى بخت اوكلارنىڭ كسافات وفساداندىن اولدى. آدملىر قضاىق خلقىنى مفتى دن چقىدى ملا كرك دگل دىدى دىنلار يىنى يىدى كندا فدا دىوب تھمت وتعييب ايدىرلر من بوڭا اصلا قائل دگلم زىرا كوزمز برلە كورمىش مزدور كە اوكلار دىن اوتكان ايشلر طاقت بشر بە دن خارج ايدى عيب كمدە ايدىكى كورمىانلرە دە مطالعە ايلە معلوم اولور. قضاىقنى تعييب ايدىنارنىڭ نچە سنى كوررركە جزئى دعوادە حكم شرعە راضى اولمىوب حكومتە كىدرلر آنىڭ كلى ضررى دە قبول ايدىرلر. توفراق وخون دعواسى جىمع ملت دە الوغ اولدىغى كىبى بونلارنىڭ نزدندە خاتون دعواسى بوڭا معادل بلسكە زيادە بركار دور بىنا بىر بىر ايشە كوب دقت كرك ايدى غىرە وسىمرتڭ وھر نىسنە نىڭ وقتى وموردى وار بوروندىن قالان قارتلردىن ايشىدیلە كلن بر سوز بو سوز اكر چه اوز بىكى دور اما ليكن سوزلارنىڭ بىكى دور. «جلى جلى سويلسىڭ جلان ايندىن چقادى. قاتدى قاتدى سويلسىڭ كافر دىندىن چقادى» دىرلر تحصيل حاصل ايكان دىندىن چقادى دىھك طغىنە كىدر حددىن تجاوز ايدىر دىھك دور.

اگر ملالار اھالىنى اصلاح ايلە كم كم كوندرسەلردى خلق بويلە عنادە كتمىوب عھلر يىنە آزيق اولوردى آخرتدە اجر يىنى كوردى اولاد واحفادى دخى بو ائردە دوران سوروب روحنە دعالم قىلوردى

صغير وصغيره بى مزوج آناسى اولسه: «فليس خبار الفسخ بعد البلوغ لهما» عبارسى ايله كتابلر تولمشدر. وجيسور دعواسى من نوع انشاءدن اولوب «وصح نكاحه» متن مختصرده وغير بيلده روشن تورمشدر. ملالرنك بلا فرق تفريق لرى منشأ نزاع وماده تعرض اولدى. عدته اونوران خاتون ايكچى ايره وارمق حرمتى قرآن كريم ايله ثابت ايكان بلا مدت غيريه ويرديلر بونه دور ديان سؤاله انصاف ايدوب التفات ايدوب جواب ويرن ملالار، قضاغه نكاح يوقدر عقدى صحيح دگلر بنابرين عدته حاجت فالمز ديديلر. اما التفات ايتميانلر سنك نيمه ايشك وار بلا ميسن منم كم ايدوكى ديميه ده كنديلر فلهدا جمله مسلمانلره ضرر ايتديلر. بو توغريده ايل يخشى لرى نه ده اوفكا ايدر اورون بار لىكن ايش اللدن كندىكن صوكره اويله بويله ديمك لايقى يوق: «لا يسهن ولا يفتنى من جوع» وقت نوزه اوتدى فرصت بيله كندى آخرينى الله اوكرارسون: «فالله خير حافظا وهو ارحم الراحمين». الى هم بولسه ايل باشچى لرىنه يورت يخشى لرىنه سلام ونصيحتمزدوركه اولگى فرصت اللدن كنديسه ده حاضرغى فرصتى فوة ايتمىوب خلقه دليل وقولاغوز اولوب توغرى يوله صالحغه سعى كرك زيرا انسان اويله بر جوهر قابل دوركه ترقى كسب ايتسه ملائكه دن افضل اولور تنزله كتسه حيواندن اضل اولور زياده نه دياليم: «فللعافل يكفى الاشارة» الخ.

بيان اوران

قضاق خلقينك اوران ديوب بر شيوه لرى بار اصلى اغرادن ياغود اورند لفظندن مأخوذ دور. اغرا بر نسنه به فاندرمق وتجرىض قيلمق وتزدرمق وغيره ويرمك معناسنده عربى اولوب اورند بخت واقبال وير نچه معناسى وار فارسيدر. بو طائفه استغاثه محلنده وياردم ومدد طلبنده يا الله اولده اوتمش دولت و آبروى برله كتمش فلانى بابالرمز كى بزلرنك دغى بختمزى بلند واقبالمزى اوستون قيل ديمك

مناجاتلارنده اوزلر يىڭ مشهور بهادر وشجيع آدملر ينى وسيله قىليرق اسمنى توتوب اواز بلند ايله چاغرلر هر فصيله نڭ مخصوص اورانلرى اولور الوغ ايشلرده غير جنس واجانب برله جدل فيلب غلايه كتسهلر يعنى اروش وصوغش مرتبه سنه يتسهلر آلاچ آدينى آغزه آلورلر يعنى آلاچ آلاچ چاغرلر. آلاچ عامه نوعى قضاقتا بلكه جميع اوزبىك نڭ اورانى ديورلر. آلاچ ديدكده اتفاهمز معنای ندادن ناشيدركه يا اولاد آلنچه خان اگرچه فبائل فبائله بولنمش ايسا كده اصلده جمله مز بر آدم نڭ نسلندن و آلنچه خان نڭ تبعه سندن مز ديمك اولور. مترجم فقير ديرمه بو قول اضداددندر. چونكه آلاچ اوراننده نوعى قضاقتا جمله مز بر نڭ نڭ تحتنه داخل و بر آدم نڭ اولادى كى اولورز. اما بعض محلده آلاچ ميسن آغايين ميسن ديوب آلاچ لفظنى ايراق واجنبه دخى استعمال ايدرلر. بس آلاچ لفظى آغايين مقابلته ذكر قىلنسه اجنبى معناسنى افاده ايليوب اورانده قرداش معناسنى افهام ايدر. اما خاصه نوعى اورانى اور محبت ديورلر. بانى قزان اولان الوغ محمد خاندر. نوعى اسمى نڭ ابتداسى بو خان ايله باشلندندن اورانمزى آڭما تنسيب ايتمشلر. بزم خلقمز اوران نه ايدىكنى اونوتمشلر ايسه ده قضاقتا بونى يعنى اورانمز اور محبت ايدىكنى مويئومزه قويار شوييله كه اگر آنلر نكله اوران خصوصنده بحث ايلسك اولدين ايشديله كلمش نچه عكايه لرى دليل كتوروب بزلرى ملزم ايدر. قضاقتا يوقنى لغردى يازمعاننى شغردى ديه كورسا كده مجرد انكارمز اورون تاپمايوب آخيره محصور اولورز ديتلسه كه منقول عندهسى معلوم اولميان نقل معرا ايله ملزم و محصور اولوق بزه نه دن لازم كلور. ديتلور كه المزده و آغزمزده آنلرى تكذيب ايدن سندن اولمقندن دليل ايله اثبات دليلسز انكاردن افوى اولديغى سكوته مجبور ايدر. آنلر نڭ آبا واجدادندن تواترله ايشتوله كلمش خبرلرى دليل اولمغه يدر زيرا شايع اولان بر شيمى بلا دليل ابطال ايتمهك دليل ايله مثبت اولان شيمى سندسز افساده چالشوق كى دور ديمشله.

توره اورانی آرفاردیلر «وقار» دیمکدر وقار عربیده معافطه ناموسی موجب خصلتدرکه تمکین لو وسنکین اولمق معناسنه کلور. بس توره لر هر ایشده وفارلی صبر وتعمللی اولمق شأننی خاطرده توتوق اوچون بو اوراننی اختیار ایتمشلر. تویه آیاغی مایماق توره آیاغی مایماق بوندندر. یعنی صبر وتحملده توره بی تویه توشیه ایلمشلر واقعاً موافق مقالدر. اما صوکره کیله بو اورانلر متروک اولوب هر قبیله قضاق بر اوران وهر توغلی توره بر اوران ایله اوزلرینی امتیاز قیلمشلر مگر وقتی ایله چاغرلرکه آلاچ اوراننده نوهی قضاق کلسی بز اولدیغی کبی وقار یعنی آرفار اوراننده جمیع توره اول صدا تحتنده صفی توتارلر.

اورانلری بویله باشقه باشقه اولدیغی کبی هر قبیله ننگ مخصوص تامغالری دخی واردور. آننگله علامت فیلولرلر اوقومق یازمق بلهسه لرده تامغاده تخلف قیلمز لر. از جمله نایمان تامغاسی چومچ دور بوروشک «۰» کیرای تامغاسی آچامای بوروشک «X» آرخون تامغاسی کوزدور بوروشک «۰۰» بورا تامغاسی بوساغا بو روشک «A» کچی جزدن جباس تامغاسی بویله «۶» کیرای تامغاسی بویله «X» دور «فقس غیر هم علی هذا» اما توره تامغاسی عموماً بو صورتده اولور للا اصله شاه لفظی ننگ نشانی اولمق کرک که روشن لیق اوچون شین عرفی ننگ مرکز لرینی صورتمش واوزاتمشد.

سرد اورانی کولک مزار دیر لر. مشهده مشهور کنبد سبز دور. مشهدرا کنبد سبز ش نباشد خوارج خانه روی زمین است» بو کنبد ننگ حقنده سویلمنمش ایش. فائلی حضرت خواجه بهاء الدین نقشبندی دور. کنبد مزبور ا گرچه ایرانلیلره منسوب ایکان لکن قضاق خلقی ایران توران، هندستان، وترکستانین اهالیسی فی بلا فرق سرد تسمیه ایدر لر. سرد لفظی بالذال سوزی اولاشدیری دیزوب پیوست سویلمک ملایم ویومشاق سویلمک معناسنده عربی دور. واقعا بو طائفه کوب متواضع وادیب تله فصیح ودیلده فسیح اولدندن بو اسمله مسمی اولوب

صوگره غلیظ و معاندارینه دخی غلبه قیلیمشدر. صرد بالصاد خالص وی غش اولان معناده اما «سرت» بالتاسخت معناسنه کلور. فضاقت خلقی عرب، روم، دوننگان بو اوچ طائفهنی آیریپ سویلیوب بونلردن ماعدا جنوبی اولان اهل قبله ننگ کلسنی سرت دیدکلری کبی شمالدن کلان اسلامی عامه نوغای دیرلر کرک باشقوره کرک تبتار و کرک تازی تومنی وغیری اولسون.

نوعی قضاقت بر بولدیغی و آیریلدیغی ونوعی اسمنده وجه تسمیه
 ماسبقده مراراً ذکر اولندیغی اوزره قضاقتنک ایسکی سوزنده نوعی قضاقت بر کشی قضاقت فلماقت بر کشی دیکلری بی اصل وی اساس اولمیوب بر علهسی آنچه خان مادهسندنه یازیلیمش اییدی. ایکنچی عله سرایده تبتار خانلردن بانی قزان اولان الوغ محمد خان برادری کچک محمد خان ایله دعوائی وراثت تخت توغروسندنه دولت کچک محمد خانغه یوز و ییروب وزرالرننگ اتفافی او جانبه متوجه اولدقده الوغ محمد خان سرایدن چقب اوزینه ایارمش نچه مک دور تبتار منغول برله بلغار اطرافنه کلوب استقامت قیلیرق بلغاری لره خان اولوب شهر قزاننی بنا قیلیمش بو جماعه عسکریه بلغاری لردن قز آلوب آنا طرفی بلغار آتا طرفی تبتار و بو ایکی قبیلهدن توغومش بالالره ایکی جنسندن متولد اولدیغیچون «نوعین» لقب قونیلوب صوگره نونه و اوننگ جنسداشی اولان ضمه ویریلوب دها صوگره نون آخیر حنف و اعتبارت ایدیلوب و دها صوگره عین مهمله معجمه اوله رق و عوام الی دخی الحاق قیلهرق «نوغای» اولمش. بو جهته بزم بلغارلیقده بر چالا قزانلقده ایکی چالا، چالا فضاقتده اوچ چالالیق اولور. زیرا بلغارلیق اصلی ترک اولوب صقالبهیه اختلاطلردن قاتوش معناسنه اولان بلغانوب توغوبی دیمکدن منتخب قیلنوب بلغار بعدنه بلغار ایله تبتارننگ مناکهسندن وجوده کلنلره نوعین دینلوب نوغای اولمش و بو یرمزده نوغای ایله قضاقتنک معانقهسندن اولانلره چالا قضاقت اسمی

ویریلوب هر برلری اوز عصرنده متداول ومستعمل لغت ایله مسمی اولمشلر دور . «والعجم کفو بعضهم لبعض لانهم ضیعوا انسابهم» قولى جمع اعجام نسیلرین بویله اختلاط ایله ضایع ایتمشلر اوله .

قاریشقی یعنی فاتوش توغانلرنی اصلندن امتیاز اوجون بویله بر اسمله قوللانمق هر طائفه نك دأب وعادتندن اولوب فارسیده بوگا اكدش دیورلر . وترکمان دخی تركماند دیمك اولوب تركمن قالمش معناده اولدیغی جغرافیة کبیرده مرسومدر . وبلاذ سادسه ده چالغوره دیورلر . عربلر مستعربه و متعربه دیوب زماننده كرك عرب و كرك عجم بویله آرالشمش اولدقدن اكثر قبائل اصللرینی اونودوب نسللرینی شهره نسبت ایدرك قایسی شعوبدن اولسه اولسون متوطن اولدیغی بلدهیه منوط قیلنورلر الابدوی اعراب ایله قضاق قرغز کبی صحر اوایلرده اجداد اسمی قالمشدر .

مرأت الکائناتده کماری بن یافئنگ بلغار بر طانوس اسمنده ایکی اوغلی اولوب حالا او دیار خلقی آنلرنك نسلندن دور دیدیکی اهالی بلغارنك بین الترك والصقالبه اولدغنه منافی اولمز بلغار اولك اسم مرتجل صوگره منتقل اولمش اولور .

الوغ محمد خان ایله بلغاره وارمش تئارلر وقریم وسرایده قالمش تئارلر کلسی چنغز خاننك تبعهسی اولان منغول تئار و قضاق دخی اول جنسندن اولدغیچون نوغای قضاق بر کشی قضاق قلماق بر کشی دیدکاری بوندندر . الوغ محمد خان قزانده حکومت قیلب بر نچه سنه مروندن صوگره اولاد مزبور یعنی کندیله وارن لرنك اولادی قلمه آلنوب تعداد قیلندقه یوز مکنن زیاده ایر اوغلان حساب قیلمشلرکه فی الحقیقت نوعین بونلر دور . آزیل ایچنده اوز توابعی بو قدر اولدغنه خان تشکراً طوی قیلدیغنی روایت ایبرلر خان مشار الیهك وفاتی ایله اوغوللری بیننه مخالفت توشوب طرفین دن کوب آدم تلف اولمش دیورلر . «اور محبت خان اولکانه اون سان نوغای بولکانه» دیدکاری مشهور قافییه بو واقعه نك خبر و بو فاجعه نك اثریدر . وقدیمی توار یغلرده

نوعی نامی مطلقاً کورامیوب سیکزنجی عصردن صوگرهغی تألیف ارده
 آره صره نوای تئارلری ونوعی ونوغای دیه یازلدیغی بو حاله احاله
 وبوخبر واسمک صدقنه اشاره دور. ودخی نوغای قضاق آیر یلغان کوی
 دیوب قضاق دوتارچی لرندہ بر نغمه و آهنگ وار ایکی خانزاده ننگ
 آیر یلغان ایامنده ایجاد ایدیلمش حزین وموکلوق کوی دور. حکایه سی
 بویله ایمش الوغ محمد خان مغلوب ومغموم اولارق سرایدن چقب
 کچک محمد خان خانلق مسندنہ بر قرار اولدقده خاطر جمع لیک سرورنہ
 طوی قیلب مجلس عشرتده سازنده لر القای وزرا ایله اوشبو مقامی
 اعداٹ ایلوب بو آهنگ اولده خاننگ مسموعی اولمدقدن بو قایسی
 کوی دیوب صورادقده نغمه چی لر ایکی خانزاده ننگ آیر یلغان کوی
 دیوب جواب ویرمشلر. بوندن کچک محمد خاننگ کوکلنه رقت کلوب
 بش کونلیک بی وفا دنسیا اوچون ایکی شقیق بری بریلہ عداوت
 باغلاب قتلنه مسارعت قیلدغنه پیشمان اولوب الوغ محمد خان بی
 توتوب کلتورمک و اولدرمک یاخود قووب سوروب یراق یره کتورمک
 اوچون آرقاسندین عسکر چقارمق صدندنہ ایکان بو سودادن قایتوب
 طیارلنمش عسکیرینی آتدن توشورمش صوگره الوغ محمد خان دخی
 اضی ننگ بو آهنی یعنی اوتکان ایشلرینه او کوندیکنی ایشدوب کوکلندین
 کین وعداوتنی چقارمش فزاننی بنا قیلب خان اولدقده ایکی فرداش
 حق قرابت لرینی رعایه قیلہرق ایلچی لشوب حیاتنده بری برلرینه
 معین اولمشلر دور. وافعاً مزبور آهنگ بر عجب مقامدرکه سامع بی
 اختیار دامع اولور کوزلری یاشله تولور. نوغای قضاق تئارلر
 دومبوراده تارتارلر. تاقماغی شول وقتدین فالمش دیوب نغمه ننگ
 آخیرینه الحاق ایدرلر. بو قول دخی ادعاء اتحادلرینه یعنی نوغای
 قضاق بر کشی دیدکلرینه دلیل اوله بلورکه نوعی الوغ محمد خانہ
 یارمش عسکرنگ اولادنه اسم اولدیغی ذکر ایدلدی. سرای تبعه سیننگ
 صحراویسی ایسه جنیبک خان ایامنده قضاق نامنی آلمش ایدیلر.
 بس ایکی خاننگ تبعه سی ماده اصللری بر اولوب کلسی منقول

تتارنىڭ بطون لىرىدىن ايكان اسما آيرىلدىقارينه باعث بو اولمشدر.
 فداىكە كلام نوعى فضاىق هر ايسكىس چىغز خاننىڭ توابعى
 تتار منغول اولدىقى جەتلە مايله لرى متعددور. مگر مزبورين ايكى
 خانزادەنىڭ آيرىلدىقى ايله فزانە واران تتار اولادى نوعين نامنى
 آلوب سراى اطرافىندە قالان كوچمەلى تتار منغول قضاىق لقبنى فزانوب
 اصلنە بناء بر ايسەدە اسمنە نظراً ايكى اولمشدر اما شىكل وھيئتدە
 آق و صارى اولدىقى خانلر زمانندە روسلردن اسير و جاريە آلوب
 آنلرە اختلاطىدىن كلىمشدر. اما السوغ محمد خاننىڭ حكومتى آنچق
 توقز يل اون يل مقدارى اولمغز بو مدت قىلە ايچندە نوعى چىسىدىن
 وايغە يتب سلاح توتار رجال متصور دگل كە يوقارى يازىلمش اون
 سان نوغاي بولكاندە ديان قافىە مفھومنچە محاربە السوغ محمد خان
 ايله واران عسكرنىڭ اولادى بىنىندە اولمش دىنلە بو بىئە تحقيقى
 دگل تغلىبى اولە دىوب جواب و ير يلە بوگا دغى ايراد كلور ايسە جوابنى
 فن تاريخە اشنا اولان زكى و ذكى ياش طلبەلرە حوالە ايدرم كە بو كىتابچە مزدە
 فقط اصلمىزى بيان قىلمق مقصدمز اوچون بىئە و جواب ايله سوزى
 اوزايتمق دأب مورخە مناسب اولمىوب متصدى اولانلرە جوابىدە
 عسىر دگلدر.

نوعى اسمندە ايكنچى قول

نورالعين كلامىدىن نوعى اولمش دىورلر. قىسەنىڭ تمام واجمالى
 بودور كە زمان سعادتدە ايكى يا اوچ صحابە رضى الله تعالى عنھم
 حضرت رسول اكردىن اجازتلىە بلغار مەلىكتنە كلوب آغرىق لره دوا
 قىلب كىوب آدملىر شفاياب اولمش بو حىندە پادشاھنىڭ قىزى مرض
 فالجە مېستلا اولوب اطبا علاجىدىن عاجز قالمشلر ايكان بونلرى
 ايشدوب دعوة قىلب كلن كلرنندە قىزى كوروب اكر صحت لنورسە
 اسلامە كلور ايسنىڭ كارنە مبادرت ايدالمىم دىدىكە پادشاھ
 خوب اولە دىوب شرط قىلمش، بونلردە قىزى حمامە قىيوب قاين

يفراغى ايله چاپمق كرك دىرلر، قش اثناسى اولدىنن فايون يفراغى تاپولمىوب. صحابه نىڭ بىرى نىڭ قولدى عىناسى قاين بولسە كرك (بسم الله و بخرمة رسول الله) ديوب يره سانچىقدە فى الحال يشاروب يفرافلنوب آنىڭلە دوا قىلمىشلر. حياتدىن ماىوس اولن قىز باذن الله صحت لنوب اورنىدىن تورمىش قىزنىڭ صفالدىغىنى وبى وقت قورى يىغاچنىڭ كوكاردىكى كوروب بو كراماتنىڭ اصلى معجزە ايدىكى بلوب پادشاه بلغار جملە خلقى ايله ايمانه كەمش، بعدە صحابه لىر مدينە يە قايتوب جناب رسول عليه السلامە بونلرنىڭ اسهل طرىقلە اسلامە كلىدىكى خبر وىردىكە اول شفيع امت و دستكىر ملت اهل بلغارە كمال رضاسىدىن هم نور عىنى يعنى آنلر بنم كوزمنىڭ نورى ديوب اوشبو نور عىن بشارتى تحرىقلە نوعى اولمىش ديورلر. بىزم قارىتارمىز آغزىدىن بارچەدىن مشهور بو غەلە دور، بونىڭچون عمامە مونچە دىمىك وقاين يفراغى ايله سىلنىڭ بىزم مەلىكىتمە مخصوص و اھالىمەزە خاص اولمىش، مونچە لفظى معجزە لفظدىن تخفىق قىلمىش اولە كە ابتدا عىن بدلىنە واو توشوب موجە سوڭرە زا حرقى حرقى اولەرق موجە ونونىڭ دخالتى ايله مونچە دىنلەمشدر. بس مونچە معجزەدىن ماخوذ اولوب بو دورمە قدر اول اسمە باقى والدىغى اهل بلغار بو معجزە طفىلىندە اسلامە كلىدىكە سىند اولە بلور، كىتب معتبرەنىڭ بعضىدە ايجاد عمام پىشدا ادىاندىن جەمشىدىنىڭ اختراعى دىو يازمىش ايسەدە اسمى مونچە اولمىوب سوڭرە سبب دوا صحابه ايله معجزە اسمە تحويل و بعدە مونچە يە تحرىقى صدق واقعه يە سبب و بو خبرنىڭ اصلنە دلىل اولە بلور، اگرحە ولايتمەزە ايسام رسولدە صحابه كلىدىكى بعضىلر انكار واصلسىز بىكار دور دىرلر. لىكن زمان سعادتى تعقياً طيباً صورتىڭ داعىلر كلىدىكى و مجرد طبابت ايله اولمىوب ضمىندە بويلە بىوك كراماتلر كورمىكە اسلامە كرىدىكى توارىخلرنىڭ (فعالجاھما فى الاسلام) عبارەسىدىن منقەم اولور، مەلىكىتمە عربلر عصر اولدە قدم باصوب اسلامى جەمىع

انرا كىن اقدم اولدىغى دغى بو قولى تقويه ايدر، بو صورتك نور
 عين اسمى خلفالارنڭ بىزىدىن صادر اولمش كلام اولور.
 چونكه عرب عسكرى چهار يار وقتده درىندىن اوتوب بو
 ولايته كلكلىرى تارىخ طبرى وغير يلىده مرسومدر. واسلام خانلىرى
 اسمك كهنه تنكەلر كورلدىكى دغى اسلامى فدىمى اولغنه دليل دور.
 مدنى مصطفى افندى حكايه ايلدى قزانغه اول دفعه كلكده پاپورده
 بر روس بوكمدر ديو منى صوردى «عربدر» ديدىلر كيسه سندن
 بر ديناىر چقارىب بگا كوستردى نتمشى «ضرب هذالدينار فى بلدة البلغار
 فى سنة مائة وسبع وسبعين ۱۷۷» وىر طرفنده «فى زمان خليفه الله فى
 ارضه امير المؤمنىن سليمان» ديو يسانلمش ديدى. مسلمانلر كوروب
 بونى بزه سات ديوپ ايبالى تنكەيه قدر بها پيردىلر يوز دغى وىراردى
 ساتمايورم ديه قطع اميد قىلدى. بونى شهر بلغارنڭ خرابه سندن بر
 سالدا تاسابوب بوگا ايكى دانه سنى اوتوز تنكەيه ساتمش برىنى
 پيتر بورغغه يبارىب برىنى اوزى آليب قالمش كتهلىكى عثمانيه
 آلتوننه بر يارىم كلوردى. بوديناىراھالى بلغارنڭ عصر ثانى ده بلكه
 عصر اولده اسلامه كلكىنى كوسترىب بعض مورخيننڭ مامون
 ومقتدر اياملرنده اسلامه كلكلرىنى خطايه منسوب ياخود توجهه
 محتاج ايدر. مزبور ديناىرنڭ ضربى مصطفى افندىنڭ بزه يازىب وىردىكى
 تحرير وسويلىدىكى تقرير اوزره خليفه الله الخ عبار سندن اموى امير
 سليمان اوماق اقتضا ايدر چايزكه اھالى بلغار آنڭ ايامنده اسلامه
 كالمش ده ديناىرى آنڭ نامنه صومش اوله. مگر امير سليماننڭ عصرى
 عصر اولنڭ آخىرى اولمغله ديناىرنڭ سنه سى يتمش يىلر مقدارى
 صوگره اولوب اموى امير سليماندىن غيرى بر امير اولدىغنى كوسترر.
 بس بلغار اميرلارنڭ اسمى اولور. بو سليمان مستفار الاخبارده مرسوم
 آلماس خاننڭ اتاسى سلكى خان دگلمى ايكان. چونكه بزم اھالىمده
 اسمنى ترخيم قىلمق عادة قديمه دن وتعظيم وترجيب مقامك بركار دور.
 سلكى خاننڭ اسلامه كلكىكى معلوم دگلسه ده بوديناىردن آنڭ مسلمان

ایدیكى استنباط ایدیلور. لکن دینارنڭ سنهسى آندن دخى
مقدمدر شویله که مستفاد الاخبارنڭ نقلنه بناء الماس خان مقتدر
ایامنده اولوب مقتدر خلیفه دورنچی عصرده سلکی خان الماس
خاننڭ آتاسی اولدیغی جهندن اوچونچی عصرده اما دینارنڭ ضربی
ایکنچی عصرده کورنور: اوپله اولسه بو دینار مزبور ایکی امیرنڭ
برینه قرار ویرلمیوب فقط آخوند حضرتلرینڭ بلغار اسلامیتى
اوچونچی عصرده صوکره ایدی دیوب آندن یوقارو دیان اخباره
اعتماد ایتدیکنی خطایه چقارر. واهالیمز نڭ صحابه کلدی دیان آغز
نقلنی صوابه یاقنلشدیریبلکه تصدیق ایدر. آخوند حضرتلری
غیریلر کبی هر استماع ایدننی راست دیمک وهر ایشتنکنی یازمق
دأبندن اولمیوب سوزی تحقیق له تحریر قیلمق شأن عالی لری اوچون
سندی مثبت اولمیان یاخود تواریح معتبرده کورلمیان بزم بو یازمش
حکایه لرمز کبی خبرلری ترک ایتمش اوله. اگر مزبور دینار آخوند
حضرتلرنڭ الینه توشه ایدی آندن بر خیلی معنا استخراج ایدوب
بیوک بر خبر آلوردی بزلره سند بولوب قالوردی.

یوقاروده صحابه زماننده اسلامه کاندکلرینی تصدیق ایدر دیان
سوزم بلغار خانلرنڭ اوڭلی بو اولمیوب سلیمان خاننن اقدم دخى
اسلام خانلری اوتمش اولدیغی مظنوندر.

مأمون خلیفه نڭ ولادتى بر یوز سکسان ربیع اولنده وفاتی ایکی
یوز اون سیکزده و مقتدرنڭ تولدی ایکی یوز سکسان ایکده وفاتی
اوچ یوز یکرمی برده اولمشدر. هجریه

نوعی اسمنده تواریح و جغرافیهلرنڭ بوندن غیرى دخى اقواللری
وار. از جمله تاریخ خیرالله افندیده نوغای اسمیله بنام بر بکننڭ
توابعدن اولدیغیچون نوغای تعبیر قیلنشدی دیمش. وسائرلر دخى
غیرى طرزده یازمشلر ایسهده توغریسی بو فقیرنڭ یازدیغی ایکی قولنڭ
بری اولوب بلکه ایکسی بیله صحیح و صوابدر. شویله که اولده نور
عین لفظندن و صوکره نوعیندن اشتهار ایتمش اوله. چونکه بر

آدمنك اسمی «عالم بيك» اولسه صوكره علم جهندن عالم وعكومت جهندن بيك اولسه اسم مهدينه خلل ويرمز يعنى بيشوكدا گئی اسمنه ضرر كلمز. بلكه تأييد ايدر

مشجار بياني

نقايل لره نظراً الوغ محمد خان خاتلق مسندنه اوتوردیغی ايله روسیه طرفه عسکر صالحق مصلحت كورلوب بر بيك ايله نچه مك آد او جانبه بياردكده روسیه يه چكدش بر خالی اورمانه واريب آنه مستحکم بر قلعه بنا قيلب اسمنی ميشه زار قويهش. «ميشه زار» فارسيدور. بزرچه اورمانلق وتوغايلق ديمك اولور. صوكره تحريفله ميشجر وچيم ترك اولرق ميشر ديو سويلنوب اهاليسی رشم ايامه كوره شهره منسوب اولمش. الوغ محمد خاننك وفاتنه قدر بو قلعه بيك لك ايله توروب بعده اوغلی محمود خان جای نشين اب اولدقده برادری قاسم خان قاچوب قلعه ميشجره واريب آنده استقرار وشهرنك آدینی كرمانه استبدال ايتمشدر. كرمان لفظی ترك لهجهسی اولميوپ نه ملايسه ايله بو اسمه قرارلندیغنی كوب آدملردين صوراديم بلاميلر الا ملا مير عزيز نامنده بر عز بز دیديکه قاسم خان قراندين چقب ميشجر قلعه سينه واردقده محمود خان ملايمت ايله قاسمه ايلچی بياريب ديمشكه اتفاهمز آيريلمسون مكا تابع حكمنك تورسون حدودی تصرف قيلسون فقط باشلی باشمزه كيتمايالييم اگر هر بومز استقلال ادعاسنك اولور ايساك ملك الدن كيدر يورتمزی اجنبی تصاحب اينر. بو سور قاسمه كار قيلميوپ من مستقل خانم مملكتی كندم تونارم سياقنده شيوه فارسى ايله مكتوبنده كيرم تحرير ايلمش. اهالىء قران وميشجر بينك خان ايلچی يه نه ديمش ومكتوبنده نه بازمش سؤاله كيرم جوانی ويرمش كلامی بين الناس شايع وانتشار اولمش. قاسم خانك بو اسمی نقال ايدرک شهره لايق كوروب اشتهار ايتمش. عوام «كيرم» لفظنی كرمان ايله سويليوب اعتياد ايتدكنن اولسگی ميشجر اسمنه غالب

و کیرم نامنه دخی فایق اولمشدر. اه
مزبور ملا میر عزیز اصلی میشر اولوب بخاراء شریفده تحصیل
قیلمش آندن قضاق ایچینه کلوب استقامت ایدن ذات ایدی. قاتی
سوزلی توغری تللی اولدقدن «الحق مر» مفادنچه اخلاقی هیچ کمه
اویوشمبوب کمر واج وکمنام کندی باشنه یورمش بر آدم ایدی.
هجریه نك اوچ یوز اون سنه حدودنده وفات ایتدی. خدا رحمت
ایلسون. بالالری جایسان ایلنده یوررلر.

قاسم خان بوسیاق ایله شهر نك اسمنی کرمان قویوب مشجر بیکی نك
محکومندن ماعدا بعض قلاعی دخی اداره سنه آلر ق روسیه به سویانوب
قرانه مقابل تورمش قران خانی ایسه آتاسی الوغ محمد خان نك الوغ
همتی ایله بر کچک دولت هیئتنه کرمش ایکان اوغول لری ایکیه تقسیم
ایتدیلر. قاسم محمود خاندن خوف ایدوب روسیه نك اماننه داخل
اولدیغی ایله روسیه بوکا هوادن انواع وعد وهبأدن تورلی عهدلر
ویروب خیله و مکر نك مقدمه سی اوله رق خوش آمد یوزندن شهری
خانه نسبت ایدوب کاسم اسکى نام ایله یاد ایتمشدر. سوگره کیله
کرمان و کاسم شهره علم و مشجر لفظی اهالیه لقب بولوب قالمشدر.
قاسم خان اوکوندین باشلاب نفاق و روسیه ایله اتفاق ایدرک قرانی
آلغه طالب و روسیه ایسه فاسمی دائم بومطلبه راغب والدن کلنچه
سایمه اعانت و یاردمه ایناندیریپ اغوادن دقیقه فوة و اغرادن ثانیه
عود ایتماش قاسم بونك روسیه دن دسیسه ایدیکی فکرینه یتماش
بعد الوفات اولاد لری دخی او قصدن کیر و کنماش آخر کار بو
ایکی بلده اهلنه یعنی قرانی و مشجرى بیننه اولقدر عداوت توشمشکه
غیری جنس اولان روسلردن برى برینی اشد و ابعده بلمشدر اهالی
مشجر قرانی دیوب مذمت و اهالی قران مشجرى دیوب مذلت ایدر
اولمشلر. بویله اوله رق آز مدت ده اصل فصل لری اونودیلوب چونکه
مشجرى لر السنه و الپسدهه بالجمله روسیه به میل و مشابتهتى کوریلوب
قران لی ایسه آنلره نسبة اوز بیکی و سادهراق یوریلوب ایکسی ایکی

هېئندە اولدقلرندن آدملر جنس لری باشقه زعمنه وارمشلر . بو صفت آنلره روسیه ایسله اختلاط لری بورونراق وملاذ جهتندن مواسات وموافق لری کوبراک اولدقلن ایدی والا بو ایکی فریقک اصل ماده لری بر ایدکنده اشتباه یوقدر . اما بعض لر بقایای فندن اولمق زعمنه کیدوب وبعضی لر عربدن دیوب ادعاء ایدوب : « بنوالمیشار » نامنه عربدن بر بطن وارلیغنی اوقیانوسدن کورمشلر ایسه ده اول شعوبدن بو جانبه کلوب اتراک اولانی غیر معلومدر . اوقیانوسی قراءت ایدن ذوات کرام صفة مختصه لرینه بناء میشر ایله مسمی اولمش دیسه لردی اولنگی علمه دن بو مناسب توشردی : « یقال رجل میشرای شدید الحمره » دیمش زیرا بو طائفه مزبوره اغلبی قزل چهره لی قرمز ی بگزلودور . نه ایسه اغلاط کذا وفذا ایله نسب لرمزی تارتیشه توشران اهالیمرنک ایام ناس وعلم تاریخه هوس وحوصله سی اولمقلرندن وآرالرنده اولان واقعه یی یازیپ قالدردمقلرندن دور . بونکچونکه زمانرنک اهل قلمی اجدادمرنک بو حالندن انفعالا داد داد دیورلر اخبار یازیپ قالدران اولمسه ده اولدین ایشدیله کلوب بو قدر چه بلور کهنه آدملرمز وارلغنه تشکر ایدرز .

مخبرنک نقلی میشه زار ایله تعبیر قیلندقلن بویله یازیلدی والا بزم ولایتهمزده فارسیدن کوبراک عربی لغت قوللانمق عیادت اوله کلدکن مشجردن میشر اولمق لفظه اقرب معناده اوفق کورنور . مشجر منصر وزنده بو دخی میشه زار دیمک اولوب هر ایکسی اسماً صالح واصطلاحاً صادقدر . لیکن کیرم و کرمان کلمه لری ناک ماخذی ینه فارسی اولدقلن زمان اولیده اهالیمر آراسنده لغت فرس دخی مستعمل ومتداول اولدیغی فهم لنور : « کیر » کاف فارسیله توتوق معناسنده اولوب کاف عربیله قضیب معناسنه کلورکه قضیب نه دن کنایه ایدیکی اهلنه هویدادور . اما جهان نماده مسطور کرمان بو اولمیوب کرمان اولاد یافندن کرمان فلوجه منسوب دیوب شهر مزبورنک حدودی تقویمه بیان قیلنمشدر . اما فن طائفه سی دیدکلری

اجناس مختلفه دن مرکب فورامه خلق ديمك اولور. بعضی لری تزدنده طائفه فن علی حده بر نسل ظن ایدیلور.

قره نوعی بیانی

الوغ محمد خاننك وفاتی بلواسنده اوچونچی اوغلی یعقوب کندنه ایارمش بر فرقه نوعی ایله چقب اصل مرکزلی اولن شهر سرای سمته کلمشیر. یعقوب وفات ایدب توابعی کچک محمد خاننك حمایه سینه داخل اوله رق استراغان اطرافنده استهراز وبعده اول شهرده استقرار ایتمشیر قره نوعی دیدکاری بونلردر. بونلره قره نوعی دینلدیکی اوچ سببه مبنی اولوب بری اصل مرکزده وارث بالاستحقاق اولن خانزادهیه انقیاد واطاعتدن خروجی دورکه یعنی محمود خانه مخالفت ایدب کین وعدوان ایله نزاندن کتدیکنی قره کوکللی دیمکن کنایه قیلب قره نوعی دیمش محمود خاننك تبعه سی اولوب نزانده قالانلر کندیلرین آق کوکل دیمک ضمننده قره نك ضدی ایله افتخار ایتمشیر. ثانی نزاندن کتدکنصکره صحراوی وقرایوی اولدقلرنندیر زیرا اوز بیک تلنده مدنیه آق بدویه قره اطلاق مستعمل مثلا آویل وفتشلاق اهالیسینی قره خلق عموم قضاقیه بی قره قضاق دیمکلری بو قوله سند اوله بلور. اوچونچی نزانلیه کوره رگده فورهراق اولدقلریدر. ایلهدی کرک مذکور اوچ علاوه نك بریسی وکرک بریسی ایله اولسون بونلره قره نوعی دینلوب لیکن مقابلنده نزانلی بی آق ایله امتیاز آرالزنده جاری اولمامشیر مطلق نوعی ذکر قیلنسه نزانلق مراد قره نوعی دینلسه استرخان خلقی مراد اولور زیرا معادلنی قره ایله تخصیص دن صوگره آخیرینی آق یا که صاری ایله توصیفه حاجت فالهز. اما قره دیدکن سودان عربلر کبی اسود یاخود هند عجم لری کبی اجرد ظن ایدلمسون فقط نزانلیه نسبة قره دورکه لسانزده قوگر تعبیر اولنور. قره قاش نوعی دخی دیورلر فاشلری قلمدک قبولوب توردیغی اوچوندیر. فقیر ظن ایدرم وبوگا ضم ایدرم که بونلر اگر چه

سرایه رجعت ایدب اولگی جنس لرینه قوشولمش لر ایسه ده قزانده قزانمش نوعی نامی متروک اولمیوب چونکه عرق ناس ده بر لقب ایله شهرة آلان ذات دیگر بر جایه وارسه لر اوجایک اهلای اوزلرندن فرق اوچون اول نامله کوبراق سویلیور اولدیغی معلومدر. بنا برین بونلر باشقه لردن زیاده بو نام ایله مشتتهر اولمشلر. اما قزان نوعی لری نوعی اسمنه باعث اولن اصلر منبع لرنده اوتوردغیچون غیریدن امتیازه حاجت قالمیوب بونکچون قزانلی ده نوعی نامی کمیاب یعنی اکثر نوعی دینلمیوب قزانلی دیه یاد قیلنور اولمشلر. بو اصولدن بی بهره اولن مدعی لر نوعی استرخان اهلای دور قزانلی نوعی دگلنر دیورلر. بو دیدکاری بی سند بر دعوی علیل وی حجت بر کلام کیل دور.

نتیجه کلام آدم لرنی طریقه دیسه دیسون ونیچه آد ایله سویلسون بو اوچ طائفه یعنی قزانلی میمشجری واسترخانی جمله مزنگ مایه مز متعده اولوب حزننده یغلاشوب تعزیه ایتور قرداشمز سرورده شسادلنوب تهینه ایتوشور توغانمز اولدغنده اهل دانشنگ انکاری میو یعنی انکاری یوقدر اخبار ماسبق لری یعنی میمشجر ماده سنی ملا میر عزیزنگ خبرینه موافق سویلیون وقره نوعی احوالنی بالخاصه یازیلمش ترتیب ده سردوبیان ایدن حاجی عبدالرحمن افندیکه فامیلیاسی عبیدالین اولوب بین الناس صاری ملا دیوب ملقب ایسدی اوچ دفعه حج قیلب سکسان دورت یاشنده ایکن ۱۳۰۸نچی سنه دورتنچی حچنگ عرفاتنده وفات ایتمشدر. بو ذاتنگ کم ایدکنده اختلاف اولنوب بعضیلر میشر وبعضیلر روس دیورلردی روس زباننه وخطنه کمال مهارتندن روسدن مسلمان اولن زعمنه کیدرلردی. سویلشن روسلر دخی اشتباه ایدرلردی اگر روس اولمسه بو قدر فصاحته مالک اولمزدی روس اولدغه دخی بیکار آدمنگ بالاسی اولمیوب بیوک بر کناز یا که گنیرال کمی بر ذاتنگ فرعی اولمق کرک دیورلردی نهچه چیناونیکی لر اصلنی صوراب هر برینه بر تورلی جواب ویردکن

سوزینه قرار ویرمزلردی کم ایدکنی حقیقی بلهزلردی. کندی بیلن وتانیان روس اولمقدقه ترجمان ایله سویلشوردی. بر دفعه چوچک که کلدکده شیشمروف کونصله آلب کدیم ترجمان ایله سویلشدی. نه اوچون اوزگن سویلامدگن تلتی نه اورنده لازم ایدرسز دیدکده روسچه سویلشمکن قاچوب قضاق اولمش دگلم جوابنی ویردی. حج که کیدر آخیر سفرنده باختده برکه یاندق یازیلمش حکایه لکه بورونده دفعتله ایشدیله کلمش ایکان ینه تاکیده تکرار صوراب بونی نردن بلورسز دیدکده کهنه آدملردن ایشدوب و روسیه تورایخنده دخی کورمشم دیو سویلیدی. بو ذات بزلر توغماسدن بورون آیکوز ایلینه کلوب آتامزنگ قولنده برنچه سنه لر توروب قضاغه یازیلوب سموز نایمان ایچنک استقامت ایتمشدر. نوعی دن قضاقدن بر خیلی بالالر تعلیم آلوب یخشی معلوماته یتمشدر. هر چقان بو فقیری کورسه لر صبی و قتمده سوزلریهی سویلیوب اریله دیر ایدک بو یله دیر ایدک تازه دوراک ایدک دیو لطیفه ایدردی. بر یل ایکی یلده بر کلوب قوناق بولوب کیدردی. بو مناسبتله کستاخ لیق قیلب دیدمکه حاجی بابا بزلری قوچاغکزه کوتاریب قولتوغکزه ده اوستوروبسز برسؤ الیم وار راستنی خبر ویره مز دیدکمه نه صورارگزی بلدم دیدی. بلساگن بیان اینه دیدیم أصلمدین خبر آلمق مرادنده سز دیدی. آری کرامت قیلدگن دیدیم. بلبلم دیو خطاب ایلدی هر چقان فقیره بویله شینوه ایدردی که صبی و قتمدن بو اسمه اعتماد ایتمش ایدی دیدیکه کم ایدیکمی نیلیورسن حقمده دعا قیل الله تعالی بزلری اسلام صفتنک قیلب بوسفره مناسب کورمش جسممز اول مبارک جایک فالسون توفراغیم آنده نصیب اولسون جوابنی ویردی تکرار صورمغی آدابدن کورمدیم عاقبت نیتنه کوره جسمی اول شریفی جایده یعنی مکه مکرمه ده قالدی. آدملر هر نه زعم ایدرلر سده اصلی صاراتوف میشرلرندن اولدیغی آتامزنگ نقلندن وهم اولگی حج سفرنده یولدشی غریب جان حاجینک کلامندن منقهم اولور. بو ذاتنک بلوملکنه مسلمان

روس جمله قائل ایدی عقلا و نقلا سویلنان سوزی بار چەنک آغزە
 مثل اولمشدر. ظاهرده حلیم باطنده بی رحیم سخت گیر آدم ایدی.
 بر ایشی توتسه طعن و ملامتدن قطعاً قورقمیوب اول ایشنده ثابت
 قدم اولوردی. بعض افعالندن واقوالندن بحث ایدلسه عوامه عقلا
 و علمایه نقلا درایه و روایه هر برینه موافق جواب ویرردی. میتنی
 دۆرده آناسی اسمیله ذکر ایدوب جمیع ملالر آناسی اسمیله دۆره
 ایدر ایکان سز نەدن بویله ایدرسز دینلسه بالا آناغه کمان آناغه
 عیان دیو عواملره سویلردی. اما ملالره «یوم ندعوا کل اناس بامامهم»
 آیه کریمه تفسیرندن تقریر ایدوب هر آدمک اوزینه کوره
 ادای مرام ایدردی «ادعوهم لا باءهم» آیتنی کورمامش سز معناسنی
 بلمامش سز دینلسه بو آیت حیاته محمول. اولگی آیت ممانه مخصوص
 آنکچون آخرتلیک اولان میتنی آناسی اسمیله چاغیرم دیر
 ایدی. آدملر آچیقلوب سن روس سن بو فعلک آکنا شاهد دور
 دینلسه استحالنه وار اسلامک نه ایدیکنی بلمیان مسلمانندن بیلان
 روس آرتوغراقدر دیو مقابله ایدردی.

لفظ امام مفرد و جمعی ائمه و امک جمعی امهات اولوب حاجی
 مرحومک آیتدن استدلالی قاعده نحوه موافق دگلسه ده بعض تقاسیرنک
 بیان حکمتنه مبنی شاذ اولان قاعده سینه تمسک ایدرک دعواسندن
 دونمزدی نه قدر ادله ایله اسکات ایدرم دیر ایسک هر برینه بر
 جواب و یروب اوز رأیندن غیریه کونمزدی. و عجیب خلقی وار ایدیکه
 بر ایشی ابرام و الحاح ایله صورمدقچه اوز توغر و سندن دعواى دانالیق
 قیاب او یله دور بویله دور دیهزدی هیچ نسنه بلمامش آدم کبی
 سویلیانلرنک آغزینه باقوب حیرتک اوتوروردی. نوبت کلوب سوزه کرشدک
 بار چه نی حیرتده قویوب آغزینه فراتوردی. مثل سوزلرندن بری تل جوهر سوز
 گوهر دور قیمتنی بیلان آدمه بیع ایتمک کرک اصل تاشنی ایتنه ویرسک
 نه آندن فائده ایده بلور ونه سندن راضی اولور دیر ایدی. قضای

دو غاونایه داخل اولدوقده بر بولص ایلگه اوکازنای ملا بولمش ایدی بوندن قضاقلر قورقدیلر ایسهده باشقه ملالر کبی حماقته کندیکی و ضررلی بر ایش ایتدیکی یوقدر. خدا رحمت ایلیمه ملالره اوگوت ویرهن قضافنی آفرون آفرون کوندرالیم دیان ناصحک بری بو ایدی مصلحتنه کرمدیلر بونک قیمت بها سوزینک قدرنی بلمدیلر.

اولگی خبری یعنی مشجر حکایه سنی مزبور ایکی ذاتک سویلدیکی مضمونده کونصل بالکاچین دخی سردوبیان ایدوب کندی نک اصلنی افهام ضمننده قاسم اولادندن ایکی اوغول تحصیل اوچون مسکوف شقولاسنه ویرلدکده هر ایکسی ارتداد یعنی خرسیتانلقی اختیار ایتمش بزیر اول نسلدن مز دیدی. بر کون باشنه چالمه اوستنه جامه کیوب پاتریته توشوب خریطهده هیئتنی کوردکده دورت یوز بلدن بویاق ترک ایدوب تاشلانان بابالرمزنگ لباسنی کیدم دیوب بوسیاق ایله اصلنی ومیشر واقعه سینک فصلنی سویلمش ایدی. مشار الیه کونصلنگ احوالی واقوال و افعالی چوچک ماده سنده یازیلور.

قریم نوعی بیانی

قریم لفظی فی الاصل جبله اسم اولمیوب بیره ویرلمش نامدر. وجه تسمیه سنده بیوکلر بویله نقل قیلورلرکه قدیمده آق دیکز ایله قره دیکز آراسی بو کونگی کبی بوغاز اولمیوب قوریلنق ایش اورتاده بر شهر عظیم وار ایش حصار و سوری محکم اولدقن هیچ بر دشه ان بوکا ظفر اوله مامش آله مامش زمانیله بر پادشاه بعض لر اسکندر دیرلر بو شهره قصد قیلب فتح میسر اولدوقده یولنی کورماک نه بردن قولایدیر بلماک و آکا کوره بر تدبیر قیلنق اوچون تبدیل صورتله شهره کرمش مگر اول آنده شهرنگ پادشاهی خاتون ایش خانسنگ جمیع پادشاهلرنگ تصویرى موجود اولدقن اسکندری بلوب اسیر قیلمش بعده آزاد ایدوب اراده شرط قیلمشکه شمیدین صوگ عسکر تارتوب بو شهره کلیمه اسکندرده عسکر ایله وارمز وعده سینه وفا ایله قره دیکز طرف

تاغلری کیسوب آق دیکزه آقیدوب شهر مزبوری صو ایله خراب
ایتمش استانبول بوغازی نڭ مبدأ و مقطعی بو اولوب حالا مرمر دیکزی
دیان محل او شهر نڭ اورنی ایمش قره دیکز آقهرق آق دیکز آوشدقه
بو جانبدن قریم شبه جزیره سی آچیلوب اوزنی بر نچه یل لره قدر
چوب سز کیه سز شور و فاق و قوروق یانددن قریم آنامش زبان
ترکینه تا قریری فریق دیر قریم دیر قاقیر دیر. سختیان و کازوللری
قریم دیمک دخی بو معنا ایله اولوب بوک تبتدن یالانغاچ و معرا
و تاقیر اولدیغی او چوندر. سوکره نباتات اوسوب سکانه صالح و معیشته
قابل اولدقه اطراف جوانبدن آدم جمع اولوب هر جهتدن ممدوح
و معروف بر مملکت وسیعه و اهالیسی یره منسوب اولهرق قریم
خلقی دینمکله و سیمه و ارض مشارنڭ مدت متعدده قدر قالدیغی بو
اسمه وسیله اولمشدر.

ایام اسکندر دن بویاق بو نامده تورمش ایکان سوکره اولاد
پنغزیه دن توغا یتور بو ارض جسیمه یه مالک اولدقه معینده واران
عسکر تبار و منغول اول بوزنڭ اهالیسنه اختلاط ایله قزانلی کبی نوعین
نامنی قزانوب نوعی اولمش لکن اکثر آدم بونلری نوعی دیمپوب
عرف قدیمه مبنی بر اسمیله قریم خلقی و قریم تباری دیه تعبیر
ایدرلر. اولگی یازیلش اوچ فریقدن نوعی لده باشقه ایسه ده
تتارلده بردور. بو قریملی قرداشلرمز نڭ زمان خانان و آندن اقدم
اولان احوال و اطوارلری نصل ایدیکی بزه مستور اولوب علماء متبحر
واغنیاء متهول و اهل غیرات و صاحب سیره کمار کلوب کچمش معلومر
دگلدن. فقط عصر حاضر مزده دملا حبیب الله افندی کبی مدرس عام
و ترجمان اسماعیل افندی امثالی معلم انام وارلی اهالی نڭ معلومانلی
و بلوملی اولدغنه شاهد دور بو معلوماته اهالی نڭ جوهر استعدادنه
علاوه اسباب عدیده دن بری شجره اسلام نڭ ثمره مجاوره سی یعنی
اسلام مملکتی نڭ کورشى اولدغیدر.

ایمدی نوعی و میشر و اهالی قریم و قره نوعی اسامیسند یکر می

بش یل وزیاده کویا ایکنه ایله قیو قازیب یعنی نچه نواریخ لری کوروب ونچه آدم لردین سوروب بلدیکم بو قدر چه اولدی قالاننی اس الیاس سوز اولان قزان وقریم استرخان وکرمان ننگ علما کنج وفضلاء سخن سنج لرینه احاله ایتدیم چونکه جمیع خبر لری بر آدم ننگ بلوب بتورمکی متصور اولمدیغی کبی بلدیکنی دخی تمام یازیب توکاتمک ممکن دگلدر بونکچون سلف لرمز چیردن من قالار، چچن دن سوز قالار دیمش لردور، لکن «مالایدرک کله لایترک کله» فحواسنچه هر کیم بلدیکنی دخی سوراب یازسه آز آزدن جیولوبنده جملسی جمع اولدقدنصکره احوال ننگ باش آیاغی آچیلوب نامه نامه کول بولور که یوررمول اولور مثلنه موافق توشوب هم حدیث ایله عمل وهمده بابالرمز سوز یله یورمش اولور ز. ایامزده اهل قلم ارباب سیفدن زیاده اعتبار اولوب قلع کیسمن قاتی بی قلم قطع ایذب فیل کوتارمز آغری بارمقله آسانه آتار کون لر کلمشدر، بنا برین بو یولده بذل مجهود ایدن ذوات ننگ خدمتی ضایع اولمز ظن ایدرم، الا بو قدر چه ظن اولنورکه بویله خدمت لرننگ قدر قیمتنی بیلمن بزم اهلیمز اولمیوب اجنبی ملتله خاصدر شویله که اجنبی ملت ننگ تالیف و تحریرینی مدح و ثنا ایله سویلیوب بوندن بر دانسنی یازیب فلان یوزه صائمش و بونی آلانلر فلان مک طبع ایتدیرب فلان مک صائوب بو قدر مک فائذ ایتمش دیو غزته لرده یازارلر بویله دیان ذواتلر اللرنک مطبعه اوله توروب اوز ملت ننگ تالیفنی ایشه قاتالمازلر یعنی باصوب تارقاتالمازلر مبالغه سینه کوره خاطره خطور ایذب اجنبی لرننگ تالیفی بیضاء عنقا کبی غیر مکرر عجیب بر کتاب ایشده آنکچون قدری بلند قیمتنی زیاده مدحه لایق اسماسی فائق دور دیه آلیب کوررسن بر خبر صحیحه نچه عندیات ضم وعلاوه ایدیلن اکثری مالایعنی بولورسن. آکا نظراً ملت ننگ کرک قدیمی و کرک حدیثی کتاب لری غایت معتبر اولمق لازم ایکن بالعکس اویک یاقوب فرض وزعم ایله ترکیب و ترتیب ایدلمش اجنبی کتابلر عند العامه مقبول اما تعب و مشقت و سیاحت ایذب

تحقیقه یازیلین اوز کتابلریمز غیر منظور دور، بو حال ایسه ایامدک تقاضه سیدرکه زمانه زده جمله ایشلر اسباب چرخ وحیله ایسه وجوده کلدکن علم و آلت علم اولن کتاب دخی بویله چرخ و ماشته یه فالمشدر . لکن اهل زکی و ذکا بوگا باقمیوب اجتهاد فلمده قصور ایتماک کرکه خلق بله زسه خالق بلور اخیرده شمره سی بلور، ان الله لا یضیع اجر المحسنین .

لمحرره

بولمه غافل شغل دنیا برلن ای اهل فلم
کلدی نوبت سزله یاز قیلمغل سوگره ندم
چونکه هر بر یازدغکله نامکز یاد اولیسر
بولدغکده موتیله بر کون وجودک کالعدم

بیان تومنی وتاری

تحریر سیاق سناقین یعنی نوعی نوعین دیمکن ترخیم نام ونوعین ایکی جنسدن مرکب طائفه یه علم عام اولدقن اهل الع تومن وتاری دخی فی الاصل ترکستان وبخارا مضافاتندن کلوب بو طرفه تاهل ایدب تولد اولدغیچون تعریف ماتقدمه یعنی نوعی اسمنه داخل اولمق افتضا ایدر ایکن عرف زمانه بناء متوطن اولدقلری بلده یه منسوب العلم ونوعی نامندن مرفوع القلم اولمشلردور . بونلرنک ایچند علماء موثوق واغنیاء معروفی موجود اولوب لعل کندیلرینه مخصوص بیان نامه وتاریخلری واردور ظنیله تفصیل حال لرینه تصدی قیلنمدی زیرا بونلرده اوز احوال لرینی یازمیوب فالدمرق شوپله تورسون اغیارنک بلنمیوب قالان حال وتاریخلرینی یازیب یاروقه چقارمه غیره ایدن ذواتلر واردور . از جمله حاجی نعمت الله افندیکه ثروت وسامانندن صرف نظر انواع علمدن بهره یاب بر ذات سعادت مآب اولوب خصوصاً علم تاریخه رغبتی آرتوقه اولدقن ایامنده هر کیم بلدیکنی یازیب بوندن اونری کوملوب فالمش کوب خبرلر کورناک که یعنی روشن لقعده چقارلمشدر . هر بیرلرده تعمیر مساجد وتجدید مکاتب

ایتدکن ماعدا جیبندن نچه مک مجلد کتاب کثیر الاوراق کبیر الحجم
وقف قیلب و مسقط رأسی اولن قریه مالچنه دخی بر جامع سنکین
کوه تمکین بنیاد ایتمشدرکه کورنلر طرحنه مقصور النقل و تعریفنده
متحیر العقل اولورلر، بو ذات کریم الصفات ایله فقط تومنی دگل
مملکتهمزده جمیع اهل اسلام از هر جهت افتخار ایتسه لر جائزدر.
سخاسی مسافر مجاوری حاوی نزدنده قریب وبعید مساوی بسیط
ایلد کثیر الود بر آدم دور. حضرت واجب الترعیب بویله ذواتلرنک
عمر عزیزلرینه برکات و بروب دولت و آبروی لرینی کون بکون
ازباده ایلیوب آخر نفسده جمله لر می حسن خاتمه ایله بلا حساب
ولا سوال جنته کرن قل لرنندن قیلسون. آمین بحرمة حم.

خبرات عمومی ایله مشهور عالم اولدندن اسم لری یاد ایدیلن
مجلده محاسنتی یازمق لازم و الزم ایکن مگر بو مختصره مز اول
سماح سمیرک جود سخاسنی و قیمت بهاسنی صغرمیه متحمل اولمیوب
فقط وجود ذیجودلرینی ذکر ایله قانع و بو قدر ایله قاعد اولدم
کیم اولسون بو ذاتنک حقنده بر کتاب یازمق لازم اولوب خصوص
تومن افاضل لری بو بحر عمیمنک مراتبنده نه قدر الوغ مجلد ومدون
کتاب یازسه لر دخی کما حقه حق لری ادا اولمز ظن ایدرم. تجربه
وامتغانه کوره بزم نوعی ایله ارالاشان قایو جنس اولسه اولسون
سله سنندن بویله مقبول الناس المعروف بین العوام و الخواص ذواتلر
اولوق خاصه مزدندر و السلام.

باشقرد اسمنده وجه تسمیه

باشقرد طائفه سی اوز بیکدن اولوب اسمی اولدین وار ایسه ده
نفس اوزلرندین نامنه سکه صوقدرمش مستقل خانلری اولدیغی معلوم.
دگلدر. قرغز قضاقتک مناب و توره منزله سنده کنطون عنوانلی
حاکم لری اولوب آنلر حکومت قیلهرق و جوار مملکتک خانلرینه
تابع اولهرق کلمش لر. بونلرنک باشقرد ایله مسمی سنده قیل و قاللر

اولوب چهل‌دن بىر بودرکه لغت فرسده قاشقورى كرك ديوب اتراك بوندىن تحريفله قرد ديورلر. بو طائفه حد ذاتنده بغيرت بشجاعت اولدقن قاشغره تشبىها «قرد» دېنلوب قرددن زياده قوى ديمك محلك مبالغه ايدب باش لفظنى فوشه رق باش قرد ديمشله نتيك كم بر نسنه يى رتبه علياده يعنى برنچى درجه ده ديمك محله باش بامرغه اشاره ايتمك واردور. الا ن بسو طائفه دن كورلمش آدملر كوزه طولوق مجسم اوازلى مفخم علمالرى جرأتليك جرار سپاهلرى صوقشه كرار اولوب يمش يغاچندن يراق توشمز ديدكلرى كى اجدادلرنگ دغى بو اوصاف مهذوحه موجود اولدقن قاشقورنگ مرادنى اولن قرد ومبالغه سيله باشقرد تسميه ايتمشله اوله. حضرت على كرم الله وجهه نك مدحنده شير ديدكلرى كى بهادر آدملى ارسلان ديمك قاشقور ديمك ولقبى ايله كوك جال ديمك مدح اوز بىكاندر. اما باشقرد ديوب بالجيم سويليانلر عربدن ايشتمش اوله لركه كلام عربك قاف اورينه كاف وكاف محله جيم استعمالى معروفدر چنانچه قم لفظنى كم وكركان ولايتنى جرجان بايكان بلده سنى بايجان ديدكلرى كى باشقردنگ قافنى جيمه آيشدروب باشقرد ديمشله هذا هو الصواب عندى ولا اعلم عند غيرى.

اما حاجى ملاظهر الدين نام سياحنك نقلنه بناء باشقرد اسمنده وجه تسميه زمان ماده اجدادلر مژدن اوچ آدم قش سفرنگ يول ياكلوب آدشمشله ايكان اتفاق بر قردنگ ايزينه توشوب ايل تابدق بزلر قردنگ اثريله كلك بزاره قرد باشقى اولدى ديدكلرندن بو اوچاولرينك فر وعنه باشقى سى قرد اولان آدملرنگ نسلى ديمك سياقنده باشقرد ديوب بو نام اولادلرينه لقب اولوب قالمش اهالىء باشقردنگ بيوك اجدادى اوشبو اوچ ذواتلر ايمش. العهدة على الراوى عسى بوييله بر نقل بين لرنده واركه عقله بعيد ايسه ده سويلدى لكمن سندن آداشقان بابالرينك سيرندن دغى سيردور. مخبرلرنگ خبرى بوييله اولدقن مثلا قاشقورى كرك ديوب كركى قرد ديوب قرددن باش قرد اولمش ديدكلرندن بو قدر

سطور یازیلدی والا شمایل وشهامت لرینه نظراً نفس قاشقر دیمکدن
تجر بقله باشقر د اولمش دیسه لردی لکان احصر واشمل. مسمی سی
نه سبب برله بولسه بولسون بونلر اتراکنک مشهور ومعروف فرقه سی
ایدکنک احدنک انکاری اولمیوب انکار ایدن واریسه وهمی وزعمی دور.
اما بزم نوعی و تضاقده فرد دیوب حشراته اطلاق ایدر لرکه فارسیک
کچک معناسنی متضمن اولان خرددن مأخوذ دور بو ایسه باشقر د اسمنه
صالح اولمز. وقاتقدن مصنوع بر نوع غذایی فرد دیورلر یوغوردن
مختصر ایدلمش یوغورد جوغاتدن فارسیدر باشقر د اسمی بوندن اولمه
دخی موافق کلهز بس اصعی وافصعی اولگی عله اوله.

بو جماعهء کثیره روسیه یه تابع اولدقدن بویاق آتلی قزاق خدمتک
حاضر بونلور لردی. ۱۲۹۰ نچی هجریه نیفک سلدات آلنیه باشلدی.
بونلر روسیه تصرفنه کردیکی ننگ ایتداسی هجریه مک لر حدودنده
اولدیغی بعض آغز اخباردن ومستفاد الاخباردن دخی مستفاد دور.
وباشقورد خلقنه ایشتاک دخی دینلوب اسمده بویله ایکی قسم سویلندیکی
نوعی نی تثار قضاقتی قرغز دیدکری قبیلدن اولوب الفاظ مشترکه دندر.

تبتار طائفه سی

تبتار خلقی آغز لده باشقر د ایله قوشقلنوب سویلور ایسه ده کورنلر
نسلی نوغایه مائل اخلاق و ذکافهم و فطانتنه جمله فائل برکزیده قبائل
اولدیغنی خبر ویردیله لکن تبتار لفظی نه دن مأخوذ ونه دن بونلره
علم اولدیغی معلوم اولدی بو اسمنک اصلی هیچ کم بلمدی. مگر
سابق ملاظهر الدین ننگ دیدکنه کوره بونلره روسچه پراپوشیننوک
دیورلر معناسی پراپوستیت اینکان یعنی خارجدن کلوب اغیارنک یرنک
استقامت اینکان دیمک دیوب بو سیاقدن «تبتار» پراپوشیننوک لفظینک
ترجمه سی دیمک استدیسه ده بو اسمنک لفظاً ومعناً تبتار اسمنه مناسبتی
یوقدر. بر تقدیر تبتار دیمک پراپوشیننوک ننگ ترجمه سی اولور ایسه

بو صورتده بونلرنڭ اسم قديمسى نه اوله ديو سؤاله مجبور ايدر وهكندا
تسلسله كيدر. بوڭا ائندم ديو بوينومى قسمنن غيرى جوابه قادر
دگلم. اما ظنمهده بو اسمه باعث آنالرى تبتار نامنده بر آدم اوله ده
اولادى اول اسمده قاله. بونلرنڭ اوزينك اولدغنده اختلاف وار
ايسه ده اتراكدن اولدغنده اشتباه يوقدر.

بارابه نوعى يى

بارابه نوغايى نامنده بر طائفه سيبيريانڭ اوب صووى اولكسندك
اولوب بعضار بونى فورامه يعنى هر جنسندن مركب ومجتمع جماعه
ديوب بعضار بر جنس اولديغى ده سويلديلر نه ايسه شول چاينڭ
سكاندندر. هجرية مگدين صوڭره بر عزيزنڭ كراماتى ايله اسلامه
كلديكنى بارابه عليم ديديكى بر ذات تجارت ايله آيكوز ايلينه
كلمش ايكان سويلديكنى پدرمز مرحوم وهم يوسفى آبطى مرحوم
ذكر قيلمش ايديلر. بوندن صوڭره محمد بيك مرحوم كه حاجى دولان
ديوب معروفدر بو ذات خبر ويرديكه بارابه خلقى كم سواد عامى
ايسه ده زياده ديندار محب علما ومخلص مشايخ بر طائفه اولوب بزم
سوادمز يوق ايكان فقط حاجى لكهزه حرمة ايشان حضرت آد قويوب
المزنى او برلردى كمال اخلاصندن مجانا فز ويروب او يلىندرديلر ديو
سويلدى. بو ذاتنڭ بارابه ده تورديغى ۱۲۵۰ نچى سنه لر ايچنده اولوب
اهالى يى اسلامه كتورهن عزيزنڭ صلبيه اوغلنى كورهن يتمش سكسان
ياشارنده قاتلر ايله سويلشديم دير ايدى بو خبردن استخراج ايديلوركه
بونلرنڭ اسلامى اون ايكنچى عصرنڭ اوڭلارنده يعنى ۱۱۰۰ هجرية
حدودلارنده اولوب اوشبو ۱۳۰۰ تاريخمه زده ايكى يوز يىلر مقدارى
اوامش اولور. بارابه بر صونڭ اسمى اولوب مصبى اوب صووى
ديورلر. يعنى اوب صووينه قويار ديمكدر.

نوعی قضاق اسماسی

قضاق خلقنه آلاچ تئار اوز بیک قضاق اوچ جزء اسملری تعیین اولندیغی کبی بزم نوعی اهالیزه بلغاری تئار نوعی قزانی اسملری صحیح و ترک وصفالبه اسمی دخی صادقر. صقلاب بن یافث بن نوح علیه السلام اولادی اتل اطرافنده اوسوب اوتدیکی توار یغلرده مسطوردر. بو اسملر آراسنده خزر نامی دخی توار یغلرده یازلمش ایسهده لفظ خزر صفت مختصه لرینه بنساء عربلرنک قسق کوزلی دیکندن ماخوذ اولوب اصل اسمگه مدخلی یوقدر. دینله که بو اسملر هربری بزلره صادقی ایکن یا نیچون تئار دیدکده اهالیمز جهل ایدرلر یعنی آچیغلنوب کایوب کیدرلر. بوگا ایکی وجه واردر: بری اصلی ناک تئار ایدیکنی بلمیوب معناسنی دخی فهم فیلمیوب تئار دیمک مجوسدر مجوس ایسه بی دین بر طائفه دیوب بو فکده کیدرلر. ثانی تئار اولدیغنی بلوبده تئار ناک اسلامدن اقدم اولان حالنه نسبت ویروب تنقیص نما سویلدکن خفالنورلر. مثلاً روسدن یا ختایدن مسلمان اولان بر آدمه یا اولادنه های روس یا ختای دینلسه کندنی ناک کم ایدکنی بیله توره آکاعارلنور من روس دگلم ختای دگلم دیوب شدتلنوب نارلنور. بو شویله طورسون حتی نوعی قضاغه یاسردغه تحقیرا های نوعای یا قضاق یاسره دینلسه کوکلیمه بر نوع الم کور تئار دیدکده نزاع بو قبیلنددر، اصل تئار اولمدقدن دگلدنر. بس ایمدی بر آدم تئار دیدکده تئار ناک اسلامدن اول اولان هالنی ملاحظه دن سویلیور دیوب خفالانسه بو طبیعی در. اما اصلی تئار اولدیغنی بلمیوب انکار ایدرک منافشه قیلسه بو جهالت و بلمسزلکدر. چنغزخان بی اختلاف منقول ایکن آنی و تبعه سنی تئار دیمکنک سببی بودر که تئار خانی سوینج خان منقول ایله اورشوب غالب اولوب منقول خانلغنی بتوروب بش آلتی یوزیل منقول اسمی متروک و منسی و تئار حکومتی مستقل اولوب کیرهک آغزده و کیرهک قلمده تئار اسمی سویلنوب یازلوب سوگره

منغول غالب اولوب تئارانگ کلسی منغول خانلغنه دخالت ایتسه لرده اولسگی شهرته مبنی تئارا سمی باقی قالمشدر بونگچون نوعی قضاغه منغول دیمک دغی ممکنر، چونکه هر ایکسندن اسلامه کلنلر موجود اولوب بلکه خانلری منغول جنسندن اولمغله خانلرینه اتباعاً تئاردن کوبرهک منغول لرننگ قبول اسلام ایلدیکی مظنوندر، لکن منغول دیمک استماعده تئار دیمکن آغرراق دویولور، آنکچونکه تئار اسمی آغرلرده کوبرهک سویلنوب کوبرهک ایشیدیل کلدکن فی الجمله اسهل و منغول نامی مجوسده قالب عادتده بدچهره وادبدن بی بهره ادمه ایتوله کلدکن قولاقغه آغر کوکلسگه یاغر ایشدلور.

باز باشدهغی سوزمه مراجعت ایدلهم:

قضاقتنگ کلام لرنندین که بارچه مز بر مسلماننگ بالاسیمز دیرلر بو سوزدن جمیع اهل اسلامی قرداش مراد ایدرلر. افراد اهل توحید بو کلمهده متعادلدر. ثانی نسب جهتندن قرداشلق ادعاسنک بارچه مز آلاچ اوراندی آغاین مز، بر اوز بیکنگ اوغلی مز دیرلر؛ بوسوز ایله اجانبدن احتراز ایدوب نوعی ایله قرداشلق اراده ایدرلر. ثالث بارچه مز بر قضاقتنگ بالاسیمز، بارچه مز اوچ جزهنگ اورفاعیمز دیرلر فرعی مز دیمکدر. بوسوز ایله نوعی دن افتراق ایدوب اوزلری خاص وخالص اولورلر. رابع الوغ جوز، اورطه جوز، کچی جوز دیوب بر جزئه تخصیص قیلسه لر باقی ایکی جزءن امتیاز ایدرلر. وهکذا تقریب ایله اوز اتاسینه کلوب یدرلر.

ایمدی باز یلمش اخبار وبتلمش اقوال لردن مستفاد اولان معناننگ مرجع واستشهادی بودر که قضاقت طائفه سی اولی آنچه خاننگ ایکی اوغلی منغول تئار وآنندن فالا چنغز خاننگ توابعی اولوب. بو اولاددن برکه خان غازان خان لرشرف اسلام ایله مشرف اولدقده نیچه یوزمک مک تئار منغول خانلرینه ایروب ایمانه کلوب قدیمدن کوچمه لی اولمغله سردریا جیم جایق ایشل نورا ایدیل اورال بویلرینی یایلاق و قشلاق قیلوب وطن طوتوب طورمشلر باردقچه اوسوب، اونوب، کوبایوب

اطراف و اکنافی طولدروب شهره یاقن یرده مال آصراق عسیر ویر
 جایده قرارلنوب او طور مق غیر یسیر اولمغله طاغ راغه سگوب صحرا
 و سهول لرده جایلوب جایراب یورمشلر زمانه سینک خانى اغنى جنبك
 خان بونلری کما فی السابق اوچ قسمة تقسیم و اچارندن جا کم و بی لر
 نصب قیلوب بی لرنک عدالتندن ظن برله قیلمش حکم لری شریعتده
 طوغری اولدقدن ظن دن ظنک و قاضی آق دن قضاى اولمش دیانلرنک
 قولى تصدیق اولمق عقله لایق و جمیع ادله دن بودلیل فائق کورنور .
 هذا ما وصل بی و ظهر لی والله اعلم بحقیقه الحال عصمنا الله من الضلال .

صلوات و رجه لفظی و بی اسمی نك بیانی

صلوات لفظی سلبات دن می مبدل یا که اصلده صلوات میسر ،
 قضاى نك بویله بر ایسکی اصطلاحلری وار . الوغ معرکه ده یعنی سیاز
 و محاکمه لرده فلان یلغی دن آرغی دعوا یوق قیلنور غیر مسموعدر
 سورالمیور دیان محلده صلوات دیوب بو مقاولیه طرفدارلق ایله بر
 نیچه کونلر پست بلند یعنی یوقاری تومن بولشوب اخیرى بوگا قرارلندقدن
 ایشلر اسان اولور ؛ چونکه اولرک یل لرده حقى کوبرهك کیدنلریل نك
 یوقاردن اولمقنى استیوب سوکوره غیلر اوز حقى داخل اولان سنه دن قیوسنى
 صورایورده یوقاروسنى یوق قیلیمیه سعی ایدر بونکچون نری برى
 بولشوب سوز اوزاقغه تارتلور کندیلر نیچه بویله بر عقده عظیم در . بو
 شرط قرارلندقدن سوکوره بین لرنک اصلاحات جاری اولوب نفاقلری انقافه
 مبدل اوله رق سوزلرینی افشایه و حکم لرینى اجرایه باشلایورلر .

قانون مذکورهنی رجه دیورلر بوگا عکس کیدن و فلان ایدن
 عیبلی اولور . بو قرارده حکم ایله کیساملش مال لرنک بهاسی دخى تقویم
 قیلنور که قوی بو بها آت تویه صغر بو بها دیوب بوندن غیرى دخى
 بی لرنک حضورنده خصمین برى برلرینی سب و شتم قیلسه لر آگیا
 بویله جزا کدا و فندا دیمک کبی ایشلر کلسی مجلس قضا دن مقدم
 سویلشنوب دفتره قید قیلنور . بورونغی وقتلرده بویله جمعیتنى طوب

و جیون دیوب شروط و عهودلری فقط آغزدن توقناشیلوردی آشا
 قطعاً تخلف ایتمزلردی غایت تأکیدلهک اولسهلر برمال قربان فیلهرق
 قوللرینی قانه باتورلردی بعده دعا فاتحه فیلهرق فاتحه خدانک
 مهری دیوب اعتماد ایسوب مزبور قرارنک بقاسنه نهایت اهتام
 ایدرلردی. ایشک باشی بو ترتیبده باشلنوب آخیری بر آلا ایپی
 کیسوب تارقاشورلردی آلا ایپی چورت کیسوب یعنی قطعاً قطع
 ایدوب آیریلسهلر بو طوبیده سورالمیان یعنی حجت سز قالان سوز
 ایکنچی دفعه سورالمز آلا ایب کیسولمیبوب آجراشسهلر ایش تمام
 اولمیبوب سوکوره بر جمعینه موقوف دعوا قالدغنه و بر برلرندن ناراضی
 اولوب تارقالدغنه دلالت ایدردی. آق قره فارشیق آلا ایب کیسولمیکنک
 حکمتی ده بو طوبیده آغزه آلتوب صورالان دعوا هر نهکه اولورسه
 عق دور ناحقدر حقیقت قیلنوب انتهایه ایرشدی حکم ایله تمام اولدی
 دیمکدر. بو کبی بیوک عقدهیه مدغلی اولدغیچون بو طائفه آلا ایپی
 حرمت ایدوب آیاق آستوننده یاتسه آطلب اوتمزله باصوب کتمزله.
 بنا برین بر آدمی تزکیه قیلماق بولسهلر آلامنک آلا ایپن آندامغان
 دیه توصیف ایدرلرکه سوزنده ثباتلی عهدنده محکم حق غیردن اجتناب
 ایدن ذات دیمک اولور. اولگی جمعیتلر آغزدن اولورسه ده ثبات
 و قرارنده بر تورلی اختلاف اولمبور ایکان بو زمانده او ییله جمعیت
 سیاز اسمیله سویلنوب عهودلری یازماق سزماق ایله مهرلنوب متونلنور
 ایسه ده عبارات میهمه لرده مقصد بو دگلندی مدعا او دگلندی دیوب
 اره صره نزاع واقع اولبور.

توبه بی صایلمق دخی رسم اولدی توبه بی دیمک ایکی طرف
 بی لرنک اوستوندین قویولان ناظر دورکه ممیز منزله سنده اولور حکمده
 اختلاف تالاش اولورسه نقتیش ایدوب بر طرفنی ترجیح و تقویه ایدن
 بودور. وجهله سینک فوئنده حکومتدن اویازنای ناچالنینک یا که غیر
 برحاکم تورر ختای ایله اولان سیازلرده او طرفدن غالدای نامنده
 بر منصبدار اولور. سیازنک اولی دفتر ایله باشلندیغی کبی آخیری

ینه دفتره قید و امضا و تمهیر ایله اتمامه ایرشوب بوننگله ختام ویریلور. رجه لفظی تلفظده کسرا ایله ادا ایدیلور ایسهده فی الاصل عربی اولوب بالفتح والتشدید (رجه) دن اولوق کرک (رجه) حرکت اینمک و قویمق و قیامق معناسنده دور، بو طوب و سیاز جمعیتی دخی اولده تولقنوب نری بری بولشوب پست بلند آیتوشوب بعده توقناشوب سکون و قراردن عبارت اولمغل رجه دیمشور.

اما صلوات لفظی ایکی معنایه محمول اولوب بری فعل عربدن استفاده ایدیلیمشدرکه عربار طرفین اولن دعوالرده ایچلرندن بری صل علی النبی دیسهلر اسم شریفی حرمة ترک نزاع ایدرلر، بونلر صل علی النبی اورنینه صلوات دیرلر، صلوات اولن دعوا صورالمر، ثانی سلبنک بر جمعی سلبات کلور. سلب چمک و یوق فیملق معناسنک عربی دور. یا از جهة قرب مخرج واوه قلب قیلنهرق «صلوات» وسین صاد ایله سویلنهرک «صلوات» اولمش بوندن افرق و اصلح وجه و جیه کورنمپور، فقیر بو غلهدن اوتری دعوا دفترده محلی ایله سلبات یازارم خطا ایسه استغفر الله.

و صلوات لفظی ینه بعض محله سویلنورکه بو صلوات صلابتنن متبدل دور، مثلا فلان آدم صلواتدی آدم ایکن دیرلر یعنی صلابتلی و مهابتلی دیمک اولور، فلانی ننگ صلواتی باصدی دیرلر یعنی مهابتی قبضیت و یردی سیسکانردی دیمکدر، حاصل هر بری بر جمله سیاقنک استعمال ایدیلوب هر صلوات محلی ایله اوز سبکنده سویلنور.

ودخی اترک و اوز بیک بطونلری ننگ حاکم و منصب دارلری «بی» و «بیک» القابلری ایله سویلنوب بی اسمی بیک دن ترخیم و بیک اسمی بیوک لفظندن تخفیف ایدلمشدر، شویله که بایسه ضمه ثقیل و بعده اجتماع ساکنین سببیله او حنف قیلنهرق بیک اولمش بوکا نظراً املاده بیک کلمه سی یا ایله یازلمق درکار ایکن توار یخلرده یاسز یازلدیغی غلط دور

لكن غلط مشهور افصح قاعدہ سنہ مبنی یاسز یازمقدہ جائز اولوب یا ایله یازانک اولویتندہ اشتباه ایلامز، چونکہ تکلمک تخفیف تکتبده تکمیل کرک دیمشلمز، بیوک کلمهسی فی الاصل الوغ لفظی ناک مرادفی اولوب هر ایکسی ترکی الاصل واسم مرتجل دور، تعجب ایدرم محررلومز قز اسمی کبی یا کرک اولمیان محلدہ قیز دیسوب یا ثبت ایدرلرده، یا کرک اولن محلدہ یاسز یازارلر، بیک ویوک اسملری عربی ده عظیم وکبیر لفظلری ناک ترجمهسی دورکه سیدالقوم شیخ القبائل وحاکم البلد دیمک اولور، اصطلاح عربده شیخ دیمک قارت واختیار آدمه اطلاق اولندیغی کبی قدر ومنزلت جہتندن باشلاره دخی شیخ دینلور صفة مشترکه دندر.

الفاظ مستعمله بینهم

اوزبیک اروغی ناک مدن وامصارده استقامت ایدنلرندن صرف نظر بدوی اولن فضاقت ناک هر بر سوزی بر اصوله معتبد مأخذی عرب وفارسیه مستند اولور بر نسنه ناک اسمندن بر نچه معنا آلمق میکندر، مثلاً بونلرنک محاوره سنده هر مأکول اللحم اولن حیوان ناک یاور یسینه بر موافق اسم قویوب چنانچه قوی بالاسینه قوزی دیوب ایچکی وکیوک بالاسینه لاق میر، وبولان بالاسینه بضاو، تویه بالاسینه بوتہ دیمک کبی. غیر مأکول اولن حیوان ناک اینوکنه جیم فارسیلہ کوچوک دیرلر، اما قویان بالاسینه جیم عربیلہ کوچاک دیورلر، بونی قوزی لاق دیوب مأکوله ویا که کوچوک دیوب غیر مأکوله فاتمیوب بو ایکی اسم بیننده کوچاک دیمکه باعث نه اوله دیرک نفتیشہ آلدنقه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دن قویان خصوصتک (لا آکلہ ولا احرمه) قوی صادر اولوب مأکول لیکک مضطرب ایمش، کتب فقه ده یعل وبعضتک لابس عباره سیله کلمش، اما دلیلنه دقتل نظر ایتدک غیر مأکول طرفی اقوی کورندکن اوطرف ناک اسمنه قریب تکلم ایتمکی تر جیح ایتمش اوله شویله که احکام توراتک حرمتی صریح اولوب «شریعة من قبلنا شریعة لنا» ادلهسی ایله

حرمتی باقی دینلورسده بوفارغی «لا احرمه» ثانی اکل رسول الله علیه السلام حین اهدی مشویسا» قولندن حرمتی منسوخ حلیتی منصوص اولور. مع مافیه حیواة الحیوانده اصعبادن رضی الله تعالی عنهم عبدالله و ابی لیلی «انهما کرها اکلها» دیوب روایتلری جمع قیلدقدن صکره «وغایة ما فی هذا الخبرین استقذارها مع جواز اکلها لتعارض الدلیلین» دیمشدر. بس بوکبی معنالر ملاحظیه آلتسه کما فی السابق بو طائفه اولده علمالرنک تعلیمی ایله عامل اولدقلرینی ااده ایدر دیدیکم ظنمی ظاهره چقاررودخی فی تنفذ که فارسیده خارپشت، ترکیده کرپی، قضافده کرپی بی، و کرپک چچن دیورلر. بی لیک چچن لیک صفت انسان ایکن بویله بی نطق حیوانه بو ایکی لقب نهدن قونولمش دیوب دقت قیلندقدن معلوم اولدیکه حضرت سلیمان صلوات الله علی نبینا وعلیه السلام پادشاهلق ایامنده بر دفعه کوکلندین کچار اوشبو ملک و دولت ایله قیامته قدر فالسام دیر. حضرت حق جل عالم السر والخریات که بوکا مطلع اولوب حضرت جبرائیل دین بر کسه صو حضرت سلیمانده ارسال ایدر. و دیمشکه قلم سلیماننک کوکلندین بویله بر فکر کچدی اگر ترککلی تمنی ایدر ایسه بو صوی ایچسون آب حیاتدر قیامته قدر قالور و لکن محکومنده اولان جمیع ذی روعی جمع ایدب آنلرنک اتفاق و مشورتی ایله ایچسون دیو امر ایدر. حضرت سلیمانده امثاللا للامر انس جن وحوش و طیور بار چه سنی جمع ایتدکن صوکره مصلحتنی اورتایه تاشلاب کلسی دبرلرکه ایچکز قیامته قدر تورکز دیوب بوکا قرار ویردکارنده «کرپی» بر چیتدن ندا ایدب یا نبی الله بوکیکاشدن بز خارج مز ا گر داخل ایسک برسوز خاطر مه کلدی اجازت اولورسه سویلایم دیدکده حضرت سلیمان نعم سویله دیوب. کرپی ده بو صوی ایچمک یالغوز اوزگزه می مخصوص یا خود اوشبو اوتورمش اهل عیال ارکان دولت اعیان سلطنت نیک توش قوربو قورداش لرکز جهله سی ایله می ایچرسز دیر. حضرت سلیمانده کندیمه خاص دیو جواب ویرر. ایله اولسه من سزی ایچمگه دلالت ایتیمورم زیرا دنیا نک عزتی

حياتىڭ لذتى اهل اولاد ابناء اعفاد و زمانداش قورداش و موافق يولداش
 ايله بيله عمر كىچورمكده در. اگر بواو توران اعيان وزير و زراتىڭ
 توش لركز اوتوب يالغوز قالور اولسه كز بونلرنىڭ هر برى نىڭ وفات
 و وداعى سزه برداع و عسرة اولوب شويله بر حالت لى روى و بر ركه
 اولومى استرسز اولالماس سز ديد كنه حضرت سليمانه بو مصلحت معقول
 كوريلوب صوتى ايجاماش كرى حضرت سليمان كىبى ذاته بويله
 حكيم قيلد ييچون «بى» و بويله حكيمانه سوز سويلد ييچون «چچن»
 نامنى آلمش تا بوز مانه يه قدر بو اسمده قالمش چچن سوز چن ديمك
 متكلمنىڭ ترجمه سى در.

ينه بر كچك تورغاي وار چته سى بار مق قدر اولور اسمنى
 سوچه تورغاي ديورار اصلى سوز چن تورغاي چچن تورغاي ديمكدر
 بوگا نهدن سوز چن تورغاي دينلمش دينلسه بر صيادچيل و بونده
 توتوق اوچون دام قوروب دان تاشلامش ايكان توزاغنه بوتورغاي
 توشار صياد نه ايسه نصيبم ديه ركه قولنه آلب اوينه كيتمك اولدق
 تورغاي تكلمه كلوب منى نيليورسن دير. صيادده كباب فيلوب
 ييرم ديد كنه، تورغاي ايتور منى يمك ايله آغزىڭ تولىز فارنوڭ
 تويمز مگر سكا اوچ مصلحت ديايم دنيا و آخرة آندن فائده كوررسن
 مگر شول شرط ايله كه بىرنى الكنه ايكان سويلرم ايكنچى يى
 بو كورنمش تالنىڭ بوداغنه قونوب اوچونچى يى تاغنىڭ توباسنه چقب
 سويلرم ديمش. صياد فكر ايدب واقعا بونى يد كدن نه چقار بلكه
 نصيحتندن فائده لنورم ديه شرط مذكوره راضى اولوب سويله ديدك
 نورغاي تكلم ايدب هر چقان برسوزى ايشكسن راست ديوب تصديق
 ايتمه يالغان ديوب نكنديبده ايتمه عقل ميزاننه صالح موافق ايسه راست
 ناموافق ايسه يالغان ديو حكيم ايشكسن ديمش. و عك مو جبنچه تورغاي نى
 قوبى ويرمش. تورغاي تالنىڭ بوداغنه قونوب ديمشكه اى بيچاره نه
 كىبى بخت سز آدم ايمش سنكه حالا يكرمى مثقال مقدارنده بر دريتيم
 يوتمشد يم كه كباب اوچون ايجمى ياردقنه او جوهر الكه كوردى بازاره

چقاررسن مكڭ طلا اولوردى محروم قالدكڭ ديدكده صياد افسوس
 ايدوب بارماغنى آغزىنه قويوب نه ايليام نه پيام المدين كندكڭ
 بارى اوچونچى مصلحتكنى سويله ايشدايم ديدكده تورغاي ديمشكه
 باشداغى سوزمدين نه استفاده ايتدكڭ كه سڭا اوچونچى بى سويليم
 زيرا بر سوزى ايشدهسن تصديق و تكدىب ايتيويوب عقلگه سال
 ديمشديم. قارنمك بو قدر قيمت بها جوهر وار ديدكده غمدين يوزكڭ
 صارغايوب آه ايله الكنى آغزىگه قويدكڭ بئم جمع وجودم اون
 مثقال كلمز ايكن يكرمى مثقال ناش نه طريقه ونه سبيل ايله بئم
 ايچمه كرر وقايو برمده تورر بونى فكر قيلمكڭ ميزانه قويدكڭ
 سڭدكڭ بى تميزه اوچونچى مصلحتى ضايع ايدمم ديوب اوچمش
 هكتمش. بوندين اوترى بوڭا سوز چن تورغاي ديلوب محففى ايله
 سوچه تورغاي ديمشلىر. قضاقيهده بر نسنه نڭ اسمندن بر نچه معنا
 آلمق ممكن ديو يوقاروده يازديغم نڭ اصلى بويله اصولره استوادن
 عبارتدر. عجبكه بزم اهل بلد بو كنى اساس لرى آزدن آزي بلور.
 اما بونلرنڭ شجره آدملىرى شويله تورسون عادى آدملرندين بو كنى
 حكايه لر مسموع اولور. وبردغى حضرت سليمان عليه السلامه چرادهديه
 كتورهن قبره بو اولوب لسان فصيح ايله «ع» ان الهدايا على مقدار
 مهديها» بيانى ايله ادائى اعتدار ايتدككن سوز چن ليك چچن ليك ايله
 معروف اولمش. هر ايكسى سوزه صالح دور. ودغى بر آدم نڭ شدتنه
 قارشى قاتيلق ايتسه لر نصاص قيلدى ديوب انتقام مخلنده استعمال
 ايدىرلىر. وقديمى سوزلرينى مقال ديرلىر مثل دغى ديرمئلڭ مرادى
 دور. تعظيمنى تجم قاعدهنى كده مكاننى ميكن مزاحنى مزاق لفظنى
 ليز سندنى صناد سميننى سيموز جلدنى جنجال عصافى آصا بندقنى
 ملتق هزلنى ازىل جنى و مجنوننى جندى مكر وهنى مكروب جراحتنى جارا
 اجلنى آجال معلومنى مالوم معالجهنى غالجه قالجه عدلنى ادبل ديورلىر.

سلاح فارسىن جلال بونلر جيندت ديرلىر ازلى ايجل ديوب بالكسر
 وبالجم سويليورلىر يعنى تقدير ازلده بر ايش اويله اولسه صوكره

تبدیل و تغییرى قابل اولمز سبکنده سويليورلر ايجالکى دوس جاو بولمس. چر نويچده غطى بار. ايجالکى دوسبان ايل بولمس. کوکلنه دتی بار. چر نويچ سر نویش ديمک يعنى لوح المحفوظده دوس يازيلن آدم ابدأ دشمان اولمز. «دت» کوکلنده بر غرض ديمک اولوب سندن مجروح القلب اولان دشمان هيچ وقت کوکلندن درتی کتمز الدن کلنچه سکا بر ضرر تيمکورمه فرصت کوزادر ديمکدن کنایه دور. ايجالکى دوس جاو بولمس. آيتوشقان اونڭ سرى بار. ايجالکى دوسبان ايل بولمس کوکللى نڭ کرى بار. بوده اولنگى قافیه نڭ مضمونى دور «دوسبان» دشمان ديمک ودغى اير اولتوروب ايرس بوزغان بوق ديرلر. «ارس» ارش ديمک ديت مادون النفسه اطلاق اولنور. غصه نى فوصه قیاسنى فيسون ديرلر. مال اياسينه نارتمسه مایتالمان بولور يعنى بيت المال بولور ديمکدر. فان اوچون آلونان مال عربیده ديت فارسیده خون دور. آکا قون ديرلر. ودغى کیدن کیدن بولدى کیدن نیدن بولدى ديوب بر مشهور مثللرى وارکه «کد» بالفتح والتشديد رنج و مشقت و آلامه دوشن ودوشرن آدمه لازم و متعدى اولور. مثلا بر آدم بر کمسه نڭ سببيله فضايه دوچار و بلايه گرفتار اولورسه بو تعب و مشقت سنڭ اوغراندیغڭ دندر والاندن بويله اولوردى سبکنه سويليوب تعريفله کافی کسر و تشديددن بدل نون کتورلر. مشتاقى عربلرنڭ «فلان اصابه ذلك فى مرقك» يعنى بو ايش سنڭ ايسلندريب صاصتدغڭدن تيمکدى قولى کبی بر مستعار لفظ دور. و بر معروف سوزلرى دغى وار «اپلو جلده ايل جاگا جوز جل قزان» ديرلر. قزان خزان ديمک فارسيدر. يعنى ايللى يلدنه يڭى توغان ياشلر ايل ايكاسى بولوب اوکونده ايللى ياشده گيلر اولوب ادا اولورلر اولماى قالانى يوزه يتب خزان آيسنده يفرافى توکلوب طراوتى کیدن يفاچ کبی اولدندن اويله شيخ فانی لرى قوروق يفاچه تشبیه ايدوب خزان ديوب غلظة لساندن خای معجمه يى قاف ايله قزان ديمشلدور.

وبعض سوزلری وارکه وضعندن غیرى محله قوللانور کبی کورنور ینه وضعنده بولنور، مثلاً نکاحی اوفومق دیان اورونک نکاح قیماق، آنط وقسم قیماق دیان یرده آنط ایچمک قسم ایچمک عباره سیله ادا ایدرلر، قیماق لفظی اضداددن اولوب بر نسنه یی قطع ایتسه لر قیدی دیرلر کیدسی دیمکر. و بر نسنه یی دیگر برینه پیوند ایدب اولاسه یعنی ربط ایدب باغلاسه لر آگاهه قیدی دیرلر، نکاح قیدی لفظی بو معنا ایله اولوب ایکی اجنبی یی بر برینه ضم ایدب قوشدی دیمک اولور.

اما قسم ایچدی دیمک ننگ معناسنی بر علیه مستند ایدمه دم ایدسه مده بو قدر چه خاطره خطور ایدرکه آنطنی آغو وزهره تشبیه ایدب آنط وقسم قیلن آدمه خصمی کانه زهر ویردیده مطعون آتی ایچدی دیمکن استعاره اوله، مثله حقغه قسم قیلسه «در» ایچدی قرهغه قسم قیلسه «زر» ایچدی دیورلر، در ایچدی دیمک درتکه دارو ودوا ایچدی، زر ایچدی زهر ایچدی دیمکر، یاخود تورا شریفنگ باب اللعانده توزلی صو ایچر مسندن اخذ ایدب عملی منسوخ ایدسه محاوره ده مستعمل قالمش اوله.

حقغه قسم قیلماق شرعاً ممنوع دگلسه ده قسم که عاده قیلماسلق ینه شرعنگ مطلوبی دور، ناحق قسم یعنی یالقانه آنط قیلماق لاشک زهر اولوب ضرری کندیدن تجاوزانه اولادنه واحفادنه سرایت ایتدیکی تجربه ایدلمشدر.

عبرتلی بر واقعه که عصرمزه اولمش کندمز کورمک ایدسه کورلردن ایشدوب بین الناس مشهور اولقدن یازمق مناسب کورلدی، بو طرف قضاقلونگ روسیه یه یگی قراغان وقت لری آرخون ایلندن جناق اسملی معروف شاعر نایمان ایلینه کالمش آستونده منکان بر بیخشی چوبار آتی وار ایش، برنچه دیوان ایل جمع اولن بیوک جیونده الوغلرنگ حضورنه کلوب جناق آتدن توشوب اوتورمش او ائنده توزوک مالدار بر یکت طوبده اوتورمش ایکن جناق ننگ

آتى ايسىناپ آغزىنى آچىدىم كوزى توشار كە آتنىڭ تىلىنىڭ توبىندە
 بىر قرە خال وار، يىكتىڭ كوكلىنە كلور بو چوبارنىڭ تىلىنىڭ توبىندە
 اولن خالىنى كەسە بىلمز، بونى سىند قىلار ق دعوا ايدايىم دىردە
 آتنىڭ آردىنە آلدىنە چىب بو چوبار منم فلان يلغى يوقالمش آتىم دور
 تانودىم دىر، چناق دە خىطاي تىورس بىر بو آت فلانى باينىڭ اوز تومەسى
 يعنى اوز بىسەينىڭ بالاسى دىور، يىكت سوزىندە مصر اولوب منم
 علامتىم بىلىگوم وار تاي كوندە اور تىش چىب آنى آلغان وقتىدە
 كورمىدىم تىلىنىڭ توبىندە خالى بولسە كرك اگر خالى اولمىسە بىم
 دگل دىە بو سوزگە بىلاو قىلمشوب اكابىرلارنىڭ آلدىدە آتنىڭ آغزىنى
 آچوب كورار يىكتىڭ دىدىكىچە خالى بولورلر، چناق دە ھىچ سوز
 دىالمىوب جانم تحقيق بلورم بو آت فلانىنىڭ اوز بىسەينىڭ قىلنى
 اوز آيغورىنىڭ بالاسى ايدى لىكن بىگادە ھىج بولسۇن اوشبو
 چوبار شول جوغالغان آتىم دور آتوق تانودىم دىوب خىدانىڭ اسمى آيتدە
 آل دىمىش يىكت دە بلا توقى «اولدە» (اولدە يعنى والله دىمىكدر) والله
 اوز آتىم دىور. چناق دە آتنىڭ ايكار توقوم جوكانىنى آلوب نىسالىم
 ايدردە بو شعرى آيتوب اوتورا كىدر.

شعر

جانن بىرگان چناقنىڭ چوبارون چىر منە آدام بو چوبارنى مىنكى دىر
 چاقساتوڭنى چالغانغە صانقان جاندى بار خىداى اوزنىڭ بلوب جراسىن بىر
 اوكونلردە آدملىر كلدارى بىلباغ ياخود بتون اق كوك مىتادىن
 بىلباغ باغلىق رىسم ايمىش يىكت بىلباغنى چىشوب بىر اوچى بىلنە بىر
 اوچونى آتنىڭ موپنونه باغلىب بىناكلب آلىب كىدر واراچق ىرى ايله
 اورتادە بىر كىچىك چىشمە بولاق وار ايكىن يىكت بولاقىدىن آتلىب
 اوتىدكە آت تارتىنوب قالوردە يىكت چالقەدىن يىقلور توشار آت
 ھور كىوب سودراب آلور كىدر تاشدىن تاشقە اوروب اچى باشى يار بىلوب
 اولار قالور، جانن بىرگان چناقنىڭ چوبارىن چىر مىنكى اصلى بو

ایمیش بعدہ چناقغہ ایتورلر بو آدم یالغان آنط ایچمیش که بو بلایه یولقدی آت سنکی ایمیش اوزک آل دیدکده جالغانچی نڭ جزاسنی ویرن جبارک جلاندنه منمک یراشمزدیوب آننی مزبور متوفانڭ آشینه صویمشله. ملاحظه ایدلسون قسم نه درجهده الوغ ایش ایمشکه بردفغه یالغان یره صرف ایتمک ایله ساعتنده جانندن جدا توشمش. بر آدم قسم قیلسه جان بردی دیمک بوکبی واقعه لردن اصطلاح اوله کلمش آغزلرده قالمش در. چناقڭ سویلیدیکی ظاهرده برشعر اوز بیکی در لکن باطنده بر مناجات نیکی در. مفهومی دیرانکه کیدر مضمونی اسراره سرایت ایدر والسلام.

ودخی بونلرده جیسور دیب بر سوزلری وار. جیسور اسپر دیمک اسپر لفظی عربی اولوب غنیمت توشن انسانه اطلاق قیلنور ایکان فضائده ایری فوة اولان خاتونه جیسور دیورلر بو اطلاقڭ منشائی ده اگرچه ایری یوق خاتونڭ باشی بوش اولوب میراث نسائص قاطع ایله ممنوع ومنسوخ اولان احکام لردن ایکان قضا فستاندنه بویله خاتون اوز اختیارنچه ایره وارالمیوب متوفانڭ اقرباسندن بری نڭ تحت نکاحنده اولمق قانون اعظم لردن اوله کلمکه اختیار سزلقدن اسپر دینلوب تحریفله جیسور آتانیشدر. متوفانڭ اقرباسی بو خاتونه امانکیمر اولور امانکیمر لفظی ترکی فارسیدن مرکب کلمه درکه امان توتقوچی یعنی اغیاردن امان صاقلاب اوز تصرفنده تریبه قیلغوچی قسقه سی باشقه کشی که ویرمیوب اوزی آلوچی دیمکدر. بو جیسور ماده سی باب استطرادده دخی بر آز ذکر ایدلمشدی ینه موردی کلنچه یازیلور. ودخی جهاد لفظنی جاؤ دیرلر صحا وصحت لیکنی صاؤ دیرلر. بو ذکر قیلنان و بونلردن غیری دخی کوب سوزلر وار که عرب و فارسیدن آلیشدر. اما اوقیانوسده بعض الفاظ عربیه و عجمیه من حیث ماده متوافق اولسه لر احد ههما آخردن مأخوذ دیمک خطادر دیمش ایکان بو کلیه بونلره دگکدر. زیرا بو طائفه نڭ اصلی تاتار منغولدن اولوبده اسلامدن اقدم بو الفاظنڭ بدلنده باشقه کلمه لر وار اولوب بو الفاظلرنڭ

بعد الاسلام عرب و فارسیدن اخذ ایدلدیگی بدیهی در. اگر اسلام دن
 اقدام بو کلمه لر اثر اکنه اولیدی من حیث المادة توافق نوشمیش دیمک
 توغری کلیسی اسلامدن اقدام بو الفاظ لرنک بونلرده یوقلغنه اصل
 مجوسلکنده فالان تاتار مغولنک حاضرگی محاوره لری شاهد در.
 ودخی عربلرده ترکیدن معرب کلمه لر دخی نادراً کورلمه در.
 طود و دنیا لفظ لری کبی که بو ایگی اسم فی الاصل ترکیدن معرب
 اولدیغی ملحوظدر زیرا طودنک مغربی جبل دنیا نک مغربی عالم اولوب
 لغت ترکیدن بونلرنک ترجمه سی اولدیغی اصل ترکی اولدغنه دلیل
 دوشر بو کلمه لری ترکی دیمکدن بلسان عربی مبین و دیگر آیت کریمه ره
 منافی اولور ظن ایدلمسون مأخذی قایسی لساندن ایسه ده معرب
 اولوب عربلر استعمال ایتدکن صکره عربی اطلاق قیلنور. یا خود
 توافق بین اللغتين یعنی من حیث المادة توغری نوشمیش اولور.
 اما طودنک فارسی سی «کوه» دنیا نک فارسی سینه «جهان» دیرلر وینه
 قطع امید ایدن بر نسنه آکسزده وجوده کلورسه آکا «صالحیق» دیورلر.
 مثلاً قحط سنه لرنده هواده بلوط کوریلوب هر آز یغور تاملسه و اوزاق
 مدت کلیمان بر آدم ناخاصه چقب قالورسه صالحیق دیورلر «سما لیک در»
 عربیده «سما» هزار چه آسمان «لیک»، لیق کلمه لری ترکیده نسبت
 اوچون اولوب محقق «لی» ایله ادا ایدیلور، معنای ترکیبی خاطرده
 یوق ایکان خبر آسمانی کبی بولدی کوکلده یوق ایکان کورلدی دیمکدر.
 وضعی تفألده اولوب تشاوم استعمال ایدلمز یعنی خیره یوریلور
 شرده آیتولمز بس سمایه منسوب سویلنان بر کلمه غریبه اولور.
 و بر اصول لری دخی وارکه اجنبی دن جلب ایدن سوزی اصل
 وضعنده سویلر ایسه لرده بر مناسبت ایله در حال ینه اوز تل لرنه
 تارتورلر. مثلاً نوشروان عادل فی مسرون ادیل دیرلر. «مسرون»
 اوزلرنجه مرحمت و مروت موضعه مستعمل بر کلمه دور. نوشروان
 لفظی فرس قدیم اولوب معناسی نامعلوم ایکان آنک معناسلگنه
 باقمیوب پادشاه مزبورنک اوصافی محموده سینه مبنی اوز تل لرنک مرحمت

مفهومی متضمن اولان مسرون لفظنه موافق توشورمشلرده آنسگله تکلم ایدرلر، کذالك مسواک نی بس واق دیورلر بش نمازه لازم اولن طهارت عملی اولمغله بوعدد ایله مسمی اولمش ادعاسنه کیدرلر، بس دیدکاری بش عدد اولوب بزم نوعی وسرت لغتنده شین کلن کلمه ننگ اکثرنده بلکه کلسنده بونلر سین ایله سویلیبورلر.

وبعضاً ختایدن آلمش لغت لریده وار، مثلا: آویل چیلب عید چیلب یورر دیرلر، چیله لفظی ختایچه بیک معناسنده اولوب عید آشلرن دین آغز تیمگه توغانلرن دین شباغاسین بیمگه بورر دیمکر بو لفظی ختایلر «کیفی احبت» مجنده کتوروب بری برندن احوال صوراشدنده چیلمه دیورلر یعنی آش یدگمه دیمکرکه صحیح البدن وسلیم الاعضا غم و غصه دن امین صباحدکمی دیمک اولور، زیرا غم دن امین و امراض دن سلیم اولمیان آدم ننگ آش و طعامه اشتها سی اولمز ودخی سین لفظی که ختایده اوخشاش و مشابه معناسنک اولوب فلان سینلی آدم یعنی فلانی اوخشاش آدم دیمکر، سیننه قرا دیرلر، صورت و شکلنه باق دیمک اولور، وبونلردن غیری دخی ختایدن وسائر ملت لردن قوشلمش سوزلریده وار کلسنی یازمق درکار دگلدر.

ودخی بونلرده توره اهلنه «آل دیار» دیوب بر تتوللری وار که، الله یار اولسون خدا هر ایشگا یاردم ومدد قیلسون دیمکدن اختصار ایدب «آل دیار» دیرلر سلطان حضرتلرینه پادشاهم چوق یشا، بخارا امیرینه حضرت امیری خدا منصور ومظفر قیلسون دیمک کبی بر دعا وثنادور ابتدا اوزبیک خان ننگ ایجاد ایتدیکی وضعی ایش. بویله ایسه قدیم نوعی خانلرنده دخی وارلفی ملحوظ اولوب لکن خبری بزه واصل اولدی ظن ایدیلورکه خانلق منقرض اولدقدن سوگوره متروک ومنسی اولمشدر، اگرچه قزاقستانده دخی خانلق بتب توره و خانزاده لرنه حکومت قالمدی ایسه ده اصلنی نسلنی

رعاية تورەلەرە آلدیار ديمك هنوزكه واردر فقط بوكونك بورعايدر وسيه تبعه سى اولن قضاقتنڭ قارتلرنك قالبوب ياشلورە تورە قرە برابر اولدى، شويبلەكه بوندىن اون بش، يكرمى يللر مقدم ايڭ ادنى تورەلەرە عموماً آلديار ديمك بلا ترك آيتولور ايكن حالا تاكلب تاكلب آلديار دير اولديلر، آزينده بوڧه قالور كى كورلور، ودغى «مرضه» ديوب بر سوزلرى وار اصلى ميرزادور، لغت عثمانيهده ميرزا عجم القابندن اولوب بيك ديمكدر شويبلەكه احمد ميرزا كى بر اسمنڭ آخيره نه وضع وايراد اولنورسه شاهزاده لكه دلالت ايديب ميرزا احمد كى اسمنڭ اولنه وضع اولنقل، كتابدى اقتدى مقامنده اولن آدمه لقب اولور ديمشدر، اه. اما قضاقتە مرضه اسمى سخى و جومرد آدمه اطلاق اولنور جومرد جوانمرد ديمكدر، منقولك جومرد آدمه چولن ديرلر قضاقتە دغى مستعملدر. سخى آدمه مرضه ديمك والله اعلم بوندىن ناشى اولسه كرك كه ما وراء النهر قانوننده حكومت طرفندن انعام وسيورغاله مستحق ذوات كلسى ميرزالرنڭ خط و قلمى ايله خانغه معلوم اولوب سيورغالمنڭ تسليمى دغى ميرزالر الندىن تارقاتيلور اولمغله صحرايى عوام انعامى ميرزالردن بلوب سخا و مروت ميرزالرده ديوب اعتقاد ايدرده كندى قبيله سنده اولان اسخيالرى بوڭا قياس و تشبيه ايله ميرزا «مرضه» ديمشدر اوله.

وبعضاً اولور كه هيچ بر لغته ملحق و هيچ بر معنايه مستند اولميوب مجرد لفظدىن عبارت كلاملريده اولور. مثلاً: سرا سنى آيتامن ديرلر بنا كاه بولسه يا بولمسه ديمك سلكنده بر سوزدر. ودغى بر مهلى قوشا قلب سويلمك اوز بيك ننگ هر بطوننده وار ايسه ده بونلرده اغلب وا كتردر مثلاً كسى مسى آدم مادام بولاوچى جوباوچى جوركونچى موركونچى كى سوزلر ينى پيرؤ بىلاؤ ايله ادا ايدرلر. وينه بر نسنه بر اسمله مسى اولسه كلا قضاقيهده كانه برى بريله خيرلشمش كى جمعسى اول لهجهده مثق اولورلر. مثلاً سچقان يلى ياكه قوى يلى قار كوب ياغوب اوزاق ياتسه آڭا آق تچقان

ياکه الباستى قار آت قويارلر. اگر قش يغشى اوتسه قار آز ياغوب ايرته كتسه آڭا فره چولاق تچقان ياکه فوئر قوی فوئر آل قوی دیوب مزبور قشلر کلهم ایلایمه ده اول اسمله جاری اولور. وبوندن ماعدا علایم سماویه ونجوم علاویه لری دخی اوز زبانلرینه ضرب ایدب «قسطلانیه» یعنی قوس قزحنی قوشاقلیان قویونه تشبیه ایدب قوی قوصاغی دیورلر. ثریایی تولنوب تورده چیچون اورککان قویونه اوغشادوب اورکر دیورلر. جدی یولدن زینی تیمور قازوق دیوب فرقدانی آرقانلیان آت کبی ایلانوب یوردیکی اوچون آق بوزات دیورلر. آنڭ آرقاسنده توگاره کلب یوردیکی ایله «بنات نعش» یولدن زینی کانه آق بوزاته قصد قیلان اوغرییه تشبیه ایدوب بیتی قراقی دیورلر. بهر حال هر برینه بر مثال کنوروب اوزلرینه موافق اسم برله ثبت ایدرلر. وبو یولدن لر نڭ قبله خصوصنده مدخل عظیمی اولدغیچون تته مزنگ باب قبله سنده بر آز بیان ایدوب محلی تقاسیرنڭ قایسی آیتنده وکتب لغاتنڭ فایو فواصلنده ایدیکنی اول بابده کوستر رزم لازم ایدنلر آندن استسونلر.

ایمدی انرا کدڭ هر شعوبنده مختلط کلام عرب و زبان فارسی وار لکن آنلری بو طائفه نڭ تلرینه قیاس قیلب بولمیور. زیرا قضاقدن غیر قباائلنڭ اکثری متمدنه اوله رق هر عصرده و هر دورده علمادن عساری و اوقمقدن خالی اولمیوب کتاب بوزندن کوروب معناسنی بلوب فصاحت کلام و تاثیر مرام اوچون آرالاشیرمشلر. اما بو فریق کتاب کورمبوب اوقومق یازمق بلمیوب فقط آغزندن آغزه آیتوله کلدیکی اولده تعلیمی اولدقلرینه و ایشتدیکی سوزلرینی اونتمیوب کلدکلرینه دلیل کافیدر فلهدا بونلرنڭ کهنه اخبارارینه قولاق صالحق تاریخ و نسبیلرینی اعتبارغه آلمق و حکایه لرینه اعتماد قیللمق ممکندر. قارت و کاریه آدملری وار اولان یاشلره بزدن وصیت و نصیحت دورکه فرصتی فوة ایتمیوب آنلردن سلفلرنڭ سوزینی ایشدوب تشکلامق کرک. ایستونک بولمسه ده ایسکونک یوقمیدی دیمک بوندندر. و آنلردن

ایشیدن سوزلری جرح قیلیمیوب و شرح دخی قیلیمیوب بر قصه‌یی
 کما حقہ تکلب نوبت ایکنچی به کلدکه نغمه‌نک قولاغنی بوروب
 کویله‌مش کبی چکلب کرکلی مهلدن خاطرنه صالب ازه صره ایی دیب
 غنکلب بویله سؤال فیلهق کرک والا حقیقت حال فصل اولمیور مدعاده
 حاصل اولمیور. زیرا جرح قیلنسه مسؤل ایکنچی سوزیمی ینه بیکاره
 چقارر دیوب کوکلندگی بیلدیکنی تمام ایتوب یتکورمیور. ثانی بعض
 سوزلر ترتیبیدن آلماشنوب اینکهایندن اوندکدنصکره آیتوق وصورامق
 دخی ایسکا کلمیور. شرح قیلنسه سائلنک سوزندن استفاده قیلندیقی
 ملحوظ اولوب او قدر اعتمادی قالمیور. بس بونلری اولدن ایشیدیله
 کلدیکی کبی وتاماً اوقوب آکلادیقی کبی کیفی ما یشاء سویلدوب
 من بعد آرتوغنی آرتقه ناشلاب کرکلی یردن یازمق کرک بر نچه
 حکایه‌لرنک اجتماعی ایله خبرنک حقیقتی معلوم اولور. «غد ما صفا دع
 ما کدر» بویله مواضع‌لرنک بنیادی دور. بونصیحتهم سببی صبی و مراهق ایکن
 وقتنده سوزه هوسلگم اولوب قارتلرنک آغزینه قولاق قویبق طبعیدن
 ایدی. اول کونده ایشیدن اخبارلریمی بو کونده بلور آدم آز فالمشدر
 اول ایاملرده شجره آدملر هر یردن تابلوردی هر بطوندن بولنوردی
 الان اشیاخلر آزالوب کاریسه‌ار کامیوب باشلردن بو بابده شهرت
 چقارمش ذواتلر بورونقی وقتده ایشتمش داستانلرمزنی بعضنی بلوب
 بعضنی اوتمش قارتلره حواله قیلب بونی تیا برسون فلان اکام آیتوب
 اوتوروچی ایدی من آنچه او قالمای فالوبمن دیورلر. بویله اولسه
 باز بر ایکی دورده یعنی ایلی آلتمش یلرده شجره آدملر بتوب
 احوال ماضیه‌دن معلومات ویرن کمسه فالمایور اوخشایدر سمعی
 اخباردن جمع اولمقدن قضاغه غاص ایسکی‌دن فالمش تواریح کتاب
 یوقدر. فقیر بو قدر یلر آقتاروب بر کتابه ظفریاب اولمدمیم.
 زمانه‌نک باشلری اوقومق یازمقلرینه مغرور اولوب آغز سوزدن
 دخی آیریلوب فالهسونلر والیسلام.

یوفاروده «تیابرسون» دیوب بر سوز اوتدی تیابرسون دیهک
آندن نقل ایدیلن سوزننک ثوابی متوفیننک روغنہ تیکسون یعنی
مرعوم وعلیهالرحمه محلندہ کتورن دعا وثنادورکه کلامده اختصار
اوپسون رحمت و ثواب لفظلرینی ضمیرندہ نوتوب فقط تیابرسون
ایله اکتفا ایدرلر.

کاریه یعنی قارت آدمزلرنک عبرة الغودک غریب سوزلری عیب
لکن آنی اعتبار ابدن آزدور. آیکوزده استاذمن ملا محمد صادق
حضرتدن منقولدر قضاکی خلقی بونادانلقلری برله سوزلری تحقیق
تصوفدر دیر ایدی. بر «بی» یعنی حاکم ذی شان صاعقلندہ اغزی
پریشان بر آدم ایدی. مرضی مشند اولوب موتی مشاهده قیلندنک
اولاد واقران ونجه قبیلننک اشرافی واعیانلری جمع اولوب آکه بزلوه
نیمه نصیحت قیلورسز ونیمه وصیت و مصلحت ویررسز دیدکلرنیمه
مریض مزبور جواب ویروب من یتمش یلدن زیاده ایچلرکژده توردیم
یغشی دور یماندر بلدیکم ی سزلره دیدیم شمدی بو حاله ایردیم عزرائل
اینه کردیم سزلر کوب برله طوب برله فالورسز مصلحت بولسه بر
برلرکژدن آلورسز من یالفوز باشم یورمگان یرگه بارورمن کورمگان
ایلگه بارورمن بلگانلرکژنی مکا اوگراتونکژ مندین نیمه صورارسز
دیوب ختم کلام ایلمش. فوادی اولان فکر قیلسون قایو درجهده
مضموندر دیه سویلیوردی.

ینه ایتور ایدی آیکوز دیواننه ابتدا کلدهکده بر بای آدهه منی
تکلیف قیلب آلیب واردیلر مختصر حالنده ایدی باشی اوچونده
اوتوروب کلمه تلقین قیلیمه باشلدیم. مریض بوکمدر دیوب صوردی.
بریس ی جواب ویروب دیوانداغی اوکاز الوغ حضرت دملا امام آخوند
فلان دیوب بو یومداغی داخلی و غارجی بار عنوان و صولتمی کم کوس
قیلمیوب یتکور دیلر. مریض بوئی ایشدوب اوی بای اورض قویغان
اوکاز مغان کرک ایس اوینه بارسون ایمان آیتوغه خواهه کلسون
خواجه بولمسه آیتمایمن دیدی. بالالری مندن اویالوب تقصیر عیب

قیامائز آقلدن یازغان آجوغان چال دیوب خاطریمنی آلدیلر کوکلمه تسلی صالحیلر. واقعاً حضرت کبی استاذکل اولان ختم کرده ذاتی سوادى یوق خواجهیه نیک کورمدیکی تسلی بی موجب ایدر ایشدر بعده چالنی خواجه کلدی دیوب آلدادیلر کوزینی آچوب او ی جارتق پیغمبرم جوراغانی آق سویاک اولیامای بلیکانوگدی آیته بیر مین آرتوگدن ایارا بیرایون دیب کلمه شهادة ایله جان ویردی دیوردی. اگر بو زمانده بزلره ویزم امثالمه بویله دیسهر بو سوزی کندمه نقص بلوب آغزه آلمایدیق یعنی اعتباره آلمدغندن عیار ایدوب سویلیمیدک. بر تقدیر آغزه آلدقه فلانی کافر بولدی دیندن چقب اولدی زبردست دملادن سوادى یوق خواجه بی آرتوق بلدی دیوب مذمت ایدردک. اما حضرت مرحوم کبی عزیزلر بویله سوزنیک ظاهرندن کوز یوموب بساطننه طالورلرکه خواجه نسل رسول دیوب محبت ایدرلر. اوکاز روس تلی دیوب نامندن نفرت قیلپ یراق کیدرلر. یوقاروده یازلمش جارتق لفظی یاروق و روشن دیمک اولوب سراج و چراغدن کنایه دور. فحواى کلام بزلری ظلمات کفردن نور اسلامه چقاران ذاتنیک بوداغی دیمک اولور وهر بر تبرک آدمه و موجب تر جیب دوانه وهر بر حرمتی لازم اولان شیئه بویله دیورلر. جوراغات سلالات و فروعات یعنی بوداق و نسل و نسب دیمک اولور. بو طائفه وحشیت و بدویت ایله متصفی جهالت و زهالت ایله مستند اولدندن ایچلرندنه بدعت و خلاف شرعنیک عسری غیر ممکن اما مقابلنه انسانیت و احسانیتلرینیک احصی سی دخی غیرممکن دور. جهالت و زهالت کبی معاینی و مثالینی ذکر ایدوب محاسن و مراسم ی یازمدغمز انصافدن اولمز. اولاً بونلرنیک بر حاصیتی اوزلرینیک نادانلقلرینی موبینه آلارق بزنیکن نادان قضاق نی بیلادی نادان قضاق نی کورگان بزنیکن قضاق نادانلیق منان نی دیمایدی بلماس لیک منان نی چیمایدی دیورلر. بلمزلیک فخر دگل نادانلق مافتانو دگیل لکن بلمگاننی بلمک انسانیت دور چونکه بلمزلیک نی جهل دیورلر

دواسی آسان اولوب بله یکنی بله میان بوگا جهل مرکب دیرلر دواسی
 بوق درد عظیم دیه شلر. بونکچون بددعاده اوزک بیلمه بیلنگاننک
 تلینی آلمه یعنی بله گانوکنی بیلمه جهل مرکب اول دیمکدر اگر بله گاننی
 بلسه ایدی البته بلوب ایتکاننک سوزینی نکلار ایدی آنکله عمل
 ایدوب نتیجه سنی کورر ایدی

ثانی قوناغاشی دیدکلری بر کورکام فعللری وار شویله که بر
 مسافر یاز اولسون قش اولسون کرک کیچه سی تون یاریسی اولسون
 کلوب اوینه کرسه اوتوننی یاغوب ایسونوب صوینی آلوب چاپلنوب
 کیزی آلوب جایلانوب هر فانچه راحت لنسه آکا رانچی میورلر
 بلکه اویقوسندن اویغانوب توشا کندن توروب خدمتنده بولورلر
 مؤنتنی کوررلر. ثالث بر آدم براوینک آرقاسینه کلوب مهمانه
 دیدکده قوندرمسسلر ایره سی بی لرینه واریب چاقرتوب آکا جزا
 کیسرلر بر آدم بر جایه وارمق بولسه لر آننه منوب بر حبه آزیق
 آلیوب کیسه سینه بر چاقه پول دخی صالحایوب بردن بره فونوب
 توشلنوب نچه یوز بلکه مک چاقریم یرلری یوروب ایلانوب
 قایتورلر. اگر آتی آریمق طونی ایسکو ماک کبی بر نسنه به محتاج
 ومضطر اولسه لر اوزینه مناسب بر آدمه تامور بولوب اول دخی
 بونک حاجتنی چقاریب یوله سالور چونکه بویله احتیاجلی وقتک لازم
 نسنه یی صاتوب آلمیه بازار و آکا ویرمیه اللهه آچه اولمغندن
 پین لرنده «تامور» دیوب بویله بر قانون وضع ایتمشلرکه اول سفر
 آتی یوناتدکن صوگره کیلایسی یازنده بوگا کلوب اول دخی کرک
 نسنه سنی صوراب آلور بونی فولقه دیرلر. فی الاصل قول آله دیمکدرکه
 یاردملشمکدن عبارتدور. تامور لفظی حاجت چقارمق افعال حسنه سندن
 استنباط ایدیلن اسمدرکه او قویانوسده انسانیت واحسانیت معناسنی
 متضمن «تقول مارایت تاموریا ای انسانا احسن منه» دیمشدر.
 تامورلغنک اوزلرنجه هر جهندن فائده سی کوبدر. شویله که بر برارندن
 مال یوقالسه بو طرفه کلنه بوتامور یوقی وسوراقی او طرفه وارانه

اونامور سوراقچی وایزلاچی اولوب رعایه دوستلق ایدرلر. خالص نیتده اولان تامور آخیری قدا بولشورلر آلدان نیتنده اولان تامور آیاغی بارومتا ایله جدا بولشورلر. بارومتا دیمک غصب و سرقه بیی مشتمل لفظ ترکیدر. واولورکه بلا حاجت تامور اولوب بر برندن نسنه آلبشوب برلشورلر بو فقط نشانه اجاب لیک دور. اییدی انصاف نظریله باقار ایسک مکتوب ما سبقک کلسی فعل ممدوح و عرف مقبول دگلمی. وبونلردن ما عدا دخی افعال حسنه اطوار مستحسنه لری کوب اولوب جمیعسنی تعداد فیلمق درکار دگلدرکه تماما بلمک استین انسان اوچ جزئک ایچنده لا اقل اوچار یل کر مک کرک اولیور.

عاقلر عقلنی ایکیه تقسیم ایدوب بری عقل طبیعی دیمشدر بونلرده یعنی طائفه فضاقده عقل تعلیمی اولمسه ده یعنی علم اخلاق و فن آدابی اوقوب بلمسه ده فکر و ملاحظه ایله یغشی یماننی فرق تیک و بدی تمیز قیلدقدن بونلری بدوی الطور دیمیوب مدنی الطبع دیمک صحیح و جائز اولور.

چونکه مجرد بلاد و امصارده متوطن اولمق ایله مدنی دینلمیوب مدنی دیمک آحاد بشردن هر بر فرد قانون عقل و حکمت اوزره معاش و معادلرینه صالح اطوار حسنه و اوضاع مستحسنه یه مراعات ایتمه لرندن اعبارتدر دیو اصول توار یخده تصریح ایتمشدر نچه بلدنی کوررز وحشی صفت اوله و نچه بسوی نی کوررز فلاطون حکمت ایش قیله.

نظم

عنبار وطن استعداد ذاته تأثیر ایتمز
توفر اقده یانمقله طلادن جلا کتمز
نه اهل بلاد اولمق ایلمن نادان صاحب کمال اولور
نه بیابانلرده گزمکله دانا جاهل و بال اولور.

و بو طائفه ننگ باز بعض ایشلری وار ظاهرده خلاف کبی کورنور
اما فی المعنی بر اصوله مبنی اولور، جهل دن بری مثلا قتل عمده

شرعاً قصاص واجب ایکن بونلر بو مسئلهیی نسخ اینمش دیو طعن ایدرلر اما مستحق طعن دگلردور. زیرا بونلرده قتل عمد قطعاً یوقدر قصاص ایسه عمدده اولوب خطاده حکم دیندر. بر تقدیر قصداً قتل ایتدیکی صورتده عفو الاولیاء وصلح بالمال صحیح اولوب ولی مقتول مال ایله راضی وقصاصدن عفو اولی بلورلر. چونکه دنیا چرخ فلک (نداولها بین الناس) مبادا بو طرفده دخی بویله بر ایش واقع اولورسه سوکوره آنلرده قصاص استیوب اراده قان توکولمک عاده اولور خوفندن صیانته لدم المسلمین صلح بالمال مسئلهسنی مأخذ ایدرک بینلرنده بو قانونی جاری قیلشلردور.

ثانی میراث خصوصنده که ملک میراث مجبوری ایکن بونلر طلب میراثی تزک ایله انکار وجوب ایدر دیرلر. (لیس الامر علی ما قالوا) زیرا اتاسی حیاتنده اوغوللرینه اینچی وفز لرینه تورکونلیک نامبله حصه لرینی کما حقه ویروب قالاننی تماماتو بچوک اوغلینه یعنی کینچه بالاسینه هبه قیلحق عاده قدیمه لری اوله کلدکن بعد الموات تقسیم ماله محل قالمبور صحیح البدن وسلیم الاعضاء وقتنده صاحب مال جمیع ماملکندن تصرفی جائز اولوب کمه ویرسه آنک اولور، دینلسه که حیاتنده اولادنی آنک اینچسنی افراز ایتمک ایله هبت و قبلت قوی اولمقچه قالاننه رکن هبه متحقق اولمز یعنی مالی فی بالغوز تو بچوک اوغلی آله بلمز. اللهم جوابده دیرز که هبه اولمز ایسه وصیته داخل اولور رضاء ورته ایله ورته یه وصیت درست ایدیکی ارباب ذقه ننگ رعنا معلوملر ایدر. اگر متوفادن بو ایکی مسئلهیه مبنی یعنی وصیت وهبهیه متعلق بر قول صادر اولمزسه بین الورثه بری برلرینه هبهسی ممنوع دگلدر بو تردیدلر تحقیق اوچون کرمک اولوب تجویزه قالسه (قبض الهبة او الصدقة بحضرة المالك وهو ساکت تما (لو وضع مال فی طریق) لیكون ملكا للرافع جان) ونعوه رواباتلر ایله ایجاب وقبوله حاجت قالمیوب مجرد قبض ایله انمام کلر اولور. بس اولده مبناسی بویله بر اصوله مستند اولوب غایة ما شر وطنده قصور ایتمشلردور. بویله

ایشلرده حرامدر کفردور کنداور فنادور امثالی اقبالار ایله زمان طویلدن چاری اوله کلمش عرف وعادتی ترکه چالشمقدن ایسه شروطنی تعلیم وتعلم ایله اجرای شرع ایلمک اهون اولوب بونده هم شرعه اعانت وهمده اخوانه امداد اولور. ثالث دعواده اجنبی بی آنطغه قسم که توتار شرعی دگلدر دیرلر. بوده بی قانون وبی اساس اولمیوب چونکه بونلرنک سارق لری وقاطع طریق لری قیللمش ایشلرینی اوز بیغشی لرندن یاشورمزلر یاشورمقغه دخی قویمزلر بویله اولدقدن مدعی دعواسنده بر شانلی و اشانوملی آدمینی آغزه آلهرق بونک آلدیغنی و اوغورلادیغنی فلانی کمسه بلور اگر بلمدیم دیورسه، تحلیف علی عدم العلم فیلسون دیر فعل غیره قسم قیللمق اگر چه بوخصوصه خاص اولمسه ده حق غیر ضایع اولمسون اوچون (التحلیف فی فعل لغیر انما یکون علی العلم) مسئله سینه مبنی ایدرنک بو قاعدهیه قرار دیرمشلر واقعا بو حکم لری نفس الامره مطابق توشمیش اگر بویله اولمسه اوغری زیاده اوچ آلوردی هنوز دخی آز دگلدر.

رابع بونلرده مساجد و مکاتب یوقلمی دینده نقصانلق ایراث ایسر دیورلر. اما مقابلنده بوتخانه و میخانه اولمدیغی مزبور ایکی قصوری ستره کفایه ایدر فاذا کان الامر كذلك بونلرنک افعال لری بی فکر تشتیر وافسکار واقوال لری بی ملاحظه تکذیب وابطال ایلمک عالمنک شاننه وعارفنک رأینه مناسب کار دگلدر. اهل بلد بونلری قضاق دیوب کامتدکلری اوتون چوب کتورن ستاق خدمت اوچون قلعده اوتوران جاتاق لری کوروب جمله ایلاتیه قضاقلرینی بونلره قیاس ایتدکلرندن وبویله زعمه کتدکلرندلر، نناک قضاق خلقی بزم نوعی لردن فاجقان پوسقان آغزندن سوزی توشکان لری بی کوروب کولارلر کلا نوعی لری بویله دیوب بلارلر. بو خطاده اولان طرفیننک آدملری ایکی یورتنک قالون ایچینه کرسه لردی نه کوررلردی نیندای ذواتلر وارلیغنی فهم قیلورلری بس هر حکم بر قبیلنک مناقب و مثالنه مطلع اولمق استرسه او طائفننک ایچنه یورمک کرک معرکه و جمعیتلرینی

كورمك كرك الوغ لرى ايله الفت اولمق كرك. برى برلر ينى تعيب ايدە كلكلرى دىگرى نك اسرار نه كما ينهغى علم حاصل ايدە مدكلرندىر. ايمى توجيهه امكانى اولن سؤال مقدره لره بويىله بر نوع جوابلر ويريلوب اوتدى اما توجيهه وتاويلدىن بعيد تعدادى محدود اولمىان كار وافعال لرى دغى كوبر بو چمله دن ايڭ ادناسى بر كشيە كونك ايكي دفعه سلام ويرمك عندلرنده عيب اولديغى كى يلىندە ايكي دفعه بر آدمە كورشمكى دغى شنيغ كورلر.

وير دغى اقرباسندن نكاح جايز اولنلرى نكاحلنمق دن قاچنورلر بو ايسه بر نوع مخالفت دوركه شرع شريف حلال ايدن ايشدن حرام كى امتناع ايدر ديورلر. لكن بوڭا مخالف شرع دينلر فقط مشروعه غير معموله دور جواز و حلالنك طرفىنى مساوى اولوب فعلى چبرى دگلدر. مثلاً زوجين برى برى نك بدننه باقمق جايز و حلال ايكن بافهرسه عيب ايدلر. ينى آتاً اوتكمونچه فز آلوشماق عاده لرى ياقنلغى غايت رعايه ايتدكلرندىر كه (النكاح ببعد ويقرب) يعنى نكاح يافنى آليس ايدر آليس يافن ايدر قاعده سينه مبنى يافنى آليس ايتمكدن ايسه آليسنى ياقن قيلمق عقله ونقله اوفقدر ديورلر. اقربا واحبابلرندن ايراقلق مراد ايدرسه لر آرامنى سويك آيورسون ديمكلرى بوندىن عبارة دور. ثانى بونلرده سود ايمشماك دن صاقنمق آز اولديغى چهندن وبوندىن ماعدا دغى احتياط ايدر عمله لرى وار اولدندن ابتدا اسلامده استاذ ومعلم لر ايراقدن قدا بولوشمغى مناسب كوروب صوگه اوزلرنجه لازم مثبت بلمش لر اما برار دوردن برلى بورسملرى نسخ ايديلوب شمدى ياقن لردن ألمق عادة تعتنه داخل اولميه باشلىدى ويته بونلرنك عقد ونكاح خصوصنده عصرمزنك علمالرى اختلاف ايدب (ناجواز) طرفى توتان لر عقد ديمك صيغه ماضى يا امر وماضى ايله عاقدين نك ايجاب وفبولنه موقوف ايكن بونلر مجرد قدا قدا ديشوب قويروق باور جيشوب بر برلر ينى صوغه سالوشمقله اول عقددن صايلمز ديورلر. اما جائز ديانلر بونلرنك عقدنى عدمه چقاردق اسلامدن

بو فخر مليون نفوسى یرامزلغه نسبت ویرمك لازم كلوب بو ایسه نام مؤمنه بیوك نقیصه والوغ ككامچیلک اولدندن مهما امکن بر مسئلهیه مبنی قیلهرق جوازنه فتوی ویرمك اولی دور دیورلر. فقیر نصیعت ایدرم ایل یغشی لری بوخصوصه اجتهاد ایدب اهالیسنی عقد شرعه اقدام ایلسه لر ملالر مباحثه و مخالفندن تنج واوزلری ملامتدن امین وسلامت اوورلردی. بو کبی ابعد النقول والعقول اولن نزاعلی افعال واطوارلری کوب دور. لکن عاقللر هر برینی تعداد و تفتیش ایله مقید اولمیوب همان عمل مؤمن بر صلاح تجسس وغیبتدن اوورلرینی فلاح ایتمه لری الزمدر.

امثله لطیفه. عصرمزده اسملری محفوظ ایکی «بی» بر جای نماز فیلمشلر هر ایکسی بدین وسمین آدملر ایمش بونک بریسی نمازده شرطه ایدر آنک ناقض وضو ایدکندن بی خبر اتمام صلوة ایتدکن صوکره او بری لسان غلیظ یعنی قالون تل ویوغان آن ایله صاحبنه دیرکه فلانی سین قراکصوالغور نمازده توروب او صروب قویدیگبه اوصی اوناغلغانو ک دیدکده صاحب شرطه جوابسا دیمشکه اوی فلانچه آنک جوق ایکان غوی قداى سینى ممان عینى چوقوماسون چقوسه ایکاموزدن نیلر چقباس دایسوک اونان ضروریده چقار دیمش یعنی خدا بزلونک اشمزی تفتیش وتحقیقه المیوب فضل وکرمی برله خطالرمزی عفو بیوروب عصیان لرمزی مغفرت قیلسون. اگر عدلنه صالحه دفته آلسه سزدن بزدن هر بر عیبلر تابلورکه ایسک کچوک توبه دک اولور دیمکدر. الحق هیچ بر طائفه بدعتدن بعید عیب دن عاری دگلدر ایشلرمزی خدا اوزی آسان ایلسون صراط سویده مستقیم و مستقیم ایلسون آمین بحرمة عم. ایمدی بو بابده زیاده کم هر نه که یازیلدی بنم بلدیکم بو اولدی فالانی فاضل لره قویولدی وفوق کل ذی علم علیم.

سلسله اجداد قضاک

حضرت جناب رسول اکرم ونبی محترم صلی الله تعالی علیه وسلم نسب شریفلرینی ذکر ایتدکده عدنانه چه تعداد و آندن تجاوز ایتمیوب

كذب النسابون دير ايديلر ديوب لكن بو قولنك عديت اولوب اولمديغنده اقواللر واردور. مع ما فيه اصحاب كرام و تابعين عظام و سلف صالحين و مقتداء دين اولنلردن نسبنى بيان ايدوب حضرت نوح و آدم عليهم السلامه چقاران ذواتلر كوبدر. بوڭا نظراً كذبى ظاهر اولميايان اجدادلرنى ذكرده ضرر دخى يوقدر اكر ممنوع اولورسه جهلدن اقدم آنلر صاقنورلردى. و بو قدر ايله «الم يأتكم نبأ الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم لا يعلمهم الا الله» آية كريمه سينه مخالفت لازم كلمز زيرا بر سلسله بيان قيلمق ايله افراد انساننك انواعنى محيط اولمز آنلرى اجزاسى ايله يعنى كيفيت و كهيت عدد و اعمارى ايله تماماً بلمك بر واجب الوجودنك كندبنه خاص ايدكنده احدنك انكارى يوقدر. بو معناده سلف لرى صيانت وار. شويله كه بر سلسله بيان ممنوع اولميوب فقط اولاد آدمنك جميع بطون و نفوسنى تعداد قيلمق و آنلرنك كندنى بلمك ده ادعا جائز دگلكر بو ايسه ادراك بشردن بعيد و طبع عقولدن خارج اولوب مزبور آية كريمه نك تفسيرينده تفسير كبيرنك «ان يكون المراد كنه مقاديرهم الا الله لان المذكور في القرآن جملة فاما ذكر العدد والعمر و الكيفية و الكمية غير حاصل» ديديكى قولى دخى مفهوم سابقى مؤيددور. مراد اللهى بلمك مقدور بشر دگل و جزم قيلمق دخى متصور دگل «العلم عند الله وهو عليم» ايمدى اوزبىك آتادن قيو سنى قضاق نسابلرينك اوز نقللرى بوينجه ترتيبى ايله يازيب آننن يوقاروسى اختلافلى اولديغى اوچون ترك ايدلدى. مع ما فيه منقول تثار ماده سنك اجمالاً اكلنور.

اوزبىك بالاسى بالانسكاج بابا بالاسى قرغز چوبار بالاسى بورتاى بالاسى صولاى بالاسى قاين بالاسى بايفو تان اوچ جوزنك آتاسى بودور اوچ چوزه فرا كيلومبت صارى كيلومبت آق كيلومبت ديوب هر اوچسى نك اسمى كيلومبت اما منصب جهنندن جوز ايله ملقب اولمشدور. فرا كيلومبت الوغ جوز صارى كيلومبت اورته جوز آق

کیلو مېت کچی جوز دیورلر. الوغ جوزدن اویسون کچک جوزدن آلچون توغمش. اویسون اوغوللری ایچنده ارشدی جالایور آلچون اوغوللری ایچنده اعقلی جباس اولدندن اسمده آنالرینه اشتراکاً اویسون جالایور آلچون جباس دیه قوشاقلنوب سویلنور تورغولاش اولدندن دگلدنر. قضاقدن قوربو تورغو دیوب ایکی لغت بار. قوربو دیوبک یاشنده برابرلیک «تورغو» دیوبک مقابل دیمکدر خواه فرداشی اولسون خواه اجنبی اولسون. مثلاً اویسون آلچون تورغوده برابر ایکن فرضاً اویسون اوغلی جالایور یاشده آلچونغه تیگ یعنی بریک توغمش قورداش اولسلر قوربو دینلور تورغو دینلمز فرقی بودور. اورتده جوزدن آلتی اوغول بار بوکا آلتی آریص دیرلر آرغون نایمان قونکرات قبقاق واق کیرای، آخیرغی ایکی سی کچک خانوندن ایمش اکثر نسابدن بویله مسموعدر. اما بعضیلر قبقاق اورننه اویغورات اسملی بر ذاتی ذکر ایدوب بر توغریدن توغانلرینه اوفکالب ترکیمان ایچینه سنکوب کتمش وبعضلرینی اوزانکه باروب یتمش دیورلر. یتى اوزان نه یرده دیوب صورالسه ختای ایچنده قشی آز یلنک اکثری یاز بر یر ایمش دیوب قوللرینی شرق سمتنه سلتا یورلر اول یره آسان قایغودن غیرى آدم وار مامش دیوب سویلیورلر. آسان قایغو اصلی نوغای ایمش چنغز خاننک معاصری اولان مایقی بی ننگ آلتنچی نیرمسی دیورلر. الوغ جوزده ینه بر مایقی بی بار اول دگلدنر. بعضیلر الوغ محمد خاننک توابعندن دیوب بو صورتک نوغاننک بابالرنندن اولورزیرا نوعی اسمی الوغ محمدخانه ایاروب وارمش تتار منغولنک اولادنه اطلاق قیلنوب سوکوره تغلیبا او مملکت اهالیسی ننگ کلسنی شامل اولمشدر. آسان آتانک مقال و مثللری قضاقتانک معروف و معتبر دور غریب حکایه لری وار. بعضی مقاللری محلی ایله یازیلور. خلق اوچون غمخوار آخره اوچون بیدار بر رجا، سبار اولمش دنیا دارغنی و متقی نقی ذات ایمش. تاوولیک یعنی کیچه وکوندزی اوچه تقسیم ایدب نماز خفتن دین سوکوره دنیا ایشندین بر ایشکال اورمیوب کسه

ایله بر آغز گب فیلیوب طاک آتقونچه تلنده ذکر دلنده فکر آخرة اولوب حسین قیامده بر از فیلوله فیلقدن سوکوره کوندزینی تمام دنیا غمیله اوتکارر ایمش عمرنده بر مرتبه کولدیکنی کشی کورمامش ایشی دایم وایم اولدقدن فایغولقب قونمش زمانهسی خانلر یذک افعالندن ناخوش اولوب زوال دولتنه اشاره خیلی خیلی زمان بولار فراغای باشین چورتان چالار مثل مشهور بودانک کلامی ایمش معناسی بر نوبت ایله آبلای خان مادهسنده تحریر ایدیلور. خان بر کون کندی قوش بازلقندن فخر قیلب آتا قولادون فی قایریب قو آغوزدیم دیدکده آسان آنا دیمشکه قولادون هوشنک قوی ایدی آق قوقوشنک اصلی فراپیلاب خلقنک فی غور بولار خاننک نسلی دیوب خانک بو فعالندن منفعل اولدیغی مرویدر. ینه بر کون خان بسونی مصلحته چایریب آتا فلان آدم فی فلان یره بیک فیلسام دیدکده. اول آدمنک اصلی پست حکومته نافولای ذات اولدقدن، تورنادن جاصول قویساک باشکدن قیقو کیتباس نیکسزدن توره فیلساک جورتونک مرادغه جیتباس دیوب بو سوز خاننک رأینه مخالف توشدکن مجلسدن طرد ایلمش بوندن اوتری یعنی سرای خانی مصلحتدن تاشلقدن سوکوره قزانده الوغ محمد خاننک حضورنه واردیغی منقولدر بو صورتده اول کچک محمد خاننک توابعدن اولوب بعده الوغ محمد خاننک اتباعندن اولمش اولور. بهر حال نهجه خانلرنک دورینی اوتکاران اوزاق یشامش آدمدر زماننده اختلاف اولدیغی ده یاشدن ناشی اولوب بونکچون خانلر بوکا آتا دیوب خطاب ایدر ایمش. اصل اسمی حسن ایکن آسان آتا دیوب ملقب اولمش اورتیه جوز آلتی آریص (*) دینلوب ایدی «ارس» عرس معناسنده یغاچ تکمکدن ترجمه عربی دور. بر آدمنک صلیبی یعنی بیلمندن آلتی قبیله ایل بولوب اولگنی ایکی جزگه غلبه قیلقدن اصولنی یغاچه فرعننی شاخه تشبیه ایلمشلهر اایانا مقام تشکر وامتنانه

(*) آریص ارس دیمک «ارس» عرس معناسنده اولمغه آلتی بوداق اولوب کورامش

درخته تشبیه ایتمش لردور.

ومن وجه محل تمدح وافتخارده: پياندۀ يالغوز بو تاقدي تيراک ايتکان خدایم * تامچلب آقغان بولاقدي تیکر ايتکان خدایم ديوب بو قافیه بی کثرة تناسلدن استعاره ايدرلر.

اورته جوز بالاسی قرا خواجه دور متقی اولدقدن آق صوفی، سخاوتندن آطم طای، عدالتندن قاضی دیرلر ایش. بعضلر بو القابلرنگ هر برینی بر آتانیگ اسمی ديوب اورته جوز ایله نایمان اراسنگ دورت آتا تعداد ایدرلر. بو غلط دور مزبور دورت اسم دورتیمی معا بر کشینگ نام ولقبی دور. علی کل حال اورته جوزدن بی واسطه یا بر واسطه ایله نایمان توغمش شویله که واسطه ایله اولورسه اورته جوز اوغلی قرا خواجه اولور بی واسطه اولورسه اورته جوز اوغلی نایمان اولور. نایمان بالاسی اوکراچ بعضلر اوکراچ نایماننگ لقبی ديوب اوکراچ آتی نایماندی. کارتیکانده قز قوچوب اوکراچ آتون آغاندی قافیه سی ایله استدلال ایدرلر. بو حینده یعنی نایماننگ قز آغان وقتنده کیلونینگ قاین آتاسینه قیلمش خدمتی نقل ایذب بوگا ایستی کیلون آد قویمش لر. ایستی دیهک هوشلی دیهک یعنی عقلی وهوشیار دیهدر. حکایه سی بویله ایش نایماننگ چوبارتای اسمی یالغوز اوغلی بولوب وفات ایتدکده خاتونی که مزبوره ایستی کیلون دور ایر قیلمه بوب قاین آتاسی اولن نایماننگ فولنگ اوتورمش بر کون آتاسی نگ بولنگ کوپوکنی کوروب تجربه دن آنامنگ هنوز بر فرزندلیک قویتی بار ایش ديوب آکا خاتون آلوب ویرمش نایمان اول خاتونه یاقن لبق یعنی مجامعت قیلدقده باشی توفساندن تجاوز ایدن شهوتی باغلمش شیخ فانی اولمغله وقت انزالده اوکورهرک اواز ایله جان ویرمش بو مجامعتدن بر اوغول وجوده کلوب آدینی اوکراچ قویمش اوکراچ وایغنه بتدکده مشار الیها ایستی کیلون که اوکراچنگ چنگاسیدر بو اوغولغه نکاحلمش بوندن صوکورچه توغمش. اول ایامه آرغوننگ آلتی اوغلی بولوب نایمان اوغلی چوبارتای وفات ایتدکده آرغوننگ بابالری مزبوره ایستی کیلونی جیسورمز دیو جبراً آلمغه کوب حرکتلر قیلب اراده بیوک واقعه لر اوندیکنی حتی بو خصوصدن

طولایی وزیرالر ایکی طرف اولوب اغیرده خان بالذات اوزی آرالشوب افاقه یه کتوردیکی مرویدر. بوندن بر نچه معنا منفهم اولنورکه فضافده جیسور دعواسی قدیمدن وار ونهایتده الوغ دعوا ایمش. ثانی بر طول خاتوننک محاکمه سینه زمانه خانی بالذات آرالشوب آزی کوبکه یالغوزنی تویقه تینک کاروب ضعیف ایله قوی نی برابر کوردیکی اول ایامده عدالت نه درجده ایمش. بس بویله اوزاقدن عاده اوله کلمش و خانلر دخی تیز الدن منع ایلوب بلماش بر ایشنی زماننرنگ اوکازلری دفعه یوق قیلغه چالشدقلری عین حماقتدن صایلور. ایلنرنگ الینه اسباب ویرلسه تیراکنی توبندن قرارم. تیگزنی باشندن بورارم، دیان مثل کانه بولنرنگ شأنک سویلنمش ایمش. فکر وملاحظه ایلاسونکه بو طائفه ناک روسیه تصرفنه کردیکی ناک ابتداسی ایکی عصره قریب اولمش ملت نصاراده دخی میراث نساء ممنوع ایکن هنوز دخی بو عادت جبر و کوچ ایله ترکنه چالشمیوب همان بر طرفنی ایل یغشی لری ناک اوضاعنه «آواجینه» سویاب ایش توتارلر. هر ایشک خصوصاً بویله بلوای عامه اولن کارلرده تانی لازمدر. بنم بودیدکمدن جیسور دعواسی ترک ایلدلسون ظننه کیدلمسون حرمتی من عند الله احکام قرآنیهدندر مگر مدعامنر جهالتدن جاری جمله یه ساری اولن بو کبی ایشلرده وعظ ونصیحت ایله باتدریج کوندرمک کرک ایدی دیمکدر.

حتی دنیا و آخره احوالندن بی خبر ومحرورم ظن ایدیلمن ختای حکومتی دخی قدیمی قانونلرینه مغایر بر ایش احداث ایدر اولسه لر بر نچه سنه مقدم بازارلره خط چاپلر اعلان وصوکره مداح مثابه سندده واعظلر چقاریب اعلام و اول واعظلر اولگی پادشاهلرنک افعال پسندیکلرینی واهالی ناک آنلره اطاعت وانقیادلرینی ابرام ایله سویلیوب مستمعین لرنک کوکشنی یومشاندقدن صوکره مأمور اولدیغی مدعالمرینی اول موعظه سینک اغیرینه ضم والحاق ایله اهالی ناک قولاغنی قاندریب بعد اول ایشنک اجراسنه اقدام ایدرلر. هر صاحب ملک ورجال ملتنگ ضمیرنه

بىر مەقسەد ۋە مەقسەدى ۋارايكىن يەنە ئانى تەجىيلا مەيدانە چەقارمىيۇب نەچە تۈرلۈك مەكروئال ايله آرزوى مال ايدىرلار ۋە السلام.

نايماننىڭ دورى ۋە اللە اعلم روس خانلار ايامى بولسە كرك. شويلا كە ابوالفيض خان ايله بايغرا بىنى تورغولاش قىلب حسابە صالح ساق ھەر ايكىسى اون دورت آتا بىرلە نايمانە ۋە روسخانە منتهى اولور كە كەلە چكە بىيان ايدىلور. قضاى شاعرلىرى يوقارغى يازىلمش حكاىە بىى يعنى آرغون بالالرى ايله نايماننىڭ ايسىنى كىلون خصوصندە اوتكان واقعه لىرىنى اولانك چىر قىلوب اوزاق اوزاق سويليورلار نەچە يوزىلار ونە زماندەغى ايشلرى اونوتىمىيۇب شاعرلر بىرى بىر يىلە آيتوشوب چاغرشورلر. مزبورە خاتون واقعا ايسىنى كىلون دىمكە لائىقە ۋە امثالنە فائىقە ايدىكى معلومدور. چونكە اكر آرغوننىڭ بالالرى نە ئىكسە ايدى اولادى آرغونە منسوب اولوب نايمان نامى بالىكلىه محو ۋە منسى اولور ايدى آتاسىنىڭ اسمى بو وقتە قدر اونوتىمىيۇب اولادىنى نايمان ايلى ايله باقى قالدىرىغى مزبورەنىڭ دور بىن ۋە دىرىن اندىشلىكتىن اولمشدر. دنيادە بوندىن بىيوك دولت اولمىز كە جىسدى توفىراقە چىروب محو ۋە مضمحل اولدىغى زماندە آدى آغزلىدە سويلنوب افعال حسنىسى امثال ايله ياد اولنە مدح ۋە ثنا ايله ذكىر قىلنە فى الحقيقة آدنىك ايكى طرفى واردور يا حسن ايله يا قبح ايله اولور اكر قىبى سويلنورسە دنيادە اولادنە عار ۋە ھىر سويلندكچە اول مبتدع عذاب تارتار. حسنى يعنى يىخشىلىغى سويلنورسە دنيا ۋە آخىرتدە درجەسى آرنما. كەمكە جىاتندە خىراتى ايشلىيور ممانىندە سويلنمكە صالح اولە اول صدقە جارىە دندىر. اه

يازىلمش قافىە گە بناء اوكراچ نايماننىڭ اوزى دور حكاىە نەظراً اوغلى اولور ايكى قولنىڭ توفىقى اوكراچ نايمانە لقب اوغلىنە علم اولە. صوكورجە بالاسى تولا كاناى بالاسى قىتاي دور. قىتايىن دورت اوغول بار قرا كىراى تورئۇل صادر مىتاي. قرا كىراى بالاسى اير تورى باى تورى اير تورى بالاسى قزىلوم جىرانوم جىرانوم بالاسى

باي سيقو بالاسى سيموزنايمان بوندىن يعنى سيموزنايماندىن بش اوغول باربر خاتوندىن مكلوباي توبىت بر خاتوندىن جاڭغولى جامغورچى وەر خاتوندىن مع اختلاف الاخبار قرا مولداور.

بايتورى بالاسى: تايلاق، جايناق، آيرام، مايرام؛ آيرامدىن: قوجامبىت؛ مايرامدىن: بايوس نامندە بر اوغول، ماقتهپاي نامندە بر قز توغمش؛ بايوسدىن بش اوغول بار: مورون، صبان، اقمىبىت، مەبىتەر، مەبىت نىڭ لقبى قزچى اولوب حالا بوقبىلە لقبى ايله مشتەردور. ايكنچى خاتوندىن: اللەبردى، المەبىت وجودە كلوب اللەبردى بلاولدى يعنى بالاسز وفات اولمش؛ المەبىتدىن: چورانتاي توغمش، چورانتايدىن: موڭايتباس، تومە اسملى ايكى اوغول توغوب، موڭايتباسدىن: توقمق وجودە كەمشەر. حالا: تومە، توقمق ايكى مەكەل ايكى بولص ايل بولمشلر.

مزبورە ماقتاپاينىڭ زوجى توقتار خواجە نامندە بر تركستانى اولوب، موندىن: بايجىكت، جانجىكت ايكى اوغول بولمش، توقتار خواجە اخير عمرلرندە جانجىكتنى ياننە آلوب يرينە كتمش، جانجىكتنىڭ اولادى نە يردە ايدىكى بزه معلوم اولمىدى، نسايلر بوندىن خەرويرە بلمىدى. اما بايجىكت والدىسى ماقتاپاينىڭ قولندە قالوب، حالا بو اولاد سىكز بولص مقدارى ايلدور كە تيمور سودور بونچون چوچك باخته نواچىسندە يوران ايلنىڭ اكثرى بونلردور، بعضلر ماقتاپاي بايوسنىڭ قزى دور ديدىلر. بايوسنىڭ اوغلى ايرصارى اولوب حالا مرون دىوب ملقب اولن ايللر مزبور ايرصارىنىڭ اولادىلر. مردن ايرصارىنىڭ بايجەسى اولوب اسمى آق بىكە ايكن غايت بيوك مرونى اولدىن مرونى ايرىنىڭ اسمى ستر ايدىب، اولادى مرون ايله ملقب اولمشلر اوشبو كوندە مرون سىكز بولص مقدارى ايلدور.

اختلافە نظراً بايجىكتنىڭ آناسى اولن ماقتاپاي، ميرامنىڭ قزى اولورسە بايوسنىڭ اختى اولور، بايوسنىڭ قزى اولورسە: ايرصارىنىڭ اختى اولور. اولىڭى صورتدە ماقتاپاينىڭ اولادى بايوسنىڭ اولادى ايله تورغولاش؛ ايكنچى صورتدە: ايرصارىنىڭ اولادى ايله تورغولاش

ولوب بويله مقابل وتورغولاش اولدقن مرون وبايجكت كوبلكه برى برلرينه تفوق ليك ادعا ايديب تفاخرلنورلر، بو ايكي قبيله بولص عدندنه برابر ايسهده خانانه ونفوس عدندنه تخمينا مرون ايلي زياده **كورنور**.

ايمدى بو جريدهمزده: قضاقتك اصل ماده ومايه سنى باز مق مقصدمز اولدقن فروعى تطويل فيلميوب بوراده توقتاتدق يازيب آلمش واطراف جوانبدن كلمش مکتوب ومجمع لره نظر قيلساق يالغوز اورته جزء بر مجسم کتاب اوله چق دور. اشنا وايش، اقربا وخيش آدملرمز هر برى بر كلام يا بر خط سلام ايله شجره يعنى نساب ومورخ آدملردين دقت قيب صورااب ايرنميوب يازيب بلوملى آدملرنى ايراق ياقدين آت يباريب آلمريب آش وچايغه قاندريب اويلرينه قوندريب بعض لرينه كيوم وبعضنه آنچه مونجه بيوم بردكاري مسوعمز اولوب بي قرار مهنون وفوق الغايه مسرور اولدق. بز نه دورمزكه بر كلمه سوزمزي شونچه ليق رعايه وبر سطر خطمزه رنج بي غايه قيلورلر الله راضى بولسون خدا اجرينى برسون دوست صادق بونلردور. بو كههر ذواتلرنك نام عزيزى وكلام لندى يبارمش قطعهارى ايله بيله دفتر اخيرده يازيلور. انشاء الله الرحمن.

دفتر اخير ديديكيم اوچ جزءك فروعندن تا اوشبو ۱۳۰۰ دورمه كلنچه قضاقيه نك مشهور ومعروف اولن آدملرينى يازه چق كتابچه مز دور، چونكه دوستلرمز بو تاريخچه مزى تاخيره مجال قويه يوب فلم غريب وعبارات عجب ايله مکتوبلر كوندريب شانمزدن زياده مدح وتلطيف ايله بو خدمته تبريك وترغيب ايدر اولديلر، از جمله ملا يولداشباى افندى بر نامه ايله اختيارمزي الدين آلوب كلامندن فضلا قلمنه وجمال دن زياده كرم نه تحسين اينديم، مشار الهينك مکتوب مرغوبى يبارمش رساله سى ايله معا بو كتابچه مز نك اخيرينه الحاق ايديلور انشاء الله، تعجبم بوندن بركه بو احبابلريم منى كورمامش ايكن ماقتانچان ايديكيمى نهدن بلمشلر كشف ايله مى ياخود دوشنده مى

كورمىشلار نه ايسه يازماس بورون توكاركن تېرىك لب بو خدمتى
بنم بوينمه قويديلر بوگا لايق كوردكلار يندهه كوب تشكر ايدرم. الحمد لله.
الحاصل نچه مشاغل موانع لرى بر طرف ايدرك بورايه قدر
يازيب كلديم قيوستينه خدایم قوه و بىرسون ارواح لىر مدد قىلسون.
اور محبت اور محبت اور محبت خمسه مزك نك ثالنى اولن قضاىق مادهسى
بوراده قرارلنوب من بعد رابعى اولن خانلرنك حاله دائر خبرلر
تخريير ايديلور. انشاء الله تعالى!

خانلرنك اصلى چنغز خان

چنغز خاننك چين آدى تيمور چين دور علم حريده مهاراتندن
چك انكيز ياخود بتون دنيايه مالك اولور زعميله جهانكيز لقب
قونولمش تخر يفل چنغز و چنغس سويلنوب قلم دغى كلامه موافقت ايدر
يعنى چك انكيز يا كه جهانكيز يازلميوب چنغز و چنغس ياز ييلور كيدر.
بعضيلر چنغز نك اناسى بكر ايكن بونى وجوده كتوردكن تحقيق
قز نك اوغلى ديمكله چين قز ايله تسميه قىلنمش ديوب جهال لرنى
ايناندر مرتبه ده بوگا موافق سنديلر سويليوب وبو سوزلر منغول
توار يخنده وارليغى دغى معلوم اولوب لىكن اسلام توار يخنده اصلى
فصلى اولدن يازيله كلپكله آرتوقچه مقتامق آتاسزغه چقارر مثلنه
بالعكس منغول توار يخننك مدح و مبالغه سندن اغماض عين ايدرك
اور كتابلار مذن كوردكيزى درج ايلرز. چنغز خاننك آبا واجداد لرى
فرغانه خانلرى ماده سنده ياز يلوب كچدى ينه تفصيلى منغول توار
فصلنده كله چكدر. چنغز نك دورت اوغلى بولمش. چوچى خان
چغتاي خان او كوداي خان تولى خان. بغداده مستعصم خليفه يى
شهيد ايدوب اشرف الناس اولن آل عباس نك زوال دولتنه سبب
بونك حفيدى يعنى اوغلى نك اوغلى هلاكو خاندر. لامالرنك النده گى
چنغز نامه نك سوزى دغى اسلام توار يخنه موافق توشوب مگر
اوغول لرى اسمنده صاغاداي اونغوداي كير صانجوكير دورما ديوب

جميع مغولستان خانلىقى مېشار اليھما ايکى کيىرنگ سلاھ سىنىن ديو سويليورلر .
 خابدوق صور بوکو بىلکوتو نامىندە ايکى برادى اوکەسى وارليغىنى
 دىغى بگا يازيب ويرديلر . چىغز خان بى امان شقى ويھان پوت پرست
 طالع دوزغى لفظى تارىخ بر کافر بى دين و طالھ بدکين اوله توروب
 حق تعالى حضرتلرى بوگا شول قدر بخت واقبال دنيوى ويرمشکە
 بتون ريع مسکونى زلزله يه نوشوروب جميع ملوک بوئاڭ ضربىنن
 پناه وھربىنن ملاذ استمشلر . بويله مشهور عالم اولدقنن حالا خانزاده لر
 تورلر نىسبىنى چىغز خانه چقارسلر اصل زاده آق سويالک لىکنە اشتباھ
 فالپيور . کفرندن صرف نظر سلطنته شايسته حکومتى آراسته صولتى
 خوب مھابتلى غضوب مدبر و مزور بر ذات اولوب تبعە سینه چارى
 قيلدغى قانونلرى اولادىنگ ملککە اساس و مقبول ناس اولمش حىنى
 اسلامه کلن اولادلرى شريعتە جدا مخالف اولمیان رسم ويسالرينى
 ابقا و اجرا ايلەش لردور . مرض موتندە اقران واعيانلرينى جمع
 ايدوب «کمان» يعنى صداق «ياى» نىڭ اوقوندىن بر بايلامنى باغلب
 کلتوروب بونى صندرگز ديوب اللرينه و بوردکە جملەسى آلوب
 قوئلرينى صالحب صندرالمبوب قويمشلر . بعدە اوقنى چيشوب هر
 برينه بىردن بروب صندرگز ديدکە برام برام صندرمشلر . بونىڭ
 حکمتندن صورادقە سزله تمثيل دور شويله که اگر کلگز اتفاق
 اولوب مصلحتگز آيرولمسه سزله هيچ کم ظفر بولمز بارچه لرسزه
 آش و آزيق اولور هملر سزه خدمت قيلور امرگز چه يورر . اگر
 تفرديک ايدوب آرالرگزه تفرقه توشسه يالغوز يالغوز فالوب هر
 برگزنى هر کيم قل لىنوب آدملىرنگ خواری و خادمى اولور سزدىمىش .
 اتفادە اويله بر خصلت و عاصبت و ارکه مثلاً کلعدن قورغان قورايىن
 قورال ايچندە عسکرى خاتون اولوب اتفادە مقابلە قيلسه لر دشمان
 آنلرى آلە بلمز . اگر قورغانى تيمور عسکرى اير جملەسى نايزه کير
 قوتندە مثل شير اولوبدە برليک و اتحادلرى يوق ايسه دشمانه مقاومت
 ايدە بلمز آلدرر ديمىش . چىغز خاننگ بوکى زاده خاطرلرى کوبدر .

بوی ایماننڭ اهل ایمانه ضرری جمله دن اضر اولوب اوائل اسلامدن
 اوآنه کلهچه مسلمانلر بویله برناکس و بونڭ کبی برخفاکش کورمامشیر
 ایکن نسلندن برکه خان غازان خان وتوغایتمور امثالی ذواتلر اسلام
 ایله تبرکلندکده باباسی چنغز خاننڭ کفر ایله خراب قیلدیغی شهرلرنی
 شریعت ایله معمور ومعطر و ظلم ایله فرا قیلدیغی جایلرنی عدالت
 ایله مهلو ومنور ایلدیلر. خصوصا آل چوچی که سرای وقزان وقریم
 واشترخان بخارا وسمرقند فرغانه و ترکستان وکلا قزاقستان خانلری
 بو نسلدن اولوب برادرلری اولادنه نفوق وتغلب ایتمشیردور. چنغز
 خان اراضی اسیماننڭ اکثرنه واوروپا بلادینڭ بعضنه دخی مالک
 اولوب غرور جاهلانهدنن
 واعدام قیلمش ایسهده اهالی نڭ دین و دیانتنه قطعاً دخل قیلمامش.
 وامیر تیمور کفار ایله مطلقاً محاربه سی اولمیوب خصوصا اهل نصاریه
 دینی شویله نرسون دنیاسنه بر ضرر تیکورممش ایکن الحاله هذه
 یر یوزینی عدالت ایله افارتمق ادعاسنده اولن آوروپالی لر کیچه
 وکوندز تبدیل دین وتغییر آیین افکارنده مسیونیرلر چقاریب ملله
 تعرض ایتمکلری مشارالیهها ایکی ملک نڭ طور بدویانه سندن ناشی
 ظهور ایندن قتل عام وغارتندن اشد و آنلردن وعشیانه صدورایدن
 هر قبایحدن اکره وهر غیبتندن اغیث کورنور. بویله بوله تورب
 ینه ملت نصارا مورخلری اوبالمیوب عدالتدن دم اوررلر.
 اولاد چنغزیه دن ایڭ اول اسلامه کلن برکه خان اولوب سبب
 اسلامنی بویله سویلیورکه بلد سرایده برکون سراینده تنها اوتورممش
 ایکن بر هره «مشقی» کلوب اوی نڭ تورنده توران بورخان یعنی
 بوتی نڭ آلدینه قویممش آشنی ایچار زیرا منغول فلماق خلقی آشینڭ
 آلدینی بورخاننه برمک بسم الله منزل سنده بر رسم لریدر. تشقاریدن
 خاتونی کلوب ایاقده آشڭ بوشالدیغنی کوروب خانغه ایتورکه بورخان
 آشنی ایچوب بتورممش. بوایسه اولرنجه بیوک بر تقال نیک ایمش.
 خان بوڭا ظاهرده سرورلنمش کبی اولورده باطنده عجب لنوب بو

نەدورکە الدن بىصامش ېرىجادنڭ آلدېنە آش قويوب مشق ايچسە بورغان ايچدى اعتقاد ايدىر. منكە كوزملە كوروب تور وبەن كورمىانلار بويە يالغانە آلدانوب اينانور ايمش بو عاقل ايشى دگلدر ديهرك تفتيش اديانە يعنى دين ايزلاميه توتونمش. هر ملتنگ ديننى تيكشوروب كوروب اسلام ديننى بكنەش دە مجوسلكنى ترك ايدوب مسلمان اولمش. بونى خلقنە اعلام قيلدقە خانقە تەبىعە نچە مڭ منغول تتار ايمان ايلە مشرف اولمشلر. چونكە باشندە عقلى واردانا نفسنە غالب توانا ادنى تفكر ايلە حق وباطلنى فرق ايدرلر آدملر فكر قيلمەقدن حيوان كىي ايكرى يولە كيدرلر. (اولئك كالا نعام بل هم اضل) بويە بي تميزلرنڭ حقنە دور

اما غازان خان عهدەسى بيدو خان ايامنك تەريز ياهرات واليسى ايكن وزيرى نوروز بيكنڭ تەلقينى ايلە ايمانە كلوب نوروز ايسنە كندى نڭ عقل عزيزى وفكر صائىبى ايلە اسلاميتى قبول ايتەش ذات ايدىكى توارىخلردە مذكوردور. غازان خان مسلمان اولدىقى كون ۴۰۰ مڭ يا ۶۰۰ يوز مڭ منغول تتار ترك آيين ايدرك مسلمان بولمشلر تتار منغولنڭ ابتدا قبول اسلام قيلدىقى مزبورين ايكى خاننڭ ايامنە ايسەدە رسوخ تابدىقى اوز بيكنڭ خاننڭ ھمت وغيرتى ايلە اولوب اھاليمز آراسندە دين اوز بيكنڭ خان دن قالدى ديمكارى بوندنر اوز بيكنڭ خان بن طغرل بن منكو تيمور خان بن توقان بن جوچى خان بن چنغز خان اولور. آلتى بوغون ايلە چنغز خانە چقار.

• اليمزە اوز بيكنڭ خاننڭ تىكەسندىن ېر دانەسى وار خط كوفى ايلە ېر طرفندە «لا اله الا الله» ديگر طرفندە السلطان الاعظم اوز بيكنڭ خان ۷۳۰۰ سنە بتلمش. رقمەدە ايكى نقتنڭ ېرى. كلەمە تمامى اوچون قويلمش اولە. زيرا رسم خطدە نقتنڭ اوچ جىتى وار ېرى علامت حرف اوچون وېرى عدد اوچون ثالث قطع كلەمە يە اشارة اولوب بو محلدە مراد بودور. وبعضاً رمز اوچون قويولور. اوز بيكنڭ خان ۷۱۳ نچى ھجر يەدن فرق ېر سنە يە قىلر سرايدە خانلق قيلمش ذات معالى صفات دور.

طبقه اولاد چنغز خان

چنغزنگ الوغ اوغلى جوچى خاندر. آفساق قولان جوچى خان، چوقتاو آيتديم اوصى خان، تاماغى قضاقدە مشهور اولوب اوشبو جوچى خان خصوصندە آيتولمىش مرثيه دن بر فقره دور. جوچى خان سيدكه چقب بر حمار وحشى يعنى قولاننى آتدقدە قولان آيافدن آقصاب قاچوب جوچى خان بونى قورق يولداشلىرىدىن آيريلوب مفقود اولمىش يعنى يوقالوب بى درك كتمىش. خانغه قولاننى قوشوب يوقلادىغى بوندن ايمىش. جوچى خاندىن بش اوغول بار. اورده ايچن باتو خان بركه خان توغايتمور شيبان خان. بعضيلر توقان ططر اسمندە يته ايكى اوغول يازمىشلىرى جمعى يتى عدد اولور. بونلرنگ اوچسى خان اولوب غيريسى خانلق رتبه سىنى نائل اولمامىش ايسه لرده توغايتمور اولادندىن كوب ذواتلر سلطنته ايرشمىشلىرىدور.

طبقه اولى

برنجى طبقه لرى باني سراى اولن باتو خان ۶۲۴ دە جالس تخت سلطنت اولوب بونگ اولادندىن اون يدى ذوات شهر سرايدە خانلق قىلب اخىرى ۷۶۲ دە كلدى بيك خانده تمام ومدت سلطنت لرى ۱۳۸ يىل اولمىشدر باتو خان بن جوچى خان بن چنغز خان.

طبقه ثانيه

ايكچى طبقه ۶۵۰ نچى سنه لرده شيبان خاندىن باشلنوب بونگ اولادندىن اون آلتى ذوات خانلق قىلب اخىرى ۷۷۳ دە حيدر خانه تمام ومدت خانلق لرى ۱۲۳ يىل اولمىشدر. شيبان خان بن جوچى خان بن چنغز خان. بو طبقه ننگ اكثرى باديه نشين اولوب صحراويلره حكومت ايتمىشلىرى وبعضى لرى مساوراءالنهرنگ بعض بلده لرنده تورمىشلىرى خان بولمىشلىرى.

طبقهٔ ثالثه

اوچونچی طبقه لری تولى خان اولادندن ايران زمين ده ۶۶۶ نچی يل لردن صوگره، آباقان خان ايله باشلنوب سيكز نفر ذوات مستقل و اون نفر اشخاص امر ايله مشترك و مختلط جمله اون سيكز آدم حكومت قىلب اخیری ۷۵۹ ده نوشروان خانده انتهايه ايرشمش، مدت سلطنت لری تقریبا يوز يل مقداری اولمشدر، آباقا خان بن هلاكو خان بن تولى خان بن چنگز خان.

طبقهٔ رابعه

دورنچی طبقه لری ۷۶۲ ده باتو خان اولادی نك حكومتی تمام اولدیغی ايله شیبان خان اولادندن خضر خان سرايك خانلق مسنده اولتوروب بو اولاددين اون آلتی ذوات خانلق قیلمش لر اخیری ۷۷۹ ده یا سکسانده بازارچی خانده تمام ومدت سلطنت لری فقط یکریمی يل لر اولمشدر، بونلر نك خضر خاندن غیر یسی سرايك اولمیوب هر بری بر ناحیه ده ازمان واعده ده خانلق قىلب مزبور مدت قبله انقضاسنده ینه سرای خاننه تابع اولمشلر، خضر خان بن ابراهیم خان بن فولاد خان بن منكوتیمور بن باداقول بن چوچی بوقا بن بهادر خان بن شیبان خان بن چوچی خان بن چنگز خان.

طبقهٔ خامسه

بشنچی طبقه لری خضر خاندن صوگره روسخان اولادندین سرايك اون بش ذوات خانلق قىلب اول لری روسخان ۷۹۹ ده جالس سلطنت سرای اولوب اخیری ۹۰۸ ده شیخ احمد خانده تمام ومدت حكومت لری ۱۱۷ يل اولمشدر بونلر نك بیننده توقتامش خان سرایده بر مدت خانلق قیلمش بو ذات روسخان اولادندن دگلدر، روسخان بن باداقول بن توق قل خواجه بن كونچك بن ساریچه بن اوز تیمور

بن نوغایتمور بن جوچی خان بن چنغز خان، اما توقتامش خان بن توی خواجه بن توق قل خواجه دور، روسخان ایله توقتامش خان اوشبو توق قل خواجهده جمع اولورلر.

طبقه سادسه

آلتنچی طبقه لری اشترخان خانلغی دور، اوللری ۷۹۹ یا ۸۰۰ ده قویورچق خان ایله باشلنوب اخیری ۹۹۱ ده دولت بردی خان الندی اشترخان روسیه دستنه اوتمش، خانلرنک عددی یکرمی ومدت حکومتلری ۱۹۰ یلار اولمشدر، قویورچق خان بن روسخان الخ.

طبقه سابعه

یننچی طبقه لری سبر دولتی مقر ملکلی طوبل قلعه سی قریبک دور، اوللری ۸۰۰ نچی یل لرده محمد خان ایله باشلنوب اخیری ۱۰۱۷ ده ایشم خان ایله انتهایه ایریشوب جمع اون بر خان اوتمش مدت ملوکتلری ۲۰۰ یلدن زیاده راق اولمش دور، محمد خان بن علی بن بیک فوندی اوغلان بن منکوتیمور بن باداقول بن جوچی بوقا بن شیپان خان بن جوچی خان بن چنغز خان.

طبقه ثامنه

سیکزنچی طبقه قزان خانلغی دور، بلغار پادشاهلغی بتدکک نصگره مملکت مذکور بر مدت سرای خانلغی ننگ زیر هماه سنک تورمش ایکن نوعی ماده سنده سبقت ایسن واقعدن اوتیری الوغ محمد خان ۸۴۰ حدودنده بلغار مملکتنه واریب شهر قزانی پای تخت ایدینوب بو نسلدن اون دورت ذوات عالی نژاد نژانده سلطنت سوروب، اخیری ۹۶۱ ده یادکار خان النده انقراضه ایرشهرک مدینه قزان بالخران روسیه تصرفینه کچمشدر، مدت حکومتلری ۱۲۱ ییل اولمشدر. الوغ محمد خان بن تیمور خان بن فتلوغ تیمور خان بن روسخان الخ.

طبقهٔ ناسعه

توفرنچی طبقه فریم خانلغی دور، اوّل لری حاجی گرای خان ایله ۸۶۰ نیفندک باشلنوب اخیرى ۱۲۱۵نچى سنه بخت گرای خانك اتمامه ایرشدی، فریم ده مجهوعى ایللی بر ذوات خانلق فیلب مدت حکومتلری ۳۵۱ یل لر مقداری اولمشدر، حاجی گرای خان بن غیاث الدین بن ناشتمور بن محمد خان بن حسن بن حینه بن تولک بن کونچک بن اوز تیمور بن توغایت مور بن جوچی خان بن چنغر خان.

طبقهٔ عاشره

اونونچی طبقه کرمان خانلغی دور، بانی قران اولن الوغ محمد خان ننگ اوغلی قاسم خان ۸۷۲ده کرمان خانلغی اعلان ایله بونسلدن جمع اون دورت خان اوتوب، اخیرى ۱۰۹۴ده فاطمه خانم ایله ائنه یاه ایرشمشدر، بو طبقه ابتدا روسیه حمایه سنک توروب مدت مزبور دن ۲۲۲ یسل اوتدکن صوکره تماما روسیه تصرفنه کچمش، اوّل آخر روسیه یه موافقت ایده کلدکن غایه ما فی الباب کرمانلی لری کتاز ایله اغیاردن امتیاز ایتمشلر ایسه ده بو اسمنگ نتیجه کارى یعنی نفع و ضاری بزه معلوم اولمدیغى کبی کندیلرینه دغى ثمره سی بللی دگلدر، قاسم خان بن الوغ محمد خان الخ.

طبقهٔ حادیهٔ عشره

اون برنچی طبقه شیبانیدن ماوراءالنهر یعنی بخارا و سهرقنده خان اولمشلر، اوّل لری ۹۰۰دن چزی صوکره محمد خان ایله باشلنوب اخیرى ۱۰۲۰ده ولی خان ننگ قتلی ایله تمام وجهه یکر می دورت خان اوتوب، مدت سیاست لری ۱۰۰دن زیاده راق یسل اولمشدر. محمد خان بن شاه بداغ بن ابوالغیر خان بن دولت شیخ خان بن ابراهیم خان بن فولاد خان بن منگوتیمور بن باداقول بن جوچی بوقابن بهادر خان بن شیبان خان بن جوچی خان بن چنغر خان.

طبقهٔ ثانیة عشره

اون ایکنچی طبقه خوارزمده ینه شیبان دن عرب خان اولادی ۹۱۵ده یولبارص خان ایله باشلنوب اخیرى ۱۲۴۰ده شیرغازى خان ایله تمام وجهه یکر می بش ذوات خانلق قیلب مدت حکومتلری ۳۲۵ ییل اولمش. بعده قوگراتیهیه اوتمشدر، یولبارص خان بن برکه بن یادکلر بن تیمور شیخ خان بن عرب خان بن فولاد خان بن منکو تیمور بن باداقول الخ.

طبقهٔ ثالثه عشره

اون اوچونچی طبقه ایضا ماوراءالنهرده اشترخانیه دن امام قلی خان سابق اون برنجی طبقهده ولی محمد خان نی اولتوروب ۱۰۲۰ده خانلق مسندنه اوطوردی، بو اولاد دین بخارا و سمرقنده یدی نفر آدم حکومت قیلب اخیرى ۱۱۶۰ده ابوالفیض خان نك شهادتی ایله تمامه ایرشدی، مدت سلطنت لری ۱۴۰ ییل اولوب، بعده حکومت منغنییه اوتمشدر، امام قلی بن دین محمد بن جان سلطان بن محمد بن منغشلاق بن چواق بن محمد خان بن تیمور سلطان بن تیمور قطلع بن علی تیمور بن قتلوغ تیمور بن تومغان بن آبای بن اوز تیمور بن توغایتیمور بن جوچی خان بن چنغز خان.

بو اون اوچ طبقه خانلرنك اولندن باشلپ چنغز خانه قدر اجدادلری یازیلدی اول ایله آخر آراسنده اولن خانلرنك نام وعددی هر تورایخلرده موجود اولدندن جهل سینك تعدادی لازم کورامیوب استین لر شجرهٔ ترك و مستفاد الاخبار و سائر تورایخلردن استفاده ایتسونلر، ایمدی مستقبلك یازیلچق قضاق خانلری ایله اون دورت طبقه اولور بونلر کلسی اولاد جوچی خاندنر. چنغز نك اولاد جوچی دن غیرسینه خانلق میسر اولاماش ظن ایدلمسون فزان وقضاق خانلری جوچی خان نسلندن اولدیغی اوچون طردا للباب بو اولاد طبقاتی

ایله تماما یازیلدی، والا چنغز خاننڭ دیگر اوغلی چغتای خان نسلندن نچه خانلر اوتوب اواخیری طوغلوک تیمورخان اوز بعثنک یازیلوب کچدی، اوچونچی اوغلی اوکودای خاقاننڭ اولاندن کیوک خانکه بونڭ ایلی قوماق ماگراتق ایمیل دیدیکی بزلرده اولدیغی شجره ترکده مرسومدر، حالا ایمیل بوینده دور، بونجون خرابهسی بونڭ اورداسی دگلمی ایکن، دگلمی ایکن دیوب تردید ایله یازدغم بوندن اقدم قرا ختای دن بر طائفه خلق کلوب ایمیل بوینده بر شهر یابدیغی ینه مزبور تاریخده مذکور اولوب بیانی دور بونجون بعثنک وتتار منغول مادهسندہ تحریر ایدیلور، دورتیچی اوغلی تولی خان اولاندنن توقز نفر آدم باجینده حکومت ایتمشدرکه بونلر نام بنام ختای تواریشی ترجمهسندہ تعداد ایدیلور.

اوردا معناسی

مورخلر چنغز خان اولادینڭ حکومتنی اوچه تقسیم ایدب الوغ اوردای، آق اوردای، کوك اوردای دیوب بو اسملر ایله ثبت وتحریر ایدرلر، الوغ اوردای سرای خانلغی دور بوگا آلتون اوردای دخی دیرلر روسچه پیراواته زالاتایا آردا بالشای آردا دیوب بو اوردانڭ اورنی ایدل بوینده حالا سریف دیرلر بر قلعهدور. مقابلنده مالی آردا یعنی کچک اوردای دیوب بزلرچه آق اوردای کوك اوردایه اشاره ایدرلرسده بو ایکی حکومتی نه برده اولدیغی مبهم قالبوب بوگا کلدکلده اسلام مورخلری و آوروپا محررلری مضطرب دورلر، فقیر بو بابده بر خیلی کتب تواریشی تتبع دن صوکره توافق بوگا قرارلندیکه بونلر هر ایکسی اسمدن استفادہ ایدیلوب چغتای اولادی ایله اوکودای اولادینڭ خانلقنه قویولمش عنوان اولمق کرک، شویلهکه منغول قلماق لغتندہ آقنی چاغان دیوب چغتاینڭ اصلی چاغان تایی اولده بو نسلنڭ خانلرینه اترک چغاننڭ ترجمهسیله آق اوردای دیمشلردر. اما کوك اوردای دیمک اوکودای خان اولادنه ایتلوب اوک ایله کوك استماعده

اقرب اولدندن اوکوداینی کوکودای سویلیوب سوکره آق اوردايه مقابل
 كوك اوردا ديمش لر اوله، جهان نماده كوك اوردا الوغ يورتنيك
 صاغ چابنده اولن قبائل خانلغيدر آق اوردا آلا تاغ حدودندك الوس
 حكومتيدر ديديكى مزبور قولمى تصويب ايدر، ديمك كه چغتاي
 اولادندن آلا تاغ و آلوتاي اراضيسنه كم حكم دار اوله يعنى منغولستانه
 كم خان اوله آڭا آق اوردا دینلوب الوغ اوردا ايله آق اوردا
 حكومتندن خارج قالوب دشت قباچاقده دوران ایدن قبائله اوکودای
 خان اولادندن كم خان اوله آڭا كوك اوردا ديمش اوله. سوكره
 كبله آوردالرنك خان و خانزاده لری بری برینه قاریشوب آرالشوب
 قايوسی آق وقايوسی كوك ايديكى بلومسز قالدندن بوكونلرده قضاق خانلری
 توغ اعتباريله سويلنوب اوردا اسمی آرالرندن بالكله مسلوب و منسی
 اولمشدر. مگر قديمی كتابلرده اوردا اسمی يازيله كلدكدن احيانا
 بونام آغزلرده آيتولور.

اوردا لفظی اوزبیکده اوتاغ پادشاه دینك اولوب نه یرده
 خانه خان اوله كرك برده و كرك بلنده بولسون آڭا اوردا دیورلر
 تعریفده آلتی قنات آق اوردا دیدکاری بوندن یعنی سرا پرده
 خاندن عبارت دور.

الوغ یورت دیدکمز ظاهر شهرته نسبتا الوغ اوردا یعنی سرای
 شهری اولوق اقتضا ایسدر ایسه ده جهان نهانك تحریری بیسوكه
 ۵۰۲ هـ وفات ایدوب اوغلی چنغز برینه کچدی دارالملکی قرا قوروم که
 الوغ یورت دیورلر ایدی دیوب قرا قوروم قایسی بر وقایو مکان
 اولدیغنی یازمامش مگر سماعی خبرده چنغز خاننك پای تختی اسبق
 کول اورنی ایمش که سوکره صو باصمش دیورلر. غیاث اللغاتده قرا
 قوروم بفتح قاف اول وضم قاف ثانی وضم راء مهمله ثانی لفظ ترکیست
 نام شهری از ترکستان دیمش حالا ترکستانین ده بوناملی شهر ایشدیلیوب
 مزبور اسبق کولنك بر اسمی قراقول اولدندن قرا قوروم قرا قوروم اسملرینه
 اقرب توشوب بوسیاقدن الوغ یورت دیدکاری اسبق کول اورنی

اولمق كرك. اول كولدن چولمك قران پشق خشت تكورمن تاش
وامثالی اشپالار تابلدیغی قديمده شهر اورنی اولدیغنی متحقق ایدر.
آدملرنڭ آغزناه بو مندرس شهرنڭ اسمی دخمه شاهان ایش ديدكارى
قراقورم والوغ يورت اسمنه منافی اولمز. دخمه شاهان پادشاهلر
قبرى ديمكدر. بو اسم صحيح ايسه پای تخت اولدیغنی بلدرر اویل
اولسه الوغ يورت ديدكارى بو اولوب بونڭ تخریمندن صوگره
الوغ يورت اسمی الوغ اوردایه تحویل وتبدیل ایله سرايه انتقال
ایتمش اواه. سرايه الوغ اوردایه عنوان ویرلیدیكى ایكى وجهله اولوب
برى الوغ يورت اسمندن مبدل ثانی چنغز خاننڭ الوغ اوغلی چوچی
خاننڭ جای نشینی اولن باتو خاننڭ بنا کردهسی سیاقندن دور و بو
اوردانڭ خانلری بر مدت جمیع دشت قبقاقه مالک حتی مسکوف
وقاققاز ولهستان کبی بیوک ولایتلری صاحب نافذ الحکم پادشاه مستقل
اولدیغی دخی الوغ اوردایه ديمکه باعث اوله. باقی اوردالرنڭ حکومتی
بو مرتبه یه بالغ اولمامشلردور.

آغز اخباره استنادا اسبق کول اورنی چنغز خاننڭ پای تختی
ایمش دیو یازدق. اما شجره ترکده بو شهر یافت اوغلان یعنی ترک
خاننڭ بنا کردهسی اولدیغنی کوسترر بوسوز صوابه اقر بدر. چونکه
چنغز خان صحراوی کوچمهلی اولوب نه بره قدمی یدر ونه ولایت
استیلا ایدر ایلی و یورتی ایل اول جایه واریب قشلاب جایللاب یوردکن
تختی بر جایه تخصیص و بر مکانه تعیین ایدلمامشدر. حتی بر وقت
چنغز تاغنه کلوب قشلابدن خاننڭ اوتوران تاغی اوردایه نامیل مالی
و ایلی قشلايان تاغی چنغز اسمیله بنام اولمش دیورلر. اویل ايسه
اسبق کول اورنی چنغز خاننڭ پای تختی اولن شهر دیانلری خطادور.
بو اسبق کول اورنی نه زمانده شهر بنا اولوب ونه وقتده خراب
اولدیغی احدنڭ آنوق معلومی دگلدر کهنه وقديم لکی بوندن قیاس
قیلنور. و کهنه اولدقه ترک خاننڭ بناسی دیان سوز صحيح اولور
زیرا اگر چنغز خاننڭ پای تختی اولورسه و آنڭ ایامنده وار شهر

اولورسه شهرنڭ بناسى وخرابى توار يخلرده يازيله كلوب و آغزلرده دخى
 اشتهار تام و خبر تمام ايله سويلنوردى چونكه چنغز خان ايامى آرتوق
 اوزاق زمان دگلدر. ينه بيانى تتر منغول اخبارنده ييازيلور. قرا
 قروم ديدكلرى دخى اوشبو اسيق كول و اطرافنداغى تاغ و صولره نام
 اولديغى تاريخ مزبورنڭ سوزندن استفاده ايديلور شوييله كه ترك
 خان اوغلى قره خاننڭ بايلاديغى ير ارتاغى «كيرتاغى كيرتاغى» ديديكى
 تاغلا اولوب قشلاغى قراقورم و سردريا ايدى ديمشدر. كوچمهلى
 خلقنڭ يايلاق و قشلاغى آراسنك فاصله آيلىق يول اولميو ب بش كون
 اون كونليك مسافه اولور. ارتاغى ديدكلرى آلا تاغ اولوب و بر
 قواده تركستان ايله آرال ديكزى آراسنده اولن تاغلا ايمش. اراقوم
 قراقوم، قزل قوم دخى اول اورتالورده دور ديو خبر و يررلر. و بعضا
 قراقوم، قرا قروم شهره علم اولميو ب قراموران كولى اطرافنده اولن
 تاغ و قوملره نام اولديغى سويلنورلر. قراموران، قرابوران دخى
 يازيلور. لوب كولى جوارنده بر كولدر آلتون تاغ نام جبلدن آقان
 بر نهرنڭ مصبى اولوب خريطه لرده بويله ترسيم قيلنمش.

فذلڪه كلام جهان نما صاحبنى نڭ الوغ يورت ديو يازديغى يورت
 اسيق كول اورنى نڭ شهرى ياكه قراموران اطرافى نڭ جبللى اولوب
 صاغ جانبى ديديكى مصلى اعتباريله شمالنده اولن او كوداى ايلي دوركه
 بوگا كوك اورد ا ديوب غربنده اولن چغناى اولادى نڭ محكومنه آق
 اورد ا ديمشدر اوله. الوغ يورت ديدكلرى بو ايكى دن غيرى
 دگلدر. والله اعلم.

هر نه ايسه اوزمانده اورد ا اسمنه اعتنا ايديلوب صوكره توغ
 اعتباريله سويلنور اولمش ايكن الحاله هذه توغ قسمه دخى اندراسه
 يوز توتمشدر.

تنبیه: بيسوكه بهادرنى بعض توار يخلده يسوكى ويسوى و بعضنك
 يزدى يازارلر جهان نماده بونڭ وفاتى ۵۰۲هـ ديوب اوغلى چنغز خاننڭ

ظهوری آلتی یوزدن سوڭره اولدیغی اتفاق مورخین آفاق ایله مثبت ایکن آنا بالا بیننده یوز وزیاده یلار خلول قیلدیغی عقلدن ونقلدن بعیندور. المزه اولن جهاننمانڭ تاریخی مطبعهده غلط باکاتبدن سهواً آلتی یوز دیان مخلده بش یوز یازیلماش اوله. لازم ایسن دیگر نسخهسنی کورمک کرک اولیور. یا که اوغلی دیمکن مراد اولادی دیمک اولده چنغز خان بیسوکهنڭ نبیرهسی یا عبیرهسی اوله اوغوله ونچه بوغومه اولاد دینلور. بو مسادهنڭ اولنده یعنی یوقاروده یازیلن شهر سراپی آلتون اوردادیمکه باعث حصارنڭ اساسنی قازدقه آت باشی قدر آلتون تابلدقن مسمیسی بوندن ایمش.

اون دورتنچی نوبت ایله قضاق خانلرینه کلوب یتدک تورهلرنڭ اصلی خلیفه سلطان ایمپراطور قرال وغیریلرنڭ فصلی

الحاله هذه قضاق خانلرینه توره دیرلر. توره دیمک چنغز خاننڭ چقاردیغی رسم ویساغه اسم اولوب لکن خانزاده یعنی خاننڭ اوغوللرینه توره دیمک معنای آخر اوزره دور. ترکیده توره فارسیک «دره» دن تغلیط آدم ضرب ایسر آلتدور عربی ده سوط مرادفی اولور نڭا کم حضرت عمر رضی الله تعالی عنهنڭ النده توتان تورهسی قیصرنڭ اوقندن اوتکون وکسری نڭ فلچندن کیسکین ایدی دیو یازارلر ترکی مناقبلرده اوشبو سوط معناسنک اولن تورهیه تنسیب ایله توره اولاد عمر اولدیغی زعمنه کیدوب بونلری توره دیمکه البته بر عله واردور وار ایسه بودور دیو دعوا ایدرلر. هیهات لیس کذالك خانزادهلری توره دیمک توره ایله تسمیه قیلحق والله اعلم بوندن ناشی اولسه کرک که خاننڭ حیاتی حینتک اولادینڭ البته حکم کوچ ویرلیوب نفوذاری ناقص وضریدن زیادهیه امرلری بورمیوب بوکا منحصر

اولدغيچون توره دینلوب ذکر مضراب اراده ضارب اوله. تبیان نافع ننگ زبان هندیده توره لفظی ناقص واکسک معناسنده دیدیکی وزمانزده نفودی آزالدفدن علی العموم بونلره توره دینلدیکی مفهوم لر کلسی توره لفظی حکومتده خاندن دون یعنی کم واکسک دیمک معناده اولدغنه دلیلدر. چونکه اقصای مرتبه بشریه خاتلق و پادشاه لبق اولوب منتهای مجازات قتل نفوس و اعدام انسان اولدقدن مرتبه ننگ کمالنه نائل اولدقجه مجازاتنگ تمامنه دخی قادر اوله مدقدن توره اسمی بو ایکی ناقص دن مرکب عله ایله اوله.

امّا بو کونلرده توره اسمی مجرد خانزادهیه مقصور اوله یوب انواع اصل زادهیه اطلاق قیلنور بخاراده امیرزاده لری کاشغرده خواجه زاده لری و بعض ایشانزاده و پیرزاده لری توره دیمک واقع اولیور عثمانلی ده چلبی روسیه ده کناز اسمی ننگ مساویسیندر.

عمری لره دخی توره دیمک وار اما بو بابده یازیلن توره لر عمری اولمیوب چنغزی دورلر بس توره اسمی ایکی نسله منقسم اولدی. عمری لره منسوب اولن توره اسمی حضرت آفاق ماده سنک کچوب فقط میان اسمی سید ایله خواجه بیننده تولد اولدغيچون دیوب استاذلردن استماعمز موجبنچه یازلمشیدی بو مترجم کمینه ظن اینرم میان اسمی سید ایله عمری بینندن منشعب اولمش اوله زیرا حضرت امام ربانی مکتوبات شریف ده عمری اولدیغنی نچه جایلرده ذکر و افاده ایتمشدر.

اما خان لفظی اتراک لساننده بر اعتنالی الوغ عنوان اولوب عربده امیر و عجمده پادشاه لفظی ننگ مرادفی دور مگر بو ایکی لفظ تخت نشین و صاحب شوکت اولن ذاتنگ هر برینه اطلاق جائز اولوب خان اسمی نسب اعتباریله استعمال ایدیلور یعنی اصلی ونسلی خان و خانزاده اولمیانه بو نام ویرلمز، اصول توار یخده حسب ونسب ننگ

مجد و شرفنه علی التوالی دورت بطن کفایه ایدر دیمش، لکن قاعدۀ اوزبیکده خان اسمنی آلمق اوچون افلاک تسعه عدنچه توقز آنا بلا فصل بی لیک و بیگ لیک ایله نافذ الحکم حاکم مطلق اولمق قانون قدیم و شرط سابق لرندن اولوب جناب امیر تیمور حضرت لری بو قدر فتوحات عالییه و صاحب قرانلق ایله ده خان رتبه سنی حائز اولمدیغی شرط مزبورنک فقد اننددر، اولاد لری دخی نچه بوغوم غه چه میرزا شاه اسمنده سویلنور اولدیلر، روسیه نک ایسکی نظامنده تورهدن خان صایلانده بلا شرط قبول قیلنوب قرهدن خان قویولدقه توقز یل خدمت قیلمق کړک اولدیغی بو توقزنک نمونه سی ایدی، سیجی فی فصله. خانندن الوغ درجه یه خاقان دیرلر معناسی خانان خان یعنی خانلرنک خانی دیکدر، دول مسیحیه ده ایمپراطور عنواننه معادل اولور، اهل نصاری بیننده زیاده اعتنالی القاب فغیره دندر. سلطان محمد فاتح حضرت لری استانبولی فتح ایله قیصر ایمپراطور لغی تختنه صعود ایذب بالطبع ایمپراطور آدنی آلمشور.

اما شاه و پادشاه خان و خاقان لقب لری اترک و اعجام ده بعثت رسول اکرم دن مکثر سنه مقدم باشلنوب اول ایاملرده عرب شاه لرینه ملک دینلور ایدی رسول الله دن سوکوره حضرت ابوبکر رضی الله تعالی عنه یه خلیفه نامی قویلوب ثم حضرت عهده امیر المؤمنین دینلور اولدی ایسام بنی امیه و عباسیه ده بو ایکی لقب مشترک سویلنوب سوکوره و ائق بالله خلیفه دورنده وزیر ی اولن اشناس ترکی بی سلطان لقبیله تلقیب ایذب من بعد طوائف ملوک هر بری کندیلرینه سلطان عنواننی و یردیلر، یعنی بعض لری منشور خلیفه یه منوط و بعض لری ده قلع کوچی و نایزه اوچی ایله خود بخود سلطانم دیدیلر، فتنه هلاکوده خلیفه لیک بغداددن مصره منتقل اولدی، سلطان چراکسه دن خلیفه عباسیه دن اولارق بو نچه زمانلر نوردی، سلطان سلیم خان حضرت لری

مصرى فتح ايتدكده فاتح العرب عنواننى آلوب، حرمين المحترمين اهلى تسليم سنجاق شريف ايله سلطانه تابع اولوب بو وسيله سعادت سايسنه سلطان سليم حضرتلرى خلافت طغرته قونوب دنيوى درجه ناك ذروه علياسنه عروج وقله دولت ناك كمال ثرواسنه ولوج ايلدى فمن تلك الاوان تا الى هذا الان دودمان آل عثمان خلد الله ملكه الى آخر الازمان حضرتلرينه خليفه دينلور اولدى، اغيارده ايمپيراتور قسرال غران دوق ودوق والكتور وپرنس ولاندوغروف اسملرينه متساوى اسلامده خان وخاقان، سلطان، امير، پادشاه، شاه وبيك ونوره اسملرى اولوب الا خليفه ناملرى موجوددر.

اما خاقان عنوانى اولدن وار ايسه ده چنغز خان ناك اوغلى اوكدان دن صوكره زياده اوج آلوب من بعد اتراكده هر الوغ پادشاه خاقان ابن خاقان كيچنوب كچك لر كته به تبعية اوز اهالي سينه ومعادلينه بونكله بيوكلنوب نفاخر ايدر اولديلر، فذلكه كلام بين الانام اسلام پادشاهلرى آراسنه خليفه، خاقان، سلطان القابى بالارث والاستحقاق آل عثمانه اساس، خان وامير لقبى بخارا وافغان خانلرينه خاص، شاه وبيك اسملرى قرا تكين وكنجوت كبرى اوافق توفاك حكومتته الباس ايدلمشدر.

اما زمانمزه يعقوب خان وامثاله بىكلرى بعضا خان ديوب سويلكلرى قاعده مطرده يعنى بالذات مقارن قانون اولمىوب وضعندن عدول ايله طرداً للباب تكلم اولتان اسماء سهودندر.

ودخى اسلام پادشاهلرندن بعضنه خديو خدى ديوب بر عنوان جديد ايجاد اولنمش بونك ابتدا مؤسس مصر واليمسى محمدعلى پاشا اولوب بوندىن اقدام هيج بر پادشاه بالخاص بونام ايله سويلنديكى توار بيلدرده كورلمدى ومصدرن غيرى مملكت ناك واليسنه خدى ديوب يازلديقى دخى اوقوله دى، خديو من وجه پادشاه ومن وجه وزير ديهك اولوب تيمان نافع ده واوجوهول ايله مالك وپادشاه وافندى وزير وبى نظير معنارنده وپادشاه لفظى

لغت فرس قدیمه پا ایله شاهدن مرکب علم رعنا لرنده اولدیغی مرسومدر .
 اما آوروپالی بینک پادشاه لفظی ایمپیراتور دیهک اولوب بو
 ایکی لفظنک موقع استعمالی معایر دیهک سفیرلر آراسنده مباحثه
 اولدیغی تاریخ جودتده ترسیم ایدلمشدر، ایمپیراتور لفظی لایین
 تلتده قوماندان معناسنده ایکن سوگره دن ظفر و غلبه یه مظهر اولن
 قوماندانلره مخصوص اولورق بو صورتده سلطان ایله بر معناده اولوق
 اقتضا ایدر زیرا سلطان سلاطه دن قهر و غلبه معناسنده اولمقل ایمپیراتور
 ایله سلطان الفاظ مشترکه دن اولور، معنا جهتندن بویله ایسه ده
 مکالمه ده فرانسه وانگلتره ایلچی لری پادشاه لفظی نک مراد فی اولوق
 ایله ادعا ایتمشلردور .

برهان قاطعه لسان افرنج اوزره پاییه ایمپیراتور اسمی اطلاق
 اولنورکه ظاهراً تاجدار دیمکدر دیو یازمش . اما پاشاه اسمی پای شاه
 یعنی معنای لغویسی پادشاهنک ایاغی دیهک اولوب مراد پادشاهنک
 خدمتنده اولن ذواتلرکه پادشاهنی باش، پاشاهلرنی پای منزله سنده
 قیلب حاصل ذی محلیک چنکالندن استعاره ایله قولمش اسمدر، بنا
 ارین بونام عسکر به ضابطلرینه سر عسکر وامیر لشکر اولنلره سویلنور عنوان
 بولوب، ملکیه یعنی فقرا بیوکلرینه آیتولمز پاشا دینلمز .

ایمدی بو یازدغیمزدن زیاده القاب مزبورتنک تفصیلتی استین
 ذوات انواع تواریح و کتب لغات و جغرافیه لره احتیاجلی اولوب خلیفه
 نامی نک اصلی اصول تواریح و مطول کتب فقه ده و ایمپیراتور اسمینک
 تحقیقی حقوق ملل وغیری لرده بیان ایدلمشدر، طالب آنلره باقسون .

باز باشداغی سوزمه مراجعت ایدالیم

علی کل حال وای مقال عصر مزده فضا ق رئیس لرندن خان و خانزاده
 اسمی سراسر محو منسی اولوب کرب منصب دار و صاحب کار و کرب
 بوش و بیکار اولسون نسب اعتباریل مطلق توره دیورلر، طرفه زده
 خان اسمنی حائر اولنلرنک اخیر ی آبلای خان و ابو الفیض خانلردور .

بعدھما اولادلىرى خىزى عكومتىنە داخلى ئىم روسىيە تايىع اولوب خانلىقلىرى الغا ايدىلى. بىنا بىرىن بىو قطعەز سىلسىلەسىنى اوشبو اىكى خانغە چە يازىب آندىن قىوسىنى تىمەمەزە وتىكلەمەزە ئاشلىق، تىمە وتىكلە دىدكەز يوقارودە وعدايدىن دفتر اخىر دكلدىر، دفتر اخىر انشاء الله على حدە بىر كىتابچە اولوب آندە زمانىزنىڭ علما و فضلا و صاحب غيرات اولىن اغنىيا و ملت اسلامە قلىم و كلام ايله خدمت ايدىن اهل ضيا نام بىنام يازىلسە كرك، تىمە وتىكلە بونىكل بىلە ميدانە چقاچق بىر ملحقاندىر، احبابلىرىم بى صبرلىك ايدىب قارى افندى سوزنىڭ اولىنى نقد اخىرىنى نىسىيە ايتىمش دىبو شكوه سىندىن غوف ايوب الداى غىر و بىردىكەم دور بو.

تورەلەرنىڭ اصلنى كۆپ آدملىردىن صوراشوب بەغلىرى بىرى بىرىنە موافق وا كثرى دىگرىنە غىر مطابق ئوشدىكىن ايجىندىن انتخاب ايدوب اىكى آدمنىڭ ايتىدىكىنى يازدىم. ھىدا كلام احدىما، اصلىز چىغىزىدەن روسخانە منتهى اولور روسخاندىن يوقاروسىنى بىرتىب بىلمىورم دىدى روس خان اوغلى جىڭ خان اوغلى بادا قول خان اوغلى باراق خان اوغلى چىنگى خان اوغلى جادىك خان اوغلى صغى خان اوغلى ايشىم خان بىر خاتوندىن يالغوز دور. قىامتە اطول و دراز يعنى اوزون و موزون اولدىقن انكىسكاي بويلى اير ايسىم دىورلر روسخاننىڭ قىزى توغ بونىڭ قولندە قالمش. صغى خاننىڭ اىكىنچى خاتوندىن اىكى اوغول بار بىرى سىدق بىرى اوننان خان بو اوننان بەادر بولوب قىزى توغ تىعتىدىن چتارق استىقلاللىك ادعا سىلە اوز جىبىدىن آق توغ كوتارمش جەمىع آق توغلىق تورەلەرنىڭ باباسى بودور. ايشىم خان اوغلى چىنگى خان اوغلى توكە خان بىر خاتوندىن يالغوز دور اوغلى فولاد خان اوغلى ابوالمبىت خان اوغلى ابوالفىض خان بو جانبدە اولىن قىزى توغلىق تورەلەرنىڭ باباسى بودور. چىنگى خاننىڭ اىكىنچى خاتوندىن اولى باقى نامنى اىكى اوغول بار اولى اوغلى آبلای خان دور باش وقتە چاۋ قولىنە توشوب

بعده بر چاپونديده فضاقي قوايمنه كلوب اويسون توله بي نك خدمتته تورمش توبه چي سي بولوب يورمش ايكن همزاده سي فولاد خان بوني اوز قولينه آلوب تريبه قيلمش اواخر عمرنده فولاد خان كندى اوغلى ابوالمہبت خاننى قزل توغ ايله اوز اورننده قالدريپ آبلای خانغه يشل توغ ويروب بعض قبائله والى قيلمش سوكره آبلای خان اوز استعدادی ايله اورته جوزنك كلسنه والوغ جوزنك اغلبنه وكچك جوزنك دخى بر قطعه سينه مالك وجمله تورهلره فائق اوله رق بنايرين آبلای خان اوچ جزنك خانى ديوب سويلنور اولدى. يشل توغلق تورهلر كلسى بوگا منسوبدر. نسايلر بو اوچ توغنك بارچه سي روسخان نسلندن ديرلر ايسه ده فى المعنى اوردا اعتباريله سراى خانلرى قزل توغ چغتاي اولادى آق توغ اوكوداي احفادى كوك توغ ايله امتياز قيلنوب سوكره كيله بودخى اونوديله رق ياقن آنالرندن اوننان ايله آبلای خانسه نسبت وييرمشلر يعنى مذكور ايكي توغ ينه روسخان نسلنه انتقال قيلمشدر.

ايكنچى شخصنك نقلى روس خان نسلندن تاشكند وكلا ما ورائالنهرى ضبطنه آلمش باراق خاننك اولادى اوزندن سوكره صحرا نشين اولوب بو يورگان تورهلر بارچه سي باراق خانه منتهى اولور اما باراق خان روسخانندن بواسطه مى ياكه بي واسطه مى يعنى صلبه اوغلى مى يا نبيره سي مى آنوق بلمزم باراق خاندين بييركيسنى قولدن توغورمش كى بلورم ديدى. باراق خان اوغلى بادا قول خان اوغلى جاديك خان اوغلى صغاي خان اوغلى ايشم خان اوغلى چنكر خان اوغلى عزيز توكه خان اوغلى فولاد خان اوغلى ابوالمہبت خان اوغلى ابوالفيض خان ديو سويلدى. بو ايكي قول عدده بردور مگر بونك نقلنده باراق خان اوغلى بادا قول ديوب چنك خان ساقط اولدى. اولگى نك نقلنده بادا قل اوغلى باراق ديوب چنكاي داخيل اولدى بو ايكي نك ويوندىن غيرى نچهلرنك عدد واسماده افتراقلى وار ايسه ده روسخان نسلندن ايدكنده اختلافلى يوقدر. روسخاننك

آبا واجدادلری چنغز خانە وارانچە طبقە خامسەدە و چنغزنىڭ بابالرى
 حضرت آدمە وارانچە آلتون بېشوك فصلندە يازلدى استين آندىن
 كورسون وزيادهسى تكمىلەمزده تىار منغول مادەسندە دغى كلور
 آندىن اوقوب بلسون.

آبلای خان

قضايقەنىڭ اخيرغى خانلرىندە مشهور ومعروف اولانى آبلای
 خاندر بونىڭ اواخر دورى روسيەدە يكتارينه «آبى پادشاه» نىڭ اول
 جلوس لريته مصادف اولور بو خان ابتداده روسيە ايله رفت آمد
 وصوگرە ختاي ايله باروش كلوش قيلمىشدر. قضايقەينى ضبطنە آلمق
 وبونىڭل يول لرى تامين وقوتنى تكميل ايدوب آسياي وسطى يە
 آياق باصمق روسيەنىڭ افكار عتيقهسى ايسەدە بوھنگامدە يكتارينهنىڭ
 مطمح نظرى فريم توفراغندە اولوب اوطرفلارده سلطان ايله ماجرادن
 طولايى بوجانبە كركى كى اھتمام ايدالمىوب فقط قزان ورينبور اھالى
 اسلامنە مقتى وقاضى قوبىق قضايقە خانلرينە منشور وھدايا ويرمك
 كى دسيسە دور بين ايله مسلمانلرنىڭ خاطرەسنى كندنە جلب ايدرك
 ازان جملە آبلای خانە خانلق دستورى ويرلمش ايدى. ديمك نظاملى
 پادشاه نردندە خانلقى تصديق ايدلمىشدر. آبلای خاننىڭ غزاق قلماق
 ايلە اولوب بونلرى قزل چار وقرقرالى اطرافندىن آيكوز صوينى
 اوتانچە ھيداب سوروب قضايقەنىڭ يرينى كيمىگىن بو خاندر. قضايقە
 قلماق فدويمىن كوب مدت آتشوب چاپشوب اكثر اوقانق قلماق غالب اولور
 ايكن شرفدىن ختاي عسكرى كلوب جوڭغار خانلغىنى بتوروب قلماقنىڭ
 يرينە استيلا ايتمكلە قوتلرى آزالوب اكثرى ختاي حمايەسىنە داخل
 اولمىشدر ايدى خارجدە فلان آرزى قضايقە مقاومتە قادر اولمىوب
 چونكە بونلرنىڭ بو پریشان خاللرينە مقارن آبلای خاننىڭ اقبالى اوسكە
 چقارق روسيەنىڭ امداد معنويسى ايله اورتە جوز ايلينە وباقى ايكى
 جوزنىڭ بعض قباائلنە حكومتى جارى اولوب جملە قضايقە قوشون

جمع قىلىپ چىغىز تاغنىڭ غەربىدە وشرىقىدە نىچە دىفعا قىلماق ايلنى چاپمىشلار بونىڭ ضربىدىن تورغاوت طائىفەسى ايرىتىش صوىنىڭ اورىنىە «يوقارسىنە» كىدىب قالىبە تاغىنىڭ غەربىە كىلامىيۇب قىلماق ايلنى تار بوغسا تاينىڭ جىنۇبىە كىدىب اروچار ايكىن صونىڭ غەربىە كىچالمىيۇب تورمىشلار. قىلماق بويىلە ايراق كىدىسىدە قىزاق بونلارنىڭ قىدىمى سياستىدىن سىيسكانۇب بوش بىرلە باصمىغەدە چىرائلىك قىلامىيۇب حاصىل قىلماق قىزاق بىر بىرىدىن قورقارنى ايكى اورتادە طولاً وعرىضاً بىش آلتى يوز بىلكە زىادە چاقىرىم بىرلەر بىر نىچە يىللەر ايلدىن خالى انساندىن عارى تورمىشلىرى.

آبلای خان ايامىندە بهادر و عىسكىر باشى اولىن ذواتلەر قىرا كىراى قىبانباى باطور آلتى باى باطور اقتان بىردى باطور ايسىمىبىت باطور مىطاي چونىكاي باطور كىراى جىنبىك باطور بىر اقبانباى باطور، قانچىغالى بوكانباى باطور بىستىن مالاي صارى باطور وامثالهم بونلارنىڭ ھىر بىرى بهادرلىك بىرلە شىھرە تام چىقارمىشلار ايسىدە جەلدىن اقوى واعلاسى قىبانباى باطور دور. صوقىشە اطرافىنە تاش توفراقىدىن سور و قورغان قىلىپ اىچىنە قىمالوب مىنتىق صداق تاش و كىسلىك آتوب مىدافىعە ايلە دىشماننى يقىن كىتورىمىرلەر قىزاقىدە بوگى قىمال دىرلەر چىب دىرلەر. چىب ايلە قىمالنىڭ فرقى بودور كە چىب چىستىدىن واران دىشماننىڭ مىترسى كە اىچىدىن چىق بىصمىسون دىبە احتىياطاً بىصامىش بىر پىناھ دور. قىمال مىحصور قىلان قومنىڭ صىغىناچىق مىلاذى و مىلچائى دور. قىزاق بويىلە قىماللارنىڭ نىچەسىنى وىران قىلماشلىرى آلمىشلىرى ايكىن بىر سىفر چىغىز تاغىندە قىلماق قىمالدە قىمالوب مىسلەندىن كىوب آدم شىھىد توشوب تىڭلىك تارتىدەن آبلای خان بهادرلارنى تىھرىض اوچون كىم كە بو قىمالنى بوزە آگى خانلىغىنى وىررم دىيۇب بوشىرفە نائل اولمىق آرزوسىلە بهادر سىركىدەلەر ھىر بىرى اوز قوماندە عىسكىرى ايلە سىغى قىلماشلىرى ايسىدە آلا بىلمامىشلىرى اخىردە مزبور قىبانباى باطور و ايسىمىبىت باطور ايكاولرى آز عىسكىرى بىرلە وارىب اوق صداق تاش تىڭنىڭ صدىسىنە باقىمىيۇب اوزلارنىنى اروب قىمالغە كىروب قىلماقنى قىروب سىرنىچام قىلدىقندە آبلای خان قىبانباىغە

خان اسمنی و یوروب ایسمهبت که بر قیمت بها کیشته لی یارغاق طون
انعام قیلمش اوشبو عنوان برله خان قبانبای دیوبده سویلیورلر.
قبانبای ننگ دارابوض اسمی دخی واردور. دارابوض مبارز لفظندن
مأخوذ دور که اوز نل لرینه تارتمش لر. مبارز و مبارزه دشمن ایله یالغوز
مقارله ایدشمک دیمک لر. دارابوض اوز لر نجه باطورلره بهادرلره خاص
برشان کویا برلمش نشان اولوب مبارزدن محرف مبالغه مقامنده
سویلنور عنوان عظیم دور. فضاقت لغتنک «دارا» یالغوز دیمک «بوض»
آق دیمک بس دارابوض بو ایکی دن مرکب بر لفظ مستعار اوله.
سبق امثالها ما فی باب الفاظ مستعملة بینهم.

قبانبای باطورننگ اولگی اسمی ازبصار ایکن قبان کبی یوز
نویمش طرفدن فایتمادغی چون بو لقب ایله سویلنمش، قبان معلومدر که
خوکنک ایرکاکنه ایتولور. بو طائفه ننگ عاده لر ی بر نسنه ده حددن
تجاوز مدح ایدر اولسه لر اشد کریمه نسنه ایله توصیف ایدر لر.
مثلا بر آدم غیور و عاقل بلوملی دانا اولورسه های بولمایتوغاناق
کاپرغوی دیورلر اسلامده کفردن ایقبض شی یوقدر. ودخی کیر آضو
کوک جال غوی دیورلر ذی ناب قاشقر دیمک لر یولبارص آیو کشی
دیورلر، هر بری قبانننگ یولداسی اولوب عربلرننگ ایجابی نفی ایله
تاکید ایلدیکی کبی احسنی اقبح ایله تعریف فیلمق تلفظده بونلرننگ
باشلیچه سرمایه سیدر. مثلا بر ذاتی کورکام ونهاینده گوزل واحسن
دیمک اولسه لر چرکنای صلونای چرکین ننگ ادا میسای دیوب ضدنی ضم
قیلهرق تشبیه ایدر لر. چرکین احسننگ کورکامننگ ضدی دگللی وهکندا
وبزم نوعی ده دخی بر نسنه بی تعسین مخلنده اولومکه یغشی بولغان
دیورلر و حالانکه بندهیه اولومدن اکره واغلظ هیچ شی یوقدر.
وآلتی شهر اهالیسنده دخی بر کسه هی زیاده ماقتامق بولسه لر
یمان یتیم دیورلر انسانه یتیم لکدن اشد یمانلقدن اقبح شی اولور
ایکن محل مدحه بویله تعریف ایدر لر وهکندا.
آبلای خانننگ قلماق ایله اخیر صوفش لری کندی جنود کثیر

ایله چقب قالبه تاغنه گلدکده ایلنک فایتوب ایبتاک که توشدکندین
 خیر آلوب تورغاوت طائفهسی تار بوغانایک شمالی لاستو چورغاوبینک
 و قلماق ایلی تاغ مزبورنک جنوبی اروچار ایمیل بویونده ایمشیر
 قایسی چتدین و فایو جهتدین باروب چاپیق کرک دیوب اکابرلری
 ایله مشوره ایتدکک قومانده باشلری بوکانبای باطور و قبانبای باطور
 ایکاولری نك، مصلحتی مخالف توشوب بوکانبای باطور دیرکه تار بوغانای
 آشوب اروچار ایمیل بویونداغی قلماق ایلنی چاپارمز زیرا لاستو چورغا
 بویونداغی تورغاوت ایلی ایلنک چیتی و بزر طرف بیتمی دور بویله
 اولدقن آتلی طیار آدملری مهیا دائم اویغاق و یراقلی تورلر
 تاغدین ایرته توشدیکی بلکم بزرنک آتلانغهمزدین خیر تابهش اوله
 احتمالکه فرصت الدن کیدر عسکر نلق ایدرمز آلیسداغی ایلی
 پرؤا بولور. آکسزده باروب باصساق مقابلهیه قدرتی قالمز مدافعه
 قیلب بلمز سالمین وغانمین فایتورمز دیور. قبانبای باطور بوکا معارضه
 قیلب یاقن یردین لاستو چورغاغه باررمز آنداغی ایلنی آلورمز آلیسقه
 وارساق آت آرور آزیق توکانور عسکره فتور وضعف کلور مبادا
 بو ایل ایزمزی کوروب بزلردین خیر تاپوب اوطرفه کتدکمز
 بلسه ایلکاری ایلگه خیر یوللاب بولر آرقامزه توشه رک اورتایه
 آلور دیور هر ایکسی اوزعزمنی تقویه ایذب آرده خیلی کفت کو
 اولور. آبلای خان بو ایکی نك قایسی برینی ترجیح قلمایه بلمیوب
 مصلحتنی بر جایه قرارلندرمیه شعراسندن بخار نام جرچیه ایما ایدر
 بخار جرچی قبانباینک رأینی موافق مرام بلوب آنی ترویج ایله بو
 قافییه یی سویلمش.

سین آبلای آبلای * ترکستاندن کا کان اول ایدک * اونان بری
 کلکانصوگ * الوجوزده تولانک * تویه سین جایقان قل ایدک * دولت
 فوندی باسکا * قدر کلدی فاسکا * باق اویبه تونادک * آلتون نوغورغه
 فونوب * آق صوگفاردای تولادک * آلیسندن تویات تیلادک * سین
 فانجغالی بوکانبای * توقوم کپماس اوزایدک * تون فاتوب جاگاورایدک *

قېانباییدن بورون نایزکدی * قچان سین جاوغه ترادک « دیسوب
 آرالرندن رفع نزاع و دفع شقاق قیلهرق لاستوجورغاداغی تورغاوت
 ایلنی چاپمشلر مسلمانلردن بر خیلی چقم بولمیش ایسهده قالانی
 غنیمته غرق اولمشلر.

قافیهده «ترادک» لفظی سانچدک دیمکدر، معنی سی قېانبای باطور
 بحار به بی کوب کوروب سندن بورون تجر به حاصل ایتمشدر. سن بوکانبای
 بو خصوصده قېانباییدن ایلرویه کیده آلمزسن آنک فکرینه یه آلمزسن
 قېانباینک رأیی طوغری دور دیوب جواب ویرمش اولور. فی الاصل
 بوکانباینک مصلحتی دخی عقلدن ایراق دگل ایکن بخار جرحی
 لمصلحه قېانباینک سوزینی صواب کورمشدر.

قساق طائفهسی اولده شاعرلرنک سوزینه بویله اعتنا ایدر
 اولمشلر. شعراسنه آقون دیورلر. آخوند دیمکدر. موندن بر دور
 مقدم یعنی اوتوز قرق یلرلر توشنده و آندن بورونراق آقونلرغه
 آت تویه یامبو ویرر اولمشلر بونکچون آقونلر جوزدن چوزه
 کیچوب قېائلدن قېائله گزوب جایلاب قشلاب یوررک کوب مال
 جمع قیلاب ایلینه قایتور ایکنلر الوغ معرکه لرده طرف طرف بولشوب
 هر شاعر اوز شعرینی آخردن ترجیح ایله آیتوشوب جیگوب،
 جیگشوب یوررلردی. اون بش بکرمی یلرلر توشنده آت ویرنلر
 وار ایدی. باییتچه لیک سفاهتنده کندمز دخی ویرمش ایدک. ایمدی
 بو وقتلرده آیتوشوق قالدی اهالی نک انعامی ده آزالدی بنابرین
 آقونلرنک حالی پروشان اولوب اولانکچی مرتبه سنه تنزل قیلدی
 آقون ایله اولانکچی نک فرقی بودورکه آقونلر شعرنی اوز طبعندن
 انشاء وانشاد ایدر اولانکچی ایسه اورکانوب آیتور اوز کوکلندن چقارلمز
 معرکه ده مکالمه قیلامز مباحثه یه کرالمز.

شاعرنک بر قسمنی جرحی دیورلر درجه ده آقون ایله برابر
 اولور مگر شعرنده باشقه لیق وار شویله که آقون نک شعرنی اولانک
 دیورلر مصرعی دورت یا زیاده کلمه دن مرکب رباعی اولور.

امسا جیر دیدکاری شعر لفظندن آلتان موزون ومسجع کلام اولوب فقرهسی اوچ کلمه دن مرتب اولور. مثلا بونک قییلنک یازیلمش بخار جرچی ننگ شعری وتیز دورکم یازیله چق آسان آتسانک مقال معناسی و آبلای خان ننگ وفاتی حیننده سویلنان بخارنک قصیده سینه جیر دینلور. کیلا چکده فدا بای آقون ننگ رباعیه سینه اولانک دینلور سیجی. ایکنچی فرقی آقون لرننگ اولانکی اغلبیت اوزره (انهم فی کل وادیهمون) مذمتنک ماصدتهسی اولوب، جرچی لرننگ سوزی اکثرأ (ان من الشعر لحکمة) مدعنه موافق وعظ ونصیحت کبی تمثیلی وتأثیرلی اولور. ثالث اولانک ننگ اولگی ایکی مصراعی اغلبا اصل مقصده مدحلی اولمیوب مجرد قافییه اوچون کتورلر. اما جیرننگ هر مصراعی نتایجیند خالی وافاده دن عاری اولمیوب جمیع فقرهسی بر مدعانی مؤثر دور. لکن شعر اسمنده هر ایکسی مشترکدر. ودخی شعرننگ بر قسمنی تافهق وبر قسمنی جوقتاو دیورلر. بونلر جیر تحتنه داخل ایسه ده تافهق دیدکاری مجرد کلام مسجع دن عبارت اولوب سخن چین «چچن» آدم لرنزینت کلام اوچون مقال لرده قولانورلر مثلا جایاو آدم صوفیق چیل * جامان آدم تاقماچیل * جول بلمگان جوقتاو چیل * جون بلمگان بوقتاو چیل * وبوگا ماند سوزلردور. امسا جوقتاو دیدکاری میتنک محاسننی ذکر ایدن مرثیه دورکه بونک بیانی پایکه بابنده و آش فصلنده یازیلور.

آنفا آیتولمش محاربه ننگ ایکنچی یازنده تورغاوت قلماقدن نهجه ماڭ آدم آتلنوب قضافنک یولنی پوصوب قرالوم ایلنی چاتوب اولگی یلنک انتقامنی آلالوم دیوب کوب قوشون وقول چنغز تاغنه وبر قولن کوکلدر تاغنه کلمشدر بو حینده قضاق دخی قلماق قصدنه آتلانوب قوگر چاولی تاغنه کلدکن قلماقنک غرب طرفه اوتمش ایزینی کورمشدر بو قولنی یعنی عسکرنی آرقامزه تاشلب ایلنی چاپقانمز برلن بوقوشون بزنی آمان قویماز اول بونک ایشنی توکاتوب بعده ایلسکه بارمق کرک کیگاشنی قیلمشدر ایمدی قلماقنک بو عسکرنی نه یره واردیغنی

وقایسی تاغده یانديغنی بلمك لازم اولدقده متای چونكای باطور دالا
 كودیان آدمناڭ بر یو كوروك آننه منوب كیچه سی یوروب واریب اگر
 بولسه بو تاغده بولور دیدیکی جای ده تاڭ آنديغی ایله اوزینی
 صحرايه صالحیب كورنوش قیلور. قلماق بی تمیز بونی كوردكك بارچه سی
 بردن بوناڭ آرقاسنه توشوب قومشلر چونكایدی اوز عسكری یانديغی
 طرفه قاچوب قلماق قوشونی چونكاینڭ ارقاسندین قوارق اوزاقدین
 اوزاق صوزیلوب اوزیلوب كلكده كمینده «پوصوده» توران قضاق
 قوشونی بولاك بولاك هر یودین تیکوب كلسنی قرمشلر قلماق قوشونی
 اوچ مكدن آرتوق بعض لر بش مك مقدار ایمش دیوب حاصل
 نچه مك ایسه ده قلماقدن بر كشی قتلوماشدر. مسلمانلر ۵۰۰ كشی
 ایمشلر بر توره ایله توفز كشی شهید اولمش قومانده باشی آبلای
 غانڭ اوغلی ایدی دیورلر. بو عسكرنی سرنجام قیلدقدین صوگره
 قساقنڭ آلدندین قوشون كندی دیوب بی پرؤایانان قلماق ایلنی
 اروچار بویندین باشلب چاپوب خاتون صاوتی ایمیل گهچه كلكلرینی
 روایت ایدرلر. اوشبو جورقده قلماق خانی فاندی جاب قتل قیلنوب
 قزی چاغان خانچه اسیر نوشمشدر بونی آق توغلوقدن باراق توره
 آلمش. باراقنڭ وفاتی بعدنك قزل توغلوقدن ابوالفیض خان نگاهلنمشدر.
 بوخانمڭ اولادی اوز فصلنده تعداد ایدیلور. قلماق نچه زماندین
 بویاق قضاق ایله آنیشوب چاپشوب غالب و مغلوب اوله كلمشلر
 ایکن بویله بر فاحش منهزم وبوناڭ کبی بر تالان عظیم كوردیکی
 بو قدر دیو سویلیورلر. اوشبو ایکی چاپو یعنی اولگی سنه لاستو
 چورغا بوینده بعد اروچار ایمیل بوینده واقع اولان ایکی چاپوندی
 ۱۱۶۰ ایله یتمش هجریه بیننده وقوعه كلوب بوندن بر یوز نچه سنه
 صوگره زمانمژده كورلمش دونکانی بوزغیلغنده کیكان چغان عین شول
 ایکی موضعه قضاق ایلنی چاپدیغی چوچك بحثنده یازیلور.
 آبلای خان قلماق ایله آلسدیغی ائنادی شرفدین ختای عسكری
 كلوب چونغار خانلغنی بتوروب غولجه شهرینی بناقایدیلر چونغارلری

جميعا اطاعتنه آلدیلر مگر اوشبو چاپوندى كورمىش قلماق تورغاوت
 ايلي ختاي همايه سینه كرميوب قاچوب غربه كتمشلىر ايدى قاچدقلىرى
 بويلرینه قوط اولمىوب بونلر آبلای خانه آزىق واول ذاتنگ شان
 وشهرتنه باعث اولدقن باشقه برشى قزانمىوب اخيرده سوريلوب
 قولوب كلهرك ناعلاج ختايه التجا ايتدیلر قاچدقلىرى عفوالتجاسى قبول
 ايدیلهرك ايچن خان جانيندن قره دور چون نسام بر مأمور غولجه دن
 چرى ايله چقب مزبور آلام زده اولن تورغاوت قلماقدن ايكى ماڭ
 مقدارى آدم استصحاب ايدرك ايكى طرفه اورتاليق جىاى آيكوز
 صوينه مصبلای صوباتباق صوديان موضعه كلوب نوشدیلر اول
 جايدين آبلای خانه ايلچى يباريب خان دخى مگدن زياده رق آدم ايله
 كلدیلر مزبور لای صونك بويىنه صلح سويلشوب بتوم توقناشوب
 كوك فاشقه آيغور فرا باش قوچقار صويوب قوللرينى قانه باتوردیلر
 شويله قرار قيلشدیلر كه اولنگى اونكان ايش معفو آلتغان مال آققان
 قان سلبات من بعد قضاى قلماق بر برينه قطعا زبان و ضرر فيلماز
 شرطيله لای صونى مامور صو آبلای خانه ايچن ديو آد فويدیلر.
 ايچن ديمك منغول لغتنده فقط خان ديمك اولوب آرتوق معناسى
 معلوم دگل ايكن بولقماڭ آبلای خانه بالجمله باعث فخرى ختاي
 قلماق بونك خانلغنى تصديق ايله اسمده ايچن خانه اشتراك ومساولت
 قياس قيلنديغى دور والا باشقه بر امتياز وسبب افتخار كورنمىور.
 الا آن قضا باى بيتى ديان محل شول كوك فاشقه صويولغان نوپسه
 ايمش. بونلرنك رسمنده صلح نامه لرى كتابت وامضا ايله اولمىوب وعد
 محكم وعهد احكم لرى قوللرينى قانه باتورمقدركه گويسا بو شرطه
 كيم مخالفت ايديه جسدى قانه باتسون جاننى خدا آتسون منگو
 تموغن ياتسون ديمك اوله. اصلى چنغز خاننك چقاردىغى آيين ويساسى
 اولوب قضا قستانده بر خيلى وقتلر اجرا ايدلمشدر ياقن زمانلرده ترك
 والغا ايدلى ايسه ده آره صوه وارلغى دخى مسموعه مزدور.

مامور لفظى معمور دېمك اولوب معمور عربىدە مرعاسى كۆپ
 اھالىسى توق اموالى چوق آبادان لغە ايتولور ايكن قضاقدە كوكلدىن
 غم غصە وكدورت كيدوب سرور وشادلق مقامندە استعمال ايدرلر.
 مثلا ايكى آدم مخالف ايكن صوكره تاتولشوب دوستلشوب اويناب كولوب
 باروب كلوب خوش صحبت ايتسەلر مامراشوب ماجراشوب مازمايرام
 بولشوب قالدى ديورلر. ثور آيىنى مامور دېمك دغى بوندندر.
 يعنى عربى وتركى ھرايكى معنائى مشتھل اولوب ھرى ديگرى نىك
 مرادفى اولور.

الحاصل بز بور لاي صونك بوينە اصلاحات اتمامە ايرشدىكن صونك آدينى
 مامور صو قويوب بو آنە قدر او اسم ايله سويلنمكدە دور آيكوز
 ديوانك توبانندە ھر چاقريم ېردن آيكوز اوزاننە قوبار. باتباق صو
 بوندن توبان ھر بكىت ېردە اولوب اول صوى بوندە يازمق دركار
 دگل ايكن مخبرنك ھر ېرى لاي صو باتباق صو ديوب قوشاقلب
 سويلدىكن ايكسى معا درج ايدلدى والا باتباق صونك مصالھە
 بابندە مدخلى يوقدر.

بو مصالھەنى اوزلرنچە قاندى جاب بتومى ديوب آد قويمشلر
 چونكە تورغاوت قلماقنك قاندى جاب اسمندە خانى اولگى يىل چابوندىن
 مقتوب اولمغلە قلماق ابتدا خانلر ينك خونى صوراب لىكن مقالەدە
 اولگى خون و مال سلبات قبلندقدن خون اورننە مضالھە قاندى جاب
 اسمندە قالمشدركە مزبور خاننك نامنە ھر آثار يعنى پامتينوك
 منزلهسندە اولمشدر. بوخبرنك راويىسى اون عددن زيادەراق آدمە
 بالغ بولمىش ايكن كلسى نك ذكرى حاجت كورلەيوب ايچندىن سنەسنىنى
 تحقيق ايدىن ايكى ذاتى يازمقە اكتفا ايدلدى. بو ايكنك ېرى آلتەش
 باشلردن آشمش آيىاق صوقران بالەسى آتاسندن ايشتىكنى ۱۳۰۵
 نچى ھجرىيە ايكنچى جھادالاخرە مصادف اولن ۱۸۸۸ نچى فبرالنك
 ايكنچى كونى بزە سويلدى. آتامز صوقرانك جلى ايت دور توقسان

ایکی یاشنده جلان یلی دنیادن اوتئدی اوشبو اوستمزداکی دوگنز یلنده وفاتنه قرق اوچ ییل بولدی. آتامز مامور صو مصالحه سنده دورت یاشنده ایکن ایکنچی یازنده داغان دیلی دیگان یرده ختنه قیلنوب آنک کیلهسی یازنده قویان یلی آیکوز بوینه کلوب اوشبو کونگی قشلاومزنی بابامز قونوسبای ملک لئمش بزدن بریل بورون قرچی قشلاغان قرچی دن بورون مصالحه یلنک قرای ایلی قشلاغان ایکن قضاقدن قرای دن ایلگاری آیکوز بوینه ایرکاسی تیکان ایل یوق دیوب سویلیور ایدی دیدی اه.

ایکنچی راوی حاجی قربان ابن کنجه دور بوتنه که توره دن تقلا مصالحه صیر یلنده بولوب حالا ۱۱۸ ییل بولدی دیوب منم بوتنه که توره دن ایشتدیکم دوگنز یلنده ایدی اوشبو اوستمزداکی بارص یلنده یکرمی یدی ییل بولدی بو خبری مگا سویلدکندن ایکی ییل سوگره چوچک بوزولدی بوده صیر یلنده ایدی دیدی اه.

بارص یلی دیدیکی بو مترجمه سویلدیکی سنه دورکه ۱۳۰۷ ماه ذوالجه یکرمی اوچ یعنی ۱۸۹۰ میلادیه ایبولنک یکرمی سبکزی ایدی. اییدی ضابطی بودورکه ۱۱۸ گه یکرمی یتی سنه یی ضم قیلسق بزه سویلدیکی سنه ده مصالحه یه ۱۴۵ ییل بولوب هجرتنک ۱۱۶۰ نچی ییلرینه تصادف ایدر. اولگی مخبرنک یعنی آیباقنک سوزندن مصالحه سوگفی صیر یلنده اولوب ایکی خبرنک بیننده اون ایکی ییل اون اوچ ییل تفاوت کورنور. شویله که صوقراننک توقسان ایکی یاشندن دورت یاش تاشلا ساق سکسان سیکزه قالور بوکا وفاتندن سوگره غی قرق اوچ سنه نی ضم قیلساق ۱۳۰ ییل اولور، بزم ایشتدی کمز ۱۳۰۵ سنه دن مزبور ۱۳۰ نی آلساق مصالحه ۱۱۷۳ نچی ۱۱۷۴ نچی سنه لره توغری کلور. اییدی اکثرک قولنه وغبرلرک قرینه سینه نظراً حاجی قرباننک حسابی درست کورنور والله اعلم.

بیار قلعه سی اوشبو مصالحه یلنده بنا بولمشدرکه بیانی چوچک بختنده یازلور، بو مصالحه یه قدر قضاق ایلی چنغز تاغنه کلهش دکل ایکن مصالحه دن سوگره آقروزلوب آیانکلب ایلرو باصیلر، آیکوز

اوزاننى اوتوب آلاکول وبر طرفى جايسان وتار بوغا تاي تاغنه چه
 آشدیلر، آبلای خاننڭ اولده يورگان يرلری قزل چار وکوکچه تاو
 نواحیسی اولوب مصالحه دن سوگره کندى چنغز وارقات تاغنه قدر
 کادیکنى واوردا تاغنى مکان وقشلاو قیلب اوردا اسمى آبلای خان
 اوتوردیغى علاقه ایله بو تاغه اسم اولدیغنى سويليورلر ایسه ده
 قضاق کلهدن اول اوردا نامى وار ایش دیان خبر دغى واردر.
 اوردا چنغز تاغلىرى خصوصنده اولن روایاتلر برى دیسگرینی
 جرح ایدب ترجیحى قابل دگل ایکن ومعارض اولن کلاملری توافق یا
 تساقط ایله شغل لنمک مجرد تطویل کلام وتضییع مرادمن ماعدا
 منفعتى دغى اولمیوب وبزم کبى بی مغز خادم لرنڭ خدمتى دغى دگل
 ایکن سوزنڭ موردى کلدکده مستور قالدرمق بخیل لک دن صایلور
 اوچون عندمده اولانى علانیه یه چقارم که ظن عاجزانمه کوره بو
 تاغ چنغز ایله اوقات تاغنڭ ارالغنده على حده بولاک توردیغى «اورتا»
 دیگه سببیت وبروب غایه ما تا مثنات دال مهله یه آلشدهش اولدیغى
 عقله موافق توشر بوندن غیرى بر معنای مطابق ومفهوم مناسب
 کورنمیور. زیرا اتراکنڭ بعضنده تاغى داغ اورتایى اوردا دیوب
 دال ایله سويلیان بطونلرمز واردور وبعضلر چنغز تاغى مشهور
 چنغز خاننڭ ایلى یورمش يرلر اولدقدن آکا نسبت ويریلوب
 اوردا تاغى اول خاننڭ قشلادیغى یعنی او طاغى اوتوردیغى جای
 اولدقدن «اوردا» آتانش دیان سوز اوردا فصلنده بیان ایدلمشدى
 بوده کوب یا گلشننڭ بریدر، زیرا چنغز خان اوردا کبى بر کچک
 تپیه تقولوب قبائلى ایسه چنغز تاغى کبى بر قطعه یسه صقلوب
 اوتوران خانلردن اولمیوب یالغوز اوزینه بتون آریا آزیق ایدن
 خانلردن ایدیكى تاریخ توار یخه اشنا اولن فاضل لرنڭ رعنا معلوملریدر.
 ایدى چنغز تاغى واوردا تاغى نڭ مسمى سنده بو مترجمنڭ
 ظن عاجزانه سندن غیرى برسند صحیح وبر دلیل صریح ایشدلمدکن
 من ادعى فعلیه البیان حدنه قدر بو دیدکمه قرار ويردیم هذا.

آسان آتانڭ بىر مقالى نڭ معناسى بودر (*).

خان مشار اليه يعنى آبلای خان بىر معرکه ده آت اوستونده توروب اوزى نڭ بىر مېسن بى ومورخ يعنى يشامش قارت وشجره آدمندن صورامشکه «آسان آتانڭ خېلى خېلى زمان بولار، قراغاي باسېن چورتان چالار» ديدىكى سوزنڭ مفهومنه بارامدېم معناسى بلامدېم اونده دور ديدکده، مخاطب بى آتى نڭ باشنى بوروب قرون قراب توروب کوزينه ياش آلب قامچېمىنى ايگارينه صالحب: «اى خان بو سوزنى سېن صورامسڭ کرک ايدى مېن آيتماسام کرک ايدى. خانغه جواب آيتباسام * خاننڭ کوڭلى قايتادى * قاندر ا جواب سويلسم * خلقمى ديب آيتادى * خان آبلای آبلای * قايقولى موندای خباردى * صورامساڭ نيتادى * صوراعغان صوڭ آيتباسام * كسى لکم کيتادى * ايندى آيتايون تڭلاصاڭ * مغان قهر قېلماساڭ * قراغاي صودن قاچوب * چولکه بتکان بردرق * چورتان صوغه چدامسز * بالقدن چققان بر قراق * اويلامه چورتان اوچباش ديب * قراغايغه چقباص ديب * کون بانوصدن بر دسبان * آخرده چغار صو توصدن * اوزى صارى کوزى کوک * باصدىغى نڭ آتى بوب * کون چغوس غه قرايدى * چاچن آلمای تارايدى * خدايدى بلماس دېنى جوق * جهاندقه منى جوق * اوصى صندى بر کاپر * اوزى باصى جون کاپر * جياولب کيلار چورتىڭا * جاغالى چکمان کيکوزوب * بالدى مای جاغار مورتوڭا * جيمورلرگه جېم بروب * ايل قامون آيتقان جاقسىنى * سويلتباى اورار اورننه * باوزدامای ايچار قانونسکدى * اولتورماى آلور جانونسکدى * کاغده جازار مالونسکدى * ايسابکه سالار باروڭدى * ايلوڭدى آلار تولوڭدان * عسکر فيلار اولوڭدان * تېکسزدى تورکه چقاريب * باصوڭا اول کون توغانده * تېڭلوک تېماس قلوڭدان * بو آيتقان سوز آبلای * يولماى قالماس آرتوڭدان * ايشتساڭ منه قارتوڭدان» ديوب سوزىنى

(*) آبلای خان مادىستنه يازيلور ديه وعده ايدىلىش ايدى.

توكاند كنه آبلای خان آه قىلب صورادغنه اوكنمشدر. بوخير ناسف كونه آدملىك هر برى نك آغزنده باركار يه لرنك قولاغى قانوق اوزلرينه آنوق دور. قدا باي نامنده بر اعمى آتون بار ايدى ۱۲۸۸ هجر يه ذوالقعدة ۱۷ ايدى، بر چاينده مزبور آتون دن صورادم آسان قايقو كهدر آناك مقاله لرندن بلور ايسهك سويله ديد كنده بويازيله چق اولاك ايله جواب ويردى.

آسان نك اصل توپي نوغاي دايمن * اولكانداردك آيتوى صولاي دايمن * بو سوزگه آنوق قانوق ايمس ايديم * ايشتكانم نافر او بولاي دايمن * تيكنده نوغاي قضاى توپومز بر * آلتاي ايرتيس اورالدى فلغان دوبور * اور مهبت خان اوردادن چققان كونده * آسان آتا قايقوروب آيتوبدى چر *

ديوب يوقارغى يازلمش مضموننى آيتوله چق ايكى جهل اولاك ايله ادا ايتديكه بودور.

مونان صوك قلى قلى زمان بولار * زمان آضوب نك توزوب جهان بولار قراغاي دك باشينه چورتان چقوب * باله لردك دورانى تمام بولار اوكونده فرندا صدى قاير كيتار * فاندن كوچ قراغايدين چايرور كيتار اولوك قزك اورسقه بودام بولوب * قايران ايل ايسل چورتوم صونه نيتار ديب آيتقان ايكن ديهرك قويچى اكام سويلاوچى ايدى ديدى. قويچى اكام ديديكى: قويچان نامنده بر داننا وبلوملى آدم بولسه ديك. قدا باي اول دانندن نثر ايشتمش بزه نظم ايله سويلدى. زيره آقونلره نثر دن نظم يكل دور آنلر نظم سز سوزنى سرد ايدوب سويلب بلزلر. بونكچون آتون داوغه جاراماس، چچن جاوغه جاراماس ديورلر مشهور مثل دور.

آسان آنانك بعض احوال و احوال لرى سلسله اجداد قضا قده آيتولوب اوتدى سوزينى سجع و قافيه ايله سويليوب هر كلمه سنده بر نكات غريب وهر تركيبنده بر معانى لطيف مفهوم اولنور بيوك ذاتلردن ايمش. ايكى جوار مملكتكك يعنى مغول تثار يعنى سراى

خانلریڭ و روسیه کنارلریڭ حرکتینی فکریه آلوب افعالارینی میزانه صالحیب اوز خانلریڭ اورونسز طوراندغندین دولت کیدرینی و روسیه نڭ بریورتلره استیلا ایدرینی قرائن وقیللرندین آکلامش و آندن قیاس ایدوب مزبور سوزلرنی دیمش اوله.

صاحب الترجمه آبلای خان اوزاق مدة اوچ جزگه نافذ الحکم خان اولوب دولت وصولت و آبروی ونعمت اوستونک دوران سورمش ایکن اواخر ایاملرنه اقبالنه خلل کلوب بر آزیلار تقصیرلیک نارتمش مرارة عزلی تسامش دور. چونکه معهور صو مصالحه سندن صوکره خاننڭ میلی ختای طرفه متوجه اولدندن روسیه نڭ نظرندن ساقط دوشدیکی اثناده اوز ایچنده آز نسنه دن دولتنه نقصان طاری اولمش. شویله که خاننڭ قایسی دور بر اوغلی بش آلتی یولدش نوکرلریله یولاوچی اوله رق چقب یولده بر اولغه راست کلور اولنڭ چیتنده قوش چادر کوردکنن سوداگر ظن قیلب آکما وارلر. اول ایسه قایننه کللمش کیاونڭ قوشی ایمش بونلر باروب سویلش قیلدنده اویون کوالسکی ده دولاشوب چولاشوب اوتوران یاشلر بونلره جواب ویرمز اویده اوتوروب استهزا ایدرلر. نوکرنڭ بری آندن توشوب قوشداغی لری اورمیه باشلار اراده توبلاش چقب خاننڭ اوغلنه ده قامچی تیکار. خاننڭ اوغلی ایدکنی بلدکن اولدن آدم کلوب آفسقال بیلر هر نه ایسه قوش چادر داغی لرنی عیبلی کوروب جزا صالحیب خاننڭ اوغلنه آت چپان یولداشلرینه دخی کیوم بیوم بروب چونانورلر. قایتدنده نوکرلرنڭ برندین بو واقعه خاننڭ قولاغنه ایشدلور. خان اوغلنه کلیوب باشکا قامچی اوردنده آت چپان ایله بتوبسن اولدرسه خوننڭ دخی معلوم بولمش بوداغ بزلره سویاکمهزه آز تامغا دگل یاقندریب جزا آلمق کرک ایدی یا که عفو قیلب کیچوب قویمق کرک ایدی دیوب بو آچو ایله مزبور ایلنڭ عرضغه کلماش آنای یاخود فانای نامنده بر بیلگولیک آدمنی توتوب باغلار. ایلنڭ بیغشی لری نارتیق و بشکیش ایله کلوب عذر معذور آیتوب عفو طلب قیلب

یالواریب صورارلر ویرمز. آنای بر نچه ایام و آی بویسه بایلاوده قالور. بعده ایل جمع اولوب قزبیک بی که کلوب اول ذات اوغلی بیک بولاطنی یباریب خانلین کوب تولی برله آنای فی صورار التفات ایتمز. اخیرده بیک بولاط بر اوغلی بیسه آنای ننگ ایلندین برکشی رهن و یروب آنای فی اسیرلکدن آیریپ آلوده جمیع آرغون اتفاق اولورق خاندن بلا بدل مرهون لرینی صوراب ایلچی یبارلرلر اکرده ویرمز ایسه بزم ایسه اروشور یرینی توروشور اورنی آیتسون دیورلر. خان ایلچی یه بیک بولاطننگ بالاسنی و یروب اوبرینی اوغلوم ننگ قامچی قانی بولسون دیسه اولدرلر. «زاد فی الطنبور نغمه اخری» خاندنگ زعمی بو ایدیکه بیک بولاطننگ اوغلی فی آزاد قیلدندن آرغوننگ اکثری راضی اولورده آنکله کیدر. آنای ایسه آدمنی اولدردیکی سیاستدن سیسکانوب مگا فارشو کیله بلمز دیوب بو مطالعهده قیلمش ایکن ایش خاندنگ دیدکنچه اولمیوب مزبورننگ قتلی قضاقتنگ ناموسینه توفونمقله زیاده هجوم واتفاقه سبب بولدی. خان حکومتنگ الدن کتدیکنی بلوب بش یوز اولوک تولانکوت توابعی ایله کوچوب ترکستان قرینده قرا طاغه باردی آنده بر ایکی یل قشلاب ماللری جوتاب قریلوب باز قایتوب بورونقی یرینه اولسگی ایلینه کلدیسهده قدر عزتی قدیمگی دک اولمیوب اولدران آدمنگ خوننی ویردی بو تنزله وفات ایتدی. خدا رحمت ایلسون. حیاتنده ایل بر آز یللر بویله روگردان اولسهلرده بعدالوفاة اولگی خدمت و حاللرینی ملاحظه ایله اوچ جوز اتفاق ایدوب الوغ معرکه قیلدیله یعنی آت چاپدروب آش بردیله اولادلرینی هر طائفه ایل توره قیلبل آلدیله. آبلای خان اخیر ایامنده صاحب فراش خسته یاتمش ایکن مشهور بخار جرحی کلوب بو شعری سویلمش.

قایغوسز اویقو اویوقد اتقان خانمای * قایروسز چلقی باققوزغان خانمای
فالوکسز خانون فوچقوزغان خانمای * اوچ جوزدن اوچ کسینی قربان قیلسام
صونده فالار میکان قایران جانکای

دیوب ینہ سویلک بولقدہ خان کوزینی آچوب توقہ دیہ
اشارہ ایتمش و دیمش کہ من یورتمہ بیو سویلکک اوج خدمتدن
زیادہ فائده کتورمدمیم اگر بوندن آرتوق سوز دیہسن من مغرور
اولورم سن یالانچی اولورسن دیمش. واقعاً سویلکی اوج مصراع
مثلاً: قایغوسز اویقو، خاطر جمع لیک و ثروتدن کنایه، قایروسز جلقی
یورتنک تنچلغندن اوغری فلان یوقلغندن عبارہ، فالوگسز خاتون غنیمت
توشن چاریہدن استعارہ اولوب ایسامنه کورہ و اھالسینه کورہ آز
خدمت دگلدر.

کرك بو و كرك بونك یوقاروسنده ییازیلن شعرلر اگر عرب
فارسی شاعرلرندن ملفوظ یاخود ترك فاضلرندن مسموع اولورسه
نچه کتابلره یازلور نچه معانی آلنور اییدی عینک قضاق لسانندن
سویلمشده اولانک دیہ جردیه اسمندن نفرة ایوب اعتبارغه آلزلر
مفهومنه وارمزلر مطلعنه مطلع اولمزلر.

آبلای خان سبقت ایدن مصالحه دن سوکړه قلماقنی قویوب قرغز
ایله توتوشمش اییدی. اوزندین سوکړه اولاد واحفادی آرغون ایلنه
قالوب وېر نچه لری الوغ جوزکه واریب آنلر دخی قرغز ایله قاتی
آلوشدیلر. لکن بوفاللری ککندیلرینه بیك یغشی توشمیبوب
نپیره سندین نچه لری قرغز قولنده تلف اولوب کتدیلر محلنده اجمالاً
بیان ایدلور.

آبلای خاننک وفاتی بعدنده نایمان ایلی آمری وزاجری اولمدندن
بی باشلق قیلب بری برینی یماک تالامق و چاپشماق ایله مبتلا اولدیلر
آخر کار بودردک دواسی بر آدمنک امرینه انقیاددن غیري امکانی
اولمز دیوب نچه قبیله ایله اتفاق ایله اصل مرکز لردن بر خانزاده بی
آلوب کلمک اوچون صبان بوته قرابی مرون بورانبای بی فوجامبتدن
صرمیت بی قرچی قستناو بای بی بای سیوقدن طولوبای نامنک ذواتلرنی
انتخاب ایوب چقاردیلر بونلر کچی یوزده ابوالمبیت خانغه واریب
آنی دعوة و تکلیفی قیلدقلرنده اودات بوسن ساله کلدیکم کونک آنا
یورتومنی اصل وطنمنی تاشلب کتمک مکا لایق اولمز اولغوم

ابوالفیض خان

ابوالفیض فی آلیب باروب خان نصب قیلکزار دیوب، ابوالفیض
 هنوز بلاغت که یتیمش یایتمامش یاش ایکن عرف وعاده لرنجه کهک دن
 نامزد ایدلش یعنی آتاشلمش حلیل سیکه خانم پادشاه بنت نور
 علی بن بوالخیر خاندن بوکای خانک اخی اولور. اوزادوب آلوب
 اوستنه اوی تکب دعا فاتحه سینن ویروب مشار الیهم ایلچی لره قوشوب
 چوناتمش. ابوالفیض صبان ایلمنه کلوب بای قرابی اولنک قرارلنمشدر.
 چنغز تاغی ایبتاکنده مکان واول جای قنشلاو قیلک قوش صووی
 بوینده صالمش مسجدینک اساسی ۱۲۸۰ نچی سنه لره قدر موجود
 و آثاری بللی ایدی. امامی ایوب خواجه ایشان اولوب بوکونده
 اولادلری مرون ایلمده یورلر. ودخی خانم پادشاه مسجدی دیرلر
 قزل چلیک دیدیکی برده دیوب مزبور تاریخه قدر آنک دخی آثاری
 یاقی اولدیغنی خبر ویردیلر. ایامنده بو مسجدنک امامی سید یعقوب
 خواجه دیان ذات ایمش.

ابوالفیض خان کلدیکی ایله نایمان ایلی کلا بوکا تابع اولدیسده
 آز مدت صوگره بعض قبائله آق توغلق تورهلر دخی آراشدی زمانک
 ایل غولجه وچوچک قولتوغنه چاقلی وجایسان کولی یوقاروسی ماگراق
 و صاغری تاغلرینه چه وایرتیش اوتوب آلتای ایبتاکنه قدر واردیلر
 اولادلری ختایه تابع اولوب وانک کونک منصب لرینی آلدیلر. صوگره
 روسیه تصرفنه کریب الا بر آز ایل ختای همایه سنده قالدیلر.

ابوالفیض خان اوزینه روسیه ایله مقاوله ونه ده ختای ایله
 موآنسه قیلدیغی معلوم اولمیوب تخم باسان توخی کبی فرزند
 کوبایتوب قبائل قبائله تاراتوب توره قیلک ایله شغللنمشدر. بوئدن
 غیر بر نام قزاندیغی مسموع اولمادی.

آبلای خان و ابوالفیض خانلرنک جسدی ترکستانده دور او زمانک
 بویل بیوک و شانلی آدم لرینی حضرت سلطان جوارنه قویهق عاده

اولوب ۱۲۰۰ تارىختىن سوڭرە اول عادەلەرى تۈرك ايدىلىدى. طرفەزىدە مشهور آدملىرىن اباڭ اول بو ياقلىرىدە دىن ايدىلىن ذواتلىر، صبان بوئە غرا باي قرابى، بايجىكت الى باطور. توره دن شاهينياز دوركه كىنلىرى آيكوز صوى يوقاروسىندە ھنوز باردور. من بعد ھر بر حرمتلى بيوك آدملىرىنى قشلاو جايلاولار يىنە قويوب مزبورلارە تىقلىدا بلند كىنە يىصامق رىسم اولدى. تركستاندە آبلای خان ايله ابو الفىض خاننىڭ قىرىنە قويولمىش لوح تاشلىرىدە تارىخى يازلمىش اولدىقىنى زائرلىر سويليورلىر ايسەدە سىنەسنى ضبط ايدىب خىر وىرە بلمىلىر. آيكوزى ھىدالستار حاجى او طرفلەرە واردىك آرقاسىندىن يازمىش مکتوبىمىز او ذات تركستاندىن كىيىوب تاشكىندە واردىتە تاپشلىمىش اولدىقن يىازىب كتورەمدى. سوڭرە شىخ وچراقچى لرىنە نچىند دفعە يىازدىم وبوندى كلن خواجە كلان لرىنىدە موھمان قىلب نىر نىر لىر لىر مى وىروب اللى اوپوب البتە يىازىب يىارەسز دىە بتا كىد تاپشردىم ايسمك بر جواب آلامدىم. مع ما فىه آبلای خاننىڭ وفاتى ۱۲۰۰ دن مقدم ابو الفىض خاننىڭ وفاتى ۱۲۰۰ دن آز موخر اولدىغى قىرىنە اخبار وسن سال اولاد واحفادلىرىنن ظاھر ومىستبانلىر.

راوىان اخبار ظن وناقلىن آثار ھىدا الفن آبلای خاننىڭ وفاتى سىنەسنى جزم ايدىب بلمىسەلردە بو يولدىە يولداشمىز ملا يولداشباي افندى جوھرى ۱۷۸۱ مىلادىدەدە وفاتىنى تىمىم وتىرىخ ايتدىكى قر قوالى دىوان مادەسندە ثبت ايدىلمىش. «سىجى فى فصله»

مىرارا ذكر وىبان اولدىغى اوزرە معمور صو مىصالحەسندىن سوڭرە كلا قضاىقەنىڭ مىلى ختاي طرفە اوشوب اىچن خاندىە بونلىرى كمال الخفانە آلەرق آبلای خاننىڭ اثرنچە آرغون تورەسى آلتون صارىغە خانلىق مىنشورى نايمان تورەسى خان خواجەغە وانك لىق مىنصبى كىراي تورەسى كوكلادىە كوكلىك رىبەسى وىروب قضاى اىلىنىڭ قزل چىاردن شرقىسىنى تىام ھىمايەسىنە آلمىش ايسەدە آز مدت سوڭرە ا كثرى روسىيە تىابع اولدىغى تىمەمىزدە نىقىلا يىزىلور. «انشاءالله الرحمن» خەمسەمىزنىڭ رابىعى اولن توره احوالى بو رادە تىمام بولوب خامسى اولن مىنغول قىلماق پىاننە شىمدى شروع ايدىلىم.

دخى جزء قىلماق بيانى

قىلماق منغول بيانى

جەمىيەت مەنۇبىيەت چىنغىز خاننىڭ تۈبەقى اولوب چىنغىزنىڭ اجدادى
الچە خانە و آندىن يافئە منئەى اولدىغى يوقارودە محل محل يازىلمىشىدى
تىكراراً تىتار منغول مادەسندە دخى تفصىلى كلور
مانغول مۇنغول منغول بارچەسى بىر جنس انسانە اسم اولوب يەنى
منغول دىمكىدەر اصطلاھوزدە بونلرە قىلماق دىنلوب بو اطلاقدىن منغول قىلماقدىن
جزء ياخود قىلماق لفظى منغولە مقابل بىرى آخىرىدىن باشقە فەھم لنور
ايسەدە قىلماق منغولدىن بىر شەبە ايدىكندە اشتباھ يوقدر اغلاط عامە
اسم جزئى محل كلدە كلنوروب منغولنى قىلماق ايله تەيمىم قىلدىغى
سببى بو طائفە كىتابلردە كىماك يازىلوب آنى آز تەغىير ايله وزننە
موافق مقولەدە قىلماق دىوب سوبىلوب و قىلماق قىبىلەسى منغولنىڭ ايك
آز وافل واضعفى اولدىقدىن اورتابە كىرالەيوب غرب طرف چىتىدە
فالانى وبو جانبدە اولن خىلقلرە چىكداش وياقن يورانى دور بو جەھتدىن
مىسلەنلرلك وقت غربدە مقالەسى و ايام مصلحەدە محالطەسى قىلماق
ايله اولوب اول جەندە بونلرلك قىلماقدىن غىرى فرىقى وارلىغى معلوم
اولمىوب اھالىمىز اراسىنك منغول اسمى ضابىع و قىلماق اسمى شابىع اولمىشدر.
اولدە بو طائفەنىڭ تارىخچە او قدر اھمىتى اولمىوب نظر
التفاتدىن دور ونزد ار باب قلم حاللرى مستور ايسەدە سوكرە چىنغىز
خاننىڭ عربى و ضربى جەملە ملتلىرى اويقودن اوبغاتوب كوزىنى
فانقدىر مىشدر آبا واجداد اولاد واحفادلىرىنى تانتىر مىشدر، وقابىعلىرى
خصوصندە مىدون مىدون كىتابلر يازىلوب لىكن مؤلفىلر فقط خان
وغانزادەلرنىڭ سلسىلەسىنى بيان ايله فخرىك و عەوم منغوليانىڭ بطون

و افخاندندن کف بد اینه شمار، بو ایسه بونلری اعتباره آلمدقلرندن
 دکل بلوب یتکورمد کلرنندیر. زیرا ایچلرنده اجنبی دن جاسوس
 کرالمزدی کرر ایسه صورت و سیره شکل و هیئت و حرکت لرنده آناره
 تقلید و مشابهت ممکن اولمیوب فی الحال تو یولور و توتولوردی بنا برین
 اکثر امم عالم بونلرک احوالنه مطلع اوله مازلردی، حتی ذوفنون ظریف
 ابن خلدون شریف جمیع علومنه تام مسلم عام ایکن خصوصا علم
 تاریخ و انسابده ادعاء مالا کلاملری وار ایکن ینه بو طرفک تفصیل
 حالندن سکوت ایذب اصول توار یخنده (الخبر لیس کالمعاینه) کلیه سی
 ایله عندر ما فی الضمیر لرینی اظهار ایلمش، اول ایام لر شویله تورسون
 الآن ایچنده ایکن بلمک ممکن اولمیوب مگر سودا گر سیار و سیاح لرک
 یل بیل رفت و آمد وار مق کلک لری تکثر تابدقلن مترجم کمینه
 بو قدر چه بیاننه مقتدر و بو یاز یله چق اسم لر ایله عیانه موفق اولدم:
 چونغار، خوشاوت، اویرات، تورغاوت، اویمات، اورا کقای، مانغوت،
 تانغوت، دور بوت، اولسکوت، خویت، بلاوت، کوک مونچق، زاقچین،
 قالقه، فلماق و بوندن غیر دیغی نچه اسم لره منقسم اولوب جهله سینک ماده
 اصلیه لر ی منقول بزلر چه کلسنی فلماق دیرز، تثار طائفه سی بونلرک شهال
 شرقی سینک مسکون اولوب منقول تثار بار چه سی دینده متجالدور.
 بخارا، غیوه و فرغان چوارنده و غیر ی رلرده بولنان بو نام لی اقوامک
 کلسی چنغز خان ناک ایام استیلا سنک بولونوب قالوب اسلامه کللردندر.
 منغولیانک پای تختی قدیمه طمعاج شهر ی اولوب فلماقچه بوکا
 ضو دیوب بو کونده تیبت دیور لر، زعملرنده تیبت بر تبرک جای دور که
 مقتداسی اول چایده اوتمش آگامانی دیور لر. مانی ناک اعتقادی بنی آدم
 اولدکن صوگره بیکار بوش کتمایوب عملنه کوره جزالنور دیور ایسه ده که که
 بو دنیا ده آتسه اوده حرمت قیلب باش اوره آشنا اوله آخرنده اود
 آکا دوستلق ایدر یاندرمز کلامنی معقول لب بونلری آتش پرست
 ایلمش حالا دعواده فلماقنی قسم که توتوب اگر منکر ایسک اوتقه
 سبی دیساک حق در اودک یاقننه وار میور، اما اوز نزدلرنک

بويله ديمك كبايئردن و بلكه كفر عظيم ايمش زيرا حالقدين اوّل اودنك حرمتنى هتك ايدب آكئا بول قيل ديدكيچون دعواسى باطل مطلبى عاطل مالى هدر وقائلى جزايه مستحق اولور ايمش. اما بزم اهل اسلام (فمن يكفر بالطاغوت) آيه كريمه مدلولى ايله كفرنن آنلرنك ديننه انكار معناسنى آلوب يعنى آنلرنك كفر ديدكيدن قورقميوب صراحه اوتقه سيمي ده قتلوب كيت ديورلر، اوز آرا آنطلرى اوتقه پوطقه باش قوييمقدر. دنبانك فناسنى وزمانك انقراضنى بلورلر. بوغدى نامنده بر موعود ذات وار آنك ظهورى علامت قرب قيسامتدر ديورلر و آنى اوزلرندن اولوق زعم قيلورلر.

مانى مزبورنك حكايه سنى بزه بويله سويلد بلكه بو ذات امت سابقه لرك قابوسندندر زماننده عالم مشهور و متقى معروف اولمش آدم لرك آرتوقه اخلاص و زياره ازدهامندن زير كوب تنهاده عبادت قيلمق آرزوسيله عزلت اختيار ايدرك تاغه و اريب بر نهرك كنارنده بر غاره كريب مناجات و دعاء ايدر ديركه اى خالقم خدامن سناك رضا لغمكى استيوب بو جايه كلديم اجل موعودمه قدر كفالتهمنى كندكا تفويض قيلميم زقمنى اوشبو آقان پاك صودن ايرشدره سن ديرك عبادته مشغول اولور. ايرته سى چقب صوغه كلور گردابده بر ايكي دانه سبزه و بادرك كورر دعام مستجاب اولمش زرقم بو ايمش ديوب خيار ايله سبزهنى آلوب ييوب ينه عبادته تورر، هر كون وقتى ايله مزبور خيار و سبزه كلوب يندر بوننگله غدا لنوب خيلى مدت غارده دوام ايدر، بر كون كوكلندين كيچركه بو نعمت بگانه يردين كلور ايمش اصلنى بلايم ديه چقب تاغناك قله سنى آشوب صونك باشنه بارور بر باغه كرور صاحب باغ مالى چوق قسل و كنيزك لرى كوب مسافر پرور بر آدم ايمش بونى كوروب خانه سينه آلب وارر بر نيچه كونلر ضيافت قيلور مهمان بر كون باغده سير ايدر ايكن كرور بر كنيزك خاتون باغدين بر ايكي دانه سبزه و خيار قوپار يپ آلوب صو طرفنه كيدر بونى نيلر ديوب مانى دغى اول خاتونك آرقاسندن وارر خاتون صونك يقاسينه كلوب سبزه يي

یونوب خیاری حالنچه قویوب محلی اشقوب اشتهاسی تمام اولدقدن صکره سبزه وخیارنی صوغه تاشلب اوینه قایتور مانی بو حالی کوروب جانی حلقومنه کلوب خداغه اوفکالاب کایوب من سنک اوچون وطنیدن آیریلوب قرداش قبیله منی تاشلب بالا چقامدن کیدب کلدکده مکا قیلن ایلك و معامله ک ب سو اولورسه سنی ترك ایدب غیریه تاپایم بندلرکنی ده سندن ایرلق ایدایم دیوب دعوی نبوت ایدرک، بونده واجب تعالی نك حکمت غامضه سی نه ایسه بندلرینه مستوردور. اُستدرج اوچون مانی مزبور دن خوارق عادات ظهوره کلوب کوب آدملر بوکا ایاریب ایگری یوله کتمش همراه اولوب ضالانته بتمش مانی لرک دین و دیانت ارینک اصلی بو ایمش، مانی بیچاره تهور و جهالتندن اخیر عهرینه قدر بو حالده مصر اولدیسده مرض موتنک بو ایدن ایشلرینه پشیمان اولوب وای من بدبخت بولم کلامنی تکرار ایلدکن تلمینلری بونی وصیت و تعلم صانوب وردایدن شلردور. حالا اوقولری نك اولنده «وامبانی باطباخ» کتوردکلری اول وصیت صاندقلری کلامک مقدمه سیدر.

برهان قاطع ترجمه سی تبیان نافعده «مانی» بر نقاش مشهور اسمیدر ادعائ نبوت ایلدی و صنعتنی معجزه کوستریب خلقی زندقه دعوت ایتدی ملوک سامانیه دن بهرام بن هرمز حمله یوزندن آکا و اتباعنه تعظیم و تکریم ایلدیرک جمله سی اعتماد ایدوب ظاهره چقدیلر برکون علماسنی جمع ایدب مزبورنك زندقه و الحادنی ثابت ایتدکن صوکره توبه عرض اولنوب قبول ایتماکله در یسن صویوب صمان ایسه دولدرلوب آصدیلر و اتباعنی عهوما هلاک ایلدیلر اصلا منهبنن نام و نشان قالمدی و دیرلرکه حالا چین دیارنده مذهبی موجوددور. برهاننك بو سوزی ما قبله کی یازیلن اغز خبرنی صدقه برهان اوله بلور. مانی لفظی مزل اوله اسم اولدیغی کبی یای نسبیه ایله اتباعنه دخی مانی دیورلر مانی اسمی ایکی وجهله بونلره ثابت اولمش بری مانی^۶ مزبوره منسوب و بری قتلدن قالانارینه «ماندن» دن منتخب

«مان» دینلوب بو صورنده قلماق بونك ترجمهسی اوله زیرا ماندن و مایندن قویهق و قلماق معناسنده دور، بونلرک کلسی چنغز خاننك توابعی دورلر. چنغز خان قرا قرومده وجوده کلوب ظهوری تیبت قلماقلرنده اوله رق ابتدا آلتی شهری ضبط ایذب بعده التایه کیچوب شمالی منغوللرنی و آمور ولایتنده اولن تئارلرنی تابع ایتدکنصکره ابرتیش نهرینی اوتوب غربنده اورال تاغنه قدر صحرالری صاحب و بعده بتون ماوراء و دشت قیچاق مالک و صوکره اولادلری چهلویه غالب اولوب اقصای شرقدن تا بغداد، حلب و شام و بو اورتاده جمیع طوائفی کندنه رام ایتمشدر، خانزاده لری ایله اسلامه کلنلری خانلرک معیننده قالوب کمره لری شرقه کتمشدر، بونلر اسلامی قبول ایله یوب کفرده قالدقن قلماق اتانیش دیوبده بر قول بار. شوپله که اسلامه کلن خانلر (لا اکراه فی الدین) آیه کریمه سینک مطلعندن اهالی نی چیر و کوچ ایله اسلامه دعوة ایتمیوب انصاف و عدالتله قبائله و اعظ و ناصح لر کوندروب آنلرنی اسلامه تکلیفی ایتدکارنده فلان مدتکاچه بزلره مهلت و برگز مصلحت قیلالیم دیوب کیگاشده ایکی فریق اولمشلر بر فرقه اسلام دیننه کرمک بولدی جوابنی و بیروب دیگرى اولسگی دینمده قلماق بولدی دیوب بو قباحت لری کفرده قالان قبائلک کلسنه اسم عام اولوب قالمشدر دیورلر، قضاغه و قلماقده مشهور سوزدور. بو طائفه نك، رسوم و توره لری انسان فعلنه اوخشامیوب کلب کبی نچه لری بر خانونه ایر اولور ایش بری خاتونی قاشینه کلدکه پاپوچنی (کفشنی) تشقاری تاشلب باشقه لری آتی کوردکه کرمز ایش نکاح و عقدلری کیلون اولاق قز کیچه سی لامایله فالور ایش اوپلرینه مهمان قوندقه آش و شربتنن زیاده خاتون قزی ایله ضیافت قیلور ایش دیوب بو توغریغه بویله خوش دسترخان خلق دیو سویلیورلر، لکن بو شناعت لری بزم بو طرف قلماق تورغاوتلرنده مشاهده ایدلمیوب تیبت قالموقلرنده اولدیغنی خبر ویردیله حاجی مله مرغینانی تیبت ولایتنه اریب قایتدقه سویلدیکی

قلماقلرڭ نچەسى بر خاتون آلور ايمش خبرى آغزاردە آيتولور ايکن بو قدر يل لر ختای فالهوق ايچندە يوروب بويله کار کورامدکن يالغان ايمش فهم ايدردم تيبت فالهوقلرنده وارلغنى کوزم ايله کورديم ديدى، تيبتده توشکان «خان» يعنى سرايمزه قوگشى بر قلماقنڭ آلتى اوغلى وار ايکن بارچەسينه بر خاتوندر ديديلر وبر نچەلرنده اويله خبر ويرديلر يقامى توتوب استعاذه قيلديم خداغه صغنديم ديو سويلدى.

بو حال مرثدك لعينڭ مذهب باطلنه موافقدرکه مزبوز مرثدك ادعاء تبت ايدب نور و ظلمت قديم نورنڭ فعلى اختياري و ظلمت ك فعلى خبى و اتفاقيدر و آيين آتش پرستى حق و جهله اشيا مباحدر زيدنڭ زوجهسى عمروه و بالعكس حالدر مجموع خلقك اموال و احوالى مساوات اوزره دور يعنى هر كس بر ليكنه دور بخصوصه كه سه ده تصرف يوقدر جمله ناس مساوى و مشترك لردور وبر مجرد كمسه كلوب ازواج متعدد صاحبى كه سه دن زوجه سينڭ بر يىنى طلب ايلسه رد اولنمىوب اغنيا زمرة فقرادن مال لرين دريغ ايتىوب مهمات ولوا زمانلرين كورمك لازمدر زعمتك ايدى ديوب تبیان نافعده مرسومدر. تيبت قلماقلرنده زياده باى و ذا متر به مسكين يوقدر ديدكلرى بو مذهبك درايى بو و اعتقادنڭ سرايى اوله. بعض تواريغده مرثدكنڭ بودا مذهبنده اولديغنى يازارلر. بودا مذهبي ميلاد عيسى عليه السلام دن تقريباً مڭ سنه مقدم هندستانه بهار اولسا كسانده آسيانڭ جهات شريفيسينه منتشر اولن شاهكونى مذهبي نڭ بر فرعى دوركه تيبت تتارليغى عموماً بو مذهبده اولور ديوب تاريخ خيرالله افندى ده تحرير ايدلمش ايسه ده اعتقادى نصل معاملسى نه كيفيته ايدىكنى يازمامش. جميع اديانڭ اعتقادىنى و مذهبى جامع ملل نحل كتابنده بودانڭ آدى بيله آغزه آلنماشدر. بونلرنڭ تفصيلى ختای خانلرى فصلنده يازيلسه كرك. خدا خواهد.

تيبت احوالندن آز مونچه اخبار سويلين مزبور حاجى مله مرغينانى ايدى. بو ذاتنڭ تيبت ولايتنه واردغينه سبب بو اينيكه ۱۳۰۷ نچى

سینه بو دیاره یعنی بلدمز اولن بیاره بر افغانی کلدی بر کون بو افغانی
 باخته قلعه سینه واردقده یولده کورر هندستان ولایتنده نابت بر کیه که
 آنک صبعی یعنی چایوری هند بدبوی دیورلر بهاسی کهوش وزنی
 ایله برابر اولور ایش. ساخته دن بیاره یعنی چوچک که قایتوشده
 یفرغانی آلوب کلوب هندستاندن خور جون غه صالحنوب کتاب ایچنده
 کلمش یفراغه مقابل قیلب کورر ایکسی بر اولور بونی شول هند
 بدبوی ننگ کیاسی دیوب جزم ایدرده در حال مردکار یاللاب قضاقلره
 سویلشوب پوطنه سیکز صومدن اون صومدن وعده قیلب آرارلنده
 خط صک یازمق او چون «جولای» افسقالغه کلورلر افسقال افغانی مهانغه
 مصلحت کوستریب دیرکه حاضرده بو صهک خاصیتی نی بونک هیچ کم
 بلهز سز بوکا عجل قیلایوب آشوقمایوب اول تحقیق اول کیه اولدیغنی
 بلهک کرک بعد البتات مردکار بو بهانگ نصفی بلکه ینه کبراق غه تابلور
 دیرک العاصل پوطنه اوچ صومدن ایکی صومدن عربون زادانکه
 بروب وعده وخط ومهر قیلورلر. صحرا ده بویله بوش اوتنگ پول
 اولدیغنی ایشنگان آدملر هر جایین چیلک چیلک آلوب کلوب آز کون
 ایچنده ایکی یوز اوچ یوز پوط چایور جمع قیلب کرایه آرتهرق
 هندستانه جونادی. مزبور افغانگ خدمتنده بورن چوچک ده بر آدم
 وار ایدی بر نهجه آیدین سوکوه آکا بر سلام خط کلدی خطده ایسان
 امانلقدن باشقه بر سوز یوق ایسه ده آدملر بوندن استدلال ایتدیله که
 اگر چایوردن وقتی خوش اولسه بو مکتوبی یازمز ایدی بو طرفی
 خاطر نه آلمز ایدی بو خط ینه بو طرفه کلک ننگ مقدمه سیدر البته
 فائده قیلمش اوله. افغانی کلمز بورون ارزان وقتده چایور آلایم
 دیسه خفیه مصلحت ایدرک بر نهجه آدملر بوکسبه کریشوب چایور
 جعمارمیه باشلدیلر. مزبور حاجی مله دخی بر آدم ایله شرکت لیک
 قیلب بر فساچ یامبولیق چایور آلدیلر. بو یرده اون ایکی روبله یه
 پوطنی صانمایوب کره ایله آلتایه وآندن کاشغره واردیلر کاشغردن

یارکنده که وارد قده شریکی اول جایدين قایتوب کلدیکه آلونمیان فائده بی بولوشامیوب آیتوشمشلر کایوشمشلر. حاجی مله یارکنده ساتوب تیبتہ کروان یوران وقتده چاپورنی کرایه ویرمک حرکتده ایکن هندستان طرفدن کلن سودا کرلر هند بدبوی بو اولمیوب مزور افغانی بوندن ضرر آلدیغنی وبرقدق ساتلمیوب بیکار بوش قالدیغنی سویلہشلر ایسده حاجی ننگ کوکلی تمام اینانمیوب بوقدر پول صرف ایذب وبونچه محنت ایله زحمت چیگوب بوجایغه چه کتوران مالہنی ککندم واریب کوزملہ کورمیوب نہ اولورینی بلمیوب مجرد خبر ایله کیر و قایتماغم انسانیتدن اولمز دیوب چاپورننگ کوبنی یارکنده قویوب بر یاریم آت یوک آرتوب کروان ایله تیبتکہ وارر چاپورنی سودا کرلرگه عرض قیلور هر برلری کلوب کورر لکن آنلره لازم اولانی بدبوی اییش بو چاپور خوشبوی اولدقدن مزاج لرینه موافق توشمیوب بوکا آلوچی تساپلہامش. حاصل کلام تیبت داکمی تیبتده یارکنده داکمی چاپور یارکنده قالوب قایتوب کلدی. چاپورننگ خبرینه کوز قولاق توتوب توران آدملر بونی ایشتدکن کین چاپورنی جایلی جاینه تاشلب برلورینه کتدیلر. حاجی مله ننگ بوسفرندن دنیوی ضرر وزیاندن خبری بر نتیجه چقمیوب فقط یول لرنده اولن توناک وکاه یرده پیاده وبعض یرده جاموس، فوداس، ایسله یوریلور اولدیغنی سویلب کدن سوگره تیبت خلقی شکل وقیافنده اوشبو اوزلرمز کورکان قلماق کبی اولوب منہبده باشقه ایسلرده اعتقادده متحد وجهلہ سیننگ ملاذی تیبت اولدیغنی و هندستان طرفندن کلن کروان سنهده بر دفعه قاتنایوب کروان ننگ معیتده انکلیزدن بر کونصل کلوب قسایتدیغنی وتیبتنگ بورونغی خانلرینک اربک واورداسی شہردن خارج بر تیپہ ننگ اوستونده اولوب خانزادہ لری هنوز اول جایده توروب رسم قدیمی اوزره هیچ کہه کورنمدیکنی وتیبت ولایتی انگلیزه تابع حکمنده ایسده حاکم وتوره اوزلرن دین یعنی قالموقدین ایکنی و خلقی نهایتہ یواش هیچ سنه ایله اییشی اولمز ایدیکنی ویرلری تاغلی اولوب یاز

چلهسنده قارلى وبوزلى اولديغنى صولارى غايت مصفى وزمهريردن
اشد صغوق اولديغنى وبوڭا بڭزر نچه حاللارى سردوييان ايسدوب
مجرد بويله خبرى كتورمك اوچون وارمش كىبى اولدغندن نامى قلمه
آنوب سوزلارى يازلمغه سبب بولدى. چوچك كه قايتقدىن صوڭره
برنچه آى حياتده فالوب ۱۳۱۰ نىچى سنه ربىع الاولنده مرحوم
ومدفون اولدى. «خدا جاينى جنتده فيلسون»

حاجى مرحومك ديدىكى كىبى تيبث قالموقلرى خاتون قز خصوصتك
بويله بى حميت ايسه لرده ختاي خاتونلرى مستوره ايرى دغى ضابطدور
خانهلارى ايچكارى تشقارى اولوب عياللارى ايچكاروده تورورلر.
وبو اطرافمز قلماقلرى دغى خاتون قزلرينه كوب بوش كورنهبور
اوت پرست پوط پرستلكده ختاي ايله بونلرلك فرقى اولهوب
اصول و آيين لرنده متحد اما فروعنده مختلف دورلر شويله كه قلماقلر
ميتهسنى صحراغه تاشلب غيرى لرى كومارلر و بعضى لرى كويدرلر.
قلماقلك مقتداسى نى كيكان چغان ديرلر آنك مرید وشا كردلرينى
لاما ديرلر لباسلرى صارى جملهسى اشطانسىز اولور كوچه و بازارلرده
سويلشوب اوتوردىغى اورنده حدثاب هيچ نسنه ايله آرنهوب
بدن و كيوم لرى كير و نجاست ايله مخلوط بويله برافلاس مخلوقدور.
بونلك عيب ايدىكنى بلهزلر بلسه لرده ارنماقلىق كنديلر نچه گناه عظيم
ايمش چونكه مزللرى بويله ديمش بس صارى كيدكلرى نجاستنى
ستر اوچون اوله.

ودىگر بر مخبرمز عزت الله افندى قوبدان يازيب كتوردىكى قطعاسنك
مجموع منقول دورت جهات اعتبار ايدىلوب: دوڭداضومنجو، شرقى، شوداضو،
منقول غربى، ضاڭداضو، تاڭقوت جنوبى، ضوڭداضو صولاڭ شمالى
عد قىلنور ايمش بونلرلك مجموعنده قرق ايكى كيكان وار ديوب
يكرمى برى ايرلردن ويكرمى برى قزلردن ايمش ايركيكانلر خاتون
آلهادىغى كىبى قز كيكانلر دغى ايره وارمز ايمش اير كيكانلره
منسوب القاب بونلردور.

برنجی بوغدوکیکان، ایکنچی جاوقکیکان، اوچونچی باله نازکیکان،
 دورتنچی دایلوکیکان، بشنچی چیرن نین کیکان، آلتنچی لامیمیون کیکان،
 یتنچی ضویون کیکان، سیکزنچی نارون خوطوقدو کیکان، توقزنچی
 آرین کیکان، اونونچی جامبو کیکان، اون برنجی چوگ صوچوگ دونومون
 خان کیکان، اون ایکنچی بیکور نوموگ خان کیکان، اون اوچونچی
 چارین کایان چو کیکان، اون دورتنچی کون خوطوقدو کیکان، اون
 بشنچی دوشوکون خوطوقدو کیکان، اون آلتنچی داین دیرکو کیکان
 اون یتنچی آرون چول خوبولوغان کیکان، اون سکزنچی یاردوگ کوش
 کیکان، اون توقزنچی مادوچیر کیکان، بیکرنچی جان جا کیکان، بیکرمی
 برنجی یاندوگ صا کیکان دیوب یازیب قز کیکانلرگ نامنی قلمه آلاماش
 اعل نامحرملیکی مانع اولمشدرکه، مشار الیه مخبومز رجب وشعبان
 آیلمینى وعشورا بیرامارینى روزه سز اوتسکارمیان صوفی اردن ایدی.
 چغان کیکان دن توبان بش درجه اعتبار ایدرلر: لاما، کيسكو،
 اوکضوت، کیشل، مانچی دیورلر ادنی مرتبه سی مانچی دورکه مبتدی
 دیمک ایش، بو بش صنفدن باشقه سی عوامدن عد قیلنور چغان
 کیکاندن بوقاروسى مانى دورکه رئیس ملت وسر منده بلری اولوب بیانی کچدی.
 عبادت لری کون چققان وقتدین ضعی وقتنه قدر وقت عصر دین
 شامه قدر ترلنوب اوتوروب قولنی کوتاریب دعا قیلور کبی اولوب
 اوقوب اوقوب هر زمان باشنی بره قویوب بوطنه سجده قیلور.
 عرام لری عبادت ایله کوب ایشی اولمبوب لاما وکیشل لرننگ اداسی
 یسقط عن الباقین ایش، بنابرین لامالرننگ تریبه سی اعالیه واجب
 دیورلر، بر خانه ده اوچ ایردن بری لاما تعیین قیلنور لاما اولنلر
 آوم بروم دن آزاد ایقوم چقوم دن معافی اولورلر، عوام ندرنورلرینى
 بوت اوغورینه وبروب بو طغه جمع اولن اموال وامسلاک لامالره
 ملک کبی صاحب حق بونلر اولور، اوقولری ننگ باشی: «وام مانى
 باطباخ وام مانى باطباخ وام مانى شراخ وام مانى شراخ نیکن خویور
 نور یون دا وام مانى شراخ» دیوب بو الفاظ لرنى اولمینی ایکی اوچ

مراثیه تکرار ایدب حروف فخمیم وصوت غلیظ زفیر وشهبیق ایله
اوقودفنده اوازلی اله نیه اوغشایور، مال بوغازلدنک: «یابورخان باقچه»
دیورلر اه.

قلماقلرک جنوبی و شمالی اولنلرک اراسنی آلتی شهر وختاینک
بعض بلدهلری فاصله اولهرق اصل معدنلری تیبیت اولدندن اکثری
کوبی او طرفده دور، شمالی اولانی ایلا اطراف و تکاس تاغی وصوی
وقه شهر اوستی وایلان فابورغه و چونجی نواحیسی بایتوک وتای توك
صاغری صایقان آلتای تاغلی قوبدالاستای شهرلرنک شرقی سمتنه
باچین قرینه و بر طرفی اورغاشهری و آمور نهری و آندن کباغنه و کاپچانکه به
قدر جایلمشدر. چهل سینک ضوی یعنی صغناچق و طواف اینچک یری
تیبیت اولدیغی کبی بوچاننده زیارتگاهلری اورغاشهری دور قلماق بوکا
داکوره دیورلر، الوغ بورخان دیمک اولور.

کوره لفظی و او مجهول ایله بورخان معناسنده اولوب الوغ
کیدنلری یعنی بیوک روحانیلری وچوگ منصبدار «والک» لری
داکورهده تورلر، کچک ملجالری کوبدر آگاده کوره دیورلر.
مثلا بر یره بوت خانه بنا قیلب آنک اطرافنه یوز-ایکی یوز اوی
تکب لاما و کیشلری عبادت اوچون آنده استقامت ایدرلر بوکا
قورول دخی دیرلر، نفس بوتخانه به و بوتخانه ایچنک اولن صنیه بورخان
دیورلر اسم مخصوصدر.

بو طائفه چنغزخانندن سوکوره دخی بر زمانلر شمالده طوبول
وناری، جنوبده ترکستان وغربده اورال تاغنه چه واریب قسایتوب
جیولوب جایلوب یورمشلر خصوصا چونغار قبیلهسی که قره قلماق ایله
تورغاوت بطوننه خاص اسم اولوب بعضلر قالقه شعوبی دخی چونغار
داخل دیورلر، بو اوچ قبیله توغلوک تیمورخان عصرندین تاختای
الدینی ایامغه چه قرارگاهلری اسیق کول ایلا صوی آلتاغ یدی
اوزان ویدی صو و آلا کول بالقاج دیکزی و آیکوز اوزانی آقچه تاغ
چنغز و کوکچه تاغ تا قزجار قرینه قدر، و شرقده آلتای و بوغدا
تاغلری و مزبور حدودک ایچی که مایلی جایور تار بوغاتای آرقات

تاغلىرى آربالى صارى تاغ قالبه لاما تاغلىرى واپىرىنىش نهرىنىڭ ايكى
 طرفىنى اورلپ قوللاب چوئىغار يارنىڭ يورمىش يىرلىرىدىر، ياز يىلمىش حدودىڭ
 تاغ و صحراسى بونلر ايله مملو اولوب او وقتىدىن قالمىش آثارلىرى ھنوز
 موجوددر. آزان جەلە آيگوز بوينىك قوزى كورفوش و آى قز كىنىدى
 آنلرڭ بوتخانە و عبادت كاهى دور تاشدىن صورىلارنى وار بو طائفة بوت
 خانەلرىنى ايچىنى و سيع قىلمىيوب فقط بوتلرى تىورمىغە اورون
 يىصاب اولزلىرى آنڭ طىشرەسىندە باش اورلر سجدە قىلورلر كىرەك
 جەماعتلە اولمىيوب برام برام كرورلر، قوزى كورفوش آى قز كىبى
 كىنىلر آ مور طرف اولكالردە دىخى وارلغىنى خىبر و يىرلر، بو
 كىنىلرنى مېت اوستنە قىلمىش دىدكلرى غلظ دور، زىرا مېتەلرىنى
 صحرايە تاشلپ بعضلرى كومارلر ايسەدە خاصە اوستنە كىنىل قىلمق
 يوقدر اكثرىيا اولوكلرىنى بوتخانە چوارنە قويسارلر اكر معروف
 آدملىرى بولسە آڭا علامت قىلمق لازم كلسە صورتىنى تاشغە قزارلر
 ياكە اسمىنى يازارلر كىنىڭ ايچىنى كاواك يعنى قووش قىلمق عادت
 دىكلر بلكە اولزرنچە گناھ ايمىش، قوزى كورفوش آيغوز كىنىدى
 توغرىسىندە قىلماقردن صورادىم، صولمان اسملى بر قىلماق سويلدىكى
 «ايچى قووش بولسە مېت كە يىصالمىش دىكلر، كورفوش نامىندە بر
 آدمە منسوب بورخاندر» دىدى و غىرىلر دىخى بويلە دىدىلر.

امما طرفەزدە توفراقدىن اويولمىش بيوك بيوك تىپەلر ايله صحرا
 و سهوللر طولو اولوب تا اورال تاغنىچە وارد رھىستاندە وساىر
 ولايتلردە وارلغىنى دىخى سويامورلر، اكثر آدملر بو تىپەلرنى
 مزبور چوئىغارلر ايامىندە و آندىن مەقم گى منغول تىتار استىلاسىندە
 فالان علامت يعنى مېتلىرىنىڭ اوستنە قىلمىش كىنىلر بىدركە يىقلب
 تىپە اولمىش دىورلر. لىكن بزم بو كورگان قىلماق و تورغاوتلردە بويلە
 عادت كورلمىدكن و ايشىلمىدكن بىنم ظنمىدە بو تىپەلر والله اعلم
 حكايلەردە يازىلان موغ ترسا دىدكلرى قومنىڭ آثارىدىن اولمق كىرك
 قىضاق خلقى بوڭا موڭنىڭ اوبى دىورلر، موڭ دىدكلرى موغ دىيەك

اولوب موغنىڭ اصلى «نوح» دېمىكىدەكى نوح قومی دېمىكىدىن غلط
 ايدىب موغ قومی دېمىشلىرى اولە، قصە كىتابلىرىدە ومداھلىرى آغزىنىك موغ
 موغ ترسا دېمىكلىرى مطلق بو قوم بدلقايە اسم اولوب «دخمە»
 بوندىنىككە كلن اقوامىڭ مقبرەلىرىدىر، تىبان نىسپەتە دەخمە مېت وضع
 اولنە چىق سىردايدىر غىباردە وبعض جېلدە اوپە طىر زىندە بنا اولنوب
 ايچىنە بر قاچ جنازە بردن قوياىرلىرى لىدىك غىبرىدىر ولجىدە دىخى اطلاق
 اولنور وعوموما صندوقە موتى وخصوصا كورخانە مجوسى معناسىنىك دور
 سلاطين واكابر فرس جاهليت تىر بەلىرى كە كوه اصطخر واطرافىدە
 ايدى اوچ قسم اوزىرە دور برى ذكر اولناتىدىر وبرى تاغ ايتاكنە
 قوياوب اوزىرىنە تاشلىرى يغوب تپە ايدىرلىرى ايدى وبرى كوب ايچىرە
 قوياوب بر آلتىندە دفن ايدىرلىرى ايدى دېمىش.

قرقرالى قىرىسېنىڭ معتمد وموثوق الكلم بايلىرىدىن اعنى ملا
 ولى بېكمەتوف نقل ايدىكى كە طرفىزە روسدىن وقضاقدىن موق تپەسىنى
 كوب قازدىلار كاولدىلار بعضى اوچ قات دورت قات اولوب اولىكى
 طبقەسىدىن فقط سوياك وچولمىك امثالى نىسبە چقار. ايكنچى دن بعض
 اشيا اوچونچى دورتنچى طبقەسىدىن قىمەت بها عىروض وآلتون كەموش
 اسبابلىرى تاپلور. بر مېت دورتنچى طبقەدە ايكن كەموش دن كفن قىلب
 اورامش وبر مېت دىخى تاشدىن سىرىر يعنى كىر وات اوستونىك قوياولمىش
 ايكن قولىندە آلتون بلازىك، بوينىندە آلتون قىلدە ساچى باشى نىك
 ايكى طرفىدە توكولمىش دىو سويلىدى اھ.

اما حال اوشبو كوز آلدەمزدە توران صحىرادە كورنات تپەلىرىنىڭ
 كور ايدىكنە ياخود اوى ايدىكنە اختلاف اولنوب لىكن تحقىق قىلىندىكە
 كور ايدىكى شېبەسىزدور شويىلە كە كاولىسە صدىق شىكلەندە يىمامش
 مربع تاش چقار وانىك ايچىدىن استىخوان «سوياك» چقار اوى اولسە
 اوپىلە اولمىزدى وهم صوغە ياقن اولوردى صوغە يراق اولدىغى كور
 ايدىكنە دليل توشىر. وبېكمەتوفنىڭ نقلى دىخى كور ايدىكى آتوق بلىدىر،
 نە ايسە يوقارودە يازدىغىم كىبى بو تپەلىرى طوفاندىن اقدم اولن خلقنىڭ

حرفتى اولوق مطنون دور اگر طوفاندىن سوكره اولورسه منقول فلماقدن
 غيرى بر هنرلى طائفه نك صنعتى اولوق مخلوطدر. زيرا بر آلتند
 قويلان ناسلر تاسفته دك يونيلوب اوستند ديكلى تورانى تصوير
 فيلمش دور بونلرى يونعه اسباب وديرمه استاد كرك اولوقدن زمان
 حاضر مه زده كوريلن فلماق منقول لرده بويله حوصله اولميوب وبونى
 غتاييله چنلولره دخى نسبت ويره بله يوب ثانى منقول وختاينك هيچ
 برنده بو طرزده تاش يونوب ير آلتندن قير قيلمق عاده لرى دخى
 كورلوميوب وبو تپيه لردن تاپلان سويكلر غايتك عريض وايرى ناپلوب
 وبونك اصلى وفصلى هيچ بر تورايخارده تحرير وترسيم ايدلمكدن
 مصرده اهرام تپه لرى ايامنك ياپلمش كارلردن اولمى دركار ديوسوزيه
 صغدمرق استر ايسه مده ارباب فن واصحاب ظن بوگا نه ديرار بلهم.
 قيرنى بويله طبقه قيب بولمك وبو كيفيتده ميت قويهق زمانه زده
 هيچ بر ملندن كورلمش وايشلمش عاده اولمقدن حضرت نوح
 واننن مقدم اولن خلقنك دأى اولوق افتضا ايدر ديمكه جراتسم
 واردور. كار بويله ايسه طوفاندىن مقدم بنى آدم آز اولوب بو طرفره
 جايلىكى يوقدر ديان بونكچون آب طوفان جزيره عربدن غيريه
 واقع اولمامشدر ديان حكما لاهيه نك قولنى ابطال وارباب واهيه نك
 دليلنى افساد ايدر. بس بو تپه لرده اهرام ديمك جائز اولوب چونكه
 اهرام تفضيل بينه سيله غايتك كهنه ونهايتك پير وقديم معناسك اولن
 هر مدنر بو تپه لر اگر ديدكمز كى اقوام نوحك اعمالى اولور ايسه
 آنلرى ساده وي هنر ديديكى سوزلره پيكده اشانوب بولمز زيرا
 تاشلرى يغاچدك يونوب تراش اب برى برينه ربط ومس ايتدكارى
 وبعض بيوك وكنه تاشلرى تاغدن تارتوب كتورميه قدرتى يتدكارى
 وامثالى ايشلر بارچه سى بي اسباب غير ممكن وي هنر متعسر ايكن
 بويله جراثقال آلتلرنى ايجاد ايدن وانى استعماله فهم وراستى بدن
 انسانى مطلقا حيوانه شبيه ديمك عقلدن بعيد اولوب مگر دينك ناقص
 وكم وكفرنه مصر واصم اولديغى جهنندن كالانعام بل هم اضل دينلورسه

آثا کلام یوسف. لکن بوته لاری چنغزخان وقتندن فالهش دید کارینه
 نطعا اعتماد ایدمم. زیرا چنغزخان زمانی زیاده ایراق اوله یوب
 الا آن منغول قلماقار او کوندا کی افعال و اطوار لر ندن آیریهلش
 دگل لردور او زمانده وارایش بو کونده دخی بولوردی چونکه ملت
 و مذهب صناعت و هنر لری او کوندا کی دن تغیر و تبدل تاپمش دگل لری.
 نوار یخ کور میانلر چنغزخان زماننی غایت اوزاق فهم لیوب عوام الناس
 آراسنده بر نسنه به مبالغه ایله کهنه دیهک اولورسه قلماق زمانندن
 قالغان دیوسویلیور لری. موغ قدیم ایله منغول جدیدنک مدت مدیدینی
 فرق و تمیز ایله مزلر اصلنه یده مزلر. چونکه مثله واردور «مورخاره
 کچن داکمی مک یل کیچه کی دک، حکومته کله چکدا کی یوز یل یارنکی دک»
 نوار یخ کور میانلر بوندن اوچون یاقننی ایراق بلور لری ایراقنی قدیم
 بلور لری قدیمنی اولی عدییم دیور لری.

فدالسه کلام نه زمانده بولسه بولسون بو تپیه اهالیسی امم
 صابته کبی نسلی مقطوع آینی منسوخ و جودی جهانندن منقرض و مسلوب
 بر قوم مجهول و قبیله معدوم اولوب حضرت واحد القهار عبرة لاولی
 الابصار صحرا و سهول جبال و صخور لرده بویله آثار لرینی باقی
 قالدر مشدر. «العلم عند الله لا يعلم الغیب سواه»

ما سبقه ذکر فیلنمش قوزی کورفش کنبدی آرتوق کهنه
 اولهسه کرک زیرا قضاقلرنک قارت و کاریه آدم لرنک دیدکنه گوزه
 ایل آیکوز بوینه کلدکه اوستنی نك شباعی یعنی صلامش لایی تمام
 نوشکان یوق ایدی ایچی قزل و کوک رنک ایله بویالی ایدی دیور لری.
 بعید دکل بناسی قدیمی اولوب بویاسی حدیثی اولسه یعنی بوتخانه
 اولدیغی حیثیتندن هر وقت اوستنی صلاب ایچنی بویاب تورسه، اما
 شمیدی فنایه یافلاشمش دور. آیفوز بورغانی یقلیب قولامش.

آی قز، آی کوز، آی، تاگسوق، بونلر کلسی قلماق خانلرنک
 قزی اسمی ایمشکه هر برینک نامنه بوتخانه فیلنوب صوگره میته سی
 دخی آنک ایچنه قویولوب هر بری بر اوزان و افار صوغه علم اولمش

لیکن ہر بور صولہ علم اولین کنہدارنک آیفوزدن غیرسی نردہ اولدیغی بلنہیوب فقط ناملری فالہشدن. آی قز دیمکدر.

ما سبقہ مراراً ذکر ایدیلن قوزی کورفش حکایہ سیننی قضاہ سنانہ آقونلر قرا بای صاری بای قوزی کورفش قودار بایان صلہ دیوب بر تودا اولانک قیلوب سویلدکاری اگر چه بو یازلمش آدملر اصلی موجود ایسه لردہ حکایہ سی سقیم اقواللری غیر مستقیم بر خبر شایعہ دور. مع ذالک عوامارہ غایت یافشلی اولوب قیاسی آقون قوزی کورفش بایان اولانکی طویل ایدرسہ یعنی اوزاق قیلوب سویلرسہ اول آقون بین الجہال اعتبارلی اولور بونک اوچون آقونلری بری برندن آشوری سویلمکہ اہتمام ایدوب آرادہ نچہ تورلوک اکاذیب ویالغانلرنی قوشارلر. حتی بو فوروغ دروغی بر ہفتہ بلسکہ اون کون وزیادہ بہ قدر سویلیان آقونلر اولور نچہ لرینی آیتدیرمش مز لکن قلمہ آلورلیق بر قول صحیح اولمقدن شعرندین بر فقرہ یازمغہدہ مناسب کورمدک، اما بونی وبونک امثالی اولانک چیرلرنی یازیب آلانلر واردور. چونکہ بزم اسلام مورخلری اون راستدن بر یالغان بلنہ کلسنی اعتباردن ساقط ایدرلرکہ قالان توقزینہ ینہ شبہہ ایراث ایدر. اما غیری ملتک اہل قلملری یوز یالغاندن بری راست اولورسہ باقی توقسان توقزدن ینہ بر درست سوز چقار امیدیلہ بارچہ سنی تماما یازارلر. راست یالغانندن صرف نظر مجرد ہوستلکدن یازیب باستورلر یالغان حکایہلرنی اشتہار ایدرلر.

بہنزلرکہ ہیچ بر ملتک کتابی اہل اسلام کتابلری کیی اساسلی وہیچ بر مورلری اسلام کتابلری کیی دقتلی دگل لردور. علی کل حال اسلامدن غیری ملتک اہل قلملری راست یالغانہ باقمیوب ہر نہ ایستہمش ایسہ جمیعسی نی جمع ایتدکدن سوگرہ بلا تاخیر طبع ایتدیرمک عادتلر ایدر. اما اسلام مؤرخلری اگر چه ایستہمش بلہشلرینی بحالہ یازارلر ایسہدہ اخبارات سابقہ یہ تطبیق

و آثارات سائره به توفیق فیلهرق آرتوغنی آلوب کم و آزینی اوزایتوب
 ایکی سقیمدن بر مستقیمه پیدا وبونشکل احوال عالمی هویدا ایدرلر.
 ایمدی آتونلرنک افراط تفریطندن قطع نظر فقط بر زمانده قرابای
 صاری بای ناملی بایلر اوتمش قوزی کورفش بایان نامنده اوغول
 قزلی بولوب بری برینه عاشق و معشوق اولمش قود اراسمنک فلی
 وار ایمش دیوب بو ایاملرنه چه آیتوله کلدیکی بویله اکاذیب لری
 استماع ایدنلرنک طفیلنده اولمشدر اگر ایشتیچی اولمسه اسملری
 منسی اولوب مزبور کنبندک کم اولدیغی بلنمزدی، بلمک لازم دگل
 ایسه ده بو قدر چه بر خبر یازیلوب اوتدی. قصوری عفو بیوریله.
 توغلوک تیمور خاندین سوکره مغولیان کلا شرقه کیتب بر آز
 قلماق تورغاوت بولونوب بین لرینی باشقرد و قضاک خلقی فاصله اولهرق
 چایق یقاسنده قالمشدر ایدی، سرای خانلغی بتدکنن سوکره استرخانه
 تابع و سوکره بر مدت اورکنج خانلری نك زیر تصرفنه داخل وبعه
 روسیه اداره سینه کیچوب الآن او مواضعده یورمشردور، تورغاوتدن
 بر قطعه سی هجرتنک مک ایل یوز اواسطنک چایقنن کوچوب شرقه کلمش
 ایدی آلتاید اولن جنس لرینه قوشولدیغی ایله ضوده اولن مصل لری
 دلای لامانک اغواسیله شمالی مغولیان اتفاقله باش کوتاریب ابتدا
 ایرتیش صووی نك ایکی طرفنده اولن اوفاق توفاک صحرای خلق لرنی
 باصهرق تالاب بولاب تومن تاری غه چه واریب بتدیلر. و آبلای غانی
 خالدان خان آلتی شهره استیلا ایذب حضرت آفاقنی کندیلرینه تابع
 ایتدیلر. تیان شان ولایتی و بو نواحی نك کلسنی ضبط ایتدیکی ایله ختای
 مملکتینه دخی ال صوضوب عدوددن ایچرویه کتدیلر، بو ائناده حضرت آفاق
 رحلت ایذب خالدان خاندنک خلیفی اولن قونک ناجی دخی دنیا دن کیتب خواجه لر
 ایله قلماق بیننه برودت وصالقونلق توشهرک جریده مزده یازیلن امین
 واک نك الفاسیله ختایدن عسکر کلوب بو ایامده قلماق غانی آمورسنا

وآنك اوغلى ختای ایله صوقش لر قیلب آخر کار مغلوب اولمشد
 بوکله جونغار حکومتی انقراضه ایرشمش دور، ختايلر شهر غولجايهی
 وبلده بیاری بنا ایذب بو دیاری کلا ضبطنه آلدقلری مختصراً بیان
 ایدلمشیدی مستقبلده تفصیلی دخی یازیلور، بو تولقون اراسنده قره
 قلماق قبیلهسی ختای حکومتندن خارج قالب قرقالی قراوتکول
 نواچیسنده یورمشلر بونلر جمع اوتوز مک مقدارى اوی ایشلر
 اوز آرا حکومت تالاشوب ایکی فریق اولارق بری قاچوب بری
 قووب قاچانلری بالقاق بجه رسنه محصور اولوب بو بی بختلر بدبخت
 چولنده سوزلقدن هلاک اولمشلر، قالان ایکنچی فرقه سنی آبلای خان
 قووب هیداب بو رایه یعنی تار بوغانایه قدر کتوردیکی یوقساروده
 یازیلشمش ایدی.

الحاصل قضاق غربده قلماق شرقه بری برندنین هورکوب قورقوب
 یوردیکی ائنده بالطول والعرض تخمینا بش آلتی یوز چاقریم بلکه
 زیاده برلر بر قاچ یلار آدم دن خالی وبوش قالب اوه آدیر
 وادی وصحرا کلسی اورمان و آجام ایله جش وطولو اولوب قضاق ایلی
 آیکوز بوینه اول کلدکه قراغانی قراغایدک توبولغوسی تیرکدک
 قضاق اوینه تراك وستون یعنی باقان و صریق بولمغه قابل ایدی
 دیوب مبالغه قیلورلر، یوغانلقده واوزونلقه بو سوزلر مبالغه ایشده
 صای واوزاک چای واوزان لرده یفاچنک قالونلغندن یولسز برده آدم
 یورالمن ایدی دیوب کهنه وفارت آدم لردن غیر مرة مسموعمن اولمشلر.
 بو آجام و آبادانلق آبلای خان ماده سنده آیتولوب اوتشمش
 برلردورکه بر نچه یلار بوش یعنی ایلسز و آدم سز توردیغی نك
 نتیجه سی دور.

مزبور قلماقلر آبلای خان نك ضرب وحر بیله کلوب ختایه
 نابیع اولدقده ختای بونلری بولا کاب بر قطعه سنی غولجايه و بر
 الوتنی بولجايه قرارلندریب چوچک اطرافنده تورمق ایله امر قیلدی
 اور قچار ماگراق مایلی جایور تار بوغانای ناغلرینی یایلاق ایمیل

وقولوستای اولکاسنی قشلاق ویروب بر نچه اویلوک چاقارنی بونلره ناظر قویوب چاقار بونلره قضاقلنگ تورهمی مثابهسنده حاکم بولوب چاقلداب توردی اوز تلارنچه وهم قضاقل لهجهسنده چاقار دیورلر، مورخلر آز تغییر ایله جونغار ودوزگغار یازارلر قلماق خانلری اولدن بونسلدن بوله کلدیکی اوچون ملکتنی بو اوروغه نسبت ویروب جونغار ملکتنی وجونغار خانلقی دیملر دور، معهور صومالعه سنندن تا دونگانلی بحار به سینه قدر بو آرایلیق که یوزیلدن آرتوغراق مدتدر قضاقل قلماق بر بر یله آرالاش یوردیلر تاتووتنج تور دیلر، دونگانلی بحار به سنک قلماق یینه قضاقل ضربندن آلتای تاغندا اجناس انجاس اوینه وار یب قوشولیلر یتی سکن سنه بعدنده چوچک که ختای کلوب توشدکده بونلر کلوب اولگی مکانلرنده مکین اولدیلر حالا چوچک ودور بونچون اطراق بونلر ایله مهلودور، بونلری اون صوم قره قلماق دیورلر سکن صومی صاق قلماق بر صومی چاقار بر صومی اولچه موکال دور، اولچه موکال دیدکلری اسیر وغنیمت توشن منقول دیملر، قضاقل غنیمته اولچه دیوب قلماق جیم فارسی ایسه اولچه دیورلر، اولچه چالا معناسنی دخی متضمن ایمشی هر ایکسی درست وبو اسمه صالح دور یعنی غنیمت منقول یاخود چالا منقول دیهک اولور، بونلر ایچنده یاشرونچی مسلمانلریده وار دیورلر.

صوم دیدکلری اوچ یوز بش یوز اویدن عبارت بر رئیسک محکومی اولوب بوکا صومون دیوبده سویلیورلر جمله ذکر قیلدقه جموعنی بارلیق الوتی دیوب تعریفنده یعنی بولاک بولاک تعریفده ایمل صومونی جایور صومونی کذا وکذا اسملر ایله صوملره تقسیم ایدرلر روسیهده مثلا لپسی اویساری دیوب صوگره هر اولصنی بر بر ایمله تقریق قیلدقلری کبی دور.

الوت لفظی اصلی منقول لهجهسی اولوب طائفه وجماعه وحصه والوش معنارینی مشتمیل دور، بو لفظنی قضاقل اتفاق واجتماع وبعضا قانون وقاعده اورنونده کلتورلر، مثلا ایسلنگ الوتندن جقازمه

دیرلر بونك اتفاق واجتماع معناسى ملعوظدركه يورتنك اتفاقندن چقامزى
 جماعتدن آيريله مزى ديمك اولور، ايلك الوتى صولاي ديرلر اول
 ايلك الكوسى صولاي بوله كلنگان ديمك اولوركه اول جماعه وقبيله نك
 قديمندن دأبى وعادتى قانون وقاعدسى شولاي ديمكدر، حاصل الوت
 كلمهسى اوشبو مفهوم لرك هر برينى شامل وحامل اولوب سيافته كوره
 سويلنور محلنه كوره معنيدات قيلنور، غياث اللغاتده «الوس» قوم
 معناسنده ديمش الوت، الوس، الوش برى برينك مرادفى دور.

اجمالا ذكر ايديلن وتفصيلى كل چك يازيله چق دونگانى صوقشينه
 قدر چقارك سوزى بونلره اوتكون ونفوذلى ايكن بو كونده قلمالرك
 اوزندن او كوردى زىكى ايلكيدى نصب قيلنوب چقارك نفوذى برهم
 برلدى، اوشبو اون صوم قره قلماقدن غيرى مغوليان بار چهسى واك
 محكومنده دور، واك ديمك اوزلر نچه خان ديمك «كاك» دغى دبورلر
 قديمى خانلرك نسلندن سلسله ايله نسلبرينى كيوك خان ابن او كودى
 خانه منسوب ايدرلر ايمش، واك ديمك خان ديمك ايسه ده حكومتده
 روسيه نك ايسكى نظامنده گى اسطرش سلطان مرتبه سنك بر منصب دور
 قضاقلر آكا دغى خان ديرلر ايدى واك كلمهسى لفظا خان ديمك اما
 معنا توره مقامنده مستعمل لفظ دوركه توره بىانى آيتولوب اوتىدى،
 روسيه ده عموما توره به سلطان ديوب خان سايلانلرى منصب
 جهتندين جمله توره قره لره فايق اولدغي چون اسطرش عنواننى اضافه
 ايلمش لردور، يوقار وده يازيلمش ايديكه منقول دورت بولاك، بونلرك
 جنوبيسى وكوبراغى تيبىت ولايتنده اولن قلماكلردور، مقدارى بزه
 معلوم اولمادى، اما بو طرفده اولن يعنى آلتى شهرك شمال وشرق سينك
 اولن مغوليان فرقه آلتى واك منقسم اولوب بونلرك فرق ايكسى
 قوبدالاستاي وارغه قلعه سينك شمالندن كياخته «مياچين» ومحيط
 شرقيه قدر ممتد اولمشدر جمله سى اون بش اون آلتى مليون اولور
 ديو قوبدانك سوداگر روسلرى اويله تخمين قيلمشلر ديه ملا
 فتح الله سويلدى. بعض لر اون سبكر صيك اولن ختاي مملكتنك

سیکن صیگی منغول اولوب اون صیگی اجناس مختلفه ایمش بو عسابه شمالی و جنوبی غربی و شرقی جمیع مغولیان داخل اولوب بو صورتک ختای حکومتی ننگ نصفنه قریب منغول خلقی اولور، دورت واڭ غربی منغولدر قره شهر غولجه ایلان قاورغه وقوبوق صاغری ده یوررلر بونلردن قایسی دور بر واڭ فوت اولدقده اولادی قالما یوب اورننده خاتوبی حکومت قیلب توردیغی ائناده بر نچه یلدین کین حامله اولمش بو خصوصه خاتون باجنده ایچن خانغه خط کوتارمش یعنی عربضه و یروب دیمشکه برکیچه سزی دوشمده کوروب توشا کده بولشدیم آندن یوکل ی اولدیم دیر. خان بو عرض نامه نی اوقوب عرضی تمام اوقوب نی قدر دور یامبو و کوش و قیمت بها هدیه لار یباریب جواب قیلمشکه منی دوشکنده کوروب یوکل اولمش سن ولد بنم اولسون و ایرک ننگ جاینه اوتورسون من بعد منی دوشکنده کورمگای سن اگر ینه کوروب منم ایله بولوشور ایسک اوزگنی و بالاگنی اولدررم دیمش الحاله هذه غربی تورغاوتنگ واکنی بو اوغلاندر اوشبو ۱۳۰۰ تاریخه یاشی اوتوزلرنگ ایچنه کلدی دیه سویلدیلر. اسماء مغولیاننگ بزه معلوم اولانی باشده یازیلمشدیکه جنسی متجد ایسه ده اسم لری مختلف تل وز بانلری دخی بری برینه مغایر و مبین دور. و بونلرنگ ایچنده اغیاردن آرالاشان افوام دخی وارلغنی خبر ویررلر حالا لاستای اطرافنده بخاریس و تاشکندیس تعبیر ایدیلن ایکی طائفه اصلی مزبور ایکی شهر دین وارمشلر ایمش تل لری ترکیه مایل و بلکه تانی ایله سویلدکده جمیع تکلمی ترکی دور دیورلر. و دور بوت ایچنده دخی خوتن لی نامنده ایکی اوچ زنسکی یعنی برار مک خانه مقداری ایل وار ایمشکه دین لری اسلام تل لری ترکی دیورلر بونلرنگ بابالری خوتن یارکنندن وارمش آدملر ایمش بو اولادنگ آبا و اجدادلری منغول ایچنه واردیغی نچه زمانلر اولمش ایکن هنوز تل لری تمام منغول لشمه غندن ماعدا اخلاق و اطوار شکل و هیئت ده دخی باشقه لیغی بلنوب تورر دیورلر، مسلمانلق ادعا

ایدرلر ایسهده غایت قرالدیغنی سوپلیورلر، بر همت لی بغیره ملا کلیدی واریب آنلری اذارتوب هم دنیاسی وهم آخرتی آباد اولینی اوزلری طالب ایشکه کاشکی بر ملا کلوب بالالرمزنی اوقوتسه باشمه کوتاریب بارومزنی برور ایدک الدن کنجه تربیه قیلور ایدک دیرلر ایش، چوچک که کان مسافر ملارک نجه سینه دلالت ایتدیم خوب دیوب ایتورلر ینه یولدن فایتورلر، سلف لره خصوصاً عرب لره آفرین که بر یوزی اهل کفره ایکن جانلرینی فدا قیلب غر بدن شوقه یوزوب بو قدر اسلام آچمشلر، حالا مسلمانلره اسلامیتنی آکلاتوب مسلمان قبله میوز. آه من الدهر.

خبرلره نظراً بونلرک ابتدا منقول ایچینه بابالاری ناک کلدکنه ایکی یوز یل لر مقداری بلکه زیاده اولمش ایکن هنوز تل لرنده تمام منغولیت کورلر میوز دیورلر، لیکن عجب دور که قضاق ایچینه قایوجنسندن کلوب کرمه اولسون بر دور یعنی اوتوز قرق یل ایچنده تمام قضاقت غلبه ایدر بر ایکی بوغوم اوندکدنصکره کلام وسلام وسائر افعال و مرامده قطعاً فرقی قالمیوب ناوشادر وتوز کانی کبی جمعیسنی قضاق جنب ایدر کیدر، قضاقدن باشقه شعوبده اغیارک اولگی زبان و اخلاقی یوز ایکی یوز یل لردده دخی بالتهم متریوک اولمبور منم ظنمه کورم بو خصلت اسلامک خاصه سیندن اولمق کرک، غیری علمسی وار ایسه آنی اولو الالباب بلور. (وفوق کل ذی علم علیهم). قوبدا سودا کوندین صالح آخوندک ایتوی بوینجه حالا قوبداغه قرغان یکرمی یتنی اوکوردای قالفه بار جمعی بر والکلیق دور دیدی. قضاق بوندن خارچدر، ایددی خمه شرقی مرنگ خاصسی اولن منقول قلیاق مادهسی بوراده انتهایه ایرشوب قول قلم بر آز استراحت ایلدی من بعد انشاء الرحمن تتمه مزی باشلارز، خمه وتتمه اگرچه بر کتاب دور لیکن خمهده باشلیچه بش فریقک اصول اوللری یازیلوب تتمه ایسه مک اوچ یوز عقده قدر بنا ایدیلن بعض فلاغک بیانی و آندن سوکره دخی بر نجه سنلرک وقایعی تاکه بو کتابچه من محله

اولاشانە قدر يازىلىق ايله بين لرىنى خەسە وتتمە ديوب ايكىه بەك
 تەكلە ايله اوچ قسە تەقسيم ايلەك. بىر خەرك اصلنى استىن خەسەيه
 فرەنى استىن تەتمەيه جەلسىنەك كمالنى استىن تەكلەمەزە باقسون
 تەكلەدە شىق احوالى نەك تەقسىلى يازىلەقە شىقى اسەى خەسەيه خەسەم
 ايدىلوب كەتابەرنەك خەسە شىقى ديه مەسەسى بونەنەر.

۵ نچى جزء تتمه

مقدمه تتمه

خمسەمىزى يازىپ فارغ اولدقدن سوڭرە اوشبو تتمەمزه موقوف فالمش اخبارلارنى يازمق ذمەمزه دىن كىبى كوريلوب بيانە مباشرة ايدلدى «استعين بالله».

چاڭلوڭ خان ايامنە شرفدن ختاي عسكرى كلوب چونغار خانلغى بتوروب ھجرتنڭ ۱۷۰ سنەلر حدودندە شەر غولجە وبو ائنادە آبلای خان ایلە معمور سومصالھەسى اولوب عقىبنەدە بيار قلەھسى بنا ايدلدى بو ايكى بلدە معروفە چونغار يلرە خاص يعنى قلماسق وتورغاوتلرە اساس اولدى. شرفە بو ايكى شەرنڭ اعدائى ایلە برابر روسیە غربدن كلوب قزىجار ئهسىمى پالاد قلەھسىنى ايجاد وانشاء ايتدىلر.

خبر غولجە

غولجە شەر اسميدر بونڭ صوى قديمەدە «چم» نامندە اولوب سوڭرە ايلايە تحويل اولديغى نقل فمى وخبر سمعى ایلە توغلو ق تيمور خان مادەسندە يازيلمىش ايدى» بو صو «خان تىكرى. يعنى موزات وانڭ اطرافندە اولن تاغلردن نبعان ايدرك غربندە بالقاج دىكزىنە مصب اولور پاپور بورار مرتبەدە بيوك نھردور. غولجە بيانداى قورغاس سويدون كورە وغير ذالك متعدد قلەھلرى مشتمل اما ايراقدن يالغوز غولجە ناميلە مشتهردور. ختاي غولجە شەرىنى تأسيس قیلدیغى ایلە اجناس مختلفە اجتماعندن ماعدا سيكز بوز عدد منجور كوچرىب كتوردیلرکە ختايڭ خانى اوقىيلەدن اولمىغل آنلرى جملە ناسدن اقدم وافضل بلورلر. منجور ديدكلرى منغولدن بر شەبە دور. د.

ختای یورتنده خانلق نڭ ابداسی اوز تور ییخلرینه نظرا حالا بش مڭ یله قریب اولوب بومدت ایچنده ییکرمی بش رودن یعنی نسلدن ایکی یوز ایلیلی دورت آدم خانلق قیلیمشدر دور. دور حاضر مژدن ایکی مڭ یل لر مقدم برنجه حکومته تقسیم قیلنهرق هر بری استقلال نام اوزره توروب بعده بتدریج بری برینه تداخل ایله شرفاچین غربا ختای نامیله ایکی حکومت مستقله عظیمهیه منحصر قالمش صوگره چینلور غالب کلوب ختای خانلغنی بتورمش دور. هجریه مڭ آئتمش سنهسی نیفندن بویاق خانلق منجور نسلنه انتقال ایتمش ایسهده اوشبو اون اوچونچی عصرمز اواسطنده تایغونان یعنی عربیت نامنده ختایلر باش کورتاریب بین لرنده محاربه عظیمه وقوعندن صوگره بالاخیره وزارت ختایی لرده اولوق شرطیله خانلق چنلورده قالب حکومت مستقله ومشر وطه بیننده برادارهیه معقود ومقرر قیلنمشدر. الحالته هنده بادرغه دور کوکوصوی چوڭ خان منجور خانلرینڭ توقزنجی سی او اوب مڭ ایکی یوز توقسان ایکنچی هجریهده تخته جلوس ایلمشدر. خدا خواهد اوشبو تتمه مژنڭ تمامی بعدنده ختای تور ییغنی الهزه آلوب خانلرڭ حالنی اجمالا یازارز.

مزبور کوچوب کلن منجورلرڭ خدمتنه آلتی شهردن سیکز یوز اولوک آدم ایلییه کتوروب اللرینه ویردی. منجورلرڭ ایکننی تاریق تو یغوز مق مننی بی بونلرڭ موینه قویدی. فرعون زماننده مصریلر بنی اسرائیلنی قل لندقلری کبی منجورلرده بونلری اسیر ایتدیلر ونچه مشاق وعسیری اوستنه یوکلدیلر بونلر گویا منجورله قل منزله سنک اولدی. شو ییلکه سنوی مقرر قیلمش آشنی یتکورالمدقده اموال و اشیا حتی فرزندلرینی صاتوب آه ایله آنلری تویدرلردی بو ظلم و ستم ایله یوز بوقدر ییل لر جفا چکب آخر برکون آه لری در گاهه یتوب دونکانی بلواسنک رقابلری آزاد وبو آغر بویوندردق باشلرندن بر باد اولدی. حالترانچی دیدکلری مزبور سیکز یوز او ی نڭ اولادیدرکه نهجه مڭ نفوس اولمشلر. ترانچی لفظی آلتی شهر لغتی دهقانی یعنی ایگومچی دیمکدر

دوئنگانى دە «خورجا» ديورلر ختايچە دور. عددك سىكز يوز ايدكنده آرتوق كم سوزلر وار ايسه ده اصل منشا ومسمى سنده قيل وقال يوقلر. بلوادن مقدم غولجه شهرى الوغ مركز اولوب وصف ومبالغه ده كچك باجين ديو سويلنوردى بونام ايله سويلنمگه سبب چونكه اولك جونغارى لارنك مقرر ملكى اولوب ثانى بر عصر ايچنده بوقلر جمعيت ينه بر ايسكى عصرده باجنه برابر اولمغى اقتضا ايسدر ظنيله دور اهاليسى اطرافنده اولن كوچمهلى ايل وختاي خورجالرندن باشقه نفس قلعه لرنك اوتوران نفوس اوچ يوز ايللى مك تخمين قيلنوب بونك بلا نقصان اوچ يوز مكى اهل كقره ختاي قصورى اهل اسلام يعنى ترانچى دوئنگانى ايدى ديورلر.

غولجه محاربه سيمينك قينلنده اولن حوادث

غولجه دوئنگانى لرى ايچده اولن يعنى جريده مزده يازيلامش سچن چاكا شهرنده بدأ وظهور ايدن بوزغونلوقنى ايشتب آكا قولاق قويهرق ايشك انجامى نيه منجر اولورديه تور دقلرى حينده بر فدردان دوئنگانى نك اوغلى كه فاضل يكت ايدى خاتونى نك فاحشه لىكنى بلوب بر كچه آنى و آكا كلن آدمنى بولداش لرى برله اولدرمش. چا كچوك بويكتنى توتوب زندانه قويدى. چا كچوك ديدكلرى والى ولايت پاشا وغوبيرناطور مثابه سنده منصب دور. دوئنگانى لر جمع اولوب چا كچوندين مزبور محبوسنى صوراديلر ويرمدى نچه كره التماس قيلدیلر التفات ايتمادى بريلدين صوكره ميدانه چقاريب چابدى بوروندين كوكل لرى بولانوب توران دوئنگانى لر بويكت اوچون آچوب اراده كفت كو چوغالدى كويابدى فساد اولور درجه به كلديكنى چا كچوك ايشتب بركون مسجده چقب اون باش اوگوز اوتوز قوى فانچه كرونچ وچاى ويروب مزبور يكت نك روحنه ختم قرآن قيلمغه توصيه وبرنچه نصيحت سوزلر ايتوب بونكله دوئنگانى لر بر آز تسكين تابديلر قش اوتوب يياز كلدكه ايچده گى بوزغونلوق نك صالحونى قويا سرايت ايدب صاندو خوزه قلعه سنده دوئنگانى لر

بوزلدى ايچىندەگى خىتايلارنى قروب اولدىرىپ بەدە تارجى وچانزە خوزە قشلاق لارنى تالاب آندىن صحراغە چىقىپ قوملىق دە بىكىدىلەر اطرافدىن قورالوب جىلولوب مجموعى بىر مڭ بىش يوز مىقدارى نفوس اولمىشلەر بىر نەچە كۈندىن كىيىن غولجەدىن عىسكىر چىقىپ بونلارنىڭ اوستىنە وارىپ اروشوب اكثرىنى اولدىرىپ قالاننى قاچىرىپ خاتون بالا كامپىر چال جەلە بىش يوزچە آدمىنى اسىر آلوب كلدىلەر، اسىرلارنىڭ ايشىكا يارارنى هر كۈن اوندىن اون بىشدىن چقارىپ چاپوب اوچ يوز مىقدارىنى قتل ايتدى باقىسىنى بوشاندى، بسو واقعه اثناسىدە باجىن دىن خط كلوب ختايلەر دونىگانىلارنى قىرماقچە قرار وىروب فوئەش ايدىلەر اطرافقە اعلان ايدىن وعدەلى كۈنى كلنچە دونىگانىلارنى اغفالە صالحق قىدىلەر بىر كۈن جا كچوڭ بالىخاس مسجىدە چىقىپ بونلەر نصىحت قىلىپ دىدىكە اىچكارى دونىگانىلارنى اصلسىز خىرلەر ايشىدوب تشوئىش واندىشەدە ايشىسىز، بورادە باجىن دىن خط آلدىم غلبەلەر باصلوب يورتلەر امىن لىك اولمىش بونىكچون المزە توشىن اسىرلارنىڭ آزاد ايتىدىم اگر خط يىنە بىر آز بورونراق كەمش اولىدى اسىرلارنى بىر كىشى اولدىرمىز دىم مقتوللەر خىدا رحمت ايتسون قالانلەرە عمر وىرسون بىزلردە يىمان نىت يوقىر اگر سو قىصد قىلمىس اسىرلارنى تاماما اولدىرىپ اىچىرگىزدە بالانچى واغواچىلارنى دىشى اولدىرمىە قىرتم يىتار ايدى، مڭ يىلدىن زىيادە دور بىزلر خىتاي سىزلر خوى خوى دىوب بىر بىرمىنى يات وىراق كوردكەز يوقىر بىسارچەمىز بىر جنس وىر خان نىڭ تىبەسىمىز وىر آدمڭ اولادى كىبى اولە كەمشىز ھىنوز بىياغىدىك بولالىم تىنچ امان توراليم بالغان يىمان سوزلەرە قولاق قوبوب اوزلارنىڭ اودىغە صالحا كىز ھلاك لىككە قالما كىز دىوب اظهار محبت واضمار عداوت ايدىر كى دونوب كىتدى دونىگانىلار بو مقصدىڭ اصلدىن خىردار ايدىلەر بونلردە سىلارنى سىر ايدىپ جا كچوڭ نىڭ جواىبىنە مطابق ملايم سوزلر ايتوب اطرافقە اعلان ايدىن وقت موعودە منتظر توردىلەر، بسو ھىندە كونصل پىتر بورىغە كىتەپ اورنىدە بىر نەچە قىزاق روس ايلە سكرىتار

یعنی سرکاتب قالمش ایدی دونکائی لارک اتفاتی ختایلرک و عدهلی کونندن
 مقدم ایدیکنی اول کوننک یا قنلاشدیغنی بلوب بر کیچه سکریتارده
 چقب جونادی بر قضاک روس چرکاو توباسنده یوخلب قالمش یا خود
 واقعهیی کوزیله کوروب خبر فیلسون اوچون بالقصد قالدیرمش،
 سکریتارک کتدیکنی فاکتوریهده سودا گرلر دخی دویمامش ایرتهسی
 کون ختایلر کلوب سکریتار نهدن بویله ایتدی سزلی و بویله
 عسکر کشیسی نده اونودوب کتدی دیوب صوردی بلهورز دیو
 جواب ویردیلر سکریتارک ارقاسندن آدم بیاریب اول ینامیوب
 فایتدی ختایلر جمیع سودا گرلرنی فاکتوریهده چقاریب مزبور
 قزاق روسغه وظیفه تعیین قیلب فاشنه ختایدین بر نچه آدم قوشوب
 فاکتوریهنی کوزادوب توردیلر. آراده بر هفته اوتیمیوب صوفش
 باشلندی هر کم اوز باشی ایله اواره بولوب فاکتوریه خالی قالدی
 قزاق روس سودا کرلره کلوب قوشولدی.

محاربه باشلندغنی بزه بویله بهان ایتدیلر

جریده مزده یازلدیغی وبونک قیبلنده اشاره اولندیغی اوزره
 دونکائییلرنی قرقمغه وجودی بالکلیه عالمدن یوق قیلممغه ختای اتفاتی
 ایتدی کلری فکر فاسددن دونگانیلر اکاه اولوب بیچاره لر اوز
 جانلرینی نجات قیلمق یا که شهادة ایله اغراوی درجات لره ایرمک
 اوچون بونلرده بر معهود کونده جمع اولمقغه عهد قیلدیلر اطراف جوانبک
 اولن دونکائییلره بو خبرنی صیق صیق یعنی تیز تیز ارسال ایسه
 توردیلر وعدهلی وقت یتدکده بعض رأیی ضعیف بی ناموسلره بردن
 ختایک کثرتی حسرة و یروب ثانیاً سنه اولنک صاندوخوزه دونگانئی لارک
 کلرندن نتیجه چقما دغنی تشأم ایدب محاربهیی عسیر بلدیلر کندیلرینی
 بلا تعب اسیر ایتیمه راضی اولدیلر، جهان وقور قاق لارک کوبی بو
 قوله تابع اولگی اتفاهه مانع اولدیلر وعد وعهددن چکندیلر
 ختایه فلج تارتمساق غایه ماتر انچی کبی بزلریده قل لنور قویار

دیه سوزده بکندیله. فقط اوچ یوز مقداری دللری صافی داور اعتقادی محکم دلاور دین یولنده باشلرینی بدل وجهان بی وفادن اوزلرینی عزل قیلر ق هجرتنک ۱۲۸۰ ننجی سنهسی ومیلادنک ۱۸۶۳ نچی اوکتابرنک اولی جمعه کیچهسی آینک بلمدم نچهسی کفاره قلیج اوردیلر. بوکیچه اطرافداعی ختایلره خبر ایرشوب دونگانیلرنک اولگی وعدهیه مخالفت ایدن قورققلرنک خام خیالدن تغافلّه توشوب ختای اولدرمز دیان ایکی اوچ جاینک قریه وقشلاقداعی لرینی هلاک قیلدیله مزبور اوچ یوز دونگانیلره خدا نصرت و بیروب اوچ دورت کون طرفنده حصارنک خارجنده قالان چاک پاک دیدیکی خلقدن غولجه ایچی نی آرتدیله قانلرینی سوکی آفتدیله. چاکپاک دیدکلری نفی بلد اولن ختاینک باشی بوزوق لریدر خالص ختای بونلری حصاره کردرمیوب طشقاریده تاشلمشله ایدنی زیرا بو بی باشلردن ختای اوزلریده قورقاردی. وطشقاریده قالدرمقن ایکی شی ملاحظه قیلنمشله ایدیکه اگر دونگانیه غالب اولورسه لر «حصل الرقص بهم والا نکون ابعث من شرهم» دیدیلر. غلبهیی باشلامش اوچ یوز غازیلره جمعه شنبه یکشنبه کونلرنده هیچ بر یردین یاردم تیمادی زیرا هر جاینک اوزی اوز باشلری ایله مبتلا ایدیله. ختاینی اولدریب خاطر جمع اولن بعض قریه نک دونگانلری دوشنبه کون کلوب بونلره قوشوله باشدیله. معتبر تجارلردین محاربه نک ایچنده بورن ذواتلر سویلیورلرکه بوفارغی یازیلیمش ترتیبده سکریتسار چقب کتدکن صوگره روسیه وفرغانه تجارلری جمع اولوب نچه قوش کاربان بر صایه یعنی بر چوقور جایه کلوب فوندق اول جایده بر نچه کونلر یاتوب قالدق چونسکه توتاش کیتارکه یوکلرمز صیمایوب تاشلب کیتارکه بری بری مزنی قیمایوب توردهغیزده صوقش باشلندی دونگانلر اوچ کیچه کوندوز آش یمایوب اویقو کورمیوب چاپماقده اولدیله دورتنچی کون بر جماعه دونگانلر کلوب یار باشندن توروب بزلره سوز قاتوب دیدیکه آمان تنج اوتوروب سزلمی ایدمی کفار

مستحق النار تمامه یافتلاشدی خوف فیلماکز دیدیلر بیچاره لر اویقو
 کرمیوب کرپک لری فتمش صوت و صدا ایله آواز لری بتمش آچلقدن
 درمانلری کتمش یقلور حاله بتمش مع ما فیه یماکه یانماق غملری
 یوق ایدی سوزلشوب توردیغی ائناده ها دیوب چاپشوب کندیلر
 نه بولدی بونلره دیساک بر جایده ختایلر بر فرقه دونگانیلری اورتایه
 آلمش لر آنی کوروب چاپمشلر صوقشه صوقشه کلوب بز لر اوتوران
 دریسه توشدیلر ختای بر طرفه اوندکده دونگانیلر او یاقده توقتاب
 ایکی طرفدن منتق آتمیه باشلدیلر اوفلری بری برینه یتمایور بز لر
 اورتاده قالدق اوق اوستومزدن ضولاب غولب اوتوب نور ویدر کر وان
 کشی لری اوتون چوب آراسنه جابوچوم آستنه کریب قتلوب
 تارقالدیلر بر ملا آدم قوش ایچنده دلائل اوقوب اوتورمشیدی بر
 اوق کلوب ماکلای ترسینی صویوب کندی اوزی سلامت قالدی
 آز فرصت بویله آنشوب بعدده دونگانیلر الله دیوب آت قویقدنه
 ختای قاچوب شهوه کردیلر بر کوچهدن صغشمیوب بولک بولک کندیلر
 دونگانیلرده آرفاسندین یتدیلر اوندن بکرمی دن آردنه توشه رک ختاینی
 بنهچ قردیلر که قچانلردن برکشی قتلمدی ایرته سی کون ینه بر طوب
 دونگانی کلوب آمان ایسان لکمزنی سوراب بو جانبده بر فرقه ختای
 کورندی آکا واررمز دیوب اوستومزدن اوتوب جونادی کر واندن
 کوب آدم ایرکاشوب تماشه یه چقدق دونگانیلر ختایه آرالشدیغی ایله
 بز لر قاچدق ختاینی تمام لب قایتدیغی سوکندده دونگانیلر بزه کلوب
 کایوب دیدیلر که من بعد سز لر چهغای سز زیرا دشمن سز لر ننگ
 قاچدغکزدین غیرته کلوب بو قدر فرصت صوقشدی والا کفار ننگ نه
 اقتدار ی اوله که اسلامه مقابل توره دیوب قاچدغهمز ننگ جزاسنه خیلی
 ملامت ایشتنک ضرری تکمایدی دیوبن قوروق. حاصل بش کون
 ایچنده چاکپاکدن اسم و اثر قالمدی قلعدن قالان بر آزینی ختایلر
 فورغانه آلدیلر نقل لره نظراً او وقتده غولجدهه چاک پاک عددی دفتر
 ایله آتمش مک و زیاده یه بالغ اولور ایش.

ایمدی اطرافدن طوب طوب گوب گوب دونگانیلر کلبکاری کورندی نوبت ایله آتشلیوب نوبت ایله یوفلار اولدیلر هوشارینی جیوب اوزلرینه کلوب باجمله خاطر جمع لیک پیدا قیلدیلر لکن نچه مواضعده حصار وسور یعنی فورغان و جامبوللار وار هر قایوسنک بش مڭ اون مگدن بکنمش ختاینگ حد حسابی یوق اییدی. آلتنجی کون بولدی حصاردن بش مڭ مقداری ختای آنلوب قچب اول بزاره کادی یار باشندن توروب عسکر باشی «دارون» آمان ایسانلکمزنی موردی و دیدیکه سز لر ایچن خافنگ یورتنه کلمش مهان سوداگزار سز نچه کوندن برلی احوالکزدن خبر آلامق بونگ سببی دونگانیدن فورقوب ایمس اوزمزنک چا کپا کدن اندیشه قیلدی چونکه آنار بی باش خلقلرلر اجیبی کیم اوز کیم فرق قیلمز جهله بی یکسان صایورلر آنکچون آنلری طشقارویه تاشلامش ایکن که بونلر دونگانیه کفایه ایدر دونگانی ایسله محاربه یه قوتی یئر اما اویمانلرنک الندن ایش کلمدی ایمدی دونگانی دیدککنز بر صقیم خلقلر بزاره برشی دگل حالا جانکچوگ منی بو قدر چری ایله چقاردی دونگانیه وارم کولنی کوکه صاوریب قایتورم شهر اولگی دک امین اولور فورقما کزلر دیوب یوروب کندی. جمله سی طوار تورغون کیمش آرغومق آیغور آنلر بنمش ایگار توقوم اسلحه آلتون کموش بو صولت ایله واردیلر. بزارلر ارقاسندین قراب یار اوستوندنه نوردق آلدندین دونگانیلرده چقیدی مقابل بولدیلر ایکی طرفدن منتق آنیلوب یاریم ساعت اوتار اوتمز دونگانیلر الله دیوب آواز بلند ایله بردن آت قویوب چابدیغی ایله تکبیر صداسنه طافت قیلامیوب ختایلر قاچدی نه یره کیدرینی بامیوب شاشدی یول یازیب بر بلند بیوک یاره طوغری کلوب نهالقدنه دونگانیده کلوب آرالشدی اوباردن فایحه ختای آت ایله دونوب دومالاب توشدی ونچه لری آتتی تاشلپ اوزلری اوچدی دونگانی لر بر قوماننی قیلدیلرکه کورمگه کوز فالیدی بر آز ختای یولینی توزاب قاچوب شهره کتدیلر اونوز عدد دونگانی ارقاسندین

واریب یتدیلر بر جایده بر فرقه ختای کمون یعنی یاشرون تورمش
 ایکن ناخاصده بو دونگانلرنی اورتایه آلوب جمله سنی شهید ایتدیلر
 نردن چقه کلدی همان ایللی مقدار دونگانی آرسلان کبی آتیلوب
 یتوب اول ختایلرنی اسفل یونان دیلر. قاچوب داربازغنه واران ختایلرنی
 ایچدا گیلر کرگوزمدیلر اول چقمش بش ماک چری دیسن بر فرد
 قتلومیوب جسد خبیث لری توفراقده قالدی جانلری مقر موعوده و محل
 معهوده واردی دونگانیلرده اویاق بویاقدن قورالوب برار ماک بولمش
 ایکانلر من بعد دخی کون بکون کوبابوب هر جاڭده ختاغنه غالب
 بولدیلر بوکارچه بز لر امید وار ایدک که ختای اوستون اولور یا که
 دونگانی ایله بر نوع مصالحه قیلورده سوداگرلر بهر حال اولگی کبی
 تورر امکاندن خارجدرکه بر کف دونگانی بو قدر کفارنی یثوب شهر
 آنلره قاله. بلدک که کثرت نصرت ایکی شی ایمش. ایمدی کوردک که
 ختاینک حالی بتدی کروانده کوچوب اوز یولنه کتدی هر برلری
 سلامت یورتلرینه یتدی. الحاصل نچه زماندن بویاق بر آدمک اولادی
 کبی بر خانه انقیاد ایله توران اقوام برهفته ایچنده ایکی طرف
 اوله رق حصارغه ختای صاحب خارج که دونگانی مالک اولدیلر. بر
 آی بویله کچدی ظاهرده قوه دونگانیلرده ایسه ده ختاینک کوبلکی
 همان بونلره وحشت ویرردی. ثانی ترانچی خلقی بو فرصته قدر اسلام
 ناموسنه چابادقلرندن دخی دهشت کلوردی. شویله که بالته صابی
 اوزندن اولمغونچه یغاچنی کسمز مشهور ملاردن. ختایلر ترانچی بی اغوا
 قیلب بزمله جنکه بیارر فکرینه کتدی و بویله برصغوق سوز دونگانیلرنک
 سمعنه ده یتدی بوسبیدن دونگانیلر ترانچی به التجا ایتدی ترانچی ایسه
 ایشک انجنامه کوز توتوب تورمشلر ایدی، دونگانیلرک التماسی
 ایله بونلرده علمادان فتوی صوراب علمالر دخی ابتدا عنر وظلم
 ختایدن اولدیغی دلیل ایله وخیانت آنلردن صادر اولدیغی سبیل
 قلچ نارتمق اوق آتمق درست دیو فتوی ویردیلر حکومت ترانچی ده
 اولوق شرطیلر دونگانیلردن آنط و قسم آله رق ترانچی دن نچه ماک

مناظم بلال

اير آتلنوب جگه حاضر اولديلر، موندین صوگره اولن وقایعنی ملا
 ناظم بلال غزوات چین عنوانیله موسوم تاریخنده بالتفصیل تحریر
 قیلدندن تکراری حاجت کورلمدی استین او کتابی کورسون
 ابتداسی بوندن یعنی دونکانیلردن حکومت اوچون قسم آلدیغی
 کوندن که هجرتک ۱۲۸۰ میلادک ۱۸۶۳ نیویابرک اوائلندن
 اعتباراً اطراف و جوانبی ایله ایلا مضافاتنی ترانچی ضبط و تسخیر ایدب
 سیکز سنه مقداری استقرار و سلطان لقبیله حکومت بالاستقلال
 ایتدیلر، وعده سنه وفا ایله دونکانیلرده ترانچیه تابع اولوب توردیلر
 بعد هجرتک ۱۲۸۸نچی سنه سی کنیرال کالپا کوفسکی المتادن بر
 فرقه عسکر ایله چقب آز حرکت و یکل فرصتده بو اولکایی حمایه سنه
 آلدی اون ییل مقداری روسیه نظارتنده قالدی، ۱۲۹۹ سنه غولجه
 ختایه قایتوب ویرلده که دونکان و ترانچی کلسی یارکند قلعه سنه
 کوچدیلر.

ترانچی طائفه سی ختای اسارتنده خوارلقدن انسانیتى معدوم
 وقابلیتی دخی موهوم ایکن سر بست آزادلقغه ایردکه حکومته
 لایق دانا دولته لایق توانا مصلحته مناسب پرداز سجان کبی سخن
 ساز خاتم امثالی اسغیا فافیه سنج اذکیا متقی عابد بی ریا مکمل
 عالم ضیا و حکیم حاذق تکلم کیهه ذواتر کورلمش و ایشده لهدر.

دونکانی معناسی

لفظ دونکان اختصار اوزره جریده مزده یازیلمش ایدی بوند
 ینه بر آز تفصیل قیلنسه ضرر اولمز، ختای ایچنده مسلمانلرنی
 ایکی آد ایله سویلیوب برینی خپتو دیرلرکه آلتی شهر اهالیسینه
 اسیدر. خپتو تورلوك معنایه اولوب لکن بو محله آق باش دیمک
 ایشکه دستاردن عبارتدر دیکر نوعنی دونگان دیرلر، بو لفظ ختای
 ودونگانیلرک زبانی اولمبوب اتراکدن اخذ قیلنمش ایش بزله
 صورصاق دونکان مز دیورلر اما اوز ایچلرنده دونکان دینلمز بونلرنی

ختای ایکی نسم سویلیور بزی شاجودورکه کچک طائفه و کچک نسل دیمک اولور مراد سمرقندین واران لرك اولادیکه آنا طرفندن ختایه جیان یعنی قزدن توغان طورون اولدقدن بو نام ویریلوب صوگره اصلی و فرعی بلا فرق جمیع دونکائییه بو اسمی اسناد ایتیشلر مقابلنده اوزلرینی «داجو» دیورلر الوغ نسل دیمکدر. ایکنچی آدی «خوی خوی» اولوب معناسی تیز تیز دیمکدر معنای لغویسی فقط بو ایسهده تحتنده تیز تیز بوزلیچی و تیز تیز بر حالدن دیگر حاله دونیچی معناده اولور کرك اولگی دینندن اسلامه دونیچی و کرك تنیچ حالدن بوزغونلغه تیز دونیچی دیمک اولسون برابر دور. بس دونکائی لفظی خوی خوی لفظی نك ترجمه سی اولوب کهمسن دیدکده من دونگائی من دیدکلری ترجمه ایله جواب ویرمش اوله نناک کم ختای لفظی اصلی «خودآیین» ایشکمه معناسی کتب منزله دن بر کتابه ایقان وبعثت انبیادن بر نبیه ایمان کتورنلردن اولمیوب اوز بلیکلرنجه و اوز رسم و آیین لرنجه دین توتان طائفه دیمک اولوب صوگره ترخیم ایله خودآی ثم ختای هولمش بس بو اسم دخی ختایک اوز لغتی اولمیوب فرس و اتراکدن آلمشده صورادقه ختایز دیورلر خوی خوی لفظی دخی بو قبیلنددر. دونگانیلرک اصل زبان لری ختایچه اولوب مگر عرب و فارسی آراشدقدن استماعده بر آز باشقه کبی فهم لنور، اما صالاری لری دونکان دیمک تعلیمی دور صالار دونکائی لرك لهجه سی اتراک و فرس بیننده علی حده بر لغت دور صالاری ار طائفه یی جزء دیوب سویلیوب مجموعه یی اون سکز جزء خلق و هر جزئی بر دیوان ایل قدر اولور دیدیلر، نفس صالار بر بیوک نهر یعنی اولکان آغیم صوغه اسم اولوب او اولکاده اوتوران ایلنک کلسنه صالار خلقی دیورلر و بو نامده بر عظیم شهر دخی وار ایش جریده مزده یازیلمش سمرقندیلر بونلر اولمق کرك، ابتدا سچین چاگا شهرنده چقان صوقوش اوشبو صالاردن واریب شانچین ولایتنده اوقیان شاه کوردلردن باشلنوب صوگره اصلی دونکان لر

شاگردلرنی حمایتہ ختایہ تبع تارتمش لر لکن او سوقشده سالارده اولان دونکائی لر بوزولمامش لر سالاری نڭ حاکم و بیگ لری اوزلرندن ایسهده ختایڭ ضبطی اشد دیورلر، بونلرڭ زبانلری ترکی و فارسیه مشترک اولدیغی سمرقندی دیان سوزڭ صدقنه سنڭ اوله بلور شوپله که سمرقندین کلنلر کلسی فارسی اولمیوب اطرافنده اوز بیگ دن قوشلوب کلمش اولوب اوز بیگ فرس ایکسی بر جایده قرارلندقدن تل لری مختلط اولدیغی ظن قیلنور اما ختای زبانی قاریشدیغی تبعیتدن وهم آنا طرفندن اخذ ایلمش اوله، سالار لفظی نه دیمک اولدیغنی دونکائی لردن صورادیم سالار اصلده سردلر دیمک اولوب آز تغییر ایله سالار دیورلر دیدی نظر برین سمرقندین وارنلره تعیین ایلمش اراضی و اوزان بونلرڭ نامنه منسوب اولمش اوله سمرقندین نه طریقه ونه سببله واردیغی جریده مزده یازلمشدر، آدملرڭ آغز نه امیر تیمور عسکرندن قالمش دونکائی لفظی تورغانی دیمکدن تحریف اولمش دیدکلری عرفات اقوال سفیه واکاذیب صریح ایکنده اشتباه اولمیوب بو خصوص تواریش کورن ذواتلرڭ رعنا معلوملریدر، بعض لر ترکی لفظندن محرف دونکائی اولمش دیورلر بوده غلط اولوب توغریسی خوی خوی اسمی نڭ ترجمه سیدر. بعض تواریشده کورنورکه ۱۳۵۸نچی هجریده چین ایمپراطوری «سون تسونخ» خان عباسیه نڭ ایکنچی سی ابو جعفر منصور دن استمداد ایلب خلیفه طرفندن اون ماڭ ایر کوندرلمش بونلرڭ معاونتیله ایچده پیام ایدن اهل غلبیه غالب اوله رق بونلره مکافات اولهق اوزره چین ده اقامت و چین قادین قزلرینی ازدواج ایتمه لرینه مساعه ویرمش اولدغندن دونکائی لرڭ اصلی عربدن اولدغنی زعم ایدرلر خلیفه عربدن اولمقله عسکری عربدن اولهق لازم کلمز چونکه او ایامده خراسان و ماوراءالنهر کلا خلیفه تصرفنده اولمقله مزبور اون ماڭ عسکرنی بو طرف اهلیدن یباردکلری ملخوظدر اقوال لرنی تطبیقه اسهل طریق بو اولور.

نه ايسه دونگانى طائفهسى يىكى اسلامه كلنلردن اولمىوب بو قدر اختلافاتلار اسلامى كهنه وقديم اولدغنه دلالت ايدر بو خصوصه نه قدر تواريخ كورهن ونه قدر تفتيش ايله صورادفنه دخى جريده مزده يازيلمىش «دب» آخوندنك خبىرندن اوفق بر خبر صريح وبر كلام صحيح بولامدويم خبر مزبور ختاي ختاي تواريخنه دخى نوعا موافق توشدكندن اقوللرلك اوقاسى اولدر ديو جزم ايدرم، ختاي تواريخى نك اون آلتنچى سلاله سنده بر آزينه بيان ايديلور.

سالارى لردن غيرى دونگانى لرك خط عمومىسى كلا ختايچه اولوب خصوصى خطلارى عربىدر كلام شريفى وكتاب منيفى عربى خطده اوقىوب معناسنى اوز تللر نچه تقرير ايدرلر شويلاه كه:

لا اله الا الله محمد رسول الله كلمه طيبه سنده مويو تياك جوشو ايكوخدا شكر و لك محمد خدای جكصای يوق اله مگر بر خدا جناب حضرت محمد خدانك ايلچيسى دور تياك = تگر ديمك، فقس غيرهم على هذا.

بيان بلدة ييار و چوچاك

آبلای خان ماده سنده ذكرى سبقت ايدن معهور صومالمه سندن قايتوشى ايله حالا اروچار قلعهسى قىربنده تامدى ديدكلرى اورونغه ختاي كلوب تام صوقوب عمارت قىلوب قلعه نك اسمنى «يار» نويديلر اصلى «بيده يار» دور «بيد» ختايچه آق ديمك «يار» تركى در معنى تركيبى «آق يار» ديمك اولوب تسهिला «يار» ديديلر. زيرا او محلك بيوك و بلند يارلر كوب اولمغله آق يار پوچوق يار الوغ يار كچك يار اوغرى يار ايكرى يار دىوب اكثر يا يار اسميله اشتهار اولدقن شهرنى آكا منسوب قىلديلر آنلرلك اول جاينه قرارينى خدا خواهلامىوب هر سنه قارك قالون لغندن زحمت چكوب خزينه نك ايگن كه حاضرلمش اوگوز وعسكر نك آتلى اولوب بر نچه سنه لى اضطراب چككده ديكى بر معتدل جايه كوچمك كيكاشى قىلديلر او ايامده ناز بوغاناى

تاغى تورغاوت قىلماق طائفەسىنىڭ قارار كاهى ايدى آنلردن باشچى وقضاقىدىن دخى آدم اير كاشدىرىپ اطرافنى طولاشدىقلىرىنىڭدە اوشبو موضىنى يعنى الان چوچاك اوتورمش اوروننى بىكىنوب معقول كوروب «بىارى» بويره كوچرىدىلر بوڭا چوچاك نامنى وىردىلر. چوچاك ايله وجه تسميه مزبور باشچى لرختاي الوغنى باشلىب اوشبو جايە كلكەن حالا يوقارو بازارك آرفە طرفىندە حوض كىبى بر آپان قىبو وار مسجىدىنىڭ يىغلىرىنە صو آندىن كلور آنك اىچىندە يولچى لردن فالمش مى بر صابلى آياق تاپوب آلمشلر. تورغاوت قىلماق لغىتىندە صابلى آياق وكچاك توستاقلىرى «چوچاك» دىنەكلە ختاي كلوب توشدىكە رفت آمد ايدىلردن يعنى كلوب كىدىلردن قىلغە قايسى اورنىغە توشدى دىوب برى برىلە وارد اولن سؤالە چوچاك تاپلمش چشمەيە توشدى دىمك جوايى بىن لرنە جارى اولەرق سوڭرە شەرى علم اولمش. اجانبنىڭ كلسى بونلردن اخدا چوچاك نامىلە سويلوب چونكە خانك ديوان ودفترىندە اوڭلىقى بىار اسمى بىتمش اولدىقن ختاي اىچىندە هنوز بىار اسمى باقىدىر «چىڭ شاڭ» دخى ديورلر. تار بوغاتى شەرى دىوبدە ياد ايدىلر لىكن تار بوغاتى اسمى يالغوز شەرى خاص اولمىوب ولايتە اسمىر. دوربون جون قىلغەسى وغىرىلر بو اسمە داخل اولوب واليسى تار بوغاتى آمبوسى دىنلور. تار بوغاتى تاغ اسمىر چوچاك شەرى بر تاغنىڭ اوتوز چاقرىم جنوبىندە واقع اولمشىر. تاغنىڭ طولى شىرقىن غربە اوزانوب ايكى يوز اىللى ورسى و عرض وسىمى قىرق و بعض يىلرى يىكرمى ورسى آرتوق واكسىك دە تخمىن قىلنور غربى كوتال كچىدەنە تمام اولوب شىرقى كوزوۋن آشوندىن اعتبارا بر آز اوۋە و آدىر اولەرق جىلدى قىراقو جورچىغان اوبا كىركان تاش نامىلە وارىب صاغرى تاغنىە اتصال و صاغرى صابقان تاغى اولونكور كولى و ايرىتىش نەرىندە انتهايە ايرىشوب آنك وراسى آلتى جبال متسلسلسى اولور بىرىتىش نەرىنىڭ مخرجى و منبعى اولن تاغلىر بونلردور. تار بوغاتى دىمك تورغاوت قىلماق لغىتىندە «صورىلى» تاغ دىمك اىمش «صور»

برصيد دور که رنگی صاریه میل فزیل و جثه سی مشقند ضرور اراق اولور بوجانور بوناغده کوب اولمغله تاغی آکا نسبت ویرمشدہ ماده اسم ایکی لفظدن یعنی تار بوغا ایله تایدن مرکب اولمش «تار بوغا» صور دیمک «تا» عربی ده یای نسیبه محلندہ و بزلر چه «لی» «لہق» «لیک» موضعتندہ مستعمل اولوب مثلا تولکوسی کوب یرہ تولکولی قاشقیری کوب یرہ بورلی یغاجلی یرہ توغایلیق چالغونلی یرہ چوبلیک دیکمیز کی دور «تاغ لفظی مخدوف اوله» و بومعنا ایله «آلوتای» دخی آیولی تاغ دیمکدن تخفیف اولدیغی مثبت دور. گر چه مور خون و جغرافیون دن نچہلر آلتون تاغ دن تعریف دیدیلر ادعالرنده غیر صادق و بعضی لر طول و عرض ده آلتی آیلیق میسرہ بی حاوی طود عظیم اولدقدن آلتی آی، و بعضیلر یاز کونلرنده قار و موراری تہام توکامدکن آلا تاغ دیمکدن آلتشمنش دیوب بونلرک کاسی زعی وی ضابط دور، کلامک توغریسی «آلوتای» دیمکدن تخفیف «آلتای» دینلمش اوله چونکہ قلماق و منغول لغتندہ آیونی اوتی دیوب اکثر واغلی «آلؤ» دیورلر آلوتایک آیوسی معرفت. قاعدہ اصولده اسم مسمی دن جز بولمق شرط دکل مع ما فیہ جمیع تاغ و صو و صحرالره قویولمش نام بویله بر معنایہ مبنی و بر بہانہ یہ باغلی اولدیغی دخی انکار اولنہمز، اصولده منافی دگلدر.

چوچک شہرنک شرقک بتمش سکسان ورست مسافہ ده «اور فاجار» اوغری قچار تاغی سالی الذکر صاغری تاغندن تفریق و منشعب اولورق بوتہ مویناق ده منتہی و آنک جنوبی مایلی جابور و غربی بارلیق تاغی اولور چوچکنک قرق ورست جنوبندہ آقان ایپیل صوی مزبور تاغلردن نبعان و ایکی یوز چاقریم بلسکہ زیادہ مسافہ غربہ سیلان ایدرک آلا کول بچیرہ سینہ مصب اولور بو اولرکایی قولوستای دیورلر بزلر چه قاموشلی اولسکہ دیمکدر، قلماق لغتندہ قاموشنی قولوص دیوب تانک حرف نسبت ایدیکی آیتولوب اوندی تانک اخیرینہ یا قوشماق اثراکک زیادہ سیدر. قالدیکہ چوچکنک غربندہ

اون بش چاقريمه يتار يتماز يرده بخت تناغى تار بوغاتاياڭ جنوب طرفنه آير يلوب چقمش بر كچك تاغچه دور، كچك لكنه علاوه صودن يغاچدن قفر چول يعنى تاغلىر طبايعدن مر جو منفعت غير مأمول ايكن ايكي الوغ دولتڭ بينى فاصل سرحد وثغور وبخت قلعه سى دخى بو نامده آچيلوب چميع تجاره كيچيد و عبور اولمغله بو تاغ اقران وامثالندن شهرتى فايق وبخت النصر كى اقطار ارضه صيت وصداسى شايع وبو وسائل ايله فلمه آلمغه لايق اولدى، لسان ناسده عموما «بختى» «باقتى» سويلنوب لكن اسم منتقل مى مرتجل مى معلوم اولدى بعض لرنڭ نقلنه بناء قضاى ابتدا كلدكده صوان ايلندن ايرى وفات ايدن باقتى بالا نامنده بر خاتون بوتاغى **كوزاك** و قشلاق قىلب مالدار و مشهوره اولدقن آڭا منسوبه اوله رق باقتى اتانمش ديورلر ايسده قضاى كلهدن مقدم تورغاوت فلماق ايامنده «باكتى» ناميله موجود اولدقن باقتى بالا خاتونڭ اسمنده قالديغى اوقدر قول معتمد دگلىر. بشرط مزبورهڭ **كوزاك** قشلاغى اولن تقديرده اسم قديميسينه موافق توشمش اوله و بعض لر قديم فلماق ايامنده باكتى نامنده بر لاما بوتاغڭ بر قات ايچنده بر بوتخانه صالحب بوتخانه لامايه تاغ بوتخانه يه منسوب اولمش ديورلر اورنى و آثارى هنوز وار اولدقن سبب مسمى سنده بو قول درست اولمق دركادرر بوتخانه بولاغىڭ باشنده يازولى تاشلر واردر ۱۳۱۳ نچى سنه بهارته حاجى على باجاي و لپسوى مرتضى افندى و بر نچه آدملىر ايله و اريب كوردك خطى نه ختاچه و نه غيرى خطرله اوخشاميوب كورلمش خطرلردن دگلىر، الا اصحاب كهف ده نقش مثال بوڭا اوخشاش خطرلر تاغڭ غارلرنده كوزه توشمش ايدى هيچ كيم اوقوب بلميور، اما صايڭ آغزنده ختاچه يازلمش بر طاش وار آنده سند بولور سوز كورلمدى. ايمدى بو يازيلمش لرنڭ صاغرى و آلوتاي تاغندن ماعداسى چوچك نواحيسنده اولدقن و بر دخى ماضى و مستقبل حكايه لره مدخلى

وار جہتندن هر برینی نام بنام یازیب باز مطلبمزه مراجعت ایتدک. چوچک شهری بنا بولندیغی ایله غرب طرفدن قضاق دخی کلوب الوغ جزء ایلاجانبنه کیدرک غولجه جاگجوکنه اورته جزء تار بوغاتای سمتنه کیدرک چوچک آمباننه تابع اولدیلر تورهلردن نچه لری خانغه واریب واگلیق کونک لیک منصب لرینی آلدیلر. قضاقتانک حکومتنی اولگی دن زیاده جاری قیلدیلر. واگ دیدکلری روسیه ننگ ایسکی نظامنده اسطرش سلطان موفعنده «کونک» دیدکلری زاسیداتیل منزله سنک بر منصب دورکه قضاقلر خان دیوب قاضی دیوب سویلورلردی. او وقتلرده ایجن خاندین برلمش بر یارلیق خط المزه توشدی محلک یازیلور. قضاق خلقی ختایغه محکوم دیمکدن غیری آلوم بروم طوغروسنده هیچ بر مزاحملری اولمیوب خاننگ اصل وضعسی بر فامیلیاده نچه خانه دورسنوی بر آت ویرمک وبو اورتاده متعدد سنین مرور ایدب کرک یوز اوی ایکی یوز اوی اولسون همان بر آندن زیاده نسنه ویرمیورلردی وبونی بی عوض دخی قویمیورلردی آتنی کتورن آدمه کیوم لیک چایلیک نسنه ویروب یوللابورلردی تورهلره غزینهدن تعیین وظیفه اولمسهده حیاتنده حرمت ومهاتنده وارثنه تعزیه طریقیله کموش طوار قوی صغر ایله آشینه یاردم واعانت ایدرلردی نتاک کیم یارلیق کاغنده یازلمشدر. وزمانمزه دخی بعض تورهلره بویل یاردم قیلدیغی کورلمشدر. بومدارات وملایمت ایلهده ختای بونلری الهه توته بلمیوب عاقبت بی نظاملق وحدود والی لرننگ بی ترتیب وبی ضابطلیک لری جمیع قضاقیهنی روسیه حمایه سینه کوردی قویدی الا بر آز ایل قالدی.

قضاق اهلایسی مز بور ایکی شهره یقنلاشدقه ترکستان وفرغانه مضافاتندن ایلاتیه به کلمش سودا گرلر چارپا مال کرگزیب ساتیب شهر متاعندن ختایغه قایو نسنه قولای در آنی فهم لب تاشکند مرغینان فهانکند اندیجان وغیری شهرلردین ختای قولی اشیالرنی آلیب کلوب اولدیلر تورهلرننگ فالاقچیسسی یعنی تورهلرننگ خدمتنده یورن کشی سی وانلرننگ

خدمتنی ادا قیلور او چون کلمش بولوب شهرة کر ورلردی. بویله بر وسیله ایل اولمسه خنای اوز تبعه سندن غیرنی شهرة کر درمزلردی. توره اسمندن آت تاریق قیلورلردی تاریقنی بوش قویموب آمان آنلرغه آت بهاسندن آرتوق بدل ویرردی انعام قیلوردی سودا ساتیق غه مساعه ایدردی بونلر شهرنک چیتنده چادر و قضاق اوی ایله اوتوروب سودالرینی تماملب کیدردی عمارت سالمقغه حتی شهرنک ایچندن اجاره اوی آلوب اوتور مقعه اجازت ویرمزدی یاز کونی وقتیله کریب کوز اثناسنده چقب شهرنک مغرب سمتنده اوبتا گزه قر اولی که حالابخته قلعه سی اورنیدر او اطرافنه خیمه نشین اولوب قشلاب اوتور ورلردی. قضاقدین قز خاتون آلوب بالا چقالی بولوب الا آن سردچالا قضاق نامنک بر طائفه ایل بولمشلردور. بر قانچه وقتدین صوگره کاشغرده جهانگیر خواجه غلبه سی ظهور ایدوب بو غوغانک عقینده جمیع شهرلره بیوک جامبول یعنی سور و قورغان صومق خاندین فرمان بولوب چو چک که آلتی شهردین مکدن زیاده آدم کلتوروب اوشبو کونگی کهنه جامبولنی اورنک برکچک قورغانچه وار ایدی آنی ایچکه آلرق صومیه باشلدی ۱۲۴۷نجی هجریه ده ایدی ابتدا سنده وانتها سنده بونده ایدک دیو حاجی تاشبای مرغنانی حکایه ایلدی.

ختایلر اوزلرینی بویله مستحکم قیلب سردار وعسا کر جامبول ایچنده فقرا خارچنده اوتوردیلر یاوق بیراندین آدم جمع اولوب سودا گرلر کون بکون کوبابوب سودالریل بیل ترقی تابدقده انفاقله اورتادن خراجات چقاریب آمانغه الوغ تاریق قیلب عرض حال ویردیلر بر جای صورادیلر آمان دخی بونلرنک عرضنه قولاق، قویوب التجالرینی قبول ایله هجریه ۱۲۵۰نجی سنه لر ایدی جامبولنک شمال شرقی جانبندن چهار اطرافنی یکی یوز غولاچ جای اولچب ویردی سودا گرلر اول جایه بر قورغانچه صوقوب ایچنه عمارت صالدیلر آمبودن امر ایکی یوز غولاچ ایسه ده اولچاک که چققان الوغ دن التماس ایدوب و صوگره اویلرینک ارفاسنی طشقاروبه چقاررق اصل وضعندن

ایکی حصه جایغه مالک بولدیلر غمازلر یعنی سخن چین لر بو زیاده بی آمبوغه بلدرکده تورغانی بوزوب سودا کرلری هیداملق ایله امر قیلدی اخیرده ینه دونگانلی واسطه سیله آرتوق چقمش اوی لرنی بوزوب اولگی اولچاککه کتوردیلده سودا کرلر کلاؤل جاینده قالدیلر برار یلدین کین بوزولمش اوی لرینی باز تعمیر ایتدیلر بوکا سرد قورغانی دیو سویلنوردی اورتایه بر مسجد بنا ایدرک بش نمازنی آنده اوتاب جمعه وعید نمازلرینی دونگانلی مسجدنده اوقورلردی زیرا دونگانلی امامی بو مسجدده جمعه وعید اوقومغه اجازت ویرمیوردی، سودا کرلر اوز ایچندین نعمت جان نامنه بر آدمنی آفسقال صایلادیلر بو ائناده روسیه نفوذی ایرتشدین اوتوب ایکی دولتک سر حدی بری بریله یاقن کلکده روسیه تجاری دخی ارالشوب آلیش ویرش لرینی سرد قورغاندین تمام ایدب یوزر ایدیلر او کونده ختایلر خاص روسنی کرمک که قویمازدی روسلر شهره کرمک بولسه ساچ مویلب لرینی آلوب نوعی سرد قیافتنده کرورلردی، سرد قورغانی نك آلدنده موی تازه، یعنی باج خانه آچوب کلگان کتکان جهلهسی آکا کورنوب ماللری نك عددنی اعلام و باج وتمغا ایله سودا ایدرلردی بویله اولارق چوچک نك سوداسی سنه بسنه از دیاد اولوب ختای زنکین لرندین یکرمی عدد مشهور جانکوده یعنی معروف بای کوفیس لر کلوب چای سوداسی ایله خارداک و فضول یعنی دوکان ومغازه آچدیلر، چای یولی آچلدیغی ایله سودالرینه اضعاف مضاعف اولوب ترکستان فرغان تجارلرندین ماعدا قران قزجار توریسکی و سیمه پالاد اومسکی وغیری بلادلردین دخی چای چی لر کلوب چوچک شهری نك شهرتی بر مرتبه یه واردیکه آدملرک ظننده جمیع ممالک روسیه و آسیای وسطی یه کیدن چای وکفایه ایدن متاع یالغوز بو کچیددن کیچر دیر ایدیلر، بناء علی ذالک ۱۲۷۰ نچی هجریه حدودنده غولجه وچوچک که روسیه طرفندن کونصل قوبولدی غولجایه زخاروف بو جایه تئارنیکوف نامنده ذاتلر کونصل

اولدی، سرد قورغانی شرفنده یوز خطوه مقداری یسردن اوروں
 آلوب آنک قورغان صوفولدی فاکتوریه اچلدی روسیه توابعی کونصل
 قورغاننه ترکستان وتوران وهر اجنبی مملکتدن کلن آدم سرد
 قورغاننه توشر ایدیلر، روسیهدن کلن مال ماؤت نانکه بارخت
 وبر نوع کالی چت بورلات قنات وبلغاری امثالی اشیالسر ایدی.
 شهر طرفندن کرن شاهی دوریه دوپی پچاق کیلام کیمحتاب وبونک
 اضرابی مال لر ایدی، قضاویهدن چارپا مال آرقان قناب کیز چکمان
 وبوکا مانند اموال کرردی بونلرک کلسی چای ایله متاعه معاوضه
 قیلنوب تورغون طوار کاسه چینى چقماق کبی نسنهلر آز طولا آلنوردی
 شهر طرفغه اکثر فوچای کیدردی روسیه اهاالیسی اکثر فامل
 چای استعمال ایدردی بر نوع تاشچای دخی بولنوردی، متاع ایسه
 قضاق ایچینه چقاردی نقد ونسیه مالغه قسویغه ساتیلوردی الحاصل
 چوچک شهری یل بیل بویله ترقیده اولارق آبادلیق ایله بر قاچ سنهلر
 توردی، ۱۲۷۴ یا ۱۲۷۵نجی هجریده ختای باشی بوزوق لری بر
 کیچه کونصل قورغاننه اوت قویوب کونصلنی قووب چقاردیلر.
 سودا کرلرک مالی کلسی اوتده یانوب تالانده تلف اولوب
 کندی، بوغوغانک سببی آلاکولنک اوته طرفی فایقاک تاغی قربنده
 آق تاش دیدیکی موضع او وقتده ختای ایله روسیه به مشترک کبی
 یعنی روسیه بزم یسرد وختای بزمکی دیر ایدی هر سنه
 ختایدن آدم واریب آنندن آلتون فزاردی بو حینده روسیهدن
 اثرات چقب ختایلرنی قوغالامق اولدقده جنک قیلب اورتاده دونکانیدن
 وختاییدن ایکی اوچ کشی تلف اولمش بوندن اوتری چوچک ناک ختای
 ودونکانیسی اتفاقله آمبوغه عرض قیلب مقتول لرک خوننی البته کونصلدن
 آلوب ویرهسن دیه تضييق ایدرلر بوکا کونصل سند ایله جواب ایتوب
 آمبونی اسکات ایتدی ایسهده فقرالر فقط سوزه قانع اولمیبوب آمبوغه
 وکونصلغه آچو ایدب کایوب بو فتنه یی قوپاردیلر. سوکره صلح نامه
 موجبی ختای تالانمش مال لرنی چای ایله تولاب برار یلیدن کین

كونصل ايكنچى دفعه فایتوب توشدى اولگى اورنى تعمير ايسدب
 ايچنه پادشاهلق دكانلر سالندى وبر چرکاو دخى بنا ايدلى. اوشبو
 حينده كهينه ايکى دفعه کلمشيدم ميلادنگ ۱۸۵۹نجى و آلتمشنچى
 سنه سى ايدى. اولگى دفعه سرد قورغاننه ايکنچى ده كونصل قورغاننه
 توشمش ايدى. بر کون ختايىنگ اويونى بولدى بارچه سودا گر لر
 كونصلنگ اجازتيله شهره کريب کوب جايلرنى سير وسيران قيلدق
 چيتدن قرادغه شهرنگ جسامتى کچک ايسه ده کرمش چقمش کر وانگ
 کوبلىكى بازار و کوچه لرده آدمنگ تغوزاغنه وازدحام لکنه تعجبم حالا
 کوز آلدمه کورنور ياشليک بالالق ايله مى نظرغه بويله کورونمش
 ديسام کاريه وفارت ذواتلرمز او ديدکک دن زياده ايدى ديور لر.
 زيرا حواشى سنده مگ مگ خانه کوچمهلى قضاق قلماق وهرصاي
 وصورده قريه وقشلاق کلسىنگ مدار ومرجعى بو بلده اولدقن
 بازارنده آدمنگ کوبلىكى کته شهرلردن کم دگل ايدى. چونکه او
 اياملرده باخته وتيمور صو قلعهسى وجودى ايله يوق و آيکوز کوك
 تراك امثالى قلعه لريگى توشمش اولمغله دوکان دارليغى اوزاهلنه کفايه
 ايتمز ايدى، بس شمالا سيمى پالاد و جنوبا غولچه اورتالغنده ايلانيه
 مجموعىنگ بازاری يالغوز بو اولوب کوچه و بازارلرنده خلقنگ کثرة
 وازدحامى بوندى ايدى. بويله طولو ومکمل شهرنى برمکه يتاريتماز
 دونکاني ويران قيلب ختاييلرنى قروب ايکى يل مقدارى تصرف قيلب
 تورديلر. دونکاني اختلالىنگ اولى نه سبب برله باشلندى وقساو
 شهردين چقدى وانگ صالحقونى بو چيت لرگه نه روشه سرايت ايتدى
 و آخرى نه ايله اتمامه يتدى بونلر جريده مزده وبوندى يوقاروبرنچه
 جايلرده محل محل يازيله کلمش اولدقن تکرارى ايسله شغل لندى.
 اما چوچک بلواسىنى دها آنوق آکلاتمق اوچون على حده بر فصل
 اوزره يازمق مناسب کورلدى آنکچونکه بوده وطنمز اولمشدر
 هرکم وطننه وملتنه خدمت ايله خوار اولمز ديمشدر.

فصل

جریده مزده بیان اولندیغی اوزره ایچداکی سچین چانکا شهرنک باشلنمش بلوادن بش آلتی یل صوگره غولجه دونکانیسی بوزلوب بونلر ایله خبرلشمش جمیع شهرنک دونکانی لری باری بر کونک باش کوتارمشلر ایدی مگر چوچک دونکانیسی آمان ایله عهد و بیمان ایذب بوزلمیوب قالدیلر. جریده مزنک اخیرنک یازلمش ترتیبک غولجه دن قاچوب کلن آمو چوچک ختایلرینی اغوا قیلب عید نمازی جمعیتنک مسلمانلرنی قرقمقعه آکار چه بو اسرارنی هیچ کمه بلدرمیوب تورمقعه فرار قیلب قویدیغی غدرندن دونکانیلر اکاه اولوب هجرتنک ۱۲۸۰ نچی و میلادنک ۱۸۶۴ نچی یل رمضان شریفه مصادف اولن چغان آیی نك غره سنده بوزلدیلرکه بو آی ختایلرنک یل باشی الوغ بیرام آیی اولدقدن ایش گوشه باقمیوب ترك دنیا ایدر کبی اویلرنده بکلنوب یاتان کونلریدور. بو قول احمد آغه و بر نچه لرنک نقلی دور. بعضلر چوچک بوزولدیغی دیکابر آیی ایچنده ایدی دیدیلر. دیکابرده ایدی دیان جولای آفسقالدر. دیرکه غولجه بلواسندن چقب سلامت سیمی گه باردیم بعده چوچک احوالنی بلمک اوچون حکومتدن مأمور اولدوق بونده کلیم یوله مقانچی ده کونصلغه یولوقدیم تالاننی کوروب چقمشیدی و افعهیی آندن ایشتدیم تحقیق دیکابر آیی ایدی دیدی. مخبرلر هر بری بلوایی کورن ایچنک یورن آدملردور. احمد آغه سوزینه نظراً آلتمش دورتنک اولی اولور جولای نك سوزینه بناء آلتمش اوچنک اخیری اولور علی کلا خبرین قش چلهسی صفوقنک شدید وقتنده ایدیکی متفق ورمضان شریفه مصادف چغان آیینک اولنده ایدیکی غیر مختلف دور. چغان آینه اولدیغی آنوقلاندقدن صوگره محاربه باشلندیغی لامحاله غنوارده اولوب آلتمش دورتنچی یلنک اول آینه اولدیغنی اثبات ایدر. زیرا چغان آیی غنوارنک سیکزندن

مقدم کلمز فبرالنک یدی سندن سوگرهیه فالمز حاصل غولجه بوزغون لغندن یوز کون مقداری تاخیر ایدلمشدر.

مسلمانلر او کیچه نماز تراویح بهانه سیله عاده قدیمه لری اوزره مسجده جمع اولوب اتفاق قیلدیلرکه تاگ ایله کفارہ فلج اوره لراوچ بولک اولمق مصلحت کورلدی بری غاتون باله اهل عیالنی محافظه یه توره بر بولاکی جامبولغه کره وبر بولاکی طشقاریده اورو ش قیله دونکانیلر نفوس یوزندن مگ نچه یوز انسان بار ایسه ده اون یاش ایله یتمش یاش آراسنده اولن ایرلرنی صوقشه یارار حساب ایدوب یدی یوزه یتمادی. آزلغنه باغمیوب اللهغه توکل قیلدیلر دین بولنه جان و یاش لرینی قویدیلر اتفاقلارنده ثابت قدم اولوب جمله سی سلاح لندیلر خاتون قزله صبی وصغیرلرده بره پچاق اللرینه ویردیلر لا اقل یقلاننی سانچوب اولدره بلور دیدیلر تاگ بلوردیکی ایله نمازنی بغلس اوتاب دعا وفاتجه ایله مشغول اولوب جامبولنگ ایشوکی آچلماسنه منتظر توردیلر داربازه ایله مسجدنک آراسی یوز خطوه مقداری یردور. ختای بو اشدین بی خبر کونده کی عادت نچه فور آتوب داربازه یی آچدیلر ایچکارویه مخصوص دونکانیلر فی الحال جامبولغه کردیلر کورونان غتاینی بی محابا اولدردیلر وطشقاریدن دخی قتاله ال اوردیلر نچه جایدین اوت قویدیلر چوچک ایچی تکبیر و صدا اوت و دود ایله تولدی ختایلر حیران این المهر اولدی.

ایمدی طشداغیلر اوز خدمتنی ادا و ایچدا کیلر دخی ایشلرینی بجا قیلب اولگی آمبونی اسیر ایدوب مسجده چقاردیلر مسلمانلرنک کوزینه هیچ احد کورلمدکن کفارنی بتدی صانوب غنیمته یوگردیلر غولجه دن کلش غدار آمبوکه اغواسی جریده مزده اجمالا یازلمشیدی قاچوب تقولوب یاتمش ایکن مسلمانلرنک مساهله و تغافلنی کوروب تارقالدیغنی بلوب پوصمش ختایلره خبر ویروب در حال داربازه یی یابوب بیکتوب آلدیلر یوقارویه چقب نغاره چالیب جامبولنگ ایچنک جمله ختایلر جمع اوله رق ایچده قالان یکرمی ویکرمی بش مقداری

دونكانيلرنى شهيد قىلىپ قورغاننى ايگاللىدىلار. واقعه باشلىنىشى كۈنى كۈنۈنلۈك چاقىم جۇنۇدى فاكۇر يەدە كۆپ كىشى يوق ايدى سوداگرلار كۆپىنچە فساد خۇفۇندىن كۆز ايسامىدە چاقىم كىمىشلىر ايدى قىلالىلار كۈنۈنلۈك آرقاسىدىن كىتدىلار بىزلىر سرد قورغاننىه التجا ايتدىلار. سىدىيە سوداگرى اوز قورغانلىرىدە مەككىم بىكۇب بىزلىر نە خىتايە ونەدە دونكانىيە طرف اولورز خالص توررزدىوب اشنىك انجامنى كوزادوب توقتادىلار اخىردە دونكانىيە ئوشولوب غنىمەتنى يوقلادىلار، بو اثىئادە اسىر توشىن آممۇنى اولدىرىلار ايدى جامبۇلدە قىلان خىتايلىر بىكۇب قالىدى دونكانىلار طشقارنى يىغما وشەرنى ضبط قىلىپ آلىدى وامامنى عاكىم نىصب قىلدىلار خىتايىنىڭ بىقىيە السىيوف اولانى ايمانە كۆب مىسلمان اولدىلار شەرىنىڭ اورناسىدە بىر چۈنىك بو تىخانىه وار ايدى، آندە مەخسۇر خىتايلىرنى ايمانە تەكلىف ايتدىلار اونامدى آڭا اوت قۇيۇپ كۆيدىردىلار، اوزلىرى مەسجىدنىڭ اعاطەسىنى مەككىم لى كىدىكىلىرىنى بىكىتۇب مەسئەككىم قىلىپ آنىق قىلدىلار امام آخۇند كۈنۈنلۈك كىنىدىن كىشى بىبارىب قىتسۇن اۆلىگى كىنى اورنۇدە اوتۇرسۇن دىوب، خىبرچى كۈنۈنلۈك يىتب دەوتى اعلام ايتىدىسەدە كىرو قىتسۇن اروجار قىلغەسىنە كلىدى، بو قىش بو يىلە غوغا وغلبە ايلە اوتىدى بەهار بولدىغى ايلە سرد قورغاننى سوداگرلىرى ھەر بىرى يىرلو يىرىنە كىتدىلار اطرافدە كۆچۇب قۇنۇب يورن چاقىم قىتسۇن ناملى قىزقە كلىسى اروجار قىلغەسى تەكراسنىك قىرار ايتدىلار، نەمەت چاقىم اقسقال اول تىرادە وفات ايدىب قىتسۇن دىدىكى مۇسۇلمەن دىفن ايدىلدى قىبرى يول اوستۇنەدە، فرصت تەپۇب قىچاق خىتايلىردە اروجار قىلغەسىنە التجا ايتدىلار چاقىم روسىيە ايجى ايلە كىياختەدن ايلانۇب مەملىكتەن كىتدىلار، چۈچەك دە آز دونكانىنى قىتسۇن اوزلىرى قالىدىلار اكرچە بو قىتسۇن قىلىپ شەرنى مەككىم لىدىلار لىككىن جامبۇلنىڭ ايجىندە خىتايىدىن وناھىيەسىندە قىلماقدىن امىن دىگىلار ايدى بو جەھەتتىن امام آخۇند ياقىن يىراقلىق قىتسۇن اوجۇرلىرىدە نامەلر يازىپ ياردەم لىستى آندە اسئەسەنە اجابت ايدىب اطرافى چاقىم دىن كۆرە كۆرە

كەلدىلەر ايسەدە مقصدلرى محض غنيمت اولجە اولدقـدن صوقشـدە دونكانى غالب اولورسە قاچقان جاوڭ آردنە توشردى مغلوب اولورسە قندە سن آودىل ديوب آرقاسنە قاچاردى دونكانى سز صوغوشقە كرميورلردى ايلكارى دخى يوزميورلردى بونلرڭ بو احوالنى بلوب دونكانيلردە آلدە يور يەيورلردى مع ما فيہ ظهير وآرقە اولوب دوشمان كوزينە كوبليك سياستى وار ايدى.

بور بهادرڭ حالندن برە شمه بيان

جر يدە مزدە وعد و اشارة ايدلمش بور بهادرڭ تولدى غولجەدە وبر قولدە مناصدە اولوب بهر حال صبى وقتندە والدينى ايلە بيلە چوچك كە كلەش «تايفوتان» يعنى تنچلىق اياملردە هر كەڭ ايشكندە خدمتدە يورمش ياشى يكرمى بش والتى لره يتدكده بو بلوى ظهورە كلوب خدا بوڭا بهادرليك آبروينى ويرمش.

«حليہ» باشى عظيم گودەسى عريض كوزلرى چقور سقالى خفيف قامتى اطول وموزون يوزى چوبار بورنى چوڭ آوازي فخييم آغزى كيڭ قرە ساچلى چاتيق قاشلى قرەيە مايل قاق ايتلى نە طولوق ونە صولوق بتلى يوقارو ايرنى دوروك توبانگى ايرنى صالحق صورتى مهيپ شير ايدى هر نە ديسە ير اشق اولچاك كە تولور اير ايدى كورنلر يوقاروسنە نسبتە بيلدن قىوسى نچكە دير ايدى، كوندىزى حارب كيچەسى حارس اسلامە حليم كفاره غليظ برنو جوان وشجيع آوان ايديكە بو ذات وار اولديغى محاربهده مسلمانلره اصلا صنوق واقع اولميوب سالمين وغانمين قايتورلردى جز ايل تفنك اوقلرينە قارشو چاپوب بحكمە الله اوق كار فيلمزدى ديورلر برگە يورن كوزبلە كورن معتبر آدملرڭ نچەسى بور بهادرڭ تعريفندە وهر قيلن ايش وايرليك لرنده برى برينى سبقت وترجیح ايدرك بو يازيلن ويازيله چق سوزلر هيچ برى مبالغه اولميوب واقعى اولديغنى فم بفم آغز باغز

سویلدیلر. بهادر چقمش سفرده ایلیلی یا که یوزدن زیاده دونکانی ایرکاشدر میوب اوشبو مقدار آدم ایله نهجه ماڭ کفاری اوروب قروب قاچرردی بهادر شهرده قالدقچه نهجه یوز دونکانی ونجه ماڭ قضاق قوشونی کفاردن قاچوب بویله انهزام خبری بهادره ایرشدکنه یالغوز چقب یتشوب کفار بونی کوردیکی ایله آرسلانن قساچان ایشاک کبی پی فرار اولوب فرار ایدر ایدیلر.

اول آخر بو واقعه نڭ ایچنده یورن بر ذات سویلیور: سچقان بیلی اغیری ختایچه چغان آیی وبزلرده ماه شریفنڭ اول کونی ایدی سحر ایچوب بولوب تاڭ آتدی اذان اوفور وقت بولمش ایکن چوچک طرفدین منتق تفنک آوازی ایشدلوب اوت یالقون کورندکن بونه اوله دیوب چوبار یفاچده قشلایان اولنڭ آدماری جمع اولوب منی خبرچیه یباردیلر، کلاشاڭغه کلمشیدم آلمدین ایسکی دونکانی چقب منی اوشلادی مسلمان مسلمان دیوب درحال بریسی بیلندین بلباغنی چیشوب باشمغه سله قیلب اورادی قورقانمدین هیچ نسنه دیبکه درمانم یوق شهرة آلیب یوردیلر ساعت توفز اونلر وقتی ایدی مسجده کلدک سرد قورغانی کته لری که باشلفی نعمت جان افسقال وغیری لر دونکانی مسجده نه جمع اولمشلر خبره کلدیکی سویلدیم قولومغه خط قیلب بردیلر مضمون بو ایدیکه بارچه مهلمانلره سلام شهر بویله بولدی ایش اصلاحدن اوندی غافل بولمیوب نه یرده اهل کفره وار اسلامه کتوره سز یاخود اولره سز دیمش، مکتوبنی آلر ق ایلکا چاپدیم منم کیلوشمدن مقدم خبر تاپمشلر ایکن جمیع ایر جنسی آتقه منوب قراولداغی ختایلرنی فرمشلر کیچکچه اطرافداغی ایکن تام ونه یرده ختای وار کلمسنی عام اولدریب سرنجام قیلب برار یوز آدم خفتن وقتنده شهرة کلوب مسجده کردک دونکانیلر هر بری بر ارذره اداک اوتورمشلر لیکن جامبول بکلنوب ایچده بر آرز مسلمانلرک تلفی اولدغندن امام آخوند بالیله غمناک ایکن آدلره نصیحت قیلب دین اوچون خدمت قیامت کرک نیت خالص اولورسه

دنیا و آخره معا تابلور مجرد غنیمت فصدنده اولانك اغیری خسراندر
 دیوب زمان سعادتده وایام صحابهده اولن حال لردن خیلی امثال سویلدی
 اول کیچه نوبت ایله یوقلب ایرتهسی نماز فجری اوتده دکنن سوگره
 امام آخوند مسلمانلرنی ایکی صنف قیلب نصفنی مسجدکه فوییدی
 ونصفننی غارته یعنی تالانغه چقاردی ختای خلقی هیچ کمکه قارشنی
 کیله بلمدکنن همه مسلمان بهادر اولدیلر غنیمتنی مسجدکه کتوروب
 تولدردیلر بر طرفده آلتون کموش اصل تاش بر طرفده تورغون
 طوار چای قماش کوندزی بویله خدمت کیچهسی مسجدده جمع اولوب
 هر بری قیلمش ایرلیک اولدرمش کافر کوسترمش بهادرلیک لرینی
 سویلیوب امام آخوند بونلرک هر برینه آفرین آیتوب لایقنه کوره
 غنیمتدن سیورغال یعنی انعام ویرردی، بور بهادر باشقهلر کیی
 اوپله بویله دیمیوب ایش خداده بندهنك اللدن نه کلور دیزک بر
 چیتده اوتورردی اورتایه کرمزدی غنیمتدن هیچ نسنه آلرزدی
 آدلر بونی اوزلرندن آرتوق بلمزدی بویله اوله رق اون بش یکریمی
 کونلر اوتدی بر کون خبر بولدی مالورلو چچینده منتقلی صدافللی
 دورت بش مک مسلح ختای قلماق نوپلانمش ایرتاگی کون
 بونده کلور ایش شهره کرور ایش، بو حینده اطرافدن فضاآده
 جمع اولمش وقت ایدی بریوز دونکانی مک ایکی یوز مقدراری فضاق
 مزبور جمعیته قارشنی چقدق آنلرده منزلدن اوتوب کلمش لر ایکن
 ایکی عسکر بر برلرینی کوردیکی ایله منتق آتهرق کلوب یقنلاشدیلر
 اوق آلمزه توشه باشلادقده بزلسر طرف توقسادی ختای همان
 اوق آتوب قدم بقدم باصوب کامکده ایدی قبانلای اولادندین ادلییک
 مرضه وهور بهادر ایکالوری بردن آت فویمغه مستلمانلری ترغیب
 قیلدیسده ایلکاری آیاق باصوچی بولمادی دشماننك بی ابا کیلوشندین
 بلکه قاچمیهده اگهای لندیلر مسلمانلرک بو حالنی کوروب بور
 بهادر ادلییک مرضهه قراب دیدیکه ای بهادرک اوغلی آستکداغی آت
 اوستوکداگی صاوت باشکداغی دولوغه فولوکداغی قبانلایک باراغی

مکا برکل خداغه نوکل فیلب بو کفارغه اوزومنی اورایون یالغوز
 باروب کرابون والا جملہ مز تلف وھلاک اولورز بو بی ناموسلرک
 کوزی آراقاسندہ بولمیه باشلیدی دیدی، ادلیبک درحال آتدن توشوب
 بارچہ سنی بردی بور بہادر دیدیکہ کوزلرکوز بوتوغدہ بولسون توغ
 یقلسہ آندن سوکفی مصلحت اولرکوزدہ اگر ایکی اوچ دفعہ آرالداق
 توغ یقلسہ بارچہ کز بردن اللہ دیوب آت قویوکلر دیہرک وداعلشوب
 یاللہ مددسندن دیوب چابدی، بہادر باروب آرالشدیغی ایلہ کفار بولک بولک
 بولوب تارقالدی بزلرک، طرفقہ منتق آتماقندن قالدی جملہ سی بہادرک
 اوستنہ آوشدیلر بہادر قایسی طرفہ یوز قویسہ اول طوب ایکنچی بہ
 کلوب تقولوردی بری برینہ صوقولوردی کوز آچوب بومغونچہ
 نچہ لری آندن یقولوردی بونی کوروب مسلمانلرغہ غیرہ کلدی
 دونکائی لر اللہ دیوب قضاق فوشونی فبانبا ی لب بردن آت فویدقہ
 ختای قلماق یابورخان دیوب قاچمیه باشلیدی قار خیلی قالون ایدی
 مسلمانلر آردلرینہ توشوب بر قرقمقنی قیلدیلرکہ شونچہ مک عسکردن
 واللہ اعلم یوزدن آرتوق آدم قتولما مشدر. اسلام عسکرندہ فقط
 بر کشی شہید اولدی بونکدہ سبب شہادتق بہادرک آراقاسندن بیلہ
 بارامن دیوب کفار طرفدن آتیلن اوق بہادرک باشندن آشوب
 بوکا اصابت ایتدی، ایش تمام اولدقندن صکرہ بہادر یالغوز واریب
 بر تپہ توشدی خلق آکا واردیلر مبارک باد قیلدیلر آتی ناک باشی
 موینی آرقہ و صاغر یسی صداق اوقی ایلہ تولمش واوزی ناک اوستونک
 نچہ جایدین اوق صاونغہ سانچلوب تورمش آتی واوزی یولبار صدک
 فبقرل آلا قان بولمش برار ساعتہ قدر آتندن واوزندن اوقلرینی
 آلدرمیوب قویدی قوشونک باش آیاغی تمام نوکل جیولدقندن صکرہ
 (من قتل قتیلہ فله سلبہ) حکمیلہ هر کم اوز آلمش آت توتنی اولجہ
 قیلدیرق شہرہ قایتدق سیونچی کہ خبرچی وارمش ایدی مسجددا گیلر
 استقبال چقب ساچو ساچیلر بور بہادرک ابتدا بہادر نام قرانیدیغی
 بودور بوندین بورون بہادر اسمی عامتہ سویلنوب هر کیمہ بہادر

خطاب فیملنوردی من بعد ممتاز ایدلدی یعنی فقط بورغه بی اضافه بو عنوان ویرلدی غیرى لوه اسمی ایله قوشقلنوب دینلدی دیدی اه. بسو خبرنی تحقیق اوچون کوب آدملر دین صورادیم کلسی اوشبو طرزده سویلدیلر، وبو محاربه ده فولغه توشکان اسیرلردن شونچه عسکر نچوگک یالغوز بر کشی دن بسو قدر قورقن گزلیر دیوب صورادقده باشبه یالغوز ایسه ده طوبغه کلوب کردکده توغ ایله بیله بیوک آرغومق آتله بنمش آق سله لی آدملر کورنوب نیزه سی ایکی اوچ آدمه بردن کیچردی فلچی نچه لرک باشنی بردن کیسردی آنلردن بی طاقت اولدق والا بونچه عسکر بر کشی دنمی قچار ایدک دیمشله. من بعد بور بهادر بار عسکره کفار فارشی کلهدی بهادر بو صوقشدن سوگره صاوت دولغه کیمادی قورالی یغاچغه صاپلمش ایکی یوز لومه شاپی ایدی و بر کلته نیزه سی دخی وار ایدی صوقشغه برده نیزه و برده شاپی ایله کرردی کوچه لرده فلج ایله یورردی منتق صداق توتدیغی مطلقا کورلمش دگلدر دیدیلر.

توار یخنک مقتضاسی ظاهر واقعاتی یازمق اولوب آدمک قلب و نیتنده اولانه حکم قیلیمق دأبدن خارج ایکن سیاق و قرینه دن آکلنان معنایی تأویل و تعبیرده مانع دخی یوقدر، بهادرک سوگره غی صوقشله رده توغ صاوت دولغه یه احتیاجی اولمبوب اولگی دفعه نهدن بویله قیلیمش دینلسه، اول بویله جمعیته یالغوز چابدیغی بوندن اقدم واقع اولمقدن نه حاله دوش اولورم اندیشه سی، ثانی عسکرک اکثری قضاق اولدقدن قبانباينک توغنی تاشلب قاچمز پیشه سی، ثالث بویله وقتده ارواح لرک مددی مرة بعد اخری مشاهده قیلندقدن مشهور توغ ایله استمداد ایتیمش چه سی اوله، چونکه بویله ایش مضایقه ده خاطره کله ابرکونلیک ده انسان نه بیله.

بو غزادن قایتدقدن سوگره جامبولنی آلمغه قصد قیلدیلهر آلامدی نه قدر غیره ایتدیلهر بولامدی آخر کار قورغاننی ترک ایدب اطرافقه کوز صالحق مصلحت کورلدی، قزل تام کورتی سیتار قلعه لری که

چوچك نىڭ شىرقىدە بىرەر كۈنلىك يولدىر آنلىرىڭ قىتخە دۈنكەنلىدىن اوچ يۈز ايللى وقىزاقىدىن سىكىز يۈز مىقدارى آدم او جانىبە جۈنەدىلەر بولدىر كىتدىكى ايدىلە طىشەغى نۇمىسلمان خىتايلىرىگە بىردىن لغىم قازوب جامبولىڭ ايجىنداگىلىر ايلە خىرلىشوب توررلىر ايسكىن آنلىر آزوب ايماندىن يازوب كلڭ دۈنكەنلىرىڭ ايشىكا بىرارى چىقب كىتدى قالانى ھەمە خانۇن بالا كامپىر چال ضەيف الحال دورلر بولدىرى يوق قىلەلەيم دىوب بو سوز ايلە ايجىداگىلر ھجوم قىلەب مىسجىدى مىخاصرە قىلەدىلەر خىدانىڭ فىلى و ياردىمى دور بور بەھادر بۈندە ايدى چقان خىتايلىرىڭ اكرىرىنى قاچىدىن كىچۈرۈپ قالانىنى قاچروب قورغانغە تىقىدى بالا بارقىلەرىنى سلامت آلىب قالدى مىن بەد طىشەغى خىتايلىرىڭ مىسلمان اولدىم دىدىكىنە اعتماد ايتىمىوب بارچەسىنى يوق قىلدى دىرلىرىگە اوشبو كۈن مىقتول كىفارىڭ مىتەسى حساب قىلەندەنە مىجروعا قورغانە كرىب تلىق اولدىدىن ماغدا آلتى يۈزدىن آرتوغراق آدمىڭ جىنەسى بولنوب بونىڭ نىسقىدىن زىيادەسى يالغوز بور بەھادىرىڭ قىلچىدىن كىچىكى مىثب بولمىشدر. مىسلماندىن سىكىز كىشى شەھىد اولمىشلىر، بۈندەغىلىر بو حالە ايسكىن ايمىل طرفنە يعنى كورتى سىتارىنى آلمغە كىدىن عىساكىر كورتى قلعەسىندە اوروشوب مىنھىزم اولدىغى خىر اوشبو كىچەدە چوچىك كە ايرىشدىكىدە بەھادر مىسجىداگىلىرىنى خىدا بەامانت قوئوب اوزى يالغوز جۈنەدى ايرتەسى ايسكى طرف صىف تارتوب صوفىشوب توردىغى وقتە عىسكەرە وارىب ىتىشىدى بەھادىرىڭ واردىغى ايلە كىفارە خوف، اسلامە غىرە كلدى مىسلمانلر بىردىن آت قوئىدىلەر كىفار قاچوب كورتى قلعەسىنە صوفولدىلر مىسلمانلر بلا مەل قلعە بە كىروب خىتايىنى قروب سىرنىچام قىلەدىدىن صۈگرە ايرتەسى كۈن سىتار قلعەسىنە چىقىدىلر. خىتايىڭ اطرافدىن اعانتە كلنلىرى ىتوشوب مىسلمانلرنىڭ آلىدىنى توسىدىلر كورتى قلعەسىنىڭ آلىدىغىدىن بى خىر اجتەھادى قلعە بە كىرمك اولوب زەملىرى قلعەدىن عىسكەر چقاردە مىسلمانلرنى اورتات آلورز دىوب بو خام خىيال ايلە قتال عىظىم ايتىدىلر ايسەدە اسلامىڭ ھجومنە وبەھادىرىڭ

ضرب وشدتنه طاقت ككتوره ميوب تاغغه قاچديلر. آنلرى سوروب كيتاردكن صوگره سبتار قلعه سينه صرف همت ايدرك اوچ دورت ساعت ظرفنده آنى دغى آلدیلر، باشقه قریه و قشلاقداغى ختايلر مقاومته مجال قالمايدىغنى بلوب قلعهلرينى تاشلب تاغغراغه بکندیلر، صونك تاشو و قتلرى ايدى قلع چيزه ضربله اولنلردن صوغه آقوب كيدنلر كوبراق اولمشدر، ديراركه قايتوب كيلوشمزه بر صونك يقاسنده ايكى اوچ يوز مقدارى آدم اوتسورمشلر ايچنده خاتون بالالرده كوروندى مسلمانلردن بر بولاك عسکر ايكى دفعه هجوم قيلدقده منتق صداق ايله قايتاروب ياقننه يبارمدى مسلمانلرده بوگا بو قدر اقدام نيمه لازم اولوم كه بيل باغلمش آدملردور هوش قیلورلق البسه لرى ده كورنميور بو حالده ايكن اللرنده نه وار قويايم بي مورد مسلمانلردن چقم بولمسون ديسه ياتمشلر ايدى، بور بهادر كلوب يتشى بو سوزى آگا سويلدكده اى ضعيف الرأى لر حاضر تاشلب كتكمز ايله صوگره صوقشه كرمزى مسلمانلرنى اولدريپ بلهزمى ديوب آگا يوردى بهادرنى كوردكى ايله جميعسى يارباشندن اوزلرينى صوغه تاشلب جملهسى تاشقونه آقدى كتدى، عجب دوركه بهادرنى كورمیان كافرلر نه دن بلورلر كه يوزى آنلره متوجه اولديغى ايله «بور كلور، بور كلور» ديوب فاجميه تورلر لعل باشنده بر علامت ياشنده بر كرامت كورنور اوله، بونى تاييد ايدركه اوزينى صوغه تاشلميوب اسيره اولن بر خاتون دن صورامشلر بهادرنى نردن بلدگز ديدك، باشى اوچونده اوت يسانوب اطرافنده اوزندن بيوك اوزون نيزه لى آدملر كورندى بهادر كلور ايدكنى آنندن بلديلر اوزلرينى صوغه اورديلر من ايسه بويله حاصيتلى آدمدن قاچوب اوزمنى هلاك ايتمككن مسلمان اولوب آنك خدمتتك تورمقنى مناسب كوردم ديمش. بو سفرده مكدن آرتوغراق مسلح عسکر واريپ بر ايش قيلاميوب بهادر بارغونچه يوز ايللى مقدارى دونكان وقضاقدن دغى قانچه كشى تلفى اولوب كيرو چكلميه آز قالمش ايكن يالغوز

بور بهادرڭ يتشديگى ايله كفاره خشيت و حيرة توشوب قاچوب هلا كته يتديلر مسلمانلر غنيمته غرق اولوب اويلرينه كتديلر. بو حينده اطرافڭ اهل كفره كلسى اتفاق ايدب فلان كون كورتى قلعه سنه جمع اولمق و آنندن آتلنوب چوچك كه كلمك ايكانلر بياني سبقت ايدن سينار قلعه سينه چقدقه قارشى كلن ختاي عسكرى بو اجتماعڭ ابتداسى ايمش دونكانيلر بوندىن خبر تابوب دگل خداڭڭ لطف و كرمى دوركه ختايلىر نڭ وعده لى كوندىن بر كون بورون مسلمانلر بو بلانى باشلر ندىن داغتديلر والا مسلمانلر مضايقه ده قالوب بلكه تلف اولمق اعتمالى اقرب ايدى چونكه بو اتفاق اكر اورنينه كلورسه اون مكدن آرنوغراق مكمل عسكر تويلنوب آنلر طشدىن كلدكده جامبولنڭ ايچنده ايكى مكدن زياده سلاح لى آدم دخى قوشولور حساب قيلمشلر.

الحاصل بهارنڭ بر ايكى آى ظرفنده اطرافڭ قريه و قشلاقلر ينى تماما آلوب چيتمدىن خاطر جمع اولديلر مگر جامبولنڭ فتحى اوزايدغنه مسلمانلر تشويشده و خفاده ايديلر. بوڭا بر علاج قيلمق كرك ديوب امام آخوند آدملى ترغيب اوچون جامبولغه چقانه بو قدر مال ويريلور وعده سينى سويلدى هر كس بر باسقىچ يصاب قورغانغه منكالى حاضر لنديلر ختاي بواشدين آگاه اولوب زغرياغنى قايناتوب طيار قيلوب قويمش ايكن مسلمانلر اطراف جوانبىن اورمچى كىي چقمق اولدقه قايناغان اسيق مسابنى يوقارودن توكديلر هه لر قايتوب توشدى بور بهادر كوكاننه باقميوب يالغوز چقب ختايلىر بونى كوردىكى ايله جملسى قاچوب قورغاننڭ ايچنه توشديلر بردن منتق صداق و جزايل آتوب بهادر نڭ اوستنه اوقنى باران دك ياغدر ديلر بهادر بر آز توقتاب ينه قايتوب توشدى يوزينه توكلمش ياغنڭ جراحت داعى شهادتنه قدر بتمامش ايدى ديرلر. جامبولغه كوب كره بويله حركتلىر قىلب فتحى ميسر اولمقده جامبولنڭ جنوب سمتنده بر بلند منار يابديلر بونڭ اوستوندىن

قورغاننڭ ايچنده گيلرنى بر بر كوزلب آتمق مطالعهده ايدى بوده مدعانى افاده ايتمادى بعده قبله طرفدن بر لغم قازوب باروت توگوب كوتارتدى ايسهده دارونڭ آز لغندن ديوارنى تمام كوتاروب تاشلايهمدى آزغنه آچلمش كيدكدين مسلمانلر يوكوروب كورديلر يول تار اولمغله دفعه كوب كشى كراالميوب بردن ايكى دن كرانلرنى ايچدا گيلر آتوب چابوب در حال كيدكنى بيكتوب آلديلر بر نيچه كشى شهيد بولدى. ينه بر جايدين لغم قازوب جامبولنڭ ايچنه ايشك آچديلر مسلمانلر آقردنلب توقز اون كشى چقب آرفاداغيلر تمام كيلوب يتكونچه ايچلرندن برينه خوف مستولى اولوب شاشوب منتق آندفده ختايلر بلوب در حال جمع اولوب مزبور چقانلردن آلتى يدى كشى شهيد بولدى باقىسى قاچوب قتلويلر بوكرانلرنڭ ايچنده دونكان يوق ايدى شهيدلرنڭ ايكسى نوغاي ايدى ديديلر. بويله مهمل محل لرده امام آخوند دونگانيلره وبالخاصه بور بهادره اجازت ويرمزدى بور بهادرنڭ چقدغنه غيبرى لرده راضى اولمزدى حتى ياغ توگولن يولده جامبولغه يوكوردكنى تعييب ايتديلر بهادر ايسه آدملرنڭ ياغدن قورقوب يانوب توشدكندن غير ته كيلوب يوكورمشيدى. ايمدى جامبول خصوصنده هر نه فكر ايتدى بارچه سى بوشه كيتدى، قضاى ايسه ثباتى يوق برده كلور برده كلمز دونكانى بيچاره لر طشده قلماقدين ايچدا قورغاندهغى ختايدين دائم خوفده ايديلر قلماق وقت وقت كيلوب محاربه قيلوب بونلرنى خواطرده قويار ايدى بهادر نيچه دفعه چقب قلماقنڭ جمعيتنى بوزدى قان ايچنده يوارلنوب يوردى مع ذالك جيولوب كيلوب مضايقه قيلمقدن چكمنز لردى، تبه بولس وير نيچه آدملر سويليور مسلمانلرنى هر وقت كيلوب اخافه ايدن اور قچار تاغنداغى قلماقلر ايدى آنلرنڭ ضررنى دفع وازاله اوچون دونكانى وقضاى اتفاقله واريب اول قلماقلرنى چابوق مصلحتنك اوتورمش ايدك قضاقدن برار مڭ وزياده آدم وار ايدى مصلحت تمام بولور بولمز چوچكدن بيش آلتى چاقريم ير قرانكور صوينه بي حساب قلماق

عسکری کیلدی دیوب خبر ویردیلر آکسزده بویله کوب عسکرنگ
 کیلدکندن جمله مسلمانلر حیرته توشوب هوشندن یازار مرتبهده
 شاشدیلر بور بهادر در حال یوز ایلی مقدر دونکاننی استصحاب ایدرک
 اون جزایل ایله قلمافنگ فارشوسینه چقدی قضاق عسکرین بری قالمیوب
 ایرکاشدی شهر دین چقدغمز ایله نه اولدی توقور باطر اوزینه تابع
 اوچ یوز چه آدمنی آلوب باخته تاغنه قاراب جونادی بونی کوروب
 کلا قضاق قوشونی دونکانیدن آیریلوب کیفده قالدیلر دنیا یوزینی
 چانک توفراق قیلوب قلماق عسکرین فرا صوغه کیلوب یئدیلر دونکانیلر
 اوشبو کونگی مسلمان زیارتی اورنینه باروب توقتاب اوق چقاریب
 جزایل منتق آته باشدیلر قلماق اوقغه اوققه باقمایوب کلمکده ایدی
 قلمافنگ بی ابا باصوب کلوشنی کوروب قضاق قوشونی کوزی آرقاسنده
 بولدی قاچمق یولنی کوزلیورلر ایدی، بهادر دونکانیلره هایقروب
 اوروب سوروب هیدادی ایسهده ایسکاری باصمیوب توردیلر بهادر
 آتدن توشوب آیلارنی محکم تارتوب ینه مندی یا الله دیوب بو
 قدر عسکره اوزینی یالغوز اوردی بزدرده یا الله مدد ویرگای سن
 انبیا و اولیامد قیلغایسن دیوب توربمز بهادر باروب ارالشدیغی ایله قلماق
 عسکری قاشقردن اورکگان قوی دکبری برینه صوقولدی کوزمنی آچوب
 باغونچه همان بیش اون آدم آتدن یقلدی بونی کوردکی ایله دونکانیلرده الله دیوب
 بردن آت قویدیلر سوت پشوروم چماسی اوتار اوتمز (فضاقده
 یاریم ساعت مقدری تخمین دور) قلماق قاچمغه یوز قویدی بر
 جانبدن قضافده قبانبا یلب قلمافنگ آردنه توشدیلر توقور باطور
 تاقر موچقه صوی ننگ باشنده پوصوب تورمش ایکن قابورغدن
 قویولوب اوده یتوشدی قلماق قاچوب قارا اونکور که یئدکده بونلره
 یاردمه کلمش می یاخود بالقصد پوصوده قویمش منی ایچنده تویه که
 منگانلریک کورلدی بش آلتی یوز آدم آلدن قضاق عسکرینی
 قایتله قودقک نردن قچه کلدی بر آز دونکانی ایله بور بهادر یتوشدی
 شول جایده عصر وقتنه قدر صوقوش بولوب قلماق ینه بهادرنگ

ضربنه طاقت فیلامیوب فاجدی فضاقت برخیلی یرگه چه فوژب واریب
 فانه سنی قروب فایتندی حالا آدملرنک آغزنده کافر قاچقان کافر
 قرغان دیدکاری اوجای دور. قولغه توشکان اسپراردن صورادغه
 ایلدن چقمش ایکی مک آلتی یوز آدم ایدک سنالوب صایلانوب
 ایکی مک آدم چوچک که چونادک آرقامزدن ینه ایکی یوزچه آدم
 کلوب قوشولدی مجموعی اوج مک گه یاقن آدم ایدک دیمش اوشبو
 آدمدن دورت یوزدن آرتوغراق آدم توفرافغه توشدیکنی صایمشلر
 صحراده صایلرده کورلیمیوب فالانی مجروح و جراحتملی کیدب اولگانگی
 بولسه ینه باردور، دونکانیدن یکرمی مقداری وقضافتدن دخی آندن
 کوبراق مجموعی ایلیلی نچه کشی شهید اولمشلر.

اعجب العجب بودور که کرک بونده و کرک غیر مقاتلده بهادرانک
 بدننک بر جراحت اثری کورلمش دکلدن فول بدن لباس قانه بولانوب
 فایتدغه مجروح اولمش ظن قیلنوردی صوینوب یونوب کیندکده
 بیاغیدک صحت اولوردی فالوردی اگر ایچنده یورمساک کوزمزله
 کورمساک ایدی بونچه عسکری بر آدم یالغوز قاچرردی آتیلن
 اوقغه قارشلی واریب بوقدر فلچ نیزه ایچنک فالوب بدننک جراحتمدن
 بر اثر بولمزدی دیان سوزلره اصلا اینانلمزدی دیوب موندن باشقه
 اون یکرمی قرق ایلیلی آدمه یالغوز واریب محاربه قیلدیغی قردیغی
 کوب کره واقع اولمشدر دیدی.

بور بهادرانک هر صوقشنک بر حکمت سوبلیورلر ایکن خصوص
 بو دفعه باروب یتدیکی عین کرامتمدن صایلور شویله که فلماق
 قاچوب فضاقت آنلری قوب کتدکدن صکره بهادر بونک فالدی شهید
 توشن دونکانلرنک جسدینی کوتارتوب مجروحلرنی آلررق شهرگه
 کریب مسجد داربازه سینه یاقن واردقک جمله خلق استقبال چقمشدر
 ایکن بردن آسمانغه قراب های مؤمنلر یورونکلر فلماقغه یاردمچی
 یتدی فضاقت قوشونی فاقمغه یوز توندی وارالیم مسلمانلری بلادن
 قورتارالیم دیهرک یاننه آلتمش مقداری دونکانی آلیب یتدیکی بو

ایمش بهادر باریب یتکونچه فضاقدن اوتوزلب آدم اولمش اگر
بهادر باریب یتشمسه ایدی کوب آدم چقم بولوردی چونکه آتلومزناڭ
درمانی فالهیموب چارچامش ایدی دیدی.

بهادر بویله وافعهیی نه دن بلورایمش دیدکک بدننک ایت تارتیق
عادتق وار ایمشکه هر ایشی آندن تجربه ایدر ایمش دیلر اه.
اوله می ایکن یاخود خدایم بوکا الهام کبی برشی عطا فیلیدی
ایکن العلم عندالله.

ایمدی بویاز بونگله اوتدی صالقون توشوب کوز فصلی یتدی
عقرب آیلرنده قلماقناڭ کیکان چغان دیدیکی روحانی مصللری
آلوتایدن وبونداغی قلماقلردن قوشون جمع قیلب کلوب خاتون
صومقناچی بوینک اوتوران قضاقی ایلنی چابدی جای توبه دن اوتوب
اروجار قلعه سی قرینه چه یتدیلر کوب تلفات لر قیلب کوب مال
آلوب کیتدیلر، اروجاردن برار یوز اثرات چقب مقناچی به کلدکک
قلماق چوناب کتمشلردی آرقاسندن قومایوب کیرو قایتدیلر
بوچابوندی هر ایلکه ضرری سرایت ایتدیسه ده عموما ضرر کورن تور تول
ایلی ایدی. قلماق بو سفردن یورکلنوب بو مظفریت فی کیکاناڭ
استدر اچندن صایوب کیکان ایچلرنده اولدقچه مغلوب اولمز اعتقادیل
اورقارده یورن اون صوم قره قلماق تماماً ایلی واولی ایله کوچوب
کلوب چوچکدن توبان ایرکایتو ایمیل بوینده قشلا دیلر قش ایچنده قلماق
ودونکائی هر ایکسی قوزغالیموب تنج یاتدیلر کیچه لرده جامبولغه قاتناب
اوغورلوقچه ختای ایله خبرلشوب تورار ایدیلر بهاره قریب قار کیمته
باشلاغان وقت ایدی چوچکدین دونکائی چقب قلماقنی چاپوب
هورکتدی «بورکلدی بور» دیوقچارلر ایمش مسلمانلر کوب غنیمت کلدی
آلدیلر اولجه غه غرق بولدیلر. قلماق ایچنه سودا برلن کلن سودا کر
نوغایلردن بش کشی وبرنچه قوشچی خدمتکارلری ایله چابوندیک تلفی
اولوب کتدیلر اروجار قلعه سینڭ آدملری ایدی. تأسفی که مسلمان
ایله کفار محاربه ایده مسلمانلر کفاره اعانت یتکوروب مال طلبنک اوله

ينه اوزلرینی تعیب ایتمیوب دونکانیلره طعن قیلکه دونکانی مسلمان دگل ایمش مسلمانلری اولدر دیورلر.

بونکله ایکی قش اوتوب ایکنچی یاز کلدی آز دونکانی بیچاره ار اوش صوفشدین اوصانوب برام برام قضاق ایچنه قاچمیبه باشلدیلر بونلری آلوب کلهک که بر ایکی دفعه آدم چقب آنلر قایتماقده بور بهادر اوزوم باروب آلوب کلورم دیوب یاتنچه دورت بش دونکانی ایرکاشتوروب ایلگه کندی خاتون صو بوینده قضاقده یورمش دونکانیلرینی جمع قیلب جمله سی سوز تکلپ چوچک که یورماک اولدیلر بر دونکانی عنادلیک قیلب وارمیورم دیدکده بهادر بوکا بر چپالقی اوردی حریفک یکنده گزلو پچاق بار ایمش بهادرنی قارندن سانچوب جراحتلدی ایچاکمی یره توشدی قضاقلر در حال دونکانینی توتوب باغلب بهادرنک جراحتنی تکوب چوچک که آلوب کلدیلر. دونکانیلر مزبور جراحی اولدرالیم دیدکده بهادر رضالیق ویرمسدی فویوگزلر اراده حقدر اجلم بو جراحتدن بولوب اولوب کیتسام نیمه قیلورکننی اوزارنکیز بلورسز صحتلنسم آز کون الم اوچون بر موحدنک قاننی توکمک مؤمنه مناسب دگلر دیوب بوشتادی. بو ظالم دونکانی بر زنکین آدمنگ اوغلی اولوب بلوادن مقدم بور بهادر بونک خدمتنده یورن خادمی ایمش کیچه کی یلده منم ایشکم یورن «بور» بوکون منی اورور دیه حمیه جاهلیه سی غلیانه کلوب قتلنه مباشرة ایتمش. بهادیر بر نیچه کونلر یاتوب یخشی صحتلنوب نوشاکن تورار حاله یئدکده اورقچارده قلماقلرغسه اوازه بولمشکه بور بهادر اولمش دیب بو یالغان خبر ایله قلماق کلوب چوچکنی قصاب حتی شهرنگ ایچنه کردیلر مسلمانلر هر کوچه دن چقب آلدینی توصوب اوش قیلدیلر. قلماق قایتما یوب اولگاننه باقمیوب مسجدنگ داربازه سنه چه یئدیلر مسلمانلر مسجدکه تقولوب جامبولدن دخی جمله ختایلر چقب کوچه لر کلا کفار ایله تولدی مسلمانلر این المفر اولدی. یعنی صغی ایله صقولوب هلاک اولور حاله یئدکده خصوصا خاتون

بالانك ناله و فغان و زارنه طاقت كتورمبوب بهادرنگ غيرة غضنفرى
 حركته كلدى جراحتنه باقمبوب توروب داربازه دن يوكروب چقهرق
 نغره اوروب كفاره فارشو يوكورددكه دشمان بدبخت قاين بارورينى
 بلمبوب شاشدى. «بور» «بور» ديهرك كوچه لردن يول تاپالمبوب
 ديواردن آشوب قاچدى آتلى هوركوب برينى برى باصدى. بو
 صوقشده امامك دغى غيرتى كوزگه كورندى ديديلر. الحاصل بهادر
 كوب كفارنى قروب شهرنگ چيننه چه سوروب اوزى قايندى دونكانيلر
 فلماقنى قووب بش آلتى چاقرىم برگه چه هيداب باروب تاشلديلر.
 بو حركتدن بهادرنگ جراحتى سو كولوپ سوكره تكديكى فائده ويرمبوب
 ايكى كوندين كين وفات ايتدى «رحمة الله عليه» بونده مسلمانلردن
 فرق نچه كشى شهيد ويوز مقدارى آدم مجروح اولوب ختاي
 فلماقدين مك دن آرتوغراق آدمك جته سنى صايه مشلر. جامبولدن
 چقانلرنگ بر قانچه سى خندق نك يعنى «اورنگ» كوپرندن يقلوب اولش
 و بر قانچه سى داربازه دن صغوشمبوب صقلوب تلف اولمشلر.
 خانون باددن دغى چقمشلر وار ايكن باصلوب اولنلرنگ اكثرى
 آنلر ايدى ديديلر.

مرحوم و مغفورله بور بهادر بو بلوانك ايتداسندن اعتبارا
 بهادر نامنى قزانوب معركة ميدان مقاتله ده بر ياريم يل مقدارى
 اوق قلچ نيزه اچنك يوروب وسيل كيبى آفان فان ايچنك بولانوب
 يوزوب بدننه بر جراحت نوشمامش ايكن عاقبت اجلى اوز اهلى الذه
 اولدى، اخير حالنده ديمشكه كاشكه كفارنگ ضربيله اولسام شهادة
 درجه سنى بولوردم مكنا نصيب دكل ايمش ديوب توشكده اوتدكنه
 ارمان و افسوس ايتمشلر. قبرى شهيدلر قبرى نك قبله طرفى صونك
 غربنك يولنك چقان يرنك دور اوستنه كنبذ قيلمق فكريله تنها قويمش
 ايديلر آشما فرصت بولمادى بر نچه كوندين سوكره اتاسى دغى
 لوغلى نك المندن ارتجال ايدى بهادرنگ جوارنه دفن ايتديلر آنا
 بالا ايكسى بر جايده زيارت قيلمور.

بور بهادر ایله برابر قضاقدن دخی نچه لر باطور نامنی کوتاریب
 وهرم نوعی لردن هم بر ایکی ذات بو آدنی آلمش لردور بوغازی لرونك
 نچه سیله كور شوب معانقه قیلمشز سوزلرینی آغز با آغز ایشدب
 بلمشز بوگا تشكر ایدرم زیرا (من عانق حاجا اوغازیا فقد عانق
 الف نبی) وارد اولمشدر. بوندنصكره بالا باطور دیوب دونكانیدن
 بر یاش چقمش ایسه ده بو جایده كوب خدمت قیلامیوب مناصده
 شهید اولدیغی مرویدر.

قلماق اوشبو قاچقدن صكره قایتوب كلمیوب آوتای تاغنده
 جنس لرینه واریب قوشولیلر بو محاربه اثناسنده روسیه دن اثرات
 كلوب باخته تاغی غربنه توشدی لر دونكانی لر بونك كلدكنه راضی
 اولمیوب اثراتنی هیدایورمز دیه ایکی یوزچه دونكانی واریب اوق
 چقاریب اخیرى ایکی اوچ آدم تلف ایکی آدم اسپر ویروب قایتدی لر
 صوگره روسیه بونلری ازاد قیلب ییاردی.

بهادر نك و فاتندن صوگره غی حال لر.

ایمدی دونكانیلره نچه جهندن غم توشدی بری بهادر نك وفاتی
 ثانی جامبولنك آلونمادیغی ثالث اثراتنك یاقن كلوب یاتدیغی رابع
 آشلق آزیق وهر نسته نك آزالدیغی وموندن غیرى علت لر دخی
 ضم قیلنوب بو سبب لردن بزلره بویرمسكن اولمز دیوب آت عربه
 مهیا قیلدی لر غولجه یه كتماچی بولدی لر یوکلرینی آرئوب ئارتوب
 فویدقه جامبولداغی ختایلر چقب قاماب قنده كید یورسز دیوب
 صوقش قیلوب یبارمادیلر دونكانیلر كیدالمیوب قایتوب توشدی
 چونكه جامبولداغی أمبو بهادر نك اولدیكنی اعلام قیلب چغان كینانگه
 كشی یبارمش ایدیکه جمع اولوب كیلده دونكانی لرنك ایشنی تمام
 قیله صوگره اوپله ایتدیم بویله ایتدیم دونكانی لری شوپله كیسدیم بویله
 یچدیم دیه رك خاندن مرتبه آله. كیناننی ایرتآن بو کون كلور
 امیندنه ایدیلر آنلر ایسه أمبونك اولکی دفعه بهادر اولدی

دیدیکی یالغان خیرندن اوقدر آدم تلف اولدیغنی پیش توتهرق
 گلهیلرینه اولگی کیی آلدانورز وهمیله یارلغنه قولاق سالمیلر
 هر نه قدر قسم بر ضم قیلب خطلر یازدی ایسه ده سوزینی قولاقه
 آمادیلر. حاصل ایچدا کیلر بونلره بونلر آنلره مانع اولهرق بر
 برینی کوزادوب بر نچه وقت بویله تور دیلر بهادرنگ وفاتندن
 جامبولداغنی ختایله خاطر جمع لیک پیدا اولوب فالان دونکانیلر جامبولنی
 آلمغه جرأت لیک قیلمز زعمنده ای دیلر بوی بر والیق ایله بر کیچه
 غفلت باصوب کوزا تچیلر اوخلادی بونلرنگ نومندین دونکانیلر تیقظ
 قیلب جامبولنگ اوستنه چقدیلر کوزا تچیلرنگ کلسنی اولدریب تافلداق
 تافته لرینی قول لرینه آلوب تاك بلور کانه اوزلری کوزا تچی اولهرق
 ایلانوب یوردیلر وقت صبح داربازه نی آچوب مسلمانلر قورغانه
 کریب ختاینی فروب مال لرینی یغما قیلدیلر اولسکی آمبوکه
 دونکانیلر ایله عهد و پیمان قیلمشدی ابتدا صوفوش باشلندیغنی کون
 اسیر توشوب بر نچه ایامدین کین اولدرلدیکی یوقار وده کچمشیدی
 غولجه دن کلن غدار آمبو بدبخت هنوز اولمیوب جامبولنگ شمال
 چابنده حالا بر بوتخانه وار آنی مسکن قیلب جامبولنگ دیوارنی
 قازوب یول یصاب طشقاری طرفنی یوقه قویوب آت اسباب
 مهیا آلتون کوش لرنی خورجونغه صالیب طیارلب قویمش ایکن
 دونکانیلر جامبولغه کردیکی ایله آمبو مزبور جایدین تشوب اونوز
 نچه کشی یولداشی ایله چقب جونا دیلر مونده قولغه توشمیوب کتدیسه ده
 فرا ایمیل باشنده قضاق ایلنه یولقوب اموالنه طمعا آمبونی آنک یوق
 قیلمشلر مع رفیقهم.

ایمدی مسلمانلر جامبولنی آلدی ختای قلمافدن قتولوب خاطر
 جمع بولدی اگر چه یازنگ بر خیلی وقتنی اوتمش ایسه ده ایگن
 صالیب قاغون تار بوز تار یب کوز گه چه اوقات اوتسکاردیلر لکن بو
 جایده تورمقغه کوکل لری قرارلندی زیرا اوزلریده ازالوب اکثری
 خاتون بالا فارت ابی یاش صبی لر قالمش ایدی بر صحرای بی پایانه

آز آدم نیلیورمز دیهرك بهر حال كتمك كینكاشنی قیلدیلر اصلی ایلادن كلن لر ایلايه رومچه مناصدن كلن لر او طرفه یورمك بولوب توردفلرنه مناصدن بش یوز مقداری دونكانی كلوب بونلرنك بارچه سنی مناصغه آلوب چونادیلر ایلائی اختیار ایدنلر بر آز جدل قیلب مناصه وارمیورز دیوب كوردیلر ایسه ده آنلره سبیل ویرمدیلر، قالانی مجموعی آلتی یوز مقداری نفوس ایدیلر، بوزلقدن صوگره دونكانیلرك چوچكده استقامت لری آز كم ایکی یل بولدی.

نقل قیلورلرکه ختایك محكمه سنده اولن بر سیا یعنی دفتر کاتبندن صورادقده اوشبو آمو قول آستنده بر یوز آلتمش نچه مك نفوس انسان اولوب بونك ثلثانی نفس ختای ویاقیسی فضاقل قلماق ایدنکی خبر ویرمشدن، بو قدر ختایدن آزدن آزی آزاد اولومدن نجات بولمشدن، حساب وانصاف ایله سویلین لر اطراف جوانبی ایله آلتمش یتمش مك اهل کفره تونرافغه توشدیکنی نقل ایسدرلر جزافه قالسه یوز مكدن یوقارویه کیدرلر قزوب کیتسه ملیونه باروب یدرلر بو محاربه یه كلوب کیدن ایرلر ونواحه یورن ایلار غنیمته بنهچ غرق اولدیلرکه بر قفق قورشون كتورنلر بر صندوق چای بر قفق باروت كتورنلر تویه یوکی مال آرتوب قایتورلردی منتق كتورنلر نچه یامبو قلچ كتورنلر كذالك برمز اون ویکرمی اوتوزه بالسغ اولوردی دیو سویلر دیلر، لیکن بو فائده لر هیچ وفا قیلمدی.

فضافیه دین بایجکت قبیله سیکه قدیمدن ختای محکومی ایدیلر صوگره دونكانی ایله برلشوب قلماقنی ختاینی جاولادیلر بو ایلن مهبت شعوبنك اکثری دونكانی لر مناصقه کندکده ارقاسندن آنده کتدیلر الا قوجانولدن وغیریدن بر آز ایل روسیه توابعدنه قضاغه کر یب قالدیلر، چوچك ایله مناص اورتاسیکه تقریباً بش یوز چاقریم مسافه دور آدمدن خالی قالوب بر نچه یل لر حیوانات وحشك وغول فحشك قرار کلهی اولدی مناصقه بارمش ایلار بر قش لب وبعضسی ایکی قشلاب دونكانیلرك تعدیسینه طاقت كتوره میوب کو چوب قچوب

فایتدیلر کلوب روسیهیه تابع اولدیلر، قضاق مناصقه واردقن اوتونچی قل اوغلنی جمیع قضاقیه که خان قیلب قولنه ویردیکی توغ نچه ییلردن بو یاق بالالارندن صوراب یورمشیدم اوشبو مک اوچ یوز اون اوچونچی رجبنده نیرهسی ملا شاهی واسطه سیله المزه تسلیم ایدلدی. توغده یازلمش خط بر نوع قلم غریب ایله بتلمش اولدقن هر کم اوقوب بلمبور نسخه بودور.

بسم الله الرحمن الرحيم لا اله الا الله محمد رسول الله قوله تعالى اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم يامعشر المسلمين اعلموا ان هذا علم السلطان الذي نصب العدل في احكام الشريعة. حضرت عبدالرحمن بن ميانشاه رحمة الله عليهما.

بونى حرير كوك طواره يدى سطر قىلب يازمش بر سطر ك اخيرنده برر كلمه سوز الحاق قىلنمش سطر تمام اوقولورسه ساتاش اولور اول يوقارو يازلمش ترتيبنى تمام اوقوب بعن ملحق كلمه لرنى برى برينه ربط قىلحق كرك. كلمه بونلردور: هذا سلطان الخاساوى وطنتى البيار كنديه) حاشيه سنده ختايچه خطاريدنه وار طول وعرضى اوچار كزدور خاساوى قضاقيه ديمكدر وطنتى اوتونچى ديمك بيار كنديه دن مراد منسوب الى چوچك ياكه ميانشاه اصلى يار كندليك اولمقله نسبت آكادور.

دونكانى كتدكدن سوكره چوچك شهرى خالى وبوش قالدیغى ایله غربنده باخته قلعهسى شرقنده جمانای بلدهسى بنا ایدلدى بو ایكى اورتا که ایكى یوز و رست مقداری مسافه دور یكى محكوم قضاق ایلی جایلپ قشلب یوردیلر. روسیه نك ختای ایله چكداش همحدود اولدیغى بر خیلی زماندن بویاق ایسه ده دونكانی اختلالی روسیه یی ده ایلرولتوب بو ایكى قلعه دن غیرى كوب جایلرغه دخى دیر یؤنه سالنوب ختای حدودنه قدم باصهغه باعث وبو طرفه سرحد بیوکلرینك نام فزانمغه الوغ دسمایه اوامشدر بو حال ایله آلتی یدى سنه مرور ایتدی نوبت ینه ختایه کلوب یتدی.

چوچك كه ختای توشديكى

دونكائی بوزغونلغی باشنده باجیندن چقمش ختای عسکری کوشانزغنه قدر کلوب آنندن بولنوب بر فرقهسی چوچك كه كندی دیوب خمهسه مزك یعقوب خان مادهسندہ یازیلمش ایدی، مذکور فرقه ۱۲۸۹نجی هجریه میلادك ۱۸۷۱نجی اوتکبر (*) او اهرنك چوچك كه كلوب خرابهسندہ قرار ایتدیلر، غولجه بوزغونلغندن قاچوب چقمش شینه صولاك طائفهسیکه منجوراك بر شعبهسی ایهمش روسیه ایچنده یوروب ختای عسکری کلور خبری ایله باختهدہ ایکی اوچ سنه کوتوب کوزادوب یاتمشلردی یاز چقدیغی ایله چوچك كه کوچدیلر ایلادن چقدیغی وقتده بولنردن بولنوب بر فانهسی صارقان قلعهسندك قالوب تنصر ایتمش ایسه لرده صوکره برام برام کلوب چوچك ده بر خیلیسی اوز جنسنه قوشلوب قدیمی دیننه فایتدیلر، توقسانچی سنه اولنده چوچك عسکری نك سرداری «فویا» جا کچوگ روسیه دن ایلانی صوراب آیکوز قلعهسینه واردی بوگا پیتربورغدن مخصوص بر مرخص کلوب سویلشدیلر لکن مقاوله تمام توکامیوب فایتدی چونکه ایلا کبی بر بیوک اولکائی آلمق ویرمکده طرفین مرخصاری انده قوه کاملهسی اولمق درکار ایکن ختای مامورنده پیتربورغ کنیرالی برابرنده امتیاز کلی اولمیوب مجرد دوستانه طریقی ایله ایلابی طلبدن عبارت ایهمش، مع ما فیه روسیه مرخصی جا کچوگفد دیمشکه سز بو مدعا برلن کلن مهمان سزالکژده سند یوقلغنی سند فیلمیوب ایلا اهالیسندن صوراب بقالیم آکا کوره ایش قیلالیم دیهرك بو سوز ایله جا کچوگ چوچك كه فایتدی کنیرال ایلابه کندی، واریب واقعهیی بیان قیلندده ایلا اهالیسی کلا روسیهیه محکوم اولورز

(*) سنه ۹۸نجی میمون یلی ایدکنده شهبه اولمیوب نظر برین ۷۲ میلادییه مصادق اولمق اقتضا ایدر ایکن آدملر ۷۱نجی یل ایدی دیدکن بویله یازیلدی.

دیدگدن بو خصوص پیتربورغده سویلشنوب توفز ملیون بدل ونجه شروط ایله ایلا مضافاتی ختایه قایتوب ویرلندی هجرت ایدنلر اوچون یارکنددن یر تعیین قیلندی، حالا یارکنددا کی دونکانی وترانچی لر ایلادن کوچمش اقوام دور.

مزبور کنیرالنک اسمی اوستریوف ایدی سیمی نیلادغه کلوب توشدکده ملالری ایله مباحثه قیلدیغی وختای ایله روسیه ننگ ایلا خصوصنده یازیلن شرط نامه یعنی تراکنات ذیلده ۱نچی ۲نچی رقم ایله یازیلور.

چوچک که ختای کلوب توشدیکی یل لرده آشلق نهایت قیمت بولوب آن پوطی اوچ صوم کموشه قدر ساتلندی قشنگ قار قالون توشوب یازنده زراعت اوبدن اوکوب بقدا ی پوطی بر مثقالغه یکرمی نینه قدر تنزل قیلدی، اوشبو ختای کلدیکی قشدن باشلب روسیه سوداگری چوچک که کلوب اورناشدی قشده قضاق اوی ایله اولتوروب بهار بولدیغی ایله حالا محله مزاولن محله دوکان آچوب بازار بونه باشلندی مرغانی محمد خالق صوفی باش بولورق بر کچکنه مسجد بنا و آکا توسلوک ملا میرعلی نام ذاتی امام قیلدی لر لقبی چمچق ملا ایدی ابتداده تاوجان نامنک بر چالاقضاق افسقالیق لوازمنی ادا قیلب توردی بعده تاشخواجه ثم هاشم بای مرغانی لر افسقالیک قیلب سوداگر ایشی افسقال النده امور خارجی یعنی ختای ایله سیاسی سوز بولسه باخته الوغارینه مراجعت قیلنوردی، چوچک که افسقال اولنلر ترتیبی ایله محلنده یازیلور.

توفسان برنچی سنه سودا کرک ک بعضی لری بازارک ختایغه یافنراق بولیاغنی معقول کوروب دوکانلر بنی یوقاروغه کوچوردیلر آموچقب یر کوستریب بردی بو بازارده عمارتی یوقلر یوقاروده اوی ودکان قیلدی لر بازار بوندن کوچوب یوقاروده قرارلندی توبانگی بازار یوقارغی بازار دیه ایکی اسم برلن سویلنور اولدی آنده دخی بر مسجد بنا قیلدی لر نماکنندلیک ملا عبدالقهار نام ذاتی امام قویدیلر

لقبىنى كارى امام ديورلر ايدى يعنى قارت امام ديمكدر، بو ائناده بر سهل سبب برله توبانكى مسجدك امامى ملا ميرعلى معزول اولوب آيكوزى حاجى حسن الدين افندى دالائيله بومترجمى كه بلمم آدمك فقط زمانى مى ايدى امامتليك كه دعوت وتكليف ايدب اوشبو سنه شعباننده سنتبر يولدى ايدى بونده كلديم ماه شريفده ختم ايتدكن صوكره آيكوزكه قايتوب ذى الحجه آى غره سنده ينه چوچك كه كلديم ايكى سنه نك معاخيرى ايدى، يعنى هجر يه نك آخير ايبى اولن ذوالحجه وميلادك دخى اخير يولدى ديكا برده ايدى. توفسان ايكنچى سنه تعمير و عمارت واشغالات لابد ايله كچدى بوسنده يازاردى شايان اعتبار بر شى اولدى. توفسان اوچونچى سنه يازنده اولنگى كچك مسجد مزك اورننه اهل محل نك اعانتى ايله بر مسجد واسع تجديد ايدلدى بو خصوص اوچون قومم بيننده خيلى كفت گو كوتارلدى ايسه ده ابراهيم باى چانشف نك بر آغز همتى ايله معاندلر مسكوت اولوب مسجد اولكى جاينك بر قرار اولدى آنلر ك عرضى ايكنچى جايه كوچورمك ايدى، وبو يلده ختاي الوغلىرى چوچك ده روسيه سودا كرلر ك مالندن باج آلمق بولقده: المتاور سيمى پالاد كنيرال لرندين غالوفسكين، ژلاصوف نام آدملر كلوب ختاي الوغلىرىنى زياده صقوب غولجه ترانچى لرندين ختاي خدمتنه داخل اولنلر ك بش آلتيسنى توتوب ايلايه يبارديلر، باج سوزى بونك برله معطل قالدى.

بو ييلرده ختاي عسكرى پيدىرپى كلوب تورمقده ايدى بو يرده آرام آلوب اسباب اسلحه لرىنى مكمل قىلب مناص (*) رومجه عسكلىرىنه دخى لوازمات يعنى آت دوه وهر احتياجات بوندىن يباريلوب يتوب توردى اما غولجه دونكانيلرى دائم بونلر ك يولنى توسوب قراول واورتاك لرىنى تالاب چپاولدن كيرو قالمزلردى بو سببدن يوللر زياده غوفناك ايسه ده چونكه اهل تجار پادشاهلر ك بهادر عسكرى دوركه يوللر ك خواطرنه بافميو ب دم بدم شيخوغه

واریب کلمکده ایدیلر چوچک کبی آنده دخی قورا جای قیلدیلر
 اعیانا آندن آری ده باروب کلوب یوردیلر او کونلرده یولک آغریغی
 وخواطاری شول مرتبهده ایدیکه شیخوغه کیدن آدم آمریقایه جابلقایه
 یوللانور کبی بحیل لشوب رضالشوب یغی صفی ایله کیدر ایدیلر،
 کلدکده حاجدن فایتان کبی استقبال ایدر ایدیلر، فقط یوللر دگل
 چوچک دخی بومدنبلیکن خالی اولمبوب بر جهندن ختایک بی
 نظام عسکری و دیگر جهندن دونکانلرک غارتندن امین دگل لردی
 نچه مراتبه یولکلرنی باغلب چیشوب آت عربهلرنی جیکوب توشوروب
 نوردیلر.

توقسان دورتنچی سنه ختای مأموری ایله بو فقیرک بیننده بر
 جدل چقب ختای بزلری توتوب حبسه قویدی شا کر بای خجندی
 صادق شمو ی بزمه یله توشدیلر بو حینده کنیرال کالپا کوفسکی
 بختهغه کلمش ایدی چوچک دن کته لرمز باروب احوالی اعلام قیلدق
 کنیرال مشار الیهنگ سیایه ساستنک غلبه باصلدی حبسدن آزاد اولدق
 دوکانلر بکلنوب اوق چقب نچه لرنی اوروب یقوب. صا صا طا طا
 ایله بوزلمیه آز قالمش ایدی دین فرداشمز دونکانلرنی حمایت یولنده
 دورت بش ساعت اسیر و محبوس اولدق، بو جدل دین صوگره ختای
 الوغلی عسکرک بعض تعدی لرینی تفتیشه آلهرق بازار غوغاسی بر
 آز تنچلندی بو قدر چه فائده سی کورلدی خوتویون عسکرینی تاما
 هیداب آفتامغه چقاردی چوچک دین بر مرحله یردور، اوشبو سنه
 کاشغر آلدیغی ایله چوچک ده اولن آلتی شهر اهالیسی روسیه
 حمایه سندن چقب ختای نظاراتنه کردی اوزلرندین شاکیه صایلندی،
 بزلر چه افسقالیق اورنیدر، یوللری روسیه ایچندن اولدغیچون
 بوکا قدر بونلری روسیه سوراب تورردی.

دوربونجون قلعهسی

۱۲۹۵نچی سنه یازنده اولگی آمو کیتب اورننه چی آمو
 کلدی چوچک دین ۶۵ چاقریم مقداری شرفنده ایمیل صوی ننگ یوقارو

طرفی دور، دور بونجون قلعه سنی بنا قیلب آنده اوتوردی اول جاینی اداره ایدندی، بو شهرنی ختای «ایمیل-خو» دیورلر، دور بونجون قلماق لغتی دور، دورت بورچکلی یعنی مربع دیمک اولور مزبور جایده بر کهنه قورغان وار نظرده مڭ یل وزیاده اولمش فهم لنور نه زماندن قالدیغی کمسه نڭ معلومی دگل هر کم دقت قیلب خصوصا کونصل بالکاچین بونڭ حقیقتی نی بلمک ده اهتمام تمام ایلیوب آمبودن صورادی او دخی اوزلرنجه تاریخ توار یخ کوروب وکوب آدملردین صوروب آنوغنی بلمدی چوچک که ابتدا ختای کلردن بویله کهنه حالنده اولوب او وقت لرده دخی بونڭ نه زماندن قالدیغی نی کدسه بلمامش دیوب جواب کوندردی، فدیمه آلتی شهر اهالیسی بو جایله ظفر تابوب آنلردن قالمش آثار دیوب آغز تقریر ایدرلر ایسه ده بورچکلرنده اولن بوتخانه علامتی بو سوزی بیکار ایدر، مگر آنلرک استیلاسی اسلامن مقدم ایدی دینلسه ممکن. آمو بونڭ اصلنی بلمدی می یاخود کونصلغه بلدرمک نی روا کورمیدی چونکه ختای خلقی روسیه لونڭ بو کبی خبرلرنی تفتیشدن شبههیه توشمکی واردور غایت صاقنورلر.

آمو بوندن درک بلمدی ایسه ده شجره ترکده قرا ختایدن بر جماعه کلوب ایمیل دیکان یرکه شهر صالدی دیدیکی اوشبو قورغان اولمق اقتضا ایدر او کتابده ذکر فیلنان شهر بو بولورسه هجریه بش یوزلر حدودنده بنا بولمشر مگر سورینڭ جسماتی کتابده یازیلن قرق مڭ خانیهی حامل اولمیوب جائزکه آز خلقی قلعه ده مکین اکثری حوالیسندسه ساکن اولورلر، قورغانڭ چار اطرافنده ویرانه عمارات لرک علامتی برار چاقریم یره قدر ممتد اولمشر، و مزبور تاریخڭ دیگر بر محلنده اوکودای خافانڭ اوغلی کیوک خان آنڭ یورتی قماق ایمیل ماڭراق دیکان یرلرده ایدی دیدکندن کیوک خانڭ اورداسی اولمق دخی احتمالدن بعید توشمز بو ایکی قولڭ توجیهی اولده قرا ختای کلوب اورنامشده سوڭره کیوک خان

ملك لشمش اولور، ايميلنى ماگراق ايله قوشاقلب يازديغى اوشبو ايميل اوزانى اولديغنى تحقيق ايدر، ماگراق تاغ اسميدر ايميل اوزانى ايله فاصلهسى بر ايكى مرعه يردور جيماناي قلعه سنه كيدن يولچى لر كوزدؤن آشوندن آشوب اول تاغك كچيدندن كيچر بوتاغ بلنديك ده بيك بيوك دكلسه ده طولاً و عرضاً خيلى ايل لره قونوش وقتشلاو اولمغه متحمل دور، دونكانى بلواسنه قدر ختاي محكومى اولن قضاق قلماق بو تاغده آرالاش يوررلردى صوگره ختاي توابعى بو تاغدن بالكلبه چكلدیلر بو تاغ كرك بلنديكده و كرك طول و عرضده تار بوغاتاي و صاغرى تاغلى نك نى نصفى قدر اولمز ايكن شجره تركده السوغ تاغلى ذكر ايدلميوب بونك يازديغى چونكه تار بوغاتاي نك شمالي قشلاو جنوبي قارلى بارلىق تاغى ايسه جنوبي قشلاو شمالي قارلى اورقار صاغرى دخى اوشاندىق بر طرفليك اولوب ماگراق تاغى يازده جايلاوكه صالح وقشه ايچى طشى برك قشلاو اولديغى چون جوارنده اولن جبال مرتفعه لردن نامى سبقت ايدب قلمه آلمش اوله اما قماق ديدكلرى موضع دور بونچون قلعهسى قربنده بر كچك قوملق صحراچه اولوب نه قشلاو ونه جايلاو اولمغه قابل دگل ايكن توارىخغه نه دن درج ايدلديكى معلوم اولمى حالا قماق ستاك ديوب قوشقلىنوب سويلنوركه قضاقدن بو نامى ايكى آدمك جسدى بو صحراغه قويولمش اما قماق قويولندن صوگره آنك اسميله اشتهار ايدلمش ظن اولنمسون آندن اقدم بو صحراده قماق اسمى واردور .

ودخى مزبور تاريخده بلا ساغون ديكان شهر اول شهرنى منغول غوبالق دير ايدى، «غو» نك معناسى بىخشى ديمك، «بالق» معناسى شهر ديمك ديو يازمش، جهان نماده بلا ساغون سيحون وراسنده كاشغره قريب يوز بر درجه طول قرق يىدى پوچق عرضده بر بلده دور ديمش، بو خصوصه سياح قطانوفنك نقلى «غوبالق» رومچه بلدهسى نك اولكى اسميدر، «غو» بيش معناسنده «بالق» شهر ديمك

معنای ترکیبی بش شهر دیمک اولور غوبالق بلساغون دگلدر، بلساغون کاشغرک اسمی دور دیدی بونی ختای دن ترجمه قیلنن روسیه توار یخنده کوردم دیو سویلدی.

مز بور قطانوف پتر بورغک تحصیل ایدن غوسودارسکی جغرافونونک چلین یعنی پروفیسرلرندن اولوب ۱۳۰۸ نجی هجریهده چوچک که کلمشیدی توفزنجی سنه لر که چه بونده توروب بوره قمیل و طرفان شهرلرینه واریب اونونجی سنه غولجه ایله ایلانوب ولایتنه قایتدغندن فقیره بر خط فیلمشیدی بو ذات فنون شتی وعلی الیقین علم تاریخ و علم جغرافیه و علم هیئته مهارتندن فضلا ترکی لسان ایله ده گوزل سویلشوردی و آز آز عربی و فارسی لسانلر یله ده تکلم ایدرک مکتوبلرینی بعضا عربی العبارة یازاردی، اخبار ماضیه خصوصنده بر خیلی آدملر ایله مجالسه ایتمشیدیم بونک امثالی بلور آدم نادر کورمشیدیم یاشلری اوتوزدن دون ایدی اما اوتوز مک یلغی خبرلری بلور دیمک مطنون ایدی تعریفنده هر نه یازمق صحیح ایکن کورمیان آدملر و بویله ذی قیمتک قدرینی بلمیان نادانلر قاری بونده مبالغه ایتمش حددن تجاوز مدحه کتمش دیمک خوفندن بو قدر چه ایله اکتفا ایدلدی، قصوری عفو بیوریله.

حسن داماد و بر نچه احسن ذوات رومچه صوی ناک اسمی نی «خوبالی» دیوب غوبالق اسمنه قریب توشدیکی سیاقدن قطانوف ناک سوزینی تصدیق ایتمک استیمورار سهده رومچه و بلساغون بلدهلری بیاننده قطانوف ناک و کرک شجره ترک ناک یازدقلری زعمی و سویلدکلری و همی اولوب صحیحی تثار منقول ماده سنده تحریر ایدیلور.

باز اوز بچشمه دوام ایدالیم

چی آمو کلده اول چوچک که کلوب توشدی روسیه ایله غولجه ایشی توکلمیوب ترکات تمام اولمیوب ایکی دولتک آراسی یالقون کوکللری صالقون وقتلر ایدی، آمو ایسه حد

ذاتنده بر حدتلی آدم اولدغندن روسیه‌نڭ شدتنی کوروب
 اوزی نڭ تیزلکندن اورتاده بر فساد واقع اولمغای ایدی دیه چوچکدن
 یراغراق تورمق معقول کوریلوب بو ملاحظه ایله دوربونجون که
 کوچوب کتدی چوچکده لوغالدای نامنده بر مأمور قویوب روسیه
 ایله نیندای سوز بولسه آڭا تفویض ایتدی غالدای دخی باخته
 الوغلی ایله اشنالیق پیدا قیلب گاه ایشلرده تلطیف ویومشاقلق ایله
 کولوب گاه یغلب عفو طلب قیلب البته بسو ایش آموغه یتماسون
 آمو ایشتمسون دیه‌رک بو مدارا ایله توردی، وبو ییل‌لرده ختای
 یرینه روسیه‌دن آياقلى مال و آشلق چقارمق ممنوع ویساق اولدی
 بر نچه سودا کرلرک مال‌لری و آشلق‌لری ساتیلوب خزینه‌یه آلدی،
 چوچک سودا کرلری نڭ باختغه کاپیتال تولادکلری دخی اوشبو ییل‌لرده
 اولوب آز مدت ظرفنده الغا ایدلدى، آدم‌لر آمو نڭ چوچکدن
 کتدیکنی کیکان چغانڭ یعنی اوزلری نڭ الوغ روحانیسی نڭ
 اشاره‌سیله دور دیورلر مثلا آموغه دیمشکه سن چوچکده توره‌سن
 تیز فرصتده اوله‌سن ظاهرده بو سوز ایله کتدیسه‌ده باطن‌ده مطالعه
 سیاسیسه‌سی اولکیندن عبارت ایدی وفی الاصل هر ایکسی بر معنی‌دور.
 واقعا روسیه طرفندن هر ایش بولسه غالدایدن آشما یوب عوام ایسه
 بونی آمو بلمدی اگر بلسه‌اویله ایدردی بویله ایدردی زعمنه کیدردی
 اما هیچ ایش آمودن بی جواب وی مصلحت دگل ایدی.

آمو دوربونجونده خیلی مهابت ایله توردی خاص روسلرنی
 شهرینه کرگوزمدی اسرارنی اغیاره بلسگوزمدی یلنده بر دفعه ایکی
 دفعه چوچک که کلوردی کلدکه جمیع عساکر و جمله کوچ قوئی
 ایله کلوب نچه معیوب‌لری سوکوب صوفوب وقتله مستحق اولنلرنی
 آصوب کیسوب اولدریب بویله سیاست ایله آز کون توروب
 کیدردی بو صولتدن اوز خلقی ایله برابر سودا کرلرده قورقاردی
 متهور آدم‌لر صوگره‌سنی ملاحظه قیلمیوب آچوایله بر ایش چقارمسون
 دیورلردی هر چه بو اصول ایله محکومنی محکم ضبط ایدب توردی،

آمبو دوربونچونده قرارلندیغی ایله روسیه سودا کرندن بر قاچ آدملر واریب آنده دخی دوکان آچدیلر.

توقسان آلتنجی سنه روسیه محکومنده جایسان ایلندن بر طائفه ایلنی چاپوب کوپ مال واسیر آلدی قضاقلر چی آمبونگ اوستوندن عرض بروب بونی طلب قیلدیلر اسیر فایتدی مال لری بی صوراق کندی وبو ییلرده آمو اوز توابعدن آق نایمان ایلنی چاپوب آدملرینی اسیر و مال لرینی خزینهیه آلدی سببی روسیهیه کوچوب قاچدیغی اوچون ایدی بر آزی قتلوب جایسانغه واردی روسیه حمایه سنه قالدی.

چی آمو عسکر تعلیمینه نظام وترتیمنه زیاده رغبتی وار ایدی فرنکی تفنگلر قوللانوب طوب زنبورک لر آلدیریب عسکرینه اویون اورکاتمش ایدی کیشل نوعندن سپاه قیلمق «لی» یعنی آیین وفانولرنه قطعاً جائز دگل ایکن آنلرک ایشکا یرار یاشلرینی خدمته آلوب تعلیم بروب بر نچه مک عسکر حاضرلدی بو ایش خاندن بی اجازت بولدیغیچون خرجاتی اضعاف مضاعف اولوب خاندن کلن حسابلی کموش بوکا کفایه قیلمدق آمو اوز نفوذی ایله تیزه یعنی کاغد آچه چقاردی ابتدا جا کفصولدن یعنی پادشاهلق بانکه دن تیزه بدلنه کموش و یررک توردی صوگره خزینهده کموش اداء بولوب تنکه (صوم) لیک تیزه بر مثقاله یعنی یکرمه تین که نزل قیلدی تیزه سببندن سودا کرلرک نچه مک یامبوسی خزینهده اوچ یل مقداری اصلوب قالدی.

توقسان یدنجی سنه ایسکی جامبولک مشرق جانبنده لوغالدای قورغانی سالندی وهم کونصاگ کهنه فورغانی تجدید قیلنوب آکا ختای عسکری توشدی. توقسان سیکز سنه روسیه ایله پیتربورغده صلح نامه یازیلوب غولجه شهری ختایغه فایتوب بر یلور بولدی، توقسان توقزنجی سنه بشنجی مای یولدزنده کسوف کلی واقع اولدی، اوشبوسنه ذوالقعل آبی میلادک ۱۸۸۲نجی سنتبر ۱۴ نده کونصل بالکاکاپین کلوب توشدی، محاربه دن صوگره کلن اوّل گی کونصل بودور.

بورونغى كونصل لرك تورغان ايسكى تورغان ختاىغه قالب بوزك بدلنه حالا تجارلرك تعمير قيلمىش ايكى محله جايى تاماما وبر آز بوش ير وقلمعهده فقرالرك مال اونلاياچق مرعى وبر خريق صو وكورستان اورنى افراز قىلىب آلندى كونصل اوز نوابعنى تاماما دفتره قيد قىلىب هر كمك صومه سنه دسمايه سنه كوره ويركو صالحى يعنى اعلايه بر صوم اوساطه ايللى تين ادنايه اون بش تين آيلىق قوبولدى دورت بى بر اقسقال سايلدى اقسقالغه مزبور آقهدن آلتى يوز صوم سنوى وظيفه تعيين قىلدى اقسقالغه موندن مقدم بويله معين وظيفه يوق ايدى، بى لرك بتوران اشندن صومنه اوچ تين آلق اولان اجازت قىلدى سهده آر كونه بونى وايكى كچك بى برهم بردى بر اقسقال ايكى بى بر قرار قالديلر، يرنى فورانى اولچاك كه آلوب باغ باغچه لرنى اوى جايغه عمارتكه بردى، دور بونچون كه دخى بر اقسقال بر بى قويدى.

۱۳۰۰ نچى سنه ميلادك ۱۸۸۳ نچى يلى دور كونصل بالكاچين بو ايشلرنى سرنچام قىلىب برنچى سنه پيتر بورغه كندى دعوا ايشلر ينى فقيره وغيرى ايشلرنى توبانده يازيله چق اوچ آدمكه تفويض ايتدى، اوشبو سنه مسجد مركز جنوب جانبنه خشتدن بر مناره قىلندى جماعت آقهدن سنندن و بو سنهده المتادن كنيرال فریده و ختابدن چكساي نامنده مأمورلر كلوب چوچكده ملاقات اولديلر ايكى دولتك سر حدىنى تحديد ايدوب يازولى يغاچ تكديلر برنچى سنه بونكله اوتدى.

۱۳۰۲ نچى سنه كونصل پيتر بورغدن فايتوب تيزه نوغر وسنده كهوشنى آمبو ايله اقل لشوب آمبو دخى بويله زياده خرچ نه دن اولديغنى و بوتد بوردن ما عدا يعنى عسكر قوتى ايله سرحدنى صافله قندن غيرى علاج اولديغىنى سنه كوستريب بوسپيدن محكومندا گى اهااليدن عسكر آلوب خراجات آنكله ضعافى مضاعف اولديغنى بيان ايله خانغه خط كوتاريب كونصل و پاصلان نيك بوگئا معين اوله رق سودا كرلرك كهوشى كامل

قوللرينه تىكى، ھا كىتى ھا كلى دىوب توردقە كىموش كلوب
 يتىدى تىزەنى خىزىنە يە وىرنە ارماندە وىرمىاندە اولدىلر وىرن
 كىوب وىرمىم وىرمىان نىك وىرمىم دىدىلر، بىدە قىضاق توغرىسىنى
 سويلشوب ئىت وچوق و تورتول اىلندىن اىكى مڭ مقدارى اوى
 ختاىغە كىردى روسىدە قالغان قىضاق اوچون بارلىق تاغنى رىايە
 اون يل اولتامقە وعدە نامە يازشدىلر و بو سىندە زمان بىك افندى
 باخته قلعە سىنە ھا كم بولوب كلىدى. يازىندە مزبور عارىت بىرڭ چىنە
 باخته دن اون آلتنى آدم اترات چىق بىتدقە چىنكە سر عدە الغار
 سالدقە بونى كىونىلغە و آمبوغە بىلدىمك دركار اىكىن نەدن دور
 زمان بىك افندى بوڭا مساهلە قىلدىن آمبو آللرنى ناخاسدە توتوب
 باغلب كىتورمك كە اىكى يوز مقدارى عىسكىر بىباردى اورتادە اوق
 آتىلوب دورت كىشى قىماق بىر كىشى روسدىن تىلف بولدى اوشبو
 توغرىدە چى آمبو اىلە كىونىل غىلى نرى بىرى بولشوب آرادە
 اىلچىلر يوروب آخىر كار سوز اىكى پاي تىختڭ پاىلان نىكلرىنە
 موقوفى قالوب باىلدى.

۱۳۰۳ نچى سىنە صفر الخىركڭ يىكرمى سىنە مصادف اولىن ۱۸۸۵ نچى
 نوپارىڭ ۱۵ نچى جىمە كىچەسى سىمىكزىردە آسماندىن يولدىز ياغوب
 سىمىت توقىز اون لىردە نىھىت شىدە بىرلە باراندك توكولوب تون
 يارسىنە قىر بو حال اىلە كچىدى بورون كورمىانلرە توارىخ بىلمىانلرە
 كىوب قورقنچ بولدى، اما توارىخ اوقىيانلر بوىلە كارلرڭ نچەسىنى
 كوزدىن كىچورمىش كىبى بىلورلر يل آى بىختىدە بوندىن بىانات يىنە
 يازىلور.

چى آمبو بىض بى نظام اىشلىرى توغرىسىدىن معزول مرتبەسىنە
 يتىدكە كىونىلڭ اعانتى و تىزكىسەسى اىلە عزلى علاىە يعنى تىزلى ترقىبە
 مبدل اولەرق درجەسى آرتوب اىلاىە جا كچوك بولدى اورننە دىگر
 آمبو كلىدى، كىونىل بالكاچىن بو كىبى اىشلىرىنى بىتوروب و كىونىل
 خانەبى تىمىر اىدىب باز بىتربورغە كىدى اورننە عزىلو بىدروف

نائب بولوب كلدى، بو ذات ختاي طرفه خيلى حدت ايله توردى
هر سوزىنى سند وهر ايشنى دليل ايله قىلدقن بونك ايامنك سودا كرلر
ختاي طرفه كوب اوستون بولدى ورومچه شهرينه افسقال قويدى.
دورتنچى سنه يازنده دوربونچون چريسى وظيفه توغروسنده
جدل چقاريب آمبوسى قاجدى سودا كرلر دغى چتپ چوچك كه
كلدیلر اخیری شیخودن وبو بردن عسکر واریب غوغا سوندی
سودا كرلرگ بر آز مالی تلف اولوب بلا ضمان كندی اوشبو مجادله
اوستونده بالكاچين ينه پيتر بورغدن كلوب بعض مصلحت اوچون
رومچه گه وآنندن طرفانغه واریب اوز رسم لرنچه اصحاب كهفی زیارت
قیلب قايتوشنك سنه بيشنچى يه داخل اولمشيدى شیخو مناص اورتالغنك
فوت اولدى، اوشبو بيشنچى سنه ده شيشمروف كونصل بولوب كلدى
فيدرف اولگى اورنى اورغه شهرينه كتدى وبو سنه ده اولگى
مسجد مزك اورننه حاضرغى مناره لى مسجد صالئميه باشلدى اولى بر
آز جماعت آچمه سندن سوكره رمضان حاجى اتمامه ايرشدردى، شوالك
اون اوچونچى شنبه كوني باشلنوب آلتنچى سنه ربیع الاولك اون
توقونچى جمعه كون ميلادك سكسان سيكزنچى نويابر اون برده ايرته
نمازندن افتتاح ايدلدى، ثبت الله اساسه.
مسجد مزك شعردان هر فاضل بر تاريخ ياسازيب جمله سينك
مالى متحد اولمغله اچندين انتخاب ايدب تركستانى على خواجه نامنك
بر ذاتك تاريخى بونده درج ايدلدى.

بيت على خواجه تاريخ مسجد

ثنا الحمد اول كم اوشال خلاق موجودات
دردى مصطفى غه كم حيبى سيد سادات
كه بر مرد خدا بو كون قىلب بنياد بر مسجد
عجب طرفه منقش سبز كورر كه يخشيدر هيهات
اوشال كم على همت كه ايگامنى رحمتى ياغسون

نصیب ایلب آکئا رحمت که قیلسون داخل جنات
 که هر کم بارسه مسجدکه دعا قیلسون اوشال ایرنی
 همیشه مقصدن ویرسون کرملیک قاضی الحاجات
 که بو حاجی افندم که بو قیلغان همتی او چون
 او قور رحمت آکئا دائم جمیع کل مخلوقات
 امام ایلب بو مسجدکه که بر قاری مرتبنی
 قرائتده ایرر بلبل او قور آواز ایله آیات
 تلب چون استعانتنی بـورونقی اولیالردین
 که بو ویرانه کوکلمدین چقاردم اوشبو تعریفات
 صورا ب مسجدنی تاریخین نچه اهل رسالردین
 بو مسجد تاریخن صور ساک دیدیلر «تنتهوالایات»

مسجد سیاقندن قبله خصوصنده بر نبنده بیان

بلدمزک محل موقعی خط استوان قرق یدی یاریم درجه عرض
 شمالی و طول قدیم ایله یوز بر درجه و بر حساب ایله توقسان بش
 درجه شرقیده واقع اولوب سمت قبلهسی مغرب الشتادن سکز درجه
 شماله توشر ایکن حالا مسجدمزک قبلهسی بوندن اون ایکی درجه
 مغرب خط استوایه انحراف ایتمشدر بو قدر چه ایله انشاءالله نماز مه نقصان
 کلمز زیرا اهل شرقک قبلهسی بلا تقیید ما بین المغربین اولدیغی
 کتب فقهده مشحون ولسکن بلدمز کعبه معظمه دن شرقی یا شمالی
 ایدکنده کلام واردور، بعض فضلانک تقریرنده ظن و تحری صحرا به
 اولوب وضع محرابه علم هندسه ایله تحقیق درکار دیورلر بوکئا تفسیر
 کبیرک، (تعلم الدلائل الهندسیة فرض عین علی کل احد) قولیله اقول لرینی
 ترویج ایدرلر، آری ترویجه و ترجیحه حق لرین واردور زمانمزک
 ادعاء نبوت ایتیمه آز قالان علما پوستنده جهال لری بو علمی
 بلمدک لرینه بیت لری قزارمیوب قزارمق شویله تورسون بیلن لره قارشو
 ققرو ب بو تحقیق لازم دگلدر، بیکار سوزدور، بوش سوزدور

دیمکدن قاچمز لر بو کبی علم ضروریه مطلق قدم باصمازلر هر روز بش دفعه فرض اولن قبله یه ظن و تخمیننی جائز بلوب عمرده بر واقع اولور و اولمز مسائل ثمانیه کبی نافله و رفع یدده محاذات و ماس امثالی ضائع و سنت و مکروه بیننده مشترک اشاره سبابه سیافلی زائده لرده نزاع ایله بری برلرینی تکفیره قدر حکم و فساد صلواته قدر فتوی و یررک ترضیع اوفات ایدر لر دیمک که فرضی ترک ایدب ادبه وجودی ترک ایدب عدمه کیدر لر کفر و اسلامی هزل سوزده اسرافنی فضل بلور لر، اشاره و ماس فیلسون قیلمسون مسئله مختلف فیه دور بونده کافر اولور فاسد اولور نه وار بویله کارلر کاهل و فائل لرک صنعی اولوب بین العوام بلوای عامه بونک کبی زعم بارددن ظهوره کلور.

ایام تحصیلمز ایدی سیمی پالاد قلعه سنده برکی یافته کهنه مسجدک قبله سی غیری مسجد لر دن آیریچه مغرب الشتایه فریب توشمش اصلده بر مهندس آدم بونک قبله سنی تحقیق توغری قیلمش ایکن ملالر بوکا مداخله ایدب قبله اهل مشرق ما بین المغربین قولیلر اکر چه مغربین دن خارج دگلسه ده قرب الشی حکم الشی دیه بو مسجدده نمازک نا درست لکنه ذاهب اولدیلر بو قوله ایا رنلر زاویه. پوچمه قرب اوقوب یوردیلر، مدرسی دملا کمال الدین افندی بونی توجیه ایدرک ادعا کز اهل شرقک قبله سنده اولوب بو محل شمالدن معدود اولمغله هر بار خط استوادن قطبه چکلد کچه سمت قبله جنوبه میل قیلدقن درجه اعتبار یله مکانزک قبله سی مغرب الشتایه عدیل اولمق اقتضا ایدر تخصیص ما بین المغربین قولی ننگ قائلی مروده اولوب باز تحقیق دن سوکره مصلیه خطابا «تیا سروا یا اهل مرو» دیوب اول جایک قبله سی دخی مصلی ننگ صولنه انخنا ایله اولدیغنی خبر و یرمشدر فکیف بو جایه علی الاطلاق بین المغربین قبله اوله دیرک ادله واضحه ایله معاند لرک آغزینی سد ایتدی، بوندن اوتری طلبالر بیندک تسکاری اوقیانلره تعریضا زاویه یه فراساک هاویه یه وارهن لطفیه سی

ضرب مثل اولمشدر، حیف که اولگی مسجد هدم ایدیلوب ایکنچی مسجدك تعمیرنده حواری باشقه مسجدرك سمتنه کندی.

مجتهدین رضی الله تعالی عنهم هر برلری شرقك قبلهسنی بیان ایدب شمال وجنوبدن سوز آچهدقلری ایام مبارکونده فتح اولنان برلر عراق وخراسان وماوراءالنهر مملکتلری اولوب کلدلری اراضی نك کعبهسنی ومسئول اولن مملکتنك قبلهسنی تعیین ایلمکله قاضیخان وغیر کتب متقدمین لرده بو طرفلره دائر تحقیقات یازلقدیغی بوندندر صوکره اهالیء اسلام ربع مسکونه منتشر ومالك اولدقه متأخرین رحههم الله تعالی جنوبك قبلهسی شمال وبالعکس وغربك قبلهسی شرق وبالعکس دیوب بونلرک وما بینهم نك قبلهسی طول وعرض وعلامات نجم ایله ادراك ایدیلور قولیل، تصریح ایتمشلردور، اوله اولسه قبلهیه لازم اولن یولنلرک بر نچهسنی اسمنی یازیب محملنی کوسترمک مناسب کوردی.

«فرقدان» بزلرچه، «آق بوز آت» دیدکمز یولنلدور. جوارنك ایکی یولنلر وار، بو دورتیسینی نعش دیورلر. ینه ایکی یولنلر جدی طرفه دور «جدی» ایله اوچسی بناتدر مجموعه «بنات نعش صغری» دینلور «دب اصغر» دخی دیورلر وبونلرک طشند دوران ایدن یتى یولنلرکه بنات نعش کبری دور قضاقه بوکا یتى قراچی دیورلر ربع شکل توران تورتیسى «نعش» قنار توران اوچسی «بناتدر» وبویدی یولنلر دب اکبر وصدق فلک نامیلده سویلنور، وبونك مقابلنک یدی یولنلر دخی وارکه آکا «ذات الکرسی» دیورلر، بونك ترکیچه اسمی نهدور بلامدیم، بونلرک هر بری تفاسیرده ولغت کتابلرندده وهیئت رساله لرنده بیان ایدیلور.

«جدی» یولنلری که «جدی» دن نفریق اوچون تصغیر بنیه سیله «جدی» دینلور، بزلرچه: «تیهور فازیق» دیدکمز بودور، حرکتی محورینه قریب اولمقله دائم بر اورنده تورمش کبی کورنور، تفسیر

كبيرك (ان ربكم الله الذى خلق السموات والارض) آية كريمه سنده
جدى يولدزى كه عوام بونى قطب ديرلر بو يولدز كندى نك آز
مسافه دوره سنى اوتوز آلتى مك يلده تمام ايدر ديمش قطب موجود
يا موهوم بو دوره نك اورتاسنك اولسه كرك، فى الاصل نقطه مذکور
خرمان نك توب قازيغى وجدى آكا باغلانان حيوان مثابه سنك اولوب
هر يولدزك قطبه قريب اوله بطىء الحركة وهر يولدزكه منطقه يه
طرف اوله سريع الحركة دور.

ايمدى بو بيانانك حاصلى بودور كه مكه مكرمه شرفها الله نك شرقنك
اولن اقوام جدى يولدزى بى اوكه آلوب غربنك اولنلر صوله جنوبه اولنلر
جبهه يه شمالك اولنلر جيلكه يه يعنى قفايه و بزم بو محلك اولنلر اوك قولاغك
ارقاسنه قويهرق نمازه تورسه لر قبله يه مصاب ايدر انشاء الله تعالى، بو محله
بزم مقصد مز قبله يى تفنيس اولمىوب سياق سباق دن بو قدر چه
قلمه آلدى تفصيلنى استين تفسير مطول وكتب مدون ورساله
هندسيه و فن حكميه يه مراجعت ايدب من بعد مسجد بنا ايدنلر بو
دقيقه يه دقت ايتملرى الزمدر، علم هندسيه اطلاعى ونجومه وقوفى
اولميان آدملره قبله يى بلمه نك طريقى اولدر كه حمل وميزانك اول
كونلرى قطب نبا ودائره ايله ساعتنى تمام قيامه توغرى قىلب بعد
الزوال اوچ ساعت اوچ دقيقه بش دقيقه ده قوياش نرده اولورسه
بزم بو درجه ده تورانلرك سمت قبله سى بودور. وبوندن اسهل دخى
بىر طريق كه بين المغربينى آلتى حصه قىلب بش حصه مغرب
الصيفه بريسى مغرب الشتايه قاله، شويله كه غنوار يولدزى نك توقونچى
كونيكه دلونك اولى دور قوياش نه يرده باتارسه بزم بو يرمزك قبله سى
اودور، زيرا ديكابر توقونده كه جدى يولدزى نك باشى اولور كون
تمام قسقاريب ايون اولنلر نده كامل اوزايغله مغربين آراسى آلتى
آى مدت اولوب بىر آيك تفاوتى مذکور مدتك سدسى اولور.
حالا بزم محرابمز يكرمى دورنچى، يكرمى بشنچى فبرالك مغربنه
توغرى اولدق دن قبله مز قرق بش كونك شماله توشمش اولور، ديمك كه

ما بين المغرب وبين دن دورت حصه نك اوچسى شماله بر ييسى جنوبه قالمشدر .
 بزه لازم ايديكه بش حصه اوڭه بر حصه صوله فالسون، كما سبق .
 كعبه معظمه شرفها الله علم هيئتجه ۲۳ درجه عرض ۶۷ درجه طولك
 معرفت نامه نك كوسترديكى ۲۳ درجه عرض ۷۷ درجه طولده اولوب بزم
 ساكن اولدغمز شهر چوچك ۴۷ ايله ۴۸ درجه عرض بيننده ۱۰۱
 درجه ياخود ۹۵ درجه طولده اولمغله، غريطه يى خط استوانك شرق
 وغربنه توغرى قويوب بلمزدن كعبه معظمه يه بر خط مستقيم نارتيلوب
 وآندن غربه طوغرى اوزانورسه مغرب الشتانك سيكز درجه شمالنه
 توشر حالا بزم قبله مز ۱۲ درجه ينه شماله توشمشدر . مغرب الشتا
 ايله مشرق الشتا بينى ۱۳۳ درجه مغرب الصيف ايله مشرق الصيف
 بينى كذا ۱۳۳ درجه مشرقين مغربين بينى ۴۷ دن ۹۴ درجه جمع
 ۳۶۰ درجه اولور، قبله خصوصنده اعتبار عرضده اولوب طولك قبله يه
 لزومى آزدور . اما فقه كتابلرندنه قبله نك بيانى جمله يه معلوم اولدقن
 بونده يازميه حاجت كورلمدى .

ينه باشداغى سوزمه مراجعت ايداليم

مسجد نك تمامى ايله اولگى خشت مناره هدم قيلنوب خشتى
 صو قيوسينه صرف ايدلى، اوشبو سنه قوملرمز بيننده بر مسئله
 اوچون منازعه بولوب بالاخيره اسحاق باييتجه وعليكه بي وعلى باجاي
 كى لنگرلرلك چنكالارى ايله معاندلر منكوب و سرنكون اوله رق
 مسئله مكاننده قرار تاپدى، ينه بو سنه ده ختايلر حالا آمو اوتوران
 يگى قورغاننى صوقميه باشلدىلر يديچى سنه اخيرنده ائمامه ايرشدى
 بوڭا عسكردن وقضاق قلماقدن مجموعى اوچ مكدن زياده راق آدم
 خدمت قيلدىلر، بو قورغان يعنى جامبولك بلمدليكى قلاقانى ايله اون
 ايكى كز وعرضى قالونلغى توقز كز احاطه سى اوچ چاقر يم دن آز
 كم دور .

سیکزنچی سنه دیغانکوک چیتای نامنده الوغاری چری ایله کلوب کهنه جامبولغه توشدیلر جنوبده بر جگفاک غربده باخته یولی اوستونده بر جگفاک صوقدیلر جگفاک کچک جامبول دیمکدر بر روت یعنی ایکی یوز ایملی عسکرک فرار کاهی اولور، توفزنچی سنه کونصل شیشمروف فوت اولوب اورننه بارینمان کلوب توشدی اوشبو سنه که میلادک ۱۸۹۱نچی یلی دور اوتکبر یعنی عقرب آینده مغرب طرفدن بر پارلاق یولدر توغدی نوبابرده آنک یوقاروسندن ینه بر یولدر توغدی اولسگی دن آز کچراق کورنوردی قزغل توسلی ایدی توفسان ایکنچی سنه غنوارک بکرمی بشی رجب الهرجک سیکزنچی کونی مزبور ایکی یولدر بر نقطهیه جمع کانه ایکی بر یولدر اولوب ایرتسی کون او بری اوزوب چقدی، ینه اوشبوسنه شوالک اولی ایله ختایلر ایسکی جامبولنی طشندن ایکی غولاچ قائلنتوب صوقمیه باشلیدی، بش آلتی آی طرفنده تمام قیلاب داربازه وبور چاک لرنه اولن تماشا خانه لرنی تعمیر ایلیدی، بسو عینده اطرافنده توفراق آلان چای لردن آدم سویاکی کوب تاپولدی آق سویاکنی بر بولاک صاری سویاکنی بر بولاک توپلاب ایکسنی ایکی جایه کومدیلر، نه دن بویله ایدرسز دیدکده آق سویاک بزلرک صاری سویاک سزلرک دور دیوب بونک حکمتی نی صورافده اسلام طائفه سی کوچه وبازارلرده قضاء حاجت ایتمیوب خالی مکان استدکچه بولک مضرنی بدنسگه سرایت ایذب سویاک صاری اولور بزم خلق ایسه بول غایطی صاقلمیوب نه یرده تقاضه قیلور اداء حیوانیه ایتدکن بول غایطک اثری بدنه یتمیوب سبب آفلغی بوندندر جوابنی ویردیلر. واقعی می دگلمی اصلنی اهل حکمت بلور، مجوس لرک سوزی صدقه دلیل دکلسه ده کند کتابلرمزده بولی صاقلمق آغریق ایراث ایدر وتقاضه وار ایکن نمازه تورمق مکروه دیان قوللر واردور.

۱۳۱۰نچی سنه صفرنده ایکی طرفدن مأمورلر چقب حدودلره تکلمش تاش یغاچلرنی کوروب باز اولسگی اورننه برقرار قالدی

اوشبو سنه كونصل بادرين كلوب بارينمان پيتر بورغه كندى، اون برنچى سنه محرمك اول كوني توقسان او چونچى ميلادك او چونچى اييول ايدى مزبور بادرين اوز اوزندىن آتيلوب اولدى نه جريمهسى وار ونه خوفدن بويله ايتدى ونه سببىن جاننى قيوب بو بلا باشنه يتىدى احدك معلومى اولمادى، اورننه ينه بارينمان كونصل بولوب كلدى وبويلك بارليق تاغى نك اون يىل مدتى تمام اولوب ختايه قايتوب ويرلدى يىدى يوز توقز اوى قضاق ير ايله بيله ختايه كندى، ينه بويلك جمادى الثاني آيى ايدى ديكابر ۲۳ده سكر يتار نيكالاي ويسلاويچ كلوب توشدى موندىن بورون كونصل لرده سكر يتار يوق ايدى.

۱۲نچى سنه ختاي طرفىدىن تيلغراف كلوب ايسكى جامبولغه كردى، وبو يلدە ختاي ايله ياپونيه صوغشى باشلندى ۱۳نچى سنهده مصالحه بولدى بو محاربه نك نتيجهسى سوكره ياپون ماده سنك يازلور. اوشبو سنه چوچك كه پوشته كلدى جمادى الاول اخيرى ايدى، ينه بويلك باخته ايله چوچك اورتاسنه تيلغرام تارتلدى، ينه بو يلدە خوچو سوچو دونكانلىرى بوزلدى قىبلدن ارغى تيلغراف لار اوزلدى ختايلىر باجين خبرىنى روسيه ايچندن آليب تورديلر، بو محاربه نك منشاى بو ايمشكه مزبور ايسكى شهرك برونده مولود شريف جمعيتى بولوب مجلس علماده كلمه طيبه معنای لطيفه سندن آرالرينه مباحثه توشر، شويله كه محمد رسول الله ضم قىلنمىدقچه فقط لا اله الا الله كلمهسى ذكر تام اولورمى اولمىز يالغوز بونى ايتمكله مؤمن دىنلورمى دىنلورمى ديولمىزى ديوب بىر فرقهسى البته ذكر نامدر قائللى مؤمن كاملدر ديمكه ذاهب اولور، ديگر طرفى محمد رسول الله ديمدكچه ذكر تام اولماز مؤمن دىنلور ديهرك نزاك نزاك اخيرى مضاربه يه منجر اولور بونلرى توقتاتمق اوچون حكومتدن عسكەر چقب جا كچوك نك يعنى والى شهرك حضورنه آليب وارلر، جا كچوك بو نزاكلى سوزلر ك مفهومنى آكلادقندن سوكره ايسكى جمله معا ذكر قىلدقده نه ضرر وار ديوب مسلمانلر ضرر يوقدر ديدكده يوق ايسكن ايسكىنى تمام ايتوب نزاكلى سوندرسكز

اولمزمی ایدی دیهرک اولگی جمله ایله اکتفا ایدن طرفه عتاب آمیز خطاب ایدر مسلمانلر عفو طلب قیلب بینمزه بویله مباحثه لر هر وقت صادر اولور مسئله نك حقیقتی آکلانقدن صوگره رضالشورمز دیه کورسه لرده بی محل بویله غوغا چقارانلری عیب سز قویهق سیاست حکومته ناسزادور دیوب او برینی جزایه مستحق قیلور اولدقده مسلمانلر بوگا چاغریشوب بزم اعتقادمه سن می میمیزلیک ایدرسن دیوب جا کجوکنی بیچاق ایله اورمش اولدرمش حاضر توران عساکر مسلمانلره قلیچ اوردقده مزبور ایکی فریق دونکائی اتقافله ختایه قارشو محاربه قیلب خوجو سوجو شهری بوزلدیغی ایله جوارنده نچه شهرلر بونلره تبعیه ختایه تبع تارتمشلر، غزنه لرده بو بلوایی بیوک حوادثانن یازدیلر.

اوشبو یلده رومچه به کونصل قویولدی موندن مقدم افسقالدیق ایله تورمش ایدی، اول کونصل فیدروف بولدی بو ذات بالکاکچین وقتنده چو چکده نیابة توردیغی یوقاروده یازلمش ایدی، اوشبو سنه ده مدرسه سالندی، مقدم کندیز بر مکتب خانه بنا قیلب او مکتب بالکاکچین نك مصلحتی ایله بوزیلوب بعده ینه اوزمزنك بر خانه مزده اوفوتوب تورمش ایدک او جایمز نعمیر ایدیلوب دامادمزه یعنی اوزادان قزمزه برلدکن صوگره مؤذن برلن ملا توفاق اوز او یلرنده بالالر اوفوتوب تورمش ایدی بو مدرسه مز اوشبو یلده تمام بولوب حاجی رمضانك همتیله یکرمی پیشنچی جهادی الاؤل اون ایکنچی نو یاپرده افتتاح ایدلدی ملا محمد شاهغه معلم لیک ویرلدی.

ینه یو یلده ایکنچی ذی الحجیه مصادف اولن توقسان آلتنچی مایك اوچونچی جمعه کونی تیغراف چبوغی ختای تیغرافندن تفریق قیلنوب پوشته خانه به کلوب کردی، بو سنه عید قربان اون برنچی مای شنبه کون اوفولوب عقیبنده چوچک سودا کرلری پادشاهك تخته چلوسنه توغ بایراقلر تکب بیوک شنلیک لر قیلدی آت چاپدرلدی

اوشبو ۱۳۱۳ نچى ھجرىھ مزىنك اخیرى ۱۸۹۶ نچى میلادك مایى ایله معا اتمامه ایریشوب ۱۴ نچى سنه محرم الحرامك اوّلى اییون نك انچى كونی شنبه ایله باشلندی خدا سنه مزی بارچه مزه مبارك ایله بو کون بورایه كلوب بر آز استراحت ایدلی خدایم باقیسنه دخی یاردم ویره وهو المعین.

چوچكده اقسقال اولانلر بی اولانلر

ابتدا ختای كلوب توشدكده اقسقال اولن سرد چالا قضاقدن تاوجان جارتی باى اوغلى ایدی، بر یلدن آرتوغراق توروب بعده ناش خواجه ایشان نامنده بر مرغانی اقسقال بولدی، بر یله یتار یتمازدن بو ذات اوزی تاشلاب هاشم باى بن موسی باى مرغانی اقسقال بولدی (*) آنك وفاتی بعدنده فارسى حامد بن عالم باى مرغانی بر یله قریب اقسقال لیق قیلدی یعنی توقز آی توردی، بعده عظیم باى بن موسی باى اقسقال بولدی كونصل كلنه قدر توردی، كونصل بالكاچین پیتر بورغه كتدكده بونی عزل قیلب تاشكندلیك المحمد بی نوعی دین عمر بی ینه تاشكندلیك دین ارسلان بی اوچاولرینی مشترك اوز اورننه نائب قیلب قالدردی دعوا ایشلرینی بو كیمینه تاپشردی تاشكندلیك ایكى بی نك خط و سوادى اولمقدن یازمق سزmq بیلیت برمك خدمت لری عمر بی نك عهد سنده ایدی. بو بی لرك وقتنده بو جانبده روسیه الوغلرندین و دیگر طرفده ختای تورهلرندین تورلی تعدی لر اولوب ضرری فقرايه سرايت ایتدی شویله كه غنیرال فریده حدود تعیینه باختنهغه كلدكده استقبال قیلدك لره بهانه سیل عمر بی نی حبسه قویوب چوچك دن جمیع سودا كرلر نی كچه ایچنده باختنهغه آلدریب ایرتهسى وقت پیشن گه چه كوچه ده صاقلب قویاشه قاقلب نان توزمزی آل میوب خلی سیاست لر قیلدی بو خصوصه شاكر باى علیكه باى بو فقیر اوچاولرمز اویازگه

(*) روسیه طرفندن برکتیلان ختای طرفدن تصدیق ایدیلن اقسقال لغك اوّلى اوشبو هاشم باى دور. اوّلگی ایكى سودا كارلرک صایلاوی بوینچه بلاقید تورمشلر ایدی،

باروب يولقوب وېر طرفدن سودا كرلرڭ هر برى اوز آشنا توره لريله سوزلشوب الحاصل نچه واسطه وهدايا ايله غوبيرناطوردن عفو طلب قيلب بى لرمزنى آليب چو چك كه قايتدق، غوبيرناطور چو چك كه كلدكه خراجاتنى سودا كرلر اوستنه سالدى گويا سرحد تعيينى سودا كرلر اوچون بولدى، بو اثناده دور بونچوندىن چى آمو كلوب عظم باى برله بزم المزده امانت توران بر روس تجارى نڭ بش مك كوراك چاينى تارتوب آلدى بى لرمزنى كوب وحشت كه سالدى الوغ لردن بويله خفا وجفاليق لر كورلدى، اما كونصل كلدكن صكره غوبيرناطور فريده بو قيلمش ايشلرينه منستر طرفدن معاتب اوله رق بالاخيره المئادن پاختهغه كلوب كونصل برله اوزلشدى تاتولاشدى، آمو دخى تارتوب آلمش چاينى نڭ پولنى تماما تولادى.

عظم بايدن سوكره سميدن كلوب مرغناني عثمان اقسقال بولدى برار يلدن كين عثمان معزول بولوب جولاي بن مئاي اقسقال ليق اورننه اونوردى بى لر دخى صايلنوب اولسكى بى لر قالدى عليه بى اسحاقباى مرغناني فرفى شيخ تاشكندى لر منصوب بولديلر، اوچونچى دفعه ينه صايلنوب نوعى دن اسحاق بايبتچه شموى وتاشكندليكن دن مرعابد بايبتچه بعده تورسون بى تاشكندى بى ليك كه تعيين قيلنديلر.

چو چك ده ترجمانلق ايدنلر

كونصل بالكاچين ايله اول كلن ترجمان اومسكى جوارندن ابراهيم نامنده بر قضاق بالا ايدى بعده باى قرا ايلندن عارف اسملى بر يكت ترجمانلق قيلدى بو ايكسى بالكاچين وقتنه خدمت ايتديلر فيدروف وقتنده سيمى ده بسورا ايلندن عيد محمد بولاطق ترجمانلق قيلدى بعده شيشمروف وقتنه المئادن شبالين نامنه بر روس ترجمانلق غه كلدى بعده فپال ايلندن توردو بيك صرئد انوف كلدى بعده بارينمان ايامنده سابق عيد محمد بولاطق تكرر ترجمانلق لوازمده توردى

موندن، صوگره اولن افسقال بی وترجمانلر هر بری اوز نوبتند
سنه سیاقی ایله یازیلورلر، ۱۳۱۴نجی سنه به قدر اولن کیچن افسقال
بی وترجمانلر بونلر دورکه نام بنام یازیلوب اوتدی.

باز علاوه

کونصل کلهدن اقدم یعنی افسقال لبق ایامنده هر ایش شریعته
عاید اولور ایسه ده غالباً تجارلرک انفاقنی ایله مرامه کلوب اصلاح
ایله اولنوردی، کونصل بالسا کچین کلدک شریعتنه زیاده عنوان ویروب حضوره
بر آن دعوادن خالی اولموردی حتی مسلمان ایله دعواسی اولن
روس وختای دخی شرع شریفه کلوب حکمهزه راضی اولوراردی،
زیرا بر جایده قایو جنس انسان کوب بولورسه آنلرک دقتنی جلب
ایتمک و خاطرینی اولامق اوچون دیننه موافقت و طبعنه مطابقت ایش
کوچورمک امور سیاسیه ننگ باشلیچه مداری دور بو جایده اهل اسلام
چوق اولدقنه بناء کونصلک بو قدر شریعته رواج ویردکندن بعضلر
آنی مسلمان زعم ایدرلردی اما اوز دیننده محکم واعکم ایدی، امور
پولیتیمهیی کمالنچه بیلن و پادشاهه اخلاصه خدمت قیلن جهیمع علومدن
خبردار تواریبخدن دیپلومات بر ذکی ذات ایدی، سوال قیلسه هر
ایشک اصلندن صوراردی، جواب قیلسه اساسندن سویلردی، ماه شریفه
ایدی بر کون اثناء کلامده تراویح نمازندین سوز اورتایه نوشوب
دیدیکه حضرت حق تعالی اولده ایلیلی وقت نماز امر قیلمش صوگره
رسول خدا التجا ایدب بش وقته قالدرمش امت لرینه یکل لک فی خواهلر
ایکن ختم و تراویخنی التزامه باعث نه دور، جوابا دینلرکجه تراویح
نمازی ایکی سببله سنت اولدی بر دنیوی خصلت و بری اغراوی
حکمت، دنیوی اولدرکه آدملر کوندری صائم اولوب آش صودن
امتناع ایله وقت افطارده اشتها آچیلور اکثر آدم نفسنی ضبط
ایده میوب استدکچه بیوب ایچوب امعاسنی تولدرر بوندن بدننگه
بر ثقلت پیدا اولوب بلا حرکت یاتمق جسمگه ضرر و زیان کنور

یعنی خسته ایدر، سر بعدالطعام ولو خطوة حرکتدن کنایه دور، بس امت اولن رسول الله نك امرینه امتثالا سنتنی ذمه سندن اسقاط اوچون نمازه چفار ذهاب وایاب رکوع وسجود قیام وقعود ایله حرکت کلوب هضم طعام ایدر بونکله مبدأ آغریق اولن آغیرلیق بدنن کیدر، دیدکده بو حکمت حکما لرك نچه زمانلر ذهننی صرف ایذب تابدیقی تجربہ سیدرکه بر جمله حدیث نك تحتندہ درج ایدلمش دیدی، اخراوی اولدرکه یوم التنادده عرضاتك مقداری ایلیلی مٹ یل اولوق ایله ابتدا حالده حضرت واجب تعالی آنك شدتی دفعنه ایلیلی وقت نماز فرض قیلدی سوگره بش نمازه فالدردی، مؤمن اولن البته بو بش نمازنی اودهر امر خدایه انقیاد ایدر، لکن انسان سهو وخطادن خالی اولمز بش فرضك نقصانی بو بش تراویح ایله اکماله کلوب فزع الاکبرك خوفندن امین اولسون اوچون جناب سرور امتنه شفقه بو سنتنی بیورمش دور اما جمیع سنهده اداسی ائقل اولدقدن مشروعیتی افضل الاشهره تخصیص قیلنوب بو آیده اوتامك ایله یلك کلسنده ادا قیلنغان نمازك کملیکینه کفایه ایدر نناك کم بر آی روزه بتون یل اوچون یدر. اه.

ویسر دخی منارهیه آی قویمقدن سؤال قیلدی، جوابک جناب اکرم صلی الله علیه وسلم نك معجزات باهره لرندن بری انشفاق قمر دور بو معجزه آدم لرك کوز آلدنده توروب کوکل لرنده مرکوز اولسون اوچون منارهیه آی قویمق مناسب کورلمشدر دینلدی.

ودخی لحم خنزیر و بیع خمر خصوصنک سؤال لار قیلدی بونلری بالغوز بزدن دگل کوب آدم لردن صورادی دیر ایدیکه حضرت واجب تعالی قرآن کریمده خنزیرك حرمتنی لحمه تخصیص ایذب میته پی تعمیم قیلمشدرکه میتد نك جمیع اجزاسی حرام اولوق اقتضا ایسدر فقهار رحهم الله خنزیرك جمیع اجزاسی حرام دیوب میته پی بعض اجزاسی طاهر دور دیورلر، شعر ظلف قرن عظم کبی، بو ایسه سیاق آیته منافی کورنور، جوابک دیدیلرکه اجزاء فی الاصل لحم دن متولد دور لحمك

حرمتی جمله اجزائک حرمتنی موجب اولور آیت کریمه ده اولن میتهدن مراد اصلی طاهر و مأکول اللحم اولن حیواندرکه سوکړه بلا ذبح موت ایله آکا حرمت طاری اولمش بس اولی لحم طاهر دن متولد اولن اجزاء میتهد طاهر اولورکه آکا موت طاری اولمامشدر چونکه موت اول نسنه یه صادق اولورکه آکا حیات حلول ایسدرده سوکړه اول وصف آندن زائل اوله، اما خنزیر حرام لعینه اولدغیچون حیات ومماتی حرمتده مساویدور، اه. بعضا ذی روح اولمیانلره موت اطلاق مجازی اوله.

تورات شریفک کتاب سیوم موسی اون برنچی سورهنهک مأکول اولن حیوان لری تعداد ایذب خنزیر خصوصنده «وغوک باوجودی که سم چاک و تمام شکافست اما نوشخوار نمیکند آن برای شما نا پاک است» از گوشت آنها نخور یند و لاشه آنها رامس نکنید آنها از برای ناپاک اند» دیوب و کتاب پنجم موسی اون دورتنچی فصلنده باز بو قول تکرار و تأکید ایدیله رک یازیلمش ایکن احکامی توراته حواله ادعاسنده اولن اقوام خنزیرنی مأکول اللحم دن عد ایتدکلری توراتی ترک ایذب اوز بلدکلرنجه کتدکنه یعنی کتابی دگل ایدکنه دلیل کورنور.

مذکور کونصل بالساچین پیتر بورغدن سوکفی کلور سفرنده کموش طرفه صالوب فقیره بر هدیه کتوروب و بردیکه سهرقنددین وارن کلام شریفک جزئی بر قطعه کاغدی دور بردن بو کیبی اله کرمز دریتیمه مالک اولدغمه و دیگر بویله بیوک درجه ده آدم بو کمینه یی پیتر بور چاقلی جایدن خاطرنه آلوب کتوردکنه فخر و مباهاتمدن زیاده تشکر ایدرم.

بوذات یعنی بالساچین وزنده چی آمبونک غیره وسیرتنه معادل توشمش آدم ایدی وبر دفعه کندی سویلی، من بو جایه کلور آدم دگلدیم چی آمبونک شهرة سیاسیه سی منی بونده ایلندی دیدی نفس الامره بافنده سیاست جهتندن چی آمبو کونصلغه فوق ایسه ده

ذاتئندە اولن عدت لیک یعنی روسیہ توابعندن ایسل چاپوق و قولغە توشکان اوغری لریك قولاق بورننی کیسماک ضرب شدید و حبس مدید کبی نظام و تراکتاتہ مخالف نچہ ایشلری سبقت ایتدکن انگر کونصلغە موافقت ایتمز ایسہ بو ایشلر ایکی طرفک منسترینہ یتوب معیوب و معزول اولور اندیشہ سیلہ لاعلاج کونصلک دیدکنہ کونوب تورردی، کونصلدہ ایش اوز دیدکنچہ بولوب تورددن آمبونک قانونہ عکس کوب کارلرینی ستر قیلب اونکاردی، اه.

چرچک نامی بر قیوغہ منسوب اولدیغی یوفارودہ یازیلماش ایدی بو قیو کونصلغە ویریلان برکە داخل اولمغله ایلی آلتمش صوم خراجات قیلب ایچندین اغلاطنی آریتوب اوستنہ کنبند قیلوق قصدندہ ایدکنی چی آمبو ایشدوب ایچنی آریتماق اجرینی کونصل آلمش کنبند قیلوق ثوابی بزه فالسون دیو مکتوب کوندریب بوسوز ایله کنبند قیلنمبوب قالدی. کونصلنک کوکلی شهر اول نامدہ آچیلان قیونک کنبندی کندی نامندہ اولوب پش تاقنہ بر خیلی تعریفات یازمق املندہ ایدی. آمبونک غرضی بر بلدہ آکا منسوب قیلنمش قیو اجنبی آدمنک آدینہ فالسون ایدی. بو قیو «قدوق» نی فاکتوریه نک ایچنہ فالدردیغی اوچون «لوغالدایغہ» آمبو خیلی کایوش قیلدیسەدہ او وقتندہ ختای تبعه سی حسن آخوند کاشغری نک ملککنہ اولدیغی بهانہ ایله غالدای بو ملامتدن قتلومش ایدی صوکره حسن آخوند اوی قوره دوکانلرینی محی الدین خواجہ کتہ خواجہ تاشکندی لره صاتوب اوزی حج گه کیدوب وفات اولدی. قیو محی الدین خواجہ لرنک ملککنہ قالدی، کونصل بارینمان بوکایغاچدن بوره قیلب آغزینی قاباق لتدی. وینه بالکاچین ایامندہ جایسان توابعندن صایبولات ایلی لپسی محکومندہ محبت ایلندن چلقی قووب بونی باخته الوغلی اترانک آطنی آلدی دیوب کنرالغہ کورفسغہ بلدریب بوکا صایبولانن قولغە توشکان بر نچہ کشی لرنی آتولمغہ حکم کلدکنہ کونصل ارا توشوب بونلری اولومدن آجراتدی جریمه سی عفو ایدلدی جمیع قضا فیہ

وېلكه ايشيدن جميع اهل اسلام كونصلڭ بو ايشينه آفرين ايتوب
 آلقشلاديلر قرق كشي تلى اولهچق ايدى قتلديلر. بالكاچين نڭ بو
 يازيلمىش ايشلردن ما عدا دغى عامه يه كوب منفعت لرى كورلمشدر.
 اوشبو اون دورنچى سنه كوشاگزه ده بر آدمڭ ملكندن نه
 قدر دور مضروب تنكه چقب بر طرفنده كلمه طيبه وبر طرفه معتصم
 يا مستعصم يازلمىش ديوب رومچه اماسى ملا عبدالملك افندى
 سويلدى بوندىن بر ايكي دانه سنى تاپوب يباررم وعكسنى قيلمىش
 ايدى بو آنه دك درك اولمادى. معتصم كه هارون الرشيد نڭ نبيروسى
 اولوب اوچونچى عصر نڭ خليفه لرندىدر. مستعصم اولورسه هلاكو
 ظالم الله شهيد اولن بغداد نڭ، اخير خليفه سيدر. ملا عبدالملك
 متردد سويلديسه ده والله اعلم مستعصم خليفه دراهم لرندى اولمق كرك
 زيرا مغوليان هلاكو ايامنك عرب مملكتلرينه استيلا ايدب اول وقتك
 غنيمت دن كلمش يا تاجرلردن فالمش اوله. معتصم ايامنده اولمق
 دغى ممتنع دگل لىكن عرب لر نڭ مغوليان ايله اختلاطى مستعصم
 خليفه ايامنك اولدقدن بوگا حمل قىلدى درهمنى كوردك ينه معلوم اولور.
 الحالة هذه چوچك نڭ اوچ مسجد اوچ الوغ جامبول دورت
 كچك جنغانڭ يعنى جامبولچه دورت يوزه قريب دوكان اولوب بونڭ
 بر يوز قرق نجهسى روسيه سودا كرلر ينڭ غيريسى كاشغرى و دونكانى
 وختايلر كدر. آتشكده «بوت خانه» لرى اوندىن زياته اولوب شهر نڭ
 جوارنك اونوز آلتى صودكرمن وايچك متعدد آت دكرمن لرى موجود دور
 وايكى تكورمن دغى واركه خانبه ليك دور تاشى نڭ اوستى نورر
 آستى ايلنور بغدادى نى ايكى كره اوكودوب اولگيسنى شاؤ فانك
 ايكنچى سنى جاؤ فانك ديورلر ايلاكى قاشنده دورا وننى كيبا كسىز
 ساتارلر بزلر چه كورفه چيئنى ديرز. بو اونڭ باشقه لردين فرقى خميرنك
 اوزايىق خاصه سى وار ايمشكه ختاي و دونكانلرده بر نوع اوزون كيسمه
 اولور قول ايله اوزايتوب صوزارلر بوگا عادى تكورمن لر نڭ اوني
 برامبوب او كيسمه بو اوندىن اولور ايمش. جهان نماده بو تكورمن نى

عجایبات غرایبات چیندن یازمشدر. ایکی حمام عامه و بریدیاس
ختایی واردور صوبنی کانک ایله حوضده ایصدوب اراشان منزله سنه
آکا توشار لر.

اراشان بیانی

اراشان صوی که هر بیرلرده اولور طرفهمزده مشهوری دامن بارلقه
اولانی دور، جوانب شتی دن امراض لر کلوب اکثری صحت لنوب قایتور لر
ایاق قول سزلامق کبی بیل آغریغی بیل آغریغی کبی دره لره غایت نافع اما
یوراک آغریغی نه مضر دور، اوز بیک زباننده اوز طبعندن ایصیوب
آقان صوغه آراسان و آراشان دیوب عثمانی لغتنده بوکا قدرت همای
دیور لر فاپلوچه دیور لر، آراسان لفظی فایسی طائفه ننگ لسانی ایدیکی
آنوق معلوم اولمدی نوعی قضاق سرد و قلماق کلسی بو اسمده
متفق لردور. روس ختای دخی آراسان دیور لر اوز بیکدن ایشدوب
سویلیور لر می یاخود آنلرده دخی بو اسمده می هر چه معروف اسمی
آراساندر، بو اسم خصوصنده کوب آدم لردن صوردم و کتب لغات
وتواریخ لر یکه آفتاروب کوردم بوندن غیری اسم قولاقفه ایشدلمدکن
وکوزه توشمدکن اوزیم چه بر معنا یازمق یادیمه کلدی توغری
اولمز ایسه باری مورخلرک پیشی و باعث تفتیشی اولور غایت ماغلط
یازمش دیر بر سوکار قویار یا کوب سوکار طویار، ارشان اصلی
حرشان دن محرف عربی اولمق کرک عر اسبق دیهک شان طبیعت دیهک
اولوب معنای ترکیبی اوز طبعندن اسپیان صو دیهک اولور
بو اسم اجنبی دن آلهماقدنه کرک مفرداً و کرک مرکباً مطلق بزم اوز بیک
زبانی دگلدر اجنبی دن آلهندیسسه البته مأخذی بو اوله، اه.

اوقیانوسده همه حانک کسر یله اسی صو قاینایوب چقان بیکاره
دینور که اصحاب علت آنک صوبله استشفای و لغتسال ایدر لر ترکیده
ایلجه و بروسه شهرنده فاپلوچه و روم ایلنده بانه تعبیر ایدر لر دیمش،
وتبیان نافعده کرما بان و کرما به ایلیجه به دینور دیمش، اه.

چوچك ده روسيه سودا كرلرڭ سنوى سوداسى بو تارىخك تقرىبا
 ايكى مليون روبل يه بالغ اولوب قديمى چاى اورننه بسو كوندە
 كهوش چقار مسلمان فصابنده يوميه ايللى مقدارى قوى بوغازلنوب
 قرمه ايله سنوى يكرمى بش مگدن آرتوغراق قوى وبو مقدار بلكه
 زياده ايچكو صوبولوب ساتلديغى سويلنور، اهالى بلده نفوس يوزندن
 مجموعى اون مگدن آرتوغراق تخمين قىلنوب بونڭ نصى اهل اسلام
 اولديغى حساب لشمشدر، حاصل بلوادن صوگرهغى بنانڭ يكرمى بش
 يل طرفنده بو مرتبه يه بالغ اولوب ده ايل ييل تريفك اولمغى ملحوظدر
 مغازين لر دخى صالنيه باشلىدى كه برى اسحاق بايبتچه حاجى مظفر
 اوغلى عبدالجبارف نڭ وبرى باتويين نامنده روس تجارنڭ دور،
 بر يوك كانتورى دخى اچلدى.

حاجى يونس بابا مرغنانى كه تايفونان وقتنده يعنى بلوادن مقدم
 چوچك ده توروب ختاي وروس الوغلا رينه اعتبارى بلند وسودا كرايچنه
 دخى سوزى نفوذلى قدرى يوچه بر ذاتدر او كوندە اكثر مال
 بو آدمڭ آدنده كروب چقوب بونڭ الندن بيع شرا اولنوردى.
 ديركه تايفونان ايامنده هر سنه اون مڭ صندوق فامل چاى فقط
 بنم المدن كيچوب سر حده كيدردي چقان فوچاى وغيرى چاى
 ومتعاڭ حسابى اولمزدى وهر ياز ايكى لك يعنى ايكى يوز مڭ
 قوى آلنوب ونچه مڭ باش آت هوكون ساتلوردى وبرى يلى اون دورت
 مڭ باوزه فوچاى اوز المدن اوندىكى نى بلورم ديسدى هر باوزه
 اون دورتدن وهر فوچاى يتى قدى دن اولور.

ايلترى ترى ارغان قاب چكمان كيز امثالى اشيالر كره كره
 يوك يوك ختاي ايچينه بوللانوردى حالا اول كوندە كلن چايڭ چاربكى
 كورنمپور چاپين ماعدا مالڭ كلسى عكسنه دونش يعنى ختاين
 روسيه طرفنه اوتوب تورمشدر ديو سويلدى، اه.

واوشبو ۱۳۱۴نچى هجر يه كه ميلادنڭ ۱۸۹۶نچى وختايچه بارغه
 دور كوانكصوى خانڭ يكرمى ايكنجى يلى سيكزنجى آينڭ سيكزنجى

كونى بزلرنىڭ ربيع الثانى آبي ايدى سنتبر برنچى يىكشنبه كوفى
 آمو دوربونچوندىن جەمىع چرىسى ايله كوچوب كلوب لوغالدای
 جامبولنه توشدى يىڭى جامبولنىڭ ايچنده عمارت تمام اولمىدىن بو
 قش اوشبو توشدىكى قورغانده قشلامق دور. آمو كىتكىن سوكره
 دوربونچون سوداسى تنزله اولوب سودا كرلر بتدرىج كوچوب
 كلكمكه دورلر والسلام.

ايدى علاوه مز بوراده تمامه ايرشوب من بعد چوچكده قلمه
 آنور احوال ويازارلق اخبار اولورسه اون بيشنچى سنهدن باشلنوب
 غتاي خانلرى تاريخى ايله بيله تحرير ايدىلور انشاء الرحمن.

چوچكده دونكانيلرنىڭ مولود شريف قىلدىلرى

بيانى سبقت ايدىن بلوادم مقدم دونكانى طائفهسى اجازب ايله
 اختلاطلرى آز اولدىغىدىن بونلرنىڭ تفصيل حالنى بلور آدم نادار
 فقط مسافر پرور مسلمان كامل ديوب آش و طعامه ايتار وسخاسنى
 سويليورلر ايسهده آنىڭ دغى ترتيىندن بى خبر ايدىلر بلوادم سوكره
 بو جايله دونكانى دن بر فرد قالمايوب بالكليه كوتاريلوب كتمش لردى
 غتايلىرنىڭ تىكرار نزلنده ينه آز آزلب كلوب توطن قىلهرق حالا
 دوربونچون وچوچكده ايكى مسجد بنا ايدوب امام نصب قىلدىلر
 اقامده دغى واردور. دونكانيلرنىڭ معاملەسى روسيه توابعىنىڭ اسلام
 تجارلىرى ايله اولدىغىدىن طرفين برى برينه وارمق كلكمكه اولوب
 موانست والفت ايدر ايدىلر وضيافتلرده تكليف ودعوة قىلنور وقيلور
 اولدىلر. امام وملالىرى ايله دغى آرارلمزده انبساط كلى پيدا ايتدىك
 ايسهده بو آنه قدر بونلرنىڭ مولود شريف قىلدىغىنى كوردكمز بوغىدى
 وبويله عظيم جمعيتنه كردكمز بوغىدى شمدى واردق وكوردك شويله كه
 مولود شريفنىڭ تىكرىم وترجيبى بو طائفه يه خاص وختم ديمك
 جائدور. اگرچه بو آبي جەمىع اهل اسلام وجهل دن زياده بزم
 نوعيستانده حرمت ايدىلر اما بونلرنىڭ ترتيى باز باشقه اولدىغىدىن

قلعه آلهی مناسب کوردی حقیقتنی بلهیان آدم بونلرنڭ حال حاضره سنی
 کوروب لباس ولسانه ختایه مشابه صورت و سیرتده آنلره مرادف
 فقط اسلام اسمندن غیرى بونلرده نسه وار دیورلر واقعا ظاهر
 نظرده او یله دور اما فی الباطن نه درجهده اعتقاد ونه مرتبهده رسول
 اللهغه اشتیاقی وار افعال واطوار کلام واقوال لرنندن اذعان اولنسون.
 بر کون امام آخوندلری کلدی فقیره دیدیکه ولایت مزده بو آینی
 اول آخر تبریک ایدب ختم قرآن وصلوات شریف ومولود اوقومق
 ایله اوتکارلر بو یرده دونکانیلر مسافر کبی یز توانکیر ودولتمند
 آدملرمز یوقدر مع ما فیه بو آینڭ شرفندن محروم قالمامق اوچون
 وبو ایامنڭ قدرندن بی نصیب بولمامق اوچون قوم لرمز هر بری حال
 بقدره پول جمع قیلدیلر بونکچون سزه کلیم بر نچه عدده فرشات
 بساط و بر نچه دستار لازمدر عاریته ویره سز دیدی خوب دیوب
 جهعاروب بر دوک اوچ کوندین سوگره رسم لرنچه بر فانیچه قزل کاغد
 بیارمش بو کاغدلر ضایفته دعوة خط ایمش اوشبو کاغد عددنچه آدم
 آلیب کیله سز کم لرنی آلیب کلورسه امام قاریغه مفوضدر دیمش.
 محله مزدن افسقال بی واشرف سودا کرلرنی ایرکاشدریب وقت موعودده
 ایکی محله دن خیلی آدم واردق استقبال قیلدیلر. مسجدنڭ داربازه سنندین
 کردکمز ایله اذان اوقولدی نماز ظهیری ادا ایتدکن سوگره مهیا
 قیلنمش محل که تکلیف بیوردیلر که مسجدنڭ صحننده ایلی. قوی
 هوکوز قربان قیللمش لر فزان و قزغان قورمشلر جمیع دونکانی کته کچک
 خدمتده بیسل باغلب تورمشلر مولود اوچون یصالمش اوروننڭ
 اوستنی چادر وچار اطرافنی کیلم ایله تو صوب ایچنی نصایح وموعظه
 کاغدلر ایله تولدلمش نچه یردین قندیل و فنارلر آصوب تورنده
 کوزگی وساعتلر قویوب اوستول لرینی یفاک اورتو ایله یاپهش
 اورتاده بر بلند اوستولده کلام شریفی قویمش. عساریه آلمش
 دستارلرنڭ بعضنی ستره وبعضنی محل محل هر یره وضع ونچه جایندین
 عود و عنبر ایله مکان محضری معطر قیللمش چوره سنه خوانلر حاضرلمش

هر سفره به سبک کشی دن اونوردق چای کتوردیلر ایچدک. بعد کلام شریفی آلوب او قومقغه ال صورذقمزده امام آخوند آیاهه فالقوب «مهپانلره ملال کلنسه اوز رسمه چه اها الیمزه امر معروف فیلساق دیدی» آری کوزل اولور دیو اجازت ویردک. امام آیاهه نوردی آکا تبعیه بارچه دونکانیلر فالقدیلر اورتاده منبر وار ایدی امام منبره چقدی ابتدا رسول اکرم صلی الله علیه وسلمه صلوات ویروب ثم اعود بالله من الشیطان الرجیم دهرک «لئن شکرتم لازیدنکم» آیه کریمه سنی اوقوب معناسنی اوز تل لرنجه بویله نفسیر قیلدیکه «ای مؤمن لر موحدلر بو آیه کریمه ناک معنای منیفی ومفهوم لطیفی بودورکه جناب مولی دیمشدر. کمه منم نعمتمه شکر ایده شگری برابرینه اول نعمتی آکا زیاده ایدرم وکمه کفرانه ایدر آکا عذاب شدید ایدرم» ایدمی شکر قیلدق مجرد تل اوچوندن خداغه شکر دیمک ایله اولمز فقط فارون توقلغی ومالناک کوبلکی نه فوانمق ایله شکرناک اورنی تولمز شکر اولدرکه حضرت حق تعالی بزلری عدمدن وجوده کتوردی وبزلره فهم وفراست ویروب نطق وکلام ایله مقید وبونسکله جمیع مخلوقاتدن بزلری ممتاز ومشرف ایلدی بو شکرانده جهله بشر مشترک وجمیع ملت بو مقولهده متفق دور اما بزم اهل اسلام بین الانسان مک مک مراتبه بوندن زیاده شکرانهیه محق ومدیوندرمز. چونکه حق سبحانه وتعالی حضرتلری بزلری اناس ایچنده انتخاب ایدب حبیبنه امت قیلدیکه اون سبکزم مک عالم آنک طیفلنده خلق وایجاد اولنمشدر بو دولتک شکرانهسی اوچون وجود جودمز ایله خدایه عبادت جان ومالزم ایله امرینه اطاعت بورچه دور. وهر حالده رسول خدایه محبت وعلی الخصوص بو آیلرده روح پاکنه صلوات ودرود وختم قرآن ومولود اوقومق ایله ادای حق ایلکم ذمه مزه دین دورکه بوم جزاده اول دستکیر ملت وشفیغ امت ادعامزی تصدیق ایدب بو کونگی اوضاع واطوارمز اوکونده امت ایدکمه شهید اوله بو وسیله ایله شفاعت قیله دهرک

تئىپىلەر كىتوروب مقامىنى موافىق مقاللار سويلدى. تاماندا بىزگە فراب
السلام عليكم دىوب ختم قرآن او قومقە اشارە ايلدى. عادتلر نىندە
عادى سالامدىن غيرى سلام اذن ايمىش مثلاً: آش بىمگە رخصت
وكتىمگە اجازت و يردىكە وامثالە اورونلردە السلام عليكم دىورلر.
ختم اوقوب تاماندىن سوگرە قارىلرە صدقە و يردىلر درعقب آش كلى
امام مؤذن و بر نچەلرى قوشولشوب مولود و صلوات شريف اوقودىلر
ينە صدقە و يردىلر اوشبو روشدە هر آش كلىكە مولود و دود
آيتوب صدقە قىلدىلر آشلى اوز رسم لرنچە تورلوك تورلوك پشورمش
ايكن نەسىن بوگاگە قربان قىلمىش حيوانگا جمع اجزاسىنى كىسوب
چابوب تورغاب فاتشدروب ايچاك، قارون، اوفكە، باغر، باش، صىراق
حاصل بو تبرك قربانگا ماكول اولاندىن هيچ بر اعضاسى اغز
تبولوب يعنى يبولوب قالمادى وبالجملة ميوەدن ماعدا اون سىكز تورلوك
طعام مطبوح آلدنە كلوب اليزدن كىچىكە برى برينە بگنەز ايدى
ايساڭ اخىرى برنج آشى ايله ختامە ايردى، ايشوك قارشوسىندە
بر اوستول قويوب اوستىنى مزىن بر پرده ايله اوروشى صدقە
آچەسىنى توپلپ آنڭ اوستنە قويىشلر آنى بر آدم ساناب و بر
آدم كاغدە دوروب و برى دفترە قيد قىلپ اوچ كشى بو خدمتە
مؤكل تورمشلر، بويلە ايتىكلرنىن ايكنى معنا ملاحظە قىلندى برى
مخصوص بر دىوان ترتيب ايله اول حضرتڭ خدمتىنى كىما حقە
حرمت ايدى برينە كىنورمك، ثانى جمع اولمان آچەدن آرتوب قالانى
بارچەنڭ كوز آلدنە اولوب امام مؤذن و مباشرلر خيانت شىبەسىندىن
ايراق اولمىقىر.

مجلسڭ انتھاسنە قىرىب دوربونجون امامىڭ آلدنە بر قزل
كاغد كىتوروب قويدىلر طشى مکتوب ايچى مکتوم ايدى لعل قائمە.
يعنى كاغد آچە اولمى كرك، امام مزبور اورنىدىن توروب بىزلىدىن
استدان قىلدىكە آڭا وعظ سويلمگە اشارە مکتوب ايمىش، امام منبرە
چىقب ايها الناس دن سوگرە اعوذ بالله من الشيطان الرجيم، واعتصموا

بجبل الله جميعا آية كريمة سنی اوقیوب ای مؤمن موحد معتقد لر حضرت حق جل وعلا نك متین وقوی ایپنه محکم یاپشوب ابد آیرولمگزلرکه اول ایب سزلی چاه ظلماتدن شاه راه هدایته چقارر ایپدن مراد قرآن عظیمدر آنکله عمل ایده سز جنته توفری کیلسز دیوب بوگا ضمیمه شیخ شبلی وحسن البصری رحمة الله علیهما آثارلرندین عبرتلی کلام لر سویلیوب منبردن توشدکده بر نچه لر ی فوشلشوب آواز بلند ایله صلوات شریف اوقودیلر بعده بو کمینده اشاره ایتدیلر بر ایکی آیت تلاوت قیلب مجلس تمام بولدی، السلام علیکم دیدیلر بو سلام کتیمه دستور سلامی ایش ایشوکیین چقدق دونکانلر ایکی صف بولوب دیزلنوب دیزیلوب ایکی طرفه اوتورمشلر امین بیک ترجمان بزله دیدیکه بونلرک رسمنده استقبالی آیساق اوزره اولور اوزاندقلرنده اوتورر مهمانلردن لازمدر خوش خوش الله راضی اولسون تقبل الله ندورکم ویغفر لکم ذنوبکم، تورگزلر تورگزار دیمک دیدی، ترجمانک تعلیمی ایله اوبله ایتدک داربازهدن چقدغمزده بارچه لر ی آرفامزدن کلوب السلام علیکم قیلدیلر رد سلام قیلدق جوناب کتدک.

اشته بو بیچاره لر اسیرلکدن شمدی ازادلقغه ایرمش ایکن مولود شریفی بویله قارشولمق آش ویردکده اورونلر یصاب بوقدر نعب و مشقت تارتمق صدقه وحساب اوچون علی حده بر دیوان ترتیب ایتمک بو آیتک بویله قدر و قیمتنه یتمک بوکار کلسی عشق رسول و شفاعتنه وصول اوچوندنر، والا دفترسزده کلن و کیدن ثمنک حسابنی بلمک و بو قدر تنکلی سزده ختم قرآن قیلب آش ویرمک ممکن ایدی، بارک الله بونلره، آفرین دونکانلره، بله یانه بر شی ایرمز عبرة اول بلکانلره، ۱۳۰۹چی سنه ده باشلنمش بو عاده لر ی هنوز ترتیب مذکور اوزره بو تاریخه قدر هر سنه بلا ترک بوله کلمشدر..

دونکانلرک نه زمانده ونه کیفیتده اسلامه کلدیکی بوندن اون

سنه مقدم یازیلوب طبع ایدلمش جریده جدیدک نامنک اولن تاریخچه مزده تفصیلا بیان ایدلمش اولمغله بونده تکراری حاجت کورلمدی استین او تاریخچه مزه باقسون دیگر باقیسی ختای تاریخی نك تاك واک خان ماده سنده تحریر ایدیلور.

اقسقال معناسی

اقسقال دیمک عربلرنک شیخ دیدیکی لفظندن آلنمش اسمدر. لفظ مرسوم فی الاصل مسن یعنی یاشلی اولن قارت واختیار آدمه اطلاق قیلنور ایکن صوگره قبائلک رئیس ویوکلرینه قارت یاشی بلا فرق شیخ دینلور اولدی. بزلرچه اقسقال دیمک دخی اوشبو شیخ لفظی نك ترجمه سی اولوب ایل آغاسی یورت آتاسی دیمک معناده در. اقسقال اسمنده رتبه اولده مطلقا یوق ایدی نه روسیه ده ونه غیره ده، صوگره کاشغرده خواجه لر غلبه سی سبب بولوب فرغانه ختانی طرفندن اقسقال عنوانیله کاشغره بر مأمور قویلدی. بعده روسیه ایچنده اولن تبعه سینه دخی اقسقال قویمق مصلحت کوریلوب ابتدا سیمی پالادده میر قربان بسای ابن مومنبای غه خان طرفندن اقسقال لیق یارلیق بیرلیدی. روسیه طرفندن قبول ایدلیدی. المتاده سید احمد بای اقسقال بولدی. تاشکند روسیه الینه اوتکانسکه قدر خان طرفندن بویله بوله کلدی. چانککه دونکانی بوزغونلغی بولدی بر نچه یلار صوگره ختای کلوب چوچک خرابه سنه توشدی روسیه سوداگری فی الحین ختایه آرالشدی چونککه ایکی حدودک ایگ یاقن قلعه لری بو محل اولمغله بر یاز ایچنک خیلی تجار چوچکده اورناشدی. بونلر بر ناظر دن لابد اولوب ایچلرندن بر ذاتی اقسقال قویدیلرکه ترتیبی یوفار وده کچدی اقسقال لغنه انتخاب ایدلوب روسیه طرفندن تعیین وختای طرفندن تصدیق ایدیلن نك اولی هاشم بای ابن موسی بای مرغینانی دور. بوندن مقدم ایکی اقسقال بلا تاکید تورمشلر ایدی. کونصل بالکاچین کلنه

قدر ختای ایله سودا کرلرنڭ سوزی بساخته ناچاللیکی اداره سنده اولوب اقسقال ایله اتمامه ایرشوردی. بیوک ایشلرده غوبرناطوره مراجعت فیلنوردی. اول وقتده اقسقالنڭ معین وظیفه سی اولمبوب سودا کرلرنڭ همت و مروتنه موقوف ایدی. کونصل کلدکدن سوکره میرنڭ آچمه سندن آلتی یوز سوم سنوی معاش ایله قرارلنوب اقسقال لیق کونصلنڭ حاضرنده خادمی غایبندہ نائیبی مثابه سنده بولدی.

روسیه ده اقسقال لیق رتبه سی اوشبو چوچک اقسقال لقی ایله باشلنوب سوکره غولچه کاشغر وبعده دوربونجونڭ رومچه ثم فوبدا وسائر نه یرده روسیه سودا کری وار ایسه آندہ هر اقسقال قویمق نظام تحتنه داخل اولدی. کرک مسلمان وکرک روس اولسون سودا کرلرنڭ نظری اقسقال اسمیل، سویلنوب بو اسم هر بلده یه ساری و جاری اولدی.

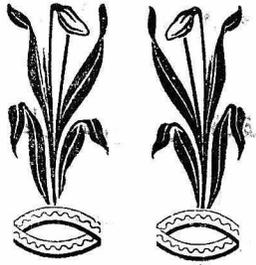
اقسقالنڭ وظیفه سی ابتداده آلتی یوز روبلیه قرارلندی ایسه ده سوکره چوچک اقسقال لقی نڭ وظیفه سی زیاده ایدی، غیر ی جایگی اقسقال لرنڭ وظیفه سی تجارلرنڭ آز کوبنه و تعلمنه کوره تعین ایدلمشدر.

سیممی پالادده خان طرفندن اقسقال اولن ذواتلر

سیممی ده اول اقسقال میرقربان بای ابن مؤمن بای تاشکندی دور خدایارخاننڭ اول جلوسنده ایدی، آنڭ وفاتی سوکنده اوغلی میرعلیکه اقسقال بولوب آنڭ عزلی بعدنده پر نظر بای اقسقال بولدی، سبک توره نڭ چابوندوسی سببندن پر نظر بای معزول و منفی اولوب بونڭ اورننه توفال مسجد امامی ملا عبدالله نصب قیلندی، بعد رحیم پهلوان تاشکندی ثم میرقربان بای ولد ایوب بای اقسقال بولدی، تاشکند روسیه الینه اوتدیکی ایله اقسقال لیق الغا ایدیلوب، سیممی پالادده اقسقال لیق نڭ اولی میرقربان بای اسمنده آچلمش ایکن اخیر ی دخی میرقربان نامنده اولن ذاته تمام بولدی، سوکفی میرقربان باینی

آدملر موفاچ باي ديوسويليورلردى، قامتده قصير بدنك نهيف سوزده قوى صاحب رى آدم ايدى.

اولكى اقسقال ليق خدايار خاننك اول جلوسنه اخبرى خدايار خاننك اخيرغى جلوسنه اولوب آلتى عدد اقسقال يكرمى يلدن زياده راق مدت اوتكاريب ينه خدايار خان دورنده دورانلرى انتهاييه ايرشدى، سنة الله التى قد خلت من قبل ولن تجد لسنة الله تبديلا.

۶ نچى روسيەنىڭ بو طرفلره قدم قويدىغى وبعض قلاعنڭ بناسى

روسىيەنىڭ بو طرفلره قدم قويدىغى نىڭ ابتداسى وعصرمز اولن اوشبومك اوچ يوز هجرىديه قدر مالك اولدىغى اراضى نىڭ انتھاسى

روسىيەنىڭ اورالدىن آشوب سېرىيا واسىيا^۹ وسط قصدنه قدم باصدىغى ذاتا وطفىلا هر بر توارىخلرده ييازىلە كلوب آنلر بزم بيانمزه حاجت براقمامشلىر ايسەده بو جانبدە جايلىمش اورتە جزء فضاقلرنىڭ روسىيە متابعتنى يازمق مناسبتىلە بونلره مخصوص بعض قلاعنڭ تارىخى وتأسيسى قلمە آلندى.

ھجرنىڭ الف كامللىرى حدودندە روسىيە باشى بوزوقلرنىڭ «يارمك» نام آدم سېرىيادە «كوچوم» خانلىغى آلوب لىكن كندوسنىڭ حفظ ايتىمك اقتدارى اولمىغىدىن روسىيە بىع ايلدىكى ايلە «تابول» قلمەسى واندىن اوتوب «ايركوتسكى» قلمەلىرى صالندى. تا كىچانكە وآمور مصبى و«بىرنىيە» يعنى بھرنىڭ بوغازنە قدر اللرىنى اوزاتدى. اون ايكىنچى عصرنىڭ نصف اوللىرى ايجندە «اومسكى» قلمەسى بنا ايدلىدى و اوعصرنىڭ اواسىندە كچك جزء ھاكىمى ابوالخىر خان ابن آچە اوز يورطندە امنىتلىك اميدىلە كندى عرض ايدرك روسىيە تابع اولدى. وبودان قضاقلرىدە بو خانىڭ اماننە داخل اولدى. بعدە اورتە جزء قضاقلرىنى ھاىيەسنە آلحق افكارىلە ۱۱۸۰ نچى ھجرىلردە سىمى پالاد قلمەسىنى وبوگا مقارن اوستكامن قلمەسىنى تأسيس ايلدى. اما بر نچە مدت ايرتشدن اوتىمىوب قضاقلرنى اوز حالنە قويوب

اھيانا ایل ایچنہ فرق ایلی زیاده وکم آتلی عسکر کلوب اشنا لیق پیدا قیلب قضاقدن بر نسنه آلسه ایکی اوج حصه عوض و یروب بویله مدارا و معامله ایله توردی. قضاق ایسه ابتدا قلماقنی قووب بعدہ قرغز ایله جاؤ بولوب همان یرینی کینگوتک سببندہ ایسی آرقاسندن روسیه کلوب بونلرنک آلدیغی یرہ قلعه صالحق صددنه ایسی. روسیه نك کلدیکنی وکتدیکنی بونلر بر شی اورتنه کورمیوب بلکه برنی آلسه بشنی ویرر ایمش نه استعمال دیوب روسیه نك کلیمکی وارالاشمغنی آرزو ایدرلر ایسی. او وقتک الوغ جزء فرغانه به تابع وارتنه جزئنک اکثری ختایه محکوم ایسی. اورتاده اوز باشنه بورن ایل لرده وار ایسی. بوی باشلر روسیه محکومندا کی جنس داشلری اولن کچک جزء قضاقلرینی تالامقدن کیرو تورمدیلر. بس تبعه سنی صالحق روسیه به واجب اولدیده اورسکی قلعه سی صالحدی. قضاق بوکا یمان قاله دیرلر. آندن نی قدر عسکر قورلر یوللانوب صحرا بی صالحق کوزادوب کیرو فایتدیغی ایله چپاول کنه میدان آلوب اللرینه توشن اسپر و مال لرنی خیوا و بخارا بازارلرینه و خوقند مضافاتنه کلنوروب ساتارلر ایسی. بونک اوچون روسلر هر طرفدن ایلرولب قلعه واستحکامات یصاق لازم کلوب الیکسندر اول ایامنه نووالیکساندرفسکی قلعه سی بنا ایدلدی. و بو طرفده ایرتشدن اوتنک دخی سیاست چه معقول کورلدی.

بو طرف قضاقلرنک روسیه تصرفنه کچدیکی و آیکوز بلده سی نك بناسی

سیمی پالاد و اوستکامن قلعه لری بنا بولندیغی ایله روسیه سرحدی بو طرف قضاقلره یاقین بولوب سودا کولر یل بیل ازدیاد ایله واریب کلیمکه ایدیلر بعضا بولده و اھیانا ایلده قضاقلرنک ظلم و تعدیسی اولوب مظلوم لر بونی روسیه حاکم لرینه کلوب عرض قیلور ایدیلر.

عرض نامه سنی قبول كوروب آلوردی لکن قضاغه وارمق سوداكرلرنك حقتی صورمق یوق ایدی نچه یلرلر بویله اوتدی. بر وقت اوستكامن توغروسنده بر آز عسکر ایرتشدین اوتوب قضاق ایله طوب و سیاز فیلدیله یواشلق و یومشاقلق برله ایدی اوچ دورت بلدین کین ینه بر جمعیت بولدی همان اولگی کبی ایدی قضاقنك برکانتی آلدی بیرمایمن دیکانی فالدی تاشلب کینه واردی اوچونچی دفعه سیازده خیلی غیرته دکلدی مظلوم لرنك حقتی آلوب ویردی سرکشلیک ایدین بر آز ایلنی چابدی روسیه نك بو شدنتی قضاق کلوب ختایغه شکایت ایتدیلهر ختای بیاؤچنك یعنی آز ایش دیوب آنلرنك سوزنه قولاق فویمادی دادیله مقید اولمادی بو سببدن قضاق توره قورسی ختای دن یوز چویوروب روسیه به تابع اولمق تمنی سنه توشدیلهر. ۱۲۳۰نچی سنه لر نیفنده قزل توغلق دن صارت توره ابن جوچی نی ایل اتفاق ایله پیتر بورغه بیاردیلرکه پادشاه بونلره مخصوص بر قلعه بنا قیله و اول قلعه جهله نایمانه مرکز اوله. بونلرنك عرض و غرضی پادشاهه مقبول اولوب چونکه روسیه نك کوز توتدیغی مقصدی دخی بو ایدی. ۱۲۴۹نچی هجریه ده سیمی دن اثرات چقب آیکوز صووی بوینه کلوب توشدی. بلد سیمی پالادنك جنوبنك اوچ یوز ژرست مقداری مسافه اولوب اول چای حالایسکی دیوان اورنی دور. کیله سی یازنده چوچکن بر آمو اوچ یوز قدر چری ایله چقب آیکوزده روسی ایله سویلشدی. حضرت قبله کاهیز مهربان پولورلردی اوشبو وقتده بزلر قضاق ایچنده ایدک تنناک قرا خواجه نامنده بر آدمده نسیه مالوم بار ایدی نچه مراتبه کشی بیاردیم ویرمادی. قاشمغه بش آلتی یولداش آلوب اوزیم گتدیم ایگون صو ستمنده جیلدی قراناغی ایثاکنده یوروب کلمش کوب آدم کورندی بو کمدر دیوب تورده مزده یورشلرندن معلوم اولدیکه ختای دور اوزندین اوزاق صوزیلوب کلور. چوچکدین ختای چقب آیکوزدین روسلرنی هیدار ایش خبری بوروندین بار ایدی.

بولد اشلار من ايله سويلشوب بونلر حماقت ايله معروف جهالت ايله موصوف خلقدن بر ضرر ابركور مسون ديهرك بولدن صاولدق بزلرى كوروب اون بش يكرمى آدم آت چاپديار. اكر فاجساق يتوب توتسهار يغشى اولمز ديوب توقتادق كلوب يتديلر آتندن توش قضاق رسمنى ايتديلر توشدك كملر سز قايدن كلور سز نه يره وار سز ديو صوردى، سودا كرارمز ديه جواب آيتدك، آمبوغه يوركلر ديدى آرامز بر خيلى ير ايدى يعنى ايكى اوچ ميل وار ايدى آتقه مندرميوب ماكدردى، آمبو مافاغه تخت روانغه توشمش كوتارتوب كلور، بزلر باردغمز ايله توقتادى پرده دن باشنى چقاريب كم ار سز ديدى اولگى جوابه زى ديدك آيكوزكه روسدن عسكر كلمش راست مى دور قانچه كشى دور ديدى بلد كه زى سويلدك، صوكره ديديكه سزلر ايچن خان نيمى اوبدان كور سز يا خود آق پادشاه نيمى مى ديدى. ايچن خاننى يغشى كور رمز مكر كه بزلر ايل ايچنده يورمش سودا كرلر مز معامله مز قضاق بر له دور آنلر بزه تعدى قيلور مال مزنى آلور ويرميور سزلر نك ايشوگز طاردور آلدگزه كريب بولميور عرض دادمز يتميور ديدك كه بو سوزك راستدر درستدر قضاق خلقى سوزنده ثبات يوق يوزنك اوپات يوق بي انصاف خلقدن موندن صوك قضاقتى بويله بوش قويميور مز كرك سودا كر كرك غير يه قيلن ظلمنى تحقيق وتعديسىنى نقتيش ايدر ز البته ايچن خاننى اوبدان كوركلر جمله دن الوغ بلوكلر ديوب اوچ مراتبه تا كيد ايله تابشروب باشنى ايگوب خوش ايتدى آقردنلب يوروب كتدى.

مايور نوكلوف نك نطقى

آمبو اوشبو سفر آيكوزكه باردى روسيه بوگا استقبال چقب خوش آمدنى خوب يرينه كنوردى خاص اويلر تكب عزت و حرمت ايله ضيافت قيلوب بر نچه كونلر اوتكاردى بعده سوز باشلنوب اثنای محاوره ده روسيه مأمورى، نوكلوف قضاچه سيموز مايور

دېرلردى دايجين يورتى الوغ اوزلرینی كچك قىلب سويليوب بزم
 بو يره كلكمه سبب تركستان وفرغانه مضافاتنه قاتنايان نجارلرلك
 عرضى بويىچە آنلرى قضايفهنگ چپاولندن صافلمق اوچون دور حاشا
 سزله معادلليك ادعا قىلب ملك كزه قدم قويساق اوبله بر شى
 كوكلكتزه كالمسون سودا كرلرلك التجاسى بزلرى بو جايه ايلتىدى آنلرلك
 دادى بونده كلميه بزلرى مجبور ايتدى اگر يوللرلك عهدىنى
 ذمه كزه آلور ايسه كر قضاقدن ايريشن الملك جوابنى ويرر ايسه كز
 بو يردين كيدىلیم دیدككزچه ايدىلیم دیدى، او وقتده يوللرلك
 خواطرى بو سوزه الوغ سند ويوك بهانه اولوب تزويرى تقديره
 موافق توشدى، آمو بو افكارلك عهقنه وارمى وارسه دخى ايتار
 سوز قالدى بولك عهدىنى ذمه سنه آلمادى روسيه يى بوندىن كيت
 ديامدى، مع ما فيه اول جايغه فورغان صوقمغه وايكوز صوندىن
 اوته طرفه اوتمكه اجازت ويرمى، مأمورين بو مقاولهيه قرار قىلدقن
 صوكره سوزلرینی ايكي طرف الوغله بلدىر بولدى جوابنى آلرق آمو
 چوچك كه قايتدى ايللى قزاق روس بو مهمانلرني اوزادىرق اروچار
 صوى بويىچە كلدیلر آمو بى قايداول كيچوندىن اونكاريب كىرو
 قايتدقه قزاق ايلنى كىوب بى سرىجام قىلدى اروچار بويىچە
 روسيهنگ بولدى تابع اولور ايسلكلر آيكوز ديواننه واريپ دفتره
 يازيلكلربوق ايسه اروچار صوندىن اوت ختايه كيت ديوب قضاقلرني
 صقدى، بو سوز راست مى يالغان مى ديه قزاق بىخشىلر آمو بولك
 ارقاسندىن قوب كلدیلر روسلر بويله ديور وحالانكه بى آنلرني
 آيكوزدىن هيدار اميدنده ايدك دیدیلر، آمو آنلرني آلدینه كىردمى
 يوزىنى كوردردمى شكايترلرینه التفات ايتمىوب يولنه كينه واردى
 قضاقلر ختايك بو فعلندن منفعل اولرق كوكللر صوندى روسلرلك
 سوزىنى راست بلدىلر بويله اولمسه البته لا ونعم بر جواب ايتور
 ايدى دیدیلر اورادىن ايللرینه قايتوب اتفاقلر روسيهيه محكوم اولدىلر
 آمو عهد نامه ده آيكوزدىن اونه رخصت ويرمىسه ده روسيه بو

جانبدار و روجار و آل کوله قدر قول لرینی اوزادوب نفوذینی جاری
 قیلدی، بو ائناده بر آز ایل بولنوب کوچوب آلا تاغده یورن
 بیک سلطان تورهیه واریب پناه لندیلر بیک سلطان او وقتده ختایدن
 کوک منصبنه ایدی، بیک سلطان بولنرک کلدکنه خوش اولمیوب
 نهدن بوندن کلدگز کلدکه ینه تیچ کامیوب روسیه توابعدن مال قووب
 کلوبسز آنلر عرض ایدر او بهانه ایله روسیه بوندن کلوب یدر
 ختایک احوالنی کوروب توروبسز یرمدن کیت دیالاماش ختایه
 اعتماد ایدم روسیه بیوک پادشاهدر سوزک اوچون آکا فارشی
 کیده م نه ایسه کلیمش سز سوکنه بقالیم دیه تسلی ایله حکیماننه جواب
 ویروب تورمش ایکن روسیه بو طرفی بر طرف ایتدکن سوگره
 آلاکولدن اوتنه واریب بیک سلطانیده اوزلرینه تابع ایتدیلر، بیک
 سلطان روسیه ننگ کلدیکنی چوچک آمبوسنه بلدردی ایسه ده آمبودن
 جواب بولمدی، ایمدی شرفا جایسان کولی غربا بالقاج بهیره سی جنوبا
 آل تاغده قدرکه مابینی طولا و عرضا آلتی یدی یوز چاقریم یردور
 بو اورناده اولان ایل لر بارچه سی روسیه یه بیعت ایدب بولنرک کلسنه
 یالغوز ایکوز دیوانی مرکز قیلندی، ایل ایچنده یورن نوعی لر اوشبو
 وقتدین باشلب فضاقتارنک یازیلوب حالا چال فضاقت نامیله مشتهر
 بر طائفه یورت بولنرک اولادی دورلر بیانی علی حده بر فصل اوزره
 یازیلور .

خان صایلاو

روسیه فقط بونگل فانع اولمیوب بر طرفده ترکستان محکومی
 و بر جانبدار ختای محکومنده فالان فضاقلرنی دخی تصرفنه کیچورمک
 افکارنده ایدی، فضاقتک افعال و اطوارندن استفاده ایدرک مداری
 ملایبت وهرایشی اوز اختیارنه تاشلب آنکله صید ایلمک مطالعه سنی
 ناپوب اوزلرندین خان قیلمق قانوننی جاری قیلدی، نظام موجبی خان
 صایلمق اوچون ایکوز دیواننه الوغ جمعیت ایدب فضاقلر خانلقغه تالاش

قىلدىلار خېلى قىل وقالدىن سوڭرە پادشاھىڭ يوزىنى كورمىش مناسىبتىلە
 سارت توره ابن چوچى تورهنى خان كوتاردىلار، قضاى لەجەسنىچە، خان
 روسچە اسطرش سلطان دىو عنوان وىرلدى، آغا سلطان دىھك بونىڭ
 تىرجمەسىدەر، امور خارچى يعنى ايل ايچىندە اولان ھەر وقعاتى بونلرە
 تفويض ايدىب قتلدىن غىرى امرنى اللرىنە وىردى، مقتولە دىت
 مەعبوبى ضىرە قادر ايدى، لىكن اكثر جىرىمە تەزىر بالمال ايسلە
 توكانوب اوروق سوقۇق نادر ايدى، خاننىڭ مەيتىندە بىر مەين قوبوب
 بوڭا كىندىبات دىدىلار، ايكى زاسىداتىل دغى صايلب قضاچە بوڭا
 قاضى لقب فويدىلار، محكمەدە خانغە ھەمە الوغلىردن يوفارو اورون
 وىروب زىرسالڭ آلدىندە اوتورتدىلار، خاننىڭ وقاضىنىڭ ھەر بىرىنە
 وظىفە تەيىن قىلدىلار، سابقا يازلەش حدودىڭ ايچىنداكى ايل اكثرى
 نايامىدىن عبارتدەر بارچەسى بىر دىواننىڭ محكومى وىر خاننىڭ منظورى
 اولدىلار. مشار الىە سارت توره ايكى يلقە يتىمىوب وفات ايتىدى،
 اورىننە آق توغلوقدىن جاباى توره ابن شاكفائىنى خان كوتاردىلار،
 بونىڭ ايامىندە پرىكاز يىڭى دىوانغە كوچورىلوب كرپىس قورغان
 سالدى الامن سىركىپول قلغەسى دىدىكەز بودور، روسىە آمبو ايلە
 محكم وەدە فىلمشىدىكە اولگى جابە قورغان سوقمىە وەدەسنە وفا
 قىلب چوچك كە بىر مرحلە يىقنراق كلوب مەمور سو مصىنك فرارلىدى.
 جاباى خان ايكى صايلالودىن سوڭرە فالوب اورىننە قىل توغلقدىن
 بىك سلطان توره ابن آغاداي خان بولدى، بىر صايلالو بەدىندە
 مەزول اولوب، جابايىڭ برادىرى بولن توره ابن شاكفائى خان نصب
 قىلىندى، بو ذات اوچ صايلالو سوڭىدە وفات ايدىب مىلنە فرە قضاقدىن
 بىك خواجە ابن اويسونباى اوتوردى، ايكى صايلالو بەدىندە عزىل
 قىلىنوب قىل توغلقدىن باراق باطور ابن سولطاباى توره
 خانلىق مىسندىندە بىر فرار بولدى بو ذات خان بولدىغى ايسلە
 دىواندىن اوى جاباى ساتوب آلدى بورونقى خانلار احيانا قوش چادر

تکب اوتورر لر ایدی اکثر اوقاتده هر کمه قونوب توشلنوب ارزاقنی تیروب ییوب ایامنی اوتکارر لر ایدی.

صاحب الترجه باراق خان قضاقيه ده بهادرليک بسرله مشهور ومعروف ذاتدر، اویسون ایلنی چاپوب اخنثار ایتدکی بهادرليک عنواننه باعث وسبب افتخار اولمشدر.

هذا بیاننه بوندن اقدم مواضع عدیده ده ذکر وتحریر اولندیغی اوزره بو طرفک ایللرینی آرغون نایمان دیورر اورنه جوزدن معدود دور آبلای خان اولادی بعضی آرغون ایلنده قالدی، بعضی لر الوغ جوزکه واردی، ابوالفیض خان اولادی نایمان ایچنده هر بری بر قبائله ایگا بولدی لر کانه نایمان بونلرک سهامنه توشمش ایدی، نایمانک اکثری روسیه یه تابع اولوب بونلردن صادر متای قبیله سی بولنوب ترکستان طرفنه کتدی لرکه اول سمتده اولان ایلر ایله اتفاق ایدب روسیه یه مخالفت ایتک ادعا سنده ایدیلر، باروب چو صوندن اوتدیکی ایله اویسون ایچنده، رستم توره بونلرک رئیس لوندن یکریمی مقداری آدمنی ضیافت بهانه سیله آلدریب اولدردی ایلنی چاپوب تالان وتاراج قیلدی بیچاره لر مال ملکندین ماعدا خاتون قزلینی قوشوب اسیر ویروب کیرو فایتدی لر نایمانک قاننی ناموس وغارینی طلب قیلدیق ابوالفیض خان اولادنه واجب ولازم کورلوب باراق توره اویسون که آتلانمق شهرتنی شایع قیلدیغی ایله چکری خون دللری غصه ایله مشحون اولن صادر متای ننگ یاش قاریسی کته کچک باریسی آتلنوب جمعی اوچ مک مقداری نفوسدن مرکب بر فرقه عسکر بولدی لر، «ایلا» صوندن اوتوب باروب ایسون ایلنی چاپدی، رستم توره کوچوب قاچوب جوادی باراق آردنه توشدی نه بره وارسه قویمیه چغنی بلدکده رستم توره توفتادی زیرا ترکستان وتاشکند ها کم لری ایله ده عکس اولدندن ایلکاری وارمیه ده اورون قالماش ایدی، بالضروره باراق ایله ایلچی لشوب اراده مصالحه اولدی اولگی سنه تالانمش مال واسیرلر نی فایتاروب مقتول لرک خوننی بالتمام ویردی وپناه توتوب

وارمش مسلمانلره بويله جفا قیلدیغی اوچون مک عدد یلقی جزاً نقد
دخی آلوب کوب غنیمت ایله قایتدی اوشبو خدمت طفیلنه باراق توره
باطور شهرتنی تابدی، من بعد اویسون مالی نایمانغه مال حربی
کبی حلال زعم ایدیلوب دائم آنلری واریب تالار ایدیلر اون
ویکرمی آدم اوغورلقچه وارسه لر باراق کلمش اوازه ایله اویسون ایلی
اوی لرینی و مال لرینی تاشلب ناغه قاچار اولدیلر بوش قالمش مال
ومنالدين مدعالرنجه آلیب آرتوب تارتوب هیداب قووب قایتور
ایدیلر.

باراق خان صایلندقه معمور صو بوینده انوغ جمعیت ایذب
آت چابدریب طوی لر قیلدی، ختایغه قراغان «قزای» ایلینه کلوب
قراغاچده طوب سیاز قیلب تجارک وغیری لرك اوزاق مدنن بویاق
کتکان مال لرینی قایتاروب آلوب ویردی، بو ذاتک بهادرلکدن
باشقه هنرلری وار ایدی منتق آتمقه ماهرلیکی آدمک توپاسنه
تسکه قویوب آتوب توشوردی چاپک دست لکده فتیل لی منتق لی
توتوننی توتوننه قیشاردی، یغاچ یونمقه کبوم کسمکده اینوک چیتوک
پچماکده و تکماکده تیمور صومقه هیدج بر اوسته دن وچباردن کم
دگل ایدی، قول قوئی اوروک ویکاق لی اوچلب صقوب اوشاردی
جلوک سوباکنی بسوراب صندرردی، اوز رسم لرنجه آخوند وشجره
یعنی شاعر ونساب ایدی، لغز ومعما، بندنه و حلنه غایت سریع
الفهم ایدی یعنی جومباق ایتماکده وچشمکده تیز فهم ایدی، اویسون
تسفرنده عسکره قانون وضع ایذب اون باشی یوز باشی مک باشی
مرتیب وهر بری ناک درجه سنه کوره ایش تعیین قیلمشیدی، حکومت
المن کیدب زمانک ضعیفی و بی حال وقتنه توغری کلکدن ویورتک
نفاق و بی اتقاقندن النی آغزینه قویاردی ا گر مساعده لی بر ایامه
دوش اولیدی البته الندن ایش کلیدی، هر چه رأی صائب حکومته
مناسب افکار عمیق صاحبی ایدی هر صایلاوه خانلق تالاش قیلب
میسر اولمزدی، چونکه بونک چندالی غیر لرك کبی

اولمۇز دىيۇب آدملىرى سىمىسكانوردى ئىككىچون سايلىمىزلىرىدى.
 ايسل الوغلىرى يىكە امثالى غونانبىلى مرضه واقتابلىق بى اولادى كە
 بونلر قره قضاقتىڭ خانى مئابەسندە معروف ذواتلردور. سائىرلردى
 كلا بوڭا عكس ايدىلر. محكمه الوغلىرىدە بونڭ رواجنى استىمىزلىرى
 ايدى. عاقبت «كورفص» يعنى اومسكى گنرال غوبرناطورى بوڭا بىر
 خدمت تاپشوردىدە. آنڭ طفلىنىڭ خانلقى رتبەسىنى حايز اولدى. مذكور
 خدمت بو ايدىكە، ۱۲۷۶ نچى ويا يىدىنچى يىلردە سىمى و آيكوز
 اورتالغىدە اوچ دورت عدد روسلرە قضاق بارومتاجىسى يولقوب
 مزبور روسلرنى اولدىرىپ كىتمىشلر آلتىنى كىسوب آغزىنە تقوب
 آرفاسىندىن خادا صوفوب نىچە مسخرە ايتىمىشلر بىر خارونچە رتبەسىنىڭ
 عملدار ايشى. بو ايش روسىيەنىڭ زىيادە ناموسىنە توقنوب آيكوز كە
 «كورفص» كىلكە قضاقلرنى قسوب اوغرىلرنى البتە تاباسز دىيۇب
 قضاق ايسە ايل اىگاسى تورەلردور بىغشى يماننى آنلر بىلورتابىسە
 آنلر تابار بىزلرنىڭ المىزدن نە كلور دىيە آغرلىقنى تورەلرە حوالە قىلىپ
 خصوصا باراقنىڭ حاسىدارى باراقغە بىر نقص كىتورىمك و بىر بلايە
 قويىق قىسندە بو ايش باراقنىڭ الدىن كلور اوغرىلرنى توتارسە
 اول تونار باشقىلرنىڭ الدىن كلەز دىيۇب كورفصە تىكورىمىشلر كورفص
 تورەلرنىڭ منصبدار و غىبرى منصبدارلردن بىر نچەسىنى قارە پابوسكە
 عربە بىرلە سىمى طرفنە اوزادوب باراقنى آيكوزدە حبس خانەيە
 قويۇپ كىندى المتا طرفە اوتوب كىندى. باراق حبس خانەدە بىر
 آى دن آرتوغراق ياتوب فالدى «كورفص» المئاندىن قايتىدقە باراقنى
 حضورنە چاقىرىپ نىسلى و يىروب كوڭلىنى آلدەندىن سوڭرە بو اوضىلرنى
 تاپىق باشقىلرنىڭ الدىن كلەز سىن بو ايشنى البتە عەدە قىلورسىن
 اوغرىلرنى توتوب كىتورىمىسنىڭ خاقلقنى و يىرىم دىيو و عەدە قىلمىش
 باراقغە بو خدمتىنى ذمەسەنە يوكىل مكا هر بولوصدىن بو قدر كىشى
 معىنىدە بولمىغە امر ايدەسىز وھىم بىر مونچە قضاق روس خدمتىنە
 و يىرەسىز ئانى هيدالوب كىمىش تورەلرنى قايتارسىز دىيە امر نامەنى ايلنە

آلارق چقدى. مزبور اوغريلرنڭ ختايفه قاراغان كيراي ايلنە ايدىكنى
 ايشدوب هر ايلنڭ بيوك و كچك لرندن استصحاب ايدەرك جمع ايكى
 ماڭ مقدارى آدم - ۵۰ عدد فزاق روس ايله ايرتس اورينه كندى.
 حاللا تيمورسو ديوانى اوتوران اورنده كيراي ايلي برله سوزلشوب
 قاتلار قالدان قبال ديدىكى مشهور اوغريلر كيراي ايلنە ساچمشلر
 ايكن، كيراي توره لرى عهايت قىلب بر آز نارتشوب كورسه لرده
 باراقنڭ سطوه سندن سيمسكانوب اخبر كار ايلنە تابشرديلر باراق
 اوغريلرنى آلوب و نايهان ايلي نڭ نه زماندن برلى كيرايدە آلاماي
 يورن خون و حقاريني تمام آلوب وسودا كرلرنڭ دخى كنگان ماللرينى
 قايتاروب هم «كورفص» نڭ امريني اورننه وهمده يورتنڭ كوكلنى
 يرينه كلتوروب الوغ آبروى ايله قايتدى. بونڭ كيلهسى يازنده
 قزاي ايلي ايله قراغاچده طوب سياز قىلديغى يوقاروده يازلمشدى.
 اوغريلر بش كشى ايديلر سمپده منتقغه آتلدى. اوشبو خدمت
 مقابل سنه مشتاق اولن منصبنه واصل اولديسه ده عمرى وفا ايتيموب
 خانلغى نڭ ايكنچى سنهسى هجرتنڭ ۱۲۸۰ ننجى يلنده وفات ايتدى.
 ياشى ايللى گه يتماش ايدى جسدىنى سيمى پالادنڭ الوغ يولى نڭ
 غربنده اچى صو بوينه قويوب بيوك كنبذ تورغوزديلر الان باطور
 سوياكى ديو بنام اولمش موضع اولدر.

حليه اورته بويلى نڭ اطولى بدن جسيمنڭ اوسطى ياغرئلى
 جيلكالى، بيوك باشلى، ميوقلى، فاشلى، فوكر صقاللى، آلاچه كوزلى،
 كوركام قزل بوزلى آدم ايدى. اهل سواد نماز خان وهر ايشدن
 خبردان ايدى. خانلغندن مقدم مالى آز ايسه ده آزلغنه باقميوب عبرتلى
 قصه ياقشلى عكايه سويليانه رسم لرنجه آت مندريب لباس كيدرردى
 همتى بلند لکن طبعنە خون ريزليك وار ايدى كوب آدم اولدرمشدر.
 وفاتنده ميت آشنى بر ديوان ايل و جهل آق توغلق قزل توغلق
 توره لر الوغ معرکه قىلب آت چاپدريپ اونكارديلر. اوچاغى آيفور
 جال تاغى ايتاكنده كُب صوى بوينده ايدى. اويسيوننى چاپوب

ابتدا بهادرلیک نامنی چقاران وقتده یاشی یکرمی لر چهاسنده بلکه
یتمامش ایدی دیرلر. ویو قولى تقویه ایدر مشهور جاناق آقون بر
مهرکده بوکا اولانک ایتمش. چوباریسم آرغوماغوم کیرمارالوم *
اوز زاگمچه بولکاندیک جاندرالیم * بالا کوندن باس بولغان مک صان
قولغه * بالاسی سولطاکام ننگ ایر باراغوم * جاصوگک بار جیورماده
چلگ صیر * جایلابدی بیک سلطاننگ اوبر قیور * جاس کونوگدن
تالپونوب طلب قیلب * طایلاغوگده آطان مان بولدک اویور *
اویسوننی چاپدیغی باطور آتاغنی آلدیغی بو مصراع لردن مقدم
اولوب یاشی یکرمی لردن دون اوندیغی استخرچ ایدیلور.

مدنی پادشاهلرک مخصوص مؤلف ومورخلری اولدیغی کبی
بونلرنگده هر خانگ اوز هنگامنده بر مورخی اولورکه بوکا اوزلرنچه
شجره دیورلر. مگر بونلر قلم وکتابت ایله اولمیوب واقعه سنی کلام
موزون وشعر مرغوب ایله ادا ایدرلر. باراق خانگ شجره سنی کندی
ایله همسال «دولات» نامنده بر ذات ایدی. دملا حسین حاجی بو
دولاتنی کوب سویلدردی. کمینه مترجم دخی کرات ومرات ایله
آیندومش مز «دولات» اگر چه سوادى یوق نادان ایدی اما سوزینگ
مغزی باغ بادام ایدی.

باراق ننگ وفاتی بعدنده تریتنی یعنی صایلاو مدتنی کندیقاتی
ادلغان ابن جمانتای توره تمام ایتدی. بعده نوبت برادری سیلخان ابن
سولطابایه یتدی. سیلخان توره اوچ سنه خانلق صوگنده عزل قیلنوب
اورننه نره دن واق «قالدوبای» منصوب بولدی بونگ تریتنی تولمز دن
یگی زاگون چقب خانلق قاضیلق برهم برولدی بو مجروحلره
غزینه دن پتسیون ایله مرهم اورلدى. آیکوز دیواننده خانلق ننگ
ابتداسی میلاد ۱۸۳۳نجی یلده باشلنوب ۱۸۶۸نجی یلک انتهایه ایرشدی
مدت خانلق جمع اونوز دورت یسل اولمشدر. یگی زاگون چقب
اویازنای محکمه اچلدنده پریکار محکمه سنی قضاک الوغندن دفعة
غاری تاشلمیوب لمصلحة پاموشنوک نامیله بر آدم قویدیلرکه اویازننگ

معینی اولدی، بو دخی اون بلغه یتما یوب الغا ایدلدی. آیکوز دیواننده پاموشنوک اولغرنک اؤلی «اوراز بای ابن بیک خواجه» ثم «غونانبای ابن اوسکان بای» اخیری مک ایکمی یوز نوقسان سنه نیفنگ سلیمان توره ابن بیک سلطان ایله انمامه ایرشدی.

خانلق قاضیلق بتار اولدقده بونلری پریکارغه چاقریب سز لر بورون باغلی اسیر حکمنده ایدگز شمدی اختیارلی اولدگز آزاد بولدگز سزله خدمت یوقدر اولرگز فایتوگز بالا چاغالرگز آلدنده راحت راحت یاتوگز دیدی، بو نزاکت ایله ایشتران آزادلیق اسیرلکدن آن مقدار اشد اولدقدن مزبور قالدوبای که خانلق دوری آنک آلدنه انقراضه ایرشمشدر محکمه الوغلی ایله جدل قیلب آیتوشوب اورصدار سیندار نیمنه آیتوب اوتداب نورصوگدار خانسز جورت بولامه خلقسز دیوان بولامه اوزدارک آچمه آلیون دیب قیلغان فولوقدارک چغارمین آق پادشاهنک اوزندن جواب کلماهی اورنومدی کسی که بر مایمن نریتم یعنی مدتیم تولهای چقمایمن دیب زیرسالک آلدینه باردقده بیچاره نی سودراب سوکوب صوقوب بی ابروی قیلب چیقارمشدر کوب پول صرف قیلب آلمش اورنی ایدی خراجاتی تولاب آلامدیغی المندن بویله دیمهکه مجبور اولمشدر.

خانلق قاضیلق هر اوچ یله بر صابنلوردی. توره دن خان صابلنسه بلا شرط قبول قیلنوردی. قرا قضاقدن صابلنسه اوچ نریتم یعنی توفز یل خدمت قیلدیغی کرک اولوردی بو قدر یل پادشاهغه خدمت کوسترمش اولمسه قوه دن خان قویلمزدی. بو شرطک اصل مبناسی اوز بیکده توفز آتا حکومت قیلیمان آدمه خان اسمی ویرلر اولغندن بوقانونی تسهیل ایدب توفز یل تحویل قیلمشدر. خانلق ایامنه بولصلیق ادنی مرتبه ایدی حالا قضاویه نک اقصی الغایه درجه سی بولصلیق بولوب قالدی، اول وقتده اون باشی ایلو باشی دیمک یوق ایدی بولصک معینی اسطرشینه ایدی، آلوم آلمق مال حسابندن ایدی، یگی نظامه چکاراقدن آلتور اولدی. او کونده فلعه نی دیوان محکمه نی پریکار

دیو سویلیوب حا کهنه مایور دیورلر ایدی، کهنه سنه دیوان باشی مایور، کچکنه ایل مایوری دیورلردی اسمی کم بولسه بولسون قضاق اوزلرنجه بر نام کوتارلردی، مثلا: صلو مایور سیموز مایور پسکان باص مایور صقاللی مایور وامثالهم صفت مختصله لری ایل، آد قویارلردی ایل مایورلرندن تارغاق مایور آیغور مایور قره جاق مایور دیانلر بولدی، بر یئگی مایور کلدکده قضاقتک بر کهنه سی کریب کوروب آمانلشوب چقمش آدملر آندن صورامشلر مایورنک اسمی کمدر صورڈکرمی دیوب آدی اوز قولومزده صوراب نیلیم دیمش، قضاقته آلان دخی اول عادت لری وار ایسه ده اکثری اسمی ایل، یا منصبی ایل، سویلر اولدیلر، قلعه اولد، آیکوز دیوانی اسمیله یاد ایدیلوردی. ۱۸۶۰ نچی سنه قبیله نده سیرکیپول دیه وبر نچه یل تعدیل وبر نیچه یل صوگره پریکاز اسمی آفروجنای محکمه یه تبدیلی قیلندی آز مدنه آفروجنای دخی بتوب بگی زا کونده اویازنای محکمه نامی ویرلدی. اولده ایل صاحب منصبک اسمنده مثلا فلان خانک ایللی وفلان بولصنک یری دیوب الوغلرک نامنه نسبتله سویلنوردی بعن بر اسمی ایل، یازیلور اولدی، ایسکی زا کون یعنی خانلق ایاملرنده لاصویوش دیدیکی ایشلر وار ایدیکه ایلده بر خدمت بولوب محکمه دن خط چقسه یا که ایل الوغلرندن پریکازغه کاغد بیارلسه بولداغی ایلدن آت منماک سویوش یماک قورقتوب نرسه آلمق اورمق صوفه ق سوکمک کبی جبرلر وار ایدی، خط آلیب یورن یصاولنی پوشته چی دیورلر ایدی بو خدمته تعین ایدیلن آدم لا ابال ابل اولوردی بلهم بویل، احمق لرنی خانلر بالقصد قویارلرمی ایدی یوقسه اولده نوزوک اولوب صوگره عقلنی جویارلرمی ایدی، یوروش توروش سکون وحرکت لرنه اصلا انسانه مشابیهت لری اولمیوب کانه میمون کبی ایدیلر، بنا برین آدملر بوندن استعاذه ایدب، خدایا ایلنی صافل، پوچتالغاندن تیگسالوب ایکی جیگون بوس صالحانندن دیوب درگاهه التجا و نیاز ایل بونلردن نفرت ایدب صغفورلردی بو بدبخت لر قرا قوزیدن غیرنی صوبه زلردی

بر کوزه نچه جايدین صويدروب تویملردی، جورغه جویروکن باشقه آت بئملردی بر باشنه نچه آت اوشلب آرتوغنی نسنه آلمایونچه ویرملردی، الوغله بوکا بر سوز دیملردی بلکه خدمت کارلرینک بویله سیاست برله یوردکنی ایمل فورقتوب قره فوزی یدکنی قره ایلتری دن طون کیوب فایقا یوب یوردکنی خوش کورلرمی ایدی عجباً، فقط باراق خان ایامنده بو بی باشلق بر آز ایبه کلدی آدم لر آت وفوزوسینه ایگا بولدی، بر زمان قر قرالیده غونانبای مرضه ننگ خان لبق ایامی اوغریدن پوچته دن بویله تنج اولمشیدی دیسو نقل فیلولردی.

آیکوز دیواننه هر یلده بر مرتبه کنیرال کلوردی المتا طرفنه کئیدب فایتوردی آگاده قضاقدن لایوصویوش حاضرلردی قضاق الوغله برار آی بورون دیواننه جمع اولوب کونوب بانورلردی، کنیرال کلدکه بونلره طوی وبروب آت چاپدردی، آقون یعنی شاعرلرگه اولاک آیتدرمق پهلوان کوراشدرمک اوزون یغاچ باشنه چپان باغلب آکا آدم چقارمق جیاو پایکه یوکورتمک کبی قضاقدنک اوز طبعنه موافق و رأینه مطابق اویون تماشالر فیلولردی، ایل یخشیلرننگ بعضنه میدال بعضنه فلج یا چکمان وبعضنه تفریض نامه یعنی مافتاوا کاغد وبروب کیدردی وبعضنه باله لر جواندر اچق کبی توستاق فاشق استکان رومکه امثالی اشیلار انعام ایدردی، اول وقتده بیکیب ومنزل لرده قضاق روس توراردی چپارچی لرنی چابان واقرون یورکوزدکن اکثری اوز آتلری ایله یورلردی سیمی و آیکوز آراسی که حالا بر سوتکه لیک مسافه دور اول وقتده دورت بش سوتکه کیدردی اوح سوتکه یعنی اوج تاوولیک ده بئسه لرده نهایت تیز یورمش حساب ایدردی، بونلردن باشقه دخی کوب بدویت ایشلر وار ایدی شمعی ترتیبه کلوب یورتلر بو یاز یلمش جفالرنگ جمیعسندن بری وبعید بولدی شوپله که اولده اویل ایدی دیاننه کورمیانلر اشانمز حاله کلدی.

چالا قضاق بیانی

کریک نوعی کریک سرد و کریک غیر ی ذات اولسون بر طرفی قضاق اولوب آندن تولد ایدنه چالا قضاق دیرلر و بعضا آنا و آناسنده قطعا چالایق اولمیان خالص نوعی و صافی سرد کلوب قضاق بولصنه یاز یلسه لر بوده چالا قضاق دیو سویلنور، سرد طائفه سی کوب ایامدن بویاق قضاق ایله اختلاط فیلب آرا ل شوب امثالی توقتار خواجه رفیقی قرا مولدا و مال کلدی اولاد لری نچه بولص واسطرشینه ایل بولوب حالا خالص قضاقتن بر شعبه دورلر، اما بولنر اولده چالا اسمنی ملبوس اولوب سوکوره قالدیمی یا خود اولده بوندن بری ایس دیلرمی معلوم اولمیدی فقط اصل لری سرد ایمش دیسان اخبار اغزلرده سویلنوب باشقه چقتله قضاقتن قطعا فرق لری یوقدر ظن ایدرم چالا اسمی سوکوره متروک اولمش اوله، بوکا نظراً ایاملر اوزایدنچه بو کونگی چالا اسمنده اولنلر دخی قضاقتن بر بطن اولهق مقرر دور، بنا برین بولنری علی حده بر باب اوزره بیان قیلیمق روا کورلدی زیرا بوندن ینه بر ایکی عصر اوتدکن سوکوره اصلم زده اختلاف و نسلم زده اختراع اولوب اجدادمز بونده نه زمانده کلمش نهدن بونام نقیصی کندیلرینه آلمش اصل لرمز کم ایمش دیهرک نبیره چیره لرمزنگ اوفکاسی بزه قالورکه بابا لرمزدن بر آدم اولماشکه حقیقت حالی یازیب اولاد لرینه آندن آثار قاله اوقبانلر آدینی آکوب روحنه دعا آله، خیر سوکوره سی نه اولور آکا بزم امرمز یورمز حکمه مز نفوذ قیلمز، ایمدی عصر حاضر م زده اولن ایکی چالانگ بریکه اولاد سرد دور آنالری قضاق ایچنده سودا ایله یوریوب چوچک و سیمی پالاد بلده لری بنا بولندیقی ایله او قلعه لره فاتناب سیمی فاتنایان سردلر آرات تاغلرنگ و چوچک فاتنایان لری قولوستای جاغالرنده جایلوب قشلاب تورمشلر قضاق برله بیله کوچوب قونوب نار بوغا تاغنی جایلپ جایراب یورمشلر سوکوره اولاد لری متفرق اولمشلر، بو تفریقیه سبب سردیه لر اولد

اوز خانلرينه تابع توروب ختايه وروسيهيه مهمان ايديلر، آفمىسجد
 آلنوب تركستان ايله روسيه ياغى اولدقده روس يرنده اولن سردلرني
 يرگزه كيت ياكه بزه يازيلوب بيعت ايت ديوب بو تسكليف ايله
 اكثرى روسيهيه فقرا اولوب فالدى وېر آزي يرلو يرينه كتديلر
 تركستان بر طرف اولدقده باز قايتوب قپال المئا وهر قلعهده قرار
 ايتديلر، چوچك اوستونده يورنلر دونكانى بلواسنده كيتب ختاي
 كلديكى ايله ينه قايتوب يتديلر.

اما بزم اهالىء نوعى بعضىسى تجارت ايله واغلبى خدمتمن
 قساچوب بونده كلمشلىر هر ايكي فريق يعنى سرد ونوعى لر قضاقدن
 قز خاتون آلوب تناسل لنوب اولادلرى بو اسمده قالمشلىر. عصرى
 بر ايسهده سرديه ننگ سنهسى بزم نوعى لردن برر دور بورونراق
 كلديكى اولادلرى ننگ ياشندن استنباط ايديلور، شويله كه ۱۳۰۲ سنه
 شاه عظم ابن سيعقوب نامنده بر چال وفات ايتدى ياشى توقسان
 توقزده ايسدى، سرد چالاننگ سنه بوندىن اسبقى يوقدر بس معلوم
 اولديكه سرديه دن ۱۲۰۰ هجرية حدودنده فرزند وجوده كلمش اوله.
 نوعى چالاننگ ابتداسى عن قريب يازيلور. خلاصهء كلام ۱۲۰۰ دن
 مقدم چالا قضاق اسمنده اجناس وارليغى جزما معلوم دگلدر. من
 ادعى فعليه البيان.

نوعى چالا قضاقننگ ذكرى

نوعى لرمزنگ ابتدا قضاق ايچينه قدم باصديغى ميلادنگ ۱۸۰۰ دن
 سوگره اولوب اول لرى مسعيد آغه ابن عبدالمؤمن اوطارى، ولبشاه
 آغه قشقارى، اسماعيل وحميد آغه مندوشى، وشمس الدين آغه وبيكچانتاي
 آغه وحسن آغه اورناش باشى، وعبيب الله صاب باشى، و بزم قبله كاهمز
 وامنالى نچه ذواتلر كلوب قضاق ايچنگ مال لنوب سودا ايله تركستان
 وتاشكند فاتناب يورمشلىر قضاق ايچينه كلن نوعى لرننگ ايگ افدىمى

بونلردور. حضرت قبله کاهمز مهربان بولورلردی میلادک ۱۸۱۰ سنه لر نیفنده سمی که کلوب آندن قضاغه چقدق بز کلدکک اویسون ایلنک مسعید آغه نایمان ایلنکه یوقارغی یازلمش آدم لردن ایکی اوچ کشی بار ایدی یاقنده کلمش اولمغله هیچ برلری اویلانمکان تجرد حالته ایدیلر، سوگره هر برلرمز تعلق دار اولدق، اول تولد ایدن فرزند عدلشاه ابن ویشاه ایدی عین الدین ابن حبیب الله ایدی، بو ایکی اوغول اولاد نوغایک ایگ اقدمی اولمغله تانکسق کوروب کونلیک بردن و آرا کونلیک بردن محض بونلری کورمک و قوچاغمزه کوتاریب سوبیمک اوچون بالقصد باروردق برار هفته یانتوب مهمان بولوب قایتوردق دیر ایدی، اه.

مزبور عدلشاه ۱۳۰۰ هجریه قبیلنکه آلتمش دورت یاشنده وعین الدین ۱۳۰۵ نچی سنهده یتمش یاشلرنده وفات ایتدیلر، اما مسعید آغه نیک ابدولمن نامنک بر اوغلی بولوب یاشک عدلشاه عین الدین دن الوغ ایسهده آناسی اویسون خاتونی اولمغله مسعید آغه بونی طول آلوب ابدولمن اولکی ایرندن قالمش اوغول دیوب اقوالر مختلف اولدندن نامی چالا قضاق دینلسهده اصلی اصل قضاق ایدکی احتمال دخی جاریدر. بو ذات دخی اوچ یوزلر حدودنده وفات ایتدی. العاصل بو جاننده قضاق خاتوندین توغمش نوعی فرزندلرنک طبقه اولی لری بونلردور، بعده حاجی حسن ابن حمید دملا حسین حاجی ابن اسماعیل آغه و بونلر برابرنده هر برلرندین فرزند وجوده کلوب مزبورین ایکی حاجی حالا آلتمش یاشلرنده بر حیات دورلر.

یوقاروده یازیلش سیاقده قضاقلر پادشاهه واریب کلوب روسیه ایله یل بیل اختلاطلری کوبایوب تابع اولمغه میل تاملری کورلدککه مزبور مسعید آغه همت قیلب یدی صو ایلنک بر توره ایله پیتربورغه باردی قضاق ایچنده یورمش نوعی لرنک کلسنی چالا قضاق کوستریب یعنی نچه آتالری اوتمش اصلی قراندین چقب قضاق ایچنه کلمش آنده خاتون آلیب اوسوب اونوب بر طائفه ایل بولمشلر بونلرده

فضاق قتاننده یازیلسه دیوب عرض قیلدقده التماسی قبول قیلنوب بو حکم ابتدا آیکوز اوکروکنه جاری وساری اولدی عموما اولبوس واکروکنه لره اعلام واعلان ایدلدی، اول وقتده چالا فضاق جنسی یوق ایدی باری یوقارغی یازیلش ایکی اوچ یاش بالالار ایدی. مسعید آغه ننگ بو افکاری بر سبیل عامه ونفع نامه اولوب قایسی اولبوس واکروکنه بولسون ایمل ایچنده بوروندین یورن و صوکره کلن بی پاسبوره نوعی لر بارچه سی آیکوز دیواننه کلوب چالا فضاق مز دیه یازیلوب بیلیت آلدیلر. بالاخیره اسمیت غلبه ایدب آتاسنده واناسنک بر قطره فضاق آراشمیان آق سویاک صاف صاری نوعی لرمزده بو لقبه قالدیلر، مترجم کمینه بی ده چالا فضاق دیبکه رابطه بودور یعنی آتامزنگ قضاغه یازلدیغی دور والا والدینمزده هیچ بر جهندن قضاقلق اولمیوب آنا طرف و آنا طرفی بابالرمز هر ایکسی اورناش باشندن آتامزنگ آناسی اوطارنگ دور.

چالا فضاق لرنی فی الاصل آتالرینه نسبت چالا نوعی چالا سرد دیبک کرک ایکن یر صو قضاقلق اولدقن آنا نسبتی آنایه آوشمشدر نتاک کم عربلر مملکتنده تمکن وناهل ایدن اعجامک اولاد مختلطنه علی خلاف القیاس مستعربه دیرلرکه فی النسبة مستعجمه دیبک درکار ایدی. ثانی مسعید آغه عرضنده چالا فضاق دیه یازدیغی بو اسمه سبب اولمشدر، اخیرده ینه یازلور. حضرت قبله کاهمز سویلردی نایماننگ روسیهیه متابعتی مقرر اولدقده هر نه ایسه بورونراق باروب بیلکولنیک کرک اخیرده بر سوز یتماسون دیهرک ایلتری قل تبت کبی سودا پول لرمی آرتوب سمیکه باردیم رفیق بایغه توشدیم اول ذات روسیه الوغلرینه اعتبارلی وسوزی نفوذلی ایدی، پاسبورت توغروسنی بای ایله مصلحت قیلدیم اوغلی صادقنگ باییتجه لیک یاش وقتی ایدی بای آکا فلان فلانیچنی آلیب کیل دیب بر روس توره سینه یباردی. توره کلدکه منم سوزمنی آکا آکلندی. توره دیدیکه بارچه دن آسان واسهلی فضاق قتاننه یازلمقدردیوب ۱۸۳۰

نچی سنهده سیمی دن بیلیت آلدیم آیکوز دیوانی سالنهادی ایسهده آیکوز اوکروگی قضاک ایچنده یورن چالا قضاک دیو یازدی بولص تعیین قیلهادی یعنی فلان بولصقه قراغان دیمدی. اوتوز برنچی یل یازنده آیکوز که روس کلوب توشدی اوچونچی یا دورتنچی یلنده نکرار قضاک بولوب سیموز نایمان بولصنه چنتبای قول آستنه یازلدیم آنک کیلهسی یازنده تاشکنده که کیتب قرق ایکنچی یلی ینه فایتوب آیکوز که کلیم دیر ایدی. تاشکنده که باریب فایتدیغی شرعی خان ماده سنده تفصیل یازلمشدر.

مسعید آغانک پادشاهه واردیغی اوتوز اوچونچی یلدرده اولوب آتامزک اوتوزنچی یل سمبدن آغان بیلیتنده چالا قضاک دیو یازدغندن بو ماده بین المشیر یعنی سناتلر آراسنده مشورت قیلنوب قرارلمش ایکن غایه ما مسعید آغانک سعیی فوه دن فعله چقارمش اوله. بعضیلر مسعید آغانک پادشاهه واردیغی سوک توره ایله اولوب بو نورهک غرامت یعنی منشور کلغدی یکرمی دورتنچی یلده ویرلمش اولدیغنی سویلیورلر ایسهده اکثرنک نقلی آیکوز دیوانی توشدکن صوکره دیوب بو صورتک سنه بی یکرمی دورت دیانلر اونوز دورتن آلمش اوله. یاخود مسعید آغا پیتر بورغه ایکی دفعه وارمش اوله. «والله اعلم» مسعید آغانک منشورینی آیکوزی حاجی عبدالله بن ویشاه اوقوب کورمش ایکن اوز باشنه تارخانلق و آچه تاغدن قشلاولیق یر ویرلدی دیو یازلمش باشقه سوز یوق دیدی. سنه سنی ضبط ایلمش. سوک تورهک پادشاهه واردیغی ۱۸۱۹نچی یل غنوارده ایدیکی روسیه توار یغندن مثبت اولدی توره فصلنده یازیلور. چالا قضاک یازلمق نظامی باشلندقدن یگی زاگون چقانه قدر آراسی قرق یله قریب اولور فقط بو محکمه دن بیلیت آلان چالا اون مکچه اولمش دیورلر. صوکره سائر دیوانلرده دخی یازلدیلر ایسهده اول لیک جهتندن وکثره جهتندن ویر دخی پیتر بورغه وارن آدم یعنی مسعید آغه بو دیوان ایلندن و بو حکم آنک وسیله سیله اولدغندن جمله چالا قضاکک

اب القراسى آيكوز ديوانى ديمك مناسب دور. چونكه بوندىن مقدم
 سالنان ديوانلره بو «پراوا» ويرلەيموب سوكرەغىلره يعنى سوكرە آچلمش
 ديوانلره ويرلمش امتياز بونك تفيلىندە ايدى. بو كوندە چالا سز اول
 يوق اكر كل چالا قضاى بر جايه جمع اولسه لردى مكمل بر ديوان
 ايل بولورلردى. مزبور حكم الان دغى باقى ايسەدە يازيلن لر
 بورونغى دك كوب دگلدر. زيرا قضا فنك دە بورونغى يغشىلرى بتوب
 نوبت ياشلره يتوب ظلم وتعديه باشلدیلر وهم تفتيش زياده اولوب
 بولص لردە هر كمى يازمقندن انديشه ايدر اولدیلر ثالث نه قيلغان
 برلن روسيه نك كمند يعنى قوروغندين قتلور اولدغينه كوزلر يده
 يتدى بونكچون ايشلر توكله كندى.

بابالرمز خدمتدن قساجوب بوندە كلوب قضاى الوغلرينه تملق
 قيلب روس الوغلرينه پولار ووروب مك بر بلا ايله نجاتلغه قضاى
 بولوب آزادلغه يتمشلردى اتالر اوزلرى وصلبيه اوغوللرى خدمتدن
 قتلدى حالا نبيره لرى توتلدى چونكه بورون وقتندە كوپيس دین
 سلدات يوغىدى تركستان وفرغانه يورتى سرنجام اولانسه قدر بو
 سرحدنك مشچان وكرستياندن دغى سلدات آلونمادى بو توسعه
 اتالرنك اولگى محنتلرينى ايسدن چقاريب قضاى اسمنى نقص
 فهملب بعض عيب لرنى دغى بوگا علاوه قيللرق بو نامدن نفرت
 ايدوب مشچان وكرستيان بولديلر يازلدیلر. مالدار آدم كوپيس لك كه
 كردیلر كه بو بريسى مرض عظيم او ايكسى درداليم دور. عاقبت
 بو اوچ صنف دن دغى بو چندە چرتيمه باشلىدى يعنى ميلادنك ۱۸۶۶
 نچى يلكه تولد قيلغان بالادن باشلب سكسان يديده سلداتقه آلندى.
 حاضرده عموما قضاى خلقى وقضاغه يازيلن نوعى لر خدمتدن بوش
 اولوب لکن مستقبلكه بيكار بولماسلغى مقرر ايكن بر نچه يل لر
 بوشتانلق غنيمت ديهرك مشچان كرستيان يازلميانلرى هنوز بولص
 دفترنك يورمشلردور. سوك تورهنك منشورينى كورن آدملرمندكور

منتشورده قضاقدن سلدات يوق ديه يازلمشدر ديديلر او حکم ابدى مى يا موقتى مى معلوم دگلدر.

كهنه آدملردن ياشلرڭ بر نچهسى كلوب قضاقدن چقسام ديو مصلحت صوردهقه ديمشكه: هاى بالام، بزلر الوغله مرآت ايله تولى وتملق قىلب بزم اوچون نچهلر قسم ويروب كوچ ومشقت ايله قضاق بولمشدق ديوب بو يولده كورن مختلرينى ياد وتدكار ايدب قضاقدن چقميه اجازت ويرمزلردى.

چالا قضاقتڭ اوللرى خوشخال وفراغ بال ايله كيچنوب اخيرلى بي مال وفقير بي مجال اولديلر بو ايكنى هاله اسباب عديدهدن باشليچه سبب بودوركه اول وقتلرده قضاقتڭ يورگان يرلرى شهر وقلعهيه يراق اولوب بازارلره وارمق كلمك بونلره عسپرايدى وعادت دخى دكل ايدى هر نه قدر قيمت بها ايله بولسون اوزلرينه كلن سودا كرلردن آلورلردى تجارلر بوندن استفاده ايدهرڭ رخيص اشيانى بلند بها ايله نسيه ويروب وقزل قوزى ديدكلرى بياعات نامشروع ايله دخى صاتو ايدب آنكله فائده لنورلردى حتى قرق تين اوتوز تين ويكرمى بش تينگه قدر قوى توشورمشلردر. بيعتڭ غبن وفواشندنه ذره پرواسى اولميو ب نهدن اولسه اولسون مقصد مال كو بايتمك ايدى. بو جهتدن انصاف بساي مسدود اوله رق اوز بلدكارى ايله عمل ايدرديلر. شروط بيعنى اعتبار ايتميو ب عقد فاسده كيدرديلر. شويله كه نسيه مالدين بر قوى اكر آدملرنڭ ذمه سنده قالور اولسه ايكنى قىلب اوسمى ايله آلورديلر. قضاقتڭ بوگنا بر سوز ديمزدى ديمكه ممكن ده ايمزدى زيرا سودا كرلر ايلنڭ يلرى ويوكلرى كبي فانچى سى بوغان، قولى قوتلى، سوزى اوتكون اولغه كلوب توشوب اويله آدمڭ مهمانى اولدقدن مقابلى بونلرني رعايه وضعفاسى خوفندن حرمت ايدردى. ايشته بونلرنڭ قرانان مالى بو يولدن ايدى. اما صوگره كيله هر يرگه قلعهلر سالنوب هر بلده بازار وهر قريده تجار اولدقدن قضاقلر اوزلرى وارمق كلمك ايله اشيانڭ نرخنه آشنا

واوزلرندن دخی سودا کرلر چقب فائدهنی اجنبیه یبارمدیلر بورونغی کبی نسیه آلمیوب آلسه ویرمدیلر بونگچون چندن کلن سودا کرلر بورونغیدک بولمدیلر. قالغان مالغه اوسوم شویله تورسون ساتقان ایزینه زار وعاقبت نسیه دن بیزار اولدیلر اولدن اورکانان آسان کسب نڭ احوالی بویله اولیچق ایکنچی هرک نڭ هیله وتدبیرینی بیلنه قدر النده کی سرمایه دن آیریلدیلر بس اقبال لری ادباره دونوب مال لری اولادنه بلکه کندیلرینڭ اخیر عمرینه کفایه ایتدی اولار وقتنه یتمادی. بو تنزله ماده ظاهر بو ایسه ده معنای باطنی تخفیف شرع نڭ شأمتندن ما عدا بر شی اولمدغنده اشتباه یوقدر بونگچون یعنی شریعتنی یکل صایوب رعایه قیلمدیغی اوچون ضرری تیز زمان سرایت ایتدی سرمایه الدن کیتدی.

نسیه قوی دیدکلری بویلیغی قوزی نی یازغه قوی چقاریب ویرمک، قزل قوزی دیدکلری بو سنه آنا رحمنه نوشاچک «مائی» قوی قیلپ ویرمک، یشل قوزی دیدکلری آندن ینه بر یل مؤخر اولن عقد دور.

فدالکه مالردن

قضاچی تجار توغروسنده استاذمز مرحوم عبدالجبار علیه رحمة الغفار جناب لرندن بالذات وبالدهان ایستمش بر نقلنی تبرکاً بو محله یازمق مناسب کورلدی لعل فائده دن خالی اولمز، قوله. بخاراء شریف ده بر نچه یلار تحصیلدن سوگره قرضدار بولوب بونی ادا امیدیه اوزاقندن اقر بامز اولن صاری ملا حاجیه کلیم، آنلر ایرتیش صوی باشنده قضاق ایلنده سودا ایله یوررلردی، اولنده فشلا دیسم کوردمکه معامله لری نسیه قوی وقزل قوزی دور، عجباً بو مالدن غذالوب قوتیله قیلن عبادت قندق بولور اکر بونگله مبتلی آدم آز بولسه بلکم تاشلتمق ممکن ایدی، جمیع تجار بو مبادل و بو معامله ایله ملو ث ایکن بو بلوای عامه دن بونلری نچوک قورتارمق قیدنه نوشوب

آخر کار بوگنا قرار ویرد که خدا سلامت فیلسه قایتوب بخاراغه واردق
 بو تجارتک جوازنه بر یول نابوب بو یوزدن بونلری نجات ونار
 آخرندن آزاد ایلم بو فکرمی خاطرمده توتوب بخارایه واردیم، ابتدا
 شریک شرکاءلرمز ایله بر مدت کتاب کوریشوب استاذلردن دخی
 صوریشوب محصل مفتی که مراجعت لازم کلیدیه اوشبو مبیاعده
 مهها ممکن اجتهاد ایدب جوازنه روایت قیل سز دیو تا کید ومهرانه سنی
 تقدیم و یروب کتدیم، بر نچه کوندین کین واردیم مسئلی ایله
 ویردی «بیع مال میره» بابنه مبنی توقیع و تحریر قیل پتمش مهر باصمش
 کوکلم قرارلندی ایسه ده آلدیم. چقب مدرس آخوندغه کوستردیم
 ومنشائی سویلدیم، آری معقولدر واقعهیه مطابق گوزل روایتدر
 دیدی، والله اعلم اصل کارنی تمام ضبط ایده مدی یعنی سوزمنی
 تمام فهم ایده مدی. آندن فقهده استاذمز دملا رمضان آخوندغه آلوب
 واردیم تفصیل کارنی تمام وتکرار صورت روایتنی کوروب مطالعه دن
 صوگره مهرانه ویردگی دیدی، بر آلتون ویردیم دیدیم، تبسم قیل
 مگا ویرساڭ ایدی دعاء آلودک ویردکڭ بوشقه کتمش دیوب بیع
 مال میره کڭ شروط و طریقتی تقریر قیادیکه فقه اوقیانلره خفی دگلدر.
 الحاصل بخاراء شریفده بو قدر تردد قیل بوندن غیری بر یول
 بولامدیم، بعده نان نصیب بو ایمشکه سیمه پالادغه کلوب قرارلندق
 مزبور شهبهلی مالک قاینایان ایچی دور بو حینده کاغد آچهدن زکوٰۃ کڭ
 وجوب وعدم وجوبنده عظیم مناظره لر اولوب بر جماعه نقدین مقامنه
 قائم دیوب وجوبی ایله فائل وبر جماعه اعنی ملا علی مفتی مع
 طرفدارهم عروضر نیت تجارت اولمدیچه زکوٰۃ واجب اولمز دیوب
 طرفین هر بری اوز سوزلرین ترویجه سعی تام ودلیل لرن ترجیحه
 جهد واقدام ایدب بزم کلدهز ایله قیل وقال دها زیاده لشدی بو
 ایکی مسئلهیی فزانده استاذمز دملا محمد کریم حضرت که یازدیم، اول
 ذات خط فیلمش حاضرده حج نیتیه سفر تدارکنده اولدغمدن کتابلره
 کوب دقت ایله بقالمدیم کوریلن کتابلرده نسیه مالک درست لکی

نامعلوم و آنچه‌غه زکوة واجب اولسه کرک، لکن بو خصوصی دار اسلام علمالرندن صورارمن سویلشورمن دیمش. حج دن صوکره خط قیلیمش که مزبور ایکی مسئلهیی بلدتین طیبتین افاضلارندن و دارالسلامین اسلامبول و مصرک مفتخر به و متبجر علمالرندن صوردم اولگی یازدغمدن زیاده جواب بولمادی یعنی جانلی مالغه نسیه و یومک حنفی مذهبده درست دگل و آنچه‌دن زکوة واجب دور «ولو لم یکن نیت التجارة» دیمش الا نسیه ایله مبتلا اولنار اکر منعه و ترکه مجالی یوق ایسه شافعی مذهبک قاضی سندن فتوی آلسه لر حرام صریحدن کوره فی الجمله اسهل اولمقی افاده ایتمش، اه.

بو مکالمه‌نگ وقوعی ۱۲۷۰ نچی هجریه‌لرده اولوب بونی بزه سویلدیکی ۱۲۸۶ نچی ده شرح و فایه درسینک باب‌البیعه ایدی. ینه بر درسک اغیرنده بر مورد ایله دیدیکه: شرط مشروطدن منفک اولماسنه ما بینهماده مناسبه تامه درکار دور اکر مناسبت ناقصه اولسه محل ممکنده رعایه‌سی لازم اولوب متعذر الحصول اولن محله مبین کبی دور یعنی اتیانی ایله مکلف دگل دور بونکچون فوت اولن نماز قضاء ایله امر قیلنوب بو ایسه وقت ایله نماز بیننده مناسبت تامه اولمقدندر. والا تحقق مشروط بدون الشرط منتع دینلوردی شو قدر وارکه بر آدم نمازینی قصداً فضایه قویسه آکا جزاء مترتب اولدیغی رعایه وقت ممکن ایکن مساهله ایله فوت ایتدیکی سببندر والا نمازی غیر صحیح اولدیغی اوچون دگلدر. بزم بلغار مملکتکده عشانک اداسی بو اصوله منی اوله دیدی. اه

شفق غایب اولمیان اورنده عشانک سقوط و غیر سقوطنده ادله غیر متناهیه بلا انقطاع بش آلتی یوز یلدن بویاق سودرالوب کلمش ایکن بو مختصرده آنک ایضاحی لازم کورلمیوب بو بیانندن مرادمز مرعومنک کلامنی ذکر و مرامنی تبرکا درج ایلمک دور. والا بر طرفک افاده‌سنی تزکیه بزم کارمز و دیگرنک دلیلنی جرح بزم بالمز دگل دور خصوصاً بو کتابچه‌مز نمازه متعلق مسئله‌نگ مدخلی دخی دگل ایکن

مجلس سیاقندن بو فدرجه قلمه آلدی. ذات مشار الیه ۱۲۹۸
تاریخنده حج شریفه کیدب توقسان توقزچی سنه طورسیناده مدفون
اولمشدر «علیه الرحمة». حقنده یازیلمش ایبات تاریخ مولود
وفوتنی شاملدر. هذا

لمحرره

دریغا بو فنا ملکی نه لرنی قیلمدی ویران
همه نك عقلنی آلیب یوراکنی دلنی قیلدی فان
اولوم بر افعی اژدرکم مقر آکا جمیع ناس
قیلور لقمان لری لقمه طیب لار تاپمیور درمان
وار ایدی بو ولایتده ثباتلی اوچ ذوات عالم
ایکوسی اوتدی عالمین براوسی قالدیلر آمان
بقاغه واردی اوتکانلر رفیقی بولسون ایمانی
سلامت ایلگای الله اوچونچی عالمی ازمان
یاقن ایردی رضا حضرت اوتوب بو دار دنیادن
کوزمز یاشی کیمابدی ایشتمک بر خبر الان
خبر اول غم اثر بودور کلوب خط طورسینادن
وفاتی حضرت نك قیلدی مؤمن لرنی سرکردان
او رحلت ایتمش اکرم ذات که عبدالجبار ایدی آد
ایشدوب فوتنی آنک کوکلر ایلدی غلبان
بزه استاذ ایدی هم بارچهیه استاذ کل ایردی
تأسف ایلوب کلی ایشتمکلر ایدب افغان
تأسف ایلمای نیتسون عدیلی شاذ ایدی آنک
قدم آیرلمدی اصلا شریعت راهدین بر آن
زمانه قراسندین کوب قرائنده ایدی ممتاز
نچه قاریلر آلدن دین اوتوب حفظ ایلدی قرآن

حکمه عادل ایردی اول برر توتما دی ایگری یول
 برابر ایردی نزدنده فقیر شاه اغنیا ارکان
 تملق طمع یوق بسایه کبرلیک فیلمز ادناپه
 جمیع کاری دوغریدی بلوردی جمله بی بکسان
 کمالده ایردی تقواسی ایدی بی شبهه فتواسی
 دلیللسز سوزلهزدی هیچ سوزیدی هجت وبرهان
 تیکب نفع همه لرکه سوزی ننگ درد تأثیری
 بلاغتمده بدایعده ایدی ناصح فصیح لسان
 نظیری یوق مهابتده نچه فن که مهارتمده
 خصوصاً علم فقهده ایدی اول بعیر کالعمان
 زماننگ شیخ ایردی بر تمام محمود صفاتپله
 سیمیده برستون ایردی نچه وجهیل اول عرفان
 کونی تعلیم درس ایدی دلی ذکر یله فرش ایدی
 کیچه لر راحت اولمزدی مدام یغلار ایدی کریان
 آننگ وصف کمالتن بتوبین بعیر دین قطره
 یازارمن قایسی بر فضلن توکاتمکده نلم حیران
 بو خصلت لر قیلب جزئی قبالدر طور سیناده
 نظر رحمت لری توشکان محلده قبض اولدر جان
 کتارمز بارچه مز آخر ثباتی یوق بودنیادین
 عطا ایله خداوندیم آشا هم بزلره ایمان
 کوررکه اول شریف جایینی نصیب ایت بزلره یارب
 او توفراقدر نصیب اولسه کشی هیچ ایلمز ارمان
 سعادت اول کشی که کم میسر اولسه اول توفراق
 او جایلر توشسه خاطرکه کوکلر تولقنور هیجان
 او ذات ذی سعادت ننگ تفال سعندنه بو فسال
 بولوبدر فوتنه تاریخ مکانی مسکن رضوان

مكان مسكن رضوان كلامنى حساب ايلب
 اگر طرح ايلسك بى نون چقار تاريغى بى نقصان
 دغى مولودنه تاريغ قرارى جنت الفردوس
 قراردين قافى ياقالسە بولور توغدىغنه نشان
 رسولنك ياشنە توغرى كلوبدر سنى هم آنك
 نچە وجهيله فالى خير بولبدر سعدنه اعلان
 الهى يازيغى قلنى سزاوار ايله رحمت كا
 شريعت توزكان ايرلرنك بولوبدر يوليە قربان

تم

بعده

سىمى بالادك مشهور عالمرندن بىرى دملا رضاءالدين ثانى بوذات
 ايديكه وفات اولديلىر. اما بىر حيات اولنلردن الان معروف مدرسلرنك
 اولى دملا حاجى كمالالدين افنديلىر كه علوم شتى ده متفنن خصوصا
 علم كلامده عديم النظر وعلم تاريغ وهيئته بى عديل وبى مثيل ذات
 اولوب ايام حاضرهمزده وافع مسئله اضحيهده يازان رساله سينك بى ايكى
 قطعەسنى بونده درج ايلدك كه ادنى تظن ايدىن اهل ادراك مشار
 اليه نك فضل وفضائلنى آندن اذعان ايدىر.

ما قوله

والنزاع في ديارنا هذا فيما بين العلماء في مسألة تضحية البدنة او البقرة
 مع ضم الميت للاحياء واشتهر اشتهاورا تاما حتى سألوا منى من العوام
 واحدا بعد واحد أنضم امواتنا للاحياء في تضحية البدنة او القبرة ام لا
 وقد قالوا سألنا عن بعض العلماء هذه المسئلة فاجاب نعم وانا سمعنا
 عن بعض آخر بعدم الجواز فترددنا في تشريك الميت للاحياء في التضحية
 قلت لهم في الجواب بعد تتبع قول الفقهاء بقدر وسعى وبقدر ماتيسرلى

من الكتب ان ذبحتكم اضحيتمكم البدنة او البقرة مع ضم ميتكم للاحياء يقع حصة كل واحدكم من الاضحية عند امامنا الاعظم بطريق الاستعسان ولا يقع عن احدكم بطريق السلب الكلى عند امامنا الثاني امام ابو يوسف لامن حيكم ولا من ميتكم وبهذا الطريق اضحيتمكم يقع على الخلاف واما ان ذبحتكم على ميتكم عليحدة كبشا او غيره من البدنة او البقرة على حيكم فقط يقع اضحية ميتكم ايضا على هذا الخلاف واما اضحية حيكم من غير ضم الميت يقع اضحية سالما عن الخلاف موافقا لمذهب هؤلاء الائمة الثلاثة وزفر رحمهم الله تعالى هذا هو الاوفق والتطبيق والجمع بين مذهب ائمتنا الثلاثة هذا ما هو الحق عندي والله سبحانه وتعالى اعلم. ورأيت هذه المسئلة في ورق واحد مكتوبا بالعبارة التركية ما حاصله انا اجيب على المستفتى بصحة تشريك الميت للاحياء في تضحية البدنة او البقرة وان روى قول واحد من ابى يوسف ره بعدم جوازه وهو ايضا غير ظاهر الرواية وخلاف سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم صراحة انتهى ملخصاً. وهذا القول لا يخلو عن الركاة اما اولا نسب مذهب الامام ابى يوسف الى الضعف بان يقول هذه رواية منه ولا يرى في كتب الفقهاء في عباراتهم اتضاف هذه الرواية بالوحدة بل جاء في عبارة قاضيخان بلفظ قال وقال ابو يوسف لا يجوز ان يضحى عن الميت وفي عبارة الهداية والكافي والقياس ان لا يجوز وهو رواية عن ابى يوسف وفي بعض نسخ شرح الوقاية وعند ابى يوسف ره فكيف يصف صاحب هذه الورقة بالوحدة من نفسه واما ثانيا يفهم من قوله ان الرواية التى هى مذهب الامام ابى يوسف ليس ظاهر الرواية وليس كذلك بل يطلق ظاهر الرواية على قول الائمة الثلاثة قال في درالمختار مسائل الاصول وتسمى ظاهر الرواية ايضا وهى مسائل مروية عن اصحاب المذهب وهم ابى حنيفة وابى يوسف ومحمد ويلحق بهم زفر وحسن بن زياد وغيرهما ممن اخذ عن الامام لكن الغالب الشايخ في ظاهر الرواية ان يكون قول الثلاثة انتهى فكيف لا يكون ابى يوسف

ظاهر الرواية والثالث قال عدم تشريك الميت للاحياء خلاف سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم صراحة قلت كيف يكون عدم تشريك الميت في تضحية البدنة ترك السنة لان السنة يطلق على فعل النبي عليه السلام او على حديث رسول عليه السلام وكلاهما منتفى في تشريك الميت للاحياء لانه لم ينتقل من واحد ذبح النبي عليه السلام مع تشريك الميت الى الحي في تضحية البدنة او البقرة بل نقل في الكتب ذبح النبي عليه السلام كبشا على حدة لامته ولم يرو غير هذا ولم ينتقل حديث في حق التشريك واذا انتفى هذين الامرين فكيف يكون ترك السنة ان ذبح واحد البدنة او البقرة مع عدم تشريك الميت وان ذبح بدنة او بقرة او كبشا لنفسه او مع تشريك الاحياء من غير ضم الميت فقد ترك السنة بناء على قول صاحب هذه الورقة ولم يقل احد من العلماء او الفقهاء من الازمنة واما الفرق بين المسئلتين احدهما ما ذكر في المتون والشروح بقولهم وان مات احد السبعة المشتركين في البدنة وقال الورثة اذبحوا عنه وعنكم صح عن الكل استحسانا وثنائهما ان ضم الوارث في تضحية البدنة او البقرة الميت بان يقول هذه البدنة او البقرة من نفسى ومن ابى الميت مثلا فرق من غير فارق لان الوارث ضم الميت في الصورتين للاحياء بهاله المتروكة للوارث غاية ما في الباب في الصورة الاوّل ضم ابية الميت للحى الاجنبى وفي الثانى لنفسه الحى على كلا التقديرين ضم الميت للاحياء والله سبحانه وتعالى اعلم «كمال الدين»

رسالة مزبوره نك رديه سنه جواب

*

له الحمد والمنة فلما صدعت برسالة الفريده واملوحة المفيدة علمنا كيف يتفاضل الانشاء وان الفضل بيد الله يؤتیه من يشاء ثم قد اعتلق من اودائنا بنديها وفلندوا فلندة من نيلها واخذوا كل على تشرينا من جهة تشريقنا وتغريبتنا وظنوا كانه ما بقى لنا فى لجة هذا البحر مسح ولا فى ساحله مسرح وكانه الليل قد وقب ووجه المعجزة قد انتقب لعمري قد قيل هذا ولكن كم قول آذى مع انى آليت ان لا ابدل العر الا للحر ولو انى مت من الضر فارحت افكارنا من الكد وهيئت ايضا العطية بالنقد. وقولنا فى آخر الرسالة هذا هو الحق عندى اى

(*) فلما صدعت اى جهوت اخذنا من الصديق وهو ضوء الصبح كما قال الشاعر فان بياض غرته صديق ومنه قوله تعالى فاصدع بما تؤمر معناه اجهر بامرك كما فى التفسير برسالة الفريده واملوحة المفيدة املوحه افعوله من الملاحه وهى ههنا عبارة عن الكلام المليح الذى يعجب علمنا كيف يتفاضل الانشاء وان الفضل بيد الله يؤتیه من يشاء فلا لاحد ان يتفضل ويتكبر اقتبس بهذه الاية على من يتفخر ويقول برد رسالة المفيدة او تصادف العبارة بسياق الكلام يشبه الاية فى الودام كما قال على رضى الله عنه ففروا الى الله فى سؤال اين المفر ثم قد اعتلق اى قد تعلق من او دائنا اى بعض من الاحباب بنديها اى ذيل رسالتنا المتقدم فيما قبل وفلندوا فلندة اى اخذوا قطعة منها من نيلها اى من عطاها واخذوا كل على تشرينا اى اخذوا كل من هذا الوداء باللامة والتوبيخ والعقاب كما قال واحد من هذه فى رسالته انت رميت السهم الخ من جهة تشريقنا وتغريبتنا اى من جهة الشرق والغرب وظنوا كانه ما بقى لنا فى لجة هذا البحر مسبح من السباحة ولا فى ساحله مسرح اى محل الذهاب وكانه الليل قد وقب اى الليل قد اظلم كما ورد فى التنزيل ومن شر غاسق اذا وقب ووجه المعجزة قد انتقب اى الطريق قد تغطى واستتر وهو كناية عن ظلمة الطريق لعمري اى اقسام بعمري قد قيل هذا اشار بما سبق ولكن كم قول آذى اى كثير من القول كلفة مع انى آليت اى حلفت وقسمت ان لا ابدل الحر اى ماء الوجه الا للحر اى للكريم ولو انى مت من الضر اى من السوء فارحت افكارنا من الكد اى اعطيت الراحة خواطرننا من العهد والتعب وهيئت ايضا العطية من النقد اى جعلت الهدية محضرا بكلام مستقبلي. وقولنا الخ.

كون المسئلة مختلفا فيه على تقدير التشريك ومتفقا عليه على تقدير عدم التشريك حق عندى ولا اعلم عند غيره كما هو مصرح فى رسالتنا الموجزة ومن لم يأخذ بالمتفق عليه اعجز انا اقول كذا ما قلت غير هذا يا عجا كل العجب لمن يدخل ذالذهب يسوء ظنه على الغير باللجج بحمل كلام الغير على العوج قال الفقهاء رحمهم الله تعالى الخروج من الخلاف سنة ما لم يشتد ضعف مدركه او تصادم سنة صحيحة او بوقوع الخروج منه فى خلاف آخر كذا نقل عن الموهاب وقال على القارى فى شرحه لعين العلم فى حق انتظافة من المنى لانه نجس عندنا وعلى القول بطهارته كما هو مذهب الشافعى فلا يخلو عن كراهة الطبيعة مع ان الخروج عن الخلاف مستحب باجماع علماء الشريعة انتهى. وقال فى درالمختار نقلا عن شرح المنية للامام الحلبي اذا تعارضان الامامان المعتبران عبر احدهما بالصحيح والاخر بالاصح فالأخذ بالصحيح اولى لانهما اتفقا على انه صحيح والأخذ بالمتفق عليه اوفق فليحفظ انتهى. وفى شرحه قال قوله لانهما اتفقا وانفرد احدهما يجعل الآخر اصح قلت والعلة لا يختص هذا اللفظين بل كذلك الوجيه والاوجه والاحتياط والاحوط افاده ط انتهى. واذا كان الامر كذلك فالأخذ بالمتفق عليه فى الاضعية ايضا سنة او مستحب باجماع علماء الشريعة او اولى ومن المعلوم بالبديهة عدم استواء المتفق عليه بالمختلفى فيه فان اباحنيفة لا يعترض ان ذبح الاضعية من غير التشريك كما لم يعترض اذا اغتسل من احتنم ولم يخرج منه شئ وان لم يجب عنك لكن الغسل واجب عند محمده احتياطا ولان رعاية الاتفاق من ائمة الحنفية معتبر مطلقا واما رعاية الاتفاق من غير ائمة الحنفية غير معتبر فى الفتوى ومعتبر ايضا فى التقوى فانهم يعتبرون اتفاق كل الائمة او اتفاق غير من قلده ايضا لانه وان خطأ فى الفروع لكنه يحتمل الحق كقولنا ان مذهب ابى حنيفة ره حق يحتمل الخطأ ومذهب غيره خطأ يحتمل الحق قال البسطامى فى حل الرموز ويجب على الصوفى ان يحصل ما يصح به عمله على وفق الشرع على الاتفاق بين المذاهب

الاربعة في الصوفي اذا كان حنفى المذهب مثلاً وجب عليه الاحتياط في امر وضوئه وصلاته وسائر عباداته حتى يكون موافقا لمذهب الشافعى ومالك واحمد فان مذهب الصوفية الجمع بين اقوال الفقهاء فان لم يتيسر الجمع يأخذ بالاهوط والاولى فان الشافعى لا يعترض عليك ان لم تتوضأ في القلتين واما حنيفة لا يعترض ايضا اذا توضأت لمس الذكر والمرأة والواجب ان يحب اصحاب المذهب الاربعة ويدعو بالخير جميعهم ولا يتعصب اصلاً كذا في الخادمى هل نظن ان اهل التقوى على طريق غير مستقيم وهل نظن لزم عليهم القول بتعدد الحق اين هذا من ذلك واين القرى وأشجارها وبينهما بون بعيد والتقول بالتعصب بلزوم تعدد الحق على من اختار الوفاق من مذهبه تقول ودخل من غير مدخل لان مقصوده العمل بمذهبه باختيار الوفاق على غير مذهبه ايضا لا احتمال الحق مع اعتقاد الخطأ وهذا لا يستلزم القول بتعدد الحق نعم اذا قيل في صورة التشريك الميت بحقيقة جواز الاضحية وعدم جوازها في نفس الامر يلزم القول بتعدد الحق ويلزم اجتماع النقيضين في مادة واحدة في آن واحد وهذا محال لكن لا يقال هذا ولا يقول احد منا بل يقال جواز الاضحية مع تشريك الميت حق مع احتمال عدم الجواز وعدم الجواز خطأ مع احتمال الحقيقة الجواز ولا ينم ايضا على من اتخذ عدم الجواز واعتقد بذلك لان ذلك ايضا مذهب ابى حنيفة ره وان نسب الى ابى يوسف ره نسب مجازاً للموافقة ومذهب ابى يوسف ره ليس غير مذهب ابى حنيفة ره لانه قال لا صحابه ان توجه لكم فقولوا به فكان كل يأخذ برواية عنه ويرجمها فليس لاحد منهم قول خارج عن اقواله ولذا نقل عن ابى يوسف ره ما قلت قولاً خالفت به ابا حنيفة ره الا قولاً قد كان قاله بل قالوا ما قالوا من اجتهاد ورأى اتباعاً عالمها ما قال استاذهم ابو حنيفة ره فلم يتحقق اذا في الفقه جواب ولا مذهب الا له كيفما كان وما نسب الى غيره الا بطريق المجاز للموافقة كذا في رد المحتار نقلاً عن الوالوجيه

ومن حاوى القسسى ثم حرر فى تعليقه المختصرة احمد ضياء الدين
المدنى بطريق الاعتراض وقال ان الدلالة الاربعة من عبارة النص
واشارته واقتضائه ودلالته تعتبر فى الاحاديث كما تعتبر فى الكتاب بل
فى عبارة اهل العرف واللغة العارفين بوجوه الدلالة وجوز ايضا كون
هذا الدلالات فى عبارة الهداية والقهستانى وغيرهما من الفقهاء والمجتهدين
كلهم نعم قال الفقهاء الادلة الشرعية اربعة الكتاب والسنة والاجماع
والقياس فلنا لا بد للاجماع من سند من احدهما حالا وما لا على
الصحيح والقياس من اصل ثابت باحدهما وانه مظهر لا مثبت فدرج
الاحكام ومثبتها اثنان فى الحقيقة والحاصل ان الدلالة راجعة الى الاربعة
والازبعة راجعة الى اثنين بل الى ثانى الاثنين يعنى السنة راجع الى
اولهما اى الكتاب او السنة والسنة شرح وبيان لكتاب بالدليل
فى الحقيقة هو القرآن فالدلالة الاربعة معتبر فى نظم القرآن وان اعتبر
ظاهراً فى الاحاديث الشريفة فهو يرجع الى القرآن حقيقة هذا وقال
ايضا ان القول بكون الدلالة الاربعة قسمان من نظم القرآن
الكريم قول لا اعرف له اصلا ولا اسمع له نقلا وهذا ايضا مما لا
يعاب لان من لم يمعن النظر الى عبارة التوضيح والتلويح يجعل
المقسم مطلق اللفظ ويعتبر فى كل العبادات والاعادة التوضيح والتلويح
صريح فى هذا الباب قال فى متن التوضيح فتضع الكتاب على قسمين
الاول فى الادلة الشرعية وهو على اربعة اركان الركن الاول فى الكتاب
اى القرآن وهو الخ وقال ايضا ونورد ابجائه اى الكتاب فى بابين
الاول فى افادة المعنى والثانى افادة الحكم الشرعى الباب الاول لما كان نظم
القرآن دال على المعنى فسم اللفظ بالنسبة الى المعنى اربع تقسيمات انتهى المراد
من اللفظ لفظ القرآن فاوثر النظم رعاية للادب واسارة تشبيه الكلمات بالدرر
وقال فى التلويح وبالتقسيم الرابع الى الدال بطريق العبارة وبطريق الاشارة
وبطريق الاقتضاء لانه ان دل على معنى بالنظم فان كان مسوقا لفعارة والافاشارة
وان لم يدل عليه بالنظم فان دل بالمفهوم لغة فهو الدلالة والاقتضاء انتهى فالاحكام

الشرعية كلها مستفاد من القرآن الكريم حقيقة اما بدلالة عبارة او اشارة او اقتضاء او نصا دلالة ومستفادة من الادلة الاربعة ظاهراً وايضا ان اعتبر الدلالات الاربعة فى عبارات المجتهدين والفقهاء بل فى عبارات اهل العرف واللغة العارفين بوجوه الدلالة يلزم عدم انحصار الادلة على الاربعة يرتقى عدد الادلة بعدد عبارات الفقهاء والمجتهدين الى غير النهاية هذا خلق فافهم ثم قال فى هامش الرسالة هذه رميته لم يصل الى محلها بل يخاف بروجوعها على راميتها لصلابة مرماها ومثانة تأويلها ادلل بدولته واغتر بصولته ولا حظ وخاف من رجوع رمية واحدة مع انه نيل وسلم رميتين اخريين باصاغة وقوله ايضا تنادى من بعيد ليس فى محله كما لا يخفى عنى من له ادنى فطنة وقوله لكون التنكير للتقليل واطن انه اشتبه مع رب وقال غلطا واشتبه تنكير المسند اليه كما فى قوله تعالى ورضوان من الله اكبر اى رضوان قليل من الله تعالى اكبر والا تنكير المسند فللازادة عدم الحصر والعهد او للتفخيم او للتحقير وجاء صاحب الهداية بتنكير المسند وقال هو رواية ليس البتة للتحقير لان شأن الامام الثانى اعظم منه مراراً وجئته بتنكير المسند اما للافادة عدم الحصر او للتفخيم وكلا التقديرين بنا فى قولهم وهو للتقليل. (كمال الدين بمقام سيمى).

كندى اليه يازان رساله دن نسخه ايدلى، اوشبو اضحيه مسئلهسى ١٢٨٠ نچى سنه لرده قزى جارى ملا رحمة الله دن صدور ايدب اوذات ضم الهيت للاحياء جائز دگل ديه مجلس لرده سويليوب اكثر ملالر بوکما مخالفت ايتمشلر ايسکن قلم ايسله مباحثيه كريشوب تحريرينه هر شهرک علميا وفضلالرى بقدر الوسع بعض لرى رديه وبعض لرى تطبيق صورتنده عربى وترکى رساله لرى يازيب نشر ونثر ايلديلر حاصل ١٣٠٠ سنهيه قدر بو مناقشه هر بلده وهر جمعيت ده مکالمه اولنه يوروب اخيرى ملا رحمة الله ناک فوئى ايله بيله تحت الترابه کردى انتهايه ايسردى، رحمة الله عليه. مبدأ انتشار واشتهار اولن نسخه بودور بعبارته:

وان مات احد السبعة المشتركين فى البدنة وقال الورثة اذ بعوا عنه وعنكم صح عن الكل استحسانا لقصد القرية من الكل ولو ذبحوها بلا اذن الورثة لم يجزهم لان بعضها لم يقع قرية درالمختار(*) قلت ان رواية درالمختار هذه لاتدل على ما يدعونه بل تدل على خلاف دعواهم لانه ان اريد بالكل فى الموضوعين الشركاء الستة مع ورثة الميت يكون ح ورثة الميت شريكا للستة لا للميت فلا يثبت بها دعواهم وهو جواز كون الميت شريكا للستة فى البدنة وان اريد الشركاء الستة مع الميت لا يصح ح قوله لقصد القرية من الكل فانه وان قصد الشركاء الستة القرية لم يقصدها الميت اذ هو ليس من اهل القصد وذلك ظاهر فان قلت ان الميت قد قصد القرية قبل موته وقصد باق بعد والستة قصدوها حين الذبح فوجد قصد القرية من الكل عند الذبح فصح ح قوله لقصد القرية من الكل فتقع البدنة قرية عن الميت والستة جنمعا فثبت جواز شركة الميت للستة فى البدنة قلت لا يصح ح لان بعضها لم يقع قرية فانه ان كان قصده باقيا بعد موته مع وجود قصد القرية من الستة عند الذبح يكون قصد القرية متحققا من الكل عند الذبح وان لم يأذن الورثة فلم لا يقع بعضها قرية عند عدم الاذن منهم بل يلزم ان يقع كلها قرية لوجود الشرط عند الذبح وهو قصد القرية من الكل لكن اللازم منتف فان ان قصد القرية قبل موته ليس بباق بعد موته فلم يتحقق الشرط عند الذبح الذى هو قصد القرية من الكل فلم لم يقع بعضها قرية عند عدم الاذن منهم فلا يصح ان يراد بالكل فى الموضوعين الشركاء الستة مع الميت فتبين ان المراد به الشركاء الستة مع الورثة فلم يكن الشريك للستة فى البدنة الا الورثة فوقعت البدنة قرية عن الورثة والستة وصح الذبح منهم كيف لا فان شركة الميت فى البدنة وسائر املاكه قد انتقلت بموته الى الورثة فانهم العلم عند الله عز وجل، ابن يوسف اه قول رحمة الله.

(*) درالمختار عبارهسى، لالرك تملك اينديكى روايتى دور.

ودغی داملا احمدولی آخوندرکه بلد سیمی پالادک متبعر علمالردن
متفنین بر ذات اکمل الصفات اولوب بلد مزبورک بناسانه متعلق
یازمش توار یخچه سینک دیباجه سنی بسو عباره ایله تزیین وترشیح
ایتدیکنی بزه یازیب یبارمش ایدی تبرکا بوراده درج ایدلدی:

بسم الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین الذی فضل بعض
البلدان علی بعض بالمساجد والجوامع وبشعائر الاسلام وزین المساجد
بالمنبر والمحراب والخطیب والامام واجری احکام الشرایع بالاخوند
والمعتسب والعلماء العظام والصلوة والسلام علی رسوله الذی سن
الصلوات بالجماعة فی المساجد افضل البقعة والمقام وعلی آل واصحابه
البررة الکرام اه، ینه ترجمه عالی باب الهمزوده تحریر ایدلور.

امساکنج وپاش ملالردن حاضرده مشهور ومعروف اولانی ملا
عبدالحق افندیدرکه تحصیل مدينه منوره اولوب اوشبو اون دورتیچی
عصر اوائلنده سیمی پالاد بلده سینه کلوب اوچونچی رقم مسجده
امام بولمشدر بو مسجدنک مدرسه سی مکتب منزله سنده ایکن بو
ذات کلدکن صوگره علم اصول وفروع اوقولیمه باشلیوب خصوصا بو
مملکتده کورلماش بلکه ایشدله ماش علم معان وبدیع و بیان
فن لری تحصیل ایدلمک ایله برابر طلبه لری علم قرائتک دغی کسب
امتیاز ایتمشدر استماعمه کوره صاحب الترجمه افندی نک سعی
واجتهادی کماله اولوب تفصیل عالی اقتصاد اوزره مخلنده بیان
ایدیلور. وبولردن ما عدا دغی هر مسجدنک امام ومدرس ومؤذن لری
واردورکه بعضی نی کورمش ایسکده فضلی نه درجه ده وبعضی
کورمد کمزدن وزنی نه مرتبه ده اولدیغنی بلامبوب ازهمون جهت نام
عزیز وکلام لندیلری بو تألیفچه مزه درج ایدلمدی خدا سلامت
قیلسه عمرمه مساعده ویرسه هر برلری برله کوریشوب افعال
واطوارنی بلشوب صوگره غی مجموعه مزده مناسبته یاد ایتمک املنکیز
انشاء الله رب العالمین.

ینه صددمردن قالمیهام، بو اصناف موصوفه واجناس معروفه که
 اعنی چاله قضاقلردور اجناد ايجادلری اصل نوعی اولوب بونلردن
 متولد چاله ننگ بر نه لری نام بنام صدر کلامده سویلنوب کچدی
 اولده کلن نوعی لرک ایگ اخیرده قالانی بزم قبله کاهمز ودخی ولید
 آغه دیدیکی بر ذات ایدی مزبور ولید ایکوزده هر سنه دیوانغه
 کلوب آتامز ایله کورپشوب کهنه نوعی دن دیوانده خلید قالدی قرده
 ولید قالدی دیوب قضاقلر سجع وقافیه ایله سویلیورلر دیه مطایبه
 قیلشورلردی اب چاله ننگ ایگ اخیرده وفات ایدنلری بو ایکی ذات
 اولوب موندین بویاق نفس چاله نسل وفروع ارینه اب وجد اولورلر .
 بونلر اولده چاله قضاقل دیوب سویلنوب بیلیتده دخی چاله قضاقل
 یازیلور ایدیلر ۱۸۵۰ نچهنجی سنه لر ایدی قل وکرستیان آزاد
 اولدیغی نظامده چاله دینلمیوب بونلرده قضاقل دیوب سویلنسون
 عکسی اعلان اولمش ایسه ده آغزلرده بیاغی چاله اسمی باقی قالمشدر .
 باشده یازیلن لرک الینه سؤیدیتیلستوا یعنی کواه نامه کاغدی ویرلوب
 صاف قضاقل ایله چالاقضاقلری بونکل امتیاز ایلدی بو امتیازدن مدعانه ایدیکی
 هنوز بلنمیوب الیمزده بر دانه سی وارکه بو آنه قدر نتیجه سی کورلمدی
 الله اعلم بونلری قضاقلدن آیریپ اولسگی حالنه یعنی مشجان وکرستیان
 خدمتنه قویوق افکار یله ویرمش ایکن تکلیفه حاجت قالمیوب اکثر چاله
 قضاقل اوز اختیارنجه یازلمه اولدغندن بو کاغدک یعنی سؤیدیتیلستوانگ
 حکمی مستور قالمشدر اگر بو وقته قدر مشجان وکرستیانه
 یازیلن لر اولمسه ایدی البته او کاغد حکمنی اجرا ایدر ایدی
 حالا بزم الیمزده اولان سؤیدیتیلستوا ده ۱۸۳۴نجی یلده یازلمش چالا
 قزاق دبه یازلمشدر، ۲۶۹۱نجی نومر . نکته: اولاد فی الحقیقه آتایه
 منسوب اولوب چالا سردو چالا نوعی دیمک لازم ایکن علی خلاف
 الاصول آنا جانبنه الحاق ایدیلوب چالا قضاقل دینلککی وطن اعتباریله
 اولمشدر دیوب یوفاروده یازلمشدی، لکن اصل ماده آنا طرفدن
 اولدیغیچون چالا نسبتی آنا طرفه بریلوب چالا قضاقل دینلور یعنی

اصلى نوعى سرد ايدكنده كلام اولمىوب آنا طرفدن چالايق وار
ديمك اولور اكر چالا نوعى چالا سرد دىنلسه ايدى كاملليك آنا
طرفده اولوب ناقصليك آنا طرفده اولمق لازم كلوردى.
آلتى شهر اهاليسى بوگا چالغورد ديورلر، چاله اروغ ديمكدن
غلطدور. آنلرك زباندنه حروف لرنى مقدم مؤخر سويلمك وافر
تابلور، مثلا بوريايى بويره، رخصتى رسخت، دريايى دابره، كى
كلام كووبدر.

پريكاز ايسكى ديواندن ياغى ديوانغه كوچديكى و آندن
نوعى ديوانى بولونوب چقوب مسجد صالحنديغى بيانى

بو جانبده محكمه آچلديغى ايله حكومتدن هر طرفه اعلان
نامه لر نشر اولدى كم كه امامتليك نى طالبدر آيكوز ديواننه وارسون
ديدى بو خبر ايله چيلبه اويانندن دملا محمدصادق حضرت ابن ملا
اسماعيل مفتى به واريب اوكلز آلوب بونده كلدى حضرت نك يولداشى
ملا عبدالرحمن كه اوزون ملاديوب ملقب ايدى بوذات سويليور ميلادك
١٨٤٠ نچى آق سچقان يلى قشندنه اويدن چقب كلوب قشنى سميدنه
اوتكارديك ياز باشى صير يلى نك اولى ايله آيكوزگه كلديك اوكونن
بيكيت يولى آغادر تاغندن بورردى ايسكى ديوانغه كلوب توشديك
پريكاز آنده ايدى ديوان باشى نوكولوف اسمنده بر مايور ايدى
آگا كريب يولقدق صوراشوب بلشديك او دخى چيلبه اوياننى نك
آدمى ايمش قلعهده نوعى دن مناق اسملى بر فارت كشى وتجاردن
نصيب الله باى بار ايدى اوى لرى زيمينانكه قوره لرى چارباق ايدى
بازار دكان يوق، تاب تاقر، اون پوطى بش صوم باقر ايدى،
آشلق وهر احتياجات سيمى پالاددن آلنوب تورردى، بر جانبدن
بو عسرةليك و بر جهندن قضاق ايچنده نوعى ايله كورشمك وقضاق
الوغلرينه تانوشمق كرك اولدندن ايلكا چقدق بيك چويون باي نك
وفاتى يلى ايكن برك قره تاغنده آگا واريب فاتحه قيلدق حضرت كه

بر یغشی آت و بزه بر دونان بردی. جابای خان ایله اولده کورشدک، آندن حبیب الله آغه اولنه کلدک قضاچی سودا کرنک ایچنده ایک زنکیمن و مالداری بو ایدی، اوستومزه آق قوش تکب بردی سولطابای توره جمانتای توره داود اسملی بر صادر تورهسی و عثمان توره یاش بکت وقتی ایدی و قضاقتک معروف آدملریکه امثالی جاقسلیق بولص صاتمقل اسطرشینه و غیرهم بارچه لری کلوب حضرتنی زیارت ایتدیلر، الحاصل قش بولسه قلعهیه کریب یازنده قضاغه یوروب بر نچه یل لر اوتکاردک تومه یابمکت ایلینه چه کلوب مکلوغول بای سیفی الله بای لرغه مهمان بولوب فایتیق، بز کلهش سنه ننگ اولگی یلنده یعنی ۱۸۳۹ نچی یلی یازنده روسلر یگی دیوانغه کوچه باشلمش لر ایکن ایکنچی یازنده کریپس صوقلوب پریکار دخی کوچدی، حضرت ایلداکی نوعی لرنی قلعهیه کرماک که تکلیف و نصیحت فیلدی سوز نکلک هر برلری یگی دیواندن اوی صالدیلر و صاتوب آلدیلر آز یل روس دیواننده روسلر ایله آرا لاش تور دیلر، متوفی لرنی معهور صو بوینه ناو قریینه قویدیلر اول جاینه قرق ایلمی قدر مسلمان موتاسی مدفونلر، بعده روسلر ایله آرا لاش تورمق مناسب کورلمیوب کریپس دن یوقارو بر جایه اوتورمق مشوره قیلدقلرنده حضرت ننگ رأیی دیواندن اوچ دورت چافریم یوقاری نارون صوی قویغاننده اوتورمق مصلحت کوریلوب چونکه بولونکدن سوکزه علی حده بر قریه بولور ایسک بازار بقال قصاب و هر احتیاجات اوزمده تابلور دیدی ایسه ده سودا کرلردن بعضی لری بزلرننگ اکثر اشمز روسلر ایله اولدقدن بارمق کلمک مشقت اولور خصوصاً صوننگ تاشو و قتلرنه بالکلمه اشدن قالورمز دیه کریپس دن بر چافر میوقارو اورون آلوب ۱۸۴۸ نچی میلادیه ایک اول حضرت ننگ اویی و نصیب الله بای اویی صالندی قرق توقرنچی سنه محمد رحیم بابا آدملر چتراچی ملا دیورلر آننگ اویی ویوسف آغه و تازولی اویی که بز م قبله کلهمز آلمشدر و سیفی الله بای و نلر بارچه سی روس دیواننده غی اویلرینی کوچریب بونده کلتوردیلر و بعده ذلک محمد یار بای و ترجمان خان

سید آغه وغیرهم کندیلر، بزرچه نوعی دیوانی روسچه اسلابوتکه نام ویردیلر، نصیب الله بای بر مکتب خانه بنا قیلب مسجد صالانانه قدر اول خانه ده نماز اوقولوب وهم باله لر اوقوتلوب توردی، ایللنچی سنه سیمی نك حاجی تنبای بای مسجد بنا قیلدی، اه. کلام اوزون ملا. اوشبو مسجد نك پادراشچیکى محمدشاه نامنده بر آدم بولوب اوزون سیکز یل سوکره یعنی ۱۸۸۸ نچی یل ینه پادراشچیک اوله رق چوچک مسجد نك تعمیرینه بونده کلمشیدی، بو ذات سویلدیکه آیکوز مسجدی نك لوازماتتی مثلا یغاچ تیمور ایشوک ترزه اسباب آزیق اوسته وخادم وجمله ماده سیمیدن آلتوب یوز ایللی عربیه ایلره بر دفعه کلوب توشنك تعمیرنك تمامنه یقنلشوب کیلهسی جمعه نماز اوقولور امیدنده ایدک قبال طرفه اوتوب اران بر مهندس «آرخى تیکتور» مسجد مرنى کوروب فصادقه «پلانغه» توغرى کلیمور دهرک ایشدن توقماتدی کیچهسی نصیب الله بای باروب سوزلشوب بر بناراس چاپان، ویکرمی بش صوم آنچه بیروب کوکلنی تابقدن سوکره ابرتهسی کلوب ایمدی تیزلیک ایله تمام قیلکیز بعد الاتمام بوزلماز دیوب لکن ترزه نك بر جاینه علامت قویدیکه آلدینغی بولمه ده آرتوق توشن رام آنك نشانی دور. اه «کلام محمدشاه»

ینه اوزون ملا سوزینه رجوع ایدالیم. بعده قزلجاری مرتضی بای مقصودى بر تاش مدرسه صالدى بایلرنك همتى وحضرتنك سعى وغیرتی ایله اطراف جوانیدن طالب وطلبا جمع اولوب قش ائناسنده ایکی مدرسه طولو شاگرد اولوردی عقاید مرتبه سنه چه درس اوقولدی بو آراقده نصابانك شاهى احمد ایشان کلوب حضرت آکا قزینی ویروب بو ظهیر ایله قلعه ده نوعی قرده قضاى خصوصا باقررا ایلی کلا بوکا مرید مخلص اولدیلم ظاهر وعلیم باطن هر ایکی گل بو دیوانده آچلدى بوی خوشی اطراف اربعه یه ساچلدى بو قیزو برله قضاى ایچندا کی نوعی لر برام برام کلوب دوکاندار لر روس دیواننده قضاچی سودا کرلر بو دیوانه قرار ایتدیلمر ایکی دیوان

بر محل حکمنده نماز جمعہ وعیدنی مسجدکے کلوب اوقور ایدیلر مسلمانلرنڭ عددی آز دولت لری چندان آرتوق دگلسهده سخاوتلری بو کونگی ایلیلی مڭ یوز مڭلی دن بلند واحسانلری زیاده ایدی شویله که هر پنجشنبه شاگردلرگه ضیافت یدرمک حمام یعنی مونچه یاغوب یوئنریب کرینی کیدرمک قش بولسه مدرسه نڭ اوتون صوینی طیار قیلمق صوغوم وقتنده قوی صغر بیه ویرمک وقش اورتالرنه دخی ایت مای چای وسیمی دن بازارچی لری کلدکده اون نان کبی ماکولات حتی قلم قاره وکاغدلره دکین ویروب بویله خیرات ایدرلردی یاز بولسه آق اوی تکب اولغه چقمق یراق یاوقدین کلن مسافرلره مهمان نوازلیق قیلمق قدر حال بعضنه آت وبعضنه طون کیدرمک کبی کورکام عادتلری وار ایدی اربیت ایپانپوص دیدکی دردنی قطعاً بلمزدی کوتارمه قرض دیگان کب اصلاً بولمزدی آز کوب بولسه باری اوزلرینڭ ایدی فناءت لیک وقت خوشلیک ایله کیچنورلردی.

«انتهی کلام اوزون ملا»

ایمدی اوز بلدکیزی یازالیم زیرا بوندن یوقارغی اخبار بزم وجودمزدن اقدم وبعضی سی صبی لا یفهم وقتمزده اولدقن غیرینڭ نقلنه احتیاج براقمشیدی. یوقارغی یازلمش ذواتلردن صوگره صدیق بای کلوب ایسکی یغاچ مدرسه نی یاقشلی ایدب تجدید ومسجدنڭ شمالنه بر عیدکاه تعمیر قیلدی بو ذات بر صاحب خیرات آدم ایدی دیوانغه کردکن صوگره بش آلتی یلدن آرتوق تورمادی یاشی قرق نڭ ایچنده ایلیلی گه یتمایوب وفات ایتدی. فرزند یوغیدی یورتنه ایکی خاتونی فالدی مالنی قزاندن آغالری کلوب آلدی. مرضنه حج بدل وغیری واجبات ونوافللری اوچون یدی مڭ صوم کموش روسی وصیت وافرار ایدب وبوندن ما عدا استانبولدن وقف کتاب آلدرمقغه مڭ صوم آنچه چقارمش ایدی بو امانت قپال نڭ ابراهیم بای حج کتدکده آشما ویریلوب او آدم یولده وفات ایتیکله آنچه وکتابلر الدن اله، قولدن قوله کیچوب باری بر تفسیرتبیان، وبرابن العابدین

بۇر لغت كىتابى وانفولى كىلىدى باقىمىسى بى درك كىندى. بو صديق باى
 عبدالرشيد اوغلى يىڭى تازىلارنىڭ دور وفاتى ۱۸۶۲ نچى يىل آپرىلده
 ايدى خدا رحمت ايلسون.

فلعه مز يوقاروده يازيلمىش خصلت لىر ايله اون اون بش يىل
 مقدارى كورلىب توردى معلومدىر كه انسان بىر حالده بىر فرار اولمز
 آز يىل ايچنده بايلرنىڭ نېتى اوزگار بىب همىتى آزالدى بونىڭ ايله
 تورمىبوب احسان ما سىبقلىرىنى منىت قىلهرق طلبه لىر تىل اوزادوب
 اماملىرىنى ده آزرده خاطر ايتىدىلر بو سببىدىن دولت لىرىده زواله يوز
 توتىدى. حضرتنىڭ ده ياشى يىتمىش دن آشوب بقايه كىندى ذكر ايدىلمىش
 حالته حسنه كلىسى كان لم يىكن اولوب بىدى. حضرتنىڭ وفاتى ۱۸۶۵
 نچى يىلده ايدى. رحمة الله عليه. مرحوم بو استاذمز بو جانىده اولن
 علمالرنىڭ اشرف واكمليدر شاكر دىلورندن كىوب آدم ايلگىگه چقب
 قرالمىش قضايفىنى اسلام ايله آفارتىمىشدر جملەيه استاذ اولن وسلوك
 قىلن بىر تقى ونقى ذات منقبت صفات ايدى قش كونى كىچەلر اوزاق
 وقتده مدرسه يه سچردن كروردى نماز فجره دىك انموذج وكافيه درسنى
 ويرردى بعدالاشراق مسجددن بى واسطه يىنه مدرسه يه كىوب فقه
 منطق وعقايدىن درس ايتوب ساعىت اون بىرلرده وبعضا پشپىن نى
 اوقوب قايتوردى استراحتى فقط ظهر ايله عصر بىنى اولوب اكثر
 ايامنى روزه ايله كچىردى. بعداز شام عشايه قدر وبعد العشاء دخى
 بىر وقتە قدر قراىت مشق قىلدىردى يكرمى بش سنه درس وامامتلك ده
 عمرىنى اوتكار بىب وفاتى بعدنده اوغلى شىيخ الاسلام قشقاردىن قايتوب
 جاي نشىنى اولدى امتحانە وارىب آخوندلىك رتبه سنى آلوب كىلى
 لىكن ايامنده مدرسه مكتب منزله سىنه تنزل قىلدى. بو اثنادە
 مسجدنىڭ احاطه سنى حاجى عبدالله صوفى ابن وليشاه خشت ايله تچىدىد
 ايدىب تاقته ويغاچى ايله بازارده بىر لافكه وقف قىلدى مسجدنىڭ شم
 واوتونى اوچون. آخوند يكرمى دورت يىل امامتلك بعدنك حج شريفه
 كىدوب هجرتنىڭ ۱۳۰۶ نچى ذوالحجه سنده مناده وفات ايتدى خدا

رحمت ايلسون. من بعد مدرسه مکتب لسکن دغی قالوب بالکلیه فنا و خلا اولمش ایکن حالا حاجی عبدالستار بای همیله مکتب هیئتنه کردیکی مسومومزدور. الحالة هذه مسجد مزبورنڭ امامی ملا عبدالله اولوب حضرتنڭ کنجه یعنی توبچوک اوغلی دور.

دیوان توشدکنن باشلب بو آنه. قدر مؤذن اولنلر بونلردور

مسجد بنا بولمزدن مقدم ملک آغه دیدیگی بر آدم اذان او قوردی مسجد بنا بولمقدن صوکره اول مؤذن سلیم جان بابای بولدی ثم ملا عبدالرحمن الملقب اوزون ملا بو اورونده توردی، ثم ملا سراج الدین بو خدمتی ادا قیلدی. اوزون ملاکه بو فصلنڭ بر رابیسیدر ۱۳۰۸نجی هجریه رمضاننڭ یاشلری سکساندن تجاوز قیلب باخته قلعه سنده مدفون اولدی. ملا سراج الدین آغا که اذانه آوازی بلند نمازنی تمام تائی ایله ادا ایدن و قرآن کریمی خوش مقام و خوش العان ایله اوقیان ذات ایدی یاشلری توقسان آلتی یه یتب ۱۳۱۳نجی شعباننده وفات ایتدی. حالا مؤذن لیک لوازیمده حضرت مرحومنڭ بر اوغلی ملا لطیف تورمشدر.

روس دیواننده مقیم مسلمانلر

لافکهچی «دکاهی» لر اولدین روس دیواننڭ توروب سودا لرینی اویدن ساتو ایدر ایدیلر. نرسه ساتیلن اوی نڭ اوستنه قزل بورلاتدن علامت یعنی علم تشاردی آدملر سودا اوی ایدیکنی آنندن بلوردی هجریه ۱۲۸۰نجی سنه لرده اوشمو کونگی اورنغه دوکان لافکه صالئوب بازار بولدی اویده ساتو قیللق ممنوع ایدلدی. بو بازار بولمش کوجه اولدین لافکه صالغه مخصوص و تعیین قیلئوب واسع قویولمش ایدی. مسلمانلرنڭ استقامت لری ایکی جایده ایسه ده جمعه و عیدنی نوعی دیواننده جمع بولوب اوقورلاردی. ۱۲۹۷نجی سنه حاجی عربشاه آغسه روس دیوانندن براوی قوره آلیب آنی مسجد و بر

طرفنى مکتب خانە قىلدى ەلى خەنە بىر مەغلە بولدىلەر . بو مەغلەنىڭ اعدائى يېڭى اولەغلە امام و مؤذن ، و مدرس ، و معلم لرنىڭ تفصيل حالنە تصدى قىلنمىدى ايسەدە بونلرنىڭ مؤكلى و مسجد و مدرسەنىڭ مەرىسى اولن ذات اشرف الصفاى يازمىوب قالدىرمق يازىق كورنور . بانى مسجد اولن حاجى عربشاهباى ابن محمد شريف ايام حياتنەدە مسافر پورور اهل ثروت و سخادان اولوب مسجد و مدرسەنىڭ تەربىيەسندە قصورلىق قىلمىش دكل ايدى لىكىن . بويەلە ثواب ايدىنىڭ مىراثە مدخلى اولمىقدن ورثەلرى كىندە بىگزمىوب حالا بو اجر عظيم حاجى عبدالستار افندىيە انتقال ايتمىشدر شويەلە كە مساجد و مدارسنىڭ تەربىيەسندىن فضلا قىطلىك يىلردە اھالى بىلد و اطرافنىڭ فقراسنە ھەر قىش نچە يوز آدمە اوچ دورت آى آش نان بىرىك افعال حسنەسنى اجرا و التزام ايتمىشدر . بو ذات فى الاصل قراننىڭ تاشكېچو قەربەسندىن اولوب بىلد آيكوزدە پول تابوب الا ن قلغە . مرقومنىڭ بىرنچى بايى بودور . ۱۳۰۶ نچى سنە بىر اوغلى و امام شىخ الاسلام حج شريفە كىدىب دارالسلام اسلامبولدە كەموش غنوى حضرت لرىنە انابىت قىلىپ ياشلىك داكى بال صوى بايلىق داكى مال بوى امثالى فەل لرنىڭ كلىسندىن توبە و رجوع ايدىب سودا اختيارىنى اوغول لرىنە و يروب ترك دنيا قىلمىش كىبى . دائىم ورد اوراد ايلە مشغولدر نە يردە بىر يىغشىلىق ايش و نە چايدە بىر ياقشىلىق كار او مكاندە وار دىوب ايشتسە آڭدا داخل اولغە طالب و اويلە ثوابە راغب بىر ذات ذوالحسنات دور . ھەر وقت مەدىنە منورە مدرسە لرىنە آڭچە يىبارىب و بوندىن غىرى دىخى كوب او نلرە احسان ايتمىك عادتنى لازم بىلمىشدر بوندىن اوتىرى نامى ايراقلرە كتمىشدر شەرتى كمالە يتمىشدر . خدا مقصدنى مقبول و مطلبىنى مېرور ايلسون . يارب صاحب غىرانىڭ جەلەسىنە سعادە دارىن مىسەر باد بالتون و الصاد .

استطراد

دىوان يىكرمى بىش يىل مىقدارى آيكوز دىوان مىكەسى اسمىلە توروب يەدە سىرگىپول نامىنە تەجوىل و بونىڭلە سويلەنەك امر ايدىلى ايسەدە ادرسلرە

سیرگیبول یازیلوب آغزلیده هنوز اولگی اسمی باقیدر. آیکوز دیدکمز بر نهرک نامی اولوب تار بوغاتای تاغنگ شمالندن نبعان ایدر ایکی اوچ مرحله کلدکن سوگره طوغری غربه سیلان تا ایسکی دیوانه قدر واریب آندن جنوبه میلان ایدرک ارغنائی تاغنگ بر ابرنده بالقاج بحیره سنه توکیلور مجراسی بش یوز ویرست واردور یاز کونلرنده سوی آز فالور ایسه ده اول بهار تاشقونده پراخود، پاپور یورار مرتبه ده طولو وشدتله آقار، اهالیء قلعه ۱۲۶۰ هجریه نیف لرینه قدر ایگون ایکمایوب آشلق همان سمیدن آلنوب تورردی مزبور تاریخ ایچنده روسلر قالقوتی بوبینه ایگون ایگا باشلدیلر ایکی اوچ یل سوگره نوعی لر قراول توپه دالاسنه چقب تخم ساجدیلر یینه آلتی یدی یل سوگره نارون صوندن توغام آلوب اولجه مراد ناغی ایتاکنه چوبار آیفور واول اطرافنگ بولاقلرینه ایکدیلر، توفسانچی هجریه یه قدر آشلق پوطی بر صومدن کامیمیوب بر صومنی ارزان کوروب آلورلردی، من بعد قلعهنگ اطرافنی کم کم زراعت ایله محاط ومملو اولوب اروچار ولپسی نواچیسنده ساکن خاخوللردن دخی یل بیل آشلق کلمکی کوبایمک ایله بغدادی پوطی اوتوز تین یکرمی بش تینه قدر آلنوب صاتیلوب حالاً آشلقنگ ارزان قلعهلرینگ برندن معدوددور قلعهنگ بناسندن بو یاق صو تاشقون وقتنه قایق ایله کیچورلور ایکن ۱۳۰۰ هجریه ده اسلابوتکهنگ یوقاروسندن بر کوپروک سالنمش ایدی تاشقون ایکی یله قویمیوب آقزیب کتدی، آیکوز یک نظرده الثفاته آلنمیور آز صو ایسه ده وقتی ایله اوزینی تانوتور کورنر بوناک ظاهر قلتنی قویوب باطن قوتنی ملاحظه ایله ایشنی محکم وکارینی مستحکم فیلمق کرک که حاشا ایمکاکلی ضایع محنتی هباء اولمیه فافهم. اون اوچونچی سنه یینه شول جایدن کوپروک سالنمشیدی بر تاشو ایله ایشنی تمام ایتدی اثر فالدرمیوب آلوب کتدی نکتته، اولده کورلمیان بر ایشنی محال صانمق طرفمزه اولن ساده اهالینگ باشلیچه بر عادة عتیقهسی اولوب بناء علی هذا آیکوز

صوى نڭ نفسندن قديمده قازيلمش خريق يعنى توغام اثرى معلوم اولمقدن اكر ممكن ايسه بورونقى آدملر صو چقاريب ايگون صالحوردى شايد بر علامتى فالوردى بو صو سيماب كى سيگوب صرتقه چقماز ديوب وبعض فارتلر بوگا اويورساك آد قويوب جنسندن آيريلمز اولكه دن چيت كه فايرلمز، ديهرك مقال لرسويلدكن كمسه بو صودن جدول تارتمغه جراتليك ايتميوب بحاله قالمش ايكن ١٣٠٠ حدودندن بو ياق نچه جايدين توغام تارتوب صو آقريب الاىن آيكوز بويى نڭ كوب جايلرى زراعت ايله مملو و خيلى ايللر درامت تاپوب ممنون اولمشدر.

تأليفچه مز بورايه كلنچه كه ١٣١٤ نچى هجر يه يه مصادف اولن ١٨٩٦ نچى ميلاديه ده مز بور بلد نڭ اصل سكنه سى نفوس يوزندن ماڭ بش يوز مقدارى و ملحققاتيل، ايكى مكه بالغ اولور، خانه حسابى آرغى ياق بركى ياق مجموعى اوچ يوز عدد واردور، بو نڭ ثلثانى قزاق روس و ثلثى نوعى قضاى دن مركب اسلام اولوب موژوق و خرستيان مطلقا يوقدر.

آيكوز قلعه سيكه وطن اصلمز و مسقط رأسمز اولمقدن بلد كمز قدر بونى تفصيل يازدق آيكوز دن صوكره صالنان قلعه لرى دغى طرفدا للباب اختصار اوزره بيان ايداليم بونلردور.

كوك تيراك ديوانى

آيكوز ديوانى توشديكى ايله اطراف جوانبدن قضاقيه فوج فوج تابع اولديلر حكومتك بر محكمه كه اصل وضعسى اون بولصدر زياده سيله اون بش ويكرمى بولصه قدر نرقى قيلور آيكوزه تابع اولن اورته جز ايلي بر ديوانغه كوبليك قيلب هجرتنك ١٢٥٠ نچى سنه سى بو نڭ شوقنك ايكى يوز و ايرست مقدارى مسافده كوك تيراك ديوانى صالحنوب مرون ايلي كلا آڭا ويرلدى. روسچه كوكباكتى ديرلر ادريسلره بويله يازيلور ايرتيش اورنده يوقاروسنده جايسان كولنه چه جايراب ختاي توابعى قضاقدن بر نچه طائفه ايلنى قراتوب مكمل بر محكمه بولدى، بو قلعه ده اول امام قهرمان ملا و آنڭ اوغلى ثم ملا مناف ايدى ١٣٠٩ نچى سنه وفاتى بعدنده اوغلى جايبكىرى اولدى.

قفال قلعهسى بناسى

روسىيەنىڭ بۇ جايىدە قەدىم-قۇدىقىمىمۇ فقط قىزاق قەدىمىي اولمىيۇب تۈركىستان تاشكەند ايالتىنى تەصرفىيە كىچىۋورمىك افىكارىنىڭ اولدىقەن ايتىدا ايلائيەيى تايىغ ايدىب يوللىرى تامين ايتىمىك حكومتىڭ باشلىچە مطالعهسى ايدى، چونكى بويلا قىلمىيۇب توغرىدىن توغرى يە عىسكىر يوللامى قىسىر و ذىخىرە يتكۈرمىك غايىت آغىر ايدى بونىچىۋون ھەر يىكىرىمى اوتوز ۋىرست جايە بىر يىكىت ۋەر مناسبتلى يىرە بىر قلعه يىصاب بونىڭلار، اطراف اربىعەسىنى بى خوف قىلىق لازم كىلدىكىن ۱۸۴۸ نچى مىلادىيەدە آيكوز ديوانىدىن اوچ يوز آلتىش چاقىرىم مسافە بىن الجنوب و المغرب قفال قلعهسى بنا قىلىندى. آيكوز ديوانىدىن صادر مىتاي ايسىلى بونگا وپىرىلۇب اول نواعىنىڭ قىزاقنى دىخى آڭا قويدىلار. قبالدە اول امام حاجى ملا محمد جان ايدى ۱۳۰۸ نچى ھىجرىيەدە وفات ايدوب اورنىنە اوغلى امام بولدى. ۱۲۸۹ نچى ھىجرىيەدە بۇ قلعه يە وار مىشىم مىسجد بىر ايدى حالا ايكى مىسجد اولوب بىرنە حاجى ملا محمد ذاكىر ابن حاجى دىملا طىب مىجراب نشىن اولمشدر. بۇ ذات ايله يعنى دىملا طىب ائىدى ايله قبالدە ھىم صبىت اولمشدم اخبار ماسبقدىن سويلشدىكىزە بىزە نىچىب ايدىب آيكوز سىمىدىن تىجاوز ايتىدىكىن يعنى بۇ ايكى بىلەدىن باشقى جايە كىتىدىكىن بلورم بۇ قىدر اخبارى نەدىن بىلشسەن و بويلا كلامى كىدىن آلتىشسەن ديوب شائىمە بۇ بيتى سويلدى تىبرا كىدى قىلمى ايله يازدىرىب آلتىشدم بۇ مىللەدە ابرادى مناسب كوردى بوندىن بىڭا بىر تىخىر ظن ايدالمىسون موردى كىلدىكىە عزىزلنىڭ سوزىنى ستر قالدىمق قىدر قىمىتى بىلدىكىن اولور سوز قىدرىنى بىلمىيان سوداينىدىن حساب قىلىنور.

بيت

اھتبار وطن استعداد دانه تاثير ايتىمىز
توفرانده ياتمقله طلادىن جلا كىتىمىز
نە اھل بلاد اولمق ايلن نادان صاحب كمال اولور
ونە يىبابانلردە كىزىمكىلە دانا قىابل چهل اولور
كىدى قلمىدىن صدور ايدىن عبارە بودور.

المتا قلعهسى بيانى

قبالدن سهل صوگره بلسکه بر بلده آندن اوچ يوز آلتمش ژرست مسافه ترکستان طرفنده المتا قلعهسى نائيس قیلنوب فضاقدن الوغ جوز وفرغزدن دخى بر پار چه ایل بوگا فرادى. روسیه استلاسندن مقدم بو جایک فرغانه خانلرى طرفندن الفار و زکواتچى عامل لار يانديغنى روايت ايدب رحمة الله نامنده بر سرکرده روسیه ايله بو جایک صوقش قیلديغنى سويلر ايسه لرده مزبور رحمة الله چمکند حاكمى ايکن فرغزلرنک خيانتى ايله تلف اولوب المتا اورفنده کرک رحمة الله و کرک غيرى ايله اروش صوقش اولديغى خبر صحيح دگلر قناعت ناک کلدیکی ايسه خانلر ماده سنده يازيلوب کچدى معلى معلومدر.

المتا لفظى بعض لر قولنچه آلمالى تاغ ديمک ايمش «تا» لفظى بزلر چه «لى». «ليک» «ليق» معنا سنده اولوب يوقار وده «تار بوغاتاي» «آلوتاي» ماده لرنده يازلمشيدى. تاغ لفظى مخدوفدر و بعض لار «عالم آتا» ديدیکی بر بز رکوارنک نامنه منسوب اولارق بو عزيز باشقه آتالر کبی کنبد وقبه توغ و بايراق صاحبی اولميو ب مقبرهسى مستور تر بهسى مغهور بر ذات ايمش. بو شهر سبريا ايله ترکسانک مرکز تجارتى اولدقدن تيز زمانده ترقى تاپوب آز يل ايچنده آباد اولمش ابدى ۱۳۰۴ نچى هجریه رمضاننده زلزله دن خراب اولدى ايسه ده اهالىسى تکرار اول موضعنک تعميرينه سعى ايدوب اولگى حالنه يتکورديلر الآن بين الاسلام المتا اسميله سويلنوب محکمه و محاکمه لرده «ژيرنى» ديوب يازياور. زلزله يل لرنده بو جایک قدیم بر شهر عظیم اورنى اولديغى علامتلرى کوريلوب بر جایلردن اوتوز فرق آدم ناک جسدی تابلمش اولدقدن او شهر دخى بو کبی زلزله دن خراب اولوب آدملر تام آستونده قالديغى و بر خانه ده بويله جمعيت اولدغندن عسکر خانه اولمق

احتمالی اجرا ایتمش لردور، و بر اوروناردن عمر نامنده تنکه لر تابلدیغی اسلامک قرن اولنده وار شهر اولدیغی استخراج ایدرلرسده بو ادعایه داعی اولن تنکه دن بری الهزه توشوب آندن حضرت عمرک درههی اولدیغی روشن بلنهیور، ودغی اسلامه ضرب سکه هجرتک یتمش بشنده ابتدا عبدالملک بن مروان خلافتنک واقع اولمقین حضرت عمرک درههی دیمک توار یسخلره موافق کورنهیور مگر عمر بن عبدالعزیزک درههی دیمک اوله نقشنده عمر اسمنه موافق وعدل اسمنه مشابه سوزلر وار خان لفظنه اوخشاش بر کلمه دغی بلنور عمر اسمنه نظراً عمرین ناک برینه حمل ممکن ایسه ده میزانه آلتنک اسنادی صعیح اولمز شوپله که حضرت عمر ایامنده درهم صوقلمش اولمیوب صوگرهغی عمر خان ایله ملقب دگلدر، بو بلده ناک اماملری اول اسحاق آخوند ابن احمد ایشان ایسی، بعده متعدد معملهیه بولنوب هر مسجدده بر امام منصوب اولمشدر.

المتانک اراضی سی ماوراءالنهر کبی میوه دار وخوش هوا اولدقن روسیه لو بو بلده ناک عقنده، ترکستانسکی کرای سیبراسکی رای، یعنی ترکستاننک چیتی سیبرنک جنتی دیوب مدح ومبالغه قیلورلر اما کورنلرک بعضی شهر مزبورک شائنده بو تعریف غیر تام یعنی ناقص بر کلام دیورلر، جنته تشبیه ایدرسه ینه فافع دگل لردور، مبالغه صد هزار دیدکلری بوندن کنایه ایمش.

بلده لپسی بیانی

لپسی قلعه سی آیکوز دیوانک جنوب جانبنده توغری یول ایله اوچ یوز و بیرست مسافده بر بلده معموره دور موقعی تاغ ایچنک اولدقن اوتون چوب موفور اومارطه، زنبورعلسی وفواکه جبلی موجود اولوب یری زراعتنی قابل وهر کسبنی شامل دور، اهل تجربه دیمش لرکه شهرنک محل وموضع ی بحر عظیمک ساحلی یاکوه بلنک داغلی اولسون، بو کلیه بو بلدهیه صادقر، قلعه ناک اوتوردیغی

اورنى اوى جايلاو، تاغى چوبار آغاچ صوى لپسى اسمندە اولمغل، السنە قضاقدە اولگى نام سرد نوعى آراسندە ايكنچى روسيە اخيرغى اسم ايله سويلمككە دور، لپسى صوى تاغدين آشوب صحرايە توشدكە توغرى شمالە جريان وبر نچە صولر دخى قوشولورق آفنددين سوگره غر بە ميلان ايدرك بالقاج كولنە مصب اولور بو كول تركستاننك شمالندە واقع طولى تخميناً بش يوز ويرست وعرض وسيعى يوز ويرست مقدارى اولوب غربى بدبخت بيتباق چولى دور، شرقا لپسى جنوبا آيلا صوى وبو ايكنى نك بينندە آلا تاغنك غربنە آقان نە قدر صو وار ايسە كلسى نك مصبى بو كولدر شمالدن آيكوز صوى دخى بوگا توكولور. بالقاجغە توكولن يدى انهاركە اصطلاحمزدە بونلرە يدى اوزان ديورلر: ايلا كول، صوقراتال، باسقان، آقسو، سارقان، لپسى صولريدر بوگا يدى اوزان ديورلر، آلا كول توكولن يدى جعفركە چنچلى اوچ تىنتاك يىنە آلا تاغدن آقان اوچ صو ايله بونلرە يدى صو ديورلر، اما آلا تاغك شرقندن آقان يدى انهار دخى واركە ختاي حدودندە دورلثوب كولنە توكولر قضاق بوگادە يدى اوزان ديورلر اوزان بيوك نهره اطلاق ايديلوب صوكچك نهره سويلنور، بالقاج كولى طرفمزدە اولن كول لرك ايك كتەسى اولدغيچون آدملر بونى ديسكز ايله تعبير ايدرلر، يدى اوزان نك بياني علمى حك بر فصل اوزرە يازلور.

هجرتنك ١٣٠٦ نچى سنە لپسى قلعه سينه واردغمك باغراغ و تاغ لرينى سير قيلب بلند ويوك قله لره آشدق اطراف جوانبدن كوب جاپلر كوزنور ايدى بو آنك شهرنك امامى دملا حسين حاجى سويلدى كه ١٨٥٤ نچى ميلاديه ده استاذ من محمد صادق حضرتنك خدمتندە اوشبو بولان بولاغنه كلدك بولان نك خان وقتى ايدى اولندە ياتدق « الخاواسكى مايور » آدملر صقاللى مايور ديرلر قضاقتى جمع قيلوب يگى قراغانلرغە آنط ايتدردى ايكنى آى مقدارى ياتوب آندن فايندق بزلر كندكمز ايله انرات كلوب توشدى ايكنچى يازنده آلتمش اويلوك خرستيان قزاق روس خدمتنى التزام ايدوب بو جايدە قرارلندى لر او سنە زيمانكە يعنى

بىر اۋى ايلە قشلاب يازىندە يىغاچدىن عمارت قىلدىلار او وقتدە قرانغاينىڭ قالولنغاندىن كون كورنمىزدى تاغە چقدقە يولى بلنمىزدى يولسىز بىردىن مطلقا يورلەزدى روس توشدىكى يىلدىن باشلە سوداكر كىلدى ايللى آلتىنچى يىلدە ملا طيب امام بولدى ايللى يىنچى يىلدە ملا منصور قارى آدملىر صفا قارى دىرلەر امام بولدى بونىڭلەر نچە يىلەر توردى بەدە يىڭى زاكون چقب اويازناى نچالنىك «اردانوفسكى» كىلدىكە سىركىپول محكمەسىنى بونىدە كوچىدى بونىڭلەر بىلە كلوب امامتلىككە توردىم. محكمە كوچىدىكى وبىزم كىلدىمىز مڭ سىكىز يوز يىتمىشنىچى سىنە سىتىردە ايدى احمد باى اويونىدە نماز او قولوب توردى سىكسان دورتنىچى مىلادىڭ ايتول آينىدە زمين مىر «زىمنا مىر» كلوب غورد يىرىنى اولچ بىردى ومسجد موضىن تىيىن قىلدى. هذا كلامه ملخصاً.

غورد يىرى دىدىكى بولان بولاغنىڭ غىرب طرفى دور بو يىلدىن باشلە اول جايقە عمارت قىلدى آستلى اوستلى مرتفع بناىلر صالدى لىكن مسجدنىڭ بناىدىكە بر آز كفت كو اولدىسىدە اعتبارلى واعتمادلى آدملىر امام طرفىدە اولدىقن مخالفلارنىڭ سوزىنە باقلمىوب مسجدنىڭ اساسىنە ماباشرة ايدىلدى مع مافىه اتفاقسىزلىق مسجدنىڭ مادەسىنە كاملىك قىلپ خارجدىن پول جەمئە مجبور اولدى بوندىن او تىرى امام حاجى حسين افندى ھر جايقە خطلار يازىب سىمى و آيكوز اغىنالىرىدىن وقضاق بايلرىدىن دىخى اعانت يتوب امام مشار اليهڭ سى و غىرتىلە مڭ اوچ يوز اوچونىچى ھىجرىدە بر بىوك وگوزل مسجد جامع انشأ و ايجاد ايدىلدى اللهم ثبت بنيانہ آمين. سابق دملا حسين حاجى علم چىتىدىن الان بو جانىدە مسلم الكىل اولن ذاتىدىن مدرسەسىندە ھر فن او قولور. نفس قضايقەدىن قارى اولن بو آنە قدر كورلىماش و ايشىدلىماش ايدى بونىڭ آلدىن بىر نچە ياشلەر حفظ كلام الله قىلپ قارى بولدىلار بنا بىر يىن اهل شەردىن شەرتى ايلائىتەدە آلدە و جەلەنىڭ نىزدىدە عزتى كمالى دور. بو ذات كرك مباحثە و كرك مناظرە و كرك عادىتچە عادى سوزدە بر كەمسەنىڭ سوزىنە جوابسىز سكوۋە قىلدىغى معلوم اولمىوب

غایت سوز چن دورکه قضاچه چچن دیورلر. خدا سلامت فیلسه
قز لچار و سیمی پالاددن باشلب آنلردن سوکوره سالنان بو طرف قلعه لرمزناڭ
امام مؤذن و صاحب خیرات اغنیالرینی الف با ترتیبندہ یازیپ باب
الحاده انشاء الله تفصیل حالی دخی بیان ایدیلور.

اویازناڭ استقامتی بو قلعهده ایسهده قلمده سیرکیپول اویازی
دیوب یازیلوردی مڭ سیکز یوز توفسان دورتنچی یلناڭ اوّلی ایله
لپسی اویازی دیوب یازلمغه امر اولندی. بو بلدهناڭ اوی مقداری
تخمینا بر مڭ، ونفوسی تقریباً بیش مڭ قدر اولوب بوناڭ ربعی
اهل اسلام اغیاری کوفیس مشچان و قزاق روسدن مرکب مجتمع
روسلردر.

اوغری یار یاخود الوغ یار قویهسی

سنهسی لپسی ایله بر حینده آیکوز دیوانندن ایکی یوز ویرست
وتوغری یولدن یوز ایلیلی ژرست مقداری مسافه بین الجنوب
والمشرق اروجار قلعهسی بنا ایدلدی. بو جایه روس کلدکه چوچکن
ختای چقب روسیهیی اول یره قویمز اوچون تمام اجتهاد ایدب سویلشوب
خیلی نری بری بولشسه لرده ختاینڭ سوزی نفوذ قیلمیوب قایتدی
حدود مئانهچی دن تعیین لندیکه اروجاردن ایکی منزل چوچک طرفه دور
بو عینده قلعه باشی وعسکر باشی «بارانوف» اسمنده بر مایور ایدی.
«مایور» مڭ باشی دیمک دیوب بعض توار یغده کورنور اصلده اجنبی دن
آلنوب روسیهده مستعمل اولمش اوله بو قلعهده اون بیش بکرمی
اوی مسلمان باشقهسی قزاق روس ایله خاخولدن مرکب اجناس مختلفه دور
اوی حسابی ایکی یوز مقداری اولور. مسلمانلر اوچون حاجی غر بشاه
مڭ اوچ یوز سنهسی بر خانه آلوب اوچ دورت یل اذان اقامتله
آنده نماز او قولوب تورمش ایدی بعده یوقارودن اذان ایتمک ممنوع
ایدلمش ایسهده اون اوچونچی سنه اذانه اذن و مسجد بناسنه رغصت
ویرلدی اون دورتنچی سنه مسجدناڭ تمامی ایله بختیار اولوب ملا
عبدالحق بیکلیوف امام نصب قیلندی، لپسی اویازنه تابعدر.

سارقان قریهسی

ھجرتنڭ ۱۲۸۵ نچى سنەلرنەدە قېال و لېسى بېندە سارقان قلەھسى سالندى مترجم فقير سكسان توقزىنچى سنە اورادن كچەككەك مسلماندىن ايكى اوچ خانەد كاندار وار ايدى اھالىسىنڭ اغلىبى غولجە بوزغونلغندىن چقان ختايلر ايدىكە اول ېردە توطن وتنصر قېلەشلر . ۱۳۰۶ نچى سنە كوردكەدە قلەھ غىلى نكتر تاپوب قزچارى عبدالله باى وسيد باى ديدىكى ذاتلارنڭ ھەنى ايلە مسجد و مدرسه ايجاد ايدىلوب كامل بر محل مسلمان جمع اولمشلر . چوچك و غولجەيە ختاي توشكدن صوگرە مزبور تنصر ايدىن ختايلارنڭ خېلىسى وطنلرېنە قايتوب اولگى دېننە رجعت ايتىلر يعنى مجوس لکنە كتدىلر . بو قریه قېالغە تابعدر .

باخته قلەھسى

چوچك بوزلدىغى نڭ ايكنچى يازنڭ باخته تاغى ايتاكنە روسېەدن «الغار» «اتراد» كلدىكى دونكانيلر واريب ايكى اوچ آدم تلف و يروب قايتدىغى چوچك مادەسندە يازلمشدى . دونكانيلر كوتاريلوب مناصە كتدكەن صوگرە بو اترات كوك تومە صوبنە قرارلنوب الھالە ھدە باخته قلەھسى ديدكارى بودور . قضاك كوك تومە دېرلر . ختاي «اوى تاگزە» اسمى ايلە سويليورلر كە قديم بو اورندە اولن قراول «بېكىت» بو نامدە اېھش قلەھدە بر آز مسلمان جمع اولمش ايسەدە توقسان بىشنىچى ھجرىيە قدر بش نمازى اويلرنەدە اوتاب جمە و عيد نمازلرېنە چوچك كە كلورلردى . توقسان آلتىنچى سنە حاجى ھربشاھ باى نڭ اوينى مسجد قىباب ايشان عبدالمنان خواجە امامتليك كە اوتوب توردى جمە نمازىدە اوقولور بولدى فقط نماز عيدكە چوچك كە كلور ايدىلر . بئدە حاجى رمضان اۋندى حج كتدكە بش يوز صوم آقچە مسجدكە تعيىن قىلاب بوگا ضميمە ھەزە باى مقصودقە قوملرى نڭ ھر برى على قدر قوتھم ياردم تىكارىب آيكوزى حاجى عبدالستار

بای و حاجی عربشاه بای واخیرهده بو کمینه چوچك بايلرنان جه عاریب وسمیده حاجی واصل باينك وارثلرینه خط یازیب آنك خیراته چقارمش آنچهسندن دخی آلتی یوز سوم اعسانه كلوب ۱۳۰۰ هجریهده بر گوزل مسجد بنا ایدلدی. «اللهم ثبت اساسه»

مسجدنك انشاسنه انشاد ایدیلان تاریخ بودور

بو مسجدنك بناسنه توشوب تاریخی بيك اولی
 صیانت ایتكای آفاندين جناب حضرت مولی
 تمام بر مكده اوچ یوزده كمالاته ایرشدی بو
 قبول ایتكای عباداتی جناب ربی الاعلی
 صفر آینده جمعه كون ختمله افتتاح اولدی
 مقدر ایله یارب ظفر نصرت لری اجلی
 تاریخی بيك اولی تاریخ توشمشدر.

ابتدا بو کمینه مترجم واریب خطبه وجمعه ایله افتتاح ایتدكیزدن
 صوكره ملا عبدالقیوم الملقب «صاری ملا» محرابه اوتوب توردی،
 ثم ملا عبدالحق ایکی ییله قریب امام بولوب آندن اروچار قلعهسنه
 كتدی، ملا عبدالقیوم ایكنچی دفعه امام بولدی بو ذات ۱۳۰۸ نچی
 سنه حج شریفه كیدب اورننده محمدسید خواجه الملقب «قاره ملا»
 نایب قالدی. صاری ملاء سابق طریق مدینه منورهده وفات ایتدكندن
 مذکور قره ملا امامتليكده قرارلندی ایسهده اهالیسی اتفاق اولمویوب
 بر سنه بعدنده بونی عزل وایشان عبد المنان خواجه ابن تورسون
 خواجه بخارینی امام نصب ایتدیلر بر ییله ییتار یتمز بو ذاتی دخی
 خلع ایدب اهالیسی بالاتفاق ملا محمدجان باییتجه ابن ابراهیم چانیشفنی
 بو اورنغه كوچلب قوبدیلر امامتليك بونك نامنده اولوب محرابغه
 نیابة مؤذن عین الدین ابن عبدالرحمن اوتوب توردی بر سنه بعدنده
 سیمی دن ملا نجیب قارینی دعوة قیلب بو ذات بر مك اوچ یوزاون

برنجی سنه سلخ شعبانك كلوب محراب نشين اولدى. باقى احوالى باب نون ده بيان ايديلور.

قلعه بنا بولدقندن بو ياق اهايليسى اطراف و نواحيسى ايله كلا اترائناى نچالنيك اداره سنده اولوب مسجد بنا بولديغى سنه اوچاستكاواى محكمهسى آچلدى قضاقدن بش آلتى بولصنك نظاراتى بوگا ويرلدى. ابتدا اوچاستكاواى محومين نامنده بر آدم ايدى. بالكاچين كونصلك وقتنه تصادف ايتمكله تيز فرصده كندى اورننه زمانيك افندى كلدى بو دغى كونصل ايله چقشاميوب رجعت ايتدى. اوچ يوز سيكرنچى سنه تيلغراف تارتلدى ايكنچى ياز نده كومروك يعنى تاموجناى آچلدى و بو بلده سوداگرلوزك الغوتى يعنى سودا ترخانلىقى تمام اولوب تجارت اوچون كاڤيتال تولاديلر. بو قلعه نك اهايليسى بر يوز ايللى مقدار خانه اولوب بونك نصفى اسلام قصورى خروستيان روسلردور.

جايسان قلعهسى

تبهور صو جيمناي نامنده ايكي صو اولوب مسلمانلر قلعهي بو اسمده سويليورلر روسلر جايسان ديورلر. چوچك شهرى نك شرق صيفى سنده ايكي يوز ويرست موضعه وافع اولمش بر بلده رعنادور. جايسان ديهك منغولچه «بي» «ويك» معناسنك اولوب قديم بر زمانك جايسان كولنه بونام ويرلمش اولديغى «تتار منغول» ماده سنك تحرير ايديلور. بو كول قلعه مرسوم دن اوچ دورت مرعله بعد مسافه ده ايسه ده روسلر قلعه يي بو اسمده اشتهار ايلدى. ايرتيش صوى جايسانك اورناسندن آقار برى برينه قوشولمز ديورلر. بو كولده انواع سمك موجود اولوب قيمت بها قزل باليق وميكوه بالقلر واردور. كولنك طولى نغمينا يوز وز ياده چاقريم عرضى نصفى دور ديرلر.

بو قلعه ده اول امام شرف الدين نامنده بر ذات اولوب «آق ملا» ديب ملقب ايمش بونك ايامنك نوبت ايله بريل بر آدمك اوينك وبريلينه بر آدمك اوينك نماز او قولوب تورمش. بعده ملاظرينى وبعده ملافضل

علام ابن ابوبکر حاجی امام بولمشلر مخصوص بركچك اويده نماز اوفوب تورمشلر. فضل علامك امامليك ايامنده كه مك اوج يوز برنچى سنهسى ايدى حاجى تيمرشاه ابن حاجى حسن اتفاق اهالى ايله بو مترجمى ختم كه تكليف قىلديلر آت يباريب آلدرديلر بورونفى مسجد قىلمش خانه ويرانه اولدقدن معطل فالوب ناقتمدن سايه بان ايچنده نماز اوتاب توررلردى آنده ختم اوفولدى. بعده اهل خيراندن حاجى تخفت الله باى اول جايه بر مسجد بنا ايدب سابق ملا علامك وفاتى عقيبنده ملا ولى الله انواروف امام وصاحب محراب اولدى بونك ايامنده ينه بر مرتبه واريب ختم ايتدك. «تقبل الله منا ومنهم» سنه اوج يوز بيش ايدى مزبور ملا ولى الله افندى هر فندن خبردار خصوصاً علم تاريخ و ايامه مهارتى وار مؤلفى جغرافى و رسائل ذكى الطبع بى طمع ذات معالى سماتدر ترجمه حالى باب الواوده يازيلور انشاء الله. قلعه مشار اليهك غرب جانبى وجنوبى تاغ شرق و شمال طرفى آچيق صحرا اولوب موقعى مرغوب هواسى محبوب اهالييسى گوزل نماز خان وصاحب دسترخان مسافر پرور محب علماً آدملدور. شهرنك جسماتى آيكوز بلدهسندن انك الوغراق اولوب كوبراكى روس نصفنه قريب مسلماندر ملا ولى الله افندى ترك امامت ايدب تجارت ايله شغل لندكدنصكره ملا ذكى نام ذات معالى صفات بو جايه منصوب بولوب حالا امام اودور.

ياركند قلعهسى چيلاك و قراقول و نارون قلعه لرنك ذكر و بياني

هجريه ۱۲۹۹ نچى سنهسى كه ميلادنك ۱۸۸۱ نچى يىلى اولور شهر غولجه ختايه فايتوب ويرلدىكى ايله اوج يوزنچى سنهسى اورتە جزء قضاقلرندن اوج بولص قزاي ايلي تماما ختايه كتديلر غولجهده ساكن ترانچى ودونكان روسيه يرينه كوچوب ياركند و اطرافنده قرار ايتديلر. بو بلدهنك بناسى قريب العهدده ايسهده غيلى ازدحام

و غلبه ليك اولوب بعضار فولنچه قرق نچه مسجد بلکه زياده محليه منقسم اولديغنى خبر ويزرلر.

اهل علمدن نظام الدين آخوند نامنده بر ذات منقبت صفات جميع امام و علمالرنك باشلى وجهله اهل شهرنك قاضيسى بودور ديورلر، تولدى و تحصيلي «ايللا» ده اولوب آز اوقومش ايسه ده كوب بلمش آدم ايمش. درسى عقايد مرتبه سنده بلکه آندن دون ده قالمش ايكن حالا توضيح و تلخيص ملا جلال و حكمت فن لرندن تدريس ليك ايدب الهامى و خداداد اولديغى مسموعمزدور. آفرين آخوندمغه خدا ازدياد ايلسون انسانك استعدادنه كوره اجتهادى اولسه فرشته صفت اولوب فرشدن عرشه صعودى امكاندن ايراق اولمز. و بر محله نوعى دغى و ارکه امامى قارى عبدالرحمن نامنده اهل سلوكن بر ناياب نادر الامثال ذات ايمش و بر جامع جديد اصول چينى «ولى» باينك هم تيله ايجاد ايديلوب مزبور باى جامع و جماعه سى ايله جريده و حوادث نامه لرده نامى مسطور و طرفه زده سخا ايله صيت و صداسى مشهور بر آدم دور.

وقبل ذلك چيلاك و قراقول و نارون قلعه لرى احداث ايديلوب بونلر قرغز طائفه سينه مركز اولمشدر. قراقول قلعه سنى اسيق كول دغى ديورلر ايدى حاضره پرژوالسكى نام سياحه منسوب ايديلوب آدريسلره بويله يازلىق امر و فرمان قيلندى. اسيق كولنك بيانى اوردا فصلنده بر آز آيتولوب اتمشدر لازم ايدن او فصله مراجعت ايليه. ايشته روسيه نك بو جانبلره جايراب جايلوب ايلرولديكى بوندن عبارتدر كه سالنان قلعه لر ۱۳۰۰ هجره گه قدر بترتيبهم ييازلى. المتان چقب تركستان و فرغانه و بخارا يه قدر استلاسى خوقند خانلرى ماده سنده يازلمشدى تكرارى حاجت كورلمدى. الحالته هنده روسيه سرحدى شرقا ختاي و تركستان چين جنوبا افغان و قراتسكين غربا هرات و ايران زمين ايله هم حدود اولوب تورمشدر.

يازمش فلاءك بعضنده خصوصا آيكوز قلعه سينك نوعى ديوانى
 ايله لپسى نك غورد يرندن آدم سوياكى چقار ظاهرده كورستان نشانى
 معلوم دگلسه ده تازيلد قده كوريلن علامتلىرى مجوس ومشرک ميته سنه
 اوخشاركه باش آياغنىك كول «رماد» سالنمش كوزه «چولماك» وبعضندن
 سقىنه سرغه وبلازوك كىبى اشيسالر تاپلور. لپسى قلعه سى قيرينده
 بر قلعه اورنى وار آندن ختاينك كوك خشتى وبعض اسبابلىرى
 چقار ديورلر. بر قضاى اول جاينى فازوب خيلى كموش تنكه تابوب
 آلمش. بونى اويانزى نچالنيك ايشندكده تنكه سنى آليپ كوروب
 بر نچه سنى خزينيه قويوب پولنى ويرمش من بعد فازمقن منع
 قيلمش يعنى فازمه ديمش بو تنكه نى كورمك كه آرزو قيلب آدملر كه
 تابشرديم هيچ قايسى عهك قيلمادى ساتوب آلان بر سودا كر كورمكه
 دخى ويرمدى كورمكدن مقصدم آنك خطنى اوقوب سنه سى نه
 زمانده اولمش قايسى خانك وقتنده صوقولمش اول كوند
 بو جايلر كمنك تصرفنده اولمش فقط بونى بلهك اوچون
 واويله بر شى آندن استفاده قيلمق اوچون ايدى والا بر درهم نه
 قدر حاجت ادا ايدر آنكله كم مراده يدر بلهم اول بى تميز تجار
 آنى تقب صاقلب نيلر اوزينى واناسنى ذكردن بيلر يعنى نام نيكنى
 آكمقن محروم ايلر. فقيره كوسترسه ايدى آندن بر اثر بلبوب
 فلان ابن فلانك النده شويله بر شى كورلدى آندن بو معنا استنباط
 ايدلدى ديه آدى قلمه آلنوردى. اولدكده خير ايله آكلوردى
 بى نصيب بونى ملا حظه قيلميور بويله اثرنك قدرنى بيلميور. زيرا
 خدا بر بنده سنى آدينى آردنده قالدرمىق استمسه آنى ممسك ايد
 ديمشلىر. والسلام

نايمانه مخصوص سالنمش قلعلر هر برى ترتيب اوزره يازيلوب
 طرداً للباب الوغ جزءنك تابع اولديقى قلعلر دخى قلمه آلنوب
 اوتدى. اما آرغون ابلى نايماندن مقدم روسيه يه تابع اولديقى مقرر
 ولىكن آنلره مخصوص محكمه لرنك كه بيان اوله، كوچه تاو، قوراكول

دیوانلریسر تاریخی بزه معلوم اولدی. الا قرقرالی دیوانینک تفصیل عالی حرمتلو احبابمز ملا یولداشبای افندی جوهری ابن حاجی عطا جان بخارینک همت عالیسیله بوکا الحاق ایدلدی مزبور ذات کرامت کندی ایله یازیب یباردکی رساله سی بعبارتیه درج ایدیلوب اخیرده مکتوب مرغوبلری دغی ضم وعلاوه قیلنور انشاءالله تعالی.

قرقرالی دیوان خصوصنده ملا یولداشبای افندیبن کلامش تاریخیچه بودورکه عینا نسخه ایدلدی

تیمنا باسمه سبحانه و تعالی

قرقرالی قریه سی أعرض خط استوا اعتباری ایله ٤٩ درجه عرض شمالی ایله مبدأ طول پیربورغ اعتباری ایله ٢٥ درجه طول شرقیده واقع دور دقایق و ثوانیه دقت ایدلمدی. نفس قریه قرقرالی نسام جبلک جیب شرقیسنده یغاچلک سبزهلک چمنزار خوش هوا موضعه اولوب اوچ طرفی یعنی شمال غرب هم جنوب طرفی تاشلی یغاچلی طاغ ایله محاط اولوب یالغز طرف شرقی سی آچقدر جبلنک طولی شمالدن جنوبه قرق و عرضی شرقدن غربه اون بش ویکرمه ژیرست مقدارنده دور فارقرالی طاوی کورنشک مسلسل جبلدن منقطع کورنور ایسه ده اصل خلقتی تدقیق اولنسه غربی و شرقی سنده کی طاغلا ایله مرتبط ایدکی ظاهر اولور. آرقه تسمیه قیلنن اوشبو اورطه یوز قرغز قزاقلرینک وطنی اولن طاغلا نفس الامرده بلندلیکده اولوب غربی سی اس سز صوسز هولناک اولان بیدناس نام صعرا و سیمعدن بدأ ایله کاهای بری برینه مرتبط وکاهای بر آز فاصله ایله مسلسل اولای کیلیب جبال دنیا نک اصلی مقامنده اولوب بو طرفلرده آلا تاغ نامی ایله مشهور اولان کیندوکوش هیمالای وقویان لویه بر رابطه خفیه ایله مربوطور. زیرا آرقه جبلنک شرقی سی آچقه طاو آصالان طاغلا یینه ترالوب بونلر ایسه آق چاولی قونور چاولی جبلنه و آنلر طار بوغاتای

نام صره تاغه تسلسل ایدرده و بو طار بوغاتای جبالی بوته مویناقه جنوبی سی آلتای وقارادنه شمالی سی مرتبط اولوب بوته مویناق قزای طاوی دینلان آلاطاغک بر شعبه سی ایله مربوطدر. اوشبو ارتباط خفیه ایله اصل جبال عالم موقعنده اولان هیمالای وکیندوکوشه مرتبط و مسلسل دیمک ممکن دور. آرقه دیمک ننگ سببی موقعی ننگ علویتی اولوب و بو ارتفاعکده دلیل قویسی مبدأ جبال آرقه اولان تسی آتقان و پولاط و قویلی بای نام جبالدن آقسه طاو طار بوغاتایه اتصال ایدنچه مسلسل اولان جبالدن نبعان ایدن چشمه ونهیره لر کلسی یعنی شمالی سندن جاری اولانی شماله و جنوبی سندن جریان ایدی جنوبیه طوغری راهی اولماقیدر. هیچ بر نهر وینبوع یوقدرکه ۶۰ درجه عرض شمالیدن جاری اولوب آرقه جبالنی کیسوب جنوبه اوته و قرق درجه جنوبی سندن شماله طرف جریان ایله ینه آرقه صره طاغنی اوته کیسوب شماله آقسون مبدئی اولان تسی آتقان و آننگ مسلسلی اولان جبالک عرضی کرچه نصف اوچ درجه قدر ایسده آرقه ننگ چاق وسطنده جبالک عرضی ایکی وایکی و نصف و بعضا اوچ درجه قدر دور قرقرالی ولایتی فقط بو جبالدن عبارت اولمیب دورت طرفندن وسعت صاحبی چول و صحاریدن ده مرکب اولن بر ولایتدرکه طولی غرب طرفندن چوی نهرندن بدأ ایله سیمی پولاط حدودنه قدر تخمینا یدی یوز ویرست و عرضی آقمولا حدودی اولان چچن قرا نام موقعدن تابلغش جیره سنه قدر کدا دورت یوز ایلی ویرست قدرنده اولوب نفس قریه دن اقصای حدودی شرقیسی و غربیسی بشیوز و شمالی ۱۲۰ و جنوبیسی ۳۳۰ ویرست قدر دور لکن بو مساحه مساحه جغرافی اولوب اصل مساحه ده بعضا زیاده و بعض ناقص یرلریده واردر. بایان آولا طرفی شمال شرقیسی دورکه آنده حدودی نهایت ۷۷ ویا ۷۸ ویرست دور ملکتننگ اکثر یرلری جبالستان اولوب سووی و اوتی فراوان ایسده اکثریا تاشلق و شوره زار اولدغندن زراعته صلاحیتی آزدور هواسی زیاده

معتدل اولدغندن یازین سچاق آنچق اییون اییول آوغوسته قدر اولور. بو فرصته بر کون اسسی اولورسه اوچکون سرین اولوب الوار و اعه حیات تازه بخش ایدر. قیشین ینه برودة معتدل اولوب اکثر اوقاتده میزان البرودة صفردن کیچمز صغوق هوا جدی بر جندن سوکزه دخول ایدب اون اون بیش درجه صغوق بیک سیراک اولور. تحت الصفر ۳۰ درجه صغوقنی نصف عصرده بیش آلتی دفعه کورلمش و آنده هم ایکی و اوچ کوندن زیاده اولمامش روایتی واردور. ولایت خلقی یعنی قریه نی تشکیل ایدوچی لر اکثر قرغز قزاقدن عبارت اولوب باشقه جنس اوله رق قرق ایلی بیوت تتار میشار باشقد تبتر و اون بیش یکرمی اویلی سرت یعنی بخاری تاشکندی جندی خوقندیلر واردور؛ روس جنسندن ایسه امرا و حکام و کتاب و حربیه دن غیره میسچان نامنده آز دور هله غرستیان جنسی مطلقا یوقدر بارچه روس خلقی ننگ مقداری مستحفظ عسکردن غیره ۲۰۰ خانه وار آنچق اولور عسکر ایسه مستحفظ اوله رق بر یوز مقدار دور قریه ننگ بیوت حسابی آلتی یوز قدر اولوب ذکر ایتلمش دن قصورلی عنصر اصلی ولایت اولان قرغز قزاق جنسندندر. ایلکریلر ۱۸۸۰ نچی سنه سینه قدر خواه حضری خواه بدوی زراعت ایله اصلا کارلری اولمامش ایش حتی وقتی ننگ گینیراللی ریویزیه ده زراعت ایله امر ایتسه لرده بر تاشلق زراعتیه صلاحیتی یوق علسنی سرد ایله زرع و حرث ایتمه ورلر ایدی بو عصرده لله الحمد والمنة ۸۰ نچی سنه دن بری زراعتیه تقید ایله بر آز کردن شکن اولدیلر هم الله تعالی کرمی ایله زراعتیه بوش قالدوغی یوقدور. لکن بعض قش لر فار آز اولوب یازی هم یغمورسز اولسه چندان بهره مند بوله آلمایورلر. زیرا که جد اول ایله سقیمه زراعتیه یتارلیک سو یوق ایچون اکثری اسمانی سو ایله یتشوردی یغمورکم بولدیسه زراعتیه تخمیندن خارج اوله یور. غریب دور که جدول ایله سقی ایدن جزء اقل زراع باران اولمدقده نهایتی تخمینیه صاحب چیقایور. «والسلام»

ارقه مملکتی هر چند جبلستان بر ولایت ایسهده بو جبالدن
 زراعته کافی سو ویرهچک الوغ انهار یوقدر جنوبدن شماله جریان
 ایدن یارلی وتالی و نورا وتونک نامنده نهیره لر وار ایسهده قار
 صوی ایله بر آز تاشیب یازنک سچاق وقتلرنده صولری ازالیب
 وبعضا مطلق قوروبده قالیور. شمالدن جنوبه جریان ایدن توقراون
 نامنده بر نهیره واردورکه بر آز زراعته سو ویروب اوشبو سماحتندن
 وهنده کناری نك زراعته صلاحیتندن بیش آلتی یوز اولوک خلق نك
 زراعتنه سبب کسب وکار اولیور وحاصلیده اوندن یکر میه قدر دورکه
 ایپیچه یغشی حصول ویره یور دیمکدر. اما یوقاریده ذکر ایدیلان دورت
 نهیره نك ایك بیوکی اولان نورا نهیری هیچ زراعته سو ویردیکی بری
 یوقدر کناری قوملق اولوب صو چقارمق مشکل هم اطراف یایلاق
 اولوب اکثر قونلی ایلنك صیفیه سی اولدغندن زراعته یول یوقدر
 اوچی کچک اولدقدن باشقه کنارلرنک بعضا صلاحیت آز اولوب وبعضا
 بونلرده قشلاق و بیلاق اولدقلرندن بعض خالی یرلره صو چقاریب
 زرع ایدرلر ایسهده اکثر یرلرنده امکان خارچنده دور. قرغز قزاق
 خلقی نك بسای وبقوت اولنلری بیقوت بیدار زراعتی زراعتی
 بهایمی ایلن باستروب ظلم ایله نابود ایتدکلریده اولور. هر نه ایسه
 قرغز قزاق خلقی نك اورتیه یوزلی لری و آلارنك آرغون نامنده
 اولانلری زراعته چندان اعتنالی یوقدور هله برکت ویرسون شو
 عصرده بر آز زرعه ایتسار ایتدیلر بلکه مرور ایام ایله ترقی
 ایتمکلری نیده امید ایتمک امکان خارچنده دگکدر. قرقالی ولایتنه
 تابع ایلات اون توقز ایل اولوب هر ایلده بر مکنن ایکی مکه
 قدر بیوت لریده واردور. هر ایل بر اوپرا بیتل « اهیان » وهر
 اوپرا ویتلده بشدن اون بشه قدر استرشنه لر اولور اوشبو ایلاتیه نك
 استاتستیق حسابی ۱۸۹۳ نچی سنه نك دفتری موجبنچه اوتوز ایکی
 مک کسور اولوک اولوب اکثر اوقاتلری اطراف بلاددن یعنی بعضا
 یدی یلغهدن وبعضا سیمی پالاظدن غله کلثروب هم تجارت هم

تقوت ایتمک ایله کنارندر. اطراف قرغز قزاق خلقی بارچهسی بهایم رعی ایله اوقات کنار اولوب یازلیبنی ووبری وشعری ووصوفی ایله قش جلدی ولحمی ایله وشحمی ایله زنده کانی ایدرلر هر سنه بر آی بازارلری اولوب یکریمی بشنچی مایدن یکریمی بشنچی ایپونه قدر قریه دن قرق سیکز ویرست شمال شرقی طرفنده پاولادار تختی اوستونده ناللی نهیره سینک کنارنده بر صحراً واسعه ده بونوف نام بر روس تاجری اسمنه قورولمش بازاردورکه آنده اجتماع ایدب بهایم وفضلاتی اولان تیری ویون ونمد ایلتری وقیل لرینی وبهایم لرینی هر جنسی فی کلتوروب صاتوب لوازم بیتیمه لرینی اشترا ایدرلر بو بازاره اطراف شتی دن تجار جمع اولور.

مثلا: ترکستان ویدی یلغه، وسیمی پولاط و آقمولا اوبلوصلرندن وتوکاله قورغان وشادرین ویالو طر اویازلرندین وغیرهمدن کلرلر. قرغز قزاقلر قرققالی ولایتی ننگ بتون یغیلیب پاولادار سیمی پالاد و آقمولا ایلاتی ننگ ده بر جزلری کلورلر بو یازده مجموع بیع وشرا ایکی وکاه اوج ملیونه قدر اولور. شمالی سیردن کلان روسلر اکثر بهایم اشترا ایدرلر وبعضا فضلات بهایم ده اشترا ایدرلر تاشکند چیلر یسالغوز قوی حیوانی اشترا ایدرلر یدی یلغه چیلر بهایم وفضلاتنی کیلثروب بیع ایدوب کرک اشبالرینی اشترا ایدرلر حاصل کلام بر آیده هر قیوسی بر یلیق اشلرینی انجام ایتب کیترلیک بر یخشی بازاردور اطراف قریه ده اولان قرغز قزاق خلقی اورته یوزننگ آرغن نسلندن اولوب مایقی بوشان، قارا چوکیرای، توبوقلی طاراقلی، وتولانکوت روعلری اولوب شرقی سنده اولانلرینه بایبوری چانچار طارا قلی کوچوم جالیق باش قراول قامبار نسلی دیرلر. غربی سنده اولانلرینه قرسون کرئای قویانچ طاغای التیکه صارم دیرلر. جنوبی لرینه کرای تولانکوت نادان توبوقلی قارا ایتمبت دويسانهای چکچک کذا وکذا دیرلر اما شمال طرفنده خدای بردی نامنده بش یوز اوی مقداری غنه خلق اولوب باشقه ساکن ایل یوقدور. بو اورته یوز خلقی ننگ روسیه په

تابعیت لارینک اولی ۱۷۷۸نجی سنه سنک اولوب بو بیعتنه واسطه اولوب فرغز قزاق خلقنی روسیهیه تابع ایندیوران آبلای * خاندرکه ابوالفیض خان اولادی اولوب چنغز نسلی دور آبلای خان ناک و فانتندن سوگره اورطه یوز ایکی خانلغه بولنوب بری آبلای اولادی عبیدالله خان صگره ولی خاندر. ایکنچی سی باراق اولادی بوکایخاندر. عبیدالله ولی الله خان اطفالی قراول کرای طماجاغالبایلی یتمش ایلنه خان اولوب مرکز لری کوکچه تاغ ایدی. بوکایخان آلتای توقا مایقی تاناش بوشان تور تول کرای تو بوقلی ایلنه خان اولوب مرکز لری فر قالی ایدی. بوکایخان آبلای خان وفاتندن سوگره بو طرفه غان اولوب خود سرانه بر حکومت تشکیل ایتمش ایدی بول سببدن آبلای اولادی ابله سازش لری بولما اینچه روسیهیه کردن اتقیدارینی ضم ایتمک ضرور اولغندن طوبول غوبرناطوری غلازینایه خانلغنی روسیه ایمپراطورینه تصدیق ایتدرمک اوچون مراجعتنی لازم بلوب مراجعت ایتدی مشار الیه جنرال واسطه سیله بوکایخان ۱۸۱۶نجی سنه میلادی ده، ۱۲نجی یینارده ایمپراطور برنچی آلیکساندر حضرت لرندن پیتر بورغده ترتیب ایدلمش مکمل عرامطه «منشور» کلشدرکه اورطه یوز ناک مشهور روعلرنندن اون اوچ ایل اوستنه خانلق منصبی تقیید و تصدیق ایتمشدر. بوکایخاننک آبلای خان وفاتندن سوگره تا عرامطه ناک سنه سنه قدر اولان خانلغی عرامطه دن خارج اولدیغی ایچون خود سرانه تعبیر ایتدک که هیچ بر حاکم بالاستقلالدن مصدق منشور ایله منصوب اولمیان اویله جرئی بر خانلقلر مشروع تانلمسه لر کرک. مذکور عرامطه ناک صورتنی بعینه صحیفه آتیده درج ایدرز آبلای خاننک وفاتی ایله بوکایخاننک منشوری سنه سی آراسنده اولان مدت ۳۰ سنه دورکه بو مدت اندک ده ارقده بوکایخان اوزینی تغلب

(*) وفيه تسامح لاره آبلای لیس من اولاد ابو الفیض سیبین فی فصله.

ایله خود سرانہ بر خانلق اوتاغنی نصب ایتب اورتہ یوزنک آرغین نسلنہ حکومت اجرا ایتمشدر اما پدري باراق خان ایسہ ینہ بعینہ شول ایلدہ آبلای خانک عاملی کمی بلکہدہ شولوق صورتدہ اجرای حکومت ایتمشدر. «الله اعلم بحقیقتہ»

کوچراندی بوکایخانغہ ویرلمش عرامطہنک صورتی ایمپراطور بالاستقلال آلیکساندر برنجی حضرتلوندن بعینہ ترجمہسندن

الله تعالی مرحمتی بولن بز الکساندر اول ایمپراطور بالاستقلال تمام روسیہ مملکتی وسائر وسائر وسائرلرنک

بز ایمپراطور حضرتلرنک اطاعت رعیمہز اورتہ یوزنک قرغز فزاق سلطانلرینہ بیلرینہ اسطرشینہلرینہ ہم اول یوزنک تمام غلایقلرینہ بز ایمپراطور حضرتلرنک رحمیدر، اوشبونک آرقلی فاش وییان قیلامز کل سنہ کم گہ بلمک نیشلی دور نچوکدورکہ قرغز فزاق اورتہ یوزنک اون اوچ ایلی معین آلتای تورئوغول چانچار بایبوری کوچوک جالون بالا چارین کرین قرغز توبوقلی تاراقلی قوگرات وقارپوق ایللری اوشبو یوزدہ تورئوچی سلطان بوکای باراق خان اوغلینک قول آستوندہ توروب حکم بیلو کونہ راضی بولوب میل قیلوبلار اوزلرینہ باشقہ آنی خان ایتمک کہ ایمدی بر اتفاقدہ اوشبو منصبہ وبزلرنک بیک همایون اذنہز ایلان قدیمقی قانون زانک برلہ آنی خان دیب آتادیلر تقی بز اعلی پادشاه ایمپراطور حضرتلری خبردارمز آنک بزلرہ ملا زیمت راست اخلاصی بار حقندہ وبز رحملی پادشاه آنک عرض نامہسین مقبول کوروب قابو بزلرہ بیارولسگان سبر سرحدلرنک سروری ینارال لیتنات غلازیناپدین بینہ یاد ایدولمش ایللرنک بر اتفاق مرادلرون بجایہ کلتورو اوچون تقی اول سلطانغہ ایل بیلریندین ثابت ایدوب نامغالر باسیلیب بیارولسگان شهادتنامہ اوچون بز ولی خاننی اوز اورینک اختیار قونندہ بورونغیچہ آکا تابع بولغان توفز ایلنی بلمک کہ

قالدروب يوقارىده يازلمش اون اوچ ايلده اذن ورخصت ايدرز
مذكور بوكاي سلطان باراق خان اوغلىن خان ليقه ثابت ايتمك .

صحيح بياض شمى اول سلطان بوكاينك بى اعظم پادشاه پيشه
مناسب دوروست اخلاصى بار ديب هم دايم الوقت جد وجهدى برله
توزوك نطنچ اول ايل لرنى اوچتاماقده كوب كوه سرحد سرور لرندين
گواھلق ويرلوب ايدى قايسك خصوصتك بى اعلى ايمپراطور حضرتلرينه
منستر استوامزك اعلام ايتمك موجبچه كامل معلومدر آنك يغشى
خلوقى بى رحملك پادشاهيه مقبول بولدى ايمدى بى اعظم پادشاه
ايمپراطور مرحمتين كوسترىب اوشبو يكا حاصل ايتكان خانلق منصبك
ثابت ايتماككا بى ايمپراطور آنك اوچون امر ايتك توزلمش
قوتبچه خان ليقه مناسب نشان لر بروركه اول يارلقامش نامه بى
ايمپراطور حضرتلرينك همايون مهرمز باسلوب فلچ بئك يازولى
كش طون هم فراكوران تولكى طماق اوشبو بيوك امرىمز خصوصتك
احتياجلو كوردك بو بىلرونك اخبار قيمىز ايلن بارچه قرغز قزاق
اورطه يوزنك ايل لرداكى سلطانلره بىلره اسطرشينه لره هم خلايقلرينه
اعلام ايتك بىلرونك بوكاي باراق خان اوغليغه امرىمز فوشوب
نتكم اول معين اولتب تاء كيد ايدلمش خانليقه بى ايمپراطور حضرتلرينك
غن تحتندين ملايم اكرام وحرمت ايدوب يارليقىنه مطيع اولاسز
شول سببلى نيكم لايق و مخصوص اولور قرغز قزاق خلايقلرنك منفعتنه
هم اوزونك ايزگو نظامنه هم بى ايمپراطور حضرتلرنك خدمتينه
غيرنده بى ايمپراطور رحيم ايدب ايزگو مهربان چلقومز برلن نورامىز
ويرلدى بىلرونك سانكت پيتر بوغ شهرنده دلو يولدوزنك ۱۲ يومنده
۱۸۱۶ سنه پادشاهلق سوركان اون آلتنجى يلد

حرفيا تنسيخ ايدلدى بو عرامطه ترجمه سى نيك وهم ديگر
نسخه سينك بيه بعينه تخطيطى نك بعدنده بولنره متعلق بعض مطالعات
كتابت ايدله چك .

ایمپراطور الکساندر برنجی حضرتلرندن خان بوکای باراق خان اوغلنه برلگان عرامطه ترجمه سی صورتی بعون الله تعالی بز الکساندر اول پادشاه بالاستقلال اعظم وایمپراطور ذوالاجلال اکرم کافه ممالک روسیه علی الخصوص پادشاه موسقوف وکیف وولادیمیر ونووغورود وچارغازان چارحاجی تارخان چارپولشه چارسیبر چارخوسون پادشاه پسکوف وکناز کبیر سمولینسکه ولیطوانیه ودالینیه وپودولیه وفیلانندیه وکناز ایستلانندیه ولیفلانندیه وقورلانندیه وسیمغالیه وبیلوسطوسکیه وقوربلیه وپویروبوغوریه وپرمپه وویاتقه وبلغریه وسائر الکا پادشاه وکناز اعظم اماکن سفلائی نوغورود وچرنیغوف ورزان وبولوسک وروسطوف ویروسلاف وبیلوزیه واودوریه واوبدوریه وقوندییه وویطیک ومستیصلاف وفرمان فرما پادشاه جمله جوانب شمال وایوریه پادشاه وحکمران بالارث والاستحقاق کل کرجستان وکارتل واراضی قیارتیه وچراکسه ویکهای داغستان وسائر دیار وارث نوریجیه وغرسوغ شلزویخ غولشتینه وسطورمانیه ودیدمارسینه واولدینبورغ وغیرهم وغیرهم این بیان ایدمز تمام بزلرنک اطاعت رعبلرمزه نیتکم فرغز قزاق اورتیه یوزنک اون اوچ ایل معین آلتای تورتوغول چانچار بای بوری کوچوماق جالون بالا چورین کرین فرغز توبوقلی تارافلی فوگراط هم قارپوق ایللری قایولار اول یوزده بوکای سلطان باراق خان اوغلی ننگ قول آستونن تورولور حکمنده راضی اولوب بیل ایتبار آن اوزلریکه باشقه خان قیلماقه ایمدی بر اتفاده اولوب سیلابلار آنی اوشبو خان لبقه وبزلرنک همایون بیوک اذنمز ایلمن قدیمقی قانون زانک آطابلار آنی خان دین تا کیم بز اعظم پادشاه ایمپراطور حضرتلری خبردارمز آنک بزلره ملایم راست اخلاصی بار حقنده بز رحملی پادشاه عرض نامه سین قبول ایتب قایو بیبارلیگان سبر سرحدلرینک سروری ینارال لیتنانت

غلاز ناب دین ینە کامل بجا یە کلتورور اوچون مذکور ایلارنڭ اتفاق تلاولرین هم شول ایللردین بیلرنڭ تمغالری باسلوب اول سلطانغە ثابت ایدوب بیرلگن شهادتنامە اوچون بز ولی خانى اوز اورندە اختیار قوتدە بورنچە تابع بولغان توقز ایلن بیلە مکە قالدروب اذن ورخصت ایتەمز بوبوکای سلطان باراق خان اوغلیغە خان بولوب یوقاریک یازلمش اون اوچ ایلدە ثابت ایتەک قایوبو بزنگ ائیمپراطور حضرتلریمزنگ همایون رقامەز موجبنچە تکرار ایدب امرایدرز کل بزلونڭ اطاعت رعبە مەزە لایق وهم تیوشلی دور وتقی بزلره اطاعت اولان شول ایللدە تورغوچی قرغز قزاق اورطە یوزنگ خلا یقاردن توزوک اوچتامق جد وجهد قیلور هر بر کوسنە عدالت کوسترور اوشبو بزنگ بلند رقامەزنی بزاعلی پادشاه ائیمپراطور حضرتلری پادشاهلق مەرمز برلن اثبات ایتەک کە فرمان ایتدک ویرلدى بزنگ شهرمز صانکت پیتر بورغده دلو یولدوزونڭ ۱۲نچی یومندە ۱۸۱۶سنە بزلرنڭ پادشاهلق سورمکلو کومزده اون آلتنچی یئلە .

۱. عرامطەنگ ترجمەسى نڭ صورتی اوشبولر دور کە بعینە اوزى نڭ عبارەسندە وصورت قلمندە نسخە ایدلدى وبونڭ هر ایکسى نڭدە اصلی اولان روسچە نسخەسنگ تاریخلری ۱۸۱۶نچی سنە ۳۱دیکابردە دور اما مترجم ترجمەدە ۱۲ دلو یینە ۱۸۱۶نچی سنەدە ترجمە ایت بور .

ترجمە اصلندن مقدم ایسە بوغرایبات عالم نڭ بر عربیة عجمیە سیدور یوق ایسە تاریخى ۱۸۱۷نچی یازمق ایکان حکایة ترجمە یە آلدغندن اصلندە اولان تاریخى بلا ملا حظە ۱۸۱۶نچی یازیب کتمشدر کە اصل حقیقتی دە ۱۲ کون صوگرە ترجمە ایتلمش اولوب ۱۸۱۷نچی سنە یە داخل اولمش اولە . دیگر هر ایکى صورتدە متن مانند روبر وضمه ایلە خط جزیلەش موضعلر اصلندە هم ترجمەسندە حل طلا ایلە «بوطال» یازلمش لیدر کە رسمى عبارەدن بالامتياز اوستلرینە خط ایلە علامتلك . و دیگر عبارەلرندە مثلا ایل آتلارین ترجمەدە برنگ كوچوك ایتنچی سنە كوچوماق ثبت ایتمش اصل عرامطە کدە وچو

موسكى قرغز قزاق تلفظىدە كوچوم ايسله ياد ايدىورلار. مترجم قرغز قزاق لغتىن وآلارنىڭ نىسبىتىن جاھل اولدىغىدىن بويىلە مضطرب ترجمە ايتىشىدىن. وديگر برىنى دغى بالاچارىن ديگرىنى بالاچورىن ايله ترجمە ايتىشىدىن كە بۇدە اوڭلىكى كىبى رعشەداردور. وبونلردن غيرى ترجمەنىڭ ھر بىرىدە ناظرلارنىڭ ديدە امعانلرىنە خىلا تىركىبلىر ملاقى اولسە كىرك بەضا لفظنىڭ مەمانە ناموافق كورنۇى وبەضا املانىڭ غىلا تىركىبلىرى ايله لىكىن بىز آنى اصلاح يولىنە كىتەدىكى كە تا خىلفا نىسخە ايتىدىكى دەوامزە بىلان طارى اولمىسۇن. مطالعە كىرام كىندولرى مەقام الحاسى ايله قرأە ايدىرلار بار چەسىمىن ياتىصحيح ايتىدىكى وياتىقىدىكى ايتىدىكى سوزنى تىپولدىن غيرى طول ايرىش ايتىسە كىرك. ھر ايكى غراممەنىڭ اصلنىڭ اخىرلىرىنە سورغۇچ نام قىزل موم فرىكى ايله عرض مەقدارى مەدور ايكى باشلى غىرب مەر باصلەشىدىن كە بور كوتىڭ اطرافىدە اىپىراپورنىڭ اسمى مەكتۇبىدىن مەرنى غراممە كەلدىنە باصمايۇب بىلكە دورت اوچلى اورتاسى مەدور بىر كەلدى باصوب اول كەلدىنى غراممە كەلدىنە ايكى بىردىن تىشىب بىر دويمە قىر عرضىدە اق لىننە ايله بىر كەلدىدىن كە صورقنى اوشبۇدور ﴿﴾ اصل غراممەلىرى ھىم ترجمەلىرى بىرر طبىقە قالىن غلىظ و مەكم كەلدى يازىلىب ھر بىر نىسخەسى ترجمەسى ايسلە على عە جەلدىن بىر سوكرە جەلدى ايله مەمانە مەقۇبىدىن سەختىيان ايسلە ايشلىگان صندوقە وضع ايتىلىشىدىن. جەلدىنىڭ ظاهرى زىرايە قابلا نىب بىلانەسى يىشل كورناتور ايدىنى مەفظىنىڭ دە اچقى بەمىنە جەلدىنىڭ بىلانەسى كىبى ابرشىم سىزىن دور غراممەنىڭ خىلدىن زىيادەسىنى ھل طلا «بوتال» ايله تىزىم ايتىلىشىدىن ترجمەسىنى دغى اما خازىر دە غراممەنىڭ ايكىسى بىر مەفظە اولوب بوكايخانىڭ فوتى ايسلە ھىلدىن قالدىغىدىن خىللىرىدە ايتباردىن اسقاط ايدىب قىرىدە بىر اقر بالرىنىڭ خانەسەنە كەلتوروب قويمىشلىرى ايدىنى. بوكايخانىدىن بىشنىچى درجەدە اولان خىلفى نىبىرەسى مەمد يونىس تورە نام «ا» ذاتىڭ مەلكنە دور كە شورادىن كورلوب نىسخەسى آلدىنى ايدىنى غراممەنىڭ احوالىنى بۇندە تۇقىق ايدىب اصل مەقصەدزە رجوع ايتىلمە.

ایکاتیرینه ویلیکی عصرئده ۱۷۷۸ نچی سنهده ۲۲ نچی عقربده بر عرامطه آبلایخانہ دخی بیرلمش ایمش دیمک که آبلای خانڭ خانلغی ده روسیه ایمپراطورلری طرفندن تصدیق ایله ثبات بولمیش. ویا که بو عرامطه ایله اورطه یوز قرغز قزاقلرینی ارضا ایله آلازڭ تابعیتنی استحکام ونعتنه آلمق مراد اولنمش اما آبلای خانڭ عصرئده اورته یوزنڭ تابعیتی چندان مستحکم دگل ایدی، زیرا که ایرتیش نیرندن اوتنه وایشم دن اوتنه غربی سمبیرده قلعه واستحکام یوق ایدی، هم قرغز قزاقلرنڭ نظرئده روسیه عسکری آرفه صحراسنه چقسه یول یازیب نابود اولاقچ ایدی. بنا برین وهم آرفه طرفلری آچیق اولدغندن روسیه چندان اعتنالیری یوق ایدی، هذا. بو آبلای خانہ اعطا اولنان غرامطه رابطۀ مودت وکمند تابعیت ونمونۀ جذب ایدی.

آبلای خانڭ خانلغی بتون اورته یوز و بر جز الوغ یوزه ایدی دشتی قرغز قزاقدن کوبراق چونغارلر قلماق وتعبیر دیگرله مغولنڭ مسکنی ایدی، ایرتیش طرفدن روس عسکری هر چند تعدی نیتئده اولمسهده ایشم طرفدن بر آز اثر تعدی وتجاوز کورنوب بو اثر ایسه قزاقلرنی ارقهیه طرف سورمک صدئده کورندکدن آبلای خان وانڭ زیر دستلری چونغار ایله آرقانی تالاشمق لازم اولدی بنا برین چونغارلر اروش آچیب اوز عصرئده غار جدن معاونت سز کندوسی نڭ آز قوتی ایله چونغار مجوسی لرینی «ایله» دن اوتنه سوردی آبلای خاننڭ قرا قرغز ایله دخی غوغاسی اولوب آلازنی نهایتی آلا طاغه تمکیندن غیری اش باشارالمدی.

آبلای خاننڭ ایمپراطور آلیکساندر (*) برنچی برکان تصدیق نامه سنندن باشقه خطای ایمپراطورئندن دخی منشوری اولوب آنڭ

(*) آلیکساندر اولنڭ جلوسی راس ماؤه یعنی ۱۸۰۰ ده اولمغله آبلاینڭ وفاتی بوزدن ۲۰ یل مقداری مقدم اولوب جوهری نڭ بو محله آبلای خان دیو یازدیغی اولاد آبلای دیمک اوله که لفظ اولاد قلمدن قالمش اوله یاخود ایکاتیرینه یازوق ایکن ذهن آلاشوب ایکاتیرینه دیچک اورئده آلیکساندر دیمش اوله، بویله سهو وخطا هر کمدن صدور ایدر یعنی دل وقلم بر شیده بالعکس کیس، اه.

ایله معا «ایله» وتوابعی نی یعنی بلخش بعیره سنه مصیبنی آبلای خانه ییلاق وقشلاق، اوچون تملیک ایتب برکان ایمش، جونغار قومی ایله محاربه سی نڭ باشلوچه بر سببی ده شو ایمش، والا آرقه جونغارلری کنبوسنه تابع اییدی، امرنی بجا کتورولردی آلارنی وطن لرنسین قومق مروندن معدود دگل اییدی، آبلای خان هوشیار حمله کار وخوش جلو طالعی مسعود بر خان اولوب ولادتی نڭ ۷۰نچی سنه سی ۱۷۸۱نچی میلادی ده مکانی اولن کوکچه طاغ نام موضعک وفات ایدوب نعشی اوترارده حضرت سلطان العارفین احمد یسوی جناب لرنی نڭ استانه سنه ایلتب دفن ایتدی لریکه ترکستانده مقدا کنبولری نڭ ملک ایدنکارلی ارض لری اولمق کرک، رحمة الله علیه.

آبلای خان نڭ ۳۰ عدد ایر اولادی بسار ایمش بعد وفاته ایچلرنسین عبیدالله خان نام برسی مقام پدرده خانلق مسندنه قاعد اولمش ده خود سرانه اجرای احکامه باشلمش، بوقراریده دیمش ایدک که آبلای خان نڭ وفاتی بعدنده آنڭ توابعی ایکی به منقسم اولوب اکثر طرفی بوکایغانی تانیدی لری دیب اییدی عبیدالله خان نڭ بو اجرا آتی نهایتی ولی خان نامنه تصدیق ایدلگن توقز ایله اولاچقدر آبلای خان نڭ بتون توابعنه دگل، اما عبیدالله خان نڭ بو خانلغی روسیه ایمپراطوری طرفندن قبول وتصدیق ایله دگل خطای ایمپراطوری طرفندن رخصت وایچرا ودهنسکی تصدیق ایله اولسه کرک، بونی بلدکن صوگره روس امراسی عبیدالله خانندن کوکچه تاغ تغلیه سنی استدی لریکه عسکر اقامه سی اوچون قلعه واستحکام بنا ایدی سرحد مستعظ لرنی میدان حربه که اول وقت آقوله آط بصار آق طاو واطرافی معرکه وعاء حکمنده ایمش، یقین یره عسکر اقامه ایتدیرمک لازم دیو عبیدالله خان بعض علل ودلائل سرد ایله امتناع ایتمش اگر تضییق ایتهچک اولسه لری بلکه بغاوتدن قاچمهیهچق ایمش بنا برین امراء سرحد عبیدالله خانی ضیافته دعوت ایله اجابت ایتدکنده توقیفی وحبس ایتیشلر بوننڭ سببی ده ولی خان ایله آبلای خان نڭ باشقه اولادلری ایمش که امراء

حدود ايله متفق اولمشلر ايش، صوگره روسيه لي لر اورينه برادري
 ولي خانى خانلق مسندنه اجلاس ايتمشلر كه آنك ده منشورى عرامطه
 ايمپيراتور آلكساندر برنچى دن اعطا وارسال ايدلمشدر كه بوكاي
 خان نك غرامطه سنده مذكوردور اما تحقىق و قايسنده ايدكى معلوم
 دگلدر، صگره ولي خان بالطوع والرضا كوچه طاغنى تخليه ايله
 امراء روسيه ته تسليم ايتمشده كوچه طاع نام قريه بنا ايدلمشدر،
 بناسى نك تسارىخى قايسى سنده ايدكى معلوم دگلدر. بهر طريقه
 آبلای خان نك وفاتى ايله بوكاي خان نك منشورى مايننده اولان
 ۳۰ سنه نك بيننده دور خارج دگل كوچه طاوى تخليه دن صگره
 آبلای اولادى فورلرينى اولو طاو كچيطاوده توكمشده فشلاق ايدنمشلر
 ويىلاق لرى جالانچق تورغاي نام نپره لر اولمش، اول كوچه طاو قريه سى
 وتعبير ديگرله استحكامى قر قراليدن بر آز ايلكرى مبنى اولوق
 كرك زيرا قرغز قزاقلر نك تا اورطه سنه قريه بنا اولنمسه تابعيت حسابنك
 توتمايدر كوچه طاوه تابع قزاقلر نى قر قرالى ايلاتى تعيب ايتكلرى
 مسوع ايديكه، قرانانغه قزغيب اورسقه بورون قل بولغان مينى
 اطغاي ديموسين قر قرالى يه ايلاته بوكاي خاندن ايلكرى روسيه
 ايمپيراتورلرى طرفندن تصديق ومنشور ايله خانلق منصبنه نائل
 اولمش ذوات معلوم دگل؛ بوكاي خان نك منشورى سنه سى اولن
 ۱۸۱۶ نچى آبلای خان نك وفاتى اولن ۱۷۸۱ نچى آراسنده كورننان
 تفاوت بر بوكاي خان نك منشوردن مقدم وفات آبلای خاندن صگره
 تغلبا وعنديا اورطه بوزنك بر شعبه سنه صاحب اولوب خانلق ايتدكيدر
 آندن ايلكارى اورطه يوز وكچى يوز واولو يوزنك برر مقدارى
 آبلای خانه تابع اولوب بو يوزلرده ايكي خان اولوق متصور دگل
 ايدى نهايتى بوكاي خان هم خان مشروع وتعبير آخرله زاكونتوى
 كارول اولوب كوب طور مينجه ۱۸۱۹ نچى سنه عنوار يافبرال برجلرينك
 بزنده وفات ايتمشكه مصدق خانلقى ايكي سنه بر آيدن عبارت
 اولمشدر وفات ايتديكى وقت اوغلى جنكز نك اوغلى تورسون كه

جماڭتای نامی ایله مشهور ایدی، قزاقلردن بر نچه صاحب اعتبار ذوات ایله پتر بورغده دیپوطاتسیه لیک ایله (یعنی ایلچی لیک که کندنه محکوم قومندن ایسه دیپوطاتسیه اجنبیدن ایسه پوصول تسمیه ایدرلر) بولنوب ایمپراطور حضرت لری نڭ بی نهاییه مرحمت لری نه نائل اولدیلر ایدی که تفصیلی نڭ بزه لزومی آز اولدغندن صرف نظر اولندی، بوکای خان وولی خان نڭ وفاتلری ایله اورته یوزده خانلق عنوانی بالکل مشرک و منسوخ اولدی، بوندن صڭره انتخاب اهالی ایله اوچ یله نصب اولنه چق آغا سلطانلق نامنده بر منصب اختراع اولدیکه خانلق منسوخ اولغاچ قرغز قزاق توره لرینی بر آز یل اوبالندریب عیله لب توتوق ضرور ایدی شونڭ اوچون آغا سلطان عنوانی ایله هر بر دیوان ناحیه سنه بر خان ایله بوکای خان و آبلای اولادی اوبالندیلر هم ایبالندیلر، بوکای خان نڭ وفاتندن صڭره اوغول لرندن بری پوست پدیره باغرامطه خان اولمق کرک ایدی غرامطه لر نڭ سوزلری یخشی ایدی لکن طوغری کلمدی نهایتی جنکیز نامنده بر اوغلی دورت یا بش یل بر آی خود خان اولوب توردی امراء روسیه کورمندی لکن یقین برده قلعه واستحکام اولدغندن آز یلغه کورسه هم هیچ شی دیه چک دگل ایدی ویگی مخترع اولان منصب آغا سلطانی اورته یوز خلقی نڭ روسیه یه تابعیتنی تائید ایده چک و آغا سلطانلر نڭ ده حکام روس زیر اداره سنده بر منصب موقت اولدغنی ارائه ایته یورکه اوچ سنه بر دفعه اجتماع ایله سلاطین و وجوه ایلات ایله انتخاب ایدیلوب منشورلری مهرلنوب صڭره امراء روسیه دن جنرال غوبرناتور لر نڭ تصدیقی ایله منصوب اولورلر ایدی، اما بو منصب ده خواه سلاطین یعنی توره خواه قرغز قزاق اولسون سیان ایدی تک اهالی نڭ مهور منشورنه داخل اولسه اولور ایدی کم سن دیب صورمز ایدی بو نی مصدق لری که قرالی ده قونانبا ی مرضه اوسکان بای اوغلی آقموله ده ابراهیم قبچاق بایان اوله ده موسی قارجاش چورمانوف لر نیچه انتخاب لر کیچر دیلر، که موسی چورمانوف ایله ابرای قبچاق

يكرمى سنه لار متصل آغا سلطان اولمشلردور، قر قرالى نك بناسنه سيب بوكاي خان نك نبيره سى تورسون جنكر اوغليدركه، جهانئاي خان ايله مشهور ايدى. اول عصرده آبلای خان اولادندن ولى خاندن باشقه لرى روسيه دن روكردان اولوب ايرتيش نهرى ايله سیر نهرى آراسنده گى اقوامه راحت ويرمدکندن تورسون خان بر كول چنكالنه گرفتار اولورم قورقوسى ايله اوموسكهدن ايوان سيمه يونيچ نام سردار معيتمده چيقان روس قزاق عسكرىنى گوييرناطوردن التماس ايله قر قرالى يه باشلب كيلتروب آلانك ايچنده قلعه بناسى اوچون چيقان يوزه قريپ اويلوك قزاق روس وتلماچلر يعنى ترجمانلر ۱۸۲۴نجى سنه ده اول بهاردن بداء ايله قريه يى بنايه باشلمشلر، آز وقتك يوزه قريپ بيوت وعسكروه معا قشلالر بنا اولنوب احشاب استحکام تفرق قورغان ايله قلعه يى بند ايدب بر روط پياده بر بولاك سواری بر باتاريه توبچى عسکر افامه ايتمشلردور قريه يه بويله استحکام ويردکن صكره هر افامت اختيار ايتكان كشى اولورسه لوازم بنائيه بي خراج مفت اوله رق رخصت ويرلنکن بر آز باشقه طوائفندن ده سودا كرلر كيلب افامت ايتيه باشلمشلر مثلا قزاندن، اورالدين بخارا وتاشكند وغيره يندن، جهانئاي خان تورسون خان بو پوليتيقيسه سى شهرة تابدن صوكره آبلای نسلى ايله عداوتى آرتمش، والا تورسون خان نك آرقه يه روس قلعه سى بنا ايدلمسنه سيب اولدغندن وبوبنا ايسه آبلای نسلى اوروشينى يعنى يايلاسنى تارايتدغندن تورسون خانه كين باغلامشلر وخلق آغزندن تاراتمشلر كه آبلای اولادى قچان بولسه بر كيلب بوكاي اولادينى تاخب وتراج ايده چك بو مخوف خبردن اوركور خبر مرك بدتراز مرك ما صدقنچه هر كون كيلب تراج ايده چك كورندکندن بوكاي اولادى قريه دن ايللى ورسن مقدارنك قشللرين براغشيب قريه يه بش اون ورسن يقينه قدر ككيلب قر قرالى طاغى نك قويننه كيلب نيچه وقت قشلامشلر كه علاوه وماره سى حالا مرئى وموجوددور، بو تحفظ كينه صارى وفات ايدب

اوغول لری نیچه سی بر آز سر کش لیک بعدند روسیه تابه
 اولوب ایچلرندن صدیق نامنده برسی بویننی بوکهاینچه روسیه یه
 قلیچ تارتماق اوچون اول وقت اوز باشلارینه اولان خوفند خانلغنه
 دخالتندن صکره ترک ایدامشدر، قر قرالی بناسندن صکره
 تورسون خان جگر اوغلی یعنی جهاننای خان اهلیدن بالانتخاب
 آغا سلطان اولوب یکر می سنه مقداری دوامدن صکره معزول اولدیکه
 عزلی سنه سی ۱۸۴۴ نچی سنه ایدی آنک عزلندن صکره آغا سلطانلق
 بوکای اولادندن کچی خاتون اوغول لری نسلندن فوشبیک تسوکه
 اوغلی نام بر جباره منتقل اولدی که آلتی سنه مقداری قیامنه اهالی
 قان اغلاتیب صوکره معزول اولمش بو ایکی آغا سلطانلر عصرنده
 مسجد اولمغندن امام هر چند قزاق خلقی ننگ بیارچه سنه تاتاردن
 بر ملا قویهق نظام اولمغندن موجود ایسه ده امامت حال اولوب
 محل مسجد اولمغندن و محل سز حال متصور اولمق محال اولمغندن
 ذکرینه شروع ایدلمدی اما بو ایکی بوکای ننگ آغا سلطانلغی هنکامنده
 کور یعنی اعور حسن ملا و حنفیه ملا نامنده ایکی ذات امام
 اسمنده موجود ایدیلر ایسه ده تقدم تاءخر لری آز و چوق قیام لری
 معلوم اولمغندن ذکرنه تقید سزا کورلمدی اما فوشبیک ننگ عزلند
 ۱۸۴۹ نچی سنه ده یاخود ۵۰ نچی سنه ننگ اولنده تو بوقلی نسلندن
 قونانبای مرضه اوسکانبای بی اوغلی آغا سلطان اولمش نچوک آغا
 سلطان اولدی مسجد بناسنه جهد ایتب ۵۰ نچی یل لرده مسجدنی تمام
 ایتب ذبح فرایین ایله رسم کشادنی آیین تمام ایله اجرا ایتدیرمش
 و امامته کند و خدمتکاری یاش یکت اولان ملا حسن سیف الله اوغلی
 صراطاوی نی انتخاب ایتمش و بو بهانه ایله بوتون قر قرالی ننگ ایلاتنه
 ملا امام اولمش دور، قونانبای مرضه سخاوت و کرمه و عدالتده یکانه
 و بر دانه ایدی حیفی که زمانه بو مثل لی بخش لرننگ ایاغنه تیز
 تیشه اورمق عادتق ایله کوب کیچوک تورمای اقرباسی ایله دعوا یه
 صوفشدیروب نهایتی عزلنی منتج اولمشدر منصبنده قیامی اوچ یا

بش سنه آنچق اولمشدر. اما ملا حسن صراطاوی سیف الله اوغلی نڭ امامتی ۱۸۶۹نچی سنهیه قدر دوام ایتدی کندوسی چندان فن کورمش دگلدی اما آز کوروب کوب بلگان ازکیای عصردن بری ایدی ۱۸۶۹نچی سنه سبرده منتشر اولغان بگا نظامن قزاق خلقنه نوغایدن صارطدن امام بولمق ممنوع قزاق نڭ اوزندن بولمق مشروط اولدغندن ملا حسن معزول اولوب قزاق ترتیبنده اولان ترکستانی خواجه لردن ابراهیم سید علی اوغلی نامنک بری منصوب اولدی بونڭ ۱۸۸۷نچی سنهیه قدر طارطیلوب بو سنهده نابالغه بر تتر قزینه نکاح او قودغی آچیلیب محکوم دوشدکندن عزل اولنوب ینه ترکستانی خواجه لردن زبیدالله عبدالرحمن اوغلی نامنده بری نصب اولندی وآنکک عمری سفینهسی طوقسان برنچی سنهده کردان اجله توتولدغندن شکست اولوب آخرته یول توتدغندن قزاق ایچنک اقامت ایدن قراقرزلردن کوبکبای جتمس اوغلی نامنک بری انتخاب اهالیء ایله نصب اولندی غریبدرکه ملا حسن رحمه الله علیه نڭ امامتنه راضی اولمیان اهالی آندن سوڭره نصب اولغان ذوانڭ جهالت و خودپسندهلکی ایله مجازات اولندیلرکه پایه نصف اسفل سلم کبی بری برندن اجهل بری برندن احوال بری برندن اسفل ایدی تا اڭ سوڭرهگی سی ایسه مطلق راجل بر حیوان لا یعلم ایدیکه حالا منصوب امامندر.

قونانباي مرضه نڭ آغا سلطانلق منصبندن عزل اولندغندن سوڭره توبوقلی ایلی نڭ قونان بایه تابع طرفی سیمی پالاظ بلده سنه تابعیت کیلتردکندن یوزلری شرقه دونوب قراقرالیدن جدا دوشدیلر سوڭره آگا جای نشین بوکای اولادندن جهاننای خانڭ بیوک اوغلی تولوک توره ۱۸۰۳نچی سنهده آغا سلطان نصب اولندی آلتی سنه ایکی انتخاب چوجققلر اوینی کبی بر حکومت ایله کداران اولوب ۱۸۰۸ نچی یلده عزل ایله ینه قوش بیگ جبار ایکنچی دفعه منتخب اولمشدر اما بو دفعه سنده اولگی دفعهده کی جبر وچورنی ترک ایسه یغشی عدالت ایله ایش سوردی لکن سفینه عمری کرداب فنایه یقین لاپ

قالغان ايكان كندوسى بى خبر خلقدن آلكش آلامن ديب نيت ايتوب
كرشكان ايكان اولسكى دفعهده باشلك ايله خطا كندم بودفعه آنى تلاقى ما
فات ايترم ديو بر يلغه يتمز بورون ۱۸۰۹نچى سنه اوّل بهارنده
آخرت سفرنه يلى ججهسنى توغورولى «رحمة الله عليه»

قوش بيك نك و فاتى ايله نائىبى جمائتاي خانك كچوك اوغلى
صارجان جانشين اولوب انتخاب سنهسى اولدقده يعنى ۱۸۶۱نچى
سنهده آبلای اولادندن ينه توبوقلى ايلي نك تورهلرندن چلغونباى توره
منتخب و منصوب اولديكه بو نصب وانتخاب شويله موقعنه واقع اولديكه
قزاق خلقى روسيه يه تابع اولوب حاصل ايتدكلرى منصب آغا سلطاني
۱۸۶۹نچى يلى منتشر بولغان ياكا نظام ايله ملغى اولوب روس
امراسى كندولرى ويرمش منصب ايدى. قرق نيچه يىل ايىلاب
ايهلندريب ينه اوزى قيتاروب آلدى چلغونباى مرحوم بوكاى
اولادينك مخترعى اولان آغا سلطان لك صندليني قبول ايتماينچه من
آبلای اولادى ايديم آبلایلار غيردن كرسى و صندل ايكرنى آلدقلىرى
يوق ايدى بو صندل آغا سلطاني مكاده حاجت ايمس آل اوزك
تلاكان كشيگكا پير ديب صندل آغا سلطاننى آطيب اوروب آنكده
ايلى موقع اعتبارندن سيمى پالاظه تا بعيت لازم ايدكندن بولارده
سيمى پالاظه تابع اولوب يوزلرى مشرقدن طرفه دوندىده قرقرايىدن
جدا دوشديلىر. «انا لله وانا اليه راجعون»

بو نظام تعميم تابقاچ قزاق نك توره و بيك زاده لرينه نهايتى بر
مك ويا ايكى مك اويگه اوپرايتل «اعيان» اولمقن باشقه منصب
قالمدى و حالانكه شونك اوزيده اكثرى نك كوزينه توتيا ككيدر.
جوهرينك كوهرى بو راده انتهايه ايرشدى.

۱۳۱۳نچى سنه قرقرايى نك معتبر و برنجى تجارلرندن ملاولى الله
بيكمتوف بلمز اولن چوچك كه كلى بو ذات ايله مصعبت اوله رق
او طرفلردن خيلى خبر آلدق جوهرى نك تعريفنى تكميل ويازديغى
اخبارلر ينى تصديق دن صوكره بورونغى ايشديلن مجمل حكايه لر نك بر

نچه سنى مفصل بيان ايدب خبر واحدنڭ مخبر ثانى ائىنى اوله رق
ازالئه اشتباه ايلدى قرقرالى ديدكمز بيانى سبقت ايدن بر قصه صغيره
ايكن كندیده نشوونما بولنان ابناء مقیم دن بويله معلوماتلى ذوات لر
كورلديكى اھالسىنہ بيوك مباھات وفخر عظيم اولدقن فضلا غير يلرہدہ
غيرت وغبطہ كتورر كاردندر مشار اليه بر عادى تاجر ايكن بو
قدر معلومات حاصل ايتدكنہ نظراً علمياً اسمنك و معلم پوستنك اولنلرى
نہ درجہدہ قياس فيلنسه كيلدن طشقارى اولچكدن ايراق كتمز .

خاطره

ملا جوهرينڭ قلمنك معنای لغويسى مراد اولوب فرمان نامه نڭ
هر ايكسىنى غرامطه اسميله يازدغندن بر كشيہ بر كونك ايكي غرامطه
ويرلديكى نهدن ايمش ديوب اشتباهه دوشن وار ايسه بونڭ
اولگيىسى غرامطه يعنى منشور ايكنچىسى اعلان نامه دوركه
پادشاهلر بويله اوامرى رعايا وير اياسنه بلدرمك لازم اولديغى
كبي جهله به بلدركنى صاحب منشوره بلدرمك دغى حكومتنڭ
احكامندندر . بس بويله منشور ايله برابر اعلان نامه دن بر نسخه دغى
خان مزبوره ويرلمش اوله كه غرامطه نڭ مفهومندن منقہم بودور .
غرامطه نڭ «تكرار ايدب امر ايدرز» عبارسى: اعلان ايدرز سبكنك
اولوب اطاعت اولان شول ايللرده ديديكى اطاعت ايدن ديمك سلكنده
سوزلردور كه جوهرينڭ شكاييت ايتديكى كبي مترجمك زبان تركيه
فاھر وغير عالم اولدغندن امر ايله اعلان اولان ايله ايدن كلمه لرينڭ
محل و مسلسلكنى فرق و تمميز ايدهمدكندن ما عدا سائر كوب جايلرده
املاسى غلط و ترجمه سى مشوش و بى مفهوم يازلمشدر كما لا يخفى
للفظين بىادنى تفكر . بويله بيوك منشورلرى اگر صاحب الترجمان
اسماعيل افندى غصپر ينسكى امثالى ذواتلر قلمه آلسه لردى نه گوزل
ادوات ايله بيان ونه احسن عبارات ايله عيان ايدرلردى . مترجم
كيچونانلرنڭ اكثرى اغيارك دگل آنا دلنى آنوق بلهپورلر . «هذا»

ودخی اصل نسخه ده و ترجمه ده ۱۸۱۶ نچی یل یازیلوب آیی نڭ
مقدم مؤخر توشدیککی چونکه روسیه ده قدیمی یل لرنڭ ایتداسی
اوکتا بردن باشلنوب سوڭره ایام پیطرده غینواره تحویل فیلمش اویل
ایسه مترجم بر قارت روس اولیغله قدیمی تاریخی اعتبار ایدرک
یازمش اوله که بو صورتده جدی دلو هر ایکسی بر سنه یه توغری
کلور. نناک کم اسلام ده سنه هجریه ایله ایکن کهنه منشورلرده سال
ترکستانی بی ترک ایتمیوب: سچقان یلی، صیر یلی، فلان کذا ییل
دیوب یازمق واقع اولیور. «انتهی»

ایمدی ملا یولداشبا ی افندی نڭ بو مترجمه یازمش مکتوب
مرغوب و مسطور محبوب لرندن بر ایکی قطعه سنی بونده درج ایلمک
مناسب کوردیکه لطائف عباره و شمایل کتابه سنی نظر امعان ایله
مطالعه ایسن احباب کرامه هر سطور ی بر غرس و هر جملی بر
درس مقامنده دور.

مکتوب اوّل جوهریدن

مؤلفی شرق حافظ قربانعلی افندی جناب لرینه، من غیر حد
واستحقاق غایبانه عرض محبت و اشتیاق و رجاء مودت و اتلاف ایله
اطهار ما فی البال ایدن کمینه احقر از ذره کمتر یولداشبا ی بن
الحاج عطا جان بخاری جوهری دن السلام علیکم سلام سنت الاسلام داء
دیپغام صداقت ارتسام اهداسندن سوڭره عتبه علیایه موروض درکه
تئلیف و الالری اولان جریده جدیده ۸۹ نچی سنه الحاج شمس الدین
افندی برادریمز نڭ همت عالییه سی ایله طبع اولنوب بر نسخه سی
فقیره برای نمومه طرفلرندن ارسال اولنمش دی مطالعه سی کمینه لرینه
اضعاف مضاعفه لذت ایراث ایتمش تکراری ایله بختیار اولمش ایدی
اما جریده مذکوره نڭ صفحه اخیرنده منشاء محاربه فصلنده تالیفی
موجود کریمانه لری اولان احوال یعقوب خان و محاربات دونکلان در

چوچك و مقاومت بور بهادر وغيرلرى منتظرمن ايدى شويله تصورده ايدك كه جناب لرى بعد التئليف الحاج شمس الدين افنديه توديع واو ذاته بعد الطبع فقيره ارسال ايده اما بر نچه سنه لر كذارش ايدب تصورمزي تصديق ايدن اولمغندن وانتظار ايسه ناردن اشد اولمغندن و وعد كريمانه يه نهايت اعتمادمزدن تأليف اليفي نك و قوع ولا وقوعنى سوآله بي ادبانه وكستاخانه جرأت اولندى عفو عالى لرى تمنىء عاجزانه نك اقصاسى دور، الكريم اذا وعد وفى - واللئيم اذا قدر جفى. بو شقء عاجزانه يه استانهء عاليه دن جواب عالى كرم بيوريلور ايسه غايبانه محب افتاده لر ينى خاك مذلت انتظاردن اوج سماء وصلته ايصال ايدرلر و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين. المستدعى يولداشباى اطاجانوف فرقرالدين. ١٨ ١٠ ٩٣

خط مزبوره جوابا طرفه مزدن مرسل اولن نامه نك مکتوب آتیه بر آز مدخلى وار ايسه ده جوهرى خط لرى نك بيننه ادخالى مناسب كورلمدى چونكه بزم عباره مز بو خط لره نسبة اصل تاش آراسنه آدش دوشمش ماش منزله سنك اولوب بنا برين تنسيخى ترك ايدلى وبر دخى مکتوبه ز نك مضمونى خط آتى دن منقهم اولمغى چون تكرارنه حاجت ده قالمادى.

مکتوب ثانى جوهر يدين

تيمنا باسم سبحانه السلام عليكم ومن حضرت لديكم جناب شرفياب وسيادة اكنساب حضرت امام المؤمنين وممتدا الموحدين العالم العامل والاديب الكامل ينبوع العلم والعرفان معدن الصدق والايقان حافظ كلام الله ناشر احكام الله ناصر الشرع نياذ الاصل والفرع مؤلفى الشرق ومدونه ومؤسس بنيان التاريخ ومكمله الملقب بامام قارى افندى عتبه عليا لرينه بو عبد فقير وكثير التقصير يولداشباى ابن الحاج عطا جان بخارى جوهرى دن سلام سنة الاسلام

تواريخ خمسة ٢٩

اداسندن سوکړه عن صميم القلب شکسته وبسته وما في الضمير نندن
 بر دسټه معروض دور . کنه طرف والالرنندن مرسل شهر خامس عربی ننگ
 ثالثی و برج حادی عشر رومی ننگ اولی ایله مورخ مکتوب شریف
 محبت در یغا واصل و مضمون منیفنه کما ینبغی اطلاع حاصل اولوب
 سرور بی حد و نهایه و حبور بی عد و غایه یه سبب مستقل اولدی .
 زیرا بر مکتوب ایدیکه اگر مرده صد ساله یه واصل اولسه جان و کافر
 بی اذعانه ملاقی اولسه ایمان بخش ایدردی هر بر حرفی شعاع
 شمس اسادیده لری روشن و هر بر نقاطی قطرات آب حیات ما نند
 قلوب افسرده یی شن ایدردی هر افراد کلماتنده نچه معانی دلنشین
 مضمون و هر ترکیباتنده نچه جواهر اسرار مکتون ایدی فقیر کر چه
 صاحب اطلاع دگل ایسه منده من غیر حد لنگ و لو نند بعد المطالعه
 شول درجه فریح و مسرور اولدم که اگر ربع مسکون و ما علیها سی
 ایله متملك فقیر اولسه ایدی نهایتی شول قدر سرور حاصل اولوردی .
 کمال فرح و مسرتدن جاری آزارلردن اولان بعض احبابه ارايه ایل
 اظهار حبور و تفاخر و اعلان مباهات و تسارر ایلدم . ایمدی کورالیم
 قنغمز بیوردقلری کبی ادخال السرور فی قلب المؤمن افضل من
 عبادة الثقلین حکمی تحتنه دخوله صالح ایمشز باری تعالی و تقدس
 اقطان ارض مع الطول والعرض ده جناب فاضلانله لری کبی افاضل
 واکارم احبابنگ وجود شریف لرینی از دیاد ایله عمر ادیبانه لرینه
 برکت احسان ایله جمیع مهات دنیوی و اخر اویلرینی مراد شریفانه یه
 موافق ایصال ایذب قلم کوهر رقم سایه سنده جمله موحدینی منفعت
 بردار ایلیه آمین بحرمه یا وسین

بعده وعد کر ایمانه لری اولان تاریخ لری ننگ امر تبیضی و طبعی
 تمام اولنه قدر اولان مدت مدیده یی عاشق بی سروپاننگ موعودی
 اولن وصل معشوقه سنه انتظاری کبی بر انتظار ایله کچرسک کرک که
 بو انتظارنگ لذتی خیر بلکه مرارت و حرافتنی ذایق لر دیمش لر دور که
 «الانتظار اشد من حرق النار» لکن وقوعی متحقق اولن اشیانی

افاضل امت مرحومه واقع منزله سنه تنزيل ايله مرارت صبر لرینی حلاوت وصوله تبدیل ایتمش لردور. بناء علی هذا فقیر لریده قلب ناشکیبی شو فاعده کلبه ايله تسلی ویروب تسکین ایتسه کرک. دیگر امر همایون لری اولان خدمت که وطنمز اولان قرقرالی و بیان آولانک احوال قدیمه و جدیده و تاریخیه سی و بنا اولنان دوائر دیوانیه و نصب اولنان حکام فضاویه و جاری اولان اوامر نظامیه و غیر یلری انشاء الله موثوق الکلم و معتبر الروایة اولان بعض دانشمندان و مور خان وقت اولان ذواتدن بعد الاستفسار محفظه فقیرانه ده مدخری ايله معا برج ثانی عشرنک اواخرنده ارسال اولنسه کرک انشاء الله رب العالمین. و دیگر سؤال بیوردقلری بعض جهلنک که باز کندکز قایو مکانده تسکین و قایو جایده تحصیل و جوهری الخ جواب عاجزانه سی اولا عاجز لری حالا محمل اقامتمز اولان قرقرالی قریه چه سنده متولد اولوب نه سفر دنیا و نه سفر عقبی ايله که بو اطلاقدن قزلبچار اییان پوص او مسکه شمی پاولادار و چوچک خارچدر، هیچ بر بلاد بعیده سفر ایتماشم تحصیل اولی فقیر اوشبو قریه ده اولوب حد بلوغک تحصیل تعطیل ایل طرف قبله کاهیدن مأمور اولوب اشغالات دنیویه و امور معاش و تجارت ایل سرکردان خمار اولمشم که امر تحصیل باره سنده به دعاء طبع عاجزی دست و پا اورلماشدر. اما فضل و کرم لم یزل دندر که استعداد و قابلیت طبیعی و جبلی ایل نه یرده بر فاضل و نه موضعک بر عالم کامل کورد مسه پیش استادانه سنک دزانوی ادب ایل اوتوروب بهره و افاده قیدنده و نه یرده بر کتاب عزیز و نه جایده بر تالیف لذید اوچراسه ایدنک صدونده اولوب نا حالا بو امر مهمنی ذمه فقیرانه مه واجب و لازم ایدنمشم که لله الحمد و المنة شو اجتهاد قاصرانه سایه سنک شغل فقیرانه عبث وجد عاجزانه لهو ایل ملتبس اولماشدر. کرچه کعب فضل و ادبایه وصول عاجزانه لرینه کوره متعسر بلکه متعذر ایسه ده فی الجمله مرام آکلامتی و آکلانق درجه سی فقیر لرندن چندان روکردان دگلدر. بو جهل اخیردن تفاخر آکلانمسون جناب لری کبی افاضلک سؤال عالی

جناباسنه بوندىن غيرى جواب شافى وجودى ممكن اولدغندن وى
جواب فالدرمى انسانيته منافى اولدغندن بالااضرار ترجمه حال
فقيرانه يى شول طرزده بيانه نفس سرکش اجبار اولدى.

و ديگر لفظ جوهرينگ نه بر محله ونه بر اصل ونسبه نسبتى اوليوب
فقط طبيعت شبابت ايله هوس كلام موزون مراد اولنوب وبونگ
ايسه تخلصه احتياجى كرسنه سهروزهنگ نان عزيزه احتياجى كى
اولدغندن وبنى آدم ايسه اقسام مقولات عشره دن قسم جوهر دن
غيرسيه مناسبت و مشابهنى اولدغندن لفظ جوهره بر ياي نسبت
اضافه ايله بالاقبتباس طبع فقيرانه دن مخترع تخلص ابيات اوچون اولان
بر نسبت بارده دن غيرى بر شى قياس بيورلميه. و بو نسبت بدو
يانه دن باصاحب صماحه تعصب ويا غير افاضله استواظن ايدلميه
قریه مزده بعض فضلازدن واقع اولدى كى محض تخلص اوچون
اختيار كمترانه اولان بر لفظدور كه طبع عاجزى نهايت توافقدن نقش
خاتم عبيدانه ده منظور عالى اولور. وانسان ايسه كندى نفسى
اوچون فكر وانتخابده حر اولميدر كه نيه بويله ايتمش ونه ايجون
بويله يابهمش ديمك احدى نك صلاحيتى خار جنده دور. و بعض اجبابدن
منكسرالخطار اولدقبه دينلمش نون قافيه لى اولان حسب حال ابياتى نك
مقطعى وتخلصى ايله اثبات مدعا وبونگ ايله دخى انمام مجل بى سر
وپا ايدرم. هر نه ايسه جوهرى قاپلمه باشى قردلره بوقمى عالمده
ديگر الله رب العالمين. خدا عفو فاصح عن الجاهلين فمستحسن عن
ذوى الجاهلين مفهوم منجه عمل عازمانه اقضا تمنا كمترانه دور افندم.

حرر فى يوم الاحد ١١ ٥ ١٣ ٣٩ ١١ ١٨
١٦ ١٤

المستدعى فقيرالى رحمة الله يولد اشباى بن العاج عطا جان البخارى

جوهرى = تم

من بعد يازان مکتوبلرى دخى برى برندن اعز وبرى برندن
الذ اولوب لکن جمله سنى تحرير لازم کورلمدى اهل فطنته اوشبو
ايكى مکتوبدن جوهرينگ نه درجه ده فضلى وار ايدكى اذعان اولنور

خط اولنه بر دفعه جواب كوندرمش ايسه مده صوگرهغى مکتوبلرينه
جوابدن عاجز ونه يازه چغمنى شاشرمش اولدغى مندى بي جواب قالوب
فقط بو مکتوبه آتیده كى ايكي فقره ايله سلام ايلدم.

جوهرى جوهر ديمك كه طبعكز اولمش روا
هر نقط هر بر سوزكدر دردلره اكسير دوا
حمد ايدب اللهه قيلغل كون بكون شكرگى زد

سرنويشده لايق ايتمش بو لقبنى اول انرد
هر نه يازسم قاصرم سزدك جناب عاليه
بس بونكچون وصفكى قيلديم حواله باريه
حاصلى مك بر عجزله ايتدى تسويد بو خدم

عفو والا دين نمنى دور قصورم قيل كرم
جوهرى نك ترجمه حالى باب الجيمده باقى مکتوبلرى ايله بيله
درج ايديلور. «والسلام تم الكلام»

طرفمزه اولن تورهلرنك فروعى

تورهلرنك اصلى چنغز خانه وارر لىكن زمانمزنك نسابلرى
چنغزنك كفرنن اولادنه عار لاحق اولور زعيميله آندن اعراض ايدب
اجدادلرينى باراق خان وروسخانه قدر تعداد و آندن يوقاروسنى
صحابه دن حضرت عمره يا حضرت عباسه رضى الله تعالى عنهما يا خود
اوليالردن بر وليه اسناد ايدرلر يعنى اوزلرينى اشرف نسلندن
ايدنمك مدعا ايله سلسله سنى بسو جانبه سوروب كيدرلر. هيهات
بابانك كفرنن اولادنه عار لازم كلورمى اولده جمله نك اجدادى اويله
دگلمى اسلام كلسنى آفارتمشدر شرك وكفردن تازارتمشدر. كم
سعيد دور باباسينك كفرنن آكنا ضرر كلمز كم شقى دور صحابه دگل
پيغمبر اوغلى اولمق آكنا فائده ويرمز. اويله اولسه هر كم نسلنى
تحقيقى ايله آيتمك كرك اجدادلرينى باراق خانه وروسخانه تيكوردكن
صوگره نسابلرك نقلنه حاجتده قالمز زيرا يوقاروسى توار بيلدره يازيله

كەمشدر شويىلە كە تورەلەر چىنغز خانىڭ اوغلى توقتاتىمور سىلالاسىدىن سىراي خانى اولىن روسخانە روسخاندىن بى وسط باراق خان ياكى واسطە ايلە باراق خانە كلوب بونىڭ اولادى صحرا نشىن خلىق ايجىندە متفرع اولوب قضاقيەنىڭ ھەر قىيىلەسنە حكومت قىلە كەمشلەر وباراق خاندىن ياكى واسطە ايلە صغاي خانە كلوب صغايىڭ اوغلى ايشم خان واونان خانە قزل توغ آق توغ بولوب آيرىلوب ايشم خانىڭ نىبىرەسى اوغلى آبلای خانە يىشىل توغ ايلە منىشعب اولمشلردور. بونىڭ تفصىلى يوقارودە يازىلغىچون نىكرارى حاجت كورلەدى.

صغاي خان ھىجرتىن قىبىل الفدە اولىن و ايشم خان مىڭ ايلە يوز وواسطىدە كلن خانلردىن. تورەلرنىڭ بابالرىنى بىيان قىلىدقەزدن اولادلىرىنى يازمق ذمە مە دىن كىبى اولدى چونىسكە تىمە مەزدە يازىلور وعدەسى سىبقت قىلدى، اكرچە بونلرنى يازمقدىن بىزە بىر شى حاصل اولمىز نىچە يىل لىر بىدل تاب ايدەنىڭ قدرنى عامە بىلمىز مىگر عوامىڭ بىلمىدىن خىواصىڭ بىلمىزى لازم كىمىز اوپىلە اولسە وعدەيە وفا آدمىڭ اعتمادى ذمەدىن ادا دىن ايرلرنىڭ اعتمارى دور بىنا ئالى ھىدا بوگىا مىبادرت اىلدىم «وھوالمىن»

قزل توغلىق تورە اولادى

نايمان اتفاق ايدىب دورت بىش كىشى انتىغاب ايدىب چقارىپ ونلر اصل مىركىزلى اولان كىچى جىزە ايجىندە ابوالمىبىت خانقە وارىپ آنى دعوة و تكلىف ايتدىكلرنە اوغلى ابوالفىضنى بونلرە قوشوب وىردىكى غىمىسەدە يازلمىشى. ابوالفىض كلىككە نايمان اىلى اجماعلە بوگىا بىعت قىلدىلر يعنى خان قويدىلر چونىكە بونلرنىڭ بىعتلىرى شىرعا قول قولە قويدوب تصفىح ياخود آنط و قىسم ايلە ناعكىد وياكە بخارا وفرغان خانلىرى كىبى آق كىز ايلە ترفىح وياكە امضا وغىرى بىر علامت و نشان ايلە تقىيد وياخود بىر پادشاه مىستقلدىن مىنشور ايلە تصدىق ايدلمىوب مىجرد اتفاق آرا ايلە خان اسمى وىرىلوب آلدىار دىمىكن عىبارت بىر رىبەء عالى دور. آلدىار دىمىك الله يىار

اولسون قولدىن معدول «پادشاهم چوق يىشا» كىبى بر دعا وئنا اولوب جەمىع توره بو تىتولوك تحتە مندرج يعنى خان واولاد خان اولديغى بونىكلە ترويىچ ايدلور.

ابوالفيض خان دورت خاتون آلوب تناسل لنوب اولادى هربرى بر طائفه ايلگه توره ليك فيلديلر كنه خانم بوگا خانم پاتشه، ديورلر بوكاي خان نىك همشيرەسى اولور، ايكنچى قلماق خانى نىك قزى چغان خانم دور، اوچونچى قوه قلماق قزى اوزينكه خانم، دورتنچى قوزغ منابىك قزى تومار خانم دور، ابوالفيض خان بوداغى اوشبو دورت خانم دن تارقالور، كنه خانم دن بو بى توره يالغوز دور، آيكوز ديوانى ايامنده بنا بولوب اخ زادهسى صارت توره ايله خانلق يعنى آغا سلطانلق توغروسنده كوب تالاش و منازعه لرى اولديغى يوقساروده خان صايلاو فصلنده يازيلوب كچدى.

اولاد بو بى توره

مذكور بو بى توره نىك بر خاتوندىن اون اوغول بار، الوغ اوغلى جاناي توره نى اون دورت ياشنده ايكن تومه ايلي توره قىلب آلديلر، جانانىك و فاتنده اوغلى عثمان توره ياش قالدى ايل بو بى يىخشى تربيه قىلب اوسدريب كمالاتقه يتار يتماز بولص ليق منصبنه مندرديلر عنفولان شباب يعنى ياشلك ديوانه لغى ايله ظلم و تعديه باشلدى خلق بونىك افعال ناشايسته سندن تضجرده ايكن آنىك اوستنه قوم ديدكى يرده قشلاو دعواسى توره لر نىك ايشلر ينى حكومه عائد قىلدى عاقبت قضاقلر توره نى قومدن قوغالديلر، قشلاو حكم ايله قضاغه ويرلدىكده توره لر بو قشچه اوتوروب ياز اوز اختيارمز برلن يرى بو شاتوب بر الوك ديدكى تملق لر ينه باقميوب قش ايچنك بونلر نى كوچوروب هيداديلر، باباسى بو بى توره بو يلدە قومده قشلامش ايدى ياشلرى توقساندن آشوب يوزه ياقنلاشمش قارت و آغرىق بى تاب ايكن اوشبو كوچ كوچ اثناسنده وفات ايتدى،

تومه اولدردی دیوب نهمت قیلب نچه کونلر دفن ایدلهیوب یاندی،
 خاتونلر مرثیهده تورهلرنی تومه ایلندن انتقامه تحریض قیلهرق،
 قار اوستونده سویراتوب، قابورغاسین کویراتوب، دیسه یوقلادیلر
 بعده چنغز تاغنده قشلامش اوغلی سولتا بای توره کلوب بو کیبی
 الفاظلاری ترک ایتدردی زیرا تومهنی یگوب خون آلساق مدعامز چه
 ایش قیلساق فیها والا بویله سوزلر سویاک که تامغا وعاریلق اولور
 دیوب خاتونلرنی بو اغرادن توقتاندی سوگره تومه ایلندن دعوا قیلسه لرده
 آغریب ایلندن اولدیکی مثبت بولوب خون دعواسی عاطل قالدی.
 بوی توره متکلم وسوز چن یعنی چچن لیک ایله معروف آدم
 اولوب آلدنندن ایش بتمزدی دیورلر چونکه دعواچی لرك هر سوزینه
 بر مثل وهر مثل بر حکایه منضم قیلب ایرته کوننی کیچ کیچنی
 هیچ ایدردی دیورلر، شأنده شاعرلر: بویه کامدن توره لیک ایس
 کیتبکان * جیکاننه بایوسدای ایل جیتبکان * قرا سوزکه قبله دن ایسکان
 جلدای * آلدنان توقتلی قوی داد بنبکان * دیو هجو ایلمش لر بونگ
 وفاتنه اولاد واعیانلری جلی دیوب رسملر نچه آش ویروب آت
 چابدروب بیوک معرکه قیلدیلر حضرت قبله کاهمز مهربان بولورلردی
 بونگ آشنده اوچ آت آلوب باروب بایکه قوشدیم اوچسی بیله
 کلدی ایکسی آلده وبرسی سیکزنجی ایدی فقط برنجی آتنگ بایکهسی
 بر بیوک بایگ دسمایهسی قدر وار ایدی، توقز تایتوباق بونی ۹
 یامبو شهرة قیلشمیدی توقز تویه، توقز قلونلی بیه، توقز کیلام،
 توقز کیوم ماوت، توقز کیوم تورغون، توقز کیوم مقمال
 ینه توقز بیوم ایله بر جیتم مجموعی «جوجو» یعنی توقز توقز ایدی.
 قضاق ایچنده قانچه یلرلر یوزوب بوندن کوب وبوندن تازه وپاکزه
 پایکه کوردمم فقط یتمی بر ضعیفه کامپر ایدی اولگی ایکی
 آتنگ پایکهسنی آلوب اوچونچی آتنگ پایکهسنی توره ننگ توغورینه
 بایلدک یعنی اولرینه بردک دیر ایدی، بو معرکه هجرتنگ ۱۲۶۶ یا
 ۵۶۵ بولمشدر، قبری قراقول بوینده توره توغانی دیدیکی موضع دور.

عثمان توره اگرچه ير دعواسنده محكومى اولن تومه ايسلى طرفنده ايسهده ايل باباسى نى بي حرمت قيلديغى عارندن تومه به كين باغلب قاشنده تولا نكوت اوتوران توقماق ايلندن بر آدمنى چاپدى تومه توقمق بر آدمنىڭ اولادى و بر آتاناڭ نسلندن اولمغله بوسبىدن كلا جورنتاي توره دن يوز چوپورديلر بولص لقنى آلديلر، عثمان توره بوڭا اوفكا قىلب جاناي اولادى جيمعا ختاي طرفه كوچديلر ايلنىڭ يغشى لريكه باشلغى جمانتوك و غيرى لر جمولوب آرقاسىدىن كلديلر آنالرمز آلوب كلمش خاننىڭ اولادى آق سويك آلديار توره مز ايدىڭز فایتوب اولگى اورونغه اولتور وڭز بورونغى چه بولوڭز بولص ليق توغورونه قونوڭز ديديلر ايسهده توره قبول قيلمىوب ايرتمش باشنه كندى بر نچه يلدن سوڭره مال منالندىن آيريلوب اولگى اورننه كلديسهده اعتباردن ساقط اوله رق هجرية ١٢٨٠ نچى سنه لر حدودنك وفات ايلدى اولادلى فقير الحال اروچار قلعهسى اطرافنده و غيرى جايلرده پراكنده يورمشلردور.

بو بى توره نىڭ بر اوغلى صولطاباي توره بونىڭ اوغلى باراق توره خانلىق ايامنده وفات ايتدىكى و بعض ترجمه حالى آيسكوز فصلنه يازيلوب كچدى، ايكنچى اوچونچى اوغلى سليخان توره آبلای توره لر حالا صبان ايلي ايچنك بابالرى نىڭ ايسكى اورننه صاحب بونلر اولادلىدر. بو بى توره نىڭ ينه بر اوغلى افهيك توره بونىڭ اوغلى اولبابه توره بو توار بىچمه نىڭ بر راويىسى بودور، بو ذات مناصدن بر منصبه منهيوب بوش ورتبه دن خالى يوردى ايسهده قضاى ايچنده قدرى عالى سوزى نفوذلى ديانتلى پنج وقتى گوزل اوبدان آدم ايدى، هجرى نىڭ ١٣٠٠ حدودنده وفات ايتدى، خدا رحمت ايلسون.

بو بى توره نىڭ ايكنچى خاتوندىن جمانتاي توره، بو جمانتاي توره ختاي زماننده باجين گه باروب ايچن خاننىڭ يوزىنى كوروب الوغ درجه آلوب ختايلر بوڭا جانقوراض تاجى ديرلر ايكن خيلى وقتلر غولجهده توروب سرد نوغاي سودا كرلر ينه كوب منفعتى تكمش

ايش، ايل لرى روسيه يه تابع اولوب غولجه دن كتد كدن صكره دخى سودا كردن هر كم شهره كرسه بونك نامنه كريب جا كجونه آت تارتيق قىلب انعاملر آلور ايمش آيكوز ديوانك صبان ايلينه كوب يل لر بولص بولمش ايدى، جئده نحيف قصير القامه حسيس الجامه بى تكلفى آدم ايدى، بو توره دن منقولدر باجيني غه باروب خانغه كورنوش قىلدقده اول ايل يورت نك امانلغندن وتنچلغندن صوردى ايلده قايسى مال كوبدر ديدى، دولت كزده تورت تورلوك مال هر قايسى آز ايمس ديدكده قوى صيرنك كوبلكنه قوانورم بالابارقه توق بولور هر جهندن منفعتى كوب بولور اما جلقى جمع قىلما كز تنچ سزلىق بولور جاوكر چيلك بولور ديدى. خانك بو ديديكى فضاك اهلنه چارپا مالنك ذكرندن الد و آندن اعز كلام اولمديغى اوچوندر. نتاك كم سودا كرلره تجارت بساندن باشقه سوز قولاقلرينه ياقمز بنا برين فضاكنك طبعنه موافق عاقلنه مطابق سوال جواب قىلنمشدر.

جهانتاينك نقلنه بناء خانك كورنوشى بو روشك ايمش. اولزرينك يىل باشى كه چقان آيى اولور دلو ياخود «خود» يولدنك كلور دوره سى چوچك بعئنده يازلمشدر. بو آيدنه محكومنده اولن اهل كفره غائب و حاضر خانغه باش اورلر يكى يلنى تبريك اوچون يراق ياقدين آكا الوغلر وارلر اويله اولسه خان بونلره بر كورنمك لازم كلور مخصوص بر ميدانك وزرا و اكابر درجه بدرجه خانك تختى تحتدين صاغ وصول ايكى صف اولارق تزيلوب قنار تورلر خانك تختى اوستونك آلتون باشلو بر اژدرها مهيب اغزنى آچمش اولنر ساچمش كورنور خان آنك ايچنده مى طشنده مى يراقدين كوز تمام يتمايور يعنى كركى كى ادراك ايتمايور. اونكده اولن آدم ايل امانى ديوب اول ياننده غى يه اول دخى ياننده غى يه آقروئلب فسلباد سويليوب نچه مك واسطه ايله بزلوه كلوب يتدكده باشمى يره قويوب امان تنچمز ديوب بو جوابمى صول جانبداكى آدم برى برينه سويليوب نچه مك واسطه ايله خانه يتدى ايكنچى سوال و جواب ينه بويله اولارق

بر نچه ساعت فرصته يوقارغى يازلامش دورت بش كله سوز حاصلى يلقىنى كوپ قىلماگن نصيحتى ايله تمام بولدى. قديمىن قاعدهلرى بويلاهمى ايدى ياكه بوسنه بزلره بويلا صولت ايله مى كورنوش قىلدى خانك يوزىنى كوردى ديمك بوندىن عبارت ايمش دير ايدى. جهانئاي توره علم انسايده دغى متفرد ذات ايدى. بزلرنك بالا وقتى ده سيمى طرفدىن مخصوص بر روس توره سى كلوب آيگوز ديواننده جهله نسايلرنى جيوب قضاغنىڭ اصلنى وتوره لرنك نسلنى صوراب يازدقده بارچەدن بو آدمنىڭ سوزى عقله ونقله موافق ديمش. اما اول يازان آدم آنى نه اوچون يازدى آندىن نه حاصل ايتدى بو آنه قىر معلوم اولدى آدملىر هر تورلى زعم ايتدىلر ايگري فسكره كتدىلر ايسده فقير ظن ايدرم بر مؤرخ تاليف اوچون صورامش يازمش اوله.

جهانئايىڭ سوزلرىنى كوپ ايشتىك لىكن ياشلك ايله آنىڭ كرك اولورىنى بلمىوب ضبط قىلمىوب يازىب آلماق مطلقا خاطره كلمىوب بوگا كوپ ارمانده ايديم. شمدى يازيلهچق اوغلى عدلخان توره ۱۳۰۵نچى سنه چوچك كه كلكده بر نچه كون توفتاتوب مهمان قىلب آندىن كوپ خبرلر آلدىم بو بابده توارىخزه خيلى ياردم تىكوردى خدا اجرى ويرسون.

جهانئايىڭ اوغلى عدلخان توره ياشلىرى يتمشدىن آشوب ۱۳۱۱ نچى سنه ده وفات ايتدى روسيه نىڭ بو جانبلره قىم باصقده ابتدا كلمش الوغلى كهدر آنلىرى اسملىرى ايله بلور وقضاقيه نىڭ روسيه يه تابع اولورزو اولماز ديان تردىنده تردد وكيگاشلرىنىڭ كلستىن خبردار آدم ايدى باراق خانىڭ وفاتنده كانديداتلىق تريتىنى بو تمام ايتدى عن قريب يازيلهچق بر منشور بونىڭ سعى ايله بزه يتدى بيانى كلور.

بوي توره اولادنده اوشبو ذكر ايدلامش لردن غيريسى فقط توره اسمنه قانع اولوب هيچ نسنه يه قول اورمدىلر يعنى نسه ايل

بېلب بېلمدېلر ونەدە بېر مەنبە مەمەدېلر ونە بېر شەرتە ايرمەدېلر .
اکثرى صبان ايلي ايچندە يورمىشلردور .

ابوالفيض خانكڭ ايكنچى خاتون اولادى

ايكنچى خاتون جنكە آفغان چغان خانم دور . اولنگى ايرى
باراق دن خان خواجە توغمش ايدى بو اق توغلو قە يازلور . ابو
الفيض دن چوچى توره توغدى بونى مرون ايلي توره قىلدېلر . چوچى
تورەنكڭ دورت خاتونى بار ايدى بريسى كوكمى خانم قلماق خانىنكڭ
قزيدر بوندىن «صارت توره» يالغوز ايدى آيكوز ديواننكڭ اول خان
يعنى آغا سلطان بو بولدىغى يازمىشدر . ايكنچى خاتونى آبلای خانكڭ
نېيرەچەسى يعنى اوغلىنكڭ قزى اولوب ايشم توره وشاه مراد
تورەلرنكڭ آناسى دور . اوچونچى خاتونى چولپان خانم قرە قضاقدن
بايجكت قزيدر ولى توره وخليفان تورەلرنكڭ آناسى بودور .
دورتىنچى خاتوندىن آداى توره توغمشدر . چوچى اولادلى اكثرى
مرون ايلي ايچندە يورورلر

ابوالفيض خانكڭ اوچونچى خاتون اولادى

اوچونچى خاتونى قرە قلىاق قزى اوز بيكە خانم آغاداي تورەنكڭ
آناسى بودور بونى سيموز نايمان ايلي توره قىلب آلدېلر . آغاداي نكڭ
بېر اوغلى بيك سلطان توره ختاي ايامندە يعنى ختاي تبعەسى ايدكى
وقتدە كونك منصبندە ايدى روسيە ايامندە آيكوز ديوانكڭ اوچونچى
خانى بو بولمىشدر «كما سبق فى فصله»

آغاداي نكڭ ينە بېر اوغلى «بوكلای توره» بو ذات باشقەلردكڭ بېوك
فعللى قيقوق خلقلى اولمېوب يعنى هيچ كمە ظلم وتعدى قىلمېوب بو
اولادنكڭ ايچندە ايكڭ ديانتلىسى ايدى . حضرت سلطان عارفين واوليا
آتايە زيادە محبتي اولدقدن وصيتى موجبنچە جسدىنى او موضعه ايلتېب
قويدېلر . ديانتكڭ شمەسى اولهرق اوزندىن سوكرە زوجەسى آى

كەموش خانم واوغلى رستم توره هر ايكسى حج يولنده وفات ايدى
 حديث بشارة تحتنه داخل اولدىلر . ايسكنچى اوغلى ايشم توره حالا
 روسيه تبعه سنده اولن توره لرنىڭ ايڭ اغنياسندندر . آغادايىڭ اوچ
 خاتوندىن مجموعى يتى اوغول اولوب بولنرنىڭ اولادى كلسى يدى صو
 ونام ديگرله يدى يلفه ايلنده لپسى قلعهسى اطرافنده يوررلر .

ابوالفيض خاننىڭ دورتنچى خاتون اولادى

ابوالفيض نىڭ دورتنچى خاتونى تورغاوت قزى طومار خانم
 بعضىلر بونى قرغز قزى ايدى ديدىلر . كوكاداي سمن جباغى توره لرنىڭ
 آتاسيدر . بو اوچى نىڭ اولادى كيراي ايلنده ختاي حمايه سنىڭ اولوب
 چوچك . وقوبدا شەرلر يىنه مشترك يعنى بعضىسى چوچك آمبوسىيىنه
 وبعضىسى قوبدا آمباننە فرارلر . كوكاداي بالاسى آجى توره كونك منصبىڭ
 ايدى وفاتى بعدنده اوغلى قاسم خان توره جاي نشين اب اولدى
 كوكى ديدكارى روسيه نىڭ آغا سلطان منزلە سنىده بر درجه دوركه
 بيانى كچدى . كوكاداي نىڭ يىنه بر اوغلى اداكه توره اوغلى حاجى جانم
 خان توره اوغلى معمور بيك توره دور ختايدىن آمبو منصبىڭ اولوب
 طرفە زده ايل اوشلاغان توره نىڭ ايڭ مشهورى وبايلىق جهتندىن بو
 اولادنىڭ ايڭ مالدار ومعروفى بودور . قزل توغلقوق توره لرنىڭ بيانى
 بونده تمام اولدى . ايمدى آق توغلقوق توره لرنى تعداد ايداليم .

آق توغلقوق توره اولادى

صغاي خان اوغلى اوننان خان اوغلى تورسون خان حدابنده
 بوايىكى نىڭ بىرىدىن باراق وبرىدىن كوچاك توره توغمشدر . كوچاك نىڭ
 بر اوغلى شاهنياز توره بونىڭ معروف اوغوللرى توقته كوچوك قنبار
 توره لر مڭ ايكى يوز آلتىمىش ايله يتىمىش آرالرنده وفات اولمشلر
 اولادلىرى چوچك بوزغونلغنه قدر ختاي حمايه سنىده ايدى تيمر صو
 يعنى جايىسان قلعهسى صالندقدە جمل ايلاتىمەسى ايله روسيه يە تابع

اولوب الاآن اول نواحيده يورر لر . قنبار توره اوغلى چوتان توره بولكى توره بوكاينڭ اوغلى مرجق توره تيمر صونڭ ابتدا بناسنده بولص بولمشدر . بعدە چوتان توره اوغلى موسى بولص بولدى . شاهينازنڭ ينه بر اوغلى سوك توره اوغلى سباك توره دولانباي توره لردور ، بونلر هجرتنڭ ۱۲۷۰ سنه لر نيفنده وفات ايدب اولادلرى بايجكت ايلي ايله بيله روسيه يه تابع اولمشلر ايدى بارلىق ايله ينه ختايه كنديلر . العالة هذه چوچك جوارنده دوران ايدە يورمشلردور . «سباك» توره دن «سيد غازى» «ولى» اسمنده ايكي اوغول بار . سيد غازى اوغلى «رستم توره» ولى اوغلى «آبان توره» بو آبان توره ديانتلى ، قناعتلى ، عدالتلى گوزل آدم ايدى ۱۳۰۴ نچى هجر يه ده وفات ايتدى . اوغلى ايرجان توره حالا ختاي تبعه سى قضاقلر نڭ اعتبارلى ونفوذلى بى لرندنر . دولانباي توره اوغلى كوبالاك توره در بو ذات پنج وقتى نماز خان آدم اولوب حالا روسيه تبعه سنده قوجا قول ايلي ايچنده استقامت ايدر احيانا چوچك كه كلوب كيدر . توقته كوچوك توره اوغلى طاهر (دايور) توره اوغلى سولطان توره بونڭ اوتوز دورت اوغلى بار ديورلر جمله سى جايسان اطرافنڭ يورر لر . كوچاك توره نڭ ايكنچى اوغلى عدل توره ، عدل توره اوغلى دوصالى توره اوغلى قسايراق توره اوغلى يعقوب توره دور . عدل توره نڭ ينه بر اوغلى صاڭقاي توره اوغلى جاباي توره جاداي توره چاداي اوغلى بولان توره ايباق توره لردور . جاباي وبولان هر ايكسى آيكوز ديواننده خانلق رتبه سنى حائز اولوب ايباق توره سيمى پالادده سويت نوك رتبه سنده تورمشدر . بوڭا سويتنوك منصب ويريلديكى خدمت مقابله سنده ياخود فهم و فراستنه مبنى اولمىوب فقط بڭى تابع اولان سرحد قضاقلر ينى ضبط اوچون بويله بر شانلى آدمنى الله توتوق حكومتچە بر كيمزلى افكاردن عبارت ايدى صورتا منصوب معنا محبوس حكمنده معاش اسيرى اولارق توردى سميدين قايتنقدن صوڭره قبال ديواننده خان يعنى آغا سلطان بولدى آنه وفات ايتدى

وفاتی ۱۲۸۰ سنه لر حدودنده در. بونلرنڭ اولادی صادر متای ایلنده
 قبال ولبسی قلعهسی آراسنده سیران ایدرلر. بولان خان اوغلی
 اوراض توره حالا حیاتدر.

عدل توره نڭ ینه بر اوغلی ابوالغازی توره بوگسا «ازبرکان»
 دیرلر ابوالغازی اوغلی چنغس توره اوغلی قولاکه توره دور. بو
 قولاکه توره کوب خاتون صاعبی اولوب هر برلرندن اولاد وار
 اکثری جایسان ایلنک یوررلر. بر خاتونن قاسم خان، و دیگر بری
 بدیع الجمال محمود قزی دور بوندن فضل خان (*) توره حالا بساخته
 بلدهسی تجارلرندن اولوب استقامتی آنده دور. قولاکه توره یگی
 زا کونده پاموشنوک و صوگره بولص لبق رتبه سنده خدمت ایدوب ۱۳۰۰
 حدودنک وفات ایتدی. تانه مسجدنک مسلمانلرنڭ جمعنه باعث اولن بو ایدی
 عدل توره نڭ ینه بر اوغلی عبدالله توره اوغلی کورکان توره اوغلی عثمان
 توره اوغلی ذکر یا توره حالا ختای تبعه سندن کیرای ایلنک آمو منصبنک
 تورمشدر آناسی عثمان دخی آمو منصبده اوتمش ایدی. ایرتیش
 باشنده آلتای تاغنده یوررلر.

کوچاکنڭ اوچونچی اوغلی صاما توره اوغلی ابوالفیض توره
 اوغلی «بوته که توره» بوته که دونکانی بوزغونلغنه قدر بر حیات ایدی
 اولادی قزای ایلنده غولچه شهری اطرافنده یوررلر. قضاق بوجانبه
 قدم باصدقده اورته جزعدن ابتدا ختای حمایه سنه داخل اولن قزای
 ایلی تور تول ایلی الوغ جزعدن صوان ایلی دور صوان ایلی اول
 چوچک قرینه کلوب ایمل قراغاج توقته بارلیق تاغلرینی مکان قیلدیلر
 او وقتک قزای ایلی تار بوغاتا ینڭ شمالنده ایدیلر هجرتنڭ ۱۲۰۰ لرنه
 جنوبه آشوب صواننی غولچه اوستنه سوردیلر بعده قزای اوستنه
 بایجکت ایلی کلوب اوزاق مدت آرالاش یوردیلر دونکانی فسادنده
 قزای ایلی ایلابه کیدوب توقته تاغنی توقماق و بارلیق تاغنی بایجکت
 و بر طرفنی کیرای ایلی تصاحب ایتدیلر. صوان و قزای ایلی کوب

(*) فضل خان توره حاجی خلیل الله افندی ایله اخلام اولور.

ایام لر ختای محکومنده توروب بعده غولجه یه ترانچی حاکم بولدقده آکا بیعت ایتدی لر غولجه روسیه یه اوتدکده بونلری بیله تابع ایتدی لر غولجه ختایه ویرلدکده ینه ختایه کتدی لر. قزای ایلی روسیه ایامنده اوچ بولس لق اولوب عددی دورت بولسه بالغ اولور ایدی دیور لر.

کیله لیم کوچاڭ توره برادی باراق توره اولادنه

باراق نڭ بر خاتوندن خانبا به توره مامان طاهر بوکای اسملی دورت اوغول بار خان بابه اوغلی دوصان بعض لر دوصان طاهر توره اوغلی دور دیر لر، دوصان اوغلی قلیچ توره اوغلی ابراهیم توره یونس توره بو اولاد بوره ایلنده اوستکامن اطرافنده دور لر، و اوچ اوغول که مامان طاهر بوکای توره لر ایدی اولادلری فر قالی ایلند یور لر، فر قالی ماده سنده یازیلن صاحب منشور بوکای خان بو اولوب اوغلی چنغس توره اوغلی جمانتای خاندن، آیکوزده آغا سلطان اولن باراق خان نڭ بر خاتونی اوشبو جمانتای خان نڭ قزی ایدی بو سفرده یعنی مزبوره خانمینی نکاح سفرنده باراق ایله بیله وارمش ملا فتح الله قصه یی درار قیلب باراق نڭ جمانتای خان غه یازمش شعر نی سویلردی.

صاحب الترجمه باراق خان نڭ ایکنچی خاتوندن خانخواجه توغوش ایدی بونڭ طفولیتی حالنده آتاسی باراق وفات ایذب آتاسی چغان خانمینی ابوالفیض خان آلوب آندن جوچی توره توغمشیدی، خان خواجه ایله جوچی اخ لام اولوب اولاد جوچی قزل توغلقده یاز یابوب اوتدی خان خواجه توره ختایدن «واڭ» منصب لی ایدی، واڭ دیمک خان محدوده دیمک اولوب «کوڭ» درجه سنندن بر باسقیچ بوقارو خانلقدن بر باسقیچ دون بر مرتبه دور، خانخواجه نڭ بش اوغلی بار جانبوبک بسوگا خانخواجه دخی دینلور، صبانقول، کوچوک، دانبار، جالغونبای توره لر دور، خانخواجه نڭ وفاتی بعدنده الوغ اوغلی جانبوبک آتاسی نڭ قائم مقامی بولدی بوگا ایچن خاندن برلش صاری کلمدی منشور خط الیزده دور، هذا تصویره:

ختای خانندن منشور

حمیدہ صفات سعادتلیک نڭ دورتنچی یلی اون برنچی آی نڭ
 یکرمی اوچی خدانڭ فرمانی بیلہ وقت زمانی ایگالا کان خان نڭ
 یارلیغی قزاق خانخواجهغہ توشورکان چلی ایلہ نڭ جاڭ جوڭ خیبہ
 آمبان لاری نڭ یریدین سینڭ آناڭ خان خواجهنی آغریب اولدی
 دیب معلوم قیلب کلدی من آڭلاب نہایتی رحم قیلب شفقت قیلدیم
 سینڭ آتاڭ خان خواجه والڭ منصبکہ اولاشقاندىن سینڭ آتاڭ نڭ
 جوڭ اوغلی بولغاچقہ کشیک تیکوروب سینڭ حالڭ . . . . . ننج
 تورغانی من نہایتی ابدان کوروب رحم قیلب توروب ایدیم چلی
 طرف . . . . . ب یارلیق نشان توشوروب تورت توف جوڭ توارشاڭلب
 ایباردیم جاڭجوڭغہ تاشوروب شوندىن آمبان چقاریب کوچی کوید
 . . . . . شیکغہ کوتاریب تو من کی قزاق لاری نڭ نی ابدان قداغالاغین
 سینڭ آتاڭغہ کوچی کویدورا دوغانیڭ تاشیدا . . . . .
 . . . . . جان خواجه سکا اولاشتورا . . . . . بویوریکا راست
 کوڭلی بیلہ یورت نڭ رعیلرینی ابدان قداغالاب . . . . . منصبکہ
 اولا . . . . . کشیکمنی . . . . . اغریب اولسکانی اوبال رحم
 قیلغودیک من اوزالاب کشیک تیکوروب ایلہ نڭ . . . . . بیسون
 بیلہ عراق کاغد کلا قوی قتارلیق نہلارنی آلیب باریب . . . . .
 بر سوڭلار . . . . . یقین ایماق لار بیلہ افلیک بولوڭلار بولاک ایماق دین
 قاچیب کیلکان قاچقنی یاشونماڭلار . . . . . ایشک بولسہ راست
 کوڭلوڭ بیلہ ایلہ جاڭجوڭ تار باغاتای نڭ خیبہ آمبانغہ آڭلانیب مکا
 معلوم قیلسون اصلی عیان استاب یافان لیق قیلامن دیمہ سین راست
 لاهنہ بار ایشدا مینڭ کشیکمنی باشیکغہ کوتاریب یورت نڭ ایشیغہ
 کوڭلوڭنی قویوب شیدکب اعزاز اکرام بیلہ یورساڭ من سکا نخى
 مواوزەلاب رحم قیلب کشیک یتکورامن ایماسو جان خواجه سین

يارلىق نشان خطنى شاڭلاغان توارلارنى قولوڭغە آلتاندىن صوڭ ھنە بار یردە راست كوڭلوڭ بېل، جوڭوب جىللب يوروب ابدالابد مينڭ كىشىكم كايتماكنى كىچە كىن اعزاز اكرام بېل بول جوقوم توشوركان اه. كاغد بوكلمش یر لرنڭ سوزى اوچمش وبعض یر لرى یر تلوب توشمش او قوب بولمامقل تخمينا هر كلمه محلنه بر نقط علامت قىلندىكه اهل ذكاسياق كلامدن مرامنى آكلار. بر طرفده ختايچه يازيب تركيه ترجمه قىلنمش قزل تامغا ايله خانڭ مربع مهرى باصلمش اولڭكى سطر مهر اوستونداكى خطدور. بومنشور خانخواجه وفاتنده اوغلى رستم تورەنڭ النده قالمش او اثناده روسيه استلا ايدب منشورڭ اعتبارى قالمى ايسهده بر كونكه كرك بولور خام خيال ايله محكم صاقلب توتمشلر. بويله منشورنڭ تورەلرده وارلغنى ايشدوب نچه وقت لرسورادىم او قومقغه تردد قىلدىم دقت وجهد ايله آردينه توشدكندن بوڭا احتياج كلى وز ياده كركلى اولدىغى زعمنه كىدب ظرفدن آشه طمعنه توشدىلر كورمكه دخى ويرمىلر بر آز هديه لرمز بى محل ضايغ اولدى. بعدە عدل خان تورە ابن جهانئى تورە آتا اوغول هر ايكسى آتامز ايامندن بوياق قدردان ايدىلر اول ذات بو منشورنڭ پينده اولوب حاصل ۱۳۰۶ نچى هجر يهده بزه واصل اولدى بو كاغدىكه بو قدر سعيم سببى اوچ يوز بش يوز سنه لر طرفنده اولمق ظننده ايدىم زيرا كورنلر كهنه ليكده مبالغه ايله خبر ويرمشلردى اويله اولدقده قضاقيه نڭ ختايه تبعىتى كوب زمانلر اولوب مورخ لرنڭ سوزى خطايه حمل قىلنمق احتمالى وار ايدى. بومنشوردن معلوم اولدىكه قضاقيه نڭ ختاي همايه سينه كردكى آبلای خان وابوالفيض خانلردن سوڭره اوله زيرا صاحب منشور خانخواجه نڭ آناسى خانخواجه دن مقدم ختايدن منصب آلان تورە بوقدر ديورلر. آبلای وابوالفيض خانلره ختايدن منشور ويرلدىكى اغزلرده سويلنور ايسهده حقيقتى نامعلوم بر خبر غير مجزوم دور اما آرغونك «آلتون صارى» تورەكه خانلق نايمانك «خانخواجه» غه وانك ليق كىراى ده «كوكادى» تورەيه كوڭليك منشور ويرلشدر كه هر اوچىسى بر عصرده اولوب بونلرنڭ تفاوت رتبه لرى

قبائل اعتبار يله قىلىنىشىدىن. بس بونكىلە اكنفا ايدىب باقى كاغدى تىقتىشە حاجت قالمىدى. اما كورنلرنىڭ كەنە مبالغەسى ظاهرنە مەبولدىر كە يىرتىلۇپ توزۇپ ايسىك كەنە بىنئە يك نىزىدە مك يىلىق مەكتۇب دىمەك مەكىندىر. بىرى بىرىنە رىبط قىلىپ تىزىمىنى تابۇپ اوقۇمق دىخى خىلى خىدمەت اولدى بعض يىزنىڭ خىطلارى توشۇپ يوقالمىش و بعضىسى مەجو و بىلومسىز اولمىش اورننە نىقت اىلە علامەت قىلىندىكە ھەر نىقت بىر كالمە سوزنىڭ نىشانى اولدىغى يوقارۇدە دىخى يازىلۇپ كەچدى. بو مىنشورنىڭ قاىو يىلدە وىرلىدىكى ھىجرىيە ياغۇد مىلادىيە اىلە يازلمىۇب ظاهردە مەجھول ايسەدە خانلرنىڭ ھىكومەتتىن سەنەسى بىلنۇر. اما چىن توارىغىنى كورمىيان آدم ختاينىڭ تارىغىنى چىقارە بىلمىز چۈنكە بونلرنىڭ تارىغى خانلرنىڭ جىلوس اعتبار يله حساب ايدىلۇر. و خانلرنىڭ اسمىنى يازمق دىخى مەنوعەدىر خان شوىلە تورسون ھاشا آنى الە بىلۇرلار جاڭجولۇڭ و امبولرنىڭ نامىنى صراحة ايتمەك و يازمق كىندىلرنىچە كىبا ئىزدن عد ايدىرلر قاننە قالدىكە خانلرىنى ذكىر اىنە. رىستەم تورەنىڭ اوغۇللىرى ھازىرە ھىاتنە اوشىبو اوغۇلرە جانخواجه اوچونچى آنا اولۇر بس بو مىنشور بىزە تابىشلمىش ايسامدە سەنەسى يوز يىلغە يىتارىتەمىز. دىز اچىك خاننڭ دورتنچى يىلىندە وىرلمىش اولۇر. «دىز اچىك خان» ۱۲۱۷ نچى ھىجرىيەدە ھىكومەتە اوتورمىش خاندىر. خدانە ھىجرىيە مەساعىدە وىررسە بوندىن صۇكۇرەغى يازەچق تارىخچە مەزى اوقىيان اخابلر مەز بونلرنىڭ سەنەلرىنە مەطلع اولۇرلر. توارىغىلر تىرجمە ايدىلۇر انشاء اللە الرحمن. اما بو مىنشور صاحىبى جانخواجهنىڭ آتاسى خانخواجه ابىن باراق خاننڭ و اننڭ دورى بوندىن مەقدم اولن «چاڭ لوك» خان ايامندە اولمق اقسنا ايدىر چاڭ لوك خان ھىجرىتنىڭ ۱۱۵۰ ھىدودندە تىختە كىچۇب اوزاق مەدت پادىشاھلىق قىلمىش خاندىر. بونلرنىڭ سەنەسىنى لازم ايدىن ذوات «كاڭ جالڭ» يعنى ختاى توارىغىدىن كورسونلر خانلرنىڭ ھىكومەتتىن حساب قىلسونلر.

خانخواجه واننڭنىڭ بىر اوغلى صىبانقل تورە دور روسىيە الندە اسىرا و فات ايتىدى. ھىكايەسى بو يىلە دور صىبانقل نايمان اىلنى روسىيە تابع

قېلىق صدئندە سېمى پالاد غوبىرناطورى ايله خېرلشوب بر آز عسكەر
 كلەك نى داعى اولدى بونىڭ دعوتى ايله ايلگە روس چىقىپ كەلدى
 قىزاق صىبانقلنىڭ سوزىنە كرمىوب عنادلىك قىلىدىغى ائىئادە روسلار
 مرون طائىفەسىندىن «خواجه كەلى» نام بر معروف آدمنى آتوب
 اولدوردى روسنى چاقىرىپ كلتوروب بسو كىبى آدمىزنىڭ تەلەپىنە
 سىبب اولدىڭ ديوب مرون ايلي صىبانقلدىن بونىڭ خونىنى طلب قىلىدىلار
 عاقىبت ايلدىن سوردىلار صىبانقل مروندىن كىدوب آرقات تاغىنە واردى
 اقمىت صىبان ايچنە كردى آندە هر ايلدىن قورامە تولانكوت چىمە
 قىلىپ مرون قىدەنە آتلانمىق اولدىغى مرونلار ايشىدوب مۇكىن زىيادە
 آدم صىبانەولنىڭ اوستىنە باردىلار صىبانقل دىغى اوچ يوز مىقدارى آدم
 ايله قارشو چىقىپ آلمان تاغىندە مرون قوشىنىنى قوب قاچردى ايسەدە
 مروندىن امىن دىگەل ايدى دائىم آنلردىن خوف واندىشەدە توردى
 بويىلە اضطرابلىك ايله بو چاي مكا قارارگە اولمىز ديوب اوچ دورت
 سەنە بەدئندە آرقاتدىن كوچوب تارىبوغاتايدىن آشىدى چوچىك اوستىنە
 بايجىكت ايلينە كەلى بو ايللارنى آنا باباسىندىن مىراث صانوب جەلەسىنى
 اوز تىصرفىنە آلىق آرزوسىندە اولدى گويىا آتاسىنىڭ تىرىكەسىندىن
 قىستىنە نوشمىش كىبى قوللانمىپە باشلىدى. بايجىكت ايچنە يورن
 بورونقى تورەلارنى نظرىنە آلمىوب آنلارنى دە قرە قىزاق قاتارندە قويدى
 وجەلەسىدە بونىڭ واڭ زادەلكىنە مقرر ايدىلار سىبب اقرار واطاعت لارىك
 چونكە آتاسى خانخواجهنىڭ منشورى بونىڭ اندە اولوب بناكە آمبوغە
 كوستىرسە ختايدىن چىرك چىقىپ عناد ايدىنلارنى آيساق دە ايزار
 اندىشەسىندە ايدىلار. بنا بىرىن صىبانقل دە غىرورانە طاوارانوب اوز ايلينە
 واوز يىرىنە قانع اولمىوب قزاي يىرىنى ملك لىمەك واول ايلنى دە تصاحب
 ايتىك ھوسىنە توشدى آنىڭلە جاولىق قىلدى قزاي قىدەنە آتلىنوب
 آلتون ايمىل بويىنە چىقىپ عسكەر ايله ياتىدە قزاي بر كىچە كلوب
 بونلارنى آكسىز دە باصوب قاچردى سوڭرە بر ايكى دىفە جلقى قومايە
 مال آلمىپە يىبارگان بار ومىتاجى لارى دىغى اسپر توشوب نە ايسە قزاي

طرفه فالى يورمى ده من بعد او طرفه قدم باصمبوب تار بوغاتاي تاغنى مسكن وبر نچه يل لر بو نواحيده دوران قيلدى. لکن تنچلغى بولمى فقط قضايلره تعديسى ايله تورمبوب سودا گرلرده ضرر وزيانى تيكدى خلق بوندىن آزرده اولوب كرات و مرات ايله چوچك آمبوسينه شكاييت ايتديلر آمو بوگئا نچه دفعه آدم يباريب كاه نلطيف كاه تخويق ايله نصيحت قيلسهده متنبه اولمى نكليف قيلسه «چاقرسه» حضورسه كلدى آمو بونك سوزينى سمعنه آلمى آلدينه وارمى. بو اثناده آيكوز وكوك تيراك ديوانلرى بنا بولوب روسيه بو طرفلره قول اوزاتدى صبانقلدن ظلم كورن هر كيم وار ايسه روسيهيه التجا ايدب مدد طلب قيلديلر روسيه صبانقلغه ككشى قويوب بونلر ايله يتوشسون ديه آيتوب كوردى ايسهده كار كير اولمى لکن روسيه مأمورلرى غناى كبى كارنده مساهله ايتمز لر عاقبت روسيه دن اثرات چقب چوچك نك غربنده ايكي اوچ منزل مقدارى «ويران» ديدىكى جايد صبانقلنى ايلاتيه سى ايله ويران قيلب چابدى اول جاى هنوز ويران اسمنده اشتهار تابدى توابعاتى اكثرى قرچى ايلندن ايدى. صبانقل اوزى قولغه نوشمبوب چاقوب چوچك كه كلدى صارت فورغاننه توشوب آتاسينك تاشنى باشنه كيوب اوزينى زورغان غالدينه يعنى پاليتسه ميستره بلنردى غالدای آموغنه باروب معلوم قيلدى صبانقل نك سوزينى آيتدى، آتام خان نك دولتخواهى ايدى بز دخى غير خواه خادم لرندن ايدك روسيه كلوب ايلمنى چابدى يورتومنى غراب ايتدى بو قدر مال ملكم كندى جهله مز سرنك فقراگن ايدك روسيه بويله جبر قيلدى اويسل جفا كوستردى ديور ديدى، آمو بونك كوگننده صبانقلغه كينه سى وار ايدى كه كوب كره چاقريب حضورنه كلدى كلامنى التفاته آلمى ايدى، ثانى قراولدن طشقارى اولن واقعهيه فاتوشمق ختاينك لينده نظامنه يوق ايدى، بنايرين آمو صبانقل نك آدينى ايشتديكى ايله كايوب اول يهان آدمدر اوغرى توره دور ظالم توره دور اگر باشنده

خان نىڭ تاشى و اتاسى نىڭ عرمتى اولمىسە ايدى حاضر ميدانغە چقارېپ چىپاردىم اولدردىم من آڭكا ايمدى كراك بولدىمى فايدىن كەلمىش آندە كىتسۇن بىر اوغرى اوچۇن من روسىيە ايلە اوفىكالى اولمىيورم سويلشمىيورم ديوب غالىداين آيتوب يىاردى، غالىداى صبانقلنى زورغاننە يعنى محكمە كە چاقرىپ آمبونىڭ سوزىنى سويلدى صبانقل اونامىوب دادىمىنى اوز اغزىم بىرلە آمبوغە آيتماغونچە كىتمايورم ديوب غالىداى ايلە جىل قىلدقە بىر نچە آدم صبانقلنى زورغاندىن سودراب چقاردىلر، توره قولىنە طاشلى طماغنى آلوب بو تاش سىنىڭ خاننىڭ نىڭ بىرگان تاشى دور «لى» يعنى نظام بوينچە مكا اعانت و بىر مەك ياردىم قىلمىق سىزارە فرىدلىر قىزىدەر كى قىقىرىشوب كورسەدە سوزى يول بولدىمى هيدادى، من بعد ختايدىن كوڭلىنى كىسۇب آتتى مەندى يولداشلىرىنى ايارتوب سارت قورغانى آرقاسىندە دوڭ يعنى تىپەدە بىر آز توقتاب توردىلەر كە بىر ايكى يولداشى بازاردە نان چاى آلغە قالمىشلىر ايدى، شىرىفى بوئىباق اوغلى سويليور بىرلەر مەكتەپ اوقۇب يورگان اون دورت اون بىش ياشىندە بالا وقتىمىز ايدى، زورغاندە جىل و بىلەند اواز چقىدىغى ايلە كتە كچەك بار چەلر يوكىرىشوب وارىپ غوغا سوران نىڭ ايجىندە توروب تا صبانقل جوناب كىتكانگىچە آرقاسىندىن ايركاشوب يوردىك چوچەك قىدوغى نىڭ قىلە طرف تىپەنىڭ اوستونىدە جامبولغە قراب دىدىكە آھەق بى عقىل چورچوت جامبولنى اوشبو دوڭ كە سوقمىق كىرەك ايدى سىل كىلسە آفزىب كىتسۇن اوچونچى پىسكە سوقدى ايكىن ديوب ختاينى شىدئەلە حقارتلىب توردى اول آندە بازارداغى آدملىرىدە كىلدى يوروب كىتئىلر اون عددىن آرتوغراق يولداشى بار ايدى دىدى اھ،

بعدە تار بوغاناى ايتا كىندە ايلگە وارىپ ھەر كىمكە قونۇب توشلىنۇب مەھمان بولۇپ بىر نچە كۈنلر يوردى ايلدە يورگاننى روس ايشىدوب قار بوغا بازار ايلىندە بىر سودا كىر سىرت كە بوروندىن صبانقلنىڭ دوستى و آشناسى ايمىش روس آنى صبانقلغە يىباردى ھىر نە قىلمىساڭ

تورهنی موندن کلتورگای سن سکا بویله انعام و بویله یغشی لیمق
ایدرز آدگی پادشاهغه یتکوروب اویله نشان ورتبه ویررز دیوب
اطماع ایلدی او سرة کلوب صبانقلغه یولوقدی یغلاشوب کوریشوب
تعزیه و تسلیه قیلدی اوتکان کونلرینه افسوس ایترک دوستلغنی
اظهار عداوتنی اضمار ایلدی ده بویله یورمک شائنیکه لایق شهرتیکه
مناسب دگل یورک کیدالیم منم اولومغه اول یردین سیهی پالادغه
واریب پادشاهغه عرض حال یازیب سکا کلفت ویرنلرنی سبر قیلب
مالوکنی اضعاف مضاعف تولاتوب برورمن روسیهده نظام اویله دور
بویله دور دیوب آلداب نار بوغانای آشوروب اولنه کلتوردی ایکی
اوچ کوندین سوکره قرق ایللی قزاق روس کلوب آکسزده باصوب
صبانقلنی توتوب آلدیلر. صبانقل آشناسی نڭ بوخیانتندن فنا مرتبهده
متاعلم اولهرق ای صارط جزاکنی تارتارسک قورجونوکنی موینوکا
آرتارسک اگر سن بولماساک من ایچن خانغه وارردم بو اوچومنی
روسدن آلوردم یاخود خان نڭ قولنده اولوردم خاننی خان اولدرسه
سویاکی خوار اولمزدی اولادیمه عار اولمزدی دیوب جونادی اوزینی
کوک تیرک دیوانندن خاتون بالاسی مال منالی بارچهسی آیکوز
دیوانی اوستندن سمیگا یباریلوب مالی خزینیه سالندی توابعاتنی
نارقانوب تورهنی طوم طرفنه نفی ایتدیلر آنده وفات اولدی. ایل
اولده صبانقلدن روگردان اولوب یوز چویورمشلر ایسهده چونکه
قزاق خلقی نڭ عادت و رسم لرنده خانزاده اصلزاده لری دگل عادی
بر آدمنی روس وختایه اسیر ویروب قتل یانفی ایتدیرمک اوزلرنجه
بیوک عار و عیب اولدقندن مزبور سوداگره جمیع قضایه کین
باغلب غضبناک اولوب آنی اولدرمک قیدنه توشدکدن صارت روسدن
حمایه استب ایللی قزاق روس بونی صاقلیلر ایسه چداب تورالمیوب
ایلدن کتدی بیچاره سرت روسیه نڭ یلدن نقود هوادن جنودنه اینانوب
سوداسنه ضرر ایتدی.

بو واقعه يعنى صبانقلنڭ ابتدا ظهورى ايسله اسپرلىكى اراسى ۱۵ سنه مقدارنده اولوب ۱۲۴۰دن ۵۵ هجر يهيه قدر ممتد اولمشدر اسپرلىكنده ياشلىرى ايللى دن آشمش ايدى ديورلر، خانخواجه والڭنڭ بش اوغلنده جانبوباك يعنى جانخواجه ايله اوشبو صبانقل دن غيرى نه غتاي زمانه سنده ونه روسيه ايسامنده منصب كه اولاشوب ياكه خودبخود ايلكه توره ليك قىلب يورت بيلادىكى معلوم دگلدر، حالا نبيره چييره لرندىن كوك تومه وچوچك اطرافنده يورنلر واردور. آق توغلق توره اولادى بونده تام اولدى، ايمدى كوك توغلق توره لرڭ فروعنى يازالم.

كوك توغلق يعنى يشل توغلق توره لرڭ اولادى

صفاي خان اوغلى ايشم خان اوغلى جنكر خاننڭ ايكنچى خاتوندىن اولى، باقى نامنده ايكى اوغل بار ديوب خمسه ده يازلمشيدى اولى نڭ بر خاتوندىن آبلای يولبارص وبر خاتوندىن سولتانبه توره توغمشدر.

آبلای خاننڭ بر اوغلى توفى توره خمسه ده يازلمش قىماق محار به سنه شهيد اولن توره بو بولسه كرك، توفى توره اوغلى برالى توره اوغلى چالغونباي توره دور، قرقرالى ديواننده آغاسلطان بولدى ۱۳۰۰ هجر يه قىبيلنك وفاتدر آبلای خاننڭ مشهور چادرى ابا عن جد بونڭ اليه كلمش ايكن حالا كه ايدىكى معلوم اولمى چالغونبايڭ اولادى آرغون ايلنك دور. آبلای خاننڭ ينه بر اوغلى قاسم توره اوغلى كنه صارى توره بوذات روسيه ايله مخالف اولوب كوب مدت لريوردى قرغز ايله ده كوب آلمشدى بالاخيره برادرلرى ايله بيله قرغز قولنده تلف اولدى. كنه صارى اوغلى صديق توره بوده اوزاق مدت روسيه كه عكس اوله رق يوروب تاشكند روسيه اليه اوتدكن صكره اوركنچ وبخارا وبعده كاشغره واريب يعقوب بيك ايامنده كاشغرده توردى اوجانبلر ختايه بو جانبلر روسيه كه اوتوب بارور محل فالمدقن بناچار اوز

اياغندىن روسيه گه كلوب توفتادى حالا چمكىند اوستىنده ايلاتيه ده يورمىشدر، آبلای خان نىڭ بازىر اوغلى عدل توره اوغلى نورالى توره دور اوشبو نورالى توره قزل توغلق ده يازلمىش جمانتاي توره ايلە بيلە باجىن ده خانغە بارمىش آدمىر، نورالى توره بالاسى تىزراك توره ۱۲۹۰ ھجرىه گه قدر حيات ايدىكى معلومدر اولادلىرى المتا اطرافنىك الوغ جوز ايچىندە يوررلر.

آبلای خان نىڭ كىنجە يعنى توبچوك اوغلى سوك توره دور آناسى وفاتىندە بر ياشىندە قالمىش بو ذات المتانىڭ ابتدا بىناسىندە اغا سلطان بولمىش ايدى ديدىلر.

سوك توره نىڭ نىبىرسى ايشمىمىد توره حالا اومىسكى بلىدەسىندە كىنرال غويىرناطورنىڭ ترجمانى دور. بو ايشمىمىد توره نى بعضىلر سوك توره نىڭ صلبىه اوغلى وبعضىلر نىبىرسى ديه اختلف ايدىب آنوغنى بلالمايوب يورمىش ايدىم اومىسكى دە خالجمىد باي نىڭ ضيافت مجلسىدە ملاقات اولوب اوزىدىن صورادىم، ديدىكە منى طفل ايكن بابام سوك توره قولىنە آلوب آنىڭ تريبەسىندە اوسىدىم بوسىدىن سوك توره اوغلى ديه مىشتەر اولمىشم آتام جوچى توره بن سوك توره بن آبلای خان دور ديو بيان ايلدى، صحبتىمىز اوزاق اولمىسە دە سوزلىرىنىڭ مفھومىدىن خيلى ذكاوتلى ذات اولدىغى استفادە ايدىلدى، خدمتى يالغوز ترجمانلىق اولمىوب محكمە دە رتبەسى دخى وار ديدىلر، سوك توره ۱۸۱۹ نچى يل ۱۸ نچى غنوار دە اوغلى خانخواجه ومسعيد مؤمن اوغلى وىر نچە قضاىق نىڭ يىخشىلرى ايلە پىتىر بورغە بارىپ پادىشاھدىن ۸ نچى كلاس دە آلتون ميدال كوك چلترلى كافىتان چپان بىوركى بىرلن آلدىغى ۵۹، ۶۲، جان يعنى نفوس روسىيە يە تابع ايتدىكى روسىيە توارىخىندە مرسومدر.

آبلای خان نىڭ برادىرى يولبارص توره ابن اولى توره دور. يولبارص توره اوغلى فرامويون ايياق اوغلى آدم زادە توره حالا بونلر اويىسون ايلىندە يوررلر.

آبلای خان نىڭ ديگر برادرى سولتانىت توره ابن اولى توره دور سولتانىت اوغلى خانخواجه اوغلى آرغون غازى توره سىپىدە آغا سلطان بولدى صوگرە سوۋېتتىك منصبىدە مندى ۱۳۰۰ ھىجرىدەن مۇقىم وفاتىر اولادلىرى كراكو قلعەسى اطرافىدە استقامت ايدىرلار. آبلای خان كوك توغ كوتارىپ اولادنى اوڭلىكى ايكى توغدىن امتىياز ايتدىكى ايله برادرلىرى يولبارىز توره وسولتانىت توره اولادى دىخى بوتوغنىڭ تىخنىدە داخلى اولوب جەمەسى كوك توغلى توره اتانمىشلردور. يىشل توغ دىدكارلى دىخى اوشبو كوك توغدىر اسمى ايكى اولدىقنىن جەسمى باشقە ظن ايدىلمىسون.

آبلای خان نىڭ عىبىدالله اسملى اوغلى خود سىرانە خانلىق ايدىب آنىڭ توقىقى بىدىندە ولى خان ابن آبلای خان آلېكساندىر اولدىن مەنشىور ايله توقز ايلگە خانلىق قىلدىقى قىر قىرالى مادەسىندە تصرىح ايدىلمىشىدى، مزبور تارىخچەنىڭ مۇلنى ملا يولداش باى افىندىنىڭ تصرىرىنە نظرا آبلای خان نىڭ اوتوز عىدد اوغلى اولوب ناملىرى تىعداد ايدىلمىشدىن غىرىلىرى بىزە معلوم اولمىدى، بو صوگرەغى ايكىنىڭ اولادلىرى ھىنوز قىر قىرالى اطرافىدە آرغون ايلىدە اولسىلار كىرك. ايمىدى توغلىرىنىڭ ضابىطى بىدوركە يىشل توغ صىغاي خانىدە آق توغغە قوشولوب بو ايكىسى روسخانە قىزل توغ ايله بىر نەقەدە جەمەع اولورلار ھىذا والله اعلم بالصواب.

چوبار توغلىق تورهلىرىنىڭ اولادى

چوبار توغلىق، بىر قاچ تورهلىردور، الوغ جوز ايچنە يورلار بو نىسلدە رىتىم تورهدىن غىرى ھىچ بىر نام قىزانوب حىكومەت قىلدىقى توره معلوم دىگىلەر، بىعضىلر قولنچە بونلار اوننان خان برادرى سىيد قىل توره نىسلىدىن اولوب وبىعضىلر اولى توره برادرى باقى بن چىنكىر خان نىسلىدىن دىيورلار، بويىلە اولدىقەدە اصلنىدە بىنا قىزل توغغە مەنسوب اولمىق مەناسب ايمىدە اوننان خانە برادر اولدىقنىن آق توغ

و آبلای خانە عم زادە اولدندن كوك توغ اولمق اقتضا ايديب نسبتى هر برينه برابر اوچون على حده بر توغ كوتارمشلرده توغ نىڭ نقتلرى اوچ رنكتن يعنى قزل كوك آق اولدىغى بو معنايه مېنى اوله، والله اعلم.

بو توغنىڭ موجدى رستم توره اولوب لىكن رستم نىڭ آتاسىنىڭ اسمى بلور آدم بولامدېم اوغلى نىڭ شھرتى رستم داستان كىبى آتاسىنىڭ اسمى اونوتدۇرەمشدۇر. بعضىلر رستم توره سىد قل نىڭ صلبىه اوغلى و بعضىلر باقى توره نىڭ بېل بالاسىدۇر دىدىلر ايسەدە بېك اعتماد ايكەمدىم اورتادە ايكى واسطه لا اقل بر واسطه اولمق دركار ايدى.

رستم توره نىڭ باراق باطور ايله اولن ما جراسى يوقارودە يازيلوب ايتدى. بوگا قان اىچار رستم دىرلردى سفك دمأ يعنى قان توكەك آدم اولدۇرەمكەن كىنايه دور. كنه صارى ايله بر دوردە و آنندن سوكره دخى روسيه نىڭ تركستان استلاسنىه قدر يوللرنى خوفناك ايدىن وسودا كرلرە ضرر كلى اير كوران آدمدر. ۱۲۸۰ نچى ھجرىهه كلنجە بر حيات ايدى اولادلرى ھنوز الوغ جوز اىچندە يورلر اوغول و نىبىرەلرندىن دولتلى زىكىن مالدار ذوانلر وار ديورلر. انتھى

بزم بو جانبدە جميع توره اوشبو دورت توغنىڭ تھتھك مندج اولوب كچى جوز خان زادەلرى سۇديه سىد علىن و سائرلرنىڭ سوزينه نظراً توغ اعتباريله دگلر.

كچى جزە تورهلرى ايدل جايق اوركنج اطرافندە دوران ايدرلر. بونلر بورونقى توارىخلردە يازيله كلكله اوزلرندىن اوياز وسۇديه و غينرال مرتبهسىنه قدر منصب دار و گمازىه لردە او قوش تارىخدن و تھرىر و تاليفه فادر و قابل معلوماتلى ذوانلر كورلمش و ايشلمش اولمقلا آنلرى بزم بو كىتابچەمەن تھمل ايدەمەن يعنى يازمغە اقتدارمەن يەمەن بنا برين بو طرفەمەن نىڭ تورهلرېنى بيان ايله كفايه لندك قصورمەن عفو بېوريله.

آنفا آيتلديغى سياقدن كيراي تورەسىنە كوڭلىك نايمان تورەسىنە
 وانك ليق آرغون تورەسىنە خانلق منصب وىرىلدىكى با قبائل اعتباريله
 اولوب ياخود قونوشى فریب بعنى يقينراق اولانه كچك وآيسراق
 اولانه الوغ منصب وىروب بونكله آليس يقين جميع قضايفه نك
 كوڭلنى كندنه دوندرمك اولوب چونكه كيراي ايلي ختاي نك ايچينه
 كرمش نايمان ايلي سرحده فریب يورمش آرغون ايلي روسيه
 طرف چيكنه بعنى بر جانب چينده اولدقن بو معنا ايله عمل و بو
 معامل ايله طولامل قيلمش ايكان خانك بو مطالعه سينه سرحد الوغ لرى
 موافقت ايده بلهديلر آليس ايل شويله تورسون ايچنده اولن بعنى
 اوز حدودنده اولن قضاقلر ينه دغى ايسگا دارلىق قيله آلماديلر
 خانك ايراقدن توغرى ليان اوقنى قاشنده توروب نشانه يه اصابت
 ايده آلماديلر. زيرا رئيس دولتك افكارنه اهالى نك اتفاق واهانتى
 شرط اولديغى كىي اجراسينه والى ولايت واعضالرنك غايت اهمتمام
 واجتهادى دركاردور. هذا

ملحق

فضاق سوزنده تورهلرنى «صرد» ديورلر بوروندين بار
 سوزدور آبلای خان ايامنده جميع بهادرلر خانك حضورنك اوتوروب
 مطاييه ايله برى برينه فائقلق ادعا ايتدكلرنك «دارابوض» كىم بولسه
 بهادر «باطور» آلب «غالپ» اولدر ديوب قبانباى باطور بر موردده
 يالغوز غيرت قىلب قلماقنى قاچورمش اولدقن بوگا دارابوض لقبى
 قونولمش ايمش. «دارابوض» مبارزدن مأخوذ ومشتق اولديغى
 يوقاروده يازلمشيدى. آبلای خان قبانبايغه خطابا منم باطورلغيم سندن
 نچوك ديدكده «آآ» اوپروق صارت سينده منك برلن يوروب
 آغان سن ديوب خانغه كستاخلىق حكايه سى مشهوردور. اوپروق
 كيدك ديكدر. ثنائياً عليا بعنى يوقارغى ايكى كوراك تيش كيدك

اولسه اوپروق دیرلر توبانکی اولسه کینک تعبیر ایدرلر آبلای خان اویله ایمش.

اولده تورهلرنک، نیچهسی ترکستان و ماراالنهر استلاناوب شهرلرده حکومت ایتدیکی ایاملرده اهل شهردن خاتون آلوب خصوصاً صغای خان تاشکنده توروب تراب نامنده بر سردنک قزینی آلمش آنین اوننان خان و برادری وجوده کلوب صغای خان مطرود اولدقه بو ایکی اوغول طغاسینک تر بیهسنده فالوب تاشکنده کمالاتقه بتدیلر. بعده قضاک ایچنه کلوب ایشم خان اولادنه غلبه ایتدیلر. اوننان خانک آناسی وبوندن غیری دخی کوب تورهلرنک آناسی سرد قزلری اولدقدن مقام هرل و مطایبهده پریشان آغزلردن «سرد» دیمک صدور ایدب سوگره سرد ایدیکنه بو سوزنی سند توتمشلر سرد دینکاری بوساقدندور والا آنا طرف نسلرنک قطعاً سردلیق یوقدر. اما قباینک آبلای خانه سرد دیدیکی سوزی صحیح سردهه ایکی جهتی اولوب بری کستاخلقی ایله برابر مدخی متضمن دور. یعنی خالص و بی غش اولان پاک نسل دیمک مراد اولورکه سرد لفظی ناک معنای لغوی سی بودور. ثانی بین العوام سرد صیرت دیمک اولوب بو معنا مراد اولورسه تنقیص نما سویلمش اولور. زیرا سرد طائفهسی قضاقتی نه درجهده کریه کورلر ایهسه بونلر دخی سردنی آنسین اکره بلورلر بلسکه انسانیتدن چقاریب حیوان بی ادراکن عد ایدرلر. شویلهکه بر جماعه قزلر صوغه توشوب براقدین بر ایکی آدم کورلکده کشی کلور دیهرك کبوملرینی کیوب تورمشلر یاقن کلکده بلمشلرکه سرد ایمش. ایوا، کشی دیکانمز سرد ایکن دیه صیونوب ینه صوغه کرمشلر حکایهسی مشهور دور.

تورهلرنک اصل زادهلری قزل توغلق ایدکنده انکار واختلافلری اولمیوب باقی توغلر قزل توغلق دین قز آلسلر کابین یعنی فالون مالدن باشقه باشی بر جیتم یا که جامبو ایله برتوقز برمک وبونلردن قزل توغلق قز آلسه بوناک مقابلینی کم قیلهق عاده قدیم وقانون

سابق لارندىن ايكن حالا بىرهم بىرلەش يەنى الغا ايدىلمىش دور . مع ما فيه آنا يولى ايسكى رسم ديوب برار نرسە تەيىن قىلمىقلىرى واردور .

تولانكوت بىيافى

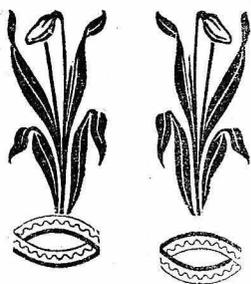
تورەنىڭ توابعاتنى يەنى اياركان ايلنى كىم بولسە بولسون آشا تولانكوت ديورلر . معنای اصطلاحىسى بو اولوب معنای لغوىسى نە دور چىزما معلوم اولدى . تورەنىڭ حمايه ومعيتىندە دائىم اولدىغى آندە تولانكوت اسمىدىن غيرى ايله ياد قىلمىق ممنوع وبونىكلە اوچ دورت آنا اوندىكىن سوكرە اصلى نردن كلىدىكى ونسلى كىم ايدىكى منسى اولارق تورەلر بونلرى مملوك ايدىنورلر . بىچارەلر قبىلە سندن جدا توشدىكى ايله تورەدن غيرى ملاذ وملجأ تاپالمىوب بالضروره مملوك اولدىغى اقرار واعتراف ايدىرلر . حتى كىم قلى سن ديوب سوأل قىلمىسە خدا قلى من ديمكە بلمىوب فلان تورەنىڭ قلى من ديهرك بويلە غلطە كيدىرلر . بنا برين بونلرنىڭ مالى وجانى تورەلرنىڭ ملكى اولوب كيف ما يشاء تصرف ايدىرلر . ١٢٧٠ نچى ھجرىە نيفىنە خرىستىيان وقللر آزاد قىلمىسون نظامى جارى اولدىقە تولانكوت ديمك دخى ممنوع ايدىلى . بو امر ايله تورەلر تصرفدىن ال چكسەلردە نسامى ھمان باقىدر .

قر قوالى ادارەسىنە تابع بر بولص تولانكوت ايلى واردور كە آنلر بو تولانكوتدىن يەنى تورە توابعاتىدىن اولمىوب تولانكوت نامىدە بر شىخصە منسوب على حدە بر فرقه دور .

ايمىدى قضايفەنىڭ اصولى ھەسەدە يازىلوب تورەلرنىڭ فروعى بوندە تمام بولدى . قضايفەنىڭ فروغىدىن دخى خىلى معلومات جەمع قىلىق ايسەدە حالا فرصتمز بو قدر چەيە يتىب خدا ھەر وپرسە فروغىدىن دخى يازارز والا قصورمى عفو عيبدى ستر بىورەلر . « العذر مقبول عند كرام الناس »

اوستكامن بلدهسى نىڭ بيانى

اوستكامن قلعەسىگە قىزاق بۇگا «دوم» قالە دىورلار اوستكامن كەمەسى نىڭ روسچە معناسى ھەر كىسە معلوم اولوب اوست مصب يعنى قويغان معناسىدە كامن تاش دىمك معنای تركىبى تاشلى قويغان دىمك اولور. اصلى تركى دن ترجمە ايدلمشكە اوستكامن صوى قديمده تاشلى اوزان تاشلى قويغان دىنلور ايمش، شهر مزبور بو صونىڭ ايرتمش نهرينه قويغان مصبندە واقع اولمغله سبب مسمى بودور دىورلار. صونىڭ روسچە اسمى اولبە دور، ودخى اوستكامن اسمە «غور» كلمەسنى الحاق ايله اوستكامن غورىسكى ديوبدە سويليورلار «غورى» تاغ دىمك اولوب صونىڭ منبەى اولن تاغە نسبت ويرمش اوله اما قىزاق خلقى بو بلده يە دوم ديدكلرى روسيە كالمزدن شهر بنا بولمزدن بورون بو اورندە دوم نام بر آدمنىڭ قىشلاوى اولوب ابتدا روسلار دخى قلعەنى دوم اسمندە سويليويوب صوگره اسمى تبديل اولسە دخى اغزلردە اولىگى اسم بىافى قالمشدر، نىلك كم پيتر پاول سىرگپول كوگباكتى بلده لرى قلمدە بو اسم ايله يازلسە لردە بين الناس قزل جار آپكوز كوك تراك اسميله ياد اولنورلار، بوقلغە سيمى پالاد اوبلاستى نىڭ اويانزى قلعە لرنىن اولوب اون نچە بولص ايل نىڭ ادارە سيدر، اوستكامن نىڭ بو تفصيلنى سويلين احمد آغە كە اوشبو ۱۳۱۴ تارىخندە ياشلرى سكساندىن آشوب حالا باخته قلعە سىنىڭ بونچى موى سفيد معتبر اقسقال لرنىندىر، اتاسى محمدولى و آنىڭ آناسى بايهراد باى استرخانى در. بو بايهراد اوستكامن نىڭ ابتدا بناسندە اول جايه كلمش آنده استقامت قيلمش اوغلى محمدولى ونپيرەسى احمد آغە اوستكامن دە وجودە كلمش لار، احمد آغە روسيە نىڭ ايرتشدن اوتوب قىزاق ايله قىلن معامله و عركات دىسيه لرنىن خيلى خېرلرنى آناسىدىن و باباسىدىن نقللا بزه سويلمشىكە لازم اولاننى محل محلندە يىنازىب اوتدىك، انتھى.

۷نچی انهار اوزان صو چشمه الخ وهم یل آی اسملری

انهار، اوزان، صو، چشمه، بولاق، دریا، کول، دیکز معنلری
آرقه حدودی وقولوستای اسمی نڭ بیانی

طرفه زده یتى اوزان یتى صو دیوب بر اصطلاح بار، صو علی
الاطلاق: «ماء»، «آب» دیهک اولوب بو اصطلاح آغوم صویه
اطلاق ایدلدکده نچه سیاق ایله سویلنور، بیوک نهره: «دریا» دایرا
دیورلور، ایرتیش ایدل کبی اورتیه نهره: «اوزان» دیورلور، آیکوز
ایمیل کبی کچراکنه: «صو» دیورلور؛ آی نارون کبی ده کچکنه
«چشمه»، «بولاق» دیورلرکه معلومدر. منغولچه بیوک نهره «غول»
کچک اوزانه: «نارون» دیورلور.

بس «نارون» لفظی قضافده ومنغولده مشترک اولوب فقط عموم
غصوص فرق لری واردور، صو فی الاصل اضداددن اولوب کته
اولسون کچک اولسون آز کوب اولسون آڭا صو دینلور، یتى
اوزان دیدکاری آلا تاغدن نبعان ایدرک غربنده بالقاج بجهرینه
نوکلور، بونلر: «ایلا» نهری، «کوکسو»، «قره تال»، «آنصو»،
«باسقان»، «صارفان»، «لپسی» اوزانلری اولوب روسیه لو بوڭا،
«سیم ریچین» دیورلور، سیهیر یچنسکی اوبلاست بوڭا منسوبدر.
«یتى صو» دیدکاری: «چنچلی»، «اوج ننتاک»، «جهانتو»،
«سینکورتو»، «ارغایتو» اوزانلری اولوب آلاتاغڭ شمالندن آقرق
آز مسافده آلاکوله قویار، بوڭا یتى صو دیورلور، بعضی لری یتى
اوزان نڭ بری آیکوز دیوب ایلا نهرینی بو نامدن خارج ایدرلر
غلطدور زیرا یتى صو اسملری آلاتاغه آفان صولره سویلنوب آرقه
صولرینه بو اسم ویرلمز آیکوز آرقه صولرندندر.

«آرقە» لفظى اعضاء حيوانىڭ ايك اءلا جزئە اطلاق اولىدىغى كەبى اراضىنىڭ دغى يوقارو پىرىنە آرقە ديورلر، جوهرى افندى بو اراضىنىڭ بلندلىكىنى آلتىش درجە و قىر ق درجە دە آقان شىمال و جنوب سولرى ايله اثبات ايدىر توغرىدىر. جوهرى افندى ايسە علم ھىئەت و جغرافىيە مھارتىدىن حەقىقەتنە يىتىش عقلا و نىقلا اثبات ايتىش، اما قضاى خلقى بىداوۋە ايله مەرووف غباوۋە ايله موصوف يعنى اۋلدە نادان اولىش ديورلر ايكىن بو ارضنىڭ علويتىنى نەدىن بلىش ونە شىدىن استىلال قىلىش بوراسى بىزە مەلوم اولمادى، بىر قاچ بلوملى دىيان ذواتلردىن صوردم، بورونىغىلر آرقە دىيوب كىتىش لىر آنلرە تىقىلدا بىزىدە آرقە دىبىز اما علەسنى بىمانە قادر دىگلىمىز دىدىلر، فلھنا دىمەك مەمكىندىكە اۋلىكى زىمان آدملىرىڭ اوفومىيوب بلدىكارىنى بو ايامنىڭ مدعى لىرى اوقوب اوقامىورلر ايتىش. الا.

آرقە دىدىكى اراضىنىڭ طولى شىفا آلتى ايتىش تاغىدىن بىدا ايله غربا اورال تاغىنە قىدر اوزانوب. عرضا قرە ايرىتىش باشىدىن آلتى ايتاكى ايله شىمالە توغرى «اوب» نھرى باشىنە قىدر مەتد اولور، آندىن غربە تارتىلوب «قوش كول» يعنى چانى كول وتوكارك كولى باصەرق «اوم» سول قوبىغاننە اومسكى بلىكسەن دىكىچوب «چلبە» قىلغەسى بىرابرىنە اورال تاغىنە مەتھى اولور. آرقەنىڭ شىق و شىمال حدودى بو غىط مستقىمدىن عبارتدىر بونىڭ طرف شىمالىسى كوچوم خاننىڭ حەكومەت قىلىدىغى يىلر اولوب آرقە قىلماقلىرى حدودىنى مزبور غىطدىن كىسەرىك كوچوم خاننى اجدادىنىڭ آرقەداغى ملىكىدىن اخراج ايتىدىكى يعنى طىشە بىراقوب بىر مىسالغە يابىدىغى مرويىدىر.

آرقەنىڭ عرض غربىسى چلبەدىن اورال تاغى ايتاكى «اور» سول قوبىغاننە قىدر وارىب آندىن شىق طرفە قايتارىق ايكوز اوزانى قوبىغاننىڭ بالقاق بىغىرەسى شىمالدىن آلا كوله كلوب ايمىل اوزاننى اورلىوب بوتە مويناق يعنى اورقاچار تاغىنى آشەرق صاغرى صايقان جبالنى باصەرق بىنە قرە ايرىتىش نھرىنە اتىصال ايدىر يعنى

انتھاسی کہا فی السابق باشلنمیش برینہ یدر، بس آرقہ نڭ عرض شرقیسی ایلہ طول شمالیسی اولسگی خطدن و عرض غربیسی ایلہ طول جنوبیسی بو جدولدن اعتبار ایدیلور. حاصل طولی آلتای اورال بینی اولوب تخمینى خط مستقیم اوزره ۲۵۰۰ زیاده چاقریم و عرضی طولی نڭ نصفی قدر آنچق اولور، حدود تحدیدی اوڭ آرقہ صول آرقہ دیبرک ایکیه تقسیم ایدیلوب بو اورتاده یورن ایل لرنڭ کلسنی آرقہ ایلی دیورلر، ینہ اوز آرلرنده طاو ایلی، اوی ایلی دیه فرق لری واردور آرقہ آطانان اراضی ایچنده نه قدر انهار و اوزان و صولر وار ایسه هیچ برنده یتى اوزان یتى صو اسمی مصطلح دگلدر.

امسا یتى اوزان نامنده ینہ بر موضع وارکه اوده آلتاغ نڭ شرقندن آقوب ینہ شرقنده «لوب نور» کولنه قویار، بونلره «قره شهر دریاسی» «کجا دریاسی» «آقسو دریاسی» «موزات دریاسی» «کاشغر دریاسی» «پارکند دریاسی» «کلیان دریاسی» دیورلر، کلیان نڭ زرفشان اسمی دخی واردور، قضاق خلقی نڭ آسان آتا آیتوب کتکان یتى اوزان دیدیکی اوشبو شرقی دریالر اولوب دائم او طرفه کتیکه او جایه واریب یتماکه آرزو ایدرلرکه ذات مشار الیه او یره وارماغونچه ایل توقتامز هم تنچلقده بولمز دیهش ایتمش، لکن بو کونده او یدی اوزان نڭ صحراسی شهر و فشلاق ایلہ طولو تاغراغی تورغاوت قلماق ایلی ایله عملو اولوب قضاق وارسه دخی قرارلنییه اورون فالمامش دیورلر، ۱۳۱۰ نچی سنهلرده ایرتیش اورنداکی کیرای ایلندن بر طائفه او طرفه قاچدیلر ایسه ده ختای حکومتی آڭا بیارمیوب کپرو فایتاردی بو یتى اوزان تماما ختای محکومنده دور.

اما «خوتن» دریاسی انهار سبعة سابق نڭ کلسندن کنه اولوب لکن بونڭ باشی آلتاغدن باشقه بر نساغدن کلمکله یتى اوزان عدندن خارجر دیدیلر، قائلی غزنوی بهلول خلفه وغیرهم.

آرقە حدودى ايچىندە بىر بىخىرە اولەيىوب كۆلۈڭ ابىڭ بىيوك وكتىسى شىمالىدە قوش كۆل و شىرق صىقى سىندە جايىسان كۆلى دور، آى كۆلى چىغان نوز كۆلى كىبى كۆلچەلەر كۆبىر بىر بىيوك دىگىز، «بىخىرە» تىقىر بىنەسىلە كچك دىمك اولوب دىھا كچكىنە بىھ كۆل دىنلور آلە كۆل بالقاج كۆل لارى دىگىز دىمكە بىر نوع مناسىبتى وار ايسەدە سىر حدىڭ حدى يعنى آرقە چىكىڭ چىتى اولدىقن بو ايكى بىخىرە آرقە كۆل لىرىن صايلىمىز.

ايدى آرقە حدودى ايچىندە اولن انھار اوزان وصولرڭ بىزە معلوم اولانى بونلردور. آرقە صولرىڭ ابىڭ بىيوك وكتىسى ايرتىش نھرى اولوب شىرق شىمالىدە تىعىن ايدىلن حدوددن نھىر مزبورڭ آراسىنى يعنى «اوب» نھرى ايلە «ايرتىش» بىننى صول آرقە دىورلر ايرتىشڭ جنوب و غربىنى اولڭ آرقە دىورلر. صول آرقە صولرىڭ مشھورى قىلماچە «بىچى» روسچە «بىسكى» دىبە سويلنور. بەدە «اوم» صووى و «بارناغول» واولبە اوزانلرى دوركە بونلر آلتاى دن واول جواردە اولن تاغلردن نېمان ايدىرلر سائىر صولر دىھى كۆبىر. صول آرقەڭ ابىڭ شىرقى صولرى قابا «بورچون» «قران» اوزانلرى اولوب آلتاى تاغىدىن آقىرىق بىيوك ايرتىشڭ باشى بونلردور.

اولڭ آرقە صولرى صاغرى صايقان تاغلردن آقان بىر نچە غىر مشھور صولر اولوب كىندىلى، نىراكلى، تىمور صو، جىماناى اويدانە اوزانلرى وتار بوغاتاينڭ شىمالدىن آقان ترس آيرىق، قارىبوغابازار، بوغاص، لاستوچورغا، آيكوز اوزانلرى دور. كوك تراك، نارون دىھى بو تاغڭ ايتاكدىن آقار بولكان صوى قابە تاغىدىن چقار. دىگر نارون وچاكرتى صولرى چوبار آيفور تاغىدىن چقپ قالغوتى مەھور صو بانباق صو، قورابلى چچكە، آيفوز، كوك صالە بقاناص بونلر آقچە طاو آرسالاڭ تاغىدىن آقارلر. تاكسىق صوى بىل تراكدىن «اى» صوى قوڭر چاولى تاغىدىن، «جىمان آيكون» آقچاولى تاغىدىن نېمان ايدىر.

قرل سو چار وسائر صولر قابله تاغندن «كب صوى» و آچى صو
 آربالى، صارى طاو و آلجان تاغلرندن جمع اولور. ايسبه صوى
 آرقا تاغى نك شرفندن كلور. بعده قندزلى قوش، ترس آقسان
 صولرى چنفس تاغندن نبعان ايدر. قراقول ايگن صو، اروچار، خاتون
 صو قرا بوته، قايچى آق، چوقو، قرا كئات، لاستاى، قرا اونكور، آبدورا،
 سباتى اوزانلرى تار بوغاتايك چنوبندن آقوب ايميل اوزانى قوجور
 تاغندن و اور قچار تاغندن جمع اولور

ايمدى غربده ايشل نورا، ايشم، داغاندىلى، توفراون، جامچى
 اوزانلرى آرقه نك غربى تاغلرندن جريان ايدر لر. آرقه صولر يئك
 ايك غربيسى «اور» اوزانى اولوب اورسكى فلعهسى بوگا منسوبدر.
 اور صوو يئك قويغانندن توبانى آرقه دن حساب ايدلمز. كذلك
 ايرتيش نك اومسكى بلده سنندن يعنى «اوم» نهري قويغانندن فيوسى
 ودخى «اوب» نهري نك قوشكول برابرنندن شمال طرفى آرقه دن معدود
 دگلدر. بونلردن اوب نهري اوم و ايرتيش نهري مستثنى اوله رق
 اوزان اسمنده يازيلن لر اول بهار تاشقونده غايت بيوك و شدتله دريا
 اوله رق آقوب صوكره لرى صو آزالسه دخى تمام منقطع اولمبور.
 اما صو اسمنك يازيلن لرى ياز اورتاسينه قدر آقوب بعك صولرى كيسلور.
 آرقه تاغلرى بونلردور: كوچه طاو قراقالى چنفس تاغى سيمى
 طاو اوردا تاغى، آلجان آرقا، آربالى، صارى طاو ديلبكا تاى، قابله
 آچه طاو، آق آدير، آيفور جال، بالته قرا، اوطو يار، برك قره
 بيل تراك، كوكلدر، قوكر چاولى، آچاولى، چوبسار آيفور، اولجه
 مراد، تولكولى، بورلى اوفكاتى صالحون بيل، قزل بيلداؤ تيكچه
 باخته تاغى تورتكول، تار بوغاطاى، قوجور تاغى، چغان اوبه كيركان
 تاش، اور قچار، صاغرى، صايقان تاغلرى دوركه آرقه نك ايك منتهى
 شرفيسى اوشبو صايقان تاغى اولوب آلتاى ايله فاصلهسى فقط قره
 ايرتيش دور. «صايق» لفظى مغولجه «قويروق» ديمك اولوب آرقه

تاغلرینگ تمامی بونسکله توکادکن صایقان دینلمش. صاغری تاغی
قویروقعه اتسالندن صاغری ایله نسیمه ایدلمش.

تعجبیم بونده دورکه قضاق طائفه سی قدیمی وهدیشی بدویت ایله
متصف او قومق یازمق بلهیان بر بادیه نشین مخلوق ایکن هیئته
متعلق علمدن یعنی اراضینگ پست وبلند یوقارو توبانندن خبر
ویروب ارض مزبورنگ علویتنی نردن بلمش اوله که تاغلرینی
قویرق صاغری اووه سنی آرقه جوننی سرون جایلاو صاری بیل دیه
اسمنی مسمی سینه مطابق سویلمش، ظن اولنورکه قدیم بونلرنگ
ایچنده هر فندن خبردار علما و حکمالر موجود اولوب اهالیسی آنلردن
استماع واستفاده ایتمش او اسم بو آنه قدر کلوب یتمش. فلهدا بونلرنگ
بر نسیمه قویغان اسمنه باقلسه البته بر معنایه مبنی وبر علیه باغلی
تاپاور. «کما سبق فی باب الفاظ مستعمله»

سرون سراوند دیمک؛ صاری معناسنده فارسیدر. آرقه چوبی
صاری رنگه اولدندن سرون دیمش. جون بیوک بیلکه آیتولور.
کچک بولسه بیلک دیورلر. آطغای صارکیزانگ کبی جونلری پست
یرینه کیزانگ دیورلر.

صول آرقه ایچنده اولن فلهلر: اومسکی، کراکاؤ سیمی پالاد
اوستکامن، بیسکی، بارناغول، وغیری وغیری کته کچک بلکلردور.
اوک آرقه ده اولن قلاع وقریه: اورسکی، طورسکی، چلبه، قزلجار،
کوکچه طاؤ، قرقالی، بیان اوله، آقوله، قراتکول کولک تراك تانه
مسجد جابساندور. بونجون چوچک، باخته، مقانچی، اروچار، آیکوز
یعنی سیرکیپول وسائر بلاد وقصبه لردور.

الحاصل آرقه دیدکلری اراضی سبریازانگ ایگ منتهای جنوبیسی
اولن هیئتجه ۴۵ درجه ایله ۵۵ عرض شمالیدن اوتوب طولی
۸۵ درجه ایله ۱۱۰ درجه آراسنده اولدیغی ظن وتضمین ایدیلور.
آرقه ننگ ایگ شرق صیفی بسی «اوب» نهری باشندن غربنک «قوشکول»
بوکا «آراکول» «چانی کول» «توکاراک کول» دخی دیورلر بوکولدن

كېچوب «اوم» نهرى قويغانندىن اومسكى بىلدەسنى باصوب اوتوب چلبە قلعەسى بىر بىر ئىندە اورال تاغنى مەنتەھى اولور غىرب صىفىنى سى دە بودور. واينىك غىرب شتاسى «اور» اوزانى واينىك شىرق شتاسى قورە ايرىتىش نهرى اولوب بو اورتادە مەنتەھى حدود جنوب اولن «ايمىل» اوزانى وار دور كە بوگا «قولوستى» دىورلر. بو اولكە قەدىمە فقط قولوستى اسەندە سويلنوب سوكرە اوچ قولوستى نامى وىر لىمش. اوچ قولوستى دىمكە سەبب چانكە آبلای خان اىلە مەمور سو مصلەھەسى قىرلندى قىزاق قىلماق ائىناقلى ختای حدودنە كىردىلر چوچاك قولتوغىنە چە كىلدىلر. ختای مامورى ايمىل اولكەسىنى اوچكە تەقسىم ايدىك «ايركايتو» اوزانى قويغانندىن يوقارىسىنى قىلماق الوتنە تەئىن ايدى باش قولوستى دىدىلر. ايركايتون توباندى چوبار آغاچ اوزون آغاچ اىلە قوشوب قىر قاموشە قىر اورتە قولوستى دىبەك «تورتول» اىلىنە وىردىلر. قىر قاموشەن قىوسى آلا كولكە چە اياق قولوستى دور «صوان» اىلنە قويدىلر. اوچ قولوستى دىدىكلرى بوندىن عبارتدر دىوب «چى آمبو» كونصل بىلكاچىن كە بوىلە سويلىمش. آدمىر قىراغاچ خاتون سو اوزانلىرىنى اوچ قولوستى دن صايدىقلىرى سەھودور. «قلىوص» قىلماچە «قاموش» دىبەك اولوب «تا» لفظى بىز لىر چە «لى» «لىك» «لىق» مەلندە مستەمل اولدىغى يوقارىدە كەچەشىدى قاموشلى اولكە دىبەك اولور. اه

قىر قورە لفظىنىڭ مەناسى

قىر قورەلى دىوانى بىر تاغنى مەنسوب اولدىغى اوز فصلندە قىلم جوهرى اىلە بىتلەش ايدى، قىر قورە عربىدە دور بىرە وئىكس بىرە اطلاق قىلىنور اما ائىراكىدە قىزاقىن غىرىدە بو اسم مەسەوع اولدى قىزاقىدە قىر قورە دىبەك عربىنىڭ كەكسى اولەرق تاغلارنىڭ اىچىندە سائىرلردىن مەمتاز نوران بىيوك وبلند كورنان قىلەھ اسم خاص اولوب اطرافىندە اولن بىر قىياچ تاغلارە بو اسم غلبە ايدىر، طرفەزدە لىپسى

قلعەسى قىرىنىڭ ۋالائاڭ سائىر مۇھلارنىڭ دىخى قىر قىر نامىدە تاغلىرى
 موجوددۇر. ۋبو مەنئا ايله هر بر بىلىك ۋىيوك نىسئەلرەدە قىر قىرە
 دىنلور، مىثلا بر آدم ناۋچە ۋاوزون بولورسە تەرىقىدە فلانى طوب
 ايچىندە قىر قىرەك كورنور دېورلر. ۋىنە قىرغاۋىل قوشى قوۋىر ۋغىدىن
 ۋطورنا تەاغى پىرىدىن جەمە ۋتركىب اىىب كوچكان ۋقىدە اىڭ آلدىغى
 تويە اوستنە قوۋىارلر بوگا قىرەلى كوچ دىوب باشقە قىتاردن فايق
 سىياقتە سوۋىليورلر ۋقضاى خلقىدىن عاجغە ۋاران حاجىلر ۋوروپالىلرنىڭ
 قىر خاتونلرى باشىدە قىوراز ۋساۋىصقان قوۋىروقارىنى كوروب
 بونلردە قىرە سانچار اىكن دىە تەجب اىدرلر ۋكىلونچاك لرنىڭ ساۋكلەسىنە
 دىخى قىر قىرە دىمك ۋاقە اوليور، كلىسى ۋىيوك ۋبىلىك مەنئاسىنى مئضمن دور.
 ۋدىخى مەتاز ۋآپروچە كورونان تاشلى بر تاغە «سىنكور»
 دىورلر، بو لفظ فارسىدىن ماخوذدور كە سىڭ كىر ۋسنىكىن يعنى تاشلىق
 ۋتاشدىن مەنوع تاغ دىمك اولور، بو اسم فقط تاشىڭ اوزىنە خاص
 اولوب جارنە سرايت اىتمەز، قىر قىرە لفظى اىسە جوارىدە اولن بىر
 قاچ تاغ ۋتپەلرنى كىدى اسمەنە جاب ۋعزب اىدر «سىنكور» ايله
 قىر قىرەنىڭ فرقى بودور، مونقولچە «چاۋىل» دىرلر چاۋىل قىر قىرە
 مەنئاسىدە اولوب، آچچاۋلى قوڭر چاۋلى تاشلىرى مونقولچە قىر قىرالى
 دىمك اولە «لى» تىركىمە نىسبت مۇئەلە مەستەمل اىدىكى يازلمىش.
 يوقارودە «ساۋكلە» دىوب بر كلە كىچىدى ساۋكلە قضاى اھالىسىدە
 كىلونچا كلرنىڭ باش كىومى دور كە بو كىوم قضاىدىن باشقە ھىچ بىر
 قىبائلدە كورلمش دىگىلر، باىلرنىڭ اوزانە نورغان قىلرنىدە غايت
 اعتمالى بر جھازى ۋجھازىنىڭ اىڭ اھلى قىمەت بەھالىسى دىخى بىر
 اولوردى، اما اون بىش يكرمە بىلدىن بوياق بو باش كىوم تەغىف
 اىدىلوب بونىڭ بىلدە ماشىنە ياغود غىرى بر نىسئە ۋبىرماك عادە قىلدى
 ساۋكلە دىمك فى الاصل سوكلو دىمك اولوب ذكر حال ارادە مۇئەل
 مراد اولور.

ساوكله اويله بر كيوم دوركه بر كز مقداري كيوزني اوزون قىلب
 تىكب اوستنه طورغون يا كه بر قيمت نسنه دن قاپلاب آكئا آلتون
 كهوش مرواريت مرجان ايله چوق وحلقه لار صالحندريپ قز اوزادچق
 بايلر بونك اوچون مخصوص اوسته يعنى زر كر اورناتوب بتون
 بر ياز بو باش كيومنه اهتمام ايدرلردى، بزلرنك باله وقتمزده آيكوز
 ديواننه بر روس توره سى كلوب بلهم عجاب خانويه يعنى موزه يه مى
 قويماقچى يا خود غيرى بر نسنه يه مى قىلمه قچى نه ايسه صبان ايلنده
 بر توره نك كىلونى نك سوكله سىنى كتوزوب اوچ مك صوم بها
 قىلنچىنى ايشتمش ايدك، مزبور سوكله نى كورنلر بها قىلنلر ديديلر كه
 ايكى يكاغنده تويه قومالاعنى قدر دورت دانه مرجان تاشى واردر كه
 ايكى مك روبله بها بولدى باقى زىنتى مك صوم بها قىلندى ديديلر
 ساوكله اوزلرنجه بويله بر سوكلو البسه دور لىكن كيانلره حسن ويرمز
 عىنى قيمتى نعتنده مندر جدر، كىلونلرده بو كيوم لازم اولدېغى كېى
 كىياولرده دخى مخصوص البسه سى اولوردى، شويله كه «قىزل اوچوغا»
 يعنى قزل مروت چوقادن چىك جاغاسىنى كىشته لب اوزى كىك
 چىك لرى بوى ايله برابر يرگه اوستورلىگان آياغنده بيوك اوچه
 ايتوك باشنده اوزون توبه لى توماق اوكى تاغوب كىمك عادة اولوب
 اكر بو قىافتده كىياولامسه نعييب ايدرلردى، اوزنده اولامسه غير يىن
 عارىت آلىب كىوب كىدرلردى، بويله بر لازم ولايد اولن كارلردن
 ايدى، شمدى بو رسم لر قالدى قديم بويله ايدى ديانلر اينانمز
 حاله كلدى، كىياولرده تجم يعنى ايبولوب تعظيم كىلونلرده تزلنوب
 سلام ده سىرا كلندى.

بو يازدغىز اوتمش كنهش بر رسم رسوم ايكى بونى بياندن
 مقصد اولسه بويله عادت لار وارلغىدن خلق لرمزى خبردار ايدى
 زمانه نك تبدل حالندن وتغير احوالندن اگاه ايلمكدر كه، حال السلف
 عبرة لىلخلف بويله كارلرده دور، والسلام.

خان، خانیم، بایبچه، توقال و خانچه اسمالری نڭ بیانی

یوقاروده: «خان»، «خانیم»، «بایبچه»، «توقال» و «خانچه» دیوب بو اسملر یازیله کلدکدن بوراده معناسنی تعداد قیلمق درکار کورلدی.

خان لفظی فی الاصل منغول لهجه سی اولوب سوگره فرس و اتراک بیننده مشترک استعمال ایدیلن پادشاه مستقله اطلاق قیلنور بر لقب خاصدر، قضاغه «قان» دیورلر اصلی ده قاف ایله اولمق کرک، قان دیمه نڭ عله سی چونسکه چنغز خان توغدیغی حین ده قولنده قان توتدیغی سببندن بوکا «قان» لقب قونیلوب بعده بو لقب اولادنه بر علم افتخار اولمش قالمش دور، بو نسلدن اولمیانلره خان دیمک تقلیدی اولوب سیاق سابقدن استفاده ایله پادشاه اولن ذوات البته قان توکمیبوب تورمادغندن اطلاق عمومیه عله بودور دیورلر، فی الحقیقت قتل نفوسه نفوذی اولمیان یعنی حکم کشته قدرتی کلیمیان جا کلره خان دینلمیبوب دینلسه دهی تشبیه یوزندن زیدکالاسدکی مجازی اوله لکن قان اسمی چنغز خانندن مقدم منغولیان خانلرنده وارلیغی توار یخلرده کورلمکله بو لقب چنغز خان ایله باشلنمش دیان سوزه بیکه اینانلمز.

کذالك «خانیم» لفظی دهی اتراک و فرس بیننده مختلط «خان» ایله «نیم» دن مرکب یاریم خان دیمک معناده اولوب، فقط «خانیم» اسمی خانلرک تورهلر نڭ زوجه سینه تخصیص ایدیلور، عمومی اهالی نڭ بیوک خاتونینه «بایبچه» دیورلرکه معناسی کچک بای، یعنی بایدن سوگره بیلوچی او دیمکدر.

«توقال خانیم» توقال خاتون «توقال» دیمک مویوزسز حیوانه سویلنوب بوندن استعاره ایدیلرک کچی خاتونه ده توقال دیرلر، مویوزلی حیواندن مویوزسز حیوان سیمکاندیکی کبی توقال دهی بایبچه دن فورقار اولدغیچون آکا تشبیه اینمشلر، لکن بایبچه نڭ بو کته لکی کهنه

زمانه يه و قديمى قاعده يه مبنى اولوب صوگرهغى قانونه يعنى بو اياملرده توغال بايچه يى سوزار اولمشدر.

خان ننگ قزبنه «خانچه» دينلور، خان ايله چه دن مركب كچك خان ديمك اولوب چه كلمه سى آدات تصغير و فارسيدنه دغى بو مقامه تشبيب و تشديب ايدرلر.

قضاةستانده ميت اوزاتمق و ميت كه آش بومك بياني

قضاة ننگ ميته آش و يروب ات چابدرمقلى كنديلرنجه بر بيوك مباحات و فخر عظيم و كوب اياملردن بو ياق جارى اوله كاهش عادتلريدر. بو عادننگ ايتداسى نه زماندن باشلنديغى احداك معلومى اولميوب لكن آبلای خانه و آندن مقدم آرغون قزبيك بي و نايمازه نار و نباى قتنو باى بي لرننگ وفاتنه ات چابدريب آش و يردكلرىنى روايات ايتدكلرينه نظراً ايك آز بولسه ايكى يوز يل ودها يوقاروده وارلغى ظن قيلنور. آش و يرمكده اكر چه ظاهر امرده ميت كه بر تورلى منفعت كورنمز ايسه ده قالغان اولاد و افر بالرينه الوغ آبروى دور. شوييله كه آرتونده اولادى بو ترتيبى يرينه كتورر كشى سى اولمياننگ آش و يرمك الندن كلمز. بو جهتدن ميتنگ حياتنك حالى و قالان مالى و اولاديننگ مالى نچوك ايدكنى بلمكه و بلمر كه دركار يعنى امتحان مثابه سنك بركار دور. قالانلريننگ قدر قيمتى و متوفى ننگ دولت و ثروتى بوندىن معلوم اولور. اولوم بارننگ مالنى چاچار، بوق ننگ ايتاكنى آچار، ديدكلرى بوندىن يعنى مستور حالنى اشكاره دن شكايه دور.

آش بومك نفس الامرده بي فيكر و بي ملاحظه باش لشمش ايش دگل مثلاً: آليس ايللرننگ سويلشنيوب يورن سوزلرى و آيتولميوب يورن عرض دارلرى بولسه بو جمعيتده بر بريسه يوز كورشوب ملاقات بولشوب نى قدر دهوالر بتوب حاجت لرى اوتالور. ثانى آش

بھانہ سیلہ ایش کوشی یوق فانچہ آدملر کلوب مشرفی نڭ، اوینہ قرآن اوقوب دعا فاتحہ قیلوق فقرا و مساکین لار آشنندن آشاب ایچوب تو یوق و صویولمش مالڭ جلودنی تصدق قیلوق کبی غیرانلرنی ثواب بلوب بو عملی صواب کورمشلر جاری قیللمشلر دور.

بونلرنڭ بو توغریده یعنی میتنی اوزاتمق و صوگره آش برمک خصوصتده اصوللری بویله دور. اغنیالردن ویسا که بیک ویلردن و تورهلردن بر آدم فوة اولسه ابتدا آنڭ اوستنه آق اوی تکلرلر و اطراف جوانب که جنازه اوچون غیر قیلورلر افریاسی آت چاپوب کلوب توره بولسه خاینام دیوب، قره بولسه باوریم دیوب وارثلر ایله قوچاقلشوب کورشورلر. بعدہ تکفین و تجهیر ایله برابر فدیہ سینی چقارلر توفزدن توفزدن اولور. جنازه سینہ دخی بر مال علی حدہ بسایلیورلر. و ملالره ختم قرآن امر قیلور آڭکاده آدمنه کوره آت تویه ویرلر بو ایشلرنی سر نجام قیلب میتنی دفندن صوگره اولاد و اعیانلری جمع اولوب قره تورغوزورلر. قره دیدکلری نایزه باشینه علم باغلامقدر میت یاش بولسه قزلدن قارت بولسه آفدن کهول یعنی اورته یاشامش آدم بولسه بر طرفی قاره بر طرفی قزل، یا خود آفدن مرکب تکلرلر. بو علامت قره قضاغچه خاصدر. اما توره خلقی توغ اعتباریله اولور یعنی قزل توغلق توره میاتنده دخی قزل آق توغلق توره آق کوک توغلق توره کوک توغ تکلرلر یاش قارت برابر دور. میت اوچون تککان علم قایسی الوانده بولسون «قره» ایله تعبیر ایندیور. علامتده علامت مصیبت دیمک اولور که قره کوندن عبارتدر. قره نی ایرلر مصلحت ایله کوتاریب بردکدن صوگره آنڭ تربیه سی خاتون قزلرنڭ النده بولور. خاتونلر چیله ویچنی چورت بساغلب قزلری بولسه اخلاصی ایله آغلاب مرثیه یه توتونورلر بوڭا «جوقتاؤ» دیورلر. میتڭ اولاد و اعیانی کلسی اول قره نڭ خدمتنده بنال مقدره قیلورلر. قره تورغوزمقلری ایکی سببه مبنی دور: بری آش برمک نڭ، باش مقدمه سی و علامتی اولوب قره کوتاری دی ایسه آش ویرمک ذمه لرینه

دین و لازم اولور اگر اوشبو گرمده یعنی اوشبو اسیق و قزوده قرا تورغوزمغه قرارنمسه صوکره آش برمک لارینه بیکده اعتماد ایدلمز بونک اوچون میتنک غمخورلری یعنی جان آچولری آتاوسز فالماسون دیه بلا مهل بو ایشه غیره قیلورلر. ایکنچی سبب هر کیم قرهنی کوروب لازم فاتحه ایدوکنی بلوب کلسون قرآن او قوسون آچ بولسه طعام لیسون چول لیان صوسون لیسون بونک ثوابی متوفی نیک روحنه بولسون اوچوندور اول او یگه توشان آدم قوری چقماس. قارنی آچقان قرالی او یگه بارسون، دیمک بوندن اولوب طویل العباد قییلندن بر عاده مستحسنه دور.

وینه مزبورنک حیاتنده منوب یورگان یغشی آطلرندن بر ایکی آتنک قویروغنی کیسوب طول لیورلر. آت قویروغنی کیسماک میتکه مخصوص اولدغیچون بیکانه آدم بلا سبب آط قویروغنی کیسیسه بر سنه یه قدر آط ایکاسینه آفات ایرشمسه کیسکان آدم آنک ضررینه ضامن اولسه یعنی فوة ایدرسه نصف خوتنه مجبور ایدی. کندیلرنجه بویله قانیع لیک ایله ممنوع و منهی ایدلمش بر ظن ظنین لریدور. آط تولادی دیمکک معناسی مزبور قویروغنی کیسلمش آطنی ایکار توقمی برله ایکار تلب اوستنه متوفی نیک یغشی کیومنی یاپوب ایکارنک قاشینه طوماغنی کیدرلر بو آط بنمکدن معاف اولور کوچکان وقتده یتا کلب یورلر. علم یعنی قره تکلمش آق اوی که سیب جبارلر. سیب نیک معناسی جهاز دیمک دور که متوفی نیک حیاتنده جمع قیلمش اشیاسی که پالاس لباس و هر نه که بساطنده وار ایسه ظاهره چقارلر اولاد و افر باسندن دخی قیمت بها نسنه لری نی اول او یگه قویارلر. اوزارنقدر اوفکه و کنه لری بولسه بو ایامک آنی خاطرلرندن چقاریب جملسی بر انفاقده اوله رق بو اوی نیک خدمتنده بیل باغلب تورلر. کیلگان کیتکان مهمانلرنی کوتوب اوزاتوب بر بطونده هر قانچه ایل و آویل بولمش بارچه سی بونک چوره سنده بولورلر بر گه کوچوب بر گه قونوب یورلر. خاتون قز هر روز مزبور علمک

تەختىڭ داۋاش قىلورلر يەنى مەتوفانىڭ مەسنى كە بەھادىرلىكىدىن ۋە چىچىنلىك دىن ۋە بايلىق ۋە بىلىك دىن ھەر نە كە اوصافى مەدوھەسى ۋار آتلىرى بىر بىر تەدەد ايدىب مەعاصر ۋە زمانداش لىزىدىن مەروف ۋە مەشھور آدمىلىرىنى مەرتىبەدە ياد ايدىرلر. كوچكان ۋە قەندە قىزلىرى طوماقنى تەسكارى كىيۈپ قەرنى قولغە آلەرق طول لىنغان آطنى يتا كلب ۋە نىچە قىزلىرى دىخى بونىڭ مەيتىندە كوچنىڭ ايكى آلدىندە يورلر. ۋە بونىڭ ارقاسىندە خاتونلر تويەسنى يتا كلب بىر ھەيت مەخسۇسە اوزرىندە كلورلر. يولە اول كورسەلر ياكە قونار بىر كە كلسەلر داۋاش قىلورلر. يولداغى اولدىن خاتونلر چەت بونلرە صوسون بىرلر تەزىيە آيتوب تىلى قىلورلر يەنى كوكل ايتورلر.

ۋە باز مەتوفانىڭ اوينە يراق يىاۋقىدىن صابا آرتوب كلوب قرآن اوقوب دعا فاتحە قىلمق آضا (*) صالحق يەنى لازم فاتحە اولن ذاتىڭ قدر ۋە شاننىە لايىق نىسنىە آلىب وارمق كوكل آتمق الوغ رىسملر بىر. كتە آدملرگە كوكل آيتولرى كوچكان كرۋان قالغان كىنت اوتكاننى اللە آلدىنن يارلقاسون قالغاننى آرتوندىە يارلقاسون ديورلر. ياش بالالارغە تەزىيە تىرا كدىن بوتاق چاچرابدى دىگىزدن كو بوك چاچرابدى ايكى بوساغا آمان بولسون يىنە اورنى طولار ايندو كوسىنە خدای اومور بىرسون، دىمىك كىبى سوزلر بىرلە تىلى ۋە يورلر. ايكى بوساغاندىن مراد آنا آنادور. بوندىن باشقە دىخى ھەركىمنىڭ شان ۋە شەرتىنە مەناسىب كلاملىرى كو بىر كە اوزلرنىچە غايت يىراشلى ۋە ھەر كەمدە يىراشلى ايشىدور. اما بو كونلردە كتاپچىل كوكل آيتامز زەمىلە اولگى سوزدىن آداشوب «خىرلى قضا» بولسون ديورلر. خىرلى قضا تلىق مالا آيتورلر تەزىيە ايكى انسان مكرمنى حيوان مطلق دىن امتىياز ايسدە بلىمىوب بويە سويليورلر. انسانىڭ كىندىنە مەناسىب كوكل آيتىق كرك. عربى تەزىيە (اعظم الله اجره واحسن عزاك وغفر لىمتك) يەنى بو مصىبەت عظمایە صبر قىلدىڭ اۋچون اللە تەعالى سىڭا اجر عظيم ۋە ثواب

(*) آما عزا دىمەك تەزىيەدندىر.

جەپىل وىرسون قىدر غىز تىككى زىيادە قىلسون مەتوفانكى خىدا مەغپىرەت ايتسون
يەنى گىناھىنى يارلقاسون دېمەككىر. صىرىخ تىرىكچەسى خىدا ئونكانگە ايهان بىرسون
قالغانغە صىر وىرسون عاقىتىنى خىز قىلسون يەنى صوڭكى نى يىخسى
قىلسون دېمەك اولور. العەكم لله امرالله تىككىر بىندە آنەك امرىنە وەكەنە
راضى اولمق كىرك دېمەككىر. ام

جەمىيت ايله صبا آرتوب «آضا» آلوب كلوب فاتىغە قىلمق ورثە
اعتبارىلە اولور مثلاً: مەتوفانك وارثلىرى انسانىتلى معتبر آدملىردن
بولسە آڭكا بېوكلىردن كەتەلردن آلىس وىراق بىرلردن كلوب فاتىغە
اوقۇرلر والا خىش اقر بالرىندىن تىجوز قىلمىز. قرآن تىرىك كە اوقۇلور
اولوك كە اوقۇلماز دىمەكلىرى بولمىدىر.

الحاصل بو صولت ايله سنە تامانە قىدر مەتوفانك روحنى عزت
قىلىپ كوزادورلر هرچە بىرىنە كسورە گوزل ايشىدر عىب ايدىلمىز
وبو اثنادە هەيت كە كىنەد يىصاب بوڭا بىر كچەك آش بىروب آط چابدىرلر
بونى بىت آشى بىت باشى دىورلر، بىندە اعيانلرى واينىڭ بېوكلىرى
ايكىنچى دىغە مشورتە اوتوروب الوغ آشنىڭ مصلحتىنى قىلورلر
قانچە ايسل چاقىرق ونى قىدر مال صوبىق ونچە عدد اوى تىكەك
اوپاغى يەنى آش بىراچك اورنى قايسى صو وقايسى جايدە بولمق
بوللرنى سويلشوب بىر مەين كونىگە صاون آيتورلر، صاون دىمەك
مەناسى فلان آىنىڭ فلان كونى مەتوفانك آشىنە فلان بىرگە كلورسۇلر
آط چاپلور پاىكەسى بو قىددور دىوب بىر ايكى آى مەدم خىر
بىرلر، بىوكروك آطى بار آدملىر بو مەتەككە چە آطلىرىنى تىابلەپ
بىرادوب طيار قىلور آش بىرا تورغان اورنغە بو آويل وانك اعوانندىن
غىبرى ايسل قونمىز، وەدەلى وقت بىتەككە مزبور اورنغە قونوب
بىلەلرىنى بايلىپ صاويپ قىموزلرىنى جەعارىب لازم قىدر اوىلرىنى
تىكەپ حاضىرلەپ كچىراق آشە قىرق ايللى اوى، الوغ آشلىردە بىوز
ايكى بىوز بىلكە اوچ بىوز وزىيادە اوى تىكەپ كلن مەهانلرنى كوتوب
آلورلر آشقە كلنلر هر قايسى اوز قوماندە كىشىلرى ايله «قر.»

تکلمش آق اویگه کریب قرآن اوقسوب چقارلر اول اوی جهاز
 رحنی نسیب ایله طولو و خاتون قز ایله مملو اولور، اولگی زینت
 اوستنه باز نجهلمنی اضعافی مضاعفی زیاده ایذب کامپرلر باشلرنده
 اوزون کوندیک ایله بر قنار کیلونچا کلر سوکل سیمینی کیوب بر صنف
 وقزلر دخی اوز فورمه سننده بر صف اوله رق چارشاونک ایچنک دائم
 داوش قیلب اوتورلر داوش مرثیه دورکه بوگا «جو قتاو» دخی دیورلر
 (بیانی کچمشدر) کلن لر بونی اخلاص ایله تسکلا یوب متوفانک تیک
 توشن آدم لری کوزینه یاش آلیب آه قیلور یغلابده قویارلر
 داوش نک انتهایی صوکنده قرآن اوفولوب بعده اول مهمانلرنی توابعاتی
 ایله تسککان اویگه باشلب باریب توشورلر آکا صابا ایله قهوز
 و چایونک ایله چای تیکورلر، آشده چای برمک ۱۲۵۰ نچی هجریه دن
 بویاق عاده اولمشدر، آندن اقدم چای برمک رسم اولمیوب فقط
 قهوز ایله کفایه لنور ایکانلر، بلکه مزبور تاریخدن بورون قضاستانه
 چای نک اسمی ونامی دخی ایشدلمامش ایمش.

ایمیدی مال صویولودن بر کون بورون اوچاق آشی قیلب
 بوگا غونان بایگه چابدرلر، ایکنچی کونی مال صویوب کوشینی
 یعنی ایتنی مخصوص اویده سرنجام قیلب کلن مهمانلرغه بر چیتدن
 بروب وبر چیتدن مال صویوب پشورمک ایله مشغول اولورلر،
 ابتدا بر اویدن باشلب ترتیبی ایله تابق تارتورلر تابق کلور
 اویده قاچ کشی باردور قانچه تابق کرکدر اول بر آدم کلور
 صاناب بعده ایشوک که کوزانچی فویارکه طشقاریدن کشی کردرس
 و ایچدن چقارمس تابقنی حساب ایله کرگزوب چقدنده ینه صاناب
 آلورلر، او جمعیت نک کته لرینه یامباش جلوک وزیاده حرمتلو آدماره
 قوش تابق فویارلر ایکی آدمه اوچ آدمه بر تابق بولور زیاده
 قویولمز، مهمانغه تکلمش اوی برله آشخانه آراسی خیلی مسافه اولدقن
 تابقنی آط ایله آلوب یورلر، تباچی لر یغشی آط یغشی جورغه
 و کموش ایگار توفوم لرینی منارلر، آزاده کیوملرینی کبارلر آلدن

بر باشچی بولور، قایسی اویکه تاباق کرکدر اول باشلب یورر، آرقاسنده بر آدم بولور مونی ایداوچی دیورلر غیرى جالغه تاباق کتمسون لوچون قویولمش کوزچی کوزانچی دور، بو ترتیبده بر کون ایکی کون الوغ معرکه لرده اوچ کون علی التوالی آش بروب ایسک نماننده طول لشمش آطنی صویارلر، آشک ایسک صوکی بو آطنک صویولدیغی دور موندین صوکره آشقه مال بوغازلمق بولمز، بو آطنی بوغازلار وقتنده خاتون قز صنا وصیحه، ناله ونوحه چقاریب آنلرک الندن ایرلر آزار تارتوب آلورلر، بونک ایتنی سوبه یرلرگه یعنی ایلنک ایسک معروف ومشهور آدملرینه یدرلر، ایرتهسی غلس یعنی آل قراق دن بر آدم بر اوزون یغاچک باشینه قوروم کیزدن علم باغلب بلند آواز ایله اوران چاقورقی آط چاپار طرفه یونالور قراقچی دیورلر یراقدن قرايوب کورنمکدن کنایه دور، قراقچی چقدیغی ایله جهله خلق آطلرینه منوب هر طائفه اوز اوران لرینی آیتهرق ارواح لرینی اویغانهرق قراقچی نك آرقه سندن کتارلر باروب بسر جایه یتارلرکه آنده قراقچی تکلمش اولور اول جاینی کومبه دیورلر، کومبه دیمک قراقچی نك توبنی یره کوممکدن استعاره دور. باشی قرايوب تورمق ایله قراقچی توبی کومولماک ایله کومبه دیوب ایکی عمل بر یغاچه علم اولور پایکهنک قزار کاهی اودور، «پیکه» پایکاه لفظی نك مخفی دورکه قزار کاه معناسنده اولوب آتنک آیاغی بو جایه ایرشور آکا وظیفه معینهسی ویریلور دیوب ذکر لازم اراده ملزوم قبیلندن مجاز دور.

کومبه یرینه خلابق تمام کلوب بولدقن صوکره پایکهنک آطلرینی صاناب چقارلر نچه عدد آتغه پایکهنک تعیین قیلدقلرینی باش آتقه آیاق آتغه نی قدر دور بونی اعلام قیلورلر، آت چاپوب کلدکده کومبه یه یتالمیانه پایکهنک ویرلر کومبه دن آشوب اوزغان اعتبار ایدلمز بوکا مخصوص «کراچی» قویارلر. کراچی دیمک کور وچی دیمکدن آز آلمشمش ناظر دورکه

معتهد و اشانوچلی آدم لردن قویولور اودواتلر کوردکینه تغلف قیلهلر
 یعنی کلیمان آطنی کلدی، کلن آطنی کلدی دیهلر، آط تالاش
 بولسه بونلره مراجعت ایدرلر، اکثر معرکه ده آت کوتارمه لی اولور،
 کوتارمه دیدکلری یاردمچی دیک اولوب جوکرک آطنک آرقاسندین
 پایکه آلور امیدیه نه قدر آدم ایرکاشوب کلهدشدر بو آطنک
 یولنک کوزانوب توروب بردن بره قواندن قوله یتکوروب تا کومبه گه چه
 آتنی سودراب تارتوب کویا کوتاریب کتورر کبی یتکوررلر، هر
 طائفه اوز اورانلرینی یعنی الوغ بابالری ننگ اسمنی القابنی چاقریب
 اجدادی ننگ نامنی ایشتدکن چاپه میان آدم قالماز بنا برین کوتارمه چیسسی
 کشیسی آز اولنلر آش ویرن اولننگ اوراننی چاغرلرکه خلق ننگ
 کوبراغی اول ایلننگ اولدیغی اوچون آندن استعانه ایدرلر، پایکه فی
 اکثر حالده توقز قیلب تکارلر، زیرا اوز بیک رسمنده عددننگ
 اعتباری افلاک تسعه یه موافق توقز اولمقدر باشی جامبو یا که تویه
 بولسه آکا سیکز مال یساخود نسنه قوشارلر، اورانغه چاپقان آط
 تارتقان لر بونی آز آزدن بولسه ده اولاشوب بولشوب آلورلر، آکا
 کوب خوش وقت بولورلر حتی یاریم کیز چاریک کیزدن بولسه ده
 بوش قالمز اگر قالسه خیلی اوفکایه سبب بولور، اورامال طون
 بولمایدی جول بولادی، مقالنی اورتایه قویارلر آزده بولسه اریم دیب بوندن
 قوروق قالهقنی بیوک نقص کوررلر کته کامچیلک بلورلر. اما آش برمکن
 بو قدر مال صرف و خراجات قیلنور یالغوز وارث لرننگ مالندن
 اولمیوب مزبور متوفی ننگ حال حیاتنده قریب وبعیددن هر کمننگ
 آشینه اعانت ایذب بر نسنه برگان بولسه آنلر دخی بوننگ بو کوننه
 عوض قیلور بدلنی برور بو آغر خراجات بوننگله یکل بولور آضا
 آضاده قایتور، صاوغا صاوغاده، اولجه اولجه ده قایتور قاعه سی بویله
 مقامه مرعی توتولور، بو معرکه ده کوراش و جورغا پایکه سی دخی
 بولوب اونار.

ایمدی آط چاپوب پایکھ سینی بروب یورت تارقادفدین سوگره اویداگی علم باغلنمش نایزه که قره دیر لردی قزخانون بریل مدت آنی صاقلامش لر ایدی بونی بر ایلنک موی سفید آدمه صندر تورلر بوگاده خاتون قزیغی و فغان قیلورلر، جایولمش سبنی یعنی اویده جیولمش جهازنی ینه بر آدمه بوزدرلر، هر ایکسنه لایقنه کوره جول برورلر آت چپان کبی، الحاصل مرثیه ننگ یوقلاویک انتھاسی و جهله کارنک انقطاعی بونکله اتمامه ایریشوب من بعد هر کیم اوز کارینه مشغول اولور خاتونی بولسه موندین صونک ایر قیلور غمدین آزاد اولور اویناب کولور.

قضایه ده آش برمک اوز آرا زیاده مرعی و معتبر توتولن بویله بر کهنه عاده اولوب خصوصا ۱۲۰۰ هجریه دن ایلکاری و سوگره فوق العاده اوچ آلیب ۱۲۸۰ نچی و ۹۰ نچی تا ۳۰۰ نچی سنه لره قدر یل بیل تزییده ایدی حتی بر آت پایکھ سینه یوز جلقی و بوگا یوزلب آقچه ویامبو کموش دخی ضم قیلر ق بر بر یله تفوق تالاشوب تفضلشور ایدیلر. اگر توره و بیک کبی نامدار آدملری فوت اولوب اولادی آش برمک که قدرتی یتمز ایسه بر طائفه ایل اتفاقله آکا آش برورلردی بویله آدملرینی آتاوسز قالدیرمق کندیلرنجه بیوک عیب الوغ حیف دن صایلوردی، اما او اخر عصر مز بورده یعنی ۱۳۰۰ هجریه حدودنده آرغون و آلچن ایللری بو عادتنی الغا ایتدیکی ایل ۱۳۰۰ دن سوگره نایمان ایلنده دخی آش برمک آزایدی، آزایدغنه سبب صارا کالر بونک ترکنه سعیی آشک نفعدن بی خبرلرنک نهیی و بوگا ضمیمه زمانه ننگ حال بغیی که ایل اراسنه ریاست فتنه سی یعنی بولص لبق تالاشی توشه رک اتفاقلری کیدب بری برینه عداوة ایدب پارتیه پارتیه بولر ق چونکه پارتیه ایلنی چاقور مسه عداوتی آرتیق چاقور ایسه سهل بهانه ایله جنجال چقاریب قاهچی تارتمق، صارا کالر ننگ سعیی بی خبرلرک نهیی، دید که ز آش برمک نی آغر کوروب خراج اتندن قچانلر، قدیمه قضاو، خلقمز نادانلق برله بلمبوب چقارمش بیهوده صرف بیکار اسراف دور بوندن میت که منفعت یوق ایمش

آگا خرج ایدن مالنی ختم قرآنه قیلورز ملالره ویررز دبه فتوی
 صوراب ملالر دخی بوندن طمعه توشوب آش برمک درست ایپاس
 مسئلهسینه زیاده رواج ویروب نچه قیاسات بی مناسبات ایله عوامک
 قولاغنی قاندریلر، اخیره آشده برلمیوب ختم قرآن دخی ایدلمیوب،
 آش برورگه فلان اکام کونهادی ختم قیلدررغه توگان اکام بولهادی
 دبهرك هیچ برینی قیلامیوب قالدردیلر، رسم و ثواب هر ایکسنی
 معا الدن آلدردیلر، امسا آش برمک که غیره ایدنلر هر قایوسنی
 یعنی ختم قرآن و آشنی تمام اورننه کتوردیلر. الا شو قدر وارکه
 بعضلر آشدن عوض حج بدل عملنی عادت ایدب آز کوب خیراندن
 حرمین فقرالرینی انتفاع ایدرلر حالا نادر ایسهده یل بیل تزیایده
 کورنور ینه بهانه تابوب ترك اینهسلر آش خصوصنده عالی همت،
 اولنلر ختم قرآن حج بدل وسائر خیرات و آشک هر نه مشکلات
 اولن ایشلرینی یولو یرنده ادا ایدرلر همت سوزلر هیچ برینی عهد
 قیلوب بلمیور الدن بر نسنده کلمیور، یازدغمز آش بحثی الا آن
 اعیانا موجود وجهلیه معلوم بر ایش ایکن ظاهر و اشکاره ایشنی
 بر تودا حکایه قیلیمب یازمق عبث کبی کورنور، لکن بنم یازدیغم حال
 حاضرهدن قطع نظر مستقبلك مرادفیدر، چونکه ۱۳۰۰ تساریغندن
 مقدم بو عادتک علاسی نه درجهیه واردیغی یوقاروده کیچدی شمدی
 اون بش یکرمی یل ظرفنده تنزله توشوب اکثر یرلرده متر وک و بوکا
 بناء ینه برر قرننده کلا نضاقستانده معدوم اولمغی مظنون بلکه
 مجزوم دور و بر نچه یل لر صوگره ترتیب و تنظیمده اطالهُ مقال ودها
 صوگره وجود و عدمنده قیل و قسال ودها صوگره بالکلیه محو و منسی
 بر حال اوله چغی امر بنیهی کورلدکدن بو کبی کهنه امثال لرنی
 آرقهده یازیب قالدرمق اهل ادرا که فائدهدن خالی اولمز عاقللر
 شاید بونکچون بزلری عیب قیلمز.

آش ویرمک ختم قرآن قیلیمق هر قبیلده وار رسم دور غایه
 ما سرد طائفهسی آش ویرسه پلاو قیلور نوعی آشی انواع طعام

اولور قضاق بولسه ایت قهوز ویرر زیاده سی آط دور یعنی آط چابدرمق اولوب بو ایسه جمعیته بر وسیله و آلیس یاوقدن آدم کلمکه یر بهانه اوچون چقارلمش ایشدر. اویله اولسه ملالرمزدن بعضی قضاغه آش برمک درست ایمس دیوب نوعی سردک آشینه سوز آیتما دقلرینه سؤال وارد اولور، اگر درست ایمس قولنی نیته حمل ایدب مثلا باشقه لرنک نیتی صحیح قضاغه آش ریا اوچوندر دینلسه نیت غیره حکم قیلماق علم غیبه خبر ویرمک کبی اولدقن شرعا بویله اقول لر ایله ایراد کلور، وسائر وجهلردن ایسه وجهلرنک هیچ بری دفع سؤاله وافی ومدعالرینی اثباته کافی اولمبوب ایکی صورتک بوندن خالی اولمزکه یا هر طائفه ده آش ویرمک ممنوع یا کلسی مشروع دور، بنا برین آش ویرنلری تعیب ایتدکمز کبی ویرمیانلری ترغیب ایتمبورز، زیرا هر ایکسینه یول واردور، آش ویرمکنی جایز کورمیانلر بیهوده اسراف و فعل بدعت دیوب بدعتنک حسن وقبحنده قیل و قاللره کیدرلر، جائز دیانلر، العرف معتبر فیما لا نص فیہ قولنه واشباهنه منوط ایدرلر، لیس للقاضی واللمفتی ان یحکموا علی ظاهر المذهب ویترکا العرف روایاتلرینه تمسک ایدرلر. و امثالهم اما درست دگل دیانلرده چاقرسه اولنه بارلر آط تویه برسه آلورلر آشلرینی ییارلر بارک الله آیتوب باشلرینی ابارلر هیچ نوسه برماسه او وقتک هر نیمه دیارلر، بزم بلدکمز بودور بلدکمز بولسه عفو بیوریله.

میت که فدییه یعنی اسقاط خصوصنده

فدییه بر آدمک ذمه سنده اولن حق الله مال ایله ادا قیلنمق معناسنده دور، «اسقاط» دیمک اول مال سببیله حق مزبور متوفی نک ذمه سندن ساقط اولمق معناسنده، لازم ملزوم قییلندن اولور. فدییه ایکی نوعدر، تبرع اولور، واجب اولور، تبرع اولن فدییه متوفادن وصیت یوق ایکن وارثلر اوز اختیارنجه چقارلر، بو فدییه صدقه نافلہ سیاقنده بای فقیر آلورسه ضرر اولمز یعنی

هر كمه و برسه آلسه جائز دور، اما وصیت ايله اولورسه او وقتده صدقه واجبه كبی فقیرنك حقی اولوب زکات جائز اولمیانلره آلمق درست دگلر، قضاقتانده اول وقتلرده فدیة آلان آدمین زیاده نفرة ایدب حتی جنازه سیننه کرمه اجازه ویرمز ایمشله بونك حکمتی ده معیشتی توزوک غیر مستحق آدملر فقرانك حقنه ضامن اولمسون اوچون بویله بر فعل عار ايله زجر معنوی فیلمشله، بنا برین بو کونگی لر کبی تالاشوب کرک شویله تورسون فقیرلرده احتیاط ايله طاورانورلر ایمش، ایمنی فاعده مزبور منسوخ اولدغندن واجب و نافله سنی فرق ایتمیوب بای فقیری ابا آلور اولدیلر، بس بعض ملا صورتنده یورنلر فدیة آلانلردن نفرة قیلماق شرعه مخالف صی دان چتارمق غیر مطابق دیدکاری ایشنك اصلندن بی خبر وصفندن ایدن بدل دور، بونكچون دیرم که قضاقتانك قدیمی قانونلری اصلنده بر اساسه مستند اولوب فقط وصفنده بر آز اوزکار دکاری اوچون تعیب ایدب بلا تفتیش خطا دیمک خطا دور، اما فدیةنك فقه کتابلرینک مفصل بیان ایدیلوب بوراده یازمغه بزه حاجت قالدیرامشله.

لاحقه

وقات اولنلر میزى تسکین و تجهیر و صلوة و تدفین دن لایه اولوب بونکله جمله مز مأمورز، و جمله مزه واجب و لازم دور، اما سائر عادات عادیه و رسوم جاریه لر خصوصنده امر و نهی وارد اولمیوب مگر میت که یغلامق و اوچ کوندن مصیبت خانده اوتورمق و بوگا مانند بعض ایشله معصیت دیدیکی کتابلرده کورلمش ایسه ده بویله بیوک مصیبت ده آز مونچه انکسارلیک معفو اولمغی موجودور، عله سیده بیان ایدیلور، یغلامق قره کیمهک یل آشی برمک مرثیه آیتماق یا لغوز قضاقتده اولمیوب شهر اهالیسنده دخی بو عادات وار کورنور.

ایمنی کرک احوال و کرک افعالی ايله اولسون انساننك موتنی حیواننك میته سندن امتیاز ایدب «ثم امانه فاقبره» امتناننه موافق

دفن قيلمق «ولقد كرمتنا بنى آدم» مفھوميله جسد و روحنه رحم قيلمق حياتده قالانلرنك ذمھسنه لازم والزمدر بوسياقتن يوقاروده يازلمش كارلر كلسى انساننك حرمت و تكريمى اوچون چقارلمش رسم مستحسنه اولوب اصل مقصدكه تلاوة قرآن ايدى آكا بر وسيله دور. فقھالر رحمھم الله يغلالمقغه بوگا مانند بعض ايشلرى قيلمقغه اجازة ويرمدكلرى جزع فزعده فتح باب اولوب حددن تجاوز ايدىر دائرھدن خارج كيدر خوفيله بو حكمتھ بناء بر آز تزكين تارتمشلر اوله. والا انساننك سبب وجودى اولن آتا آناسينه بخر پارهسى اولن بالاسينه قونداش اينى آغاسينه يغلالميانده كوزىنك باشينى نه كونده توكارونه وقتھ صاقلار. اولومكه يغلالمق اولان متوفاننك خاتمهسى نه اولدى قېرده نه كورهچك ثانى سوكننده قالان اولاد واحفادىنك عاقبتى نه اولهچق بو ملاحظه لرى يادنه كتوروب حاصل نتيجه دنياسى وعقبه عقباسى اوچون اولومكه يغلالمق عيب ايمس، سير وتواريسخ كورن ذواتلر بوگا بر سوز ديمز. يعنى اوازى آدملرنك كوكلنه رقت كتورر اولومنى ايسكا توشورر بو ايسه شرعك مطلوبى اولوب «اولوم كوركى يغلالمق» «اويون كوركى يرلامق» ديدكلرى بوندندر. مع ما فيه فايغولى اولانلره صبر ايله تسلى ويروب صبرك اجرينى و ثوابنى ياد و تذكر ايتمك سلف لرنك بويله كتمك جملھ مزه لازم دور. بونكله برابر هر كيم اوز طريقتى بلمك و اوز عرفيله يورمك كرك اولوب «چونكه بعض طائفه نردنك يغلالمق شنيع اولديغى كېى بعضلر نردنده يغلالميان قبيح كورنور» اويله اولسه يغلالمياننى ترغيب يغلالمياننى تعيب دركار دكلر. بعض ملالار ميتكه عذاب قيلدردك فرشته لركه مزاق قيلدردك ديوب كشى قبور كراماتنى اظهار ايدرك يغلالميانلرنى شدتله منع ايتديكى براشور ايشلردن صايلمز « ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة » انباسنه موافق « ادفع بالتى هى احسن السيئة » اسرارنه مطابق نصيحتلر ايله اسكاتھ چالشمق كرك. عننله كلام عناده سبب اولور. اه

اما آمده آط چابدرمق جمعیته بر بهانه اولوب آط سببیله نچه
 مك آدم متوفانك اوینه کلمك لری بی اجره و بی غرض قرآن اوقوب
 روحنه دعا قیلمقلری وکلن مهمانلر او اویدن طعام لئمك لری بونلر
 بارچهسی متوفاغه خالص خدمت لله ثواب اولن کارلرندئر. و بزم بو
 شهر مزده اوچ کونسگه چه هر محله جمع اولوب کلوب ایرته کیچ لازم
 فاتحه ایتمك لری یعنی بی تکلیف و بی تکلف قرآن اوقوب کتمک لری
 بو دخی مزبور جمعیت نك آثارلرندئر. لکن قضاقتانك آش برمك
 آزالدیغی کبی بزورده هم لازم سیرك لئمچه یوز توتدی بر
 نچه یل لرده هر ایکسی آنتوایه ایریشور ظن ایدرم.

یوقاروده یازلدیغی اوزره آبلای خانه آش برلدکن و آندن
 اقدم قزی بیک بی وبر قاچ دخی مشهور آدمارگه آش برلدکن بو
 عادة ۱۲۰۰ هجر یه دن مقدم قضاقتانده وار اولدیغی تخمین قیلنوب
 و آنلردن اول ایشم خانك صارب فوله دیدیکی آطی اوز ایسامنده
 پایکه برمامش دیدیکی خبر تواتردن آش برمك آط چابدرمق رسمی
 اوشبو ۱۳۰۰ تاریخه زدن اوچ یوز یل ودها بور و نراق موجود ایدیکی
 مثبت ایسه ده آندن اول اسلامه کم دن باشلندیغی معلوم دگلئر.
 فقط مغولیان مجوسی لرنده قدیم دن وارلیغی توار یخلرده کورلدکندن
 بو عادة آنلردن قاله کلدیکی مظنون اولوب لکن عادة جاهلیت دیه
 ترکی موجب اولن کاردن صایلمز. زیرا قدیمی افعال لرنك نچه لری
 باقی و جاری قیلنوب ختایچه «مرثیه» «ومدحیه» و بونك امثالی کوب
 نسنه جاهلیت عادتی ایکن اسلامه ممنوع ایدلما مشدر. ثانی ابتدا
 اسلامه تعلیم دین ایدن علمالر جاهلیتده معمول کوب ایشلرنی
 اورتادن کونارمشلر ایکن آش خصوصنده منعی مسموع اولما مشدر.
 ثالث آش برمك رسمی یالقوز قضاقتده اولمیوب سواد اعظم صاییلان
 بیوک بیوک اسلام بلده لرنده دخی موجود اولدغندن شرعه مخالفی
 دینلمز اگر شرع شریفه خلاف اوله ایدی علمالر منع و زجر ایدر لر
 ایدی. بس ایدی شریعت مطهره به جدا مضاد اولمیان عادة لرنی

مهما امکن رعایه ایتمک دین و ملتہ خدمت بوندن عبارتہ دور. والا تخفیف جان دیہ عبادتتی کاموتماک: تضيع مال دیہ عادتتی ترک ایتمک بونلر خدمت مہدوعہ دن معدود ایدلنر باککہ دین و ملتہ خیانت اولور. مگر قباحت اولنلر فالدرلسون آکا کلام دیولنر. اما آشہ ضمیمہ بر نچہ خیرات ینہ ایسلنہ دها گوزل اولور مثلا: حج بدل ختم قرآن مسجد و مدرسہ یہ وقف مدرس و معلم لره وظیفہ کبی صدقہ جاریہ اولن کارلردن متوفانک روحنی شاد ایدرسہ نورعلی نور دور. بودہ آش و یرنلرنک الندن کلور آش و یرہ بلہیانلر هیچ برینی عہدہ قیلامیور. آدملر آش یرمکنی طوی قیلیمقنی بیوودہ صرف اورونسز اسرافلر اسرافدہ خیر اولمز دیورلر. آری اسرافدہ خیر اولمز لیکن انسانییت یولنک ایدلن کار خیرات مشروعات دن معدود اولوب خیردہ اسرافدہ اولمز. اسراف دیانلرنک سندی فلانی آش بردی بلدی فلانی طوی قیلدی قرضدار بولدی دیرلر اولیلہ دگلر ائندم نچہلری کوررز عمرندہ غیرہ آش یرمک شویلہ تورسون کندی طوبہ طماق یمیور فقیر اولور ونچہلری کوررز آش طوی قیلیمبوب کفن سز اولور ونچہلری کوررز آشدہ برور طوی دہ قیلور دولتی ترقی ایدر یل بیل آشوب کیدر سوکرہ اولاندہ یدر. اما آشک طویک بعض زیادہ لیک وار ایسہ هر کمک شان و شهرتسنہ کورہ بولور بوندن منفعت اخراوی معلوم دگلسہدہ مرحمت دینوی ظاهر دورکہ اولاد واحفادینی عاردن حمایت عرض و ناموسنی لسان اعدادن صیانت ایدر. «ذبوا عن اعراضکم باموالکم» بویلہ موادک مقولہسی دگلمی یا.

یازدغمز ایشم خان ہجریہ مکدن آز سوکرہ کلن خانلردندر. بو خانک صارب قولہ دیندیککی آطی قضاک قلمافدہ نامی مشہور اولوب حضورمزدہ نچہ دفعہ صارب قولہنی سند کتوروب قضاک قلماق دعواہ سویلدکلری واقع اولدی. صارب دیمک آیاق آغریسی دیمک اولوب مزبوز قولہ آط بوشلغندہ آقساب یوروب پایکدہ صاغالور ایشم.

قەموز بیانی

یوقاروده محل محل قەموز اسمی یازلقدن بوراده بر آز بیان قیلماق مناسب کورلیدی. قەموز اوز بیک قباٹلی ناک ایاک کهنه و قدیمی آشلرنندیر. یدی یوز هجریه دن مقدم کلوب کچمش مصر پادشاهی ملک ظاهر بیرس که ملوک ترکمانیه ناک دورتنچی سیدر زهرلی قەموز ایچوب وفات ایتدیکی توار یخلرده یازلش اولمغله او زمان مصرده دخی وارلیغی مثبت بولنور و آندن مقدم قونیه پادشاهی عزالدین کیکاوس ایامنده قەموز موجود اولدیغی کتابلرده کورنور اویله اولسه قەموز ناک موجدی یعنی ابتدا قەموزی چقاران امیر تیموردور دیدیکی یا کیش اولور چونکه عزالدین آلتی یوز ناک اول لرنده ملک ظاهر او عصر ناک واسطنه کلن ملوکلردن اولوب امیر تیمور ایسه عزالدین دن ایکی یوز یل ملک ظاهر دن یوز ایلی یل لر مقداری صوگره وفات ایتدیکی ظاهر دور. مخبر لر ناک ایچنده «خان چنباي» حکایه سندن و اول ایکی موضعاک بو آنه قدر او اسمده قالدغندن قەموز ناک موجدی امیر تیمور اولدیغی آکلاشیلوب فقط امیر تیمور قەموزی سور اولدیغیچون آکا نسبت ویرمشلر اوله.

قەموز لفظی فی الاصل عربی اولوب آچی معنا سنه اولن «هموض» دن مأخوذ دور. ختایده قەموزنی «مانیزه» دیور لر آط سوتی دیه کدر. منغول قلماق چیمکین دیور لر نظر برین نوغای قضاک و اتراک واکراد کلهم قدیم بو اسمده سویلیوب صوگره ایام اسلامده عرب لردن «هموض» دیه ایشدوب قەموز دیه مشلر اوله. حالا روس لر و بتون آروپا اهالیسی قەموز دیه محاوره ایدر لر.

ایمیدی قەموز ناک توار یخلرده کورلش سنه لری سویلندی. اما آندن اول قەموز ناک نه زمانده احداث ایدلدیکی و ابتدا موجدی کم اولدیغی احداک معلومی دگلدر. حضرت یافناک اولادی اکثر هم بل کلهم صحرا نشین اولوب چونکه صحراوی خلاق صناعتی اغلیت اوزره

چارپا مالک و بر و صوف و جلودندن یعنی جون تبت و نریسندن اولمغله غداسی دخی سوة قهوز ایران قاتیق ایریمچیک قوره آشلیری اولوب بو سیاقدن مزبور آشلرنک هر بری قدیمدن فالمش اولدیغی محقق بلنور. زیرا بدوی خلقک زراعته چندان اعتنالیری اولمیوب اگر بو آشلر اولدن بار اولمسه آنلر او ایامده نه ایله ترکک ونه غذا ایله معیشت ایتدکنه سؤال وارد اولور فعلیه البیان لازم کلور.

قهوزک تربیه سی باشقه البان کبی اولمیوب ظروف وقصعه بی انتخاب ایدر یعنی ایدوشنی تاگلار شویله که صاباسی سیموز یلقی ناک تری سندن اولوب بونی کنشه کیندر دکن صوگره قورومغه صالیب بعده توتونگه ایصلامق کرک. ایص دیدکلری صابا تورصوق دودلامق اوچون مخصوص یصالمش کاگدر. ایص اریص دیورلر. سبب بخت اولن کلردن صایورلر. ایص بخت و اقبال معناسنه دور. قهوزک ایگ اعلاسی ایصلی ایدوشده آچیان قهوز دورکه کوب پشلوب چایقالوب آچسی قایتمش اوله تل اوچنک بر آز حمض طعمی قاله. ثانی سوة صاباغه صالح قونلتوب قیولسون قیولدندن صوگره وقت وقت پشیلله نوریسون پشولمسه ایرمکلنوب صبانک آستنه اوتورر اوستونده سیوغی قالور وقتندن اوتکچ پشولمک وچایقالمق ایله نوزالمس یورا کنی غجلاتور ثالث صافی بیه سوتی بولسون غیری سوة وسائر نسنه قاتوشسه لنتی کم نفعی ده آز اولور، چوبی قسقه بنه که لی یرنک قهوزی کوچلی قیوولی اولور طرفه زده آرقه قهوزی وبالخاصه آرقات قهوزی معروفدر آرقه نه یرلر ایدیکی یوقاروده یازیلوب اوندی، قهوزنک اوز طبعندن زیاده قوتنی استیان ذوات صونی ایصوب قول کویار کویهر درجه ده صاباغه قیوب اوچ ساعت مقداری متصل پشمک کرک ایرته سی ینه او قدر پشسه بعده ایچسه در حال باشه چقارماس قیلب یغار اون چلاک سوتیکه بر چلاک صو یدر کفایه ایدر، قهوزنک قیامی اودور، شرطی فقط استهق پشمک دور، کما سبق.

بیه سوتنی اوج قسم سویلبورلر، اولگیه سوت، ایکنچی یه صاومال، اوچونچی یه قهوز، دیورلر تمام آچمش اوله، اولگی ایکی وصفده ایچنی سورر یعنی ایچکان همانه عمل قیلور خصوص ایکنچی سی اسهاله اسرعدر، اوچونچی رتبهده قهوه اعتداله ایریشوب آج آدمه آزیق، صوصیانه شراب، آغریق لره دوا وبالخاصه سل درشته کبی قورد دره لرینه زیاده انفع واکسیدور قهوزنک مصلحتی ایت شور یا اولوب غیر ی آش براشماز قساوون وکروچ ملطفا آرالاشماز، انساننی سمورتک واشتهایی آچق قهوزنک طبایعدن اولوب بر آز کیفی دخی واردور.

قهوز حقنده ایبات لمجره

قهوز دور آشلرک آشی همه نعمت لرک باشی
 مقویدر مسیندر مکلم ایلیور ناسی
 اودورزینت ویرن سوزه دخیک رک ویرر یوز،
 کیدرر جوعلله عطشی ایچر بولسک برر کوزه
 مغرعدر عجب مرغوب ملذذ همه یه مرغوب
 نچه اوصاف مهذوحه یغلمش بسو قهزده خوب
 شفا دور تورلی دره لرگه ایچن دره لی خردلرگه
 کرک پیردور کرک یاشدر برابر ماده مردلرگه
 قهوزنک خاصه سندنر آچار بعث جدلگه یول
 بر اولرنی اروشدرمق بر اونی کولدرادور اول

انتهی

لحوم خیلنک یعنی یلقی ایتی نك اختلافی مطلعندن «اللبن متولد من اللحم» کلمه سینه مبنی بعض طائفه سودینی ایچمکک، دخی توفی یدرلر، اما کلام قدیمده: «من بین فرث ودم لبنا خالصا سائعا للشاربین» نظم مجبیدی جمیع البانی شامل خصوصا «سائعا للشاربین» قهوزنک اوصاف مبالغه سینه زیاده اوفق وکامل دوشدیکی هویدادور. بیان ایتدی وصفنی آنک خدا نصیب سز بو نعمتن بولدی جدا

قضاىق طائفه سىيڭ قىدالىق تىرتىب لىرى

قبائل مذكوره نڭ، قىدالىق لىرى توبانده يازيله چق مال عددىنى سويلشوب توقناشقدىن سوڭره قىز آلور طرفدىن بىر نچه كشى ار قىز بىرور طرفنڭ اوبنه كلور قىز ايكاسى مال صويوب آنلرنى ضىافت قىلور، صويولمش مال نڭ ايسڭ اوڭل قويروق باورىنى پشوروب كتوروب قاتىق ايله قاتشىرىپ قىدالغىه آشاتور قاتىقنى يوزلر بىنه سورتوب بوروللر بىنه كرتوب هزل وايسون فيلوشورلر، آشلر بىنى يىككىن سوڭره قىز طرفدىن قىدالغىه «كىوت» بىرلور، كىوت دىكلرى بلا تعيىن يعنى هر كىمڭ وسعت و دولتنه كوره بولور، قىدالرنى صوغه سالق و هر تورلى اذيت لىر ايله كولكى و مسخره قىلمق عاده لىر بىر قىدالر بو خصوصه هر قانچه حقارت كورسه لىر آڭشا تعمىل ايدىرلر اكر كابوش يوزىن، كوسترىب سوز چقارر بولسه لىر آندىن زىاده جفايه كىدىرلر، ياز كونلارنده تىران صوغه تاشلب يوزدرمك قىدوقه صالحىب سونىكوتىڭ، حتى قش كونلارده بوزنى ايككى بىردىن تىشوب بىرنىدىن صالحىب ايككى سىندىن آلىب باغود قارنى اويوب ايككى طرف تىشوكىدىن يالانچا سودراب آرى بىرى تارتوشا قلىرىنى سويليورلر هر نه ايسه قويروق باور جىشوب قىدا قىدا دىپشوب صوغه بوزغىه كروب هر بلانى كوروب كىتارلر بو مجلسده عقد قىلمق و نىكاح اوقومق بولمز چونكه هر ايككى طرفنڭ باله لىرى ياش بلىكه بىشوكك ايككى قىدا بولشورلر بلاغت كه يتوب قىدا بولسه دىخى بو دفعه عقد فلان عادت دىكلىر، موندىن سوڭره وقتى ايله قىز و بىرن طرفدىن دىخى بىر نچه كشى باروب قىدا توشارلر بونلره كىوت بىرلور ايسه ده قىز طرفدىن و بىرن كىوتىدىن آىز بولور، بونىكله برابر فالون مال بىرلور، فالون مال بىروده آغا اىنى خىش اقربالرى اعانت و ياردىم قىلشورلر هر يىل آىلب كوبل بىرور باله لىرى كىمالاتقه يتىكنا نچه كىاو طرف

مالنى ادا قىلور قزطرف جهازىنى جمع ومكمل قىلور جهاز توغروسىنىك
 مثللىرى واركه: «آلتىده جيساڭ آصادى جىتى ده جيساڭ جىتادى»
 ديورلر، مفهومىدىن آڭلىنان آندىن كىن قالساڭ كاملىك ايتادى، دىمكىر.

قالوڭ مال يعنى مهر بيانى

قضاى عرفىده مهرنى قالوڭ مال ديورلر، قالوڭ دىمك كىوب
 دىمك معناده اولوب عروسىنى يعنى كىلونچاڭنى «قالوڭلوق» دىبه
 سويدكارى ده كىوب مال واغر خراجات برابرىنه كلمش دىمكىدىن
 كىنايه دور، قالوڭ مال اىللى بايتالغه توقتاشسىلر ايكى تويه اوچون
 ايكى آط برلور اون بايتالغه حساب، آلتىمش بايتالغه توقتاشسىلر اوچ
 تويه اوچون اوچ آط برلور اون بش بايتالغه حساب، قالغان قرق
 وقرق بش بايتالنى تمام برمك لازم بولور، قالون مال اوچون بر
 تويه بش بايتال وهر بايتال بش سوم روسى حساب قىلىنور.

وبعضا اولوركه قالوڭ مال ذكر قىلىنمىوب فقط قره مال دىبه
 سويلشنىور، مثلا قره مال اوچ تويه دىب توقتاشسىلر قالوڭ مال
 لا محاله قرق بش بايتالدىن عبارت اولوب اوچ تويه قره مال برلن
 جمع آلتىمش بايتال بولور، اگر قالوڭ مال آلتىمش بايتالدىن يوقارو
 مثلا يتمش سىكسان بايتال ياكه توقسان بايتال يوز بايتال
 دىنلسه بو صورتده قره مال اسمى فالوب باش يىغشى اورته يىغشى
 آياق يىغشى دىبه تعبير قىلىنور، باش يىغشى بش تويه اورته يىغشى
 اوچ تويه آياق يىغشى بر تويه دىنلور، باش يىغشى اوچون بو
 يىغشى آط يىكرمه بش بايتالغه حساب اورته يىغشى بر آت اون
 بش بايتال آياق يىغشى اوچون غونان دونان دىك بر كچك مال ياخود
 بر منتق ياكه بر تازى ايت كىبى عادنچه نىسنه بش بايتال حساب
 قىلىنوب باقى مالنى تمام توكل آلور، حاصل اىللى بايتال آلتىمش
 بايتالدىن كامده قره مال لفظى ذكر قىلىنمىوب مثلا يىكرمى يتى بايتال
 اوتوز يتى قرق يتى دىب سويلشسىلر بو صورتده اورته يىغشى

قالوب باش یخشی آیاق یخشی دیهرك یكلچه بر نسنه تعین ایدرلرکه اوده مذکور اوتوز یتى بایتال قرق یتى بایتال حسابنه داخل اولور، یاخود یخشی لری ذکر ایدلمیوب مسمی سی آلنور قویار، بوگا توگاراك مال دیورلر.

اما بیوك بای لرنده صریح ومعین مال سویلشمك اولمز بشرط سویلشنسه دخی آگا فرامیوب آرتوق کم دیمیوب هر فانه هر بولسه كرك آچه دن وكرك مالدن صورغاننى آلور، یوز بایتال ایکی یوز اوچ یوز بلکه بش یوز بایتال وزیاده دخی آلور آگا كوره جهازی بولور، اما یاقن زمانلردن بویاق اوتوز یتى قرق یتى فلان یتى دیدكلری قالمیه یوز توتوب توفری مال سویلشمك عادة تحتنه كردکن قرق یتى قزدن قالدی ایلو یتى ایلدن قالدی، مثل لری سویلنور اولدی.

قالوڭ مال تعین قیلنسون قیلنسون كرك بای وكرك فقیر اولسون «کیوت» «ایلؤ» سوة حقى دیان بو اوچ نسنه قطعاً ساقط قیلنمز «آنا کوچی آنا سوتی» دیوب لازم ولابد اولن اعمالدندر. ایلؤ قز ویرن طرفك کیوتنه مقابل قیلنور که مثلا: کیوت جامبو بولسه کیوا طرفدن ایلؤ دخی جامبو بولور. قز طرفدن آط تویه بولورسه «ایلؤ» دخی آگا كوره بولور. اما سوت حقى دیدكلری «ایلؤ» دن بر درجه توبان بولور که ایلؤ جامبو بولسه سوة حقى تویه ایلؤ تویه بولسه سوت حقى آط بولور علی هذا القیاس، ودخی اولی تری دیه بر رسم لری وار که بوگا بر مال ونسنه برورلر بو رسم شهر اهالیسنك دخی کورنور اولی تری برکانصوڭ اولی کیاو جاتارمه قاعده سینه مبنی بعضا یا شرونچی بارسه عیب اولمز.

ایمدی قالوڭ مال تمام بولوب یاخود اکثری بریلوب آزی قالسه کیاو ایشوڭ کورماك قول اوشلامق اوچون جرتیش برلن کلور بوگا «ارون کلکان» دیورلر. ارون «بورون» لفظی نڭ مرادفی اولوب عموم خصوص فرقی واردور. ارون لفظی فقط بو محله

مستعملدیر اول کلکان دیمک اولور ولیمه الوغ طوی بو وقتندە بولور. فز قچار دیولر آئی بر کشی آلیب بینوک جیون جمعیت قیلب کیچهسی قز خاتون ایرلر قارت یاش ارالاش «اولاک» آیتوشورلر ایکی یکت ایکی قز یا که ایکی کیلونچاک آیتوشوب بری برینک مدح ومنمتنی فیلشوب یکلوب یگوشورلر. فز یگلسه یکت ناک باشینه اوکی یا که مرجانی چوق تاقوب بونلر بر برینه اریبتش نام ویرلر، حرفلش دیمکدر که دقتله مباحثه ایدشماک دن عبارتدر. بو کیچه زفافی کیچهسی اولوب قز کیاو ابتدا بو کیچهده کورشورلر بولشورلر. موندن صوگره کیاو هر وقت بارمق کالمکده اختیارلی اولور. بوکا اولک یافده یورگان کیاو نامی ویریلور که بزلر چه کیاولب یورگان دیمکدر. بو دفعه دخی نکاح او قولمز. اوزادلور وقتندە او قولور. عادتلی بویله دور. «سیچی»

کیاونک زفافی کوننده خاتونلرنک جنکاتای ایت اریلدار بافان صالدى کامپر اولدی کبی کرهاری اریم جریم فلانلری کوبدر. لکن بو طائفهده کیاو کوتمک حرمت فیلمق صیلامق اولمیوب حرمت شویله تورسون کیاودن سهل بر بی ادبلیک صادر بولورسه جنکالی حقارتلب سوکوب آتاک کیاو ایناک کیلون بولمغانمی کورکانسزدک بالاسی دیمکدن باشقه دخی یگقلب چپالا قلم ایسنی چقارر. بو سببدنکه باراق باطور دیمشکه فالوک جاوک اورتاسنده قالوبن فورقانم یوق ایدی کیاولب بارغانمه خاتونلرنک جیولوب کیلوشنی کوروب کوکلم سپسکاندی چونکه دشمان ایله مقابله قیلشمق ممکن، اما خاتونلرغه اوز رسمنچه بویون ایگوب تورمقدن غیرى علاج اولمیوب اگر بر نسنه دن بهانه تاپیب اورارسه نسه یپارسن دیمش. واقعا خاتون ایله اروشورسن آدملر آهق دیولر براوگه عرض ایدرسن اوزگدن کایورلر.

لکن کیاونک کورن اذینلرینی بالذلری باصارکه کیچه وکوندز جیزنالرینک چورهسندە پروانه اولوب تولا شورلر اولاشورلر.

کیاوندک ارون بارغان وقتده کیا تورغان کیوملری نه روشک اولدیغی یوقاروده یازلمش ایدی تکراره حاجت مس ایتمز لکن بو بو ایاملرده او قیافتلر قالدی تار کیوم کیمک عادتنی آلدی.

قزینی اوزاندقده بایلر بایچه فقیرلر فقیرچه یوناتورلر ایسهده آغان مالغه مناسب جهاز نیلمق شرط اعظم لرنندیر. اگر جهازی آغان مالغه موافق بولمسه اوفکده باعث بلکه نزاعه مفضی اولور. یکرهیتی اوتوزیتی بایتال قالون مال برلن کلن کیلونچاک اوتاوز یعنی اوی سز کلور بر تویه بر آت کیوم کیچا کلری بولور. فرق یتی بایتالغه توشکان کیلونچاک اوتاو برلن توشار.

اوز اتان طویک آچار دیرلر بر شعرلری بار. کیلونچاک بولوب کلدکده بیت آچار دیرلر آناسینک اوینه کرکوزوب آنده بر آدم مخصوص تاقماغنی آیتوب مورد مورنده یعنی فقره فقره سنده توقاب آناسینه بر سلام کذلک ایناسینه بر سلام وهکذا فاین آغالرینه بر سلام دیه هر برلرینه تیز بوکوب تواضعلیق قیلور. آنلرده کوب یشا دیه دعا ایدب کورملک یولینه بر نسنه آتایورلر. بویله تیوشلی آدملرینه عمری بویچه سلام قیلوق کمال عزة لرنندیر. آنلرنک اویلرینه کردکده تیز بوکلر. بو تاریضدن برار دور مقدم اوتقه مای صالح آکا باش قویدرمق رسملری وار ایسهده بو کونلرده او عادت قبیجهلری منسوخ اولمشدر.

جهازده بایلر وتوره لر آلتی قنات اوی تکب توقز تویه توقز کیلام، توقوز طون وهر نرسه سی فی توقوزدن توقوزدن قیلب ایکی اوچ بیخشی آط وجورغه منگوزورلر. بعض بایلر یکره تویه فرق طون فرق کیلام وسائر اسباب روزکار تمام مکمل اولدیغی ایله برابر برکنه آق اوی وهر اوتاوچه وچادر ایله اوزاندقلری ده کورلمشدر. بعضا مال هیداتوب براتورغانلری ده بولور عرفلرنچه اویندک کیوزی کیاودن اولوب یغاچ وباشقه اسبابلری کلسی قز طرفندن قیلنور.

قالوڭ مال بىرگان وقتىدە ياردەملىشكەن آدملىرى كىلئون كىلگان دە
مناسىبەتتە كۆرە كىلام طونلىرىدىن آلور. اينچى بىرگان ايسامدە يىنە
اعانەلىشور يعنى كىلئون طرفقە مال برور.

بورونىراق وقتىلدە جھازنىڭ ايكى باشى ساوكلە اولوب جەلدەن
زىيادە آڭا اھتەم ايدىلىرىدى شەدى ساوكلەيە بىدل ماشىنە، صەوار
كەبى شىلر برلوب ساوكلە سىراكلەندى بىلكە مەتروك اولمىدەكلى،
ساوكلە نە ايدىكى يوقارودە يازلمىشدر.

اوغلىنى اويلىنىدىكىن سوڭرە بر يىل ايكى يىل آتاسى اوزقاشىدە
اوتورتوب بەدە اينچى برور. ھەر اوغلىنى بويىلە بولاك چىقارىپ
آتاسىنىڭ اللدە توبچوك اوغلى يعنى كىنچە بىسالاسى قالور. حىيات
ومەئەندە آتاسىنىڭ مالئە صاحب بو بولور الوغ اويدە بو اوتورور.
اينچى آلوب چقان اولاد آتاسىنىڭ وفاتى سوڭىدە مەتروكەدن بر شى
طلب ايتەز. اول چقان اولاد اولكان اوى اويۇقى دىە اوزمالىدىن
زىيادە توبچوك اوغلىنىڭ مالنى يعنى آتاسىنىڭ اوزىنى ھمايەدە بىدل
مقدە ايدىلىر. اولكان اويدىن قور كەتسە بارچە مەزغە يدر دىرلر.

اير بالا اينچى آلدىقى كەبى بر نچە يىلدىن كىن قز بالا دخى
توركونلىك نامىلە كلوب اينچى آلور اوشبو اينچى قز بالانىڭ مىراث
ھقى اولوب سوڭرە مىراث طلب قىلمەز. كرك اير بالا وكرك قز بالا
مىراث دىوب مال آلماق بىوك عىب دور. اما آتا موراسى دىان بر
سوزلرى بار بو سوز مىراث دىمك اولمىوب «مورا» دىمكدر كە
ھرفى وعادە مەناسىدە دور.

عیدلردە اولن عادتلىرى

سباق مقامدىن بونلارنىڭ بىرام يعنى عیدلردە اولن احوالى بر آز
بىان ایدلمك لازم كلى. صحرا اھالىسى اول وقتلردە عید وبىرام
كونلرىنى فقط اويون وتماشە ایلە اوتكارىپ نماز عید اوقومق

یوق ایدی. زیرا عید نمازینه شروط جمعہ درکار دیوب جمعہ او قولمیان اورنده عید او قومقغه ملالار فتوی ویر مزلردی بلکه منع ایدرلردی هوس ایدنلر قلعیه کلوب او قیولردی. اما ۱۳۰۰ هجریه حدودندن بویاق نادراً صحراده عید او قولمیه باشلیوب صوگره کیله هر بولص وپراوکوردای بلکه هر بر اسطرشینده وزانکی لر وآنلردن کوره عادی زنیکن لر دخی اوز اوللرنده جمعیت ایذب عید او قومق عاده نختنه کردی صحراده جوازی شائع اولدی. اما جوازی فتوی ایله اولمیوب فقط نمازی او قومقندن نه ضرر دیه عقلا جرأتلیک در آری نمازده ضرر یوق لکن رعایه شرع وانقیاد قول فقها ایذب فتوی ایله او قولسه اگری دهها زیاده اولوردی. هذا

عید کونلرینی آط چاپمق کوبوری تارتیق کوراش قیلحق قز قومق کبی او یونلر ایله عادی کونلردن امتیاز ایتمک عاده قدیمه لرنندیر. قز قووق دیبک بر آدمه نام زاد اولن یعنی آتالمش آیتدرلمش قزنی بر تیز رفتار یوکروک آتیه مندریب کیاو دخی آتیه منار بر معیار یر کوستریب او یره یتکانچه قز قیچار یکت قووب یتسه یکتک وظیفه سی قزنگ موینندن قوچار او پار هزل مطایبه قیلشوب کلوب طوپه کرر، اگر یتالمزسه یکت قایته قچار قز قوار آرفاسندن یتارسه یکتی قامچی ایله اوره اوره جمعیت که کتوروب تقار. اگر کیاوینی رعایه قیلب اورماز ایسه بای جانلی قز او یاتسز عیاسز جهان دیوب تعیب ایدرلر. اعیانا کیاو اولمیان اجنبی لردن دخی بویله قچمق قومق واقع اولیور. یاقین یل لرده شهر آدمندن قضاچی بر سوداگر یکت بر باینگ قزینه مقنون اولوب وصالدن دریغ توشمش ایکن نوله قوایمده یتب بر قوچاریم دیوب کته لردن التماس ایلر طالعی مسعود طوغوب مطلبی درکاهه مقبول اولوب ایکسنی یوکروک آتیه مندرلر یراقین بر معیار یر کوستررده یکت که ایتورلر اگر یتارسن هر نه ایتارسن سکا مباح بولسون یتالماسن نه قیلورینی قز اوزی بولسون دیدکده یکت وصالنه بونی وسیله بلوب بونگ یولنک اوزینی

فدا قىلب بىلكە جانىدىن كىچۈب چىپان چالبارلىرىنى چىشوب طيار
 ومهيا اولور، قزده بونگ بو حرکت نابجاسندن اگر يتار ايسه امان
 قويمازىنى نطقن ايدردە اگر يتلماز ايسه بر ايش ايدايىم كه دلدرده داستان
 اولسون ديه اينه بر صيم اورامش قامچى آلەرق ها فلانى ديه قاچار يكتده
 جان تنى دل فانى ايله قوار اسكن جئەلى قوپال نما بايتچە اولمقل
 آطى چپالمىوب غيوره قز معيارلى يره يتارده يكتنى قايتە قووب
 يتب قامچى ايله هر بر سالاركه هر سالدقن قضاقدنق قز كيلونچا كنه
 يمان كوز برله قرارميسن نسيهده قالغان مالدىن اوسوم آلاميسن
 غلاننق قزىنه بارارميسن ديدكده يكت بيچاره آينالاي اكه كوز
 سالمايون آينالاي اكه اوسوم آلمايون آينالاي اكه قزغە بارمايون
 ديوب هر قامچىده اون قسم هر قسمده يوز توبه ايله يوزى
 باشى قان اولەرق طوبىنه كلوب كرمش حيران اولوب نورمش قزىق
 قزىق ايله خوب تعزيرىنى يمش ها من نيمه بوخ يدم ديمش نه
 يغلماققە ونه كولمك كه بلمىوب المندن اتنى باشقە باشقە اورار
 ايمش آفرين بويلە قزله، يازىق قانلى يوزلره.

يوقاروده يازلمش طوىنق اخيرى

ايمدى قالوڭ مال تمام بولدى اوغول اير يتدى قز بوى يتدى
 اوزادوب آلور وقتده كياوينه يرتيش ايله كلور بو صوڭقى يرتيش
 اولگيدن دون يعنى كهراق بولور طوى قىلنور نكاح اوقولور،
 طوىنق اخيرنده جار جارديه بر شعرلرى واركه ايكى يكت اط اوستونە
 طوروب اوتاو اوىنق اوزوكنى توروب ايكى قز ايچده بوركانوب
 اوطوروب يكت تسلى نما شعر آيتور، قز ايسه آنا آناسندن ايل
 يورتندن آغا اينوسندن آيرلدغنه غم وتأسف ايدرك بوركانوب
 اوطوروب شعر ايله جواب قايتارر.

جار جار اوشبودور، بوڭا آوجار دغى ديورلر.

يكت طرفدن

بسم الله ديب باشلايمن
 قز بيرونى سنت ديب
 آنام آنام فالدى ديب
 چاقسى بولساڭ آنا آنا
 تقدير جازدى اوصولاي
 آمالسى بيردى آنا آناڭ
 ناصحت آيتام قراغيم
 اولكان نڭ اوتبه آلدونان
 چاقسى بولساڭ قرانداسيم
 خدمتمنده دايىن بول
 چالغوزايهاس چار چولداص
 كوب زارلنوب چلامه
 شكرليك قيل الله غه
 چاقسى كورسه قاين آناڭ
 اوز بالهسى آلعان صولڭ
 ادبلى بول چراغيم
 اوز بهاكدى كيتارمه
 نيكالنيكان چاروكغه
 قاين آغاڭ مان قاينوكز
 توزو بولساڭ بر آنا
 چولوك بولسون ايندى بار
 آيتقان ايكان پيغامبار
 يا چيراغيم قيلمه زار
 اونداده بار چار چار
 سزدى جاتقه بيوروب
 بالاماي ديب كيونوب
 كوكلگه كرسون قبولوب
 ادب قيل كورساڭ ايولوب
 چورتوك ماقنار سيونوب
 ايتاك چيگوكڭ تورنوب
 چانوگده بار چار چار
 فايغوب آدام بولام ديب
 آرتوق سوزدى قويام ديب
 حرمت قيلار بالام ديب
 نيگه اويلاسون چمان ديب
 كوبدن آلقيس تابام ديب
 اوساڭ آياڭ باغام ديب
 كچى لك قيل جاغام ديب
 اويلاسون چاقسى آدم ديب
 اونداده بار چار چار

اين و حزين يعنى نازوك وهوكلوق سس ايله سزىلوب
 سوزىلوب قز بو شعرى سويلىور

آق اوطاويسم نيكان چيرميدان بولسون
 اونكان كونگه كوكلم چيران بولسون

دنیاغە كلتوروگە سېب بولغان
 بولك آنا اكلمداي قايدن بولسون
 اون آي صافداب ايچنه تولغاق جيكان
 آق سوت بركان آنامە قايدن تولسون
 اوڭ جاقداغى بودوران ايندى كىماس
 قايران چورت قايران ايلوم آمان بولسون
 اوز اوردامداي آلچاڭدار زمان قايدە
 آق چوپراك سالغانصوڭ بولك جايدا
 تار قورصافدن بر چغوب سوت ايموسكان
 اوز آغامداي اينومداي باور قايدا
 جواتوب جالغانغە آيتاسوڭدار
 جات چورتقە اوڭايلىقمان جاغو قايدە
 قايران آنام آنام مان ايلوم چورتوم
 جوراكە زافران قىلدى - پايدە

ينە يىكت طرفىندىن تسلى

آيال بولوب توغان صوڭ او صولايچە ايتىداي
 توز تاوسولسە بول ايلدىن سفر كونىڭ جيتىداي
 باور باص ساڭ جات ايل گە چورتوڭ اويدان كيتىداي
 آيرولماساڭ ايلوڭ نان اول بوب توواڭ نيتىداي
 فرزند برسە خدايم * آنا بولوب بر چورتقە * بول ارمانڭ يتىداي
 چاقسى بولوق اوزوڭدان اوصى ايلداياق كوتىداي
 آرداقتايتون اصل چورت اوندادە بار چار چار
 آتاڭ توتىدى آوزينە پىغمەردىڭ لىزون
 باتە قىلغان وعدەڭ اوتاب بولدى قارضون
 تىسور كالى اوزونان موينىنداغى قارضون

چار لىقاسون آلدۇڭ نىن آيتولدى جورىقە آرزوڭ
قوتى بولسۇن اق اورداك آمان بول ايندى چار چار

تم

سوزنىڭ تامى بو اولوب يىكتارگە قز طرفىدىن چىپان كويلىك
كىي يول بربور. چار چار باي توره بي لىر امثالى ذواتلارنىڭ طويىنە
آيتولور تىكمە آدم كە تىكەس. چار چار تام بولدىن صوكرە اوطاو
موچە ليورلر. اوطاو موچەلىك شول اوزاينلە چىق اوىنى يالانغاچلاب
كىوزلر يىنى سودرايورلر. اوشبونىڭ ايله اوطاو اوى يىقلوب طوىنىڭ
انتھاسى بولور ايرتەسى كون قزنى جوناتورلر.

ايمىدى قز بوندىن كىتىدى كىلون بولوب او جانىبە يىتىدى. باردىن
صوكرە آتاسىنىڭ اوينە كرگوزوب بيت آچار نصيحت نىماسى آيتولور.

بيت آچار ابياتى بودور

بىت آچايون بىسم الله	اعوالىكنى آيت كىلون
بو يىرق مان كىلىدوڭ بو چىرگە	اوى داكى غمىدىن قايت كىلون
تونوق صوداى تازە بوب	چاقسى جولدى تاب كىلون
بويوڭدى كر سز تازە قىل	جومورتقەداى اق كىلون
چىمان جولدىن چراق بول	صاوصقاندای صاق كىلون
چىن بايلوڭمان خدمت فب	آنا اينانگە چاق كىلون
كىلون كلىدى كوروكز	كورومدىكىن بروكز
بىرام دىب بوسقە جوتباى	آتىن آتاب قويوكز

آتاسىنە بر سلام

اورونسزغە سوز قاتىب	گناغە باتبە كىلونچاك
بايوڭدىن بورون توساك كە	اوزوڭ جاتبە كىلونچاك
اوى بىسسىنە قىرىب	اوساك آيتبە كىلونچاك
ايراص سوزدى اوزكار تىب	جالغانغە صاتبە كىلونچاك

آتاڭ اينانڭ جومصاصه بولە كورمە ايرونچاڭ
 بايلاپ صاوغان مالوڭدى باسقىە سوقبە كيلونچاڭ
 مال كىرىپ كوپ اويىلە اوموتوڭ جوقبە كيلونچاڭ
 چىن ناصحات آيتامون بوكون كلگان كيلومساڭ
 كيلون كلدى كوروكۇز كورمىدىكون بروكۇز
 بىرا تورغان مالوڭدڭ توسون آيتوب قوبوكۇز

ايناسىنە بر سلام

غايىدىن بلبل كىز بولدى گل باقچەغە قونغالى
 الله نصىب قىلغان صوڭ بر جورىقە آنا بولغالى
 قوتىدى بولسون اورنوگۇز ماقىتاو سوزگە تولغالى
 قاين آغا قاين بارچەلر راضى خوش واق بولغالى

قايناغالىغە بر سلام

رزقى الله بىيوردى اوز جورىتوگىدىن جات ايلىگە
 عمر برسون خدايم نىكاحلىنكان جاس ايرگە
 ايسىدى سوزنى تمام لب توقتاو قىلىنق بو چىرگە
 بوركانچوكون آچايون اصل يوزون كوروكۇز
 توردە اونورغان آتالر آمىن دىب باتە بىروكۇز

بارچە كويكە بر سلام

تمت تمام

فائلى آرغون ابلانڭ، اسد آقون بن نايماں باى بن تاواصار
 بن انباى بن چورىن قرا كىساڭ.

هر فقيرە سلام دە «كوب جاسا كوب جاسا» عبارەسىلە آلقىش لىورلر.
 اينڭ اخىردە كارىنەلر يعنى قارتلر: اومور جاسى اوزاق بولسون،
 خدايم اوبورلى چوبورلى قىلسون، جامى توسكانچە جماندىق كورمسون،

نیمره چیبیرهسى نىڭ اوغلونى سويماي بولمىسون، قوصهغى مان قوصه قارسون، آمينغه قدر دارسون ديه دعا فاتحه قىلورلر.

نتيجهء دهاء عمر طبعى كورسون، اخير عمرينه چه راحت ده تورسون، بو تلاونىڭ ايچنك حضرت حضر حاضر بولوب بزم له بيله آمين ديسون، يعنى دعالمرزنى خدا مستجاب قىلسون ديمكىن استعاره دور. اما بورونقى بيت آچار اشعارلرى اوزاغراق اولوب آنىڭ مصرافنده آرتوق سوزلر واردور. مثلا:

دلا داغى صيرغسه	خاو خاوامه كيلونچاك
داوسوگدى جوان چغاريب	فاو فاوامه كيلونچاك
قورت اورلامه كيلونچاك	قورت اورلامه كيلونچاك
اوزىڭ جانوب بايوگدى	تورتورلامه كيلونچاك
اينام اويده جوق غوى ديب	تورگه چقبه كيلونچاك
چاراوسز قيقم چوپراكدى	بوچاڭ تقبه كيلونچاك

بونلر كىي وساير وساير قوشمه لرى وار اولوب لىكن عبارسى غليظ وقباديه ايسكى لر ينى قالدريپ يگى لر ينى قوللانمشلدور.

يار يار وهم كيلون توشكان ده اوقولاجق غزل لر چغتاي شيوه سيل ما وراء النهر اهالي سىنك اويغورز بانيله آلتى شهر اهالي سىنك دخى مهر وفدر.

قضافده كيلونلر اولسكان اوى نىڭ تورينه چقمق ممنوع اولوب تا ايناسى اولسكانگه چه ياكه اجازة بيركانگه چه اوى نىڭ يارتيسىندين

يوقارويه كچمزلر. حتى ايكنچى اويدا كى كيلونلر عمر بو بى تورگه چقميوب اولوب كيتارلر اوزلرنجه اولسكان اوينى بويله تعظيم وترجيب

ايتارلر. وينه قضاق خاتونلرى قزلرى كرك محرم وكرك غير محرم اولسون ايرارنىڭ آلدندين كيسوب اوتوزلر. ياشى كچك لر بيوكلرينه

«سين» ديوب خطاب ايتوزلر. وهم آنا ايناسى نىڭ وآول افسقاللر نىڭ اسمنى صراحة سويلمزلر كنايه يا كنيه ياخود ترخيم وتصعيد ايله

ترجيب وتكريم ايتارلر. حتى آول آرقاسنده چيتده بورن بر كىلونچا كدىن بو آول كەنىڭ ديوب صورار ايسىڭ «نوغاي باي» ناملى

آدمڭ آولى ايسه، «آبزى باي» نڭ «صارت باي» ديان آدمڭ ايسه، «طالقاياق باي» نڭ آولى ديه جواب ويررلر آڭلامبوب نيه قدر النجا ايدرسن آنامزلىر. اسمده مشق واحتياطلر ينى اوبيله نقل ايدرلر كه بر آدمڭ اوغول واعيانلرى: قاموشباي، قاچقونباي، قوانباي، تزا كباي، بولاقباي، فاشقر باي، قويلى باي، قايراقباي، پچاقباي، فلچ باي ناملرنده اولوب مزبور آدم كيلونى توشد كده بونلر ايركونچيلىك حينده هر بر ينى بر اسمك ياد ايدرلر. اما آشغوچ وقتلرده نه تورلى تلقيب ايدر ايكن ديه امتحان اوچون بر كوني كيلون اوتون صو آله صحراغه چقدغنده قاين آتاسى شاشيلوب كلوب كلوب كيلون كيلون اولغه آواز فيل داوشله: «بولاقنڭ آرياق چيتنده قاموشنڭ بر يساق بيتنده بر قويلنى فاشقر جيب باتوبدر پچاق برلن قايراق كتوروب تيز حلال بوغازلب آلسونلر مين فاشقرنى قواوين ديمش» كيلونچا كده اولغه داوشلاب: «صارقرامه نڭ آرياغنده سلسرامه نڭ بير ياغنده ماگرامه نى اولوما جيب يساتور دابدى جلدام بلاوت منان چاقيمه آكيلوب آلال اوراقداب آلسون دابدى چابقى باي جلدام جور جلدام جور اتكام اولومانى آيداب كتدى ديمش» يعنى فلچ باي تيز كيل اتكام فاشقرنى قۇب كتدى ديمكدر.

«صارقرامه» بولاق «سلسرامه» قاموش «ماگرامه» قوى «اولوما» فاشقر «جانومه» پچاق «بلاوة» قايراق «اوراقوب» بوغازلب ديمك. «چابقى باي» فلچ باي ديمك «جلدام جور» تيز كيل ديمك اولوب بويله تعجيل وقتلرده ياكلمايان غايت رعايله كارلرندىر.

هر چه يوقار وده يازلمش ايباتلرنڭ مفهوميله عمل ايدب مهما امكن كهنه عادتلرينه عدليليك ايدرلر. كار يه لرنڭ كوسترديكى بولميه كيدرلر. صحراوى لرى بويله دور. اما قلعهده اوتوران قضاغتون قۇلرى بزلرنڭ اهليه مزه تقليد ايدب سوزده سمين مين يوروش توروشده بي ايبن كيزلر.

اهلیه لومزنڭ اوقالی ایتاڭ، شغرداوق کاوشن ایله کوچهلرده اباسز یوردکاری وسائر وسائر اویغون سزلیقلری یوزی آچیسق یورن صحراوی لردن یوز مراتبه ختک وسنوق کورنور ایکن خاتونلرمز شوپله تورسون. کهلیم تعلیم وتعلم ایچنده اوسوب مدنی لیک ادعا ایدن ایبارلمزه؛ اولاسز بز کلمه سنی بله یوب «سین» «مین» دیه نکلیم ایدرلر. آتا آناسینه حتی استاذلرینه دخی سین مین دیه سویلیورلر. بخاراء شریف وجمیع ما وراءالنور اهالیسی بآسرها عادی آدملره «سز» دیوب بیوکلره «خدمتگن» دها بیوکلره «جنابگن» دیه توقیر ایذب اوزلرینه مراجعت ایدن سوزده «بز فقیرگن، کمینه گن، فلگن» دیه سویلیورلر.

استانبولده ایسه «ذاتگن، ذات عالیگن» دیوب کندیلرینه «چاگرگن، بنده گن» دیه هضم نفس ایدرلر. غیرى ملت لرنڭ دخی اوزلرنجه فصاحت لری اولور ایکن نأسف دورکه بزم اهالیمز نه اوز ملتیزنڭ ملایم سوزلردن ونه غیرى ملتڭ موافق سوزلردن عبرة آمیورلر. قبالیق ایله موصوف فضاق فرغزلردن سوگره یه قالدقلرینه ده غارلنمیورلر ابتدا اصول جدید آچلدقده ظن اولنوردیکه معلم لرمز سیاحت قیلن وهر مملکتنی کورن نچه فائده لی باب لرنی اوقوب بیلن ونچه انسانیت لی نایاب ایشلرنی اورگانوب کلن آدملر اولوب شا کردلرینی گوزل مسلکک یوردورر. آداب بولنه کردرر. اهالیمنڭ حسن قبعنی بلدرر دیه بویله امید وار ایدیلمر. آنلر ایسه تارکیوم کیدروب اوره توره سینروب سلف لومزنی سبدن خلق لرمزنی سوکمکدن ما عدا بر نتیجه چقارامدیلمر. یوروش توروشک اولتوروش قونوشده بورونغی یارتی یورتی آدابنده آیریلوب قالدیلر باشقلرنی تعظیم تکریم بر طرف تورسون انبیالرنی عادی آدم منزله سنه تنزیل ایدرک امتحانده پیغمبر نیندای کشی دیه صواب «جواب ده بیک یغشی کشی دیمک ایله تعلیم ویرلر» بو ایسه عوام الناسکنده اعلی سی دگل اورته مرتبه سینه ایتولور القابدر. چونکه علمانی ذکرده فاضل آدم

بايلارنى ذكرده نادر آدم ديه تعريف و توصيف ايدرلار مدخه بنده ترفيه كيدرلار ايكن ذات اقدس اولن انبياء عليهم الصلوات والسلام حضرت تلوينى او درجه يده چقارمايورلار. پيغمبرلار اكرچه انسان جمل سندن بنده خدا دور ليكن ذوات اكرم لارنى يعنى نبى محترم لارنى قرب منزلت جهندن فقط بر مقدس ذات ملائكه صفات ديه بلكه كرك آگا كوره اشاره قيلمق كرك.

ثانى آق چالنه آق چپان كيمك سنت ايكن بونى مسلمانك كورسهلار نعت سز سلام سز اوتوب كيتارلار. آق كارنوس آق پالطوس كيائنى كورسهلار يوز سارئين بوردن ايمولوب ركوع ايتارلار. بونلار بيله بيت آق دن اسيق اوتماس عكمتنى تابمش ديه تحسين ايدرلار. وعالانكه هر مشر وعائتك تحتنده ركوزنجه منفعت وهر ممنوعاتك ايتاننده مستورنجه مضرتلار اولوب جمل سينك حكمتى معروف و منكر تعبير ايديلن ايكى كلمده مندرج دوركه اسيسق ده آق كيمك صغوقه قره اعتدالده يشل كيمك سنت اولديغى بو حكمته مبنى دور. مأمورات منهيات اغيارك تابديغى حكمتلردن مستغنى ايدر. بونى ادراك ايتمزلار مفهومه يتمزلار. اوز كتابلارم زده بارنى اوقمبوب بله يوب يورمك اوقيانلردن هوركوب هورقوب تورمق بزم طائفه نك باشليچه پراغراملارندلر.

كوريلوركه هر ملتك يول باشچى سى اولن مقتدرلى قديمى طريقنده ثابت قدم اولوب اوزلرينى اغياردن امتياز ايدرك برهيت مخصوصهده كيدرلار. اما بزم ياشلرمز و آگا نعت ايدن قرداشلرمز بسالعكس علمالرنك باشنه كارطوض اوستنه پالطوض كيدر ميه سعى ايدرلار. هيات اكر برر عصر بو ترتيبده كيديلورسه بلهم ملت مز نه اوله چق خداكارمى اصلاح فيلسون مجدله زه انصاف بيرسون بحرمة حم

استدراك

نعم اصول جديد بر فن سيدك و مسلك سعيد اولوبده ملتة حكمت ايتمش. فقط معلملر باشينه سله كيسه شاگردلرى كشى به

سلام و یوسه مسجد کرب نماز فیلسه مویلب لورینی کیسسه ساچلورینی
 قرسه بو افعال اردن تعلیم و تعلمه نه کبی کامچیلک کلور اگر بونلر
 کلاؤل اورنونه توروب بعض متروک اولنلر ضم ایلسه ایدی بین
 العلماء والعوام قدیمی حدیثی دیان منازعات قالمزدی بر برینه رخنه
 صالحزدی. اختلاف وافتراق بویسه مشروع اولن عادتلرنی ترکه
 چالیشوب خصوصا ابقاسنک تحصیله بر ضرر اتقاسنده طلبیه بر فائده
 ملحوظ دگل ایکن بی اساس آنی نسخ ایتدکار پدور. مقصد من ملتی
 احیا دینمزی صیانت ایکن بو اوسه خیانت دور. بعض لر او بروصوننی
 کلمه سینه مفتون اولوب آکا تفرلنورلر بو بزم اسلامه بر آشور
 ایشلردن اولمیبوب چونکه «اوبروض» تاقتهیه ترسیم ایدیلم زینتلی
 تمثاله یعنی «تری» یسه اسم اولدندن البسه و افعاله آروپالی لره
 مشابعت اوبروضه منسوب بر حالندر. هر نه قدر آکا تاپیمانلرنی ده
 کانه بزانش قزلرنی «پروصنه کارتینه» دیوب غریطه ده اولن تمثاله
 تشبیه ایتدکاری کبی «اوبروضوننی» دیمک دخی او قییلدن اولور.
 ختایلر اوبروضوننی کلمه سی اورننه «ریک سیگ» لفظی قوللانورلرکه
 بر آدم باشنه آیدار قویسه آیاغنه چاقای اوستنه کورته کیسه ختایلر
 بوکا «ریک سیگ» دیورلر. انسان اوغشاش دیمکدر. مقابلنده او
 هیئته اولمیانلرنی حیوان اوغشاش دیمک اولور. ریک سیگ آدم
 صورتنده بتان برکیاه اولوب آکا آدم اوغشاش اسمنی ویرهده
 آدمی ینه آکا تشبیه ایدرلر. رساملر مثالنی آدم شکلنده یصاب
 آدمی ینه تمثاله تشبیه ایدرک «کارتینه» دیدکاری کبی دور.

فخرای کلام آروپالی لر اوزلرینی اوبروضه نسبت ویره کم که
 آنلره اوغشار آنی اوزلرینه منسوب قیله یعنی تمام نصارا بولوب
 بتکان دیمک اوله. بو حال آنلر چه مباحات بزلر چه مذات دور. او یله
 اولسه اخلاق و افعال آداب و البسه ده آنلرنک مدح لرینه آلدانمیوب
 تزویر مقالنه یاللانمیوب بزلر یالغوز هنر و صناعت لرینی اورگانمک
 ایله کفایه لنمکمز کفایه دور. فرض ایدالیم آروپالر هنر و صنایعی

اؤلده اسلامدن آلدیغی توارسیخ ایله نواتراً مثبت ایکن او وقتده آنلر اوز اخلاقلریلی اوزکارتدیلمی؟ البسه و افعالده اسلامه تقلید ایتدیلمی؟ مثلاً: باشنه سلّه قویوب آیاغه مسحی کیدیلرمی؟ مسلمانلر کبی بری برینه سلام و بردیلرمی؟ ایکی قول مضافه و معانقه قیلدیلمی. کوررز آنلر اخلاقلرینی بوزمادیلر عادتلرنین کوکل اوزمادیلر اسلامنک فقط هنرلرینی آلدی عادتلری اوزلرنده قالدی. خلیفه عباسیه دن وسائر پادشاه اسلامدن نچه لری کرک اندلسده و کرک بغدادده و کرک باشقه بلادده مدارس نظامیه و مکاتب قانونیه لر احداث ایتدیکی ایله برابر قلم اجنبیه ده و زبان فرنگیه ده بتلش حکمت کتابلرینی ترجمه ایتدیریب توسعه صنائع تعمیر ممالک ایتمشلر ایکن البسه لرینه خلل اخلاقلرینه ملال کنوردیلرمی. یعنی ترک سلام قیلدیلمی؟ سقاللرینی قردیلرمی؟ مویللرینی اوزادوب ساچلرینی قویدیلرمی؟ سنت رسولنی جویدیلرمی؟ عاشا قیلدیلمی قورمادیلر جوی مدیلر قویمدیلمی. دیمک که اوصافلرینی تغییر و تبدیل ایتیمو بک هیچ دولتدن فونک کم بولمادیلر. اولیه ایسه بزرده لازم اولان (الحکمة ضالة المؤمن حیث وجدها اخذها) منطوقچه ضایع قیلنان فن لرمزی یعنی اوقولموب قویولان علم لرمزی اخذ ایذب شکل و هیئنده عاده اسلامه مطابق سلف لرمزه موافق طورانهی کرک. حمد اولسون علوم اعتقادیه مز و علوم دینیه مز ظاهرراً و باطناً کهالچه اولوب الافون زوایدلر که هر بری آیات و احادیث ایله مأذون تفاسیر و توارسیخ لرده مرسوم ایکن فی زماننا قدیمی نامیله قائل اولان ذواتلرمز علوم مزبوره بی الغاب والغا ایدرک سلف لرمز ترک ایتدیکی فنون فلسفه بی اوقومق و اوقوتوق جائز دگلدن دیوب اوقیانلری تخفیف ایندکلری ایله جدیدی لرمز اصول اعتقادیه و کتب اعتمادیه لرمزی تعنیف بلکه تحقیر ایدرلر. بو توغریده هر ایکی فریق خطایسه کتمشدر عنادلری کماله یتمشدر.

ظنمه کوره مقال الله اعلم بکنه الحال

سلف لرمز علوم حکمیہ یی ترک ایتدکاری بو علمنک غیر مشروع اولدغندن یاخود اهل اسلامه لزومی اولمادغندن دگل فقط اولده بوکا مخصوص مکتب و مدرسه اولمیوب مکتب و مدرسه بنا ایدن اهل غیرات اوقاف لرینی علوم دینیہ یه تخصیص و تعیین ایتدکاری جهتین مدرس افندیلر و فقاک شروطندن تجاوز ایدهمیوب ثانیاً دینه متعلق علوم عالیہ ایله حکمته متعلق فنون آلیهیی قاتوش اوقوتوق موردی کامدیکی ایله برابر مساعده سی دخی اولمیوب و بو علم حکمت حد ذاتنده کوب آغر علم کورلمیوب علوم دینیہ یی تحصیل و تکمیلدن سوکوره هر کیم اجتهاد ایدرسه استعدادنه کوره استاذسزده بلامک ممکن اولدقدن بو سببار برله اوقولمیوب قالمش. اما حاضرغی لرنک زعمنچه سلف لرمز بو علمی فسخ و نسخ ایتدکاری دینه نقصان لیک کتورر اوچون دور دیسه رک، چونکه واجب و لازم اولان بر شی بر نچه ایاملر متروک قالورسه سوکوره احدائی مکروه کوریلور، بنعت و غیر مشروع ایشلر بر نچه ازمان جاری اولورسه عادة تحتنه کریب لازم ولابد منزله سنده قیلنور، بوندن بویله اهاالیمزک فکری ایکمه بولنوب علوم دینیہ علمالری قدییمی اسده قالمشلر، علوم حکمیہ معلملری جدیدی نامی آلمشلر و حالانکه هر ایکی علم قدییمی لردور، حال بویله ایکن یعنی هر ایکی مشروع و قدییمی ایکن بری برندن نفورلری ندندر سؤالنه جوابده اللهم، جدیدیلومزک عباداتده مساهله سی اعتقاداتک مساحه سی البسه و افعالک سلف لره مخالفتی و سائر و سائر اویفونسنز ایشلری و اورنسنز یوروشلری دور، و الانفس علمده یسوقدر کلام یعلم خالق الانام علی رسوله الصلوة والسلام علوم قدییمی دیدکوز: تفسیر و حدیث، فقه و عقاید و علم الاصول و الاداب و جمیع علوم عالیہ و متعلقاتی اولوب و بعض علوم آلیه لابتدی لر و علم الابدان دخی

بـو جهله دننر، علوم جدیدی دیدکمز فلکیات که علم هیئت و علم
 هندسه، علم الحساب و جغرافیه و علم جفر و فروعاتی و بوکا مانند فنون
 شتی لردور، بونلره علم زواید دخی دیورار. او لاسگی جهله اولسدن
 بلا ترک او قوله کلدکیچون قدیمی نامنده قالوب. صوگرهغی جهله بزم
 اهل اسلام آراسنده اوزاق زمانلر متروک توروب یاقن ایساملرده
 تجدید ایدلدکنن جدید اسمی ایله مسمی اولمشدر، فی الاصل هر
 ایکسی قدیمی لردور. کما سبق قبیله.

۷ نچي جزگه متعلق يل آي اسملري:

يل آي يولنز اسملري

يل حسابي ظهور اسلامن مڱار يل مقدم هندستان حڪمالرندن هر حيوانڱ صورتنك متشكل يولنز اعتباريله سويلانوب اون ايكي يلني بر موچال ديملر. هندستاندن شرق وشماله يتوشوب اهاليء مسا وراالنهر وترڪستان وجماعه منغول وتارستان وعموما اهل شرق وچينستان بوڱا اعتنا ايڊب تما بوآنه قدر سال ترڪستاني اسميله استعمال ايتمڪدهلر. قديمي اسلام خانلرينڱ منشور وطرعا وفرمان عالي وامر معالي سنڊه دغي سنه هجريه ايله برابر بوني يازه كلمشدر. وپو يشاديغمز ۱۳۰۰ تاريخدن برر عصر مقدم گه چه بزم قزان اهاليسي دغي بو حسابي قوللانور ايكن سوڱره اهل علم وقلم سنه هجريه يي اعتبار ايتمشدر اهل سوق وسودا كر سنه ميلاديه يي توتوب كشمشدر كيلرك سنه حيوانيه اسمي بزلرده تهما منسي اولوب بتمشدر. سنه حيوانيه دائر بياناتي معرفت نامه ده ابيات ايڊلمش اولقدن بوراده تطويل كلام ايتماڊك يعني اوزادوب كتماڊك استين معرفت نامه دن معرفه ايدر آڱ بياني معرفته يدر.

قضاقتاننده يل اسملري

تچقان - صير - بارص - قويان - الو - جلان - جلقى - قوى
ميچون - تاوق - ايت - دوڱر.

فارسيچه

موش - بقر - پاك - خر كوش - نهڱ - مار - اسب - كوسفند
همدونه - مرغ - سڪ - خوك، يلى سڪ اولنلر وفادار، يلى دوڱر
۳۴ نوار ييغ خمسه

اولنار قره كيوك ديه سويليورلر قضاقدە توغان يلى اسمندە اولن حيواننى اولدرمديكى بوغازلديغى كىي شهر اھاليسندە دغى بو عادة وارليغى مسموعەز دور.

قلماقچە تورغاونچە يىل اسملىرى

قولغونە، اوکور، بار، طولای، الو، موغا، مورون، خویون، سچقان، صیر، بارص، قویان، الو، جلان، جلقى، قوی، چارموچن، تاكە، نوخا، قاخا، قایتارمەسنی «موچان» دیورلر موچال میچون، تاوق، ایت، دوژن، بوندن ماخوذ دور.

یلىنى دورت فصل قىلاب برنچى آيدن باشلب «كوكوك» «مامور» بو اوچ آى كه يىلى فصلى دور. بوگا «غاربون، غوربون، سر» دیورلر. بازنگ اوچ آينه «تامرون، غوربون، سر» كوزنگ اوچ آينه «ضونه، غوربون، سر» قشنگ اوچ آينه «اوبولون، غوربون، سر» دیورلر. غوربون اوچ ديمك سر نچه معنائى شمول اولوب بو اورونده آى ديمكدر. بونلرده كون اسمى اولمز. آينگ برنچى كوني ايكنچى كوني ديه صنايورلر.

قلماقچە عدد يعنى سان

۱ نىكن، ۲ خویور، ۳ غوربون، ۴ دوربون، ۵ طابون، ۶ ضورغون، ۷ دولان، ۸ نامون، ۹ ايسون، ۱۰ آربون، ۱۱ آربون نىكن، ۱۲ آربون خویور، ۱۳ آربون غوربون، ۱۴ آربون دوربون، ۱۵ آربون طابون آربون ضورغون، ۱۶ آربون دولان، ۱۷ آربون نامون، ۱۸ آربون ايسون، ۱۹ خورون، ۲۰ غوچون، ۲۱ دوشون، ۲۲ تابون، ۲۳ چرون، ۲۴ دالون، ۲۵ نايون، ۲۶ ايرون، ۲۷ ضون، ۲۸ مگغين، ۲۹ هر ابكى عقد اراسى اون يكرمى اراسى كىي مفردى ايله تركيب قىلتور. مثلا: خورون نكىن غوچون نكىن على هذا القياس الى مائة.

ختايچه ييل اسملرى

لوچه، نو، لوخو، طور، لوڭ، چاڭچون، ما، ياك، خو،
تچقان، صير، بارص، قويان، الو، جلان، جلقى، قوى، ميچن،
جر، كو، جوو.
تاوق، ايت، دوڭز.

برى برندين ياش صوراشسهلر «شوسا» ديورلر يلك نه دور
يعنى قايسى يلدە توغان سن ديمك اولور. بعضا «تچقانىنى» «چور»
«يلانىنى» «چن» ديهده سويليورلر.

ختايچه سان يعنى عدد

ايغا، لنگه، صغه، اوغه، لوغه، چغه، باغه، جوغه، شغه. بو
عددلر بزلرچه براو اسكاو ياخود چغتاي تركيچه برته ايكي نه ديمك
كبي اولوب اختصاري

۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
شى يى،	شى،	جو،	با،	چى،	لو،	سى،	ار،	سن،	شى،	يى،
۱۹	۱۸	۱۷	۱۶	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹
شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،	شى،

ارشى. يعنى ايكي اون ديمكدر. الخ بر اون ايكي اون اوچ اون
ديه صايورلر اوز عددمز تركيچه كبي كه: اون برده يكرمه برده الى
مائه اون لفظى يكرمه لفظى مقدم اولوب، بر اون ايكي اون
سانالورسه بردن باشلنور مثلا: «شى يى» اون بر ديمك «يى شى»
بر اون ديمك اولور على هذا القياس.

بر يوزنى يى، بر مكنى يى چاڭ، بر صاننى يىواڭ ديورلر
اون مڭ عدد دور.

قضاچه آي اسملرى

هود، فبرال، حمل، مارت، ثور، آپريل، جوز. ماي، سرطان، ابيون، اسد، ابيون
بردك آي كوكوك، مامور، ماوصوم، چلده، تاموز،

سندله، آغوست ميزان، سنتاير، عقرب، اوكتاير قوس، نويابر جدى، ديكابر
 ميزان، قزان، چراچه، جلدى توقسان، قاكٲنار،
 دلو، غنوار
 اوچ دآك آيى

بردك آيى ديدكارى برنچى آى اولوب اوشبو آيك يكرمه سندن
 صوكره نوروز قيلورلر. نوروز بعضا غنوار اخرينه وبعضا فبرال
 باشلرينه نصادف ايدر. نوروزدن يل باشى قيلم بر بربله كورشميه
 باشليورلر. رسم لر نچه كوندك بر سلام يلنده بر كورشمك كفايه ايدر.
 بر كشييه كوندن ايكي سلام ويرمك بر كشييه يلنده ايكي كورشمك
 عيب دور. علاوه غير ملته مشابيهت ايمش، زيرا مخالفين لره مخالفت
 سنت ديمش. كوب ايشلرده بو قولى سند توتوب اكر چه حديث
 شريفك عبارت سنى بله زار لكين معناسى اولدن كوكل لرنده يرلشمك
 كفاره تقليد دن غايت صاف نورلر. انتهى

قضافه قوچقار كوياكى اوركر بانوشى ايله بايلنوب، جلدى
 توقسان اينده آلنور بونلرده آى اوشوق يوقدر اوشمادىغى اوركر
 اعتباريله اولوب اوركر قايسى آيده اون اوچده توغار اول آى
 جلدى توقساندر اوشبو اون اوچده توغامش آينك اون يديسى
 يكرميسى ويكرمى بش لرنده كوياك چيشلور، يولنز حسابى ايله اوكتبر
 اواخرى نويابر باشلارى اولور. آز قويلى كشى اوكتبر يكرمه
 بش لرنده كوب قويلى كشى نويابر باشلرنده آلوب ايك اخبرى
 نويابر بشندين قالماز، قوينك حملنى بش آى بش كون تعيين
 ايدب يولنز حسابى ايله كامل بش آيده توادور، يعنى نويابر
 اولنده آلنان كوياك آپريل اولنك قوزلايور، ايمدى اوركر ديدكارى
 بزم چه: «ايلهك» يولنيزى، عربچه: «ثريا»، فارسجه: «پروين»
 ديرلر. اوركرده آيك اون بشندين يوقارو توغامنى اعتباره آلبوب
 چراچه ايندن باشلې دقت قيلورلر. چراچه آيى اون بشده توغاب
 جلدى توقسان آيى اون اوچده قاكٲنار اون برده اوچ دك آيى

توقوزده بردك آبي يئىده كوكوك بىشده مامور اوچده ماوصوم برده طوغايوب اوركر باتار، يولدىزچه اپريلنىڭ يكمىلرئىده بانوب آي اعتبارىل بىر هفته تىفاوتى اولور. يعنى بعضا ماوصوم آينىڭ توقوز اون لرنده وبعضا اون بىش ايله يكمى آرالرنده غايىب بولور، بويىله تىفاوتلى يىل لردە قىزاق ايسابچى لرى آينىڭ بىر قىسمى بىر طرفە وىر قىسمى دىگر طرفە آغدارىپ اوز آرا اختلاف ايدىرلر، كويياكن تىفاوتى دە شو قىدرچه اولور، زىيادە اولماز، «اوركر طوغادى» دىمك قىر ايله ثرىبانىڭ التىاء واجتئاعئىدىن عبارتدىر، بىر كون طوغام ايكىنچى كون اول اوئى فوندى اوچونچى كون اوضوب چقىدى دىورلر. اوشبو اوچ كىچە طوغام دن معدوددور.

اوركر باتدى دىمك شمسنىڭ شعله سئىدىن كورنمىدىكى ايكىن آدم لىر بونى يىرە توشار دىوب چونكە عوامنىڭ عقلى كوز كورن يىردن آرى يە ايرشمىدىكىن افقنى يىرە تىوب تورمىش كوروب اوركر افق دن غايىب اولدقندە يىرە توشمىش ظن ايدىرلر، اوركر صوغە باتسە ثرىوة لىك اولور قورىغە باتسە قىطلىك اولور دىوب باتمىق لفظنى توشمىك ايله دە تىبىر ايدىرلر، اوركر يىرە توشمىش صوغە باتماز قىط شو قىدرچه واركە اوركر غايىب اولدىغى وقتلردە يغمور ياغسە يازى يغمورلى اولوب هوا آچىق بولورسە فورغا قىلىق اولمىش تىجرىبە ايدلمىشدر.

قضاقدە احتىاطلى كونلر

آينىڭ اولى آراسى اوركر طوغامى دىوب قىش بولسە قار ياقمى ياز بولسە دىخى يغمور يىل بولمىق احتمالىنى كوز ادىرلر. وىنە «اوتامالى» دىوب بىر بىلگىلى كونلرى باركە هر قان «كوكوك» آبي نىڭ اون بىرنده كرىب اون يئى سئىدە چقار اوتامالى نىڭ يىلسز بوران سز اوتدىكى آز اولور، بو اوتامالى دىدىكلرى كئابلرنىڭ ايام عجزون كونلرىنە توغرى كلوركە عجزون سىمىلە مىسمى سى شتانىڭ اخىر آبي يعنى قىشنىڭ قوتى كئىدىكى عجز حالئىدە كئىدىكىچون عرب لىر

بوپاد صرصة ایام عجوز وبرد عجوز دیمشدر، اما قضاق طائفهسی بوگا اوطامالی ایله وجه تسمیهسی، زمان ماده بر باینک قویچی قلی بولمش قل تجربه ایله او کون صغوق وپوران بولمق احتمالنی توتوب خواجهسندن کیوم صورامش خواجهسینک سوکوب صوقوب کونداگی کیومیله مالنه یبارمش، قل کایوب قاب بای کوررسن دیمشده قوینی هیدامش کتمش، واقعا ییل چقب بوران صوفوب قوی ایتوب فاشقر کریب قوینی قریب صغوقدن قلده اولمش قویده تمام بولمش قلنک اسمی اوطامالی اولمغله بو بوران آنک نامنده فالمش، گویا خواجهسینه اچیخ لنوب ییلنی او چقارمش ایمش حسالا اوطامالی کونلرنده بوران بولوب مال اولتورسه بعضلر باینی سوکارلر کیومسز یباردیکی اوچون، بعضلر قلنی سوکارلر بوران چقاردیغی اوچون تجربه صریحه وتوافق غریبهدندر، بعضلر اوطامالی مارطنک اون برنده بولور دیه سویلیورلر لکن اوطامالی یولدر ایله اولمبوب آی اعتباریله یوریور بر تقدیر مارطنک اون برنده صغوقلر بورانلر بولسه دخی اوطامالی دگل فقط بر آمال دور، اوطامالی کوکوک آیندن تغلف ایتمبوب یولدر چه ایلکاری کین کلدیکی آینک آوشدغندندر علی کل الحال فیورال ایچینه تصادق ایدر آندن تجاوز ایتمز غیری آیه کتمز، اوطامالی دیهک فی الاصل حود عملی دیهک اولوب قلنک اسمی بوگا وفاقی توغری کلمش اوله، اما عجایب المخلوقاتده ایسام العجوزی یولدر ایله تعین ایدب شباطک یکرمی آلتی سندن آذرناک دورتنه قدر دیوب بو صورتده اوطامالی ایام العجوزه باشقه بولور. وبونلردن غیری دخی مترقب کونلر وارکه مثلا آپریلنک سیکزی ثور یولدرنک باشیدر ثور بولوطی دیه مشهور اولوب بر هفته معیار ایدرلر ییل وصفوقلر بولور. ثور بولمای ناور بولمس دیدکاری بوندندر یعنی ثورنک صالحونی اوتیمکونچه یازنک یلی لغنه اعتماد اولمز دیمکدر، ایسایچی لر ثورنک بلوطنی دقت ایدرک بونکله کیلهسی فشک احوالندن خبر ویرمیه کفر بولمیه باشلیورلر قایسی اورنقه

ثورک بلوطی اورناشسه او یرنک قشی سره وقتدی اولور دیورلر . کتابلرمزده ایلکاری ایشدن خبر ویرمک ممنوع اولوب وهم اولرلنده دخی بوندن نفرة مقامنده مقاللری وار ایکن مثلا کوناک از بولسه کون ایسابله کبی سوزلرینی عوام تکلامیوب همان ایسابچی لرنگ آغزینه اعتنا ایدرلر آنلرنگ دیدکیله کیدرلر، ودخی یازلمش آماللردن غیرى یینه یغمور صفوق احتمالی اولن کونلر مثلا قراننگ قره داویلی دیرلر قران آینده اولور، کیوک متاوی دیرلر قاکتار آیازی اولور، آفبان امالی دیرلر اوچ دک آیینگ توقزنده طوغام ایله کریب اون یتیسنده چقار بونلرنگ هر برینی آمال دیوب اولرلرچه اسم قویمشلر بویله اسم لنمش کونلر یالغوز قضاغه اولمیوب شهر اهالیسنده دخی واردور، از جمله بزم قرانلیده پوقراو دیورلر اوکتبرنگ برنچی کونیدر، ثانی ماوراءالنهر اهالیسنده «قیغرک»، قضاغه «قرغی اک» دیرلر آغوست آینده یعنی سنبلهده کلور، سنبله ماهست درون قیغرک هفتهم نردهم بست یک، یعنی سنبله آیی که بونک ایچنده دور «قیغرک» اون یدی اون توقوز یکرمه برنچی کونلرند اولور دیمکدر، مذکور کونلرده قرغی قوشنگ بالهسی کمالنه یتب صیده چپار یعنی بوندن تورغایی آلاز ایمش سبب مسمیسی بودور دیورلر، انتهی.

ایمدی جهاننگ جمیع کاری کردکارک امر وارادهسیله اولوب معافیله حضرت عی قادر وعکیم اوز حکمت خفیهسی ایله هر ایشی بر سببه مبنی وبر بهانهیه باغلی قیله کلدکن یر یوزنده ظهور ایدن واقعات وحوداثات یعنی فتنه فساد شر وشرور، بیل بوران ویغمور هر بری شمس قهرک طلوع وغروبندن نجوم وکواکبک سیر ورجوعندن یاخود بونلرنگ اقتران واقترافندن حاصل اولدیغنی حکمالر عقلا ونقلا اثبات ایتمشلر، اما فقهار آنلرنگ خلافنه کتمشلر، لکن هر ایکی فریقنگ استنادلری آیه کریمه واحادیث نبویه که مستند اولوب بو صورتده فقها ایله حکمانک مخالفتلری نزاع لفظی قبیلندن ایکن

غایت ماہری دیگرى ناك سوز بنه نظر عمیق ایله باقمادقن و یازدقلى ناك،
مطالعەسنى تابمادقن اجتمادلرى آیرى دیه بلمشار اعتقادلى غیرى
دیہ ظن قیلمشار .

فقھالرحمهم الله «والشمس والقمر والنجوم مسخرات بامرہ» آیتندن
وبوگنا مشابه آیت کریمهلردن استدلال ایدرک جمیع موجوداتك
موجدی وصانع ومدبری بر واجب الوجودك بالذات کندى اولوب
نجوم وكواكبك وسائر مواجدهك عوادمات عالمه مدخلى ومأثرى
بو قدر دیورلر .

حکما ایسه جمیع امورك آمر وناهیسی حضرت حق جل و علا
اولدیغنى انکار ایتمیوب ینه آیه سابقهیه تمسك وامثالها مدلولیله
كون وفسادك نجوم وكواكب اسنادى انسانك نظام عالمه تدبیری
باران ویغهورك نباتاته تأثیرى کبی اولوب نتاك كه کنش اولمیان
اورنده نبات اوسمدیکى قمر ونجومك نوری توشمیان اشیاده رك
وطعمك اولمدیغى ایله استدلال ایدرک بونلر بدیهی اولن کارلردنر
دیورلر . هرچه عالم عالم اسباب اولدغیچون سبب سز برشى وجوده
کلمدیکنى بلدکیله برابر بارچه سینك مدبری وخالق وفاطرى یالغوز
الله تعالى ایدکنده اشتباه ایتهولر مشرکلر کبی عالمك صانعى نجوم
وكواكب دیه کتهولر . مسلمین ناك كرك فقھاسى وكرك حکماسى بو
اعتقاد باطلدن مبرا واول زعم عاطلدن معرادر .

بس سببلرنى مسبب الاسبابك ایجاد ایتدکنده کمسه ناك نزاعى
اولمیوب ونزاعه مؤدى اولنده بر نسنه کورلمیوب فقط فقھالرنك بو
خصوصده حکمایه شدتله قارشى توردقلى وآنلرنك یولینه بیوك سد
قوردقلى مسلمانلرنك عقیده سنى صافلمق اولوب مشرکلر کبی خالق
عالم کواكب دیه ظن ایتمسونلر وآنلرنك یولینه کتمسونلر دیه کدر .
فقھالرنك طریقى ده اودور . زیرا امت سابقه ناك اکثرى عقلك تقاضه سى
اناه ۱۰۲ . . . . .

اما حکمائرشیانک حقیقتنه طالماغک وموجودانه نظر ایدب آندن
عبرة آلماغک معرفة الصانع مدخل عظیمی وار دیوب بوکا «بوتی
الحکمة» «اولم یرو» «اولم ینظر وا» «وبتفکرون فی خلق السموات والارض»
آیه کریمه لری ایله استدلال و «علم الهیئة نعم العون فی معرفة الصانع»
واشباهها اقول لره افتباس ایدر لر بویله اوله رق هر فریق اوز
مسلکنده کیدر لر «کل حزب بما لیدهم فرحون»

نظم

برکدر ختان سبزدر نظر هوشیار * هر ورق دفتر یست معرفة کردکار

ترجمه سی

هر یغاچنک یفراغی آلتک حکمت بی شمار * کم نظر ایار آکا عبرتله الالهوشیار
عظمت حقه دلالت ایلیور کاری همان * هر ورق بر بر کتابدر قدرت پروردکار

عربی آی اسملری

محرم، صفر، ربیع الاول، ربیع الثانی، جماد الاول، جماد الثانی،
رجب، شعبان، شهر رمضان، شوال، ذوالقعدة، ذوالحجه. مدنی اولن
جمهور اهل اسلام آی اسملرینی اوشبو عربی الفاظ ایله استعمال
ایدب یل باشنی محرم دن اعتبار ایدر لر. قمریه آیی هر یلده
زیاده سیله اون کون وهر اوچ یلده بر آی اوشور اولدیغی تفاسیر
وتاریخ وفقه کتابلرنک مفصل بیان ایدلمکله بوراده دقتی لازم کورلمدی.

سریانیچه آی اسملری

اوکتابر، نویابر، دیکابر، غنوار، فبرال
تشرین اول، تشرین ثانی، کانون اول، کانون ثانی، شباط
مارط، آپریل، مای، اییون، اییول، آغوست، سنبله، سنتابر، میزان
آذر، نیشان، ایار، خزیران، تموز، آب، ایلول

سریانیچه برنجی آی اوکتابرنک یکر می دورتندن باشلنور. تاریخ
عمومی حضرت آدم دن حساب ایدیلن ایامده موسوی وعیسوی لرنک

یل باشی اوکنا بر آیندن اعتبار ایدلور ایدی. چنانکه تاریخ میلادیه گه تحویل قیلندی روسیه یل باشنی غناردن آلدی. یهودی لرنک ییل باشی اولنگی حالنده فالدی.

ایمدی یولدرنک نفاوتی اوچ قسم بولدی. شویله که مارطنک توقزی همک باشی بولور. همک اون بشنده «آذر» کرور سریانیچه آلتنجی آیدر. فعلی هذا هر یولدرنک سیکز توقزی بر یولدره باقیسی دیگر یولدره؛ سریانیچه نصفی بر یولدره نصف آخری دیگر یولدره تداخل آیدر. کذلک نوروز دخی اوچ قسم اولوب ما وراءالنهر اهالیسی برنچی مارطنن نوروز آلورلر. «نوروز بعداز نوروز، برابر ست شب وروز» یعنی نوروزدن توقز کون سوکره کیچه وکوندر برابر بولور دیمکدر. بس نوروز مارطنک اولی اولمق افتضا آیدر.

سریانییه ثور آینک اون بشی آپریل یکرمه اوچی نیسان داغل اولمغله موسوی لرنک نوروزی برنچی نیسان دور، بزم فزانلی نوروزی اوشبو نیسان آینه تصادف ایذب علامتی صبان طوی ایلور. روسیه ده ماینک اولنی نوروز اعتبار آیدرلر.

قضاق نوروزی قهریه ایله اولوب بیانی یوفاروده کیچدی، یولدر ایله اسلامچه برنچی آیده یعنی حملده عیسویده بیسنچی آیک موسویده یدنچی آیده اولور، نوروزنک معنای لغویسی یگی کون دیمک اولوب هوانک اعدالندن استعاره آیدلمش اسمدر. یولدر حسابندن بزلر چه یگی کون یگی ییل ایکسی بر معناده اولوب غیر لرنک یگی ییلی بر باشقه نوروز ینه باشقه یولدره کلور.

مدت الحمل

انسانک حملی حکما قولنچه سبعة سیاره هر بری قرق کونندن آنا فرنک بالهنی تربیه قیلب یتنی قرق، توقوز آی اون کون بولور وجوده کلور دیمشدر، لکن تحقیقی سیکز آی کامل کوتاریب توقزنجی آیده وضع

ھەل ایدر قز بالە بر آز ناخبرە قالور، بس حکما قولی تقریبی اولوب
 ولدك تولدندن سوگره ار بعون اعتبار ایتدکلری یعنی قرقنی کوتدکلری
 بولدزك تکمیلی اوچون اوله، سیکز آیدە توغوش باله ترکک ایتمز
 دیدکلری سیکز آی کامل بولمامش سیکز آی تولمامش دیمکدر، رسول
 اکرم صلی الله علیه وسلم لیلئە رغایبده که رجب المرجبئک اول جمعه
 کیچه سیکه آینک ایکنچی کوننه نصادق ایتمشدر آنا رحمنه توشوب
 ربیع الاولئک اون ایکنچی دوشنبه کونی وجوده کلدیکی اعتباریله
 سیکز آی اون کونده تولد ایتمش اولدیغی من غیر نکیر مریدور.
 بس چلهسی چقیموب باله چیراماز دیدکلریک توقوز آی تولمگک لزومنه
 دلیل اولور. قوی ھملی بش آی بش کون صیر توقوز آی جلقی اون
 بر آی تویه اون ایکی آی کامل کوتاریب اون اوچونچی آی ده توار.
 اما قضاقتانده آی اسملری بعضا اوز بلدکلرنجه بر نام قویوب
 بعضا عرب وفارسی ایله ده سویلیورلر مثلا کوکوک آیی که اول بهار
 کوکوک قوشی بو آیدە سیرامقله آینک اسمنی قوشه نسبت ویروب
 کوکوک دیمشدر.

مامور آیی که بو آیدە قوی قوزلب صیر بضالوب کوک چقب
 سوتکه آقغه طویوم اولوب مال لر دخی یازیلوب صوزیلوب راحتە
 کردکن معمور دیورلر عربیدر. «ماوصوم» موسوم آیی حال وزمان
 ایله معمورئک مراد فی اولوب یایئک ثر وتلی هوانئک معتدل وهر یرده کیاھک
 میاھک وفرة وکثرتندن گوزل آی یغشی وقت دیمک اولور، ایضا عربیدر.
 چله آیی، فارسی اولوب قرق کوندن عبارتدر، یاز چلهسی اییون
 اوندن اییول یکره سینه قدر اولور. قضاقتانده یاز چلهسیئک قرق
 کوننی بر آی حساب ایدب سنه ده اولن اون کون تفاوت اوشبو چله
 آینه نداخل ایله آیک اوشمیدیغی بوندندر، قش چلهسی جدی بولدزینئک
 اولندن یعنی دیکلر توفزندن باشلنوب غنوارک اون سیکزئک تمام بولور
 ختاینک «جو» دیدکلری حسابی دخی بو کوندن آلنوب سکسن بر
 کوندن عبارة قشک بر فصلی دور که بزاردن بر توقوز ناقص کلور جو

جوباشى يى توفز توفز سىكس بىر دىمكىر. جونك كرىشى دىكابر توفوزده اولوب چغشى فبرال يىكرمه توفز كلورسه آنك تمامى ايله فبرال يىكرمه سىكز كلورسه برنچى مارطده اتمامه ايرشور.

تموز «حرارت شديده يعنى قاتتى اسيق معناسنك فارسى اولوب سريانى ايله لفظا ومعنا مشترك دور» بوگا سرطان دخى دىرلر.

ميزام، ميزان، كىچه كوندزك برابرا اولدغىدىن بو اسمده سويلنور. اصلى عربى دور. قزان، خزان، دىك يىراقلر صارغايوب هر نباتات فنايه قىرىب حزين وغرىب اولدقدن خزان دىمشلر، فارسىدر ايلو جلدده ايل جاككا جوز جل قزان مقاللرى اوشبو خزاندىن يعنى فندان عبارتدر.

قراچه آيى «قره» ايله چه دن مركب شمدى يىرنك قراسينه آز كون قالدى تيز دور كيم قار ياغوب اراضى آقغه مبدل اولور دىمكىن مجاز دور. «چه» كچك وآز معناسنك اولدىغى مراراً يازلامشدر.

جلدى توقسان آيى «يىللى توقسان» ياخود يىل توقسانى دىمك اولوب چونكه سنه ده دورت توقسان كلور ايكى آنلرنك اوچنى نظر التفاتدىن دور ايدب بو آينك يىلنى ويلنى اعتبار ايتدىكلرى «چارپا» يعنى دورت آياقلى، دورت تولوك مال ايله معيشت فيلب چاروا اولدقلىندركه قشك آينى بالضروره دقت ايتدر.

فاكتار آيى، فاكتمارق مصدرىدن امر اولوب بو آيده كىوك تكه لرى اىچكى لر ينى ايبوروب قايروب بايلمش حيوان كى توقناتوب قاردرقلىرىدىن بو مناسبت ايله مجازاً فاكتمار دىمشلر. بىرلر چه «قش چلهسى» قضاچه «فاكتار» ختاچه «جو» بولنلرنك جملهسى بر آيغه تصادف ايدب، عثمانلى چه روز قاسم، تشرىن ثانى نك يىكرمه آلتى سنك اولمق ايله بو دخى مذكور كونلره توغرى كلور كوز آيى ايله قش آينى آيردىغى اوچون روز قاسم دىمشلر.

اوچدك آيى، توقسان داخل اولن كوندن اوچونچى آي دىمك

اولوب بو آينك تمامى ايله قش توقسانى انتهايە ايرپشور. يولدىز
حسابى ايله قش توقسانى نويابر اون بشنده كريب فبرال اون
اوچنده چقار.

بردىك آيى، برنچى آى ديمك اولوب اكر چه بو آينك عشر
اخير ايچنده نوروز قيلورلر لىكن يىل باشنى كوكوك آيندىن اعتبار
ايدرلر. كوكوك آيى فبرال ايچنده كلن آيدر. اما ختايلرده آى اسمى
اولمويوب چغان آيىنى يىل باشى اعتبار ايدرك برنچى آى ديورلر
۲نچى آى، ۳نچى آى الخ ديه صاناب اوچ يلدە بر دفعه يلىنى اون
اوچ آى حساب قيلور. بونك برله چغان آيى ابداء غنوارنك سيكزى
ايله فبرالنك يتىسى آراسنك دوران ايدر سنه لر ينى خانك جلوبسندن
صانايورلر.

موچال، قلماقده «موچان» ديورلر برى برندن ساخوذور
اولگيسى اون اوچ يىل بر موچال، صوكره هر اون ايكى يىل بر
موچال اولور. اون اوچ بر موچال، يكرمه بش (۲) اوتوزيتى (۳)
فرق توقز (۴) آلتش بر (۵) يتمش اوچ (۶) سيكسان بش (۷)
توقسان يتى (۸) بر يوز توقز (۹) بر يوز يكرمه بر (۱۰) جمع اون
اوچ موچال اوچ فرق اولوب عمر طبيعى بودوز. «ومنكم من يرد
الى ارض العمر الاية» ارضل عمر عمرده صايلماز.

يولدىز حسابى اسلامچا. ابجد حروفى ايله بو بيتدن چقار

لا ولا لب لا ولا لا شش مهست.

۳۱ ۳۱ ۲۱ ۳۲ ۳۱ ۳۱

۳۱ ۳۰ ۹۲۰ ۹۲۰ ۳۰ ۳۰

لل كط وكط لل شهور كوتهست.

يعنى اسلامچه اوتوز، اوتوز بر، اوتوز ايكى، يكرمه توقوز كلور.

غيرى لرنك اوتوز، اوتوز بر، ويكرمه سيكز اولور. دورت يلدە بر
دفعه فبرال يكرمه توقز كلور. بوگا كيبسه يلى اسم ويرمشلر. كيبسه
لفظى عربى اولوب تولتورلمش سنه يه سنه كيبسه ديمشلر. قاموسك
مفصل بيان ايدلمشدر.

قايسی يولوز اوتوزبر، وقایسی اوتوز ایکی ایدیکنی بلیک
استرناک اوچ بارمقنی قائم قویوب سبابه ایله بنصری بوکارسن .
مارطده ایهامدن باشلب ایکی دفعه سانار ایساک هر قائمه اوتوزبر
وهر بوکولمش بارمق اوتوز اولور . فبرال دخی بوکولمش بارمغه
توغری کلور .

نماز وقت لرینک اسمی

صلوة فجر، فارسیده «نماز بامداد» ترکیجه ایرته نمازی دینلور .
صلوة ظهر فارسیک «نماز پیشین» ترکیجه اوپله نمازی دیورلر . فی الاصل
عربی دن نماز اولی دیمکدرکه اول فرض اولنان نماز اولدغیچون «اولی
نمازی» دینلوب آز تحریفله اوپله نمازی دیمشله . پیشین لفظی ننگ
ترجمه سی اولور .

صلوة عصر فارسیده دخی بو اسمده سویلنوب ترکیده «ایکندی
نمازی» دیورلر، ایکنچی نماز دیمک اولور اویغور ترکیجه سندن قالان
بر لغت اولوب اویغور زباننده ایکنچی نی «ایکندی» دیورلر .

صلوة المغرب، فارسیده ترکیده «نماز شام» دینلور ایکی لغتده
مشترکدر . صلوة العشاء فارسیده «نهار خفتن» دیوب بوننگ ماخذی
عربی اولمق کرب . ایله مظلومهده یعنی قرانغی لقهده اوقولدیغی اوچون
«خفیه» لفظندن اشتقاق ایلمش اوله . ترکیده دخی خفتن دینلور
ایسهده «یستو» «یتسو» «یسع» نمازی اسمیلده سویلیورلر . یستو
دیمک یاستوقه یاتار وقتده اوقولور نماز دیمک اولوب، یسع لفظی
وقت کیک نماز دیمکدن ماخوذ عربی اوله که «وسع یسع» دنر .

صلوة وتر فارسی و ترکی و جمیع لغات اسلامیهده مشترک دور
جمله سی وتر دیورلر، اما یسع لفظی بعض اراضی ده وقتک ضیق یعنی
تار اولدیغی ایله اسمز بوره خلل ویرمز آننگله ایراد کلمز .
اغلیبته مبنی دور .

يولدىز ياغديغى

ھجرىيە ۱۳۰۳ نچى سنە صفرالخير يكرمنچى كوني ۱۸۸۵ نچى نوياىر اون بش جمعه كيچەسى ايدى آسمانده يولدىز ياغوب بو واقعه دن آدملىر غايت خوف ايدرك بيوك بر واقعه اوله چغنى زعم ايتدىلر . بلكه قيامت قوبه ديه جزم ايتدىلر اما اهل تجربيه كيلهچك يازنك يغمورلى اوله چغنه علامتدر ديدلر . بو خصوصه بر آز بيانات يادمزه كلوب يازمق مناسب كوردى .

مؤثر حقيقى بالذات جناب حق جل وعلا حضرتلى اولوب مخلوقازك آڭا مدخلى يوق ايكن بويله علامتدرن مستقبله بر شينك وقوعنه استلال جائزيدر ديه وارد اولان سواله : جوابده دىنلوركه مسبب الا سباب الله ذوالجلال حضرتلى ايديكنه اعتقاد ايتدكن صوڭره بر شى ديگر بر شينه وبر نسنه آخر بر نسنه يه علامت اولمغينه ايقان شرعا ممنوع دگلدن بلكه عالم عالم اسباب اولدغيچون بلا سبب بر شينك وقوعنه اعتقاد ايتمك عقلا مذموم ونقلا مردود اولوب اويله شينه شهادة دخى غير مقبولدر . بزم فرقه ناجيه يعنى اهل سنت والجماعة نك ايمان واعتقاي بو اولوب وقوعاتى سببسز تقابيره حواله قيلمق مذهب جبريه دور ديمشلىر . جبريه خالصه شونلر دوركه عبنده فعل وفعل آنده اصلا قدرة يوقدر بلكه اول كندين صدور ايدن نسنده جمادات كيدور تقديرده نه يازلمش بئك آنى بي اختيار اشلىر نناك كم جمادات بر محرك تحريك ايتمايونچه حركت ايتمز تحريك ايدرسه سكونه مجالى يتمز بس بنده يى محرك تقدير اولوب دنوى سببلرنك آڭا مدخلى يوقدر تقديرده يازيلان ايشى تركه يازلميان ايشى ايتانه انسا نك اقتدارى اولمز ديورلر . بزلرنكده عموما اهل عوام واكثر علما صورتنده كورنان هوام خصوصا نادان اولوبده ايشانلق ايدن شقالر عقيدەسى ثباتسز لقالر معنوى بو مذهب باطل ايله مبتلادورلر . «عصمنا الله مع ما فيه» كسب ومعايشنده سبب دنويوه سنى ترك

ایتمیوب تقدیر یولنه مطلقا کتمیوب گوزل ایشک من اویله ایتمشدم بویله اولدی. اگر خلاف فرض اولورسه بونی فلانی قیلدی والا بویله اولمزدی دیوب حسنی کندیه قبحی غیریه اسناد ایدرلر سبینه تقدیری آکلامازلر آغزغده آلمازلر. عجبکه هر ایش بر سببه مبنی اولدیغنی کوره بپله توره بینه انکار صورتنده ایشی بلا سبب تقدیره حواله ایدرلر ایگری یوله کیدرلر. حسه انکار ایدنه ننگ غیبه ایمانی مشکوک دگلمی ظاهر باطنه مشهود دگلمی یا. وقوعاتی سببه تعلیقندن تقدیری سلب لازم کلمز. تقدیری سلب انکار ایدن قدریه مذهبی در آنلر افعال عبادی قدره لرینه اسناد ایدب قدری انکار ایتدیکی اوچون قدریه ایله ملقب اولدیلر. بس معلوم بولدیکه جبریه قدریه فدری اثباتنده افراط ایتمشلر قدریه قدری نفیده تفریط کتمشلر. وسائر یتمش ایکی فرقه دخی بوکا قیاس اولنه.

اما بزم اهل سنت والجماعة اعتقادیکه جمیع مذاهب ایچنده متوسط و معتدل عقله موافق نقله مطابق محبوب جناب باری و مقبول اسافل و اعالی اولن بر طریق دوزکه کیم بو جبل متینی الینه آل اول توغری جنته واره دنیا و آخرتک آفات و آذغونلغندن امین و امان اوله. زمان ماضی و زمان حاضر مزده بر قاچ دفعه اهل اسلامک باشنه فتنه و فلاکت لر کلدیکی مسموعمز و مشهودمز دور بونلر کلسی اعتقاد بلیمان ننگ ضرری و فعل اضطراری ایله فعل اختیاری بی فرق ایتمیانک ضراری دور.

جبریه مذهبی «ان الله لا یظلم مثقال ذرة» آیه کریمه سینه انکاری موجب ایدر. شویله که حضرت خالق کون و فساد بر بنک سنی خلق ایتمزدن اول افعالنی فسق ایله و شراره ایله بازارده بنده آتی اختیارسن ایشلر ایشلکنن سوگره یوم جزاده او فعلی نیه ایشلک دیه عذاب ایدر. بوشوکا بگزگره مثلا: بر پادشاه شریر دیگر بر آدمه تهدید شدید ایله خمر ایچرورده نیه ایچارسن دیوب تعذیب ایدر. شک یوقدرکه بو صورتنده پادشاهه ظالم دینلور فعلنه ظلم اسناد ایدیلور. واجب تعالی بو صفتدن مبرا و منزهدر.

اویلہ ایسہ «والقدر خیرہ وشرہ من اللہ تعالیٰ» دیمکدہ معنا نہ دور۔ فقہاء اصول بو باباڭ حکمتنہ بویلہ وصول بولمشلرکہ، اولابلمک کراک تقدیر مقدرہ تابع دور۔ شویلہ کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بندہ سی نڭ نہ زماندہ وجودہ کلوب اول آواندہ نہ ایش ونہ فعل ایشلیہ چکنی علم ازلدہ کما حقہ کنہیلہ بلوب لوح محفوظہ یازمش او بندہ دنیاہ کلدکدہ علم اللہ دن تجاوز ایده مز غیر ی بر فعلی ایشلمز بو ایسہ کرہا وجبراً دکلد۔ مثلاً زید کونلردہ برکون عمر وڭ جمیع ایشلیہ چک ایشنی بلوب یازسہ کہ یارن عمر و اویلہ ایدر و بو ترتیب دہ کیدر۔ اما عمر و بلہیورکہ زید یازمش دہ افعالی آکا موافق اولسون، عمر و آنچق کندی اشتہاسی و جزء اختیاری ایلہ او ایشی وجودہ کتوردی۔ بس تقدیردن طشقاری ایش اولمز دیمکڭ معناسی بو اولوب «خیرہ وشرہ من اللہ تعالیٰ» دیمکڭ مبناسی بوڭا عاید دور دیمشدر۔ طریقہ محمدیہ دہ طریق محمدی بودور۔ والا عوامڭ دیدکلری کبی دگل کہ اللہ تعالیٰ قوہ قاهرہ سی ایلہ افعال عبادی یازدہ جبراً و قہراً او یولہ سوق ایده بندہ بی اختیار آنکله کیدہ۔ کلا۔

اما دینلورسہ کہ انسان بر ایشدہ کمال جد وسعی ایدوبدہ کسب و سببندہ قطعاً فصور ایتمیہ ینہ مرادنہ یتمیہ بو ایسہ عبدہ اختیار جزئی نڭ مفقود ایدیکنی بلدر، جواب ویریلورکہ بودہ بر سببہ مبنی اولوب اول ایشکڭ وجودنہ مانع حسی بر فعل یاخود ضمنی بر سبب اولہ، اما حسا و ضمنا بر موانع معلوم اولمیوبدہ او ایش فعلہ چقماز ایسہ بو صورتدہ خدا تقدیر ایتمامش ارادہ حق بوڭا کتوامش، قلم ازل بویلہ بتمامش دیوب اختیار جزئیدن قوہ کلیہ نڭ افوی اولدیغنی اذعان ایدر قدریہ منہبی نڭ بطلاننی تمام اثبات ایدر بوکمال انقیاد دور۔ اما بزم بچتمز اختیار جزئی بی سلب ایلہ امورانی کلا تقدیرہ حوالہ ایدن یعنی جبریہ سلوکنہ کیدن اغلاط عامہ دہ دورکہ سببہ

انکار ایده سولیلورده ینه افعالاری افسواللرینه مخالف توشوب اعتقادلرینه مابین حرکت ایدرلر، اه.

یولدن یاغدیغی سیاق ایله تواربخک تعریف و موضوعنه ملایم اولمیان اعتقادات بایندن بر آز سوز درمیان ایدلدی، بونک خاطره کلن بو بولدیکه (کل جدید لندین) مقتضاسنجه اغلب اهل زمانه مزینک مطمح نظرلری یگی چقان تألیفاتده اولوب قدیمی اعتقادات باینده یازیلن کتابلری مطارهده ایتدکلرندن یعنی کورمکده مساهله ایدب یراق کتدکلرندن طریق اعتقادیدی تحصیلده ابنای اسلامک بر پارچه قصورلری نمایان اولمیه باشلدی، بسو علمی بلمک لابد واورکانهک ضروری اولدغیله برابر ساحلی کورنمزهکیک توبی کورونمز تیریکک بر بحر بی پایاندر، بو ایسه جهلهیه عیاندر، او بحره نسبت بزم بو یازدغمز قطره اورننه تورماز، الا بو قدرچه وارکه هر یگی کتاب یازان یارانلر مناسبتی کلدکچه کتابک ایچنده برر فهرست اعتقادات بایندن درج ایلسلر مکالمه ایله نفتیشه مباحثه ایله تحقیقه سبب اولوب آدم لرده فرقهء ناجیه نه اولدیغنی بلورلردی و فرقی ضاله کم اولدیغنی آکلب اجتناب قیلورلردی، دنیا دنیا دیوب آوروپالی لر کبی دینهزی ترک ایتمیالیم، سودانیت لر یعنی دهری لر یولنی توتوب، کتمایالیم، سلف لرمز رحمهم الله دنیایی دین ایله تابمشلر دینی دنیا ایله توتمشلر بری برینه مانع دگل لردور، اه.

ینه یولدن بحثنه کیدالیم سوزمزی تمام ایدالیم. ظهور اسلامدن اول یولدن یاغدیغی و آتلیغی تفاسیر و توار یخ لرده کورلمش ایسهده زمان و سنه سی معلوم اولدغندن ظهور اسلامدن صوگرهغی یولدن واقع سینی یازمق ایله اکتفا ایلدم یولدنلر کوب کره یره توشدیکی توار یخ لرده یازیلوب از جمله ۳۱۰ نچی سنهده طولی ایسکی ذراع بر یولدن، ۳۱۳ نچی ده ینه بر بیوک یولدن رعد آوازی کبی شدید بر صیحه ایله توشوب ضیاسی دنیایی قیابلامش. ۳۱۷ نچی ده ینه بر عظیم یولدن توشوب یاغدیغی کوب یره کورنمش، ۳۲۰ نچی سنه

ذوالقعدة سنه که راضی بالله ایامی دور وافر یولدن یسره نوکولوب او زمانه دك نظیری واقع اولمامشیدی، ۲۰ رجبنده اوچ یولدن توشمش، ۴۷ صفرنده جرم و ضیاده قهر قدر بر یولدن بر ساعته قدر تانی ایل، توشمش ۵۹۳ نچی سنه ده بلند آواز ایله بر عظیم یولدن یوه ترشوب صداسندن نچه بنالر صارلوب قیامت قوپار دیه آدملر آغلیه رق جناب باریه دعا وزاری ایتمشلر دیو مرئات الکائناتده یازمشلر، زمان اولی آدملری بویله حادثه ننگ ایلر وسندن غایت خوف وهراسه توشوب بیوک بلا کلپور دیمک دن غیرى جهته عقلنی سوق ایتمامشلر، اما زمانمز آدملری بویله واقعاتک اؤلدن بوله کلدیکنی کتابلرده کوروب بونلرننگله جهانیه بر تغیر وتبدل اولدیغنی بلوب انساندن خوف و خشیت زائل اولمشده نفس عوادندن صرف نظر ایله آنک اصلنی آرامیه و حکمتنی قرامیه جهد واجتهاد ایدرک ضمننده نچه مفهومات حاصل واستخراج وتجتنده نچه معلوماته واصل واستنباط ایتدکنن حالا دنیای یوزنده عجایب هنرلر بولمش دور جهان غرایب صنعتلر ایله تولمش دور. لکن بر زمان دخی کلورکه بو ایامنگ آدملرینی بلمامشلر دیورلر، آهق لر جاهل لر دیه کلپورلر نناک کم بو کونگی لر سلف لرمزی اویله صایورلر سوکره آنلرده من عاب عیب سلامنی آلورلر، خیلی ملامته فالورلر، اه.

شیخ اکبر محی الدین عربی حضرتلری دیمشکه: «الله تعالی عالمندن مک عالمنی سیر ایتدیم بو عالمده محال اولن شی لری او عالمده ممکن بولدیم حالا آنلری سویلیور ایسه تمکذیب ایدرلر، لکن ظن قیلنورکه اخیرده او محال اولن شی لر بو عالمده دخی موجود اوله عقل ادراک ایتیمیان نسنه لر ظهوره کله آدملر اینانمز شی لری کوزیله کوره» شمدی شیخ اکبرک دیدیکی زمانلرک مقدمه سی بو اولوب هنوز انتهاسنه ایرشمش دگلر ده نسلر اولور ده نسلر، دیه شام شریفده دملا عبدی افندی نابلسی دملا احمد عصام الدین القرانی بو سوزلری سویلیدی.

۸ نچی سیاحت نامه

حج شریفدن قایتدغمز صوگنده یازیان ماحقات

رب یسر ولا تعسر ونهم بالخیر آمین.

معلوم اوله که بوندن مقدم طرفان سیاحتدزدن تاریخ جریده
جدیده نامنده بر کتابچه یازیب توملی حاجی نعمت الله افندیه تودیعه
ایتمش ایدم او ذاته قزانی شمس الدین افندیه ویروب طبع ونشر
ایتمش ایدیله، بوندن صوگره فرغانه خانلرندین باشلب ۱۳۱۴ نچی
هجریه قدر اولن وقایعی مشتمل خمسعه شرقی وتتمه نامنده بر
تواریخچه یازیب مزبور تاریخده حج سفرینه چقدغمز ایله یازیلچق
یاپونیا وختای تواریخی سلامت قایتوشمزه موقوف قالمش ایدی.
شمی اول موقوف تواریخچه مزی یازمق یادمزه توشوب ابتدا حج
یولنده کورمش احوالات وایشدهلمش اخبارات وایدلمش زیارات لری
یازمق ایله ترشیخ وتزیین ایتمک مناسب کورلیدی. بوکا علاوه
یوقاروده نامی سبقت ایدن تواریخچه لرمزنگ بعضا مهمل کچمش
عباره لرینی وبعضا مجمل ومختصرا یازلمش حکایه لرینی تفصیل وبیان
قیلمق ایله کتابچه مز دخی بر نچه جزء وصحف دن مرکب اولمق خدمتنی
ذمه مزه آلوب اهل فلم اولدغمزنگ شکرانه سنی مهما امکان یرینه کتورمک
اقصای املمز ودعا امیدنده بر عملمز دور.

۱۳۱۴ نچی هجریه ۲۵ نچی شعبان العظیم یوم شنبه، میلادیه
۱۸۹۷ نچی فبرال ۱۵ نچی، ختایچه بادرغه طورکوا کسوی خانک ۲۳ نچی
یلی ۲ نچی آیگ ۲۶ نچی کونی ایدی. حاجی رمضان افندی وحاجی
الهام تاشکندی ایله اوچاولرمز زیارت حرمین الشریفین نیتیه یوله
چقدق ۲ نچی فبرال پنجشنبه کون عید فطر نی سمیده اوقوب آننن

۲۲نچى فبرالده شنبه كون جوناب ۲۸نچى فبرالده جمعه، نمازىنى اومسكى مسجندده اونادك اوشبو كون عصر دن مقدم وا كزالغه كلوب و اغونه اوتوردق ۶نچى مارط پنجشنبه كونى شوال ۱۴ ايدى ايرته ساعت ۵۹ مسكوفى بلده سينه كلوب كردك اومسكى دن چقاندىن ۶ ساعت كم ۶ تاواكده مسكوفه كلدك بونده ايلكىنسكى و اروتقه يعنى داربازه فربنده، ديرز اوای پانبوريه گه توشدك، تاواكى بر صوم يكرمه بش تين، مسكوفده بر هفته توروب پنجشنبه كون كيچ ۱۳نچى مارطده ساعت ۵۹ و ا كزالدىن جوناب ايرتەسى جمعه كون سيمولين اسكى، بلده سنه كلدك، بونده كاسيم ليك خير الله عبیدالله اوغلى بوفيت يعنى آش فزون توتار ايكن مسكوفدىن بزمه كالمشيدى بو ذات بزلرى قيمت بها باليق وانواع طعام ايله ضيافت قيلدى بونده يارتق ساعت توقتادق، آندن كيتب ايرتەسى ۱۵نچى مارطده شنبه كون بعد از پيشين وارش او شهرينه كلوب كركاوسكى پريت ميستى يعنى جاده اورامده ساكسونسكى غاستيننيتسه گه توشدك، زاغرانيشنى بيليتنى بو شهرده آلدق يورمكچى بولوب توردغهنده تاشكندى يولداشمز خسته لنوب آغردى آنى تاشلب كئالميوب وارش اواده بر آى كامل ياتوب قالدى.

وارش او بلده سينك بيانى

وارش او حكومتى قديمده بر بيوك وكهنه دولت اولوب اهالسينه «پولونيا» و صوگره «پالاك» و «پولشه» دغى دينلوب اسلام توارىخى و جغرافيه لرندە «له» قومى و «لهستان» مملكىتى ديه يازارلر ۱۸۰۰ ميلاديه حدودنده روسيه و پروميه و آفستريه دولت لرى بيننك مقاسمه اولنهرق اياك زياده حصهسى روسيه لو تصرفنده فالهش ايكن چندان اطاعت لرى اولميوب اعاده حكومت و سر بستيت ادعاسيله نچه دفعه باش كوتاريب روسيه ايله قاتى محاربه ايتمشلر، اخيرى ۱۸۶۴ تاريخنده تام قوت لرىنى بدل ايدرك صوفشديلر ايسه ده روسيه قهرا

و جېرا بتون بتون استيلا ايدب سربستيت ادعالي ريني خاطر ندىن
 چقارمىشلر، شېرك اسمى قديمك «ۋارسووديا» ونام ديگرله «ماسووديا»
 دخى ديرلر ايمىش، «ۋيستول» نهرى پالاکلر «ۋيسله» ديرلر
 جنوبدىن شىماله آفرق بحر بالطقه قوبار ديدىلر، ۋارشاۋاده متوطن
 يعنى اوزندن اويلى جايلى مسلمانلر اولمىسه ده اجاره ايسله استقامت
 ايدىن وسودا وسائر كىسب ايسله كلوب كيدىن مسلمانلر دايمى برار
 يوزدىن آز اولمىوب بعضا ايكى يوز وزىياده دخى اولور ديو امامى
 نقل ايلدى، بر اوى اجاره توتوب نماز جمعه نى اول اويده اوتارلر
 ايكن امام دخى اول اويده تورمىشدر. جمعه يه كلن جماعات اماملر ينه
 آز كوب ندر ندرلر ينى ويروب امامتليك حقنى بو طرزده ادا
 ايدرلر جمعه دن غيرى نمازنى هر كيم اوز خانه لرزه اوقورلر ديدى،
 مذكور امام افندى ۱۸۵۵نچى ميلاديه ده عسكريه خدمتنه آلنوب
 غۋارديسىكى پولوكه خدمت ايدب آخوندليك رتبه سنى حائز اولمش
 سيف الدين حسن الدين اوغلى سونايوف، نامنده بر موى سفيد دور
 بو ذات عجب بر توغرى آدم اولوب بعضا كولنچ وبعضا كويونچ
 سوزلر يده وار، باب السين ده بيانى كلور.

ۋارشاۋا شېرىنى اياك اخير ضبط ايدىن غراف پاشكايچ ديان
 گنيرال ايدى، پاموتنگى بودور ديوب كنه كوچه نك اورتىه يرنده
 چويوندىن يصاب اوستولگه اوتورتوب قويمىش كوستردى، كوچه نك
 باشنده نيكولاي كيفرك، اسلام جغرافيا لرنده نيكالاي كوپيرنيك يازمش
 بونك پاموتنگى بار اشكول نك آلنده، بو آدم ير نك كر وپتنى تصديق
 ايله بيله ير نك حركتنى تثبیت ايتمش ذات ايمىش الفده كره زمينى يعنى
 ير نك شارينى توتدىر مش بيوك بر كرسيه اوتورتمش، بو ذات ۱۵۷۲ ميلاديه ده
 اوتمش، حركت ارض نك اثباتى خصوصنده قسيسين ورها بين اتفاله
 مذكور كوپيرنيكى نك كفرونه فتوى ويروب اگر بو اعتقادندن
 دونمز ايسه قتلنه مسارعت ايتمىشلر ايكن كوپيرنيك ده قورقدىغدىن
 كنىسه يه كريب توبه ايتمش لىكن انىسان بر ايشك حقيقتنه اطلاع و آنى

جزما اعتقاد ایتدکدن سوگره ظاهرده آندن دونمش کبی کورنسهده باطنده ترکی حال اولوب کوپیرنک حرکت ارض خصوصنده هجت لرینی بیان ایدرک کتاب یازیب قالدرمش بو کتاب مزبورنک وفاتندن سوگره استعمال ایدیلوب الحاله هنده جمهور نصاری بونک مسلکند یعنی حرکت ارض اوچون بونک مذهبنده دورلر کوپیرنیکنک کفریله فتوی ویرن رهایین کتاب یوشعک اونونچی بابنده «فی یا شمس» فولندن شمسنک سیرینه وارنک سکوننه استدلال ایدب ارضنک حرکتیله قائل اولوق منکر نص دور دیمشله. بنابرین کوپیرنیکنی توبه یه تکلیف ایتمشله، بو واقعه بخاراء شریفده عبدالناصر قورصاوینی اشعزی مذهبندن دونیمه توبه ایتدردکاری کبی بر حال اولمشله، آوروپالی لر ارضنک حرکتنی کوپیرنیکدن ایشنبوب غیران قالمشله اتعجبه طالمشله. اما بزم اهل اسلام مفسرلری نک اکثری ارضنک کرویتنه قائل ایسه لرده حرکتنه قائل اولمیوب مع ما فیه ارضنک حرکتنی فکر ایدنلر و آندن بحث ایدنلر واردور، از جمله امام فخر رازی حضرتلری تفسیر کبیرنده حرکت ارضدن کلام درمیان ایتمش، او یله اولسه آوروپالی لرنک حرکت ارضده اثبات ادعاسی یعنی بو حقیقتی بزلر تابلق دیمسی یرنده دگله، اوللا ارضنک حرکتنه لانسلم بر تقدیر تسلیم ینه اسلام کتابلرندن اورکانمشله اوله، چونکه تفسیر کبیر کوپیرنیکدن ۴۰۰ ییل لر مقدم تصنیف ایدلمش اولوب و آندن دخی صرف نظر، اگر مفسرین رحمهم الله (ان تمید بکم) آیه کریمه سنده لا تقدیر ایتیمسه لردی ارضنک حرکتنی نص ایله استدلال ایدلور دیمک ادعاده اولنوردی، ودخی فقه کتابلرنک ایضاحنه باقلدند ارضنک شرقه حرکتنی ظاهر اولورکه، سیر السیارة الی المشرق دیمش، ارضنک مشرقه سیری اسرغ اولدقندن شمس وقهر بزه غربه سیر ایدر کورنور، بس او یله ایسه آوروپالی لرنک علم هیئت توغروسنده دخی اسلام علمالرینه افتخار ایدر اورنی

قالميور، بو ايسه انساڭڭ استعدانده كوره كئابلموزدن استفاده ايدلميان
 هيچ شى قالمغنه دليلمس، فكيف بزه فخر ايدس. ايدرسه خطا كيدس،
 ۋارشاۋاڭڭ بيوك كوچەسىڭڭ بىر باشنده اياڭڭ اخير كىنازى
 آغستوفانسكىڭڭ پاموتسكى چويوندىن بىصامش غايت بيوك بىرستون
 اوستنه اوتورتىش لىك قىلچ توتىش، بو كىناز روسىيە ايله قاتى صوقشەمش
 ايسەدە باشە چقاميوب ۋارشاۋا كىنازلىكى بوزڭڭ لىك انقراضە ايرشەمش دور
 ۋارشاۋا واليسى ھنور كىناز اسميله سويلنوب بىزم باردغىز ھىندە
 كىناز ايمرتىنسكى دىان آدم ايدى، كاھا بىزارلرە چقب يورردى ياشى
 ايللىلر چماسنده اوزون بويلى ايسرى چئەلى صاروشىن كوركلى
 آدم ايكىن، ۋيسلا صوىڭڭڭ كوپروكڭڭ بويى: ۶۷۲ خطوه، عرضى
 ۲۵ خطوه دور، اورتادن آربە اوتار ايكى چىتىن پىادەلر يورر،
 ۋەھم كوپرڭڭ ايكى طرفندە چويوندىن بىصالمش صو كىناوى بار وتوبان
 طرفدە يىنە بىر كوپرک بار ايكى قاتدور، اوستوندىن ۋاغون يورار
 آستىدىن آربە يورار بو كوپروك كىڭڭ دگل او طرف بو طرفدىن
 نوبت ايله كىچارلر، كازارمە يعنى عسكەر خانە وكر پىس بو كوپروكڭڭ
 ياقىندە دور.

ۋىر كون پالاك پادشاھلار بىڭڭ سرائى صيفىيە سنە يعنى يازلق خانە سىنە
 كردك شەرڭ صو طرفندە بولونلق كوكال چرام جايدە ايكى سرائىڭڭ اىچىنە پالاك
 پادشاھلردىن نچەلرىڭڭ تصويرى ورسى توشورلەش ۋىر بولمە سنە
 حضرت يعقوب عليه السلامڭڭ رسىنى توشورمش اوغلانلرى حضرت
 يوسف عليه السلامە خىانت ايدىب كلوب ايشتىردكنە باشنى اىگوب
 غمكىن حالندە اوتوردىغىنى كوسترمش و حضرت سلىمان عليه السلامڭڭ
 دغى صورتىنى نقش قىلمش، بو سرائى ابتدا بنا ايدىن كىناز كازمىروف
 ۋىلىكى دىان ذات اولوب بعدە، استفان باتورى، ئالت يانسويتسكى
 رابع، زىگرموت خامس، اغرىغى كىناز آغوستوسفانوس، جەلەسى
 بو سرائىدە اوتەشلر. بونلرى بزه كوستران بىر ياش بىكت ايدى آنە

قالدی، ایکنچی جایده وزرالرک مجمعی، دارالنوه یعنی مشوره خانه پالارمبنت سرایی بار ایکن آکا کردک بونده برقارت روس یاشی یتمش لردن تجاوز ایتمش بلکه سکسانلره یتمش، بزلره دیدیکه بو خانفده وزرالردن کوب آدملر اوتمش وارشوا روسیه الینه کچرکن برلی اوچ پادشاهنی بوراده ضیافت ایتدم شمندی دورتنچی پادشاهه منتظرم دیوب ینه بر قاچ یسل حیاندن امید ایدر، ظنمده شول یلندن قالغاندر اولگاندر غایت فنا ایدی، سابق پادشاه سراینده بر استول کوردک صافی کموشدن ایدی قدیمک استنبول سلطانلرنین هدیه کلمش ایش، وبر استول دخی کوردک یغاچدن ایدی وزنی خیلی آغر وزمین کورندی، اما بهاسنی وزنی برابری دخی آرتوغراق قیلب افراط سویلیدی عقلدن بعید ايسهده دیدکنی یازالیم، آلتمش آلتی مک صوم دیدی حاجی رمضان افندی آلتی مک صوم دور دیدی ايسهده یکت سوزنده اصرار ایدب من بلهوب سویلمیورم دیدی، العهده علی الراوی، کموش اوستول نه بها تورار دیدم آنک اولچهسی معلومدر دیدی یعنی کموش بهاسی پوط عسای ایله اولور دیمک مراد ایلدی، اما یغاچ اوستولنک قیمتینی ایشتدکن سوکره، دقتله باقوب کوردک بزلره قالسه آلتمش صومده آزیلق قیلمز دینلور مگر او یله ظن ایتدیمکه پادشاهلره بر نسنه منظور اولورسه حددن برون انعام ایتدک ادب لردن اولمقله بر آدم کمال دقتله هنرینی صرف ایدب اعلی یغاچدن یصاب کتوروب تقدیم یعنی تارتیق قیلمشک آلتمش یتمش مک انعام ایتمش اولور آنی بها دیمش لر اوله.

سراینک آلدنده باغچه وکول و عوض لر وار کول یقاسنده آق وقره حق کو، آق قوشلری یوروبدر طرفمده آق قونک آغی اولوردی قرهسنی بونده کوردک، و باغچه لیقنک ایچنده قدیم کنازلر وقتنده یصالمش اویون خانه لر وار ایکن خرابه یوز توشمش فقط یغاچ لری قالمش. و بو شهرنک عجایبات لردن بری ده، غالفوفه عجایب خانه سیدر، شول سنه غنوارنده تمام بولوب تصویرینی کویستره باشلمش کیرن

آدمدن قرق بش تين آلور سېكز بور چا كلې ايكي فات اوى دور
 يوقارويه چقدقن صوكره كندك بر رشتكه ايچنده توررسن، اطرافه
 نظر قيلساك تخمىنى يوز ايللى ايكي يوز چاقريم يرافنده بر تاغ
 كورنور اوستى آپپاق قار آنك بېرى توباننده بر تاغ كورنور
 يكي قار كىتب صايلرى قارلى فيرلىرى قره كورنور آنك تومانى يعنى
 دامىنده ايتا كنده قار تمام كتمش آپريل آيلرى مثالنده هر يردن
 صولار آفغان كوك چرم لر كورنه باشلاغان درخت لر فندقلاغان
 بر يرده هوا صاف كون توشوب تورويدن، و بر جايدە بولوط ويغمور
 ياققان كورنور تاغنىك ايتا كنده بر يغاچلىق تىران صاى بيوك اوزان
 صو آقار آندن بېرى هر اطرافه كىدن بيوك كنه يول لر و بر جانبدە
 هيدا كان قوره قوره قويلر ونچه جايدە بلند كىند قبه زيارت لر
 وار كه توكلار كنه تويه برلن ايشاك برلن بارغان زاير و پياده زوار لر
 كورنور دور. بعضى يورگان بعضى لر اوتورغان كىمى، و بر طرفك بيوك
 بر جامبول قورغان كورنور، بور چا كلرندە سىر خانه بالغون چاردافلىرى
 وار، و بر طرف پست لكده ينه بر سور وار بونىك داربازەسى
 آلدنده بازار بقال، نانواى، قاربوز، قاغون ساتقانلر و سباتى كوتاركانلر
 كورنور و بر حوض كىير اطرافنده آدم لر صو آغان بعضى لر كىر
 چمار شىر چايقاغان و بر تىپه لىك جاىك يولنده آدم لر برى يوقاى
 برى توبان يوروب يولدن صغشمىوب بعضى نىك تويەسى يقلب
 يوكلرىنى بو ساتقان و بعضى نىك ايشا كى لا يغه بانقان كوتارىب تورغوز و ب
 ياتقان كورنور. و تپه نىك بر طرفنده بر فرقه عسكەر مسلح اللرندە
 آيپالته نايزه توتقان و عسكرنىك بر طرفنك بر طوب آدم لر تورغان كورنور،
 ايك آلدنده اورته بويلى جسىم صقالى قاش كروچ بر آدم ايكي
 قولى بيلنده كىرىنى توتوب آنىك آلدنده بر يشل چپانلى النده
 عصاصى وار اوزون بويلى آرىق جىهلى نچىف بر ذات مندكور
 كىرلى آدمه خطاب قيلمش كىمى تورر، بو جمعيت نىك آلدنك ايكي
 بيوك ستون باغانه تسكلمش اكا ايكي بالانغاچ آدمنى زنجربل باغلب

قويمشلىر وبو ايكى ستون اورتاسىدا صارويه مائل آق يوزلى سىراك
 سقاللى بر ذات بىلدىن قىوسىنىدى سىتره بىلىك مچەسى بار يوقاروسى
 يالانچاق باشى يوزى فان بىدىننى آفەش كوزى آسمانە تىكەب مناجات
 قىلور كىبى تورمش، آرقە طرفىدە بوغان يىغاچدىن بىسامش
 «خاچ» ياتقوزوب قويمشلىر، وايكى طرفىدە باقساق ايكى بىلىك تاغ
 بىوك سىنىكر ناش يار تاش توبانمەزە قراساق تىغلىرك آستى كەف
 غار كورنور، توردمەز يىرنىك ھواسى اول بەار بر تاغلى جاىە بعض
 كوكال صايە كرر ايسىك آندىن بر تورلى خوشبوى ايسى كلور
 شونىك مىالى بو جاينىك دە ايسى بوى ھواسى كانە كىك يىكى تاغ اىچىدە
 تور كىبى بلورسن، اما باصقان يىرنىك تاقىتە اوستونىك توررسن تىماشىە كلن
 نە قىر خلائىق بار بر داوش اواز چقارغان آدم بولمىسن جەلەسى
 فىلىداشوب آفرون آفرون سويلشور كىب كىشى لىرنىك قولىدە بر
 كىتابچە بار آنى اوقور آلىدىننى عجاىبات لىرە باقار بولىە تىماشى
 غانە دور. رىقەمز ملا سونايوفە دىدىمكە صوراكىز بو نورانلر وبو
 باغلانانلر كەلدور دىدىكە برىسى سويلدى بو جەمىت يهودىلر دور.
 حضرت عىسى بى دارە آسماغە جەم اولمشلر شول ايامەكى حاللرد
 بو كورنەش تاغ ودىرەلر وسائىر كورنەش تپە وتىكس برلر كلىسى
 قىس شرىف ونواچىسىنىك رىسى وپلانى دور. وبو كورنان كەلرلى
 آدم او زماندىغى يهودىلرنىك پادشاهى ھىرودوس و آندە توران عىسالى
 ھرىف يهودىلرنىك علماسى اولوب بولدىك كلىسى حضرت عىسىنىك قىلنە
 سعاىە قىلورلر دىدى. بىلىك كە او جاىدە توران آدملىرنىك فىلىداب
 آقرىن سويلشدىكى حضرت عىسىنىك حضورىدە اولدىقن او ذاتنىك
 ھرىمتىنى صاقىب اىمش. صوكرە قىس شرىفە واردمەزدە كوردىك كە
 غالىغوفەدە مشاھدە اىدىلن اراضى و جبال واودىە قلغە و بىلدە عىن
 بودور. مكر غالىغوفە ترسىمىدە او زمان بوش برلر بو كوندە عمارات
 بولمش او كوندە عمارتلى جاىلر بو كوندە خالى قالمش بوللر و برلر
 بىاغى كوردكەز بىغەنە توروبىلر. بو تصوير و ترسىمى جىل زىتاننىك

يوقارى تاغ طرفىدىن شام طرفى تاغە نۇز قىلمىشە ئاندىن توشورمىش
 اولە. غالىفەدە كوريلەن تىران ساي دىدكەن لوط كولىنە تامان
 لوزانمىش بىر بىوك دىرە اىكن صحراى تىمە بو دىرەنك وراسى دور
 دىدىلەر. غالىفەدە سوائە جواب وىرن روس مى پىلاك مى مذكور
 ككەرلى آدمى يهودىلەرنك پادشاھى هىرودوس دىسە سويلدى اما
 حضرت عىسى عليه السلامى قتلە بيوران «پىلاطوس» وعضور نەسە
 عصا ايلە توران يهودىلەرنك كاھن اعظم يعنى شىخ اكبرلرى اولن
 «قىافا» اولمق كرك زىرا قتلنە فتوى وىرن «قىافا» وىكەم ايسىن
 «پىلاطوس» اولدىغىنە انا جىل اربەسە متفق لردور. واپرتەسى كون
 شول اوىنك استونقى بولمەسىنە توشوب حاجى رمضان اىكىمىز
 تماشى قىلدق اىلىكتىرىك ماشىنەسى وار اىكن چرخىنك كورنە كوز
 اىلاشمىور بىر دىققەدە مك اىكى يوز ايلانور دىدىلەر.

بعض تىمورلەردىن چاقمق كىبى چاقىلوب اوت چقار كركنى غاىت
 سرىع اولدىغىلە بىر ابر مەيب وقورنچىلە دوركە اكر چرخىنك بىر
 بىرەنە كىومك اىتاكى ایلنور بولسە يوماراب آلىب كىتبە ھلاك قىلماغى
 مقرر دور. بو ماشىنە شەرنك طشەرسىنداغى الوغ ماشىنەدن بىر شەبە
 اولوب آنك قوتى ایلە ایلانور دىدى. وىر كون بىر مطبەھىە كرددك
 بىرلىن دن يكى كەش اىمىش غزتە باصوب ساعىتك آلتى مك چقارر
 دىدىلەر لعل توغرىدەر. بىر طرفىدە جىوب اويوب قويمىش كاغىد او
 كاغىد بىر جانىدىن ماشىنەھىە كورر كوز يوموب آچقونچە باصىلوب
 بوكلنوب بىر طرفە آتىلوب چقار بىر آدم آلىب زىبىلە قويانچە ىنە
 اون يكرمى بىردن چقەب فالور سانامق مەكن دكل. وبو شەرنك باغ
 باغچە بازار بقال كتە كتە خارداك يعنى مغازىن لرىنك حد حسابى
 يوق خصوصاً ساكسونسكى صادانك جوارىدە اولن بازار غاىت
 اىدخاملىك دور. وبىوك جادەلردە اولن دكانلەر كىچەسى ساعىت اونە
 قدر آچىق تورر كوچەلەر لامپە وپانوس يعنى فنار ایلە كوندز كىبى
 اولور. بعض مىلچ دكانلەر بار نى نىسە آلورسەن بها ۲۰ تىن زىادە

کم سودالاشمق اولمز. و بو شهرده اسلام زمانه سندن قالغان بر مناره وار قریم خانلری استعلاسنده اولمق کړک پشق خشتدن صالحنمش مأذنه محلندن یوفاروسی یغاچدن اما اذان ایتمک اوچون یصالحمش اولسه کړک زیرا مأذنه سی مسجد مأذنه سی کبی دگل، فقط باشنه آی قویوب اسلام علامتی دیه یاپمش اوله. ایلانوب چقلور سیکسان باچقچ هر باچقچ بر چارکدن تاقته سی ایله بش بیروشوکر. باچقچغه یاقتی توشماک اوچون یوقارو وتوبانده ترزه لری وار، و بر کون پالاک لرنک کنیسه سینه کردک ایچی تمثال و صورت لری ایله مملودور و طولودور. ایشوکیدن کرگاچده چولماکده صو بار قول لرنی آکا باطروب بعده باروب صورته باش قویارلر نه وقت وارلسه کنیسه ده عبادة قیلن لری بولنور وقت معین یوق شیکلی وهمک روس کنیسه سی حکمی توجه لری بر جانبه اولمیوب هر یاقغه قراب صالحنمش وهم سجده لریده نه طرفه صورت وار او طرفه قراب باش اوررلر. و بعض کنیسه لرنده نغمه و موزیک برلن قوشولشوب اواز بلند ایله اوقوغانلریده کورندی. پالاک اهالیسی کلا قتولیک مذهبنه دیدیلر. و پالاک خلقتدن مسلمان جماعه سی دخی وار ایکن. امام آخوند سونایف نک اهلیه سی وارشاودن بش یوز چاقریم یوده و یلنی قلعه سنک مسلمان پالاک نک قزیدور اصل لسانلری پالا کچه اولوب مز بوره خاتون روسچده یغشی سویلیور مسلمانچه ده تکلم ایدر آغراقدر. و یلنی بلک سی فرینده صورتک تثار دیوب بر مسلمان اولی بار دیرلر. قدیمده قزان تثارلرنده یاکه قریم تثارلرنده بر آدم باروب دورت خاتون آلوب هر برندین اونار اوغول طوغوب بو کونک بر نچه یوز خانه بولمش ایسه ده اولگی عدد ایله هنوز صورتک تثار یعنی فرق تثار دیه سویلنور.

۱۵نجی ذوالقعدة ۵نجی آپریل ایدی یهودیلر صومعه سینه باردق شام وقتنه قریب ایدی آدملر جمع اولمشلر صوردمکه بزلرنک وقت عبادتمز اذان ایله معلوم اولور نصاری ناقوس ایله اعلام ایدر

سزىلرنىڭ عبادت وقتىگەزە علامت نەدۇر دىدىكىدە كوناڭ طلوعى وغروبى
 علامت وقت عبادتمەز دور كوندە ايكى وقت، وبىرام كوناڭلارنە اوچ
 وقت عبادتمەز اولور دىە جواب وبىردى. لىكىن بوناڭلارنىڭ وقت عبادتلىرى
 «بورى» يعنى سرنای ايله اعلان ايدىلەك لازم اولدىقى تورات
 شريفنىڭ باب اعدادندە بيان اولنىش ايكن بوراسى صورالمدى نەدن
 ترك ايدامش صومعه سىە غايت بلند وگوزل سالنەش ئوبانە ايرلر،
 سوندەردە خاتونلر، وحراب توغروسندە اولن سوندەردە مەكتەب
 بالالار وار ايدى. محرابى جنوبە دور. كوهن يعنى رهبانلرى محرابندە
 اوچ دورت آدم كورندى آنلر اواز ايله بر آز اوقودقن صوگرە
 ھەمە جماعت الندە ھفتىك قدر كىتابلىرى وار آڭا قراب شېر شېر
 اوقورلر. سوندەردە بالالار اواز بلند ايله آمىن آمىن دىە چاغورلر.
 سجدە قىلدقلىرى كورنمادى سجدە قىلورغە اورون ھەم يوق جماعت
 بار چەسى كنفى ساكى اوستوندە اوتورمىشلر آلدىلرندە كىتاب قويسە
 تورغان اوستوللرى وار رهبانلرى اوقالى كىوم كىمىشلر لىكىن
 توراڭلارنىڭ تەيىنى قدر دىگىلر.

وبر كون حيوانات تماشاسنە باردق ھەر تورلى جانوار موجود
 ايدى. جەلەدن برى: نرومادە يعنى ايركاك اورغاچى ايكى آرسلان،
 ايركاكى اويوقلب تىچ ياتور مادەسى رىشكە اىچنەك آرى بىرى بورر
 بر وقت ايكاسى واردى ايركاك آرسلاننى توتوب آغزىنى آچدى
 باشىنى آغزىنە صوفدى بوغازىنە چە وارىب باشى كورنەبوب كندى
 بر آزدن باشىنى تارتىب رىشكەدن چقدىغى ايله آرسلانە «وارە» قىلب
 تىمورنى تىشلادى ايكاسىدە ايشوكنى محكم ياپدى. آرسلاننىڭ چنەسىنە
 نىسبە آغزىنىڭ كىتەلىكى عجبىب كورندى.

پالاكازنىڭ مەبەد خانەسنى «كاستول» دىرلر. نەسە كىنەسەسنى
 «كالبىنسكى» دىرلر «لتىرانسكى» دخى دىورلر. نەسە كىنەسەسىنە
 «كرامدق» ملاسونايوفنىڭ آبتوى بوينچە آنلردە صورت وتەمال يوقدر

دیدى. پالاك لسانى روسيهيه باشقه دور. بزلر چه «آبظى» «افندى»
ياخود كنانز توره ديه چك محله ايرلرينه «پان» خاتونلرينه «پانه»
ديارلر. فضاغه متكبر كمسه لرى «پاك» ديمك بوندىن ماخوذ ايمشكه
كته ليكدىن بيوك لكدىن كنايه دور.

ۋارشاوده مسلمان قصابى يوقدر. كوشنى يهودى قصابدىن آليپ
توردق واكزالك بوفيت يعنى آش فزون توتان لىر مسلماندىن اولوب
سابق سيمبولينسكى واكزالنده خيرالله افنديك بوفيتدىن بر شعبه ايمش.
۱۳نچى آپريلده يكشنبه كون وقت عصرده عباس افنديه واريپ
يولقدق بو ذاتى فرانسوز زوجهسى نك نكاحى خصوصتك امام سونايوف
ايله مكالمه سى اولديغنى ايشدوب غزته لرده ياريلمن عباس فرانسوى
اولمق ظنيله استامش ايدك. زالاتوى اوليتسه ۳۶نچى نومر خاننده
تايدق، ملا سونايوف ايله تانشوب فرانسوز قزى نرده ديه سوزلشوب
آنى پاريزده براقديم ديدكدىن سوكره سونايوف اوز سر كئشته سنى
يعنى آخونلقدن معزول اولديغنى سويليوب بر خيلى وقت اوتدى
بعده نوبت بزلره يتدى. افندم بزلر بو شهره كلدكمزه بر آى بولدى
چنابكزى بونده ديوب شمى بلدك كورمك آرزوسيله كلدك اصل
وطنكز نردن اولور ديديم. شرواندىم ديدى قاييسى مذهبى سز
ديديم. شروانده حنفى شافعى ايكي مذهب وار بزلر حنفى مز ديدى.
نسبتكز كه وارر ديدم، عباس ماميدوف ديورلر ديدى. غزته لرده
كورلوش فرانسوى دگلمى سز ديدكه: آنى بلميورم ديديسه ده
تبسم نما جواب ويدكدىن وهم فرانسوس زوجهسى قورينه سندن او
ذات اولديغى بلدى. افندم بزلر سياحت نيتيله چقمشك سفر احوالنى
بر آز بيان قيلسا كز ديدكك: فرانسوز لسانى بلورميسز ديدى بلمازمز
ديك. تل بلمدكدىن سوكره سياحتك لذتى اولمز فقيرده خيلى مملكت
گيزدم اما كندم تل بلمز ايسمده فاشمه فرانسوز ترجمانم اولدقدن
بيكه كه كيف سز اولمديم ديه محبوبه سندن كنايه ايلدى. روس زبانى
بلورسه كزده انتھاسى اوشبو وارشادور بوندىن سوكره اشلمز اما

فرانسوز زبانی هر مملكت ده ايشه يرار دیدی. قايو شهر وقایسی مملكت لر کورمک که آرزبور دیدکده روسیه مملکتک بر کوراچک شهر بو ایدی بونی کورمش سزله انواع اشیا و بازار ایله دوزانمش باغ باغچه ازهار کل زار ایله بزانش بر بلده معروفه دور دیدی. حاجی رمضان افندی مقابله قلیب وارشاوده کوریلن گل لر بزم تاغ و صحرالرمزده طولودور دیدی. آنلر ایسه خلقی بونلر صنعی دور ديه جواب ویردی. بعده دیدیکه اسلام شهرلرنده کورمک استین استنبولی کورسون جوامع و مساجد ولیمان و جمعیت اهل ایمان ایله هیچ بر مملکت و شهر آکا معادل اولمز. ثانی کوراچک بلده «بیرلین» دور ثالث «وینا» شهری و جمله دن زیاده «پاریژ» بلده سیدر دیدی. «لوندن» نچوکر دیدکده: آنده واریب وقتکز خوش اولمز. اول هواسی پست خارچدن واران البته خسته اولور. ثانی اهالیسی غایت متکبر بر نسنهیی ایکی صوراب بولمز صورادغکا تیزده جواب ویرمز بویله بر انسانیتسن خلقدر. ثالث ماء کولات زیاده قیمت فطالیک مجرد آچه صرفی دور ایگ کم غراجات ایله بر کشی تاو لیک ده بش روبله سز کون کیچورالمز دیدی. او عین ده نماز شام وقتی قریب بولدی اوزیده بر یاقغه بارمق میکان ایچکاریدن خبر چقب کوکلی ده آلاک بولا باشلدی بزلرده کتمیه حرکت ایتدک. افندم سزله ایله هم صحبت اولور ایدیم. ایلکاریدن بلدم تک و تار و قنده ملاقات اولدق دیدی. بونده نه کسب ونه ایش ایله توررسز دیدکده: تاش کومر شرکنمز وار وکیلام و بفاک مال و بونفک امثالی اشیا لر ایله اشغالمز وار ديه بر نچه عدد یخشی کیلام لر چقاریب کوستردی. ساکن اولدیغی خانه سی بیوک پولاط اولدقدن بو اوبوکز اجاره سی نه قدر دیدم. بر آشخانه ایله دورت بولمه اوی یلغه یتي یوز صوم دیدی «ؤیناده» نه یره توشارمز دیدکده: «هوتیل لوسینانغه» توشکوز لر ديه آدریس یازیب بوردی. هوتیل دیهک غاستینتسه دیهکر. اوشبو صحبت ایله اسانلشوب امانلشوب چقدق ایرته سی کون وینا طرفنه

يوللانئق. فرانسوز خاتوننى پارىژدە قالدۇرىپ حالدا بىر مەتوفى گىنرالنىڭ خاتونى ايله تورمىش اىكن مزبورهنىڭ ايرىندىن آلتى مڭ صوم وظيفەسى وار ايمىش، عباس افندى هر چه كورسپه ذوق واشتياق ايله آرزى تورغان آدم اولوب قىياقتى كوركام حسنى نورلى اورته بويلى فوگر قزل يوزلى قاره سقاللى قاره قاشلى بيوك باشلى قاره ساچلى تولوق بىنلى اولدىغى ايله برابر سوزده فصاحتى انسانىڭ هوسنى جلب ايدر ذات اولوب كلامنى جملە جملە ايدىب غايت شرىن ادا ايدر اىكن بورونراق خبىردار اولمىوب وار ش كىلوش قىلمىغمەزە اوكونىڭ. بزم طرفدە نە برهه واردىز دىدىكە كىسپى دىگىزىدىن او جانبه اوتىدىم خدا نصيب ايتسە تركستان ولايتنە سياحت ايتىمك كوڭلەم وار دىدى. انتهاء كلامىز بو اولوب قايتوب نماز شامنى اويدە اوتادىك. غزىنەلر دە يازىلن تركستانى فرانسوى دىسان سوزلرىنى ستر ايتدى ايسەدە فرانسوى ايدىكندە اشتباه قالمىدى.

وارشاودە مجموعى نفوس دفتر حسابى ايله ۷۵۶،۴۳۶ جان اولوب بونىڭ ۲۶۲،۸۲۱ جان يهودى، ۱۰۰ مڭ مقدارى خرستىيان مەنەنك باقىسى يتولىك دور. بر يوز واحيانا ايكى اوچ يوز مسلمانلردن كلوب كىدىن اولور دىدىلر. شەرنىڭ جسامتى بو قدر نفوسى مشتمل اولمز كىبى كورنور ايسەدە كالينداردە بويىلە دور ديه جواب وىردىلر. خبرلەر كوره روسپە تصرفندە اولن پالالىك جنسى مجموعى بش مليون وزىيادە نخمىن قىلنور دىدىلر.

عباس افندىە ملاقاتنىڭ ايرتەسى آپرىل ۱۴ نچى دوشنبە كون ذوالقعدە آيى ۲۴ ايدى اويلە نمازىنى واكزالدە اوقوب ساعت بر يارىم دە واغونفە اوتوردق وارشاودن «وينا» يسە جونادىك كىچەسى ساعت توقۇدە روسپە واوسترىە حدودى اولن غرانىتسە استانسەسپنە كلوب توشدىك آندە بر تاولىك توقتاب ۱۵ نچى آپرىل كىچ ساعت اوندە واوسترىا واغوننە اوتوردق. ۱۶ نچى آپرىدە چەارشنبە كون ايرتە ساعت يتىدە.

ۋينا شھرى ويانه دىرلر

ۋينا بىلدەسىنە كلوب عباس افندى نىڭ ايتوى بويىچە. هوتىل لوسىيان نىڭ ۱۹۴۱چى نومرەسىنە توشىك تاولىك اوچ كىشى بە ايسكى صوم اون تىن اسلام توارىخىدە « يىچ » دىيە يازىلن بىلدە بودور كە اوستريە نىڭ پاى تىختى دور، اھالىسى نىمىسە نامىك سويلنوب، لىسە دخى ديورلر خىلى عظيم و بىوك شھردور، بو تارىخىن اون يل مقدم اون آلتى چاست اولارق بر مليون اوچ يوز مىڭ نفوس حساب قىلمىشلر ايكىن حالا اون توقوز چاست اولوب تىخىمىنا بر مليون بىش يوز مىڭ نفوسە بالغ بولسە كرك ديوب هر اون يىلدە بر مرتبە حساب آلنور كىلەسى سەنە يىنە حساب يىلى دور دىدىلر، ۋىنايە كىلكىز ايله عباس افندى دىدىكى كىبى روس زىبانى ايشلمىوب قالىدى روسچە بىلن بر ترجمان آلارق بازارە چىقدق يھودى قىصابدىن ايت ماى تىخم آلىب قايتىدق، نىمىسە اھالىسى قوڭر صارى بىيىندە بررگلى يىنى روس كىبى صارى دىگل ترك كىبى قوڭر دىگل قوى كوزلى مقتصد يوزلىدورلر ترك كىبى ايرى دە دىگل انگلىز كىبى اوفاقى دىگل قامىك اعتدال اوزرە اولوب قىياقتە پالاك اھالىسىنە اوخشار ظن ايدرم جنسىتى دە وار. بازاردىن قايتىدقن سوڭرە ترجمان ايله تىغرى ترك كوئىلىنە كىتك بىوك و بىلند پولاطدە نورر ايكىن كاتىبى پاسپورتىمىزى ياسايمىز يوقارىدە كوئىلىغە امضا ايتىردى توشدى فرىكچە قول قويمىش كوئىلىنەك اوزىنى كورامىدق، بعدە اىھپراطورنىڭ، بوركنە، باردق، بوروك « اريك » يىنى دىيارىس دىيك ايمىش بىلرچە اوردا و پادشاھ سراسى دىرز. آندىن پارلامىنت خانەبە واردىق دورتى داروازەلى كرپىس منزىلەسندە بنا قىلمىش غايت گوزل بىصامىش. پارلامىنت « دارالندوھ » يىنى مشورت خانە و مصلحت اوبى دىمىكدر. آندىن قايتوشمىز دە بر باغچەبە تصادىق ايتىدك فصل عصر ايدى اھالى سىردە ايكىن خاتون قىز بالاچقا جمع اولمىشلر برچىتىدىن يوروب وارمىشدىك بىلرلى كوروب چولداشوب يوكوروشدىلر قوللر يىنى

پاپالاب کولوشوب مزاقلب اوزلرنجه غایت تمسخر ایتدیلرکه بزلرنک
 البسه مز آنلرنک نظرنه موافق دگل ایمش ده عیبلی بولمشن، ایچنده
 کته کشی لریده وار بالالره قویوکز دیهپورلر برکه یوکوروشورلر
 آرقامزدن توفراق ساچوب کیساکلر آتوب بلمگان پوخ لرینی بیوب
 فالدیلر بزلر یوروب کتدک، باقک اگر آسیانک اسلام شهرلرنه یاخود
 چین وختای اولسکلرنده بویله بر نامعقوللیک کورلسه بی نظام بی ترتیب
 خلق آهق خلق بی عقل خلق آدم کورمگان مملکت بورمگان هیچ نرسه
 بلمگان اوزلرندن باشقهنی انسان دیب فهم قیلماغان دیه جمیع عیبلی
 آسیالویه قویارلر ایدی، آوروپانک بیوک بر بلسی وپای تخت ایمپراطور
 اولن شهرلرده بویله حماقت کبی شی لر کورلای، ایام حاضرده خدا
 آوروپالی لرغه اقبال و آبروی ویرمشده جمیع کاری توغری اولمش
 اقبالی ادباره منقلب اولورسه او زمان آدملر دیلرکه بو افعال
 واطوارلری وبو اخلاق وافکارلری ایله نه طریقه انسان صنفنه کرمش
 ونچوک حکومت قیلمش نه یول ایله یورت توتنه بلمش دیه چده کارلری کوبدر
 فقط بو کونک دینلر. اما دینلر چک زمانیده اولور. مسکوف کوچه سنک
 دغی بویله بر حال کیچمشیدیکه اوده بزم البسه مزه تل اوزانمشیدی
 ژارشا واده غزته لره یازیب بزلری تعیب ایتدیلر امام سونایوفنی بزه
 اختلاطدن منعه چالشمش لرکه او یله وعشی آدملر ایله یورمک سزه
 یراشمز دیمش، حاصل اوزلرنجه جمیع کارلری دنیا و آخرته توغری
 اولمشده اغیارک کلسی خطایه کنمش ایمش آنلرک اخلاق و البسه سی ایله
 اسلام استنجا ایدرمی انسان اوز طریقتدن یازیب غیر یوله کیدرمی،
 تمسخر ایدنلر کوک میخورد فالدی، خدا بزلری مقصد مزه آلیب
 واردی، بعده نومره مزه قایتوب ترجمانه خدمت حقنی ویردک ساعتنه
 بر «کولدر» آلور ایکن، کولدر غولدن هم دیورلر، یوز غرایتسه
 اولور بر غرایتسه اوچ چیت کاپیکه توغری کلور بو حساب ایله کولدر دیدکاری
 یتمش بیش نین ایله سکسان نین آراقنده اولور آندن تراموای یعنی
 کونسکه آرباسینه اونوروب بر نچه کوچه لر نی یوروب کوردک هر

یرده بورونفی اوتسكان بهادر وملتنه خدمت ایتسكان نادر آدملرنك پاموتنیکی کورلدی آرتوق سیر وتماشایه فرصتمز اولمدی، بو شهرده باشقه اردن زیاده کوزگه توشكان آت لری وتاوق تخمی یعنی یوموقه سی وبعده ایتلری ایدی، تاوقنی کورمسکده تخمنه نظراً بو یرمز تاوقنه ایکی بولسه كرك، ایتلری نی کوچه ده رازنوشچكار آربهغه یکب بورمشلر اوزینه مناسب آربه اوزینه موافق خاموت اشلیه سی بار آت لری، ایتلری غایت ضروردور، عسکری کلسی کوك کیمشلر آرتوق مهابتلی کورنمادی، بو شهرده اون بش ساعت توقتاب کیچه سی ساعت اونده بوده پیش و بیلغراد طرفنه جونادك، ایره سی پنجشنبه کون ۱۷نچی آپریل ایره ساعت یتى یارم.

بوده پیش بلده سی

بوده پیش شهرینه کلدیك مجار قرالی نك پای تخنی ایش بونك صوی دونای نهرینه قویار ایکن عظیم کوپریسی بار، بو شهرده پرستانکه بولدی و اغوغنه آلماشندق بونده فابریك زابوت کوبدر دیدیلر. بو مجار قومی آفستریایه تابع ایسه ده کنازلیك اوزلرنن ایش بوده پیشده بر ساعت مقداری توقف قیلندی اطرافنده دومبه بغدادی کوز ایگونی باش چقارمش چونچه اورولمش اوزوم صالحم صالحان بهار ایگونی بر فارس اوسكان وبعض یرده قوش هیداب بر یرتوب یورکلنریده کورندی، آندن یوروب ساعت بشه وقت عصر ایدی دونای کوپرنن کیچوب تاغ آستونده تیشكان یولن اوچ (۳) دقیقه ده اوتدك، اورال تاغندن کتدکن صوگره کورگان تاغمز بودور بالقان تاغی نك ایتداسی ایکان، واردين اسمنده بیوک بر شهر بار بو شهر آفستریا ایله مجار قرالنه مشترک ایش بعده بر تیشوکیدن دورت دقیقه کیچدك نماز شامك اخیر وقتلرنده ساعت سیکز یاریم ایدی.

بیلغراد بىلدەسى

بیلغراد بىلدەسىنە كلوب ۋا كزالغە نوشدك بو شهر صاۋا صويناڭ دونای ايله قوشلغان مصبنده بر شهر عظيم ايكن، سلطان سليمان ابن سلطان سليم خان ايامندن بوياق عثمانلى حكومتنه تابع توروب ۱۲۹۴نچى هجرية محاربه سنده روسيه نڭ امدادى ايله مستقل بر كارون اولمشدر، صربيه ياخود سربيه حكومتى ديدكارى وتوار بىخ لرده افلاق بغدادن اهاليسى ديه يازيلن اقوام بونلردور، بزلرنڭ پاسپورطمىنى كوروب روسيه تبعهسى اولدغىمزدن ۋا كزالده يىغشى رعايه قىلب نه كرك ونه خدمتگىز وار ديه صوراب تورديلر پاسپورتهزى قىمد اوچون اوچ فراتق آلمشىدى قايتاروب وىردى، بو شهره كىچ كلوب كىچەسى جوناب كند كىمزدن نه بازار ونه باشقه بر شى كورامدك ايرتەسى جمعه كون ۱۸نچى آپريل ساعت سيكزده «پروت» قلعه سینه كلك صربيه حدودى بونده تمام بولدى بلغار يه حدودنه كرك پورتنه پاسپورت لىمى كوردى، آنندن كىتب ساعت توفزده بلغارسكى سرغورد دىان شهره كلك كومروك كه كرك لىكن اشيا لىمى كورمى آنندن كىتب بر نچه تيشكان كىسكان تاغلارنى كىچوب كوب يرلرگه چه تاغ آراسى ايله كتك، بو تاغلرڭ يولنى «ديرغامانسكى پرىخود» دىرلر ايكن بیلغراددن اوياق كورونكان تاغلر نڭ كلسى قوجه بالقان اسمنده اولوب بىوكلكندە بىك بلند دگلسەده خىلى جسامتلى كىكش تاغدر، قوى، صىرغايىت كوب كورندى، هىچ بر صارى وديره قويدن صغردن قوروق ايمس، صغرلرى آپىاق هىچ باشغه توسلى صىر كورامدق مگر بعضى لرك باشنده غنه صارى وقرهسى بار، آنندن شو جمعه كون ساعت اون بر يارىمده يعنى قىيام وقتى ايدى.

صوفیہ بلدہسی

صوفیہ بلدہسینہ کلنک بو شہر بلغاریہ کارولی ننگ پای تختی دور بوندہ واغون ساعت یاریم توقتادی لکن نوشمک بورادن استنبول اون سیکز ساعتک یولدر دیدیلر، بو شہردہ فقط بر جامع منارہسی کورندی، شہرننگ قربندہ «یتوشہ» نام بر بیوک قارلی تاغ اولوب صوی او تاغدن کلور صونگ اسمی «اسکار» دیدیلر شہردن بر تاش مقداری یردن آقوب شہر بو صونگ بر ایرماغندہ دور، صوفیہ دن بر ساعتلیک مسافہدہ «اختمان» بلدہسی وار آندہ دغی بر جامع کورندی، ارناود مسلمانلری دور دیدیلر بعدہ «بان» بلدہسینہ کلنک آندن «سران بی» بلدہسینہ کلوب بوندہ پریساتکہ بولدی، یاریم ساعت توفی قیلدیق، بو بلکننگ ایک طرفنک شالی تار یغان یعنی کوروج ایککان لر کورندی، سرانی دن یاریم ساعتہ تتر بازارچق قلعهسینہ کلنک بوندہ اون اوچ عدد جامع وار ایکن یول اطرافندہ اوزم تاکلری کورندی یغشی غنہ مول صوی بار ایکن اسمی «سوماریسہ» دیدیلر دونای نهرینہ قویارایمش، آندن یاریم ساعتک «پہلی پولوم» استانسہسینہ کلوب بوندہ بر یارم ساعت توقتادیق، آندن ساعت یتیدہ «بوزلی» بلدہسینہ کلنک بوندہ دغی بر مسجد کورندی بزہ سویلیانلر بلکننگ اسمنی «بوزلی» دیدی، اما وا کزال ایشوگی اوستوندہ «پاپاسلی» دیو یازلمش، بالقان تاغی بورادہ تمام بولدی یعنی تاغدن چقب صحرایہ نوشدک آندن عشا وقتندہ «سہبان» وا کزالنہ کلوب آز توقندن سوگرہ یوریوب «هرمانلی» قصبہسینہ کلنک بلغاریہ حدودی ننگ انتہاسی بودور، بعدہ کیچہسی ساعت اونک عثمانلی سر حدی ننگ ابتدایا بلدہسی اولن «مصطفی پاشا» دیان بلکہ یہ کلنک کومروکدہ اشیالرمزی کوردی، آندن تون باریسی ساعت اون ایکیدہ ادرنہ بلدہسینہ کیلک بو بلکہ یہ کیچہسی کلکلہ ہیچ

بر نسنه كورامدك ياريم ساعت مقداری توفقی قیلب یوروب
 كتدك آندن ایرته نمازك اغیر وقتلرنده ایکی چكچه استانسه لرنه
 بر نچه دقیقه توردقن صكره شنبه كون اون توفزنجی آپریل ایدی
 ایرته برلن ساعت یتیده بلده فاخره

قسطنطنیه بلده سی

اولن استنبول شهرینه كلوب كورم وكده باغارژدن اشیا لرمزی
 آلوب فریملی عثمان آغه هوتلینه توشك، اوشبو كون نماز شامنی
 نور عثمان جامعنده اوتاب نماز خفتننی ایا صوفیه جامعنده اوتادك
 تقبل الله، ایرته كرن ۲۵نچی آپریل ایدی قزانلی تكیه سینه كوچك
 بو بلده عظیمه خارجه اسلامبول، استنبول، قسطنطنیه، كوستانتین،
 اوپول زرغورد، زرغراد، سرغورد اسملریله یاد وتدكار اولنوب شهرك
 داخلنده غربی استنبول شرق شمالیسی «غلطه» جنوبی «اسكدار»
 وقاضی كوی ونچه نچه اسمله آیریلور، قدیمی وحدیثی اسملری
 جریده ناملی تاریخچه مزده یازلمش اولدقن تكراری حاجت كورلمدی
 استین آكا مراجعت ایلیه.

ایمدی بورایه قدر یولده كوریلن شهرلرنی تاغ وصحرالرنی
 یازدق، اما اونوردغمز تیمور بولنك ایتداسی اومسكى دن اولوب
 بو اورتانك استنبوله قدر مسافه سی نسه قدر ونچه تاووليك یولدر
 آبی یازالیم، ظن وتخمین مزه كوره روسیه شمندوفری ساعتده فرق
 ورسست یورر لکن هر بیوك بلده لرده بوفیت یعنی آش فزون لر
 اولوب آنده توفقی ایتدكلرندن طهارتسكه نمازغه كوب مساعه لیدور
 اما روسیه سر حدندن اوتدككن صوكره ژاغون لر غایت سرعت ایله
 یوروب پریسانسكه بولمیان یرده چای ایچمیه فرصت یوقدر بوفیت
 اولماز ساعتده ایلی چاقریم وبعض لر آلتش چاقریم یورر دیدیلر.
 الحاصل روسیه تیمور یولی توفقی ایله تاووليك ده آلتی یوز چاقریم

فرنكستان يولى سېكز يوز چاقىم بلكه زياده يورر ديديلر، ايكى سيرك حكمتى ده ايكى غلەيه مېنى اولوب روسيه ديپلوماسى نىڭ دىلىلى بر پارچه آقرون يورمكده احتياط وار ثانى يولچى لار كلسى آش ازىق ايله يورمىوب وقت بوخت آش و صوغه محتاج اولور آڭا كوره محل محل بوفيت اولوق ضرور يورر نى قدر انسان آندىن منفعت لنور، ثالث خاطر جمع ليك وقت خوشليق ايله سپرده صحت بدنك سببىت وار فى الاصل انسان نىڭ هر قانچه خدمتى اولدقده دغى فى المعنى بر طرفنده صحت بدن آرزوسى اولوق مقرر دور ديه تانى ايله يورمك مصلحت كورلش.

اما فرنكستان، انجمن دانش لرى ديورلرگه: «بنى آدم استقامت قىلديغى محلدن بر جايه قصد قىلب چقارسه البته آنىڭ مصلحتى قصد قىلمش يره وارمق اولور تا اول جايه يتماكونچه يولده خاطر جمع ليك وقت خوشليك اولمز بلكه تاخيرده سبب مضايقه وار بس يولده تضييع عمر قىلمىوب آرزو ايسدن يره تيز وارمق مصلحته مناسب حكمته موافق» ديه بلا توفى چابردىغى بوندن ايمش آه. كلام دولتشيم.

يول حسابى ا گر چه يورن آدملره معلومدر مع ذلك يازيلوب قويولسه ينه ضرر اولمز بله يانلرده واردور، اومسكى دن مسكوفه آلتى تا وليك ده باردق دورت جايدە پريساتكه بولدى يعنى واغوندىن واغونه آلماشندىق، برى چلبه ده بعدە رزانده، ۳ نچى پينزده، ۴ نچى اسپاسه. مسكوفدىن سيمولينسكى بلدهسى اوچ يوز توقسان چاقىم يولك توققى ايله اون دورت ساعتە سيمولينسكى گه كلدىك آندىن يكرمى آلتى ساعتە وارشاوۋه كلدىك مسكوف ايله وارشاوۋا آراسى كامل قرف ساعت ليك يولدر.

وارشاۋادىن چقب يتى يارىسم ساعتە روسيه حدودى اولن غرانيتسه استانسە سيمەنە كلدىك، غرانيتسه دن توغز ساعت يسوروب و يازنه يه كلدىك و ياز، دن چقب بر ساعت كم تا وليك ده بيلغراد بلك سيمەنە

كلذك . بيلغراددن صوفيه يه قدر اون بر ساعت صوفيه ايله مصطفى پاشا بينى توقز ساعت ، مصطفى پاشادن ادرنه يه ايكي ساعت ادرنه دن استنبوله آلتى ياريم ساعت يول يورلدى : ايمدى مسكوفدن استنبوله قدر مجموعى سير شمندوفر ايله يوز سيكز ساعت ليك مسافه اولوب كون حسابى دورت ياريم تاو ليك اورتاده توققى ايله بش تاو ليك ده مسكوفدن استنبوله واريلور .

مسكوفدن استنبوله قدر ورسد حسابى اوچ مك بش يوزدن آرتوغراق تخمين ايدلدى ، مسكوفدن اوديس ايله كيدلدكن بو يولك استنبوله ايكي مك چاقريم مقدارى ايله نوچى كورلور ، زيرا مسكوفدن اوديس آرقلى بر مك آلتى يوز چاقريم مسافه دور ديورلر . بيان اولنديغى اوزره استنبوله اون توقزنجى آريلنده كلذك كه ذى القعدة آيدك يكرمى توقزنجى كوني ايدى عرفاته اون كون قالمش اولور ، بردن وقتك عجله يعنى غير مساعدهسى ثانيا بو ائنده يونان محاربهسى يوللارى خواطرلى ايتدكن هر نه ايسه بو سنه حج كه يتوشمك ميسر اوله يوب استنبولده ياتوب قالدق ، حج دن قالدغمز قطعى اولدقن صوگه زيارت انبياء وتربه اولياء ايله كون اوزدرمق لازم كلوب ابتدا اوچونچى ذوالحجه يكرمى ايكنچى آپريل سهشنبنه پاپور ايله بايقوزه قصبه سينه كيچوب آندن عربه ايله بر ساعتده حضرت يوشع عليه السلامه واردق سراى بورندن تخمينا اوتوز ياخود اوتوز بيش چاقريم مقدارى مسافه دور ، نماز ظهري او ذاتنك جامعنده اوتادك تربهسى تاغك باشنده غايت بلند ليك ده دوركه اكر مبالغه ايله سويلنورسه هوا صاف كونده دور بين ايله فره ديگنك بيري طرفى كورنور ديمك ممكن دور ، خوش هوا مفرح جاي اولوب كوكال وچيرام ليك واطرافى بادامچه اوخشاش بر نوع درخليك دور ، فبرينك طولى اوتوز ايكي خطوه ايدى ، بايقوزه ايله بو زيارتاك اورتالغنده رشتكه لى بر قبر حضرت يوشع نك برادرى ناك قبرى دور ديديلر . وينه بايقوزه يه قريپ بر بولونلغده فره قولاق چشمهسى وار ويو-

بولونلقده غایت یوغان چنار درخت لری کورندی قیصر زمانندن قالغان دیو سویله دیلر، کيسماک یساق یعنی ممنوع ایش قره قولاق صوی استنبولده بلکه بتون آوروپاده مشهور برر چیشمه اولوب شهره وهر جایله بچکه ایله پچاتلوب کنوریلوب صاتیلور پاپیرلرده وقهوه خانه لرده قره قولاق صوی دیه تعریف ایله ویرلر.

دورتنچی ذالجهده حضرت ایوب انصاری رضی الله تعالی عنیهی زیارت ایدب جامعده ادای ظہر ایتدکن صوگره استنبولک سوری یعنی قورغانی ناک طشره سندن یوررک حضرت ابراهیم حلبی وآنک جوارنده قاسم حاجی آیکوزی بن جامانباله وقزانی دملا محمد کریم حضرت زیارتلرینه قرآن اوقوب ادرنه قیوسندن شهره کردک، سلطان فاتح جامعده نماز عصری اوتاب آلتون حل ایله کند دست خطاری اولن کلام شریفی وموی مبارکی زیات ایتدک، «ستفتح القسطنطیه» الخ حدیث شریف کنبدک ایچنده یازلمشدر، جامع شهرک اورتاسنده ایگ بیوک موضعه بنا ایدلمش استنبولک برنچی جامع لرندندور. بوجامع جوارنده هر کون بعد العصر بازار بولور ایکن اوشبو کون نوروزنیمسان دیوب هر یرده توب توب آدملر کورندی برر آز یغمورده یاغدی آپریلک ۲۳نچی کرنی ایدی، شورک اون بشی اولور. زیرا شور آیی آپریلک سیکننده داخل اولمغله شورک اون بشی آپریلک یکریمی اوچنه تصادفی ایدر. آندن فایتون ایله فوشخانه مزه یعنی فاتیمرمه فایتدیق، ایرتهسی کون ینه ایصاصوفیه جامعنه واریب حاجی رمضان افندی ایکولرمز یوقارو قاتنه چقدق اون بر باسقیچ ایکن بو قاتنه توشالمش مرمر تاشلرک بویی بش یاریم کز وبعضا آلتی کزلی لریده یار عرضی ینی چارک کم ایکی کز اولور. ینه بر کون حاجی الهام برله باریب محرابک ایکی طرفنده اولن موم شمعی اولچادک فوجاقدن بر فارش آرتوق کلدی، چارک کم اوچ کز بولور، زیرا غولاچ دیدکمز کامل ایکی یاریم کز اولوب ینه بر فارش آرتوغی بار، بویی شمعدانندن یوقاروسی بش کز ایدی

ماه شریفده قوبولمیش ایکن یانئب ناقص اولدیغی نه قدر دور معلوم دگلسهده تخمینا بر کز مقداری یانئمش ایسه تمامی آلتی کز مقداری ظن ایدیلور، ایاصوفیه‌نک طولی محرابدن ایشوک که بر یوز ایلی خطوه، عرضی یوز اونوز خطوه دور، بو جامعک تاریخی و طریخی اعالیٰ ربع مسکونه بللی اولدندن زیاده بیانک لزومی کورلمیوب بو قدرجه ایله اکئفا ایدلی.

آلتنچی ذالجه غلطه طرفه سلامق غه چقب جمعی سلطان عمیدیه جامعنده اوتادک قایتوشده یر آستنی جامعنده سفیان بن عینییه زیارت ایتدک.

اونوزنچی آپریل چهارشنبه کون ذالجه توقری دور ایرته نمازندن تکبیر تشریق ایتولدی عرفه بولدی، اوشبو کون حرقه سعادت جامعنه واریب نماز ظهرنی آنده اوتادک، بو جامعنی سلطان عبدالحمید خان بنا قیللمش، آندن سلطان سلیم جامعنه کلدک، سلطان مجید تربه سی و آکا قریب سلطان سلیم خان تربه سی و بو ارالرده صاحب تجوید قوه باش عزیزلرنی زیارت ایتدک، بو کچه عید قربان کچه سیندر دورت جایدین سکسن دورت مراتبه طوب آتیلوب کچه لرده هر کوجه و جامع لر قنادیل و فانوس ایله کوندوزگیدک یافتی و روشن اولدی، بو کچه نماز خفتننی ایاصوفیه جامعنده اوتاب ایرته سی کون برنچی مای دور ایرته نمازینی یگی جامعده اوتاب نماز غیدنی دولمه باغچه جامعنده ادا ایتدک، سلطان حضرتلرینی او جامعده کلور ایش دیه وارمشیدک آنده کلیدی اوز جامعنده اوتاب نمازندن چقدیغی سوکره دولمه باغچه سراینده استقامت ایدن آغاسی سلطان مراده عیدلب کلدی آنده کوردک بعده هر کون و هر کچه هر یزلرده یوروب کوب جایلرنی سیر و تماشا ایتدک، ساخ ماه ذالجه بوم سهوشنبه مولانا قپوسندن چقب حضرت جلال الدین ابن عمر و مولانا رومی حضرتلرنی نک تسکینه سینه واریب آنلرنی زیارت ایتدک نماز ظهرنی او تسکینه جامعنده اوتاب آندن قله قپوسندن کلوب تراموا ی

ایله خانہ مزہ قایتدیق استنبول سورى نىڭ دېڭىز طرف منتهای قپوسى بودر
 مجھوعى آلتى نپو اولوب بىرنچى سى یدى قله قپوسى، ايکنچى چلپوى قپوسى
 اوچونچى قپالو قپو، دورتنچى مولانا قپوسى، بشنچى ادرنه قپوسى،
 آلتنچى طوب قپوسى دور حضرت ايوب برابرنده بنه بر قپو بار
 ديديلر. آڭا وارمادق هر قپو اراسى بر چاقوريمدن زياده اولوب
 خلیچدن دیکزه قدر بر تاش تخمین ایدیلور، سورڭ طشره سنده
 دیرن عمیق اور یعنی خندق وار ایچی زراعتلیک ایگونلیک سورڭ
 اکثر یری خرابه اولمش قولامش بر نچه جایلدده سورڭ
 اوستینه چقدق یکباره تاشدن یاپلمش بو سورنى کوردکه قدیم
 ایاملر اسلامڭ قوتی نه درجدهه واجهادلری نه مرتبهده ایدیکى
 ظاهر اولور شویله که شهرڭ ایلانہسى دیکىز وقورلوق طرفى سد
 اسکندر کبى مسدود و مشدود ایکن بوڭا نه جرأه ایله کلمش ونه
 قوت ایله آلمش ديه خاطره کلور، نصرت خدا ومعجزات رسول الله
 وکرامات اولیاء اولمىسه فتحي امکاندن خارج کبى کورنور، نفس
 استنبول بو سورڭ ایچی اولوب مثلث الشکل اوتورمش یعنی شهرى
 اوچ بورچکلى دور، اکثر کوچهلری طار غایت تغوزلیق، کيڭ
 کوچهلری ایاصوفیه و باب عالی و پوسته خانہ جادهلریدر اصطلاحنه
 کيڭ کوچهلرنى جاده طار کوچهلرنى سوقاق، زوقاق دیورلر بزلرچه
 اورام دور.

خلیچڭ شرق طرفی غلطه شهرى اولوب پادشاه سراپی بو
 طرفنه دور، بوڭا یولدن سراپی دیورلر، ترسانه عامره که، دارالصناعه
 دیمکدن محرف طوب تفاق یاصاله قق زابوت وقاسم پاشا کویى خصکوی
 وخالچولی کویى وسائر وسائر بر نچه کویلر وکلغد خانہ سیرکلهی
 کلمسى بو طرفنه دور، وبوغازڭ جنوب طرفنده اسکدار بلکسى وار،
 اسکداره قریب بوغازڭ ایچنده قز قلهسى دیدیکى بر کنبد بار آڭا
 واردق لکن یساق دیمب ایچینه کدرمدى والله اعلم جب خانہ یعنی
 اوق دارو اولمق کرىک بعضلر نفت مایى تورار دیدیلر، بو قله

قیصر زمانه‌سند بنا بولمیش ایمشکه سیدبطلال غازیبن قورقوب قزینی بوندہ قویمیش ایمش، دیکزک آغوملی یرنده اولمغله یاقنده قایقنی آقزیب ایکنچی طرفدن ایلانک، نظرده بوغازک آقدیغی معلوم دگلسهده بوراده بلندیکه بوغاز قره دیکز طرفدن مرمر دیکزینہ آقار ایکن، آندن اسکداره چقب آناتول شمندفرینہ قدر واردق بوندن توبان قاضی کوی بلده‌سی بر متصرفلق یعنی بر اویازلیک شهردور، اصلی غازی کوی ایمشکه سیدبطلال غازی بنا قیلمیش ایمش غلط قیلب قاضی کوی سویلنور دیندی، اسکدار طرفک هواسی گوزل ویغیشی باغ باغچهلر کورندی، اسکدار اناتوله تابع اولوب آسیانک ایگ منتهای حدودی دور، قزانی عبدالناصر قورصاوی قبری اسکدار طرفده دیوب ایشتک ایسکده وارمق.

ایندی بو سیر وسیرانیله ۱۳۱۴نجی هجریه انمامه ایریشوب، ۱۳۱۵نجی سنه کلوب یتدی، ماه محرمک اولی ۱۸۹۷نجی یلنک ۲۱نجی مای چهارشنبه کوننه تصادف ایتدی، سنه مالیه نک ۱۳۱۳نجی یلی ایندی، سنه مالیه دیمکک اصلی سلطان عبدالمجید خان ایامنده سنه قهریه ایله سنه شمسیه‌یی تطبیق ایلب شمسیه باشنی حملدن حساب ایله عبدالمجید خان ایامندن بو آنه قدر شمسیه قهریه بیننده ایکی سنه تفاوت اولمش که آلوم بروم درامات وخراجات سلطانیه بونکله کتاب و حساب اولدغیچون سنه مالیه اُسمی ویرلمش، غزته‌لرده سنه رومیه دیو یازدفاری دخی بو اولوب رومیه نسبتی شمسیه اولدقندرکه رومی لرک حسابی شمسیه ایله اولور.

سیکزنچی ماه محرم شمووی ملا فیده احمد مخدوم ایله کچک ایاصوفیه‌یه واردق بو جامع دخی قیصر زمانه‌سندن قالمش بر اثار عتیقه‌دور یدی قله طرفنده شمندوفر یولی اوستونده‌دور شمندوفر بو جامعک ایشوک آلدن‌بین کیچر، بناسی غایت مستحکم وایچنده یونانی ولایتنی کهنه خطالر کورندی، اورنی توبان چوقورلیق و مناره‌سی دخی بلند اوله‌امغله بالقصد استب وارمیان لرک کوزینه نوشمپور.

۱۳نچی ماه محرّمده یر آستی ژاغون ایله غلطه طرفه بیک لیک یولینه چقدق بو ژاغونک مسافهسی سینکز مراتبه صلوات تنجینا تمام اولدقده توقنادی دورت دقیقه مقداری فرصت دور، ساعت اولمامغل بویله تخمین ایدلدی.

ایمدی استنبول بلده سیکه موقعی ربع مسکونده برنجی وتجارت وکهنه لیک واثار عتیقه ایله ایکنچی ونفوس جهتندن اوچونچی درجه ده بر بلده عبرت نما اولدبغی تواریح وجریده کورن ذواتلره روشن وهویدادور بویله بر معروف و مشهور شهر عظیمی تفصیل یازمق امکاندن بعید اولمغل برابر بیاندن مستغنی اولن بر نسنه بی تکرار تعرییر ایتمک مجرد تطویل کلام وعبث مرام اولدغنده اشتباه میودور هر کم استنبولک تفصیلنی آرزو ایده واریب یده آندن غیرنی اوچایک احوالنی بلمک ممکن دگلدر.

بو بلده محروسه ده هم صحبت اولوب باروش کیلوش ایندن احبابلرمزدن بعضی قرانلی یاور مصطفی افندی ومیرزا صالح افندی وسائر همشیرلرمزدور، ودخی ایلالیک قاری عزیز افندی بودات خرقه سعادت سراینده اولوب غایت ذکی وسوزده ترک لرنی شاشورر مرتبه ده فصاحت پیدا ایتمشدر.

یاور مصطفی افندی لرنک استنبوله واردقلرینی احبابلوندن بری بویله سویلدیکه، ۱۲۹۳نچی هجر یه ده روسیه ایله عثمان پاشا محاربه سنک بر کون اسلام عسکری ایله یقامه یقا اشتیک باشتیق کلوب صوقشوب کون کیچ بولدبغی ایله ایکی طرف آیریلمشلر، کیچه سی دورت آدم اتفاق ایتمشلرکه عسکر مزدن بو قدر انسان تلف اولدی ایچنک مسلمانلردن بو قدر آدم آخرته کندی بزلره اجل یتمامش سلامت قالدق اما مسلمانلق غه مناسب میدرکه کفار صفتنه چاپلی بایر اؤ، آستونده یوروب کلمه طیه یازیلن بایراق غه فارشی مسلمانلره اوق آتوب قلچ تارتورز، یوم جزاده بوکا نه جواب ویررز، وقایو یوز یله رسول اللهک شفاعتندین امید ایدرز، وقایسی تل ایله سکا امت

ديهرز ديوب يغلاشوب اخير كار بوڭا فرار ويرمشلرکه بو کيچه کيدب اسلام عسکرينه اولاشاليم خدا باشمزه نه يازمش کوراليم تقديرينه راضي اولاليم ديوب دورتيسي چقب اسلام قراولينه يولوئمشلر آنلرده جاسوس اولمغايدى ديه احتياط ايدرك سر عسکره کنوروب تابشرمشلر بونلرکڭ خالص نيت ايله چقدفلرينه قانددقين سوگره اللرينى بوشاتمى يولارينه يوناتمى آندن استنبوله کلوب هر برلرى استعداد و قابليتنه کوره خدمت ايدب بو درجه لره ايرشمشدر ديدى.

مزيور دورتڭ بريسى آجى اولى نڭ شاكر پاشادورکه حالا دولت عليه نڭ برنچى مامور و معتمد پاشالارندن اولوب بزلر واردقمز وقتده چناق قلعه واليسى ايدى، ايکنچى شاكر افندى او دخى بيوك درجه يه اولاشوب وفات ايتمشدر، اوچونچى سى ينه بر جايده مامور ديديلر اسمى خاطرمدنه فالمدى فراموش ايتدېم دورتنچى سى سابق مصطفى افنديکه ياور سلطاندر.

ودخى خالص ترکنن احبابه نڭ برى اديبان احمد مدحت افنديکه امور صعيه ناظرى نڭ رئيس ثانیسى دور تل و قلم ايله استنبولڭ بلکه جمیع اهل اسلامڭ خادمى ديمکه لایق بر ذات فايق اولوب بونىگله کوب کره مجالست و مصاحبت ايتدک و غيلى استفاده ايتدک جمله دن برى بو اديبڭ حضورنده (الروم لا يدخله المعصوم) حديث شريفى سويلنوب معصومدن مراد انبياء دور رومه کلاممشلر ديش. و حالانکه حضرت يوشع عليه السلام بونده ايمش زيارته واردق ديدک افندم حضرت يوشع رومده دگلدر آناتول ساحلنده دور بوغازڭ او طرفنه روم دینلمز بو طرفنه پیغمبر کلدیکی نامعلوم ديه جواب ویردى. وغیری وغیری یا قشلى قصه و حکایه لار دخى بیان ایدیلوب هر واردغومده بر ایکی معنی حل اولنوردى، اکثر واردغومده فیده احمد مخدوم برابر ایدى، ثانی «اقدام» صاحبى احمد جودت افندى ايله بر نچه کره هم صحبت اولوب بزه کندی مطبعه سنده باصلمش بر دانه موضوعات علوم هديه ایلدى و بزم تاریخ جریده جديک مزدن

بیر دانه آلدی یاش یکت ایسه ده فهم و فراستی کمالک بر ذکی ذات کورندی.
ثالث معلومات جریده سی ننگ محرری جلال انسی زاده اصلی
کافکازلیک اولوب استنبول مهاجرلرندندر. بو ذات ایله صحبتمز آنز
اولدیسه ده معلوماتلی یکت ایدیکی مشاهده قیلندی.

حاصل استنبولده یوز کوندن زیاده راق توروب اون یدنچی
ربیع الاول دورتنچی آغوست یوم دوشنبه آلامانیه پاپوری ایله
بورسه بلده سینه کتدک، دورت یساریم ساعتده مودانیه اسکله سینه
کلوب یئدک، شمنده فره یتوشالهبوب آت غربه ایله بش ساعت
یوروب وقت شامده

بورسه بلده سی

بورسه شهرینه کلدک علی افندی نام آدمک قهوه خانه سینه
کردک اوچ کشیه دورت مجیدی آیلق ایله اول اویسه قرار قیلدیق
ایرتسی کون ابتدا جامع کبیره چقب بعده اسماعیل حقی حضرتلرینک
خانقاسنی زیارت ایتدک. بو ذاتک چشمه سی تاشنده ۱۱۳۵ و قبری
اوستونده وفاتی ۱۱۳۷ نچی سنه دیسه یازلمش. تفسیر روح البیانی
تصنیف ایدن حجره سینه کریب ایکی رکعت نافله اوقودق. خانقاسنی
غرابه اولمش نهدن بویله دیدکده: وقفی قریم توفراغنده اولوب
قریمه مسکوف استلا ایتدکن صوگره وقفسز قالوب بو حاله تنزل
ایتمشدر دیدی. بعده سلطان عثمان غازی دن باشلب سلطانلرنی
تماما زیارت ایلدک. استنبوب فتحته چه اوتان سلطانلرنک تربه سی
کلا بو رسه ده دور. هر برلرینک اوستونده کنبند وهر برلرینک اوز
ایاملرنده بنا ایدن جامع لری وار. سلطان عثمان تربه سی اوستونک
سنه ۶۹۹ دیه یازلمش لکن وفاتی یاخود ظهوری ایدیکی یازلامش.
بو خط تربه سی اوستونده اولدقن وفات سنه سی دیمک مظنون
ایسه ده تواریخلرنک تحقیقنه نظرا ظهوری اولمق کرک زیرا وفاتی

۵۷۲۶ دە بۆرسەنڭ فتحى دىخى بۇ سەنەدە بىلكە وقاتى بۆرسەنڭ سەبب فتحى اولدىغىنى يازيورلر.

وېر بېوك جامع حضرت امير سلطانڭ دور. اسم مباركلرى امير شمس الدين محمد البخارى دېو كىنېنڭ پىشطاقىدە يازلمش وفياتى ۸۳۳ دە اولوب جامعى دە غايىت گوزل دور. وتدبەسىنك تربىھلى دور، بوزيارتدە ايرلردن خاتون زوارلر ككوبرك كورندى. ذات مشار اليه حضرت خواجە بهاء الدين نقشبندىنڭ پيرزادەسى اوغلى يعنى حضرت مير كلال بابانڭ فرزند ارجمندلرى اولوب سلطان بيازىد بىلدىم خانڭ دامادىر. بخارا شريفدىن بۆرسەيە واريپ سلطانە داماد اولدىغىنى بۇ طرزدە حكايە قىلدلر. امير سلطان ياش نونھال وقتىدە حج شريفە كىدب بۆرسەيە كىلمش اول ايامدە جامع كىبىرنڭ اورنىدە بۇ عجزوڭ ايشكنە كلوب مھمانم دىدكە قىبول قىلمب خانەسىنە آلمش نردن كلورسن و نردن اولورسن دىوب صوراب اميردە احوالىنى بيان ايتدىكن سوڭرە بىرى آنالىق و بىرىك اوغول بىغى قىبول ايدوب بۇ نچە سەنەلر كامېرنڭ خىدمىتىدە قالمش بۇ كون آناسى يعنى كامېر امير سلطانە دىيوركە اوغلوم سىدىن خدا راضى اولسون كوب خىدمت ايتدىڭ شىدى سنى اويلاندىرمك فىكوندەيم دىدكە: اميردە امرگزە باش اوستنە لىكن بگا سلطانڭ فزىنى آلىب و بىرەسن غىرىنى قىبول ايدەمم دىمىش. كامېر بۇ سوزى ايشتىدىكى ايلە لرزىە توشوب اوغلوم بۇ كىنى نا معقول كلامى شوپلەمە زىرا سلطانەمز غايىت غضوب ذاتىر اكر ايشدىلورسە ھەر ايكەزى اولدىرر دىر. امير جوابىدە معقول ايسە آنى آلىب و بىرەسن والا قوئەسن دىمىش. بونڭلە بۇ سوز قالمش يىنە بۇ نچە وقتدىن كىن اوغلوم سىن بىنم مصلحتىمى تىكلە فلانى و فلانى قوڭشى لىرمزدە گوزل گوزل فلانى وار آنڭ بىرىنى آلالوم دىدكە: امير اولگى سوزنە اصرار ايدوب آنالە بۇ دفعە سلطانە وار سوڭرە نە ايسە كورالىم دىدكە: بو غرىب دىوانە اولمش دىيورسەدە

بيوك ذاتاڭ اوغلى دور شايد بر حكمت يا كه بر كرامت ايله سويليور ديه بر كون سلطان بايزيدك خانمنه وارر، ديركه بنم تريبه مده بر مسافر اوغل چغم وار ايدى اصلى بيوك زاده لردن حضرت ميركلال بابانگا اوغلى دور كوب كره بگا بو تكليفى فيلئندن ايشوك كره كلديم معقول اولمز ايسه بو سرى ايكمزدن غيرى كمسه بلهسون زيرا سلطانندن قورقارم دير كيدر، خانم فكره واريب بو بر عاجره كامپر اوغلى ايسه كونليك معاشنى ارايوب قارننى ازار تويدران بر غريب ناتوان ايكن بويله جراتليك ده بر حكمت وار بي چيز دگل ديوب بواسرارى بر كون سلطانه سويلر سلطاننگ ده نچه اوغول ايچنده بالغوز قزى اولوب ايامنده خانزاده لرنى بوگا كفو كورميور ايكن بو فقيرك جراتليكندن غضبى هضم ايدمه يوب درحال وزرالىنى چاقريب سوزى اورتايه قويار ديركه كامپره واوغلنه بر آغر ايش بيوركلاركه عاجزليك ايله قتل مستحق اولسون، وزيرلده آرى سلطانه داماد اولن ذاتاڭ دنيا دن استغناسى لازم يعنى دنيا جهتندن كامچى لسكى اولماق كرك دامادغه مناسب مال كتورسه قزى آلسون والا بو ادبسنليك جزاسنه هر ايكسى قتل فيلنسون ديوب قرق چخر آلتون كهوش تابوب كتورمك ايله بو قرارى كامپره سويليورلر اكر بولدر آلماز ايسه اولدرمك ايله تهديد و تشديد ايدرلر كامپر بيچاره بو امرنى ايشتيكى ايله جانندن اميدىنى اوزوب يقلاب اوينه كلور اوغلنه كايوب آيتوركه من سگا ديمديم مى كه بو سوزى سويلمه سلطان هر ايكمزى اولدرر شمدى ديدىكم كلدى دير، اميرده يا آنا نه جنائت ايتمشز قتل مستحق اولمشز ديدكده بو قدر آلتون كهوش حاضر ايدرسن تابالمز ايساڭ اولورز دير، ديدكده آنا تىكرار واريب بو عهدى تاكيد و مستحكم قيل سوكره سوزندين يانمهسون آلتون تابهق آساندر ديوب قرق چخر كرايه آلور، كامپرده سلطانه واريب خزينه اورننى طيار قيلمق ايله خبر ويرر، امير سلطانندن كيچهسى كرش لرنى آليب قاب وخور جونلر ينى صالحيب كوك ديرهيه واريب مكاريلره يعنى كراچيلره

سویلرکه بو تاشلردن چخرلرکز کوتارر قدر قابله صالحب آغزینی محکم باغلا کزله لازم ایدرسکز اوزلرکز دخی قویسون قونچوغکزغه تقب آلوکزلر صوگره آلمانوکزده آلمانوکزده اوکونورسز دیور، مکاریلر امیرک دیدیکی کبی خدمت لرینی تمام ایدب بعض لر بونده بر سر اولمق کرک دیه اوزلرینه خاص بر آز تاش آلسور، بعض لریده تاش کرک ایسه خانه مز قاشنده هر فانه لازم ایسه تابلور دیوب آلماز بعضی لری آلدقیرینیده تاشلار لر، چخرلرینی آرتهرق وقت سحر سلطان بیازیدک ایشوکنه کلور آلتونلرنی نهریه قویارز دیه خبر ویرر، چقب کورر لر قاب قاب آلتون کموش، حیران اولهرق خزینیه قویار لر کراچی لر کورر لر تاش دیوب آتدق لری آلتون کموش ایمش، آلمانلر کاشکی کوبرک آلساق بولمز می ایدی آلمیانلر آزه بولسه آلساقی ایدی دیوب هر ایکسی پشیمان اولمشلر، بو کراماتی کوردکن صگره سلطان بیازید قزینی نکاح قیلب امیره ویرمش داماد ایدنمش، بعده بوخزینه نهریه صرف اولمق کرک دیوب وزرالره مشورت قیلد قده کرامات ایله کلن مال مساعد مدارس و امثالی خیراته صرف اولمق لیق دهرک جامعک بناسنه کامپرک خانهسی اولن اوروننی مناسب کورمشلر، زیرا بو جای اوپله بر تبرک جای ایمشکه حضرت نوح علیه السلام ایامنده بر مؤمنه عجزو ک خانهسی اولوب حضرت نوح بوکا طوفانندن خبر ویرمش او کونده کمه به آلورمن وعده سنی قیلمش ایکن او بلاء مستوعبده حضرت نوحک یادندن چقب کامپر جاینده قالمش، طوفان کوتارلدکن صوگره حضرت نوحک خاطرته توشوب کامپردن خبر آلدغنده کامپر طوفان قنی من بو وقته قدر کوردم دیوب حق تعالی او بیچاره کامپرنی آمان صافلب طوفان آنک خانه سینه وار میوب سلامت قالمش اوزمانندن تا بو آنه قدر اول جای تبرک اولهرق بر عجز فوت اولورسه ینه بر عجز اول خانهیه جای کیر اولوب حضرت نوح ایامندن بو یاق بو ترتیبده بر عرف قدیم غیر منسوخ منزله سنده کلهرک خانه عتیق اسمیله یاد

اولنور ایش بئابرین بویله کرامت خزینه سی ایله بنا اولنان جامع بو مبارک محلک اولقی نی تنسیب ایتیشلر، بو مصاحب ایله سلطان بیاز بد بو جاینی کامپردن صورار کامپرو برمز صاتیب ویرکز دیر کونمز غیر جایدین عمارت عالی ایله تبشیر ایدر کامپر قبول ایتمز آلتون کهوش ایله مملو و ممنون ایدایم دیر اورندین کتمز بالاخیره سلطان غضبه کلوب کامپرنی خانه سندن چقارر جاینه بو جامع کبیری بنا ایدر. جامعک اورتاسی بر کچک حوض در صوی آستوندین کلور اوستونده آدم بویندین بلند آتیلوب ینه حوضه توشار حوضک اطرافنه مرمر تاش توشالمش بو مرمر توشالمش اورنده نماز اوقولمز جماعت هر فانچه تغوزلیق واز دعا ملیک اولسون بری اوسننه بری سجده فیلسون طشریه کیتسه کیدر او موضعه هیچ کم نماز اوتهمز، سببی ده کامپردن رضالیق سز آلدیغی او چوندر مغصوب جای دیورلر. مسجد کبیرنک ایشو کندین محرابه چه یتمش خطوه عرضی توقسان خطوه، قبله سی جنوبه مناره سی ایکی دور اورتا کنبذ پیاله دن حوض بو کنبذک آستونده اولوب ایچنده بالیق لری بار منبری هندستانده بتان بر نوع قیمت بها یغاچدن یصالمش قیمتی استنبول منابرلرک کلسنه معادلدر دیرلر.

جامع کبیرک اورتی یوقارده یازلمش سیافله بر متبرک جای اولدقدن اهالیء بورسہ بوکا مقام خامس دیه تعبیر ایدرلر اما تفسیر روح البیانک تحقیقنه کوره مقام رابع دیمک کرک اولیور. «ومن اظلم مهن منع مساجد الله» آیتک نفسیرنده مز بور عجزو ک طوفاندن نجاتنی بیان محلنده «لا مقام اشرف من الجامع الکبیر بیروسه بعد الکعبه المکرمه والمدینه المنوره والقدس الشریف» دیمش.

وبر کون چکرتکه اولیا دیدیکی ذاتک تر به سینه وارذق سلطان مراد اولک جوارنده مدفوندر مز بور سلطانک چکرتکه اولیا زماننده کراماتی ظاهر بر ذات اولوب اسمنی ییلن آدم بولامدیم، «چکرتکه» بابا چکرتکه اولیا دیوب مشهور دور. بو اسم ایله اشتهاره باعث بو ایشکه خسته لرغه پوف توف قیلب وایتکان سوزلری توغری کلوب

بهرچه آدم‌لر بو ذاتک هر نه دیدیکنی اعتبار ایدر اولمشلر. بر کون سلطانک حضورنده فالچی لردن مکالمه اولوب بوندنه بز آدم وار هر نه دیدیکی توغری کلور کوب آدم تجربه ایتمشلر عجب موافق توشر دیدکده سلطان اعتماد ایتمیوب کتور او حریفی عیب دن خبر و یروب آدم‌لرنی آزدورمش کندم امتحان ایدرم ایتکانی توغری اولورسه فبها والا آنی و آگما اینانانلری بيله جزاسنی ویررم دیسه اولیایی کتورمیه امر ایدر یصاولرلر آیساق قولنی یره تیکوزمیوب آلیب کلورلر اولیا کلدی دیوب سلطانه خبر ویررلر. اتفاقا سلطانک آلدنده بر آیاغی یوق چکرتکه نورمش ایکن آنی آوشینه یوموب کتور اولیاگزی دیر اوده کریب تیز چوکوب اوتوردیغی ایله قولمک نه وار بیلهسن والا جزاگنی بولهسن دیوب دهشت قیلدنده: سلطانم افساق چیکرتکه دک الینکه توشبمن نه قیلساک قیلهسن اوزک بیلهسن دیمش. سلطان مراد بو ذات صاحب کشف ایش دیوب کوب انعام ایدرک اوزاتمش موندن بویاق چکرتکه بابا چکرتکه اولیا اسمی ایله شهرت لنمش.

ودخی بر کون سلطانک خزینهسنی اوغری اورر کم آلدیغنی بلامیوب کوب مضطر اولور. چکرتکه اولیایی چاقرتوب تاپهسن دیدکده فرق کون مهلت ایله تاپهقی وعده قیلور قرق کونده ناپهاز ایسه اولدررم دیو تهدید ایدوب بر خانهده محبوس کبی صاقلار. اوتوز توقز کون اولدنده ایرتهسی حاله نه اولور فکریله اولیا بر آز خوفی و خفایه توشوب خدمتنده توران آدمه چراینی صتوب «روز» اوتوز توقز می دیدکده او خدام خزینهیی اوران اوغری نک بری ایش «روز» لفظنی «دوز» ایشدوب شاشیلهرق تقصیر منم ایله فرق ایدی جهلهسی باردور دیر. اولیاده بو سوزدن استفاده ایدرک خزینه بردهدر تمام توکل نورومی دیوب اوغری بیچاره توغری سویلیوب، سلطان حضرتلری جنابگزه مراجعت ایتدکن صوگره احوالینه منجر اولور دیوب بر چقهسینه تیکمیوب فلان موضعه کوممش

ايدك دير. اوليا او آدمه بار يولداشلىرىنى ككتور ديوب
 اوتوز توقز اوغرىنى آلوب كلور فرقى بيله اوليانك اياغنى فوچوب
 سلطانن قانمى صورا ب آلهز ديه يالوار. اولياده غدرلىرىنى
 قبول ايدب ايرتسى كون سلطانك حضورنده اوغرى لرنك قاندىن
 كچهك شرطيله غزىنه يى تمام توكل چقاريب بيرورلر. من بعد
 سلطان بوگا كامل اخلاص باغليوب هر وقت حضورنه حاضر قىلور
 اولمش اوليا سلطانك مجلسندن زيركوب هر نه ايسه بر ادبىز لك
 ايدايده سلطانن يراق كيدايم ديوب بر كون شاشيلوب سلطانك
 سرآينه وارر سلطان حممه كتمش ايمش ارفاسندن واريب توغرى
 حممه كراره بلباغنى سلطانك موينه صالحب سودرايهرك طشروغه
 چقارر سلطان غضبه كلوب بو منى اولدرمكه كلمش باغلاكلار ديان
 ائشاده حمامك ايچرو كىندى گب ايدب يقلب توشمش. سلطان بوئى
 بو ذاتك كرامتندن بلوب منى بو ورطدن خلاص اوچون كلمش ديه
 اولگى دن زياده محبت باغلامش سلطانن يراق اولورم دير ايكن
 دها ياقن اولمش. چكرتكه اوليا ديدكلرى بودور.

نقل ايتدكلرينه كوره بو شهرنك اهالىسى ۲۴۰۰۰ خانسه اولوب
 اون يدى محله يهودى اوتوز محله نصارى باقى اهالىسى اهل
 اسلام اولوب اوچ يوزدن زياده مساجد وجوامع وار ديديلر ليكن
 حاجى محمد جان ايله بر دفعه غازى عثمان كىندى اولن بلندليك دن
 وبر دفعه حاجى الهام اوچاولرمن اوچ فوزى طرف بيوكلكدن توروب
 سانادق برنده بر يوز ايللى دورت و برنده بر يوز ايللى آلتى عدد
 جامعك منارهسى تعداد ايدلى كورنماي قالغان بولسه دغى ايكى
 يوزه يتماز ظن ايتدك. هر نه ايسه استنبولك اناطول شهرلرندن
 والى اوتوران بر بيوك بلده سندر.

۷نچى ربيع الاخر ۱۹نچى آغوسده جلوس همايون طنطنهسى
 اولوب اهل اسلام جامع لرده يهودى نصارى صومعه وكنيسه لرنده
 جمعيت ايله سلطانه دها قىلديلر وحبس خانه دن بر فساج آدملىرى

آزاد ایتدیلمر. اوشبو کون حاجی محمد جان و حاجی الهام اوچاولرمز ارمنی کنیسه سینه واردق صورت و تمثال یوق ایسدی. صوردفکه نصارالرنڭ کنیسه سنده صورت اولوردی سزلرده کورنهیور دیدکده ارمنی مذهبندن غیرى نصاری آزمشلر حق یولدن یازمشلر الدن الله یصاب آڭا نابورلر عاقل ایشی دڭلدر دبه جواب ویردی. محراب محلنده بر اوستول اوستونده اوچ کتاب کورندی بو کتابلر نه دور دیدکده تورات زبور انجیل دور. عبادت و قتمزده آنلری اوقورز دیدی کنیسه سی نڭ ایچی یهودی صومعه سی کبی کانافی لی یعنی ساکی لی اولوب سجده فیلور اورو بولمندن عبادت لرنده سجده یوق ظن ایدلدی. و آندن بلدییه محکمه سینه کریب بر نچه سطر ایات یازیب ویرلدی کیچه سی کوب او یون و تمشال کورندی.

و بر کون سلطان عبد العزیز خان سراینه واردق بوڭا کوشک خنکار دیرلر ایکن. کوزاتچی لری وار اجازتله کریب کوردوک ایکی استینه ده ایکی آینه «کوزگی» وار قرار سن اوزڭنی نچه عدد کورار سن بوڭا تعجب قیلدق ایسه ده حکمتی ایکی سی نڭ مقابل یعنی قارا فارشی قویولدیغی ایمش آرتوق بر شی یوقدر دیلر. او یولک «عرب داده» «وصومونچی بابا» بی زیارة ایتدک. بوڭا فردنچی بابا دخی دیورلر صومون قپارتوب پشورهن کومچ که وایکه مک که ایتورلر. «فزون» بزلر چه میچ، عربیسی «تنور» دیمکدر. ابدال مراد وجل تن لرمقامی و ملا فناری و دخی «در» و غرر صاحبی و سائر عزیزلر زیارتی کوبلر. و قیلوچه یولنده «سلیمان مولودی» حضرت لری نڭ قبری وار ابتدا مولود النبی صلی الله علیه و سلمی اوقومق عادة مستحسنه سی ترکچه جاری ایدن بوذات ایمش.

قپلوچه دیمک قدرت همای دور. بزلر چه، اراضان «آراشان» دیرز. بورسده اولن قپلوچه نڭ هر نوعی وار ایکن کوردر همای ناشادر همای آچوتاش همای و سائر و سائر معادنلر همای که جموعی فرق عددن زیاده اولوب خسته آدملر اوزلرینی طبییه کوسترک

قايسى ھمامە توشمەك تەبىئىي ايدرسە ونە مقدار تورمق امر ايدرسە طبيك سوزندن تخاف ايتەر اما بوزل اوز عادتەز چە تىلادكەز ھمامە توشوب تىلادكەز چە توردىق.

وبو قىلوچە يولئىبە شەرە ياقن بر چشمە وار اھالىء شەر كىرلىرىنى آندە يوارلر صابون كرك دگل ديورلر. بورسەنك اطرافى تاغلق شەرى پست لىك دە وبلندلىك دە اوتورمش، توبان طرفى يازىق دالا يعنى اووہ ايگونلىك پچانلىك باغ باغچەلىك غايت گوزل خوش ھوا جاي دور، تاغ يەموشى يعنى جىلاك بورلوگان لر وار. اوزم وسائر ميوە دخى موجوددور توت يغاچى ككثرت اوزرە اولوب يفاك فابريك لرىدە كوب كورندى، بو بىلە ايلە مودائىبە قصبەسى آراستە زيتون يغاچى بى نھايە دور.

بورسەدە قزانلى مهاجرلر بعض اوى جايلىك وبعضى لرى اجارە ايلە تورلر تجارت وزراعت ھر برلرى برار كسب ايلە گوزل معيشت ايدلر، اھالىسىدە مسافر پرور اولوب مهاجرلرە وسعتلىك اوزرە معاملەدە بولنورلر. بورسە شەرى نك تقيلىدى تاغ وصحرا جھنندن بزم بو طرفە لىسى قلغەسى نك اوتوردىغى موضە مشابە دور مگر ھواسندە فرقى واركە بورسەنك قشى آز وآرتوق صغوفدە اولمىوب ايك شىتلى قشە يوز كون قار باصارمز ديدىلر بورسەدە كامل بر آى توردىق اون يىنچى ربىع الثانى اوچونچى سنتبەدە ايرتە برلن چقب شەند و فر ايلە بر يارىم ساعتمە مودائىبە غە كلك آندن پاپور ايلە وقت عصرە استنبولە كردك، پاپور دە بش ساعت تيمور يولە بر يارىم ساعت يورولدى يعنى استنبول ايلە بورسە اراسى توققى ايلە آلتى يارىم ساعتلىك يولدر، قايتوشدە ديگر ساحلندە اولن فستق قصبەسى قاطرلى كويى وآرموت فرىلر يىنە يولقوب بو جايلىدە كشى توشور يىلوب واوتورنىلوب پوستە يە مکتوب آلب مکتوب و برلدى، باروشدن يارتى ساعت زيادەلىك بو توققن دور. استنبولە باز اون كون وروب يكرمى بدنچى ربىع الثانى اون اوچونچى سنتبەدە بىر وتقە

قدر پاپورغہ اوتوردق، وقت عصرده استنبولدن جوناب کلبولی برابرندن
 کیچهسی اوتوب وقت سحر چناق قلعهسی قریبه کلوب توفتادق کون
 چقدقندن صوگره آندن چونادک کیچهسی بوغازدن اوتکوزمز ایکن
 آندن آق دیکزه اوتدک سلانیک طرفده سمندرہ تاغلیری ویولده قوم
 کویبی، بوچه آطهسی آق قله بابا جزیرهسی، مدیولی آطهسی بوچیز
 کوی لری کورینوب فالدیلمر، ایرتهسی کون ۱۴ نچی سنتبردور نماز
 شام وقتنده ازمیر قلعهسینه کلدک استنبول ایله ازمیر آراسنده بر
 تاویلیکدن آرتوغراق یول یورولدی، او کیچه صو اوستونده توفتاب
 ایرتهسی کون شهره چقدق حصار جامعنده ایکی رکعت نماز قیلیرق
 بازاره واریب یول لوازماتیزی آلدق بو شهر غایت عظیم شهر ایکن
 کیچهسی ایلیکتریک دیکز بویبی تخمینا بر ناش یرنی کوندوزگی دک
 یافتی قیاب تون بویبی پانوسلی فنارلی پاپورلر دیکزده قراوللب
 یوردیلر، ازمیرک قبلهسی نقطهء جنوبدن بر خط یعنی بر درجه
 شرقه توشمش دور، اون بيشنچی سنتبرده وقت عصر ایدی ازمیردن
 چونادک تونده ساقیز جزیرهسینه کلوب آز توفندن صوگره ایرتهسی
 بودیم قصبهسی استان کویبی دیان آطه لری اوتوب عصر وشام
 بیننده ردوس جزیرهسینه کلدک بوراده هلال جمادالاولی نی کوردک
 ردوسده اوچ ساعت مقباری توفندن صوگره وقت عشا ده آندن
 چونادک، بو حینده ردوس والیسی عابدین پاشا ایدی بوکا جزایر
 والیسی دیورلر آق دیکزک استنبول ادارهسنده اولن جمیع جزیره
 بو والی ناک زیر دستنده اولوب بالفوز بو جزیرهده قرق دورت
 بیوک قلعه موجود ایمش دورتیسسی اسلام باقیمسی خرستیان دور دیدیلر،
 ردوس جزیرهسی بزم بو طرفده بارلیق تاغنه مشابه اولوب شرقدن
 غربه اوزانان غرب طرفی بلند شرقی بر آز پست لیک طولی و عرضی
 دخی بارلیق تاغی مقدارنده کورندی.

استنبولدن چقدغزندن بو یاق پاپور توشلوک تابا یورمش ایدی،
 ردوسدن کتدکن صگره بو کیچه تمام یوریوب ایرتهسی که اون

یەنچى سىنتېر دور گون چىققان وقتىدە توپچى مصطفى افندى ايله بيله پاپورك باشنىك يوغان يىغاچ اوستىنە چىقىپ اوتوردىق گون پاپورك نىق توشوغىدىن طلوع ايلدى دىيىك كە توغرى شىرقە بورلىش جوانب ارىغىدە سواحل و جزائرەدن هېچ نىسنە كورنمىدى قورى يىرلىك كورنوب قالدىغى يىراقىدىن ايسەدە بىر پارچە تسلىء خاطر يعنى بىر آز كوكل جوتىچ بولور ايكن آسمان ايله صودن غىرى هېچ نىسنە كوزە توشمىدىكىن خىلى وهىمەلىك بولدى، بو كون كوندىزى وكىچەسى ايله يوروب ايرتەسى اون سىكزىنچى سىنتېر ايدى، پىنجىشەبە گون وقت ضىدە مرسىن متصرفلىغىدە كلك ردىس بولن مرسىن ارالغىنى بىر يارىم ناولىك يورلدى، اوتوران پاپورمىز ساعىتىدە اون ايكى مىل سىر ايدىر دىدىلر ۲۷ چاقرىم مسافە اولور بو عىساب ايله ردىسدىن مرسىنە قدر مگ چاقرىم تخمىن ايدىلور، مرسىن آدە اسكلەسىدىر نهر سىحان نهر جىحان ايسكى قوشولوب قزىل ايرماق نامىلە بو شەرك قىرىندە اق دىكزە توكولورلر باشى آناطول تاغلىرىدىن چقار دىدىلر، مرسىندىن شول گون وقت عىردە جوانب ايرتەسى ۱۷ نچى سىنتېردە جمە گون ايرتە نماز وقتىدە اسكندرون قىضاسىدە كلك بو بىلە حلب اسكلەسىدىر بوندى اوج يارىم ساعىت توقتاب آندىن لازىقىدە جوناك عصر وقتىدە لازىقە بىلەسىنە واردىق، بو شەردە عزىلردىن حاجى محمد مغربى و ابراهيم ابن ادهم حضرتلىرىنىڭ آتاسىنىڭ تىرىسى و جامى و اول جامىدە مولوىلر وار دىدىلر، ابراهيم ادهمگ اوز تىرىسى بوندىن دورى ساعىتلىك مسافە جىلە قىضاسىدە ايدىش ابراهيم ابن ادهمگ والدىسى بلخ پادىشاھلىرىدىن ايكى بورايە كلوب مەفون اولدىلرىنى پاپورده احمد قنوى نامىدە بىر ترك بويە حكايە ايلدى: «ابراهيم ابن ادهم حضرتلىرىكە تصوف كىتابلىرىدە مەنەبلىرى مرسوم و توار بىلەردە نام عزىلرى مشهور اولىاء اللەدىن اولوب پادىشاھلىغىنى ترك ايدىرك چىقىپ ھىر سەنە حج قىلدىدىن صوگىرە ارض حرمىدىن كىدىپ خارجدە استقامت ايتىمگ عادىللىرى ايكىن بو شەردە كەلمىش، بلخدە

والدەسى قاچ دىفە دەوت ايدىب فايتىما دىفە اوغلىنى آلب كەلك
 اوچون بالىدات اوزلىرى سفر مشقتىنى التىزام ايدىرك ازلب چىب
 اوغلىنى بو جايدە تاپىش كە شەردن طشرە دىكز يىقاسندە بر غارده
 آنا اوغول ايكسى يىغلاشوب كوريشوب آناسى دە اوغلوم بو نە
 خالدر دوزخ سىڭ اوچونى يىرادلىش عاصى ايسىڭ خىدانىڭ رەمتى
 واسە رسول اللەنىڭ شىفەتتى دە عاصى لىر اوچوندر اوغلوم بو يىل
 يورمە خىدانىڭ كىرەندىن نا اميد كىمى اولمە مەلىكت ايسە اىگاسز
 اھالى سىڭا انتىظاردىر يورالىم دىر، ابراھىم يا آنا آندە واروب نە
 يىپاچىم دىور، آناسى دە نىخت كە اولتورسىن پادشاھ اولورسىن دىور،
 ابراھىم بن بورادە دىغى پادشاھم دىمىش، پادشاھلىڭ بو مىدىركە ياندىڭ
 يىر توز توفراق، اىسەڭ نچە يىردن يىرتىق يىماق، اوستونىڭ كىر،
 ساچىڭ طولابت قىل دىر، آناسى بو يىلە دىدىكە يىماق تىكب اوتوران
 اىگنەسنى دىكزە آتىشە يا آنا مىڭا شو اىگنەنى تاپوب يىر دىمىش
 آناسىدە دىكزە كىتىكى اىگنە نردن تاپلور دىدىكە فاشوكزدا گى
 خادىملرە وەسكىلرە بىورگىزكە تابسونلر دىر، آناسى اى اوغلم بو يىل
 دىوانەلغى تاشلە دىدىكە من عىسا كىرمە امر ايدىرسىم اىگنەمى تاپوب
 كتورلر دىر، آناسى دە كورالىم كتورسونلر دىدىكە ابراھىم خىزىرتلىرى
 يا سىمك دىوب بالفىرە خطاب ايتىدىكى اىلە دىكز مۇجە كلوب نچە مىڭ بالق
 بىردن باشنى سودن چىقىرىق لىبىك دىبە تورمىشلر اىگنەمى تاپوب
 كتورگىلر دىدىكە بالفىرە چوموب كىدىب بىرىسى اىگنەمى آغزىنە
 تىشاپ چىب ابراھىم خىزىرتلىرىنە وىرر، آنا پادشاھلىق بو يىلە اولور
 دىر، آناسى ابراھىمدىن بو كىرامتى كوروب ترك دنيا ايدىرك كىتورن
 خىزىنەسى اىلە بو شەھرە بر جامە وغانقاه بنا ايدىب اوقافلىر قىلمىش
 باقى عمرىنى بو جايدە اوتىكارىب بوندى مەفون اولمىش» دىب تەمام
 تىرتىب و فىصاحتلە تىقرىر و بىيان اىلدى، ترك طائىفەسىدىن عىادى بر
 آدمىڭ فىصاحتىنە بىزم خىلەمىزنىڭ اىڭ عالم اولانى برابر كلور ظن ايدىم،
 لازىقدىن غىتىن و قىتىندە كىدىب اىرتىسەسى ۲۰ نچى سىنتەبىردە طرابلىس
 شەھرىنە كەلك، طرابلىسدىن توش و قىتىندە جىناب و قىتە عىزىدە

بيروت بىلدەسى

بيروت شەرىنە كلوب عثمانلى «لوقنطە» سېنە توشىك «لوكنك» ھەم ديورلار ھونىل مەناسىدە كە بىيانى كېچى، بىرۈنە ھىزىت يىھى ىلىمە السلاىك قولى جامىدە مەفونىر زىارىت ايتىك، امام اوزاعى يارىم ساعىلىك يول شەردن خارجدە دىدىلر آكا وارمىق بىرۈنە دورى كۈن تورۈب توقزىچى جمادالاول ۲۴ نچى سىنبر چەار شىنبە كۈن ايرتە برلن چىب توقز ساعىت شىمىدوفر ايلە يوردىك وقت عىردە

شام شريف

شام شريف شەرىنە كلدىك. بىرۈنە باقى احوالى بونىك اخىرىنە يازىلور. شامىدە ىمر آغا دىدىكى ذاتىك خاننە توشىك، اوچ كىشىە آىلىق توقسان غروش يىنى صوم اىللى نىن اجرە اىسلە آندە اوتوردىق، خان دىدىكارى انسان وحيوانە مىشركى محل اولور روسچە «دوبور» خىالى تاك ديورلر. لوكندە ھونىل انسانە خاىدر روسىدە غاسىتىنسىە ديورلر. ايرتەسى پنچىشنبە كۈن سىنچىدار جامىنە چىب ايرتە نمازىنى آندە اوتادىك سىنچىدار نامىلە شىرە ياب اولن ذاتىك اصل اسمى «سىد احمد ابن مرداس السلى» دور دىدىلر اما حىرسى اىچىدە، سىد عبدالله ابن مرداس يازلمش يانندە يىنە بش قىر وار صحابە دور دىدىلر. اون برىچى جمادالاول جمىە نمازىنى جامىدە اىيەدە اوتادىك تقبل الله عنا وعن جمىع المسلمىن.

جامىدە امىە تصغر بنىەسىلە دور. ونسىتلە جامىدە اموى، دىھى ديورلر. «امىە» امە كالمەسىنىك مىصرى اولوب تكلمە «امىە» دىە امە نىسبىت غلظ دور. اسلامدە ايك اول شىرتلى جامىدە بو اولوب ھىرتنىك سىكسان سىكز سىنەسندە ولىد ابن عبدالملى كمال زىنەت ومصارفى بى حد ايلە بنا اىتمىشدر غاىت ترصىفى وترصىعدن قدىمەدە بوىكلا ولىد

دخی دیمش لر. تواریخلرده یازلدیغنه کوره گوزل لیکده نهایته ایرشمش
ایکن بوندن برنچه یوز سنه لر مقدم اوت قزاسندن اولگی زینتنه
بر آز شکست کلمش. شمعی بزم واردغمز سنه دن اوچ دورت یل
مقدم یعنی مک اوچ یوز اون برنچی سنه سی یینه حریق ظهور یله
ایک مزین اولن محراب طرف ایوان ورداق لری کلا یانوب یقلوب
فقط تاش ستونلری قالمش. بناسنی طرز قدیم اوزره اشلیمه فرمان
عالی وارد اولوب نچه یوز اوسته بواشینک اوستونده ایدی فقط
مرمر تاشلرینه نقش اویوب ستون تاشلرینی اشلیان اوسته لرنک
عددی یوزدن زیاده واردور فقس غیرهم، اوچ دورت یلدن بویاق بوقدر
آدم چالیشوب هنوز اوچدن بری تمام اولمامش یالغوز مناره بیضا
طرف ثلثی یاقنلاشمش ایدی. جامه نک طولی شرقدن غربه بر یوز
توقسان خطوه عرضی یتش بش خطوه رداق آستی قرق بش جمع
بریوز بیکرمی خطوه دور. درک لری دخی ۱۲۰ عدد اولوب کلسی
تاشدن دور. کنبد آستونده ایکی درک وار بوایکی درک بلقیس نک
تختی نک آباغی ایله یمندن یاکه قدوسدن کتورمش دور مک بش
یوز آلتون ایله کلدیکنی سویلدیلر یانغنده بویاسی کتمش ایسه ده
نقش لری بللی تور بدر. جامعه دورت منهبک دورت محرابی وار
هر محرابک آراسی ایلی خطوه دن، حنفی محرابک آلدنده حضرت بحی
علیه السلامک باشی مدفوندر زیارت قیلنور. بو پیغمبرک قوی بیرونه
باشی مونده وسائر جسدی نابلسده اولوب نه دن بویله کیسکی به
توشمش دیو صور دغمده دیدیکه، حضرت بحی نک قصه سی تفاسیر
وتواریخلرده مسطور ومشهور اولوب زمانه سینک پادشاهی معشوقه سینک
القاسیله باشنی کیسوب بونده کتورمش جسد مبارک لری شهید اولن
محلده یعنی نابلسده قالوب آنده دفن ایدلمش بر زمان ولایت لر
فقط وغلا ایله مبتلا اولدنده یهودیلر نچه دفعه استسقایه چقب دعاری
مستجاب اولدنده علماً یهود اتفاق ایله دیمش لره قطع مطر ومنع
دعاً گناهک شامتی دور کرک که بر بی گنا الدن استمداد ایدالیم گناه سر

ال حضرت يحيى نڭ الى دورديه قبرينى آچوب بر قولينى آلورلر آنى
 وسيله ايدرك دعا قيلمقده مستجاب اولوب آسماندىن يغمور باران
 اينوب مغمورچيلك اولور بونىكله بوقولنى كفن ليوب يهوديلر تبركا
 محرابلرنده صافلب بويله مضطر وقتلرده آنىكله استنعا واستسقا
 ايدر اولمشلر بوييله اولارق ككوب سنين ويللر اوتمش.
 بنى اسرائيل ونصارى اياملرى كيچوب اسلام زمانهسى يتمش
 اوشبو جامهك بائيسى اولن وليد ابن عبدالملك، زمانده مملكته
 بر قعطليك ظهور ايتمش اهالىء اسلام نچه كونلر استسقايله
 چقب دعا قيلمشلر اثرى معلوم اولماش بعده تبعه سنده اولن
 نصارايه امر ايدب آنلره دغى بر اثر كورلمدكه يهوديلر استسقا
 ايدر يغمور ياغار قعطليك كيدر ينه بر زمانلر بوييله اولارق يهوديلر
 چقدىغى ايله يغمور اولور مغمور اولور، بو سرى بلهك اوچون
 مسلماندىن بر آدم بر قعطليك سنده يهودى ديننى اختيار ايدب
 آنلرنىك ديننه كريب استسقايله بيله چقار يهوديلرده غيرى ملتدن آدم
 اولمسون ديه يوقلاب بو آدمى بولدقلرنده بونىك اخلاصنه يهودى
 ديننى قبول ايتدكنه نچه شاهد شهادتليك ويرمشلر. بعده بر صندوقنى
 آچوب ايچندين كفن لنىش بر قول چقارده، يارب بر يوزنده بي
 گناه بندىك قالماش آنلرنىك شامتندن بارانى قطع ومملكتنى قحط ايلدىك
 شهدى بو قول گناهسىز قلوڭ يحيى نڭ قولى دور بونىك حرمتنده بزلره
 باران ايندر ديه مناجات ايلدىكه اسماندىن بلوط كلوب يغمور ياغمش
 مزبور يهودى اولمش مسلمان بو حالى بلىكى ايله درحال كلوب
 حاكمه عرض ايدرده يهوديلرنىك نىدىن صندوقى آلور لىكن جزء پيغمبرنى
 يهوديلركبى الله صافلمق اهانن اولور ومشروع دگلدر ديوب بيرونده
 دفن ايتمشلر اوچ جايله اولدىغى نڭ سببى بودور ديدى، ديدىك كوزه
 كوره وليدىك ايامنده ايسه شامده اولمق اقتضا ايدرايكن بيروته
 واردىغى نه دن ايمش ديدىكه بوراسى معلوم دگل ديدينه ظن ايدرم
 قول بيروت يهوديلرنده اولمشده او جايله آلدنندن ايكنچى

جاہ نفل جائز کورلیموب آلتدیقی اورندہ دفن ایتمش اولہ دیدی. بو خہرنی. احمد عصام الدین افندیہ سویلدیکمده بو تحقیق بنمده خاطریمہ گاہ خطور ایدردی سببنی کمسەدن صورامشیم مزبورک ظنی دوغریدور درست دور دیدی.

احمد عصام الدین افندی اصلی قزانلی اولوب یکرمی بش سنەدن زیاده اول مملکتده کیزرک بر قاچ سنەدن بویاق شام شریفده متوطن کبی جامع ورد کل جامعندہ درس کویلیک ایلہ تورمش اصلنی فصلنی اولنی یورتنی تمام یازدرب آلمش ایدیم کاغدینی یوفاتدیم. شام شریف دیدکمز دمشقر اصلده شام ولایتندہ اسم اولوب شہرہ علم دگل دور، خمس شامات دیور، قدوس شام، دمشق شام، طرابلس شام، حمص شام، طرسوس شام، بزلرچہ دمشق شورینی شام دیرز، حضرت نوح علیہ السلامک اوغلی سام اولادندن دمشاق نام کمسە اولادی ایلہ بو جانبہ کلوب متوطن اولر ق ابتدا سوزینی یعنی قورغاننی او ذات بنا ایتمش ایش سور مزبور کوب کره تغریب وتجدید ایدلمش، سورک ایچندہ ینہ بر سور بار بونک ایچنداگی ویرانہ تاش عمارات لر باغ ارم نک بانسی اولن شداد شدیدنک اثر مشددی دور دیور لر، غایت محکم ومستحکم یصالمش الحالقندہ ایچی جب خانہ یعنی اوق دارو تورمش بر طرفی عسکر خانہ اولمشدر، وبونک ایچندہ حضرت ابی الدردأ رضی الله عنہنک قہری وبر خانہسی محمل شریفک محلی دور قبلہ طرفندہ اولن خانہ خالی ایسەدہ قراولی یساق دیوب کردردی، تاشلری نک اراسنی قورشون ایلہ برکتمش، شیخ جندل حضرتلری نک تربہسی بورادہ دور، سورک ارقاسندہ اسلام پادشاہلرنین دمشقی فتح ایدنلرک نامی وسنہلری یازلمش بونلری یازیب آلدیم ایسەدہ توار یخلردہ تفصیل اولدقن بورادہ تطویل کلام قبلق درکار کورلیدی.

جامع امیه موضعی اول هود علیه السلام خانسی و مسجدی اولوب اول ایامدن نا بو آنه قدر عبادت خانه اولوب کلمش شویله که حضرت هود علیه السلامدن سوکوره یونانیه بعده عبده اوشان واصنام ثم یهود و نصاریه معبد اولوب اسلام فتحنده یوحنا کلیسه سی دیسه تعبیر ایدر لر ایش، اهل اسلام دمشق فتحنده نصف سیف ایله آلدن قدن مسجد فیلنوب نصف آخری صلحا کفره بدنده قالمش، ۷۰ یلدن زیاده راق بو منوال اوزره قوروب تاریخ هجرتک ۸۸نجی سنه سی اهالی دمشق عبده اصنام ایله بر جایده عبادت ایتمه لرینی روا کور میوب اهل نصاریه تلادیکی جایدن بر کنیسه بناسنه رغصت وبرمک اوزره بو نصفی اسلامه فالسون دیه التماس ایتدیلر ایسه ده نصارالر اونامبوب اخیر کار مسلمانلر خلیفه یه شکایت نامه وعرض حال ویرمشلر، صلح قدیمه بناء آنلری جبراً یعنی رضالق سز اخراج ممکن اولمیوب لکن غارج شهرده فیصرک دامادنه منسوب اولن کنیسه قومایی صلح نامه دن طشره بولمه لر یله آنی یقمق اوچون مسلمانلر مجتمع اولدقه کنیسه مرقومه عند النصاری محترم اولرنجه معزز اولدغنه بناء آنی هدم ایتدیرمه برک جامعک نصفنی آنک بدلنه ویرمک ایله مصالحه ایدلمش بو تقریب ایله مجموع سی جامع محمدی اولمشدر صلی الله علیه وسلم.

بو جامعه حضرت هود علیه السلامک قبری وار دیو مروی اولوب اما فایو محله ایدیکی صراحة بللی دگلدر، اکثر اقوال حنفی محرابک قریبنده اولدیغی سویلیورلر، و بو جامعه حضرت موسی علیه السلامک (فانفجرت منه اثنتی عشر عینا) منبعی اولن تاش دیورلر بویی آز کم ایکی کز عرضی بر کز فالونلغی بر چارک دور جاءک تمامنده محرابک بر طرفنه فویولور دیدیلر.

جامع مزبورک خصوصنده نچه آیات بینات واحادیث نبوی وارد اولوب، (وآویناهما الی ابوه ذات قرار ومعین) (والتین والزیتون) آیه کریمه لر ی اوشبو جامعک موضعی بیاندر دییشلر.

مکه مکرمه ده اوقونان بر رکعت نمازه بوز ماڭ ثواب مسجد فخرکائانات
 صل الله عليه وسلم ده ادا اولنان بر رکعت ایللی ماڭ، و مسجد بیت
 المقدس ده قرق ماڭ و مسجد دمشق ده اوقونان بر رکعت اوتوز ماڭ
 ثواب سائر محلرده اوتانان نمازدن زیاده ویریلور و هر کیچه بو
 جامعه حضرت خضر علیه السلام بولنور دیه مرویدر، اوچ عدد
 مناره سی وار بری دیوار شمالیده باب سلسله یه متصل بوگا مناره
 مأذنة العروس تسمیه ایدر لر اذان شریف اوشبو مناره ده اوقونور
 هر وقته اون بش مؤذندن یتیش بش مؤذنی واردور مأذنه یی
 ایلانوب یوروب اذان ایتور لر، و بری جانب غربده مناره غربیه دور
 و بری طرف شرقده مناره بیضاء یعنی آق مناره و مناره عیسی علیه
 السلام دیوبده سویلیور لر - ذات مشار الیه اوشبو مناره یه نزول
 ایده چکدر، بویاسی یشل ايسه ده بیضاء ایله متصف اولمش، اون بشنچی
 جماد الاوّل سمشنبه کونی ۳۰ نچی سنتبر ایدی بو مناره یه چقدق اوچ
 جایک نفس آلور و استراحت ایدر اورون وار دور تنچی سی مأذنه دور
 به دفعه اوشبو مأذنه دن قایتدق ایکنچی دفعه یوقارو طبقه سینه چقدق
 جمع ایکی یوز یکر می باسقچ دور، مذکور استراحت اورونلرنی مؤذن
 یتاغی دیور لر بوگا چه هر باسقچ ناشی بر چارکدن آندن یوقاروسی
 آلتی بر شوکندر، مناره نڭ عرضی آلتی کزدن زیاده راق و بشنچی
 طبقه دن قیوسی تخمینا اون بیش کز اولور باسقچ لری ایلنوب چقولور،
 واران زایلر مناره یه خط یازمق عادت ایشکه، فلان ابن فلانم
 بورایه کلیم یا رسول الله وقت نزوله بو مکتوبی کوروب یوم قیامتک
 بزلی شفاعتکندن محروم ایلمه دیو بو کبی سوز لر هر کم بلدیکی
 و کوکلنه کلدیکی عباره لر ایله یازمشلر خطوطدن مناره نڭ آچیق یری
 قالماش بزم بو طرفدن خیلی آدم لرک اسمی اوقولدی.

و جامعک شرق طرفنده حضرت حسین رضی الله عنه نڭ رأس
 مبارک لری زیارت قیلنور مخصوص بسر خانده غایت تربیه لی دور،

و جامعك دورت طرفنده دورت بيوك داربازهسى بار باب جنوب كه قبله طرفيدر بوگا باب غبرانى و باب زياده ديورلر و باب شماليه بوگا باب سمياطى و باب ناطقين و باب سلسله ديورلر و باب غربيسنه باب بريد ديورلر و باب شريفيسينه باب جيرون تسميه ايدرلر. بو داربازه ننگ آلدنده قاربوز قالدردان ديوب هر صو وار منبعندن آتيلوب هر نيزه بويى يوقارو چقار آلمه و تخوم كوناران صونى بورسده كورمشيدك بو ايسه قاربوزى كونارر ديديلر بونكچون قاربوز قالدردان ديمشله قديده حضرت معاويه ننگ سرايى بو اورنده ايمش، جامعك كچك ايشوكارى دخى وار جامعك صحنى اورتاسنده هرقيوسى وار اوستنه قبه قيلمش كرات يعنى چوماك قويمش صو و طهارت آندن آلورلر، و بو بلده فاخرده بوندىن غيرى دخى گوزل جامعلر اولوب جهلدىن برى سنانيه جامعى ديدلور سنان پاشايه منسوب هر مزين كلشيني جامعلر، درويش پاشايه منسوب هر زيبا جامع دخى واردور، و شهردىن چيتمه كوك ميدانى قربنده سليمانيه جامعى وار اطرافى مدرسه و كتب خانه ايله مكمل و غايت مستحكم بنا ايدلمش ايسده حالا اطرافى و حواليسى خرابه اوله رق يالغوز مسجد جامعك اوزى تورويدر هر كون فقرالره او جامعك وقفندين نان اولاشورلر ايكن هفتهده بر دفعه آش دخى وار ديديلر بو جامع لر استنبول جوامعى طرزىنك تعمير ايدلمشدر. و بونلردن ماعدا دخى جوامع و مساجدلر ك حسابى اوليوب مكاتب و مدارس خانقاه و خانات و لوفند و حمامات غايت كوب اولوب ايكى يوز مقدارى حمام وارليغى خبر ويررلر و شهر ننگ ايچندين يتى عدد ايرماق آقوب ايكى آزى بزم چوچكده آمبو قره صوى قدردور، اطرافنده دورت يوزه قريب عيون و چشمه واردبو سويلديلر باغ و باغچه ميوه و فواكه ننگ انواعى والوانى و نچه تورلوك گل لر و چچكلر موجود اولوب بال دخى بي حساب كوبدر بال آردسى ايله كوچه لر طولو اولوب بونك كترتى گل و چچكلر ك كترته دلالت ايدر شام جنت مشام ديمشله يعنى شامدىن جنت ايسى و جنت بويى

کاور دیمکدر، حضرت حق تعالی حضرت موسی علیه السلامه خطابا تورات شریفده امت لرگی بال وسود آفان مملکتده صاحب ایدرم دیو وعد ایتدیکی مملکت بودورکه امت محمده صلی الله علیه وسلم نصیب اولمشدر، (ان الارض یرثها عبادى الصالحون)

جامع امیه بوندن مقدم دورت یوز آلتمش تاریخنده بر دفعه یانوب لکن او حریق نهدن ظهور ایتدیکی معلوم دگل اما بو ۱۳۱۱نچی سنهده یانغین نڭ سببی اوستونده قوروشونڭ بر جای تیشلوب آنی یمامق اوچون قورشون قویده آستونده اولن قاموشه توتاشوب بردن اوت کوتاریلوب کتمش یارتی ساعتده یانوب تمام بولدی دیورلر، بو خصوصه عملیه می، مهندس می، متولیه می قانغی یرینه جزا کاور، بونڭ تعمیرى اوچون دمشقه نه قدر پول وخرجات تعیین ایدیلور دیه حکومتدن خوف اوزره جوابه منتظرلر ایکن، سلطان حضرت لرندن بو صورته عنایت نامه کلمش که، خیرلی قضا اوله اهالیء دمشق بوڭا تشویش تارتماسون غم و خفاده اولسون، ظن ایدرم اول بلده مبارکه یه بر بلای مبرم کلچک ایشده حضرت جواد کریم کمال لطفندن او بلای عظیمی بو جامع کبیرک حریق ایله دفع ایتمش اوله» دیو تسلی دن صوگره شمدی بناسی ایاصوفیه طرزنده اولمق نردمه مناسب کوریلور دیمش ایکن اهالیء شام طرز قدیم تغییر ایدلمسه دیوب بو التماس ایله اولسگی چه فالمش سلطان عبدالحمید حضرتلری اوز چینندن بر ملیون تعیین ایدب اهالی یی بو آغر خراجاتدن معاف ایتمشدر، اوسته لرک معاشی هر برینڭ خدمتنه کوره اولوب فقط مرمر تاشه نقش چزیب ویرن نڭ یومیه سی بر آلتوندر دیدیلر بوتاشلر محرابه و قبله جانب دیواره قویولور دیدیلر. بونڭ اوچون یعنی ربع مسکونده اولن جوامعناڭ ایسڭ زینتلی سی اوچون بوڭا جامع «عروس» دیمش عروس بزلر چه کیلونچک دیمک اولوب «زفانی» یعنی کیاو کلور کونی کلنچک نڭ بزاندکنه تشبیه عروس ایله توصیف و تسمیه ایتمشلر ایش، بلاط الولید دخی دیورلر

بلاط مرمر دوشنهش کاشنکاری مصیقل و مزین موضعه دینلوب بونک
ترجمه سی کاشغر ماده سنده دخی بیان ایدیلور.

ایمدی ابتدا شهرک ایچنده اولن زیارت لری یازیب بعده صالحیه
طرفه ثم اطرافه چقالیم.

دار السلام استنبولده اول حضرت یوشع علیه السلامن باشلب
بیر و تده ینه انبیادن حضرت یحی علیه السلام ناک زیارتی ایله تبرک لندک
دمشقده ابتدا صحابه دن سنجقدار حضرت لرینی ثم حضرت یحی علیه
السلامی زیارت ایتد کمز یرقاروده یازیلوب اوتدی، بعده رأس
حسین رضی الله عنه و حضرت ابی الدردأ و شیخ جندل یاخود شیخ
جندب حضرت لری زیارت قیلندی، بوندن سوگره قبرستانده ابتدا حضرت
بلال و حضرت معاویه و حضرت عبدالله ابن ام مکتوم و حضرت ابان ابن عثمان
و عبدالله ابن رواحه و عبدالرحمن ابن عوف و عبدالرحمن ابن ابی بکر و ابی
سفیان و مقداد ابن معدی و معاذ ابن جبل و وائل ابن اثقی و ابو هریره
و حضرت طلحه ابن الزبیر و ام المؤمنین حضرت ام حنیبه زوجة فخر
کائنات صل الله علیه و سلم و اولیاً کرامدن بعضسی شهرنک ایچنده
و بعضسی طشنده زیارت ایدلنر و یس قرنی و ذالنون مصری و شیخ
ارسلان و ابو مسلم حولانی و ابو سلیمان دارانی و شیخ محمد دمشقی
و شیخ عبدالرحمن اوزاعی و زین العابدین ابن حسین و شیخ محمد سکاکی
احمد ابن محمد سر و جی، و خلف لردن عبدالملک ابن مروان و نورالدین
شهید و سلطان صلاح الدین ایوبی و بونلردن ماعدا دخی صحابه و اولیالرنک
عد و اعصاسی ممکن اوله یوب خدا تکرار زیارت ایتدک نصیب
ایلیه ایدی شهرنک طشره سنده باب کیسانده بر قبره وردق تکلمش
تاشنده (هذا قبر سیدنا بلال بن همامه بن ریح الحبشی مؤذن رسول
الله توفی فی سنة عشرين سنة اربعة وستين نقله امام النووی) دیو
یازلمش شهرنک ایچنده اولن قبرستانده حضرت بلالک ترجمه سی اوستونک
(بلال بن رباح) یازیلوب کیندلی تربیه لی معروف و مشهور اولوب
طشره اولن مقبره اگریچه تربیه لی دکلمه ده تاشنده بویل صریح

یازلمشدر کوب آدملردن صوردم بوایکی قبرک قانغسی حضرت بلالک دور
هیچ بری آنوق بلمدیلر جواب شافی ویرمدیلر بعضلر طشروده اویله
برزیارت وارلغندن غیرلریده اولمدی فقط بر آدم سویلدیکه رسول الله ناک
بلال اسمنده ایکی مؤذنی اولوب بری حضری وبری سفری ایدی
طشروده اولن بلال سفری دور دیدیسه ده سپر وتوار یخ لرده کورلمدکن
بوسوزه تمام اعتماد ایدمه مدیم.

بازار ایچنده بر چنار یغاچی وار حضرت علی کرم الله وجهه
دلدنلی باغلایان درخت دیورلر توپونک یوغانلغی اون کز اولور.
بویله چنار یغاچلری استنبولده دخی کورلمش ایدی ایچنده یماچی لر
اوتور مشیندی.

صالحیه

صالحیه دمشکک سورندن چقد قندنصکره بر میل مقداری یرده جبل
فاسیونک ایتاکنده واقع اولمش جوامع ومساجد ومحلات وماماتی
مشتمل بر قصبه کبیره دور بو قصبه ده زیارت لارک مشهوری شیخ
یحیی الدین عربی المعروف بشیخ اکبر حضرتلری ناک تریبه شریفی دور.
سلطان سلیم خان مرحومک بنا کرده سی اولن جامعک بر طرفنده علی
حده بر خانه دور، بو ذات اکبرک تولدی بش یوز آلتمش تاریخنده
موسیه نام بلده ده وفاتی آلتی یوز اوتوز سیکزده اولمش. حیات
وممات لرنده کراماتی صریح کورلوب مصنفاتی ده کوبدر. جمله کراماتندن
بری بر کون بر سر تراشه کلوب ساچنی آلدرمق اولدقه اول بی تمیز
سر تراش بو ناک کهنه البسه سیننه نظرا پاره سی یوق فقیر ظن ایدرک
تیزده التفات ایتمیوب انتظاره قویهش یگی کیوملی دن نچلر ساچنی
آلدریب کچمش، ذات شریفده بو حالدن منفعل اوله رق کایوب «رب
الناس تحت اقدامی (۱)» دیرک یرنی بر تیوب یورمش کنمش، آدملرده
بو عریف کفر سویلدی دیوب توتوب حا کمه ایلنورلر. حا کم شیخ گه

خطاب ایدب کفر سویلەمش سەن تاویلی وارمیدر دیدکنده «اذا دخل السین فی الشین طهر قول محی الدین» جوابنی ویرەمش بو کلام عهینک معناسنی بلامیوب حبسه قویمەشلر حبسه وفات ایتەمش بوسوز آغزلرده اشتہار اوله سویلنەرک سلطان سلیم شام شریفی فتح ایتدکنه قرتال بابا دیدیکی بردات اولوب سلطان سلیم او ذاته اخلاص ایتەمش ایکن محی الدین عربی ننگ «رب الناس تحت اقدامی» قولی ننگ معناسی نه اوله دیدکنه، بوسوزی سویلین اورنده خزینە اولوق کرک دیەمش. سلطانده او جایی کم بلورکه وفاتنه بوقدر یوز ییل لر اوتەمش دیدکنه «قرتال بابا» مراقبیه واریب فلان موضع اولسه کرک آنی فاسونلر کالاسونلر دیدیکی ایله واریب او یری قزارلر برنچه چولەک آلتون تابوب اول آلتون ایله سلطان سلیم جامع مزبوری بنا ایتەمش شیعخ تریبەسی نیده غایت زینت لەش اوستنه اوقالی یا پوقلر یابەش هر کون وارمق کاهک ایله نوم وبقطه ده ذات مشارالیهک روحانیت لرنندین کوب فیض وپهرلر تابەش دور، معلوم اولدیکه شیخ حضرت لری آدملرننگ مالە محبتنی رضاً خدادن فوق بلدکیچون «رب» لفظی ننگ معنای مجازیسینی مراد ایدب تحت قدمندە آلتون وارلغنه اشارة ایتەمش ده یری تپەش کتەمش.

دخل السین دن مراد سلطان سلیم شامه داخل اولدقده بوقولک معناسی ظاهر اولور دیمک ایتەمش. محی الدین عربی ایله قرتال بابا بینده تقریباً اوج یوز مقداری مدت اوتەمش ایکن او ذاتنگ کلامندن مرامنی آکلب ایاغیله تبدیکی یری تابدیغی وآندن خزینە چقاردیغی، قرتال باباننگ ده صاحب کرامات ایدکینه دلیل دور.

ودخی قرتال باباننگ کراماتندن کونلرده برکون سلطان سلیم بو ذاتنگ حضورنده اسرارینی کشف ایدب مقصدم مصره وارمقدر فتعی میسر اولورمی دیدکنه، بابا حضرتلری مراقبیه واریب بعه باشنی کوتاریب دیەمشکه مصرنگ فتحی سننگ الکنه اوله چغی آیت کریمه ایله مثبت دور دیوب (ولقد کتبتنا فی الزبور من بعد الذکر ان الارض یرثها عبادی الصالحون)

آیتنی تلاوت ایدر. (ولقد) کلمه سی سلیم اسمی ایله عددده برابر (ذکر) توقز یوز یکرمی اولوب بوتاریضده مصرک فتحه دالدر (عبادی الصالحون) ایله حضرت باری سزی واعوانکزی توصیف ایلمشدر دیمش. آیه کریمه ننگ علم جهر ایله استخراج ایدیلن تأویل مجازی سینگ تفصیلی بودرکه (ولقد) تحقیق سلیم که (کتبنا فی الزبور) یازدق بزلر لوح المحفوظده (من بعد الذکر) توقز یوز یکرمی تاریخندن صوگره (ان الارض) معرف باللام ارض مصر دور (یرثها عبادی الصالحون) ارض مزبوره صالح قللسر وارث اولور دیمکدر (الذکر) الف لام شمسیه تلفظده ساقط اولدیغی کبی حسابده دخی داخل اولمامش اورادن مصره عزیمت ایدب فتح ایلمشدر. بابانگ بشارتی ایله سلطان سلیم مصری فتح ایدب فایندغنده «بابا» نه استرسز دیوب «باباده» آرتوق بر شی طلب ایتمیوب فقط بر خانقاه لیک جای ویره سز دیمش. سلطان برگوزل خانقاه بناء ایدب اوقافلرندن باشقه ماهیه بش یوز غروش وظیفه تعیین قیلمش، ۲۴ نچی جهاد الثانی ۶ نچی نویابر پنجشنبه کونی ایدی خانقاه سینه واریب حلقه سینه داخل اولدق مولوی طرفقنده ذکر ی فی ونغمه ورقص دور «قرتال» دیو «کوچیکان» قوشینه ایتورلر ایکن، بابانگ باشی فرتال باشی کبی آق تویلی اولدقن بواسم ایله مشتهر اولمش. بزم داردغمزده بو خانقانگ شیخی محمد صبری نام ذات ایدی باشی آلمش لردن زیاده اولوب بونگده باشی فرتال کبی صقالی ایله برابر آپاق کورندی.

ینه محی الدین عربی حضرتلری ننگ کلامندندر (اذا کان البعید قریب وتکلم الحدید فقط ظهر دین دین جدید) وابضه مشار الیهک کلامندندر «سرت الف عالم من عالم الله تعالی رأیت عجایباتها وغرایباتها ان اخبرت بها حالا یرى الناس محالا ولكن اظن ان هذا الحال یجى فی المال» دیوب شیخ جامع حکایه ایلدی.

محی الدین عربی الف لام سز ذکر اولنورسه اوشبو صاحب الترجمه شیخ اکبر محی الدین محمد بن علی الطایء حضرتلری مراد اولور.

محي الدين العربي ديوب الف لام ايسله ياد اولنورسه قاضي ابوبكر
المالكي الاندلسي محمد ابن عبدالله مراددور.

وينه صالحيهده فخرالدين عراق « الشيخ عبدالغنى النابلسي »
وماموق بابا، نام عزيزلرئك زيارنى وار بوماموق بابا اصلى كرد طائمه سندن
بر تاجر اولوب، ماموق يعنى پاخته ايله سودا ايدر ايكن بوچايد،
مدفون اولمش تاريخ وفاتى معلوم اولمى بوذاتندن بعض خوارق
ظهور ايتمكله هر كس كلوب كتميه زيارت ايتميه باشليوب هر كون
والى شام بوتربهده آدملرئك از دحامنى كوروب بو كيدر ديه صور دقعه
ماموق باباديان بر عزيز دور جوابنى ويرمشلر اصلى كيدر ديه استفسار
فيلدقده اصلى كرد ايمش ديمشلر « والى » واعجبا كرددن دغى اوليا
چقارمى ديان همانه قبردن بر اياق چقب « والى » نى تپيار يقار اياق
تمام توفراغه كرميوب چقار فالور بوكراماتى كوروب مزبور والى
قبرئك اوستنه قبه و كنبذ فيلد رمش. چقمش اياق صول اياغى ايكن
ايتلرى كيپوب ترناقلى صارغايوب توبوقدن توبان طرفى كورنوب
تور ويدر، ياقن يل لرده بر پاشابو اياغه انكار ايدوب يعنى شى جعلى اولسون
ديه آچدر يب فعندنه چه كورمش ايكن ايكى كوزى كورا اولدى ديوب
سويلد يلر. ودغى جبل قاسيون طرف قبرستانه ذالكفل عليه السلامئك
مدفن لطيفى زيارت فيلنور وآنك قربنده اصحاب كهف غارى وار
قديمه عمارات و مسجد و قيو و حوض لرى اولوب حالا خراب اولمش.
اولده بويله تعميرلى و تريبهلى ايكن خرابنه سبب نه دور ديد كده،
محي الدين عربى حضرت لرى اصحاب كهفى استيان شرقه وارسون
بوراده دكلر ديان سوزيله آدملرئك اخلاصنه فتور كلوب بتدرىچ
بودر جهيه تنزل فيلمش دور ديه جواب ويرديلر.

وبونك شرق طرفنده مقام اربعين ديرلر، قرق لر غارى وار
جبل قاسيونئك ايك اوستونده دور، بوگا چقدقده شهرئك كلسى ككفده
كبى كورنور و صحراسى كوم كوئك يم يشل باغ و باغچه حدائق و بستان
وبو درختلر آراسته طولو قشلاق و كوى و قصبه لر كورنور، جبل

فاسيونڭ وراسى جبل لبنان قش وياز، قارلى وبوزلى اولوب چهار
 اطرافه آقان انهارڭ منبع ومجراسى بو تاغدر، قرقلر غارى نڭ
 يوقاروسنده يول كىي بر قزل تاشلىق وار. هابل شهيدڭ قان اثرى
 ديورلر وبو غارده حضرت آدم و حضرت الياس و حضرت يعى عليهم
 السلام افامت ايتدكلرى و حضرت عيسى عليه السلام حواريون ايله
 بو غارده عبادت ايتدكلرى وياندىقلىرى مزويدر ومحل اجاسبت
 الدعاء ديورلر غارڭ آرقاسنده قرق عدد محراب وار هر بزنه ايكى
 ركعت نماز اوتولور، وغارڭ تورنده تاشدن آغز تل وتش وبوغازى
 دغى وار يوم جزاده بو تاغ اوشبو آغز وتل ايله تسكلمه كلوب
 قابل هابلنى ناحق قتل ايتدكنه شهادتليك ويرر وزيارت ايدنلر
 اوچون دغى شفاعت طلب قيلور ديورلر، ايشوك آلندنه اويلرى
 وار زوارلر آنده آش پشورلر هر كون زائردين خالى دگل خصوصا
 رجب آينڭ اوّل جمعه سيكه كيچهسى ليله رغائب دور اهالىء دمشق
 پنجشنبه كون ايرته برلن چقب كيچكهچه او غارده بولنورلر، بعد
 العصر غاردين قايتان آدملىرى كوررسكز كوبر وكنن كوچهلردن يول
 تابوب يوروب بولميور كيچه ليوب قونوب قالانلر آنسندن ده كوب
 بولور ديديلر، فرقلرڭ محرابى وسائر مساجدلرڭ محرابى نقطه جنوبان
 بر درجه شرقه مائل كورندى، اما جامع اموى نڭ محرابى عين جنوبه
 يعنى عين قيامه دوركه قطب جنوبڭ برابرى اولور، بوصله كامپاس
 قبله نامه ايله كوب كره دقت ايتديم بو قدرجه فرقى وار بلندى
 اما صورادغم آدملر (نعم ولسكن لا باس بها) وبعضلر (اه ليس
 الفرق الا قليل) ديه جواب ويرديلر زياده هيچ شى ديمديلر.

وينه شهردن ايكى ميل يعنى دورت بش چاقريم مقدارى
 مسافهده قصبه قدم شريفى ديرلر قصبه مذكورڭ مسجندنه بر قره تاش
 قالونلغى يارتى كز، بويى بر كز وهر طرفى يارتى كز مثلث الشكل
 بو تاشاڭ اوستونده بر آياق ايزى وار، حضرت جناب اكرم صلى
 الله عليه وسلم بورايه كلدكده اوّل دوه دن دوشديكى ايله باصمش

ناشی اولوب بطریق ارهاص اثری قالمش دیدیلر اول قصبه قرینک حضرت موسی کلیمک قبری وار، اگرچه ایکی پیغمبر یعنی حضرت ابراهیم و حضرت اکرم صل الله علیهما والسلامنک قبر شریفندن غیری انبیالرنک مدفنن معین بر محلده اولدیغی قطعاً معلوم دگلسه ده حضرت موسی علیه السلامک قبری دیوب سویلدیلر لعل بویله بر خبر و اودر، ایکنچی جایده اولانی قدس شریف فصلنده یازلور.

بوگنا قریب شیخ عبدالقادر کیلانی قبری بعضلر او ذاتنک اوزی و بعضلر اوغلی دور دیدیلر، واحمد عسالی دیان ذات دخی اول جایده دور زیارت ایتدک، و بونلردن مساعدا دخی شهرک ایچی و طشی اطراف و جوانبی زیارات اصحاب کرام و قبر اولیاء عظام ایله مملو و مکمل اولوب فقط زیارت ایتدکمز تر به لرک اونندن برینی یازمغه اقتدارمز اولمدغندن بو قدرچه ایله اکتفا ایدلدی.

بویله مبارکه نک مساجد و مدارس و مکاتب و محکمه و محاکمه لرینی سیر و سیران ایلب ایکی آی یاریم یعنی یتمش بش کون کامل توروب ۲۵نچی رجب المرجب دوشنبه کون ۸نچی دیکابرده چقبینه بیروت بلده سنه کلدک، بر کون حاجی رمضان افندی ابکاولرمز تراموا ای ایله راست بیروته قدر یوروب تماشاالر ایتدک، بیروتک لیمان بوی ماک خطوه دور عرضی بتی خطوه دور لیمانک هر بر ناشی نک اوزونلغی ایچ طرفی یکریمی بتی خطوه دیکز طرف ناشی اون دورت خطوه دور عجباً بو تاشلری نه قوه ایله کوتارمش ونه طریقه دیکز تو بندن تزوب چقارمش عقل حیراندر.

بیروت بلده سی بر گوزل موضعه اوتورمش بیوک شهر دور جسامتده دمشق قدر وار بر طرفی آق دیکز و بر طرفی جبل لبنان اولوب بو تاغ نک صای و تپه سی کوی و قصبه دن بوش دگلدر اگثری نصاری و خرسیتیان دیدیلر تللری عربی دور تاغ و صحرایی زیتون یغای و اوزوم تاکی و سائر میوه و فواکه لر ایله مملو اولوب حرما

یغاچنی ابتدا بو شهرده کوردک، بیر وئده ینه بش کون نوروب برنچی شعبان ۱۴نچی دیکابر ایدی یکشنبه کون پاپوری ایله ایکی ساعت یوروب صیدا برابرینه ینه یاریم ساعتده سوریه بلدەسی برابرینه کلدک وقت عصرده زیب قصبەسی برابرندن کیچوب نماز شامنی عکه قەەسی برابرندە اوتادک خفتننڭ اۆل وقتی ایله خیفه شهرینه کلدک بوندە پاپور بر یاریم تاوولیک توقتادی یوک توشوردی فقط نافتەدن ایلی مڭ عدد تافتە توشردی دیدیلر آلتی یدی یوز آدم ونه قدر مڭ پوپ یوک دخی واردور. پاپورک نچوک حمل و تحملنه تعجب ایدیلور، فسبحان من خلق الخلق، خیفەدن کیچەسی یورویوب ۱۶نچی دیکابر سوشنبه کونی ایرته نماز وقتندە یافه بلدەسینە کلوب توقتادق، بیر وئدن خیفەیه آلتی ساعتە کلەش ایدک خیفەدن یافهیه دخی آلتی ساعتە کلدک، یافەدە بیوک جامع یوقدر شهرک اطرافندە افلسون لیمون مندلیک باغچەسی غایت کوب اولوب بتون آروپایه وسائر بلادلره افلسون بو اسکلهدن کیدر دیدیلر یافەدن اوچ دورت ساعت مقداری توروب آندن شمندوفر ایله اوشبو کون وقت شامە قدوس شریف شهرینه کلدک.

قدوس شریف شهری

قدوس شهرینه کلوب دلیل اشهاد افندی دالاتیلە شیخ رشید افندی بخاری نکیه سینە توشدک یافه ایله قدوس شریف آراسی شمندوفره دورت ساعتلیک یولدر مقداری ایکی یوز چاقریم اولور یولده رملە شهری کورنوب قالدی بوندە صالح علیە السلامک زیارتی وار دیدیلر، قدوس شریفه واردغمز کون یغهور یاغوب کوچلر قارلی صولی اولدقدن چهارشنبه کون چقمایوب یاندق فقط کیچەسی حمامه واردق حضرت ایوب علیە السلامک (ارکض بر جاک هندا معتسل) چشمەسی بو حمامک ایکن آندە غسل ایتدک وارچدک پنچشنبه کون آلتنچی شعبان ۱۸نچی دیکابر ایرته نمازینی مسجد صحره اللده

اوتاب داخل حرمده اولن زيارت لری او کون تمام ایتدک حضرت سلیمان علیه السلام نڭ قبری وسائر عزیزلر دخی وار ایکن، حرمک دیوارندن بر ناش اوچ کز مقداری چقب تورمش بوگا حجر صراط دیورلر، میدان عرضانده قدرت حقله اوچ مڭ یلیق یره اوزانوب جهنم اوستنه تارتملان چسر صراط بو ناش ایمش، قیاس ایله که بر قوچاق یوغانلغینه یتیمان اوچ کز ناش اوچ مڭ یلیق یوله اوزاندرسه نازوک ونهکه لیککی نه درجهده اولور کتابلرده صراط کوپری قلبن نهکه قلیچن کیسکون ديه تعبیر ایتدکلری بوندنلر ناش چقب توران طرفده بیوک بر صای وار بوگا وادی جهنم دیورلر یوم جزاده جهنم اول صایندن ظهور ایسر ایمش «باطنه فیه الرحمة و ظاهره من قبل العذاب» آیه کریمه سنده باطن دن مراد حرمک ایچی ظاهری بو ودای دور دیدیلر، وادی جهنمک وراسنده یهودیلر شهری وار عین سلوی آنده ایکن وارامدی، زوارلر ابتدا باب الرحمة دن حرمه نزول ایسر، حرمک طولی ایکی یوز غولاچ عرضی یوز سکسان غولاچ بو اعاطه نڭ ایچی تمامای حرم دیورلر و مسجد اقصی دیورلر، جامع مسجد اقصی و قبه صخره الله و سرداب سلیمان بو سورک ایچی دور ۷ ایچی شعبان ۱۹ نچی دیسکابر جمعه نمازینی مسجد اقصی جامعنده اوتادوک بو مسجدده فقط جمعه نمازی اوقولوب باشقه بش نماز قبه صخره اللهده اوقولور، مسجد اقصی نڭ محرابدن ایشوک که چه اوزونی بر یوز یکرمی دورت خطوه، محراب طرفی عرضی ینه اوقدر اولور ایشوک طرفی عرضی یر آز کهراکدر، صخره الله قبه سی سیکن بور چکلی هر بور چاک آراسی طشقاریدن یکرمی یتى خطوه جمع ایلاناسی ایکی یوز اون آلتی خطوه دور بو قبه ایچنده ینه بر قبه وار ایلاناسی بر یوز بش خطوه، صخره الله بونڭ اورتاسنده اولوب رشتکه سی نڭ ایلاناسی آلتمش سیکن خطوه دور، صخره الله دیدکمز اورتاسی تیشوک حلقه کبی معلق نورمش ناشدر غارینه یعنی آستنه

توشوب نماز اوقولور حضرت رسول عليه السلام معراج كيچمهسى آنده نماز اوتامش مبارك باشلرينىڭ اثرى تاشده ير ايتمش زيارت قيلنور، غارنىڭ طول وعرضى اون خطوهدر.

صخره اللهنىڭ بنى اسرائيله قبله اولديغىنىڭ بيانى

صخره مزبوره: صخره الله، و حجر معلق، و صخره بيت المقدس، و صخره جنت، و قبله الانبياء اسمالريه ياد اولنان بر بيوك تاشدر، بونىڭ قبله انبياء اولديغنه دائر تورات شريفه و سائر كتب سماويهنىڭ هيچ برنده حق تعالى طرفندن امر و اشاره وارد اولمامش ايكن قديم انبياء بنى اسرائيل بو تاشنى قبله ايدنوب صوگره يهوديلر تا بو آنه قدر قبله اتخاذايتدكارينىڭ سبب اصليهسى سؤال اولندقده دليل اشهاد افندى ايله بر ذات بويله شهادتليك و برديكه: «زمان اولى ده صابئيه قومى حضرت ادريس عليه السلام شريعتى اوزره ايديلر، صوگره كيله بو طائفه شريعت ادريسندن آزيتب حق يولدن يازيب نجوم پرست يعنى بولدوزلره پرستش ايدر اولديلر، بو تاشنىڭ جنتدن چقىدىغىنى خبر نبي ايله ياكه بر علامت ايله بلمش اوده پرستش ايتدكلرى يعنى تابندقلرى يولدىڭ هيكل و تمثالنى بوگا وضع ايدب ياغ چراغلر ينى بونىڭ اوستونده ياقوب تعظيم ايدر اولمشلر، منهب صابئىنىڭ انقراضى ايله هيكل مذكور نحو و مندرس اوله رق صخره مزبوره معطل قالمش، مرور ايام و ازمان بعدنده جناب حضرت موسى عليه السلامى مبعوث ايله تورات شريفى نازل ايدب سنط يعاچندن مصنوع بر قبه اتخاذايتمه اوزره امر الهى وارد اولدى، موسى عليه السلام دخى فرمان الهى اوزره قبه مذكورى تمام ايدب ايچنه تابوت عهد ناميله معروف اولن صندوقى آڭا قويدى، طائفه بنى اسرائيل صحرا تهپده قبه مذكوره يى خيمه و چادرلرىنىڭ مياننده وضع و نصب ايدب اداء صلاتده آنى قبله اتخاذايتديلر وقت كه صحرا تهپدن خلاص اولوب ارض شامه مالك اولدولرندە ذكر اولنان قبه يى «كلكال» نام معله نقل

ایلدیلر، قاچ سنه بو محلمه فالوب بنی اسرائیل عبادت لرنده غائب و حاضر جهة قبهیه اقبال و آئی قبله ایلدیلر، وقتا که حضرت یوشع علیه السلام عالم بقایه رحلت ایندی قبه مذکوریهی کلکال دن کوچریب «شیلو» نام بلدهیه کتوردیلر اطرافنی دیوار و بنا ایله احاطه قیلدیلر بو محلمه قبه اوچ یوز سنه مقداری توردقن صوگره طائفه فلسطین بنی اسرائیل تغلب و تسلط ایله قبه مذکوریهی یدلرنن آلدیلر بنی اسرائیل قبله خصوصنده ایکی فرقه اولرق بر فرقه موضع قبهیه و بر فرقه قبه کیدن طرفه متوجها عبادت ایدر اولدیلر مدت مدیده مرورندن صوگره صلح و صلاح ایله قبهیهی فلسطین لر الذین آلوب «نوف» نام بلدهیه نقل ایلدیلر توجه لری بالاتفاق نوف طرفه اولدی بعده طالوتک ایام سلطنتنده «کنعون» نام بلدهیه کوچردیلر وقتا که داود علیه السلام شرف نبوت و منصب خلافت ایله مشرف اولدی قبه مذکوریهی بیت مقبسه کتوروب صخره الله اوزرینه وضع و نصب ایلدی اهل تورات غائب و حاضر عبادت لرنده قبه طرفه متوجه اولدیلر حضرت داود علیه السلام بوگا بر مسجد بنا ایتمک مراد ایذب لکن قبله الاتمام عزم کلزار بقا ایتمکین اوغلی سلیمان علیه السلام مسجد شریفی پدربینک وصیتی اوزره تمام ایلدی، بو مسجد حضرت موسی علیه السلامک وفاتندن بش یوز یل صوگره آیدی، مسجدک طرح و تزیینده غایت اهتمام ایلدی و تابوت عهدی، کنعون دن کتوروب آئی وضع اوچون مسجد شریف ظهرنده بر قبه بنا ایلدی حالا جامع مسجد اقصی بو تابوتک اورنی اولوب صخره الله ایله جامعک بینی یوز خطوه یردور، طائفه بنی اسرائیل بو ارض مقدسهده قبهیهی قبله ایدینوب الی ما شاء الله طاعت و عبادت ایلدیلر، وقت بنا مسجد دن سیکر یوز یل مرورنده بغض النصر بیت مقدسه استلاء ایذب مسجد شریفی هدم و تخریب و بنی اسرائیلی تعذیب و تعزیریب و قبه قبلهیی و تابوت عهدی و تورات و عصای موسی پی احراق و مسجدک ناشلرینی دخی بریره

قومىوب افتراق ايلدى بعد زمان بنى اسرائيل ينه بيت مقدسه صاحب اولدوقده حضرت عزيز عليه السلام مسجد شريفى تكرر بنا ايدب لکن حضرت سليمان عليه السلام بناسندن دون وكچك ايلدى بعده هر دوس که حضرت عيسى عليه السلام زماننده اولن پادشاهدر بيت مقدسى حضرت سليمانك حد وضعى اوزره تعمير ايدب تزبين وترصيعنده غايت تکلف ايتدى بوندنصكره قياصره رومدن «طيطش» نام ملك ظهور ايدب بنى اسرائيله غالب وامورلرينه مالك اولدوقده صخرة الله اوزرنده اولن مسجدى ومسجد افسىي تخریب ايله يرينه زروعات زرع ايلدى صوگره دن طائفه روم دين مسيحي قبول ايدب احكام انجيل ايله عمل وبيت مقدسى تعظيم ايله مراعات ايتديلر ايسه ده ينه اختلاف اوزره اولوب بيت مقدسك بناسينه اهتمام ايتماديلر تا اول وقته قدرکه قياصره رومدن قسطنطين ظهور ايدب آناسى «هياله» نام خاتون تنصرايتمکه زعم نصارى اوزره حضرت مسيحك مصلوب اولديغى يغاچى طلب اوچون قدسه كلدى كنيسه ده اولن قسيسين وراهبين خشبه مزبوره فلان موضعه القا اولنوب خس وخالنك ايله كومولمشدرديو خبر ويرمه لريله مزبوره خاتون آنى فازدروب خشبويه واصل اولديده اول چقارلمش مزبله يى صخرة الله اوزرينه توكلريب زعم فاسدنچه بنى اسرائيلك قبر مسيحه ايتدكارى اسائت واهانته مجازات ايلدى، وبنى اسرائيل وقتنده بنا اولنان هر نه قدر عمارات وعبادات خانه وار ايسه كلسنى هدم وتخریب ايلدى واعتقادلرنچه حضرت مسيحك مدفون اولديغى جايه قهامة ناميله معروف برکنيسه ومسيح عليه السلامك مولدى اولن محل بيت لحمى بنا ايلدى طائفه نصارى بوايكي موضعه تعظيم وترجيب ايدب بيت مقدس ومسجد اقصايه اهانت ايدر اولديلر. بيت مقدسك شانى وحالى بومنوال اوزره فالوب اول وقته ايرديکه دين مبين اسلام ظاهر ولامع اولدى حضرت عمر رضى الله عنه فتح بيت مقدس اوچون بالذات سفره چقب نائل فوز وظفر اولدوقده صخره يى سوال ايدب تاپوب آستنى نصارى نك

القا ايتديكى شى لردن تظهير واوستنى توز وتوفراقدن تازه ايدرك اوزرينه طرز بدوى اوزره بر كچك مسجد بنا ايدب فضل وشاننه مناسب تعظيمه قيام ايلدى. بعده ملوك امويه دن وليد ابن عبدالملك مسجد عمرى تغيير ايدب سائر مساجد اسلام طرحى اوزره تاسيس ومسجد اقصايى دخى تعمير ايلدى، وقتا كه هجرة نبويه بش يوزه بالغ اولدى ولايت شام وئدسه طائفه فرنگ مستولى اولوب صخره مقدسه اوزرينه بر كنيسه عظيمه بنياد و آنى تعظيم واعتبار وبناسيله افتخار ايتديلر بعده بش يوز سكسان اوچ تاريخنده ملوك ابويه دن سلطان صلاح الدين فرنگ لرى ارض مقدسه دن طرد وتبعيد ايليوب بيت مقدسه مبنى اولن كنيسه افرنجى هدم وتخریب وصخره مقدسه يى كشف وتظهير ايدرك اوزرينه الان مشهود من اولن قبه شريفى بنا ايلمشدر.

ايمى بوياندى نتيجه كلام وفرار مرام بو اولديكه صخره مقدسه اصلى جنتدن اولمغله امت قديم بوتاشى تبجيل وترجيب ايدب كلوب صوگره حضرت داود عليه السلام قبه قبله يى اول صخره اوزرينه وضع ونصب ايتمكله جهة قبه بنى اسرائيله قبل اولمش بخت النصر قبله يى احراق واعدام ايتدك نصگره قبله نى اولن صخره يى قبل ايدنمشدر. نذاك كم بيت عتيق اكر سمايه رفع اولنورسه بيتك محلى ومملك هواسى بزلره قبل اولوردى كذاك قبه شريفى هدم واعدام اولنقد نصگره قبله نى موضعى اولن صخره الله اهل تورانه قبل اولوب فالمشدر. قبله قيوولمسان اول صخره مذكوره نى قبل اتحاد اولنديغى شرايع سابقك هيچ برنده معلوم دگلسه ده، بيت شريفك ايام جاهليت ده حرمتنه خلل كلمديكى كى قديمدن بوتاشك دخى تعظيم وتكريمينه نقصان طارى اولمىوب آز مدت نصارانك تقيرى دخى يهوديلرك يوزينى بوتاشدى دوندر ماشدر يعنى يهوديلرك اقبال وتوجهته مانع اولمامشدر. اه اشهاد افندى نى نقلى اصول نواريخك خبرنه موافق توشدكن اصولك ترجمه سى اشهادك نقل وتقريرى ايله معا تحرير ايلدى،

اما سردايڭ اصلنى صورتىمده هوا سچاق وقتىده خاطر جمع ليك ايله عبادت ايتىك اوچون صالحونلاق اوچون يصالامش ديوب جواب و بوردىسه ده اصول تىسوار يىڭ تىقئىقى باشقه طرزده اولوب تفصيلنى استين او كىتابه باقسون.

بعداز جمعه حضرت مريم عليها السلامه زيارت ايتىك قبرى ير آستونده باسقىچ ايله توشار اوستونده كنىف وقبه يوق، ايشوكڭ ايكى طرفنده ايكى رهبان تورمش بونلر فرگدر ديديلر نللىرى عربى عربچه تكلم ايدىلر بزلرى باشلب چراق ايله قبر مريمه كىتوردىده افرا سورهُ مريم دىنى ايسه ده سورهُ اخلاصنى او فوديم دعا فاتحه فيلب چقدق، حضرت مريمڭ صورتنى كمال زينت ايله بر پيال يا شچوك ايچنه قويىشلر. آندن توغرى طور زىنايه چقدق تاغڭ ايڭ تپه سنده حضرت سلمان فارس رضى الله عنه و حضرت عزيز عليه السلام و حضرت عيسى عليه السلامڭ آسمانه عروج محلى و حضرت موسى عليه السلامڭ القا عصا تاشى و عازرڭ قبرى بونلر جمله سى برى برينه ياقن دور «عازر» حضرت عيسى عليه السلامڭ اچيا ايتدىكى داندر. بعده رابعهُ عدويه و سائر و سائر عزىلرى زيارت ايتىك، جبل زىنادن لوط كولى كورنور حضرت موسى عليه السلامڭ قبرى بو كوله قريب اولوب باروش كلوشى بر كونلىك يولدر سنه ده بر دفعه اسلام و يهودى آڭا و اربب بيوك جمعيت اولور ديديلر. حضرت موسى عليه السلامڭ شامده اولن زيارتى خبر واحد كنى غير مشهور اولوب تواترا معروف تر به سى بودور ديديلر.

شنبه كون حضرت داود عليه السلام و حضرت عكاشه و حضرت قىمار بابا و قرينده ينه دورت عدد صحابه قبرى وار جمله سنه زيارت ايتىك.

حضرت خلیل الرحمن

توقونچی شعبان شریف ۲۱نجی دیکابر بیکشنبه کون تون باریسندن سوکړه فایتون ایله حضرت خلیل الرحمن علی نبینا وعلیه الصلوة والسلامه کتدک نماز فجری اورتہ یولده اوتاب وقت اشراقه قصبه خلیله یتدک، بیوک جامع ایچنده حضرت ابراهیم و حضرت اسحاق و حضرت یعقوب و حضرت یوسف علیهم السلام و ساره آنا و حضرت اسحاق و حضرت یعقوب و حضرت یوسف علیهم السلام و ساره تر به برجامعه زیارت قیلندی تقبل الله.

حضرت خلیلک مقبره سی بر آستونده اولوب یوقاروده یاپوقلی توران فیه قبرک برابرنده اولن قبه دور. اوستونده برتیشوک وار هرکم اسمنی یازیب خط تاشماق عادت لری ایکن شفاعت طلب ایدرلر آستونده قندیل کورندی، خلیل الرحمن دن قایتدقده حضرت یونس علیه السلامی یولده زیارت قیلب آندن بیت لحمه کلدک ایشوکده ایکی کشیش «پوپ» نورمشار بزله عربی تکلم ایذب «تعال یا حجاج زر انتم مسافر تقبل الله زیارتکم» دیدیلر. بو بیت لحم حضرت عیسی علیه السلامک وجوده کلدیکی موضع دور بیوک برکنیسه ایچندک باسقچ ایله توشدک برکچک جاینی تباق کبی کهوش ایله حاشیه لب قویمش اطرافنده قز خاتون اواز ایله نعمت او قورلر بیت لحمک قریه سی بیوک دکلاسه ده بازاری بخش غنه کورندی صدف تسبیح وانواع تاش اشیالر موجود دور اسلام و نصاری زورلری تسبیح تبرکات لرینی بو جایدین آلورلر ایکن، آندن حضرت یوسف علیه السلامک آناسی راحله یه زیارت ایذب نماز عصری اول جایده اوتادک نماز شامک فدوس شریفه قایتوب یتدک، فدوس شریفدن بیت لحم قریه سی بر تاش یعنی بتی سیکز چاقرم اولور خلیل الرحمن اوتوز بش قرق چاقریم تخمین قیلنور.

بوارض مقدسه ده اولن یهودی و نصاری کلسی زبان عرب ایله سویلیوب بری بریله السلام علیکم وعلیکم السلام دیه تحیه قیلشورلر باشلرندنه کچک آق دستار موی لب لری آلمش، خلیل الرحمانه واردغه زده بر جماعه ایشوک آلدنده تورمشلر ایکن ایچنده آق سله لی موی سفید لری کورند کدن آنلره سلام بیرمشیدیم دلیل افندی دیدیکه بونلر نصاری در . نچوک مسلمان قیافتند، دیدیم، عادت لری بویله دور زی خلیل دیه اعتقاد ایدرلر سلام ویررلر سلام آلورلر دیدی .

قدوس شریفه سیکز کون توروب اون ایکنچی شعبان ۲۴نچی دیکابر چهارشنبه کونی چقب اوشبو کون یافه به کلدک خدوی پاپورینه اوتوردق یافه یولنده یو هیداب ایگون صالحانلر کورندی و بزم بو طرفک یاز قوشلرندن قانغاچ قوشی کوزه نوشدی، ابرته سی پنجنشنبه کون طلوع الشمس ایله پورت سعید بلده سینه کلرک بو اورتاده یارتمی تاو لیک دن آرتوغراق یورلدی، آندن وفت ظهرده جوناب رشید قلعه سی برابرندن و غفتن وقتک دمیاط قلعه سی برابرندن اوتدک اوت کورنوب قالدی ابرته سی جمعه کون ۴نچی شعبان ایدی وقت اشراقده «اسکندریه» لیمانه کلوب توفتادق، پورت سعید ایله اسکندریه آراسنده ینه یاریم تاو لیک دن آرتوغراق یورلدی شهوه چقب بیرام بازارنده حلواچی جامعی قرینک بخاری خاننه خوفندی محمود افندیه توشدک بو ذاتک اصل اسمی عنایت الله لقبی توپالاک ایش خدایار خان وقتنده یوز باشی رتبه سنده خان ناک اعتبارلی خادم لرندن ایدیدم بر سبب ایله کرداب فلک بورایه ایتلدی دیدی سقالی قره حرکتی خفیف یعنی یوروش توروشی چقان ایسه ده باشی سکساندن تجاوز ایتدیکنی سویلدی .

او کون نماز جمعه نی ابوالعباس مرسینی جامعنده اوتاب بعده صاحب قصیده برده امام بوصری حضرتلرینه و حضرت معارب و سائر عزیزلری زیارته کتدک، اوشبو کیچه لیله برأه اییدی نماز عشایی حلواچی جامعنده اوتاب بر آز وعظ ایشتم کدن سوکوره امام بوصری

جامعده دعا فاتحه ده بولندق ذكربنه يتوشالمقد، ايرتسهسى شنبه
 كون ديكز يقاسنده پناپارت ناغى ديرلر فرك استلاسى ايامنده
 توفراقدن يصامش اوستونده سوريعنى قورغان طوب طوبخانه واسلام
 مسكرى وار نماز ظهرفنى آنسده اوتادك بعده بيوك جادهيه كلدك
 بازارك اورتاسنده محمدعلى پاشانك پاموتنيكى چويوندن آت اوستونك
 قويمش، او جايدە ايليكتريك ترامواى ايله شهرك ايگ چيىتى مسال
 صويولان يره قدر واريب فايئدق واردغمز ير آلتى يتى چاقريم
 بلكه زياده اولور، اسكندريه صوى نيدل مبارككن بر شعبه خريق
 ايله آريلوب كلوب ديكزه توكلور، بو بلدهده ايكي كون
 توروب يوم يكشنبه ١٦ نچى شعبان ٢٨ نچى ديكابر ايرته برلن شمندوفره
 اوتوروب نماز ظهردن صوكره

بلد مصر دارالنصر

مصر قاهرهيه كلدك جامع حسنين چوارنده بر لوفندهيه توشدك
 سكندريه دن مصره توقفندن باشقه بش ياريم ساعت يول يورلدى
 مسافهسى اوچ بوز چاقريم اولور. اورتاده اولن قصبه لرك هر بركه زيارتلر وار
 ايكن هيچ برينه كريب بولمى بو قصبه لرك ايگ كتهسى طنطنه،
 ياخود طنطه اسمنده اولوب سيد احمد بدوى حضرت لرينك تربهسى
 بونك دور شيخلرى و اغونه كلوب نذر نذور آلديلر.

مصرده ابتدا حضرت حسين جامعده نماز عصرى ادا ايتدك
 جامعنك ايجنده حضرت حسين رضى الله عنه نك باشى وار ديورلر،
 صلوتندن صوكره آدم لر آنك حداسنده توروب دعا فاتحه قيلب اوتارلر
 حضرت حسين نك باشى ديوب شام شريفك زيارت ابدلديكى يازلمشيدى
 بونده دخى زيارت ايتدك، ذات مشار اليه نك شهادتى كر بلاده
 اولوب راس مبارك لرى شامده يزيديك حضورنه وارديفى توار بخلرده
 مرسوم تواتراً مشهور ايكن شامدن ايكنچى جايه نقل
 اولنديغى ونه وقتده مصره كلديكى احدك معلومى اولمى، الا بو

قدر چه خاطره غطور ایدرکه، ملوک عبیدیه بوگا ملوک فاطمیون دخی دیورلر ایکی یوز یل مصرده پادشاه وشام وحلب وسائر بلاداره دخی مالک ایدیلر کندیلرینی ساداتدن صایوب نسبتنی حضرت فاطمه رضی الله عنهایه چقاریب آل رسول ادعاسنده اولمغله باباسی حضرت حسین نك رأس مبارکی اوز پای نعتنك اولمق مناسب کوریلوب مصره نقل ایتنك ظن دن بعید دگلدنر، بو صورتده جامع امویده زیارت ایدیلن جای رأس مبارکك اولگی اورنی اولوب راسك عینی مصرده اولمش اولور والله اعلم، ایرتهسی کون قزانلی شنا کر افندی دیان طلبهیی استب تابوب او ذاتده باشچی اوله رق ابتدا حضرت شافعی و ابواللیث وسائر زیارت لری تمام ایتدکن صوگره محمد علی پاشا جامعنه واردق جوارنده حضرت یوشفی علیه السلامك زندانی اولن چاه وار دیدیلر لکن کورامدك، جامع مزبور غایت گوزل بنا ایدیلوب جبل مقطبك ایتا کده بلندلیك بر جایه اونورمش بوگا چقدده یگی مصر یعنی قاهره وابسکی مصر اورنی واهرام قلهسی کفده کبی کورنور. حیف که جامعك اطرافنه انگلیز عسکری جای کیر اولوب سورنی نك اوستنی طوب وزنبورك ایله تولتورمشلر، بعده جامع ازهره واردق ازهر غایت آق واحسن وبراق معناسنده اولوب بزلر واردغهنر وقتده اچینی تازارتوب سبروب آقارتیق صددنده ایکانلر بو سبیدن قوم لب طول عرضنی حد ومعیارینی بلب بولمیدی لکن تخمیننی بورسده جامع کبیر قدر بلکه زیاده اولور ظن ایتدیم صحنی واسع هر جایده ایلیلی دن یوزدن اوتوران طلبه لر کورندی اکثری حافظ کلام الله دور دیدیلر، ایشوک آلدنده مقبره لر وار ایکن هر برینه قرآن اوقوب دعا فاتحه قیلندی لکن کملرک قبری ایدیکنی صورامیه بلمیه فرصت اولمیدی زیرا ایرتهسی کون سوپسدن پاپور بورار بو پاپوردن قالسه ینه اون بش کون توقف قیلنور دیدیلر ماه شریفی مدینهء منورهده اونکارمک ارزوسیله بوپاپوردن قالمامق مناسب کورلدی، اوشبو دوشنبه کون ۲۹نچی دیکابر نماز شامه یاقن

شمندوفره اونوروب كيچهسى بوررك سهشنبه كوني وقت اشتباك
يعنى تاك آلا فراغوسى ايله سويش بلده سینه كلوب توشدك بو
شهرده فقط يول لوازمى حاضراپ كونصل خانويه واريب پاسپورتلر مزی
امضان غيرى هيچ بر طرفه يورالمیوب هيچ بر جای كورالمیوب
توغرى كلوب پاپوره مندك، قبیل غروب الشهس ده پاپور حرکت
ايندب كامل ايكي تاو ليك ده وقت شام ايدي

ينبوع البحر بلدهسى

ينبوعه كلوب چقدق بو كون ۱۳۱۵ نچى هجرية شعبان نك ۲۵ نچى
پچشنبه كوني اولوب ۱۸۹۸ نچى ميلاديه نك باشى انچى غنوار ايدي،
ينبوعنك قبلهسى خط استوا شرقيسندن بر آز جنوبه ميلان كورندي
بزم بو يرمه قياس ايدلسه قش كون چغشى يعنى اورقچار تاغى
تومشوغى نه توغرى كلور قطب يولدزى صول قولاقده نورر مصر
قبلهسى دخی بوگا مقارن ايدي، ينبوعده ايكي كون توروب اوچونچى
شنبه كوني ساعت بشده چقب نماز ظهري دوه اوستونده اوتادك،
اون بش ساعت يول يوروب تونده بئر سعیده كلوب بش ساعت
مقدارى توفى قيلندي، ايرته نماز ينى او قودندن صوكره بكرمى بر
ساعت يول يوروب «جديده» منزله كلوب قوندق آندن نماز ظهر
قبيلنده كوچوب بش ساعتده بئر عباسه يتوب توشدك بوراده بدويلر
يولهنى نوصوب دورت كون ياتوب قالدق اخيري دورت يوز
ريال چپوشوب ويروب جمعه كون بو جايدين جوناك، بورادن اوچ
يول آيريلور ايكن، برى طريق سلطانه ثانی طريق فرعى ثالث طريق
شرقى دينلور، بئر عباسدن اون دورت ساعتك شهدا منزله كلدك آندن
ايرته نماز ينى اوتاب شنبه كون وقت بامداد ايله كوچوب وقت عشا ده

مدینه منوره

بلده مبارکه اولن مدینه منوره به کلوب کردک شرفها الله الی
یوم القيامة آمین شهدا منزلی ایله بو اورتاده اون آلتی ساعت یول
یوردک اوننچی غنوار ایدی اوشبو کون هلال رمضان اثبات قیلنوب
حرمده ختم شریعت باشلندی، ایرتهسی یکشنبه کون فرض روزه
بولندی اون برنچی غنواره ینبوع ایله مدینه اراسی دورت منزل یعنی
بش استانسه اولوب ساعت حسابی ایله سیرابله یتمش ساعت لیک
بولدر دوه یوروشی تفاوت اوزره دور، بعضا دورت چاقیریم اکثر
اوچ چاقیریمدن زیاده یورولمز بو تخمین ایله یکی یوز ورسن ظن
اولنور، اما ترکارک بر ساعت یول دیدکلری بر تاش مسافه دن عبارتدر
هر مسلمانکه دلنده محبت رسول الله اوله بو بقعه مبارکه یی کورمکه
مشتاقر، بو کیمنه لرکه بر ییل تمام سفر مشقتی ایله انتظارمز کون
بکون ازدیاد اوله رق ارزو واشتیاقمز بر مرتبه یه وارمش ایدیکه
اول تبرک جایی کوروبده اولسه ارمانسز اولوردی دیوب کوکلندن
کیچوردی، (کل شیئی موقوف الی ساعتی) زمان زیارتمز بو کونه مقدر
ایمش الحمد لله کلوب یتدک، کلدهمز ایله بر فرح و سرور حاصل
اولدیکه زیرای معطر و جای مفرح جای نجات و جای فلاح
بودور بوکا علاوه ماه شریف کبی بر مبارک آیده کلدهمز و افضل
عبادت اولن روزه بو جایه داخل اولدغمز و مسجد نبوی وروضه
مطهرده ختم شریفی کوردکمز و فرزندمه سلامت کوریشوب
ختمه کردکمز و سائر قساری و حافظاری کوروب
آنلردن حظ و بهره آلدغمز و بر جمعیت عظاما که روضه ننگ بر جانبنه
قرارسن الله اکبر و بر جایه سمع الله لمن حمده و بر جایه الحمد لله
رب العالمین و بر طرفده السلام علیکم ورحمة الله و اواز لرینی ایشدب
بو یله صوت و صدا و تکبیر و ذکر خدا ایله قولانلر مهلو کوکلدر
ممنون اولوب عمرمز ایچنده بو کبی بر ذکر حق و عبادت مطلق

و بویله تماشاء احسن وعادت مستحسن کورلمدکنن آنادن یئگی توغوش کبی حیران اوله رق دنیا یه یئگی کلمش کبی ایسم تور دوق اسلامیت بویله ایتمش راحت واستراحت بونده ایتمش دیوب بلدک، زیرا مملکتهمزدن چقدکنن صوکره نه یره کلدک ایسه وقایسی شهرو باردق ایسه کمسز نردن کلورسز نره یه وار رسز پاسپورتسکز وارمی معلوم قیلد کز می قیلورغه کرک اویله دور بویله دور که تشویشدن خالی دگل ایدک بو بلده مبارکه ده سوراق و تفتیش و بویله اواره کورلمیوب گویا که جنتدن بر نمونه ای ییکی ظاهر اولدی، بو کلام خاطره خطور ایبر ایکن، مدرسه بشیر آغا مدرسی خواجه عارف افندی اتفاقا یولد اش خواجه ایشان خانه سنده توغری کلوب اثناء مصاحبه ده دیدیکه: «حالا شیخ الحرم دیدکمز ذات ظاهرده گوزل آدم کبی کورنور لکن یغشی آدم دگلدر اوزی یغشی اولمه ده سوزی یغشی دور عجب موازنه سی وار، دیرکه قنالدن یعنی سویش کناوندن آرغی بر دنیا مثالنده، قنالدن ینبوعه قدر برزخ دور ینبوعه چقدک صراط کوپری باشنه کلدک دوهیه بندنک زبانیلر الینه کریب صراط یوردک چان مدینه منوره یه کلدک صراطی کیچوب چنته داخل اولدک دیور دنیا و آخره و برزخی بو طرزه تمثیل ایذب کوسترر غایت توغری تصوفدر» دیدی، اه.

نزدنده بو سوز کانه کوکلما کینی بلوب بیان قیلدی دیمک اولدی، حرمک اوتوزدن زیاده چه جایده ختم وار ایدی تراویح اوقویانلر دخی بولنور، مالکی یکره بشنچی کیچه ده، شافعی یکره آلتنچی، حنفی یکره آلتنچی کیچه ده ختم لرینی تمام ایتمک عاده لری اولوب مواجهه دعا فاتحه قیلنور فاری لره حکومتدن سرپا انعام ایدی لور، بو کمینه دخی ستون مغفرت توبنده اخیر ده ده ختم باشاب ۲۷ نچی کیچه ده تمامی ایله نشکو ایتمیم، تقبل الله عنا وعن جمیع المسلمین آمین. آلتی ساعتده ختم ایسن عمر زاهد افندی ننگ ختمنده دخی بولنک سرعت طلاق جلی فرأت تجوید وقاعده ایله اداده مشهور

ذات اولوب يكرمی توفزنجی كیچده اوقومق عاده لری ایکن، آلتی ساعتده تمام ایقندیار مدینهء منوره منزل شهادن یاریم بوله کلدکن کورنمیه باشلیور بونده قوتی وار آدم بو بلدهء مبارکه کورندکنن پیاده یورمک قوتی یتمز ایسه شهرک یاقننده دوه دن توشوب شهره پیاده گرمک آدابندئر، قچانکه کوزک مسجد شریفه توشه بودعا بی اوقیه سن: (اللهم هذا حرم رسول الله صل الله عليه وسلم فاجعله لی وقایة من النار وامنا من العذاب وسوء الحساب) قبر شریفی زیارت ایدر اولدقده غسل و طهارة ایده سن بساب رحمتدن دخول ایذب کوزک روضهء مطهریه توشه بسو دعا بی اوقیه سن: (بسم الله وعلى ملة رسول الله رب ادخلنی مدخل صدق واخرجنی مخرج صدق واجعل لی من لدنک سلطانا نصیرا) بعده کمال تعظیم ایله مواجهیه کلوب اوچ دورت زراع مقداری یسرده توروب قولوکنی قاوشریب: (السلام علیک یا نبی الله السلام علیک یا خیرة الله من خلقه السلام علیک یا سید الانبیاء والمرسلین السلام علیک یا خیر الخلیق اجمعین السلام علیک یا فائد غر المجملین السلام علیک وعلى اهل بیتک الطاهرین السلام علیک وعلى ازواجک الطاهرات امهات المؤمنین السلام علیک وعلى آلك واصحابک اجمعین السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته جزاک الله عنا رسول الله افضل ما جزى نبینا ورسولا عن امته وصلى علیک کلما ذکرت الذاکرون وغفل عن ذکرت الغافلون وصل علیک فی الاولین والآخرین افضل واکمل واطیب ما صلی احد من خلقه اجمعین کما استنقذتنا بک من الضالة ونصرنا بک من العمایة وهدانا بک من الجهالة واشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله وامینه وخیرته من خلقه واشهد یا رسول الله انک قد بلغت الرسالة وادیت الامانة ونصحت الامة وكشفت الغمة وجاهدت فی الله حق جهاده وهدت ربک حتی یأتیک الیقین ونحن وفدک یا رسول الله واضیافک جننا الی جنابک الکریم من بلاد شامعة واما کن بعینة نقصد بک الیک قضااً حکمک علینا

والنظر الى ما ترك والتميم بزيارتك والتبرك بالسلام عليك والاستشفاع بك الى ربنا عز وجل فان خطايانا قد قصمت ظهورنا واوزارنا قد اثقلت كواهلنا وانت شفيع المشع).

وقد قال الله تعالى: (ولو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤك فاستغفر الله واستغفر لهم الرسول لوجدوا الله توابا رحيمًا وقد جئتك يا رسول الله ظالمين انفسنا مستغفرين لذنوبنا فاشفع لنا الى ربنا واسئله ان يهتدنا على سنتك ويحشرنا في زمرك ويسقينا بكأسك ويرزقنا من مرافقتك في الفردوس الاعلى مع الذين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن اولئك رفيقا يا رسول الله الشفاعة) اوج مرتبه (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد نهاية ما ينبغي ان يأمله الاملون اللهم صل على محمد عبدك ورسولك النبي الامى وعلى آله وازواجه وذرياته كما صليت على ابراهيم انك حميد مجيد) اكر رسول اللهغه امانت سلام ايتش وار ايسه: (السلام عليك من فلان ابن فلان يا رسول الله) ديه، ياخود: (يسلم عليك يا رسول الله فلان ابن فلان) آندن بر زراع توبانراك توروب حضرت ابوبكر الصديق رضى الله عنهيه سلام ويره: (السلام عليك يا خليفة رسول الله وثانى اثنين فى الغار) ديه آندن بر زراع توبانراك توروب عمر الفاروق رضى الله عنهيه سلام ويره: (السلام عليك يا امير المؤمنين اعز الله بك الا سلام) بعك بر زراع فهقرى چيكلوب (السلام عليكما يا ضجيعى رسول الله صل الله عليه وسلم المعاوين له فى الدين) ديوب كندى اوچون ومؤمنين ومؤمنات اوچون دعا ونياز ايليه، بعده قبر سعادت ايله منبر شريف ما بيننده ايكى ركعت نماز قيله بو نعمت عظمًا مقابلته خدايه حمد وثنا ايسه: (ولو انهم اذ ظلموا انفسهم) آيتنى توابا رحيمايه قبر اوقيه، آندن روضه مطهره نك آلدنده حضرت فاطمه الزهرى رضى الله عنها قبرى براهرينه واريب آداب ايله سلام ويره وشفاعت طلب ايليه، دليل افنديلر ترتيبى ايله كوسترىب محل محل دعاسنى اوفور بهلميانلر دليل افنديه تبعيت ايتك كوك، آندن جنت بقيهيه

واریب زیارت ایدیلور بقیعه اولن زیارت لر معروف و مشهور دور قول مختار حضرت عباسدن باشلیق افضل دور دیهش لر، و صوگره مدفون اولانلردن غازی شامل افندی و بزم مملکت مهاجرلردن دملا عبدالحق افندی ننگ والدی ملا عمادالدین مرحوم و بعض حاجی لر زیارتی وار رحمهم الله، بقیعه ده مدفون اولنلر اوچون الوغ بشارتلر اولوب آننگ بیاننی بو کتابچه مز تحمل ایده مز، او جایده دفن اولمغه اشتیاق و آرزو ایله دایم دعا قیلوق کرک.

سیرلرده یازیلن زمان سعادتده قازیلن خندق نه اورتک اولدیغی بلنمادی اثری قالمامش شهرک اطرافنک تاشدن سوری وار، سورک ایتداسی ۳۶۸ تار یخنده بنا ایدیلوب تخریبندن صوگره ۵۵۸۸ نورالدین شهید طرفندن ینه تعمیر ایدلمش، بعده یقلمش یرلرینی مصر سلطانلردن، ملک صلاح الدین صالح بسن ناصر محمد تجدید ایلمش، سورک دورت دار وازه سی وار، بری باب بقیع بوکا باب چبهه دخی دیورلر، ثانی باب مصری ثالث باب شامی رابع باب قبله بوکا باب عنبری دخی دیورلر، مذهب ناجیه بی سورک ایچنک اولوب، نخلوی دیان یزیدی بر بد مذهب سورک طشره سنک دور، بو نخلوی طائفه سی بر حرما درختی توبندن تاپلان لقیط اوغلان ایکن یزیدک ایامنده بوکا خزینه دن معاش و یریلوب تربیه ایدلکنن آکا منسوب اوله رق یزیدییه نامیله یزید مذهبده فالمش ایمش، بونلرک نزدنده نکاح متعه و نکاح موقت جائز اولوب بونکچون بد مذهبک حاجی و زائرلری بونلره توشارلر متعه ایله تمتع و موقت ایله تکلیف ایدر دیورلر، مدینه ده خوار و ذلیل بر قوم دور حرمه کرگزمیورلر آغز نفل بو اولوب، اما مرآت الحرمین نام کتاب لطیف ده بوبله بیان ایدلمشکه: «یزید لعین طرفندن مدینه منوره ننگ ضبط و استلاسی نیت سینه سیله کوندرلمش اولان عساکر لعنت مآثر اول بلده مسعوده اهالی کرامک اموال و اشیاسی غارت و خاتون لرینک الماس پاره ناموسلرینی شکست ایتدکن صوگره شام طرفنه حاکمش

اولاد قلمرى معلومدر، اشته او زمان ظلمت نشانده شاميلرك استباحه ايتمش اولاد قلمرى خاتونلردن حامله فالانلر تفرید و بسو قادين لرك دنيايه كتوردكاري «ولد زنا» لر مدينه جوارنده كائن باغچه لرده باغچوانلق ايشلرينه تخليد ايدلمش ايدى نغاوله قبيلهسى اول وقت باغچوانلغه آيريلمش اولان پچلرك اولاد واحفادنندن حصوله كامش و بئاء عليه قبيله مرقومه افرادنه، نغاوله اطلاق ايدلمشدر، اول وقتدن برو مدينه منوره اهاليسى بو قبيله افراديله قز آلوب ويرمگن اجتناب ايدب حتى كتديلر اختلاط بينه ايتمز لر . بونلر على العموم رافضى المذهب اولاد قلمرى كرك ايركك لرنه و كرك خاتونلر نده «ابو بكر عمر عثمان عائشه نامنده بر شخص بولنلق احتمالى يوقدر» بو قبيله يه منسوب اولن شام يادكارلرى دائما هم مذهبلى اولن ملا حده زوار ايله اختلاط ايدر لر . ومنعه طريقيه يعنى مدت معينه ايله تزوج ايتك صورتيله برى برينك قزار ينى قاريلرينى آلوب ويرر لر زمانزده «مدون» اطلاق اولنان نغاوله فاميلياسندن يعنى شاميلر طرفندن استباحه اولنان فادينلرنك طوغورد قلمرى پچلرك جنسندن بر فرد قالماش ايسده ملا حده ايله اختلاط ايتدكاري ومنعه طريقيه يكديكرك قز ينى قاريسنى آلمقه بولن قلمرى جهتله عدلرى خيلوچه آرتمشدر . شمدى ذكر اولنان باغچه لرده وحوض تهبير اولنان ير او طه لرنده ساكن نغاوله ليلرك افرادى عدد جهتنن اون ايكي بگه بالغ اوله بيلور مدينه منوره يه وارد اولن زوارنك ايجنده نه قدر ملحد و رافضى بولنور ايسه على العموم نغاوله خانه لرينه اينر لر و بئاء نغاوله مدينه خار جنگ واقع باغچه لره «خوش النغاوله» دينلن محللرده اسكان واقامت ايدر لر بئاء عليه مدينه منوره شهر مقدسك داخلنده نغاوله جنسندن هيچ بر شخص بولنماز «اه كلام مرأت العربيين»

مدينه دن باريم فرسخ مقدارى برده مسجد قبا قرينهسى وار . جناب رسول اكرم نك دوهسى چوكنيكى موضع و حضرت فاطمه رضى

الله عنھانك دكرمن تاشى وبئر خاتم او جايده دور. ومدينه نك شمال
 غربيسنده مساجد اربعه واحد تاغى جوارنك حضرت حمزه رضى الله
 عنھك زيارتكاهى وار ايكى جايده دفن فيلنھش اولگى جايدين
 سيل چقاردىغى صوگنده ايكنچى جايه كوچرىب بو جايه بيوك جامع
 بنا قيلمھلر اولگى اورننده كنبند وار. احد تاغى ايچنده حضرت
 رسول اكرمك احد غزاسنده اوتوردىغى تاشده مبارك باشلرى نك
 اورنى زيارت ايديلور. مدينه ايله احد آراسى بر فرسخ اولور بو
 اورتالر حرمالىق باغچه لىق دور. ودخى مسجد قبلتين ده بر كچك قريه
 وار اطرافنده قيو صوى ايله صوغاريلوب ايگن صالحلر بغدادى
 پشمكه يافن اولمش واردغمز اون توقزنجى فبرال ايدى. مدينه
 منوره ده ايك اخير زيارتمز مائده زيارتنى اولدى. بونك اصلى جناب
 رسول اكرم صلى الله عليه وسلم حضرت لرى بر كون بو جايده
 اصحاب ايله اوتورمھلر ايكن حضرت عيسى عليه السلام عواريونى
 مائده ده ضيافت ايتديكى كلام اورتايه توشوب يا رسول الله بزلرىك
 اويله بر ضيافت ايدرسكز ديدكزنده رسول خدا دعا ايتب آسماندىن
 نان وبال نازل اولمش اوشبو تاش اوستونده تناول قيلمھلركه كلسه
 كى چوقر تاشلردور.

بو بلد خيرا لانامده كامل فرق بش كون مقيم اولوب اون
 بشنچى شوال ۲۴نجى فبرالده چقب بئرعروسه كلوب قوندق ايرتھسى
 كون بئر على يه كلدك بونده بر كچك قريه وار ذوالعليفه ديرلر
 مدنى لرنك ميقاتى بودور. بر نچه آدملر بوراده احرامه داخل اولديلر
 اما بزلر مصر طرفندن كالمھلرديه احرامه كرمك بش كون يول
 يوروب ينه ينبوغه كلدك. بوراده رفيقمز حاجى رمضان افندى بر
 آز كيفسزلنوب بو سببدين ينبوغنه يكرمى بش كون ياتوب فالدىق
 تاشكندى يولداشمز بو يرده بزلردن آيريلدى. اول خسنه اولدقده
 بر آى وارشاوده توقتاب آنك خاطرھسى اوچون بر سنه حج دن
 قالمش ايدك بر يل تمام هجران دردى تارتمش ايدك آزكون توقفه

تعمیل ایده میوب آیریلدی بی وفالیق ایتدی بولندی کندی. حاجی رمضان افندی ایله نچه دفعه آیریلور اولدقه یاقنلاشدرمش ایندیم. بو دفعه آرتوق بر شی دیدیم خسته لکندن بی قدر خدمت ایتدم بزه خیانت ایذب استنبولده منم مهریمنی اوغرب دورت تباق استنبولنک پوچناوای کاغذنه باصوب چوچک که پوچته برلن بیمارمش. کلدکدین سوکره کامه به تلی کامیوب فجأة وفات ایذب صندوقلری مهرلنکده مزبور کاغذلر صندوقدین چقب محکمه په آندی. (انق شر من احسنه الیه) سری ظاهر اولدی البته بر فکر فاسد ایله باصدش اوله (هلیه ما یستحق).

ینبوعدن اون آلتینچی ذوالقعه ۲۶ نچی سارط پنجشنبه کون اینگلیز پاپوری ایله جده به جوناک «رابعه، رابق» خداسنه کلدکده قاپینان خبر ویردی: میقات میقات دیدی. احرامه داخل اولدق تقبل الله. اصلده مدینه دن چقدقن سوکره ذوالصلیفه ده احرامه کرمک کرک ایکن آنده ترک ایتدکمزک المنی نارتدق شوپله که «میقات» اوازی چقدغیل پاپورده آدملر بردن احرامه هجوم ایذب غسلك کشفی عورة طهارنده ما مستعمل ایله ملوث وکیوملری ناپاک یرده منجس بری برینی از دخام واذیت تلبیه اوقولوب دعا و ثنا و صلوة فیلنور محلک شوکشمک صوفشوق لر اولوب اولگی میقاتده غفلتمزنگ جزاسنی بولدق. اگر اولده کرلمش بولسه ایدی برنچی اختلافدن چقاردق ایکنچی بویله نغوزلیق دن خاطر جمع اولوردق. هر چه باشد خدا قبول ایلسون.

ایرته سی جمعه کون نماز ظهر وقتنده «جده» بلده سی برابرینه کلوب نوتادق ینبوع ایله بو اورتاده بر تاوولیک دن زیاده راق مسافه یول یورلدی او کون اوراده توروب ایرته سی شهره قریب «رأس الاسود» دیدیکی موضعه کلوب چقدق حاجی لرنی آنده چقاردیلر که آروپا کونصللری «وبا» بار ایش دیوب شهره کردرماش. اصل غرض وبادن دکل نیت فاسدلری ممکن ایسه حاجی لری هج دن

قالدرمق اوده ممكن اولمزه اطراف شتى دن كلن حاجى لره برپوليتيقيقه
كوستريب آروپيا حكومتى سلطانكڭ خارجى وداخلى ايشلرينه
قاريشوب اختيارينى الدن آلمش ديه مملكت لرينه سويلب وارسونلر
بونكڭله سلطانكڭ بى قوه ايديكنى آكسونلر ديهك ايكن بالعكس
حجاج بونى بويله مطالعه قىلديلركه ينى قرال يابلوب عجاجڭ بولنى
توسوب جده به چقارمسقه مكه به ييارمسكه اتفاق ايذب منعه چالشمشلر
ايكن سلطان آنلرنكڭ منعه يول ويريوب مكرينه آلدانايوب سن
بويله ايدرسن من بويله يپارم ديه نازكانه علاجنى قىلب بتون
آروپايى آه ايتدردى ديه سويلشديلر.

سلطانكڭ كوچ قوه اولمزه آنلرنكڭ فصدنه قارشى برشى باپالمزدى
بو مصلحتى ناپالمزدى اكر سلطانكڭ خزينه اولمزه بر بياپان صحرايى
حجاج اوچون حاضرلب على حده بر شهر كنى بازار ولوازماننى طيار
وهيا ايدالمزدى آفرين فكرينه آفرين عقلنه بارك الله فوتنه تسليم
دولتنه ديهرك سلطانى دعا و ثنا ايله ياد وتذكار ايتديلر. اون توفزنجى
ذوالقعدده چله حجاج بورادن يوروب كتديلر اون ساعت سيرايله
بحرايه كلوب قوندق ايرتهسى دوشنبه كون نماز فجر دن كوچوب
وقت عصرده.

مكة مكرمه

مكة مكرمه صانها الله تعالى عن الآفات والبلية اولن بلدة مباركه به
داخل اولوب مجاور عمر افندى خانه سينه توشك ۲۰نجى ذالقعدة
۳۰نجى مارط ايدى نماز عصرى توشكان خانه مزده اوقوب بع طوافه
كتدك، طوافى تمام ايذب نماز شامنى حرم شريفده ادا دن صوكره
سعيه يوردك عمره مزى تمام وحلق رأس ايتدكمز بعدنده نماز عشايى
حرمك اوتاب احرامدن چقدق. تقبل الله عنا وعن جميع المسلمين.
اوزى اوچون وارانلره قران وعمره نيتى جائز اولوب بعده
تمام العمره احرامدن چقارلر، اما بدل ايله، وارانلره عمره نيتى صحيح

اولمديغىچون فرضى تمام ايتىمىوب احرامدن چقالمازلار، بىر نچە بدلچىلارنى كوردك جائز نا جائزىنى فرق ايتىمىوب واردىغى ايله احرامدن چقىلار بىنا بىرىن بدل وىرنلر آدمى ناپوب وىرمك كركدر، بدالچىنىڭ بىرىن سوردىم اعور ايدى، فلانى اوچون كلەش سىن احرامدىن نىبە چقىدك دىدككە: «بوندن مقدم اوچ دورت دفعە كلدىم ھەر بىرىدە احرامدىن چقىشىم» دىبە جواب وىردى، روايت ايله مى بويلە ايدىرسىن دىدككە: «بوندە كلدىكى سولر كوردكز بولدى» دىدى كىتى، وصىت ايدىن آمر يعنى بدل وىرىن آدم مأمورىنى قران و تىمتە و عمرىبە مآذوندر سىن دىبە اجازە وىرمىش ايسە، ياخود انى اجزت انى يفتەل كىف بىشأ او افتەل ما شئت ايله وسعت لىك ايتەش اولورسە او وقتدە ھىچ ايدىنە آسان اولور، يعنى عمرە ايسە احرامە كرىب عمرەبى تمام ايتىدكەن سوكرە يوم تروىبە قدر احرامدىن چقىار يورر، اكر وصىت ايدىنك اوزندن اجازت اولمازسە وارث لرك يا كە وصى ناك اذن واجازتى كفايە ايتەز انلرك بويلە اجازتە شرعاً قدرتى يتمز اويلە ايسە بدلچى مفرد بالھج يعنى فقط فرض نىتيلە احرام كىوب فرضى تمام ايتما كونچە احرامدىن كتمز بدل آلانلر او خدمتە وارثانلر اكثرى بويىن غافلردور و بوندن غيرى شرط و شرائط لرى دھى وار، فقہ كىتابلارندە مصرح و مبين اولمەقە بورادە بىئانى حاجت كورلمدى بو بلدە معظمەدە اولان زيارتلىر معلوم دور.

تعداد و تفصیلی ممکن اولمىغىدىن وارن زوارلرك كىندنە عوالە ايتىدك دليللر بارچەسنى بلدر زيارت قىلدر.

بو سنە ذالھجە باشى جمعة كون ۱۰ نچى آپرىلدە داخل اولدى اوشبو كىچە يعنى غرە ذالھجە ليلە جمعة دور (ومن دخله كان آمناً) آية كرىمەسى بشارتنە داخل اولمق آرزوسىلە بيت شريفە كرمك مىسر اولدى. بيت شريفك ايجنى اويلە دور بويلە دور دىبە تعريف آدابدىن اولمىوب الا بو قدرچە وار كە خط كوفى ايله يازىلر كوزە نوشدى بيتك مهابتندن دركلرى اوچ ياخود ايكى ايدكى خاطرمدىن كىتى

ایشو کدن کرو شده صول قول طرفده صندوق کبی بر یغاچ قبه کورندی قاشنده بر شیخ اونورمش واریب زیارت ایتدکنن صوگره بو قبه شریف نه دور دیدیم حجر اسعدک لوستنه آدملر باصماسون اوچون قیلنمش قبه دور دیدی، او جایده تفتیش قیلنمه مجال اوله یوب صوگره بیوکاردن صورادیم، جوات ویردیلرکه قراهطه ایامنده حجر اسودی آلیب کنهش لر او وقتده بالته تیشه ضربله صنوب توشوب فالانلرینی جمع ایدب و ترکیب ایدب بیت شریفک زاویه سینه قویمشلر زیارت ایدیلن او مرکب تاشدر، بعده حجر اسعد قرمطی لر النندن آلیوب، بیت شریفک ایچینه وضع ایله اوستوننه قبه قیلنمش دیدیلر. حرم شریفک شرقدن غربه طولی باب النبی دن باب ابراهیمه قدر اوچ یوز دورت خطوه وایکنچی دفعه قدم لکنکه اوچ یوز اون بر خطوه بولدی حاصل اوچ یوز خطوه دن زیاده دور، عرضی باب زیاده دن باب صفایه قدر ایکی یوز خطوه دور ستونلری باب زیاد و باب ابراهیم ستونلری ایله مجموعی دورت یوزدن آرتوغراق ستون صانادیم هر ستون آراسی یتمی خطوه دن دور، کیچه سی روافک ایچ ستوننه بش قندیلنن بیت الله طرفی یتمی قندیل یاقیلور، ستونلر حرمک طولنده بر قناری فرق ایکی عرضنده یکرمی سیکردور جمعاً بش قناردور، باب زیاد بیت الله طرفدن باسقیچه قدر بویی ایلی اوچ خطوه صفنه سکسان بلیکه یوز ککی صیشور باب زیاد و باب ابراهیم اولنگی اوچ یوز خطوه اولچا کدن خارچدر ترویه کونی فرض نیتیله احرام کیوب عرفاته جونادک شنبه کون عرفانده نوقتاب غروب الشمس ایله قایتوب وقت العشاء مزدلفه یه کلوب نوشدک مغرب وعشایی بر اونوب او کیچه آنده یاتدق جمره تاشلرینی اول جایدین آلدق ایرته سی یکشنبه کون منایه کلدک احرامدن چقب ذبح قربان قیلدق، تقبل الله.

افعال حج تماماً فقه کتابلرنده و مناسک حج رساللرنده مفصل

ومبین یازیلہ کلمکله بزم بیانہزہ حاجت قالمامشدر حج ایدنلر کتابدن کوروب بلمک مع ما فیہ دلیل افندیہ افتدا قیلہق دن لابسدور، کمالی آنلر ایلہ اولور.

ذالجهه آیی اوئوب ۱۳۱۶نچی سنہ اولی، میلادک ۱۸۹۸نچی یلی ۱۰نچی مای ایلہ باشلندی یکشنبہ کونی عرفاندن صوگرہ مکئہ مکرمہدہ اونوز اوچ کون توروب ۱۳نچی ماہ معرم دہ، ۲۲نچی مای ایلی جمعه کون بعدہ الجمعہ جہ طرفہ فایتوب چقدق عزم ایلہ جسہ آراسی یوزچاقریمدن آزاراق مسافہ دور، جسہدہ حضرت حوا آنامزی زیارت ایتدک، ترہسینک طولی یوز خطوہ دور جسہدہ اون بر کون توروب بعدہ ینبوعہ کلک ۹نچی اییوندہ ینبوعہ ایدک کوننک ایگ اوزاق وقتی توننک ایگ قسقہ وقتی دور ساعت ایلہ تمام دقت قیلب کوردم کون ۱۳ یاریم ساعت تون ۱۰ یاریم ساعت بولدی بسزم بو برمز ایلہ تفاوتی ایکی ساعتدر. بو یومزده کوننک اوزاقی ۱۵ یاریم قسقسہ سی ۸ یاریم ساعتہ قالور، ینبوعدن طورسینایہ کلوب ایرتہسی کون کرانتتہغہ کردک اشیالرمزی بخوراب اوزلرمزہ کیندر باغلی کیناب اشطان کینردیلر ایچہزده زنبورلی بر قضاق طلبہ بار ایلی اسمی یادمدن چقدی، بو یالانچاق توردغمز عیندہ بگا قراب دیدیکہ: ینبوعدن ایکی کوندہ کلک طورغہ ایرتاکنده کیمہدن چقدق ضورغہ کیندردن باو کینب دن دامبال کیوب، بو کافردک ضورلغن کوردک صونک دیوب ایلگہ آیتوب بارورمز دیہ شعر سویلدی آفون ایکن بیچارہ کرانتین دن چقدقن صوگرہ یولده بیر وئہ کرار کونی وفات اولوب دیکزده قالدی خدا رحمت ایلسون ۱۵ کون طورسینادہ، ۵ کون بیر وئہ کرانتین قیلنوب ۱۳نچی ایبول آلتنچی ربیع الاول ایلی دوشنبہ کون استنبولہ کلوب کردک بر آی مقداری توردق بعدہ «گفہ» بلدہ سنہ یعنی فیدوسیه قلعه سینہ چقدق بوندہ بر تاویلک کرانتین بولدی، روسیہدہ حجاج اوچون اولان کرانتینہنک اولی بو اولوب بوندن مقدم روسیہدہ حاجی لرغہ کرانتین یوق ایلی.

پاپورلرنىڭ سىرى

زىھلى يەنى سوقۇش پاپورى سائىتى يىگىرمە مىل وزىيادە دخى يورر دىدىلەر. تىجار پاپورىنىڭ ايكى سىرىسى اون سىگىز مىلدىن آرتوق يورلارنى ايكى آفرىن يورانى سائىتىدە دورت مىلدىن آز اولمىز دىدىلەر. مىل دىدىكلىرى ئىلت فرىسخىدىكى ايكى چاقىرىم يارىمىدىن آز آرتوق اولور. عثمانلى عادتىچە بىر سائىت دىدىكلىرى بىر فرىسخ دىمىك ايشىمىز سىگىز چاقىرىمىدىن عبارتتىر بعضىلار آلتنى چاقىرىم بىر سائىت يولدىر دىدىلەر بو صورتدە ئىلت فرىسخى ايكى چاقىرىم تىخىمىن ايشىمىز اولور. استىنبولدىن يونان پاپورى ايله ايكى تاوولىكىدە كىفەيە، كىفەدىن شىمىندو فر ايله يىتى تاوولىكىدە اومىسكى بىلدەسىنە آندىن سىمى پالادە كلوب آغا اىنى اعىابلرلىك حىرمت وضاىقتىنى كوروب توقوز كون توردىقدىن سوڭرە يوروب مسقط راسمىز اولدىن ايكوز قىلغىسىندە بىر آز توقى قىلىدىق. آندىن چىقىپ يىگىرمە اوچونچى جمادى الاولى يىككىنچە كونى كە يىگىرمە يىنچى سىنتاىر ايدى سائىت توقىزدە بىلدىمىز اولدىن چوچىك شىرىنە داخلى اولوب اولاد و عىيال احباب و يارانلارمىز ايله سلامىتلىك دە ملاقات مىسىر اولدى. (بىسرا اللهم امورنا بعد حىن، واجعلنا من زمرة المحبىن) آمىن. آچىسى اسلمىرى: «مىتەلىك» ايكى تىن «غىروش» سىگىز تىن «مىجىدى» بىر صوم آلتمىش تىن «روپىە» سىكسىن تىن «فلورى» سىكسىن بىش تىن. آفسىرىە آچىسى: «غىرايتسىە» دىدىكلىرى بىر تىن دىن كىملىك بولور. يوز غىرايتسىە بىر غولدىر دىرلار بولدى سىكسىن تىن كە توغرى كلور. آفسىترىا واكلاندى مىسلمانچە يازلمىش بىر فرانىق ۶ غىروش يەنى ۴۸ تىن بولور. «بوروم» دىدىكلىرى يىنە بىر كىملىك تىنكى بار، اصلدى بىر روب دىمىكىر، كە بىر صوم بولور. اه

خاتمە

۱۳۱۴ نچى سنە ۲ نچى رمضان شىرىفدە ۱۸۹۷ نچى يىل فىبرال ۱۵ نچى كونى چوچىك دىن چىقىپ ۱۳۱۶ نچى سنە ۲۳ نچى جمادى الاولى

۱۸۹۸نجی یل سنتبر ۲۷نجی کوننده چوچک داخل اولدغمر حسابدن کامل یکرمی آی سفرده بولندق. ایمدی حج شریفه کتدکمز وکلدکمز بعدنده واقع اولن چوچک احوالی ۱۳۱۵نجی سنهدن باشلنوب ختای خانلری ترجمه سینک اغیرینه العاق ایدیلور.

اسلافمزدن متوفی اولنلرنک اسملری وزیرتلری هر بوی اوز محلنده یازیلوب اوتدی. شمدی حرمینده اولان حیات احبابلرمزدن بعضلرنک ترجمه عحالنی اجمالاً بیان ایدالیم.

رجال مدینه منوره

بزم باردغمز حینده شیخ الحرم غازی محمد عادل پاشا ترکی الاصل اولوب روسیه ایله فریم محاربه سنده بولنان وبعده پلونسه محاربه سنده قاضی عسکرلیک خدمتی ایله ادای واجبات ایدن اغیرده خدمهء حرم النبی صلی الله علیه وسلم ایله مشرف اولان بر تبرک ذات ایدی. بزلر کتدکدن ایکی یل صوگره وفات ایدب اورننه اوکونک مدینه محافظی اولان عثمان پاشا شیخ الحرم اولدیغی مسموع ایدلدی. بو ذات اصلی چرکس جنسندن دور. ثانی شامل افندی اوغلی غازی محمد پاشا، بو ذات منصبه دگل ایسهده غازی پاشا ایله ملقب اولوب خزینه دن وظیفه ومعاشی کوبدر دیدیلر. دولت بونی بر وقته کرک اولور فکریله صافلهش ایکن ایامنده آکا قولای ایش اولموب یعنی بو طرف ایله محاربه آچلمیوب معطل قالهرق ۱۳۱۹نجی سنهده وفات ایتمشدر.

ثالث شیخ روضه افندی بر خوش قرأت فرأ اولوب مغرب اذانه آز وقت قالدقده محراب رسول قربنده اوتوروب فراء سبعة قرأتی ایله تلاوت ایتدکده مقیم ومسافر اطرافنه جمع وافر طوبلنوب کمال ذوق وشوق ایله استماع ایدرلردی اوچ آیه بش آیه چارک ساعت مقداری اوقولور ایدیکه یدی قرأة ایله اوچ آیت ۲۱ کره بش آیت ۳۵ کره تکرار قیلنور. اصلی ترک اولسه کرک. رابع ترکی الاصل

قرا افندی دیبیکله مشتهر بر ذات اولوب بو افندی ختم تراویسح
 خصوصنده ختم شریفک محل واحده فهم واحدن تمامی لازمدر یعنی
 ماه شریفده بر ختمنی ایکی اوچ آدم مشترک اوقومق موافق سنت
 ادا ایدیلن ختمدن صایلمز. زیرا ختمک ابتداسی حضرت عمر رضی
 الله عنه عهدنده ابی ابن کعب رضی الله عنه ایله باشلنوب آشما بر
 ذاتک اشتراکی منقول دگلدر. بس بزلرنک ختممز دخی آنلوه یعنی
 مبنای اوله مطابق اولوق درکاردور. ثانی بر ختم اول و آخر بر نماز
 منزل سنک اولوب صلوة واحدهه بلا حاجت تعدد امام غیر مشروعدر
 دیه بو ادعاده ایدی. افندی ناک دلیل لری اگر چه ختمک جواز نه منع
 دگلسمده افضلیتنه بلکه سنیتنه خلل دن خالی اولمز مهما امکان محل
 واحدهه فم واحدن اداسنه اهتمام احسن دور. (اذکار نوویده ان
 الختم للقساری وحده یشحج ان یکون فی صلوة) دینلمشدر اه
 «رحمة الله علیه»

همشری لرمزدن مهاجر دملا محمد ظریف افندی ابن یسین حرمده
 نچه یل لر درس کویلیک قیلب کوب آدملر بهره آلمش لردور ۱۳۲۱
 نچی سنده وفات ایتدیکی خبری کلدی غایت عالم وعامل ومتقی
 کامل بر تبرک ذات ایدی «رحمة الله علیه»

ثانی حاجی عبدالستار افندیکه شیخ افندی دیبیکله معروف اصلی
 قزان مضافاتندن اسپاس اوپازی یگی چالی قریه سنندن ایکن تولدی
 استرخان بلده سنک اولمش. ۱۲۸۰ سنه هجریهده مدینه منورهیه وارمش.
 آتاسی ملا جابر ابن ملا حماد الجاللی بوکای خان اوغلی جهانگیر
 خانک امامی وهم فاضیسی اولمش ذاتدر بوکای خان ایلنده آتاسی
 ملا جابردن قالغان ملک میراث یکرمی اوتوز مک صوملق اراضی
 واملاک لرینی ترک ایدب بو عبدالستار افندی محض محبت واشتیاق
 رسول الثقلین آرزوسیله مدینه منورهیه هجرت ایتمش، واردن دین
 صوکره قزانلی نامنه بر مدرسه بناسنه تشبث ایدب ابتدا اوز جیبندن
 وبعض اهل خیراتندن جمع ایدیلن اعانه اون مک مقدری صوم مبلغ

ایله مدرسه مذکوره بر باشلیب حالا ایملی مک صوملیق عمارات
 و اوقاف لرینی حاضر و اماده ایتمیشدر. قرق بر عدد حجره بر مسجد
 بر درسخانه و بوکا امام و مدرس و ناظر و متولی و قیم نصب ایذب هر
 بری اورنی اورنی ایله کمالنه یتشمشدر کوکلنده او جاینگ محبتی
 و رسول خداننگ عشقی اولن امت محمد صلی الله علیه و سلم هر
 محلدن پول آچه یباریب و بعض یارانلر حج شریفه واردقن اوزلری
 آچه و یروب و رسوللری ایکی دفعه کلوب مملکتدن آچه جمع
 ایذب فایتمشدر. او چونچی دفعه ۱۳۲۴ نچی سنه معرمده چوچک
 بلدهسنه کلوب حاجی علی افندی خانهسینه توشمشدر ایدی ابراهیم
 باییتجه او یونده ضیافت و مصلحت قیلنوب حاصل بو رادن ۱۷۰۰ صوم
 مقداری آچه جمع ایدلدی بو سفرده مجموعی ۸۰۰۰ صوم معیارنده
 بورایه کلنجه قولمزه کردی هر جایدین پوچطه ایله یبارلدی دیدیلر.
 موندن سوگره لپسی قبال المتا یارکند و سائر مواضعلردن دخی
 قوشولورسه مکتب بناسنه باشلندقدن اول آخر آلتمش مک صوم
 چماسنده آچه اولوب بوکا قدر طلبه لرننگ آیلغی بر مجیدیه دن ایکن
 شمدی ایکی مجیدیه اولور بوئنگله شیخ افندی ننگ کوکلنده مدعاسی
 تکمیل و تمام ایدیلوب من بعد ینه اهل همتنگ اهتمام و اعتناسی ایله
 طلبه لرننگ رزقی توسعه ایدلسه خداننگ کرمندندر دیوب مرسل احمد
 صدیق و عبد الرحمن افندیلر بویله دیدیلر.

مذکور احمد صدیق افندی ابن ملا حسین ابن منادی ابن
 مقصود صاحب الترجمه عبد الستار افندی ایله بر شهرننگ اولوب
 چالی اولدندندر.

عبد الرحمن افندی ابن مفتاح الدین ابن احمد ابن توقتار ابن
 عبد الرحیم ایسکی مستک اولی ننگ صارتوف غوبرناسی خوالین
 اویازیننگ دور. بو ذاتلر چوچکده اون کوندن آرتوغرائی یاتوب
 ۱۶ نچی ماه معرم ۱۹۰۶ نچی میلاد ۲۶ نچی فبرالده یکشنبه کونی لپسی
 طرفنه جوناب کتدیلر بو ایکاولری هر سفر کلدکده روسیه دن کفتلر

تارتوب كوب محنت مشقتلر كورمشلر ايكن وطن وملت اوغورنه
 او بلده مباركده بر آثارنيك فالدرمق اوچون خدمتلرنده فتور
 وكسسل كتورميوب سعي واجتهاده بو قدر اقدام ايتدكلري كمال
 انسانيت وكمال ديانت واسلاميت لرندن اولديغي جاي اشتباه دگلر
 اويله محنلره تحمل وبويله مشقتلره تأمل هر كمنك الندن كلمز وبو
 كبي خدمتلر خدانك خواهلاكان بندهسنه ورسول خدانك مناسب
 كوركان بندهسينه نصيب بولور تكمه آدمسه تكمز، الله اجريني
 ویرسون تن ايله تل وپول ايله بو يوله ياردم ايدنلرنك ايكي دنياده
 دولت و آبروی لرینی ازدياد ايلسون آمین بحرمه هم.

سابق الترجمة عبدالستار افندی زمانه نك قطبي ديمك لايق
 اخلافي جمله يه فايق تحمل لي صبور بر عبد شكور اولوب اسلام
 ظهورندن بوياق بو بلده منوره ده قرانلي نامنده بويله بر بيوك خيرات
 اولماش ايكن ذات مشار اليهك سعي وغيرتي ايله بو قدر ايشلر
 ياپلوب قيامته قدر قرانلي نامي بوکوا اعانه ياردم ايدن اهل
 خيراتك نام نيكلري دفتر مدينه ده ثبت ايديلوب صحايف كتب
 تواربخد، ياد وتذكاره سبب اولمشدر، بو كبي توكلمز ثواب وصدقه
 جاريه تشيت ايدن ذات كرامی كمال حقد وحسدندن سب وتعيب
 ايدرك بي ادب وي تمیز اهل فساد بو ايشه مانع اولميه چوق
 چالشمشلر ايسه ده او جسايه عشق و محبتی اولن صميم القلوب اول
 مکتوبون مريض القلوب لرك عبدالستار افندی دن شكایت ايدن
 مکتوبلری ايله بيله مدينه يه آچه ييارلر ايدی، خناس لر شو
 مرتبه ده يازلر ايمشكه بو مدرسه يه خيرات ديوب اعانه ايدنلر آچه
 ويرنلر اوزی كافر خانونی طلاق اولور ديمش، اما صاحب دولتك
 بصیرتی حاسدلر كبی پرده لشمش اولميوب بويله كلام فاحش البته
 حقد وكونچي ليك دن كلورنی اذعان وادراك ايله مکتوب مزورك
 خلافته كيدب ندری يوز ايسه ينه يوزنی فوشه رق مکتوبی ايله

بیمه عبدالستار افندیینه یبارر ایشلر غناسلر ضرر ایدم دیر
ایکن عکسیله عمل اولنوب فایده ایتمشلر.

صوفی الله یار نه گوزل دیمش: «چراغنی که حق یاندردی قویدی * آتی
کم پوف دیدی سقالی کویدی» شیخ افندی بو مکتوبلری او قودقن
صوگوه ینه آنلره بر سوز دیمیوب آنلر ایشک اصلنی حقیقتنی بلیمیوب
سویلیورلر آکلامیوب یازارلر بلسه لر آیتمازدی دیمکن زیاده
هیچ بر کلام قیلمیوردی دیورلر، شیخ افندی کلامی لین صحبتی
شیرین فکری درین بر تبرک ذات معالی صفات اولدیغی کورنلره
معلومدر. ودغی مجاورلردن تومنلی محدحنفیه افندیکه بو ذاند
اهل علم جمله سندن اخلاق حسنه صاعبی منفق وسخی بر ذات اولوب
اینانا مهلکته کلوب بدل وسائر جهندن اغنیالرک انعام واعساننه
مائل اولن بر ذات کریم الصفاتدر، کمکه بوگا احسان ایدرسه
مدینه طلبه سینه احسان ایتمش اولورکه هر وقت طلبه لر بونک
سفره سنده حاضر دورلر.

وینه مدینه طلبه لرندن دملا عبدالحق افندیکه ابن ملا عمادالدین
حالا سیمی پالاد باده سی نک معروف ومشهور اماملرندن بری اولوب
بعض حالی اجمالا یوقاروده یازیلوب کچمشیدی باب العینده باز
بیانی کلور.

وباز مدینه طلبه لرندن ملا عبدالرشید افندی ابراهیموف جنابلریکه
تحصیلدن صوگره مهلکته فایتوب هجریه ۱۳۱۱-۱۳۱۲ سنه لر نده
اوفاده قاضی لبق رتبه سنی حائز اولمشیدی بعده استنبوله هجرت
ایدب بو طرفک احوالنی یعنی روسیه نک اسلامه ایتدیکی ظلم
وتعدیسینی مبین ومفصل بر رساله یازیب طبع ونشر ایتدرمش
استنبولده منظورمن اولدی نه درجه ده جرأه ونه درجه ده اسلام اوچون
غیره ایتدیکی او کتابی اوفیانلره معلوم اولور، بو ذاتی بیان
وتعریف حاجت اولمیوب مهلکت عثمانیه ده وروسیه ده نامی مشهور
اخلاق وافعالی غیر مستور اولوب رساله مرأت وغزته الفت ایله

معروف الانسام بين الخواص والعوام اولمشدر، آدملىر او ذاتىڭ حقننه نه ديسهلىر ديسون اما اعتقادى معكم اعتمادى مستحكم مسلمان كامل مجيع الفضائل اولدغنىڭ كندم هيچ اشتباه وتردد ايدمم وطن وملى اوچون باش وجان ويرمك مرتبه سينه قدر بر خادم نادر دور بزملىه هيج ايدى بعد العرفات دليل افندى خانه سننه بيله ايدىك هر كون چقب هم صحبت اولوب احوالندن اخلافندن خبردار اولدىق نوغرى سوزلى آچىق يوزلى اوتكون كوزلى ديرن اوپلى عميق فكريلى مدحه لابق بر ذى فايق دور، بيوك عيبنى ده قولينىڭ آچىقلى اولوب اوزى احتياجه قالسه دغى غيرينىڭ حاجتى اوتامك طيبعتندىر، والسلام.

مجاور مکه مكرمه

ابتدا قران مملكتنده تحصيل بعده بخاراده تكميل علم ايدىب بعده حرم شريفه هجرة ايله مکه مكرمه ده مقيم اولن معهود مراد افندى مينزه لوى بر عالم نادر وفنون شتى مطالعه سينه قادر بر ذات بالاصفات اولوب حرم ده مدرس ليك ايله اشتغال ايدىر، كتاب رشحاتى ومكتوبات شريفى زبسان فارسيدن لسان عربى به تعريب ايدىب طبع ايتدرمشدر، رشحاتىڭ تعريبنه تكمه آدم قادر ايسه ده مكتوباتىڭ تعريبنى بو ذاتندن غيرى كهمسه نىڭ الندىن كلهمز ديه نزدمله مجزوم دور، زيرا مكتوبات شريفىڭ صاحبنى اوپله بر ذاتىڭكه منافى بنده امام ربانى مجددا لى ثانى ايله ملقب اولوب تصنيفاتى لاريب او لقبى تصديق ايتدرىر، بونى تعريبيه فارسى وعربى زبانه مهارتدن لابق اولدغندن ما عدا علم ظاهر وباطنى جمع وتطبيق ايله برابر اسرار عميقى تدقيق ونعقيق بابىڭ غايت قسوايه ايرشمش بر كتاب نادر الوقوع ايكن بو كبنى كتاب ثقىلى تعريب ايتيمه نه درجه ده علم ونه مرتبه ده فهم كرىڭ اولديغى بيانندن مستغنى دور، بو ذاتى ابتدا حرمده كوروب رفيق لرمز باروب كورشديلر ايسه ده بويله

بيوك آدمه اضطراری كبی ملاقات مناسب كور لمیوب ایر ته سی
 كون عمر افندی ایله خانه سینه واریب كور شدیم دورت بش یاشنده
 بر اوغلی كوزه توشد كنه فرزنددن سوز آچلوب بر اوغلنی كمالانقه
 يتكور مك اوچون كامل یكرمه بش اوتوز سنه معنتی نی تار تمق
 كرك اولور ایمش دید كنه فرق یل مؤنتنی ذمه یه آلق آغر
 اولوردی او مدننه قابل واستعد ادلی اوله رق انسان زمره سینه داخل
 اولور سه دیه موافقت ایلدی.

ثانی دملا آخونجان افندی مرغانی كه ماوراءالنهر ده ختم كتب
 ایتدكن صوكره حرم شریفه تفسیر وحیث تحصیل ایذب بوذاتك
 دخی اشاره سبابه وسائر مسائل متعددده رساله لری منظور مز
 اولدی، بو ذات علم بابنده درجه علیایه ایرشن آدم اولدیغی
 كورنلره كلامندن كور میانلرده تألیف نك مرامندن ظاهر و باهر
 اولور، علم بزم طرفده می فوق یوفسه بو مهلكتده می دید كنه
 بزم طرفلر فروعی بو جانب لار اصولی دور دیه عواب ویردی
 زیاده ایضاح ایده می، جامع الكلم ذات ایمش.

ثالث تاشكندی عارف خان خواجه بو ذات دملا آخونجان
 سابقك تلمیذلرندن اولوب غیلی عالم وفرامتلی آدم كورندی
 بر كون حجره سنده تفسیر جلالین كوزه نوشوب سوره فاتحه
 جلد نك اخیرنده یاز ایمش اولدغندن سؤال ایتدم، جوابنده دیدی:
 «تفسیرك مصنفی جلال الدین جناب لری ابتدا سوره كهفدن باشلب
 ختامی بعد نك اولنی تفسیر فیلمیه تشبث ایذب سوره فاتحه بی تمام ایتدیكى
 ایله خسته لنوب وفات ایتمش، تلامیذندن جلال الدین نام بر ذات سوره
 بقره دن باشلب نصف اولنی نمامه يتكور مش ده سوره فاتحه اولگی
 جلال الدین نك تفسیرینه الحاق ایله طبع ایده می جلالین اسمینه
 وجه تسمیه و سوره فاتحه نك اخیره ضم فیلمیغینه سبب بودور» دیدی
 بو تفسیر تفاسیر ارك ایك موزج ومختصری اولوب كلام الله نك
 كامه سنندن تفسیرك عبارت سی فقط اون اوچ كلمه زیاده ایمش بو

عالی صفات ایله صحبتنمیز آز اولدوقدن فقط بو قدر چه استفاده ایتدک
بو خبر آز چه ویکلچه بر خبردر، لکن طرفهزک اکثری بو
خبردن بی خبردور.

بزم واردغمز سنهده شریف مکه «شریف عون» نامنده
بر آدم اولوب بونک حقنده اهالی ایکی طرف ایدیلر، بری ظلم
وتعدیسندن شکایت وریده مدح وعدالتندن حکایت ایدرلردی،
آری جملهیه مقبول اولوق متصور دگلدر، بونکچون دیمشلرکه:
«لا یسود السید بدون ودود یمدح وحسود یقدح فاللئیم یفضح
والکریم یصلح الخ».

انها

ظن اولنوردیکه اهل مکه کلهم قریش واهل مدینه جمیعهم
انصاردور، شمعی معلوم اولدیکه ظننمیز زعم ایش، مکه مکرمهده
قریشدن مجموعی بر معملهیه یثار بتماز ایش، مدینه منورهده
انصاردن فقط ایکی خانه واردور دیدیلر، بری دلیل علی خیاری
ایکنچیسیده عباس خیاریدور، بو ایکی دن غیری انصار قالمامش
سببیده الائمه من قریش والقاضی من انصار حدیث شریفیه
نه یوه قاضی لازم اولورسه آکا انصاردن قاضی تعیین ایدیلوب
قاضی اولوب کیننلره واردیقی شهردن بر، صو، ملک واملاک ویرلمک
قانون اولمغله قاضی ناک توابعی یعنی افربا واعیانلری بیله کیدرک انصار
مدینهدن بتدریج هجرت ایدب آزالمشلر حالا بو ایکی خانیه
قالمشلر، بو حدیث شریف فی الحقیقت معجزه غیبیهدن بر سیاسی
حکمتک مبدئی اولوب بونک اجراسی حضرت عمردن باشلنمشدر رضی
الله عنه، حدیثک سر و حکمتی سیر وتواریخ کورن ذواتلره حقی دگلدر.

سامع خصوصنده

قاریلره سامع خصوصنده کلا عوام الناس بلکه اکثر خواص
بی سامع ختم مکروه دیوب اعتماد ایدب بونک ایشه نفعندن ضرری

اوغا ايدكندن زاهل وغافلردور. چونكه ما يجوز به الصلوة قدر قرأت
 اوقودقندن سوكره محصور اولورسه ركوعه وارمق ياخود آيتدن آيته
 انتقال ايتمك ايله مأمورز بو حين ده التجأ امام يساكه فتح ماعوموم
 مكروه وبعض قيلده فاسد ايكن بالعكس افتتاح اوچون خاص آدم
 تعيين قيلمق مشروع اولميور بوگا سلف و خلفدن هيچ بر روايت
 كورلميور، اويله ايكن سامعك سنيته و بلسكه وجوپينه ذاهب اولمق
 بر امر غريب غير مطبوط ايديكى قيد و تنكاردن وارسته دور. نچه
 قاريلري كوررز سامع سز مكروه ديو آرقاسنه سامع قوبارلر سوكره
 لقمه سنى آلاميوب ياكه بالقصد آلاميوب برسى لقمه يى خطا ايتنك
 ايكنچيسى تاشلب كئنگ ديه جنجال قيلب عوامك كفت كوينه باعث
 اولورلر اجر اورننه جرم ادب اورننه شرم آلورلر صواب ايدر زدير
 ايكن بي ثواب قالورلر.

بعضلر حرمين ده دغى قارىلرنك آرقاسنده سامع وارليغنى دليل
 قوتوب لزومنه ذاهب اولورلر بوده بيلن آدمك سوزى اولميوب
 بزم كوردكمز چه بر قارينك خلفنده نچه قارى اقتدا ايدر سامع و فاتح
 اوچون تعيين قيلديغى معلوم دگلدن. مع ذالك بو ولايتندن وارنلر
 سامع دركار ديسان سوزينى قويمايوب بوگا روايت وازمى دينلسه
 سامعك نه ضرر وار ديوب جوابى سؤاله صرف ايدرلر روايتدن يران
 كيدرلر عاجزلردور.

بو خصوصى بو راده ايشان عبدالمنان خواجه دن صوردهده:
 سامعك نمازه و جماعته لزومى اولميوب مگر قاريلر كئيديلري ايچون
 كرك ايدرلر كه محصور اولورسه لقمه و يرسونلر متأخرينك ابداعى
 دور ديمش ايدى. مكه مكرمه ده دملا آخونجان دن صوردهده: عادتى
 عبادتدن صايهش اولوب طرفمزه بويل كارلر كوبدر ديدى. تنكارار
 صوردم كه سامعك فائده سندن صرف نظر نمازه نقصانى اولمزمى ديدكمه:
 لزومنه اعتقاد ايتميوب و سامعه دغى اعتماد ايتميوب و فائق لقمه
 و يرسه آلورسه ضرر اولمزن طن ايدر م جوابينى افاده ايلدى. «انتهى»

بو ذاتلر هر ایکسی بخاراده تحصیل ایدب عبدالمنان خواجه پنجشنبه بلده سنده فاضلیک رتبه سنی حائز اولن دملا آخونجان دخی بخاراده ختم کتب ایتدکن صوگره حرمینده تفسیر وحدیث تحصیلنی تکمیل ایدب تدریسلیک ایله شهرتیب اولمن جناب دور. یوفاروده دخی بعض کلامی بیان ایدلمشیدی باقی احوالی باب الالف ده ینه یازیلور «انشاءالله الرحمن وهو غفور رحیم»

باز چوچکده مسجد وامام وقاضی و شانکیه اولنلرنک بیانی

چوچک که ختای توشدیکی بعدنده ابتدا توبانگی محله ده بر مسجد صوگره یوفاروده بر مسجد بنا قیلنپ دملا عبدالقهار نمانکندی امام بولدیقی ۱۲۹۱نچی سنه سیافنده یازلوب کچمش ایدی. ۱۳۰۰ سنه سلخ ماه ذالقعده جمعه کون اسحاقبای مرغنانی مذکور مسجدنک تجدیدینه فاتمه آلدی ۱۸۹۲نچی اییون ۳نچی کونی ایدی. بعده اوچ آیک اتمامه ایریشوب نماز اوقولدی. بو مسجدده اول امام دملا عبدالقهار ثم اوغلی ملا آرتوق قاری ثم ملا یونس ثم دملا سید کمال ابن جلال افندی لر اولوب ذکرى سبقت ایتمشلردور. بعده ۱۳۲۵نچی هجریه ۱۹۰۷نچی میلادیه یازنک حاجی عمر افندی همتیله توباسی تیمردن یاپلیدی.

امام اولنلر

۱۳۱۶نچی سنده کاشغریک آغسانلر اوزلری علی حده مسجد قیلنپ چقدیلر بوکارچه آرتوق قارینک آرفاسنده یعنی آنک مسجدنده اوقور ایدیلر. کاشغری مسجدنده اول امام ملا عزیز قاری ثم محمد آخوند ثم ملا طالب آخوند ثم ملا عزیز آخوند بعده بر ذات اسمنی اونوندم بعده ملا باقی آخوند بعده ۱۳۲۳نچی

سنه رجبندە اندىجان دن ملا پرم قل فارى ولد حاجى ابراهيم كلوب
امام بولدىلر.

شانسكيه اولنلر

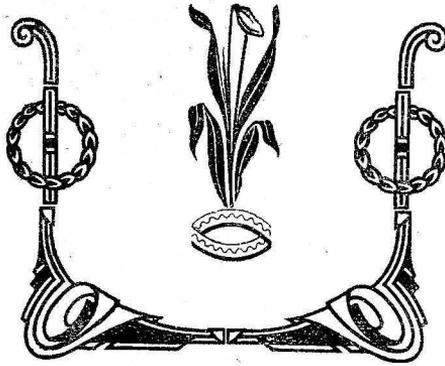
بزلر ابتدا چوچك كه كلدكەزده آلتى شهر اھالىسى المستادن
اوتوب يوللارى روسيه ايچندن اولدىغى اوچون اھالى آلتى شهر
روسسيه ھمايتندە توردى كاشغر آلتىغى ايله اولگى كىي ختاي
تبعهسى بولدىلر اوزلرندىن شانسكيه قويدىلر بزلرچە افسقال معادىلى در
اول شانسكيه احمد آخوند بولدى بعدە ابراهيم آخوند ثم رحيم حاجى
ملقب قره حاجى بعدە نياز آخونده شانسكيه بولدىلر. موندىن سوگره
يورت كوبايوب متعدد شانسكيه لر قويدى. آرتوشلق دن توردى آخوند
شانسكيه شھرليك دن تلب آلتى شانسكيه دھقانى لرغە امىن شانسكيه سايلندىلر
سوگره توردى آخوند شانسكيه اورننە تاش چونك شانسكيه بولوب مذكور
توردى آخوند معطل تورمش ايدى ۱۳۲۶نچى سنه رجبندە توردى
آخوندغە بارچە شانسكيه لر اوستوندن « شوڭ شوڭ » نعى ناظرليك
منصبى وىرلدى.

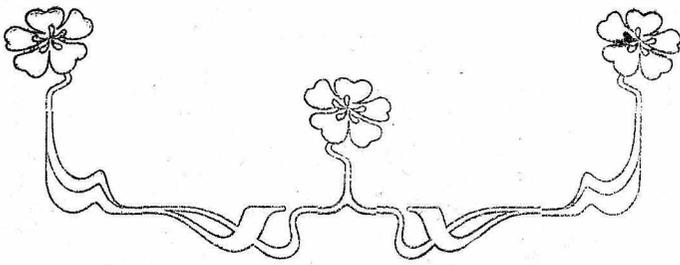
سابق امين آخوند شانسكيه دھقانى لر اوچون اوز فوراسى قىرىنك
بر مسجد شوارع بنا قىلب اوشبونك ايله حالا چوچك دە آلتى مسجد
ودونىكلى ايله ىتى مسجد واردور بونلر نك بشندە جمعه اوقولور
ايكسى صلواة خمسە اوچوندر.

قاضى اولنلر

كاشغرى اھالىسىنە قاضى اولنلر نك اولى ۱۳۰۷نچى سنەدە كريم
قارى ايدى قاضى لغى نك ايكنچى سنە سنە دور بونجوندە وفات اولوب
چوچك دە دفن ايدلدى. ايكنچى حاجى زاھد، اوچونچى موسى قاضى

دورتنچی الحالہ ہذہ آفسولوق فولاد قاضی وشہرلیکدن پریم قسل
 قاری امام وہم قاضی لیق لوازمنده دور.
 اسم لری سبقت ایدن امام وقاضی وشانکیہ لرنک اوصاف واحوال لری
 حروف ہجا ترتیبی ایلہ محلندہ ذکر و بیان ایدیلور انشا اللہ الرحمن.

۹ نچى منغول تاتار ابتدادن انتھاسينہ چہ

ہمداء تکملہ

بمنہ تعالیٰ و هو المعین

قبائل فضاقت خصوصندہ اختلافی اولن اقوللری یازیب بوشادقدنصکرہ توار ییخ لردہ کوریلن ونسابق آدملردین ایشیدیلوب وبلنان اخبارلرک ایسک ایشانوجلی اولاننی یعنی بو طائفہ ناک مایہ اصلیلری ناک شجره سنی وآندن حاصل اولن میوه وثمره سنی حضرت آدم و حضرت نوح علیہ السلامدن بو یاق تعداد فیلرق اوچ جزء اسمبل فضاقت اسمنه کلنچہ بیان ایدب بعدہ اورتہ جزدن ایکی اوچ بوداق ناک سلسه سنی اوشبو مک اوچ یوز هجریه یه قدر بیان ایدالیم باقی ایکی جزئی ترک ایتدکمزک علہ سی فضاقت ماده سی ناک اولندہ یازلمش اولمغلہ آکا استناداً بورادہ کفی ایتدک .

یر یوزندہ اولن جمیع انساناک الوغ باباسی حضرت آدم علیہ السلام دور . اوغلی شیث علیہ السلام اوغلی انوش اوغلی قینان اوغلی مهلائل اوغلی برد اوغلی اغنوخ حضرت ادريس علیہ السلام بودور . اوغلی متوشلخ اوغلی لیمک اوغلی حضرت نوح علیہ السلام . حضرت نوحک اوچ اوغلی بولمش طوفاندن سوکره اوچاولری بیله بابل ولایتندہ توروب آندہ اوسوب اوتمشلر ایکن بعدالایام حام اولادی آفریقا قطعہ سنہ کیدوب توطن ایدب قره عرب وزنجی وبر

بر اھالیسى وسائر او طرفدە اولن اقوامكڭ اكثرى بو نسلدن دور .
 سام اولادى عربستان و عجمستان و ھندستان اولكاسندە اولن
 طوائف لردور . حضرت يافتكڭ اوغول لرى (*) اسلام توارىخندە اون
 بر عدد منغول توارىخندە اون دورت عدد اولوب اسملىرى بعضاً
 اسلام توارىخندە موافق بعضا باشقە دور . ايگو توغمش ايكڭ اولگى
 اوغلى «چين» ايله «توراق» دور . بعدە «صاقلاب» ثم «ماصاق»
 «قومار» «قلاچ» «اريص» «صاसान» «باراچ» «بوقاي» «توقاي»
 «صايون» «فاجار» «اوراز» ناملرندە اولوب بو اوغول لردن نچە
 نچە قىيلەر ايل و نچە بطون جيل قارقالوب شرق و شمال جەت لرينە
 جايلمش لدر . يافتدن سوڭرە بو طائفە نكڭ كلستە توراق حاكم بولوب
 اسبق كول اورندە بر شھر ياپوب آنى مركز ايدىنوب تواعى او
 شھر نكڭ اطراف تاغ و صحرا لردە كوچوب قونوب يورمشلر . حضرت
 يافت اوزندن سوڭرە توراق ايله چين نكڭ قايسى برىنى اورننە قويمەكە
 متردد ايكن ايكلولرى دعوايه قالقشوب چين خان دعواسندە من
 دنيايه اول كلديم يول بنم در ديمش . توراق خان اورون بنم دور
 زيرا سندن سوڭرە توغديغم ايچدە ايكن سندن يوقارو اونوردغم
 اوچوندر . ثانى سن بنم بو ايم ، ختاچە بانبانم منزله سندن سنكە مكا
 ايشوك آچوب خدمت ايتدكڭ ديمش . يافت بو سنەلىرى بيوكلرە
 امتحان ايتدردكە توراق نكڭ سندنى ترجيح ايدوب آتاسينكڭ جاينە
 توراق نى خان قيلمش لدر . اولاد يافت يل بيل كوبا يكان سارى شرق
 و شمال جانب لرينە جايراب ، توراق خان نكڭ وفاتى بعدنە بيوك اوغلى
 قايوكڭ خان ايله ايكنچى اوغلى تونوك خان ايكلولرى ايلنى تقسيم
 ايدرك كوچەلى خلق غە ايكى خان بولدىلر . بولردن ابريلوب

(* تورات شريفك يافتكڭ اوغللىرى حومر و ماچوج ، وماماى ، دوان ، وتوپال ،
 و ماشك ، وتواس ايدى ، وجومر كڭ اوغللىرى اشكناز ، وريفات ، وتوجرە وياوانكڭ
 اوغللىرى اليشە و ترشيش وكتيم ، ودودانيم اولوب ملتلكڭ اطەلىرى بولردن تقسيم
 اولندى ديمش . نبيرولرى ايله جمع اون دورت اسم يازلمشدر .

«چین خان» اوز تبعهسی ایله شرق طرفه کیدب شهرلر بنا ایدوب «شانچین» شهرینی قراگه قیلمش، چین ننگ وفاتی بعدنده اوغلی ماچین جای نشین اب اولوب حاصل اولاد یافت کوچهلی ایکی حکومت شهرلی بر حکومت بولمشلر.

بو اوچ خان عجم پادشاهلرندن کیومرث ایله معاصر ایدیلر. ایهدی قایوگ خان تبعهسی: «توراق» اسمنک بزر چه «توک» دینلوب چین خان اولادی هع سلالتهم چین اسمنده قالوب الی یومنا هذا بو نام ایله سویلتمکده دورلر. کیهلیم تسونوک خان اولادنه فی الاصل بیان ایده چکمز ماده دخی بودور.

تونوک خان ننگ وفاتی بعدنده اوغلی ایلچی خان آناسینگ مقامنه کیچوب بر مدت ریاست ایندکدن سوگره «دیپبا قو خان» بعده اوغلی کیوک خان بعده اوغلی آنچه خان خانلق مسندنه اوتودی بونگ وقتنده توابعی آلتمش ماگ خانیه بالغ اولمش آلتی سان آلاج دیهک بوندن قالمش. او زمانده آلتمش ماگ اوی لیک اهالی ننگ بر خانلقغه اجتماعی الوغ حکومتدن صایلمشدر. حضرت یافتدن آنچه خانه قدر جمله ایللر حضرت نوح شریعتنده ایدیلر آنچه خان ننگ اخیر اباملرنده اهالی آراسنده پت پرستلیک شایع اولمیه باشلدی آنچه خان اوزی دین نوحده وفات ایتمش ایسهده سوگره ایلی واولادی کلا صلالته توشوب پت پرست، اوت پرست اولدیلر. آنچه خاندن تتار منغول اسمنک ایکی اوغول وجوده کلوب اخیر عمرنده ایلنی مذکور ایکی اوغولینه تیگ بولوب بیروب ایکی خانلق قیلمش ایسهده منغول خان ننگ وفاتی بعدنده

تتار خانلری بیانی

تتار خان کوچ قیلب منغول توابعنی اوزینه قراتمش منغول اهالیسنه تامانفوذینی تاراتمش، لکن منغول بیکلرندن خان اسمنی سلب ایتماش ایدی یعنی حکومت تتار خانننده ایسهده منغول بیکلرینه خان دیو

سو یلنوردی، منغول ایلی لوب کولی موران نهری وتیبیت تاغلرینه قدر جایلوب
تتار اها ایسی آلا تاغ آلتای ایتش بویلرینه جایرامش لر ایدی بوکا قدر
مرکز لری لسیق کول اورنی اولوب یعنی اداره سسی او شهر اولوب
اسیق کولنک بوندن صوگره غی حالی معلوم دگلنر. ختای توار یخندن
نور الدین وغیری لر ننگ نقلی، دونکانی دارن دخی بویله دیدی.
تاتار خان یوز یلدن زیاده راق خانلق قیلپ بونک ایامنده
تبعه سسی نهایت درجه ده اوسوب کوبایمش، روایته کوره حضرت
یافت آلنچه خان آراسنده اولن اوسودن یالغوز تتار خان ایامنده
آیریلن شعوب آرتوق اولمش، ایلی ننگ غربی آلا تاغ و سردریا
بوی ایله خزر دیکز نه قدر. شمالا اورال تاغنی بویلاب ایتش آلتای
بایقال کولی و آمو نهرینه قدر شرقا چین ننگ پای تختی اولن شانچین
شهرینه، جنوبا تیبیت تاغلرندن اوتنه هندستان حدودنه چه بیتمش لر دور
تتار خان ننگ وفاتی بعدنده اوغلی «بوقا» خان جای نشین اولدی
بوقا خان ننگ وفاتی ایله اوغلی «ایلچی» خان بعده اوغلی «ایرصالی»
خان بعده اوغلی اقصاری خان بعده اوغلی آردوق خان آنک اوغلی
بایدوق خان آناسی جاینه خان بولدی، بونک ایامنه قدر منغول
تتار آراسنده بر نزار و مخالفت واقع اولمامش ایکن مزبور بایدوق
خان بی تدبیر وی اندیشه آدم اولمغله بسلاموجب منغول ایلنی
چاپوب بو سببدن منغول لر باش کوتساریب اطاعتندن چقدیلر. ب
بایدوق خان ننگ وفاتی بعدنده اوغلی سیونچ خان آناسینک جای
کیری اولوب منغول لر ایله بر نچه دفعه محاربه دن صوگره سیونچ
خان غالب اوله رق منغول لری باش ایکدریب اطاعته مجبور ایتدی
سیونچ خان اولادی دورت یوز سنه قدر واؤلگی حکومت لری
ایله یدی یوزدن زیاده یل لر تتار خانی منغول لره اجرای حکومت
ایتدی لر سوزلرینی یورتدی لر سیونچ خان ایران شاهی منوچهر ایله
وصوگره لری توران خانی آفراسیاب، واسفندیار ایله معاصر اوله
ورایه قدر اوز توار یخلمزدن یازلدیکه تتار خاندن سیونچ خانه چه

سپکز خان اونمش کورنور، اما منغول توار یخنده تتار خان ایله، سیونچ خان آراسنده بر نچه بابا زیاده کوستریب منغول لرك تتار خاننه مخالفت ایدن سببی نیده یاز مشلر زیاده ایدنلری یوقارغی یدی خاندن صوگره بایدوق خان اوغلی جوچی خان اوغلی جادیك خان اوغلی صاندو خان اوغلی قاموق خان اوغلی قاصور خان اوغلی آبول خان اوغلی میندو خان اوغلی ایلیك خان اوغلی ایباق خان اوغلی کیوک خان اوغلی جوچی خان اوغلی سیونچوک خان بزلرنك توار یخنده سیونچ خان دیه یازیلور، تتار خاندن سیونچوک خانه قدر یکریمی عدد خان اونمش ایسکن منغول لردن بر تورلی مخالفت کورنویوب همان تتار خانلرینه انقیادده ایسهلرده تتارلر بوگنا قناعت ایتمیوب منغول خانلری نك اسمده اشتراکنه اچیمایه باشلییلر منغول بیك لرینه خان دیهك نی آغر کوروب منغول خانلرینه «یابغو» اسمیل سویلنمکنی امر ایتدی یابغو دیهك باشلق دیهك بیك دیهكدر، بو لقب اگرچه منغول لرك مال وچاننه ضرر وزیان کتورر ایش دگلسده نچه اجدادلرندن بویاق مونس لنمش اولن خان اسمندن آیرلمق خصوصاً تتار خانلرینه قدیمدن فرمان بردار اوله کلوب آنلره اطاعتدن غیری بر شی صدور ایتمکسزین بلا موجب بویله تنزلی بیوک تعدیدن صایه رق منغول خانزاده لری سیونچوک خان علیهنه قیام ایتدیلر آراده عظیم محاربه لر اولدی لکن مدعالرینه نتیجه ویرمیوب سیونچوک خان غالب اوله رق منغول لرنی دیدکنچه یوردردی ایسهده منغول خانزاده لری اولگی کبی صاف دل اولمیوب فرصت کوزادر اولدیلر منغولك فقراسی دغسی اوز خانلری اوچون مال وچانلرینی بنله مترصد ایدیلر، سیونچ خان نك پای تختی «سرتاق» شهری اولوب حالاً سیرام کولی نك اورنی ایمش بورا تارا ایله غولجه اورتالیغی دور، سرتاق لفظی «زینت لی تخت» دیهك اولوب اوز بیك زبانتك بویالمش زینت لنمش نسنه نی سرلاغان سرلانغان دیورلر، «تاق» تخت دیهك دور، منصب دار اولن آدمه

تهنه ده تافگز قوتلی بولسون تافگزده آقارگز دیورلر، منصب تخت دن مجاز اولور او بالعکس سیونچ خان وفات ایذب بونگ اوچ اوغلی قالدی بریسی تاینغون خان، ایکنچی دوشون خان، اوچونچی کیچول خان، بو اوچاولری آناسینگ جابنی تالاشوب حاصل تترار ایلنی اوچه تقسیم قیلر ق اوچ خان بولدیلر منغول لر بی طرف توروب قایو برک غالب اولورسن بز آگا تابع مز دیبرک بولری آلوشدیلر بسن سنن سورز خصمگی بر طرف ایت دیوب هر برینه ایتاک آستوندن اوط قویوب آتوشدردیلر، منغول لرک مگری ایسله تترار آراسنده فتنه لر کون بکون زیاده لشدی فرصت کوزادن منغول خانزاده لری بونزاعدن استفاده ایبرک ایافلندیلر یرافلندیلر بالاخیره تترار خانلرینگ نفوذندن چغدیلر اوز خانزاده لرندین «فزل بوقا» خان اوغلی «قره خان» تی خان قیلب

منغول خانلغی

منغول جنسی بالاتفاق وتتاردن دخی برنچه قبیله ایل قوشولر ق قره خانه تابع اولدیلر، بوقره خان منغول خان ننگ اون سیکزنجی نبیره سیدر یعنی بو خان اون سیکز بابا ایله منغول خانه منتهی اولور، بر قاچ یلدن صوگره قره خان وفات ایذب اوغلی اوغوز خان خان بولدی، خان بولدیغی ایله تترار خان اولن دوشون خان کیچول خان ایکاولرینی مصلحتنه آلر ق تاینغون خان ایله اوروشوب آنی اولدردی ایلنی اوزینه قراندی بو ائناده دوشون خان اجلندن وفات وفات ایذب اولادی قالمادغندن اهاالیسی اوغوز خانه تابع اولدیلر کیچول خان ایسه اوغوز خان ننگ قصدینی آکلب اوزینی عزل قیلدی ایلنی اوغوز خانه تابشردی، تترار حکومتی مذکور اوچ اوغولده انقراضه ایریشوب اوغوز خان منغول تترارغه تماما مستقل خان بولدی. اوغوز خان حضرت ابراهیم علیه السلام شریعتیله متشرع اولوب تبعه سنی تماما ملت حنیفه یه کتورمش مسلمان کامل ایسی

اطراف جوانبده نچه نچه طوائف ايله غزا قىلب آنلرى دینه دعوه ايدردى اسلامى قبول ايتمیانلرنى قىلچدن كيچروب قتل عام ايله اولادلرینى اسیر و مال لرینى غنیمت ايدردى کوب پىرلرنى فتح و کوب ایللرنى تصرفنه آلوب ایران نوران پادشاهی کشتاسبه ده غلبه چالوب عسکرى عراق، عجم و عرب حدودنه قدر واصل اولدى بو وقتقه چه منغول تتار طائفهسى کوچمهلى اولوب فقط بر جایی مرکز ایدینورلر ایدی، اوغوز خاننڭ ایامنده شهره اعتنا ایدب، حامی طرفان یارکند خوئن، ساغون کاشغر بلدهلری بنسا قیلنوب منغول لسانی اوزره بونلره، «غوبالق» دیدیلر بش شهر دیمکدر، صوگره بر شهر دخى الحاق ایدیلهرك حالا آلتى شهر اسميله سويلنور، اسلام فتحندین صوگره بخارا صغیر ناميله ده ياد ایدلمشدر. بلخ بلدهسى دخى بو خاننڭ ايجادى اولوب، منغولچه شهره بالق دیورلر، کتابلرده: «غا» ايله «بلخ» یازلور آلنچه خان ایامنده بر خاننڭ محکومی نه قدر شعوب اولسه ده من فلاننڭ نسلندنم اجدادم فلانى دور ديمک یساق ایدیلوب کیمکه خان بولور تبعهسى او خاننڭ اولادى من ديمک ايله امر قیلنوب چونکه بر خاننڭ توابعى بولک بولک آد ايله سويلنورسه صوگره آرالرينه اختلاف توشوب افتراقه سبب اولور ديه بو قاقونى وضع ايتمشیدی بويله اولدقدن آز مدتده آنالرىنڭ اسمنى اونودوب خان اسمندن غيريسى يادلرندە قالماز ايدى، بوندن اوچون آلنچه خان ایامنده آلنچه اولادى مز دیوب، تتار خانلری ایامنده تتار اولادى مز دیر اولدیلر، تتار دولتىنڭ انقراضنه قدر بويله کلدىلر، نوبت صاحب الترجمه اوغوز خانه کلدىکه صحراوى خلقنى منغول اسميله، شهر اهاالىسىنى اویغور ايله تسميه ایلدى، بو ایكى دن غيرى اسمله سويلمک ممنوع ایدلدى، اویغور اسمى بر جنسه منحصر اولمبوب نردن اولسه اولسون بر جایه مجتمع اولوب اویوشوب اوتورانه اویغور دیدیلر اوغوز خان بر یوز اون آلتى یل سلطنت سوردکن صوگره وفات ایدب اوغلى

«کون» خان آتاسی اورننه اوتوردی، بعده برادری «آی» خان بعده برادری «یسولنز» خان ثم «میکلی» خان ابن آی خان ثم «دیگز» خان ابن یولنز خان ثم «ایل» خان ابن کون خان متوارثا و متوالیا خانلق قیلدیلر لکن بو آلتی نڭ حکومتی آز اولدغیله برابر محکومی ده مذنب اولوب عاقبت ایل خان ایامنه منغول تتر آیریلدیلر. تتر طائفه سی منغول لقدن چقب اوزاسمنی آلدیلر یعنی اوغوز خاننڭ ایکی اسمن غیرله سویلنمسون دیان وضعنی فسح و نسخ ایذب اویغور منغول، تتر دیه اوچ اسم ایله سویلنور اولدیلر. آرالرنده کوب واقعه لر اوتدی، اویغور تتر آیریلوب ایلیخان فقط منغول لره خاصه خان بولوب قالدی.

یازلمش اخبارلردن معلوم اولدیکه آلتی نڭ وفاتی بعدنن ایل لری ایکیه آیرلوب بعده تتر خانلغی منغول لری کندنه تابع ایتدی. سوگوره منغول غالب اولوب تترلری قراتدی. شمدی تترلر باش باشنه کیدب خانلق منغول نسلنه خاص قالدی. من بعد منغول خانلری ایلیخانه نسبتله دولت ایلیخانه دیوب سویلنور اولدی. توار یغلرده چنغریه و تیموریه خانلرینه ایلیخانه دیه یازدیلری بوندنر.

دولت ایلیخانه

هجرتدن ینی یوز ییل لر مقدم ایلیخان وفات ایذب اوغلی تاغ خان خانلق مسندنه اوتوردی. بونڭ ایامنده منغول اهالیسی آراسنه بودا مذهبی شایع اولدی تبته بر الوغ آتشکده یابدیلر آنی مرکز ایدینوب بر همین لری او جایده اوتورر اولدی براهمه و بودا مذهبلری نڭ بیانی ختای خانلری نڭ سیکزنجی طبقه سنده یازلور تاغ خان غایت غیور بر ذات ایدی اطرافه آفین و چپاول ایذب عسکری چین حدودنه چه ایردیلر بو وقت لرده چین حکومتی طوائف ملوک منزل سنده کوب والک لریق لره منقسم اولوب اتفاقلری یوق ایدی بنا برین منغول لره آزیق ایدلدی بر دفعه چین و تتر اهالیسی تاغ خاننڭ

عليهنه اتفاقله هجوم ايدب كلوب بحاربه ايتديلر لىكن باشه چقمايوب فاعش انهنرام ايله فايديلر، من بعد چينلور سد مشهورى ياپديلر تنار طائفهسى دغى تاغ خانك خوندين ايرتيشنى تاشلب آلتايك اوبرا وچنه كتديلر. تا شمال شرقك انتھاسنه قدر يتديلر. منغول تنار اكثريا شرق اقوامى ايله مشغول اولديغى اياملرده قايوك خان اولاديكه ترك اسميله موسومدر آلاى تاغى اول جوارده يورلردى بونلر غرب طرفه هجوم يعنى فرغانه و بخارا و خراسان ولايتلرينه صرف همت ايدرلر ايدى.

صاحب الترجمة تاغ خان آلتى شهرى تماما ضبط ايدب اينوسى «قيان» نى صحراوى منغوللره «ياغو» يعنى رئيس قويوب كندى «كوه بالى (۱) شهرينه كريب اوتوردى بتون اويغور و منغوللره خان بولدى ملكى نك حدودى جنوبا تبت اوتھ هندستانه قدر غربا سردريا شمالى ايله آرال دينكزى و شمالا اورال تاغى شرقا چين حدودى اولن سد مشهوره وارانچه اوزاتمش ايدى. بو اثناده چين حكومتيندین آيريله رق بر فرقه قره ختاي كلوب تاغ خانه تابع اولديلر. ايرتش باشنده قران قابا بور چون صولرينه شهر صالحب اورناشديلر سوكره كيله كوبايوب ايميل بوراترا روجار لپسى يسه قدر جايلديلر حالا بو جايلدره كورنان خرابسه آثارلر اوشبو قره ختايدين قالمش علامتلردور ختايلره «چورچيت» ديمك بوندن قالمش اوله كه چورچيت لغت قديم مزده چيت ده يورن چيت لب يورن معنایه توغرى كلور. تاغ خان دولت ايلخانيه بى كمالنچه اوج و رواجه كتورن خاندر. بو خان آلتمش يل مقدارى حكومت قىلب و فاتى بعدنده اوغلى كول خان خان بولدى. بو دغى آتاسى قدر خانلق قىلب وفات ايتدكده اوغلى موقان خان آتاسى جاينه اوتوردى. بعض توارىخده بو خاننى ترك خانى ديه يازارلر جائز دور زيرا تاغ خانندن بوگا قدر تركلر منغول خانه تابع حكمنده ايديلر. موقان خان بعدنده اوغلى توبوق

(۱) كوره بالى بو كونده كاشغر بلدهسى در يپانى كلور

خان خان بولدى بو ايکسى يوز يل مقدارى خانلق قىلب نوبوق خانانگ وفانى بعدنده اوغلى قوتلوق خان خان بولدى. تاغ خانانگ وفاتندن اوشبو قوتلوق خانسه قدر بر يوز ايللى يىلدىن آرتوغراق مدتدر خانلر بر نوع تنچلىق واهالى ده آسوده ليك ايله عمر کچورديلر نه بونلر بر يره تعرض قيلمى ونه ده خار چدن بونلره بر خان تعدى قيلمى. بو آسوده ليك ائئاده تئار ايللى دغى اوگلى جايلىرينه يعنى ايرتيش و آلتاي بويلرينه جاي رامشلىر ايدى. چئانکه قوتلوق خان تخته کچدى خان بولمىغى ايله آلتاغنى آشوب آلاى ترکلى ايله صواشوب آندن ما ورالنه هر طرفلرينه اوتدى سمرقند وبخارا ايبى آلوب دريى عمودن کچدى ايرانسه قدر واردى بعضى جبراً وبعضىنى صلحا آلب عسکرى غايت طويوم اولوب قايتدى بعده تئار قصده آتلنوب يولده اوتوران قره ختاي يعنى چورچيتلردن دغى عسکر آلر ق آلتاي نك ايکى طرفنده اوتوران تئار ايللى چابدى بوندىن كوب اولجه و غنيمت ايله قايتدى. ايرتهسى سنه ده تئار بيکلىرى و خانزاده لرى اتفاق ايدىرک انتقام آلمق اوچون منغوله آتلانديلر. يولداغى چورچيتلرنى تالات بولاب تلفى قىلديلر آندن طرفانه کلوب نه يرده شهر و قريه و قشلاق وار کلسنى کويىدروب ياندىر اطراننده اولان منغول ايللى چابدى قوتلوق خانانگ تئارلردن آلان مالندن آرتوق مال ايله ايللرينه قايتديلر. قوتلوق خان بوکافتيغ غضب لنوب عسکر جمع ايدىرک کوز ائئانسانده تئار طرفنه بولاندى. وقت سز قچقران قوراض فانه بولانور قاعده سنجه قار بورانه بولانديلر. اوگلى سفرده گى کبى تيز واروبده غنيمته غرق اولورز زعميله آز آزيق يوقه کيوم ايله چقان عسکر صغوقدين تلفى اولمايه يعنى اولمه يه باشلاديلر ايلکارى کتارگه قار بولدى ايلگه پتارگه زار بولدى يولداغى چورچيتلره کلوب صغنديلر ايسه ده کوب قوشونغه کفايه ايتار ليک اصرامقغه ايتار ليک البسه و ذخيره بونلرده بوق ايدى هر چه بارىنى بولشوب يديلر اورتافلشوب کيديلر اول جايدىن

ایلینه آدم بیاریب آلدندین اوی آزیق آت طون یتکوروب یاریم
عسکری ایله یورتنه آزار آزار قایتوب یتدی. یارتی عسکری
یولده تلی اولوب آخرتیه کندی.

قوتلوق خانه بو سفر قوتلوق اولمدی. شویله که بو انهنزامن
آرفه لنه رق ما ورا النهر طرفدن دشمانلر باش کوتاریب کلوب
کاشغر مضافاتی نالادیلر. ترکستاندن بر خان چقب آلا تاغ اسیق
کول ایلا اطرافنده یورن منغول ایلی چابدیلر هندستان چانبدن
تبتنی کلوب آلدیلر منغول لرنک اوز ایچنده دغی اختلاف ظهور
ایتدی بو هر ج و مزح آراسنده قوتلوق خان قایتیماس سفره کندی
نوبت اوغلی ایلا خانه یتدی ایلا خاننی بعض توار یغده ایسکه خان
دیو یازار لر. اسمنده افتراق اولدیغی کبی زماننده دغی اختلاف
اولوب بعضیلر هجرتدن کوب زمان مقدم وبعضی لر بر آز مؤخر
یازار لر احتمالکه اسمده مشترک ایکی خان اولوب بری مقدم بری
مؤخر اوله. اما یازه چهمز اولگی ایلا خاندر. بو ذات خان بولدیغی
ایله اطرافنک دشمانلرینه بر نوع مراسا ایتدی هندستانی لر ایله
مصالحه قیلب تبت شهرینی مال قوتی ایله قایتوب آلدی ترکستان
وما ورا حکومتلری ایله ده مقاوله قیلب حدود تعیین ایتدی بو چانبدن
حدود تعیین ایدن خانلرنک اولی بودور. چین لولر ایله ده ایلی لاشوب
آنکله ده مدارا ایتدی اما تئار لر حقنده اولن آتاسینک غیظی بونکن
کوکلنده ایتدی اطراف جوانب ایله تنچلب اوز ایچنی بئونلکدن
صوگره عسکر جمع ایدوب تئار قصدنه آطلاندی تئار لر بوندن
هور کوب فاجوب بر بولا کی چین حکومتنه التجا ایتدیلر و بر قسمی ده
اورال تساغنی آشوب ایدل آغومنه چه کتدیلر بعر خزر نک شمال
وغربنه جایله رک دون صووینه چه یتدیلر. عربلرنک خزر دیدکلری
وترکلرنک قیچاق دیدکلری بو تئار لردور. اگر چه قیچاق شعوبی
تئاردن باشقه ایسه ده برلری یافن یوروشلری آرالاش
روشلری قرالاش یعنی بر فیافتد هراق اولدندن بعضا تئارلری

قپچاق و بعضا قپچاقلری تئار ديه تعبير اينده كلوب صوگره ايکسى
 نهده خزر اسمى غالب اولمشدر، اما شعوبك آيرى اولديغى اصل
 ماده ننگ اتحادنه مانع اولميوب فى الاصل قرغز قپچاق تئار جنسنه
 منسوب نوغای قضاى منغول جنسنه مربوط دورلر، فقط بو دورت
 طائفه يى اسلاميت غربك برلشدريب منغول تئارنى مجوسيت شرقك
 برلشدريش دور، مزبور ديگيز قديمده بحر جرجان و بحر ديلم
 و بحر طبرستان و بحر كيلان اسملريله موسوم اولوب فتوحات اسلاميه ده
 عربلر بو بحر ننگ اطرافنده اولن تئار قپچاقه كوزلرى كچك و فسيق
 اولغندن صفتنى ذاته تخصيص ايدب تئار اسمنى خزر اسمينه
 تبديل ايتديلر بعد مورخلر اصلنى فصلنى تفتيش ايتميوب بواسم
 ايله كتديلر صوگره قپچاقنى خزره مقابل ذكر ايدب برى برندن
 آيرى زعم ايتديلر، طائفه مزبورك مسكن و موطن لرى بو
 ديگيزك اطرافنده اولمغله ديگيزى دخى بو قومه منسوب ايدب سويلديلر،
 من بعد افوامك و ديگيزك اولگى اسم لرى كلياً محو و مسنى اوله رق
 تفاسير و توارىخ لرده خزر قومی و خزر ديگيزى ديه يازلور اولدى
 اما روس اهاليسى تئار لرى بياغى اسم قديمى اوزره سويليوب
 منغول خلغنى بلا فرق تئار ديه تقرير و تحرير ايتمشلر، زيرا
 او كونده روسلر تئار ايله منغولنى آيريب بلميوب قضاى ايله
 قرغزنى فرق قيلميوب كورتاوقه كرمك ده بغدادى ديمك قبيلندن
 نوعى لرى تئار قضاقلرى قرغز ديوپ كتمشلر، بونلره تقليداً بزم
 اهاليمز دخى اوزلرينى تئار ديه تعبير ايتمشلر، روسلر ننگ بو
 ايكى اسمده ياكلش ليغى ايكى سببه مبنى دور، بريسى زمان اولى ده
 حكومت آلتى يدى يوز يل تئار النده اولوب او اياملرده منغول
 اسمى متروك اولدقن سياح و سيارلر تئار حكومتى تئار خانلغى
 ديه سويليوب و يازيب صوگره روسلر ننگ اغتلاطى ايلا خاندن هوركوب
 قاچوب بحر خزر و او اطرافه واران تئارلر ايله اولوب ودها صوگره
 تئارلر چنغز خان تبعهسى اولدقن روسلر بار چهسنى بر قبيله

صایوب قدیمی شهرت نه بناء منقول لریده بسلا موازنه تثار دیمشلهر،
 صوگفی مورخ لری اولسگی یازانلرک ایزیله کیدب: «فسوم آدنا» یعنی
 بام بر کشی دیهرك تفتیش ایدهمیوب او غلطده قالمشلهر، اصلی
 ایله سویلسه لر نوعی قضاقتی منقول دیمک وصفی ایله سویلسه لر
 مؤمن مسلمان دیمک کرک دور، اما بزم اهالیمز نزدنده، روسله ر
 بله میوب سویله مز کورمیوب یازمز دیه غایت اعتماد ایدرله ر، روسلرنک
 ایسک بلوملی دیانلری ایله سویلشور ایسک ینه، اوز مؤلف
 ومورخلری نك نقصاننی اعتراف ایدب بزم تاریخلرمزه قولاق قویارلر
 یازیب آلورلر، شهرمه نهچه لری کلای روس تاریخلرینی اوقودی
 بلدکارینی سویلدی صوگره خطالرینی فکر قیلب اویلادی، «توچنه
 تاك» دیه مویندلی، تاریخ تواریسخ کوب اوقیانلردن بری کونصل
 بالسکاجین ایدیکه فزانده آخوند حضرتلرینه بالذات یولوقوب سوزلرینی
 تحسین ایدب بزه بیان قیلمش ایدی، بو کمینه دن دخی کوب
 خبرلر یازیب اوز مورخلری نك نهچه خطالرینه مطلع اولمش ایدی.
 بو ذات قاسم خان ایامندن بویاق نهچه یوز یل لردور روسلشمش
 ایسه ده انجنس الی انجنس تمثیل مصداقچه ینه اصل الاصلی اولن منقول
 تثارنک عالی ونقصیلنی بلمک ده اهتمام تام ونوعی قضاقتک فرقتی
 بلمک ده اجتهاد تمام ایدر ایدی، مع ما فیه روسلکده کم کوسی
 اولمیوب ینه اوز یولینه کیدر ایدی.

قضاقتی قرغز دیمه نك غله سی خمسه ده یازیلوب اوتدیکه روسلر
 اولده بله میوب صوگره بیلن لریده توغری یوله کره میوب: «نی چیوا» دیه
 کتمشله ر تاریخلرینی بویله غلط ایله برکتمشله ر دور.

آروپا مورخی وجغرافیه ونلری بحر خزرنی کلسپی دیوب
 آنلره تبعیتا روسلر دخی کلسپی دیورلر، اما آروپالی لر روسلردن
 استماعا کلسپی اطرافنده واو جوارده اولن مسلمان لرنی تثار دیمه
 یازارلر بس آروپالی لرنک وروسلرنک یازدقلری بری برینه تقلیدی
 اولوب اصلندن فصلندن خبرلری یوقدر.

صاحب الترجمة ايلان خان تئار ايلاننڭ قاچىغىنى ايشدوب اىگر
آنلارنڭ آرقاسىدىن كىدرسه يىنه قىش فصلنه قالوب آناسى كېى قارنڭ
قارغىشىنه يولقور خوفيله يولدىن قايتىدى تئار ايكى كىندىكن سوكره
آلتاي اوب ايرتېش بويلرىنه

خوڭلر ياكە خونلر

خوڭ دىان بىر طائفة خلقى كلوب اورناشدى بونلرده كوچمەلى
پورت ايدىلر. يوفارودە يازلمش ايرتېش ايمىل، لېسى، اورجار
بويندە اوتوران چورچىتلمش قرە ختايلرنى هر وقت تالاب بولاب
بى تىچ قىلغىن بو بىچارەلر نچە اجداددىن بوياق مەتۇن اولان پورت
بىر شەرلرېنى تاشلې شىرقە فەدىمى جايلرىنە وارېب جنس لرىنە
قوشىلدىلر آلتاي ايلە آلتى شەر اورتاسى بىر قاچ وقتلر آدمدىن
خالى آچىق قالدى چونكىه خونلرنڭ شىرق طرفدە شەرتى وار ايدىكە
چىنلۇلر ايلە كوب كره محار بەلر اولوب چىنلۇلر بوڭا قارشى تورامدىن
مونغول واويفورلردە بوندىن سىسكانورلردى منغوللرنڭ جڭ آورلىك لرى
خوڭلرىدە غوفە توشورردى بنا بىر بىر يىنە ياقىن كەلدىن احتياط
ايدىب اورتەلرنە بىر آيلىق بىلكە زيادە يىلر بوش و آچىق نوردى،
بو خوڭ طائفەسى اصول توارىغىنە «خوز» يازلمش، عربلر «غز»
تركلر «اوغز» ديوب عالا مانجورىادە «خوڭ خوزە» دىانلر بسو
اولمق كرك، بعض توارىغىنە: «خون»، بعضىنە: «هون» و بعضىنە:
«اورخون» دىە يازارلر، «خوڭ خوز» دىمك ختاى لغتىندە «قىزىل
سقال» دىمك اولوب بونلرنڭ ابتدا رېئىس لرى بسو صفتدە يعنى
صاروشىم قىزىل سقاللى اولمقلە توابعى رېئىسىنە نسبتا خوڭ خوز
دىنلۇب بتون اقوام بو اسم ايلە اشتھار اولمىش ديوب ختاى توارىغىدىن
بويلە نقل قىلدىلر، لىكىن اغزچە سويليانلر بسو طائفة فى الاصل
چىنلۇدىن بىر شەبە ايكىن آلتىنچى طبقة خانلرنڭ بىر يىنە باغى اولمىش
فوك لوك نام آدمىنڭ قوماندەسىنە جمع اولمىشلر كىدىرك هر جنسدىن

قوشولوب كوبايوب تاغلرده مسكن توتوب اوزلرندين باشقەنى دشمان بلەرك يوللارنى كيسوب ايلنى باصوب ايشلرى دائم تالان وطغيان ايله مقصد و مراملرى قتل عبادتخريب بلاد اولدقدن «خوڭ خوز» نامنى آلمشلىر بو بدنامده قالمشلىر، بو صورتده اسم مذکور صفت ذاتيه سينه مبنى اولمىوب صفت افعالیه سينه نظرا قويلمش اسم اوله توارىخ سوزىنى ده تصديق ايداليم اولده رئيسلرى قزل صقاللى ايسه وفاقى دور يعنى صورتى سېرتينه موافق توشمش اولور، لسانمزه ظالم آدمنى قزل آضو قانلى اورط ديمك قبيلىندن بر کنايه لقب اولوب فارسیده «خون ريز» مرادفیدر بزلرچه قسان توگوچى بارومتاچى قطع الطريق معناسينه كلور على كل حال بونلر اوزاق مدت اوز وطن لرندين يعنى آمور اولكاسى واو طرف تاغ وصحرالرندين اوزاب چقمىوب اكثر هنرلىرى چينلورنى چاپهق واحيانا تتار وسائر قبائلى چاپمق ايله تورمشلىر ايكن هجرتدن ايكى يوز يىل مقدم آتيلان خان منغول توارىخنده «آتولغان خاقان» ديسان بر خان چقت ايللى آلمش سان يعنى بش آلتى يوز مڭ عسكرايله غربه توغرى آتولارق يولده اوتوران باشقورد، تتار، بلغار و روس وسائر وسائر بيوك وكچك طوائفڭ كلسنى باصهرق نچه نهرلرى كيچوب تاغلرى آشهرق قره ديكره قدر واريب يتديلىر آندن دخى ايچرويه صوفولوب لهستان ومجاره قدر كنديلر، خروچندن اوچونچى يىلنده آتولغان خان دوناي نهرى بوينده وفات ايتدى، بعده عسكركڭ اتفاقى كندى محاربهده انهزامه يوز توتدى مملكتنه فايتميه مجبور اولديلىر، اولاندىن پراكند اولاندىن فالانلرى قايتوب آتولغانڭ «ماتان» نامند اوغلىنى خان كوتارديلر عسكرا جمع ايدب قديمى آزغى اولن چينه آتلانديلىر سددن ايچروكريب خونان شهرينه چه واريب يتديلىر چين اولكاسنى قاتى غارت ايتديلىر خونلرناڭ غرب وشرقده بوقدر نعدى وترقىلرى چراغڭ سونار وقتك لاپ لاپ ايدن يالقنى كىبى ياقتملىق وىرن بر حال اولوب من بعد دولتلىرى سونمهيه اقباللىرى دونمهيه باشلدى. بونلر ناڭ ابتدا ظهورلرى هجرتندن

ماڭ بىش يوز سنەلەر مەقدەم اولوب لىكن پارلاق اياملرى ھەجرتەن بىش يوز يىلەر اول وبالغاصە اوشبو آتەلغان خاقان اولغىلى ماتان خان اياملرى دوركە ھەجرتەن ايسكى يوز يىل يوز ايللى يىلەر مەقدەم كلوب كەچەش لىر. ماتان خاندەن سوڭرە ھەكومت لىر يىڭ تىباتى اولمىوب توبانە يازىلەچى تىتارلارنىڭ فارغىشى ايله دولت لىرى منقرض اولدى.

صاحب الترجمة «ايلان خان» سېكسان يىل مەقدارى خانلىق قىلىپ وفات ايتىدىكە اولغى «ابوالقان» خان بولدى بەدە اولغى «دودمان» بەدە «قوجومان» بەدە «قوجاق» خان بولدىلەر. بو دورت خاننىڭ زمانى تولقون و مەنبەلىك ايله اوتوب خصوصاً قوجاق خان ايامندە آلنچە خاننىڭ قانونى بالىكلىكە ترك ايدىلى ھر قەبىلە اوز نىسبى ھر كىم نىسبى ايله سويليور اولدى. شويلەكە: قرغز، قىچاق، اوبغور، اويماوت، قالاچ، قانگلى، تورغاوت، قىماق قارلوق نايمان وبولردن غيرى نچە نچە شەبەلەر بولندى. قىماق قەبىلەسى تىت تەرفندە على ەدە بىر خان بولدىلەر باشقەلەر دخى باش باشنە بىر بىكلىك قوردىلەر ھر بىرى اوز تەبەسىنە مستەقل توردىلەر نفوذنى جارى قىلدىلەر. بو متەرقەلىك اثنادە تاغ خاننىڭ «آلۇ» اسمندە ايكىنچى بىر اولغىنىڭ نىسلىندىن «بوغوقرە خان» دىە بىر ذات چىقب «ساغون» بىلدەسندە خانلىق پوستنە كچدى آلتى شەرنى تاماا اىندە آلوب خىلى قوت تابدى تىتارلارنىڭ امور آلتى تەرفندە اولنلرىنى خون طائفەسى دائىم تالاب بولاب بى تىنچ قىلەندىن تىتارلەر «بوغوقرە خانە» التچا ايدىب آننىڭ ەمايەسىنە كىردىلەر ايرتىش باشىنە ساورى، صايقان، تار بوغاتاى، ايكوز، ايمىل، ايلان، قاورغە، بوغداناغى، يتى اوزان، واىلا نەرىنە قىر كادىلەر جنوبى منغوللارنىڭ اكثرى دخى قرە خانە تابع اولدىلەر. منغول تىتار آراسندە اولن اولگى ەداوتلرى آزالدى بىرى بىرىلە قىر و بىرىشوب قىز آلدى تىتارلار دە بو دە مەھنى قىبول ايدىب اوبغور و منغولنىڭ تەرىقىنى توتدىلەر دىن و دىنيا جەھتەندىن دوستلق پىدا ايتدىلەر. بو اراقەدە اوب ايرتىش يانىسى بولنرندە چىتەلب يورن تىتارلارنى

خوڭلار كلوب چابدى تىتارلار كوب فرغىن تابدى، چاپوندى كورن مظلوم تىتارلار آلنچە خانڭ ارواھنى چاغىراق استىمداد ايدىب بتون تىتار منغول اويغورلارنى اويغاندى بو ندايە غرىبە اولن ايدىل دون خىزر اطرافىندە يورن تىتارلار دە قزدى حاصل جىلە آلنچە خان اولادى آلنچە آدى اشتهار ايلە هر كىتە كلوب اتفاق ايدەرك بوڭا آلاى تر كاردىن «توراق خان ياخود قوراق خان» دغى قوشلوب جمع ايكى يوز مڭ مقدارى عىسكىر ايلە ساغون خانى بوغوقرە خان بار چە سىنە باش بولار ق خوڭلار قىصدىنە چىقىدىلر غرىبىن دغى تىتار خانى «چامونات ياخود چومانات» خان يوز مڭدن زىيادە قوشون ايلە كلوب كلسى جايىسان كولىندە جمع اولدىلار. «جايىسان» لفظى منغول لغتىندە بىوك جمعيتە والوغ آدملىرە اطلاق ايدىلن القاب فخرەدن اولوب بو جمعيت سببىلە جايىسان كولىندە جايىسان اسمى ويولمىش. قىضاقە اكابىرلارنىڭ جمعيتىنى قاسقە جايىسانڭ جىمولغان جىرى دىمەك بوندىنر.

قاسقە كىڭ ماڭلاى دىمەك، ماڭلايدىڭ كىڭلىكى باشىڭ بىوكلىگنە باشىڭ بىوكلىكى مېنەڭ تولقلىغىنە، مېنەڭ كولىسىكى عقل وفراسىتىڭ عمىق لغنە دلالت ايدىن عربلارنىڭ كىڭىرالىر ماد لفظى كىبى بر تاوىل مستىعار دور. بو لقب يالغوز كىشىە آيتولمىيوب جمعيتە اطلاق ايدىلور. خلاصەسى انجىمىن معارف مىڭلىندە قوللانور الفاظدىنر.

جايىساننىڭ بوندىن بورون نە اسمە اولدىغىنى بلامدىم. بورادىن جمع اوچ يوز ايللى مڭ مقدارى عىسكىر ايلە فوزغالوب يارىم عىسكىر آلتاينىڭ شىرقى يارىسى غرىبىلە يوروب وارىب آلتاينىڭ اىچىندە وىطشىندە اولن خوڭلارنى آلتاينىڭ اوبر اوچىنە قىدر سوروب چاپوب شىرق طرفىندە اولانلارنى سىد مشهورە قىدر قوغالدىلر. قرە خان ايكى ياز متصل بونلارڭ آرقاسىندە يوروب خوڭلار سىدكە يىتكىدە آلدىندىن چىنلور چىقب كوب زماندىن بىرلى بونلردىن كورن آچسىنىڭ آچوونى آلدىلر. خوڭ بىچارەبى اورنايە قىيوب امانتە باقمىزدىن قىزل خون قىلب فردىلر قايتوب باش كوتارمىز مرتبەدە تلىق وھلاك قىلدىلر.

بو انھزامله خونلرک حکومتی انتھایه ایریشوب قالانلری سیددن ایچرو کریم چینه تابع اولدیلر. بو جمعیت ده منغول، تتار، اویغور، و ترک قبائلی ننگ خان و بایغور و سائر منصبدار ایل ایگالری بار چهسی حاضر و موجود ایدیلر. اوز آرا بر اتفاق یصادیلرکه بر بر مزه یاردمچی بولوب دوستمیزی دوست دشمانلری دشمان بیلیم بیوک بابامز آنچه خان ننگ اسمنی الوغلب آننگ نداسینه تابع اولایم یعنی آننگ اسمی چاغرلقده جهلهز اول نداننگ تحتنه کرالیم اتفاق حرکت ایدالیم دیه قول لرینی قانه باطروب بو عهدنی محکم فیلدیلر. ترک خانى دغى بو اتفاقه داخل اولدى. ساغون خانى اولن قره خانه «بوغرا» لقب قويدیلر. تتار منغول خانلرینه «قاخان» ديدیلر. ترک خانه «خوه قار» نامنى ویردیلر. بوندن سوگره ساغون، کاشغره، کم خان بولورسه لقبی بوغراخان تتار منغول خانلرینه «خاقان» ترک خانلرینه «خوگقار» دیر اولدیلر بوندن مقدم القابلرک اینگ اهلاسی «قره» لقبی ایدیکه اینگ بیوک خانه «قره خان» دیورلر ایدی.

ساغون یعنی کاشغر خاننى بوغرایه تشبیه ایتدیلرکه حیوانلرک اینگ کتھسی «دوه» یعنی تویه و آننگ آیغوری «بوغرا» دور قضاقده بورا دیرلر. بو بیوک حیواننگ اسمنی بیوک خانه ویردیلر.

مونغول قلماق عرفنده بو کونده دغى بیوک منصب دارغه الوغ حیوان اسمنی قویوق واردور مثلا: «اوکورد» دیرلر الوغ و کته بوفا دیمک اولور «بوفا» بقرنگ یعنی صیرنگ آیغوری دور.

ترک خاننى آرسلانه تشبیه ایتدیلرکه ذی نابلک غیور و غیرتلیسی اودور. خوه آرسلان دیمک «قار» شدتلی و غضبلی دیمک معنای ترکیبی آچولی آرسلان یا خود غیرتلی یولبارص دیمک اولور

منغول تتار خاننه قدیمدن آیتوله کلمش «قان» اسمنه بر کلمه ضم ایدرک قان قان دیدیلر سوگره نون خنف ایدیلرک «قافان» «قافان» ودهسا سوگره «خا» ایله خاقان اولمشدر. منغولده و قضاقده «قان»

«فاقان» دىوب قاف ايله ادا قىلنور اصلى ده بودور. بو واقعه هجرتدن برار يوز يل لر مقدم اولوب انفاقلى اسلام ظهورنه قدر دوام ايتدى سابق الالقاب خانلر بو سفرده ايكي ياز ايكي قش متصل يوروب خولقلى تمام ايزدكن صوكره چينلور ايله ده بر نوع مصالعه يابديغي مرويدور.

صاحب الترجمة بوغوره حانكه بوغرا خان ايله ملقب اولمشيدى بو قاروده اوتوش تاغ خان نك توفزىچى نبيره سيدر تاغ خاندن صوكره خانلق كول خان نسلنه آوشدندن تاغ خان ايله بوغرا خان بيننده اولن آنالى توارىخلرده يازلمىوب نسابلر دغى اسمنى ضبط ايدمهشلىر فقط تورغو حسابيله توفز بابا و تاغ خان نسلندن اولدغنى روايت ايدرلر نه ايسه بو خان اوز اقبالى ايله خان بولوب بوغرا لقبنى آلدى، ساغون بلده سنى مركز ايدىنوب آنك قرارلدى ساغون صوكره «بلاط ساغون» «بلاساغون» دىنلوب حالا آستون آرتوش ديدكلرى بلده بودر كاشغره دورت تاش ير ديورلر، بو بلده يى ابتدا پى تاخت ايدىنان بو ذات اولوب اولادندن خان اولنلر كلسى «بوغرا» لقبيله بو بلده ده اوتوروب اوتوشلر، اما توارىخلرده كاشغر خانى ديه ضبط ايتمشلىر، بو ايسه كاشغرلك صوگفى شهرته بناء ياخود بله يوب يازيب كتمشلىر. ساغون، كوبالق، كاشغر بللكلر ينگ بيانى جزء اخيرنك اخيرينه الحاق ايدلور بو اولگى بوغرانك اخير دورى حضرت رسول اكرمك تولدى اياملرينه قريپ اولوب حضرت قيتبه نك كاشغره كلكى بو خان نك نبيره لرى ايامنه مصادف اولور، بوغرا خان نك حضرت يافشدن تاغ خانه قدر اولن سلسله سى بودور، يافشد اوغلى توراق بولرجه ترك خان بوندن بر نچه عدد اوغول بار، بريسى اسمى: قايوك خان بو قايوك خان ترك خانلرى نك باباسى دوركه تبعه سى ترك ناميله اشتهار اولمشلىر، استنبول سلطانلرى بوگا منتهى اولور، ترك خان نك ايكنجى اوغلى تونوك خان اوغلى ديب باقو خان اوغلى كيوك خان، اوغلى آلنچه خان دن منغول تتر

اسمىكە ايكى اوفول بار، منغول خان اوغلى تاقوى خان اوغلى سيونچ خان اوغلى قوراق خان اوغلى اوغوز خان اوغلى قوماچ خان اوغلى قوتلوق خان اوغلى طوغور خان اوغلى بودق خان اوغلى آلب خان اوغلى جوچى خان اوغلى قور خان اوغلى توماچ خان اوغلى چاربوغا خان اوغلى تامغاچ خان اوغلى قزل بوغا خان اوغلى قره خان ابتدا تىتار حكومتىدىن آيرلوب چقان بو خانىر اوغلى اوغوز خان اوغلى كون خان ايل خان دولت ايل خانىه بوگا منسوب دور.

منغول لارنىڭ ايلخاندىن يوقارغى خانلىرى تىتار خان ايله سيونچ خان بېنىندە كېچىن خانلر دوركه اسما خان ايله ملقب اولسه لردە جىسا تىتار تبعەسى ايدىلر، منغول لارنىڭ مستقل خانلىق لرى ايل خاندىن باشلنور كىما عرفت ايلخان اوغلى تاغ خان بو تاغ خاننىڭ نىسلدىن ساغون خانى اولن اولگى قره خان ايله ايكسىنىڭ آراسىندە اولمش توفز بابالرىنىڭ نامى بزه معلوم اولمادى تاغ خاندىن يوقار وسى بىللى دوركه يازلوب اوتدى. تاغ خاننىڭ دورى هجرت نبوى صلى الله عليه وسلمدىن ۳۰۰ سنە لىر مقدم اولوب بونىڭ توفزىچى نىبىرەسى، مذكور بوغرا خان اولدىر، بوغرا خان ايله صدىق بوغرا خان بېنىنك ۰۰۰ يىلە قىرىب مدت اوتمش، صدىق بوغرا خاننىڭ بىيان ھالى و آندىن سوڭرەغى آلتى شېھرنىڭ احوالى اوشبو عصر مىز اولن ۱۳۰۰ ھجرى يە ۰۰ قدر خەمسە مىزنىڭ ايكىنچى جىزىنە يازلمىشدر آڭا بافلسون. تاغ خان ايله بوغرا خان آراسىنك بابالرىنىڭ نامى ضبط ايدلمىدىكى خان اولدىغىدىن حكومت قىلمىغىدىن مستور قالمىش اولسون، اما بوغرا خان ايله صدىق بوغرا خان بېنىندە خانلىق اوزلمىوب كەلمىش ايسكن اسم و رسم لردىن ھىچ بىر شى توارىخلردە يازلمىوب مېھول ونا معلوم قالدىغى عجىب بىر كاردور فقط آغز لردە سويلنور كفايه قدر دىگىلدر.

بعض توارىخىدە ابتدا اسلامە كلن بوغرا خان ابتدا ملقب اولن بوغور قره خانلىر دىوب بونىڭلە صدىق بوغرا خان آراسىندە، موسى بوغرا خان، ھارون بوغرا خان، ايلىك بوغرا خان، طوغان بوغرا خان

آرسلان بوغرا خان، قدر بوغرا خان، آرسلان بوغرا خان ثانی، ابراهیم بوغرا خان، بعده صدیق بوغرا خان یازلمش ایسه ده تاریخ وسنه لری مضبوط اولمیوب مقدم مؤخر یازلدندن بو ترتیبه او قدر اعتماد یوفدر. فقط اولگی بوغرا خان ایله هارون یعنی خمه سه ده یازلمش غارون بوغرا خان بو ایکسی صدیق بوغرا خاندن مقدم اولوب باشقه لری صدیق دن سوکره کلمش اولدر.

خاطره

تتار خانلری ایله منغول خانلری نڭ اسمده بعضا اشتراک لری مورخ لری اشتباهه نوشوروب اکثر توار یخ لرنڭ عصر وسنه لرنڭ سبب غلط بوندندر، مثلا تتار خانلری ایچنده سیونچ، اوغوز، چوچی نامنده خانلر ومنغوله ده دخی بو اسمده خانلر موجود اولوب ترک خانلرنڭ دخی اوغوز سیونچ قره خان قوتلوق کبی سمی لر واردور، بونلری برق ایتمد کلرندن وقایع لرنده دخی برینی دیگرینه آلمش بریب فتار واقعنه سنی ترک، ترک نی منغوله نسبت ویرمشلر، منغول تتار تکثراً شرق اقوامی ایله مشغول اولدیغی ایاملرده ترک خانلری غرب طرفنه یعنی فرس وسائر قبائل اعجام ایله اوغرا شورلردی بنا برین چین مورخ لری اعیانا ترک ایله اولن واقع لرنی ده تتار منغول دیه یازیب غرب مورخ لری اعیانا تتار منغول ایله اولن حادثه لرنی ترک دیه تحریر ایتمش لر بو ایسه فرق ایسه مدکن باخود اغلیته بناء یازوب کتمش لر.

ترک خانلری نڭ ترتیبی

ترک خان، اوغلی قایوڭ خان، اوغلی قره خان، اوغلی اوغوز خان، اوغلی کوک آلب، اوغلی نورمش، اوغلی بایتمور اوغلی بودولغان، اوغلی قورقولو، اوغلی سیلخان، اوغلی قره اوغلان، اوغلی قوماس، اوغلی بالجاق، اوغلی قورخان، اوغلی چار بوغا، اوغلی سیونچ، اوغلی

بای سویون، اوغلی باص بوغا، اوغلی جاماق، اوغلی قزل بوغا، اوغلی طوروخ، اوغلی قورتار، اوغلی قومار، اوغلی اورتوق، اوغلی کوچ بیک، اوغلی توغماچ، اوغلی طوغران، اوغلی بای بیک، اوغلی جلوچ، اوغلی جاصو، اوغلی قره خان، اوغلی توراق، اوغلی فوتلوق، اوغلی چمندر، اوغلی جاساق، اوغلی تسوقتمور، اوغلی صانقورا، اوغلی بولغاق، اوغلی صامانقور، اوغلی قیایتو، اوغلی طوغران، اوغلی فوتلوق، اوغلی بایتمور، اوغلی قزل بوغا، اوغلی قیان آلب، اوغلی سلیمان شاه، اوغلی ارطغرل، (فضاق شعرند، «ایر تارغون» دیه سویلنن مشهور ذات بودور) ارطغرل اوغلی عثمان غازی، بوگا عثمانچی دیورلر بالا عثمان دیهک اولور، اصلی عثمان چوجق دیهق اولوب کچک وقتندن اجرای حکومت ایتدکیچون عثمانچی نامیله اشتهار اولمش رومده ابتدا سلطانلق پوستنه کیچن و اوشبو کونگی سلطان لرنگ جد اعلاسی بو ذاتدر.

عثمان غازی اوغلی سلطان اور خان غازی اوغلی سلطان مراد اوغلی یلدرم بیازید خان اوغلی چلیپی سلطان محمد اوغلی مراد خان ثانی اوغلی سلطان محمد خان ثانی فاتح لقبیله ملقب دور اوغلی بیازید خان ثانی اوغلی یاوز سلیم خان اوغلی سلیمان خان اوغلی سلیم خان ثانی اوغلی مراد خان ثالث اوغلی محمد خان ثالث اوغلی احمد خان اوغلی ابراهیم خان اوغلی محمد خان رابع اوغلی مصطفی خان ثانی اوغلی محمود خان اوغلی عبدالحمید خان اوغلی محمود خان ثانی اوغلی عبدالمجید خان اوغلی عبدالحمید ثانی «الیوم سریر سلطنت عثمانیده صاحب تخت دو بخت بو ذات عالی دور» سلسله اعتباریله عثمان خانه وارنجه بابا عددی بکرمی یکی سریر سلطنته صعود ایدن لرنگ عددی اوتوز دورت اولور» زیرا بر سلطاننگ یکی اوچ اوغلی تخته جلوس ایتمش اولدقنن اجداده ندخل ایدر.

تتار خانلرينڭ انقراضى بعدندە منغول خانلرينڭ بيانى

تتار خاننڭ اوغلى بوفا خاندن باشلب سيونچ خان وانڭ اوچ اوغلى تايىغون دوشون كيجول خانلرغە قدر يكرسى خان يوقارودە يازلدى. تتار خانلغى مذكور اوچ اوغولده انقراضه ايريشوب بوندن صكره تتارلر باش باشنه كىدب زمانهزده اولن قضاك تورهلرى كىبى هر قبيله بر بيك ليك وهر بطون بر يابغور ايله كچندككن خان وحاكم لرينڭ ترتيبى معلوم اولمىدى. مزبور اوچ اوغولدن صوكره خانلق منغول سلاله سندن قره خانه اوتدى منغول خاندن قره خانه قدر اون سيكر آتا اسملىرى يوقارودە يازلدى. قره خاندن تاغ خانه قدر بش آتا دخى يازلدى. تاغ خاندن آيرىلان بر شعبه كاشغر خانلرى ايدى او دخى يازيلوب اوتدى. ايمىدى تاغ خاندن چنغز خانه قدر يازيلور. تاغ خان اوغلى كول خاندن توقزىچى بوغوم فوجاق خانه قدر ينه يازيلوب اوتدىسهده آراده بر آز سوزدرمىان ايدلدىكن بو راده ترتيبى ايله تكرر يازلدى.

تاغ خان اوغلى كول خان، اوغلى موغان خان، اوغلى توبوق خان، اوغلى قوتلوغو خان، اوغلى ايلان خان، اوغلى آبول خان، اوغلى دومان خان، اوغلى قوجومان خان، اوغلى فوجاق خاندن. بعده قيات خان، اوغلى ماگلى خان، اوغلى دويون بايان خان، اوغلى بايانداى خان، اوغلى تاشتمور خان، اوغلى قابول خان، اوغلى تومنه خان، اوغلى داويل خان، اوغلى دويون بايان ثانى. بعده بونڭ خاتونى آلانقو خاندن. بعضلر آلانقونى چنغز خاندنڭ آناسى دور ديورلر غلطدور. آلانقودن بودنه تاى، بيلسكو تاى، تورومتاى، اسملى اوچ اوغول توغوب بودنه تاى اوغلى باى سونقار، اوغلى جاسو بساى، اوغلى تيموچين چنغز خان ايله ملقب بو ذاتدر.

جاسو باىنى بعض توارىخده «يسوى» بعضنده «يزوى» و عضنك «بيسوكاى» يازارلر امير تيمورنڭ اجدادى دخى مذكوره آلانقوخاتونه

منتهی اولوب امیر تیمورنڭ تربەسى اوستونده يازيلان تعريفاتي
 اويله يازلمش. صورتى كتابنڭ اخيرينه الحاق ايديلور.
 چنغز خان اولادى اون دورت طبقه اولارق خمسهده يازيلدى.
 ايمدى بو راده چنغز خان نسلندن اوشبو عصرمه قدر اولن قضاقتور
 تورلرينهچه بر سلسله ايله بيان ايداليم. آرتوغنى استين ذوات
 خمسه مرنڭ خانلر طبقه سينه باقسون وانلرنڭ فرعى تيمه مژدن تابسون.

چنغز خاندىن بر سلسله

چنغز خان اوغلى چوچى خان، اوغلى توقاي تيمور، اوغلى
 ساريجه، اوغلى كونچاك، اوغلى توف قل، اوغلى بادا قول، اوغلى
 روسخان، اوغلى جنبيك خان، اوغلى باداقول ثاني، اوغلى باراق خان
 اوغلى جنگاي خان، اوغلى جاديك خان، اوغلى صفاي خان، اوغلى
 ايشم خان، اوننان خان ايكاولر يدور. قزل توغلق آق توغلق تورلر
 صفاي خاننڭ اوشبو ايكي اوغلىدن آيريلورلر.
 ايشم خان اوغلى جنكر خان اوغلى توكه خان، اوغلى فولاد خان،
 اوغلى ابوالمہبت خان، اوغلى ابوالفيض خان، اوغلى بوي تور، اوغلى
 صولطا بساي تور، اوغلى باراق خاندور. بو ذات آيكوز ديوان
 محكمه سنده خانلغى نڭ ايكنچى سنهسى ۱۲۷۹نجى هجر يده وفات ايدب
 ترجمهء عالي يوقار وده يازامشدر. اولاد اعفادلرى اليوم چنغز تاغنا
 صبان وتوبقلى ايلنده يوررلر.

چنغز خان نسلندن اسلام ايله مشرف اولان خانلرنڭ اوڭلى

چنغز خان اوغلى باتوخان اوغلى برکه خان چنغز خان نسلندن
 سراي خانلرينڭ ايگك اول اسلامه كلنى اوشبو برکه خاندركه هجرتنڭ
 آلتى يوز ايللنچى سنه لر قىيلنده اسلامه كلمشدر بعده يتى بوزنچى
 سنه لرده اسلامه كلن چنغز نڭ بشنچى نبيرهسى قزان خاندنر. بو
 ايكي خان مسلمان اولديغى ايله نچه يوز مسك تئار منغول شرف

اسلام ایله مشرف اولمشدورلر. برکه خان تبعه سی منقول جنسنه منسوب اولن نوعی، قضاق، مانغت، فوگرات، قطای، قاکلی قبائل اریدور. قران خان تبعه سی ما وراألنهرده تتار جنسنه مربوط قرغز، قیچاق قره قلیاق، ختای، کینه کس طائفه لری اولوب اما آلتی شهر اهالیسی اویغور اسمیله اجناس مختلفه دن مرکب ایسه لرده اغلیت اوزرینه منقول جنسنه منوط دورلر. برکه خان وقتنده قضاق نوعی اسم لری ملفوظ دکل ایدی وقضاقده اوچ جوز واوز بیك اسم لری دخی مذکور دگل ایدی و عمده اسلامه کلن تتار منقول ایله کفرده فالانلرینی دخی حکومتجه ایرمامش ایدیلر. یدی یوز اون اوچونچی هجر یه ده اوز بیك خان بن طغرل (۱) خانلق مسندینه اوتوردیغی ایله قبائل قبائله ناصح لر واعظ لر کوندریب بو معنالی همنگ نفوذ وغیرتیله بطون بطون ایل لر بتون بتون ایمانه کلدیلر. ایمانه کلنلر پوت پرست اوت پرست اوتکنان آتالرینی اسمینی آیتماغه عار وناموس قیلب نناک که بوکونلرده دخی اصلمز تتار منقول دیمکن ابا واجتناب ایدب دیانلوه یمان کوز ایسه بقارلر. کذالك آنلر دخی کفرده اوتان آتالرینی آغزغه آلمیوب بزلرینی ظلمات کفردن یاروقلغقه چقاران اوز بیك خانلور آتامز و بابامز اوز بیك دیوب اسلامی قبول ایبن قبائل کلسی اوز بیك اوغلی مز اوز بیك ایلی مز دیهک ایله شهرتلنمش لردور. قضاقده حرمت لی آدم لری جارقتق دیسه الوغ لب سویله مک اوشبو یارقلغقه چقاردی دیهک دن مأخوذ دور. الحاصل بونکله تتار منقول اسمی اسلام اهالیسی آراسنده بالکلیه نحو ومنسی اولوب اسم قدیم کفر ایله بیله کفره اولنلرده قالمشدر.

اوز بیك خاندن صوگره اوغلی جنبیک خان توابعنی ایکیه آیریپ کفرده فالانلرینی بلا جبر اوز بلد کلر نچه آیین لرنده قویوب مسلمان اولنلرینی شرع شریفه ربط ایلدی یعنی کتاب ایله عمل قیلمه بایلدی. کوچمه لی اولان مسلمانلر نیک اوچه تقسیم قیلب الوغ جزء اورته جزء کچک

(۱) اوز بیك خان بن طغرل، بن منکو تیمور خان، بن توقان، بن جوچی

خان، بن چنغر خانلر.

جزء ديه نام ويردى. «باي قوتان بى» نامىك بر ذات جنىيك خان نىك برنچى وزيرى اولوب بونىك توقز اوغلى بار ايدى. بايىچە خاتوندىن يالغوز «اويسون» ايكنچى خاتوندىن آرغون، نايىمان، قوكرات، قىچاق، واق كيراي. او چونچى خاتوندىن آلچون جباس نامىدە ايكى اوغول ايدىلر.

«بايقوتان بى» چىغز خان نىك وزير اعظمى اولىن «مايقى بى» نىك بشىنچى نىيرەسى اولوب مايقى بى چىغز خان نىك اتاسى جاسوباي ايسلە بر توغمه يعنى جاسوباي مايقى بى هر ايكىسى بايسونقارنىك اوغول لرى دور. مايقى بى اولرنچە غايت فصيح و چچن ومثل او يعنى اولسكولو آدم ايمش. «توكال سوزنىك توبى بر توب اتاسى مايقى بى» بوذاتنىك توصيفى اولوب فضاقتە مشهور مقال دور. يعنى هر سوزنىك اصلى ومبىناسى مايقى بى نىك مثلنە توقف ايدر ديمك اولور. جنىيك خان مذكور بايقوتان بى نىك اوچ اوغلى اوچ جوزكە حاكم قىلىب هر بىرىنىك ايلنە نچە طائفە ايل تابشردى.

الوغ اوغلى اويسونىكە الوغ جوز منصبى ويروب اوغلى جالايورنى بوكا نائب قىلدى. ايكنچى اوغلى آرغونقە اورتە جوز رتبه سىنى ويروب اينوسى نايىماننى آكا معين قويدى. او چونچى اوغلى آلچونقە كچى جوز درجه سنى ويروب اوغلى ياخود اينسى بوكا ياردمچى قىلدى. وامر ايتدىكە طائفەلر هر برى باشقە باشقە اسم ايلە سويلندىوب الوغ جزء تبعەسى الوغ جوز ايلي مز او جزءنىك اولى مز ديوب هر جوزنىك ايلي اوز جزەلرى اسمىلە سويلنسون زيرا هر بطون بولك بولك سويلنورسە سوكرە سبب اختلاف و باعث افتراق اولە بر برىدىن ائتلاف كيدە ديوب بو يارلىق ايلە هر شعوب كندىلرى منسوب اولىن جزءنىك اسمىلە سويلنىمك عادة ايتدىلر. بو عاده توقتامش خان ايسلە امير تيمور فاجعەلرينە قدر كيلوب يتدى. توقتامش خاندىن سوكرە سراى حكومتى نىك قوتى آزالوب جنىك خاننىك يارلىقى تمام يتدى هر كم اوز بلد كلرنچە كتدى.

«جزء» عربى دە بولك ديمك معناده اولوب بو اورىندە منصب اسمىنى متضمن يعنى بر جزء باشلىغىنە بىرلىمش عنواندر.

جنبيك خان بو ترتيبده ايلنى اوچ حاكمه تايي شروب بردكده تاكيد ايله امر ايتمشكه بتورمش ايش لرگزي وتوكانمش دعوالرگزي ياز فصلنده بر دفعه كوز فصلنده بر دفعه كلوب ديوانغه احضار حضوره اعلام ايشه عدالت ايدرسكز مكا فائنى بوله سن ظلم وتعدى ايدرسكز مجازاتنى كورسه ديه تنبيه دن صوگره اختيار عنائنى مزبور اوچ اولرينه ويرمش. خاننك تعيين قيلغان وقتلرنده بي لر كلوب بتورگان اشلرينى عرض وبيان قيلد قلرنده خان حضرتلرى اوگنده وصولنده اوتوران علما وفضلا قاضى ومفتى لرينه قراب: «بونلر بويله بويله دعوا صورمشلر وبويله حكم قيلمشلر شريعته توغرىمى ايكرى مى توغرى ايسه تنفيذ ايتريك ايكرى ايسه تعليم ويرمك اوركاتمك كرك» ديه علما لره ايما ايتدكده علما لره ده: «بو ديدكلرنجه شرعه خلاف ايش كورنميور كتابدن خارج هيچ بلنميور توغرىدر» ديوب جواب ويررلر، خان تعجب ايدب: «بونلر كتاب كورميبوب مسئله مسائل بلميبوب مجرد ظن برلن قيلغان حكم لرى شريعته آراسته اولورسه بونلره قاضى مفتى كرك دگل ايكن اوزلرى قاضى ايمشلر» ديوب مبالغه ايله: «قاضى آق» ديديكى خاننك بر كاهه سوزندن قضاق آتاشمش، اوز بيك زباندن بر نسنه يى آرتوچه ماقنامق يولسه لر آق لفظنى قوشمق قاعده تلفظلرنده اولديغى قضاق مادهسى نك آلتغچى قولنده ياز يلوب اوتمشدر، ظن لفظى عربى اولوب تركيچهسى «اوى» برلن يعنى كوكل برلن آيتماق عقل وفكر برلن سويلمك معناسنه دور جنبيك خان غايت عادل و متشرع اولدندن، «از جنك خاى» لقبيله سويلنوركه عزيز جنبيك ديمك اولور (الناس على دين ملوكهم) مفادنجه خاننك عدالتى خلقنه سرايت ايدب قاضياق لقبى آلمشده قضاق اولمشدر.

ايمدى بو بيانناتك حاصل وخلصى بو دوركه قضاق خلقنى اوز بيك ديمك اوز بيك خان تبعهسى اولدغندن وتبعهسى تختنه داخل اولن قضاقدن غيرى دخى بر نچه طائفه اوز بيك نامنى آلمشدر مثلاً نوعى باشقورد دخى بو نامده قالمشدر. اما اوچ جوز اسميله قضاق اسمى جنبيك خان ايامنده آتالمش اولدندن قضاق نسايلرى اوچ جوز گه چه

آتالرينى تعداد قىلب اوج يوزدن يوقاروسنى بلمدكلى بوندندر
 يعنى متبوعهسى اسميله سويلنمك امر قىلنمغندندر، بس قضاقتك آغز
 سوزنك آتامز قضاق، آتامز اوج جوز، آتامز اوز بيك ديدكلى خاص
 بر كشيده اسم اولمىوب عمومى بر القاب اولديغى بو خبردن استفادة
 ايديلور. قضاق قضاق اسملى آنا يوقدر. بار ديانلر وارايسه سوزلرى
 وهمى وزعهى دور. نوغاي نامى دخى بو قىلنم اولديغى يوقاروده
 يازيلوب اوتمشدى يعنى نوغاي ناملى آتامز بولمىوب بوده لقب
 ديمك اولور. فذللكه كلام خبرلرئك اصلى قضاق اسمى نك فصلى بو
 اولوب اگر بوروشده بر نچه شعوبدن مركب اولمقده يالغوز
 بر آدمدن يعنى فقط بايغوتان بي نك اوج بالاسندن آلتى يوزگه يتار
 يتماز يلدە بو قدر ايسل بولمق متصور دگنلر عادة الله بويله جارى
 اولمامش دور. حالا هابه صالصالق اوج جزء نك اولادى اوج مليون
 نفوس بلكه زيادهيه بالغ اولور. شويله كه روسيه تبعه سنده اولان
 قضاق حاضره يكرمه توقز واوتوز اوبازليك ايل دور.

هر اوبازده ايسك آزي اون ايكي بولص اون بش ويكرمى
 بولص وز زيادهيه ده ترقى قىلور بونى ايلانهسى هر اوبازده اون بش
 بولص حساب قىلساق هر بر بولص مك اويدن آرتوق بولور كم
 بولص بس اوتوز اوبازده جمع دورت يوز ايللى بولص ايل بولور
 زياده سيله بش يوز بولص دياليم هر اوبده بش جان بولورسه بش
 يوز بولصده ايكي مليون ياريم نفوس بولور. چين حكومتنه تابع
 قضاقلر ايله تخميناً اوج مليون بولسون مذكور مئنده بر كشى دن
 بالق كى بو قدر خلق اوسماك امكانى عسير عقلمن بعيد دور.

قضاق نسا بلر ينگ نقلى بوينچه آتالرينى تعداد قىلساق اوشبو
 مك اوج يوز هجر يه دن اوج جزء گه يكرمى آنا ايله يتارلر يكرمى
 وغومده بر كشى دن بو قدر اولادنگ انتشارى عادتدن دور عدد دن
 مو فوردور. اويله اولسه چنك خان نك نچه قبيله ايلنى بر كك ريب بر
 كشى نك بالاسى كى بر اسمده سويلنم يكدن اصلى بر كشمينك

اولادی کبی کورنوب نسلی بر قاچ بطوندن ترکیب ایدلمش اولور .
 بعض لر قضاق اھالیسی بی بش آلتی ملیون بلکه زیساده تخمین
 قیلورلر بونلر قرغز قبقاق قوه قلیاق ایل لرینی کوچه ملی اولدغیچون
 قضاقدن صایدقلری مظنوندر . اما بخارا خیوه خانلرینه تابع وسائر
 یرلرده چاپلمش قاقلمش قضاق وار ایسه آنلر آز اولدندن اولگی
 تخمینه داخل اولوب هر چه اقل وادنی حساب ایل قضاق نامنده اولن
 جماعه اوچ ملیون کامل اولور . آرنوغنی الله بیلور . «فهذا التخمین
 عندی ولا اعلم عند غیری» قضاق خلقی ننگ نسبنده آق تایلایق
 بی دن نقل قیلوب بوکان آراک بسالاسی ننگ ایتوی بوینچه آیگوز
 دیوانی ننگ آخوند شیخ الاسلام ابن محمد صادق حضرت ننگ یازیب
 بیردیگی سلسله سی بودور .

اوزبیک بالاسی یالا کناچ بابا بالاسی، قرغز چوبار بالاسی، بورتای
 بالاسی، صولای بالاسی، طوی بالاسی، بولانتای باطور بالاسی، آلاچ بالاسی،
 قایی بالاسی، بایغوتان بی . اوچ جزء ننگ اتاسی بودور . بایغوتان بالاسی
 اورته جزء بالاسی آق صوفی بالاسی، نایمان بالاسی، اوکراچ بالاسی،
 سوکورچه بالاسی، تولا کتای بالاسی قتایدن دورت اوغول بار .

قرا کیرای تور تؤل صادر متای . قرا کیرای بالاسی، بایتوری
 بالاسی، مایرام بالاسی، بایوس بالاسی، صبان بالاسی، جانکوباک بالاسی
 نارونبای بالاسی، قنوبای بالاسی، بای قرا بالاسی، آقنای لاق بی بالاسی،
 کینکاسبای بالاسی جارقونبای دور . بونگ بالالری حالا حیاتده اولوب
 آیگوز سیهی اورتالرنده یوزرلر .

قیال امامی قاری ملا ذاکر افندی ولد ملا طیب ننگ یازیب
 بیاردیکی نسخه سنندن انتخاب ایدیلن اورته جزء ننگ سلسله سی وشجره
 نامه ننگ اخیرنده یازلمش امضاسی بودور .

اوشبو شجره نمائی صارتبای ملانگ شجره سنندن کوچر گوچی
 اسماعیل چروکبای اوغلی .

۱۸۸۸ نچى يىلده ۱۶ نچى مارطده امام كه حضرت بيارر اوچون حضرت انس دن آق چولپان قوراي اسمنده ايكي اوغول توغدى آق چولپاندىن قتاي قرغز نارالدى. قوراي اوغلى آلامان اوغلى آلاچ اوغلى سليخان جايولغان سليخاندىن تركمان توغدى، جايولغاندىن مايقى بى اوزبىك شيبان اسمنده اوچ اوغول توغدى، شيباندىن قزاق سوزاق اسملى ايكي اوغول توغدى. سوزاقدىن قره قىپاق نارالدى، قزاقدىن آق آروص، جان آروص، بىك آروص اسمنده اوچ اوغول لرى بولوب بو اوچاولرىنىڭ هر بىرىدىن يوزر اوغول وجوده كىلمشده اوچ يوز اوغولدىن اوچ جوزنىڭ ايلى نارالدى. جان آروصنىڭ اورتسه جوز آنانغان جوز اوغلىنىڭ بىرىدىن قره خواجه توغدى. قره خواجه اوغلى قره كوبان صوفى اوغلى محسن صوفى اوغلى عكاشه صوفى اوغلى آر كول خواجه اوغلى على خواجه اوغلى بوكاى خواجه اوغلى دايور خواجه اوغلى آرغون دور.

ينە بوكاى خواجه اوغلى بوقه پالوان اوغلى اوكرچ يىقى نايىمان چال اوغلى قورماناى اوغلى ايرتياز اوغلى تولا كاناى، تولا كانايدىن دورت اوغول بار: تور تولى، قره كىراى، صادر، متاى. متاى اوغلى قولداص اوغلى تىكه اوغلى آسان اوغلى جالاڭ اوغلى حسن اوغلى جافسىلىق اوغلى صارى اوغلى بوروباي اوغلى قورالى اوغلى باى كىشى اوغلى دوست اوغلى تناكه قالقه باى بارطاي. تناكه اوغلى ايسم بىك قالقه باى اوغلى مامان اوغلى اصل بىك دور. انتهى شجره صارتباى. مامان بن قالقه باى اوغلى سيد بطلال ايله ايكولرى بزمه همچچ ايدىلر يىنوعده بر نچه كونلر باروش كلوش قىلب همصحت بولشدىق.

باراق باطور اويسوننى چاپقاندە برگه بولد يىقىيى وآنندە اوتەش واقعەلرنى وقضاق احوالندىن بر خىلى خىبرلرنى بيان قىلمشدى مڭ اوچ يوز يىرمى سنەلردە وفات اولدى خدا رحمت ايلسون.

ايمدى بو ايكي سلسله دن استنباط ايدىلن خىبرنىڭ حاصلى مزبور ايكي قولنىڭ اوچ جزەدن توباننگى اجدادلرىنىڭ عدندە موافقتى كه

اوشبو اوچ بوز ھجر يەدە اولن بوغومدن تعداد قيلدقده برى يكرمى
 آلتى بابا وبرى يكرمى سيكز بابا ايسله اوچ جزءگه يتار اما اوچ
 جزءدن يوقاروسنده تفاوت عظيم واردر. شويله كه بر قولده اوچ جزء
 ديهك بايقوتان بى نك اوچ اوغلى نك اسمى اولوب ايكنچى قولده اوچ
 بوز عدد آدمنگ اولاديدر.

يازلمش ايكى نسابدن باشقه دخى كوب آدملردن صورالدى
 اگرچه اوچ جزءدن توپانگى بابالرنك اسملرنده افتراق اولور سهده
 عددنده بر ايكى دن زياده فرقلرى كورنميور اوچ جزءدن يوقاروسنك
 بعضى لر اولاد پيغمبر املنده اون آلتى آتا ايله حضرت ابراهيم عليه
 السلامه و بعضى لر ينه يكرمى بابا ايله حضرت اسحاق واسماعيل عليهما
 السلامه چقاريب نه اسمك ونهده عددده ونه ترتيبده ونهده سلسله سندن
 بر موافقتلرى كورلمدكن ايلانوب كلوب سوز نك قرارى اوز بيك
 خاننك ايلي مز اوچ جزءنك اولى مز قضاك ديگان چورت مز پيغمبر كه
 مرت مز يعنى «مريد مز» يعنى «امت مز» ديدكلرندن ترالوش معنادن
 غيرى بر علئ صحيج و بر دليل سليم بولاميم. من بعد بو سوز يه
 هر نه قدر جرح ايلارد ونه قدر شرح ايله بيان ايدلرسه منبعى ينه
 بو صوله مبنى مصبى ينه بو فصوله منتهى اولور.

طرفم زده آشنى ترك ايدنك اولى كمدر واش ويره نك اخيرى كمدر بيان ايداليم

قضا فستانده آت چابديروب آش برمك نه زماندن باشلنديغى
 آنوق معلوم دگلسهده آبلای خانغه آش و برلديكى جمله نك آغز نك
 بار خبردر. آرغون ايلي نك حسين مرضه بن پوچتاي بن تورسومباي
 پزه حكايه قيلديكه بابام تورسومباي سيكسان بش ياشنك وفات ايتدى
 وفاتنده اون اوچ ياشنده ايديم مذكور بابام ۷ ياشنده ايكن آبلای
 خان نك آشنده آتقه چاپمش. اوچ جزءنك اولادى اتفاقله آش بروب
 فرق آتقه بايكة تكلدپكنى سويليور ايدى ديدى آشى فزليجار قربنك

قرا اوی دیدیکی یرده بولمش. آبلای خانندن صوگره کرک بزم زمانده وکرک مقدمده بیوک معرکه والوغ آشله بولوب کچهش ایسهده فرق آتقه قدر پایکه نکلدیکی ایشدلمامش وکورلمامش ایدی اما سلیمان بن ادلبیک مرضه نك آشنده فرق آتقه چه پایکه نکلدی. بیانی عن قریب یازیلور. بوندن مقدم بوتنه بای حاجی نك آشی دخی کته و بیوک جمعیت اولمش ایدی ایسهده پایکه ۲۵ آتفه قدر ایدی. طرفه زده مشهور و معروف آدملردن آشنی ترک ایدنلر نك ایدک اولی ۱۲۹۰ نچی هجریه قبیلنده وفات ایدن تومه جمانتوک بالالریدر. جمانتوک مرحوم کرک اموال وکرک اولاد جهنندن بر دیوان ایل نك الوغ و قدری بلند کشی سی ایدی. بالالری ونبیره لری علی حده اول اول بولوب اوتوروب هر قابوسی مالدار و دولت مند ایدیلر. خصوصاً اوغلی حسن کته سودا گرلردن اولوب یوز مئ صومدن زیاده به بالغ بایلغی بار ایدی کتاپ مختصری تماما اوقومش ملا ایدی چونکه مختصر اوقومق صحرای خلق نك ختم کرده سی اولدغندن بو ذات آش برمک نك میت که منفعتی یوق آش برمک آت چاپدرمق محض اسراف و تلف مال دور دبه خلق نك سوزندن و ملامتندن قورقمیوب آناسنه آش برمک نك ترک ایتدی خیش وافر باسیده ملاغه مخالفت ایده لمیوب لاونعم دیالهایوب آنک دیدکیله کیتدی. بعد جاپسان ایلندن حاجی قربان افندی تقوالیغی ایله آناسنه آش برمیوب کوک ترک جاپسان چوچک باغته وغیری شهرلر نك مساجدنه ایکی دن اوچدن آت بروب ختم قرآن ایله کفایه لندی. بو ایکی الوغ آدم نك اولادی آنالری نی آش سز آط سز جوناتب کدن بونلره اتباع ایدب طرفه زده آش برمک باتدریج آزالمش ایدی. ۱۳۲۵ نچی هجریه ده بو ترک ایدلمش عادتنی تجدید ایله فناعت بولص آتاسی سلیمان مرحومه الوغ معرکه قیلب آش بردی فرق آتقه قدر پایکه تکدی. آبلای خانندن صوگره فرق آتقه پایکه تکماک بوندن غیریدن مسوع اولمامشدر. آشیننی باخته تاغی ایتاکنده عظیم جمعیت ایله اوتکاردی هر اویگه بر یلقی بر

قويدن ايكي قويدن بروب سائر لوازماق دخی كامل ومكمل مهيا
 قیلدی اکثر آدملر قوینی صویوب صوقومنی يتا کلب ککتدیلر.
 کاریه آدملردن ایشندکمز اخباره نظر آ آبلای خان نك
 معرکه سندن صوگره اولن جمعیت نك ترتیب وتنظیم لیسى
 وایك بیوکی وکتهسى بو بولمیشدر « بو آش جهلهیه معلوم وظاهر
 وهویدا اولدقدن. زیاده تعریفه حاجت قالمدی. ایمدی بوندنصکره
 قضافنده بویله اولوغ معرکه اولمغی متصور دکلدر، دیدیلر ایسهده ایگه
 هاجینك آشی بولدی بونك تفصیلی ۲۶نچی سنه بیاناتنك تحریر ایدیلور.
 نامی مکتوب آدملرنك نسبتی بودور. حسین مرضه بن بوچتای
 بن تورسومبای بن ایلامان بن جانغوزی بن قل بولدی بن چوماق
 بن سیندک بوکا سیونچ وسیونچی دخی دیورلر بن میرام بن آق
 صوفی بن آرغون دور.

مذکور حسین مرضه دیدیکه بیاناوله دیوانی ۱۸۳۱ نچی یلده
 آچلوب آرغون ایلینه مرکز اولمش ایدی یگی نظامه محکمه کرا کاوکه
 کوچوب اکثر ایله کرا کاوکه وبعضی قر قرالی دیوانینه قرادی.
 بیاناوله ده اول امام بابجان بعده فیضو الله بعده قمر نام ذات اولوب
 حالا قهرنك اوغلی امامدر دیدی.

بیاناوله ده اول آغا سلطان چونک ایدکه بالاسی بولدی کاندیدات
 چورمان کوچوک بالاسی ایدی بعده چورمان آغا سلطان بولدی
 بعده مامان توره آغا سلطان بولدی بعده آتامز بوچتای بن
 تورسومبای آغا سلطان بولدی بووقتهجه یعنی یوقارغی اوچ سلطاننك
 ایامنده زاسیداتل لوازمنده ایدی. بعده برد الی بن قزانقاب آغا سلطان
 بولدی اوغلی برد الی نك وفاتی بعدنده قزانقاب اوزی آغا سلطان
 بولدی ثم الی توره ثم خانخواجه توره آغا سلطان بولدی. خانخواجه
 سیمی محکمه سنه فرادقه باله جورمانوف آغا سلطان بولدی بونك
 زماننده که ۱۸۶۹ نچی یلدر یگی نظام چغب آغا سلطانلق دوری
 انتهایه ایرشدی محکمه کرا کاوکه کوچوب دیوان اسمی اویازنی محکمه یه
 تحویل ایدلدی. اه کلامه

صاحب الترجمة حسين مرضه بزم حج سفرمزدن قايتوشه كرا كاودن سيمى كه چه پاپورده برکه كلوب همصحب اولارق بو خبرلرى سويلدى. ۱۳۱۶ نچى سنه ۸ نچى ربيع الثانى ۱۸۹۸ نچى يىل ۱۲ نچى سنتبرده ايدى. بوذات آرغون ايلي نك ايك بيوكارندن اولوب آبلای آسباس صارى بيل مايرام نك اوچ بالاسنه اطلاق ايدلور ايمش. مايرام نك اوچ بالاسى نك برى سيوندك كه حسين مرضه نك سيكزنچى باباسى اولور ايكنچى قواتدق اوچونچى قرا كيساك دور. حسين مرضه كهنه ويكى نظامده قرق ايكى يل بولس بولوب حالا زفرنامنه اوغلى بولص ديديلر. حسين مرضه كوب ايش كوركان كوب بلكان سوزى ثباتلى اورونلى آدم كورندى لىكن صحبتتمز آز بولدى.

ثانى جمانتوك بن كوتوبوق بن اورص بن اير نظر بن قرا باش بن آچه بن آلد ا بردى بن چورانتاي بن بايوس اولور. بايوسدن يوفاروسى غمسهده يازلمش اولمقله تكرارى حاجت كورلمدى.

ثالث قربان حاجى، اصل اسمى فونكوز ايدى حجه قربان حاجى ايله مسمى اولمشدر. قربان حاجى بن كينجه بن ايستامس بن آتانتاي بن ممتاك بن جاقسلق بن صايبولات بن جوموق بن بايجكت بن توفتار خواجه.

رابع سليمان بن ادليبيك بن جافاچ بن الى باطور بن قبانباى باطور بن فوجه قل بن مبيت بن بايجكت بن توفتار خواجه. بو صوگغى ايكى نسل آتا طرفندن تركستانلق خواجه اولوب آنا جانبندين بايوسقه منتهى اولور، سليمانك ترجمه حالى وباقى احوالى باب السىنك بيان ايدلور، جنازهنده يوزدن زياده مال خيرات ايدامشدر.

توفتار خواجه مذكوردن بايجكت جانجكت نامنده ايكى اوغول وجوده كلوب جانجكت آتاسى ايله بيله كتمش ايدى آنك اولادى نرده اولديغى آنوق معلوم دكلدر. بايجكت دن مبيت جوموق توغاص

نامنده اوچ اوغول توغوب بايجكت اولادی حالا ایکی اوکوردای ایل
ختای تبعهسی و باشقه لری لپسی جاپسان اویازنه تابع جمع سیکز
بولص ایل دورلر. اه

ینه یوقارغی سوزمزه مراجعت ایدالیم.

بو جانب احوالمنزك تفصیلنده اجنبی ملت شوپله تورسون
فتوحات کثیره ایله چینه قدر جاپرامش اولن عرب اهالیسی دخی
شرق قبائلی نك بین لرینی فرق ایده میوب واسم لرینی ده آنوق
بلامیوب عربدن غیرى طائفه یی عموما عجم ایله تعبیر ایتمشلر صوگره
کیل، عجمه مقابل اتراك و خزر و قفقاق دیه بر آز باشقه لمش ایسه لرده
ینه تفصیلندن تعجیر ایله کتمشلر. حتی مایه سی متحد منبعی واحد اولن
عثمانلی مورخلرمز دخی بو خصوصده حقیقت حاله واقف اولامیوب
غالباً اروپا تاریخلرندن اخذ واستفاده ایدرك قریم قزان استرخان
اهالیسی نی تئار دیوب یازیب آنلره تقلیداً اوز اهالیمز دخی تئار
دیه تعرییر و تقرریر ایدرلر. اما منقول، تئار، نوعی، قضاق، قرغز
قفقاق و سائر و سائر طوائف لر نك اصلی فصلی یوقاروده یازلدیکه بو
مترجم کمینه ابتدا اسلام تواربخنه تعمق ایدب و بعده ختای و منغول
تواربخلرینی تتبع ایدب اوفودوب ایشدوب یازیب اگر چه کامل مطلع
اوله مدیم ایسمده هر چه بو قدر چه بیانه مقتدر اولدیم سعی مزبور
عند العامه مقبول اولورمی اولمزمی بلمم. چونکه بزم اهالیمز نك
ایك انصافی ایدنلری «اگر اوزیک که ساچساک سوز بیلندر.
نهایت التفاتی یخششی دیدر» قولی نك مصداقی اولوب بی انصافلری
اوز بلمدکلرینه اویالیمیوب بلنلر نك سوزینی جرعه چالشهق بونی
اوزلرنجه بر کمالات صایهق باشلیچه هنرلریدر.

اما اجنبی ملت لر نك آدمینی کوررینن آز خدمت ایله کوب
آلش آلورلر. شوپله که ابتدا خزینه دن مکلب مکلب آچه آهرق
یوله چقارلر واردقلری برده اویلر تکدریب صووشلر صویدروب

لاو منوب تاغ آرالاب تماشار قیلب تاشلرده اولن خط و نقوش لرنڭ
 رسمنی آلوب ذوق و صفا ایله کسب هوا ایتدکن صکره او بر اها لیبسی نڭ
 آزمونچه بلنلرندن آزمونچه خبر صورت مسوده قیلب قایتورلرده
 کتابلرنده یازارلرکه او تاغلرده کز مکه او صحرالرده یورمکه او اقولماڭ
 حال لرینی بلمکه باش باقردن آیساق تیموردن بولمق کرک دیوب
 کورن راحت لرینی محنته تبدیل وایدن کیف و صفالرینی مشقت ایله
 تعبیر ایدرک اولسگی آقپه نی هضم دن صوگره ینه نه قدر مصارفات
 غزینه دن آلوب معاشنی تکثیر و تبه سنی ترفیع ایتدر. بونڭده
 حکمتی هر نسنه که پول ایله آنور قدری قیمتنه کوره اولوب بونڭچون
 سیاحلر خرجاتنی کوب مشقتنی بیوک کوسترر. مع ما فیه یازدقلری
 بیسکده استنادلی اولمیوب اکثری عندیاندن عبارتندر. آزان جمله
 آلتای تاغی اسمنده بر قاچ جغرافیون آلتون تاغ لفظندن آلتنمش
 دیورلر. مستشرقین دن ایڭ معتمد سیاح و مشهور و معروف «رادلوف»
 اورمان معناسنه اولن «آل تایغا» ترکیبندن ترخیم ایدلمش دیمش.
 آن تایغا منقول لسانچه مطلق اورمانه اطلاق ایدلوب تاغ اسمی
 ایله اشتراکه مناسبتی یوقدر. زیرا صحرا ده اولن اورمانده آل تایغا
 دیورلر اوله اولسه بر اسمنڭ ایکی نسنه ده یعنی هم تاغ هم اورمانه
 اشتراکی امتیاز اوچون قونیلن وضع و اصوله منافی اولور. بس
 آلتاینی آلتون تاغ دن و آل تایغا کلمه سندن آلتنمش دیدکلری یاڭلش
 اولوب توغریسی آلتای دور که: «آیولی تاغ» دیمکلر بیانی چوچک
 ماده سنده کچدی آڭا م رجعت اولنه. بوندن غیردی دخی کوب اسم
 و جسم لرده بلا موازنه کتیشلر دور کوب یرده غلط ایتیشلر دور.

اما بزم بیچاره مؤلف و مؤرخ و سیاح لرمز مصارفی اوز جیبندن
 اولوب محنت و المی اوز جانبندن غیریه بلنمدکیچون سوزلری نڭ
 قدری آز و یازانلری نڭ قیمتدی کم اولور هیچ بر آدم یاردم فیلمیور
 یاردم شو بله نورسون ضررندن امین اولمیور. حسد برلن حسن فی
 قبح دیمک غیبت ایله مؤمن نڭ ایتن یماک بزلرچه بیوک فضیلت دن

معدود دور. کورمز میسز که آخوند حضرت لری مملکت مزده مثلی کورلماش کتاب و تاریخ لر تالیف ایذب فالدرمش ایکن آفرین جلمه طعن نصسین اورننه تشنیع دن غیر ی بر شی ایشتمادی. دملاسماعیل حضرت لریکه درس ایله نچه یوز بلکه مکالمه طلبه یتشدرمش ایکن ینه مغبول عامه اولدی ترجمان افندیکه بکرمی بو قدر یل لر دلی قان وفدای جان قیاب قلم ایله اهلیمزی اویغاتمش ایکن ینه ملامتان قتلومادی.

بو بولردن غیر ی دخی سلفی و خلفی لرمزدن وطنه ولته بی بول خادمایک و بی منت خدمت ایدن نه قدر هلمما و فضلا و اهل قلم لرمز وار که اقل بر دانه سی اهلیمزدن راحت کور میوب مهنون اوله میوب کتمشلر همه کیدیورلر. عجبا بزلرنک مایه خمیر مز نردن آلمش که جمله دن آیری بو اخلاق ذمیمه ابدانمز یرلشمش.

ایمدی نچه تواریخ لری کوروب ونچه بیبرلردن خیر صوروب اصلمز مغبول دیو یازدق اما نثار دیهک کملیک مغبول دیهک کامل لیک دکل فقط مورخلرنک وظیفه سی هر ایشیک اصلنی و حقیقتنی بلد کنجه آکلانمق و مخطی عنک خطاسنی آکهارتمق دور. عزت و شرف نیسل ونسبک اوله میوب اسلامینده دور که خدانی بر قرانی حق پیغمبری بر حق بیله و آنک یولی ایله یوره دنیا و آخرتک شرفنه نائل اوله اجدادی کورک و وحشی و کورک و وحشی اولسون. ککه خدانی بلمز پیغمبری تصدیق قیلمز باباسی کورک ترک و کورک عرب حتی اولاد پیغمبر اولسه دخی آکفا فائده و برمز.

ایمدی نوعی فضایی اهالیسی اغلیبیت اوزره مغبول ایسه ده قبول اسلام ابتدیکی وقت تئاردن دخی اسلامه کلنلر کثیر اولوب اولگی شهرته بوضیمه قیلنهرق اهلیمز نک تئارمز دیدکاری بوندن اوله. نه ایسه اصلمز یافنه منتهی منبهمیز مغبول تئاردن منشعب اولدی. بوندن بر ایگری ظن ایدلمسون و بر خیال فاسده کیدلمسون که نوعی فضاکی اصلی او طرفدن ایمش ده «الجنس الی الجنس تمیل»

موجب‌نچه بر کون جنس‌دانی او ان چین و یاپون ایله سرلشورده برلشور
 «هیئات» اهل اسلام او ایله بی وفاقوم دکل که بر طرف ایله وعد
 وعهد این بی عنر وی غدر غیر یوله کیده اخلاق و اطوار من شرع شریفه
 مر بوطدر اوزلری غدر ایتمز غدر ایندن وارایسه اوّل الله‌دن استعانت
 بعده اسلامدن اعانت طلب ایدر کتسه آندن سوکوره جنسنه کیبر
 والا هر کمه فرداش اولور سه دیسن ایله فرداش اولور جنسس
 ایله اولمز.

یازلمش بیاناتدن نسل نسبه‌زی مجوسی اولن منغول نثاره منتهی
 ایتمش دیه اخوان لر مز بزدن کایوش قیلمسون لر که ما به الا فتخار مز
 اولن عرب و ترک دخی قدیمده مجوس ای دیلر مشرک ای دیلر اسلام
 آنلری و جمله‌زی آفاتدی ظلمات کفر دن نور ایمانه تارتدی.
 یهود و نصارا دخی مجوسیتدن کتابی اولمشلر ایسی سوکوره کیله آزدیلر
 توغری یولدن یاز دیلر اعتقاد لر نه ثبات ادعای لر نه صداقت غالمادی
 مع مافیه آزدق لرینی بلنلری آز اولوب اغلبی نصارایک دعواسنک
 مصر اکثری اسلامه بدخواه و مضر در.

بلا ساغون کوبالق کاشغر بر ساجان بلده لرینک بیانی

بلا ساغون بلده‌سی ننگ بناسندن بورون او یغور بیک‌لری
 «کوبالق» یعنی کاشغر شهرنده توروب منغول خانلری طرفندن
 اداره اولنور لردی «بوغو» خان که بوغراخان اولدور خانلق
 مسندنه کچدکی ایله کوبالغنگ مشرب صیفی‌سند سیر ایله بر کونلیک
 مسافه یعنی اوچ دورت تاش یرده بر شهر بنا ایذب اسمنی ساغون
 قویدی آنده اوتوردی. ساغون «عظیم القدر جلیل الشان» معنا‌سی
 مشتمل ختای لغتی اولوب عن اصل سایون دن معرف منغولچه

ساغون ديمشلىرى. وئىنا كە اسلام ظهور ايدىب غازيان عرب بر شىهره
 كلديلر بنالرىنى مصنوع بالاچار مفروش بالاچار سكورديلر
 «ساغون» اسمنه «بلاط» كلمه سنى مضاف ايدىب «بلاط ساغون»
 ديديلر «بلاط» تاش دوشنمىش وكاسه خشت ايله بزانش بيوك
 سرايه دىنلور. بس بلاط ساغون عظيم معنا سنى وزىنت معنا سنى
 حاوى چين وغرى دن مركب بو شىهره علم على اولدى كثره استعمالدن
 «طا» حرفى اسقاط ايديله رك بلا ساغون دىنلوب كىتابلرده دخى
 طاسز ثبت ايدلور اولدى. حالالغتمزده بلذ وبىوك تاش بنالرى
 «بلاط» ديمك بوندن مأخوذ اولوب بعده روسلر بو لغتى بزلردن
 آلمىش اوله املاده غلط ايدىب «پالات» «پولات» يازارلر.

بلا ساغون بر نچه عصرلر فرارگاه سلاطين ومدفن خانان تركستان
 چين اولدقدن سوكره سىدار سنانخان تختنى «كوبالق» بلده سىنه
 كوچروب «بلاط» كلمه سىنگ فارسى ترجمه سى اولن «كاشىكار» اسميله
 تسميه ايلدى عوام آن تحريفله «كاشغر» قاشقار ديديلر. بو ترجمه
 ايله تخت و خان كاشغره انتقال ايدىب «بلا ساغون» بلده سى هجر يسه
 ۸۴۲نچى سنه به قدر اسم قديمنده فالدى ايسه ده سنه مز بوروده شدتلى
 بر زلزله دن بتون بتون خراب واهاليدن نچه مك آدم هلاك اولدى
 سلطانلرناك كىنلر يده يقلدى. آلمىش يل آدمىن حالى توردى. توقز
 يوزنچى سنه لرده او خرابه قىرىنده بر شهر ياپوب آدينى آرتوش
 قويديلر بونىكله بلا ساغون اسمى آغزلرده متروك ومنسى اولوب
 فقط تاريخ و جغرافيه لرده كورلدى فالدى. خانلر كرك بلا ساغوننده
 وكرك سائر شرلرده كچمش اولسون قديمى وحديثى كىتابلرناك اكثرىنك
 كاشغر خانى ديه يازلور اولدى. ۱۲۴۱نچى هجر يسه ده كاشغرناك اسحاق
 واك صديق بوغراخانناك كىنلدىنى تعمير و تىجديد ايتدى. بعده ۱۳۱۹

نچی هجر یه ده یه بر زلزله اولوب کوب بنا و خیلی آدم تلف اولدی کنبد
 مز بورنک بر طرفی بقلوب هنوز بلا تعمیر تور دیغنی قاری محمود بزه سو بلدی.
 اولگی زلزله ده کاشغردن ایکی تاش مسافه ده «بر ساچان»
 بلده سی دخی ویران اولوب اورننه اوستون آرتوش فصبه سی بنا
 ایدامش «بر ساچان» دخی بر آمدت مقر حکومت اولدیغی مرویدر.
 بلاد مذکورنک خصوصنده مورغون و جغرافیون و سیاح لر مضطرب
 اولوب بعضی لری اسمنده و بعض لری محل و موقعنده بری دیگرینه
 مخالف یازمشلر. بونسکده سببی سیاح افندیلر بر شهره کلور بسکا
 احوال عالمدن خبردار بر بلوملی آدم کورک دیو آگاهه بر ذات
 کتور لر اوده سیاح افندیلر بر نسته طمع ایدب صوراهیفی سوزینه
 بلور بلمز حکایه لر سرد ایدب راست یالغاندن مرکب بر قاچ اخبار
 افاده ایدر کیدر. سیاحده ایشدیکی کبی یازیب کندی ایناندیغی
 کبی کتابنده بونی ثبت ایدر وهر بر کلوب کیدن سیاح و سیارلورنک
 حال و حرکتی بو منوال و بو طرزده اولوب هر بری اوز ایشدکارینی
 یازدیغی ایله خبرلری بری آخینه مخالف توشوب مع ما فیه ایچلرندن
 بریسی کوبراق نقل فیلنوب هر کتابه یسازلقدن آدم لر او خبری
 راست اعتقاد ایدرده بونسکله اتمامه یدر. اما دفته آنسه او یازدقلری
 حقیقته خلاف بر قوری لاف اولور فالور. چونکه بو طرف اهالیمنک
 عادت عادیه سندندر که غیری ملتک سیاحلرینه اخبارات ماضیه دن
 بلدکارینی ستر و کتم ایدر لر بوندن وطنه یا ملتیه بر ضرر کلور فکرینه
 کیدر لر. سویلسه لر دخی آلیشدریب چالیشدروب توغریستی
 ایکی ربه چقار لر سیاحلره بویله اسراری ستار لر.
 اما بزلرنک یازدغمز او کلوب کیدن سیاحلره قیاس ایدلمز زیرا
 بزلر مقصد اصلی اولن اهالی نک ایچنده توروب آنلرنک علما و عواملری
 ایله برگه یوروب بر خبری نهجه آدملردن صوروب تمام حقیقت
 قیلورز و صوردغمز آدم لر دخی بزلری اجنبی کبی کورمیوب
 بلدکارینی کما ینبغی اغلاص ایله سویلیور لر. باشقه لر کبی بش

كون اون كون توروب تيوب قاچ وبى، آياق وبى باش المزى
آرئتمپورز آغزمزى آغرتمپورز، بنا برين آوروپا مورخ لرينك
بو طرف اخبارنده اعتمادمز يوقدر يعنى بو جانب احوالنى يازان
كتابلرينه اعتبار ائتمپورز. لكن آوروپا تاريخلرينه وحى اسمانى
كبنى ايمان كتورنلرده واردور. بو ايسه اوز كتابلرمزه كما حقه مطلع
اوله مقلرندين كلور.

كوبالق كاشغرنك اسم قديمى اولوب عمومى تكللمده «اوژ» بالق
ديرلر بش شهر ديمك «لوژ» بالق آلتى شهر ديمك اولور.
هر اوچاوشى ختاي و منغول لغتندن مر كيدر ختايچه او بش عدد
لوژ آلتى عدد بالق منغولچه شهر ديمك اولوب معنای تركيبى بيش شهر
آلتى شهر ديمك اوليور.

كوكوه كوى قصبه و قريه معنا سنده اولوب بالق بيوك
بلديه اسمدر. كاشغره كوبالق ديدكلرى اولده قصبه اسمى صوكره
شهر اسمى ايله سويلنميش اوله كو نامى بزم بو طرف لرده متروك
ومنسى اولمش ايسه ده عثمانلى لهجه سنده قريه و قصبه يسه كوى
ديدكلرى بو اسم قديمك بقايا سندنر.

معلوم اوله كه بزم نوعى بزم نوعى زباندنه هر يرده كه قريه
وقصبه اوله آكا آويل ديورلر. بيوك بلديه قاله ديورلر قلعه
ديمكدر سرد طائفه سى قشلاق ديوب بيوك بلديه شهر ديورلر اما
آلتى شهر اهالي سى نه يرده سور و حصار وار آكا شهر ديورلر.
قضاى خاقى حصاره قورغان بازارلى بلديه كينت ديورلر فى الاصل
كوند لفظندن آلتى اوله ختايى دور.

يوقارو دور بونجون فصلنده قطانوف دن نقلا غوبالق رومچه
شهرى بلاساغون كاشغره ديه يازلمش ايدى اكرچه قطانوف نك علم
تاريخ و جغرافيه ده مهاراته تسليم ايسمده بو خصوصه بياغى سياح
افنديلر نك سوزينه اتبعا سويلديكى منفهم اولدى حقيقتى ايله بر
معنا و اعتمادلى بر خبر استنباط ايدم مامشدر او وقتده بو كمينه دخى

لاونعم ديميه المده آڭا متعلق برسند اولمقدن سكوته مجبور
اولمشميديم شمدى صوابى ايله يازيلوب بيان ايدلدى فاغتم هدا
التجريب فانها من نوادرالتقرير والله اعلم بعلمه يعلم .

قوداتقو بليك اسمى نڭ معناسى

قوداتقو بليك كئابى اوشبو بلا ساغون بلدەسنده تاليف ايديلوب
يوسفى قادر خان طرفندن صديق بوغراخانە نقديم فيلنمش اولديقى كتابڭ
تعريفنى يازان ذاتنڭ ديباجهسندن آڭلاشيلور و آڭلاشلدغينه كوره
ابتدا بو كئابه خاص بر اسم فويولميوپ صوڭره چينلى لر آداب
الملوك ماچينى لر امين المملكة مشرق حكمانلىرى زين الامراء ايرانلى لر
شاه نامه وبعضى لر پندنامه و تورانلى لر قوداتقو بليك آناديلر ديمش
ايمدى عربى فارسى اسملرنڭ معناسى بللى اولدقن بيانه حاجت
كورلميوپ قوداتقو بليك اسمنده مورغلر مضطرب اولدغىچون بر آز
شرح ايتمك لازم والزم بلندى هذا بيانه قوداتقو بليك قوداتقو بليك
دال ايله تا ايلهده يازيلور بليك علم معناسنده مصدر دور بلمك ديمك
اولور قود قوت هر ايكسى قوط ديمك قوط عربى اولن قطب لفظندن
تضخيف ايدلمش تركيدر قطب هر نسنه نڭ ثبات وقرار لسينه ديلوركه
قطب يولدى بوندنر قط بخت معناسينهده كلور فلان نسنه آڭا قوط
بولدى ديور لر يعنى آنڭله او آدمه بخت قرارلندى ديمك اوله تبريكده
وتهنيهده قوتلى بولسون ديمك بو معنا ايله دور بس بوندن فهم لنوركه
قوداتقو بليك ايكى كلمه دن مركب اولور ق بليك نى قوت ايتقوچى
كتاب علم نى قرارلندى غوچى كتاب و ثباتلندى غوچى كتاب ياخود
بليك نى قرارلندى قوت كتابى علم نى ثباتلندى قوت كتابى ديمك اوله كرك
صغه فاعل و كرك مصدر ايله اولسون برابر دور ياخود بو كئابى
بلمك انسانى بختلى ايدر ديمكدر عربى تكلمده قطب العلم و مقرر العلم
معناسنده اوله والله اعلم

اما قوتاینتقوچی الخ کلمه لرنده علامت فاعل اولن چی حرفی بونده نردن کلدی دینلمز زیرا آلتی شهر* اهالسیکه بونلر هده اویغور دینلور قیلغوچی فویغوچی کلمه لرنده قویغو قیلغو ایله اکنفا ایدر لر نناک کیم یا بغو اسمی یا پریق ماده سنندن مأخوذ اولوب فاعلنک یا بغوچی دیمک کرک ایکن «چی» حرفنی حذف ایدرک یا بغو دیور لر یا بغو ایش قیلغوچی ایش باشنده بولغوچی حاکم لره دینلور سرکار معناسی ملحوظدر یا پریق بر لر چه قیلوق دیمک اولور و سائر لغت لرده دخی بز لر ننگ تلفظ مزدن بعض حرفنی کم و بعضنی زیاده سویلیور لر چنانچه باردیان مجله «ر» حرفنی اسقاط ایدرک «با» آرپانی آپا دیور لر یوق لفظنده «س» حرفنی زیاده قیلهرق یوسفو دیور لر خلفه اسمنده «تا» زیاده ایدرک خلقت «وبعضا» «م» دخی قوشهرق «خلقتم» دیور لر

اما «ر» لازم اولمیان اورنده مثلا: موسی اسمنک «موسر آخوند» عیسی اسمنده «عیسر آخوند» دیور لر . بولغاچ بارغاچ کلمه لرنده «بولغاچقه بارغاچقه» دیور لر . وهکذا هلم .

دیمک که بز لر ننگ تلفظ مزدن بعضا آرتوق و بعضا کم سویلیور لر اه بویله تردید لر ایله بر نجه معنا یازلدی اما نسخه مطبوعه ده «قوتاغو» بتلمش اولمغله «تا» دن صوگره غی حرف الف اولمبوب لام اولوق اقتضاسی افر بدر . غایت ما «غ» ایله لام بیننی بر آز آچق توشدکن «تا» اولوب «د» زباده سی قلم ناسخدن سهو یا خود کاتب لر ننگ عندیا تنندن دور که اوز لر نجه بر معنایه یوروب قوشمش اوله ، اویله ایسه فوتلغو بلیک یعنی قوتلوغ دیمک اولوب لفظا و معنا تأویله حاجت قالمیور . بونی قاری حافظ بویله تعبیر ایتدی وانعا توغری اولوق کرک . چونکه اویغور حرف لرینک بری برینه مشابهنندن مترجم بیکده فرق ایده میوب مفهومه ده تمام ایده میوب بعضا «لام» محله الفی ، و بعضا «الف» محله لام کتوردیکی مزبور مطبوعه ده

كورلدى. چنانچه بر بىتده «ايرسا» كلمهسى «لوسا» يازلمش «اسرا» ديه ترجمه ايدلمش. بو ايسه مدعانى مثبت ايدر الله اعلم اه بوغرا خان نڭ سنه سنده اختلاف اولنوب لىكن دورتنچى عصر نڭ خانلارندن اولدىغى صحتنه اقرب ديه يوقاروده يازلمش ايدى. صوگره «قوتانقوبليك كىتابى نڭ» يىل آلتمش ايسكى ايردى دورت يوز يىله بو سوزى سويلدىم من طوتوب جان سره «بىتندن» ۳۶۲ سنه ده اولدىغى آنوقلدى. بونى وامبرى ۴۶۲ ايله تعبير ايتمش اوغلط دور. بىت نڭ سىاقى دورت يوزه آلتمش ايكى ايدىكه بو كىتابى يازدىم ماء لنده اولوب چونكه بو طرف اهالىسى توقز ديه چك اورننده بر كم اون. سىكز ديه چك محلده ايكى كم اون. يتى ديه چكده اوچ كم اون. عباره سيله صنايورلر بىتده عقودى صوگره كىتوردىكى بو مفهومه اشاره يىل لفظنى تىكرار كىتوردىكى دغى بو معنايه احواله دور. بسس مؤلف نڭ مرامى (بقية) لار بعمائة كذا سنه) خلت عن ثلثمائة كذا سنه ديمك اولور. بونى تصريح ايدر سامانىهدن اوچ يوز آلتمشنچى سنه لار نىفنده تخته جلوس ايلين امير نوح بن منصور نڭ بوغرا خان ايله واقعه سىكه توار يغازده مرسومدر. وامبرى ترجمه سى بوغرا خانى زمانندن يوز يىل صوگره يه قالدريپ نوافق ممكن اولمىان تباين بعينه يه براقمش ايمش.

وامبرى جنابلرى هر نه قدر مورخ مشهور وسياح معروف محقق بر ذات ايسه ده بر كلوب كىدن يولچى عابرسبيل اولمقدن بو طرف اهالى نڭ طرق لساننه كما حقه اشنالى ايدمىوب يعنى تمام توشونوب يدمىوب اوستىن گنه يازمشدر. مطالعه سنده وضعندن يازمشدر چىبردن من فالار. چچن دن سوز فالار، ديمشدر صبح دور، دگل وامبرى او ايسه يات ملت اجنبى بر آدم دور. اوز اهلنز مورخ لرىدن نچه لرى املاده آدش معناده يانقش كىدىب از جمله صدوق لفظنده «ستوق، ساتوق» صدوق لفظنده «ستيق ساتيق» يازارلر. بو يىله اولدقه وامبرى دن بو قدر چه خطا عيب دگلمر.

انها

هر چنان بوغرا خان عنوانی مطلق ذکر فیلنسه صدیق بوغرا خان
غازی مراد اولنور نه یرده امام پادشاهم لقبی سویلنسه یوسف قادر
خان وزیر ایراده فیلنور دیه ۱۳۲۲نچی سنهده شهر مزه کلمش شیخ
الشیوخ دملا ایشان جان بن جلالالدین بن جمالالدین بویله نقل
ایلدی بو ذاتنک ترجمه حالی دفتر اخیرده بیان ایدیلور انشاء الله.

خانلق توقز بوغومده تا کیلنور

اون دورنچی طبقهده یازلمشیدیکه خان اسمنی حائر اولمق
اوچون افلاک تسعه عددنچه توفوز آتا اوتمک اوزبیک اروغی ننگ
قانون قدیمی سیدر. بونک عل سسیده چونکه منقول قلماق
اعتقادنچه الله تبارک وتعالی منزه عن المکان حضرتلرینی سواده
دیوب اوز حکمت خفیهسی اوزره توقز نچی طبقه اولان عرش
اعلایی کند تخت ایدنمش. بس پادشاه حقیقی دن بویله فعل صادر
اولدیسه پادشاه مجازی ننگ ترتیبی دخی او تعلیمه موافق توقز اولمق
لازم کلور فرضی ایله توقز بابا بیک لیک و حاکم لیک ده اوتما کونچه خان
اسمیه مناسب اولمز دیمشله. بونی بر حکم لایزال منزله سنده بلوب
بیوک سند اتغاذ ایتمش ایشله. بو آینی مؤید و مؤکد چنغز خان
اولوب صوگره اسلامه کلن منقول تثار خانلری دخی بونی اساس
ایدب کتمشله. اولگی دن زیاده دخی مخلب برکتمشله. و بوکا بناء
هر نسنه که تکریم و ترجیه سزا واردور یعنی تارتیق و پیشکش کبی لر
منتهای عددی توقز اولمق و توقز توقز اولمق رسم ایتمشله.
و جریه لی آدمه جزا اوچون توقز تعیین ایتدکلی دخی بوندن
نمونه دور که همدنک تمامی توقز دور.

منغول قىلماق اعتقادى

ئەمما منغول قىلماق وغالباً مشرك و مجوسيلرنىڭ اعتقاد و عقيدىلىرى بويىچە، ايمىشكە جناب حق سبحانە و تعالى حضرت لرى يالغوز و يكانىسە، ايكن بر وقت فكر ايدركە من فرد و احدىم شريك و نظيرىم يوقدەر. اگر منىم معادلىم يعنى قدرة و قوتىدە كندىمە مەئثل مخاصىم بولورسە من آنىكلە و اول بىنەلە نە كىبى مەاملە ايدردى دىوب كوگلىندىن كىچار (تعالى الله عما يقولون علواً كبيراً).

اويلە خالق بر حق و قادر مطلق اولان ذات اقدسە بو فكر لايىق دىگل ايدىكە ايتىمشىدەر. بس بو فكردن بر مغلوق پىدا بولىدى. حق تعالى آكئا دىدىكە من كىم سن كىم سن. او مغلوق دىدىكە سن «ياغلان» من «فارمانىم» و دىدىكە سن نە ايشلىيورسن، او دىدىكە سن نە ايدىرسن، من آنىڭ خلافتىدە كىدىرسن، دىوب ياغلان يعنى حق تعالى خىبر و صلاحە فارمان شىر و فساده باشلىيوب عالم بى ضابطە اولدىقە فرىشته لىر آرايە نوشەرىك بو جهاننى بىدى سان يىل ياخود بىدى مىڭ سان يىل كە بر سان اون مىڭ يىل اولور بىسا آندى زىيادەمى خدا بلور. فارماننىڭ اختيارنە و بىروب مصلحە اولمىش، بو مىندىن سوگىرە فارمان بر جاينە قىلبل جهاندىن فراغت ايدىر ايمىش. الحالىتە ھىزە عالمىڭ مەدىرامورى فارمان اولدىقەن دىيادە شىر و شور ظلم و فساده موفور اولدىغى بوندىدەر. اما مەذكور مىندىن نە كىچىدى ونە قالىدى اھدىڭ معلومى اولمىيوب فقط بىز لىرچە بوغدى نامىندە بر موعود ذات وار كىلەچىك دور. آنىڭ قىنومى فارماننىڭ مەدىنىڭ انقۇضاسى اولور. بوغدى كلوب سوگىرە دىنيا فنا اولوب بىغشى لىر اوگىغە بىمانلىر صولە آيرىلور جهان باشقە صورتە آورىلور. قىچانىكە فارماننىڭ اختيارى كىمتە عالم ياغلاننىڭ بىدى تصرفنە اوتە اھالى بىغشى لىقغە بوز توتە دىوب صولمىان نامىندە بر قىلماق لاماسى بويىچە سويلىدى. (سبحانە و تعالى عما يصفون)

صوردم که سز لر نڭ اعتقادگز بو ايمش. ايا مسلمان عقيدستندن هيچ نسنه آنگلادگمی ديدگمه: مسلمانلر بيشی لقنی خدادن ديورلر بو درستدر، لکن يمانلقنی خدادن ديمك لری بر اشمبور باشقه لری بزم کی دن کوبده فرقی بوق ديب اويلايمن ديدی. سز لر خداعه می قللق فيلورسز يوقسه «فارمانقه» می ديدگمه بور خانك «ياغلان، فارمان» ايکسی ننگه صورتی بار ايكاوينه ده باش قويامز ديدی. آنلر نڭ صورینی کم کورگان نچوك بلوب يضاغان ديدگمه: اويچه يصالغان كوكلده شول ايكاوسی بوله ديور ديدی. آنداق بولسه خدانی ايکی ديه سز لر ايکن ديدگمه: خدانی بر ديامز فارمان خدا ايمس اول ايچن خانك بر خاندر ايچن گه ده باش قويامز فارمان ده شونداي غوی ديدی. اه.

بو صولمان اولده فلماق لاماسندن ايکن دونکائی صوقشنده فضاقت قولينه توشوب مسلمان بولمش ختای کلدکده ينه اولکی ديينه رجعت قيلمش اوزلر نچه کوب اوقومش فضاقت تلنی اوبدان اوکرانوب بلمش آدم ايدی.

مز بور نڭ نقلندن آنکلانور که منغول فلماق اعتقادنچه «خير» «خدان» شر فارمان دن ديب بلورلر ايمش بو اعتقاد اعتقادثنويه اولوب معتزله نڭ دخی بعض منهنه قریب دور که آنلر خيری خدادن شرفی شيطاندن ياغود بنده دن ديورلر. اما بزم اهل سنت والجماعة خير وشر خدادن ديوب مريد الخير والشر القبيح ولكن ليس يرضى بالجمال ديه اعتقاد ايدرز امر خدایه اتقياد ايسله كيدرز الحمد لله شكرا على نعمة الاسلام وجعل من فرقة الناجية بالطفى والاحسان.

حاصل الكلام.

نتيجة المرام اولاد يافت اروع وفروع جهتندن غايت كثرته اولوب ابتدا بابلدن چقدنده هندستان و آسيای وسطی يه و آندن شرق و شمال نڭ انتها سينه قدر جايلوب بعده غرب طرفه قدم باصه رق

قره خان واغوز خانلر ایامنده اورال ایدل بویلرینه چه وجنوب طرفدن آسیانک غربندن کچنوب مصره قدر واردقلری مرویدر. وینه یافنک بر بوداغی خونک سلاله سندن آتیلغان خان سیبر بایی تماما تبغر ایتدکن صوگره اورال دن آشوب غربه آتیلر ق قره دیکزه ودونای صوینه چه وارمشلر آندن قاله چنغز خان واولادی سیانک اکثرینی و آوروپانک دخی بر بیوک قطعه سنی مالک اولمشلر واوز بیک اروغندن امیر تیمور آسیای وسطی دن ظهور ایدب جنوبه هندستان غربده بغداد وشام از مبر وبتون آناطولی یی ضبط ایدب شمالده بلغار ومسکوفه قدر ایلغار ایتدیکی و آندن دخی اوتدیکی معلوم عام مشهور انام دور وشعوب اترککن دخی نورالدین وسلطان صلاح الدین کبی ذواتلر معاربه صلیبده جههور دول آوروپا ایله آتسوب چاپشوب آنلر نك آندن ارض مقدسه یی تغلیص ایتدیله برابر نچند بلاد وبقاعی ممالک اسلامه ضم وربط ایتدیکی صحایف ایامده مرقوم ومرسومدر وتعقیبا خانان آل عثمان آسیا و آوروپا دن نه قدر یرلر ضبط ایدب افریقا قطعه سنی تماما دیهک درجهده استیلا ایتمشلر وقتیله جهاننی بویله آست اوست کتوروب ابنای جنسنه اجانبی آزیق ایدن یالغوز بری بتون ربع مسکونی ادارهیه اقتداری بدن اولاد یافن سنه الهی اوزره بر نچه یوز یلردن بویاق تنزله کیدب اقبال لری ادباره یوز توتمش ایکن شمدی بر وقف آیه کریمه نوبت ینه کندی لرینه کلمکنی دورت کوز ایله کوزانمکده دورلر سنه الله الی قدخات مسن قبل ولن تجدلسته الله تبدیلا

چوچک سودا کری حاجی علی عبداللین نك سمرقنددن آلیب کلکان امیر تیمور نك قبری اوستونده کی مکتوبنک صورتی دور.

هذا مرفد السلطان الاعظم والباغان الاکرم امریمور کورکان من الامورغای بن الامر برکل بن الامر انلکر بن الامر انجل بن

قراچار نوبان بن الامر سوغو چچن بن الامرارومجى ووبالاز
 بن الامر مجولای بن نومناى غسان وونشعب نسب حنكرخان من
 هذا الاصل وعصل ابوب السلطان الاميدالمدفون فى هذا المرفد عاتة
 الشرف والفضل فان حنكرخان بن الامر بيسوكاى هوا بن الامر
 باى سنقر بن مندوخان بن توتومر من الامر نوما بن الامر
 بودنجر المعروف والد لهذا المساجد الا ان امه الانقوا احلب وكانت
 سميتها الصدوق العفاف له ترك نعباتها حبلته من نور دخل عليها من
 اعلى الباب فتمثل لها شرا سويا و ذكر انه ابا امر المومد بن
 على ابن ابى طالب و ربا هدمها فى دعواها غلبته اولادها الا
 مجاد فى كل زمان على كل بز قدعا نوبى لاله الرابعة من سبعين سنة سبع
 وبها مائة

يا زلمش الصدوق العفاف كلمه سندن صونكره اورتاده عرضا
 بولك يازلغان له ترك نعباتها كلمه سى برا برندن بهادر بن الامر برتاك
 بهادر بن قبول بن نومناى خان المذكور ديه يازلمش دور خطى
 جلى ايسه ده املاسى بر نچه جايدى خطا دور مع ما فيه كندى خطنه
 تقليدا تحرير ايلدى اوفويانلر قرينه سندن اذعان ايدرلر چنغز
 خان وامير تيمورنك اجدادلى كتابنك اولنده حضرت آدمه دك بيان
 ايلدمش اولمقله بونده يازمق حاجت يوق ايكن الانقو خاتون
 خصوصنده اولن شهادة زور يازمغه مجبور ايلدى عفو بيوريله

۱۵ نچى ياپون بيانى

ياپونيا اقوامى

بزم بو طرف اھالىمىز آراسىندە ياپون قومى نىڭ اسمى و جسمى
ھجرە نىبويە صلى الله عليه وآله النعيۃ نىڭ ۱۳۰۰ ھىندىدە تىرجىمان
غزىتەسى واسطەسىلە بىلەن مەلۇم اولوب آندىن مەقدىم تارىخ
و جغرافىيە كورن ذوات لىدىن غىرى ھىچ اھد بولمىغانلىقى و جودى و نامى
بىلمىلەردى. نامى بىلەن لىدىن بەزى لىدىن «جاپون»، جاۋە خەلقى دىيۈپ
خەتاي تىبەسىندىن بىر طائىفە سايارلىرى.

ھوام لىمە بويىچە مەھسۇل مەھسۇدە مەھسۇر و مورخ لىمە رەھىمە اللە تەلى
(ومن قوم موسى امة يهدون بالحق و به يعدلون) آيە كرىمەسى تەھسۇر نىڭ
امت ھىزىت موسى عليه السلام دىن ورا صىن دە بىر قوم وارىقى خەبەر
و ىر مەھسۇر و ھىزىت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مەھسۇر كىچەسىندە
بولمىغانلىقى و ىر بىر آندىدە رسول اللە غە امت اولدىغىنى بازمەھسۇر. لىكىن
اۋ قىر م بولمىغانلىقى باشقىمى جىز م مەلۇم دىگەن. ھالا ياپونلار م جوس
مەھسۇدە دورلىرى. اما الوم م جوس اولدىغى مەھسۇدە اسلامى قبول ايتىدىكى
مەھسۇر اولمىغانلىقى رسول اللە دىن سوڭرە اھل اسلام دىن ھىچ اھد آندىدە
وارامىيۈپ اسلام رسوخ تابمادىغىنى بەد ھەد و دور دەر ايلە قىر مەھسۇر
اولورلىرى. بىز لىر نىڭ بو اقلەم ايلە آندىر نىڭ بىنەندە بىر وادى قەم دىر مەھسۇر
اولوب آندىدە وارمىق كەلمە مەھسۇر دىگەنلەر دىو روھ الەبەندە و سائىر
تەھسۇر لىدە تەھسۇر ايتەھسۇر دور، قەبىدە قەم دىر مەھسۇر اورنى سوڭرە
سو دىر مەھسۇر اولمىش اولور. زمان اولىدە قورى بىر لىر سوڭرە سو
اولدىغى و بەلكىس كورلەش كارلەردىن و يازمەھسۇر ھال لىدەندىر.

و بىر دىھى (وايستلوناك عن ذا القرنين) آيە كرىمەسى تەھسۇر نىڭ
و نچە مەھسۇر كىتابلەردە كورنور كە جىناب اكرم صلى الله عليه وسلم مەھسۇر

کېچه سی مشرقه جابلقایه وآنندن آبلقایه واریب جابلقا اسلامی قبول ایتدی
 آبلقا قبول ایتدی «جابلقا»، «چاپون»، «آبلقا»، «آمریقا»، دیوب
 زمانه ننگ بعض علمالری بوندن یاپونیا ننگ مسلمان اولماقنی
 دین اسلامی قول قیلیمقنی امید ایدر لر. چونکه معراجده
 از واحلری اسلامیتی قبول ایدرسه زمانه کلدکده وجود
 ووجدانی ایله اسلامه دخول ایدر دیور لر. نتاگ کم حضرت ابراهیم
 علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام کعبه معظمه یی بنا ایتدکده نداسینه
 لیبک ایله جواب ویران ارواح وقتیله دنیا یه کلدکده کعنه یی جسمانی
 زیارة ایدر لر روحانیت داکی جوابه انقیاد ایدب او یوله کیدر لر
 اما برهان قاطعه ده جابلقا و جابلقای عالم مثالدن عدایت مشر عالم
 مثالنگ معناسی مکتوبات شریفدن استلنسون بعضیلر یولوز عالمی
 دیه تفوه ایدر لر (خلق الله الف الف قندیل لک فندیل عالم) قولنی
 سند کتوروب قندیل دن مراد یولوز دور عالم مثال یولوز لردۀ اولن
 مخلوقاتدن عبارتدر دیور لر علم الغیب عند الله لایعلم الا الله.

جغرافیة کبیردن یاپون جزیره سی ننگ بیانی

آسیایه متعلق جزائر ننگ ایگ اعظمی یاپونیا جزائر ی دورکه
 چینگ جانب شرقیسنده بحر محیط شرقیده اونوز بش درجه عرض
 شمالی ایله یکر می آلتی و فرق توفوز درجات عرض شمالیه بیندک
 کائن حکومت واحده تختنده بولغان دورت قطعه دن عبارت جزائر
 مجتمعه دور جزائر مذکوره اولی جانب جنوبده «کیوسیو» جزیره سیدرکه
 اطرافنده کائن بر طاقم اوفاق آطلرله برابر مساحده سطحیه سی
 یکر می مگ بش یوز ایللی ایکی میل مربع دور «وکلک» سیکوکو
 جزیره سیدرکه بو دخی اطرافنده واقع بر طاقم اوفاق آطلرله برابر
 مساحده سطحیه لرن یوز اون مگ یدی یوز آلتمش سیکز میل
 مربع دور «وینه» نیزو جزیره سیدرکه بودخی اطرافنده کائن بر طاقم

اوقاق آطله لرله برابر اولدیغی حالده مساحه سطحیه سی آلتمش اوچ مڭ دورت یوز قرق آلتی میل مربعدر. وکذالك مساحه سطحیه لری بڭ سیکز یوز یکرمی یدی میل مربعنده اولن «نیفو» جزائریدر سابقدن بورایه دک ذکر ایتدکمز یاپونیا یه متعلق قطعات اربعه جزائرناڭ بالجمله مساحه سطحیه لری ایکی یوز یتمش بڭ ایکی یوز اون بر میل مربع دور. جزائر مذکوره ایله چین بیننی قوربی بوغازی ویاپونیا دینگزوی وساغالیان بوغازی فصل وتفریق ایدر بالجمله اهالیسی ایلی ملیون نفوسه بالغ اولور.

مواد طبیعیه

جزائر مذکوره نڭ اراضیسی کثیر الاودیه والجبال اولوب بوطاغلرناڭ ایڭ بوکسکی دخی نیفون جزیره جانب جنوبنده بولغان طاغدر تپه سندن ایام شهور وسنین اوزره بر آن قار وبوز خالی اولمز جبال مذکوره نڭ بعضسند بالقان بولندیغی جهتله اورالرده زلازل وحركت رض چوق وقوع بولور- انهاری کثیر ایسه ده مچرالری اوزون دکلدر هواسی مغتلق اولدغندن موسم شتاده شدید البرد وفصل صیف ده شدید الحرارندر تفرافی غیر محضب وقلیل الانبات ایسه ده اهالیسی زراعت وحرارته غایت اعتنا ایتدکلری جهتله اصلاح ایتدکلرندن جودة وخصب پیدا ایلمشدر. حواصلی چینڭ حواصلی دور معادنندن آلتون کبوش معدنلری اولوب لکن هر سنه بر مقدار معلوم استخراجندن زیاده یه رخصت ویرمز کذالك کوزل باقر معدنی دخی واردور.

مواد سیاسییه

اوشبو یاپون مملکتی نڭ ایکی پای تختی اولوب بری اصلی دورکه نیفون آطله سنده واقع ۳۵ درجه ۲۴ دقیقه عرض شمالیده

كاڭن آلتى يوز بىك نفوسى معنون مياقو شوريدر شهر مذكور
 حكمدار روحانى اولمغله «مقادو» عنوانيله معنون ياپونىا ايپراطورى
 نىڭ بالذات نيشمىنكاھى دور وديكر رسمى دور كه بونيفون آطه سينڭ
 جانب شرفيسنده اوتوز آلتى درجه اوتوز دقيقه عرض شماليدە كاڭن
 ايكي يوز بىك مقدارى نفوسى حاوى «يدو» شوريدر كه ايپراطور
 مرقومڭ بوراده حكمدار جسمانى اولمغله «طايقو» عنوانيله معنون
 بر قائم مقامى اولوب قائم مقام مرقوم على العموم ياپونىا اھالييسى نىڭ
 تربيه وتاديينه وبالجملة عساكرى نىڭ تنظيم وترتيبىنە مأموردور
 مارالذكور ايپراطور ايسە آمين پت پرستى اوزره امور
 روحانى لرندين باشقەھيچ بر مداخلە ايتىمىز سيكو كو آطه سندە
 آوا «ابزو» شهر لرى وكبوسو جزيره سندە نقاساكي شوريدر كه
 اوتە دنبر وچين اھالييسى وفلمنىڭ اھالى لرينىڭ محل تجارتلرى اولديغى
 كى بر مدتدن برى آروپا وامريكا دخى بلدە مذكوره دە تجارته
 باشلەشلردور. «يزو» آطه لرينىڭ مقر حكومتلىرى «ماتسما» شوريدر كه
 آتى البيان قوريل آطه لرينىڭ جنوب طرفلرنده بولنان بر قساچ عدد
 جزائر صغيره لرى ياپونىايە تابع اولمغله ياپونىا قطعات جزائر نىڭ
 بشنچىسى ھد اولنور ياپونىا اھالييسى اغلبىت اوزره عادت وھيئتتە
 اھل چينە مشابە اولوب بولنردە حكومت مطلقە نعتندە بولنور لىر
 تجارتلرى بعثتە كلنچە ياپونىا اھالييسى چين وفلمنىڭ سفاينندن مسا
 عدا سفابن غريبە نىڭ اسكله لرينە داخل اولمىسە راضى اولمىقلرندين
 طوائف اجنبىيە ايلە تجارتلرى آز اولوب لکن كندو ممالك مختلفه لرى
 اقسامى بينندە تجارت واسعه لرى واردور عادة قديمە لرندين اولارق
 مملكت اھاليىسندن برى طشرە كندكەدە وقت عودتندە اصلاً قبول
 ايتىزلر سالف الذكور سيو، جزيره سيلەر فر موسا آطهسى ميانندە اوتوز
 آلتى عدد مقدارى «لوشو» نام صره آطه لىر اولوب مذكور
 آطه لوزنىڭ ايڭ بيوكى يكرمى آلتى درجه اون دورت دقيقه عرض

شمالی ویوز یکر می یدی درجه بر دقیقه طول شرقیده اولن چو ده هوا و کثرت حاضلات و مواشی و حیواناتله مشهور بر جزیره اولوب اهالیسی بعض امورلرنده یاپونیا اهالیسینه و سائر بعض امورلرنده قوریا اهالیسینه مقلد بولنمشلردور.

دیگر بر جغرافیهده مختصرا بویله دیمش

ژاپون قرالیتی

ژاپون دولتی نك حکم نفوذی قوره دیکزینك طرف شمالسینده بولنان جزائر دن عبارة اوله رق اول دخی ایکی قسیمه منقسم درکه آنلردن بری نفس ژاپون و دیگرى «ماتسیمه» حکومتیدر. قسیم اولك یعنی نفس ژاپون نك هاوی اولدیغی آطه لر «نیفون» آطه سی «وسیقوقو» آطه سی ایله همجوار بولنان ایلون آطه لر دن عبارتدر. و ماتسیمه حکومتی ایسه ژاپونیه به نسبتله هم کچوک وهمه قلیل النفوس اوله رق عبارت اولدیغی محل لر دخی نیفون آطه سی نك شمالنك واقع «یزو» «جووه» آطه لر یله قوریل دیکزینك قسیم جنوبسیندن عبارتدر. و ژاپونیا حکومتی نك مقری «یدو» شهرى اولوب نیفون آطه سینده واقع دور. و آطه مذکورده بوندن ما عدا اولن شهرلردن بری یدونك جنوبنده واقع «میافو» ایکنچیمسی اوزاق شهریدر که برلیمان اولوب ژاپونلر بیننده صفا سازوسنی تسمیه ایتمشلردور اه

یاپونلرنك ابتداسیندن انتهایسنه قسر اجمالی

یاپون انامی چاپون و ژاپون دیوب یازیلوب بونلرنك اوللری نردن وارمش ونه زمانده او جزیره ده قالمش ایدیکی جز ما معلوم اولمدیغی کبی هجرة نبویه دن ایکی مك یل یوقاروده اولن حاللری دخی تحت الخفادور. فقط ختایلرنك اغز اخباری بونلر برلردن اولوب اوزاق بر زمانده بالقی چیلقی ایله دریاده یورر ایکن عظیم تولقون

كپلهرك سوروب هيداب آدمين خالى بر آبادان آطهيه چقار
 آنده ساكن اولوب بر نچه وقتلر معيشتدن صوگره ينه بو طرفلره
 قاتناب بونلر ايله بيله كوب خلق جزيره كتمش هجرة ايتمش ديورلر.
 بعضى لر ظن ايدرلر قديمده ياپون جزيره سى بو اقليم ايله ماس
 قورولق اولوب صوگره اورته يى صو باصميش ده او طرفده متوطن
 اولنلر آطهده فالمشلر دور. والله اعلم باصله ونسله نه ايسه اوسوب
 اونوب بو قدر خلق بولمشلر جزائرلره تولمشلر هر برى اوز آطه لرندن
 بر ها كمه انقياد ايده تورمشلر ايكن هجرتدن ايكي مك يل لر مقدم
 «كيوسيو» جزيره سندن آرى مانقو نامنده بر بيك عظيم عسكر
 ايله «نيبون» آطه سنى ضبط وبتون مملكتنى كندنه تابع ايدوب
 نامنى «ميقادو» ايله ملقب ايدر. بو كونگى ميقادو مذكور «اريمانقو»
 نسلندن يوز يكرمى او چونچى ميقادو اولديغنى سويليورلر توار يغلر نك
 بويله مثبت دور ديورلر. ميقادو كوك اوغلى ديمك معناده اولوب
 ابن الله ديبه فريب بر عقیده باطله در. اريمانقو جميع جزائرى بر
 حكومه جمع ايدوب بونك و فساتى بعدنده اهاليسى اولگى حالنه
 فايتهرق بولك بولك بيك ليك ايله مك يل مقدارى ايام كيچورمشلر
 بو وقت لرده چين ختاي حكومتى منغول تئارنك هجومندن مضطرب
 و خونلر نك صدمه سندن غايت بى تنچ و مشوش ايديلر. آخر كار اوزمانك
 ايجانبچه حدودلره سد قورمق قورغان صوقمق و آننگله مذكور و هشىلر نك
 ضررندن قورتولمق ملاحظه سيله هجرتدن سيكز يوز يل لر مقدم چنلورلر حالا
 موجود و مشهود اولن سد مشهورى يابوشلر دور بونك بياني ختاي خانلر نك
 يدنچى طبقه سنده يازلور. سدنك تماميله چنلورلر بو طرفدن يعنى
 منغول تئارنك هجومندن امين اولديلر چونكه پادشاهلره قناعت مذموم
 ديان مشهور مثل دور. اوزلرى تنچ اولورسه غيرى لرى تنچسز ايدب
 ملكنه ال صوزمق آنلر نك شانندن اولمغله بو عاده جاربه اوزره
 وسيكز نچى طبقه خان لرندن سيوانك خوانسكى خان و اريب «سيكوكو»

جزیره سنی ضبط ایتمش بو واقعه هجرتدن. یتیمی یوز ییل لر مقدم اولدیغی تخمین ایدلور ختایلرنڭ بو جزیره استلاسی جمیع جزائر بیک لری فی خوف وتلاشه توشوروب اختلاف لری اتقافه مبدل اوله رق جمله بیک لر «ساغون» لقبیله برداته انقیاد ایدب بارچه سی برخان تبعه سی کبی اولدی لر ختایلی لره هجوم ایدب آنلری جزیره دن سوروب چقاردیلر تعقیب ایدرک کلوب قوریایی ضبط ایتدی لر ختای عدودندن دخی بر آزیره کردیلر برر یوزیل مقداری قوریایی تصرف فیلدی لر. بعده ختایلر یاپونلری هیداب مملکت لرندن و قوریادن چقاردیلر. حاصل ایکی اوچ. عصر گاه ختای غالب گاه یاپونلر ختایه غالب اوله رق و غت کیچوردیلر. آخر کار محاربه لری مصالحه یه عائد اولوب هجرتدن برار یوز ییل اول یاپونلر ختای دینی اولن «بودا» مذهبی قبول ایتدی لر حکومتی باشقه ایسه ده مذهبه متحد اولوب بر طریقده کیندی لر بر ایکی عصر اوتدکن نکره بیک لرنڭ بورونغی استقلالیت طامورلری ینه فوزغالوب هر جزیره ده بری حکومت فیلدی لر. ارالرنڭ رقابت پیدا اوله رق دائم بری بریله آتشوب چاپشوب بو حال ایله آلتی یدی یوز ییل اوتدکن صوگره هجریه یدی یسوز ییل لر حدودنده آوروپالی لردن دریای محیطه چقمش بر بحر یون کمه سی یاپون جزیره لرندن برینه وارر اهل جزیره بو مسافرله کوب رفق وملایمت کوستریب ضیافت ومهمان نوازلق ایدر. بحر یون لر قایتوب مملکت لری نه کلکده آوروپا اهالیسی شوقده بویله بر اراضی وانسان وار الغنی آنکلا یورلر یونسکار چه آوروپاخلقی یاپون جزایرندن مطلقا خبرلری یوق ایسی من بعد یاپونیا ایله آوروپالی آراسنده تجارت باشلوب بارمق کلمک مناسبتی پیدا اولمش دور. آوروپالی لرنڭ مزاجی خود معلومدر که کمدن بر یومشق سوز ایشدر وفایسی جایدن عزت حرمت کورر اواجینڭ اهالیسینه فائده تیکورمک شوپله تورسون ضرردن اللرینی تار تمیوب آنلری آه ایتدرمک آوروپالرنڭ باشلیچه بیوک دسمایه سی

اولوب چونكه ملايمت ايدن غلغى آنلرنڭ خلىق وانسانيتندن ديوب بلميوب اوزلرنندن قورقدى حساب ايدرلر بويله اولغندن فقط تجارت ايله قناعت ايتميوب تجار ايله بيله مسيونرلر واريب ياپونلرني قاتوليک مذهبنه سوق ودعوة ايتديلر. ياپون قومی ايسه ابتداده خرستيآنلغڭ بودا مذهبنه باشقه ايكاننى فرق ايدمه ميوب چونكه هر ايكسى صورت وتمثاله اعتبار وپوت لره اعتنا ايدر اولدقندن كنهنه يده ميوب وهم ياپونلر دینده اوقدر متعصب اولدقلرندن مسيونرلره مانع اولمق تورسون خرستيآنلغى قبول ايتميه برى ديگرينى ترغيب وتشويق ايتمشلر بو سببدن آزمدت ايچنده ككوب خلق خرستيان دینده كريب قتوليک مذهبنى توتمشلر. مسيونرلر ياپون اهلنه سوزلرينى تيزليک ايله كچوروب دينلرينى قبول ايتدر دكدن غرورلنوب افعال وحرکات لرنده كلام ومرام لرنده اورنسر طاورانميه باشلدیلر بونلرنڭ بوبى معنی حرکت لرى مقصد اصلی اولان اسرار فاسده وافكار كاسده لرینى آچميه بساعت اولدى شويله كه نصرانيتى فلان عدده يتشدر دك نصكره مملكتنى اوز اداره مئه آلوب ايش باشنده نصرانيتنى قبول ايدن دن غيرى يى قومازز ديمك كبی صغوق سوزلرنن حكومت انديشه يه توشوب مسيونولرى وبونلره تابع اولنلرى قلچدن كيجوردیلر هر بر جزيره ده اون مكنن يكرمى مكنن آدم تلف اولدى نچه يوز مڭ آدم اولدى بو واقعه هجرتنڭ مڭ بر يوز قبيلنده اولديغى ظن ايديلور. بو حين ده هر جزيره بر بيك ليك ايله اداره ايدلوردى حكومت لرى باشقه باشقه ايسه ده مسيونرلر خصوصنده اتقاق لرى متحد اولوب من بعد آوروپالوردن هيچ كمنى يرلرينه كدرمس واوزلرندين هيچ كمنى چپيت كه چقارس اوچون قانون وضع ايدب اجنبيدن ال سوزان اولورسه آنڭ دفعنه جهلهسى مال جان ايله چالشمق عهد وپيمان ايتمشلر بوندن بش اون يل صونكره يعنى مڭ بر يوز هجره حدودنده «آياسا» نام بردات

نیفون جزیره سنده تخته کیچوب اشلرینی غیلی ایلر ولتدی یورٹاک راحت
 واسایشنی فکر ایتدی شویله که بیک لرنک نفودینی کسر ایتمکونچه
 نظام وانتظام بولمیه چغنی آنکلب عقل وغیره و ماہر تدبیر وسیره ایله بیک لرنک
 لندن استقلالیتنی آلدی بعضنی اوزینه وزیر و بعضنی کند طرفندن والی
 وامیر ایتدی بیک لرنک کلسنی اوز مصلحتنه اویرددی و دیدیکی ایله یورددی
 بو قانون ایله اهالی ناک کوزینی آچدی اهالی ده بر پارچه حریت لیک
 پیدا ایدب بالجمله آیاقغه باصدی عقل وهوشینه کلکیلر انسانیت ناک
 طریقنی بلدیلمر «ایاسا» یکر می یسل مقداری حکومت ایتدی بعدہ
 دیار بعیدہ کنندی بونک وفاتی ایله بیک لرنک ایسکی نفوذ لری یادنه
 کلوب نظام سزلیک طامور لری ینہ قوزغالتی ایسده «ایاسا» ناک
 ترتیب وتنظیمی اهالی ناک کونکلمنه محکم یرلشمش اولقدن
 بیک لرنک حرکتی ایلر ولیموب تیز زمان سوندردی ایسده ینہ بر
 نوع امتیاز واعتیاض آلدیلر.

الحاصل مسیونر لری قتل ایتدیکی زماندن بر یوز یلدن زیاده
 راق مدت آوروپالی لردن یاپونلی بالکلیه قطع علاقه فیلمش ایکن
 هجرت ناک مک ایکی یوز سنہ لر حدودندہ امریقالولر تجارت اوچون
 یاپونیا ناک بعض جزیره لرینه یول آچوب وعده نامه یازشدیلر بوناک
 بعدندہ روسیه انگلتره وفرانصو لردخی بوطلمی تکلیفی ایتدیلمر
 امریقالویه یریلن مساعده بی بونلرده آلدیلر بر نچه امتیازاته
 نائل اولدیلمر بوندن بویله آمریکا و آوروپالی لر تجارت توغروسندہ
 یرلی اهالیه فائده لی برشی قالدیرمغندن معیشت لرینه سکنه کلرک
 صقندیلق کورمیه باشدیلمر بوکیدیشله کلہ چاک ده بوندن زیاده ضرر
 وزیان کوریلہ چکی ملحوظ اولوب یاپون اهالیسی حکومت ناک اهانبه ویرن
 اجازتہ ناراضیلق کوستریب حکومت لرینه واجنبی لره معاخصومت
 لیتیمیه باشدیلمر حکومت ناک بعض وکیل و مامور لرینی فقر اقل ایتدیلمر
 حکومت بوی بی باش لری حبس و قصاص ایله مجازاتہ توتندی

حکومت ايله فقرا آراسنده فتنه وفساد کون بھکون زياده لشدکده جزائرنگ والی وبيک لری ناعلاج اتفاق ایدرک «نیفون» جزیره سی ننگ حکمداری اولن «فوماٹو» نام میکادویه مراجعت ایدب اجانبی ممالکت دن چقارمعنی طلب ایتدیلر «میقادو» خوداز قدیم بومعاھده دن خارج ایدی بیکنلرنگ اجانبه ویرن مساعده لرندن خوشنود اولمیوب چونکه اجانب لر جزائر بیکنلرینی تمام رام ایتدکن نصکړه نوبت کندنه کلورینی فکر ایدر ایدی. اخیر کاراهالی ننگ التجاسی و بیکنلرنگ التماسی وکندی ننگ ده مرادومرامی موجنبه مگ ایکی یوز سکساننچی هجریه لرده اوز خلقتدن وجمیع جزائر اهلندن بر نچه مگ آدم توپلاب الوغ مشاوره ایتدی مشاوره ده اجانبی یعنی آروپالی و آمریقالولری تماما یاپونیه جزائرند چقارمیه قرار ویردیلر. بوننگ اوزرینه خلق ایاقلنوب اجنبی لره هجوم ایتدیلر قتل وتالان ايله طغیانه کتدیلر لکن بو دفعه هجوم لری اولکی مسیونرلرنگ طرد و تبعیدی کبی اولمیوب مگ ایکی یوز سکسان ایکنچی سنه ده آروپادن وامریقادن حربی پاپورلر واریب کم اولدیغنی تانتدیلر. یاپونلر بونلره قارشوقان وجان ايله توروشمش اوروشمش ايسه لرده سلاح سز بوش قزولر برایشه برامیوب تلفاتدن غیرى بر نتیجه چمیه چغنی آنکلا دنده اطاعته مجبور اولوب اجانبنگ هر نه دیدکلرینی معقول دیوب هر تکلیف لرینی قبول ایتدیلر بی هیسا اجنبی لر اولکی. مساعده اوستینه بر نچه امتیازات دخی الحاق ایدرک ده ایچروسینه صوقولیه یول بولدیلر لکن بونلرنگ بو تعدیسی یاپونلره بیوک بردرس اوله رق اعداننگ مدافعه سیچون نه شی درکار اولدیغنی درک واذعان ایتدیلر شویلکه خصمنک النده کی اسباب واسلحه سی کبی سلاح و آلت اولمغونچه و آنلرنگ عسکری کبی تعلیمی عسکر ونظامی لشکر اولمغونچه محاربه یه ایتدار مقابلیه ایتدار غیر ممکن ایدیکنی بلدیلر جمیع جزائر بیکنلری نظام وانتظامه صرف افکار ایدرک ترقی دولتنگ اسبابنه تمسک

ورواج ملتڭ تعاليسينه تشبث ايتديلر بتون بيك لار استقلاليت واستبداديت لر يني باسرها «ميقادويه» تابشروب جملهسى بر حكومت نعتنه داخل اولديلر ميقادويى حاكم مطلق و خان مستقل قىلديلر بويله اولمداقچه اجنبى لرنڭ مداخله سندن قورتلمايه چاره يوق ايدىكنى بلدىلر «بوئاندا» «قوماقو» ميكادو وفات ايدب يرينه حاضر كى «موتسوكيتو» ميقادويى اون يش ياشنده ايكن نعتنه كيچورديلر.

۱۲۸۳ نچى هجرية، ۱۸۶۷ نچى ميلاديه ده ايدى، بو باش ميقادويى وزيرالر اوز مصلحتنه اويدر مش اولديغى حالده وزيرالرنڭ بعض ناس قولاي ايشلرنندن مملكت ده اختلاجى باش كوتاريب آراده بر آز تلفاتندن سوڭره ميقادو طرف غالب اوله رق فتنه لر باصلدى. ميقادو اوز اقربالرنندن و اوز طرفدارلرنندن اداره باشينه آدم يرلشدردى حكومتى و نفوذى تمام ايلنه آلدى. صدر اعظم مثابه سندن اولن ذات ميقادونڭ خيشلرنندن «ار يوغوبا» نام بر عاقل و مدبر آدم ايدى بو ذات بيك لردن و بيك زاده لردن بر مجلس شورا «مبعوثان» توبلادى مشاوره نڭ نتيجهسى اوشبو كونگى نظام و ترتيب لره قرار و يريلوب پاي نعت اولن «يادو» بلدهسى نڭ اسمنى «توكيو» ايله تسميه ايلدىلر بيك لر ميقادو طرفندن وكيل اوله رق بيك ليك لرنده اوتوردى ايسه لرده ۱۳۰۰ هجرية عدودنده بيك لرنڭ وكالت لر يني العا ايدب جميع جزائر نى ميقادو اوز تصرفنه كيچوردى مملكت لر يني غوبرنالره والى و متصرفليك و قائم مقام ليك لره تقسيم ايتدى. اولده اجنبى لرنى مملكت دن هيداب سورميه سعى و جهد ايدن ياپونلر بو دفعه اجانب ايله اشنالغه طالب اولدىلر كلن مهمانلره خوش كلدك صفا كلدك ديه آچيق سوز كولار يوز ايله باقوب ياشلردن نچه لر يني آروپا و امريكا مكتب لر ينه كوندرديلر آروپالى لرده ياپونيانڭ بو توجهنى كوروب هر برى كندى طرفنه ميل ايتدرمك اوچون نعصب بتعصب آنلره هنرو معرفتى وركانديلر. ياپونلر انسانيته كامل هر ايشكه قابل استعدادلى اقوام

اولدقندن آز مدتده كوب ترقیه کبتدیلمر علم و حکمتک آوروپالی لرنی
 قووب یتدیلمر. علوم و فنون ارچون بیوکلری ده آوروپایی سیاحت
 ایدب پولیتیکه یوزندن ادیانلری تفتیش ایتدیلمر یاپونیا دین ازلب
 دین اقتاروب یورر دیسه هر ملت اوز دینلرینه کیردرمک امیدله
 جمله ایشوک بونلره آچیق اولدی نه یوه واررسه هندنن زیاده
 عزت و حرمت کوردی. بو مکر و حیل ایله یاپونلر جمله دولتک
 اذهاننی اوزلرینه دوندریب آوروپالولرنک هنرینی آلدیلر اسرارنه
 مطلع اولدیلمر. یاپونلرنک سیاحتدن مقصد اصلیمی بو اولوب
 دین خصوصی دگل ایدی ۱۳۰۰ هجریه حدودنده سلطان طرفندن
 بر یاپور فقط دوستلق یوزندن یاپونیا یه واریب قایتوشده چین
 دیکزنده غرق اولدی سلامت قالانلرینی یاپونیا اوز یاپوری ایله
 استانبوله یتکوروب غرق اولنلرنک اولاد و اقربالرینه نعریه و آنلره
 تسلیه ایدب فایتدیلمر. استانبولده بزه سویلدیلرکه شوکلن یاپونلر
 جامع و مساجدلره کریب مکتب و مدرسه لری کوروب اسلام دیننی
 غایت گوزل بکنوب کتمشلمر ایدی هنوز اثری و شهره سی معلوم
 اولدی جمله ایشی پولیتیکی ایش مع ما فیہ اکر ترک آیین ایدب
 بر دینه کرر اولسه لرن انشاء الله اسلام دیننه کررلر زیرا عقل و فراستلری
 هر نیه یدر حق ایله باطلنی فرق ایدر آق قرانی آیریبلور اللدن
 هر نه کلور استفادهلی قوم دور دیوب ینه اسلامیتندن امید وار ایدیلمر.
 الحاصل یاپونلر مملکت لرنده مکاتب و دارالفنونلر آچوب نظام
 و انتظام تابدفدن سوگره قوریایه کوز تکب قورییه ایسه ختای
 همایه سنده اولمغل ختای بو ایشه ناراضیلق کوستردکنن اخیر کار
 ۱۳۱۳ نچی هجریه ده یاپون ایله ختای بیینی بوزلشدی محاربه آچدیلمر.
 یاپون غالب اولوب «باجین» بلده سینه قدر باصوب بارر اولدقده
 روسیه اورتابه توشوب یاپونیا یی توقناتدی. قوریا کارولنی ختایدن
 وهم یاپونیا دن خارج قیلهرق یاپونیا یی ختای یرندن فایتاردی بدلنه
 «فارموسا» آطه سنی و یردی بو میانه چیلک خدمتنه و سائر بهانه ونجه

تزویر شاهانه ایله روسیه منجور یایی موقتا وپورتارتور بلده سنی کندنه ملک فیلب آلدی روسیه نڭ بو اشلری یاپونلره غایت آغر کادی زیر پورتارتور لیمانی هر دولته مهم خصوصا یاپونلره بیک اهم بر نقطه ایدی. بو خصوص اوچون نه وقت اولورسه روسیه ایله بر محاربه آچیله چغی جزمی و فطعی بلنوب یاپونلر بو سببدن اسباب جهاد نڭ اکمالنه سعی تام و بو کار نڭ اقبالنه اجتهاد تمام ایله یاپوشدیلر بو تشبث لرینی آوروپالوردن کتم ایذب اجاتبدن کلن ایلچی لره عسکرینی نظام سز اسلحه لرینی یرام سز کوسترر ایدیلر. روسیه بو تعافله تمام آلداندی یاپون ایله ختایی بر صانوب او طرفه آرتوق مقید اولدی بو اثناده منجور یا تیمر یولی اتمامه ایرشدی یولنڭ تمامی ایله روسیه ینه غرورانه طاورانه میه باشلدی شمدی یاپون شویله تورسون شرق سمتندن نه قدر دشمنان ظهور ایدرسه آز مدتده نچه یوز مڭ عسکر حاضر ومهیا ایذب جمله اعدایه مقابل قیلمیه قادر ومدافعه یه یرارز زعم اییدیلر بویله بر خطا فکره کندیلر. «الیکسیوف» نامنده بر ذاتی نامیستنوک یعنی نایب وامیر الامراء دیمک رتبه ده مانجوریایه قویدی یاپون ایله اولن سیاسی وسائر امور نڭ کلسنی آکا تفویض ایندی «الیکسیوف» مانجوریایه واردیغی ایله قوریا کارولنی قولنه آلمق یعنی آنی اوز یولینه صالح صدنک آنکله محاوره یه کریشوب قوریایی یاپونیا دن فورهامیه باشلدی یاپونلر بو توغریده سوز آچوب الیکسیوف دن جونلی جواب آلامدقن مهالرینی پیتربورغه بلردیلر منسترلرده یاپون نڭ مطلبنه آرتوق مقید اولمبوب بز او طرفه وکیل قویمش آنکله خبرلشسون دیه سوز لرینی فسقارتدی یاپونلر بو الثفانسنزلکدن نهوره کلوب غایت قز دیلر قائلری قاینادی نامورلری غلیان ایلدی سوزنی ایکنچی طرفه چویروب قوریه تورسون منجور یاده نیمه حق نڭ بار ایدی دیهیه باشلدی یاپونیا نڭ بو سوزی روسیه نڭ نیت خفیه سنه مدار

اوله توشدی چونکه بر بهانه ایله محاربه آچلورسه قوریاپه گرمک ویاپونیاپه حدنی تانوتوق افکارنده اییدی .

یاپونیاڭ مقصدی دخی محاربه ایله روسیهیی قوریه دن قطع علاقه قیلب اوز حمایه سینه آلمق پورتارتور ومانچوریانی ده بر طرف ایتمک املنده اییدی . بس ایکی طرفنڭ ده مقصد و مرامی بر نقطه یه جمع اولوب نتیجه کار ۱۳۲۱ نچی هجریه اخیر آیی اولن ذولحجه ۱۹۰۴ نچی میلادنڭ اول آیی اولن غنوار اواخرنده یاپون طرفدن محاربه باشلندی .

سیواستپول محاربه سیکه بونکام محاربه «سه ساله» وقریم محاربه سی دخی دیورلر روسیه نڭ مغلوبیتی اراضی و اموال دن وتلف انسان وعسا کیردن ضرر و زیانی بوندن یعنی یاپون محاربه سندن کم دگل بلکه زیاده ایکن او محاربه روسیه نڭ شهرة و شاننه بو قدر خلل ونقص کتورمش اولمیبوب بالعکس روسیه نڭ قوه و مکنتنی اعتراف ایتدیرمش اییدی زیرا اوصوقش اوچ بیوک دولت ایله اولوب یالغوز روسیه آنلره اوچ یل متصل مقابله ایتمش اییدی عقبنده تیز زمان عقل وهوشنه گلوب آسیای وسطی به استلاسی او محاربه نڭ آلام و کلفت لرینی آلیب کتمش اییدی و آنندن صونکره هجریه ۱۲۹۴ نچی یل لرده هثمانلیه غالب اولدیغی بتون دول لری هورکتوب چونکه ضرب مثلده ترک ایله توتوشمه ناشدن جان تیموردن تن اولوق درکار دیوب بویله قوی الشکیمه بر قومی یکنگ کدن جمع دول روسیه نڭ کوچ قوننه تسلیم اوله رق مقابله دن فالامش اییدی کلسی نڭ زهره سنی آلمش اییدی روسیه مأمورلری و مرخص لری قایسی مجلسده بر کلام دیورسه و قایو مکانده بر سوز سویلیورسه دفته آلتوب آنڭ توتان طرفی البته ترجیح بلا مرجح ایدلوردی عوام الناس ده روسیه بلمیبوب سویلمز اویلامیبوب اشلمز هر نه ایدرسه آنسڭ توغری دور دیو روسیه یی اله دیمیه آز قالمش لر اییدی روسیه لو اوزلریده دائره دن چقب انسان اولدیغنی انکار ایدر

مرتبه يه يتمشلر ایدی اکرینه برنچه یلار بو حالته فالورسه شکسز یر تنکریسی اولوق اعتقادنه کنیشلر ایدی اما یاپون محاربه سی بونلری انسان صنفنه کرددی یاپون کیمی یگی چقمش نامی نامعلوم برکچک دولتن یکل دیکی آدملرنک آغزنده روسیه دخی تقدیردن تجاوز ایدمز ایش اوز دیدکنجه کیده مز ایش دیه سویلنور اولدی «اه»

بو ثقیل سوزلری یازمقدن روسیه یی تنزل یاپونلری ترفع ظن ایدلمسون چونکه تاریخ یازمقدن مقصد کچمش وافعیه یی کوکلک برکتیاک و آنن عبرة آلیب کله چکده اولن ایشلرده متبصرانه و متعلمانه حرکت ایتنک لازم کلدکن کوز مزله کورمش قولاغمزله ایشتمش اولدیغی افعال و افعالر بلا تغییر تحریر ایدلدی. حضرت حق تعالی کلام قدیمده مشرک لری عداوت جهندن اشد دیوب نصارانی موده جهندن اقرب دیمش و بوکا ضمیمه روسیه بزم انط ایمان ایله متبوعه مز دور عدالت لو پادشاهه زنگ سایه سنده جمله اهل اسلام رفاه حال فارغ البال کچنوب اغیارک ظلم و تعدیسندن امان توره کاشمز اویله اولسه دینده مبیان غیر کتابی اولن محوس منحوسک و وطن و متبوعه مز غالب اولماغنی کم استیور البته استمیورز لیکن انسان اره صره بر شکست کورمه کندی بلمیان خدایی آکلیموب بس بنده لیکنی خاطره کتورمک اوچون بو قدرچه تادیبی خدانک لطف کرمندن بلوب ظاهرده ضرر کیمی کور نورسه ده باطنده فائز سینی انکار ایتماک کرکدر. روسیه ننگ مغلوب اولدیغی یالغوز بو دکل اولده نچه دفعه بویله حاللر بولمشدر بر ضرر بدلنه نچه فائدهلر کورمشدر بونکله ترقی نهام اولدی دینلمسون بلکه ینه جاینه بارر انتقام آلور. (وتلك الايام نداولها بين الناس)

محاربه آچلدقده اهالی ننگ افکاری ایکیه منقسم اولدی بر فرقه دیدیلرکه یاپون غالب اولور زیرا آنلر غایت هنرلنمش نظام

و ترتیب اسباب و اسلحه عساکیر و خزائن تمام مکمل ایش دیدیلر.
 و بر فرقه روسیهیی تقویه قیلب ربع مسکونی اخافه ایدن ملکئی
 سدس مسکونه ییدن برنچی بیوک دولت ایکن یاپونیا کبی یاریم
 روسیهیه یتمز یگی بر حکومت بونشکله مقابله قلب باشقه چقالمز
 دییه ذاهب اولدیلر. الحاصل بر یاریم یل مقداری بحاربه اولوب
 ۱۹۰۵نچی یل اولسطنده «ویتته» نام بر مینستر آمریقایه کیدب سنتبر
 آینده مصالحه بولدی معاربهیه ختام ویرلدی. بو صوقشده روسیه
 برآ وبعرا یعنی صوده و قوریده مغلوب اولدیغی مستورکارلردن اولمبوب
 جمله ننگ معلومی اولدندن تفصیلنی یازمغه حاجت مس ایتندی.
 مصالحه بولور خبری ایله اهالی ینه ایکی صنفه آیریلدیلر بر
 صنفی دیدیلرکه بو مصالحهده یاپونلر استلا ایدن یرلرندن زیاده
 یر آلمغونچه و لادیواستوک و امور و قامچاتقه و ساخالین دن روسیهیی
 چقارمغونچه بايقال کولی و اورکوت قلعه لری یاپونیهیه قالمغونچه
 و تضمینات حربیه نچه ملیارد روسیهیی قرضدار فیلمغونچه یاپونیه
 صلعه مائل اولمز قائل اولمز دیدیلر. و بر صنفی ده معاربه مجهول
 النتیجه بر بیوک و آغر کاردور دائم بویله غلبه چالغه یاپونلرده بیک
 اهتمام ایتمز بو قدرچه آبروی ایله توقتامق آنلرده آرایش دگل
 روسیه ننگ ده کفایه قدر عسکری حدودده بتوشدی صوگره سی نسه
 اوله چغنه کمنگ کوزی یتار یاپونک فکرسز خلق دگلدر بو ملاحظه لردن
 اوتری آرتوق عناده کتمز بی معنی ایش ایتمز دیدیلر. واقصاً
 غالبینه نظراً یاپونلر بگل توقتاشدیلر. شو یل که سخالین آطه سینگ
 نصفی و پورنار تور قلعه سی و مانچور یادن بر آز یر ایله فوریه حکومتی
 یاپونیا هبایتنه قالوب نیمر بول و دیکزده اسپر توشن زرهلی پاپورلر
 یاپونه ویریلوب و بر آز ضمیمه لر ایله مصالحه اولندی. بو خصوصت
 «ویتته» یه بتون روسیه فقراسی و حکومتی کمال خوشنودلیک
 ایله آلقش ایتدیلر.

ایندی مصالحه بو سورته بندی لکن مملکت که کوب تولقون
ایتدی جیلمسی ایقانوب الوغ فکرلره کتدی حریت لیک ادعاسیله
پادشاهدن بر خیلی مساعده لر طلب ایتدی بعضی استدکرینه ده یئدی.
شویله که: پادشاه حضرتلری تبعه سینه کیڭ چیلک و یروب مانقیست
چقاردی. بونڭ ثهره سندن اولارق نچه زماندن بیرلی ظاهر خرستیان
باطنا مسلمان اولن مکره کراشین خلقی فرق مگلب
نفوس اسلام دینه قایتدی لر. وایتیش اولکاسنده قضاقلردن
دخی نصرانیته ترک ایتدی لر. ونچه عدد اسلام غزته لری نشر
اولندی اولده بتون روسیه اسلامنه یالغوز «ترجمان» غزته سی وار
ایندی زیاده به رخصت بوغیدی.

حالا: «حیات»، «نور»، «قران مخبری»، «طاق»، «اقبال»، «الف»
«آزاد»، «ارشاد» ونچه دلشاد غزته لر میداننه هقدی ونچه نچه طبایع
رساله لر طبع ونشر اولندی شمیدی بیوک کتابلریک معارف نظارتسز
یعنی سنزورسز باصلماهنی طلب ایدیور لر. حریت شخصیبه یعنی
هر کیم اوزینه مالک هیچ احد کیمسه نڭ مالنه جاننه توقمنز مصلحت
ومشوره اوچون جمعیت لردن منع ایدلمز کبی ایر کونچی لیک لر
غزته لر ایله اعلان ایلدی.

یازیلن صورت اعلانات بودور. نور غزته سی ۹نچی نومره سنه
۱۳۲۳نچی هجریه، ۱۹۰۵نچی میلادیه، ۴نچی رمضان، ۲۵نچی اوکتبر
پنجشنبه ایمپراطور اعظم نڭ مانقیستی.

خدانڭ فضل عنایتی بلان بز نیکولای ایکنچی ایمپراطور هم
بتون روسیه نڭ مستقل پادشاهی سار پولسکی کناز فیلاندسکی
وغیری وغیری وغیری لر.

شهرلرده وهم ایمپراطور نڭ باشقه کوب جیرلرنک بولغان طنچسزلق
وفته لر بز نڭ جراکنی ضور حسره ایلن طوتردی لر روسیه پادشاهی نڭ
بخت وسعادتی خلق وجماعت نڭ بخت سعادتی بلان اوزلیسک برلک

طوتاشقاندر خلق نىڭ فايغو وحسرتى آنىڭ فايغو وحسرتى دور حاضر چىققان تىنۇچسزلىق تىرتىبسىزلىك اردن احتمال بىر زور جىماعت تىرتىبسىزلىكى پىدا بولور ھىمدە بىزنىڭ شاھانەنىڭ بىرلىك وبتون لىكىنە خوف وخطر كلور پادشاھلىق خىدمىتىدە زور ھىمدە وئىزىمىز بىزگە امر قىلەدر بتون كوچ قوۋە و عىقل تصرفىز ايلان پادشاھلىقىغە خوف خطرلى بولغان فىتنە و اغوالى باصوغە اجتھاد قىلورغە تىوشلى بولغان ھىمدار اھل تصرفە امر قىلىپ لازىم بولغان تىدبىرلىرى قىلورغە طىنۇچلىق دە تىرتىب اوزىرە صلح دە جىروب طوزغان خلق جىماعتىنى حفظ ھىمايە ايلان صافلىق اوچون تىرتىبسىزلىك نظام سىزلىق و كوچلاونى بىر وگا تىزدن يىغىشى ھىملىگە كىرتمىك اوچون بىر ھىمما صلح طىنۇچلىق اوچون كورساتلىگان بعضى تىدبىرلىرى بلان يوغارغى ھىكومىتىنىڭ «پىراۋىتلىستوانىڭ» ھىركىت ھىمىل ايش جىرتونىدە بىرلىكنى لازىم و لاىد كوردىك.

پىراۋىتلىستوانغە لازىم ايتىمىز توباندى كورساتلىگان بىزنىڭ ارادە اختىبارمىزنى اجرا قىلورغە (۱) اھالى خلق جىماعتىگە چاىكالىھى طوزغان اساس غىراۋدانىسكى ھىرىتىنى «اصوابودا» بىراوكە شىخىيە «لىچىنىست» امىنىچىلىك دە بولوب آنارغە تىماسكە طوقنىماسقە و جىدان سوز جىمىعت «صابرانىھلر» سىوزلارغە ھىرىت و ىرىمىك. (۲) غوسودارستوىنىنى دوماغە صايلارغە تىعىين قىلىنغان صايلار، ۋىبىرلىرىنى توقتاتماي ھاضردانوك چاقىرغە دوما مجلسىندە ھىصەمىند بولور اوچون دوما جىبولوبىنە وقت نىڭ از فالوبىنە قاراب مەكىن مىقدار نىچە شول خلق آراسىندە فايولار ھاضىرگى تىرتىب دە دوماغە صايلارنى ھىقوفىدىن «پىراۋا» تىمام ھىمىروم ابدىلر. مونىڭ بىعدىندە ھىم بولغان صايلار پىراۋاسىنى يىغىشى تىرقى لو ھالىگە قوبولسۇن اوچون بانغىدىن قوبولغان زاقوندا تىلنى تىرتىبلىكە بىر وكار

(۳) ھىچ بىر زاقون اوزى نىڭ قوتىدە كىلوب تىماس غوسودارستوىنىنى دومانىڭ خوش كوروب تىھسىنىدىن باشقە ھىم دوماغە جىماعتىدىن صايلانغان كىشىلر آبىس پىچىن بولسۇنلر بىزدن قوبولغان ھىمدار ھاكىم لوزنىڭ

حریت وایش جور توری نظام زاقونقه موافق ایکانلکی فاراب ناظر بولوب توروده.

بتون روسیه نڭ درست صادق اوغلانلری نی دعوة قیله مز وطن آلدنده اوستلرینه لازم بولغان حقنی یادلریکه آلوب بوندای ایشتمگان فتنه و اغوانی توفقاتورغه بز نڭ ایلان برکه یاردم و اعانه قیلشوغه اصل وطن طیراغنده طنوجلق وصلحلق فوبولوینه بتون کوچ وقوةلرینی صرف ایدرکه پترغوف شهریده اوکتبر ۱۷ کونیده حضرت عیسی توغوندن ۱۹۰۵ نچی یلنده اصل نسخهده پادشاه اعظم حضرت لری نڭ اوز قوی ایله یازلغان نیقولای.

بو فرمانڭ مفتی طرفندن اولغان شرح نامه سی

نومر ۱۳ ذالقعده ۱۳۲۳ ۲ سنه پنچشنبه ۱۹۰۵ سنه دیکابر ۱۵ صحیفه اورنبورغ جمعیت شرعیه سی مقبیلکی قوی آسنداکی آخوند امام و خطیب لرکه ۱۷ نچی اوکتبر فرمانی نڭ ترجمه سی نی هم شو فرماننڭ شرح نامه سنی طاراتدی شول شرح نامه ده ایته دور هر کم کونکل و اعتقاد اشلارنده ایرکلی اولوب هر کم اوزی قبول ایتمکان دیننی طوتار بو حقده دولت طرفندن منع یوق دیمکدر مثلا مجوسلر یا که خوستیانلر اسلام دیننه کررکه تلاسلر اختیارلیدرلر محکمه لر طرفندن حکم اولنمادغنده هیچ کمنی توتوب حبس ایدوچی و یورتنه کریب ننتوچی بولماز لکن بو سوزلردن باشقه هکشیلرنڭ مائلرینه جانلرینه ضرر ایتمارکه باری معناسی چقمایدر. بوندن آری مفتی حضرت حق غیرکه نیماو اوچون نصیحت برونی روحانی لرکه قوشادور. «انتهی»

بالايه متعلق

ايمدی ياپونیا خصوصنده اوچ اقوال يازلدیکه بریسی تفاسیرلرده امت موسی علیه السلام دن بر قوم یر آستی ايله یوروب واریب شرقه چقمش او قوم او شهبو یاپونیا اولسه دیوب بر احتیال اجرا ایدرلر لکن بو خبر اسرائیلیاتدن آلدیغی ملحوظ اولوب اسرائیلیاتدن آلمش ایسه آنلرنک خبری موضوعدر، یعنی اعتمادسز دور.

ایکنچی قول: «وجابلسا»، یاخود جابلقا قومی معراج کیچهسی ایمانه کلدیکی سیر وتوار یخلرده یازیلوب لکن بعضلر او قوم عالم مثالده دیدکندن قوم مذکور ربع مسکوندن خارج سماده موجود بر مخلوق اولدیغی مظنوندر. (ومن آیاته خلق السموات والارض وما بث فیهما من دابة) آیه کریمه سندن سوماتک اناس کبی مخلوقات وارلیغی خبر ویریلوب بواصورتده معراج کیچهسی ایمانه کلن طائفه آنلردن اولور. اوچونچی قول: کرك بالقچی ليق ايله وارسون وکرك سبب من الاسباب جزیره ده فالسون یاپون اهالیسی شکل و سیماده اخلاق واطورده احوال و افعالده و سائر اعمالده یعنی بو اوصافلره باقلدنده اولاد یافندن بر بوداق اولدیغی عقلا معقول و نقلا مقبول اولوب بوکا نظراً فلماق منغول تتر نوهی فضاق قرغز قیچاقی ترک باشقورد تبتار ختای خوتن و قبائل اویغور که آلتی شهر اهالیسی دور حقیقتی اویغور سوچو اطرافنک اولور و سالار اطرافنک تورور دیورلر. و جمیع جرائر شرق اقوامی واوزبیک اوروغی کلهم عرق اصغر یعنی اولاد یافندن اولوب فقط بر برندن آیری و باشقه کوسترن دین و مذهب لریدر. اگر خدا توفیق و یروب حق دینی تابسسه لر باطل دیننی یامسه لر مذکور اروع و فروع لر جملهسی برقرنداش اولدیغی کورنور و بر شعوبدن منشعب بولدیغی بلنور. (وجعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا) سری ظاهر وهویدا قیلنور. اه

ختایلیر اوزلرینی «داشینگ کوی» دیورلر. بیوک حکومت دیمکدر.
 یاپونلرنی «اربینگ کوی» دیورلر. ایکنچی حکومت دیمک اولور.
 تکتبده «اربینگ» نکلده اربینگ ایشدیلور. ختسای خلقی «ر»
 حرفنی بوغازدن چقارر کبی مهمل تلفزایتکالوندن استماعده «ار»
 فهم لنور. بوسیاقدن بعضلر «اربینگ» اسمنی «اربینگ» یازیب سوگره
 کیله همزه بی ژانگ اخیرینه آلسدره ره ق ژانگ یازیب بوندن
 تحریفله ژابوگ، ژاپون آندن چاپون بعده یاپون اولمشدر. دقت
 ایدیلورسه اکثر اسم بویله تبدیل ونغییر اوله کلمشدر. نتاک کم
 داشینگ اسمنی اوز محررلری ترجمه ایدرسه دایچین یازیب بزم
 کتابلمزده فقط «چین» یازارلر. وهکدا هدا

۱۱ نچى چين وختاي خانلىرى و اندىن ۱۳۲۵ سنه يە قدر چوچك حاللىرى.

فى بيان خانان چين

كتابلرده چين وچين ماچين و فغفور چين يازيلوب افوه ناسده
ختاي وخطا و آز اولور چورچوت دینلوب اجناسى مختلط بى حد طائفه
متخالفه دور بونلرى بلمز آدم اولمز ربع مسكونك شرق سمتنده وافع
شمال طرفدن سپير مهالكى وشرق طرفدن بعرا صفر و جاپون وچين
دينكلزلى جنوب جانيندن جاوه آطهسى و هند چينى و غرب دن تركستان
و فرغان ايله محدود بولنمش بر معروف مملكت دور. نظام جديده يه
آور و پالوردن دون ايسه ده قانون قديمه مستديم و مستقيم و نفوس
جهتندن وجه ارضه بر نچى حكومت ايدىكى كاليندار و جغرافيا لرده
مرسومدر. پادشاه ليق لرى جمله دولتدن اقدام و كهنه اولمغله بزم اسلام
تواريخى نك هر بزنك احوال لرى يازيله كلشمش لكن مجمل و خصوصا عدد
نفوس لرى مبهم دور مع مافيه اوچ يوز ميلون اولدغنده متفق اما
اختلاف زياده سنده دور. اوز جغرافيه لرنده تحرير نفوس حسابندن
اون سيكز بتون سنياك بش عدد يارتى سنياك ايله مجموعى ۳۳ سنياك
اولوب اياك آز سنياك اون ميلون نفوسدن كم اولمىوب بعضا
يكرمى مليون و زياده سنياك وارلغنى ده يازمشلر. آور و پالولر بونلرى
«بوتنى» «بودا» قانفوتسيه فونفوچيوس ديننده ديوب مسلمانلر
مجوس و مشرك ديسه تعبير ايدرلر اعتقادلرنده اولن تفريقهسى
ملل و نملده تمامامستور دور. مذهب باشى اولن اشخاص لرنك
تاريخى كله چكده محل بمحل تحرير ايدلور ختايك دينى خصوصنده
اوزلرى نك بر بيوك «موبد» و دانشمنده آدمندن صوردم سزلىر
كمنك كوستردىكى طريق ايله يوررسز و كمنك تعليبى ايله عمل
قىلورسز ديدكمده زمان اوليده ير يوزينى صو آلمش جمله ذى

روح هلاك اولمش وبی روح لر خراب اولمش بو بلامستوعبده «لوژاڭ» نامنده بر ذات اهل عيال مال ومنالی ايله بويره بوريا اوستننه اولطوروب سلامت چقمش بزلر آنڭ كوسترديكی ايله بوررز وآنڭ ديديكی ايله عمل فيلورز نچه مڭ يلدلر هنوز اول بولدن آيريلمپورز بزلردن باشقه كلسی آزمشلر خصوصاً ماوزی فاهو ياكڭغو یعنی روس فرانصوص ايكلزلر سننه بسنه تبدیل دین تجدید آیین ایلپوب اهتقادلرنده بر اعتماد قالمامش آنلره نسبت سزڭ اهل اسلام چندان مراتبه آرتوق دورکه بر عقدهدن آيرلمپور بولدن اوچونکه بزلرڭ قديمده دانشمندلر مز ترك دين ايدر اولسه لر اسلام ديننی قبول فيلمش لر آنڭا كرمش لر البته اودين نڭ حقیقتنی بلمش لر آنده بر لذت بولمش لر آندن بهره آلمش لر اوله بزم خلق بو ایامغهچه اسلامدن غیرى هیچ بر دینه انتقال فيلدیفی یو قبر «اه» ديمك اولورکه بزلر اوز دينمزدن دونمپورز بشرط تبدیل دین ايدر اولساق اسلامدن غیرى نی قبول كورمپورز. سلف لر مز دن بويله صادر اولمش بو سیره بزلره سبیل اولوب فالمش ديوب کند ملتنی مدح ضمننده دين اسلامی دخی تزکیه فيلدى. بو ذات بو سوزلری بنم خاطر م اوچون ديمدی نهایت دانالغندن وكوب اوقوب كوب بلدكندن اضمارینی اظهار ایلدی واقعا اكثر ناس آنا بابانڭ یولی ديوب ديننی تحقیق فيلمقدن حق ایله باطلنی تفریق ایده میوب اسلامدن چارلر فکر وملاحظه فيلسه لر عاقلاره اسلامنڭ جمیع ادیاندن اكمل وافضل ایدکی اظهر من الشمس ابهر من القمر دور اسلامدن غیرى ملت دنيا پرست اولوب آخرة نی بلمیوب بر بولدن باشقه به عتلی یور میوب كوزلری كور بصیره سز بی نور اولدقدن آز کون دولت دنیویه به آلدانوب آق ایله قرایی آیور مازلر نور ایله ظلماتی فرق ایده مزلر دنیا نڭ دولتنی باقی صنوب اقبالی عقیبنده ادبارینی اویلامازلر. حضرت حق جل وعلا کتب سماویه نڭ کلسنده وبالخاصه قرآن کریمده بو دنیا بنده لریم بیننده نوبت دور

دنیا نڭ اخیری و اخیرنڭ آخرتی دخی واردیوب خبر ویرمشد رعافلر بونی بلورلر تفکر و تقطن قیلورلر غافلر حیوان کبی بی ائدیسه یورلر مز بور موبد نڭ نقلندین بوناردینده حضرت نوح علیه السلامه انقیادی فهم لنور ایسه ده اعتقادلری بر نقطه یه قرارلمیوب بعضلری ارواح جسم لطیف منتقل مثلاً بر آدم فوت اولسه روحی ایکنچی بر جسده دخول ایدر شخص متوفاء صالح و اینکو ذاتلردن ایسه روحی بر عزیز نڭ بدننه کریب آنده راحت و فراحت ایله ملنذ اولور اکر متوفاء طالح یعنی یرامن فاسق آدم ایسه روحی بر فقیرنا توان کسه یاخود بر حیوان جفاکشه کریب کناهی مقداری او جسده معذب اولور جنت و جهنم بوندن کنایه دور دیورلر. بو اعتقاد فاسدلرینه مناسب حکایه لر کتوروب دیورلر که بر تکورمنچی نڭ بر آدمده حق و ار ایمشده اوتامیوب اولمش بر کون اوغلی نڭ دوشینه گرمش منم فلان تکورمنچی ویره چک فلان مقدار قرضم وار ایدی ادا قیلمیوب ایدییم حالا تکورمنچی نڭ النده اولن فلان توشلی ایشاک من دورمن روحم آنده دور هر کون تکورمانه قوشوب مڭا کوب جفالر ایدر آریب چار چاپ عالم کیدر اوغلم سن شو قرضمنی ویر منی بو محنتدن قورتاردیر اوغلی ده اویقوسندن اویقانون تکورمنچی و ارر آتامده نه قدر حق نڭ وار ایدی دیوب تکورمنچی حقی ادا ایندیکی ایله مزبور ایشاک درحال یقلمش اولمش جفا و محنتدن قتولمش دیه بونی و بونکا ماند امثاللری اعتقادلرینه دلیل و مذهب لرینه سییل توتارلر الانسان طق فالعمار ناهق «اگر واقع ایسه»

و بعض فرقه لر یسه میته سؤال و حساب راحت و عذاب وار دیورلر علامتلری بو دیدکلرینه موافق کورنور شو یله که بیوک پوت خانهلرنده بالچقدن چامورهن سیکز عدد مجسم صنم قویمشلر صورتلری بدهیئت مهیب بعضلری دورت قولی و بعضا بش قولی آلتی قولی قیلب یصامش بو صنملرنڭ هر بری بر ایشاک

باشنده مثلا بریسی ذی روحه وبریسی بی روحه مؤکل بو فلان
 ایشه متصدی و بو فلان ایشه مترقب دیه سویلیورلر. و آرقه طرفندک
 بر «چوگی» بیوکی جمله سینک ناظری و ناصری دیوب هر واحدنی
 علی حده بر استوله اوتورتمش و چوره سنده دخی کته کچک خادم
 و خدمتکار یصاب برلری قولنه قلیچ و برلری گورزی چوقمار توتوب
 کوزاتمش بعضسی آت ننگ جلاونده ایگار توقمنی توزاتمش اوزانکوسنی
 توتاتمش و برلری تور و بکه سینه یعنی چلومنه تماکوسنی صالح
 توتاتمش بری ده آنی نیندن «چبوغندن»، توتوب آغزینه اوزاتمش
 دیوارلرینه پادشاهلرنک صورتنی نقش قیلپ یازمش ضحاک مارینی
 دخی اموزندن یلانی چقاریب باهیت ایدب قازمش. و بر طرف
 دیواره جنت و جهنم مثالنی تصویر قیلپ یازمش. شوپله که بر فزاند
 صونی قاینادوب آستنه اوت یاقوب ایر خاتونی یالانچاق دمنی بیلنه چه
 صوغه تقوب فایناتورلو بشورلر بونلر کمدر دیوب صورادفده زانی
 وزانیه دور دیدیلر. و بر نهچه آدملرنی آیاق قولنی باغلب باشنی آیاغنه
 قوشوب بورشدریب اوتدین زنجیر ایله بیلندین تارتوب ترازویه
 آصمشلر بونلر کم دینلسه دنیا ده ترازویه خیانت ایدنلر دور دیورلر.
 و بر آدمک آیاغنی اسمانه کوتاریب باشنی تکورمان تاشی ننگ تیشوکنه
 تقب یانچوب قاننی آقزیب ایتلره یالاتوب کومسترر بونلر تکورمنه
 خائن اولنلر دور دیورلر و بر قزارمش قزمش تیپور ستونکه بر
 آدمنی زنجیرلپ آیاغندین مویندین بیلندین محکم تارتوب باغلب
 قوچاقتوب قویمش ستونک ایچندین اوت یالقون چقار بو آدم دنیا ده
 خاتونلرینی نیک کورمای برینی آرتوق برینی کم کورنلر دور دیورلر.
 و دخی شیطاننی بر صورت قبیحه ده توشورب اوزون زنجیر ایله
 باغلب ایرندین تیشوب یتاکلب جمله خلق آنک آرقاسنده کوساک
 و چوقمار ایله اوروب تیپوب آغزی بورنی قان قیلهرق دنیا ده
 بارچهنی آزدان توغری یولدن یازدران سن دورسن دیوب جهنمه
 آلوب کیدیورلر. و صراط کوپرینی بدی طبقه قیلهرق جهنم اوستوندین

سارتوب هر برندين بر فرقه يی اوتکاريب کوستررلر موندین سلامت اوتان اوجماہ وارر بقلب توشان ابدی عذابده قالور دیورلر بویله کوب غرابت وعلامت لری یصامش. بوندن بلنور که آخرنه ایقانلری واردور دنیا ده خیر وشردن هر نه ایشلر سه هقبی ده آکا کوره مکافات و مجازات وار ديه اعتقاد ایتمش لری اوله.

العاصل اوز زعم لرنجه مبت لری اوچون مال صویوب کلاؤ کونار مک لری یعنی آهاچقه اصمقلری کاهد کویدریب اوزلرنجه دها نیله رق قول لری بی یوزینه باصمقلری و بونک امثالی نچه افعال واطوار لری اولدکن صکره انسان بیکار بوش کتمز اعتقادنده اولدقلرینه دلیل دور. والا سوده نت لری کبی یعنی دهریلر کبی عزت ولدت حقارت وذلّت یالغوز دنیا ده اولور اولدکن صکره نسنده یوقدر ديه هیچ شی ایله شی اولمزدی.

نتیجه کلام کرک کم اولسون و فایسی ملت بولسون طبعی سلیم و عقلی مستقیم آدم ادنی تفکر ایله بلور که حضرت خلاق عالم بر سطر انسانه بوقدر فهم و فراست و یروب جمیع مخلوقاتدن فائق و اختیار جزئی ایله خیر و شره لابق و جمله مخلوقاته غالب و بتون دنیا بی مسخر و آکا مالک ایدره اولدکن صکره خالقنه انقیاد و امرینه اطاعت و طاعتدن صور میوب حیوان غیر ناطق کبی بوش و معطل قویار بونی هیچ عقلی جائز کورمز. اما عمی فی الازل کالانعام بل هم اضل اولنلر بلمزسه بلمز آکا کلام یوقدر (ختم الله علی قلوبهم الا یتة حضرت حق سبحانه و تعالی انسانی حیوان مطلق دن دنیا ده فی طریقه ممتاز ایتمش ایسه آخرنده ینه امتیاز سز قویمز بعثت انبیا ایله امر ونهی انسانه خاص اولوب غیریلر مکلف اولدیغی بو معنایه دلیل کافی و شاهد وافی دور.

ختایلر اگرچه کفار اشرار مستحق بالنار مشرک بالله اولوب انبیالردن بر نبیه ایمان و کتب منزله دن بر کتابه ایقانلری یوق ایسه ده هاقبتده بر کار بارینی بلمشلر بوکا موافق بر یول بولمشلر

توغریلقدن غیر توغار ایگریلکدن شر توغار ظنبله عدالت لری
 همالده اولوب ملوک و امرایه بعض اخلاقلری ضرب مثل اولمشدر .
 خلیفه عباسیه دن برینه حضرت حضر هلیه السلام نصیحت بوزندن
 دیمشکه: بن ایام سیر و سیاحتده بر زمان چین ولایتنه وارمش
 ایدیم مگر پادشاهلرینک قوه سامعه سینه آفت ایریشوب سماع صوته
 قدرتی قالماش بر کون طوروب حالنه آغر ایکن وزراسی کوروب
 پادشاهم دشمنلرک آغلاسون بحمد الله صحت وهافیتده دولت
 وسعادته سن بو قدر نسنه نیچون آغلرسن دیدکلرنده ایتدی بن
 کندم اوچون آغلامازم اول قومده فریاد ایدن مظلوملرنک اوزین
 ایشتمز اولدم آکئا آغلام دیدی اما قولاغم ایشتمز ایسه ده الحمد لله
 کوزلرم صاغدر کورر شهر و بازارلرده ندا ایتسون لر مظلوم
 داد خواه دن غیر کیسه فرمزی لباس کیمسون تا که بن کوروب
 ظالم دن حقنی آلیورم دیو فرمان ایتدی وهر کون فیله سوار اولوب
 خلقه نظر ایلردی فرمزی کیان آدمی کورر سه مظلومدر دیوب
 آنک حقنی آلیو برمک بابنده مراسم عدله وانصاف نه ایسه اقامت
 ایلردی یا مسکین کور ایلدی بر کافر مشرک بالله ایکن مشرکین
 اوزرینه ایتدیکی رحم و رأفت سنک اهل اسلام اوزرینه اولن حفظ
 وهمایت وشفقتکه غالب اوله سن مؤمن بالله کیچنه سن و ابن عم رسول الله
 صلی الله علیه وسلم دعواسین ایدرسن بو نه اصل انصاف در دیه
 بو تمثیلی مقدمه قیلارق کوب موعظه لر سویلدیکی توار یخ لرده
 مرسوم دور . توشروان عادل و بوندن ما عدا دخی ملوک مجدوسلرنک
 کلام عبرة آمیزلرینی کتب معتبرده یازمشلردور بنا برین بونلر
 مشهور عالم اولوب اولده جمله خلقنک نظری بونلره ایدی . شول
 کچمش کتھلیک لرینه هرورلنوب عوام لری حالالا دخی بر فردی
 کندیلرندن فوق کورمبورلر اما دانشمندلری تنزل دولت وانظماس
 ضولت لرندن خبردار اولوب زمانچه کیروده قالدقلرینی بلورلر بو
 بلد کلرینه بناء و بعض کار و حرکتلرینه نظراً وهر ایشلرینه باقلدده

بونلرنڭ انسان صنفنه كرمك لرى سريع كورنور . شويله كه كنديلرى
 دنيادن بي بهره غىبى و آخردنن بي خبر دنى ايكن مداح منزله سنده
 ناصحلر شهر بشهر يوروب قلعه بقلعه كريب اهالى بي هنر و صناعته
 ترغيب و تشويق ايتمك لرى و سامع لرى اخلاص ايله آڭسا قولاق
 قويه ق لرى و تىكلامق لرى آدم چيلك نڭ ابتدا ميوه سيدر و تيز زمانه
 قتاره كرمك لرى نڭ مقدمه سيدر . ناصحلر يده قصه يى قصير فيله ر ق
 نتيجه سنى تطويل ايدب ، اى جماعت قصه دن حصه آلهر ق آگاه اولمىزلر
 بزلر قايسى ذاتنڭ نسللى مز و كه نڭ ذرياتي مز و كه نڭ توابعى مز بزلر
 كمدر مز باشقه لرى كمدر بله ك كرك اوزلر مزنى ميزانه صالحب ملاحظه قيلمق
 كرك اويله ملاحظه كه ابتدا باشلر كزه قرا كز « قاعو ، فرڭ » لته سى لباسلر كزه
 كوز سالكنز ياك غو انگليز اشيا سى دكان لرى كزه باقور كز « اوغو »
 « ماوزى » يعنى روسيه نسنه سى آياق لرى كوزى كور ك كه نڭ بصامش كونى
 بازار لرى كز كه نڭ پولى ايله طولى ديوب مملكتنه اجنئى لرنڭ آياق باصغندى ن
 واهالينى آياق آستنه باصغندى ن آچيوب خلايقنى بو يوزدن انتباه
 ايدرك اوزاق اوزاق نصيحت لرى قيلور اور پالى لرنڭ ظلم و تعدى لرى نى
 برام برام بيان و الحاق ايدرك انلردن انتقامه قومنى تعرض قيلور لرى
 و بو اعدالرنڭ فقط تل ايله جزاسنى خدا برسون ديمك يا خود غيبت
 ايله ايتنى يمك كفايه ايتيمىوب انتقامنڭ اسبابنه تشبث و تمسك ايتمك
 كرك بو ايسه قوه و اقتداره موقوف قوه ايسه اتفاق انام و اجتهاد
 خاص و عام و تنظيم ممالك تعليم عسا كير و مشورة آرا و مساوات پست
 و بالا ايله اولور و بو دخى عدالت امرا و اطاعت فقرا ايله وجوده كلور
 ديوب وجوه كثير ايله احوال زمانه يه مطابق و افعال اهاليه موافق
 سوزلر سويليور لرى . اما بزم مداحلر مز نجه تورلوك اخبار كاذبه اقوال
 غير جازمه برله كون اوز دريب مثلا غلى بابام فلان مڭ غولاج جاهغه
 توشدى « ديؤ » لرى برله اورشدى آنكا فلان ديدى اول ديؤنى باغلادى
 ديؤ قورقوب آغلادى بابام مرحمت قيلدى آياق قولنى چيشدى كناهنى
 كچه دى ياكه فضب قيلدى اولتوردى باشنه چقب اولتوردى ديؤينڭ

بویى مناره دك ايمش باشى عبارەدك ايمش ديوب بو كىبى بى فائىدە
سفسطە ايله آدملىرىنى آنكلاندرلر تانسكلاندرلر. بوندن نه دنيوى
ونه اخراوى بر شى حاصل اولمز حضرت على كرم الله وجهه نىڭ
ابتداتولدىندىن انتهاء عمرينه چه اولن واقعات لرى ايله كىتابلر مشخون
توار يىغىلر مەلودور قايسى معتبرەدە وار كه مداحلر سويلدىكى كىبى
چاهغه توشمش ديولر برلە اورشمش بر تقدير بولسون ديولر برلە
اوروشسون آنلرنى قىرسون اولدىرسون ديو بدبخت يمان نسنەدور
آنى سويلمىكەن نيمە چقار ايامندە اورشمش معجزات رسول ياخود
كرامانە وصول ياقوۋ جىسمانى ياقدرە روحانى ايله غالب
اولمش ديولرنى قىرمش شىمسى بوزمانە خلقىنى مى دخى مز
بور چاهغه توشمىكە ديولر بىرلن اوروشمىغە مى سوق ايدىر. آرى اوليالرنىڭ
مناقىبى سويلمىكەن منع ايدىلر لىكن آنلرى عبرە وتىمىل بوزندىن
تقريب ويان قىلب اخرنەدە واى مسلمانلر بو زمان اوزمان دكلر
آنلر ايسە عندالله قرب منزلت وقدر درجات لرى يونندىن بويە قىلمىشلر
يولرنىنە اعتماد ايدىر بىزلدەنە قدر عزت وار ونە قرب منزلت
وار زمانەدە ديولردن قونلى دشمان كورلوب تورمشدر آنىڭ نداركىنى
قىلالىم جىزىان عادت واقىضاي ايامە كورە ايش توتالىم سعى واجتھاد
ايدالىم سبب طرىقنە كيدالىم آنىڭلە مسببى بولالىم عالم عالم اسبابىر
بلا سبب بر شى وجودە كلمز ايدىكى كلام قديم واحاديث نبوى ايله
مىثبت ايدىكىنى بلالىم جھادە اجتھاد جىلە مزە فرضىر اجتھاد و جدان
ايله اولور جھادجان ايله مال اولور تل ايله و قلم ايله اولور اكر چه
جان ايله جھادە عاجز ايسىكە صونكرەغى فقرەلر ايله مقابلەدن ممنوع
دكلز ديمەك كىبى سوزلرنى الحاق ايتەك دركار ايسىكن عكايە تمام اولور
اولمز واى مسلمانلر مىسكا بر پوستون يىغىشى يا كه بر كاوش معسى
يا فلان قدر آچقە تىن يا كه بر كيوم ديوب قول كوتارىب سائل لىك
ايله سوزلرنىڭ لىقتىنى و اوزلرنىڭ عزىتىنى جويارلر ھذا

نعم اوائل اسلامده جامع و جمعیت لرده ناصح لر بولمیش شهر
 بشهر یورمیش لکن آنلرنڭ کلامی اعتقادات باهندن اولوب آیت
 حدیثدن اسلامی بر برینه فرداش ایذب اتفاقه دلالت ایدن نصابندن
 ایدی بو کونکی مداحلر کبی یالغان حکایات بی اساس روایات
 بی معنی درایات و فاجعه کربلا و قتل حسین و ذم خلافت اموی و شیعیه
 ایله اهل سنت اراسنده اولن ذکر ی نامناسب اختلافات لری ارامق
 ترامق کبی اهل قبله بی افتراقی دن عبارت دکل ایدی بونکچون
 شموی دملا کمال الدین حضرت جنابلری اکر بخاریه رئیس اولسام
 اول مداح لری منع ایدرم دیدیکی بوندندر. الان بو ذات سیمی
 پالانڭ بر نهی علمالرندندر.

ختای توار یخندن انتخاب ایدیلوب مختصرا یازلمش

ختای خانلری نڭ احوال و اساسی دور

ختای خانلری نڭ اولی فونک اولادندن طیخی فوس نامنده
 بر ذات اولوب بونڭ حکومتی هبوط آدم علیه السلامدن ایکی مڭ
 یدی بوز یل صونکره و هجرة نبوی صلی الله علیه و سلمدن اوچ مڭ
 دورت بوز ایلی یل مقداری متمدنر. فونک دیدکلری بزم اسلام
 توار یخنده یازیله کلن فودک اولورسه یافث اوغلی ترک اوغلی فودک
 یا که تونوک دور که فونک فودک تونوک بو اسم لرنڭ املاسی بری برینه
 قریب اولدندن توار یخلرده بر آز تغییر ایله یازلمش اولده ده فی الاصل
 جملهسی بر کشی نڭ نام و لقبی اوله طیخی فوس فونک نڭ اولادندن
 اولوب چین خان و ماچین خان لردن صونکره حکومت ایتمش اولور.
 چین خان یافث اوغلی و ماچین چین خان نڭ اوغلی اولدیغی و چین مملکتندک
 ابتدا بونلر حکومت قیلدیغی اسلام توار یخلرنده مرسومدر. ختای
 توار یغی ایله تطبیق ایدلورسه بعضی اسم و بعضی لقب اولورده
 اسمده اولن فرق اصلغه منافی اولمز نه ایسه ختای توار یخنده خانلق نڭ
 ابتداسی مذکور «طیخی فوس» دن باشلنوب لکن اچونچی طبقه ده

اولن «یوی» خانندن مقدم اولن خانلرنڭ حاللرینی مشگوك عد ایتمشلر یعنی آنوق معلوم دکل دیوب کتمشلر مع مافیہ تاریخلرینی «طیغی قوس» دن تعداد قیلورلر. شویله که خانلق لری بردن بر انتقال ایله یکر می بش نسلکه آوشوب اوشبو دورمز اولن مک اوج یوز هجر یه یه کلنچه دورت نفر آدم خانلق قیلب مدت حکومت لری دورت مک سیکز یوز و بر قاچ ییل زیاده اولمشدر. بونلرنڭ تاریخ وسنه لری خانلرنڭ جلوسندن اعتبار ایدلور مثلا بر خانڭ ایتدا جلوسنی برنچی سنه دیوب باشلب اول ذات نجه ییل خانلق ایدرسه آنڭ زوالی بعدنده ایکنچی خانڭ جلوسندن ینه برنچی دیوب حساب قیلورلر هکدا هلم جرا بنسایرین سنه لرینی بزم سنه لره اویوشدر مق آغر خدمت بولدی واوزلرنجه عمومی وخصوصی تواریخ کتابلری واردور آنسکا «کانڭ جانڭ» دیرلر خانلرنڭ تاریخی دیمکدر. خط و حروف لرینڭ انواعی غایت کوب اولوب عالم لری علم حروف و اخبار ماضیه اعتبار یله یعنی هر تورلوك خطلرینی بیلم و علم تاریخ و حدوئات ماسبقدن خبردار اولن آدم لرینی عالم دیورلر هر کیم بونلرنڭ دقتنی جلب ایلمک اقتضا ایدرسه تواریخلره صرف همت الزمدر بوندن اوتری بو فقیر آنلرنڭ کند تواریخندن تاریخ وسنه لرینی یازیب آنی اسلام تواریخنه تطبیق ایتدکنصکره خانلرنڭ معاصر ی انبیلاردن قایسی نبی ذی شان و ملوک عرب و عجم دن و اسلام پادشاه لرندن قایسی پادشاه مشهور انام ایامنه توغری کلور آنلری اسلام تواریخندن آلیب تندیل ایدرک هر طائفه نڭ اول و آخرینه تصادف ایدرک سنه لرینی یازمق ایله اکثفا ایلدیم اواسطنده کیچن خانلرنڭ زمانی آنن معلوم اولور و بر سلاله نڭ انتهای ایکنچی اولادنڭ ایتداسنی مستلزمدر بین ارنده مهمل بوش سنه کولمبور.

فونک سلاله سی یعنی فونک اولادندین خان اولنلر

ختای لری لرنڭ ایتدا خانی «طیغی قوس» اساسی طیفخوس یازلور بو ذات حضرت یافث اولدیغی احتمالدن بعید دگلدر. طیفخوس بر

يوز اون بش يل پادشاهلق قيلمش. دىنى لئوئاڭ يعنى حضرت نوح عليه السلامنڭ شريعتى ايله اولوب ختايلرنىڭ ادعائىرى ھنوز او دىندە دور. سوڭرە كان «شاھونى» «قونفوچيوس» وسائىر مقتدالارى مذكور لئوئاڭنىڭ طريقتى تقويه ايدىن مجدد و مذهب باشلارمزدور دىبە جواب و يىرلر. اصل طريقتەز لئوئاڭنىڭ طريقتى و عريقتەز دىخى لئوئاڭنىڭ عريقتى دور ديورلر مذكور مقتدالارىنڭ تاريختى سىكزىنچى طبقە خانلرنىدە يازلور.

صاحب الترجمة طيخفوسنىڭ ايامى بوقارودە يازلمش تارىختە نظرا حضرت نوح ايله حضرت ھود عليھما السلام بىنلرنىدە كچمىش زمان فترتدە اولدىغى تخمىن ايدلور. پادشاھلردن معاصرى عجمە كيومرث اولە پاى تىختى شانچىن شھرى دور.

ايكنچى خان ياندىشان فونك بىر يوز فرق يل حكومت ايتىمىش اصول كىتابت ايجادى وتاريخلرىنى پادشاھانڭ چلوسىدىن اعتبار ايتەك بو خاننڭ وضعى ايتىمىش اسلام تاريختىنڭ بعضىدە بو خاننڭ فوھى و بعضىدە فوھو وفودە دىبە يازمىشدر.

اوچونچى خوانكىدى بوسون بىر يوز يل دور تىنچى شاۋخاۋزىن تانك. سىكسان دورت يل بىشنىچى جونك سوي كاۋيانكىشى يىتمىش سىكز يل آلتىنچى دىكاۋكاوسىن يىتمىش يل يىنچى دايچى توفز يل بوفا مليادە يىتى نفر آدم بش يوز توفسان آلتى يل پادشاھلق قيلمىشلر. اخىرغى خانلرى حضرت صالح عليه السلام عصرنە توغرى كلور. صالح عليه السلامنڭ ولادىتى نزول حضرت آدمدىن اوچ مڭ ايكى يوز ايللى اوچ يل مؤخر وھجرە رسول اكرمىدىن ايكى مڭ توفز يوز آلتىمىش يل مقدمدر.

ايكنچى سلالە تانك اوّل اولادى

بىرىنچى خان ديۋياۋ بىر يوز ايكى يل پادشاھلق قيلمىش بوننڭ ايامى نزول آدم عليه السلامدىن اوچ مڭ ايكى يوز توفسان دورت

یل، سوکره و هجرتدن ۲۹۳۲ ییل مقدم اولوب حضرت ابراهیم علیه السلام ایله معاصر اولور. حضرت ابراهیم هجرتدن ۲۸۹۳ ییل مقدمدر. ایکنچی دیشون خان ایلی ییل، بو ایکی خان ۱۵۰ ییل پادشاهلق قیلدیشلر. حضرت لوط علیه السلام دخی بو اولادنڭ وقتنک کلوب کچمش اوله. حضرت لوط حضرت ابراهیم علیه السلامنڭ برادر زادهسی اولوب حضرت ابراهیمدن مقدم وفات ایتمشدر. بو ایاملرده نمرود لعین بابل ولایتنده پادشاه ایدی.

اوچونچی سلاله سس اولادی

بو اولادنڭ اوّلی حضرت اسماعیل واسحاق علیهما السلامنڭ ایاملرینه مصادق اولور. «برنجی یوی خان» اسلام توار یخنک «یائو» دیه یازلمش. تاریخی نزول آدمدن ۳۴۵۰ ییل مؤخر و هجرتدن ۲۸۰۰ ییل لر مقدمدر. ختای توار یخنجه بوندن اوّلگی ایکی سلاله نڭ احوالی اساطیردن عد ایدیله رک اوشبو اوچونچی سلاله ابتداسندن بویاق اولن وفایعنی مضبوط ظن ایدرلر.

صاحب الترجمه «یوی خان» خان بولدیغی ایله ایالتنی توزه تقسیم ایدب اهالیه بر خیلی قانونلر وضع ایتمش صحراوی خلقنی شهره ترغیب ایدب ایامنده کوب جایله قریه و کویله بنا ایدلمش. شهر اطرافنه سور و قورغان صوقمق دخی بونڭ ایجادی ایش. قرار کاهی شانچین شهری مدت سلطنتی فقط سیکز ییل بولمشدر.

ایکنچی «دیکی خان» توفز ییل اوچونچی تاییقان خان یکر می توفز ییل، دورتنچی دچون خان اون اوچ ییل، بشنچی ساک دیزان سیکز ییل، آلتنچی صاقان خان یکر می ایکی ییل، یتنچی دیشون خان اون یدی ییل، سیکز نچی دیوان خان یکر می آلتی ییل، توفز نچی دیمان خان اون سیکز ییل، اوننچی دیسای اون آلتی ییل، اون برنجی دیبوت زن ایلی توفز ییل، اون ایکنچی دیشارون یکر می بریل، اون

اۋچونچى ديت زىن يكرمى بر يىل، اون دورتنچى ديكوز اوتوز بر يىل، اون بىشنچى دىكاۋ اون بر يىل، اون آلتنچى دىكاۋ اون توقز يىل، اون يدنچى دىكوخان ايللى ايكى يىل پادشاهلىقى صوگنده معزول اولوب بو اولادىڭ خانلىقى اوشبو دىكوخانده انتهاييه ايرشمىدر بو فامىلياده اون پتى آدم اوچ يوزسكسان سنه پادشاهلىق قىلمىشلىر.

دورتنچى سلاله شاڭ اولادى

بونلارنىڭ ابتداسى نزول آدمىن ۳۸۲۶ يىل صوگره وهجره نىبى صلى الله عليه وسلم دن ۲۳۹۰ يىل اولدىر.

برنچى خان جاڭ تاڭ، اوتوز يىل، ايكىنچى خان تاى ديزه، اوتوز اوچ يىل، پادشاهلىق قىلمىشلىر. بونلارنىڭ زمانى حضرت موسى عليه السلام ايامنه توغرى كلور حضرت موسى ايله هجره نبوى آراسى ايكى مىڭ اوچ يوز قرق سىكز يىلدىر. بو ايامك عجم پادشاهى منوچهر نامىك بر آدم اولوب بايلدىن تايمنه قدر وشرقاً تركستانه قدر حكىمى نافذ ايدى. اۋچونچى اودىن خان، يكرمى توقز يىل، دورتنچى تاى كىن خان، يكرمى بش يىل، بىشنچى شو ديزه خان. اون پتى يىل، آلتنچى يونزى خان، اون ايكى يىل، يدنچى تاپو خان، يتمش يىل، سكرنچى جوڭ دىن خان، اوچ يىل، توقزىنچى واى جىن خان، اون بش يىل، اونىنچى خودا كزە خان، توقز يىل، اون برنچى ضوڭ خان، اون توقز يىل، اون ايكىنچى ضوڭ سىن خان، اون آلتى يىل، اون اۋچونچى اودىزىن خان، يكرمى بش يىل، اون دورتنچى خودىن خان، اوتوز ايكى يىل، اون بىشنچى نكىن خان، يكرمى بش يىل، اون آلتنچى يانزه خان، پتى يىل، اون يدنچى نانكىن خان، يكرمى بش يىل، اون سكرنچى يانزه خان، پتى يىل، اون توقزىنچى بانكىن خان، يكرمى سىكز يىل. بو جماعهده اون توقز نفر ذوات كامل دورت يوز يىل پادشاهلىق قىلدىلر.

بشنچى سلاله يىنە شاڭ اولادىدىن ايكن بر مناسبتلە ايڭ اولادى آتانمىش

بونلارنىڭ ايتداسى نزول حضرت آدمدىن ۴۲۲۶ يىل سوڭرە ۋەھجرە نبوى دن صلى الله عليه وسلم ۱۹۹۰ يىل مقدمدر.

ابتدا خانلقلىرى بنى اسرائيلنىڭ مصردىن چىقىدىغى زىمانلرە ۋاواسطى بنى اسرائيلنىڭ اوّل ملوكى اولن «سائول» ۋحضرت داود سليمان عليهما السلام اياملرىنە ۋاخىرلىرى رىبعام ۋآننىڭ اوغلى ابيامنىڭ اياملرىنە تصادف ايدىر. حضرت داود سليمان عليه السلامنىڭ اياملىرى ھىجرىدىن ۱۸۰۰ يىلر مقدم اولوب زىيادە ۋكىم اختلاف دىغى واردور.

برنچى خان صيوسىڭ، يىكرمى بر يىل، ايكنچى خان صيوۋى، يىكرمى سىكىز يىل، اوچونچى خان اودىن، ايللى توقز يىل، دورتنچى خان دوزوكىن، يتى يىل، بىشنچى خان دوزودىر، اوتوز اوچ يىل، آلتىنچى خان ليك سىڭ، آلتى يىل، يىتنچى خان كاڭ دىڭ، يىكرمى بر يىل، سىكىزىنچى اوى خان، دورت يىل، توقزىنچى تاي دىڭ خان، اوتوز يتى يىل، اونىنچى دى خان، اوتوز يتى يىل، اون بونچى ۋجوسو سىڭ خان، اوتوز اوچ يىل پادشاهلىقىدىن سوڭرە معزول اولدى غايىت شدتلى ۋشكىمەلى آدم اولوب آڭا ظهيرە خاتونى دىغى ظالمە اولدىغىدىن سىب عزلى بو ايمىش حد ذاتىدە خونزىر ايسەدە مەلىكتىنە كوب يىرلر قوشوب اعداسنە غالب توسعە مالگە راقب بر غيورخان ايدى دىيە يازمىشلىردر.

التىنچى سلاله دىيىو اولادى

بونلارنىڭ اوّللى نزول حضرت آدمدىن دورت مىڭ بىش يوز اون ايكى يىل مؤخر ۋھىجرىدىن بر مىڭ يتى ئون يوز دورت سنە مقدمدر ابتدا خانلقلىرى بنى اسرائيلنىڭ ملوكى «آسا» ۋآننىڭ اوغلى «ايشا» اياملرىنە تصادف ايدىر ۋاواسطى بىغىت النصرنىڭ سىلطنىتتە ۋانبىالردىن

«حقوق» و حز قیل دانیال وارمیا علیهم السلام ایاملرینه توغری کلورکه بونلرنڭ زمانی هجرتدن مڭ اوچ یوز یل لر مقدمدر. هندى لرنڭ مقتداسى اولن زردشت وچنلى لرنڭ مقتداسى اولن بودا نام ذات و قونفوجین بونلر دخی اوشبو ارالقده کلوب کچمشلر اما بودا منهبى نڭ چین اولکاسنه ظهور وانتشارى سیکزنچى طبقه خانلرنڭ ایامنده بولمىش سیأتى بیاننه اخیر خانلرى اسکندر روسى زمانلرینه موافق اولور.

برنچى خان اوۋانك یتى یل ایکنچى خان چيڭ وانك اوتوز یتى یل اوچونچى خان كانك وانك یکر مى آلتى یل دورتنچى خان دجوانك ایلى بر یل بشنچى خان مووانك ایلى بش یل آلتنچى خان کوۋانك اون ایكى یل یدنچى خان چى وانك یکر مى بش یل سیکزنچى خان سیوانك اون بش یل توقزنچى خان یبى وانك اون آلتى یل اوننچى خان لى وانك اوّل ایلى بر یل اون برنچى صیوۋانك قرق آلتى یل اون ایکنچى ایوۋانك اون بر یسل اون اوچونچى خان بیڭ وانك ایلى بر یل اون دورتنچى خان صووانك یکر مى اوچ یل اون بشنچى خان جووانك اون بش یل اون آلتنچى خان لى وانك ثانى بش یل اون یدنچى کوى وانك یکر مى بش یل اون سیکزنچى خانك ۋانك اوّل اوتوز اوچ یل اون توقزنچى خان کووانك وانك آلتى یل یکر منچى دزین وانك اوّل آلتى یل یکر مى برنچى خان دینك وانك یکر مى بر یل یکر مى ایکنچى خان دزانك وانك اون دورت یل یکر مى اوچونچى خان لیڭ وانك یکر مى یتى یل یکر مه دورتنچى خان دزین وانك ثانى یکر مه بش یل یکر مى بشنچى خان چيڭ وانك برنچه آى بعدنده وفات یکر مى آلتنچى دزین وانك ثالث قرق دورت یل یکر مى یتنچى خان یۋانك وانك یتى یل یکر مى سیکزنچى چيڭ ديڭ وانك یکر مى سیکزنچى یل یکر مى توقزنچى آى وانك ایكى آى بعدنده معزول اوتوزنچى خان صى وانك اوچ آى اوتوز برنچى خان کاۋوانك اون بش یل اوتوز ایکنچى خان ویسى وانك یکر مى دورت یل اوتوز اوچونچى

خان آنك وانك پكرمى آلتى يىل اوتوز دور تنچى خانلى وانك
 ثالث يتى يىل اوتوز بشنچى سازك وانك ثانى قرق سيكز يىل اوتوز
 آلتنچى شيدىك چيڭ وانك آلتى يىل اوتوز يتنچى خان نان وانك ايللى
 توقز يىل اوتوز سيكز نچى دونك جيو وانك يتى يىل بو جماعه ده مجموعى
 اوتوز سيكز ذوات سيكز يوز يتمش دورت يىل پسادشاهلى قيلمشلىر
 بونلرنىڭ اواسط اياملرنىن تا اخير خانلر ينه چه منغول تىنار و خونلر چىن
 اولكاسنى غارات و ناراج ايله غايت تنچىسىز قيلمش ايدىلر بونلره
 محاربه ايله اقتدارلرى اولمىدىن سر حد و ثغور لره سد و سور يعنى
 قورغان و سيفول صوفىدىن غيرى مجال تاپمىوب بو خصوصه قاچ دفعه
 حركت اينمىشلر ايسه ده اياملرى كرك كرك طشه و كرك ايچىه متفرقه
 ليك ايله كچىدىكىن بيوك سور صوفىغه قوتلرى يتمادى بعض خوفلى
 كچىدىلرنى سد ايله كفايه لىدىلر. بوسىڭك ايتداسى هجرتدىن مڭ اوچ
 يوز يىل لر ماقدم اولمىق تىمىن ايدىلور. اما بيوك سورنىڭ بناسى
 كلە چەك يتنچى طبقه خانلرىنىڭ سعى و اجتهادى ايله ايجاد ايدىلشدر.

يتنچى سلاله جينك اولادى

بو سلاله نىڭ اولى نزول حضرت آدمدىن بش مڭ اوچ يوز
 سىكسان آلتى يىل مؤخر و هجره نبوى صلى الله عليه وسلم دىن سىكز
 يوز اوتوز يىل ماقدمدر. بونلرنىڭ ايامى اسكندر رومى ايله بر عصره
 تصادف ايتدىكىن اسلام توار يىخنده سد مشهور اسكندرە منسوب
 اولوب ختاي توار يىخنده اوز خانلرى اسمنه يازمىشلر چنلور كمال
 كبرىدىن هر بر ايو و كوزل ايشى اوزلر ينه نسبت و يروپ هر نه كه يرامز
 ايش اولور سه غيريه اسناد ايتىمك عادة عاديه لرنىدىنر. اما قرآن
 كرىمده مذكور سد مشهور بو اولمىوب آنى ذالقرنين ياپىشىدىر كه
 بو آنه قدر كشى اولمىمىش ذالقرنين حضرت ابراهيم عليه السلامنىڭ
 معاصرى ايدى اوقيا نوسده اسمى صعب ابن الرایش ديمىش ذالقرنيننى

صعب واسکندر ایله تعبیر قرآن ناطق اولن نامی تغییر دینلمز
 بری اسم اولور ودیکری لقب اولور.
 اما دینله بلورکه بوزمانده یرنڭ اوستی شویله تورسون یرنڭ
 آستونده مبهم مکان قالاماش ایکن فائده که سدکشف اولمامش اوله
 قرآنده مذکورسد بودور غیرى دکلدنر. لکن بو سوزی دیانلر
 مدرسه دن چقمیان یاش مملکت کورمیان اوباش خریطه یوزندن
 غزته سوزندن سندکتورک سویلیورلر اما سیاحت ایتسه لر اوزاق
 یوله کنسه لر مشقت تارتسه لر آریب چار چاپ فایتسه لر دنیانی تمام
 کشف ایتمک ممکن می دکامی اووقت بلوردی چونکه بعض سیاح لردن
 مسمو عمر اولدیکه اویده اوتوردغمز حینده دنیانی تمام کرمش
 آنکلامش کبی احوالندن بلومسز بر شی قالاماش کبی ظن ایدردک
 شمدی کوردک که فقط آلتاینڭ احوالنی کشفه آتمش یل عمر آزلق
 قیلور بنا برین بو خصوصده یعنی سدذالقرنین توغروسنده مفسرون
 ومحدثون ومورخون وجغرافیون کلهم مضطرب دورلر. اولذالقرنین نڭ
 نبی یاولی ایدکنده ثانی اسم ولقبنده ثالث زمان وعصرنده رابع سدنڭ
 مکان ومحلنده خامس سدنڭ اشکال واوصافنده اختلافات غسایت
 کثیر اولوب یاءجوج ومأجوج حقتده اخبارلر دخی بونکا ماننددور
 اوله اولسه مکانی معلوم ونامعلوم دیان ایکی فریقنڭ قولنده قرار ویرمک
 ممکن اولمیوب فقط بر نوع تاویل وتوفیق ایله بیاند نصکره اهل
 فطنت آنکا کوره برینی ترجیع ایدر کتابلری تتبع ایدب اصلنه یدر.
 بر تقدیر سدمنکور اوشبو ایاملرنڭ آیاغی بتان یرده اولورسه
 حایزکه بناسی یقلوب اورنی بلورسز اولمش اوله آیه کریمهده فاذا جاء
 وعد ربی جعله دکاء قیانه که ربڭ وقت وعدی ایره سدمنکور ارضه
 مستوی قیلنور یعنی یرایله یکسان ایدیلور دیمش زماننڭ اخیرینه
 قدر تورر دیمامش خروج یاءجوج ومأجوج آخر زمانده دینمکله
 ایڭ اخیر وقتده اولمق لازم کلمز جائزکه چنغز نڭ خروجی جوچی
 وهلاکولرنڭ ولوچی یا جوج ومأجوجدن معدود اوله آخر زماننڭ

انتهاسی مراد اولمادیغی بو حدیث لردن معلومدرکه مشکات شریفده لاتقوم الساعة حتی تخرج نار من ارض العجاز تضع اعناق الابل بصری دیوب بو نار اربع و خمسين وستمائه ده ظاهر اولدیغی ثانی و اذا كان في آخر الزمان جاء بنو قنطورا ديوب وقع في سنة ست و خمسين وستمائه عباره سیله مرقانده بازلمش دور. ودخی فتح القسطنطينیه مع فیام الساعة ديوب قسطنطينیه فتعی بلدة طيبه تاريخنده واقع اولوب وقاموسده لاتقوم الساعة حتی تقاتلون فوما كان وجوههم المجان المطرقة حدیث شریفندن مراد مغول تثار طائفه سیدرکه مستعصم خلیفه ایامنده دیار اسلامه استلای تام ایلدیلر دیمش بو خصوصه احادیث و اخبار کوب اولوب لکن مال کلام بو علامتلردن مقدم آخر زمان اولمز اها صونکره سی نه وقته قدر مهتد اولور الله دن غیری احد بلمز دیمکنر قل انما علمها عند ربی لایجلها لوقتها الا هو قل انما علمها عند الله الایة

ایندی توار یخلرده یاجوج و ماجوج ننگ تعریفی و توصیفنده کثرة و توقیرنده اعماروا عصارنده طول و قصرنده یازدفلری اخبار عقلدن بعید اولوب ثبوتیه ایرشدکده تأویلی ممکنر. شویله که بعضی لرننگ بوی بیرفارش اولوب قولاغی ننگ بری توشاک بری یانچق اولور دیدکلری نفس بدن قولاغی اولیبوب مراد باشنداغی طوماغی دورکه صحرادی فلماق لرنی صالحا ک قولاق دیب طوماقنی قولاق ایله تعبیر ایدرلر. بوندن قولاغک عینی مراد اولمادیغی شویله بلنورکه حدیث شریفده «اعناق الابل» کلامنی دوه ننگ ذاته یعنی نیص دوهیه تخصیص ایدب آدملر بونی بدن قولاغی دیه فرار و پردکلری کبی دور. و حالانکه حدیث شریفدا گی اعناق ابلدن مراد بصری بلده سینه فریب تویه مویناق نامنده بر تاغ اولوب مذکور اودک شعله سندن اول تاغ کورنمش آدملر حدیث ننگ ظاهرندن بذاته دوه ننگ موینی دیه بلمشلر کتابلره بتمشلر. بس طوماقنی قولاق دیدکلری دخی بو قبیلدن اوله والله اعلم و بعضی لر بوی بوز یکر می کز عمری ایسه مک اولاد

کورمکونچه اولمز دیوب بو طول قامت واعمار بعتی بزم ایام اولی
 آدملمز کبی آنلرده اولده اطول اولدغنه حمل قیلنور وقصرده
 قارش ایله تعبیر ایتدکلری او زمان آدملمزک قارشی مراد اوله که
 قامتنه نسبت آنلرک بر قارشی بو زمان آدملمزک بوی قدر اوله.
 یعنی زمان اولی ده قامت لری ۱۲ ذراع اولده فی زماننا اوزلرمز کبی
 هادتجه به کلمش دینله طول قصر دیدکلری بوندن عبارتدر. «فقس اعمارهم علی هذا
 یأجوج ومأجوج انسان جنسندن آدم نسلندن ایکن انساب
 وسلاله ده شکل وهیئت ده صورت وقیافنده اعمار وقامتده بو انسانلردن
 ممتاز وآیری دینلدیکی بی تعبیر وبی تعلیل برکار اولوب تصدیق
 ایدلورسه خلاف عاده باریه اعتقاد ایتمک لازم کلور. خلاف عاده
 باری تصدیق وبونی بلا تاویل تصویب شرعا مقبول اولمدیغی
 فقه کورنلرک رعنا معلوملریدر. بو یازدقلر مزه مانند برسند زمانمزده
 ظهور ایتدیکه ۱۳۱۸ نجی هجریه ده آوروپالور ختایه هجوم ایتدکن
 فقرا کلا ایافلنوب محسار بهیه توتوندیلر بو اختلالچی فقرایی، ختایچه
 «جوانک فی» روسجه ترجمه سی «بالشوی قولاق» دور. ترکیچه
 «یوغان یودروق» دیه غزته لرده یازدیلر یعنی اسلحه سز فقط قول
 کوچی ایله فوزغالمش خلق دیمک اولوب بزلرچه قره کلنک قرا باقان
 آق صویول موضعنده مستعمل براسم ایدی. آدملمز اوز زعم لرنجه
 روسی وترک دن ترکیب ایدب آخر زمانده چقاچق بیوک قولاق
 یعنی بر قولاغی توشاک وبری یابنچق اولن قوم بودور دیه جزم
 ایتدیلر. ظاهر کلامدن بویله بر معنای استعاره به کتدیلر. واقعا
 مرکب ترجمه سینی تعریب ایدرسن «کبیر الاذن» دیمک اولور خطا
 دیمه بولده قالمیور. وحالککه بالشوی قولقلر اوزلرمز کبی انسان
 اولوب آدملمزک دیدکی صفت ایله موصوف دکل لر ایدی. بس بو
 خصوصه جرنک خبر لری وکتابده یاز یلن عبر لری اکثری تاویله
 محتاج اولوب حقیقت ایدلسه بویله بر معنایه محمول بویله بر تعبیره موقوف اولور.

توراة شريفنڭ ڪتاب حزقيالده ياجوج وماجوج خبرى بزم تفاسير وتواريخلره موافق نوشوب فقط سد ذالقرنين آنده ذكر ايدلماش. ظن اولنورکه مذکور حضرت حزقيالدن صوگره احداث ايدلماش ياخود سد آگا وحى اولنماش. زيرا انبيالرحو حيدن آرتوقنى ايتمازلر امردن زيادهيى آچمازلر «وما ينطق عن الهوى الا وحى بوعى» ياجوج وماجوجنڭ محل ومكانى وزمان خروجى دخى معلوم ومصرح اولمبوب حضرت خالق الكون والفساد ڪتب سماويهنڭ ڪلسنده بونلرنڭ نه برده ايدكى ونه جيلدى اولديغنى آچيق بيان ايتمدىكى علم الساعدهن وعلامت الطامهدهن اولديغى حكيمته مبنى اوله. والله اعلم بحقيقت الحال عصمنا الله من الضلال.

وبعض تفسيرلرده سدنڭ محلنى تعيين ايدب ارمينيه ايله آذر بايجان بيننده دور ديمشلىر. تورايخلرده تيمور قپو يازيلن سد بودور. بو صورته ياجوج ماجوج ديدكمز چنغز خان جوچى وهلا ڪولرڭ خروجى اولورکه آنلر سدنڭ وراستدن عربستانه وارمشلردور (العلم عند الله لا يعلم الا الله)

اوچونچى خان «جوؤساڭ» اوچ يل، دورتنچى خان «شى خواگدى» اوتوز يل پادشاهلىق قيلمش. اسلام تورايخنده «شبهوا نقتى» املاسيله ياد ايدلور يازلور. وفات اسكندردن يتمش آلتى يل صوگره ديمش. بو خان برهمن لرينه غايت ضد ومخالفى اولوب ڪوب ڪتابلرينى ڪريدمش نه ايسه خواص وعوامنى اوز ديدكنه اويدرمش اوز سوزى ايله يوردرمش غيور وغضوب خان اولمش. آلتنچى طبقهه نڭ اواخرخانلردن اوشبو شى خواگدى خان ايامنه چه چين اولكاسى بولك بولك بيك ليك ايله اداره ايديله ڪلمش ايكن بو ذات موافق سيرت ومناسب تدبير وغيرت ايله بارچه سنى اتفاقه ڪرڪوزوب مستقل خان بولدى. وانڭ اسمنى يوقاتوب ڪندنه «خواگدى» لقبنى قويدى اوزلرنچه ايمپراطور ڪلنده مستعمل ايمش. سد مشهور بو خاننڭ ايجادى اولوب بتون

دخی كورلدى لىكن يازىپ آلمق خاطر يمه كلمدى مسجدى هم وار
 قديمده جانلرنىڭ بىرى بوغز يزلرنىڭ اوقا فى خصوصنده بىر نامە يازىپ
 وىرمىش لىكن ايشوك قبرى بىر ناختەغە ياشىدىرمىشلەر هر كون ايرتە
 بىرلن چقارىپ مسجدنىڭ ايشوكنىدە لىكى باغانە آراسىنە آصوب قوبارلر
 عىردن صوگرە ينە مسجدكە كركوزورلر ختاي لىر اوغورلر كتمسون
 اوچون، مزبوز غىزلرنىڭ اوقا فى خصوصنده وقف بىرلر بىنى آلىب ياكە
 آلامز دىوب ختاي لىر جىل چقاردقە وقف بىرلرە هېچ كىم دىل قىلمسون
 دىب خاندن بىرلەش خط ايمىش. سىدن لىچكارى دورت كونلىك چايدە
 «كوى خاشىن» شەرى بار آندن لىكى كونلىك «چنان فو» شەرى بار
 بوندىە وايىسى كايىسى وانكازى، نامندە اوچ غىزلرنىڭ مرقىدى وكنبىدى بار
 دىدىلر آنلرە بارىپ بولمىدى دىدى. جىرىدە مزىدە ياز بىلن غىزلر بوللردور كە
 چىن اسلاملىرىنىڭ ايتدا مۇقتىداسى بو ذاتلر لىدىكى مۇصل بىيان ايدىلمىش لىدى.
 شانچىن شەرى چنان فو شەرىنە ياقندىر دىدى. سىد مشهور دن آرى
 آلتى كون يول يوروب يىنچى كوندە باجىن «پىكىن» بىلە سنە يىتىك
 ايرتە بىرلن داربازە آچلغان وقتدە داخل بولوب ساعت اون برده
 شەرنىڭ اورتا بىرنە بر داڭقە «خانغە» توشدىك شەرنىڭ لىچندە يىتمىش
 لىكى مسجد بار دىو سوبىلدىلر دىدى. بىدە باجىن دن چىق ب خانقو
 شەرىنە ياقن چاى تاغنىە واردق چاى تاغىنىڭ اسمىنى «باڭلودون» دىورلر
 دىدى انتهى كلامها.

سىدك بىلندىلىكى آلتى بىدى كىزدن زىادە دىل دىدىكنە بىكدە اعتماد
 لىدمم چونكە سىاحت نامە لردە بىلندىلىكى يكرمى كىز وىكرمى بش كىز
 چماسندە يىازمىشلر لىكن بوىى اوزاق نىسنە كوزگە پىست كورنەك
 عادت اولدقنن محمدجان بوىلە تىخىمىن قىلمىش اولە. ياخود سىدك كلىسى
 بر طرزده اولمىوب بىضا پىست و بىضا بىلند بىرلرى اولمىشده؛ وىلرنىڭ
 كوردىكى پىست لىك سىباحلرنىڭ يىازدىقى بىلند بىرلرە مەمول اولە.
 روس لىچە سنچە بو سىدى بىلى استىنا دىورلر آق دىوار دىمك اولور.

بشنچى خان دىل شى خاى كو، اوچ يل، آلتىنچى خان ساڭ شى،
- اوچ آى، بو فاملباده آلتى آدم فرق اوچ يل پادشاه بولمىشلىر.
پاى تىختى شانچىن شىر يىدر.

سىكزىنچى سلاله خانىڭ اولادى، اسلام توارىخىندە «هان سلالەسى» ديورلىر

بونلارنىڭ ابتداسى نزول حضرت آدمدىن ۵۴۲۹ يل مؤخر وھجرە
رسول الله صلى الله عليه وسلمدىن ۷۸۷ يل ايليك دور.
برنچى خان، ناي دزوكاۋ خواڭدى، اون ايكى يل، ايكنچى خان،
كوى خواڭدى، يتى يل، بو خانىڭ ايامىندە ياپونىسا فصدنە چقب
در يادە «فورتنە» طولقون اولارق وارمىوب قايتىغى وبر قاچ كەمە
عسكەر ايلە غرق اولدىغى مرويدىر.

اوچونچى خان لويشى، سىكز يل، دورتنچى خان صىوويڭ
خواڭدى، يكرمى اوچ يل، بشنچى صىودزىڭ خواڭدى، اون آلتى يل،
آلتىنچى صىوۋوڭ خواڭدى، ايللى دورت يل، يتنچى چوۋخواڭدى،
اون اوچ يل، سىكزىنچى سىواڭ خواڭدى برنچى، يكرمە بش يل،
توقزىنچى ايۋاڭ خواڭدى، اون آلتى يل، بو خاننىڭ ايامى خىلى
رواجلى اولوب جنوبدە آننام مەلىكتى وھند چىنى وشمال وغربدە
منغول تىنار ايلە اتفاق ايدىر كىر انە قدر استىلا ايتىدىكى توارىخلردە مرسومدىر.
اونىنچى چاڭدى خان، يكرمى آلتى يل، اون برنچى سىواى
خواڭدى، آلتى يل، اون ايكنچى سىوپىڭ خواڭدى، بش يل حضرت
عيسى عليه السلام (۱) بو خاننىڭ ايامىندە وجودە كەلمىشلىر.

اون اوچونچى شوڭ دوزى اېڭ، اوچ يل، اون دورتنچى ۋاڭ
ماڭ خواڭدى، اون دورت يل، بەدىنك معزول، اون بشنچى لىوسواڭ،
ايكى يل، اون آلتىنچى كواڭ اوخواڭدى، اوتوز اوچ يل، اون يتنچى

مېنتو خان باخود مېڭدى ابوك پېڭ خواڭدى، اون سېكز يىل، اون سېكزىچى سېوجاڭ خواڭدى، اون اوچ يىل، اون توقزىچى سېو خوك خواڭدى، اون يىتى يىل، يكرمنچى سېوشاڭ ياك پېڭ خواڭدى بىرىل، يكرمه برنچى سېواڭ خواڭدى ايكنچى، اون توقز يىل، يكرمه ايكنچى شوڭ خواڭدى، اون توقز يىل، يكرمه اوچونچى سېوجيو خواڭدى، بر يىل، يكرمه دورتنچى چى خواڭدى، بر يىل، يكرمه بشنچى خاڭ خواڭدى، يكرمه بر يىل، يكرمه آلتنچى ليڭ خواڭدى، يكرمه ايكى يىل، يكرمه يتنچى ساڭ خواڭدى، اوتوز بر يىل، بو جماعده يكرمه يتى آدم دورت يوز يكرمه آلتى يىل پادشاهلق قيلمىشلىر. بو طبقه نڭ اوللىرى بطالسئ مصر نڭ ايكنچى واوچونچى لرى نڭ ايامنه وديانوس نڭ زمانلىرىنه توغرى كلور مذكور بظلمىوس لىر هجرتدن سېكز يوز يىل لىر مقدم وسېكز يوزدن كمدە كلمش ملوك لردنلر. واوسطى حضرت عيسى عليه السلام ايامنه واخىر لىرىدە رياضون و فلكيون دن مشهور بظلمىوس حكيم واصحاب كهف اوياندقلىرى زمانه يه مصادف اولور.

بو اولاد نڭ ايتدىسىنن تااخىر خانلىرى اولن سانك خوانكىدى وقتنه قدر چنلور نڭ داخلى و غارجى ايشلىرى تمام ترقى ورواجده كيچوب مز بورخان نڭ وفاتندن صونكرهغى نچە ساللە نڭ اياملىرى غايت مذنبلىك ايله اوتمشدر ستعرف

بودا، وقانفوجين، ديان آدملىرى نڭ ظهورى آلتنچى طبقه ائناسنه اولوب بونلار نڭ منهبى چين اولكاسنه اوشبو سېكزىچى طبقه نڭ اوللىرى ايله دخول ايتمش بشنچى و آلتنچى خانلر ايامنده رسوخ تابمشدر. خصوصا آلتنچى صېوونك خوانكىدى خان بودامنهبه غايت اخلاصلى اولوب بونكا دائر كتابلر تاءليفنه امر واهالى بى اول منهبه زياده سېله سوق وكماليله تشويق وترغيب ايتمش بودان نڭ مدح و مبالغه سنده جزئى بر كتابچه يازانلره ماڭلر آلتون ويروب بر ايكى قافيه شعر تقدیم ايدنلره يوزر آلتون احسان ايتدىكى مرويدىر.

بودانك اصل اسمی صایون رات لقبی غائوطای یاخود غاوطامه دور بونکا شا کمونی شا کیامونی دخی دیورلر بودا دیهك هند لغتنك حكیم و حکمت لی ذات دیهك غائوطای حرمتلی معناسنده شا کمونی زاهد و صاف کوکل و صوفی معناسنده دور. تبیان نافعه شا کمونی نون له کفره هند اعتقاد لرنده صاحب کتاب بر پیغمبر دور فرد آخریده آنك اسرارنه مطلع دکلدنر و ولادتی حالنده خارق عادت مزخرفات نقل ایدرلر. و کتابنه دخی شا کمونی دیورلر و عند البعض پیغمبر اهل ختادور دیمش اه

بودانك یاشی سکساندن تجاوز ایذب وفات ایتمشدن بونکا بوتدی دخی دیورلر و اسلام توار یخی نك بعضنده مانی نقاش بوداتدر دیوب لکن بودانك تولدی هجرتدن بر ماك ایکی یوز یکر می ایکی یل مقدم مانی نقاشنك تولدی ساسانیانك ایکنچی پادشاهی اولن شاپور بن اردشیرنك ایامنده اولمغله بودادن سیکز یوز آلتمش یل مقداری صونکره یعنی هجرتدن آنچق اوچ یوز آلتمش یل لر مقدم اولور بین لرنده بویله تفاوت عظیم وار ایکن ایکیسی بر کشی دیهك غلط دور.

چنلورلنك ایکنچی رئیس مذهبی فانونتصی دور اسلام توار یخنك بونکا فانونچین فانونچیسوس و فونفوسیسوس ختایلر فونخ فوجبو یازارلر بودادن برار یوز یل صونکره کلوب آلتنچی خان اولن صیوونك خوانکدی و آنك خلیفی خو و خوانکدی خانلره وزیر اعظم اولمشدر و فاتی هجرتدن بر ماك بر یوز یل مقداری مقدم اوله اخلاق عمومیه یی اصلاح ایذب صناعت و تجارت بابنده اهالی یی نهایت ایلر و لتمش بونکله برابر علوم فلسفه یی کمالنه بتکورمش اولدقنن حالا اهل چین ایکی مذهب توتوب بر همین لری و عموما عواملری بودامنه بنك اهل حکمت و حکومت مأمورلری فانونتسی مذهبی اختیار ایتمشدر دور. زرداشت حکیمنك زماننده اختلاف اولوب اکثر مورخین کشتاسب ابن لهراسب زماننده ظهور ایتمش دیهکله کشتاسبك ایامی هجرتدن ماك

بر یوز اوتوز سنه مقدم اولدیغی حسابدن زردشت دخی فانفوتسی ایله بر عصرلرده بولمش کورنور لکن بوناڭ مذهبی چین اولره سرایت ایتیمبوب هندستان اولکاسنده شایع ومنتشر اولمش ظهور اسلامدن صونکره هندستانڭ اکثری اسلام الینه توشدیکی ایله بو مذهب معو ومندرس اولمش حالا هندستانڭ بعض یرلرنده بو مذهب وارلغنی سویلیورلر.

بو مصلزلرنڭ تفصیل حالی تواریخلرده وکتب لغاتنڭ هر برنده یازلمش اولمغله بو قدرچه ایله اکتفا ایدلدی زیاده سنی استین کتب لغات وتواریخ مطولاتلری تنبع ایلسون.

ینه بوارلقده «شامان» دیه بر مذهب ظهور ایدب بو مذهب بودا مذهبندن منشعب بر فرفقه دور. اعتقادلری آلهه کنشده اوتورر دیوب آڭا تاپارلر. ملک لره یعنی فرشته لره اینانوب شامانی برهنلر ملک لرنڭ خبر صدقی ایله غیبی بلور زعم ایدرلر. جن وشیطانلری دشمن بلوب خبر کذب آنلردن صادر اولور دیورلر. بو مذهب سبیر یانڭ شرق شمالیسنده «ساموید» وسائر اونوا حیده بولغا، اقوامنڭ اعتقاد باطللری اولوب مع فیه آروپالرنڭ اعتقادندن توزو کراک دورکه ایگری ایسه ده مقتدالری نڭ کوسترمش یول و یازمش کتابلری نڭ طریقندن یازمازلر و آیرلمازلر. آروپالولر ایقان وایمان ایدن کتابلری نڭ ایچنده یازیلن جن لرنڭ وجودنه قائل اولمبوب فرشته لره دخی اکثری منکر دورلر یعنی جن دیان مخلوق و فرشته دیان نسنه مطلق یوقنر دیورلر اولیله اولقده تورات وانجیلی کوناریب یوروب نه یاپارلر ایمش بوندن اوتری حق تعالی قرآن کریمده (کمثل الحمار بعمل اسفارا) دیمش.

توقزنجی سلاله حیوانک اولادی.

بونلرنڭ ایتداسی نزول آدمدن ۱۸۵۵ یل صوکره وهجرتدن اوچ یوز آتمش بر یل اول دور. بو حینده چین حکومتی اوچ خانلق

اولوب بریسی اوشبو خیوانك اولادی ایکنچی «اوغو» اوچونچی هانك اسمنده ایدیلر.

خیوانك اولادی نك برنچی خانی «جوولی خواگدی» اوچ یل ایکنچی خیوجو خیمودی فرق بر یل بو ایکی ذات فرق دورت یل خانلق قیلل بونلرنك اول آخر ایاملری فیروز شاه بن یزدجرد ایامنه مصادفدر.

اونونچی سلاله دزیك اولادی.

بو اولادنك ابتداسی نزول حضرت آدمدن بش مك سیکز یوز نوقسان نوز یل مؤخر وهجرة نبی دن صلی الله علیه وسلم اوچ یوز اون یل مقدمدر.

برنچی خان «شی دزوخواگدی» یکرمی بش یسل ایکنچی «سیوکوی خواگدی» اون بتی یل اوچونچی «خوای خواگدی» آلتی یل، دورتنچی میك خواگدی، دورت یل، بشنچی شونك دزونك ایوانك خواگدی، آلتی یل، آلتنچی میكدی، اوچ یل، بتنچی چیک خواگدی، اون بتی یل، سیکرنچی كانك خواگدی، ایکی یل، ترقنچی موخواگدی، اون بتی یل، اوننچی آی خواگدی، دورت یل، اون برنچی دی بی خواگدی، بش یل، اون ایکنچی دزانك ویگدی، ایکی یل، اون اوچنچی سیوانك خواگدی، یکرمی دورت یل، اون دورتنچی آنك خواگدی، یکرمی ایکی یل، اون بشنچی کونك خواگدی، ایکی یل، بو فامیلیاده اون بش نفر ذوات بر یوز ایلی آلتی یل پادشاهلق قیلمشلر. بو خانلرنك اول لاری ملوک ساسانیانن بهرام بن هرمز واخیرلری بهرام کور بن یزدجردنك ایاملرینه توغری اوله.

اون برنچی سلاله صوك اولادی.

بونلر نزول آدم علیه السلامن آلتی مك ایلی بش یل صوگره وهجرة رسول علیه السلامن بر یوز آلتمش بر یل اولدر.

برنجی خان کاودزنگ اددی، ایکى يىل، ايكنچى اياڭ يانك وانك دزيڭ چيڭ خواڭدى، اسمى اوزون ايسهده حكومتى فقط بىر يىل دور، اوچونچى سودى خواڭدى، بىر يىل، دورتنچى وينك خواڭدى، اوتوز يىل بشنچى او خواڭدى، اون بىر يىل، آلتنچى خاىدى خواڭدى، بىر يىل، يتنچى ميڭ خواڭدى، سىكز يىل، سىكزىنچى دزانك وانك خواڭدى، دورت يىل، نوقزىنچى شوڭدى خواڭدى، ايكى يىل بو فامبلياده توقز نفر آدم آلتمش يىل حكومت ايتمشلر.

اون ايكنچى سلاله «چى» اولادى.

اۆللىرى نزول آدمدن ۶۱۱۵ يىل مؤخر هجرتدن ۱۰۱ يىل مقدمدر. برنجى كلودى خان، دورت يىل، ايكنچى اودى خان، اون بىر يىل، اوچونچى دزيوژمينكدى خان، بىر يىل، دورتنچى مينكىدى خان، بش يىل، بشنچى دونك خونك خيو خان، ايكى يىل، آلتنچى خودى خان، بىر يىل، بوجماهدده آلتى آدم يكرمى دورت يىل پادشاه بولمشلر.

اون اوچنچى سلاله «لانك» اولادى.

نزول آدم عليه السلامدن آلتى مڭ بىر يوز اوتوز توقز يىل مؤخر هجرة نبى عليه السلامدن يتمش يتى يىل مقدمدر. برنجى اودى خان، قرق سىكز يىل پادشاهلق قبلىش بوخانڭ اواسطى يعنى يكرمه دورتنچى سنهسى جناب رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ائندىمىزنىڭ ولادتى سنهسىنە طوغرى كلور زيرا ولادت ايله هجرة اراسى ايللى اوچ يىلدر.

ايكنچى خان ديزانك دىنك، ايكى يىل اوچونچى سىبايوانك خواڭدى، اوچ يىل، دورتنچى، دزىنكىدى، اوچ يىل بو فامبلياده دورت آدم ايللى آلتى يىل خانلق و حكومت ايتمشلر. اون برنجى سلاله دن بورايه قدر اولن خانلر ملوك ساسانئاندىن فيروز ابن بىزجىرد

وقباد وجاماسب ابن فيروز، نوشروان عادل اياملرينه تصادف ايدىر. فيروز ابن يزد جردك تخته جلوسى هجرتدن بربوز ايللى بيل مقدارى مقدم. نوشروانك جلوسى هجرتدن يتمش بيل مقدم نوشروانك پادشاهلغينك اون يديچى يلنده حضرت رسول اكرم وجوده كلمش. نوشروان قرق سيكز سنه حكومت ايدىب هجرتدن اوتوز برسنه مقدم وفات ايتمشدر.

اون دورتنچى سلاله «چياك» اولادى.

بونلرناك ابتداسى نزول حضرت آدمدن آلتى مڭ بربوز توقسان بيش بيل مؤخر هجرتدن بكرمى بر بيل مقدمدر. بونچى خان اودى، اوچ بيل، ايكنچى خان ويكدى، يتى بيل، اوچونچى خان كواكدى ليك، ايكى بيل، دورتنچى خان كاودى دزيك، اون دورت بيل، پادشاه اولمش بوخانك توقز بيل هجرتده داخل اولور. ايمدى حضرت آدم عليه السلام تاريخى ترك ايديلوب بوندن سوكره هجرتده ايله يازلور.

بشنچى خان غيو چوچاكدى، يتى بيل، بوجماعده بيش اشخاص اوتوز اوچ بيل پادشاه بولديلر. توقزنجى سلاله دن اوشبواون دورتنچى طبقه يه قدر چين اولكاسى هرچ مارج يعنى اوز آرافساد واختلالدن باش آلامبوب بنابرين خانلقلىرى تيز تيز بردن بره انتقال ايله اخيركار ايكى حكومته بولونهرك جنوبى خان «نانكين» شهرينى پاي تخت اتخاد ايتمش شمالى چين برنجه بكليكره بولنوب باش باشنه كتمش. بوندن سوكره غى سلاله ينه فوت تسابوب خواكدى درجه سنه يتمش.

اون بشنچى سلاله سوڭ ثانى اولادى.

بو اولادناك ابتداسى هجرتك اون ايكنچى سنه سى باشلنوب حضرت ابوبكر رضى الله عنه خلافتىك اخيرى و حضرت عمر رضى الله عنه خلافتىك اوللرينه تصادف ايدىر.

برنجی خان کاودزیک خواگدی، اون بش یل، پادشاه بولمش، اولده شانچین شهری کوب مدت پای تخت اولوب صوگرهغی خانلر بر نچه شهرلرنی قرار گاه ایدنیش ایدیلر بو خان شانچین شهرینی تعمیر جدید ایله دارالسلطنه انفاذ ایلدی، بولده یه شاگچی، چاگسی دخی دیورلر. ولایتده اسمدر. خان بولدیغی ایله جنوبی و شمالی حکومتلرنی بر اداره یه جمع ایدب توفرنچی طبقه دن بویاق عادت تختنه گرمش آتش اختلالی سوندرب اهالی نی اتفاهه کرددی صاحب التدبیر والتزویر غیور و غضوب خان اولمش دیرلر.

ایکنچی خان یاگدی خواگدی، اون اوچ یل پادشاهلغنه مملکتنی مضبوط تونوب آتامنه انقیاد اینیمان سرکش بیگ لرنی سرفروایتدرمش باش ایکدرمشدر. اهالی یی مدنیه سوق ایدب هنر و صناعت حدائق و زراعته اهتمام ایدب مهالکتی آباد ایلدی وسد مشهوری تجدید و اهالیه نظام جدید وضع ایلدی. اوچونچی کوگدی خان، بریل، بو اوچ آدم بکرمه توفز یل پادشاهلق قیلدیلر.

اون آلتینچی سلاله تاگ ثانی اولادی.

بونلرننگ ایتداسی هجرتنگ فرق برنجی سنه سی اموی حکومتینگ اولی اولن عام الجماعه ده باشلنمش اوله. برنجی خان کاودزواودی، توفز یل پادشاه بولمش. بو خاننگ جلوسی سنه اعتباریله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دن صوگره ایسه ده چین اسلامری یعنی دونکانی لربونی رسول اکرم ایله همسال و زمان معادنده اسلامه کلن خاندنر دیورلر، لکن دونکانی لرننگ اسلامه کلدیکی او سلاله ننگ آلتینچی سی اولن صیوانک دزونک خان، ایامنده اولمق کرک فقط برنچه دونکانی لرننگ تقریرینی بوراده تحریر ایدالیم. بورون بر دفعه سبب اسلامیتلرینی جناب مدرس دب آخوندنگ خبری ایله جریده مزده یازمش ایدک اصل طوغرسیده اودور. اما بو خصوصی اوزاق مدت آدم لر دین صوراب نچه وقتلر قیلنمش دقت مز

دخی بوش فالمسون اوچون ایکنچی نقلی بو جایده یازمق مناسب کورلیدی. حکایه سی بودور مزبور کاودز واددی خان، تخته جلوس ایلدیکی ایله روزشب تدبیر عامه ده تدارک ایذب کیچه سی کوچه لرده کندی پاسبانلق کوزاتچیلک ایذب طولاشوردی. ختایلرنک «چنک» دیکی ساعت منزله سنده برنسنه لری وار کرک اطول لیالده وکرک افرسریالک بش چنک صوقده طاک بلنور بویله بری تغلف مقیاسدور. بر کیچه بش چنک صوقار ناک بلورمز خان تعجب ایذب چکده می خطا یاتا کده می تاعخیر اولدی دیوب تفتیشه آلور جنکده ایسه خطا یوق ناکنک تاخیرنده حکمت نه ایدیکنی موبد و حکیم لرندن صورادفک جواب ویررلرکه عند الله قدری اعظم بریبوک ذات بر توغریه آدم لر ایله مباحثه ایتمش اولده شرطلری ناک بلورمکه یا که کون توغمه به موقوف و معقود اولوب اوزاتنک کلامی یرینه کلسون اوچون قویاش تاخیر قیلنمش ناک ایسه قویاشنک شغله سی اولمغله قویاشنک تاخیری ناکنک تاخیرینی مستلزم دور دیورلر. مکر بوکیچه جناب حضرتنک معراج کیچه سی ایمشکه کفار مکیه شامدن کلن کاروان کون توغار کلر دیوب خبر و یروب آکا منتظرلر ایکن حق تعالی جناب حبیبینک سوزینی تصدیق اوچون شمس تاخیر ایلمش. خاننک تعجبی دها زیاده اولوب اونه کبی ذاترکه آسمان و افتاب آنک النده و امرزه اوله دیدکده حکمالر حقیقتنی بیان قیلب اوزات پیغمبر اولسه کرک که آندن صدور ایدن خوارق عادات عالمه معجزه اوله دیوب جناب اکرمنک مولودندن و مبعوثندن خبر ویرمشلر. خان بوکلامدن رسول خدایه محبت ایذب عند الله بویله بر معزز و مکرم ذاتنک ایامنده اولوبده آکا تبعیت ایتیم بو عاقل ایشی دکلدر البته آنک یولی ایله یور یوب دیدیکی ایله عمل ایدایم دیه غایبانه ایمان کتورمش حواشی لری دخی سنکله بیله یز دیوب بیعت ایتمشلر اتقافله مدینه به ایلچی یاریب ایلچی لر مدینه به وارمشلر خاننک سلام و پیغامنی رسول اللهغه ایرشدریب بعده قایتاچق اولدقده خانلری ناک التماسی بوینچه

رسول الله نىڭ رىسم و تصويرىنى آلب مکتوب ايله قايتمىشلىرى. قايتىدىن نىڭ رىسم
 ايلچى لىر رسول عليه الصلوة والسلام نىڭ او صافى ظاهره و معجزات
 باهره لىرىنى سويلوب خصوصاً اعظم معجزات شوق قهر اولمىغله خان
 مذکور ايامنده صو قىلان آقچه و تنكه لىرنىڭ بىر طرفنده رسول الله نىڭ
 تصويرى و بىر طرفده شوق قهر صورتى صالح بىر اورتاسنده
 خان نىڭ اسمى يازلىدىغى نى روايت ايدىلر. اما زمان سعادتده چىن
 ملكندىن مدينه يه ايلچى كلىكى سىر و توارىخ لىردە يازلمىش اولمىوب
 و تصوير مسئلهسى دىخى تجويز كورلمىوب و اول ايامك صو قىلان پول
 و تنكه لىرنى هيچ كىمنىڭ كوردىكى بىلمىمىوب مجرد آغز خبر اولدىقن بو غىرنىڭ رىد
 و قبولى حقنده بىر شى دىمىمە مترددم. مع ما فىه جريده ده يازلمىش
 خىردن بو حكايه دونكانى لىر آراسنده شايع و مشهور راقدر. خلفه آخوند
 دىدىكى بىر دونكانى ملا بو ايكى قولى تطبيق ايدىب شويله بيان
 ايلدىكه، كادوزى اودى خان حكما لىرنىڭ سوزيله رسول الله غه اخلاص
 و محبت ايدىب و ايلچى لىرنىڭ تصديق و تعريفى ايله اسلامه كلىمىش آن نىڭ
 وفاتى بعدنده خلىفى تاي هز و نىڭ خان، ياخود بونىڭ خلىفى كادوز و نىڭ،
 مجوسىلىكى اعاده ايتمك صدندە ايكى رۇياى حقيقى ايله تعجيد
 اسلام و انتشار دىن ايتمىش اولور دىدى اھ. رۇيا ايله اولن حكايه
 جريده زده يازلمىش حكايه دور. بو صورتده سهرقندىن كلىمىش علمالر
 بو خان نىڭ ايامنده كلىمىش اوله لىكن دب آخوند نىڭ بياننه نظراً رۇيا
 واقعهسى بو اولاد نىڭ آلتىنچى سى اولن صىوانك دزونك خان، ايامنه
 مصادف اولوب چىن توارىخنه نوعاً موافقتى واردور «ستىكتىب» باى
 سبب كان دونكانى لىرنىڭ اسلامه كلىدىكى اوشبو تالغ، اولادى نىڭ ايامنه
 اولدىغى ۵ شهور و محقق دور.

ايكنچى خان تاي دزونك، بىكرمى اوچ يىل اوچونچى خان كادوز نىڭ،
 اوتوز دورت يىل، دورتنچى خان چو نىڭ دزونك، بىكرمى آلتى يىل،
 صاحب تخت اولمىش آتاسندن ياش قالغان سببلى حد بلوغه يتكونچە
 آناسى «وؤخيو» خانم نيابة فرمان فرماى چىن اولوب ضبط ممالك

و ثروت اھالی یی كمالته بتكرمش مرأة ايكن مرادن زياده ايش ايتمش ديه يازمشلر.

بشنچى خان جوى دزيك ايكى يل، آلتنچى خان صيواك دزوڭ انچى قرق دورت يل، پادشاهلىق قيلمش. رۇيا ايله اسلامه كلن خان بو اوله. ختاي توار يىخنده بو ذات اولده عدالتلى ايسهده سوكره «لاما» لرنك ديننه كريب آنلره الوغ درجهلر ويروب حكومت كويالامالرنك النده اولدى بش يوز مك اش خانون بردن يعنى بر كونده لامالرنك طريقنى توتديلر آشا تابع اولوب آنلرنك يوليله كتديلر سوكره بى حد آدم او طريقنى اختيار ايتديلر ديه يازمش دور. «لاما» ديانلرى مانى وچغان كيكان اسمنده اولان الوغ روحانيلرنك مريد وتلمينلرى اولوب لاما ديننه كردى ديمكلرى اسلامه كلدى علمالرنك سوزيله عمل قىلدى ديمكلر. والا لاما اوز مقتدالرى ايكن آنك ديننه كردى آنلرنك طريقيله يوردى ديمك نه ديمك اوله هيچ بر معنا چقميور. بسى معلوم اولوركه اسلام مهتدىلر ينى كندى مضللى كى كوروب علمالرنى لاماديه يازيب لاما كلمهسى عىن اصلر، علما لفظندن آلمش اوله. ختاي توار يىخى نك بو تحريرى نامى سبقت ايدن مدرس دب آخوندنك خبر يتى مؤيد اولوب سنه سيك توغرى كلور يوقار وده چين توار يىخنه نوعا موافق وار ديديكم بوندنر. مزبور دب آخوند دونكانى لرنك اسلامه كلديكى سمرقند فتحىدين آز سوكره ديمش ايدى. سمرقند وبخارا فتحى عصر اولنك او اخرنك اولديغى توار يىخ ايله مثبت دور. خان نك اسلامه كلديكى و آشا تبعية اھالى نك، قبول اسلام ايتديكى جريده مزده مفصل يازلمش ايدى لازم ايدن آشا باقسون. مزبور كتابچهده عالم لرنك سوزى غيرى لره نسبة نص كى ديه يازدغم مشار اليه مدرس آخوندنك خبر ينى تصديقدن عبارتدر.

بشنچى خان صوڭ دزوڭ آلتى يل، سيكزنچى خان تاي دزيك خواڭدى، اون يتى يل، توفزنچى خان دى دزيك خواڭدى، پكرمى

بش يىل، اوننچى خان شوڭ دزىڭ خواڭدى، بر يىل، اون برنچى خان ساڭ دزىن خواڭدى، اون بش يىل، اون ايكنچى خان مودزىڭ خواڭدى دورت يىل، اون اوچونچى خان زىن دزىڭ، ايكى يىل، اون دورتنچى خان دىڭ دزىڭ، اون دورت يىل، اون بشنچى خان اودزىڭ آلتى يىل، اون آلتنچى خان صىواڭ دزىڭ ثانى اون اوچ يىل، اون يتنچى خان يى دزىڭ، اون دورت يىل اون سىكز نچى خان چى دزىڭ اون بش يىل، اون توقز نچى خان جودزىڭ، اون بيش يىل، يكرمنچى خان جوڭ صىواڭدى، اون اوچ يىل، بو جماعه ده يكرمى نفر ذوات ايكى يوز سكسان سىكز يىل پادشاهلىق فيلمشلىر. آغز اخباره بو اولاد بش يوز يىل حكومت ايتمش ديدكلرى جزاف اولوب دب آخوندنڭ اوچ يوز يىل مقدارى ديدىكى سوزى توار يىغه توغرى كلىدى بنا برين بو ذاتڭ سوزينه كمال اعتمنا واعتماد ايديورم. مشار اليهڭ اسمنى دب آخوند دغى ديورلر. هر ايكى نقلدن دونكانى لرنك اسلامه كلىدىكى اوشبو تاڭ اولادنده اولوب ختاي توار يىغندن مستفاد ايدىلن دغى بودور.

اسلامه كلكدن صوكره بو خانلرنڭ اسمى نهدن مسلمانچه اولمامش دىنلنمز حالا دغى دونكانى لر ختايچه و مسلمانچه ايكى اسم ايله سويلنمكده دورلر بزلرده هم روس قلمنده فلانوف ديه سويلنمك معتبر اولوب اوز ارامزده اصل اسم ايله سويلارز يازدغمز ختاي توار يىغندن اولمغله ختاي خلقى مسلمانچه اسم گه تللرى فصير قلمه كتورمك دغى آنلره عسىر اولدقدن اوز تللرنچه يازمشلر اوله. نتاك كم منغول خانلرى ختاي توار يىغنده بر اسم منغول توار يىغنده بر اسم ايله يازلمشدر.

اون يتنچى سالاه خىولاڭ اولادى

بونڭ و بونڭ صوگنده اولن دورت اولادنڭ وقتنده دغى يوفاروده كچمش آلنى طبقه خانلرنڭ احوالى كىبى اوز ارا بلوى و بولوكليك

اولدقدن حكومتلری تیز تیز تبدل اولمش یعنی بردن بره انتقال قیلنمش.
برنچی خان تاي دز و جو خواگدی، آلتی یل، ایکنچی خان دز و
واک جوتاک اون یل، بو ایکی شخص اون آلتی یل پادشاه اولمشلر.

اون سیکنچی سلاله خیموتاک اولادی

برنچی خان جواک دز وک اوچ یل، ایکنچی خان میاک دز وک
انچی سیکن یل، اوچونچی خان میاک دز وک ۲نچی بر یل، دورتنچی
خان فی دی خان ایکی یل، بودورت آدم اون دورت یل پادشاه اولمشلر.

اون توقزنچی سلاله خیمودز وک اولادی

برنچی خان کلودزو، ینی یل، ایکنچی خان چودی، دورت یل،
بو ایکی آدم اون بر یل حکومت ایتمشلر.

یکرمنچی سلاله خیمو خاگ اولادی

برنچی خان خاودزو خواگدی، ایکی یل، ایکنچی خان ایگدی،
ایکی یل، بو ایکی آدم دورت یل خانلق قیلمشلر.

یکرمی برنچی سلاله خیمو جو اولادی

برنچی خان تاي دزین خواگدی، اوچ یل، ایکنچی خان شی
دز وک غوجوگ ساگدی خواگدی، بر سطر القاب ایله آلتی یل، اوچونچی
خوگ دز وک خان، برنچه آی بو اوچ نفر ذوات توقز یل پادشاهلق
قیلدیلر. اون یتنچی سلاله دن بو رایه قدر بش طبقه اولوب بو بش
طبقه ناک ابتداسی هجرتنک اوچ بوز یکرمی توقزنچی سنه لرنده خلیفه
عباسیه دن مستکفی بالله ایامنده باشلنوب اوچ یوز سکسان سیکزده
قادر بالله ایامنده اتمامه ایرشمش جمله سینک مدت سلطنتی ایلی دورت
یل اولمشدر. کاشغرده صدیق بو غرا خان ناک دوری بو بش اولادنک
ایامنه تصادفی ایدر. چین ده اسلام دولتی ناک انتھاسی صوگنک ختایلی لر
اوز ارا اتفافی اولمیبوب حکومت تالاشندن مملکت لر کوب تولقونلنمش
دیوب سابق دب آخوند مدرس سویلمش ایدی اوکونده المزد
ختای توار یغی اولمدقدن حقیقته مطلع اوله مامش ایگ شمدی معلوم
اولدی مشار الیهک دیدیکی بو ایمش.

يكرمى ايكنچى سلاله صوڭ ئالتا اولادى

ابتداسى ھجرنڭ اوچ يوز سىكسان سيكزنچى سنهسى مذكور
 قادر بالله ايامنده باشلنوب برنچى خان تاي دزيڭ شيكىدى خواڭدى،
 اون يتى يل، ايكنچى خان تاي دزيڭ خواڭدى، يكرمى بر يل،
 اوچونچى جڭ دزيڭ خواڭدى، يكرمى بش يل، دورتنچى چيڭ دزيڭ
 خواڭدى، فرق بر يل، بشنچى ايڭ دزيڭ خواڭدى، دورت يل،
 آلتنچى شيڭ دزيڭ خواڭدى، اون سيكز يل، اوشبو خان ايامنده
 چنلورلر عسكەر عظيم ايله آلتى شهره استلا ايدب پاي تخت اولن
 «بلاساغون» قدر كلمش ايكن ايڭ خاننڭ اوغلى طوغان. خان يوز ايللى
 مڭ عسكەر ايله فارشوليوب مملكتدن سوروب چقاردىقى توار يغلرده
 مرسومدر. بو سفردە چين عسكرى مليوندن زياده ايدىكنى يازمىشلر.
 يتنچى خان جى دزي خواڭدى، اون بش يل، سيكزنچى خان
 كوي دزيڭ خواڭدى، يكرمى بش يل، توقزنچى خان چيڭ دزيڭ
 خواڭدى، بر يل، اوننچى خان كاودزيڭ خواڭدى اوتوز آلتى يل،
 اون برنچى خان سپودزيڭ خواڭدى، يكرمى يتى يل، اون ايكنچى خان
 توالڭ دزيڭ خواڭدى، بش يل، اون اوچونچى خان نيڭ دزيڭ خواڭدى،
 اوتوز يل، اون دورتنچى خان لى دزيڭ خواڭدى، فرق بر يل، اون
 بشنچى خان دزيڭ خواڭدى، اون يل، اون آلتنچى خان كوڭ دزيڭ
 خواڭدى، ايكن يل، اون يتنچى خان دوالڭ دزيڭ خواڭدى، ايكنى
 يل، اون سيكزنچى خان جوۋ اودى پيڭ خواڭدى ايكنى يل. بوفامبلياده
 اون سيكز نفر ذوات اوچ يوز يكرمى بر يل، پادشاه بولمىشلر. بونڭ
 قىبلىنك كچمىش بش سلاله نڭ دورى خارجه منغول تاتارنڭ مداغله سندن
 ايچىدە اوز ارا اختلالدن تمام فرغين وسوركيمن ايله مضطرب اوتەش
 ايكن نوبت بو طبقه يه كلكدە ايچ اختلالنى كوچ ايله باصوب منغول
 تاتارى ويركوايله توقتاتدى. اون بشنچى خان اولن «دزولڭ خواڭدى»
 وقتنه قدر اھالى غايت تنج و آسودە ليك ايله عمر كيچورمىشلر ايكن

اخیرغى اوچ خانڭ ياشلغى سببلى اھالى يىنە اختلال ھادىتەنە عايد اولوب بو بى تىچلىق دن استفادە ايدىرك «خوبلاى خان» عىسكەر عظيم ايله وارىپ ممالك چىنى مالك و باجىن تىختنە صاعب اولدى. بونڭ اولادىنە ختايچە «ابۇاك» ديورلر.

يكرمى اوچونچى سلالە ايوانڭ اولادى

بو طبقەنڭ اوڭى خوبلاى خان ابن تولى خان ابن چىغزخان دوركە بغدادى خراب ايدىن وظيفە عباسىيەنڭ انقراضنە سبب اولىن ھلاكو خانڭ بيوك برادرى اولور. ابتدا خانلغى ھجرتڭ يتى يوز دورتنچى سنەسى، باشلنوب روم سلطانى غازى عثمان عاليشان ايله معاصر اولە

برنچى خان ختايچە شى دزووينڭ وڭاوخوانكىدى اوخان بو بر سطر القاب مونغولچە خوبلاى خان ديمكىر اون بش بىل پادشاه اولوب كوب كاروعدالتلر كوستىرمش عھوما چىن اولكاسنە وتتار ومنغول وسائر ملوك طوايىلرڭ كلسنە نافذالحكم خان اولمش پاى تىختى باجىن پكىن شھرىدر پادشاه آروغى دىان قنال بونڭ ايامنە قازلمش بو خان چىن اويكاسنى تاماماضبط و تىسخىرايتدكنىكرە ياپونىە مھلىكننە قصد وسفر قىلمش ايكن دورت يوز عددىمە ايله چقان عىسكرنڭ اكثرى دريايە غرق اولوب آزدن آزى قايتدىغى بعض اسلام توارىخندە كورلدى اماختاى توارىخندە بو واقەى بى خوبلاى خاندن مقدم يازمىشلىر. ايكنچى خان جىڭ دزىڭ خوانكىدى، مونغولچە اول شىتوتىمورخان، اون اوچ بىل اوچونچى اودزوخوانكىدى مونغولچە جايىسان كولوك خان، دورت بىل، دورتنچى جىڭ دزونىڭ خان، منغولچە بايانتوخان توقز بىل بشنچى ايسڭ دزونىڭ خان مونغولچە كىيگان خان اوچ بىل آلتىنچى ناي دزىڭ خوانكىدى منغولچە ايباسون تىمور خان بش بىل يتىنچى مېڭ دزونىڭ خان منغولچە كوشالە خان

بر بل سیکزنجی اویڭ دزیڭ خان منغولچه طوتیمور خان، اوچ یل توقزنجی شونکدی خان منغولچه طوغون تیمور خان اونوز بیش یل و جماعه ده توقز نفر خان خواکدی لقبیله سکسان سیکز یل، حکومت قیلدیلر بو اخیرغی توغون تیمور خان یاز یله چق میڭ اولادیڭ چینه مداخلسیله آڭا مقابله یه فادر اولمىغندن پکین دین چقب منغولستانه کلوب قرار لىمش طائفه منغول و اراضی منغولستان بتمامها بونڭ تصرفنده اولوب ترکستان شرقی یعنی آلتی شهر ولایتی و ترکستان غربی و فرغانه و ماوراءالنهر کلا بوخانڭ ضبطنده اولمش بزم اسلام توار یخنده توغلو ق تیمور خان دبه یاز یلن ذات بو اولمىغدا کاکا صحراسنی قوم باصوب خراب ایتدیکی خبرڭ حقیقتنی بلمک اوچون آفسو شهرینه وارد قده مولانا حضرت لرینه ملاقات اولوب اسلامه میل قیلدیغی وایلايه فایتقده نچه مڭ نوابغانی ایله ایمانه کلدیکی خمه مرنڭ آلتی شهر ماده سنده یاز لىمش ایدی. ختای توار یخنده بوخانڭ بکین دن چقب منغولستانه کندیکنی یازمش آندن سوڭره غی احوالنی یاز ماش بو خانڭ اسلامدن اول اسمی توغلو ق تیمور اولوب بعدالاسلام محمود قویولمش ایامی امیر تیمور ایله بر وقتده اولوب سککسینه نظرا حکومتده ایکسی مشترک کورنور شویله که سککسینڭ بر یوزنده سلطان محمود یاریغی امیر تیمور ایکنچی یوزنده ضرب سمرقند و نازک خط ایله سمرقند کلهمه سی آرقاسنه تسکاری قیلب عمان املاسیله یاز لىمش یوقار و سنده حجه بو صورتده بر خط دخی وارسنه سی جویلمش بلوب برله ادى.

ختای خلقیڭ «لى» یعنی دین و آیین لرنده پادشاه اولن ذاتی هر نه قدر قتله مستحق ایسه ده اولدرمک قطعاً جائز اولمىوب یا عزل یا خود اوز اختیار نچه خواه لىمش یرینه عزت ایله اوز اتمق قانون قدیمه لرندن اولوب بنا برین توار یخلرنده اعیانا معزول یا مطرود اولنلر کورنور صدا مقتول خان کورلمیور. العزل موت قاعده سنی محکم طوتیشلر اوله.

يكرمه دورتنچى سلاله ميڭ اولادى

بو اولادنىڭ اول جلوسى امير نيمور كوركازنىڭ اواسط حكومتىدە
يتى يوز توقسان ايكنچى ھجرىدە روم سلطانى يلدزم بيازىدخان
ايله بر يلدە تخته كچەش دور.

برنچى خان تاى دزىڭ خواڭدى يكرمى توقز يىل پادشاهلق
قىلمش بو آدم اصلى خانزادە اولمىوب اوز لرنچە مرىد ترىبە ايدىچى
لاما جماعەسندن ايمش كندىلرنچە صاحب كراماتدن صايوب حقدە
بعض خوارق عادات ومز خرفات بىغايات نقل ايدىلر مرىد واتىباى
كو بىايدكدنصكره باش كوتارىب شوڭدى خوانىكىدى يعنى توغلقوق
تيمور خاننى پاي تىخىدىن چغارىب ممالك چىننى مالك اولدى خىلى
عدالت ايله توردى ايكىنچى خان كوى دزانك دىڭ دورت يىل اوچونچى
خان چىڭ دزىڭ ويڭدى اوتسوز بر يىل دورتنچى خان
چىڭ دزىڭ جوۋ خوانىكىدى بر نچە آى بشنچى خان سيوانىڭ دزىموناك
آلتى يىل آلتىنچى خان دزونك چىڭ تونك دىفعا اولىدە آلتى يىل
منغول اسارتىدىن قىتولوب قايتىد قىدىنصكره تانك شونك لقبىلە سىكىز يىل
جمعى اون دورت يىل پادشاه بولمىش بونىڭ ايامى منغول محاربەسى
ايله كىچوب صوغىشەدە اسير توشمىش ايدى مال قوتى ايله ازاد اولنوب
ىنە تخته كچەش ايسەدە منغوللر ھنوز مداخلەدن كىروتورمادىلر.

يتنچى خان كونك چىڭ خانك دىنك خوانىكىدى يتى يىل سىكىز
نچى خان نانك شونك سىكىز يىل توقز نچى خان سانك دزىنك خوانىكىدى
اون اوچ يىل اوننچى خان سىودزونك اون سىكىز يىل اون برنچى
خان اوۋ دزىڭ جىڭدى اون آلتى يىل اون ايكىنچى شى دزىڭ سىوۋ خوانىكىدى
قرق بش يىل اون اوچونچى خان مودزونك جو خوانىكىدى آلتى يىل
اون دورتنچى خان شىڭ دزنك سانك خوانىكىدى فرق سىكىز يىل
اون بشنچى گوانك دزونك چىڭ خوانىكىدى بر آى اون

آلتنچی سی دزونك تانكسى یتى اون یدنچی خان چونك چيک خوانكدى اون یتى یتى بو اون یتى نفرذوات ایکی یوز یتیش یل حکومت ایتمش لر ابتداسی آلتنچی خان دن صوگرهغی خانلر منغول لره ویرکو وملازمت ایله تورمش ایسه لرده منغول لر بوگا قناعت ایتمایوب هر وقت چین اولکاسنی تالاب بی تنچ ایدر ایدیلر آخر کار منغول تتر اتفاقله باصوب باروب باچین نی آلدیلر. منجور نسلندن که منغولنك بر بطونی دور شونکچی ابن نای دزونك نام ذاته سلطنت تاجنی کیدروب باچینده سریره صعود ایتدیلر عصرمن اولن اوشبو ایامغه چه خانلق بوشعوبدن اولوب بوگا دیچین اولادی دیور لر.

یکرمی بشینچی سلاله دایچین اولادی

بو طبقه نك خانلقى هجر تنك بر مك آلتمش ایکنچی سنه سی باشلنوب استنبولده سلطان ابراهیم ابن سلطان احمد خان وبخارده ندر محمد خان ابن دین محمد خان فرغانه حکم دارلرندن شهمست بی لره معاصر اوله. برنچی خان شونکچی اون اوچ یاشنده تخته کیچوب اون سیکز یل پادشاه بولدی روسیه ایله ابتدا رفت آمد بوخانك وقتنده باشلنوب پایکوف نامنده ایلیچی پکنه واردی بو عینده چین اولکاسنك سیل لر اولوب کوب بلاد وشهرلر خراب وکوب آدم هلاک اولدندن ایلیچی نك ایاغی نامبارك لکندن اولدی دیه تشاوم ایدب خان حضرت لرینه دخی شامتی سرایت ایدر سرایت ایدر خوفندن ایلیچی نی خانك حضورنه کردردمیلر. کردردم کلرینه بهانه باشقه صورتده کوسترلیدی. بو خانك ایامنده اولکی طبقه نك تصرفندن چقمش یرلر کلسی ارجاع واسترداد ایدلدی یعنی قایتوب آلتدی خان یاش ایسه ده وزیرى وعی آمووانك حکم باشنده بولوب کوب ایشلر نی ترتیب و تنظیم قیلدی.

ايكنچى خان كانكسى آلتىش يىل خانلىق قىلدى بونىڭ وقتىدە دىنى روسىيەدىن ايلچى باردى ناروچىن بىلەسىندە تراكتات يىزىلدى روسىيە ايلە اول تراكتات بودور بو خان عدالت ايلە مشهور نظام وترتيب ايلە معروف اولوب اوزايلچىلارنىدە ليوتا اسمىلە يادايدىلور كە قانۇنى دىك اولە

اوچونچى خان ايۇنىڭ چىڭ اون اوچ يىل حكومت قىلدى بونىڭ ايامىدە ختايدىن روسىيە ايلچى كلوب لىسانىزىدە تىاختى سويلينور كىباختە تراكتاتنى يازلدى روسىيەدىن دىنى ختايە ايلچى وارىب بعض شروط نامەلەر قىرارلدى بو خاننىڭ ايامىدە باجىن دە بيوك زلزە بولوب بتون عمارات قالمىبوب يوز مگىن زىيادە انسان تلىف اولمشىدور. دورتنچى چاڭلوڭ خان آلتىش دورت يىل پادىشاھلىق قىلدى بونىڭ ايامىدە آلتى شەر كاشغر ولايتى تىماما ضبط واستىلا ايدىلوب تىياڭ شانىڭ تاغى اطرافىدە كوب جايلارغە شەرلەر سالندى چونغار خانلىغى بتوردى بو خاننىڭ اوائل جىلوسى حضرت آفاقنىڭ اواغردورنە مصادف اولور چونغار يعنى ايل خانلىغى كە قىلماق خانى دور و آلتى شەر و تىيانىڭ شانىڭ نواھىسىندە اولن سوقىشلردە يوز ساندىن آرتوغراق آدم تلىف اولدىغىنى يىلزمىشلر بىر مىليوندىن زىيادە دىمكىدور مبالغە بولسە كرك ياخود اولكى محاربەلەر ايلە مەجموعى مراد اولە كە ولايت اوچون اول آخر بو قدر انسان تلىف ايدىلدى دىمكىدور.

بو ائىنادە غەرب طرفىدىن آبلانى خان چونغار قالموقلارنىڭ يىرىنە قىدم باصدىغى اوچون بونى روسىيەنىڭ القاسى ومعنوى امدادى دىوب اوفكاوكىنە قىلمىش بىر نچە يىلر روسىيە ايلە بارمىق كىلكلرى كىمىسلىدى غولچە وچوچك بىلەلرىنىڭ بىناسى بو خاننىڭ ايامىدە دور بىر يوزىدە مىسلىمانچە كاڭلوى و بىر يوزىدە ختايچە يازىلن قىزىل بارمىق بو خاننىڭ دىورلر. شىخودن تامناص رومچەيە قدر اولن اورمانلىق قرە يىغىچ بونىڭ ايامىدە ايكىلەش اولدىغىنى سويلدورلر.

بشنجی خان دزاچیڭ یکر می بر یل خانلق قیلدی بونڭ وقتندە روسیەدن ایلچی واردی اما یوقارغی یازلمش اوفسکه سببندن پکین که کرکوز مدیلر دوستلغی نڭ ثباتی اولمیان دولت ایله آشنالیق قیلدیق شانمزه لایق دکلر دیمش لر آلتنجی خان داوژنڭ کواژنڭی اوتوز یل خانلق قیلدی کاشغردە جهانکر خواجە غلبەسی بونڭ زمانندە بولمیشدر. چین اولکاسندە افیون ایکمک صانمق آلەق وتارتەق یساق قیلنوب بو سببندن اوز ایچندە اختلال چقدی بو یساق و اختلالنی غنیمت بلەرک انگیلزلر افیون کتوردیلر حکومت آنی منعه چالشدی انگلیزلر عناد ایتدکده ختایلر ایگیلزنڭ پاپورنی افیونی ایله بیلە کویدردیلر یاندریلر بو بهانه ایله انگلیز مجاریه آچدی ختای مغلوب اولهرق پکین دە صلح نامه ترکتات یازلدی هجریه برمڭ ایسکی یوز آلتمشنجی سنەدە بوند نصره آمریکا ایله وهم فرانصوص ایله دە ترکتات بصاشدیلر ۱۲۶۵ نچی هجریه دە اجنبی لرنڭ بو مداخله وترا کتات لری مشهور تایفونان صوقشنه سبب بولدی خیلی اوز اققە تارتلدی تایفونان دیمک حریت وتنچلق دیمک معنادە اولوب چونسکه بو اختلال حکومتنی اهالی اوز لری آلوده جمهوریت اولهرق اجنبی دولت لرنڭ تعرضندن مداخله سندن مملکت نی صافلهق ادعاسندە باشلانقدن علی خلاف واقع فسادە اصلاح اسمی ویرلمش مسمی بالنقیض اوله.

یتنجی خان «ساک فیک کباک فولڭ» اون بر یل پادشاه بولدی. تایفونان فتنهسی بونڭ وقتندە غایت اوج آلیب نانکین شهرنە میڭ اولادندین «خوڭ سیوچو چواڭ» نام آدمنی خان کوتاردیلر لقبنی بوغدی خان اتادیلر. بوفساد اثناسندە انگلیز فرانصوص ینە مجاریه آچوب «قانتون» «میچون» شهرلرینی ضبط ایتدیلر. بساجنه دخی کوز نکمشلر ایکن مدعاسنی آلوب مصالحه قیلدیلر. بوندن اوج یل سوگره تکرار انگلیز فرانصوص کلوب باجین شهرینی آلدیلر خان پای تختنی تاشلب چقدی. اولگی شروط و مقاوله اوستنه ینە نچه تکلیف مالا یطاق لری بوکلتوب طوعاً و کرهاً قبول ایتدردیلر

ختايە تمام مويون ايكنرديلر. بو ارالقده روسيه ايله غولجه تركتاني
يصاليب مڭ ايكي يوز يتمش ايكنچى هجر يەدە «غولجە يە، بولجە يە»
يعنى چوچك شەرىنە كونصلار قويولدى.

سيكزنچى «توگجى خان» اون تورت يىل پادشاهلىق قىلدى. بو
خاننىڭ صغبرلىكى سببىلى ەمى «كوچوڭ واڭ» نىابە حكومت ايدىب
بو ذات تايفونان اختلالنە نھايت ويردى ايسەدە جريدە مزده ياز يلمش
ظلم وتعديات ضربندن «شانچين» ولايتندە «دونكانى» لار بوزلدى.
بو دغى بىر طرف بولوب باصلدىغى اثنادە غربى دونكانى لار اختلال
چقارىب آلتى شەره يعقوب بيك، غولجە يە ترانچى رومچە مناصدە
دونكانى لار حكومت قىلدىلر. بومحاربە نڭ اولندن باشلىب «داخوشاخو»
بھادرلرنڭ شانچين دن چقب خوجو سوجو بلدەلرينە كلوب توقتادغينە
قدر جريدە مزده يازلمش ايدى. آندن صوكرغى واقعاتنڭ ھىرى
مزبور داخوشاخولرنڭ اخير احوال لرينە چە محل بمعل بو كىتابچە موزنڭ
يوقارو بابلرنە ياز يلوب كچمشدر. بو خاننڭ اخير اياملرنە كە
مڭ ايكي يوز سكسن سيكزنچى هجر يە ايدى غولجە شەرى ترانچىلر
الندن روسيه تصرفنە اوندى ۱۲۸۹ نچى هجر يەدە چوچك كە ختاي
كلوب توشدى. توقسانچى سنە ختاي عسكرى نڭ باشلىغى ژايننوى
غوبورناطور يعنى سردار اكرمى «فويا جاڭچوڭ» آيكوز بلدەسى،
سيركىبول شەرىنە واردى بوغبرلر بتمامھم يوقارودە ياز يلوب اوتمشدر.
صاحب الترجمە «توگجى خان» اون دورت يىل نخت نشين
پادشاه چين اولوب ھنوز رشدكە يتار يتماز فوت اولمغله اورنە
برادرى، كواڭصوى خان جلوس ايلدى.

توقزنچى خان ختايچە «كواڭصوى خان چوڭ» منچوچە
«بادراڭغە تور خان» قلماقچە «بادر لپوتورون خان» قضاچە «ايچىن
خان» اوچ ياشندە ياخود بش ياشندە ايكن نختە چقارلدى. اوچ
ياش بش ياش دىە ترديدلە يازلدىغى فى الحقيقت اوچ ياشنە اولوب
وزرالر ايكي ياش انعام اينمشلر ديدىكى خبر شايع ومشهرردور.

عرف و آيين لرندە بويلە عادەتلەرى وار ايشكە حضرت آدم نىڭ منسوخ ميراثنى بونلر توتمش لردور. بو خانىڭ جلوسى بزم چوچك كە كلد كەزنىڭ ايسكنچى سنەسى ايدىكە ھجرىە ۱۲۹۲ نچى وميلادنىڭ ۱۸۷۵ نچى بلىندە ايدى. بونىڭ ايامندە اولان وفايعلر ختاينىڭ رومچە مناص شەرىنى آلدىغى و آلتى شەرى ضبط ايدى كاشغره واردىغى ايللا ايالتنى روسيەدن استرداد يعنى قايتاردىغى وسائر وسائر حوادث ساقيات باسر هم يوقار و دە يازلمش اولدقندن تكرر نە حاجت قالمادى سنە سياقتندن جەملەسى تىسطير ايدلمشدر.

ماڭ ايكى يوز توقسان بىش نچى ھجرىە دە ختاى دن چونك صو نامندە ايلچى پتر بورغە بارىپ سوز فرار لنىمىوب قايتدى ۹۷ نچى دە ايسكنچى ايلچى تىزىن پتر بوغدە صلحە توقتاشوب توقوز ميلون بدل ايلە ايلامضا فاتى ختاىە قايتوب برلدى ونچە شروط دخى تعيين ايدلدى بو تركتات يعنى مصالحە نامە توباننە تحرير قىلنور.

ايدى بو توارىغچە مز اكرچە اجمالى يعنى فقط خانلرنىڭ اسم وعددىن عبارت اولوب تفصيلدن عارى دور لىكن اما بوندىن اقدم بزم اھالىمزدە بو قدر چە دە ختاى توارىغى نىڭ ترجمەسى كورلمىدىن من بعد بو خصوصە ھر قانچە مفصل توارىغ يازلور ايسە جەملەسى بو مترجم چا كرنىڭ شا كردى مئابەسندە اولوق اھل ادراكە مستور و اھل بصيرة دن مخفى دكلدر. بوگا نە در چە دە جىتام ونە مرتبە دە اھتمام تمام ايتدىكم غيرى لره نە ايسە دە بلەزلر نە ديسە دە اھل قلم انكار ايدە مز ظنندە يم العلم عند الله المتعال خصوص سنەلر ينى تطبيق دە تارتدىغم خدمتى كوز آلدندە توتسەلر كرك.

تجدیدات ۱۳۲۵ سنهیه قدر

بزم حج سفرینه کتدکه زدن سوکوره یعنی ۱۳۱۵ نچی سنه دن باشلاب چوچكده او ان تجدیدات و تعمیرات اوشبو یاشادغمز ۱۳۲۵ هجر به که قدر اجمالاً بیان ایدیلور.

۱۳۱۵ سنه ده قبله طرفندن بر کوچه زیاده ایدلمش قره یوسف اویندن تاوجان قوراسینه قدر اوزانمشدر.

اوشبو ۱۶ نچی سنه چوچكده محمد نور ایشان ابن خضر بازار اورتاسنده حاجی ابراهیم کشفری جاینه بر خانقاه بنا ایدب اوکتبر اولنده ندر آشلرینی اونکاریب ختم قرآن ایله دعا فاتحه دن سوکوره نماز اوقولمیه باشلدی. اول ایشان مزبور اوزلری امامتلسککه اوتوب نوردی بعده بر آز مدت میان باقی خان ابن میان رافع موقتاً امام بولدیلر ثم بلا تعیین هر کم امام اولارق تاشقاری کلنچهیه قدر یویله توردیلر.

۱۳۱۷ نچی سنه اولی ایله حسن ابن عبدالله بریشفی افسقاللیق منصبه مندی اوشبو سنه یازنده یوقارو طرفدن بر کوچه زیاده ایدلدی عمر علی ومیرزا علی اکه قوراسندن تا صو یقاسینه قدر ممتد اولدی ینه اوشبو سنه ده مناص دونکانلری بوزلوب مسلمانلردن کوب آدم تلف بولدی. فسادچی باشی ناصرالسیدین ایشان ختاچه لیجر نامانک بر ذات ایدی، بو واقعه ننگ بیانی بویله ایمشکه مزبور ایشانننگ اصل تولدی کومدی قصبه سنک اولوب یکرمه بش یاشلرنده ایشانلق ادعاسیله کومدیده بر خانقاه بنا ایدر. سلوک بتراتوب ذکر و حلقه ایله آز مدتده آتاغی خیلی جایله کیدر. مرید مخلص لری کوبایوب بر نچه مکه یدر. بوندن دماغنه حکومت هوسی توشوب بویله بیوک بر مقصدننگ مناسی مال و اعصابه موقوف اولمغله مناص شهرنده مالدار

وزنکین افراسی کثیر نافذ الکلام وکبیر «ساک جاگودای» نامنک مشهور و معروف بر آدم اولوب بوگا استناد ایتک صدنده نچه تزویر و آل و فائده بالمآل ایله مزبور بایی کندینه مرید ایتمه ترغیب و تشویق ایده کورسده بای ایشانک سوزینی اصفا ایتمز آنک بولینه کتمز. ایشان ایسه اصفا ایتمدکنه قومیوب اصرارنده دوام ایدرک بویله مکر ایلرکه بر آدمی رمال و فالچی صورتنه قویار تمام تعلیم ایدب مناصه یپارر دیرکه ایشانی مطلق کورممش بلممش اولوب ایراقدن کلهسن فال ایله غایبدن خبر ویرهسن منم او جایده مریدلریم سنک دیدککنی تصدیق ایله شهرة ایدرلر بعده بر علاج قیلب مزبور بایه یعنی، ساک جوگدایه ملاقات اولهسن حقنده فال آچوب آکا دیه سنکهسندنه بر الوغ دولت کورنور. لکن آندن ابا ایدر ایش سن نه دور اودیوب سؤال ایدرسه باشکده پادشاهلق تاجی کورنور اکر بر عزیزنک سوزینه کوروسن آنک دیدکیمله یوروسن بو دولت سکا واولادکا میراث قالور دیوب بوکی مکرلری اورکاتور دعا فانه قیلهرق فالچی بی یوناتور فالچی ده مناصه کلوب بر نچه آی وایام فال ایله شهرة چقارر ایشانک مرید مخلص لریده بونک ایگریسنی توغری توغریسنی مبالغه ایله طولی قیلب، قضار امزبور بای نه اوله آدملرنک تعریف ایتدیکی فالچی بی بر تجربه ایدایم دیه اوزینی بلدر مبوب بر کون فالچی یه وارر بنم حقمده نه کورنور دیه سؤال ایتدکده فالچی ده بلوب بلمامش اووب فال تاختهسنی الینه تزویر ساختهسنی یاننه آلارق تاشلرینی تیروب قاشلرینی کیروب کوب تائی و تفکردن سوگره باینک یوزینه قاراب صقالنی ناراب کوزینی یوموب آغزینی آچوب بیتنی صیفا باشنی قاشوب اورنیدین توروب بر ایکی قدم یوروب ینه کلوب فالنی صالیب اسمانه تکلوب حیرته طالب عجا بویله دولت سگامی میسر اولور ایش دیر. نه دور او دیو صورادقده، ایسکده لباس صولت باشکده تاج سلطنت کورنور بر دولت بر ذاتنک دعاسنه موقوف ایش دیدک

باينڭ نفس امارەسى حرکته کلوب ايشانه وارر مرید اولور ايشانده بونی نیز زمان کمالته يتکوروب الینه خط ارشاد ویرر مناصه بونی خلیفه قیلور. چونکه بو زمان ماله اعتنا بايه اعتبار ایدر اولدقدن «ساڭ جاڭودای» مرید اولدیغی ایله فقط مناص دکل اطراف شتادن دونکائی لر کلوب خلیفه یه قول تابشروب آنندن ايشانه کیدر لر ايشاننڭ دعاسنه مسارعت ایدر لر اراده بریل اوتار اوتمز ايشان مناصه کلوب خروج اسبابنه تشبث و ظهورنڭ آلاتنه تمسک ایدر. اولڭگی فتنه لرنی کوروب اوصانان بعض دونکائی لر بو ایشه راضی اولمیوب محکمه یه بلدردکده بو مصلحتنڭ باشی کیدر دیوب سوراب «ساڭ جاڭودای» دور دیدکده او آدمین بویله نامعقول ایش صادر اولمز دیه خبرچی نی تکذیب بلکه ضرب ایله تهدید ایتدکدن تکرار بو حالی سویلمکه کمسه نڭ جرأتی قالمامش. وعده لی کونده اطرافدن دونکائی لر مناصه کلوب جمع اولوب ايشان و خلیفه نڭ اشاره سینه منتظر لر ایکن سنه مرقوم صفری نڭ یکرمی آلتینچی کیچه سی ۱۸۹۹ نچی میلاد اییوننڭ دغی یکرمی نچه سی ایدی جمله دونکائی ايشاننڭ اجازتیه باش کوتاریب شهرنڭ ایچنه هر یردن اوت قویدی لر قورغانه یوکور میوب تالانه قیولدی لر. بونلر بو حالده یوکریشوب یورمشلر ایکن ختای عسکری قورغان اوستوندن اوق آتوب اوت باقتیسنده یورن مسلمانلردن کوب آدم تلی اولدی تاڭ آتدیغی ایله قورغاندن عسکر چقوب مسلمانلر هر طرفه قاچدی لر ختای لر قولغه توشکان مسلمانلرنی امان ویرمیوب اولدروب بر کون ایچنده بویله بیوک ضایعات لر اولدی نچه ماڭ آدم بیکار بوشقه اولدی. بو قارغشه لیک وقاریشق لیک اراسنده ايشان نابدید اولوب مقتول لر ایچنده بلومسز کتدیکی یاخود کرامتله اوچوب بر جایه یتدیکی معلوم اولدی «ساڭ جاڭودای» اوغلی ایله اسیر توشوب «هېسه قویلدی مناصدن رومچه یه یبارلوب بر نچه آیدین سوڭره ایکسی بیله صویولدی اهل عیال مال ومنالی مصادره ایدیلوب غزینه یه آلتدی بو جاڭودای رومچه سیکی

یعنی غوبرناسی ایچنده اهالی نڭ ایلڭ بایی وهر ایشده مسلمانلرنڭ مصلحت کنداری ایکن اخبرده بویله درده دوچار وبویله بلایه کرفتار اولدی کتدی توابعاتنی کفار النده خوارزار ایتدی. بو فتنه باصلدقدنصکره دخی ختایلرکوب دونکانی لرنڭ باشنه یتدی.

بو بلای مستوعب مذکور بایه واهل مناصه بر عزیزڭ بددعاسیله اولدی دیورلرکه جریده مزده یازلمش «دب» آخوندنی ختایه شکایت ایدن بو آدم اولوب اول حینده اهل مناصڭ اکثری اخبرده کلسی بای طرفلی اولارق عزیزى سورکون ایتدرمشلردی. مزبوز عزیز او آنده بایه دیمشکه: حالا اختیارڭل بو قدر پوللر ساچوب بنی خانه مدن چقاردڭ. الله تعالی سنڭ مالکنی اختیارسز الکن آلوب خانه کنی خراب ایتسون دیمش. اون اوچ یلده عزیزڭ دیدیکی کبی اولدی دیرلر. بو بلوادن قاچوب کلن بر دونکانی نی چوچکده نوتوب چابدیلر مناص دونکانی لری نه یرده کورنورسه بر یله قدر بویله یابدیلر اوشبو ۱۷ نچی سنه ۲۵ نچی شعبان ۱۵ نچی دیکابر ایدی چهارشنبه کونی اصول جدید افتتاح ایلدی. ۱۸ نچی سنه که میلادڭ ۱۹۰۰ نچی وختایچه کواکصوی خان نڭ ۲۶ نچی یلی دور عثمانلی دن غیرى جمیع دول آوروپا ختایه هجوم ایذب «پیکین، باجین» نی آلدیلر بو محاربه نڭ باش سببی گرمانیانڭ باجینده اولن سفیری نڭ قتلی ایسه ده ختایه بر ضرب یدرمک بلدکلرنجه ایزوب دیدیکلرنجه یوردرمک آوروپالولرنڭ اولدن افکار فاسده واتفاق کاسده لری ایدی بونیت ظالمه لرینه مزبور سفیرنڭ قتلی باعث قتال ونچه ملیون تلفات مال وهلاک رجال اولدی.

چونکه زمان قدیمده چنلور هنر وصناعت قوت وصلابت ایله جملہ دوللره اوستون وربع مسکونه ستون کبی اولمش ایکن بو سوکفی عصرلر اولگی یه قیاس ابدلمیوب آوروپالی لر آیافلندقین بو یاق بونلرنڭ شهرتنه شکست وقوتنه نقص کتوردکن چنلورنڭ اوقیانلری وبیلنلری دنبادن خبردار اولنلری اگر بو کیفیتده کیدیلور

ایسه اخیرى وخیم وحکومتیز سقیم اولمق مجزوم ومقطوعدر دیسه نظامی عسکر ترتیبینه اهالی بی ترغیب وآروپا اصولی تعلیم وتعلمه تحریض ایدب خان نك سعی واجتهادی دخی کیچه وکوندوز بوامرنك اجراسنده وبوکارنك اکمالنده اولدیغی کورلمکله آروپالی لر بونی دفته آلیب چنلورلر آز حساب ایله اوچ یوز میلیون وزیاده سیله بش یوز میلیون نفوسدن عبارت بر بیوک دولت دور اگر هنرلنوب بزم کبی آلات ناریه وعساکیر نظامیه یه مالک اولورسه سوگره تجارتیزه خلل بلکه ملکزه ضرر کتورر هر نه ایسه اویقوده ایکن بونی قپالوم اویغانمز بورون اوستنه آغر یوکلر یاپالوم باش کوتارمز ایدالیم تمام چیکنه یدالیم دیوب محاربه یه هر کون بر بهانه اریوب تکلیفی مالا یطاق ایله طاقت لرینی طاق ایتدیلر چنلورده بونلر نك هر نه دیدکنه کوندیلر هر بلا بولسه کوردیلر مقابله یه افتدار حاصل ایدنچه یه قدر سس چقارمیه لیم دیسه توردیلر. فقراکه کرک کمنك اولسون سیاسی ایشك اصلندن بی خبر اولمغله قدیمی قوه وسطوتنه کوانوب عیب وقصوری حکومته قویه رق بزه قالور ایسه آروپالولری اویله کسیردک بویله پچردک نه دور بو تنزیل نه دور بو حقارت وذل دیه باجین کوچه لرنده آغزی قانلی لر لاف کداف وهر بلده ده بویله جزاف ایله عواملری فونغانوب قولاغنی قانردیلر اهالینی غایت یالقونلندردیلر سیاسی عالمندن خبردار اولنلر بوایش مجرد اوفکا وآچو ایله اولمبور هر ایشك موردی وار صبر ایدکلر دیه کورسه لرده سوزینی اصغا ایتدیلر آنلر نك دیدکنه کنه ادیلر نصیحتی نك کنهنه یتمادیلر حکومته خلاف اوله رق هر شهرده فسادچی باش کوتارمیه باشلیدیلر حکومت بونلر ایله آالشورسه بونلری توقناتمیه چالشورسه آروپالی نك دهها زیاده حظ آلور خوفندن آغرکار شورای دولت بوکسا فرار ویردیلر که اعلان حرب ایتمکسزین عسکر دن بر فرد ایچلرنده کنه کسزین فقرایی بوایشه صالی ویرالیم دیدیلر. بونده ایکی فائده فکر ایتدیلر بریسی که فقرا کندیلمی محاربه یه طالبلر

جان تن لری ایله اوغراشورلر اگر بونلرنك هجومندن آوروپالولر
 طرد وتبعيد اولنورسه فهوالمطلوب اگر اللرنندن ايش كلمزسه مجرد
 هجوم هيچ نسنه يراماديغنى آكلب حكومتك امرينه انقياد نظام
 وانتظامه بوي سونميه سبب اولور ديوب فقرايى ايتاك آستونندن
 اوت قويوب يالقوننى كوچايتديار فقرا هر يرده آوروپالى تجارلرنى
 صقميه مملكتندن كيت چق ديميه تورديلر مسيونيرلرى كسميه آكبا
 ايارلارنى تورغاميه توتونديلر اهالى نك بو حركت نابجالي بى آوروپالى لر
 افكار خفيه سينه آلت ايدرك خلقكنى بو ايشدن توقتات والا بزلر
 ناعديب ايدرز ديه حكومته عرض ايتديلر. حكومت عسگر چقاريب
 ظاهرآ منعه چالشمش كى اولوب لكن آستندن چرا قويميله فقرانك
 عناد و طغيانى كون بكون زياده لشدكنن اخير كار اهالي مزي باصلمق
 باصمق الهزدن كلمدى ديه جواب ويرديلر بو جوابى آروپا سفراسى
 جاننه منت بلوب بر جايدنه جمع اولمق ومصلحت لرينى قورلندرمق
 املنده كرمانيه سقيرى او موعود جايه وارمق قصديله چقمش ايكن
 فقرالر سفير مزبورى توتوب باجين كوچه سنده كسمش لر اولدر مشلر
 بو خبر برلين ده ايمپراطوره ايرشد، كده غايت غضبه كلوب باجينى
 آلمق ايله آنط ايتمش بو بهانه ايله بتون آروپا آياق لنوب اضمار بى
 اظهار ايدرك بردن وبجردن عسگر يوللاديلر ختاي دگل اوز خلقنى
 مستفل اداره ايدمه ميان كچك كارولر دغى بيله چاپشوب گومانيايى
 قوللاديلر هر برى ختايدن برشى قاپمق آرزو سنده ايديلر. ايش
 بويله اولدقده مليون مليون فقرا آوروپالولره قارشو جانلرينى
 بدل ايدب اوروشديلر ايسه ده آروپانك جهنم آتشى كى اودنه
 دوزخ تاشى كى اوقنه فارسو قورى غيرة هيچ ايشه يرامادى
 اخير كار كوب شهرلرنى ويروب «باجين، پكين» نى هم آلدرديلر خان
 تختنى تاشاب چقب بعده مصالعه بولدى. آوروپالى لر ختاينى
 يگوب تمام توپه سينه منديلر خيلى فائده لى شروطلر قيلديلر ايسه ده
 ينه اوليكى مطالعه ايدن مدعالرينه يتالماديلر كوگلد اكيك ايتالماديلر

ختای لر بوندن کوب کوب ضرردیده اولدی اولکی سعی واجتهادنه سکنه کلوب نظام وانتظام ایشی برنچه یل لر تأخیره تارتلدی لکن اهالی نڭ اتفاقنه سبب وانتباهنه باعث بولدی بو محاربه نڭ عقبنده یازان خان نڭ بر کوکوسی یعنی پارلیق کاغدی تو باندنه علاوه ایدیلور .

بو محاربه شروطی نڭ برنچه مادهسی قرارلندقدن صوکره نوبت مسیونیرلر نڭ سوزینسه کلوب ختای مرخصی مسیونیر دید کلرگن نه دور نهدن عبارتدر بن آکلاییم» دیدکده، سفیرلر: «مسیونیر ناصح دیمک حق ایله باطللی آدلره آکلادیچی واعظ دیمکدر» دیوب جواب ویرمشلر، ختای مرخصی یعنی مصالحه چی سی دیمشکه: «بوندن آکلانورکه نصاری دینی حق، بزلر نڭ باطل ایمش، بو سوزی یعنی حق باطل بعثنی اگر مسلمانلر سویلسه لر بر نوع حقی وارکه آنلر نڭ عبادت لری بر خالق باریه اولوب معبدلری صورت وتمائیلدن عاریدر، اما سوز نڭ و بزم نه فرقمز وارکه برمز یفاچدن و برمز بالچقدن صورت یصاب آنی معبود بلوب آکا تابنورمز بزلر بر بر برمز نڭ دینمزی تعیب کندیلر مزه عیب دور» دیوب سفیرلری اسکات ایتمش ایکن الحکم لمن غلب مصداقنچه ینه مسیونیرلره بیوک یول آچمشلر، ختای مسلمانلری بو خبری آنوق قیلب سویلدیلر لعل ختای تورهلرندن ایشتمش اوله لر .

چین اسلاملری خصوصاً دونکانیلر ختای نڭ قوه وسطوقی اوزندن کنه یان اجنبی استلا ایتیمان وقتلرده هر جایدن باش کوتاریب طغیان ایدر ایدیلر، مملکت ایچدن طشدن بویله تولقون وتموج اولن ائناده هیچ بر بوزوق حرکت لری کورلمیوب بالعکس حکومت نڭ حامیسی ومخالفلر نڭ خلاف نڭ اولمشلر، بوندن اوچون خان مسلمانلردن راضی و غشنود اولوب «بیوک کریم مگا بلدر لر لکه مسلمانلر فسادی طائفه دور هیج وقت تیچ تورمز دائم فتنه قوزغایورلر دیوب. شتدی معلوم اولدی که عیب و قصور حکومت باشنده اولنلرده ایشکه آنلر نڭ ظلم و تعدیسینه تحمل ایدمه یوب فتنه ارار ایکانلر اگر

خانلار يېنە صداقتى اولمىسە ايدى بويىلە تەموج وقت لىرىدە بونلردن نافولاي ايش كورلوردى» دىيە كوگسى يعنى اعلان نامە يارلىق چقارمىش واقعا بىزم اهل اسلام «اوفوبالعود» عھدىلە عمل ايليوب متبوعنە انقياددن آيرلەماز يعنى تابع اولن دولتنە ھىچ وقت مخالفت ايتەن مگر عھد سابق ھكومت طرفىدىن فسخ والغا ايدىلە آكئا كورە مخالفتە كىدىلە.

اوشبو ۱۸نجى سنە ختايلر چوچك دە يوقسارغى پوتخانەنى بنا ايتدىلەر كە بو جاي اولدە نامى سبقت ايتىمىش محمد نور ايشان نىڭ خانقاھ اوچون حاضرلې حوض يىصاب درختلر تىكەش جايى ايدى نصيب پوتخانە يە ايش عىجب دگل وقتىلە ينە مسجد اولورسە، كونصل بارىخان بو پوتخانەنى ياىصاتماسقە بر آز سوز قىلې كوردى ايسەدە ختايلر تىكلامدىلر مگر بىو خصوصە ختاي الوغلىرى بر پوليتىقە يىصامىش كە اودە كونصلنىڭ اجازت خفەسى ايلە اولە، چونكە ختايلر آوروپالى دن مغلوب اولوب بو يىرمز دە عواملر روس كلوب چوچكىنى آلمق ياخود ختاي باصوب باختە يە بارمق يعنى معاربه اولمق اعتقادندە ايدىلر تىلغىرام وغز تە يە اينانلر ختاينىڭ يىكلدىكى باجىن نىڭ الدن چقىدىغى سويلوب اما اينانلر رۇيا ايلە آوروپانىڭ مغلوب اولدىغى خصوصاً روس عىسكىرىدىن بر فرد قالمايدىغى تاويل ايدىلر ايدى، صحراوى قضاى ايسە قانغى طرفە ھجوم قىلمەك متردد اولوب چونكە بويىلە وقتلردە آنلرڭ طبيعتى يىل نە سىمتىن ايسر آكئا كىدر اولدىدىن منق آوازىنە منتظر ايدىلر، ختاي بىچارە لىر كە اور احوالدىن خىردار ايدى خصوصاً اولگى بلوالردە قضاقدن ضرب بيان المزدەلر بو حالدىن خوف ايدى اموال واشىالرىنى روس سودا كىرلىرىنە كىنوروب قويدىلر، اهالى آراسىدە بويىلە بى ضابطلىك كورلدىكىن بو تولقوننى باصا يە مزبور پوتخانەنى آلت ايدىلر، شويىلە كە كونصل پوتخانە صالدىرمىم دىيە منغە چالشمىش ايكىن ختايلر كونصل نىڭ سوزىنى اصغا ايلىيوب منم يىرمە صاحب دگلسن دىمىش

آوازه سنی چقاریب عوام خلقی که معلومدر راسته پالغانی تر جمیع
 از کش کش ایله فساد سهل نسنه ایله تنچ اولور لر، بو شایعه
 ایله ختایلرک آوروپادن یکلدیکی بیکار ایله راست اولور سه
 کونصله بویله جرأت لیک ایله جواب بو کبی تعدی ناصواب سوزی
 آیتالمزدی کونصلده بر ایلی سوز آچوب باشلقدن صکره بویله
 جوابه قانع اولوب طلبندن فایتالمزدی فلانک توشی توغری ایله غزته
 خبری ایگری ایله دیه کفت کو عکسنه دونوب اهالی نك باصلهاسنه
 باعث اولدی، والا او طرف عمارتدن خالی آچیق تور مق بالکچین
 وفند، توفالملهش ایکن کونصلنک منع قیلمیه عقیده وار ایلی مزبور
 مصلحتدن اوتری سکوته معبور واجازته یول ویرمشدر

بو باجین معار به سی عجیب بر معار به بولدی که بر طرفه جبراً
 وقهر پایتختنی آلیب خاننی شهردن سوردیلر بیرو طرفه بویله
 دوستلق ایله معامله ده توردیلر.

اوشبو یلده مذکور محمدنور ایشان اهالیه اوفکالب بازار داغی
 خانقاه سنی تاشلب چقب خانقاه تاشکندیله قالدی ایشانک کیدیشی
 ایله امام تاشقاری ابن کامل جان بای کلوب امامتلیک که تعیین قیلندی
 ایشان بو خانقادن کیتب یوقار وده ینه بر خانقاه ایجاد ایلدی ۱۹ نچی
 سنه ده اتمامه ایرشدی خانقاه تمام اولوب ایکی اوچیل مقاری
 نماز و جمعه اوقولقدن صکره امام آرتوق قاری و بعض قوم لری بونی
 مسجد ضرار دیه دعوا یه قالدشوب بو خصوصه کمنه یه مراجعت
 ایلمش ایلی یازیلن فتوی و حکم ذیلده تعریر ایدلور.

۱۹ نچی سنه صفر الغیر نك بر نچی دوشنبه کونی میلاد ۱۹۰۱
 نچی مای یدسی ایلی. اوز مسجد من نك شمال طرفندن توسعه اییلوب
 ربیع الاخیره نماز اوقولمیه باشلدی ینه اوشبو یلده تیمور صویولی
 اوستونده برار اشان قیوسی ظهور ایلب نیز شهره تابمش ایلی
 ایکی یلدن صکره بر هم برلوب شهرتنه شکست یتدی یعنی
 باروچی لر بتدی.

بنه اوشبو سنه ۲۵ نچی اوکتهرده آقچوقوده کرب فارلنچاق قوشی کورلیدیکنی صالح و عبدالسلام آغه وغیریلر خیر ویردیلر اوی و فورالرغه قونوب سایراب ایکی ساعتجه توروب بعده کتمشله. فارلنچاق قوشی بو یرمزده آغوست اخیرندن قالدیغی هیچ کبه معلوم دکل ایکن بو سنه ایکی آی مقداری تأخیر کورلیدیکی تعجبندن صایلدی آدملر بونی قش جلی کیچار دبه تفألاً قیلدیلر واقعا قش جلی کچدی لیکن صغوق قشندن زیاده آدملرنی شاشردی شوپله که قاریاغوب ایریوب صو بولوب کیچه سی قاطروب موزبولوب کوندزی موزتمام ایریمبوب موزدن مالک آیاغی قیولوب یورالمیوب مال کلسی قولغه قرادی چوب چونچه نهایت بهالندی کون جلی دیب دالاغه چقارغان ماللر آیانندن آیریلوب قولغه کلدی آپریلغه چه قوراده یدیلر جلی لبق ایله کیچوب فاتی لغی خاطرندن چمزالیق بر قش بولدی بویل شعبان آلتنچی نویابر دور تنچی کونی کونصل باریغان فوت اولوب اورننه سکریتار ایسملکوف تورمش ایدی یازنده اعور پلاخوف نامنده بر ذات نیابة کونصل بولوب کلدی.

۱۳۲۰ نچی سنه جمادالثانی ۲۳ نچی کونی میلاد ۱۹۰۲ نچی

یل ۱۱ نچی سنتبرده کونصل سیرکی واسیلیچ صوکوف کلوب توشدی. اوشبو یل ۲۷ نچی جمادالثانی ۱۷ نچی سنتبرده سهشنبه کونی کهنه کونصل استواده اوچمتل آچلدی بالالر اوفی باشلدی ۱۳۲۱ نچی سنه ۴ نچی صفر ۱۹۰۳ نچی میلاد ۱۷ نچی آپریل ایدی نایب پلاخوف حسن اقسقال حاجی علی وسائر سودا کرلر باریب چوک کانتورنده طرفانده آستانه دن کلمش یاشچوکلرنی آچدی ب کوردک بپوک بر یاشچوکه یسازولی ناص بویی ایکی کز یاریم عرضی بر یاریم کز قالدولغی بر چارک که یاقن خطی حتایچه ایدی بونی بر ختای وبردونکانی ایکاولری اوقودی دسایونس نامنده بر آدمک اسمنه یازلمش تاش دیوب سنه سی مک بش یوزدن زیاده اولدیغنی سوبلدیلر. ختای دیدیکه غطبن مچه ایسه ده بزارده دسایونس ناملی آدم اولمز غیر ی ملتک اولمق کرک دیدی

بو ناشی چقارنلر کرمانیا کورکاولری اولوب طرفانده احرارخان بوره مذکور کرمانیلردن نقلابو تاشدک تاریخی ایکی مک دورت یوزیل مقداری اولدیغنی قاری عافطغه سویلمش آغریغی اوتوز ایکی پوط دیمش و باشقه یاشچو کلونده دغی هر تور لوك كهنه اشیمالر ویرتلمش البسه بولك بولك تتلمش دفتر کاغذ قطعه لری اولوب ترتیب قیلمغونچه اوفومق ممکن اولدی مجموعی فرق دورت یاشچوک ایدی آلتیسینی آچدریب کوردک باشقه لرنده نه وار بلامدق وینه باغلنمش نرسه لرینی چیشدریب کوردک یغایچ کراوات اوستول اورندق کبی یغایچ اشیمالر ایدی نقش و بیزا کی قضاق توشاک ایاغی کبی بویاسی پراستوی چوصه اوغشاش کورندی بو اشیمالر کلسی مذکور ناشی تابلدیغی موضعنک بر طرفنده واسع بر خاننده ایکان دپیلر. اشیمالرنک کلسی بوندن سیمی پالاده بیسار لدی آندن کرمانیه یه یو الانور طرفانی لردن بعضی بزه اوفکاقیلب دیمشلر که کرمانی لر بونی کذاب جریده دن کوروب بلمشلرده کلوب نازمشلر والا نجه مک یلدر مستور ومخفی فالمش آثاری نه دن بلوردی مزبور کتابک عقیبنده ظهور ایتدیکی البته آندی استفاده ایتمش لر اوله دیمشلر زیرا اوکتابده تیزن دقیانوسک دیوان خانه سی دیه بر حکایه کچمش ایدی اما بلمز لر که بو زمانده آوروپالی لر یر ننگ آستونده نه وار جمله سنندن خبر دار اولوب بزم سماعی یاز دغمه زه احتیاج لری یوقدر. آستانه یه وار دغمه زه تیزن ننگ اوستنه چقبر فیق لر مز ایله سویلمش ایدک که پادشاه لر تور دیغی وقتده بوننگ اوستنه چقمق دکل کوچه سنندن اوتمه که آدم لر خوف ایتکندر حالا بو حاله کلمش عجباً بوننگ آستونک نه لر وار ایسکن دینامش ایدی اومت دن اون آلتی یل اوندکک نصگره آستونداغی اسیمالر ظاهر اولدی کورلدی من بعد دغی کوب نسنه لر چقار دیغنی سویلدیلر و آخر جت الارض ائقالها وقال الانسان مالها ینه اوشبو ۲۱ نچی سنه بشنچی جهاد اول ۱۵ نچی ایمولده چوچک که روس وختای بانکه سی آچلدی.

۱۳۲۲ نچی سنه اولی ایله حاجی شا کر بای افندی باغنه اشکول

مالنوب اوشبو سنه جمادالثانى سھشنبه كونى ميلاد ۱۹۰۴ نچى يل ۱۷ نچى آغوستده اشكولكه باله لر بىرلىدى قارى حافظ لوكون معلم لك كه تعيين ايدلىدى اشكول جماعت آقچەسى ايله بنا ايدلوب پادشاه اسمنده نيكولايىسكى اشكول ديه نام وىرلىدى.

ينه بويىلده حسن اقسقال باش اوله رق جماعت آقچەسى ايله آستى ناش قىلنوب زيارت اطرافى احاطه ايدلىدى موندن مقدم اوچ دفعه ديوار صوفلمش ايسه ده آستى ناش اولمقدن آز يىلده فنا بولوردى شرق طرف داربازەسنى حسن اقسقال اوز جيبندن غرب طرف داربازەسنى حاجى خليل الله افندى يصاندىلر.

اوشبو سنه رمضان شريفده مولانا سعيد بن محمد العسل الشامى حضرت لرى ككلوب كاشغر فربنده تومشوق ديدىكى موضعه بر خرابه دن تابلەش كاغذ وىردى بو خط نك سنهسى يتى يوز يكرمه تارىخلى اولوب امير تيمورنك تولدنن مقدم دوركه آدملىر آلتى شەرنى مسلمان ايدن امير تيمور ديه سويليورلردى آنلرى تەكذيب ايدب بو ولايت اھالىسى امير تيمور دن اقدام اسلام ولايتى اولدغنه شهادت ايدر صورتى ذيلده يازلور ينه اوشبو ۲۲ نچى سنه اخير آبي اولن ۱۶ نچى ذالجهه ميلاد ۱۹۰۵ نچى يل ۸ نچى فبرالده باغته تاغندەغى يازولى قوراغە كتورلىدى صورتى توبانده كوسترلور.

۱۳۲۳ نچى يىلنك ذوالجهه اوخرنده كه ميلادنك ۱۹۰۶ نچى يىلنك اول آبي اولن غنوار ايچنده اقسقال وهم بى لر صايلندى خوفندليك يار محمد ابن خالمحمدباى اقسقال بولدى بو كار چه اقسقال ليك لوازمى كونصل محكمه سينك انتخاي ايله اولوب كمنى خواه لر سه اختيار كونصلك لولوردى جماعت طرفندن اقسقال صايلنديقى نك ابتداسى بودور. حسن اقسقال كامل يتى يل اقسقال ليق لوازمى ادا قىلب بعده جماعت طرفندن وهم كونصلدن تقرىض نامه يعنى اتىستات ايله تقاعد ايتدى خدمت معموده عى مقابلنه اوقالى چكمان بر ميدال وهم ختاي خانى طرفندن قزل تاشلى اردها صورتلى بر نشان عالى برلمشدر.

بو دفعه صايلنمىش بى لىزمىز عابد باي تاشكندى ميرزاھد باي اوفى حاجى عليكه شەوى عبدالرشيدوف امين جانباي تاشكندى الهاجانوف حاجى على عبداللبن چوچكى لىردور.

۱۳۲۴ نچى سنە ۲۷ نچى آپرىلدە پىتر بورغدە مبعوثان يعنى دوما آچلىدى ديوب چوچك دە بايراق كوتاردىلر صوگىرە كۆب كىچۆكمىوب دوما بايلدىغى خىبر غىز تەلر دە كورلىدى كىلەسى يىلغە قالمىش. اوشبو سنە ملا آرنوق قارى اورنندە نائىب تورن ملا يونس كىتب اورننە دەملا سىد كمال بن دەملا جمال امام نصب قىلىندى. جماد الاخير اواخىرى بىرنچى آغوست ايدى. يەنە اوشبو يىل سنتبر اخىرنە ختاي بىرلن سىياز اچىلەچق بولوب قىدىغى اورنغە يعنى باختە ايلە چوچك آوالغىنە اوى لىر تىكلىب اطرافدن بولص لىر جمع اولدىلر ايدى ختاي ايلي روسىيە قاچىقدىن جمعيت اوكتىبر باشنەچە ياتوب اخىردە بوشقە تارقالىدىلر. اوشبو سنە عىد قىربان ۱۹۰۷ نچى مىلادىك اون بىرنچى غىنوار پىنجشنبە كۈننە مصادى اولوب بو نماز كۈنصلىك تىكلىف وكوچلاوى ايلە اوچ مىلە اھلى جمع اولوب دەوالى مەغصوب جايدە اوقولدى. دەملا سىد كمال امام بولدى.

۱۳۲۵ نچى ھىجرىە محرم الكرامنىك باشى مىلادنىك ۱۹۰۷ نچى سنە فبرالنىك اول كۈنى پىنجشنبە مصادى اولدى. بو بىزم محرم آيى ختايلىرنىك دىغى يىل باشى اولوب، بادرا كغە دور بادرا كغە دور كوا كصوى خاننىك اوتوز اوچونچى يىلى داخل اولدى.

يوقارودە يازلمىش افسقال بى لىر بىر يىلغە صايلنمىشلىر ايدى حاجى على افندى سنەسى تىكىل ايدى بى لىكىنى مىكەمىە نابشروب مەاف اولدى باقى اوچ بى لىر اورننە تورمىشلىر دور افسقال دىغى لوزامنىك دور. انتوى

۱۲۹۲ نچى سنە محرمنىك باشى مىلادنىك ۱۸۷۵ نچى يىلى غىنوار ۲۷ نچى دوشنبە كۈننە توغرى كلوب «بادرا كغە دور كوا كصوى» خاننىك بىرنچى سنەسى چىغان آيى ايدى. اوشبو ۲۵ نچى سنە دە كامىل

۳۲ یل تولوب ۳۳ نچی سنه ینه شول وقته توغری کلدی فقط بش
کون صوگرهسی وار.

۱۳۲۶ نچی یلنک محرمی ۱۹۰۸ نچی میلادنک ۲۱ نچی غنواری
دوشنبه کوننه تصادق ایذب بو محرم آیی دخی ختاینک یل باشی
یعنی اوتوز دورتنچی تاریخی داخل اولدی. حاصل التجربه ۱۲۹۲
نچی یلغی محرم دن اوشبو اوستومزده اولن ۱۳۲۶ نچی محرم که چه
اوتوز اوچ یل یعنی بردور کامل اولوب آلتی کون مقدمده ایلنوب
اولکی اورننه کلدی.

ایمدی بوندنصکره اولن وقایع وحوادثاتی ۱۳۲۵ نچی یلدن
باشلب یازیب طردا للباب الفی ساترتبیله هر شهرنک امام ومؤذن
وصاحب خیرات ذواتلرنک احسان عدیده وکارپ ندیده لرلیله برابر
بعض شیرین سمن آغالرنک لطائف آمیز کلام شکرلرینی یازمق
مقصدمز اولدقندن حالا بو قدرچه ایله اکثفا قیلندی قارئین حکرام
ذو الاحترام احبابلرمز دعاده اولسون لرکه آنلرنک دعاسی برکاتیله
او یازه چغمز کتایچه نک تمامی دخی میسر اوله. الموفق هو الله لا
حول ولا قوة الا بالله.

مولانا سعید ابن محمد العسل الشامی حضرتلرینک کتوردیکی خط
کاشغر قریبک تومشوق دیدیکی موضعنک خرابه سندن تاپلمش بر صندوق
ایچنده بولنمشدرکه قدیم اسلام زمانه سنده قاضی لرنک قیلمش حکملری
خط وکتابتلرینک تصویر و تنظیمی نه روشده اولدیغی فی آکلمفی
اوچون تبرکا بعبارته وبقلمه بونده درج ایدلدی.

هذا کتابته.

مولانا عمادالدین فاضلی حروریدا
بارح بیک نبی نور بکر مه دا باوسعان بلی سعیدان ای بیک اول
اردی کم سکر محمد محمد اسماعیل بک وسی بولعان فمعان حی احمد

اورا دعوى قىلدى كم امام نوغماسى شكر حسان وفات بولوب مرات
 بريك هرور نىب دعوى قىلدى محمد و ابراهيم اسماعيل سر سر بويورن
 فاش نارسىده لار اولوع اسرىند روس حالدا سر كاعلىك قلوب
 ملك لىت يوردى نىب عىلك نامه جار بر كلتور دىلار واحى هدور ندا
 مامول لار نكاساند قىلدى لار فاضى عىلك نامه نى راست بويوب بو دعوى
 قىلغان ملك نى نارسىده لار كا حكىم قىلدى كم ارسانىك دعوسى قالمادى
 بو چرىده فاضى هرور ندا بىلدى بو چرىده بىلمىس حالدا مولانا
 اقصى القضان عمادالدين نوغماسى جلالالدين برلا اردى «اه»

ترجمه.

مولانا عمادالدين قاضى حضورىدا

تارىخنىڭ يىنى يوز يكرمه دا تاوشقان يىلى شعبان آينىڭ اونى
 ايردى كىم شكر محمد محمد اسماعىلنىڭ وصى بولغان قومغانچى احمد
 اوزرىنه دعوى قىلدى كىم آنام نوغماسى شكر خان وفات بولوب مىراث
 بىزنىڭ ترور دىب دعوى قىلدى محمد ابراهيم اسماعىل بر فز بودره
 فاش نارسىده لار الوغ انامز نندروس حالده بىزكه تىملىك قىلب ملكلېب
 يوردى دىب تىملىك نامه نى حاضر كلتور دىلر قاضى حضورىدا مامونلر
 بىله ثابت قىلدى لار قاضى تىملىك نامه نى راست دىوب بودعوى قىلغان
 ملك نى نارسىده لركه حكىم قىلدى كم اير سىه نىڭ دعواسى قالمادى بو چرىد
 قاضى حضورىدا بىلدى بو چرىده بىلمىس حالده، مولانا اقصى القضا
 ت عمادالدين نوغماسى جلالالدين برله ايردى.

بو مكتوب المزه كلكده حاجى شاكر باى افنديه كو سترىب
 مطالعه ايدىڭز دىو الينه ويردم كوزىنى سور توب كوز لوكنى آرىتوب
 تاوشقان «تاوشاد» يعنى قويان يىلى، بوپورن قاش بوپوره قاش، بودره قاش دىيك. نندروس
 حالده، يعنى صحىح البدن سليم الاعضا وقتنده دىيك. مامونلر، يعنى امين ومقبول
 الشهاده آدملر نىزنده دىيك. سايبىت، يعنى ثابت قىلدى دىيك. هرور، حضور دىيك،
 املاسى زا، ايله بىلمىش دور.

کوزینه کیوب بر آز توفندن سوکره» مولانا عمادالدین ماسی حروربدا»
 ديه او قودی. بوگا کولوشوب اوتور دغیز عین ده حاجی محمدجان
 تکنچی کلوب کردی او ذات قیافتده ملا پوستنده یورن آدم ایدی
 آنک الینه ویردک. مولانا عمادالدین قاضی کلمه لرینی توغری اوقوب
 حروربدا، دیدی. سوکره سینی اوقوکز دیدکده مطالعه ایدب «ترانچینک»
 نبی نور تکرمندا ديه او قودی مفهومی نه اوله دیدکده، حروربدا
 دیدیکی شهرده فاضی عمادالدین دیان آدم تکرمندا تورغوچی نبی
 نور اسملی تارانچی په یازمش مسکتوب بولسه کرک دیوب تعبیر
 قیلدی. مجلس لرده بر خیلی کولکو ولطیفه په باعث بولدی. ینه
 مدکور مولانا جنابلری ایکنچی دفعه کلدکده آلتی شهرنک قدیمی
 خانلری نك بریرلیغ خطنی کتورمش ایدیکه، صورت خط بودور،

باسم سبجانہ ابوالہادی محمد بہادر غازی سوزم

عماد ملك ودولت عمان ابالت وسلطن قرننداش لار بیل جمشید
 شان پادشاه نشان کیتی ستان ارذرها سنان فرزندلارغه دولت شعار
 نصرت آثار مغول الوسی نك تومان مک فوشون یوز اون بیکی لاری
 بیلان پسه کاشغر ولایتی نك حا کم وداروغه لاری بیله هور حن بکی
 ایماق یکی اشچی کوشچی منولی توأچی تشملم عمل دار صاحب جمع بتکنچی لاری
 بیله سپاهی وحمایتی الوغ کچک خواجه شریک رعیه لاریغه واضع ولایح
 بولسونکیم معتمد الخواص جلس مجلس خاص مقرب العضرت
 السلطانیه حیدریک کاعنایت پادشاهانه ومرحمت خسروانه بیله مفتخز
 وسر فر از قیلب مرحومی مغفوری بابالاری امیر بیک کته نك اوروک
 اریق بیله قوم سیکز موضعی داغی یولاریکیم حدغری بعضی دانارلیغ
 یریکا متصل فاصله اوروک اریق نك قدیمی اریق و بعضی دامابریریکا

متصل فاصله ارغوبولی و بوتنه تیرکانی و حد شمالی اصغ بارغه متصل
 و حد شرقی جول فاصله قارغوی و حد جنوبی بعضی دا اوستاد میر علی
 بخارینک یریکا متصل فاصله ایکیز شور و بعضی دا قوم ارتلاغ تاغی غه
 متصل و بعضی دا جول غه متصل فاصله بینه قاغوی تخمیا ایکی ماڭ باتمانلیغ یر
 بولغای جمله دین تورت یوز باتمن لیق یرنی حیدر بیک نڭ بابالاری
 ملک لیک کادغوی قیلغانده صحیح شرعی بیاه تسلیم قیلغان ثابت بولغاچ
 ملک لیک نی مسلم توتوب ملک لیک که سیورغال قیلدی قالغان مملکه
 یرنی تقی تملیک و جهی بیلان بابالاری دستوری بیلان سیورغال قیلدی
 ایمدی یارلیغ واجب الاطاعة و الاذعان کورکاچ مذکور بولغان حدود یرلر نی
 جمیع حقوق و مرافع توابع ولوا حق بیلان مشار الیه نڭ ملکی بیلیب هیچ کیم
 مداخلت و مشارکت و منازعت قیلمسون لار هر کیم بو محدود یرلر
 دازر اعت فیلسه و یادرخت تیکسه شریعت غرا بیلن حصول برسونلار
 اهمال و تاخیر و حجت قیلمسونلار اولنورغان کشی قرالاریغه نیمه کراک
 حواله فیلماسونلار دیب مهر لوق نشان عالیشان تاریخ میڭ اون اوچ
 پچن بیلی ذالعهجه سی آیی نڭ اوغری دار السلطنه یار کند ولایتی دا بتلدی
 شکرالله توار بیخه می یازیب تمام ایتدم نچه مشاغل و مشقت لار
 ایله بور ایه کلوب یتدم ایمدی اخوان ملت و احباب بی منت لردن التماس
 دور که صوابنی تصدیق خطاسنی تصویب ایده لار زیر انسان لایخلوعن
 الخطأ و النسیان ربنا توأخذنا ان نسینا او اخطأنا

بنات همتی لجمع هذا لکتاب احدى وعشرين سنة وما حصل ذاك
 الابغناية من لا تأخذه نوم ولا سنة وصادق ختامه للسنة السادسة والثلاثين من
 امامتى في البلدة البيارية و للسنة الثامن والعشرين من جلوسى منصب القضاء
 بالا حكام الشرعية و ذالك من يوم الثامن والعشرين من شعبان من
 شهور سنة سبع وعشرين وثلثمائة بعد الالف من هجرة سيد بنى عدنان
 صل الله عليه وعلى آله واصحابه الى مدالازمان وبالله التوفيق وعليه التكلان.

مؤلفه محمدره امام قارى قربانعلی قاضی ولد خالد
 حاجی آیکوزی متولدا شم چوچكى متوطننا.

۱۲ نچى تراكتات وسائر تعلقات

ھجرىۋ نبويہ ۱۲۹۷ نچى ميلاد ۱۸۸۱ نچى يلندە ياصالغان روسيە ايلہ ختاي تراكتاتى نىڭ صورتى وترجمەسى قوروق يول بيلان قىلادورغان سودا اوچون تىرىب بولنغان نظام نامە نىڭ نىسخەسى اوشبودور.

اۋلگى باب

روسىيە دولتى بىرلن خىطائىيە دولتى نىڭ اراسىدە واقع بولغان سرحدىنىڭ ھەر ايكى جانبيغە اللىك چاقىرىم بىر كاپە ھەر ايكى دولتنىڭ رعيەلىرى باج يعنى زكات بىر ماسدىن سودا قىلماق لارى مەكىن دور ھەر ايكى دولتنىڭ سرحدلار دە تورغان عمل دارلارى اوز دولت لارى نىڭ نظامى بويىچە اول سودا گر لرغە نظارت قىلغايلا.

ايكنىچى باب

مغول آيماقلار يغە وتان شاننىڭ شىمال وجنوب طرفىداغى يورتلارغە سودا اوچون بارغان روسىيە رعيەلار يغە لازمىدركە اوشبو نظام نامە نىڭ آخىرىدە تىرىر بولنغان جايلردىن بارغايلىر دىگر بولدىن بارماقلارى ممنوعدر.

وبو سودا گر لرنىڭ الوغلار دىن قوللار يىدە روس وختاي زبانيە مغول ويا نوغاي ترجمەسى بىلن بىلىت خىطلارى بولماغى لازىمىدركە وخطائىيە ترجمەسىدە مال صاحىبى نىڭ ويا كاروان باشى نىڭ اسمى وتقى مال نىڭ جنسى وقانچە طاي ويوك الوغلار ينىڭ مقدارى مغول ويا نوغايچە تىرىر بولىنماغى لازىمىدركە.

اما خطای حدودیغه داخل بولغان وقتده کیرا کدورکه بیلیمتی فراولده اولتورغان عمل دارغسه معلوم قیلغایلار و اول تقی کلتور یلغان مال نڭ بیلیمتغه موافق بولغاننی بیلیم نڭ سرتیغه قید قیلغایدر بیلیمت آلماسدن سرحدین اوتکان سوداگرلارنی توختاتوب سرحدده اولتورغان روس منصب داریغه ویا قونسولغه قاتیق جزا قیلمق اوچون یبار ماغه ختای عملدارلارینڭ اختیارلری بار.

بیلیمتنی یوق قیلغان آدملرغه لازیمدرکه یاڭی دین بیلیمت آلمق اوچون یاقینده بولغان قونسولغه معلوم قیلب وهم شول برحاکمیدین موقتا بیلیمت آلیب ماللرینی ایلکاری اوزاتقایلر.

مغول وتانشان ولایتلارینه ساتلمغان ماللرنی تان تسز و سوچره وی شهرلاریغه و آندین تقی آری یورتلارغه یبارگانلری ممکن دور. دیگر تامورثا یعنی زکاة خانه رسملری خصوصلاریده کیرا کدورکه توبانده مرقوم بولغان قواعد اوزریغه عمل قیلغایلر.

اوجنچی باب

تان تسز شهریغه کیاخته دین ونرچیندین مال آلیب بارغان روسیه رهیهلاریغه لازیمدرکه قالغان دونباوتون چره وی دین بارغایلار و تقی تان تسز شهریغه قوبدوغون چو- و- چن دین آلیب بارغان ماللرنی کیرا کدورکه اوشبو یول بیلن یبارغایلار مال آلیب بارغان ورس سوداگرلاریغه روس منصب دارلاری بیرگان بیلیمتنی خطاینڭ تیموشلی عملدارلری گواه اندریب اوزریغه اورس ویا خطای زبانیچه مال صاحبی نیک اسمنی و تانیلارینڭ مقدارینی و مال نڭ جنسنی قید قیلغایلر ختای طرفیدین یوللرده تعیین بولغان تامورثا یعنی زکاة خانه عملدارلاریغه لازیمدرکه تاخیر قیلماسدین ماللرینڭ حسابلرینی بیلیمت اوزریغه تفتیش قیلیب و گواه اندریب جواب بیرگایلر. اگر تامورثا ناده مالنی فراغان وقتده تایلار بوزلسه کیرا کدورکه اول تایلرنی یا کیدین

محکم باغلیوب فائجه تاي بوزولغاننى بيليت غه قيد قيلغايلىر ايكى ساعتمدين زياده تامورث ناده قراماق اوچون مالنى توختاتمق ممكن ايمسور. بيليتنى بتورمك اوچون آلتى آي ايچندك تان تسز تامورث ناسيغه قايتاروب بيرگايلىر اگر بو وعده مال صاحبيغه آز كورنسه اول زمانده وقت اوتماسدين بورون ختاي حكومتیغه اعلام قيلنسه كيراك دور.

بيلت يوغالتقان سودا گرغه لازيمدر كه يگى بيليت آلمق اوچون بيليت برگان منصب دارغه يوغالغان بيليتنگ نومره سى وتاريخى بيلان معلوم قيلغاي اول موضعده بولغان تامورث نا عملدارلارى بيليتنگ يوق بولغاننى تحقيق ايتدكدين كين مذكور سودا گرغه موقت كواه نامه بيرگايلىر مالنى ايلگارى اوزاتمق اوچون اگر شول وقتده مالنگ صاتغاننى پوشيده قيلمق وباج بيرماكاي نيتيله مالنگ حسابنى خلاف كوسترماغى ثابت بولسه مذكور سودا گر اوشبو نظام نامهنگ سيكزنجى بابى نك امرى بويجه جزاغه مستحق بولور.

دورتنجى باب

روس سودا گرلارى روسيه دين كلتورگان مال لرنك بر حصه سيني قالغان شهر يده صاتمق خواه لاسه لر كيراكدر كه بش كونگاچه اول بير حاكميغه معلوم قيلغايلىر ومذكور تقى تيوشلى باجنى تمام آلدقدين سوكره آنلرغه صاتمافغه اجازت بيرگايلىر.

بشنجى باب

روس سودا گرلرى دن قوروق يول بيلان روسيه دين تان تسز شهر يغه كلتورغان مالدين قرارداد بولغان باج نك اوچدين ايكى حصه سى تمام آلونادر. تقى روسيه ملكتى دين سوچر وى شهر يغه كلغان مالدين همچنين تان تسز شهر يده بربيلغان قاعده اوزره باج بيرماغى لازيمدر.

آلتنچى باب

قالغان شهريده باج بېرىلۇپ ساتلمىغان مالنى صاحبى نىڭ اختىارى بار دىكىر باج بېرىلمىدىن آلب تون چىزى وياتان تىسز شىرلار يىغە بارغاي اول وقتدە قالغان تامورناسى سودا كىردىن قالغان باج نىڭ اوچىدىن بىرىنى سودا كىرغە رد قىلىپ بىلىتىنى اوزرىغە قىد قىلغايدىر .
 وتقى قالغان شهريده باج بېرىلۇپ ساتلمىغان مالنى صاحب لرى ايچكارى خطاي شىرلرىغە بىبارغە تىلاسه لار كىرا كىرگە اجنبى سودا كىرلار اوچون بو توغرىدە مەين بولنغان نظام نامە اوزرە ترانزىت يعنى نصف باج بىركايلار اوشبو مالنى بىبارغان وقتدە بىرىلكان بىلىتىنى كىرا كىرگە يوللردە تەيىن بولنغان تامورنا و زاسطا لردە معلوم قىلغايىلار اما بىلىت بولماسە اول مال لردىن تامورنالار دە باج و زاسطادلار دە لىچىزىن آلتغايىلار .

يتنچى باب

اوروسىه دىن سوچىزى شىرىغە كىلتورىلغان مالنى مەكىندىر خطاي مىلكىنى نىڭ ايچكار كى سودا خانە شىرلار يىغە بىبارغايىلار اما كىرا كىرگە تان تىسز شىرىدىن ايچكارى خطاي شىرلار يىغە مال بىبارغانى توغرىسىكە اوشبو نظام نامە نىڭ توفىزىچى بابىدە تىررىر بولنغان بشر و طلارنى بجا كىلتور كايلىر .

سىكىزىچى باب

اكر تان تىسز شىرىغە كىلتورىلغان مالنى تامورنا قرانغان وقتدە معلوم بولسەكە بىلىتغە قىد قىلىنغان مالنى تايىدىن چقارىپ ھوزىدە دىكىر مال قويمانلار و يا مال نىڭ حسابى قالغان شىرىدە قويماندىن باشقە بىلىتغە موافق ايمىسدر اول وقتدە مال نىڭ بار چەسنى قانفىسقووات قىلغايىلار يعنى پادشاھ لىقغە آلنور .

یولده بوزولغان ویا کیدین باغلانغان مالنی البته قانفیسقوات
 قیلما یلار اکر یولده بولغان برنچی تاموژ ناغه معلوم قیلب بلیتغه
 قید قیلنمش بولسه که مالنڭ حسابی درستدر دیب. واکر معلوم بولسه که
 کلتور یلغان مالدین یولک ساتیب لار تقی البته قانفیسقوات قیلغایلار.
 تاموژ نا قراماسدین ابا قیلب اوچونچی بابه معین قیلنغان یولنڭ
 ماعداسیدین مال آلیب کلغان سودا کرلردین تیشلی باج حسابنچه جزأ
 نقدیه آغایلار.

اما فوقده مذکور خلاف قاعده حرکت مال صاحب لاری دین اجازتسز
 کیرا کش لار دین صادر اولغان بولسد اول وقتده تاموژ نا جزا فرار بیوکانیک
 شوا عوالاتنی نظریغه آلمق کیرا کدر اوشبو قاعده قوروق یول بیلن
 مال آلیب بارغانلار اوچوندر ساحلده یعنی دریا بویونده ایچکاری
 مملکت لرده بولغان سودا خانه شهولاریغه دخلی یوقدر. ونقی قانفیسقوات
 قیلنغان مالنی خطای منصب دار لاری نڭ رضاسی بیلان قرار بولینغان
 بهاسینی بریب آماغه سودا کر نڭ اختیاری بار.

توقنچی باب

قوروق یول بیلن تان تسز شهر یغه کلتور لغان و اوچدین ایکی
 حصه باج بېرلسکن مالنی صاحبی سوبیلن دیگر خطای نڭ ساحلک بولغان
 واجنبی دولت لار نڭ سودا قیلغوچی لارینه آمدر فته اجازت بولنغان
 سودا خانه شهولاریغه آلیب بارغان وقتده اوچدین بر بقیه باجنی
 بېرماغی لازیمدر و بوندن صگره دیگر ساحلک واقع بولغان سودا شهولریک
 هیچ باج بېر ماید.

وتقی تان تسز شهر یدین ویا دیگر ساحلده واقع بولغان سودا خانه
 شهولاریدین ایچکاری موضع لارده بولغان سودا خانه شهولاریغه مال
 ببارغان وقتده اجنبی مملکت لار نڭ سودا قیلغوچی لاری بارسیک وضع
 قیلنغان نظام عامه موافق ترانزیت یعنی نصف باج بېرکایلار.

اونچى باب

روس سودا كرلارى اوز مملكت لاريغه آليب بارغان خطاى متاعنى كيرا كدر كه فالغان شهر يدين واوچنچى بابك معين بولغان يول بيلان آليب بارغايلار. چيغا دورغان مالدین تکميل باج آلغايلار اما تان تسزده قايتارماق اوچون خريد قيلنغان داخل بولغان مالدین وتقى ديكر ساحلده واقع سودا خانه شهرلار يده خريد قيلب ترانزيت رسمى اوز ريغه تان تسز بيلان روسيهغه يباريلغان مالدین دوباره باج آلماغايلار اكر چيغا دورغان خصوصيه فرار بولينغان باجنى بيركاني توغر يسندك كواه نامه سى بولسه وعلاوه تان تسزده كيرادورغان توغرىك بيريلكان باجنى قايتاريب بيركايلاز اكر سودا كرلر همان باجنى بيركان مالنى بر يلغه چه آليب روسيهغه بارسه لار.

روسيه كه مال آليب بارمقغه اورو س قونسولى بيركان بليت ده اورس وخطاى تليچه مال صاحبي نك اسمى وتاى نك حسابى وهم مال نك جنسى يازيلادور وهمان بليتنى سودا خانه شهر يده واقع بولغان تامورثنا كواه لاندنرماغى لازيمدر وآندين كين اول بليتنى يوللارده بولغان تامورثنالار مالغه قراغان وقتده هر يرده معلوم قيلغايلار.

بليت تامورثناغه بيركاني نك وعده سى توغرى سسيده وتقى بليت يوق بولغانى خصوصيه اوشبو نظام نامه نك اوچونچى بابنده تحرير بولغان قاعده اوز ريغه عمل قيلغايلار.

سودا كرلر نك مال لرينى كيرا كدر كه اوچونچى بابده معين بولغان يوللر بيلان يبارغايلار وتقى مالنى يولده صاتماغايلار اوشبو قواعد نك خلافيغه عمل قيلغان سودا كرلرغه نظام نامه نك سيكزنچى بابى نك مضمونى بوينچه جزا قيلغايلار وتقى يوللارده واقع تامورثنالار اوچونچى باب نك مضمونيغه موافق ماللارغه قراغايلار.

اوروس سودا کرلاری اورو سیهغه کلتور ماق اوچون سوچر هوی
 — جزا — یوی — غوان شهریده خرید قیلغان خطای مالیدین وتقی
 ایچکاریده واقع بولغان سودا خانه شهر لریده خرید قیلب سوچر هویغه
 کلتور بیلغان مال لار دین تان تسز شهریدین یبار بیلغان مال دین آلینغان
 فاعده اوزرینه باج آلتایلار.

اون برنجی باب

تون چزهوی شهریده خرید بولغان مالنی اورو سیهغه آلیب
 بارغان وقتده «تاریف» یعنی باج تحریر نامه سی بوینجه تکمیل
 باجنی بزکایلار.

اما فالغان شهریده خرید بولغان مالنی اورو سیهغه آلیب
 بارغانده تاریف بوینجه نصف باج آلتایلار.

ایچکاری مملکت لارده خرید قیلب تون چزهوی وفالغان شهر لاریغه
 کلتور بیلغان مالنی اورو سی سودا کرلاری اورو سیهغه یبارغان وقتده
 اجنبی سودا قیلغوچیلاری اوچون وضع قیلنغان نظام بوینجه دخی
 ترانزیت باج بیرکایلار.

فوقده مذکور شهولاریده بولغان تامورث نالار یعنی زکوة خانهلار
 سودا کرلار باجنی بیروب ادا قیلغان دین کین آنلارغه مال لارینی
 یبارماق اوچون بلیت بیرکایلار اما تون چزهوی شهریدین چیفا
 دورغان مال اوچون بلیت نی دون — با — تامورث ناسی بیرکایدر وتقی
 بلیت نی آلماتی و مال ننگ تیشلی باجنی بیرماق اوچون مذکور تامورث ناغه
 اعلام قیلغایلار و همین بلیت ده مالنی یولده ساتمق منع بولغاننی
 قید قیلغایلار اوچونچی بابده بلیت برماق و مالنی یولده تامورث نا
 قراماق وغیری لاری توغر یسیده تحریر بولغان نظام وقاعه ننگ فوقده
 ذکر اولینغان جا یلاردین چیفا دورغان مال لارغه هم دخلی بار دور.

اون ايکنچى باب

نان تسز - تون چزوى - قالغان - وچز ايوى غوان شهرلار يدين قوروق يول بيلن چيقا دورغان اجنبى ماليدين باج آلماييلار اكر سودا كر كرا دورغان باجنى وئرانزيت بساجنى بيريپ ادا قيلغانى خصوصيده تامورث نادين آلمان غطنى معلوم قيلسه ليكين كيرا دورغان باجنى بيريپ ئرانزيت خراچى قالغان وقتده يولده تيشلى تامورثا ئرانزيت باجنى باجانامه بويىنچه آلمايدير .

اون اوچونچى باب

خطاى مملكتى غه كيرا دورغان وچيقا دورغان مال اوچون اوروس سودا كرلر يدين عموماً اجنبى سودا قيلغوچيلار دىن آلمان باج تحرير نامه سى اوزريغه وتقى، ۱۸۶۲ نچى يلكه اورس سودا قيلغوچى لارى اوچون تحرير بولينغان - تاريى - يعنى بساج نامه اوزريغه باج آلماييلار . اوشبو باج تحرير نامه لاريغه نام بنام يازيلمغان مال لرنك بهالار يدين يوزدين بش باج آلماييلار .

اون دورتنچى باب

اوشبو نام بنام بولغان مال لار دىن كيرا دورغان وتقى چيقا دورغان وقتده باج آلماييلار . آلتون و كوش يامبو - اجنبى سكه سى - اون - برنج - توفاج كوشت و سبزيات - پنير - سغير مايى - كانفيت - اجنبى لباسى - زركار و جواهر فروش ايشلارى - كوموش دىن فيلنغان اشيالار - عطر و صابون كومور - اودون - اجنبى شمعى - تنباكو - سيگار - اجنبى شرابى - پيوا عراق - ايولارده و كشتيلارده مصروف بولغان بعضى ماءكولات - يول ما يحتاجى - محكمه لار غه دركار بولغان اشيالار - يوندين فيلنغان مطاع بيچاق و قايچى و بالته شكلو اشيالار - اجنبى داروسى - وبلور .

اوشبو مطاعلاردين قوروق يول بيلان اليب بارغانده وتقى چيغا دورغانده باج آماغايلار ليکين نظامنامه ده بولغان سودا خانه شهرلاريدين ايچکاري مملکتغه يبارغان حالده مالنڭ بهاسيغه قراب قرقدين برترانزيت آغايلار اما يول مايحتاجيدين آلتون ويامبودين وتقى اجنبي سکه سيدين ترانزيت باجني آماغايلار.

اون بشنچي باب

ذيله مرقوم مال لرنڭ کيرا دورغاني وچيغا دورغاني ممنوعدر وکانترابانطه فيلب يعني اوغور ونجه آليب کلگان وقتده کانفيسقوات قيلغايلار. دارو يعني باروت - توبخانه لوزماني - توب - تفڭ - وینتو فقه - طپانچه وديگر اسلحه - جڭ آلاتي و مايحتاج توز افیون. ختای مملکتلاريغه بارغان روس سودا کرلريغه اوز محافظه لري اوچون برار تفڭ ويا طپانچه اليب بارماغه اختيار بيريلور اما کيرا کدرکه بيليت لاريديه يازدورغايلر.

ختای منصب دارلاريني اجازتلاري بيلان روس سودا کرلري خطاي مملکتيغه شوره کوروت وفورغوشون آليب بارمقغه اختيارلري باردور اما خطاي حکومتيدين اجازت بولمغان خطاي اهليغه کيرا کدرکه صانماغايلار ختای حکومتيدين برنج وخطاي باقر پولی آليب چيماغي ممنوعدر اما برنج وهر تورلوک آشلق لارني آليب کيرما کی باج آلماسدين اجازت دور.

اون آلتنچي باب

روس سودا گرلاري خطاي سودا گرلارينڭ مالني اوز مالي ديب آليب بارماغي ممنوعدر.

اون يتنچي باب

فانترابانتو يعني اوغريلق بيلن سودا قيلوچيلرنڭ حقيمه لازيم بولغان تدبير قيلماقغه خطاي منصب دارلارينڭ اختيارلاري باردور.

امضا قیلدیلر

یوغنی بیوچسفی
۵۰

تسزین
۵۰

نیکالای غیرس
۵۰

قوروق یول بیلین سودا قیلغوچیلار حقندنه ایکنجی بابده بیان بولنغان نسخه اوشبودور.

خطایغه بارغان روس سودا گرلری کیراکدر اوشبو ناملری مرقوم سرحدلارده واقع موضعلاردین بارغایلر.

خطای قراولی

- خوبول چزیغو
- چزهرینتو
- موقغیدز یغه
- اولیانتو
- دورولوق
- خورین ناراسو
- خوراچسا
- بیاندارغا
- آشینغا
- میندزا
- اویالغا
- کودرا
- کیاخنا
- خاراخوچزیر
- چزیرغتی
- اورتوخو
- ایراقیللم
- اویولط

روس قراولی

- ۱ استارو چورخایتویسکی
- ۲ چغان اولویوسکی
- ۳ کلیوچیفسکی
- ۴ قلیتسو تایفسکی
- ۵ چاسوچیویفسکی
- ۶ دورولغو یفسکی
- ۷ توختوراسکی
- ۸
- ۹ آشین غینسکی
- ۱۰ مین چیزینسکی
- ۱۱ شاراغولیسکی
- ۱۲ کودارینسکی
- ۱۳ کیاخنا
- ۱۴ بوچیسکی
- ۱۵ ژیلنورینسکی
- ۱۶ خاراچسایسکی
- ۱۷ خامنایسکی
- ۱۸ کلیوچیفسکی

بولطیس
چزای - غواول
چیرینچیر بلیک
پوستیت

۱۹ خانفینسکی
۲۰ اوکنسکی
۲۱
۲۲

سواوق	۲۳
چساغان اوبو	۲۴
بورغوستای	۲۵
خابار آسو	۲۶
یاختی	۲۷
قابتاغای	۲۸
قوق سودابان	۲۹
خورغوس	۳۰
بدل دابان	۳۱
تیرا کلی دابان	۳۲
توروغارت دابان	۳۳
سوی بوق دابان	۳۴
ایر کیشدام	۳۵

سودا کرلارغه مال لیرینی آلیب بارماق اوچون اوشبو فوئده مذکور سیاهییده تعیین قیلنغان موضعلارنی اوروسییه کونسوللارینک و تقنی سرحدلارده اولتورغان خطای عملدارلارنیک معلوم قیلنق لارینه بناءً بچین ده اولتورغان اوروسییه دولتی نك ایلچیسینی خطای نك خارجه وزیرنی بیلن اتفاق قیلشوب تبدیل و تعییر قیلنقغه اختیارلاری بار و تعییر بولماسی شوپله بولغایسکه مذکور موضعلارنك بعضیسنی سیاهییدین بالکلیه اخراج قیلپ و عوضیده سودا کرلارغه ضرور واسان بولغان دیگر موضعی تعیین قیلنقالار.

امضا قىلدىلار

نيكالاى غېرس   تسزىن   يوغنى بېوچسنى
 مەر   مەر   مەر
 نم

غولجە شەرىنى قايتاروب بردىكى خصوصە و آندن هجرە ايدىن ترانجى و دونكان لره ير برمك و هجرە ايتەوب ختاي تىبەسندە قالان مسلمانلره جبر جفا قىلماسلىق خصوصالارندە دخى بر تركتات يصالمش اولوب بو تراكتاتنى و نصل بالكاچىن نڭ الندىن آلب اوقوب ترجمانى ابراهيم دن كوچرتوب آلمش ايدم حالا يوقاتم اكر تا بولسه صوگرەغى دفترە علاوہ قىلنور.

آوروپالولرنڭ ھومچىدىن صوگرە ايجن خانڭ چقارمش پارلىق كاغدى نڭ صورتى صارى كاعدىن بىبارتە وبقلمە تحرير ايدىلى

كواكشوى نڭ يكرمە آلتىچى يلى اون ايكىچى اى نىڭ اونی كونی اچكركى اورداغە الوع خان دین توشىكان يىارلىق شولكى قدىمدىن قدىمغە بو عالم يوتكالمایدور هر قايداغ ایش بولسه بر توزولوب بوزولماي قالمايدورلى قاعدە اوزون بولسه فايدە زياننى شوندىن بىلكلى بولادور لىن يودىكان كتاب دا ايتب دوركەسن وانك اوجاڭ دىكانلى قاعدە بلكە كون يوتوزىنڭ شونسى بو عالمغە تىكب روشن ولغاندىك بولادور اوشبو زمانىداكى يوتكلىب تورغان ایش قولوك تامبورىنڭ نارنى يوتكككاندىك قدىمدىن تارتىب عالم سازلىق كواه آبت بولادور كواه ويران بولادور بىز نڭ خان لوقىمىز نڭ هر قايسى بابامىز و هر قايسى اولادە مىزلارنڭ توختاتقان خانلىق نڭ لى قاعك لارى بىعضەسى اوششاش و بىعضەسى اوششاش ايماس بىز خقان چىن يورتقە

كلكاندين كين بالدير قى زمان لار نهايتى آبت ايدى جاڭ دلوانك
 خان لار دىن تارتىپ ايش يوپچك جن لونك خان لار نىڭ وقتى داكى كوهنه
 ايشلارغە باتمايدور اوشبو وقتداكى نوختاتقانلى قاعدەلار افليم لار كە
 قوت كرسون فقر الارغە فايده بولسون دىب قىلغان ايش من پاي
 تخته دىن بوتكلىب كلكان نىك بويزىغە خانكىطخو بولسە كىچە
 وكوندز غەككىن بىلان من هم بولسام آنك دىن
 موز يادە اوزوم كە جزا قىلب تورامن غيال قىلسام بو نچندىل نىڭ
 بار سىداكى باغلىب قالغان عىب ايشلارنى راستنى يالغان دىب
 يماننى يغشى دىب مىڭ دىن يوشوندوروب شبو جونك بلا حاويث غە
 منى كرتار قىلدى الحال همه افليم لار بىلن اتفاق بولدوق قىلادورغان همه
 ايشى نهايتى راستلىق بىلان توزاب حازىر قوت كرىب باى بولادورغانغە
 اميد قىلسە بولادور خاڭطىخونك قىلغان نصيحتى اوى كوى نىڭ قىلادورغان
 اوزون ايشلارنى آلىب كلىب بىز جونك كونىڭ قسقه ايشلارغە
 اولالسە اولقى بوزوق ايشلارنى يوقتوب تاشلاب اتىب كىن قىلا
 دورغان ايشلارغە اندازە بولسە بولادور يكرمه اىكنجى يل دىن تارتىپ
 يالغان سوز برلە كوهنه بگى اشلارنى بوزوب بوكانك نى نىك بلاسى
 خونك جن خوى لار دىن موز يادە بولوب كتى مذكور بوكانك نى دىكان
 يورت موپورت قىپ يوروب فويوگونى آونى دىب خط قىلب فقرالارنى
 يمان يولغە باشلاب فنفن قىلب خانغە يانينى دىب يواين قىلب بوكانك نى
 نىنك يگى قىلغان قاعدەسى يورتنى بوزا دورغان قاعدە اىكن اوبدان
 ايماس مذكور بوكانك نى نىڭ ايشلارى تويولوب قىلب بوزولوب
 قالدى اندىن من خاڭطىخودىن التفات تىلاب او كىشى كونكىسى
 توتوب منى اوت بلاسىدىن قوتوروب يمان جن زوىنى بر كونك
 اولتوروب هېچ كىشى كە ناعق بولمادى انداغ بولغاندىن كىن خانكىطخوغە
 بو يگى قىلغان قاعدەداكى بولغان فايده ضررىغە ايشقە جونلە
 بولمايدور من هم قىلە دورغان كوهنه قاعدەداك ايشلارنى يغشى دا
 آدم لار بىلە هم سال بولا دورغاننى تاشلب آتمايمىن بىز آنا بلانىك كوكل

بیر لیکنی وزیر لریم و فقرا لریم همیكلار كوركان سیلار الحال آنام نیك
 بویروقینی توتوب بر كوكل برلان یورت نی آبت بولاشیغه كهنه یگی
 چقان قاعده لار نی یوقاتیب ایتب جونك جونك كوادی كوی بیله اتفاق بولا
 شینی توختاتدی بیز نیك جونك كونك نیك عاجز بولغانی ناحق ایشلار
 تولا بولغان اوچون خطینك معنسی یكچكه اوچون نادان منصب دارلار
 تولایش فیلا دورغان دانشمندلار آز خطینك ایشی یكچكه بولسه نادانلر
 اوزینی باشوندر وپ آلا دور منصب دارلار هم نفسینی یوغان قیلهدر كلكان
 بارغان كوگسی بولسه موراستغه چیقمايدور ایش قیلا دورغان
 آدم لار نی ایشده فویمای ایش قیلمای دورغانلار نی ایشده قیوب
 كون دین كون كه اوفیراب كیتب برادور اقلیمغه ضیرر قیلغانی هر
 كشی اوز نفسیكه جوق تارتقاندین بولدی بو عالم نیك ویران بولغانی
 هر ایشنی لی آنه كه باقیب قیلماغان بولدی بویقین ده قبله طرفیدا کی
 اقلیم نك سوزینی اور كنهك خطنی اور كنهك جابدوغ فوتكار ادورغان
 هنرلار نی اور كنهك و اور كانكلار مذکور قبله طرفیدا کی اوشاق هنرلار
 ایكان سوگسی فیلا دورغان هزایماس ایكان الوغ نیك فورساقی كك بولسه
 توبن کی لار نیك قیلغان ایشی فشیق بولسه قیلغان سوزی اعتماد بولسه قیلغان
 اتیلیمك بولسه بو سوزلار بورونقی اوتكان بیز نك پیغمبر بیز نك قیلغان
 نصیحت لاری وهمه قبله طرفیدا کی آدم لار اشبو قاعده كه بقیب ایش
 قیلب اوزی نك اقلیمغه قوت کریب های بولدی بیز نك چوك كو اقلیم
 بو یوقارقى نصیحت لار نی ناشاب ایتب باشقه اقلیم لار نیك سوزی
 و هنرلارینی اور كانیب یوز خاطر بیلان آدم بولوب فایده تعیب دور
 اوز اقلیم نیك اوبدان سوزلارینی اور كانه ای باشقه اقلیم نك اوشاق
 هنرلارینی اور كانیب ایش نك تعدی كه یاتمای مونداغ قیلسه بیز نیك
 اقلیم كه قایداغ قوت کریب قایداغ های بولادور علی هذا القیاس
 حكومتی یونكاب تورمیسسه عیب ایشلار نی یوقاتیب آتاسه اوبدان
 ایش فیلا دورغان بولسه بولاك جانكچپك توختاتیب قویماسه بولماغودیک
 میك کی ایش قیلا دورغان چوك چی داچكغه داشوسیغه آلته بولیغه

توقوز كوڭ چىڭغە ھەر قايسى اقليمغە برادورغان داچىڭلارغە ھەر قايسى سىڭلارداكى ذوڭدو شوڭفولارغە اوزوكلار بىلا دورغان ھەر قايسى يورت نىڭ ھواسى فايداغ بىز خقان اقليم قىلە طرفىداكى اقليم نىڭ قىلغان كوڭسى سىكە بقبى فايداغ جانكچىنىڭ توخنا نايىدور فايداغ منصب دار قويدور فايداغ فقرالار تريك چىلك قىلادور فايداغ مکتب توختايتدور فايداغ كوجوى جىن شوسىلە بولادور فايداغ جرك نى توتادور فايداغ دىنانى آبرون قىلادور قويدورغاننى قويوب چقا دورغاننى چقاروب فايداغ قىلسە خراجات از بولادور فايداغ قىلسە ابكىنى بر قىلغالى بولادور خواه كشى انتچام بولام دور خواه اوزىدىن چقام دور فايداغ قىلسە بىز نىڭ اقليم آبت بولادور فايداغ قىلسە بىز نىڭ اقليم دىن دانشمند چقادور فايداغ قىلسە غزىنە توشادور فايداغ قىلسە خىرك ئىپار بولادور ھەر قايسى ئىگلار اوز ئىگلار بىلكاننى اوز ئىگلار كوركاننى ھىمىگلار كە ابكى آى قرار بر دىم بولا دورغان ايشىنى نھايتى بىكچكىڭ بر لە مكا جزە خط قىلب آڭلانسىگلار آندىن من يوفارسىداكى مھربان آنامغە آيتلاىب او كشى اويلا ب خيال قىلب اوبدان بولا دورغان ايشلارنى ايلغاب قىلادور آندىن من سن شى طى بن داوبدان قاعە سوز بولسە مكا آيلا ئىگلار دىب توشوركان بار لىقم دە بو وقتى غچلىك مكا توتقان جزە خط دە اظهار قىلغان ابكى قىسمى ايش بار ايكان بر قىسمە ايش شولكى مدرىسدالوتوروب قىلغان اوڭ جاڭ نىڭ سوزىنى آيلا تىب دورىنە بر قىسمە اوقوغان طالبلار نىڭ بىلكان و كوركانلارنىنى آيلا تىب دور عجب كولكە دىك بى معنە ايشلارنى دىب دور بر طرفكە يان باسىب فايە بولا دورغان كوزكە ياتىب دور ضرر بولادورغان كوزكە ياتمايدور .

سىلار كلكان كوچالە قىلب يانغان منصب دارلار قىلغان كىناھ ايشلارنىڭ سقايتقالى بولمايدور مكر بو كىسلىنى سقايتىمەن دىسا گلار اوزىڭلارنىڭ كوڭلىنى عندالله قىلب نفسىڭلار جوق تارتقانى تاشلاب

ايتىب آندىن كىن فيلغان ايشلارڭلار بولسە راستغە چقادور بو ايش بولسە نارەنى توزكاندىك اسكى اشلارنى يىكلاشلاغاندىن كىن دانشمەنلارنى ايشدە قىوب آندىن يوقسارى توبن هر ايش بولسە كوكل قويساڭلار بولادور من خاڭطىغۇ بىلە اوزون دىن بو يىكە ايش توتوب بلا حادثلار بولسە كوروب بىزنىڭ اقلیمغە قوت كىراشى وعاجز بولاشى ھەمە ايش سىلار ايش قىلا دورغان وزىرلاردىن بولادور موندىن كىن يىنە ناحق ايش قىلا دورغان بولساڭلار وفروق سوزلارنى منىڭ آلدیغە آلىپ كىرساڭلار اوزوڭلار تىسچ بولوب مى انسىز قىلساڭلار بولمايدور مبادا بو يارلىقنى توتماي اولقى دىك قىلساڭلار من هر كز كىناھكڭلارنى عفو قىلمايمەن دىب توشوركان يارلىق كاڭسوشكچاڭ نشوڭغو وزىرلارى فن شوسو كاڭسوشكچاڭ بوچىڭسى وزىولارى لىدى سىڭ كانسوشكچاڭ خىڭ طىدوا وانسازلىق ايشىنى قىلغۇچى وزىرلارى خىڭ شواعزاز اكرام بىلە سرىق كاڭغە باسىپ چقارغان كوسى كواڭشوىڭىڭ يكرمه توقوزىچى ىلى بىشنىچى آىنىڭ، نەمت النسخه، بعبارتها

يوقارودە يازلمش خانقاهنىڭ مسجد اولىغىنە حكىم بىمنە تعالى

كهنە مسجدنىڭ اوچ كوچە بىعدنە وحدود ايله دىخى آيروچە بىلە خانقاه نامندە بنا قىلىنمىش اول مسجددە بىش نماز اذان واقامت ايله اوقولمىش صوڭرە بو مسجدنى بعض ذوات كرام قرب طريق يعنى مسافه قىرىپ وتفرىق بىن المؤمنىن ايله تىلل اىدب مسجد ضرار دىو نماز اوقولمىقن منع قىلمىش. بو صورتدە مسجد ضرار دىە مزبور خانقاه نامندە اولن مسجددە نماز اوقولمىقن منع اىدىلورمى اىدىلمى فاعكم بىننا بالحق دىوب فصل نزاع ودفع دعاوى اولماقنى طلب قىلدىلر.

حکم

اولاه مسجد ضرار اولمق مطلقا مسجدہ یاقن اولمق یا کہ اهلنی بولمک ایله اولمیوب ابتدا بانی مسجدنک قصد و نیتنه موقوفه رکه زمان سعادتده منافق لر خزلهم الله مسجد قبا قبر بنده بر مسجد بنا ایندب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ی بو مسجدده بر دفعه تبرکاً نماز اوقومغه تکلیفی والتجا ایتدیلر. رسول الله مسجد قبا یه قریب اولدغندن دکل منافق لرنک قصد و نیتنه وحی الهی ایله مطلع اولوب «والذین اتخذوا مسجداً ضراراً» آیه کریمه سی نزولی ایله مسجد مزبورنک، هدم و تخریبینه امر ایتمشدر اما بعد الرسول وحی منقطع اولوب نیتنه حکم جائز اولدغندن مؤمنه حسن ظن واجب کوریلوب هر کم مسجد بنا ایدرسه بانینک نیتی نی صحته حمل اولی ولازمدر. والا سوکره سالنان هر بر مسجد اولسکی نک ضراری اولوب اهاالم بولدی مسجده ضرر و زیان بولدی دعواسندن هیچ بر مسجد خالی اولمیوب قلوب ناسه اشتباه ساله رق مسلمانلر بیننه نفاق و شقاق توشمیه باعث اولور زیرا هر سوکره غی مسجدنک قومی اولنک قومندن آیریلوب جماعت اولماغی انکار ایدن کاردن دکلدنر. بونکچون رسول الله ایامندن سوکره هیچ بر مسجد مسجد ضرار دیو حکم قیلنوب معطل قالدیغی کتابلرده کورلمبور «من ادعی فعلیه البیان» وهمده تاشکند و کاشغر کبی دار الاسلام و سواد اعظم شهرلرده بر برینه یاقن مساجد وارلغنی خبر و بررلر اکر شرعه مخالف اولورسه علمالر منع ایدرلردی منعی ایشدلمبور. ثانی مزبور خانقایی مسجد ضرار دیو ادعا ایدب بو خصوصه یازیلن روایاتی بر حکم عادلہ تقدیم ایتمشدر ایکن اول روایات ایله مسجد ضرار و حکم اولمیوب مزبور روایاتنک تعریقی ایله مسجد ضرارلقدن چقب مسجد خالص اولدیغی مثبت اولمشدر. حکم اولن مولانا حضرت لری روایاتی تمزیق و تعریقی

واعراق بالنار ایله امر ایتمک کئینصکره کندیلری بالذات واریب متنازع
 فیه مسجدده مع الجماعة ادا فرایض ایتمک کیری مسجد ضرار اولمادیغنی
 بلدر دکن فضلا مسجد خالص اولدیغنی تأیید و تأکید ایدر. ثالث
 بو مسجدنڭ اولدن حدود ایله دخی فاصله اولدیغنی وابتدا بناسندن
 بویاق مسجد اولنڭ امام و مؤذن واهالیء سائرهلری بو مسجد
 ثانیه واریب دفعاتله نماز اوتادکیری ونجه سنه وایام لردن بویاق
 مسجد ضرار دیهوب سکوت ایتمک کیری بی شبهه و بی نزاع مسجد
 متفق اولدغنه دلیل دور. رابع مسجد بنا بولمزدن مقدم فقدان بعض
 شروط سببیه مسجدنڭ بناسندن منع ایلدیسه کناهار اولمزدی اما
 بعد البناء مسجدده نمازدن منع قیلحق جائز دکلدر «قوله تعالی»
 ومن اظلم ممن منع مساجد الله الا آیه تفسیرنده بونی تصریح ایتمشدر.
 خامس بو مسجد ابتداده اتفاق قوم وقاضی وشاکبهلرنڭ اجازتی
 ایله اذان واقامت وادأ صلوات مع الجماعة ایتمش لر ایکن بویله اجازه نامه
 واتفق عامه ایلمن آچیلن مسجدی عبادة معبوددن محروم و معطل قالدر مق
 مؤمن موعدهنڭ شأننه مناسب اولمغندن زیاده مانع اولنلر
 وعید ماسبقنڭ تحتنه داخل اولحق خوفی دخی واردور. سادس بو
 مسجدنڭ قومی مسجد اولنڭ اهالیسندن اولمیبو خارجدن اولدیغنی
 اوتوزدن زیاده ذواتنڭ اقرار وامضاسی ایله ظاهر ومعلوم اولدی سابع
 مسجدنڭ شروطندن لوجه الله اولحق مسجدنڭ آستونده یا اوستونک
 مصالح مسجددن ماعدا برشی اولمسون یعنی بانی مسجد اهل محله
 بوندن بر فائده نبتع ایتمسوندن ثامن طریق ایله دخی ممتاز وایریق اولسون
 ایشوک ودار بازهسی بر کمسه نڭ قوراسی و اویوننڭ ایشوکی ودار بازهسی
 ایله مشترک اولمسون و مسجدنڭ ایشوکی آچیق اذن عام اولسون
 هر کیم کریب نماز او قورسه منع ایلمسوندن. تاسع حکم مسجدنڭ
 اتمام واکمالنه متعین امام و مؤذن اولحق دخی درکار دور. ایددی
 ادله مذکورات و بیانات مرسوماتدن اوتری مسجد مذکور مسجد
 ضرار لردن چقدی وشروط معلومات ایله مسجد خالص ومسجد متفق

اولدى. بس صلوات خمسه يى اذان واقامت ايله اوتامك جائردور مانع يوقدر اوقولسون ديو اجازت ويرلدى حكم فيلندى. امام قارى قربانعلى ولد خالد حاجى. مهر.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

ومن اظلم ممن منع مساجد الله عام لكل من خرب مسجدا وسعى في تعطيل مكان مرشح للصلوة (تفسير قاضى)

ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرابها فان ظاهرها يقتضى ان يكون الساعى في تخريب المساجد اسوأ حالا من المشرك لان قوله ومن اظلم يتناول المشرك (تفسير كبير) السعى في تخريب المسجد قد يكون لوجهين احدها منع المصلين والمعبدين والمتعدين له من دخوله فيكون ذلك تخريبا (تفسير كبير) اذا بنى مسجد لا يزول ملكه حتى يفرزه عن ملكه بطريقه وياذن بالصلوة فيه ويصلى فيه واحد وفي رواية شرط صلوة جماعة جهراً باذان واقامة الخ (ملتقى)

ولا يجوز للقيم ان يجعل شيئاً من المسجد مستغلاً ولا مسكناً (جمع الانهر) دار فيها مسجد ان كانت لو اغلقت كان للمسجد جماعة ممن فيها ولا يمنعون اهداً من الصلوة فيه فهو مسجد جماعة تثبت فيه جميع الاحكام المتقدمة ويصح فيه الاعتكاف (حلبى)

والمساجد التى على قوارع الطريق ليس لها جماعة راتبة فى حكم المسجد لكن لا يعتكى فيها (حلبى)

المساجد التى فى المدارس مساجد لانهم لا يمنعون الناس من الصلوة فيها واذا اغلقت يكون فيها جماعة يكون فيها جماعة من اهليها (ردالمحتار) ثم مساجد الشوارع لانها اخف رتبة لانه لا يعتكى فيها اذا لم يكن لها امام معلوم ومؤذن (ردالمحتار) ٦٨٩ فى احكام المسجد.

تمت.

ایمدی بو کتابچه مزی بوراده تمام ایدوب توقتادق یوقاروده
وعد ایدیلن بعض سوز لر بولسه بوندن سوکره غی کتابچه مزه درج
ایدیلمور انشاء الله تعالی رب العالمین.

مؤلفه محرره امام قاری قربانعلی ولد حاجی خالد بیك
قولیه فی بلد آیکوز متولدا ثم الچواچکی متوطنا.

1. XI. 1846 - 14. III. 1913

ذیل

ختای توار یغندن ترجمه اولنان اخبار اگر چه اختصار اوزره یازلمشدر لکن بزم اهل اسلام آراسنده چین احوالندن بحث ایدن بویله بر مجموعه بو آنه قدر کورلمدکن بوکنا بر آرز مباحات ایتسم جائز دور، ختای توار یغنی رومجه بلده سندن کنوروچ تجار اشرف حسن اوغلی چانیشف ایدیکه بر لغت کتابی ایله برابر بزه هدیه ایتمشدی « بوندن مقدم دولگانلی امام لر نندن وزورغان یعنی «محکمه» کشی لر نندن صوراب بلوب خیلی خبرلر یازمش ایسمده حرمت لو حسین افندی نڭ کنوردیکی توار یغ اوخبرلرنڭ مصدقی اولدغیچون مذکور حسین افندیه زیاده شکرانه می موجب ایلمشدر» بو ذات کرامت ترجمه حالی باب العاده سائر وسائر باردمچی ذواتلر ایله بیله تحریر ایدیلور چونکه بوندن سوگره الف باتر تیبی ایله عصر مزده اولن هر شهرنڭ امام و مؤذن مدرس و معلم لرنڭ مراتب و حال لرینی علماء عامل ایشان کامل و مرشد فاضل لرنڭ مناقب و احوال لرینی و بو کتابچه مزه قول و فعلا اهانه و یاردم ایدن بای لرنڭ و بایبته لرنڭ افعال و اطوار لرینی و طفیلا بعض ذات سخن جوی و لطیفه کوی لرنڭ امثال و اقوال لرینی یازمق ایله نام عزیز و کلام لذیذلری یاد ایدیلوب ایکی عالمده خلف لرنڭ دعاه خیرینه هدف اولمق لری امید ایدیلور خدا اتمامنی میسر و اختتامنه موفق ایلیه بعمره عم و بعمره طه و یس و بعمره سیدالوسلین

امام قربانعلی خالدی.

صواب	خطا	سطور	صعيفه
بولماسه	بولسه	۲۰ نچى	۸ نچى
سنج	سبخ	۲	۱۴
مجازى سيني	مجازلى	۶	۱۵
اورا تيبه	اورا قبه	۱۰	۱۶
قبله كاهمزكا	قبله همزكا	۱۳	۱۷
ز مانبيك	ز مان لپيك	۶	۱۸
پست	ميسست	۱	۲۰
مر كوز	مذ كور	۹	۳۰
تيلب	فيلب	۱۶	۳۳
ابراز	بر آز	۱۸	۳۳
دعا كولىرى	دعا كولىدى	۲۲	۴۹
شهيد	وفات	۱۱	۵۱
ل=غازى عنواننى قزانوب اخيرده شهاده در جه سنى بولىدى			
كرايك	كرامك	۱۸	۵۷
۸=ايكاولرينه غازى ديمك جائز ايسه ده حكومتن الخ			
آره صره	آده صره	۵	۶۷
بر ديشينه	بردشينه	۱۳	۶۸
صافليه موفق	صافلمق موافق	۹	۷۵
قادر خان	فادر خاندن	۹	۷۵
طرفان	طرخان	۱۱	۸۱
نه برده طرخان «خ» ياز بيلور «ق» ايله طرفان او قولور شهر اسميدر			
اينمش	ايش	۱۹	
خواجم نك	خواجم	۱۲	۸۹
عمرخانك	عمرخان	۵	۹۱
ايسه بيك ايسه	ايسه ده بيك	»	
توس سه كزلىر	توشسه كزلىر	۲۴	
آلتمشنچى	آلتنچى	۸	۱۰۱

صواب	خطا	سطور	صحیفه
ستون	اوستون		۱۰۲
نموداو	نمود	۱۴	۱۱۳
بيك فلى بيك	عق فلى بيك	۹	۱۱۶
فيلپور مز	نيلور مز	۱۳	۱۱۷
طعمنى	طعملى	۲۱	۱۲۰
ملهمون	قالمش	۲۷	۱۳۰
حقير	حقر	۱۰	۱۳۲
ايسه ده	ايسه	۲	۱۳۳
ديپور	ديپور	۱۶	۱۳۷
جاله	حال	۱۳	۱۴۴
اباسمه	بباسمه	۹	۱۴۶
كلمش	اولمش	۷	۱۴۷
صرت	چرت	۱۶	
لقبله	لقبه	۲۰	۱۴۸
صند	صنده	۱۶	۱۷۱
ايلي		۸	۱۷۲
كلپور	كلپور	۱۶	۱۷۷
كابو دكه	كلور كده	۷	۱۶۱
فيلفه	قبيله	۲۱	۱۶۳
دخى		۲۴	۱۷۰
كلدى ديد كلر ينى	كلد كلر ينى	۱۷	۱۷۸
مرآمت	فراعت	۷	۱۸۲
دكليم	دكلم	۶	۱۸۷
نه دارد	نه وار	۱۴	۱۸۶
وبلدىكنى	بلدىكنى	۸	۱۸۹
الابوقدر چه وار كه		۱۴	
فسمندن	فسمندن	۲	۱۹۴

صواب	خطا	سطور	صحیفہ
دنیلسہ کہ	دینلہ کہ	۸	۱۹۵
و علا		۱۳	۲۰۱
خارج میز		۲۲	
کنہنی	کنہنی	۱۳	۲۲۱
بالہ لری	بابالری	۲۷	۲۲۴
دور بونچون	بونچون	ل	۲۳۸
پاد	پا	۱	۲۴۶
لکن			
وقیلنرندن	وقیلنرندن	۳	۲۶۲
تصمیم بالصاد	تعمیم	۱۹	۲۶۶
ایلاخان	ایلائی خان	۹	۲۸۳
آش ییوب	آتش لیوب	۲	۲۹۷
آتلنوب	آتلوب	۶	
کلور	کلوب	۲ل	۲۹۸
اورتابہ	اورتات	۲۶	۳۱۹
فایتمشدر	فایتمشدر	۱۲	۳۲۰
یا فاشندہ	یا شنندہ	۱۹	
بالہ دن	باددن	۱۰	۳۲۷
سایہ سیاستندہ	سایہ	۱۴	۳۳ل
یازلمادیغی	یازلقدیغی	۷	۳۴۶
ایدلی	ایدی	۱۴	۳۶۷
سیرکیبول دیہ تعدیل	وہر نچہ ییل تعدیل	۱۱	۳۸۲
و فلا	و خلا	۲	۴۱۲
کوک فی صو	کول صو	۱۱	۴۱۹
	طول		۴۳۸
کون	کول	ل	۴۴۳
بو ایکی ننگ	بو ایکی بوکای ننگ	۱۴	۴۴۴

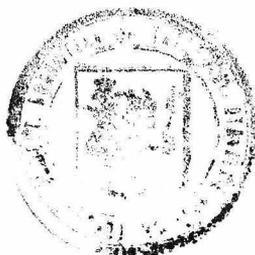
صواب	خطا	سطور	صحیفه
۱۸ل۳	۱۸۰۳	۲۳	۴۴ل
۱۸ل۸	۱۸۰۸	۲۴	
۱۸ل۹	۱۸۰۹	۳	۴۴۶
ماهر	قاهر	۲۰	۴۴۸
واداپیغام	دادپیغام	۱۸	۳۴۸
دیوانی بونوڭ ایامنده	دیوانی ایامنده	۹	۴ل
مناصبدن	مناصدن	۲۰	۴ل۷
اوچونئی	اوچونچی	۲۱	۳۷۰
اولور	اواسه	۱۴	۴۹۳
جایفه	جالغه	۳	۴۹۷
زیاده مصیبت	کوندن مصیبت	۲۰	ل۰۲
یعنی	یعنی	۱۴	ل۰۳
سیرک لنبه	سیرک لنبهچه	۸	ل۰۴
چنانچه	ختایچه	۲۰	
اسلامده	اسلامه	۲۱	
ایشلنسه	ایشلنه	ل	ل۰ل
ایچدی خان	ایچنده خان	۱۳	ل۰۶
مصلحی	مصلحتی	۶	
اوچون	یغشی	۲۱	ل۰۱
قراچه	چراچه	۲	ل۰۳۲
نهر روز	نووروز	۱۰	ل۰۳۸
اون موچال	اون اوچ	۷	ل۰۴۱
اوتوز	۳۲	۱	ل۰۴۲
رمضان المعظم	شعبان المعظم	۱۹	ل۰۴۸
ماش	قاش	۲۳	ل۰۴ل
قتولیک	بتولیک	۱۶	ل۰۶۱
دورت	دورنی	۲۲	ل۰۶۲

صواب	خطا	سطور	صحیفه
صای	صاری	۲۰	ل ۶۷
یائنه وارد قده	یائنه فایقنی	۶	ل ۷۳
استنبول	استنواب	۱۹	ل ۷۶
خجر	خجر	۱۶	ل ۷۸
کرکش	کرش	۲۶	
رواق	ورداق	ل	ل ۸۹
توروب	فوروب	۷	ل ۹۲
قدیمده	فدیده	۸	ل ۹۴
اوج یوزیل مقداری	اوج یوز مقداری	۲۰	ل ۹۸
وارد	واددر	۶	۶۰۲
قدم لب	فوم لب	۱۹	۶۱۳
شریف	شریت	ل	۶۱۵
روزه یه	روزه	۱۹	
بدنچی	آلتنچی	۲۲	۶۱۶
بوندن	بویدن	۱۷	۶۱۷
ل ۲۰ نچی	۲۰ نچی	۲ ل	۶۲۷
فم	فهم	۲	۶۲۹
نائیل	مائیل	۱۲	۶۳۲
همج	همج	ل	۶۳۳
اولن	اولمن	۴	۶۳۷
ایکز	ایکو	ل	۶۴۱
سنداری	سنه لری	۱۸	
آلوشدر دیلر	آلوشدیلر	۶	۶۴۵
سنی	منن	۷	
ایلی	ایکی	۳	۶۵۳
فرق	برق	۱۳	۶۶۰
معالی	معنالی	۱۱	۶۶۴

صواب	خطا	سطور	صحیفہ
حسابہ	حابہ	۱۲	۶۶۷
۱۷ یا شندہ	۷ یا شندہ	۲۴	۶۷۰
۱۸۲۱ انچی بلدہ	۱۸۳۱	۱۳	۶۷۲
جانندن	جانندن	۲۴	۶۷۵
خادملیک	خادمایک	۹	۶۷۶
دیور	دیو	۹	۶۷۹
اولدقدن	اولمدقدن	۲۰	۶۸۳
کندیہ	کند	۱۲	۶۸۴
تسغیر	تبغر	۴	۶۸۷
وغیرت	وغزۃ	۳	۶۹۷
قویبش مز	قویبش	۲۲	۷۰۱
قیلمقدن	قیلمقدن	۱۹	۷۱۱
تونمش	تونانمش	۷	۷۱۳
املاسی	اماسی	۲۶	۷۱۹
ایام لردہ آدملرک	ایاملرک	۲۱	۷۲۶
نفسی دوہیہ	نیص	۲۱	۷۲۷
مغبرک	جرک	۲۵	۷۲۸
مذکور حضرت مذکور سد حضرت خرفیادن	مذکور حضرت مذکور	۳	۷۲۹
اب آخوند	دب آخوند	۱۳	۷۴۳
خلیفہ عباسیہ	وظیفہ عباسیہ	۷	۷۴۶
عثمان	عمان	۱۹	۷۴۷
فصدا	صدا	۲۶	
ولایت اوچون آلتی شهر ولایتی اوچون	ولایت اوچون	۱۸	۷۵۰
سغن	سهن	۱۲	۷۶۱

فهرست الكتاب

صفحه		
۵	.....	۱
۶۹	.....	۲
۱۴۰	.....	۳
۲۲۰	.....	۴
۲۶۷	.....	۵
۳۶۹	.....	۶
۴۲۸	.....	۷
۶۴۰	.....	۸
۶۸۰	.....	۹
۷۱۰	.....	۱۰

378

بھاسی ۲ صوم ۵۰ تین

مؤلفینہ عائددر

مؤلفینہ مراجعت ارجون آدریس:

имаму Курбангалію Халидову
въ г. Чулуцакъ, Семирѣч. обл.

کتاب الوجبیلرغه دو مینہ ۲۰ تین تنزیل فیلنور.